17
19573/B
70

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30538075

ANTONII VAN DALE
POLIATRI HARLEMENSIS
DE
ORACULIS
Veterum Ethnicorum
DISSERTATIONES DUÆ,
Quarum nunc prior agit de eorum Origine atque Auctoribus; ſecunda de ipſorum Duratione & Interitu.

Editio ſecunda plurimum adaucta; cui de Novo accedunt

DISSERTATIUNCULAE

I. De Statua Simoni Mago, ut prætenditur, erecta: quâ occaſione agitur de *Chreſto* Suetonii.

II. De Actis Pilati diſſeritur; illaque occaſione, cur Auguſtus Cæſar *Dominus* appellari renuerit.

III. Schediaſma de Conſecrationibus, pluſquam dimidia parte auctius.

Cum Figuris Æneis.

AMSTELODAMI,
Apud HENRICUM & Viduam THEODORI BOOM.
A°. M. D. C C.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

ILLUSTRISSIMIS VIRIS
HARLEMENSIS REIPUBLICÆ
CONSULIBUS,

D°. JONÆ de JONG, Præſidi.

D°. THEODORO DIX, J.U.D. in ſuprema aggerum Rhenolandiæ curia aſſeſſori; & Concilii Societatis Indiæ Occidentalis membro.

D°. PETRO SCHATTER, itidem in ſuprema aggerum Rhenolandiæ curia aſſeſſori.

D°. PETRO BAAS, J. U. D. & Reipublicæ Harlemenſis Quæſtori.

Nec non

D°. JACOBO AKERSLOOT, ejuſdem Urbis Syndico.

Ac

D°. PETRO REYNST, Ampliſſimis Conſſ. à Secretis.

S. P. D.

ANTONIUS van DALE,

VEſtra hac in Urbe natus, Veſtriſque beneficiis auctus, officii mei eſſe pu-

tavi, ut quæ ſtudiorum meorum, circa literas humaniores, tyrocinia vobis hactenus obtrudere non auſus fueram, illa paulo magis matura ac perfecta, vobis nunc, Ampliſſimi Viri, ac quidem ex debito, offerrem. Si videro iſta, aut non, aut minus, diſplicuiſſe, id animum mihi addet maturiora etiam ac meliora, cum circa profanas, tum circa Eccleſiaſticas Antiquitates, tum forſan & circa rem Medicam, conandi. Tædet me ſane, Viri Ampliſſimi, jam fere toto hoc noſtro ſeculo, cujus annum penultimum nunc agimus, tam paucos in hoc noſtro Harlemo exſurrexiſſe, qui Urbi artis typographicæ Matri, honorem Maximum gloriamque per totum pene terrarum Orbem inde adeptæ, per ſtudia literaria, decus

ſuum

ſuum ac gloriam conſervare anniſi ſunt. Sive id deſidia meliorum ingeniorum (quibus urbs hæc noſtra nunquam caruit, neque adhuc, ne quidem in ſequiori ſexu, deſtituitur;) ſive alio quodam malo fato, Reipublicæ noſtræ acciderit. Quam rari enim, ne dicam pene nulli, fuerunt qui poſt Joannem Wilhelmi, Virum variarum linguarum callentiſſimum, Lovanii Profeſſorem, Regiiſque illis Bibliis Antwerpienſibus edendis adjutorem, Lexicique quinque linguarum, ut & Grammaticarum ac verſionum, inter alios, examinatorem; Poſt Nicolaum Florentium, antiquitatis ac literarum ſcientia, teſtibus magnis viris, præſtantiſſimum; poſt Quirinum Taleſium, Conſularem virum, qui magno

Eraſmo prius à manu, poſt Civitati noſtræ à Conſiliis ac Secretis fuit; poſt Joannem Surenum etiam Conſularem, virum undequaque doctiſſimum, ac ſcriptorem Dialogi, quo, æque ac jam dictus Taleſius, teſtimonio ſuo, Artis typographicæ inventionem Harlemo noſtro aſſeruit; poſt Georgium Benedictum Wertelum, Poëtam cum paucis comparabilem; ac qui Doctiſſimis viris Douzæ, Lipſio, aliiſque his non minoribus, elegantiâ ingenii maxime placuit; poſt denique Petrum Schriverium, virum, ut ad reſtaurandas literas, ita ad inſtaurandum patriæ ſuæ decorem, per ſcripta ſua, natum: quique non ita Lare Secreto vixit, ut non cunctis doctrina eminentibus perplacuerit æque ac notus fuerit; ſimul-

mulque cum ipſis familiariſſime vixerit: quam pauci, dico, gloriam Civitati noſtræ, per tales, poſt Laurentium Coſterum, viros adauctam perpetuare ſuſtinuerunt? An ego talis ac tantus ſim, ut aliquatenus id præſtare valeam, judicent alii. Certe conatus non deerit. Sin id minus præſtitero, magnis tamen auſis excidiſſe videar! Ac ſi laudem hinc minus meruero, non faſtiditum fuiſſe mihi gloriæ ducam; contentus veſtro Ampliſſimo favore: quem ut hactenus gratus ſenſi, ita illum porrò mihi conſervare, ac percolere, conabor. Deus, interim, Optimus Maximus vos, Viros Ampliſſimos, iſto animo atque integritate, quibus hactenus, ſumma cum laude, Harlemenſi Reipu-

blicæ præfuiſtis, ut diu ſoſpites ipſi moderemini, largiatur, veſtraſque familias, in Patriæ noſtræ Salutem, adaugeat ac conſervet. A°. D°. M.DCXCIX. ipſis Calendis Septembris.

PRÆFATIO.

PRodeunt denuo, erudite lector, Diſſertationes meæ de Oraculis Ethnicorum; ac quidem ordine inverſo: ita ut illa quæ prior ante fuerat nunc ſit poſterior. Melius enim nunc mihi viſum fuit, ut prius agerem de ipſorum Origine atque auctoribus, poſt verò de eorundem Duratione atque Interitu. Ut autem videbis nonnulla exempta; ſic conſpicies illa cæteris appendicis vice (adaucta tamen etiam) ſubjuncta: atque ipſarum quoque Diſſertationum nunc in capita ſeu ſectiones diviſarum primæ (ut nunc eſt) plura acceſſiſſe, quæ ibi prima vice minime comparebant; ſicut & ſecundæ, ultimo loco, caput quod circiter tercentum χρηστηρίων, ſive Oraculorum numerum continet, per terrarum orbem diſperſorum; ac quorum non minima pars poſt Chriſtum Servatorem noſtrum natum, aut ab antiquo adhuc obtinuerit, aut de novo demum exorta fuerit. Quod autem illa quæ de Sacris Tauroboliis inſerueram hinc quoque diſparuerint: nec cum cæteris inde exemptis rurſus in Appendice compareant, inde eſt, quod exactius paulò illa pertractare voluerim, ſimulque & alia addere, cum de Vicario Pontificis Maximi, aliiſque huc ſpectantibus, tum de Sacerdotiis ac Magiſtratibus apud Græcos (præſertim in Aſia Minori) ἐπωνύμοις. Quæ quod nimis excurrere mihi videantur, integro tractatui, brevi quoque edendo, reſervare malui. Schediaſma tamen illud de Conſecrationibus iterum comparet, pluſquam dimidia parte adauctum: quod an ſic etiam melius redditum fuerit, erudito Lectori, dijudicandum relinquo. Plura operi ipſi inſerere valuiſſem; at tandem manus de tabula erat tollenda. Ex illis

* * quæ

quæ omiſſa fuere, unum alterumve tantum hic adjungam: plura quibus eruditiores, ſi id libuerit, adjungere poterunt. Quod igitur maxime ad rem facere videtur, eſt illud quod de Statuis ſudantibus, (quorum Lucianus libro de Dea Syria meminit) nos docet, duobus in locis, magni Ariſtotelis magnus ille diſcipulus Theophraſtus Ereſius. Is itaque libro V. Hiſtoriæ Plantarum cap. X. ita loquitur de cedro arbore: Ἀνίει δὲ [ὑγρότητα ſc.] τῶν ξύλων τὰ κέδρινα, καὶ ἁπλῶς ὧν ἐλαιώδης ἡ ὑγρότης. διὸ καὶ τὰ ἀγάλματά φασιν ἰδίειν † ἐνίοτε. ποιοῦσι γὰρ ἐκ τούτων. *Cedri materies nata eſt humorem emittere, & in univerſum omnes quibus oleoſus eſt humor. Unde & Statuas quandoque* SUDARE *perhibent.* Ac lib. V. de Cauſis Plantarum cap. 4. Ὅμοιως δὲ καὶ ὅσα ἱδροῖ τῶν ξύλων. Καὶ γὰρ ταῦτα νοτίου καὶ ὑγροῦ τοῦ ἀέρος ὄντος, τοῦτο πάσχει, καὶ οὐ πάντα, ἀλλ' ἐν οἷς ἐστι λεπτὴ ὑγρότης· οἷον κέδρου, κυπαρίττου, ἐλαίας, ἃ δὴ καὶ σημεῖα καὶ τέρατα νομίζουσι. ὅσα δὲ ἄλλα συμβαίνει καὶ παραφέρεται τῶν τοιούτων, οἷον ὥς ποτέ φασιν ἐν πλατάνῳ φῦναι δάφνην, ἢ ἁπλῶς περὶ τὰς ἐμβλαστήσεις τὰς ἐν ἀλλήλοις, ἐκ λαθανούσης ἀρχῆς ὑποληπτέον γίνεσθαι σῆψιν ἢ ἀλλοίωσιν. ἄλλως τε καὶ πολὺ διεστώσης, οὐκ ἄλογον. οἱ δὲ τρόποι τοιοῦτοι. λέγω δὲ λαμβανούσης, εἰ ἐπιπέσοι σπέρμα καὶ ἔμβρυον γένοιτο, σῆψιν ἔχοντος γεώδη τινὰ τοῦ δένδρου. βλαστοίη γὰρ ἂν οὕτως ἕτερον ἐν ἑτέρῳ. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη βλάστησις ὁμία τῇ τῶν ἰξῶν. ἢ ὡς διὰ πλείονος ἐπὶ τῇ πλατάνῳ ἐκ τοῦ χαλκοῦ τρίποδος. μᾶλλον δὲ ἀμφότεραι τῇ ἐκ τῆς γῆς· οὐ γὰρ οἷόν τε φῦναι μὴ γεώδους τίνος ἐνυπάρχοντος, ὥσπερ οὐκ ἐκ τῶν τοίχων τῶν λιθίνων, ἐὰν μὴ τοιαύτη τις σύῤῥοη γένηται καὶ σῆψις, ἐξ ἧς πέφυκε βλαστάνειν, ἔτι δὲ ὕστερον ἐπιῤῥοήν τινα λαμβάνει τῆς τροφῆς. οὕτω γὰρ αὐτῶν ἡ αὔξησις· ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα καὶ αὐτομάτως ἢ πάντα ἢ ἔνια γίνεται. τάχα δὲ καὶ σπερμάτων τινῶν καταῤῥυέντων ἅμα τῇ σήψει, καὶ συστάσει. δάφνη δὲ καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον, ἀπὸ τῶν καρπῶν. εἰ δ' ἄρα καὶ τοῦτο ἀπὸ σήψεώς τινος, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὴν αἰτίαν. &c. *Adde his ſtatuas quæ exſu-*

† Scaliger legit ἱδροῦν.

exſudant. Cœlo enim auſtrino humectoque ita afficiuntur; nec omnis, ſed in quibus aliquid tenuis humoris ineſt, ut cedrus, cupreſſus, olea. Quæ quidem prodigia & oſtenta eſſe creduntur. Cæteri autem eventus hujuſmodi qui contingunt ac narrantur; ut laurum aliquando in Platano proveniſſe, aliaſque germinationes, quæ in loco alieno provenierint, hæc omnia ex aliquo primordio exoriri putandum eſt; putredine, vel aliqua mutatione facta in arbore. Aliter enim fieri non probabile eſt. Modi autem hujuſmodi ſunt: quamvis longe aliàs diſtet, quæ recipiat [arbor,] ſi ſemen ipſi incidat, ac ſi imprægnetur dum putredinem aliquam terreſtrem habet iſta arbor. Sic enim aliud in alio naſci poterit. Sed ejuſmodi germinatio viſci germinationi ſimilis eſt. Vel ei quæ longiori tempore fit in platano, vel & illi quæ facta fuit æneo in tripode: ſeu potius ambæ hæ ſimiles illi quæ ex terra fit. Non enim poſſibile eſt aliquid enaſci, ubi non ſubſit aliquid terreſtre: ſicuti nec in tectis aut parietibus, niſi confluxus aliquis ac putredo talis acceſſerit, & qua planta erumpere valeat, ac poſtea acceſſerit acceſſus alimenti. Sic enim eorum fit incrementum. Sed hæc ſponte quoque, vel omnia, vel certe aliqua, fiunt: forſan & ex ſeminum delapſu ſimul coincidente cum putrefactione à collectione humoris; dum laurus, ac ſi quid illi ſimile, ex fructu delapſo enaſcatur. Si verò & hoc ex putredine quadam contingat, nihil differt ratione cauſæ.

Hanc enim cauſam vult non miraculoſam, ſed naturalem: ſicut & talia quotidie in muris, ſeu parietibus, atque in arboribus, quercubus, ſive ſalicibus (unde & quercum conſpexi enatam) ſive aliis pluribus; quandoque & in lignis jam dudum defectis, videmus contingere: atque aſparagos ex tumulis arenoſis enatas cum jucunditate colligimus tempore verno; ſemine eo, per aves aſparago paſtas excrementa

ſua eò dejicientes, aliis ex locis, ſæpe procul diſtantibus, dejecto.

Quod in priori mea editione pag. 255. attuleram impoſturæ exemplum, ex D. *Balthazare de Monconys*; ac dum ordinem muto ablepſia omiſſum fuit, eſt hoc ſequens: *Le 8. au Matin, j'allay voir la ſuperieure des Urſelines, jadis poſſedée ſelon l'opinion commune, ce que m'avoit donné la curioſité de la voir. Je la fu donc demander, & j'eus la patience de l'attendre dans le parloir plus d'une groſſe demiheure. Ce retardement me fit ſoubçonner quelque artifice: c'eſt pourquoy aprés luy avoir fait compliment je la priai de me monſtrer les caracteres que le demon qui la poſſedoit avoit marque ſur ſa main, lors qu'on l'exorcizoit; ce qu'elle fit en tirant le gant qu'elle avoit à ſa main gauche, j'y vis en lettres de couleur de ſang ſur le dos, commençant du poignet juſqu'au petit doigt,* JESUS; *au deſſous tirant vers l'épaule, Maria; plus-bas* JOSEPH; *& plus-bas à la quatrieſme ligne,* F. DE SALLES. *Elle me dit toutes les meſchancetez du Preſtre Grandier, qui avoit eſté bruſlé, pour avoir donné le malefice au Convent, & comme un Magiſtrat de la Ville duquel il deſbauchoit la femme, s'en eſtoit plaint à elle, & que de concert ils l'avoient denoncé, non obſtant les fortes inclinations que ce malheureux lui cauſoit par ſes ſortileges, dont la miſericorde du Dieu la preſervoit. Enfin je pris congé d'elle, & auparavant je ſouhaitay de revoir ſa main, qu'elle me donnoit fort civilement, au travers de la grille. Alors la conſiderant bien, je luy fis remarquer que le rouge des lettres n'eſtoit plus ſi vermeil, que quand elle eſtoit venuë, & comme il me ſembloit que ces lettres s'ecalloient & que toute la peau de la main ſembloit s'elever, comme ſi s'euſt eſté une pellicule d'eau d'empois deſſechée; avec le bout de mon ongle j'emportay par un leger attouchement, une partie de*

la

la jambe de l' M. *dont elle fut fort ſurpriſe, quoyque la place reſtaſt auſſi belle que les autres endroits de la main. Je fu ſatisfait de cela. Je pris congé d'elle, &c.* Quam autem verum ſit, Dæmonem haſce literas manui hujus Urſellinæ inſcripſiſſe, tam ex hujus hiſtoriolæ circumſtantiis, quam ex iſta hiſtoria, quæ Gallice edita titulum habet, *Hiſtoire des Diables de Loudun, ou de la Poſſeſſion des Religieuſes Urſellines*, &c. facillimè dijudicari poteſt. Quum ex immani conjuratione, diabolicoque odio, ac vindicta (quibus ipſe tamen occaſionem aliquam dederat) *Urbanus* ille *Granderius*, falſo crimine oneratus, flammis ultricibus traditus, horribili monachorum cum ſævitia, interemptus ſit: atque omnes iſtæ incantationes ac faſcinationes, & actiones (prætenſæ) diabolicæ, poſt ipſius lamentabile exitium, ſponte plane (ipſis etiam illis quorum vindictæ inſerviendæ hæc tragœdia peracta fuerat, in id cooperantibus) evanuerint.

Magis ſane jucunda fuit ille impoſturæ exitus, neque ulli crudelitati, niſi in miſella animalcula, permixta, quam magnus ille Eraſmus Roterodamus lib. XXX. epiſtolarum nobis his verbis narrat: *Parochus quidam ſub diem Paraſceves clam immiſit in cœmeterium vivos cancros, affixis ad latus cereolis ardentibus. Qui cum reperent inter ſepulchra, viſum eſt noctu terribile ſpectaculum, nec quiſquam auſus eſt accedere propius. Hinc rumor atrox conſternatis omnibus, Parochus ex ſuggeſtu docet populum has eſſe defunctorum animas, quæ Miſſis & Eleemoſynis flagitarent à cruciatu liberari. Fucus ita proditus eſt. reperti ſunt tandem unus & alter cancer inter rudera facem extinctam geſtantes, quos parochus non recollegerat.*

Verum propius accedamus ad ipſa Oracula, quorum exemplum hujus naturæ, adhuc inter illos qui Chriſtianam religionem profitentur, obtinet in inſula Corcyra, quod-

que hunc in modum à Georgio Wheler, in itinerario (mihi pag. 43.) narratur: *Cette petite Egliſe eſt fameuſe à cauſe d'une peinture de Nôtre Dame à qui l'on attribue des Miracles, & dont je veux découvrir l'artifice. Voici la maniere dont ils ſe font.*

Les Etrangers qui ont la curioſité de ſçavoir ſi leurs amis ſont morts ou vivans, s'approchent de cette image, & y appliquent une piece de monnoye en penſant à quelqu'un de leurs amis. Si la perſonne dont ils s'enquierent eſt vivante, la piece s'attache à l'image, mais ſi elle eſt morte, la piece tombe dans un ſac qui eſt au deſſous; en ſorte que ſoit qu'elle ſoit vivante, ſoit qu'elle ſoit morte, le Preſtre eſt aſſuré d'avoir la piece de monnoye. J'y appliquai quelque ſols de Corfou, ou de Dalmatie, qui ſont de cuivre, pour voir comment & combien il s'en attacheroit, mais je n'en pûis penſer ni conclure autre choſe, ſi non que c'eſt une tromperie ridicule. A la verité quelques unes des pieces s'attacherent, mais toutes à une ſeule & même place, pendant que celles qui étoient appliquées à quelqu'autre endroit tomboient par terre. Cette image eſt peinte ſur la muraille, & fort polie & luiſante, en ſorte que j'attribuërois cette adheſion ou attachement de ces pieces, a quelque colle ou viſcoſité du Vernis qu'ils ont grand ſoin de ne laiſſer manquer en aucune place.

Hæc quidem exempla pertinent ad artificia & impoſturas; annon verò ad ſplendida ſcriptorum Mendacia hoc ſequens, judicet æquus lector. De Gregorio, nempe, Thaumaturgo illo narrat Rufinus hæc ſequentia: *Iter ei* [Gregorio Thaumaturgo] *fuiſſe quondam per Alpes dicitur hyemis tempore; & quum perveniſſet ad ſummum Alpium jugum, nivibus repleta erant omnia, nullum uſquam diverſorium, phanum ibi tantum Apollinis erat, cui ſuccedens tranſacta nocte diſceſſit. Sacerdos verò erat quidam phani ejus, cui conſulere*

lere ſimulachrum Apollinis mos erat, & reddere reſponſa poſcentibus, ex quo etiam ei alimoniæ quæſtus eſſe videbatur. Igitur poſt digreſſum Gregorii, offerre conſulta & reſponſa poſcere ſacerdos acceſſit ex more, nihil inde reſponſi veniebat. Repetit victimas, ſilentium permanet. Iterum atque iterum litat, ſurdis ingerit fabulam. Cumque ſtupore novi ſilentii æſtuaret ſacerdos, nocte ei aſſiſtens Dæmonium dicit in ſomnis: Quid me illic invocas, quo jam venire non poſſum? Percontanti cauſam, adventu ſe Gregorii dicebat expulſum. Quid nunc remedii daretur cum perquireret, ait non aliter ſibi licere ingredi locum illum, niſi Gregorius permiſiſset: Quibus auditis ſacerdos occupat viam, multa apud ſemetipſum volvens, atque animo recuſante pertractans pervenit ad Gregorium: adortuſque eum, rem pandit ex ordine, humanitatis ſuæ atque hoſpitalitatis admonuit, quærelam depulſi numinis promit, ademptam facultatem ſui quæſtus deplorat, ac reddi ſibi omnia in priſtinum ſtatum depoſcit. At ille nihil moratus, ſcribit Epiſtolam in hæc verba:

GREGORIUS APOLLINI.

PERMITTO TIBI REDIRE IN LOCUM TUUM, ET AGERE QUÆ CONSUEVISTI. *Hanc epiſtolam ſacerdos accipit, & ad phanum defert, poſitâque ea juxta ſimulachrum affuit Dæmon, ac dedit reſponſa poſcenti. Tum ille in ſemet converſus, ait: Si Gregorius juſſit, & Deus iſte diſceſſit, nec potuit redire, niſi juſſus, & rurſum jubente Gregorio reſtitutus eſt, quomodo non multo melior iſto Gregorius, cujus hic obtemperat juſſis? Clauſis igitur januis phani, deſcendit ad Gregorium, epiſtolam ſecum quam acceperat referens, omnemque apud eum rei geſtæ ordinem pandens: ſimulque ſe ad pedes ejus proſternens, rogabat ut illi ſe Deo offerat, cujus virtute diis Gentium Gregorius*

gorius imperabat. Cumque enixius & pertinacius perſiſteret, Catechumenus ab eo factus eſt. Et cum ſe vitæ caſtiſſimæ, derelictis omnibus, non ſolum erroribus Dæmonum, ſed & ſeculi actibus, mancipaſſet, etiam Baptiſma conſecutus eſt. Et in tantum vitæ merito ac fidei virtute profecit, ut ipſe beato Gregorio in Epiſcopatu ſucceſſor exſtiterit.

Hæc quaſi Euſebii propria verba, cum tamen & hæc, & plurima alia, Euſebio ne quidem per ſomnium cogitata fuerint, inſuit verſioni ejus egregius noſter (cujus quis non miretur impudentiam?) Ruffinus. Interim iſti qui, quod non intelligant Linguam Græcam, Ruffini hujus verſioni ſecure nimium fidem habent, exiſtimant ſe ipſum legere Euſebium. Qui ſi iſtam fabellam habuiſſet (uti magnus ille Cardin. Baronius eam habet) pro Hiſtoria *Omni acceptione atque fide digniſſima* (hæc enim ſunt ipſiſſima Baronii verba) minime eam prætermiſiſſet.

Hinc Magdeburgenſes, Centuria tertia, cap. XIII.

Sed quæ Ruffinus in Euſebio ſuo, quem à ſe Latine verſum affirmat, de Gregorio Pontico, magno illo ſeu mirifico, miraculosè narrat lib. 7. cap. 25. in poſterioribus Euſebii editionibus, ac in Græco maxime, non habentur. Et fabulis magis mendacibus ac ſuperſtitioſis, quales Monachorum finxit otioſum genus, ſimiliora ſunt quam veris narrationibus: ut quod rupem ingentem precibus loco ſuo, in ſpacium ſacelli, moverit: quod Dæmonem in Apollinis ædem, ſua præſentia fugatum, per Epiſtolam redire juſſerit: quod lacum in aridam converterit, &c. Quibus tamen magis vana & nugatoria alia Nicephorus, pro more ſuo, adjecit, lib. 6. cap. 16. Nimirum quod æſtus & impetum Lyci fluminis, defixo in illud ſuo ſcipione, ſedarit: Judæum mortuum ſe ſimulantem revera mortuum fecerit: in arborem

ſeipſum

ſeipſum converterit: peſtilentiam infidelibus quibuſdam excitarit: & fœminam defunctam ad vitam revocarit.

Quæ cuncta procul omni dubio habet hic Nicephorus è Gregorio Nyſſeno (qui hiſce adhuc plura addit) eo quod poſt narratum prætenſum miraculum de ſcipione in Lycum fluvium defixum, hæc eadem pœnè verba quæ Nyſſenus ille Epiſcopus ſuperaddit, etiam ipſe adjungat: *Qui* [ſcipio] *hucuſque in ingentem excrevit arborem, & à viatoribus ibi cernitur.* Ita enim ipſe Gregorius, in vita Thaumaturgi: Ἐυθὺς γὰρ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον, ἡ μὲν βακτηρία ταῖς ὄχθαις ἐρριζωθεῖσα δένδρον ἐγένετο. τῷ δὲ ῥείθρῳ τὸ φυτὸν ὅρος ἐπάγη, καὶ μέχρι τοῦ νῦν τοῖς ἐπιχωρίοις θέαμα γίνεται τὸ φυτὸν καὶ διήγημα. *Protinus enim haud multo tempore poſt, baculus quidem radicibus in ripa actis, arbor evaſit. Flumini verò hæc planta pro termino fixa eſt, eaque* AD HOC UTIQUE TEMPUS *incolis loci cùm ſpectacula eſt, tum narrationis & commemorationis argumentum præbet.* At nimium defectivè adduxit hujuſmodi fabellas ex Gr. Nyſſeno. Nam cum ille de duobus, ſingulis in Arborem converſis, narraverit (Gregorio ipſo, ſcilicet, atque Æedituo per ipſum converſo,) Nicephorus qui aliàs minimè ſolet adimere aliquid jam ante narratis, ſolius Gregorii tantum meminit. Verum & alia hiſce non magis credibilia prætermittit. Quam autem genuina hæc ſint Metamorphoſibus ab Ovidio Poëta cantatis, conſiderandum Lectori relinquo.

Et tamen magnus ille Cardinalis Baronius, qui (uti videtur) non audet Hiſtoriolam hanc adducere ex Verſione, vel potius aſſumentis Ruffini, non veretur eam adducere ex Nyſſeno, longe aliis ac diverſis cum circumſtantiis ibi, quam apud Ruffinum (non tamen credibilioribus) legendis: cum Ruffinus de unico tantum Dæmonio; de pluribus Dæmonibus loquatur Nyſſenus. Sed plura de his dicere me jam piget.

Hoc tamen, quod ad Oracula pertinet ceteris adjungere, de Theotecno, debeo, ex Euſebii lib. IX. cap. 11. Ἐκάλ-

δὲ ἄρα καὶ Θεότεκνον ἡ δίκη, οὐδαμῶς τὰ κατὰ χριστιανῶν αὐτῷ πεπραγμένα λήθῃ παραδιδοῦσα· ἐπὶ μὲν γὰρ τῷ κατ' Ἀντιόχειαν ἱδρυθέντι παρ' αὐτοῦ ξοάνῳ δόξας εὐημερεῖν, ἤδη καὶ ἡγεμονίας ἠξίωτο παρὰ Μαξιμίνου. Λικίννιος δ' ἐπιβὰς τῆς Ἀντιοχέων πόλεως, φωρὰν τε γοήτων ποιησάμενος, τοὺς τοῦ νεοπαγοῦς ξοάνου προφήτας καὶ ἱερεῖς βασάνοις ᾐκίζετο, τίνι λόγῳ τὴν ἀπάτην καθυποκρίνοιντο πυνθανόμενος. ὡς δ' ἐπικρύπτεσθαι αὐτοῖς πρὸς τῶν βασάνων συνελαυνομένοις ἀδύνατον ἦν, ἐδήλουν δὲ τὸ πᾶν μυστήριον. ἀπάτην τυγχάνειν τέχνῃ τῇ Θεοτέκνου μεμηχανημένην, τούτοις πᾶσι τὴν ἀξίαν ἐπιθεὶς δίκην, πρῶτον αὐτὸν Θεότεκνον, εἶτα δὲ καὶ τοὺς τῆς γοητείας κοινωνοὺς, μετὰ πλείστας ὅσας αἰκίας, θανάτῳ παραδίδωσι. *Porrò & Theotecnum ad ſupplicium vocabat Divina Juſtitia, haudquaquam oblita eorum, quæ ille adverſus Chriſtianos perpetraverat. Etenim ob ſimulacrum illud* [Jovis Filii, de quo cap. 3. locutus fuerat] *quod Antiochiæ conſecraverat, proſperiori fortuna uti viſus, etiam Præſes Provinciæ à Maximino factus fuerat. Sed cum Licinius Antiochiam veniſset & præſtigiatores perveſtigare ac deprehendere inſtituiſſet, inter cæteros etiam iſtius ſimulachri Prophetas & Sacerdotes tormentis ſubjecit; qua ratione fraudem concinnaſſent interrogans. Qui cum veritatem amplius celare non poſſent, vi tormentorum adacti, totius Myſterii ſcenam à Theotecno arte quadam compoſitam fuiſſe faterentur; Licinius merito ſupplicio cunctos afficiens, primum Theotecnum ipſum; deinde reliquos fraudis ac præſtigiarum conſcios ac participes, poſt plurimos cruciatus, interfici juſſit.*

Quæ inter naturæ miracula omiſſa erant pag. 242. &c. & tam, ad Oraculum iſtud ad Nyſam, &c. quam & ad iſtud antrum *La grotta di cani* pertinent, ac nunc iterum fere mihi oblivione præterita; quæque Strabo lib. XIII. de Hierapolitano, inter Lydiam ac Phrygiam, antro nobis narrat, hæc ſequentia ſunt: Τὸ δὲ Πλουτώνιον ὑπ' ὀφρύϊ μικρᾷ τῆς ὑπερκειμένης ὀρεινῆς, στόμιόν ἐστι σύμμετρον, ὅσον ἄνθρωπον δέξασθαι δυνάμενον, βεβάθυνται δ' ἐπὶ πολύ· πρόκειται δὲ τούτου δρυφάκτωμα τετράγωνον, ὅσον ἡμιπλέθρου τὴν περίμετρον. τοῦτο δὲ πλῆρές ἐστιν ὁμιχλώδους παχείας ἀχλύος,

ἀχλύος, ὥστε μόγις τοὔδαφος καθορᾶν. τοῖς μὲν οὖν κύκλῳ πλησιάζουσι πρὸς τὸν δρυφράκτον, ἄλυπός ἐστιν ὁ ἀὴρ, καθαρεῦον ἐκείνης τῆς ἀχλύος ἐν ταῖς νηνεμίαις. συμμένει γὰρ ἐντὸς τοῦ περιβόλου· τῷ δὲ εἴσω παριόντι ζῴῳ θάνατος παραχρῆμα ἀπαντᾷ. ταῦροι γοῦν εἰσαχθέντες πίπτουσι, καὶ ἐξέλκονται νεκροί. ἡμεῖς δὲ στρουθία ἐπέμψαμεν, καὶ ἔπεσον εὐθὺς ἐκπνεύσαντα. οἱ δὲ ἀπόκοποι γάλλοι παρίασιν ἀπαθεῖς, ὥστε καὶ μέχρι τοῦ στομίου πλησιάζειν, καὶ ἐγκύπτειν, καὶ καταδύνειν, μέχρι ποσοῦ συνέχοντες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ πνεῦμα (ἑωρῶμεν γὰρ ἐκ τῆς ὄψεως, ὡς ἂν πνιγώδους τινὸς πάθους ἔμφασιν) εἴτε πάντων οὕτω πεπληρομένων [Caſaubonus legit, εἴτε πάντων τῶν οὕτω πεπηρομένων. ubi tum ſubintelligendum τὸ μέρος] εἴτε μόνον τῶν περὶ τὸ ἱερὸν, ἢ εἴτε θείᾳ προνοίᾳ, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἐνθουσιασμῶν εἰκὸς, εἴτε ἀντιδότοις δυνάμεσι τούτου συμβαίνοντος. *Plutonium ſub parvo ſupercilio montis ſupra incumbentis foramen eſt modicum, quanto poſſit homo recipi, admodum profundum: incluſum eſt cancellis quadrangulis, ambitu dimitrii circiter jugeri. Id foramen oppletum eſt nebuloſa & craſſa caligine; ut ſolum vix poſſit conſpici. Enimverò iis quin in orbem ad cancellos accedunt nihil incommodi aër adfert, qui, cœlo ſereno & à ventis placido* [Xylander pro νηνεμίαις *legit* νεομηνίαις, ac *vertit Novilunio tempore*, utrumque meo judicio minus recte] *ab ea caligine purus & clarus eſt, & intra cancellos ſe continet. Intra autem accedens animal illico mors excipit. Tauri quidem intro adducti, mortui extrahuntur: & nos paſſeres immiſimus, qui extemplo exanimati conciderunt. At* EXSECTI GALLI *ſine damno accedunt, etiam uſque ad foramen, inque id introſpiciunt, & aliquantiſper compreſſo plurimum ſpiritu, ſubeunt (namque ex aſpectu deprehendimus ſuffocatricis cujuſdam affectionis ſpeciem)* SIVE OMNES *ita iſto membro mutilati*, SIVE II DUNTAXAT, *qui circa templum agunt: Et ſive* DIVINA ID FIAT PROVIDENTIA, *ut par eſt in Divinis furoribus; ſive* REMEDIIS QUIBUSDAM *adverſantibus peſti ei.*

De hoc eodem antro quoque Dion Caſſius (quamvis pau-

 lò

lò aliter id deſcribat) loquitur, in vita Trajani: ubi, occaſione, ſimilis fere ad Babylonem, ita narrat: Καὶ τὸ στόμιον ἐθεάσατο, ἐξ οὗ πνεῦμα δεινὸν ἀναδίδοται, ὥστε πᾶν μὲν ἐπίγειον ζῷον, πᾶν δὲ πετεινὸν ἀποφθείρειν, εἰ καὶ ἐφ' ὁποσοῦν ὀσφραίνοιτό τι αὐτοῦ. καὶ εἴπερ ἐπὶ πολὺ ἄνω ἐχώρει, ἢ καὶ πέριξ ἐσκεδάννυτο, οὐδ' ἂν ᾠκεῖτο ὁ χῶρος· νῦν δὲ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ κυκλούμενον κατὰ χώραν μένει. Εἶδον ἐγὼ τὸ τοιοῦτον ἕτερον ἐν Ἱεραπόλει τῆς Ἀσίας, καὶ ἐπειράθην αὐτοῦ δι' ὀρνέων, αὐτός τε ὑπερκύψας, καὶ αὐτὸς, ὑπεριδὼν τὸ πνεῦμα. κατακέκλεισται γὰρ ἐν δεξαμενῇ τινὶ, καὶ θέατρον ὑπὲρ αὐτοῦ ᾠκοδόμητο. Φθείρει τε πάντα τὰ ἔμψυχα, πλὴν τῶν ἀνθρώπων τῶν τὰ αἰδοῖα ἀποτετμημένων. ὃ μὴ καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ συννοῆσαι ἔχω. λέγω δὲ ἅτε εἶδον καὶ ὡς εἶδον, καὶ ἃ ἤκουσα ὡς ἤκουσα. *Oſtium quoque iſtud ſpectavit* [Trajanus] *unde tam gravis halitus ſurſum manat; ut eum nulla animalia terreſtria, nullæ volucres perferant, ejuſque ſolo olfactu intereant. Quod ſi is halitus ſe altius efferret aut late circumfunderetur, habitari certe locus is non poſset: nunc quaſi in ſe revolutus ille, ſuo loco continetur. Ego quidem alterum huic conſimilem vidi Hierapoli, quod eſt oppidum Aſiæ, fecique periculum in avibus, quum ipſe loco ſuperiore trans halitum illum proſpectaſſem. Quippe concluſus eſt in ciſterna quadam, & ſupra ipſum exſtructum erat theatrum. Is ſpiritus omnibus animantibus peſtilens eſt, præterquam caſtratis hominibus: cujus rei cauſam equidem afferre nequeo: ea tantum ſicut vidi, atque audivi, ita narro.*

Quæ oblitus fui inſerere pag. 252. nimiâ ex feſtinatione atque inde ablepſiâ ſunt verba Servii, ad hos Virgilii verſus:

— — *Et medium freti pietate per ignem*
Cultores multâ premimus veſtigia prunâ;

Sed Varro ubique expugnator religionis [ſuperſtitionem per hanc vocem indicare vult] *ait, cum quoddam medicamentum præſcriberet: Eo uti ſolent Hirpini, ambulaturi per ignem medicamento plantas ungunt.* Neque aliter cogitandum eſt de mulieribus in Cappadociæ Caſtabalis ad Dianæ Peraſiæ fanum; quarum ita Strabo, in Cappadociæ deſcriptione, me-

meminit: οὐ πολὺ δὲ ἄποθεν ταύτης ἐστὶ τά τε Καστάβαλα, καὶ τὰ Κύβιστρα, ἔτι μᾶλλον τῷ ὄρει πλησιάζοντα πολίσματα· ὧν ἐν τοῖς Κασταβάλοις ἐστὶ τὸ τῆς Περασίας Ἀρτέμιδος ἱερὸν, ὅπου φασὶ τὰς ἱερείας γυμνοῖς τοῖς ποσὶ δι᾽ ἀνθρακιᾶς βαδίζειν ἀπαθεῖς. *Haud procul inde Caſtabala ſunt, & Cybiſtra, oppida montibus jam propinquiora. Apud Caſtabala autem Peraſiæ Dianæ fanum eſt, ubi* AJUNT *fœminas ſacerdotes illæſis pedibus per prunas ambulare.*

Sic quoque exciderunt illa quæ pag. 380. jam Summario inſerta, etiam pag. 386. poſt Oraculum jam demortui Auguſti, inſerta volueram, de Oraculis Marci Antonini; quorum ita meminit Capitolinus: *Denique hodieque in multis domibus M. Antonini ſtatuæ conſiſtunt inter deos penates: nec defuerunt homines, qui ſomniis eum multa prædixiſſe futura & vera concinuerunt. Unde etiam templum ei conſtitutum, dati Sacerdotes, Antoniniani & ſodales & flamines, & omnia quæ de Sacratis* [vel, ut Salmaſius legi vult, *deſecratis*] *decrevit Antiquitas.* Ad quæ certe non male (qui fere nunquam male) Caſaubonus notat: *Videtur ſignificare ſolitam in Marci templis exerceri* τὴν δι᾽ ἐγκοιμήσεως μαντικὴν: *conſultoreſque inibi incubantes ſomnia captaſſe; ut in Æſculapii templis, & aliis quibuſdam, fieri ſolitum.*

Digniſſima verò ſunt ut his addantur illa, quæ Celeberrimus D. Jac. Triglandius, in Academia Lugduno Batava S.S. Theologiæ Profeſſor, in aureis illis *Conjectaneis de Dodone*, cap. IV. ſect. 6. & 7. affert: quæque æque Celeberrimus Jac. Gronovius Volumini Quarto *Theſauri* ſui *Græcarum* Antiquitatum (pag. 320.) inſeruit. Sunt autem hæc ſequentia: VI. *Quando jam de fatidicis hiſce fœminis ſermo inſtitutus eſt, haud erit abs re noſtra alienum, hujus Oraculi, quouſque conjectando aſſequi licet, methodum paulo propius ſpeculari. Quod hiſtoriæ ſilent, & illæ celatum quam maxime cupiverunt, quo modo quibuſque technis totius orbis illuderent credulitati aſtutiſſimæ, neutiquam ſimplices,* COLUM-

BÆ, *exponere aliquatenus; nam plene id demonſtrare altum apud antiquos ſilentium, mille* τῆς μυθολογίας *artes, & varians ſæpe Hiſtoricorum relatio nequaquam permittunt. Sunt qui* LEBETEM *vaticinatum volunt; alii* COLUMBAS. *Multo autem maxima & ſanior pars Sacræ* QUERCUI *vindicat hanc prærogativam. Pauſanias* ACHAICIS *lib.* VII. Ἠπειρώταις αἱ πέλειαι, καὶ τὰ ἐκ δρυὸς μαντεύματα μετέχειν μάλιστα ἐφαίνετο τῆς ἀληθείας. *Apud Epirotas Columbæ, & ex Quercu Oracula maximè videbantur veritati affinia. Lebetem non contemnendis, ut quidem videtur, argumentis ab hoc munere cap. II. §. 7. 8. excluſimus. Reliquæ duæ ea conciliari ratione queant, quod vaticinium partim è quercu, tanquam primariâ Oraculi ſede; partim ab his Vatibus columbis, ſed velut arboris interpretibus, proficiſceretur. Quotiens igitur quiſpiam conſulturus Jovem Dodonæum ad interiora admittebatur, ſacra illa vetuſtiſſimaque, ſeu* QUERCUS, *ſeu* FAGUS, *nam idem eſt genus, primo* MOVEBATUR. *Suidas:* εἰσιόντων τῶν μαντευομένων ἐκινεῖτο δῆθεν ἡ δρῦς. *Mota mox varium* EDEBAT SONUM ἤχουσα. *Hunc vero ſonum obtrudebant ſuperſtitioſiſſimæ turbæ pro Jovis reſponſo. Hoc freti canone, quem erant commenti, quod* αἱ τῶν δαιμόνων φωναὶ ἄνορθραί εἰσι, DEORUM VOCES SUNT INARTICULATÆ, *cui ex tonitru (Dei* VOCE *Pſalm. XXIX.) colorem forte quærebant. Quas voces cum rogator audiret quidem, nullus vero intelligeret, præſto aderant hæ Sacerdotes, quæ, velut Arcanorum Jovis & linguæ* Δαιμόνων *peritæ, iſtas pro re nata, ut perſonis, tempori, rebus convenire, pro verſutia & antegreſſa indagine judicabant, conſulto interpretarentur. Formula eadem erat quæ Moſis & Prophetarum,* τάδε λέγει ὁ Ζεύς, HÆC DICIT JUPITER; *ut illi* נאם יהוה.

§. VII. *Quonam autem artificio procurarent, ut* INTRANTIBUS *qui reſponſa petebant,* ARBOR COMMOTA SONARET, *ipſæ optime dixerint. Si licet conjicere, hunc fieri*

potuit

potuit in modum; ut aliquis ſive mulier, ſive vir, aut in denſiſſimis arboris ramis, aut cavo potius trunco abſconditus, quateret quercum. Vel ſi argutior fuerit ſonus, ſiſtro, familiariſſimo in hac religione atque Ægyptiis inſtrumento, artificioſum ederet ſonum, ab his Vatibus pro lubitu explicandum. Occaſionem ſic ſuſpicandi dedit HERODOTUS *de ramorum* FRONDIBUS, *qui primam inventricem* ἱζομένην ἐπὶ φηγὸν, INSIDENTEM FAGO *inducit, & Scholiaſtes Sophoclis ad verſum* 174. TRACHIN. ὑπεράνω τοῦ ἐν Δωδώνῃ μαντείου, δύο ἦσαν πέλειαι, δι᾽ ὧν ἐμαντεύετο Ζεὺς, &c. *Supra Oraculum in Dodone, duæ erant columbæ, per quas Jupiter vaticinia edebat. De trunco autem ſuſpicionem movit* HESIODUS *in Eoïs:*

> Τὴν Ζεὺς ἐφίλησε καὶ τὸ χρηστήριον εἶναι
> Τίμιον ἀνθρώποις, ΝΑΙΟΝ Δ᾽ΕΝ ΠΥΘΜΕΝΙ ΦΗΓΟΥ
> Ἔνθεν ἐπιχθόνιοι μαντεύματα πάντα φέρονται.

Hanc (DODONAM) *Jupiter ita amavit ut voluerit æſtimatiſſimum illic eſſe hominibus* ORACULUM HABITANS IN FUNDO FAGI, *unde terrigenæ omnia reportant vaticinia. Et hoc magis ſe probat mihi quam illud* ὑπεράνω Μαντείου SUPRA ORACULUM, SCHOLIASTÆ SOPHOCLIS. *Non modo quoniam longe præſtantior eſt auctor* HESIODUS; *& in numero Sacerdotum* πελειῶν, *quas* DUAS *ponit, cum* TRES *fuerint teſte* STRABONE *aliiſque*, SCHOLIASTES *manifeſto deceptus, in reliquis æque potuerit falli: ſed maxime quoniam tutiores in caudice latebræ, magiſque ad impoſturas accommodatæ, &c.*

Addamus & hiſce quæ idem Celeberr. Vir inter alia, cap. VI. §. I. habet: *Firmiter tenendum eſt ſummo in gradu, & loco principe, fuiſſe tres illas mulieres* πελειάδας. *Non tamen ab altera parte committendum, ut ab* Ἀντιλήψεων *& adjutorum officio* VIRI *penitus excludantur. Multa erant in quibus fœminæ per ſe impares virorum ingenium, robur, ſapientiam, & manus poſcebant. Mactanda ſacrificia, ſpeculanda Conſulentium voluntas atque arcana, pangenda ex tempore*

pore carmina, & id genus alia plurima, quæ eſſecerunt ut THEBIS, *hujus Oraculi matre & πρωτοτύπῳ, in* LYBIA, *&* DELPHIS *ejus velut Sororibus (nam* DODONEÆ *mulieris* LYBICAM *Herodotus appellat* SOROREM *lib.* II. *c.* 56.) *in miniſterio templi* VIROS *etiam inveniamus. Quin* MARES *Sacerdotes Dodonæ,* BOEOTIS *ſaltem, reſponſa fatidica dediſſe,* EPHORO *lepidam narranti Hiſtoriam credidit Strabo lib. VIII. de Bœotia.*

Plura quidem his nunc allatis ſuperaddi poſſent: ut ex. gr. ad pag. 309. illa, quæ Juvenalis Satyra VI. de Sortilegis, aliiſque hujuſmodi ſcurris fatiloquis, in Circo, alibique, communi vulgo ac fœminis illudentibus, habet; aliaque præterea plura: ſed credo hæc Lectori ſuffectura; ac curandum mihi eſt ne nimis longo ac tædioſo præloquio, ipſum nimis diu ab ipſius operis lectione detineam.

Hoc tamen adhuc addam de vitiis typographicis, quæ vel typothetarum errore; vel correctoris, vel denique mei ipſius, ablepſia irrepſere; illos à lectore paulo magis attento faciliùs corrigi poſſe. Interim & hæc monere debeo, pag. 303. lineâ 11. delenda eſſe verba, *Atque imprimis;* ſicut & deleri debere parentheſin illis proxime ſubſequentem. Præterea, pag. 440. ubi lineâ, 19. male habetur *minima*, legendum eſſe NUMINA: ac pag. 257. ubi de Oraculo Mercurii, quod Pharis Achaicis fuit, ſermo eſt, verſionem verborum περὶ ἑσπέρας feſtinatione nimia omiſſam eſſe; adeoque ibi, lineis antepenultimâ ac penultima, legendum eſſe, *qui Deum circa veſperam conſulturus venit;* vel *conſultum veniunt.* Oſtendunt enim iſta, eos qui modò Oraculum illud conſuluerant, *jam obortis tenebris è foro* (adeoque à Mercurii ſtatua) *abiiſſe;* atque *in tenebris* (ita ut unde aut à quonam prodierit vox illa, quæ Reſponſi vice fungebatur, viſu percipere nequirent) *manus auribus amoviſſe;* atque ſic verba illa, quæ tum primum ipſis audiebantur, pro Oraculi Reſponſo accepiſſe.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα.

DE

Figurarum hîc contentarum explicatio.

IN anteriori parte tabulæ ſtant *Fraus* & *Hypocriſis* & *Ambitio*; quæ *Ambitio* fere latet poſt alias iſtas: ex quibus *Hypocriſis* catenis ſibi devinctas habet *Credulitatem* ſemper mutabilem, cuique aſſeclæ cujuſcumque ætatis ac conditionis ſtant a tergo: ſicut & cæcam *ſuperſtitionem*, cui *Fraus*, ſeu *Deceptio*, pro veris corporibus, umbras tradit in manus; quas illa gratanter accipit: dum ſimul *ſegnities*, quæ nihil ipſa ſcrutatur, ad *Fraudis* atque *Hypocriſeos* pedes, in ipſarum verba jurat. Magis procul ſeſe conſpectui dant Oracula, Trophonii, Dodones, Apidis, &c. At ultra iſta *ſeptum*; ad cujus portam, quæ *Veritatis* eſt, Virtutes *Prudentia* ac *Conſtantia*, victoribus illorum errorum viam oſtendunt ad veram *Doctrinam* ac *Sapientiam* indeque ad veram *Beatitudinem*: ad quam illos porro ducunt *Doctrina*, *Religio*, *Conſtantia*, *Fortitudo*, *Spes* aliæque virtutes; quæ illos ſimul adjuvant.

DE ORACULORUM ETHNICORUM ORIGINE ATQUE AUCTORIBUS.

CAPUT I.

Origo Oraculorum apud Ethnicos; poſt cujus brevem tractationem tranſitur ad illam de Dæmoniis eorumque operationibus circa Oracula aliaque vaticinia; atque hinc, quomodo primorum ſeculorum Chriſtiani applicarint Diabolis illa, quæ Ethnici ſive ſerio, ſive ridendi, oblectandique ſeſe & alios cauſâ, de Dîs ac Dæmoniis ſuis confinxerant; quamvis hi Chriſtiani circa Hyſtaſpem, Sibyllas, ſimiliſque commatis vates, inter ſe maxime diſcrepaverint. Qua occaſione etiam de Socratis Sapientia, ex Apollinis de ipſa Reſponſo, diſſeritur, &c.

SI in originem atque auctores inquiramus Oraculorum (quæ à Græcis aptius χρηςήεια appellantur) ab origine Idololatriæ, tam hi quam illa, repeti debent: inde enim certiſſime fluxerunt. Ex doctrina quippe Dæmonum, ſeu Dæmoniorum, tum bonorum tum malorum, ſicut Idololatria ortum ſuum habuit, ita & omina & prodigia & oſtenta, & cætera cuncta præſagia,

præ-

prædictioneſque ſeu vaticinia, ac denique Reſponſa Deorum; ſeu per inſomnia, aut viſa nocturna ſeu per Oracula in templis, vel aliter, quocunque tandem modo, data: quæ ut numinum Monita à credulo popello, aliquando & ab ipſis Regibus ac Principibus excipiebantur; dum iſta, quandoque & in horum gratiam à Sacerdotibus confingerentur, ac ſuperſtitione captis hominibus obtruderentur.

Homines nimirum vafri, ſive Auctores, ſive fautores hujus Idololatriæ, indeque natarum ſuperſtitionum, propriique commodi, honoris atque auctoritatis cupidi, talia commenti ſunt; ſibique ex illis auctoritatem illam parantes, ut inde Interpretes Deorum, Divinæque voluntatis crederentur, Sacrificia quoque hinc varia commenti fuere ac multiplicarunt, atque ut hiſce præficerentur callide perfecerunt; adaugendo ſemper ulterius ſuperſtitiones, quibus facile imperitorum mentes decipere valuerunt; imprimis ſi & miracula, & apparitiones Divinæ, perque has aut bonorum promiſſa, aut malorum comminationes acceſſiſſent, quibus aut procurandis, aut averruncandis, munera ac Sacrificia Dis oblata adjumento vel impedimento eſſe confingerentur.

Ut autem hinc Dîs, Dæmonibus, atque Heroibus, Sacrificia ac victimæ offerebantur, ſic & inde non minima pars cedebat Sacerdotibus; qui præterea & de tertia parte, quæ credulis Sacrificantibus cedebat, cum iſtis, pro copia ac lautitia victimarum, ſplendide epulabantur; cum nullum Sacrificium (id illis ita procurantibus) ſine epulo eſſet. Quæ uti ex Athenæo, aliiſque, ſatis clare apparent, ſic quoque non obſcure ex hiſce Ovidii, in fabula de Cæneo, verſibus:

Cujus ut impoſuit proſecta calentibus aris
Et Dis acceptus *penetravit ad æthera* nidor,
Sacra *tulere ſuam*, pars *eſt data* cætera *menſis.*
Diſcubuere toris proceres: & corpora toſtâ
Carne replent, vinoque levant curaſque ſitimque, &c.

Hinc

Hinc enim & illud Euripidis in Jone:

Βωμοί μ' ἔφερβον, οὑπιὼν τ' ἀεὶ ξένος.

Aræ me aluerunt, & ſemper accedens hoſpes.

Quin & Hebræorum Sacerdotes pectus & armum dextrum [quod tum Exodi cap. 29. tum in Levitico plus ſemel dicitur] accipiebant ſibi.

Nec eſt quod credamus Gentilium Sacerdotes hic magis religioſos fuiſſe filiis Eli, qui, invitis ſacrificantibus, ſibi potiores partes ſumebant.

Hiſce igitur lucroſum erat, ſi ſæpius illa Sacrificia iterarentur: unde & ſæpe conſultoribus obſtacula (per prodigia, quandoque per oſtenta, at frequentius per mala, ex extiſpiciis, omina) obveniebant, quo minus aut ulla, aut ſatis bona atque exoptata, à numinibus fatidicis obtinerentur Reſponſa: quæ propterea crebro iteratis Sacrificiis erant impetranda.

Etenim ſi triſtia, vel mala, votiſve contraria Reſponſa fuiſſent reddita, id peccatis conſultorum, vel ſaltem errori huic illive circa ſacrificia ipſorumve ritus, tribuebatur; Deos, ſcilicet, à bono erga ipſos propoſito avertentibus; unde & placamenta, averruncandis iſtis malis, Deorumve minis, vel ſilentio, per iteranda, vel etiam adaugenda, ſacrificia, injungebantur.

Sin vero vice mali jam ante prædicti, aliquid boni obveniſſet, id precibus Sacerdotum, aliiſque ipſorum interceſſionibus, adſcribebatur, ut per quæ illi mala iſta averruncaſſent. Ita ut inde non uſque adeo gravis jactura eſſet, ſi res quandoque, imò frequentius, aliter cecidiſſet, quam prætenſo Numinis Reſponſo prædictum fuerat: quod per talia figmenta ſe ſartos tectoſque conſervarent, ne tantillum quidem imminutâ apud populum ipſorum gratiâ aut auctoritate; eo quod Dîs illa, vel Dæmonibus, vel Heroibus, non piis iſtis Sacerdotibus, tribuerentur tam illa quæ infelicem atque adverſum,

quam iſta quæ felicem exoptatumque exitum ſortita erant; etiam contra manifeſta Oraculorum Reſponſa: ob cauſas nempe multiplices, quas his Sacerdotibus facile erat, apud credulam ex ſuperſtitione multitudinem, comminiſci.

De quorum Deorum, Dæmonum atque Heroum [namque & his quandoque poteſtas erat, per Oraculorum operta futura prædicendi; eorumque χρηστήρια, ſicuti Deorum ac Dæmonum, tum diu ante, tum diu quoque poſt Salvatorem noſtrum natum, locum habuere] Origine, ac circa Oracula reddenda poteſtate, videantur illa quæ cap. 1. 2. & 3. Diſſertationis de Origine Idololatriæ ac ſuperſtitionum diſſerui. Quibus & hæc olim à me poſita accedere poſſunt; licet plenius ac curatius illa capitibus modo memoratis explicaverim.

De Dæmonibus igitur ipſe Plato, in Epinomide, loquitur in hunc modum: Θεοὺς δὲ γὰρ τοὺς ὁρατοὺς, μεγίστους καὶ τιμιωτάτους, καὶ ὀξύτατον ὁρῶντας πάντῃ, τοὺς πρώτους τὴν τῶν ἄστρων φύσιν λεκτέον, καὶ ὅσα μετὰ τούτων αἰσθανόμεθα γεγονότα. μετὰ δὲ τούτους, καὶ ὑπὸ τούτοις ἑξῆς, δαίμονας· ἀέριον δὲ γένος, ἔχον ἕδραν τρίτον καὶ μέσην, τῆς ἑρμηνείας αἴτιον εὐχαῖς τιμᾶν μάλα χρεὼν, χάριν τῆς εὐφήμου διαπορείας. τῶν δὲ δύο τούτων τοῦτ' ἐξ αἰθέρος, ἐφεξῆς τε ἀέρος, οὐ διορώμενον ὅλον, αὐτῶν ἑκάτερον εἶναι· παρὸν δὲ πλησίον, οὐ κατάδηλον ἡμῖν γίνεσθαι. μετέχοντα δὲ φρονήσεως θαυμαστῆς, ἅτε γένους ὄντα εὐμαθοῦς τε καὶ μνήμονος, γιγνώσκειν μὲν ξύμπασαν τὴν ἡμετέραν αὐτὰ διάνοιαν λέγωμεν. καὶ τόν τε καλὸν ἡμῶν καὶ ἀγαθὸν ἅμα θαυμαστῶς ἀσπάζεσθαι, καὶ τὸν σφόδρα κακὸν μισεῖν, ἅτε λύπης μετέχοντα ἤδη. θεὸν μὲν γὰρ δὴ τὸν τέλος ἔχοντα τῆς θείας μοίρας, ἔξω τούτων εἶναι, λύπης τε καὶ ἡδονῆς· τοῦ δὲ φρονεῖν καὶ τοῦ γιγνώσκειν κατὰ πάντα μετειληφέναι. καὶ ξυμπλήρους δὲ ζώων οὐρανοῦ γεγονότος, ἑρμηνεύεσθαι πρὸς ἀλλήλους τε καὶ τοὺς ἀκροτάτους θεοὺς πάντας τε καὶ πάντα, διὰ τὸ φέρεσθαι τὰ μέσα τῶν ζώων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ἐπὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν, ἐλαφρᾷ φερόμενα ῥύμῃ. τὸ δ' ὕδατος πέμπτον, ὃν ἡμίθεον ἀπεικάσειεν ἄν τις, ὀρθῶς ἀπεικάζων, ἐξ αὐτοῦ γεγονέναι. καὶ τοῦτ' εἶ, τοτὲ μὲν ὁρώμενον, ἄλλοτε δὲ καὶ ἀποκρυφθὲν, ἄδηλον γιγνόμενον, θαῦμα κατ'

ἀμυ-

ἀμυδρὰν ὄψιν παρεχόμενον. τούτων δὴ τῶν πέντε ὄντως ὄντων ζώων, ὅπῃ τινὲς ἐνέτυχον ἡμῶν, ἢ καθ' ὕπνον ἐν ὀνειροπολίᾳ προστυχόντες, ἢ κατὰ φήμας τε καὶ μαντείας λεχθεῖσιν ἐν ἀκοαῖς ὑγιαίνουσιν ἢ καὶ κάμνουσιν, ἢ καὶ τελευτῇ βίου προστυχέσι γενομένοις, ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ δόξαις παραγενομέναις ὅθεν ἱερὰ πολλὰ πολλῶν γέγονε, τὰ δὲ γενήσεται· τούτων πάντων νομοθέτης, ὅστις νοῦν κέκτηται καὶ τὸ βραχύτατον, οὔποτε μὴ τολμήσῃ καινοτομῶν, ἐπὶ θεοσέβειαν, ἥτις μὴ σαφὲς ἔχει τι, τρέψαι πόλιν ἑαυτοῦ.

Viſibiles itaque Deos maximos, ſummopereque honorandos acutiſſiméque undique cuncta videntes ac primos, naturam aſtrorum ac quæ cum aſtris facta ſentimus, fatendum. Deinceps vero ſub his Dæmones genus aëreum in tertiâ mediaque regione, qui interpretationis cauſâ ſunt, collocatos, orationibus colere, gratia, laudabilis interceſſionis interpretationiſque, debemus. Horum quidem duorum animalium alterum ex æthere, alterum deinceps ex aëre eſt. Ac neutrum conſpici totum poteſt: ſed quamvis hi Dæmones prope nos ſint, nunquam tamen manifeſte nobis apparent. Prudentiæ mirabilis participes ſunt: acuto quippe ingenio, tenacique memoriâ cogitationes noſtras omnes cognoſcunt. Honeſtos bonoſque homines mirifice diligunt, improbos vehementer oderunt, utpote qui doloris participes ſunt. Sed Deus, qui divinam ſortem perfectè poſſidet, à doloribus voluptatibuſque liber ſapientia cognitionéque penitus fruitur. Cum autem refertum animalibus cælum ſit, & Dii ſummi & Dæmones ſe invicem interpretantur. Media enim animalia cum ad terram, tum ad cælum levi motu feruntur. Quintum verò quod ex aquâ eſt, recte ſemideum vocabimus. Id nonnunquam cernitur, nonnunquam aſpectui noſtro ſe ſubtrahit, & cum videtur, tenui viſu perceptum admirationem affert. Cum igitur quinque hæc animalia ſint, quæ aut SOMNIIS *aut* VATICINIO, *audituque* PER VOCEM *ſanorum, aut ægrotantium auribus percepta, aut etiam in ipſo è vita exceſſu nobis ſeſe offe-*

offerentia, noſtros animos movent, unde multis ſacra & privatim & publicè his opinionibus inſtituta ſunt, inſtituunturque in poſterum: horum omnium Legiſlator, qui vel minimum mentis habeat, nunquam aliquid innovabit.

Alibi autem, nempe in Cratylo, Heroas nominat: quos cum Semideis unos eoſdemque eſſe ſtatuit: cujus ſententiæ quoque Heſiodum laudat auctorem Plutarchus; ubi in libro de Oraculorum defectu, de Diis ac Dæmonibus ita loquitur: Ἑλλήνων δὲ Ὅμηρος μὲν φαίνεται κοινῶς ἀμφοτέροις χρώμενος τοῖς ὀνόμασι, καὶ τοὺς θεοὺς ἔστιν ὅτε δαίμονας προσαγορεύων· Ἡσίοδος δὲ καθαρῶς καὶ διωρισμένως πρῶτος ἐξέθηκε τῶν λογικῶν τέσσαρα γένη, θεούς, εἶτα δαίμονας πολλοὺς κἀγαθούς, εἶτα ἥρωας, εἶτα ἀνθρώπους, τῶν ἡμιθέων εἰς ἥρωας ἀποκριθέντων. ἕτεροι δὲ μεταβολὴν τοῖς τε σώμασιν ὁμοίως πᾶσι καὶ ψυχαῖς, ὥσπερ ἐκ γῆς ὕδωρ, ἐκ δὲ ὕδατος ἀήρ, ἐκ δὲ ἀέρος πῦρ γινόμενον ὁρᾶται, τῆς οὐσίας ἄνω φερομένης· οὕτως ἐκ μὲν ἀνθρώπων εἰς ἥρωας, ἐκ δὲ ἡρώων εἰς δαίμονας, αἱ βελτίονες ψυχαὶ τὴν μεταβολὴν λαμβάνουσιν· ἐκ δὲ δαιμόνων ὀλίγαι μὲν ἔτι χρόνῳ πολλῷ δι' ἀρετῆς καθαρθεῖσαι παντάπασιν θεότητος μετέσχον.

Ac de Græcis quidem Homerus promiſcuè nominibus uti videtur, & Deos nonnunquam Dæmonum nomine afficere. Heſiodus autem princeps dilucidè ac diſtinctè 4. genera animantium ratione præditorum explicavit: primum Deos, mox Dæmonas multos ac bonos, deinde Heroas, poſtremo homines; unde mutationem ducere videtur, aurei quidem generis in Dæmanas multos bonoſque, Semideis in Heroum partem ſecretis, &c.

Nulli hîc adhuc comparent mali Dæmones. Ita ut debuerit Plato Oracula, Divinationes ac Vaticinationes bonis iſtis, quos ponit in Epinomide, Dæmonibus adſcribere. At malos ipſum quoque ſtatuiſſe teſtis eſt idem Plutarchus in eodem Dialogo de Orac. defectu: Πρὸς ταῦτα τοῦ Ἡρακλέωνος σιωπῇ διανοουμένου τι πρὸς αὑτόν, Ἀλλὰ φαύλους μὲν (ἔφη) δαίμονας

οὐκ

οὐκ Ἐμπεδοκλῆς μόνον, ὦ Ἡρακλέων, ἀπέλιπεν, ἀλλὰ καὶ Πλάτων καὶ Ξενοκράτης καὶ Χρύσιππος· ἔτι δὲ Δημόκριτος, εὐχόμενος εὐλόγχων εἰδώλων τυγχάνειν, ἢ δῆλος ἦν ἕτερα δυστράπελα καὶ μοχθηρὰς γινώσκων ἔχοντα προαιρέσεις τινὰς καὶ ὁρμάς.

Quum, quid ad hæc Heracleon poſſet, tacitus ſecum cogitaret, ad eum Philippus, atqui maleficos, inquit, Dæmonas eſſe, mi Heracleon, non ſolum Empedocles ſcriptum reliquit, verum & PLATO, Xenocrates, & Chryſippus: Sed & Democritus, quum ſalutares & fauſtas imagines ſibi precibus optat, ſatis indicat alias ſe importunas ac diras noviſſe:

Hanc de malis Dæmonibus opinionem ſequuntur & recentiores Platonici, Porphyrius, Jamblichus, cæteri. E quibus Porphyrius apud Euſebium lib. 4. ac 5. imò & 6. præparat. Euangelic. id perpetuo ferè inculcat: Atque ab Hecate ac Serapide ſimilibuſque Oracula proficiſci contendit: neque ab ullis aliis quam à malis Dæmonibus prodire illa concedit. Imo & Hecaten & Serapin non ſolum inter malos Dæmonas ponit; verum etiam illorum eſſe principes aſſerit, ſub finem libri quarti: ubi & Oraculum quoddam Hecates producit. Ita autem ibi loquitur capite penultimo: Διὰ μὲν τῶν ἐναντίων [δαιμόνων] καὶ ἡ πᾶσα γοητεία ἐκτελεῖται· τούτους γὰρ μάλιστα καὶ τὸν προεστῶτα αὐτῶν ἐκτιμῶσιν, οἱ κακὰ διὰ τῶν γοητειῶν διαπραττόμενοι. πλήρεις γὰρ πάσης φαντασίας εἰσι, καὶ ἀπατῆσαι ἱκανοὶ διὰ τερατουργίας· διὰ τούτων φίλτρα καὶ ἐρωτικὰ κατασκευάζουσιν οἱ κακοδαίμονες· πᾶσα γὰρ ἀκολασία, καὶ πλούτων ἐλπὶς, καὶ δόξης ἐπὶ τούτων, καὶ μάλιστα ἡ ἀπάτη. τὸ γὰρ ψεῦδος τούτοις οἰκεῖον. βούλονται γὰρ εἶναι θεοὶ, καὶ ἡ προεστῶσα αὐτῶν δύναμις δοκεῖν θεὸς εἶναι ὁ μέγιστος. οὗτοι οἱ χαίροντες λοιβῇ τε κνισσῇ τε, δι' ὧν αὐτῶν τὸ πνευματικὸν πιαίνεται. Ζῇ γὰρ τοῦτο ἀτμοῖς καὶ ἀναθυμιάσεσι, καὶ ποικίλως διὰ τῶν ποικίλων, καὶ δυναμοῦται ταῖς ἐκ τῶν αἱμάτων καὶ σαρκῶν κνίσσαις. *Per contrarios [Dæmones] omnes etiam præſtigiæ perficiuntur. Hos enim præcipuè, & præſidentem ipſis, venerantur, qui mala vene-*

ficiis

ficiis & incantationibus procurant. Pleni enim ſpectris imaginibuſque ſunt; & ad decipiendum prodigioſis fallaciis apti. Per hos illecebras & amatoria veneficia homines conficiunt. Omnis enim intemperantia, omnis divitiarum ſpes, & gloriæ, per hos exiſtit; & præcipuè deceptio: quippe cum mendacium ipſis proprium ſit. Cupiunt enim Dei haberi: & quæ præſidet ipſis poteſtas videri Deus eſſe maximus vult. Iſti ſunt QUI LIBATIONE ET NIDORE OBLECTANTUR, *quibus ſpirituale ipſorum corpus pingueſcit. Vivit enim id vaporibus & ſuffimentis, & ex variis, vario modo, nidoribus & ſanguine & carnibus corroboratur.* Sic & ultimo cap. ejuſdem libri quarti.

Τοὺς δὲ πονηροὺς δαίμονας οὐκ εἰκῇ ὑπὸ τὸν Σάραπιν ὑποπτεύομεν, &c. Quæ modò indigitata ſequuntur ibi, longa nimis ut hiſce annectantur. Quare eo ſe conferat Lector horum paulo curioſior indagator. Plurima enim in iſtis libris nobis conſervavit ex Porphyrio, ex Onomao, aliiſque pluribus antiquis Scriptoribus, quæ mihi digniſſima lectu videntur, Euſebius.

Jamblichus autem, uti ipſum in linguam Latinam converſum adducit Fernelius noſter, lib. I. cap. II. *de Abditis rerum cauſis*, de ipſis ita loquitur: *Dii, angeli, dæmones boni, non apparent phantaſtico modo, ſed proprio prorſus & vero: Spiritus verò mali phantaſtico fallacique, ſimulant Deorum præſentiam dæmonumque bonorum, ideoque cultorem ſuum jubent eſſe juſtum, ut ipſi videantur boni ſicut & Dii. Quoniam verò natura ſunt mali, rogati mala inferre, libenter inferunt, atque nobis ad injuſta conducunt. Hi ſunt omninò* QUI ET IN ORACULIS MENTIUNTUR ET FALLUNT, *& turpia conſulunt ac peragunt. Dii verò bonique Dæmones, neque fallunt unquam neque conferunt ad iniqua. Eſt inſuper malorum natura Dæmonum ſibimet inconſtans, inſtabilis, ſecumque diffidens, aliàs alia ſuadens. Superiorum verò natura ſibi conſtat aſſiduè, eundemque ſervat ſemper*

per

per in actione tenorem. Quæ non ſolum cum præcedentibus, ex Porphyrio allatis, concordant; ſed & optimè cum cæteris illis, quæ ex ipſo, de illorum Oraculis, adducit Euſebius, at nimis diffuſe, uti dictum, quam ut hîc commodè afferantur.

Hæc autem quam ſalſè ſimul ac lepide rideantur à Luciano, tam in ipſius Philopſeude, Icaromenippo, libello de Sacrificiis, atque in aliis ipſius opuſculis, ibi locorum inſpicere multis credo neque inutile neque injucundum fore.

Sed ab Ethnicis Philoſophis (Poëtas enim nullos adduxi, utpote qui delectationis ergo, non ſerio de Diis ac Dæmonibus locuti ſunt, licet eam in rem à Plutarcho allegetur Heſiodus) tranſeamus ad Chriſtianos: qui omnes in hac re ſequuntur Platonicos; Athenagoras ſcilicet, Tertullianus, Minucius, Felix, Euſebius, Firmicus, alii:

Dum tamen circa Hermem Triſmegiſtum, Hyſtaſpen & Sibyllas, alioſque his ſimiles vates immane quantum inter ſe diſcrepent: ab una ſcilicet parte Juſtinus Martyr, ac Clemens Alexandrinus, ab altera vero Lactantius: atque ita quidem, ut primus eorum non timuerit aſſerere, malorum Dæmonum machinamentis effectum, ut, licet fruſtra, homines tam iſtius, quam SIBYLLARUM, lectione fruſtrarentur.

Sed ipſos illos jam dictos audiamus auctores: è quibus Juſtinus, in Apologia ſua ſecunda pro Chriſtianis, ita loquitur: Κατ' ἐνέργειαν δὲ τῶν φαύλων δαιμόνων, θάνατος ὡρίσθη κατὰ τῶν τὰς Ὑστάσπου, ἢ Σιβύλλης, ἢ τῶν Προφητῶν βίβλους ἀναγινωσκόντων, ὅπως διὰ τοῦ φόβου ἀποστρέψωσιν ἐντυγχάνοντας τοὺς ἀνθρώπους τῶν καλῶν γνῶσιν λαβεῖν, αὐτοῖς δὲ δουλεύοντας κατέχωσιν· ὅπερ εἰς τέλος οὐκ ἴσχυσαν πρᾶξαι. ἀφόβως μὲν γὰρ οὐ μόνον ἐντυγχάνομεν αὐταῖς, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν ὡς ὁρᾶτε, εἰς ἐπίσκεψιν φέρομεν. *Opera autem & inſtinctu malorum Dæmonum mortis ſupplicium adverſus librorum Hyſtaſpis, aut Sibyllæ, aut Prophetarum lectores conſtitutum eſt; ut per timorem homines ab illis, quo minus*

ſcripta illa legentes, rerum bonarum notitiam percipiant, ſed in ſervitute eorum retineantur, abſterreantur. Non enim abſque timore tantum hujuſmodi ſcripta legimus, verum etiam vobis inſpiciendum, quæ in iis traduntur, ut videtis, offerimus.

At Clemens Alexandrinus non minorem ſanè iis tribuit auctoritatem, dum ita lib. 6. Stromat. Ethnicos alloquitur: Δηλώσει πρὸς τῷ Πέτρου κηρύγματι, ὁ Ἀπόστολος λέγων Παῦλος· Λάβετε καὶ τὰς Ἑλληνικὰς βίβλους. ἐπίγνωτε Σίβυλλαν ὡς δηλοῖ ἕνα Θεὸν, καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι· καὶ τὸν Ὑστάσπην λαβόντες, ἀνάγνωτε· καὶ εὑρήσετε πολλῷ τηλαυγέστερον καὶ σαφέστερον γεγραμμένον τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ καθὼς παράταξιν ποιήσουσι τῷ Χριστῷ πολλοὶ βασιλεῖς μισοῦντες αὐτὸν, καὶ τοὺς φοροῦντας τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ, καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, εἶτα ἑνὶ λόγῳ πυνθάνεται ἡμῶν, Ὅλος ἐστὶν ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τίνος, οὐχὶ τοῦ Θεοῦ;

Ultra prædicationem Petri, idem declarabit Sanctus Paulus dicens: LIBROSQUE GRÆCOS SUMITE, AGNOSCITE SIBYLLAM, QUOMODO UNUM DEUM SIGNIFICET ET EA QUÆ SUNT FUTURA: ET HYSTASPEM SUMITE ET LEGITE; ET INVENIETIS DEI FILIUM MULTO CLARIUS ET APERTIUS ESSE SCRIPTUM; ET QUEMADMODUM ADVERSUS CHRISTUM MULTI REGES INSTITUENT ACIEM, QUI EUM HABENT ODIO, ET EOS QUI NOMEN EJUS GESTANT, ET EJUS FIDELES, ET EJUS TOLERANTIAM ET ADVENTUM. *Deinde compendio interrogat nos:* NONNE TOTUS MUNDUS, ET OMNIA QUÆ SUNT IN MUNDO, DEI SUNT? Quibus aſtipulantur Hieronymus, Auguſtinus, ac Gregorius Nazianzenus.

Lactantius autem lib. 7. hæc ſequentia habet: *Hæc ita futura eſſe cum Prophetæ omnes, ex Dei ſpiritu, tum etiam Va-*

Vates, ex inſtinctu Dæmonum, *cecinerunt. Hyſtaſpes enim, quem ſuperius nominavi, deſcripta iniquitate ſeculi hujus extremi, pios ac fideles à nocentibus ſegregatos, ait, cum fletu & gemitu extenſuros eſſe ad cœlum manus, & imploraturos fidem Jovis; Jovem reſpecturum ad terram, & auditurum voces hominum, atque impios extincturum. Quæ omnia vera ſunt præter unum, quod Jovem dixit illa facturum, quæ Deus faciet. Sed & illud, non ſine Dæmonum fraude ſubtractum eſt; miſſum iri à Patre filium Dei, qui, deletis omnibus malis, pios liberet: Quod Hermes tamen non diſſimulavit, &c.* Cujus ſuppoſititii, *Hermæ* verba tum ſtatim, (uti & *Sibyllarum*) affert.

Sed quis hic non ſtupeat, ſtupendam verè credulitatem iſtorum hominum, qui omnia alia, quæ detegendis Ethnicorum horrendis myſteriis abſurdiſque ſuperſtitionibus facerent, videntur exploraſſe, oculiſque acutiſſimis perluſtraſſe; cum in hac re atque huic ſimilibus appareat eos planè cæcutiiſſe!

Hyſtaſpes ille, ſi Dîs placet, *Hermes*, & Sibyllæ ſcripſerunt, imò potius Vaticinia cecinerunt de Chriſto, de ejus adventu, miraculis, doctrina, morte, reſurrectione, &c. quaſi accuratè narrarent Hiſtoriam, jam dudum geſtam & non plane ignotam inter homines; Prophetæ Judæorum è contra tam obſcure de hiſce rebus locuti ſunt, ut meritò dubites, an ipſi benè ceperint Prophetias iſtas, quas Deus Opt. Max. per eorum os hominibus Iſraëlis, populo ipſius electo, elocutus eſt! Et myſterium illud verè ſacrum, de quo Sanctus Paulus Epheſ. 3. v. 5. & 6. teſtatur: *Quod nullis aliis ſeculis declaratum ſit hominum generi, ut ſuo tempore patefactum eſſet Sanctis Dei Apoſtolis ac Prophetis, divina inſpiratione:* jam multis retro ſeculis, neſciente id eo viro, licèt Spiritus Sancti pleno, gentibus, per eorum Vates, liquidò ac manifeſtè declaratum erat! Ergo aut non legerat Apoſtolus Paulus adhuc Hyſtaſpem, nec Hermem, nec Sibyllas, (dum talia ſcriberet,)

licet alias, vir multæ lectionis, alleget contra Gentes ipſorum Vates Aratum, Menandrum & Epimenidem.

Aut ſi legerat & illos, nondum tamen crediderat eos de Chriſto Meſſia prophetaſſe, atque alia contraria revelatione id ei poſtea revelatum fuit. Quod quam probabile ſit, æquus Lector judicet. Veneror ſanè Patres eoſque in multis, atque ob multas magnaſque rationes, magni æſtimo: At quis ferat hic ipſorum incogitantiam? ne quid liberius addam.

Juſtinus etenim & Clemens aſſerunt, eos Divino Spiritu quaſi homines Dei, (de quibus Apoſtolus Petrus Epiſt. 2. cap. 1. v. 21.) prophetaſſe. Alius, nempe Lactantius, illa per Dæmonum, malorum ſcilicet, (nam nullos alias Dæmones agnoſcunt primi Chriſtiani,) virtutem eos prædixiſſe. Quam benè conveniunt hæc & in una ſede morantur!

Ut autem revertamur ad Athenagoram, Tertullianum, Minucium, Euſebium, Firmicum, cæteroſque primorum Seculorum Scriptores Chriſtianos [nam Clemens Alexandrinus atque Origenes hic in diverſa abeunt, nec, ut in ſequentibus ſatis videbitur, ſibi ipſis conſtant.] Hi plane eodem modo, atque iiſdem penè verbis de Dæmonibus, ut ipſi Ethnici loquuntur. ex quibus Patribus, ſi ſolos Tertullianum ac Minucium adducam, id abunde in rem præſentem ſufficere credo: Audiamus igitur primo, quid dicat Tertullianus in Apologetici cap. 22. *Sic & auctores interdum videri volunt eorum quæ annunciant, & ſunt plane malorum; bonorum tamen nunquam. Diſpoſitiones etiam Dei, & nunc Prophetis concionantibus excerpunt, & nunc lectionibus reſonantibus carpunt. Ita & hinc ſumentes quoſdam temporum* Sortes, æmulantur divinitatem, dum furantur divinationem. In Oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in eventus, *ſciunt Crœſi, ſciunt Pyrrhi. Cæterum teſtudinem cum carnibus pecudis, Pythius eo modo re-*

renunciavit, quo ſupra diximus; momento apud Lydiam fuerat. Habent de incolatu aëris, & de vicinia ſyderum, & de commercio nubium cœleſtes ſapere paraturas; ut & pluvias quas jam ſentiunt repromittant: benefici plane & circa curas valetudinum. Lædunt enim primò, dehinc remedia præcipiunt ad miraculum nova, ſive contraria poſt quæ deſinunt edere, & curaſſe creduntur. Quid ergo de cæteris ingeniis, vel etiam viribus fallaciæ ſpiritalis ediſſeram? Phantaſmata caſtrorum & aquam cribro geſtatam, & navem cingulo promotam, & barbam tactu irruffatam, ut numina lapides crederentur, & Deus verus ne crederetur.

Nec aliter Minucius Felix; qui in Octavio ſuo ait: *At nonnunquam veritatem vel auſpicia vel Oracula tetigere. Quamquam inter multa mendacia videri poſſit induſtriam caſus imitatus, aggrediar tamen fontem ipſum erroris, & pravitatis unde omnis caligo iſta manavit, & altius eruere & aperire manifeſtius. Spiritus ſunt inſinceri, vagi, à cœleſti vigore terrenis labibus & cupiditatibus degravati, &c.*

Ac paulò pòſt:

Quid Plato, qui invenire Deum negotium credidit, nonne & Angelos ſine negotio narrat & Dæmonas? & in Sympoſio etiam ſuo naturam Dæmonum exprimere connititur? Vult enim eſſe ſubſtantiam inter mortalem immortalemque, id eſt, inter corpus & ſpiritum mediam, terreni ponderis & cœleſtis levitatis admixtione concretam, ex qua movet etiam in nos procupidinem Amoris, & dicit informari & labi pectoribus humanis, & ſenſum movere & affectus fingere, & ardorem cupiditatis infundere. Iſti igitur impuri ſpiritus, Dæmones, ut oſtenſum à Magis & à Philoſophis & à Platone, ſub Statuis et imaginibus consecratis delitescunt, *& afflatu ſuo authoritatem quaſi præſentis numinis conſequuntur; dum inſpirantur interim Vatibus, dum fanis immorantur, dum nonnunquam exto-*

rum fibras animant, avium volatus gubernant; Sortes regunt, Oracula efficiunt *falſis pluribus involuta. Nam & falluntur & fallunt, ut & neſcientes ſinceram veritatem, & quam ſciunt, in perditionem ſui non confitentes. Sic à cœlo deorſum gravant, & à Deo vero ad materiam avocant, vitam turbant, ſomnos inquietant, irrepentes etiam corporibus occultè, ut ſpiritus tenues; morbos fingunt, terrent mentes, membra diſtorquent, ut ad cultum ſui cogant, ut* Nidore altarium vel hostiis pecudum saginati, *remiſſis quæ conſtruxerant, curaſſe videantur.* Quibus tum miracula quoque addit de nave cingulo protractâ, &c.

Quæ prodigia ſi omninò credendum ſit verè contigiſſe,
Credamus Tragicis & quidquid Græcia mendax
Audet in hiſtoria.

Cur enim non unà credamus, accidiſſe omnia illa prodigia, quæ à Livio, Dione, Valerio Maximo, Plinio, aliiſque narrantur, de lapidibus aut ſanguine pluviâ delapſis, de ſanguineo ſudore ex ſtatuis emanante, ſimilibuſque innumeris factis, ut perhibebatur, prodigiis: imò quod & Romæ vacca (de aſinis minus mirarer) humana voce loquuta ſit hæc verba, *Roma cave tibi!*

At dicat aliquis, non ab omnibus ridetur, quod à te pro ſuperſtitione habetur ac nimiâ credulitate. Fateor: nam hæc Mœbius affert (ne alios quoque nominem) pag. 51. de Oraculorum Ethnicorum Origine: *Sicut etiam Deus os aſinæ Bileami aperuit, ut vocem emitteret, & dominum ſuum de imprudenti facto admoneret Num.* xxii. v. 28. *Ita etiam hoc æmulatus eſt Satan, & ſæpe* (NB.) *per bruta locutus eſt, hominesque de variis rebus commonefecit. Sic* Corvi hominibus Oracula dare, *illoſque admonere ſoliti ſunt, apud Clem. Alexandrinum. Sic canem locutum, & ſerpentem latraſſe, cum pulſus eſſet regno Tarquinius, teſtis* [num

Ocu-

Oculatus?] *eſt Plinius, lib.* 8. *Sic in Domitiano Suetonius ſcribit ita: ante paucos, quam occideretur, menſes, cornix in Capitolio elocuta eſt; ἔςαι πάντα καλῶς. Nec defuit qui oſtentum ita interpretaretur;*

Nuper Tarpejo quæ ſedit culmine cornix,
Eſt bene, non potuit dicere, dixit, erit.

Sic Livius bovem locutum eſſe refert: Roma cave tibi. Multa alia ad rem Voſſius lib 3. *de Idololatria.* Non ſufficit quippe hominibus hiſce, per Oracula Diabolum eſſe locutum; per Beſtias id etiam facere debuit! At quis præſtabit nobis veritatem harum ac ſimilium hiſtoriarum? Annon ferè æque tuto fidem adhibere queamus iis, quæ de hujuſmodi prodigiis nobis quotidie, è Germania ſuperiori aliiſque regionibus procul diſſitis, per quotidianas iſtas Novellas, ſic dictas, afferuntur? ac per plateas, & fora credulæ multitudini cantantur, ac venditantur? Quis autem paulo naſutior, etiam è vulgo, talibus credit? Ego ſanè æque facile mihi perſuaderi patiar, Homerum ipſam (Iliad. 19.) prodidiſſe veritatem, quum caneret de Xantho Achillis æquo etiam Domino ſuo Oracula fundente; futura ſaltem prædicente, & pro ſeſe ac ſocio conjugali Apologiam parante, omnemque ignaviæ culpam à ſe removere ſatagente. Neque obſtet ultrà quo minus,

Corvos Poëtas, & Poëtridas picas
Cantare credam Pegaſeium melos.

Non immerito igitur Cicero, neque illepide aut inſulſe, Quintio Fratri reſpondit, talia objectanti: *Omitte igitur lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuiſſe comburi: contemne cotem Attii Navii: nihil debet eſse in Philoſophia commentitiis fabellis loci.* Alibi autem eodem in libro de hujuſmodi prodigiis atque oſtentis: *Nam quod eodem tempore ſtellas aureas Caſtoris & Pollucis Delphis poſitas decidiſſe, nec uſquam repertas eſſe dixiſti: furum* [ſive ipſorum ſacerdotum ſive aliorum] *id magis factum, quam Deorum*

rum videtur. Simiæ verò Dodonææ improbitatem hiſtoriis Græcis mandatam eſſe demiror. Quid minus mirum quam illam monſtroſiſſimam beſtiam urnam evertiſſe, ſorteis diſſipaviſſe? & negant hiſtorici Lacedæmoniis ullum oſtentum hoc triſtius accidiſſe.

Quid non dixere Veteres Ethnici de Dæmonio Socratis? quid non & Chriſtiani? At ex quibus ullius auctoritatis viris conſtat, talem Socrati affuiſſe Dæmonem aſſeſſorem; cum omnes id ex ore ipſius Socratis (aut Socraticorum, Chærephontis, aliorumque quibus id ipſe Socrates dixerat) haurire debuerint?

Quæ de Oraculo Apollinis Socratem omnium hominum ſapientiſſimum pronuntiantis, dixerunt, cum Platonicis, primitivæ Eccleſiæ Scriptores, ac poſt ipſos plurimi Neoterici, tam avidè arripuerunt, ex Platone & Xenophonte, atque his ipſis Patribus, ejuſdem plane veritatis atque auctoritatis ſunt. Et tamen hæc fabula pro veriſſima nunc ab omnibus ferè habetur ac decantatur hiſtoria: atque in omnium ferme hominum ore verſatur; eò quod Plato ac Xenophon in ſcriptis ſuis id de Socrate teſtati ſint: licet inter veteres non defuere, qui, (teſte Plutarcho adverſus Coloten) id pro fabula & inſidioſa & fallaci & importuna habuerint, idque ita eſſe publicè aſſeruerint. Sed, quæſo, videamus cui ac quali illa innitantur fundamento. Quæ Plato de ea re, ſub perſona ipſius Socratis, narrat, habentur in ipſius Apologia, ſuntque hæc ſequentia: Τῆς γὰρ ἐμῆς, εἰ δέ τις ἐστὶ σοφία καὶ οἵα, μάρτυρα ὑμῖν παρέξομαι τὸν Θεὸν τὸν ἐν Δελφοῖς. Χαιρεφῶντα γὰρ ἴστε δήπου, οὗτος ἐμός ἑταῖρος ἦν ἐκ νέου, καὶ ὑμῶν τῷ πλήθει ἑταῖρός τε, καὶ ξυνέφυγε τὴν φυγὴν ταύτην, καὶ μεθ' ὑμῶν κατῆλθε. καὶ ἴστε δὲ οἷος ἦν Χαιρεφῶν, ὡς σφοδρὸς ἐφ' ὅ, τι ὁρμήσειε, καὶ δή ποτε καὶ εἰς Δελφοὺς ἐλθὼν, ἐτόλμησε τοῦτο μαντεύσασθαι· καὶ ὅπερ λέγω μὴ θορυβῆτε ὦ ἄνδρες. ἤρετο γὰρ δὴ εἴ τις ἐμοῦ εἴη σοφώτερος. ἀνεῖλεν οὖν ἡ Πυθία μηδένα σοφώτερον εἶναι. καὶ τούτων πέρι ὁ ἀδελφὸς ὑμῖν αὐτοῦ οὑτοσὶ μαρτυρήσει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος

τετε-

τετελεύτηκε. *Profectò ſi qua mihi eſt ſapientia, qualis ea ſit, teſtem adhibebo Delphicum Deum. Chærephontem certè noviſtis. Ille familiaris mihi erat ab juventute, & Athenienſi populo amicus, & unà vobiſcum fugit fugam illam & ſimul (in urbem) reverſus eſt. Noviſtis planè qualis erat Chærephon, quam vehemens, quamcunque ad rem ſe convertiſſet. Hic ergo quandoque profectus in Delphos vaticinium id experiri auſus eſt. Ne graviter feratis, ô viri, quod in præſentiâ ſum dicturus. Interrogavit utique, an eſſet ullus me* SAPIENTIOR. *Reſpondit Pythia, ſapientiorem eſſe neminem. De his quidem ipſius frater vobis teſtificabitur. Nam ipſe Chærephon vitâ functus eſt.* Ita Platonis verba vertit Marſilius Ficinus. At Xenophontis verba de hoc Socrate præcedentibus hiſce non concordant. Quæ verò ille de hoc prætenſo Oraculo habet hæc ſunt: Χαιρεφῶντος γάρ ποτε ἐπερωτῶντος ἐν Δελφοῖς περὶ ἐμοῦ, πολλῶν παρόντων, ἀνεῖλεν ὁ Ἀπόλλων, μηδένα εἶναι ἄνθρωπον ἐμοῦ μήτε ἐλευθεριώτερον, μήτε δικαιότερον, μήτε σωφρονέστερον. *Nam cum Chærephon aliquando de me [Deum] in Delphis interrogaret, reſpondit Apollo multis præſentibus, neminem me* NEQUE MAGIS INGENUUM ESSE, NEQUE MAGIS JUSTUM, NEQUE MAGIS TEMPERANTEM.

At quam multum hæc ab illis diſcrepant! Plato enim aſſeverat Socratem à Pythia nuncupatum omnium hominum ſapientiſſimum; Xenophon verò Socrate neminem eſſe liberaliorem, aut juſtiorem aut temperantiorem.

Hi ambo tamen fuere diſcipuli Socratis; hi ambo recitant verba ipſius quaſi Socratis; hi ambo noverant quoque Chærephontem: attamen nemo horum amborum recitat verſus (aut verba verſibus comprehenſa) hujus prætenſi Oraculi, quos verſus tamen affert pro parte Diogenes Laërtius, in vita Socratis per ipſum deſcripta; dum ita loquitur: Ταῦτα δὲ καὶ

τοιαῦτα λέγων καὶ πράττων, πρὸς τῆς Πυθίας ἐμαρτυρήθη, Χαιρεφῶντι ἀνελούσης ἐκεῖνο δὴ τὸ περιφερόμενον,

Ἀνδρῶν ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος.

Ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἐφθονήθη μάλιστα. *Quum igitur talia loqueretur ac faceret, à Pythiâ Chærephonti reſponſum reddente teſtimonium illud nactus eſt, quod vulgo circumſertur.*

Mortalium omnium Socrates ſapientiſſimus.

Ex quo magna in illum invidia conflata eſt. Suidas vero in voce σοφὸς totum illud Oraculum (niſi potius ſucceſſu temporis prior verſus ab aliis poſteriori additus ſit, cujuſmodi exempla plura extant apud veteres ſcriptores) recitat hoc modo :

Σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος δ' Εὐριπίδης,
Ἀνδρῶν δ' ἁπάντων Σωκράτης σοφώτερος.

Quorum verſuum prior tamen Origenis tempore notus erat, uti patet ex ipſius lib. 7. contra Celſum. Verba ipſius ſunt: Εἰ γὰρ ὁ ἀνδρῶν ἁπάντων Σωκράτην εἶπε σοφώτατον εἶναι· ἤμβλυνε τὸν ἔπαινον αὐτοῦ τὸ πρὸς τούτου λεγόμενον περὶ Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους ἐν τῷ, Σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος δ' Εὐριπίδης· τραγῳδοποιῶν οὖν σοφῶν ὑπ' αὐτοῦ λελεγμένων, κρείττων εἶναι νομισθεὶς ὁ Σωκράτης τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῆς ὀρχήστρας τοῦ τυχόντος ἄθλου ἕνεκεν ἀγωνιζομένων, καὶ ὅπου μὲν λύπας καὶ οἴκτους τοῖς θεαταῖς ἐμποιούντων, ὅπου δὲ ἀσέμνους γέλωτας· (τοιοῦτον γάρ τι βούλεται τὰ σατυρικὰ δράματα) οὐ πάνυ τι τὸ διὰ φιλοσοφίαν καὶ ἀλήθειαν ἐμφαίνει σεμνὸν, καὶ διὰ σεμνότητα ἐπαινετόν. *Nam etſi Socratem pronuntiavit omnium hominum ſapientiſſimum, tamen hanc ejus laudem obſcuravit, addita mentione Euripidis & Sophoclis, dum inquit:*

SAPIENS SOPHOCLES, SAPIENTIOR EURIPIDES.

Itaque dum Socrates præſtantior cenſetur collatus ad Tragicos contendentes in ſcenâ & Theatro de vulgari præmio, nunc

nunc miſerationem ſpectatoribus moventes, nunc riſum (nihil enim aliud captant Satyrica dramata) non admodum ornatur ejus gravitas & veritas Philoſophica.

Iidem verſus, licet ſic etiam habeantur apud Ariſtophanis Scholiaſten, indicat tamen is, eos à quibuſdam habitos fuiſſe fictitios, neque ab Apolline datos: cui libenti animo adſtipulari vellem, niſi aliæ me moverent rationes ut crederem, eos ne quidem à Pythia ulli hominum fuiſſe redditos. Attamen ut maxime dati fuerint per Pythiam, non tamen dati fuere per Apollinem, aut, ſi ita mavelis, Diabolum; qui minime veritatis auctor audit in Sacroſancta nobis Scriptura, ſed veriſſime mendaciorum pater. Adde quod nec Xenophon, nec Plato, uti oſtenſum eſt, horum verſuum ullibi meminerint. Poſteriores quidem, aſt non uno eodemque modo, eos recitant: neque ſunt verſus hexametri, quibus Pythia reſpondere ſolebat, quandiu carmine reſponſa reddebat. Quumque Oraculum iſtud tam diverſum ſenſu, ſive ſecundum Platonem, ſive planè ſecundum Xenophontem, accipiatur, (præſertim ſi ſapientia ex ipſo definiatur Platone, in Theage & alibi, *ſingularum rerum, ſive humanarum, ſive Divinarum, ſcientia*, aut Ariſtotele Metaphyſic. lib. 1. cap. 1. Nicomacheor. lib. 6. cap. *rerum, ſive Phyſicarum, ſive Metaphyſicarum ſcientia per cauſas earum atque principia*,) ſola nitatur auctoritate Chærephontis, (qui non ipſe ſed ipſius frater in teſtimoium adducitur) quique diſcipulus fuerat Socratis; Quis, quæſo, non videt, ejus auctoritatem, adeóque & hiſtoriæ hujus veritatem, undecunque vacillare, ac meritiſſime eſſe ſuſpectam; imò, ut apertiùs loquar, falſitatis & fictionis planè eſſe convictam? Nam licet ipſe Chærephon dixerit, multis præſentibus hoc datum fuiſſe reſponſum, hoc tamen ſolius Chærephontis nititur teſtimonio, ac poſt ipſum Xenophontis. Cui an in talibus magis quam Platoni credendum ſit, æquo lectori conſiderandum relinquo.

Diogenes Laërtius certe non immerito nobis (ſi nulla alia

eſſent argumenta) de Platone dubitationem injecerit ſatis magnam, fidemque hujuſmodi narratiuncularum elevare queat, dum in Platonis vita hoc modo loquitur: Φασὶ δὲ τὸν Σωκράτην ἀκούσαντα τὸν Λύσιν, ἀναγινώσκοντος Πλάτωνος, Ἡράκλεις (εἰπεῖν) ὡς πολλά μου καταψεύδεθ' ὁ νεανίσκος. οὐκ ὀλίγα γὰρ ὧν οὐκ εἴρηκε Σωκράτης, γέγραφεν ἀνήρ. *Ajunt Socratem, dum Platonem audiret Lyſidem [Dialogum] recitantem, dixiſſe, ô Hercules! quam multa Juvenis [iſte] de me mentitus eſt!* Scripsit quippe non pauca vir ille quæ Socrates non dixit. Si igitur in multis aliis Plato plurima Socrati affinxit, cur non credamus & ipſum & Xenophontem ei etiam hæc affinxiſſe? Sed ex ſequentibus patebit nobis non opus eſſe tali effugio. Poſſem equidem alias de Socratis hujus Sapientia apud plurimos tam maximi habita, apud alios contrà tam parvi æſtimata, plura addere, atque inquirere, cur ab aliis impius, ab aliis pæderaſtes, ab aliis ſcurra Atticus appellatus ſit: An quoque in eo conſtiterit ipſius ſapientia, quod duas ſimul uxores habuerit, (modò hoc verum ita ſit; etenim hîc & veteres diſcrepant) aut quod eas amicis communicaverit: Sed hanc rem nunc non agimus. De Dæmonio ejus ſane (ut tamen & hæc addam) quæ à multis, tam Chriſtianis, quam Ethnicis, tam temere creduntur ac traduntur, teſte licet ſolo hoc Socrate, (ipſe enim hæc de ſe jactavit, in Theage Platonis jam nominato Dialogo, aliique, ipſius ſcilicet diſcipuli, hoc quoque de illo apud alios) ejuſdem veritatis imò veriſimilitudinis ſunt. Nam quis non æque credat Pythagoræ, qui teſte Diogene Laërtio (ex aliis) narrabat ſe primo fuiſſe Athalidem, poſtea Euphorbum, poſtea iterum Hermotimum, item denique Pyrrhum Delium piſcatorem, antequam fuerit poſtremò Pythagoras; quique apud Branchidas in Apollinis fano oſtendebat, uti perhibebat, clypeum, quem geſtaverat, dum eſſet Euphorbus? ejuſdem enim ponderis ſunt hujus Socratis de ea re-

re apud Platonem argumenta ac rationes. Sed pergamus in propoſita nobis materia.

CAPUT II.

Poſt Origenis ex Ariſtotele & Peripateticis, aliiſque Philoſophis, judicium, uti & iſta occaſione poſt Clementis Alexandrini verba, ac perſtrictam Prophetiſſæ in Endor hiſtoriam [quam tamen latius ac curatius perſequor in Diſſertatione de Divinationibus Idololatricis Judæorum] ſequuntur rationes & argumenta cordatiorum Ethnicorum, contra Oraculorum per Deos ac Dæmonas prætenſa Reſponſa: Ciceronis nempe ac Strabonis; ut &, inter Chriſtianos, Nicephori Gregoræ; Euſebii denique, vel potius ex ipſo Oenomai: qui etiam & ſua ætate hujuſmodi impoſturas detectas; atque impoſtores fuiſſe convictos, ac punitos docet. Quibus tamen, quod mirum, non niſi pro parte, accedunt Cœlius Rhodiginus, ac Ger. J. Voſſius. Ex quo poſtremo quoque lepidiſſimæ hiſtoriolæ talibus arguendis afferuntur.

QUamvis igitur Patres primitivæ Eccleſiæ omnes, ſuperſtitioſorum Ethnicorum in hac re ſequantur ſententiam, Origenes tamen (utpote qui circa alia quoque nonnunquam liberioris eſt judicii) hic aliis cordatior eſt (licet alias etiam cæterorum opinioni de Dæmonibus, ſe nidoribus ac ſanguine ſacrificiorum nutrientibus, ac ſatiantibus, adhæreat) adeoque de Oraculis per eos datis hæſitanter admodum loquitur: ac, ſi non contrarium ſentiat, ad minimum dubitare videtur. Quod tamen ex propriis ipſius verbis judicet æquus lector: ita enim loquitur lib. 7. contra Celſum.

ſum. Λέγωμεν οὖν περὶ τῶν καταλεγομένων χρηστηρίων, ὅτι δυνατὸν μὲν ἡμῖν, συνάγουσιν ἀπὸ Ἀριστοτέλους, καὶ τῶν τὰ τοῦ Περιπάτου φιλοσοφάντων, οὐκ ὀλίγα εἰπεῖν εἰς ἀνατροπὴν τοῦ περὶ τῆς Πυθίας καὶ τῶν λοιπῶν περὶ χρηστηρίων λόγου· δυνατὸν δὲ καὶ τὰ λελεγμένα τῷ Ἐπικούρῳ, καὶ τοῖς ἀσπαζομένοις αὐτοῦ τὸν λόγον περὶ τῶν αὐτῶν, παραθέμενον δεῖξαι ὅτι καὶ Ἑλλήνων τινὲς ἀνατρέπουσι τὰς νομιζομένας καὶ τεθαυμασμένας ἐν πάσῃ Ἑλλάδι θεοπροπείας. Ἀλλὰ γὰρ δεδόσθω, μὴ εἶναι πλάσματα, μηδὲ προσποιήσεις ἀνθρώπων περὶ θεοφορίας, τὰ περὶ τὴν Πυθίαν καὶ τὰ λοιπὰ χρηστήρια. ἴδωμεν οὖν εἰ μὴ καὶ οὕτω δύναται τοῖς φιλαλήθως ἐξετάζουσι τὰ πράγματα ἀποδείκνυσθαι, ὅτι καὶ τῷ εἶναι ταῦτα τὰ μαντεῖα οὐκ ἀναγκαῖον προσίεσθαι, ὅτι θεοί τινές εἰσι παρ' αὐτοῖς· ἀλλ' ἐκ τοὐναντίου δαίμονές τινες φαῦλοι, καὶ πνεύματα ἐχθρὰ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων.

Dico enim de modo enumeratis Oraculis, poſse nos ex auctoritate ARISTOTELIS, ET PERIPATETICORUM *multa proferre, Pythiæ cæteriſque fidem abrogantia: poſse etiam ex Epicuro ejuſque ſectatoribus transſcribere quid de his ſentiant, oſtendereque* QUOD IPSI GRÆCI NIHILI PENDEANT GRÆCIÆ ORACULA VEL CELEBRATISSIMA. *Sed* (NB.) *concedatur, non eſſe figmenta hominum, quæ feruntur de afflata numine Pythiâ cæteriſque id genus vatibus: Videamus an non ſi diligenter rei veritatem expendamus,* ETIAMSI MAXIME SINT ORACULA, *non conſequi neceſſario præeſſe illis numen aliquod: ſed potius quoſdam malos Dæmonas, & ſpiritus infenſos humano generi, &c.*

Quæ Origenis verba quidem indicant, nolle eum præfracte obniti communi, de ea re Chriſtianorum ſententiæ; attamen ſatis indicare ipſum, cui ſit addictus opinioni. Hîc ſanè omnibus cordatior Origenes. Nec minus cordate magnus, ille Clemens Alexandrinus, qui libro tertio ſtromat. ita loquitur: Διήγησαι ἡμῖν καὶ τῆς ἄλλης μαντικῆς, μᾶλλον δὲ μανικῆς τὰ ἄχρηστα χρηστήρια, τὸ Κλάριον, τὸ Πύθιον, τὸ Διδυμέα, τὸ Ἀμφιάρεων, τὸ Ἀμφί-

Ἀμφίλοχον, εἰ δὲ βούλει καὶ τερατοσκόπους καὶ τοὺς ὀνείρων κριτὰς τοὺς ἀνιέρους σὺν αὐτοῖς· στῆσον δὲ ὁμοῦ παρὰ τὸν Πύθιον ἄγων τοὺς ἀλευρομάντεις, καὶ κριθομάντεις, καὶ τοὺς εἰσέτι παρὰ τοῖς πολλοῖς τετιμημένους ἐγγαστριμύθους· ναὶ μὴν ἄδυτα Αἰγυπτίων, καὶ Τυρρηνῶν νεκυομαντεῖαι σκότει παραδιδόσθων. μανικὰ ταῦτα ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπων ἀπίστων σοφιστήρια, καὶ πλάνης ἀκράτου κυβευτήρια, συνέμποροι τῆσδε τῆς γοητείας αἶγες ἐπὶ μαντικὴν ἠσκημέναι, καὶ κόρακες ἀνθρώποις χρᾶν ὑπ' ἀνθρώπων διδασκόμενοι.

Decanta tu nobis, per me licet, reliqua Vaticinationis, aut furioſæ potius vanitatis Oracula, Clarium, Pythium, Didymæum, Amphiaraum, Amphilochum. Adde, ſi lubet, prodigiorum interpretes: adde Augures, profanoſque ſomniorum conjectores. Quin age ſis, ac ſimul eos coram Pythio ſtatue, qui Divinationes ſuas farinâ hordeove perſiciunt, quique à plurimis etiamnum obſervantur ventriloquos. Jam vero & Ægyptiorum adyta, & Manium apud Hetruſcos vaticinationes in tenebris jaceant: VESANÆ PROFECTO ILLÆ SUNT INFIDELIUM HOMINUM FALLENDI ARTES, ET COMPARATÆ AD PURAM PUTAMQUE FRAUDEM, QUASI ALEÆ AC SORTIS OFFICINÆ; *Ejuſdem quoque faſcinationis veluti negotiationis ſociæ habeantur capræ ad Divinandum informatæ, nec non corvi illi quos ad Reſponſa reddenda homines erudiere.*

Licet igitur hæc ſimiliaque plura de Dis ac Dæmonibus crediderit nimis credula antiquitas: non ſequitur tamen inde Oracula per eos fuiſſe data. Quod etiam ipſe Diabolus non talibus antris atque adytis, ac cæteris circumſtantiis circa Oracula ſua opus habuerit, docet nos exemplum ancillæ fatidicæ Act. 16. v. 16. Sic neque Dæmones; qui dum ejicerentur à Chriſto Salvatore noſtro, fatebantur per os obſeſſorum, hunc Jeſum eſſe Chriſtum ac filium Dei.

Sed opus erat quam maxime talia machinamenta uſurpare, illis impoſtoribus qui per Oracula ſua, quaſi vero, Deorum, credulitati

dulitati hominum illudebant. Fatemur itaque fuiſſe, & ſub veteri & ſub Novo Teſtamento, & eſſe adhuc malignos ſpiritus; eóſque per Chriſtum ejuſque Apoſtolos è corporibus obſeſſorum ejectos. Non propterea tamen concedimus artes illas, per mulierem eam in Endor patratas in gratiam Saulis, ulla vi præternaturali fuiſſe effectas: aut Diabolum, aut ejus prætenſas præſtigias, hîc locum ullum habuiſſe.

Neque indigebat mulier illa ullis præternaturalibus Dæmonum præſtigiis: uti quæ abſque illarum ope commodiſſime patrare potuerit quæ patravit.

Etenim primo, Saulus Rex, licet antea exegerat magos, hariolos cæteroſque ejuſdem generis homines; tamen in ea erat opinione, uti patet ipſo facto, animas demortuorum per incantatores poſſe evocari. Quod cum perciperet illa mulier, optimam fallendi occaſionem nacta eſt: quoniam nemo facilius fallitur quàm qui ſuperſtitioſis opinionibus præoccupatus præſtigiatores conſulit.

Secundò, noverat optimè Regem, ob ſtaturam quæ tam non vulgaris ipſi fuit, *ut ab humero ſuo & ſupra procerior fuerit omni populo.* Nemo nempe tam longa ac procera ſtatura erat in toto Iſraële. Quod, ut omnibus notum erat, ita & eos quoque qui nunquam ipſum viderant, in notitiam hujus Regis adducere poterat. Adde ſecundo, quod & non procul habitaret.

Tertio adde, eo tempore Reges valde familiares cum ſubditis fuiſſe, ſeſeque quotidie conſpiciendos populo præbuiſſe. Imo legimus cap. XI. lib. I. Sam. Saulum jam in Regem præſente populo electum adhuc inter pecora verſatum; eorumque curam ne quidem eo abjeciſſe.

Denique quarto adde, eum & ex eo, quod Samuelem voluerit evocari, facilè agnoſci potuiſſe à muliere: aut ſaltem id multum adjumenti ejus agnitioni attuliſſe.

Quintò, tragœdia hæc acta fuit per ſolam hanc mulierem, ut

ut quidem videbatur : ſed non tam præſente Saulo, ut videre potuerit, quid rerum ageretur ; ſed auditu tantum perceperit quæ mulier hæc ipſum audire volebat. Hinc eſt quod Saulus interrogat, quid ipſa videat: cui reſpondet ipſa, ſe videre אלוהים *Deos*. Quod Kimchi exponit אדם גדול *hominem magnum recta adſcendentem ſtatura:* exponi quoque poteſt *hominem magnum* (in ſingulari ſignificatione, propter relativum ſingulare quod ſequitur,) quum vocetur hîc Samuel אלוהים in plurali, honoris gratia, eo nomine quo Exodi 22. v. 28. nominantur per hæc verba, *Diis non maledices*, homines magni, judices, vel Principes populi, Magiſtratus, prophetæ; ut clarum fit ex Exod. 21. 6. 22. 8, 9. 28. 1 Sam. 21. 25. unde & clarè patet ipſum Saulum pro ſingulari perſona aliqua, non pluribus perſonis accepiſſe. Rogat enim, *qualis ejus facies* ? illa pergens deſcribit unicam perſonam. Quia verò jam noverat Saulum, ac ſciebat, quem ille videre petierat, facilè potuit effingere habitum ac formam Samuëlis, qui erat tam notus toti Iſraëli. Sed ut fraus occultetur, neſcit quaſi, hunc ab inferis citatum eſſe Samuëlem : ideóque ſolum deſcribit ipſum tali modo, quo credat Saulus revera Samuëlem, aut ejus animam evocatam, adeſſe ; licet ipſe eum præſens non videret.

At quam facilè hîc potuit, intercedente pariete aliove interſtitio, vox aliqua edi, atque fingi; ut ferè, aut aliquo modo, ſimilis eſſet Samuëlis voci, ab aliquo quem Saulus ſic videre non poterat: qui inſtructus à muliere ea Saulo prædiceret, quæ cunctis hominibus ſanæ mentis ferè jam ob oculos & mentem verſabantur. Præſertim cum & ipſe Saulus tanta cum conſternatione, imò & rerum ſuarum deſperatione, aperiret quo in ſtatu, ac quibus ſummis periculis, verſaretur. Noverat (nam nota erant omnibus) jam diu antea, illa quæ fictitius ille Samuël Saulo reſponderat. Nempe Deum elegiſſe Davidem, &c. ob inobedientiam juſſorum Dei in Saulo circa

D delen-

delendos Amalekitas. Ipſum præterea ſemper Davidem hunc perſecutum, licet generum exiſtentem (ex quibus nemini ferè obſcurum eſſe poterat, quare eum ita perſequeretur.) Qui David nunc perfugerat, ad hoſtes ſuos Philiſtæos, quique ſine dubio nil omitteret (ut ipſe anxiè metuebat) quo inſtigare Achas Regem poſſet contra Regem Iſraëlis: ut ita Regnum ejus ipſe occuparet, &c. Sic ut inde facillimè intelligere potuerit exitium Sauli filiorumque ipſius inſtare: quod jam brevi futurum per מחר exprimit, atque minatur; ſeu potius prædicit. Exprimit, dico, per vocem *Machaar*. Quod & diem Craſtinum (frequentius) & tempus aliud indefinitè futurum, ſignificat: uti patet ex Joſuæ cap. 4. v. 6. Deuter. 6. 20. Ne quod eſſet falſum prædixiſſe videretur, ſi non tam citò hæc contingerent. Neque tamen eventus hîc fraudem adjuvit, aut craſtino die vitæ finem & Saulo ac Sauli filiis impoſuit. Nec mirari aliquis debet, voculâ *Cras* audacter uſum fuiſſe hunc ſuppoſititium Samuëlem: quod abſque dubio ex omnibus circumſtantiis (ut in tali caſu fit) ſcire potuerit (ſaltem conjicere) jam non diu pugnam procraſtinari poſſe. Quod raròadmodum tanti exercitus tam propè accedentes diu abſque mutuo conflictu permanere poſſint: omnique vi ac conatu Philiſtæi, quippe longè ſuperiores, id quærerent. Ex quibus, atque aliis, quæ huc adduci poſſent, ſatis clarè, meo judicio, conſtat; neque opus fuiſſe hîc ullis Diaboli præſtigiis, neque omninò eas locum habuiſſe; Sed meras ſubfuiſſe fraudes humanas, neque aliquid præter-aut ſuper-naturale hîc patratum. At dices fortè, 2. libro Regum (vel, ut alii appellant ac numerant, 4.) cap. 1. de Oraculo Baalſebub Dei in Ekron narratur, quod ad illud Achazias miſerit ad inquirendum de morbo ſuo. Sed neque iſtius Oraculi ulla deſcriptio eſt; neque aliàs patet, ibi aliud quid locum habuiſſe præter fraudes humanas: licet ipſe Achazias aliique in eâ eſſent opinione, à Deo iſto verè divina dari reſponſa.

Non

Non igitur patet fuiſſe etiam apud Gentes Orientales, aut inter Judæos, ulla Oracula per Diabolum adminiſtrata, niſi tali modo, ut jam puto me docuiſſe; neque (uti ex Actor. 16. v. 16. oſtenſum eſt) talibus indigebant adjumentis, ſi qui verè Diaboli ope præternaturali vaticinarentur.

Vide, mi Lector, illa quæ cap. X. *de Divinationibus Judæorum Idololatricis*, de Pythonibus, atque unde illa denominatio originem traxerit, diſſerui: quæ hîc ſimul legere operæ pretium eſt.

Verum enim vero recordemur denuo, nos tractare de Oraculis Ethnicorum, eorumque Divinationibus; de quibus quid Plato atque ipſius ſequaces, ratione ipſorum Auctorum (fuerintne Dii, aut Dæmones, aut è contrario homines vafri ac fraudulenti) ac quid primi Chriſtianorum ſcriptores ſenſerint, ulterius conſideremus.

At non omnes quidem Ethnici, imò ne omnes Chriſtiani in eadem, circa hanc materiam, fuere ſententiâ.

Cicero enim, quem audiſſe hîc, maximum operæ pretium duco, in lib. 2. de Divinatione ita loquitur. *At multi ſæpè vera vaticinati, ut Caſſandra,*

JAMQUE MARI MAGNO —

Eademque paulò pòſt,

EHEU VIDETE.

Num igitur me cogis etiam fabulis credere? quæ delectationis habeant quantum voles; verbis, ſententiis, numeris, cantibus adjuventur: auctoritatem quidem nullam debemus, nec fidem commentitiis rebus adjungere. Eodemque modo nec ego Publicio neſcio cui, nec MARTIS VATIBUS, NEC APOLLINIS OPERTIS, *credendum exiſtimo: quorum partim ficta aperte, partim effutita temere, nunquam ne mediocri cuiquam, non modo prudenti, probata ſunt.*

Quid, inquies, Remex ille de claſſe Coponii, nonne ea

prædixit quæ facta ſunt? Ille verò & ea, quæ omnes, eo tempore ne acciderent, timebamus. Caſtra enim in Theſſalia caſtris collata audiebamus: videbaturque nobis exercitus Cæſaris & audaciæ plus habere, quippe qui patriæ bellum intuliſset, & roboris, propter vetuſtatem. Caſum autem prælii, nemo noſtrum erat, quin timeret. Sed ita ut conſtantibus hominibus par erat, non apertè. Ille autem Græcus, quid mirum, ſi magnitudine timoris, ut plerumque fit, à conſtantia, atque à mente, atque à ſe ipſe diſceſſit? qua perturbatione animi, quæ, ſanus cum eſſet, timebat ne evenirent, ea demens eventura eſse dicebat: Utrum tandem per Deos atque homines, magis veriſimile eſt, veſanum remigem, an aliquem noſtrum, qui ibi tum eramus, Marcum Catonem, Varronem, Coponium ipſum, conſilia Deorum immortalium perſpicere non potuiſſe? ſed jam ad te venio,

O ſancte Apollo, qui umbilicum terrarum certum obſides,
Unde ſuperſtitioſa primum ſæva evaſit vox fera:

Tuis enim Oraculis Chryſippus totum volumen implevit partim falſis, ut ego opinor, partim caſu veris, ut fit in omni oratione ſæpiſſimè; partim flexiloquis & obſcuris, ut interpres egeat interprete, & Sors *ipſa referenda ſit ad* Sorteis: *partim ambiguis & quæ ad Dialecticum referenda ſint. Nam cum ſors illa edita eſt opulentiſſimo regi Aſiæ,*

Croesus halyn penetrans magnam pervertet opum vim,

hoſtium vim ſe perverſurum putavit, pervertit autem ſuam. Utrum igitur eorum accidiſſet, verum Oraculum fuiſſet. Cur autem hoc credam unquam redditum Croeso? aut Herodotum cur veraciorem ducam Ennio? *Num minus ille potuit de Crœſo, quam*

de

de Pyrrho fingere Ennius? quis enim eſt qui credat, Apollinis ex Oraculo, Pyrrho eſſe reſponſum,

AJO TE ÆACIDA ROMANOS VINCERE POSSE?

Primum Latinè Apollo nunquam locutus eſt. Deinde iſta Sors inaudita Græcis eſt: præterea Pyrrhi temporibus jam Apollo verſus facere deſierat. Poſtremo quamquam ſemper fuit, ut apud Ennium eſt, ſtolidum genus Æacidarum,

BELLIPOTENTES SUNT MAGI QUAM SAPIENTIPOTENTES —

Tamen hanc amphiboliam verſus intelligere potuiſſet, vincere te Romanos; nihilo magis in ſe, quàm in Romanos valere. Nam illa amphibolia quæ Crœſum decepit, vel Chryſippum potuiſſet fallere: hæc verò ne Epicurum quidem. Quæ ultima verba uti Satyrice, ſic & ſalſe & lepide ſatis, dicta ſunt: quod credulus ille Chryſippus, qui à ſuis tamen valde acutus habebatur, totum volumen, uti ſupra vidimus, Oraculis Apollinis impleverit: Epicurus verò ſemper talia, nec immeritò ſanè, irriſerit. Qui quamquam pro indocto & hebeti à Platonicis ac Stoicis (inter quos Chryſippus excelluit) habitus fuerit, tamen plus hîc viderit (ſecundum Ciceronem) quam Chryſippus, aut omnes Chryſippi ſequaces.

At non ſolus hîc Cicero, verum & omnes Epicurei, & Academici, & Peripatetici, & Cynici ridebant Oracula, eorumque reſponſa; ut inferius oſtendetur.

Operæ pretium quoque eſt audire heic ea, quæ Strabo habet, lib. 16. Geographiæ ſuæ, ubi de Moſe prius locutus ut Ethnicus, ſed quo nemo tamen inter eos moderatiùs, ita pergit, de Divinatione & Oraculis: Καὶ οἱ γε ἀρχαῖοι τὸ περὶ τῶν θεῶν ἐπρέσβευον μᾶλλον καὶ ἐσέμνυνον, καὶ διὰ τοῦτο

καὶ ὁ χρησμηλαζόμενος ἦν τότε πολὺς, καὶ τρέχων εἰς Δωδώνην, ὅπως,

Ἐκ δρυὸς ὑψικόμοιο Διὸς βουλὴν ἐπακούσῃ· συμβούλῳ τῷ Διῒ χρώμενος· εἰς δὲ Δελφοὺς,

Τὸν ἐκτεθέντα παῖδα μαστεύων μαθεῖν,
Εἰ μηκέτ' εἴη. —— αὐτὸς δ' ὁ παῖς
Ἔστειχε τοὺς τεκόντας ἐκμαθεῖν θέλων,
Πρὸς δῶμα Φοίβου.

Καὶ ὁ Μίνως παρὰ τοῖς Κρησίν,

ΕΝΝΕ'ΩΡΟΣ ΒΑΣΙ'ΛΕΥΣΕ ΔΙΟ'Σ ΜΕΓΑ'ΛΟΥ 'ΟΑΡΙΣΤΗ'Σ·

δι' ἐννέα ἐτῶν, ὥς φησι Πλάτων, ἀναβαίνων ἐπὶ τὸ ἄντρον τοῦ Διὸς, καὶ παρ' ἐκείνου τὰ προστάγματα λαμβάνων, καὶ παρακομίζων εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Τὰ δ' ὅμοια καὶ ὁ Λυκοῦργος ὁ ζηλωτὴς αὐτοῦ· πυκνὰ γὰρ ὡς ἔοικεν ἀποδημῶν, ἐπυνθάνετο παρὰ τῆς Πυθίας ἃ προσήκει προσαγγέλλειν τοῖς Λακεδαιμονίοις. Ταῦτα γὰρ ὅπως ποτὲ ἀληθείας ἔχει, παρά γε τοῖς ἀνθρώποις ἐπεπίστευτο, καὶ ἐνενόμιστο· καὶ διὰ τοῦτο καὶ οἱ μάντεις ἐτιμῶντο, ὥστε καὶ βασιλείας ἀξιοῦσθαι, ὡς τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἡμῖν ἐκφέροντες παραγγέλματα καὶ ἐπανορθώματα καὶ ζῶντες καὶ ἀποθανόντες· καθάπερ καὶ ὁ Τειρεσίας·

Τῷ καὶ τεθνηῶτι, νόον πόρε Περσεφόνεια,
Οἴῳ πεπνῦσθαι· τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσι·

Τοιοῦτος καὶ ὁ Ἀμφιάρεως, καὶ ὁ Τροφώνιος, καὶ ὁ Ὀρφεὺς, καὶ Μουσαῖος, καὶ ὁ παρὰ τοῖς Γέταις θεὸς, τὸ μὲν παλαιὸν Ζάμολξις Πυθαγόρειός τις, καθ' ἡμᾶς δὲ ὁ τῷ Βυρεβίστᾳ θεσπίζων, Δεκαίνεος· παρὰ δὲ τοῖς Βοσπορανοῖς Ἀχαΐκαρος· παρὰ δὲ τοῖς Ἰνδοῖς οἱ γυμνοσοφισταί· παρὰ δὲ τοῖς Πέρσαις οἱ μάγοι, καὶ νεκυομάντεις· παρὰ δὲ τοῖς Ἀσσυρίοις οἱ Χαλδαῖοι. παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις, οἱ Τυρρηνικοὶ ἱεροσκόποι. Τοιοῦτος δέ τις ἦν καὶ ὁ Μωσῆς, καὶ οἱ διαδεξάμενοι ἐκεῖνον, τὰς μὲν ἀρχὰς λαβόντες οὐ φαύλας, ἐκτραπόμενοι δ' ἐπὶ τὸ χεῖρον.

Antiqui ſanè Divina majore in honore & veneratione habuerunt,

buerunt, itaque multi tunc ad Oracula proficiſcebantur, atque ea conſulebant. In Dodonam quidem,

UT JOVIS EX ALTO CAPERENT ORACULA QUERCU.

Cujus conſilio plurimùm utebantur: alii Delphos, ut ille,

SUPERESSET EXPOSITUS NE QUONDAM FILIUS,
QUÆSITUM — cum quidem ipſe filius
IRET PARENTES UT SUOS COGNOSCERET,
DELPHIS DOCENTE PHOEBO.

Minos quin &

TER TERNOS JOVIS AUDITOR MINOS FUIT ANNOS:

Id eſt, nono quoquo anno (ut Plato dicit) in Jovis antrum deſcendit, & ab illo præcepta accepit, quæ ad homines afferret. Eodem modo Lycurgus, ejus imitator, egit; nam ſæpè peregrinans ea ex Pythia intellexit, [vel finxit ſe intelligere, ut ipſe Valerius Maximus, aliàs admodum ſuperſtitioſus, id narrat] quæ Lacedæmoniis imperanda erant. Hæc (NB.) QUAM VERA FUERINT, NON DISPUTO, EQUIDEM AB HOMINIBUS PUTABANTUR ET CREDEBANTUR VERA, *& propterea Divinatores tanto erant in pretio, ut etiam imperio digni judicarentur: ſcilicet qui Divina nobis præcepta ac monitus exponerent & vivi & mortui: quemadmodum etiam Tereſias,*

CUI DEDERAT VITA FUNCTO PROSERPINA MENTEM,
UT SAPERET SOLUS: RELIQUIS ERRANTIBUS UMBRIS.

Talis fuit Amphiaraus, & Trophonius, & Orpheus, & Mu-

Muſæus, & apud Getas olim Zamolxis Pythagoreus, ætate noſtra Decineus, qui Byrebiſtæ vaticinatus, & apud Boſporanos Achaicarus, apud Indos Gymnoſophiſtæ, apud Perſas Magi, & qui Necyomantici & Hydromantici appellantur; apud Aſſyrios Chaldæi, apud Romanos Hetruſci haruſpices. Talis erat Moſes & ſucceſſores ejus: qui ab initiis non malis poſtea degeneravêre.

Audiamus autem de Oraculorum ſive χρησμῶν origine atque auctoribus quæ diſſerat Nicephorus Gregoras, Hiſtoriæ ſuæ lib. 5.

Haud injuria de Oraculorum, quæ ſermonibus hominum celebrantur, ortu atque inventione dubites. Deinde quî fiat, cum futurorum neceſſariam ſignificationem complectantur, ut intricatis verborum ambagibus obſcurentur. Nam quis ea compoſuerit, & ad poſteros tranſmiſerit, à nemine unquam, vel Poëta, vel Philoſopho, vel Hiſtorico, ſcriptum reperimus: SED ILLUD TANTUM AB EIS ANNOTATUM DEPREHENDAS, ALIO ATQUE ALIO TEMPORE CERTUM ORACULUM VULGO JACTATUM, HUNC VEL ILLUM EXITUM HABUISSE.

*Quis vero primus illud ſparſerit, à nemine dicitur, aut ſcitur, niſi quis mentiri velit. Sunt tamen qui exiſtiment ſpiritus quoſdam adminiſtros partim bonos, partim malos, & inſtrumenta ſuppliciorum, inſpectores eorum quæ hîc gerantur, aërem & terram peragrare, qui futurorum ſcientiam & supernè acceperint, & hominibus impertiri juſſi fuerint, partim per inſomnia, partim per aſtra, partim per Delphicum quempiam Tripodem, partim per exta immolatarum pecudum: partim (ne ſim prolixior) per vocem ex aëre primum ortam, ac deinde circumvolitantem, & aures hominum circumſonantem, * quam Veteres ſapientes Divi-*
nam

* Revocet heic in memoriam Lector, quæ de *Bat Kool*, ſeu *filia vocis*, loquuntur Judæorum Magiſtri Talmudici.

nam vocem appellarunt. Sæpe etiam factum, ut in ſaxis aut parietibus ignoto auctore ſcripta reperirentur. Sed tamen ambagibus involuta ſunt omnia, & non ſatis perſpicua: quemadmodum Imperatorum ornamenta, quæ divini quiddam habere & (ut par eſt) vulgi captum ſuperare creduntur. Nam quæ expoſita ſunt omnibus, facilè faſtidiuntur, & ferè negliguntur. Non tamen vana ea eſſe aut irrita creditur, ſi quis non obiter, ſed judicio adhibito, rimetur. Aliis enim beneficii, aliis ſupplicii loco ſignificari. Quoſdam enim calamitatum impreſſionem præparatione & patientiâ molliorem reddidiße: quoſdam verò vitæ emendatione placato Deo, prorſus illa avertiße: quibuſdam interjecto tempore ob animorum imbecillitatem, ſupplicio eſſe calamitatum exſpectationem, priuſquam advenerint ea quæ perpetienda fuerint: ita gubernante Providentiâ, ut gravius ob commiſſa plectantur. Quod ſi qua mentiantur hominumque ſpem fruſtrentur, (nam omnia quæ ſignificantur aliis moleſta ſunt, aliis jucunda: ut Crœſi Imperii deſtructio, Crœſo & Lydis moleſta, Cyro & Perſis pergrata viſa eſt) ſi qua igitur ita fallere videantur, id non ipſorum Oraculorum natura fieri, ſed hominum præpoſtera potius cupiditate, qui tempora anticipent & Oraculorum ſenſum ad optata ſua detorqueant. Interim tamen videndum, ne qui ſint, qui hujuſmodi Oraculis addictos ludificentur, & novos commenticios verſiculos ad Oraculorum imitationem confingant, eoſque clam in vulgus ſpargant, horumque mendaciis illorum etiam veritatem confundant. Id quod multos noſtra quoque ætate feciſſe conſtat.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις τὴν χρησμῶν, ὁπόσοι κατ' ἀνθρώπους ἄλλοτε ἄλλοι πλανῶνται, φύσιν τε καὶ εὕρεσιν· καὶ ὅπως μελλόντων φέροντες δήλωσιν ἀναγκαίαν, εἶτα βυθοῖς αὐτὴν αἰνιγμάτων ἐπηλυγάζουσι. πατέρα μὲν γὰρ τούτων ὅστις ποτὲ ἦν ὁ τούτους πεποιηκώς τε καὶ τῷ χρόνῳ φέρειν παραχωρῶν, οὐδένα ποτὲ τῶν πάντων ἀναγράφοντα εὕ-

ρομένου, οὐδ' ὅστις ἱστοριογράφων ἢ συγγραφέων ἐγένετο. ἀλλὰ τοῦτο μόνον εὕροι τις ἂν ἐπισημαινομένους ἅπαντας, ὡς κατὰ τόνδε ἢ τόνδε τὸν χρόνον συνέβη τόνδε ἢ τόνδε διατεθρυλλημένον τὸν χρησμόν, τὴν δὲ ἢ τὴν δὲ τὴν ἔκβασιν, καὶ τὸ πέρας ὕστερον σχεῖν. Τίς δ' ὁ πρῶτος λαλήσας ἕκαστον τούτων, τοῦτο δὲ πρᾶγμα τοῖς πᾶσι καθάπαξ ἀνεκλάλητόν τε καὶ ἄγνωστον, πλὴν εἰ μὴ ψεύδεσθαι βούλοιτό τις. τισὶ δὲ δοκεῖ, δυνάμεις τινὰς ὑπηρετικὰς καὶ λειτουργικάς, τὰς μὲν ἀγαθάς, τὰς μὲν τοὐναντίον τιμωρητικὰ ὄργανα, ἐπισκέπτους οὔσας τὸν τῇδε περιπολεῖν ἀέρα καὶ γῆν· τήν τε γνῶσιν τῶν ἐσομένων ἄνωθεν εἰληφυίας, καὶ πρός γε ἐπὶ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ μεταδιδόναι αὐτὴν τοῖς ἀνθρώποις, πῇ μὲν δι' ἐνυπνίων, πῇ δὲ δι' ἀστέρων, πῇ δὲ διὰ Δελφικοῦ τινος τρίποδος, πῇ δὲ διὰ σπλάγχνων ἔστιν ὧν ἐνίοτε θυομένων ζώων, πῇ δὲ ἵνα τὰ πολλὰ παραδεξαμένῳ, διὰ φήμης ἐξ ἀέρος τὰ πρῶτα ποθὲν γεννηθείσης, εἶτα περιθεούσης ἀμοιβαδὸν τὰς τῶν πολλῶν ἀκοάς, ἣν δὲ καὶ θείαν ἐκάλεσαν ὄσσαν οἱ πάλαι σοφοί. ἔστι δ' ἃ ἐν πέτραις ἢ τοίχοις εὕρηνται γεγραμμένα πολλάκις, μηδενὸς ὅστις ποτὲ ἦν ὁ γεγραφὼς δηλουμένου. δίδονται μέντοι δι' αἰνιγμάτων τὰ πάντα καὶ οὐ πάντῃ σαφῆ, καθάπερ τὰ τῶν βασιλέων κειμήλια, διὰ τὸ ἔνθεα εἶναι καὶ οἷα χρεὼν ὑπὲρ τοὺς πολλούς. τὰ γὰρ τοῖς πᾶσι πρόχειρα κόρον τε ἔχει, καὶ ἀχρηστία σφίσιν ὡς τὰ πολλὰ περικέχυται. γίνεσθαί τε μὲν τὴν χρείαν αὐτῶν, οὐ πάνυ τοι μάταιον, οὐδ' ἀργήν, εἴ τις μὴ πάρεργον ταῦτα, ἀλλὰ μετὰ συνέσεως τῆς προσηκούσης σκοποίη. οἷς μὲν γὰρ τιμωρίας, οἷς δ' εὐεργεσίας εἵνεκα προδείκνυνται. Οἱ μὲν γὰρ ἢ κουφοτέραν τὴν ἔφοδον τῶν δεινῶν εἰργάσαντο προανασταλέντες καὶ προοικονομήσαντες ἑαυτούς. ἢ τελέως σφᾶς αὐτοὺς ἀπήλλαξαν τῶν δεινῶν, διὰ σπουδαιοτέρας ἀγωγῆς ἐξευμενισάμενοι τὸ θεῖον· τοῖς δὲ διὰ μικροψυχίαν ὁ μεταξὺ χρόνος, κόλασις τῇ τῶν δεινῶν προσδοκίᾳ γίνεται, πρὸ τοῦ παθεῖν ἃ χρὴ παθεῖν, τῆς προνοίας οὕτως οἰκονομούσης, δι' ἔκτισιν ἀκμαιοτέραν ὧν ἐπλημμέλησαν: εἰ δὲ καὶ ψεύδονταί τινα, καὶ διαπίπτουσιν οἱ ταῖς ἐλπίσιν τρεφόμενοι τούτων (πάντα γὰρ τὰ δηλούμενα τοῖς μὲν εἰσιν ἀνιαρά, τοῖς δὲ τερπνά· ὥσπερ ἡ τῆς τοῦ Κροίσου ἀρχῆς κατάλυσις Λυδοὺς μὲν καὶ Κροῖσον ἠνίασε, Κύρῳ δὲ καὶ Πέρσαις εὔδαιμον ἔδοξεν) εἰ οὖν οὑτωσί πως δοκοῦσί τινα διαψεύδεσθαι, οὐ παρὰ τὴν τῶν χρησμῶν φύσιν συμβαίνει τοῦτο, ὅτι μὴ παρὰ τὴν φλεγμαίνουσαν ἔφεσιν τῶν λιχνοτέρων ἀν-

θρώπων

θρώπων τοὺς χρόνους παραρπαζόντων, καὶ τὸν νοῦν τῶν λογίων πρὸς τὴν οἰκείαν διαστρεφόντων ὄρεξιν. σκεπτέον δ' οὖν ὅμως μή τινες διαπαίζοντες δῆθεν τοὺς τοῖς τοιούτοις χρωμένους, καὶ νέα στιχίδια πλάττοντες εἰς μίμησιν τῶν χρησμῶν, ἔπειτα κατὰ τὸ λεληθὼς παρασπείρωσιν εἰς τὸν δῆμον αὐτά, ὥστε τοῖς τούτων ψεύδεσι καὶ τὴν ἐκείνων συγχεῖν ἀλήθειαν· τούτῳ γὰρ οὐκ ὀλίγοι καὶ τῶν ἐφ' ἡμῶν πεπραχότες ἑαλώκασιν.

Huc uſque hic noſter Nicephorus, in quo *ſunt bona mixta malis, ſunt mala mixta bonis.* Namque ignotum planè eſſe, quis Oracula illa vulgò decantata, (quæ plurima ſunt, ac quorum totum volumen, Cicerone nobis teſte, Chryſippus collegerat) primus confinxerit veriſſimum eſt. Ita quoque, quod poſtremo loco ponit, multos commentitios verſus, quaſi Oraculorum (imò addere potuiſſet *verba verſus, atque imagines aut etiam alia ſigna* lapidibus inciſa, muriſque aut humo impacta) clam in vulgus per aſtutos homines fuiſſe ſparſos, aut quaſi caſu aut miraculo detectos certiſſimum: quemadmodum id in nummis antiquis multis, vel pro talibus obtruſis, quique à vafris hominibus facti, huic illive Imperatori jam per aliquot ſæcula demortuo, affinguntur, accidit. Quæ vero de ſpiritibus ac Divina Providentia in hiſce operante differit, ea nobis non niſi poſt accuratiorem diſquiſitionem, ipſiuſque aut aliorum probationem firmiorem, amplectenda ſunt. Hoc autem clarè patet, ipſum non potuiſſe ſe iſto Labyrintho commode extricare, ſed hærere quaſi in luto, nec ſcire quo ſe vertat. Rationes verò quas contra Oracula adducit, illuſtrandæ meæ de iis poſitioni maximè poſſe conducere ex ſequentibus quoque clarum fiet.

At mirandum magis eſt Euſebium, qui multas ac ſolidiſſimas rationes affert, cur meritò credatur Oracula fraude ac fallaciis hominum fuiſſe adornata, permanſiſſe tamen in iſta opinione, per malos Dæmonas ea hominibus fuiſſe reddita. Ea autem quæ affert contra communem de iſtis opinionem digniſſima ſunt,

quamvis ſatis prolixa, uti huc afferantur, ex initio libri quarti de præparatione Euangelica.

Tertiò vero, age, conſideremus, quid demum opinandum ſit de virtutibus iis quæ latitant ſive inhabitant ſtatuis; utrum probæ & bonæ, ac verè divinæ, an contrà hiſce planè contrariæ. Etenim alius quiſpiam fortaſſe, hæc conſiderans, aſſereret, totam rem meras eſſe fraudes, artes atque præſtigias fallacium impoſtorum: ac deſcriberet eam in univerſum, ut opus non tantùm non Dei, ſed ne quidem pravi Dæmonis exiſtimanda ea quæ de iis vulgò feruntur. Poëmata enim, & Oraculorum compoſitiones, non quidem bardorum ac ſtupidorum hominum eſſe, ſed figmenta eorum, qui egregiè fraudibus parandis apti ſint: ac in obſcurum ambiguumque ſenſum atque in utramque partem trahi facilem compoſita, prout aliquis exſpectet eventum, non ineptè confingere. Miracula verò illa, quæ multitudinem fallunt, naturalibus cauſis attribuenda, multa enim eſſe genera radicum, herbarum, plantarum, fructuum ac lapidum, tam ſiccorum quam humidorum cujuſcunque demum materiæ, qualitatum & virtutum per univerſam naturam, quorum alia quidem expellentia atque aliquorum propulſantia, alia verò attrahentia, alia incidentia & attenuantia ac diſcutientia, alia condenſantia atque adſtringentia, alia laxantia, humectantia aut rarefacientia: quædam facultatem conſervandi habere, quædam rurſus occidendi, deſtruendi, ac præſentia pervertere atque immutare; atque nunc quidem hoc, nunc verò alio modo (hoc aut illud) in aliud quid convertere. Et hæc quidem id facere in longius ſpatium, illa verò in brevius. Rurſus hæc id in multis efficiendi facultatem habere, alia verò in paucis ſolum: atque alia quidem aliis facultate ac viribus præſtare: nonnulla aliis eſſe adjumento ac ſimul concurrere, atque unà incrementum capere atque interire: nonnulla verò eſſe ſanitatem procurantia, non ſine Medicæ artis cognitione; nonnulla

nulla è contra morbos & interitum efficientia. Jam vero & aliqua legibus naturalibus earumque naturæ ejuſque neceſſitatibus alligata increſcere cum creſcente luna, ac cum ea rurſus decreſcere. Sic & millena eſſe animalium, plantarum ac radicum antipathias: ac multa eſſe ſuffimenta narcotica ac ſomnifera; alia rurſus inſomnia & phantaſmata producentia: multumque adjuvare in hiſce regiones ac loca in quibus talia perficiuntur. Inſtrumenta ac vaſa etiam ipſis ad hujuſmodi artes eſſe, jam dudum antea in id accuratè atque artificiosè præparata, ac multos adjutores hujus impoſturæ ac fraudis tales præſtigiatores ſibi aliunde aſſumere; qui cum cura ac ſtudio perveſtigant res atque negotia advenarum; ac quo quiſque eorum indigeat, ob quod Deum veniat interrogaturus. Præterea multa occultari per adyta & multitudini inacceſſas ſpeluncas, atque intra ſacra ſepta. Tenebraſque hìc magno eſſe adjumento illorum conatibus: ac quam maximè etiam præconceptas (de hiſce rebus) opiniones & ſuperſtitiones, & jam olim atque à parentibus hauſtas, & quaſi connatas opiniones eorum qui ut ad Deos accedunt.

Proponas tibi & quam magna ſit multitudinis inſcitia ac dementia, ac quam parum res propoſitas ponderet aut probet. Atque è contra argutias & ferè incomprehenſibiles aſtutias eorum, qui circa has malignas atque improbas artes occupantur: Moreſque ipſorum & actiones plenas fraudibus atque præſtigiis, ac quomodo cunctis ea quæ grata ſunt, ante promittant, atque in præſentiarum bona ſpe adulentur: quomodo res futuras conjectent, & obſcuras huic reddant prædictiones, quæque mentem Oraculorum ambiguitate atque obſcuritate obfuſcant. Ut ſic nemo intelligat id quod reſponſum eſt, atque ita ejus obſcuritate elenchus effugiatur. Multa quoque contingere aliis quibuſdam generibus fraudum ac præſtigiarum: quibus dum perficiuntur, accedunt quædam incantationes vocibus & precationibus non intelligibilibus

& barbaricis conceptas, ut videantur ſcilicet per iſta patrari quæ tamen minimè ab ipſis efficiuntur. Quod etiam, præſertim multi ex iis qui docti habentur, ſtupeant Oraculorum Poëmata, & concinnâ compoſitione verborum, & orationis gravitate & grandiloquentià inflata; quæque magna voce dum proferuntur, ac cum geſtibus ac fictione Divini (cujusdam) furoris, conformata; etiam & propter voces ambiguas, ferè omnem decipiunt populum.

Quotcunque autem reſponſa nulla ambiguitate obtecta ipſis exciderint, ea non ex præſcientia futuri, ſed ex conjecturâ prolata, eorum millena, imo ferè omnia, ſæpè aliter quam prædictum fuerat cecidiſſe deprehendantur; dum rerum exitus contra Oraculorum promiſsa terminetur. Niſi quod ſic aliquando, ac raro quidem, unum ex millenis, caſu quoque aut bona fortuna contingens, aut ſecundum ex conjecturis exſpectatum eventum; faciat ut Oraculum vera prædixiſſe putetur. Quod tum magnopere eos, quibus talia contigere, in cippos & columnas incidi videas; qui cum (ſi quando res ita tulerit,) quod tam multi expectatione ſuâ decepti fuerint, verbum plane nullum fieri velint; tum vero, quod uni ex infinitis alicui prout ab Oraculo reſponſum fuerat, acciderit, id nullo non loco circumferant. Qua in re perinde ſe gerant, ac ſi quis, cum ex infinitâ hominum micantium, aliove ſortis genere utentium multitudine, duo aliqui vel ſemel tantum in eadem caſu incurrerent, factum miraretur; quaſi ex Divinatione quâdam ſortiſque futuræ ſcientia, unus atque idem utrique numerus obtigiſſet. Eandem enim ejus eſse rationem, quod unum ex infinitis Vatum reſponſis, ac circa res numero infinitas editis, forte fortunâ ſemel evenerit: Id quod ubi quis intellexerit, cujus animus nihil intus ſolidi, nihil conſtantis habeat, tum vero hominem Oraculi certitudinem obſtupeſcere; quem ſane longè præſtaret, vecordiâ poſitâ, ſecum diligentius reputare, quam multis aliis vel interitum, vel diſſenſiones & bella,

genus

genus id hominum conſciverit; ac veterum hiſtoriarum memoriam cogitatione repetendo, animadvertere, ne tum quidem ullum ab iis divinæ virtutis opus editum fuiſſe, cum & res Græciæ maxime florerent, & jactata quondam Oracula, quæ hoc tempore nulla ſunt, integræ auctoritatis eſſent, & ab indigenis omni ſtudio curaque habitâ, patriis ritibus atque myſteriis religioſè admodum colerentur. Et ſane vim eorum nullam eſſe tum conſtitit ex bellorum calamitatibus: in quibus, quod nihil opis & auxilii conferre poſſent egregii fatorum interpretes, reſponſorum ambiguitate clientes ſuos fefelliſſe convicti ſunt; quemadmodum ſuo loco demonſtrabimus, cum omnium ſubjiciemus oculis, quo pacto eos, qui Oraculum conſulebant mutuum in bellum acuerint; nec de ſeriis quoque rebus negotiiſque conſulti reſponderint, ſed potius Oraculis ſuis illuſerint; ſic tamen ut dubiæ ſignificationis obſcuritate ſuam ipſorum ignorantiam occultarent. Cogita vero ipſe tecum exempla vetera repetendo, quam iſti ſæpe, cum affectæ valetudinis hominibus, robur, vitam, ſalutemque promiſiſſent, iiſque poſtea non ſecus ac Diis fides haberetur, paulò poſt ingenti pecuniæ vi ex hoc afflatæ divinitus mercaturæ genere corrogatâ, quales tandem eſſe manifeſtè deprehenſum fuerit, impoſtores ſc. ac circulatores, non autem Dii; cum decepti ab iis homines infauſtum exitum habuiſſent. Quid porro attinet dicere, ne popularibus quidem ſuis, & ejuſdem ſecum civitatis indigenis vates egregios quicquam præſidii vel opis afferre, cum infinitos ibidem videas morbis laborantes, claudos, cæcos ac toto ſæpe corpore mutilatos? Quid vero in cauſâ fuerit, cur peregrinis quidem hominibus, & ex longinqua regione venientibus rerum meliorum ſpes quaſdam umbratiles ac fucatas oſtenderent, civibus autem popularibuſque ſuis non item; quibuſcum tamen eos, utpote domeſticis amicis ac civibus, derivatum ex numinum præſentia bonum communicare opporteret: niſi quod extraneos homines veteratoriæ

cal-

calliditatis ignaros facilius in errorem, quam alios ſibi familiares ac notos, impellerent, quippe qui artis hujus imperiti non eſſent, ſed uſitatæ ludificationis optime conſcii? Quare totum iſtud profectò nec divini quicquam, nec humanà induſtria majus habuit: adeoque videas graviſſimis etiam calamitatibus, quales utique cœlitus a ſummo rerum Principe Deo impiorum cervicibus imminent, ſupremum exitum ruinaſque frequentes ac repentinas ſimul cum ipſis donariis ac ſimulacris, eorum Templa ſubiiſſe.

Ac paulò inferiùs, (nam multa etiam lectu digniſſima, ne nimis fiam prolixus, hîc prætereo.)

Si verò quis adhuc unicum hoc addat, viderit quid hic ſit fortiſſimum argumentum; quod nempe iis, qui jam valde erant Deo quaſi pleni, maximique inter illos Hierophantæ plureſque atque apud ipſos Theologi & Prophetæ, non tantum olim, SED ET NUPER, AC NOSTRA ÆTATE PROPTER DIVINAM SAPIENTIAM VALDE PRÆDICATI PER TORMENTA ROMANIS IN JUDICIIS COACTI TOTAM ILLAM IMPOSTURAM HOMINUM FRAUDE FIERI DIXERINT, ATQUE OMNES ISTAS PRÆSTIGIAS ARTE CONFICTAS ESSE CONFESSI SINT. QUI ET OMNES MODOS ISTIUS APPARATUS, OMNESQUE METHODOS PRAVÆ ISTIUS ARTIS, LITERIS SUIS COMMENTARIIS IPSI DESCRIPSERUNT. QUARE ET MERITAS POENAS PERNICIOSÆ AC SCELESTÆ FRAUDIS EXSOLVENTES TOTAM REM IN LUCEM PRODUXERUNT; IPSIS FACTIS VERITATEM EORUM QUÆ INDICAVERANT CONFIRMANTES. *Neque credas hoſce viros ignobiles atque obſcuros aliquos fuiſſe. Nam alii eorum admirabilem (illam) Philoſophiam amplexi, eorum ex numero erant, qui Pallium geſtant ac ſupercilium elevant: alii verò deprehenſi ex numero Magiſtratuum Antiochenæ civitatis fuêre. Atque (illi) qui quidem maximè ob contumelias illatas, in perſecutio-*

*tionibus contra nos gloriabantur. Et novimus quoque Philoſophum iſtum ſimul ac Prophetam, qui, ſimilia iis quæ jam dicta ſunt, in Mileto paſſus eſt. Hæc, & plura alia, congerere quis poſſet, atque inde concludere, neque Deos, neque Dæmonas Oraculorum in urbibus conſtitutorum eſſe cauſas; ſed fraudes ac præſtigias impoſtorum hominum. Et erant ſanè inter ipſos Græcos, totæ ob Philoſophiam celebres ſectæ, hanc defendentes ſententiam; Ariſtotelici nimirum, atque omnes quoque Peripatetici, & Stoïci * & Epicurei & Cynici: Quorum maxima me ſubit admiratio, quomodo iſti Græcis moribus ab ipſis cunis innutriti, ac qui dum adhuc eſſent pueri, à Patribus ſuis fuerant edocti, Deos eſſe eos de quibus locuti ſumus, hiſce minimè adhæſerint; ſed vi ac conatu celebrata illa* χρηστήρια, *& ea cum ſtudio viſitata* μαντεῖα, *nihil veritatis reddere coarguerint, atque oſtenderint ea plane inutilia, imò & noxia eſſe.*

At quem non maxima ſubeat admiratio, hunc ipſum Euſebium, qui talia profert, tamen cum cæteris Patribus tenere ac defendere, Dæmonum arte ac fraude hujuſmodi inventa ac reddita fuiſſe Oracula? Hoc enim non ſolum ex iis quæ fuerat præfatus, (ſcopum ſcilicet ipſius eſſe diſquirere, utrum bonorum ac verò malorum Dæmonum opera ſint) verum & ex toto ferè quarto ac quinto cæteriſque libris Præpar. Euang. atque Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, abundè patet. Sed audiamus ipſum Euſebium Græcè loquentem, ne quis noſtræ verſionis auctoritati ſtare cogatur: τὸ δὴ τρίτον φέρε σκεψώμεθα πότερα χρὴ νομίζειν τὰς ἐν τοῖς ξοάνοις ἐμφωλευούσας δυνάμεις· πότερα τὸν τρόπον ἀστείας καὶ ἀγαθὰς, καὶ ὡς ἀληθῶς θείας, ἢ τούτων ἁπάντων τὰ ἐναντία. ἄλλος μὲν οὖν τάχα ἂν ἴσως, τὸν περὶ τούτων ἐφο-

* Vide Senecam, ubi in quæſtionibus naturalibus de Divinatione per Auguria, &c. loquitur.

ἐφοδεύων λόγον, πλάνην εἶναι τὸ πᾶν, καὶ γοήτων ἀνδρῶν τεχνάσματά τε καὶ ῥᾳδιουργίας ὑπεστήσατο, καθόλου περιγράφων τὴν δόξαν ὡς μὴ ὅτι θεοῦ, ἀλλὰ μηδὲ πονηροῦ δαίμονος εἶναι νομίζειν τὰ περὶ αὐτοῦ θρυλλούμενα. τὰ μὲν γὰρ ποιήματα, καὶ τὰς τῶν χρησμῶν συνθέσεις, οὐκ ἀφυῶν ἀνδρῶν, εὖ μάλα δὲ πρὸς ἀπάτην ἐσκευωρημένων πλάσματα τυγχάνειν, μέσῳ καὶ ἀμφιβόλῳ συγκείμενα τρόπῳ πρὸς ἑκάτερά τε τῶν ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως προσδοκωμένων, οὐκ ἀφυῶς ἐφαρμόζειν. τὰ δὲ τοὺς πολλοὺς ἀπατῶντα διά τινων τερατειῶν θαύματα φυσικαῖς αἰτίαις ἀνῆφθαι. πολλὰ γὰρ εἶναι εἴδη ῥιζῶν, καὶ βωτανῶν, καὶ φυτῶν, καὶ καρπῶν, καὶ λίθων, ξηρῶν τε ἄλλων καὶ ὑγρῶν παντοίας ὕλης δυνάμεων ἐν τῇ τῶν ὅλων φύσει· τὰ μὲν ἀποκριτικά, τὰ δὲ συνάγειν πεφυκότα καὶ ἐφέλκεσθαι· τὰ δὲ διακρίνειν καὶ σκεδαννύναι, πυκνοῦν τε καὶ στέλλειν δυνάμενα. ἕτερα δὲ χαλᾶν καὶ ὑγραίνειν καὶ ἀραιοῦν· σώζειν τε αὖ πάλιν ἄλλα· καὶ ἕτερα κλείνειν, τρέπειν τε δι' ὅλου, καὶ τὸ παρὸν ἐναλλάττειν. καὶ τότε μὲν τῇδε μεταποιεῖν, τότε δὲ τῇδε. καὶ τὰ μὲν πρὸς πλείω χρόνον, τὰ δὲ πρὸς βραχὺν τοῦτο ποιεῖν. καὶ πάλιν τὰ μὲν εἰς πλῆθος, τὰ δὲ μέχρις ὀλίγου μόνον ἰσχύειν. καὶ τῶν μὲν τάδε ἡγεῖσθαι· τοῖς δὲ ἕτερα ἐπακολουθεῖν, συντρέχειν τε ἄλλα ἄλλως, καὶ συναύξειν καὶ συμφθείρεσθαι. καὶ μὴν καὶ ὑγιείας εἶναί τινα ποιητικά, ἰατρικῆς οὐκ ἄποθεν ἐπιστήμης. τὰ δὲ νοσοποιὰ τυγχάνειν καὶ δηλητήρια. ἤδη δὲ καὶ φυσικαῖς ἀνάγκαις συμβαίνειν τινά, καὶ τῇ σελήνῃ συναύξειν καὶ συμφθίνειν. ζώων τε εἶναι καὶ φυτῶν καὶ ῥιζῶν ἀντιπαθείας μυρίας, καὶ πολλὰ θυμιαμάτων καρωτικῶν τε καὶ ὑπνωτικῶν· ἑτέρων δὲ φαντασίας ποιητικῶν. συναίρεσθαι δὲ οὐχ ἥκιστα καὶ τὰ χωρία, καὶ τοὺς τόπους ἐν οἷς τελίσκεται τὰ γινόμενα· ὄργανά τε εἶναι καὶ σκεύη πόῤῥωθεν αὐτοῖς ἐπιτηδείως τῇ τέχνῃ προηυτρεπισμένα. πολλοὺς δὲ καὶ συνεργοὺς τῆς μαγγανείας παραλαμβάνεσθαι ἔξωθεν, πολυπραγμονοῦντας τοὺς ἀφικομένους, καὶ τὰς ἑκάστου χρείας, ὧν ἥκει τις δεησόμενος. πολλὰ δὲ καὶ τὰ ἄδυτα, καὶ τοὺς τοῖς πολλοῖς ἀβάτους μυχοὺς, τῶν ἱερῶν ἐντὸς ἀποκρύπτειν, καὶ τὸ σκότος δὲ οὐ μικρὰ συνεργεῖν τῇ καθ' ἑαυτοὺς ὑποθέσει, καὶ αὐτὴν δὲ οὐχ ἥκιστα τὴν προλαβοῦσαν ὑπόληψιν, καὶ τὴν τῶν ὡς θεοῖς προσιόντων αὐτοῖς δεισιδαιμονίαν, τήν τε ἐκ προγόνων καταχθεῖσαν ἐν αὐτοῖς δόξαν· προσκείσθω δὲ καὶ τὸ τῶν πολλῶν ἠλίθιον τῆς

δια-

διανοίας, τό, τε ἀδρανὲς τοῦ λογισμοῦ καὶ ἀβασάνιστον τοῦ πλήθους· καὶ ἔμπαλιν τὸ δεινὸν καὶ κακέντρεχες τῶν περὶ τὴν κακότεχνον ταύτην διατριβὴν τερατευομένων, τό, τε τῶν γοήτων ἀπατηλὸν καὶ πανοῦργον τοῦ τρόπου· τό, τε μὲν τὰ πρὸς ἡδονὴν ἑκάστῳ προϋπισχνουμένων, καὶ τὸ παρὸν ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσι θεραπευόντων· τό, τε τοῦ μέλλοντος καταστοχαζομένων, καὶ εἰς ἄδηλον καταμαντευομένων. τήν τε διάνοιαν τῶν χρησμῶν ἀμφιβολίαις ῥημάτων καὶ ἀσαφείαις ἐπισκοπούντων· ὡς μή τινα συνιέναι τὸ χρησθὲν, τῇ δὲ τοῦ λεχθέντος ἀδηλίᾳ τὸν ἔλεγχον ἐκφεύγειν. πολλὰ δὲ συμβαίνειν καὶ ἄλλαις τισὶν ἀπάταις καὶ τερατείαις, συμπαραλαμβανομένων τοῖς γινομένοις ἐπῳδῶν δή τινων μετά τινος ἀσήμου καὶ βαρβαρικῆς ἐπιρρήσεως. ἵνα δὴ ὑπὸ τούτων σπουδάζεσθαι δοκεῖν τὰ μηδ᾽ ὁτιοῦν πρὸς αὐτῶν γινόμενα. μάλιστα δὲ τοὺς πολλοὺς, καὶ τῶν ἀπὸ παιδείας ὁρμιζομένων ἐκπλήττειν αὐτῶν δὴ τῶν χρησμῶν τὰ ποιήματα, εὖ μὲν τῇ συνθέσει τῶν ῥημάτων κεκαλλωπισμένα, εὖ δὲ τῷ τῆς μεγαλοφωνίας ὄγκῳ τετυφωμένα, πολλῷ καὶ τῷ τῆς ἀναστάσεως κόμπῳ, τῷ τε πεπλασμένῳ τύπῳ τῆς θεοφορίας ἐσχηματισμένα, καὶ διὰ τῆς ἀμφιβόλου φωνῆς, τὸν πάντα σχεδὸν αἰῶνα λεών. ὅσα γοῦν αὐτοῖς τὴν ἀμφιβολίαν ἐκπέφευγε τῶν χρησμῶν, οὐ κατὰ πρόγνωσιν τοῦ μέλλοντος, κατὰ δέ τινα στοχασμὸν ἐξηνεγμένα, τούτων μυρία, μᾶλλον δὲ τὰ πάντα σχεδὸν ἤλω πολλάκις τῆς προρρήσεως ἀποπεπτωκότα, ἐναντίως ἢ κατὰ τὸ χρησθὲν, τοῦ τῶν πραγμάτων τέλους τὴν ἔκβασιν ἀπειληφότος, εἰ μή ποτ᾽ ἄρα σπανίως ἕν ποτε ἐκ μυρίων συμβὰν κατά τινα φορὰν συντυχικὴν, ἢ κατὰ τὴν στοχασθεῖσαν τοῦ μέλλοντος προσδοκίαν, τὸν χρησμὸν ἐπαληθεύειν ἐνομίσθη ποιεῖν. Ὃ δὴ καὶ μάλιστα θρυλλοῦντας ἂν ἴδοις, καὶ στήλαις ἐγχαράττοντας, καὶ πανταχόσε γῆς βοῶντας. ὅτι μὲν, εἰ τύχοι, τοσόνδε τὸν ἀριθμὸν ἀπεσφάλησαν, μηδαμῇ μηδενὸς ἐθέλοντες μνημονεύειν· ὅτι δὲ τῷδε ἀπὸ μυρίων συνέτυχέ τι τῶν χρησθέντων, ἄνω καὶ κάτω περιφέροντας, ὡς εἴτις καὶ ἐπὶ δύο λαγχάνουσιν ἀπὸ μυρίων. εἰ ἄρα ποτὲ εἰς ἅπαξ αὐτοὺς τῶν αὐτῶν συμπεσεῖν ἔτυχε θαυμάζοι, ὡς κατὰ μαντείαν καὶ πρόγνωσιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέροις συνέβη περιελθεῖν ἀριθμόν. οὕτω γὰρ ἔτυχεν τὸ ἀπὸ μυρίων ἐπὶ μυρίοις χρησθέντων, ἅπαξ ποτὲ συμβὰν κατὰ τύχην. ὃ καὶ συνιδόντα τὸν μηδὲν στερρὸν ἐν βάθει ψυχῆς κεκλη-

μῦθον, ὑπερεκπλήττεσθαι τὸ χρηστήριον, ᾧ πολὺ κρεῖττον ἦν τὸ μὴ ἀφραίνειν συλλογισαμένῳ, ὅσοις ἄλλοις θανάτου γεγόνασιν αἴτιοι, στάσεώς τε καὶ πολέμων οἱ δεδηλωμένοι. σκέψασθαί τε τῶν παλαιῶν τὰς ἱστορίας, καὶ συνιδεῖν ὡς οὐδὲ τὸ τηνικάδε ἀρετῆς τι θείας ἔργον ἀπεδείξαντο, ὁπηνίκα ἤνθει μὲν τὰ ἑλληνικὰ, συνειστήκει δὲ τὰ πρὶν βοώμενα, νῦν δὲ μηκέτ' ὄντα χρηστήρια, πάσης προνοίας καὶ σπουδῆς ἠξιωμένα πρὸς τῶν ἐπιχωρίων, τῶν δὴ πατρῴοις νόμοις τε καὶ μυστηρίοις σεβόντων τε αὐτὰ καὶ θεραπευόντων. καὶ τότε γοῦν μάλιστα τὸ μηδὲν δύνασθαι ἀπηλέγχθησαν ἐν ταῖς τῶν πολέμων συμφοραῖς. ἐν αἷς βοηθεῖν ἀδυνατοῦντες οἱ γενναῖοι θεσπιῳδοὶ, δι' ἀμφιβολίαν τῶν χρησμῶν ἥλωσαν σοφιζόμενοι τὰς προσφυγάς. ὥσπερ οὖν κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν ἐπιδειξόμενοι, προεστῶντες ὅπως καὶ εἰς τὸν κατ' ἀλλήλων πόλεμον, τοὺς χρωμένους παρώξυνον, καὶ ὡς οὐδὲ περὶ σπουδαίων πραγμάτων τὰς ἀποκρίσεις ἐποιοῦντο, καὶ ὡς ἐπλάνων διὰ τῶν χρησμῶν παίζοντες τοὺς ἐρωτῶντας, καὶ ὡς τῷ τῆς ἀσαφείας σκότῳ, τὴν σφῶν ἄγνοιαν ἀπεκρύπτοντο. σκέψαι δὲ καὶ αὐτὸς πυθόμενος, ὡς καὶ ἀρρώστοις πολλάκις ῥῶσιν καὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν ὑποσχόμενοι, κἄπειτα πιστευθέντες ὡς δὴ θεοὶ, καὶ τῆς ἐνθέου ταύτης ἐμπορίας, μεγάλους τοὺς μισθοὺς εἰσπραξάμενοι, οὐ μετὰ πλεῖστον οἵτινες ἦσαν ἐφωράθησαν, γόητες ἄνδρες ἀλλ' οὐ θεοὶ διελεγχθέντες, οὐκ αἰτίας καταστροφῆς τοὺς ἠπατημένους διαλαβούσης. τί δεῖ λέγειν ὡς οὐδὲ τοῖς ἑαυτῶν συνοίκοις, τοῖς δὴ κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν διατρίβουσιν, οἱ θαυμάσιοι μάντεις τὰς ἐξ αὐτῶν παρέχον ἐπικουρίας, ἀλλὰ καὶ νοσοῦντας ἂν ἴδοις αὐτόσε καὶ ἀναπήρους, καὶ πᾶν τὸ σῶμα λελωβημένους μυρίους; τί δή ποτε οὖν τοῖς μὲν ἔξω καὶ πόρρωθεν ἐξ ἀλλοδαπῆς ἀφικουμένοις τὰς χρηστὰς ὑπέγραφον ἐλπίδας, οὐκ ἔτι καὶ τοῖς κατὰ τὸ αὐτὸ συνοίκοις, οἷς δὴ καὶ πρὸ πάντων ἐχρῆν, ὡς ἂν οἰκείοις φίλοις καὶ συμπολίταις, τὸ ἐκ τῆς τῶν θεῶν παρουσίας ἀγαθὸν παρέχειν; ἀλλὰ ὅτι τοὺς μὲν ξένους, ἀγνῶτας ὄντας τῆς ῥᾳδιουργίας, ῥᾷον ἂν καὶ ἀπατήσαιεν, οὐκ ἔτι δὲ τοὺς συνήθεις, ὡς ἂν τῆς τέχνης οὐκ ἀπείρους, συνίστορας δὲ ὄντας τῆς ἐπιτελουμένης παιδιᾶς. οὕτω δὲ τὸ πᾶν οὐ θεῖον, οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἐπινοίας κρεῖττον ἦν. ὥστε κἂν ταῖς μεγίσταις συμφοραῖς, ταῖς δὴ ἄνωθεν ἐκ τοῦ παμβασιλέως θεοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἐπαιωρουμέναις, αὐτοῖς ἀφιερώμασι καὶ

ξοά-

ξοάνοις, φθορὰν ἐσχάτην καὶ πτώσεις ἀθρόας τοὺς νεὼς αὐτῶν ὑπομεῖναι.

Et nonnullis intermiſſis.

Ἐν δὲ τῷ προσθεὶς τοῖς εἰρημένοις, μέγιστον ἂν εἴη καθεωρακὼς κεφάλαιον, ὡς ἤδη καὶ τῶν ἄγαν θεοφόρων, αὐτῶν δὲ τῶν μάλιστα ἱεροφαντῶν, θεολόγων τε αὐτοῖς καὶ προφητῶν πλείους οὐ μόνον πάλαι ἀλλὰ καὶ ἔναγχος καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς, ἐπὶ τῇ θεοσοφίᾳ ταύτῃ βοηθέντες, διὰ βασάνων αἰκίας ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν δικαστηρίων, τὴν πᾶσαν ἐξεφώνησαν πλάνην ἀνδρῶν ἀπάταις γίνεσθαι, καὶ γοητείαν τετεχνασμένην, τὸ πᾶν εἶναι ὁμολογήσαντες. οἵγε καὶ τὸν πάντα τρόπον τῆς κατασκευῆς, καὶ τὰς μεθόδους τῆς κακοτεχνίας, ταῖς πρὸς αὐτῶν ἐν ὑπομνήμασιν ἀφεθείσαις φωναῖς ἐνεγράψαντο. διὸ δὴ καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ὀλεθρίου πλάνης δίκην ἐκτίσαντες, πάντα λόγον ἀνεκάλυψαν, αὐτοῖς ἔργοις τὴν τῶν δηλουμένων ἀπόδειξιν πιστωσάμενοι. ὁποῖοι δὲ ἦσαν οὗτοι, μὴ δὴ νόμιζε τῶν ἀπερριμμένων καὶ ἀφανῶν τινας. οἱ μὲν γε αὐτοῖς ἀπὸ τῆς θαυμαστῆς ταύτης καὶ γενναίας φιλοσοφίας ὡρμῶντο, τῶν ἀμφὶ τὸν τρίβωνα, καὶ τὴν ἄλλην ὀφρὺν ἀνεσπακότων. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἐν τέλει τῆς Ἀντιοχέων ἡλίσκοντο πόλεως. οἱ δὴ μάλιστα καὶ ἐπὶ ταῖς καθ' ἡμῶν ὕβρεσιν, ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς διωγμῷ λαμπρυνόμενοι. ἴσμεν δὲ καὶ τὸν φιλόσοφον ὁμοῦ καὶ προφήτην, τὰ ὅμοια τοῖς εἰρημένοις κατὰ τὴν Μίλητον ὑπομείναντα. Ταῦτα δή τις καὶ πλείω τούτων ἔτι συνάγων, εἴποι ἂν μὴ θεοὺς εἶναι, μηδὲ μὲν δαίμονας, τοὺς τῶν κατὰ πόλεις χρηστηρίων αἰτίους· πλάνην δὲ καὶ ἀπάτην ἀνδρῶν γοήτων· καὶ ἤδη γε παρ' αὐτοῖς Ἕλλησιν ὅλαι διὰ φιλοσοφίας διαπρεπεῖς αἱρέσεις, ταύτης προϊστάμεναι τῆς δόξης· ὡς οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ πάντες οἱ καθεξῆς τοῦ Περιπάτου, Κυνικοί τε καὶ Ἐπικούρειοι, οὓς καὶ μάλιστα ἔγωγε ἐθαύμασα, ὅπως ἐν τοῖς Ἑλλήνων ἤθεσι τραφέντες ἐξέτι τῶν σπαργάνων, παῖς παρὰ πατρὸς θεοὺς εἶναι τοὺς δηλουμένους παρειληφότες, οὐθ' ἕτερα ληπτοὶ γεγόνασιν· ἀλλὰ κατὰ κράτος καὶ τὰ βοώμενα χρηστήρια, καὶ τὰ παρὰ πᾶσι μεταδιωκόμενα μαντεῖα, οὐδὲν φέρειν ἀληθὲς ἀπήλεγξαν, ἀνωφελῆ τε ἀπεφήναντο, καὶ μᾶλλον ἐπιβλαβῆ τυγχάνειν.

Huc uſque Euſebius, quem latiùs adhuc adduxiſſem; ſed, ne nimium in citando Lectori tædium crearem (quod ne tamen aliquando contingat metuo; at digna certè res eſt ut accuratius tractetur) harum rerum curioſiores ad ipſum remitto Euſebium.

Ut autem tranſeamus ad Scriptores hujus præteritique ævi, quique aliquid, aut ex profeſſo aut per occaſionem, de Oraculis ac Divinationibus commentati ſunt; neminem inter ipſos invenio, qui non, aut omninò, aut pro parte ſaltem, auctorem illorum ſtatuat diabolum. Sic enim, qui primus prodeat, Gerh. J. Voſſius eruditiſſimus ille Vir, qui omnia, ac magno ſanè cum judicio, legiſſe videtur, quique lib. 1. cap. 6. hæc ſequentia habet: *Quibus aliud videtur, Oracula ajunt conſtitiſſe fraudibus humanis: quod etiam perſpexit Demoſthenes, quando (ut Minutius in Octavio ait) reſponſo ſimulato* φιλιππίζειν *Pythiam querebatur. Planiuſque fucum detexit Lucianus in Alexandro Pſeudomante: ut tot alios fraudis patriciæ pariter, ac Sacerdotalis teſtes prætercam. Quas nec invenuſte adumbravit Cælius Calcagninus ſuo de Oraculis libello. Dixeris quoque vel illud ſuſpecta reddere Oracula, quod ferè ita eſſent ambigua, ut ad eorum intelligentiam altero eſſe Oraculo opus videretur. Sed non ſi Oracula latentium fuerint hominum impoſturæ, eò non fraude etiam conſtiterint illudentium Dæmonum. Et his & illis ſuas partes tribuimus. Nec ſi ambigua forent, eo Dæmoniaca non erant; quia Dæmones ipſi, futurorum contingentium neſcii, ſubtili quidem, ſed fallaci ſæpius conjecturâ niterentur. Quare & Dæmonibus verbis opus fuit obſcuris ac perplexis, quo Oracula malè crederentur intellecta, ſi eventus non reſponderet. Nec ſatis eſt, ſi in Sacerdotum ſubſiſtatur ſolertia, quia multa prædicerentur ad quæ non pertingeret mens humana. Quod patebit complura cogitanti Oracula ex iſtis, quæ à Veteribus referuntur, & juniorum induſtria*

ſtria bonam partem uno comprehenſa corpore prodierunt. In poſtremis hiſce verbis reſpicit, ni fallor, ad Oracula illa quæ collecta ab Obſopæo, (& aliis,) ſequuntur ipſius Oracula Sibyllina, in editione iſtorum Oraculorum, quæ Pariſiis anno Domini 1599. elegantiſſima prodiit. Sententia autem Voſſii merâ nititur hypotheſi. Nam quæ de multis Oraculis tali modo prædictis, ut *ad ea non pertingeret mens humana* affert, illa ſatis diluuntur iis quæ de ipſorum primis auctoribus diſſerit Nicephorus Gregoras, initio loci à nobis ſuperius adducti. Nam quomodo conſtat ea non poſt eventum fuiſſe conficta?

Hic mihi temperare non poſſum quin lepidas duas hiſtoriolas ex eodem hoc Voſſio, ex addendis libro primo De Idololatria afferam; quas a narrante nobiliſſimo Arciſſewskio, qui cum ſumma laude pro Hollandis in Braſilia bella geſſerat, accepit.

Popoſcerat a Tapuis Arciſſewskius, ut ſe commonerent, quando Dæmonem eſſent evocaturi: conditioneque eâ promiſſum, ut ne ille ſacra eorum violari, vel turbari ſineret. Tertia igitur die, cum corporibus jam curatis inciperet agmen moveri, arceſſitus ab iis fuit: ac comperit eos prope viam in formam ſemicirculi, ſeu lunæ corniculatæ, conſidentes cruribus divaricatis. Ex adverſo itidem humi ſedebat ſacrificulus. Hic cæteros varia interrogabat, de variis item rogabatur: utrimque dabantur reſponſa. Sed qualia iſta forent, quæ dicerentur, non ſatis cognoſci quitum, vitio interpretum. . . . . Ubi ſermocinandi pauſam concio fecerat, conſurrexit ſacrificulus, & extra conſpectum omnium abiit in ſylvam, voceque ſat ſonorâ Dæmonem tertiò etiam inclamavit. Eo non reddente reſponſum, rediit ad ſuos: novique inde inter eos ſermones: ſed quos nec interpretes caperent. Hinc ſacrificulus (juſſus a conſeſſu, ut videtur) iterum petiit ſylvam. Verum neque tum ad itera-

iteratum, tertiatumque ſermonem a Dæmone dabatur reſponſum. Reverſus igitur, ut ante, ad ſuos.

Poſt tertiò ingreſſus ſylvam: ac tum demum eo inclamante, audita eſt e remotiori ſylva vox ſonora, ſed gracilis & velut fiſtulâ emiſſa. Hinc Tapuæ collegere, rem bellè habere, ac Dæmonem mox affuturum. Sacrificulo ad cœtum ſuum reverſo, verba iterum utrimque ſunt commutata. Hinc denuò receſſit ſacrificulus. Tum varia erat acclamatio, ac ſermocinatio frequens. Interim e ſylva magis & magis appropinquabat gracilis vox Dæmonis, donec hic tandem conſiſteret proxime ſacrificulum; qui eum ad Tapuarum cœtum deduxit. Ac ipſe quidem priorem locum occupavit; Dæmonem item ex adverſo cœtus juxta ſe conſidere juſſit. Hinc jam ſermones varii, nunc cœtu aliqua dicente, nunc ſacrificulo, vel Dæmone: quorum illi vox erat, qualis ſolet ſemper; huic gracilis illa, de qua dictum. Ac nunc ſacrificulus, nunc plures e cœtu, jactare verba animoſi ac maſculi pectoris; aliquando etiam intentare minas, imò videri jam velle arma arripere adverſus Dæmonem. Quid mirum? quando ſi immorigerus eſſe pergat, quandoque verberibus etiam male mulctare dicantur. Ultima interrogantis verba excipiebat inconditus quidam multitudinis ſonus, longo tractu ab imo productus pectore; qui mire adſtantes afficiebat Belgas. Niſi homines coram vidiſſent, dixiſſent, concluſos in cavea leones rugire, vel caurire pantheras. Dimidiam ſic horam ſpectarat iſta Arciſſewskius, cum ſacrificulus Dæmonem reducit in ſylvam, eoque redit relicto. . . . . Et hæc quidem tum ſic fuere. Quærat autem aliquis, utrum vere hunc Dæmonem fuiſſe credamus, quem diximus. Mihi videtur in toto hoc negotio intercurriſſe fraudem, non Dæmoniacam modò, ſed etiam humanam. Siquidem commodiori poſt tempore rogavit Arciſſewskius Tapuias, cur eum finxiſſent Dæmonem, qui homo foret, ſibi

ſibi ipſi ſæpius viſus. Negare id continuò Tapuæ, qui vere fuiſſe Dæmonem pertenderunt. Sed ſæpius jam ante viderat hominem Arciſſewskius: illa vero vocis gracilitas erat à gramine, vel alio, quod ori indiderat. Nec quia fraus aderat humana, eò nullæ erant Dæmonis partes. Nam aliud longe oſtendit, quod tam audacter reſponderunt de futuris nonnullis, quæ præſciri ab homine nequirent. Ut quod dicerent, munimentum venturum in fœderatorum poteſtatem, tribus tantùm militum amiſſis. Sic enim contigit. Quia vero nec Dæmoniacæ eſt poteſtatis prævidere omnia, fuere in quibus eos fefellerit divinatio. Ajebant, noſtros pro ponte uſuros aſſere, atque ita foſſam tranſituros, hoſte ignaro. Sane ſic decretum noſtris: quod nihil mirum ſcîſſe ſpiritum malignum. Sed hoſtis excitatus præſenſit: ac diutius ſe defendit, globis bombardarum emiſſis. Quo inſolito fragore, tonitrui non abſimili, uſque adeo exterriti fuere Tapuæ, ut non redirent, niſi diluculo, capto munimento, atque ubi jam rebus omnibus compoſitis ſilentium intus eſſet. Poſt iſta etiam, cum Arciſſewskius petiiſſet flumen Monguoape, atque ibi ex navibus hoſtium ſubductis vacuas quidem incendiſſet, ſaccaro vero onuſtas abducere vellet, & ad hoc Tapuiarum opera egeret, quos breviore anfractu in tutiora vellet loca remittere: plane navem ingredi recuſarunt, cauſam hanc adferentes, quod mali aliquid portenderetur. Exitus reſpondit; quia navis ea prædæ plena, cui impoſita erant decem majora tormenta bellica, nec exigua copia vini Hiſpanici, ſaccari ac mercium aliarum, in exitu portûs anguſti illiſa ſaxo diſſiliit, cunctaque naufragio ſunt abſumpta. Atque ex his de cæteris etiam non difficilis conjectura. Nihil enim ullius momenti aggrediuntur, niſi Dæmone prius conſulto: ubi licet, ut dixi, fraus etiam ſit humana, concurrat tamen vis Dæmoniaca; nec ſane aliud multitudo propoſitum habet, quam cultum unius Dæmonis.

Cui quantum tribuat, argumento erit, quod alia contigit expeditione. Arciſſewskius a ſacrificulo petierat, ut ejus rogatu Dæmon, ſe inſpectante, induſium quod manu teneret, in ſublimem aëra raperet: ac promittebat, induſium id mercedis loco ceſſurum ſacrificulo. Solum id ſtipulatus fuit, ut liceret ſibi Dæmona accedentem ferire baculo, quem manu teneret alterâ. Placuit conditio credulæ multitudini, quæ nullo id negotio Dæmona facturum ajebat. Sed non potuit adduci Sacrificulus, ut acciperet conditionem. Unde riſus exortus eſt ingens: quo deſinente, Arciſſewskius ſic jocabundus affatus eſt Sacrificulum. At ego me majorem te artificem præſtabo. Die enim craſtino faxo, ut capite cornua geſtes cervina, ejus magnitudinis, quæ non ſinat te exire ex hoc conclavi. Hoc ſermone ita hominem exterruit, ut poſtea, dilapſis aliò cæteris, cum interprete rediret, atque Arciſsewskium rogaret, ut ne tantâ ſe afficeret contumelia.

Videmus hîc Voſſium noſtrum exiſtimare, fraudes intercurriſſe Dæmoniacas. 1°. Quod divinaſſent hi Tapuæ de tribus militibus, quos Arciſſewskius eſſet amiſſurus. Quod ſane, ſi mòdò id ita ſtricte dictum fuerit, reſponderitque ſic juſte eventus, caſu verum evadere potuit: ſicut quandoque talia prædicta caſu finem ſortiri poſſunt. Docet id nos Auguſtinus; qui ſcurras circumforaneos narrat quandoque luſu & joco prædixiſſe, hominem ſequenti nocte a leone dilaceratum iri: quod tamen & caſu verum evaſit.

At quod ſecundò affert, minus Dæmoniacum videtur. Videre enim potuerant, aſſerem ab Hollandis aſſumptum, nec alii uſui eum probabiliter ceſſurum; ſi non & ex alia cauſa id conjectaſſent. Et hîc tamen, ſicut Pythoniſſa illa in Endor, partim quidem veritatem conjectura aſſecuti ſunt, partim vero plane aberrarunt. Verum enimvero tertium longe minus Dæmoniacum videtur; quod & videre poſſent navem nimio onere gravatam, fundo vel ſcopulis, qui ipſis in iſtis regionibus verſa-

tis

tis bene cogniti eſſe poterant, in anguſtiori illo tranſitu, alliſuram. At vellem certe eruditiſſimum Voſſium honori ſuo, circa poſteriorem hiſtoriolam, de induſio ac cornibus cervinis, melius conſuluiſſe (quam tamen, incaute, firmandis cæteris attuliſſe videtur;) quod iſta nimis clare oſtendat, hîc Sacrificulum prætenſum ſuum Dæmonem non potuiſſe conſulere; vel ſi ipſum conſuluit, illum ad talia nihil adjumenti ipſi valuiſſe conferre.

Cælius Rodiginus, argumentis ab Euſebii iſtis, quæ ſuperius allata ſunt, non incommodè petitis (neque enim aliunde iſta eum habere mihi certiſſimum,) lib. 2. cap. 12. Lectionum antiquarum primum eleganter ſatis defendit, (exemplis præterea aliis in eam rem allatis,) cuncta apud Oracula geſta, humana ſolùm conſtitiſſe fraude: poſtea tamen ita concludit: *Omnino non abſque Dæmonum participatu hæc tractabatur negotiatio, ut quidquid ſenſero, promam ingenuè. Nam Mercurius ſcribit,* [Suppoſititius nempè ille Hermes Triſmegiſtus, cujus ſpuriis ſcriptis decepti, tam multa quaſi maximæ auctoritatis, ſuis libris Lactantius, Auguſtinus, atque alii veteres recentioreſque inſerunt,] *ex propriis certiſque rebus certo cuidam Dæmoni congruentibus compoſitam ritè ſtatuam confeſtim per Dæmonem congruum animari. Id quum Auguſtinus legiſſet, repetendum apponendumque cenſuit Civitatis divinæ octavo libro. Quod ſi quânam ratione Dæmones futura prænoſcere valeant, putet quis amplius eſſe quærendum, reſpondebit Porphyrius in libro quem de Oraculis edendum putavit, Quæcunque à Dís futura prædicentur Oracula, ea ex cæleſti obſervatione prædici omnia.*

Quamprimum in hujus Cælii verba, quæ contra Oracula adduxit, apud Mœbium qui illa affert, inciderem, gaudebam ſanè, me ſaltem hunc ſcriptorem diligentem & doctum & judicio præditum (quod tamen tum temporis majoris fa-

ciebam) unicum inter eos, quos mihi hactenus videre contigerat, huic meæ ſententiæ nactum adſtipulatorem. At poſtquam textum ipſum, in operibus modo nominatis, inſpicere contigit, atque invenire me poſteriora illa huc allata verba ſenſi, pœne exclamare coactus fui ea quæ in philopſeude ſuo occinit Arignoto Lucianus, Τί τοῦτ', ἔφην, ὦ Ἀρίγνωτε, καὶ σὺ ποιοῦτος ἦσθα, ἡ μόνη ἐλπὶς τῆς ἀληθείας, καπνοῦ μεστὸς καὶ ἰνδαλ-μάτων; τὸ γοῦν τοῦ λόγου ἐκεῖνο, ἄνθρακες ἡμῖν ὁ θησαυρὸς, πέφηνας; *Quid hoc, inquam, Arignote? etiam tu talis eras, ſola mihi ſpes veritatis, fumo plenus ac ſimulacris? illud ergo quod dici ſolet in te nobis evenit: ut theſaurum quem ſperavimus, carbones offenderimus.*

Sed quia minimè mihi aliorum auctoritati in hac materia innitendum duxi: nihil aliud inde mihi deperiit, quam quod neminem huc uſque invenerim, qui id, quod ego verum eſſe ducebam, aut perſpexerit, aut cordatè defendere publicè auſus fuerit. Cum tamen, uti liquido à me oſtenſum fuit, hinc nullum periculum Religioni noſtræ Chriſtianæ impendeat. At quorum auctoritate ductus, ab Diabolis hæc peragi ſtatuit? Mercurii Triſmegiſti illius, (qui à Doctioribus jam dudum ut planè ſuppoſititius exploſus fuit) ac Porphyrii iſtius, acerrimi Chriſtianorum hoſtis; qui nulla argumenta præter ipſa Oracula affert; Cum interim ipſe operoſe oſtendat iſtos Dæmonas fallaces eſſe omninò, *imò & mentiri eos ſæpius*, confiteatur in Oraculis, exemplis in eam rem adductis; quæ videre licet apud Euſebium lib. 6. Præpar. Euangelic. Quàm firmo igitur nitantur fundamento, qui talium virorum auctoritate, talibuſque ipſorum rationibus perſuaſi, defendunt per malos Dæmonas Oracula fuiſſe inventa atque adminiſtrata.

C A-

CAPUT III.

Fit tranſitus ad deſcriptionem præcipuorum inter Gentiles Oraculorum; atque inde brevi proponitur, quæ ac qualia circa illa conſideranda ſint ratione locorum, regionum, templorum, aliorumque quæ ibi reperta fuêre. Unde primùm agitur de regionibus ac locis, ubi Templa vel antra Fatidica conſtructa aut adornata fuerant. Qua occaſione etiam agitur de ſepulchris Martyrum Chriſtianorum; ac qualia ibi quandoque, ſub prætextu religionis ac pietatis, perpetrata fuerint; ita ut inde Vigiliæ atque Agapæ talibus in locis prohibitæ ſint. Accedit & deſcriptio, tum Oraculi Delphici, tum Antri Trophonii, &c.

DUm igitur nihil auxilii nobis à talibus tantiſque viris exſpectandum eſt: Age! ipſi rem arduam, multis forte viſam, aggrediamur: ac proprio Marte, propriam noſtram opinionem defendere ac ſtabilire conemur.

Ut autem hæc aliquo cum ordine ac methodo tractemus: conſiderabimus primò, in quibus ac qualibus Regionibus conſtituta fuerint ſaltem præcipua χρηστήρια. Secundò, quomodo templa ipſa, ſive Oraculorum ſepta, fabrefacta aut arte aut naturâ, aut ambabus, fuerint: ac quibus qualibuſque modis adornata. Tertiò, qualibus quibuſque modis, diverſis admodum, reddita fuerint Oracula. Quartò, per quas qualeſque perſonas adminiſtrata fuerint. Quintò, quibus artificiis, (ambiguitatibus quoque, &c. in Reſponſis,) Antiſtites ac Prophetæ in iis uſi fuerint. Sextò, quanam in æſtimatione apud Principes ac Magnates plurimos iſta Oracula fuerint. Septimò, quibus qualibuſque de cauſis demum Oracula hæc in totum deſierint. Quibus & alia data occaſione interſpergam, huc, directè aut indirectè, facientia.

Quæ omnia, licet non eodem ordine, uti hîc poſui illa, pertractem, mihique libertatem diſſertationibus conceſſam reſervaverim; non puto id Lectoribus ullo modo obfuturum.

Notandum igitur primò τῶν χρηστηρίων τὰ πλεῖστα, iis in regionibus fuiſſe adornata quæ montanæ erant, quæque abundabant ſpeluncis, cryptis ac cavernis, iiſque Oraculorum ſepta fuiſſe ſuperſtructa; inter quas excellebat Bœotia: quæ, teſte Plutarcho, antiquitus Oraculorum fuerat feraciſſima.

Ea enim montibus, fontibus, lacubus, cavernis atque antris abundabat, uti ex Strabone, Pauſania aliiſque Geographis patet, iiſque optimam χρηστηρίοις dabat occaſionem.

Quàm plurima autem fuerint antra ac ſpeluncæ, meatuſque ſubterranei, per totam Græciam, & Italiam atque alias Regiones Barbaras, tum ex hiſce Pauſaniæ verbis, tum ex aliis multis multorum teſtimoniis conſtat. Sed audiamus, quæſo, primò Pauſaniam, ita loquentem, de Antro Corycio, eâque occaſione & de aliis:

Τούτῳ δὲ τῷ ἄντρῳ γενέσθαι τὸ ὄνομα ἀπὸ νύμφης Κωρυκίας, ἐδήλωσα ὀλίγῳ τι ἔμπροσθεν. σπήλαιον δὲ ὧν εἶδον, θέας ἄξιον μάλιστα ἐφαίνετο εἶναί μοι. ὅσα μὲν γὰρ ἐπί τε αἰγιαλοῖς καὶ ἀγχιβαθεῖ τῇ θαλάσσῃ, τούτων μὲν οὐδὲ ἀριθμὸν ἄν τις ἐθέλων ἐξεύροι. ὀνομαστότατα δὲ ἔν τε Ἕλλησι καὶ ἐν γῇ τῇ Βαρβάρων ἐστί.

Huic antro nomen inditum à Corycia Nymphâ, paulò ſuperius docui. Omnium verò, quæ unquam viderim antrorum, quod ſpectetur digniſſimum, hoc mihi viſum eſt.

Nam in littoribus, & profundo mari vicinis partibus quam ſit magnus hujuſmodi cavernarum numerus, nemo, ne diligenti quidem inveſtigatione aſſequi poſſit. Sed maximi ſunt (quædam) tum in Græcia, tum in Barbarorum terris.

Ubi tum, poſt aliquorum aliorum deſcriptionem, deſcribit quoque Antrum hoc Corycium:

Καὶ ἔστιν ἐπὶ πλεῖστον ὁδεῦσαι δι᾽ αὐτοῦ καὶ ἄνευ λαμπτῆρος. ὅτε ὄροφος εἰς αὐτάρκεις ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀνέστηκε, καὶ ὕδωρ τὸ μὲν ἀνερχόμενον ἐκ πηγῶν, πλέον δὲ ἔτι ἀπὸ τοῦ ὀρόφου στάζει, ὥστε καὶ δῆλα ἐν τῷ ἐδάφει σταλαγμῶν τὰ ἴχνη διὰ παντὸς ἐπὶ τοῦ ἄντρου.

Qui introierit, ſine ulla face longiſſimè progredi poſſit. Ab imo ſolo ad ſuperiorem partem, quæ pro tecto eſt, ſatis multum intereſt ſpatii: multi (hinc, illinc) è vivis fontibus fluitant rivi: ſed humoris multò plus ex ipſâ quaſi antri teſtudine deſtillat. Cernuntur verò paſſim in ipſo ſolo guttarum veſtigia.

Imò & in Palæſtina talia antra ſuppetebant Judæis contra Hadrianum Cæſarem rebellantibus; quæ ab ipſis porrò ita perficiebantur, ut ibi per longa tempora latitantes ſubſiſterent, atque indè frequentiſſimas excurſiones in Romanos facerent; ac cum maximo illorum damno; (uti diſcimus ex Dione Caſſio) indè in eos, diu admodum irruerent. Sed ipſum audiamus Dionem; qui lib. 69. ita loquitur:

Καὶ παρατάξει μὲν φανερᾷ οὐκ ἐτόλμων διακινδυνεῦσαι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, τὰ δὲ χωρία ἐπίκαιρα κατελάμβανον, καὶ ὑπονόμοις καὶ τείχεσιν ἐκράτυνον· τὸ ὅπως ἀναφυγάς τε ὁπόταν βιασθῶσιν ἔχωσι, καὶ παρ᾽ ἀλλήλους ὑπὸ γῆν διαφοιτῶντες λανθάνωσι, διατετραίνοντες ἄνω τὰς ὑπογείους ὁδοὺς, ἵνα καὶ ἄνεμον καὶ φέγγος εἰσδέχοιντο.
Utque aperto prælio non audebant cum Romanis periclitari, ita capta loca ſuæ regionis opportuna cuniculis muniebant, & mœnibus, ut ad ea ſi vis urgeret perfugerent; utque ad ſe mutuò ſub terram tranſeuntes laterent, vias ſubterraneas deſuper perforarunt, quo ventum lumenque perciperent.

Talibus antris igitur abundabant & Aſia & Græcia & Italia

lia * multæque aliæ regiones : quæ uti ſæpius à natura erant, ita & plurima erant aut in totum manu atque arte excavata, aut partim à natura, partim ab hominibus adornata. Atque hujus generis erant illa cœmeteria, ad quæ Chriſtiani temporibus perſecutionum confugiebant, ac clam Ethnicis perſecutoribus ſuos martyres condebant; ſuaſque Synaxeis, orationes, ſtationes, quandoque & Synodos, omneſque ſacros conventus cæteros celebrabant : uti liquet ex Euſebii lib. 7. cap. 11. & 12. ubi ea adire vetantur Chriſtiani : & lib. 9. cap. 2. ubi iterum ad illa ipſis datur acceſſus. Quæ qualia fuerint (licet id non huc ita propriè ſpectet) operæ pretium eſt audire ex Hieronymo, iſta hunc in modum deſcribente : *Dum eſſem Romæ puer & ſtudiis liberalibus erudirer, ſolebam, cum cæteris ejuſdem ætatis ac propoſiti, diebus Dominicis ſepulchra Apoſtolorum & Martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profundo defoſſæ, ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora ſepultorum, & ita obſcura ſunt omnia, ut propemodum illud Propheticum impleatur : deſcendunt in infernum viventes ; & rarò deſuper lumen admiſſum horrorem temperat tenebrarum : ut non tam feneſtram, quam foramen demiſſi luminis putes ; rurſusque pedetentim acceditur, & cavâ nocte circumdatis, illud Virgilianum proponitur,*

Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.

Huic autem Hieronymo addamus Prudentium, qui in hymno XI. Peri Stephanon, de Hippolyti ſepulchro ita canit.

Haud procul [Româ] extremo culta ad pomeria vallo
Merſa latebroſis crypta latet foveis.
Hujus in occultum gradibus via prona reflexis
Ire per anfractus luce latente docet.

Pri-

* De urbe Præneſte undique cuniculis perforatâ, quorum alii aquæ ducendæ, alii clandeſtinis exitibus inſerviebant, vide Strab. lib. 5.

Primas namque fores ſummo tenus intrat hiatu,
Illuſtratque dies limina veſtibuli.
Inde ubi progreſſu facili nigreſcere viſa eſt
Nox obſcura loci per ſpecus ambiguum,
Occurrunt cæſis immenſa foramina tectis,
Quà jaciunt claros antra ſuper radios.
Quamlibet ancipites texant hinc inde receſſus
Arcta ſub umbroſis atria porticibus:
Attamen exciſi ſubter cava viſcera montis
Crebra terebrato fornice lux penetrat,
Sic datur abſentis per ſubterranea ſolis
Cernere fulgorem luminibuſque frui.
Talibus Hippolyti corpus mandatur OPERTIS,
Propter ubi appoſita eſt ARA *dicata Deo,*
Illa SACRAMENTI DONATRIX MENSA EADEMQUE
CUSTOS FIDA SUI MARTYRIS *oppoſita,*
Servat ad æterni ſpem judicis oſſa ſepulchro
Paſcit item ſanctis Tibricolas apibus.
Mira loci pietas, & prompta precantibus ara,
Spes hominum placidâ proſperitate juvat,
Hic corruptelis, animique & corporis æger
Oravi quoties ſtratus, opem merui.
Quod lætor reditu, quod te veneranda ſacerdos
Complecti licitum eſt, ſcribo quod hæc eadem,
Hippolyto ſcio me debere, Deus cui Chriſtus
Poſſe dedit, quod quis poſtulet annuere.
Ipſa illas animæ exuvias, quæ continet intus
Ædicula, argento fulgurat ex ſolido.
Præfixit tabulas dives manus æquore lævi
Candentes, recavum quale nitet ſpeculum.
Nec Pariis contenta aditus obducere ſaxis,
Addidit ornando clara talenta operi.

Mane ſalutatum concurritur, omnis adorat
Pubes, eunt redeunt ſolis aduſque obitum.
Conglobat in cuneum Latios ſimul & peregrinos
Permiſtum populos, relligionis amor.
Oscula perspicuo figunt impressa metallo
Balsama diffundunt, *fletibus ora rigant.*
Jam cum ſe renovat decurſis menſibus annus
Natalemque diem passio festa refert:
Quanta putas ſtudiis certantibus agmina cogi,
Quæve celebrando vota coïre Deo!
Urbs auguſta ſuos vomit effunditque Quirites,
Unà & Patricios ambitione pari.
Confundit plebeia phalanx umbonibus æquis
Diſcrimen Procerum, præcipitante fide.
Nec minus Albanis acies ſe candida portis
Explicat, & longis ducitur ordinibus.
Exultant fremitus variarum hinc inde viarum,
Indigena & Picens, plebs & Etruſca venit.
Concurrit Samnitis atrox habitator, & altæ
Campanus Capuæ, jamque Nolanus adeſt.
Quisque ſua lætus cum conjuge, dulcibus & cum
Pignoribus, rapidum carpere geſtit iter.
Vix capiunt patuli populorum gaudia campi
Hæret & in magnis denſa cohors ſpatiis.
Anguſtum tantis illud ſpecus eſſe catervis
Haud dubium eſt, amplâ fauce licet pateat.

Si quidem in hac mea Diſſertatione mihi non tam de Oraculis eorumque apparatu per Antiſtites inſtituto, quam de Antiquitatibus Eccleſiaſticis ſermo eſſet: latiſſimus ſeſe hic aperiret campus de memoriis Martyrum, Orationibus ac precibus

bus ad ipſorum ſepulchra factis, de Aris ipſorum corporibus ſuperſtructis, adeóque de menſis Euchariſtiæ communicandæ deſtinatis, ſepulchrorum viſitationibus, feſtiſque ad ea celebratis, Sanctorum interceſſionibus, *Unctionibus ipſorum ſepulchris adhibitis* (ex Ethniciſmo, præter alia etiam hîc memorata, Originem trahentibus,) aliiſque pluribus tractandi. Sed eam rem nunc non agimus. Non poſſum tamen non, in tranſitu notare, quam etiam iſta ætate, imò & antè eam diu, *ruere ac retro ſublapſa referri* cœperit ſimplicitas ac modeſtia illa primitivæ Eccleſiæ, quæ ſub Imperatoribus hujus perſecutoribus tam diu ſatis firmiter ſteterat. Talia enim feſta non æquè piè ac modeſtè celebrabantur, jam per majorem indies libertatem refrigeſcente pietate ac temperantia: cum ſub pio prætextu in pervigiliis, tam Paſchatis, quam aliorum feſtorum, ea committerentur in illis cœmeteriis, quibus meliores Chriſtiani communicare nolebant; ac per quæ nocturna illa ſacra Ethnicorum ipſis Ethnîcis melioribus inviſa atque exoſa, atque à patribus Chriſtianis tam vehementer ac pro meritis exagitata; pro parte inter Chriſtianos revixiſſe videbantur: dum laſciviori juventuti, cui *nox & amor vinumque nihil moderabile ſuadent*, ſed quæ in prava pronos animos magis incitant, per obſcuros ac tenebroſos receſſus, quibus antra illa abundabant (uti tam ex aliis, quam ex Boſii præſertim Româ ſubterranea, & ichnographiis per ipſum in ea exhibitis videre licet) commodiſſimæ occaſiones flagitiis perpetrandis præberentur. Talia quidem obſcurius indicat Auguſtinus lib. 8. cap. ultimo de Civitate Dei; dum Ethnicorum ſacra redarguit: *Quæcunque igitur adhibentur religioſorum obſequia* IN MARTYRUM LOCIS, *adornamenta ſunt memoriarum, non ſacra ſunt vel ſacrificia tanquam Deorum. Quicunque etiam* EPULAS SUAS EO DEFERUNT, quod (NB.) QUIDEM A CHRISTIANIS MELIORIBUS NON FIT, *& in pleriſque terrarum nulla talis*

eſt conſuetudo; tamen quicunque faciunt, quas cum appoſuerint, orant & auferunt ut veſcantur; vel ex eis etiam indigentibus largiantur, ſanctificari eas volunt per merita Martyrum, &c. Sed apertius Hieronymus; qui in acerba illa invectivâ contra Vigilantium, qui nullas tales vigilias nocturnas præter pervigilium Paſchatis admittebat, ſequentia hæc fatetur: *Error autem & culpa juvenum viliſſimarumque mulierum, qui per noctem ſæpe deprehenditur, non eſt religioſis hominibus imputandus. Quia & in Vigiliis Paſchæ tale quid fieri plerumque convincitur: & tamen paucorum culpa non præjudicat religioni, qui & abſque vigiliis poſſunt errare, vel in ſuis vel in alienis domibus.* Et paucis interjectis: *Non vigilemus itaque diebus Paſchæ, ne exſpectata diu adulterorum deſideria compleantur, ne occaſionem peccandi uxor inveniat, ne maritali non poſſit recludi clave.* Egregium certè Vigiliarum talium defenſorem! At quid, ſi adhuc exſtarent contra hujuſmodi Vigilias, ipſius Vigilantii (in quem Tragicè admodum declamat noſter Hieronymus) querelæ.

Videremus, ut puto, minimè injuſtâ de cauſâ, etiam circa id tempus pleriſque in locis, penitus fuiſſe ſublata nocturna hæc ſacra, ob ebrietates, cæteraſque conſecutas laſcivias: quod non diſſimulat ipſe Auguſtinus in Epiſtola ſua 64. *Commeſſationes enim & ebrietates ita conceſſæ & licitæ putantur, ut in honorem etiam beatiſſimorum Martyrum non ſolum per dies ſolennes, (quod ipſum quis non lugendum videat, qui hæc non carnis oculis inſpicit) ſed etiam quotidie celebrentur. Quæ fœditas ſi tantum flagitioſa & non etiam ſacrilega eſſet, quibuscunque tolerantiæ viribus ſuſtentandam putaremus. Quanquam ubi eſt illud, quod cum multa vitia enumeraſſet idem Apoſtolus, inter quæ poſuit ebrioſos, ita concluſit, ut diceret, cum talibus nec panem edere. Sed feramus hæc in luxu & labe domeſtica, & eorum*

con-

conviviorum quæ privatis parietibus continentur, accipiamuſque cum eis corpus Chriſti cum quibus panem edere prohibemur: Saltem (NB.) *de Sanctorum corporum ſepulchris; ſaltem de locis ſacrorum, de domibus orationum tantum dedecus arceatur. Quis enim non audet vetare privatim, quod cum frequentatur in ſanctis locis, honor Martyrum nominatur? Hæc ſi prima Africa tentaret auferre à cæteris terris, imitatione digna eſſe deberet. Cum verò & per Italiæ maximam partem, & in aliis omnibus aut propè omnibus tranſmarinis eccleſiis, partim quia nunquam facta ſunt, partim quia vel orta vel inveterata, Sanctorum & vere debitè futura cogitantium Epiſcoporum diligentia & animadverſione exſtincta atque deleta ſint, dubitamus quomodo poſſumus tantam morum labem, vel propoſito tam lato exemplo emendare?*

Cum igitur (ut redeamus denique unde divertimus) ubique terrarum, tantus numerus eſſet antrorum ac cavernarum, aut natura aut arte factorum; commodiſſimè perſpicere poſſumus, quam maximas occaſiones habuerint hujuſmodi impoſtores, eorum adminiculo ſua Oracula adornandi aut adjuvandi.

Hinc enim accedit, quod in talibus locis ferè ſemper, (raro enim alibi) χρηστήρια fuerint conſtituta. Quorum aliqua hîc deſcripſiſſe non abs re fuerit. De celeberrimo igitur Templo illo Delphico ita Juſtinus lib. 24. cap. 6. *Templum autem Apollinis Delphis poſitum eſt in monte Parnaſſo, in rupe undique impendente: ibi civitatem frequentia hominum facit: qui ad affirmationem Majeſtatis, undique concurrentes in eo ſaxo conſedere. Atque ita Templum & civitatem non muri, ſed præcipitia; nec manu facta, ſed naturalia præſidia defendunt: prorſus ut incertum ſit, utrum munimentum loci, an Majeſtas Dei hîc admirationem habeat. Media ſaxi rupes in formam theatri receſſit. Quamobrem & homi-*

num clamor, & ſi quando accedit tubarum ſonus, perſonantibus & reſpondientibus inter ſe rupibus, multiplex audiri, amplior que quam editur, reſonare ſolet. In hoc rupis anfractu, media ferme montis altitudine planicies exigua eſt; atque in ea profundum terræ foramen, quod in Oracula patet. Ex quo frigidus ſpiritus, vi quadam velut vento in ſublime expulſus, mentes vatum in vecordiam vertit; impletaſque Deo, Reſponſa conſulentibus dare cogit. Cum hoc Juſtino conveniunt Strabo, Pauſanias, atque Heliodorus. Quibus accedat Jacobus Spon Medicus Lugdunenſis, qui locum ipſum, ac circumjacentia, ſatis diligenter perluſtravit: adeóque ita de ſitu Templi Delphici in Itinerario ſuo, Tomo 2. pag. 45. *La deſcription de Delphes que nous donne Pauſanias nous paroiſsoit obſcure ſur ce point le plus important.* [La ſituation] *Il ſemble à lire Juſtin, que la ville & le Temple de Delphes fiſſent au deſsus d'une crouppe du Parnaſſe; mais & la ville & le Temple n'étoient proprement qu'à moitié chemin de ce deux crouppes qui paroiſſent au deſſus, & le tout étoit bâti ſur le panchant de la Montagne en un endroit où il y avoit un peu de terre-plain, ce qui en rendoit l'acces aſsez difficile.*

De Antro Trophonii in Lebadia ita Philoſtratus, libro 8. vitæ Apollonii: Τὸ δ' ἐν Λεβαδείᾳ στόμιον ἀνάκειται μὲν Τροφωνίῳ τῷ Ἀπόλλωνος, ἐσβατὸν μόνοις τοῖς ὑπὲρ χρησμῶν φοιτῶσιν. ὁρᾶται δ' οὐκ ἐν τῷ ἱερῷ, μικρὸν δ' ἄνω τοῦ ἱεροῦ ἐν γηλόφῳ. ξυγκλείουσι δ' αὐτὸ σιδήρεοι ὀβελίσκοι, κύκλῳ περιβάλλοντες. ἡ δὲ κάθοδος οἷα ἱζήσαντα ἐπισπάσασθαι, λευκῇ δ' ἐσθῆτι ἐσταλμένοι πέμπονται, μελιτούτας ἐπάγοντες ἐν ταῖν χεροῖν, μειλίγματα ἑρπετῶν, ἃ τοῖς καθιοῦσιν ἐγχειρίπτει. ἀναδίδωσι δὲ ἡ γῆ τοὺς μὲν οὐ πόῤῥω, τοὺς δὲ πορρωτάτω. Καὶ γὰρ ὑπὲρ Λοκροὺς ἀναπέμπονται, καὶ ὑπὲρ Φωκέας. οἱ δὲ πλεῖστοι περὶ τὰ Βοιωτῶν ὅρια. *Lebadiæ autem anguſtiæ Trophonio Apollinis filio ſacratæ ſunt, ad quos iis ſolum, qui Oracula petunt, aditus patet. Poſita autem eſt illius ſtatua, non in tem-*

templo ſed in tumulo, qui paulùm Templo ſupereminet: quem ferrei obeliſci undique claudunt: deſcenſus autem adeo anguſtus eſt, ut non aliter quam ſedendo, ingredi quis poſſit. Demittuntur autem eò qui intrare volunt albis veſtibus induti, & mellitas placentas manibus portantes, quibus reptilia demulceant, qui intrantibus obviam ſerpunt. Emittit autem terra hos quidem non longè, illos verò longiſſimè. Quidam & ultra Locros Phocenſeſque emittuntur: at plerique ad Bœoticorum fines. Ex hac verò verſione quæ Morellii eſt, neceſſe eſt ut potius Lector confundatur, quàm rectè diſcat conſtructionem iſtius Oraculi.

Ubinam enim ſtatuæ alicujus mentionem facit Philoſtratus, qui de Antri iſtius oſculo locutus, ait, *poſitum eſt illud non in Templo*, &c. *cingunt autem ſeu claudunt illud undique ferrei obeliſci.* Quis talem non miretur verſionem in tanto viro hujuſque linguæ peritiſſimo? At hiſtoria illa quæ ſtatim ſequitur, apud Philoſtratum, ipſum hujus erroris monuiſſe debebat.

Mirarer & ego talia admodum, niſi ſimilia, imò longè abſurdiora, in illa verſione mihi occurriſſent. Exemplum hujus rei ſint ea quæ habet Philoſtratus, lib. 8. cap. 4. Ἀπειπόντες οὖν ἐκάθεντο εἰς τὸ νυμφαῖον, ἐν ᾧ ὁ πίτος. λευκοῦ δὲ οὗτος ἐστι λίθου, ξυνέχων πηγὴν ὕδατος, οὐθ' ὑπερβάλλουσαν τοῦ στομίου, οὔτ' εἴ τις ἀπαντλοίη, ὑποδιδοῦσαν. Quæ ita vertit dictus Morellius. *Ambulando autem utrique jam defeſſi in Templo Nympharum conſederunt*, UBI QUONDAM VATICINIA QUÆDAM RESPONDERI SOLITA FUERANT. *Eſt autem Templum albo lapide conſtructum, & in eo fons eſt aquæ nunquam ſumma labra fontis excedentis, nec curſus quantâcunque aquâ exhauſtâ decreſcentis.*

Dic, quæſo, mi Lector, qui callens es paululum modò Græcæ linguæ, ubinam in ipſo textu compareant illa *Vaticinia ibi quondam reſponderi ſolita*, atque ubinam illud *Tem-*

plum albo lapide conſtructum ? De labro quidem invenio ex albo lapide conſtructo , fontem illum , quem deſcribit porro, continente. Sed mihi ſaltem tale Templum , nec tales vaticinationes ſe heic non produnt. Ubinam fuerint , quum hæc verteret Morellius , ipſius aut corporis aut mentis oculi , divinare equidem non valeam , nec multi refert. Sed conſidera interim , Lector , quàm tutò quis credere poſſit hujuſmodi verſionibus , qui aut ipſe linguam Auctoris non intelligit ; aut cui , dum Græcus textus non ad manum eſt , neceſſe ſit uti verſione ! talibus , etiam apud alios ſe prodentibus , edoctus , nulli verſioni , cujuſcunque viri demum ſit , in materia alicujus ponderis fidere audeo ; aut allegare eam , ſi non anteà ipſam cum linguâ ex qua adornata fuit contulerim : quod hinc inde facilè alicui , licet linguarum aliàs peritiſſimo, dum mens alio intenta eſt , tale quid accidere poſſit. Quod tamen quandoque condonandum eſt. An autem hæc Morellio condonanda ſint , de eo ſit judicium penes Lectorem.

Melius certè vertit ſequentia ex eodem Philoſtrato : qui in Heroïcis , atque ibi in Philoclete , de Orphei in Lesbo Oraculo ita loquitur : *Λέσβου δὲ ὀλίγον ἀπεχούσης τοῦ Ἰλίου δουρός, ἔστελλον εἰς τὸ ἐκεῖ μαντεῖον τοὺς Ἕλληνας. ἔχρα δὲ οἶμαι ἐξ Ὀρφέως. ἡ κεφαλὴ γὰρ μετὰ τὸ τῶν γυναικῶν ἔργον ἐς Λέσβον καταχθεῖσα, ῥῆγμα τῆς Λέσβου ᾤκησε. καὶ ἐν τῇ κοιλῇ γῇ ἐχρησμῴδει. Lesbo autem haud procul ab Ilio diſtante , ad Oraculum illic exiſtens miſerunt. Dabat autem reſponſa ex Orpheo ; caput enim poſt mulierum facinus Lesbo appulſum rupem habitavit , & in cavâ humo vaticinabatur.*

Sed revertamur ad Antrum illud Trophonii de quo nobis ſermo erat. Accuratius illud deſcripſit Pauſanias (qui ipſe in illud , ut Oraculum conſuleret , deſcendit) in Bœoticis ſuis: *Ἔστι δὲ τὸ μαντεῖον ὑπὲρ τὸ ἄλσος ἐπὶ τοῦ ὄρους. κρηπὶς μὲν ἐν κύκλῳ περιβέβληται λίθου λευκοῦ, περίοδος δὲ τῆς κρηπῖδος κατὰ ἅλων τὴν ἐλαχίστην ἐστίν. ὕψος δὲ ἀποδέουσι δύο εἶναι πήχεις. ἐφεστήκα-*

σι δὲ ἐπὶ τῇ κρηπῖδι ὀβελοὶ καὶ αὐτοὶ χαλκοῖ, καὶ αἱ συνέχουσαι σφᾶς ζῶναι. διὰ δὲ αὐτῶν θύραι πεποίηνται. τοῦ περιβόλου δ' ἐντὸς χάσμα γῆς ἐστιν οὐκ αὐτόματον, ἀλλὰ σὺν τέχνῃ καὶ ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ ἀκριβέστατον ᾠκοδομημένον. τοῦ δὲ οἰκοδομήματος τούτου τὸ σχῆμα εἴκασται κριβάνῳ. τὸ δὲ εὖρος ἡ διάμετρος αὐτοῦ τέσσαρας παρέχοιτο ἂν ὡς εἰκάσαι πήχεις. βάθος δὲ τοῦ οἰκοδομήματος, οὐκ ἂν οὐδὲ τοῦτο εἰκάζοι τις ἐς πλέον ὀκτὼ καθήκειν πηχῶν. κατάβασις δὲ οὐκ ἔστι πεποιημένη σφίσιν ἐς τὸ ἔδαφος. Ἐπειδὰν δὲ ἀνὴρ ἔρχηται παρὰ τὸν Τροφώνιον, κλίμακα αὐτῷ κομίζουσι στενὴν καὶ ἐλαφράν. καταβάντι δέ ἐστιν ὀπὴ μεταξὺ τοῦ τε ἐδάφους καὶ τοῦ οἰκοδομήματος, σπιθαμῶν τὸ εὖρος δύο, τὸ δὲ ὕψος ἐφαίνετο εἶναι σπιθαμῆς. ὁ οὖν κατιὼν κατακλίνας αὐτὸν εἰς τὸ ἔδαφος, ἔχων μάζας μεμαγμένας μέλιτι προβάλλει τε εἰς τὴν ὀπὴν τοὺς πόδας, καὶ αὐτὸς ἐπιχωρεῖ, τὰ γόνατα οἱ τῆς ὀπῆς ἐντὸς γενέσθαι προθυμούμενος. τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα αὐτίκα ἐφελκύσθη τε καὶ τοῖς γόνασιν ἐπέδραμεν, ὥσπερ ποταμῶν ὁ μέγιστος καὶ ὠκύτατος συνδεθέντα ὑπὸ δίνης ἀποκρύψειεν ἄνθρωπον.

Eſt verò Oraculum ſupra lucum in monte, crepido in orbem candido ſaxo circumducta. Crepidinis ambitus eſt inſtar areæ minimæ, altitudine minori quam cubitum duûm. Erecti ſunt ſuper crepidine obeliſci, tam ipſi, quam Zonæ quibus continentur, æneі. Inter eos media ſunt oſtia. Intra ambitum ſpecus eſt non natura, ſed arte & certo proportionis modulo quam ſolertiſſime exciſus. Ejus ſubterraneæ cellulæ formula furno perſimilis: cujus latitudo dimenſa per rectam lineam (ab imo ambitu ad ſummum) cubita æquarit plus minus quatuor. In altum ſubſidit hiatus haud amplius octo fere cubitûm. Nulli verò gradus conſtructi ſunt, qui ingreſſos ad imum ſolum demittant. Sed ad Trophonium deſcenſuri ſcalas admovent, auguſtas æque atque habiles. Ubi deſcenſum fuerit, medium inter ſolum & antri teſtudinem, cavernula eſt latitudine duarum ſpithamarum. Altitudo verò unius eſſe ſpithamæ videbatur. Qui eo pe-

 netra-

netrarit, humi procumbens, melle ſubactas offas tenens, pedes prius in cavernulam illam immittit. Mox toto ipſe cum corpore ſequens, genua in cavernam inſerere nititur. Ibi ſtatim reliquum corpus, veluti attractum genua ſequitur, non aliter ac ſi maximus & velociſſimus amnis vorticibus correptum hominem ex oculis ſubducat.

Sic Antris ac cavernis ſuperſtructa erant Oraculum Serapidis apud Alexandriam, Apollinis Clarii ad Colophonem, teſte Tacito, quem inferius adducam. Sic & Saturni in urbe Alexandrinâ, & Fortunæ Præneſtinæ prope Romam, & Sibyllæ Cumanæ, & alia plura in regionibus aliis. Hiſce addi poſſent ea quæ Strabo de Cimmeriis eorumque Oraculo narrat, libro 5. Geographiæ ſuæ, ni plurima ex iſtis ipſe fabuloſe crederet conficta: uti & illa, quæ de Antro Cumanæ Sibyllæ, & aliis huic non diſſimilibus, circa Bajas, Puteoloſque & loca hiſce vicina, habet in Itinerario ſuo Dominus Villamontanus (vel ut Gallicè appellatur *Le Sr. de Villamont.*) Niſi iſta, quæ à mè modo adducta ſunt, ſatis ſuperque ſufficere exiſtimarem.

Ubi autem deerant talia ſubſidia, non deerant, quæ defectum horum ſat commode ſupplere poterant; adyta ſcilicet, quæ, ratione ſtructuræ ſuæ, Antri quædam ſpecies erant intra Templa Fatidica. Hinc Heſychius ἄδυτον. σπήλαιον, ἢ τὸ ἀπόκρυφον μέρος τοῦ ἱεροῦ. Eodem modo & Suidas. Cæſar quoque libro 3. de bello civili: *Pergamo in occultis ac remotis Templi,* QUO PRÆTER SACERDOTES ADIRE *fas non eſt, quæ Græci adyta appellant, tympana ſonuerunt.* Qui Cæſar hîc commodè vocem illam Græcam, cauſamque cur adyta talia loca appellarentur explicat; inde nempe quod nemini præter ſacerdotes ad illa aditus ſive acceſſus pateret.

Addamus & hiſce Lucanum, digniſſimum ut hîc etiam audiatur. Ita verò ille canit, Pharſalicor. lib. 5. de Pythiâ:

Illa

Ruinæ Templi Herculis Tiburtini.

—— *Illa pavens adyti penetrale remoti*
Fatidicum, primâ templorum in parte reſiſtit.

Ac paulò inferiùs :

—— *Sentit tripodas ceßare, furenſque*
Appius : & nobis meritas dabis impia pœnas
Et ſuperis, quos fugis, ait, NISI MERGERIS ANTRIS,
Deque orbis trepidi tanto conſulta tumultu
Deſinis ipſa loqui. Tandem conterrita virgo
Confugit ad Tripodas, VASTISQUE ABDUCTA CAVERNIS
Hæſit, & inſueto concepit pectore numen, &c.

Atque iterum paulò inferiùs:

—— *Tunc mœſtus* VASTIS *ululatus* IN ANTRIS
Extremæque ſonant domitâ jam virgine voces.

Ac paulò pòſt.

———— *tunc pectore Vatis*
Impactæ ceſſere fores, expulſaque templis
Proſiluit. ————

Quod autem illa obſcura admodum eſſent, hinc *Operta* quoque vocabantur apud hunc ipſum Lucanum, Ciceronem, alios.

Nullos igitur conſultores ad illa admittebant, niſi qui Reges aut Principes, atque harum fraudum conſcii eſſent. Quique ita & ſibi & ipſis Oraculis majorem auctoritatem conciliare volebant ac valebant. Sic Alexander Magnus, ut Strabo lib. 17. ex Calliſthene notat, ſolus ad illa introiit. Verba ſunt: Μόνῳ γὰρ [δὲ] τῷ βασιλεῖ τὸν ἱερέα ἐπιτρέψαι παρελθεῖν εἰς τὸν νεὼν μετὰ τῆς συνήθους στολῆς, τοὺς δὲ ἄλλους μετενδῦναι τὴν ἐσθῆτα, ἔξωθέν

τε τῆς θεμιστείας ἀκροάσασθαι πάντας πλὴν Ἀλεξάνδρου, τοῦτον δ' ἔνδοθεν εἶναι.

Soli ſcilicet Regi à Sacerdote conceſſum ut in Templum ingrederetur habitu conſueto : cæteros veſtem mutare juſſos, & foris omnes Oraculum audiviße, dempto Alexandro, qui ingreſſus intus fuerit. Sed totam ipſius ad Ammonis Comœdiam inferius adhuc tractabo.

De Veſpaſiano habemus exemplum apud Tacitum, lib. 4. Hiſtoriarum : *Altior in Veſpaſiano cupido adeundi ſacram ſedem*, [Serapidis ſcilicet apud Alexandriam,] *ut ſuper rebus Imperii conſuleret.* ARCERI TEMPLO CUNCTOS JUBET, *atque ingreſſus intentuſque numini, &c.*

Atqui, ut idem Tacitus loquitur, lib. 2. Hiſtor. *Initium ferendi ad Veſpaſianum imperii Alexandriæ cœptum* : quod quomodo contigerit, ibi legere operæ pretium.

Verum iſta diu ſatis ante hanc jam memoratam Alexandriæ conſultationem acciderant : Imò & hæc ſequentia iſtis cœptis adhuc priora ; ea nempe quæ de Vitellio noſter Tacitus tradit : *Vix credibile memoratu eſt, quantum ſuperbiæ ſocordiæque Vitellio adoleverit, poſtquam ſpeculatores Syriâ Judeâque adactum in verba ejus Orientem nuntiavere.* NAM ETSI VAGIS ADHUC ET INCERTIS AUCTORIBUS, ERAT TAMEN IN ORE FAMAQUE VESPASIANUS, *ac plerumque ad nomen ejus Vitellius excitabatur.*

Quin & priuſquam hæc contingerent, conſuluerat ipſe Oraculum Carmeli Dei, ubi Baſilides ſacerdos omnibus cœptis ejus, (dubiis ambiguiſque licet verbis ; procul dubio non ignarus quo, qui conſulebat Oraculum, Veſpaſianus collimaret,) omnia fauſta promiſerat. Quibus narratis, idem Tacitus addit: *Has ambages & ſtatim exceperat fama, & tunc aperiebat. Nec quicquam magis in ore vulgi : crebriores apud ipſum ſermones, quanto ſperantibus plura dicuntur.*

Quum

Quum igitur jam non amplius contra Vitellium in armis eſſet ipſe Veſpaſianus, ſed illo interfecto, imperium teneret, Muciano ac Domitiano dominantibus in urbe imperii capite, non mirum, cuiquam videri debet, ipſum ſic ſolum in adyta admiſſum, ac fingenti ei de ſe ſuiſque quæcunque placerent, faciliimè fidem fuiſſe adhibitam: ſaltem illos quorum intererat ita ſimulaſſe: ut fecerant quidem de Alexandro nationes Barbaræ; dum interim ipſi Macedones indignanter admodum talia ferrent.

Simile ferè exemplum habemus in Tito hujus Veſpaſiani filio. Qui, dum bellum idem civile jam ſimul cum Patre agitaret animo, Paphiæ Veneris Oraculum conſuluerat. Hiſtoriam ipſam jam adduco in ſequenti Diſſertatione, quapropter pauca ſolum ex illâ hîc apponam: *Soſtratus, Sacerdotis id nomen, ubi læta & congruentia exta, magniſque conſultis annuere Deam vidit, pauca in præſens, & ſolita reſpondens,* PETITO SECRETO *futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus, ſuſpenſis Provinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum [fiducia] acceſſit.*

Hæc quippe atque hiſce ſimilia multum poterant apud ſtultum vulgus, quod totum ferè à divinationibus & Oraculis pendebat: atque adeo talis fama ac rumor de ipſis diſperſus, præſertim in motuum horum initiis, ipſis maximè conducebant; imprimis jam veteribus Ducibus ac claris militia, ſubnixiſque auxilio ac potentia Legionum atque auxiliarium; & in turbido tali ſtatu Reipublicæ.

De aliis conſultoribus nullum exſtat exemplum; neque è re hoc fuiſſet Antiſtitum. Periculum enim ſic fuiſſet, ne detegerentur ipſorum myſteria arteſque fallendis conſultoribus adornatæ.

Sed ut propius accedamus, ac detegamus artes ac præſtigias horum ſacerdotum, ſive potius impoſtorum; Conſideremus,

rẹmus, quæſo, præcipua, atque ab antiquis ſæculis inter Ethnicos celeberrima, χρηστήρια.

De Delphico igitur, ut inde initium capiam, ita loquitur Strabo: φασὶ δ' εἶναι τὸ μαντεῖον, ἄντρον κοῖλον κατὰ βάθους, οὐ μάλα εὐρύστομον· ἀναφέρεσθαι δ' ἐξ αὐτοῦ πνεῦμα ἐνθουσιαστικόν· ὑπερκεῖσθαι δὲ τοῦ στομίου τρίποδα ὑψηλὸν, ἐφ' ὃν τὴν Πυθίαν ἀναβαίνουσαν, δεχομένην τὸ πνεῦμα, ἀποθεσπίζειν ἔμμετρά τε καὶ ἄμετρα· ἐντείνειν δὲ καὶ ταῦτα εἰς μέτρον ποιητάς τινας ὑπουργοῦντας τῷ ἱερῷ.

Oraculum ipſum ajunt eſſe cavam profundè ſpecum, aditu non admodum lato: ex ea ſpiritum efferri furoris divini efficacem: ſupra orificium Tripodem ſitum ſublimem, quo conſcenſo Pythia, ubi ſpiritum exceperit, carmine, ſolutaque oratione, ſortes ab ea pronunciari. Porrò Poëtas quoſdam eſſe fani miniſtros, qui proſâ oratione edita in verſus numeroſque redigant.

CAPUT IV.

De origine, & Auctoribus Oraculi Delphici; prout de iſtis Mythologi ac Poëtæ, eoſque ſecuti, loquuntur (cum primæ originis nulla certa indicia habeamus:) ex quibus patet, quam male inter ſe concordent. Quod & ex illis liquet, quæ de Pythone, ſive dracone ſive viro, fabulantur: quam quoque male iſte Pytho à פתן *Hebræorum derivetur; ac quam plane non cum hiſce Typhon ac Tytyon conveniant. Qua occaſione & de Parnaſſi ex Hebræorum lingua, abſurda originatione, paucis contra Dikinſonium & Huëttium, alioſque, diſſeritur.*

UT interim aliquid dicam de origine hujus Delphici Oraculi; quam omnino obſcura, incerta, imò plane incognita,

cognita, ac fabulis Poëtarum & Mythologorum involuta illa ſit, ex unico conſtare queat Pauſania: qui ſi unus inſtar omnium huc adducatur, id certè æquo lectori ſufficere poſſet: Is igitur, in Phocicis, ſeu libro 10. ita loquitur:

Λέγεται δὲ πολλὰ μὲν καὶ διάφορα ἐς αὐτοὺς τοὺς Δελφούς, πλείω δὲ ἔτι ἐς τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ μαντεῖον. Φασὶ γὰρ δὴ τὰ ἀρχαιότατα Γῆς εἶναι τὸ χρηστήριον, καὶ Δάφνην ἐπ' αὐτῷ τετάχθαι πρόμαντιν ὑπὸ τῆς Γῆς: εἶναι δὲ αὐτὴν τῶν περὶ τὸ ὄρος νυμφῶν. ἔστι δὲ ἐν Ἕλλησι ποίησις, ὄνομα μὲν τοῖς ἔπεσιν ἐστὶν Εὐμολπία, Μουσαίῳ δὲ τῷ Ἀντιοφήμου προσποιοῦσι τὰ ἔπη. Πεποιημένον οὖν ἐστιν ἐν τούτοις, Ποσειδῶνος ἐν κοινῇ καὶ Γῆς εἶναι τὸ μαντεῖον· καὶ τὴν μὲν χρᾶν αὐτὴν, Ποσειδῶνι δὲ ὑπηρέτην ἐς τὰ μαντεύματα εἶναι Πύρκωνα. καὶ οὕτως ἔχει τὰ ἔπη.

Αὐτίκα δὲ χθονίης σφῶν δὴ πινυτὸν φάτε μῦθον,
Σὺν δέ τε Πύρκων ἀμφίπολος κλυτοῦ Ἐννοσιγαίου.

Χρόνῳ δὲ ὕστερον ὅσον ὀλίγῃ μεθ' ἣν δοθῆναι Θέμιδι ὑπὸ αὐτῆς λέγουσιν, Ἀπόλλωνα δὲ παρὰ Θέμιδος λαβεῖν δωρεάν. Ποσειδῶνι δὲ ἀντὶ τοῦ μαντείου Καλαύρειαν ἀντιδοῦναί φασι αὐτὸν τὴν πρὸ Τροιζῆνος. Ἤκουσα δὲ καὶ ὡς ἄνδρες ποιμαίνοντες ἐπιτύχοιεν τῷ μαντείῳ, καὶ ἔνθεοί τε ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ ἀτμοῦ, καὶ ἐμαντεύσαντο ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος. Μεγίστη δὲ καὶ παρὰ πλείστων ἐς Φημονόην δόξα ἐστὶν, ὡς πρόμαντις γένοιτο ἡ Φημονόη τοῦ θεοῦ πρώτη, καὶ πρώτη τὸ ἑξάμετρον ᾖσε. Βοιὼ δὲ ἐπιχωρία γυνὴ ποιήσασα ὕμνον Δελφοῖς, ἔφη κατασκευάσασθαι τὸ μαντεῖον τῷ θεῷ τοὺς ἀφικομένους ἐξ Ὑπερβορέων τούς τε ἄλλους καὶ Ὠλῆνα· τοῦτον δὲ καὶ μαντεύσασθαι πρῶτον, καὶ ᾆσαι πρῶτον τὸ ἑξάμετρον. πεποίηκε δὲ ἡ Βοιὼ τοιάδε.

Ἔνθα τοι εὔμνηστον χρηστήριον ἐκτελέσαντο
Παῖδες Ὑπερβορέων Παγασὸς καὶ δῖος Ἀγυιεύς.

Ἐπαριθμοῦσα δὲ καὶ ἄλλους τῶν Ὑπερβορέων, ἐπὶ τελευτῇ τοῦ ὕμνου Ὠλῆνα ὠνόμασεν.

Ὠλήν θ' ὃς γένετο πρῶτος Φοίβοιο προφάτας,
Πρῶτος δ' ἀρχαίων ἐπέων τεκτήνατ' ἀοιδάν.

οὐ μήν τοι τά γε ἥκοντα ἐς μνήμην ἐς ἄλλον τινὰ, ἐς δὲ γυναικῶν μαντείαν ἀνήκει μόνων. Ποιηθῆναι δὲ τὸν ναὸν τῷ Ἀπόλλωνι τὸν ἀρχαιότατον δάφνης φασὶ, κομισθῆναι δὲ τοὺς κλάδους ἀπὸ τῆς δάφνης τῆς ἐν τοῖς Τέμπεσι. καλύβης δ' ἂν σχῆμα οὕτως γε ἂν εἴη παρεσχηματισμένος ὁ ναός. Δεύτερα δὲ λέγουσιν οἱ Δελφοὶ γενέσθαι ὑπὸ μελισσῶν τὸν ναὸν, ἀπό τε τοῦ κηροῦ τῶν μελισσῶν καὶ ἐκ πτερῶν. πεμφθῆναι δὲ ἐς Ὑπερβορέους φασὶν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος. Λέγεται δὲ καὶ ἕτερος λόγος, ὡς τὸν ναὸν κατεσκευάσατο ἀνὴρ Δελφὸς, ὄνομα δὲ αὐτῷ Πτερᾶν εἶναι. κατὰ τοῦτο οὖν γενέσθαι τῷ ναῷ τοὔνομα ἀπὸ τοῦ οἰκοδομήσαντος. ἀπὸ τούτου δὲ τοῦ Πτερᾶ καὶ πόλιν Κρητικὴν προσθήκῃ γράμματος Ἀπτεραίους φασὶν ὀνομάζεσθαι. τὸν γὰρ δὴ λόγον τὸν ἔχοντα ἐς τὴν ἐν τοῖς ὄρεσιν αὐξομένην πτέριν, ὡς ἐκ τῆς πόας ταύτης χλωρᾶς ἔτι διεπλέξαντο ναὸν, οὐδὲ ἀρχὴν προσίεμαι τὸν λόγον τοῦτον. Τὰ δὲ ἐς τὸν τρίτον τῶν ναῶν ὅτι ἐγένετο ἐκ χαλκοῦ, θαῦμα οὐδέν· εἴ γε Ἀκρίσιος μὲν θάλαμον χαλκοῦν τῇ θυγατρὶ ἐποιήσατο, Λακεδαιμονίοις δὲ Ἀθηνᾶς ἱερὸν Χαλκιοίκου καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι λείπεται. Ῥωμαίοις δὲ καὶ ἡ ἀγορὰ μεγέθους ἕνεκα καὶ κατασκευῆς τῆς ἄλλης θαῦμα οὖσα παρέχεται τὸν ὄροφον χαλκοῦν. Τὰ μέν τοι ἄλλα οὐκ ἔπειθέν ὁ λόγος, ἢ Ἡφαίστου τὸν ναὸν τέχνην εἶναι, ἢ τὰ ἐς τὰς ᾠδοὺς τὰς χρυσᾶς, ἃς δὴ Πίνδαρος ᾖσεν ἐπ' ἐκείνῳ τῷ ναῷ·

Χρύσεια δ' ἐξ ὑπερώου ἄειδον κηλήμονες.

οὗτος μὲν δὴ ταῦτα ἐς μίμησιν (ἐμοὶ δοκεῖν) τῶν παρ' Ὁμήρῳ Σειρήνων ἐποίησεν. οὐ μὴν οὐδὲ τρόπον ὄντινα ἀφανισθῆναι συνέπεσε τῷ ναῷ, κατὰ ταὐτὰ εἰρημένα εὕρισκον. καὶ γὰρ ἐς Χάσμα γῆς ἐκπεσεῖν αὐτὸν, καὶ ὑπὸ πυρὸς τακῆναι λέγουσι. Τέταρτος δὲ ὑπὸ Τροφωνίου μὲν εἰργάσθη καὶ Ἀγαμήδους, λίθου δὲ αὐτὸν ποιηθῆναι μνημονεύουσι. κατεκαύθη δὲ Ἐρξικλείδου μὲν Ἀθήνησιν ἄρχοντος, πρώτῳ δὲ τῆς ὀγδόης ὀλυμπιάδος ἔτει καὶ πεντηκοστῆς, ἣ Κροτωνιάτης ἐνίκα Διόγνητος.

Τὸν

Τὸν δ' ἐφ' ἡμῶν τῷ θεῷ ναὸν ᾠκοδόμησαν μετὰ ἀπὸ τῶν ἱερῶν οἱ Ἀμφικτύονες χρημάτων, &c.

De ipſis quidem Delphis multa ac diverſa traduntur, atque imprimis de Oraculo Apollinis. Ajunt enim fuiſſe ab initio Telluris eam Oraculorum ſedem; & ab ipſa Tellure Daphnen, quæ præſideret delectam: de Nymphis quæ montem incolerent, Daphnen unam fuiſse. Poëſin Græci habent, quæ Eumolpia appellantur: ejus autorem Muſæum perhibent, Antiphemi filium. In ea proditum eſt memoriæ, commune Telluri ac Neptuno Oraculum illud fuiſſe: ipſam quidem Tellurem ore ſuo Reſponſa dediſſe: Neptunum interpretem habuiſſe Pyrconem. Ea de re verſus hujuſmodi ſunt:

Telluris cuncti ſanctas cognoſcite voces,
Et magno Pyrcon Neptuno ſacra ferebat.

Neptunus deinde Telluri dicitur parte ſuâ conceſſiſſe; illam Themidi Oraculum totum dono dediſſe: ab ea Apollinem illud accepiſſe, tradita Neptuno, quæ ante Træzenem eſt, Calaurea. Audivi etiam qui dicerent, paſtores quoſdam dum pecus illac agerent, cùm prope ad eum locum ubi Oraculum eſt acceſſiſſent, repente terræ halitu Divinitùs afflatos, Apollinis ipſius impulſu vaticinari cœpiſſe. Maxima verò fuit nominis celebritate Phemonoë; ut quæ Dei interpres prima fuerit, prima etiam ſenariis Oracula decantarit. Bæo tamen indigena mulier Delphis hymno compoſito, advenas ab Hyperboreis profectos, Oraculum Apollini dedicaſſe tradidit, cùm aliàs tum Olena, qui primus vaticinatus (eo in loco) fuerit, primusque ſenarios (longiores) repererit. Hi ſunt quos Bæo fecit verſus:

Hic poſuere tibi juvenes penetralia Phœbi,
Olim ab Hyperboreis Pagaſusque & dius Agyieus.

K Enu-

Enumeratis aliis Hyperboreis, in ipſo hymni fine Olena nominavit;

> *Atque Olen, primus cecinit qui oracula Phœbi,*
> *Et veterum primus modulari carmina cœpit.*

Communis tamen hominum opinio priſcæ memoriæ autoritatem ſecuta, ſolas agnoſcit mulieres oraculorum interpretes. Antiquiſſimam Dei ædem è lauro erectam tradunt: & lauri quidem ramos ex ea arbore decerptos, quæ ad Tempe eſt. Fuit ædis ejus forma quaſi tugurium quoddam. Alteram ædiculam narrant ab apibus è cera & pinnulis compactam, hominem Delphum, cui nomen fuerit Pteras; & ex ejus nomine (de pinnis apum) fabulæ locum datum. Ab eodem Ptera Creticam etiam civitatem, unâ litera additâ, Aptereos appellatam. Quod vero ex ea herba quæ in montibus creſcens, Pteris (i. e. filix) dicitur, adhuc viridi fuerit illud opus contextum, omnino ut credam non adducor. Nam tertium delubrum ex ære ædificatum fuiſſe (quod fama prodidit) mirum videri non debet, ſiquidem & filiæ Acriſius thalamum ex ære fecit; & hâc etiamnum ætate extat apud Lacedæmonios Minervæ fanum, cui Chalciœco cognomen eſt. Romæ quoque forum cum magnitudine & ornatu reliquo ſpectantibus eſt admirationi, tum vero æneo contegitur lacunari. Quare non omnino à vero alienum videri poſſit, æneum fuiſſe Apollinis templum. Nam cætera jure fabuloſa videantur, vel à Vulcano ædem illam exædificatam, vel aureas in eo templo virgines cantaſſe, quod Pindarus cecinit:

> *Aureæ cantabant e laquearibus Flexanimæ.*

In quo plane Homerum videtur imitari voluiſſe, de Sirenibus fabulantem. Sed neque quo caſu fanum abolitum fuerit, ab omnibus ad eundem modum rem expoſitam comperi. Sunt

qui

qui terræ hiatu hauſtum ; alii qui igne colliquefactum dicant. Quartum ſanè Templum Trophonius & Agamedes metati ſunt ; è lapide verò exſtructum memorant. Conflagravit hoc principatum obtinente Athenis Erxiclide , 58 Olympiadis anno primo, quo palmam tulit Diognetus Crotoniates. Quod hac ætate extat , erexerunt de ſacra pecunia Amphictyones , &c.

At Diodorus Siculus non a Paſtoribus primo Vaticinantibus , verum à capris , quæ Enthuſiaſmo concitatæ futura prædixerint , hoc Oraculum fuiſſe repertum non minus fabuloſè narrat. Ejus verba vero ſunt hæc ſequentia : Λέγεται γὰρ τὸ παλαιὸν αἶγας εὑρεῖν τὸ μαντεῖον. οὗ χάριν αἰξὶ μάλιστα χρηστηριάζουσι μέχρι τοῦ νῦν οἱ Δελφοί. τὸν δὲ τρόπον τῆς εὑρέσεως γενέσθαι φασὶ τοιοῦτον· ὄντος χάσματος ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ , καθ' ὃν ἔστι νῦν τοῦ ἱεροῦ τὸ καλούμενον ἄδυτον, καὶ περὶ τοῦτο γενομένων αἰγῶν, διὰ τὸ μήπω κατοικεῖσθαι τοὺς Δελφοὺς, ἀεὶ τὴν προσιοῦσαν τῷ χάσματι καὶ προσβλέψασαν αὐτῷ , σκιρτᾶν θαυμαστῶς , καὶ προΐεσθαι φωνὴν διάφορον ἢ πρότερον εἰώθει φθέγγεσθαι. τὸν δ' ἐπιστατοῦντα ταῖς αἰξὶ θαυμάσαι τὸ παράδοξον , καὶ προσελθόντα τῷ χάσματι, καὶ κατιδόντα οἷον περ ἦν , ταὐτὸ παθεῖν ταῖς αἰξίν. ἐκείνας τε γὰρ ὅμοια παθεῖν τοῖς ἐνθουσιάζουσιν , καὶ τοῦτον προλέγειν τὰ μέλλοντα γίνεσθαι. μετὰ δὲ ταῦτα τῆς φήμης παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις διαδοθείσης περὶ τοῦ πάθους τῶν προσιόντων τῷ χάσματι , πλείους ἀπαντᾶν ἐπὶ τὸν τόπον· διὰ δὲ τὸ παράδοξον τῶν ἀποπειρωμένων , τοὺς ἀεὶ πλησιάζοντας ἐνθουσιάζειν. δι' ἃς αἰτίας θαυμασθῆναί τε τὸ μαντεῖον , νομισθῆναι τῆς γῆς εἶναι τὸ χρηστήριον· καὶ χρόνον μέν τινα τοὺς βουλομένους μαντεύεσθαι, προσιόντας τῷ χάσματι , ποιεῖσθαι τὰς μαντείας ἀλλήλοις· μετὰ δὲ ταῦτα πολλῶν καθαλλομένων εἰς τὸ χάσμα διὰ τὸν ἐνθουσιασμὸν , καὶ πάντων ἀφανιζομένων , δόξαι τοῖς κατοικοῦσι περὶ τὸν τόπον , ἵνα μηδεὶς κινδυνεύῃ , προφῆτιν τε μίαν πᾶσι καταστῆσαι γυναῖκα, καὶ διὰ ταύτης γίνεσθαι τὴν χρησμολογίαν. ταύτῃ δὲ κατασκευασθῆναι μηχανὴν , ἐφ' ἣν ἀναβαίνουσαν , ἀσφαλῶς ἐνθουσιάζειν , καὶ μαντεύεσθαι

K 2 τοῖς

τοῖς βουλομένοις. εἶναι δὲ τὴν μηχανὴν τρεῖς ἔχουσαν βάσεις, ἀφ' ὧν αὐτὴν τρίποδα κληθῆναι.

Dicunt antiquis temporibus capras Oraculum iſtud inveniße. Quare etiam ad hæc uſque tempora maxime per caprarum ſacrificia Oraculum conſulunt. Modum quo id repertum fuerit ita narrant. Quum hiatus terræ eßet iſto in loco, quo nunc templi adyta ſunt, & capræ eò (paſcendo) devenirent, quod Delphi nondum habitarentur, ſi quæ ipſarum accederet ad hiatum iſtum, atque eò introſpiceret, ſemper accidiſſe, ut mirabili modo ſaltaret, vocemque emitteret longè diverſam ab ea, quam edere ſolita fuerat. Illum vero qui capris paſcendis præerat, admiratum hujus rei paradoxon; ac cum ad hiatum quoque acceſſiſſet, rimantem oculis quidnam illud eſſet, idem cum capris paſſum fuiſſe. Illas namque ſimilia paſſas iſtis, qui enthuſiaſmo aguntur; illumque futurorum vatem fuiſſe factum. Poſt illa vero fama per incolas diſperſa rei illius quæ contigerat, iſtis qui eo acceſſerant, plures accurriſſe ad iſtum locum: ac, cum propter caſum inexſpectatum, experimentum caperent, ſemper illos qui propius accederent enthuſiaſmo correptos fuiſſe. Ob quam cauſam illud Oraculum admirationi fuiße, ac Telluris Oraculum habitum. Quin & per tempus aliquod, eos qui volebant, ad hiatum illum accedentes prophetaſſe, ſibique invicem futura prædixiße. At poſtea, cum multi in hiatum eo inſiliiſſent, omneſque illi ita diſparuiſſent, viſum fuiſſe iſtius loci accolis (ne aliquis amplius periclitaretur) unam mulierem omnibus conſtituere Prophetidem, ut per eam fieret futurorum prædictio. Iſti vero fabricatam fuiſſe Machinam, in quam illa adſcendens tutò, ac ſine periculo, enthuſiaſmo afficeretur, ac vaticinaretur volentibus. Habere autem Machinam illam tres pedes; unde & Tripes appellata fuerit.

Quod

Quod attinet autem ad primos Deos Fatidicos, in hoc χρηστηρίῳ ſive Oraculorum ſede Delphica; illos ordine ita enumerat Æſchylus in Eumenidibus. Cujus tragœdiæ initium huc afferam; ut inde eo melius videamus, quam parum ſibi circa hanc rem conſtent, cum Mythologi tum Poëtæ. Ita igitur ille, ſub Pythiæ perſona, canit:

Πρῶτον μὲν εὐχῇ τῇ δε πρεσβεύω θεῶν
Τὴν πρωτόμαντιν γαῖαν, ἐκ δὲ τῆς Θέμιν
Ἡ δὴ τὸ μητρὸς, δευτέρα τόδ' ἕζετο
Μάντειον, ὡς λόγος τις· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ
Λάχει, θελούσης, οὐδὲ πρὸς βίαν τινὸς
Τιτανὶς, ἄλλη, παῖς χθονὸς, καθέζετο
Φοίβη. δίδωσιν δ' ἣ γενέθλιον δόσιν
Φοίβῳ. τὸ Φοίβης δ' ὄνομ' ἔχει παρώνυμον·
Λιπὼν δὲ λίμνην, Δηλίαν τε χοιράδα,
Κέλσας ἐπ' ἀκτὰς ναυπόρους τε Παλλάδος
Ἐς τήνδε γαῖαν ἦλθε Παρνησοῦ θ' ἕδρας.
Πέμπουσι δ' αὐτὸν καὶ σεβίζουσι μέγα
Κελευθοποιοὶ παῖδες Ἡφαίστου, χθόνα
Ἀνήμερον τιθέντες ἡμερωμένην.
Μολόντα δ' αὐτὸν κάρτα τιμαλφεῖ λεὼς,
Δελφός τε χώρας τῆσδε πρυμνήτης ἄναξ.
Τέχνης δὲ νῦν Ζεὺς ἔνθεον κτίσας φρένα,
Ἵζει τέταρτον τόνδε μάντιν ἐν θρόνοις·
Διὸς προφήτης δ' ἐστὶ Λοξίας πατρός.
Τούτους ἐν εὐχαῖς φροιμιάζομαι θεούς.

Primum hac prece memor vel ſaluto Dearum
Primam vaticinatricem Terram, & poſt eam Themin,
Quæ ſecunda poſt matrem huic
Oraculi loco præſedit, ut eſt ſermo:
Tertio vero loco conſortita ſine vi
Titanis alia, Terræ filia

 Phœ-

Phœbe : Dedit autem ea natale munus
Phœbo, nomen autem habet ad Phœbes nomen accedens.
Linquens autem lacum, & petram Deliam :
Cum appuliſset ad littora navibus commoda Palladis ,
In hanc terram venit, & Parnaſſi ſedes.
In pompa vero deducunt eum, & plurimum colunt
Vias exſcindentes filii Vulcani, terram
Horridam reddentes frugiferam,
Advenientem vero eum valde honorat populus
Delphusque, rex regionis hujuſce gubernator.
Jupiter autem animum ejus divina afflans arte,
Hunc quartum ſtatuit vatem in ſolio :
Joviſque patris Propheta eſt Loxias.

Scholiaſtes autem, ad verba, Τὴν πρωτόμαντιν Γαῖαν, hæc notat : Πίνδαρος φησὶ πρὸς βίαν κρατῆσαι Πυθοῦς τὸν Ἀπόλλωνα. διὸ καὶ ταρταρῶσαι ἐζήτει αὐτὸν ἡ Γῆ. *Phœbum vi hanc ſedem obtinuiſſe ; unde & Tellus ipſum in Tartara detrudere voluerit.* De Delphorum (urbis) nomine, uti & de Pythone, ita quoque loquitur Pauſanias : Λέγεται δὲ καὶ τάδε· Κελαινὼ θυγατέρα Ὑάμῳ τῷ Λυκώρου γενέσθαι· Δελφὸν δὲ ἀφ' οὗ τὸ ὄνομα τῇ πόλει τῇ ἐφ' ἡμῶν ἐστι, Κελαινοῦς τε αὐτὸν τῆς Ὑάμου καὶ Ἀπόλλωνος εἶναι. Οἱ δὲ Καστάλιόν τε ἄνδρα αὐτόχθονα καὶ θυγατέρα ἐθέλουσιν αὐτῷ γενέσθαι Θύαν, καὶ ἱερᾶσθαί τε τὴν Θύαν Διονύσῳ πρῶτον καὶ ὄργια ἀγαγεῖν τῷ θεῷ· ἀπὸ ταύτης δὲ καὶ ὕστερον ὅσαι τῷ Διονύσῳ μαίνονται, Θυάδας καλεῖσθαι σφᾶς ὑπὸ ἀνθρώπων. Ἀπόλλωνος δ' οὖν παῖδα καὶ Θύας νομίζουσιν εἶναι Δελφόν. οἱ δὲ μητρὸς μὲν Μελαίνης φασὶν αὐτὸν θυγατρὸς Κηφισοῦ. Χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ Πυθὼ τὴν πόλιν, οὐ Δελφοὺς μόνον ἐκάλεσαν οἱ περιοικοῦντες· καθὰ καὶ Ὁμήρῳ πεποιημένα ἐν καταλόγῳ Φωκέων ἐστίν. Οἱ μὲν δὴ γενεαλογεῖν τὰ πάντα ἐθέλοντες, παῖδα εἶναι Δελφοῦ Πύθην, καὶ ἀπὸ τοῦ βασιλεύοντος γενέσθαι τῇ πόλει τὸ ὄνομα ἥγηνται. Λόγος δὲ ὃς ἥκει τῶν ἀνθρώπων

πων εἰς τοὺς πολλούς, τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος τοξευθέντα σήπεσθαί φησιν ἐνταῦθα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τῇ πόλει γενέσθαι Πυθώ. πύθεσθαι γὰρ δὴ τὰ σηπόμενα, οἱ τότε ἔλεγον. καὶ τοῦδε ἕνεκα Ὅμηρος πεποίηκεν, ὡς ἡ τῶν Σειρηνῶν νήσος ἀνάπλεως ὀστῶν εἴη, ὅτι οἱ τῆς ᾠδῆς αὐτῶν ἀκούοντες, ἐπύθοντο ἄνθρωποι. Τὸν δὲ ἀποθανόντα ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ποιηταὶ μὲν δράκοντα εἶναι, καὶ ἐπὶ τῷ μαντείῳ φύλακα ὑπὸ Γῆς ταχθῆναί φασι &c.

Adjiciunt ad hæc, Hyamo Lycori filio Celeno filiam fuiſſe, è quâ Delphum Apollo ſuſceperit; unde nomen, quod etiamnum noſtra ætate uſurpatur, urbs acceperit. Alii Caſtalium tradunt hominem indigenam, filiam habuiſſe Thyiam nomine, quæ cum Liberi Sacerdotio fungeretur, prima Libero Patri Orgia agitaverit: & ab ea, quæ furore impulſæ Sacra Baccho faciant, ab hominibus Thyiadas nuncupari: Apollinis nempe filium, & Thÿiæ, Delphum fuiſſe autumant: Sed alii matrem ejus Melænem perhibent Cephiſſi filiam. Interjecto dein tempore urbem ipſam non ſolum Delphos, ſed etiam Pytho nominarunt finitimi. Teſtantur id Homeri verſus de Phocenſium delectu. Sed eum qui ſubtilius populorum origines exquirunt, Delphi exiſtimant filium fuiſſe Pythin; & ab eo dum regnaret, urbi nomen impoſitum. Eſt inſuper pervagato inter homines ſermone vulgatum, ab Apolline quendam ejus loci incolam ſagittis confixum ibi contabuiſſe, & ex eo urbi nomen contigiſſe, quod ejus temporis homines perſimili voce in iis quæ corrumperentur, ſignificandis uterentur. Neque Homerus aliam ob cauſam Sirenum inſulam oſſium plenam dixit, quam quod in ea putreſcerent eorum cadavera, qui Sirenum cantilenis aures præbuiſſent. Qui ab Apolline occiſus fuerit, Draconem eum fuiſſe poëtæ ſcripſere, cui cuſtodiam Tellus Oraculi mandaſſet.

De Ephoro, autem, qui cum veritatem in hiſtoriis maxime

me extolleret, & inſectaretur illos, qui fabulis gaudent; hîc tamen nil præter fabulas prompſit, ita Strabo, lib. IX. Ταῦτα δ' εἰπὼν, ἐπιφέρει παράδειγμα, ὅτι ὑπολαμβάνουσι, κατασκευάσαι τὸ μαντεῖον Ἀπόλλωνα μετὰ Θέμιδος, ὠφελῆσαι βουλόμενον τὸ γένος ἡμῶν. Εἶτα τὴν ὠφέλειαν εἰπὼν, ὅτι εἰς ἡμερότητα προυκαλεῖτο, καὶ ἐσωφρόνιζε τοῖς μὲν χρηστηριάζων, καὶ τὰ μὲν προστάττων, τὰ δ' ἀπαγορεύων, τοὺς δ' οὐδὲ ὅλως προσιέμενος: ταῦτα δὲ διοικεῖν νομίζουσι (φησὶν) αὐτὸν, οἱ μὲν αὐτὸν τὸν θεὸν σωματοειδῆ γενόμενον, οἱ δ' ἀνθρώποις ἔννοιαν παραδιδόντα τῆς ἑαυτοῦ βουλήσεως. Ὑποβὰς δὲ, περὶ τῶν Δελφῶν, οἵτινές εἰσιν διαλεγόμενος, φησὶ τὸ παλαιὸν Παρνασσίους τινὰς αὐτόχθονας καλουμένους οἰκεῖν τὸν Παρνασσόν. καθ' ὃν χρόνον τὸν Ἀπόλλωνα τὴν γῆν ἐπιόντα, ἡμεροῦν τοὺς ἀνθρώπους, ἀπό τε τῶν ἀνημέρων καρπῶν καὶ τῶν βίων, ἐξ Ἀθηνῶν ὁρμηθέντα ἐπὶ Δελφοὺς, ταύτην ἰέναι τὴν ὁδὸν, ἣ νῦν Ἀθηναῖοι τὴν Πυθιάδα πέμπουσι. γενόμενον δὲ κατὰ Πανοπέας, Τιτυὸν καταλῦσαι, ἔχοντα τὸν τόπον, βίαιον ἄνδρα καὶ παράνομον· τοὺς δὲ Παρνασσίους συμμίξαντας αὐτῷ, καὶ ἄλλον μηνῦσαι χαλεπὸν ἄνδρα Πύθωνα τοὔνομα, ἐπίκλησιν δὲ Δράκοντα· κατατοξεύοντα δ' ἐπικελεύειν ἴε παῖαν· ἀφ' οὗ τὸν παιανισμὸν οὕτως ἐξ ἔθους παραδοθῆναι τοῖς μέλλουσι συμπίπτειν εἰς παράταξιν· ἐμπρησθῆναι δὲ καὶ σκηνὴν τότε τοῦ Πύθωνος ὑπὸ τῶν Δελφῶν, καθάπερ καὶ νῦν ἔτι καὶ ἀεὶ ὑπόμνημα ποιουμένους τῶν τότε γενομένων· Τί δ' ἂν εἴη μυθωδέστερον ἢ Ἀπόλλων τοξεύων, καὶ κολάζων Τιτυοὺς, καὶ Πύθωνας καὶ ὁδεύων ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Δελφοὺς, καὶ γῆν πᾶσαν ἐπιών; Εἰ δὲ ταῦτα μὴ ὑπελάμβανε μύθους εἶναι; τί ἐχρῆν τὴν μυθευομένην Θέμιν γυναῖκα καλεῖν; τὸν δὲ μυθευόμενον δράκοντα ἄνθρωπον; πλὴν εἰ συγχεῖν ἐβούλετο τόν τε τῆς ἱστορίας καὶ τὸν τοῦ μύθου τόπον;

His ſtatim ſubjicit, opinionem receptam eſſe, Apollinem cum Themide Oraculum illud condidiſſe, cum prodeſſe noſtro generi vellet: atque utilitatem illam exprimit; nempe eum homines ad manſuetudinem, ac modeſtiam provocaſſe, dum Oracula edens, aliis vel mandaret aliquid vel interdiceret; alios omnino arceret. Hæc (inquit) ipſum cenſent facere

cere alii corpore adſumpto, alii quod ſuæ voluntatis notitiam inderet. Progreſſus deinde eò, ut de Delphis diſputaret, quinam ii eſſent, ait Parnaſſios quoſdam indigenas priſcis temporibus Parnaſſum habitaviſſe: quo tempore Apollo terras obiens homines ad placiditatem compoſuit, frugibuſque uti, & ratione victus mitioribus docuit: eum quidem ferunt ab Athenis Delphos proficiſcentem eâ perrexiſſe viâ, qua nunc Athenienſes pompam ad Pythonem mittunt. Ibi cum ad Panopeos perveniſſet, Titium ab eo interfectum fuiſſe, qui ejus loci dominus violentus erat, atque injurius homo. Tum ad eum veniſſe Parnaſſios aliumque indicaſſe intollerabilem hominem, Pythonem nomine, cognomento Draconem; ac dum Apollo ipſum occideret, acclamaſſe Iö Pœan. Atque hinc pugnam inituris confliсturiſque, per manus traditum, ut ex more Pœana conclament. Tum quoque incenſum fuiſſe à Delphis tabernaculum Pythonis: cujus rei memoriam hodieque renovent. At enim quid fabuloſius dici poteſt, quam Apollo arcu feriens, Tityoſque & Pythonas ſuppliciis afficiens, proficiſcens Athenis Delphos, & totam obambulans terram? Quod ſi hæc non putavit eſſe fabulas, quid ſibi vult quod fabulis vulgatam Themidem mulierem vocat, fabuloſum draconem hominis nomine afficit? niſi quod confundere modum hiſtoriæ cum fabulis voluit?

Hiſce addamus quæ Macrobius lib. 1. cap. 17. Saturnal. habet. Ἀπόλλων Πύθιος: οὐκ ἀπὸ τῆς πεύσεως, i. e. *non à Conſultatione Oraculorum dictus à Phyſicis æſtimatur: ſed* ἀπὸ τοῦ πύθειν, id eſt, σήπειν: *quod nunquam ſine vi caloris efficitur. Hinc ergo* Πύθιον *dictum æſtimant: licet hoc nomen ex nece draconis inditum Deo Græci fabulentur. Quæ tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani. Quod apparebit ſi percurratur ordo, qui de Apolline naſcente narratur, ſicut paulo ſuperius enarraturum me eſſe promiſi. Latonæ*

næ Apollinem Dianamque pariture Juno dicitur obſtitiſſe. Sed ubi quandoque partus effuſus eſt, draconem ferunt qui πύθων *vocitabatur invaſiſſe cunas Deorum, Apollinemque in prima infantia ſagittis belluam confeciſſe. Quod ita intelligendum naturalis ratio demonſtrat. Namque poſt Chaos.* &c.

Videmus hic cum apud Pauſaniam tum apud Diodorum Siculum *capras* primas hujus Oraculi indices; quin & ipſas inde vaticinantes; ab iiſque id homines didiciſſe, &c.

Poëtæ vero, ac Mythologi hic *draconem* ad Oraculi antrum, ex quo Themis futura prædicebat, cuſtodem ejus collocant: quique *Apollinem* eo adventantem ab antri aditu arcuerit: unde & ab *Apolline* ſagittis confixus ibi mortuus contabuerit. Aliis autem non ſolus Oraculi à *Themide* poſſeſſi cuſtos erat: verum & ipſe Oracula dabat. Ob ejus ſive cuſtodem ſive & vaticinantem [quid miri enim *draconem* belluam edere Oraculorum Reſponſa, quum id & *capræ* fecerint?] peremptum Apollo iſte (ad quem alias Philoſophi ſeu Theologi Gentiles, omnia numina referunt; ſicut ex Macrobio aliiſque liquet) per annos novem fugere coactus, expiatione opus habuit.

Verum enim vero, quæ de *dracone bellua* cum Poëtæ ac Mythologi, tum & ipſe Plutarchus, illos (non tamen ex propria ſententia) ſecutus, dixerunt; illa Pauſanias, atque Ephorus (apud Strabonem libro. 9.) de *Dracone*, homine violento, intelligi volunt; uti & iſta, quæ de *Typhone* ac *Tityo* veteres fabulati ſunt: dum interim Macrobius illa habeat pro commentis Philoſophicis; atque hinc iſta, diverſis admodum modis, phyſicè explicet.

Interim cum *draco*, de quo locutus ſum (quemque alii ex Poëtis ac Mythologis virilis, alii fœminei ſexûs faciunt) πύθων, ſeu *Pytho* appellaretur; nullique hactenus (excepto aucto-

auctore hymni in Apollinem qui Homero vulgò adſcribitur) illum *Typhonem* nominaverint, *Typhonemque* hunc omnes à *Tityo* ac *Pythone* diſtinxerint, non tamen deſunt eruditi inter Chriſtianos, qui per anagrammatiſmum, ex Pythone *Typhonem confinxerunt.* Aſt ille anagrammatiſmus, apud Græcos, æque atque illa Scriptura quæ retrograda erat ac βουστροφηδὸν fiebat, nullo in uſu erat vulgari; ſed tantum ludendi gratia; niſi quod retrograda Scriptura in nummis ſatis frequenter exhiberetur. Neque anagrammatiſmi per Cabbalam Judæorum, niſi poſteriorum inventum fuit: nec Græci illos ab Hebræis didicerunt; quicquid hic tam audenter Dickinſonius (cap. 1. Delph. Phœnic.) aſſerat.

Verum nec hic ſubſiſtunt ejuſmodi eruditi; ſed, ut ex Pythone *Typhonem* faciunt, ſic & *Typhonem* in *Og regem in Baſan* transformant: dum ſumma ope nituntur, ut fabulis abſurdiſſimis Græcorum, nullique hiſtoriæ fundamento innitentibus (ut quæ de una eademque re, pluſquam decem ſæpe diverſis modis, ab hoc quidem ſic, ab alio rurſus ſic, conficta fuerunt) veris Hebræorum Hiſtoriis, ac quidem θεοπνεύστως, ſeu Divinitùs, datis, accommodent.

At ſi à פתן Pethen, Hebraico vocabulo, quod quidem *draconem*, ſed magis proprie *Aſpidem*, denotat ipſis, *Pytho*, *draco*, originem hauſit, indeque *Diabolus* per talem *Pythonem*, ſeu *Pethen* denotatur; quomodo is ſimul *Typhon*, ſeu *Pityus*, vel potius rex *Og in Baſan* eſſe potuit?

Hunc interim *Typhonem* in *Arimis* locant, *Arima* rurſus abſque ulla hæſitatione, in Palæſtina, adeoque in Judæa. Quod ut belle ipſis cedat verſum integrum libro 2. Iliados inſerunt poſt hos ſequentes:

Γαῖα δ' ὑποστενάχιζε Διῒ ὣς τερπικεραύνῳ
Χωομένῳ, ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφωέϊ γαῖαν ἱμάσσῃ
Ἐν Ἀρίμοις· ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς.

Nempe hunc verſum, qui, teſte Srabone (lib. 12.) plane inſititius, adeoque & ſpurius, eſt, neque in ullis Homeri exemplaribus comparet,

χώρῳ ἐνὶ δρυόεντ' Ὕδης ἐν πίονι δήμῳ:

quique aliter concinnatus, alibi eidem libro ſecundo Iliados inſeritur, hoc modo:

Τμώλῳ ὑπὸ νιφόεντι, Ὕδης ἐν πίονι δήμῳ.

At quum prior ipſis magis placeat, ipſum, ut res aliis, ſic quoque magis plauſibilis evadat, Ὕδης in Ἰούδης; & ſic, ſi non *Lydos*, ſaltem *Cilices* in *Judæos* transformant, ut ſic Homerum pro ſuis partibus ſtantem oſtentent; iſque de *Og* in *Baſan* locutus videatur. At qualem notitiam rerum Hebraicarum is habere potuerit, forſan alibi latius oſtendam.

Interim iſtorum hominum huic *Moſes* eſt *Apollo*, huic *Joſua*; huic denuo *Joſua* idem cum *Hercule* eſt; iſque *Hercules* (quod ſecundùm alios Apollo fecerat) *Typhonem*, i.e. *Og regem in Baſan*, occidit. Aliis denique *Moſes* idem cum *Libero*, ſeu *Baccho*, eſt; imò & cum *Pane* ac *Mercurio*.

Quam belle vero hujuſmodi homines talia probent, videri poteſt ex propoſit. IV. cap. 8. Demonſtr. Euang. P. D. Huëtii; qui ibi, ut oſtendat non ſolum Apollinem, verum &, neſcio quos non, *Pana*, *Priapum*, *Æſculapium*, *Prometheum*, & *Cecropem*, & *Minoa*, & *Rhadamanthum*, & *Æacum*, & *Protea*, & *Perſeum*, & *Ariſtæum*, & *Muſæum*, & *Orphea*, & *Linum*, & *Amphiona*, & *Eumolpum*, & *Tireſiam* eoſdem cum Moſe fuiſſe; inter alia (ne pluribus Lectori tædioſus fiam) ita loquitur: *Apollo Trojæ muros ad citharæ cantum fertur condidiſſe: Iſraëlitica gens, ut in civitatis coaleſceret formam, & legibus con-*

continueri ſe pateretur, Moſes perfecit. Narratur Apollo apud Tibullum:

> *Saturno rege fugato*
> *Victoris laudes concinuiſſe Jovis:*

Submerſo Pharaone & Ægyptiis, Hymnum victori Deo cecinit Moſes, & alterum quoque debellatis gentibus, quæ iter in Chananæam terram morabantur. Pythonem Serpentem ab Apolline interfectum narrant fabulatores; fortaſſe quod Hevæos, Chananæam gentem, Moſis præcepta ſecuti Iſraelitæ domuerint: חויא *autem Hevæum & Serpentem ſonat, ut à Bocharto demonſtratum eſt; vel potius quod virga Moſis verſa in colubrum, Magorum Ægyptiorum virgas mutatas quoque in Serpentes abſorbuerit, & quod Serpentium ignitorum à Deo in Iſraelitas immiſſorum vim viruſque excitato Serpente æneo, Moſes repreſſerit. Tityon etiam terræ omniparentis alumnum & filium, Apollo occidit. Hic mortuus, juxta Homerum,* ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα, *per novem terræ jugera porrigebatur. Moſes Og regem Baſan interfecit, virum de ſtirpe Gigantum, cujus lectus novem cubitos habebat longitudinis. Nomen Tityo à* טיט, LUTUM *quod ſignificat, quaſi dicas* πηλογόνον, *quo nomine gigantes Callimachus appellat. Og Baſanitidis terræ indigena & filius fuit. In Eubæam ad viſendum Tityo iviſſe Rhadamanthym cecinit Homerus: quippe Ogi regionem adiit & ſubegit Moſes, quem Rhadamanthum eſſe ſuo loco probabimus. Apollini Diradiotæ ſacrificabatur agnus, Delphinio, &* πολίῳ *taurus, Myrenſi vitulus: nempe has Apollini, qui Moſes eſt, gratiſſimas fore rebantur victimas, quas ipſe ſanxiſſet: ac forſitan etiam Vituli Aurei, à Moſe comminuti meminerant: nam quæ Deo cuique odioſa eſſe putabant, huic ea ſacrificabant.*

Talia ſane nullâ egent refutatione, quod ſponte ſua corruant.

Quod autem ratione vocis, פתן, *Pethen* conſiderandum cenſeo eſt, Judæos tam veteres quam ſeriores, vocabulum iſtud quidem ubique, pro *aſpide*, at nullibi pro *Diabolo* aut *Spiritu maligno*, ſeu *Cacodæmone*, habere. Confingunt quidem illi vocem פיתום ſeu *Pithoom*, ex Græca illa πυθὼν, quando ἐγγαστριμύθους deſignare volunt (ſed nunquam, quod ſciam aliter) eo quod illi antiquis temporibus, ob iſtius artis exercitationem primò quidem *Euryclides*, ab Euricle primò inventore nominarentur; at poſtea à perinſigni, circa iſtam impoſturam, artifice, cui *Pytho* nomen erat, ejuſmodi impoſtores *Pythones* appellarentur: ſicut in Diſſertatione mea, de Divinationibus Judæorum Idololatricis &c. oſtendi.

Noſter tamen Dickinſonus; atque alii, *Pythonem à* פתן, *Pethen*, (id eſt Aſpis) deducunt: ac quidem (uti Mœbius ejus rei rationem reddit) quod hinc quoque, מפתן, i. e. *limen inferius* derivetur; eo quod *illæ beſtiæ* (uti vult) *ſub illo latere ſoleant.* Sic quoque idem Dickinſonus ait: *A* פתן, *Pethen igitur* τυφὼν, *vocabulo ad Hebraicam vocem fictо*, poſtea πυθὼν (quæ *nominis* origo omnium maxime veriſimilis eſt) appellari cœpit, &c.

An vero melius ac felicius procedant illa: quæ de *Parnaſſo* loquitur, conſideret æquus lector. Sunt autem illa hæc: *Eòque tandem res rediit, ut ipſe locus ab Oraculo* Larnassi *nomen adeptus ſit.* Parnassus *etenim, (mihi auctor eſt Stephanus de Urbibus) primò* Λάρνασσος *appellabatur. Non tamen (ut ille vult)* διὰ τὸ τὴν Δευκαλίωνος λάρνακα αὐτόθι προσενεχθῆναι· *eò quod Deucalionis arca illuc adducta fuerit. Sed ab* הר har, *mons: &* נחש nachas ſive nahas *augurium & divinatio: quibus ſi literam* ל (*ſive* prothe-ticam *dicas, ſive* servilem; *à Græcis attamen pro radicali*

dicali ſumptam) præponas, *erit* LEHARNAHAS : *& Græcè* Λάρναοσ☉ ; *i. e.* MONS AUGURII. *Quippe mons ille*, *cum Delphi*, *qui tam clare audiebant ob Oracula*, *in eo ſiti fuerint* , *eo nomine dici excellenter meruit.*

Poſtea vero, *quoniam propheticus iſte ſpiritus è ſpecu (qui ibidem loci fuit) emanare ſolet* , MONTEM *dicebant* פרע נחש, PARAI-NAHAS [orthographicam pronuntiationem ſaltem, ſicut & verſionem, ubique quantum pote, licet male, ad opinionem ſuam accommodat] *i. e.* HIATUM DIVINATIONUM. *Quæ verba Græci protinus ad linguæ ſuæ typum formabant ; &* Πάρνασον *efficiebant*, &c. ne plura afferam: nam certe pene quot verba tot errores hic, (ſi locus ac tempus illa refellendi eſſent) clare oſtendi poſſent.

Miror ſane, homines aliàs eruditos, multæque lectionis, tantum dare affectibus ſuis, vel ſaltem præconceptis ſuis præjudiciis, ut tot ac tanta, nulla veterum debita autoritate ſuffulta, pro veris ac quam ſeriis affirment.

Ut autem nullibi in S. Scriptura Veteris Teſtamenti vox פתן, *Pethen*, (quam *Pytho* interpretantur) pro *Diabolo* ſumitur : ſic nunquam *Apollo* inter Græcos, nedum apud Delphos, ſub forma, *Draconis* , *aſpidis* aliuſve generis *Serpentis* adoratus fuit, aut invocatus. Namque ibi ſemper ſub humana forma adoratus, ac religioſè cultus fuit.

Cum igitur nunquam *Apollo* ſub *draconis* forma Delphis (neque ullibi gentium extra Delphos) cultus , adoratus atque invocatus fuerit : neque aliquis *draco* ibi , præter Apollinem, (quod *draco* ille, quem fabulantur olim iſta loca occupaſſe ut Oraculi cuſtodem , ab Apolline ſagittis confectus fuerit) ab ullis coleretur : neque ulli gentiles (excepto tandem , inter ultimos tempore, Porphyrio) Divinationem malis Dæmonibus adſcripſerint : cumque nunquam (niſi in iſto Homero adſcripto loco) draconem à *Pythio Apolline* peremptum, pro *Typhone*, aut *Tityo* habuerint ; multo vero minus

nus *Pythonem* iſtum cum Apolline ibi fatidico confuderint: nec denique unquam Græci *Dracones* pro Dîs habuerint (*nam Serpentis Epidaurei*, ſub quo Æſculapius colebatur, ut illius *Glyconis* confićti, de quo Lucianus loquitur, longe alia ratio fuit, ut alibi oſtendetur.) Cum, dico, hæc ita ſint; videmus clare, mi Lector, ex confićto dracone, confićtum, ab eruditis noſtris, fuiſſe *malum Dæmonem*, ſeu *Diabolum*, eo quod ita quandoque in S. Scriptura Novi Teſtamenti, proprie ſatis appelletur: Atque adeo Diabolum *Draconi* Delphico, ſeu Pythoni fuiſſe accommodatum; atque etiam eundem (neſcio quanam Metamorphoſi) ab aliis in *Typhonem*, hincque iterum in *Og regem in Baſan*, converſum fuiſſe.

Quod autem ad Urbis originem, ac denominationem attinet; ſicut *Delphorum nomen* à *Delpho* repetit Pauſanias, ſic & nomen *Pytho* (Gr. Πυθὼ) à *Pythi*, qui filius *Delphi* fuerat. At quinam ex incolis, ibi ab *Apolline* telis confixus interierit ac putruerit, id incertum ille aſſerit. Certe minime id de *dracone bellua* (uti nec Strabo, nec Macrobius, neque alii, præter Poëtas) id intelligit.

At nec de *Parnaſſi* nominis origine tanta anxietate, ex lingua Hebræa vel Phœniciâ, inquirere opus eſt: cum de illa quoque ita loquatur idem Pauſanias: Πόλιν δὲ ἀρχαιοτάτην οἰκισθῆναί φασιν ἐνταῦθα ὑπὸ Παρνασοῦ· Κλεοδώρας δὲ εἶναι νύμφης παῖδα αὐτόν· καὶ οἱ πατέρας, καθάπερ γε καὶ ἄλλοις τῶν καλουμένων ἡρώων, Ποσειδῶνά τε θεῶν καὶ Κλεόπομπον ἄνδρα ἐπονομάζουσι. καὶ ἀπὸ τούτου δὲ τοῦ Παρνασοῦ τῷ τε ὄρει τὸ ὄνομα τεθῆναι λέγουσι, καὶ ἀπὸ τούτου Παρνασίαν ὀνομασθῆναι νάπην· τῶν τε πετομένων ὀρνίθων τὴν ἀπ᾽ αὐτῶν μαντείαν, γενέσθαι Παρνασοῦ τὸ εὕρημα, &c.

Vetuſtiſſimam ſanè urbem olim eodem in loco à Parnaſſo conditam tradunt: Cleodoræ nymphæ hunc filium fuiſſe, cui, ſicuti cæteris Heroibus, & Diis Patrem Neptunum, ex hominibus,

minibus Cleopompum attribuunt: & ab eo cum montem Parnaſſum, tum vero ſaltum Parnaſſum nominatum. Ab eodem præterea Parnaſſo inventam affirmant ex avium volatu, futurorum prædictionem, &c.

Verum multi eruditi, ex lingua Hebræa vel Phœnicia cuncta talia deducere malunt. At ſi hujuſmodi homines dicant, hæc Pauſaniæ plane incerta eſſe, id fateor: Sed confiteantur ipſi ſua fabulis poëticis, ac quidem abſurdiſſimis & ridiculis (ut Strabo oſtendit) inniti: adeoque merè fabellis ſe ſuas originationes ac denominationes ſuperſtruere: dum interim & vocabulis tam Græcis quam Hebraicis vim inſerunt.

Ex talibus igitur judicari poteſt, quam obſcuræ atque incertæ plane ſint, tum hujus *Delphici*, tum & aliorum Oraculorum (*Jovis Ammonis*, *Jovis Dodonæi*, cæterorumque, quas etiam ex Hebraiſmo repetunt) origines: quæ tamen tanta cum pompa, reique exaggeratione, à multis fruſtra producuntur: idque potiſſimùm, ut hîc Diabolus auctor ſtatuatur, iſque ipſe Oraculorum Reſponſa, modo præter ac ſupernaturali, dediſſe videatur.

At, relicta ulteriori digreſſione, nunc me ad ipſum Oraculum, ſeu χρηστήριον, Delphicum, modoſque ibi Deum conſulendi, arteſque & impoſturas Sacerdotum, &c. converto: ut inde ita melius de ipſius origine atque auctoribus judicetur.

CAPUT V.

Fit ulterior Oraculi Delphici deſcriptio : notaturque 1°. quales fuerint iſti homines , qui Delphos conſultum Apollinem adventabant. 2°. Qui qualeſque homines ibi habitarint, Oraculumque ibi circumſeſſum tenuerint ; Antiſtites nimirum , Sacerdotes , ipſorumque miniſtri ; circumductores atque exploratores ; tum illi , qui victimas, thura, aliaque quæ ad ſacrificia &c. neceſſaria erant vendebant ; tum quoque qui advenas hoſpitio excipiebant, &c. 3°. Notantur ſtata conſulendi tempora, nempe menſes , ac dies ſive faſti illi ſive nefaſti eſſent &c. 4. Luſtrationes , ſacrificia, &c. 5. Prophetæ plures numero ſimul apud Oraculum iſtud, Pythiæ (ſeu Pythiis) in ſervientes. 6. Quoque Poëtæ, qui Reſponſa Pythiæ , per Prophetas, utcunque concinnata , verſibus , ſeu numeris , includebant. 8. Denique Victimæ , in ultimo ſacrificio ante conſultationem, tremor. 9. Tandem ſortitio inter illos, qui Apollinem, primi, ſecundi , tertii , (ac ſic porro) ordine, conſulturi eſſent.

POſt Delphici Oraculi deſcriptionem ratione locorum ac ſitus iſtius tam Urbîs quam Templi uti & originis atque auctorum , prout fabulæ docent ; non male , meo judicio, conſiderabimus , qui ac quales fuerint , pene ſemper illi, qui Divina Reſponſa petentes eo veniebant ; in quorumque ac qualium manus , illi Delphos adventantes neceſſario incidere debebant : ac quibus, præterea, ceremoniis, ritibuſque uſi fuerint conſulentes ; qualibuſque impoſturis & artibus illi qui fani iſtius Antiſtites , Prophetæ vel miniſtri erant, uſi fuerint.

Qui igitur eo Oraculi petendi gratia adveniebant erant homines ſuperſtitione tacti , ac jam magnis præjudiciis de hujus

Adventus conſultorum ad Oraculum Delphicum, &c.

1. *Conſultores jam primum advenientes.*
2. *Cauponæ, aliique qui Antiſtitum emiſsarii aut miniſtri erant.*
3. Sacerdotes, *qui Conſultorum aures ac mentes ſuperſtitione adhuc magis implebant.*
4. *Conſultores, capite obtecto, per callem anguſtum, ac ſub tubarum ſonitu, ad templum ducti: tum ne (quaſi) aliquid mali ominis auribus perciperent; tum ut ſic ſuperſtitio ac metus in ipſis per ea adaugerentur.*
5. *Tubicines, Tympaniſtæ aliique ibi in via poſiti.*
6. *Purificationes totius corporis.*
7. *Purificationes, ſeu luſtrationes, per* περιῤῥαντήρια; *lauri ramis, &c.*
8. Peccatorum *jam ante commiſſorum confeſſiones: ut ita melius quoque de conſultorum poſtulationibus obſignatis libellis inſcriptis judicare valerent, &c.*
9. *Sacrificia, Haruſpicinæ, Auguria &c. ut bona Omina obtinerentur; vel jam obtenta viderentur.*
10. *Introitus in Templi* περίβολον, *ſeu ſacrum ſeptum.*
11. *Cella, in qua ſedentes Conſultores Pythiæ Reſponſa audiebant.*
12. *Fons Caſtalius, ex qua Pythia hauriēbat aquam fatidicam, ante introitum ad Adyta.*
13. *Templi* προπύλαιον, *ſeu* πρόναος.
14. *Cellæ, in quibus tam Pythia, quam Sacerdotes atque Antiſtites morabantur.*
15. *Ipſe Templi* περίβολος, *ſive ſacrum ſeptum.*
16. *Circulus collium ac monticulorum, quibus Templum ab inferiori parte obſeptum, ſonitus ibi factos multiplicatos atque adductos reddebat.*
17. *Pedes montis Parnaſſi rupium, qui huc Maxime faciebant.*
18. *Urbs ipſa Delphorum pro parte procul in proſpectu.*

jus χρηστηρίου Divinitate, adeoque & auctoritate ac veritate præoccupati; taleſque quales nobis deſcribit Juvenalis, dum de plurima hominum parte ita loquitur:

Quicquid agunt homines votum, timor, ira, voluptas.

Ex quibus ſpes & metus, maximi inter homines tyranni ac votorum cauſæ & incitamenta, ipſorum mentibus præcipuè dominantur: præſertim ſi ſuper rebus maximi ponderis aut momenti ſolliciti ſunt. Quin ex vultu, ex geſtibus cæteriſque actionum circumſtantiis, nedum ex verbis ſermonibuſve eorum, ſæpiſſime deprehendas, quæ qualeſve curæ ipſos angant. Ac quandoquidem Oracula potiſſimum à divitibus, ab iiſque ob res maximi momenti adirentur; magnoque ut plurimum famulitio eſſent comitati (ex quorum numero, ſi non omnes vel plurimi, ſaltem præcipui, illarum rerum ob quas Oraculum adibatur, eſſent conſcii) inde optimam nanciſcebantur occaſionem expiſcandi per obliquas, magis minuſve interrogatiunculas (artificioſèque adornatas narratiunculas) dum detinerentur conſultores, vel ob ſacrificia ſæpius, ac ſub variis prætextibus iteranda, vel omina meliora prioribus exſpectanda aut obſervanda, aliaque plura, quorum ſub prætextu tempus teri atque in longum extrahi poterat; illique interea temporis fallendi ac tædii devorandi gratiâ in diverſoriis cum aliis morarentur, & luſu ac jocis quandoque ſeſe oblectarent: dum denique per περιηγητὰς, ſeu *circumductores*, per omnia antiquitatis monumenta ducerentur; aut per viſenda Templa (etiam hujus Templi ſeptis incluſa, ac in vicinia conſecrata) cellas, picturas, ſtatuas, horum illorumve donaria, atque alia multa, quibus peregrini (præſertim ſi nihil aliud ſit quo temporis tædium devorent, aut illi aliàs quoque ſive ex curioſo animi motu, ſive ex ſuperſtitione, talibus delectentur) ſeſe oblectarent. Cujuſmodi Circumductoribus abundabant iſta loca, ubi χρηστήρια ſive Jovis, ſive Apollinis, ſive Serapidis, ſive denique

aliorum Deorum erant exſtructa atque adornata. Quod patet abunde ſatis ex Plutarchi libello de Pythiæ Oraculis, hoc modo: Ὑπολαβὼν οὖν ὁ Θέων, ἀλλὰ καὶ νῦν (εἶπεν) ὦ παῖ δοκοῦμεν ὑπηρεσίᾳ τινὶ τοὺς περιηγητὰς ἀφαιρεῖσθαι τὸ οἰκεῖον ἔργον. ἐάσον οὖν γενέσθαι τὸ τούτων πρότερον, εἶτα περὶ ὧν βούλει καθ' ἡσυχίαν διαπορήσεις. *At vero ſubjiciebat Theon, rurſum, mi adoleſcens, videbimur malitia quadam enarratores* (ſeu *circumductores*) *ſuo munere defraudare. Eos ergo ſine prius ſua agere: poſtea per otium diſquiras de quibus voles.*

Hos περιηγητὰς non incommode vertit Xylander *Enarratores*: quod hi non ſolum, illos hoſpites per omnia ſpectatu digna circumducerent, illaque ipſis oſtenderent; ſed & ſimul, unde hæc vel illa donaria, hæc vel illa ſtatua, picturæ, tabellæ cæterave ornamenta hujus templi venerant; quiſve illa dedicarat, qua de cauſa ac quibus occaſionibus: quid circa hanc illamve ſtatuam, quid circa hunc illumve locum, circa hæc aut illa ſacrificia ac victimas aut prodigii aut miraculi, aut alius generis oſtenti aliquid, aut portenti, contigerat; *quæque alia* (ut Taciti verbis utar) *lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetuſtati affingit*, enarrarent. Unde & Lucianus in Philopſeude, Εἰ γοῦν τις ἀφέλοι τὰ μυθώδη ταῦτα ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲν ἂν κωλύσῃ λιμῷ τοὺς περιηγητὰς αὐτῶν διαφθαρῆναι, μηδὲ ἀμισθὶ τῶν ξένων τ' ἀληθὲς ἀκούειν ἐθελεσάντων. *Quod ſi quis fabulas auferat è Græcia, nil obſtiterit quo minus earum* EXPLANATORES fame intereant; cum nullus ſit hoſpitum qui gratis veritatem audire velit.

Quod de Periegetis, ut locum habuit per totam Græciam, iis in locis ubi plurima vetuſtatis monumenta ſpectanda erant; ſic imprimis tamen circa Oracula non Græcorum ſolum, ſed Africanorum quoque, & Aſianorum, aliarumque gentium delubra aut Templa, ubi μαντεῖα fuerant conſtructa.

2°. Notandum quoque urbes illas ac civitates, in quibus talia μαντεῖα conſtituta fuerant, plenas fuiſſe hoſpitiis ac diverſoriis ad per-

peregrinos Conſultores, eorumque comitatum, excipiendos; quorum hoſpites inde ſubſiſtebant ac diteſcebant: reliquam vero multitudinem compoſitam fuiſſe ex hominibus, qui aut pecora, aut thura aliaque aromata ſimiliaque, ad victimas & ſacrificia deſiderata, aut alia quoque multa, quæ huc adventantibus vel grata & delicioſa, vel neceſſaria erant, emenda exponebant: ex *Auguribus* porro, ex *Haruſpicibus*, *Sacerdotibus*, *Prophetis*, *poëtis*, *popis victimariis*, aliiſque pluribus Templi ac *Sacrorum Miniſtris*; cæterum & ex *Emiſſariis* ſeu *Corycæis*, qui ubique locorum, tam ibi ad Oraculum, quam alibi in locis inde procul diſſitis, Conſultoribus eorumve comitatui, aliiſque ſuperſtitioſis, ſeſe callide ac quaſi longe aliud agentes, oggerebant; denique ex illis περιηγηταῖς, ſeu *Circumductoribus*, qui, dum per omnia ſpectatu digna Conſultores eorumque comitatum ducerent, nullam non occaſionem captabant, aliquid ſaltem eorum, quorum gratia eò advenerant, eliciendi; ſive narrarent ſucceſſus eorum, qui animo pio admodum ac numinibus devoto, talia vel talia à Deo petiverant; confingerentque ita millenos caſus partim veros quandoque, partim falſos; partim denique omninò confictos (atque imprimis quidem de talibus, qui vafro atque impio animo Oraculi fidem ad Divinitatem explorare, atque inde ludibrio exponere voluerant) ut ſic adhuc majorem ſuperſtitioſum, & metum, ac venerationem in Conſultorum animis excitare valerent; ac per tales inſidias eos facilius circumvenirent.

Nec ſane mirum illos Delphorum incolas egregie ejuſmodi artibus & argutiis fuiſſe exercitatos; ut quibus maxima hinc quotidie exſurgebant emolumenta. Ita ut plane ad rem, in Phalaride ſuo ſecundo, Lucianus ſacerdotem quendam Delphicum hoc modo loquentem inducat: Καὶ ὅσον ἐπὶ τῇ γῇ, βαθεῖ λιμῷ ἀεὶ συνῆμεν ἄν, τὸ δὲ ἱερὸν, καὶ ὁ Πύθιος, καὶ τὸ χρηστήριον, καὶ οἱ θύοντες, καὶ οἱ εὐσεβοῦντες, ταῦτα Δελφῶν τὰ πεδία, ταῦθ' ὁ προ-

ὁδός. ἐντεῦθεν ἡ εὐπορία, ἐνθένδε αἱ τροφαί. χρὴ γὰρ τ' ἀληθῆ πρός γε ὑμᾶς λέγειν, καὶ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ἄσπαρτα ἡμῖν, καὶ ἀνήροτα φύεται τὰ πάντα ὑπὸ τῷ γεωργῷ τῷ θεῷ, ὃς οὐ μόνον τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀγαθὰ γενόμενα παρέχει, ἀλλ' εἴ τι ἐν Φρυξὶν ἢ Λυδοῖς, ἢ Πέρσαις, ἢ Ἀσσυρίοις, ἢ Φοίνιξιν, ἢ Ἰταλιώταις, ἢ Ὑπερβορέοις αὐτοῖς, πάντα εἰς Δελφοὺς ἀφικνεῖται. καὶ τὰ δεύτερα μετὰ τὸν θεὸν, καὶ εὐποροῦμεν ἡμεῖς, καὶ τιμώμεθα ὑφ' ἁπάντων, καὶ εὐδαιμονοῦμεν. ταῦτα τὸ ἀρχαῖον, ταῦτα τὸ μέχρι νῦν. καὶ μὴ παυσαίμεθά γε οὕτω βιοῦντες. μέμνηται δὲ οὐδεὶς πώποτε ψῆφον ὑπὲρ ἀναθήματος ἀναδοθεῖσαν, οὐδὲ κωλυθέντα θύειν, ἢ ἀναθεῖναι. *Et quantum in terra eſt, in extrema fama ſemper verſaremur: verum Templum ipſum, & Pythia, & Oraculum, & qui ſacrificant, & qui [alias] pietatem exercent, hi Delphorum ſunt campi, hi proventus; hinc abundantia, hinc alimenta (par enim eſt ut vera dicam vobis) etiam quod à Poëtis dicitur, citra ſementum, citraque culturam omnia nobis proveniunt, Agriculæ Dei operâ: qui non ſolum ea bona nobis exhibet quæ apud alios naſcuntur: ſed ſi quid eſt apud Phryges, apud Lydos aut Perſas, aut Aſſyrios, aut Phœnices, aut Italos, ipſoſve Hyperboreos, omnia ad Delphos veniunt: & nos ſecundum à Deo honorem ab omnibus conſequimur, opulenti, felices ſumus. Hæc olim, hæc hactenus obtinuimus: atque utinam ita vivere non deſinamus. Nemo meminit latum à nobis unquam fuiſſe ſuffragium, quo quenquam à ſacrificando vel offerendo donario prohibuerimus, &c.*

Cum igitur talia probe obſervaſſet Alexander ille Pſeudomantis, cujus Tragœdiam nobis deſcribit Lucianus, cujusque mentionem, ut puto, jam plus ſemel feci, iiſdem plane ille fallaciis utebatur: Ita enim de ipſo Lucianus: Λαμβάνων δὲ, οὐκ αὐτὸς ἐχρῆτο μόνος, οὐδὲ εἰς πλοῦτον ἀπεθησαύριζεν, ἀλλὰ πολλοὺς ἤδη περὶ αὐτὸν ἔχων συνεργοὺς καὶ ὑπηρέτας, καὶ πευθῆνας, καὶ χρησμοποιοὺς, καὶ χρησμοφύλακας, καὶ ὑπογραφέας, καὶ ἐπι-

ἀποσφραγιστὰς, καὶ ἐξηγητὰς, ἅπασιν ἔνεμεν ἑκάστῳ τὸ κατ᾽ ἀξίαν. ἤδη δέ τινας καὶ ἐπὶ τὴν ἀλλοδαπὴν ἐξέπεμπε, φήμας ἐμποιήσοντας τοῖς ἔθνεσιν ὑπὲρ τοῦ μαντείου, καὶ διηγησομένους, ὡς προείποι, καὶ ἀνεύροι δραπέτας, καὶ κλέπτας, καὶ λῃστὰς ἐξελέγξοι, καὶ θησαυροὺς ἀνορύξαι παράσχοι, καὶ νοσοῦντας ἰάσαιτο, ἐνίους δὲ καὶ ἤδη ἀποθανόντας ἀναστήσειε. *Cæterum iis quæ accipiebat non utebatur ſolus, nec ad congerendas in theſaurum opes reponebat: ſed multos ſecum habebat adjutores, miniſtros, exploratores; tum qui verſibus Oracula conderent, tum qui Reſponſa ſervarent, qui ſubſcriberent, qui obſignarent, qui interpretarentur: quorum unicuique pro merito lucrum impertiebat. Jam & Emiſſarios aliquos in regiones alienas amandarat, qui Oraculi famam in gentes inferrent, affirmarentque ipſum prædicere, invenire fugitivos, fures ac prædones indicare, theſauros effodiendos oſtendere, ægrotos curare, quoſdam etiam vitâ defunctos in vitam revocare.*

Ac paulo poſt:

Παρῆσαν μέντοι ἐν αὐτῇ Ῥώμῃ κατεστήσατο πάνυ πολλοὺς τῶν συνωμοτῶν, οἳ τὰς ἑκάστου γνώμας διήγγελλον αὐτῷ, καὶ τὰς ἐρωτήσεις προεμήνυον, καὶ ὧν μάλιστα ἐφίενται, ὡς ἕτοιμον αὐτὸν πρὸς τὰς ἀποκρίσεις, καὶ πρὶν ἥκειν τοὺς πεμπομένους καταλαμβάνεσθαι. *Exploratores etiam ex ſuâ conjuratione quam plurimos Romæ conſtituerat, qui ſibi, qua quiſque mente eſſet indicarent, ac priuſquam Oraculum adiiſſent, illi ſignificarent, quidnam eſſent percontaturi, quidque potiſſimum cuperent: ut priuſquam veniſſent qui mittebantur, ille jam ad reſpondendum eſſet paratus.*

Quales autem ut plurimum fuerint Conſultores, Lucianus nobis optime repræſentat in Rutilliani, alias boni viri, ſuperſtitione deſcribenda: *Qui Rutillianus aliàs quidem erat vir honeſtus ac probus, tum compluribus in præliis Romanorum ſpectatæ virtutis: ſed qui in his quæ ad Deos pertinent parum*

rum ſane ſaperet, & de iis abſurda crederet: adeo, ut ſicubi lapidem inunctum vel coronatum conſpexiſſet, continuo procideret atque adoraret, ac diutius advolutus vota faceret bonaque ab illo peteret. Hic igitur auditâ Oraculi famâ, parum abfuit, quin relicto exercitu cui præerat, in Aboni murum advolarit. Alios autem poſt alios legabat. Porro qui mittebantur, imperiti quidam famuli facilè decepti domum remeabant, alia quidem viſa, alia tanquam viſa & audita referentes, atque his plura accumulantes, quo fierent domino commendatiores. Itaque ſenem infelicem inflammabant & in vehementem inſaniam impellebant. Hic vero, ut qui plurimis ac potentiſſimis erat amicus, eos adibat, narrans, cum ea quæ ex à ſe miſſis acceperat, tum ea quæ ex ſeſe effinxerat. Quare urbem hîc implevit & concitavit; & pleroſque ex aulicis expaveſecit: qui de ſuis etiam rebus aliquid audire compulſi ſunt. Porro Alexander advenientes comiter excipiebat & Xeniis, aliisque magnificis donatos muneribus ad eum remittebat; Hoc agens, ut non ſolum recitarent Oracula, verum etiam Dei laudes canerent, ac portentoſa quædam de Oraculo, deque ipſo mentirentur.

3. Habebant ibi *ſtatuta* ſibi *tempora* quibus Pythia Divina ſua Reſponſa proferebat. Neque enim ſemper illa parata erat: verum exſpectandum erat, donec dies, qui Reſponſis hiſce deſtinati erant, adventarent. Oſtendit id nobis Plutarchus in Quæſtionibus Græcis, ubi num. IX. (qui locus ob Hoſioteremibi quoque indicatum, mihi integre deſcribendus videtur) ita loquitur: Τὶς παρὰ Δελφοῖς ὁσιωτὴρ, καὶ διὰ τί Βύσιον ἕνα τῶν μηνῶν καλοῦσιν; ὁσιωτῆρα μὲν καλοῦσι τὸ θυόμενον ἱερεῖον, ὅταν ὅσιος ἀποδειχθῇ. πέντε δὲ εἰσὶν ὅσιοι διὰ βίου, καὶ τὰ πολλὰ μετὰ τῶν προφητῶν δρῶσιν οὗτοι, καὶ συνεργοῦσιν, ἁ γεγονέναι δοκοῦντες ἀπὸ Δευκαλίωνος. ὁ δὲ Βύσιος μὴν, ὡς μὲν οἱ πόλλοι νομίζουσι, φύσιός ἐστι. (ἔαρος γὰρ ἀρχὴ, καὶ τὰ πολλὰ φύεται τηνικαῦτα καὶ διαβλαστάνει)

τὸ

τὸ δ' ἀληθὲς, οὐκ ἔχει οὕτως. οὐ γὰρ ἀντὶ τοῦ φ τὸ β χρῶνται Δελφοὶ καθάπερ Μακεδόνες (Βίλιππον καὶ Βάλακρον, καὶ Βερονίκην λέγοντες) ἀλλ' ἀντὶ τοῦ π. καὶ γὰρ τὸ πατεῖν, βατεῖν, καὶ τὸ πικρὸν, βικρὸν ἐπιεικῶς καλοῦσιν. ἔστιν οὖν Πύσιος ὁ Βύσιος, ἐν ᾧ πυστιῶνται καὶ πυνθάνονται τοῦ θεοῦ. τὸ γὰρ ἐννοεῖν καὶ πάτριον. ἐν τῷ μηνὶ γὰρ τούτῳ χρηστήριον ἐγίνετο, καὶ ἑβδόμην ταύτην νομίζουσι τοῦ θεοῦ γενέθλιον, καὶ πολύφθοον ὀνομάζουσι, οὐ διὰ τὸ πέττεσθαι φθοῖς, ἀλλὰ πολυπευθῆ καὶ πολυμάντευτον οὖσαν. ὀψὲ γὰρ ἀνείθησαν αἱ κατὰ μῆνα μαντεῖαι τοῖς δεομένοις· πρότερον δὲ ἅπαξ ἐθεμίστευεν ἡ Πυθία τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν, ὡς Καλλισθένης καὶ Ἀναξανδρίδης ἱστορήκασι. *Quis eſt apud Delphos* HOSIOTER, *& cur unum de menſibus appellant Byſium? Hoſioter eſt victima quæ immolatur, cum creatur Hoſius* [vox ſanctum deno-tat.] *Quinque autem ſunt Hoſii per totam vitam, multiſque in rebus adſunt vatibus, atque unà etiam ſacrificant: quippe à Deucalione genus crediti trahere. Byſius menſis, ut plerique putant, Phyſius eſt, à naſcendo ſic dictus. Eſt enim veris initio, quo tempore pleraque naſcuntur & germinant. Sed res ita non habet. Non enim Delphi B. litera pro Ph utuntur (ut Macedones, qui Bilippum, Balacrum, Beronicam dicunt, quæ ſunt Philippus, Phalacrus, Pheronice) ſed loco literæ P, ſoliti bateîn dicere & bicròn, quæ ſunt patein & picrón. Eſt ergo Byſius dictum pro Phyſius, quod eo menſe Deum ſcitantur. Atque hæc ſententia convenit cum antiquis Delphorum obſervationibus. Menſe enim iſto Oraculum primò extitit, & ſeptimanam iſtam Deo natalitiam putant, polyphtoumque nominant; non à coquendis phthoibus* (quod eſt placentæ genus) *ſed quod multa tum Reſponſa Deus edat. Sero enim cœpit ſingulis menſibus Oracula requirentibus reſpondere. Antiquitus ſemel duntaxat in anno vaticinabatur Pythia, idque iſtâ die: ut Calliſthenes & Anaxandridas tradiderunt.*

Sic Servius, (ad Virgilii verſus ſequentes: *Qualis ubi hybernam Lyciam, Xanthique fluenta Deſerit, ac Delum Maternam inviſit Apollo*) *Conſtat enim Apollinem ſex menſibus hyemis apud Pataram Lyciæ civitatem dare reſponſa, & ſex menſibus æſtivis apud Delum.* Quod indicat etiam in aliis χρηστηρίοις certa conſulendi ac Reſpondendi tempora fuiſſe obſervata. Hinc quoque Lucianus in bis accuſato: Ὁ Ἀπόλλων τε αὖ, πολυπράγμονα τὴν τέχνην ἐπανελόμενος, ὀλίγου δεῖν τὰ ὦτα ἐκκεκώφωται, πρὸς τῶν ἐνοχλούντων κατὰ χρείαν τῆς μαντικῆς· καὶ ἄρτι μὲν αὐτῷ ἐν Δελφοῖς ἀναγκαῖον εἶναι. μετ' ὀλίγον δὲ, εἰς Κολοφῶνα θεῖ. κἀκεῖθεν εἰς Ξάνθον μεταβαίνει. καὶ δρομαῖος αὖθις εἰς τὴν Κλάρον. εἶτα εἰς Δῆλον, ἢ εἰς Βραγχίδας. καὶ ὅλως ἔνθα ἂν ἡ πρόμαντις πιοῦσα τοῦ ἱεροῦ νάματος, καὶ μασησαμένη τῆς δάφνης καὶ τὸν τρίποδα διασεισαμένη, κελεύῃ παρεῖναι, ἄοκνον χρὴ αὐτίκα μάλα παρεστάναι συνείροντα τοὺς χρησμοὺς, ἢ οἴχεται οἱ τὴν δόξαν τῆς τέχνης.

Quin negotioſam artem exercens, parum abeſt quin obſurdeſcat auribus, adeo importuni ſunt qui Oracula efflagitant. At nunc quidem illi in Delphis eſſe neceſſe eſt; paulo poſt Colophonem petit; inde & Xanthum tranſit: poſtea Clarum currendo contendit: deinde Delum aut Branchidas. Denique quocunque vates ſacrum laticem pota, commanducatæ lauro, & Tripode concuſſo, venire jubet, impigrum protinus adſiſtere oportet, Oracula connectentem; aut alioquin artis gloria illi intercidit.

Quibus temporibus certò conſtitutis addendi ſunt *Dies faſti* atque *nefaſti*, quibus Pythia (uti & circa alia Sacra alibi fiebat) nulla Reſponſa, ne quidem maximis auctoritate viris, niſi vi, aut quaſi vi, coacta reddebat. Cujus rei exemplum habemus in Plutarchi Alexandro, hoc modo: Βουλόμενος δὲ τῷ θεῷ χρήσασθαι περὶ τῆς στρατείας, ἦλθεν ἐς Δελφοὺς, καὶ κατὰ τύχην ἡμερῶν ἀποφράδων οὐσῶν, ἐν αἷς οὐ νενόμισται θεμιστεύειν, πρῶ-

πρῶτον μὲν ἔπεμπεν παρακαλῶν τὴν πρόμαντιν· ὡς δὲ ἀρνουμένης, καὶ προϊσχουμένης τὸν νόμον, αὐτὸς ἀναβὰς βίᾳ πρὸς τὸν ναὸν εἷλκεν αὐτήν. ἡ δὲ ὥσπερ ἐξηττημένη τῆς σπουδῆς, εἶπεν, Ἀνίκητος εἶ ὦ παῖ. τοῦτο ἀκούσας Ἀλέξανδρος, οὐκ ἔτι ἔφη χρῄζειν ἑτέρου μαντεύματος, ἀλλὰ ἔχειν ὃν ἐβούλετο παρ' αὐτῆς χρησμόν.

Delphos ad Apollinem de bello conſulendum profectus, quod forte dies nefaſti eſſent, quibus non erat ſolenne Oracula edere primo miſit certos qui vatem orarent, ut veniret. Recuſante illa, & legem prætendente, adſcendit ipſe, atque VI TRAXIT EAM AD TEMPLUM. *Quæ ipſius expugnata contentione, ait, Invictus es fili. Id audiens Alexander negavit ſe alias ſortes quærere; ſed habere quod peteret ab ea Oraculum.* Idem pene exemplum de Philomelo Pauſanias habet, lib. . . .

Videmus igitur hic & *nefaſtos dies* intercurriſſe, & *ſtata* Reſponſis reddendis fuiſſe *tempora.* Quæ quod ſingulis menſibus redirent etiam ex his Plutarchi verbis (in dialogo, Cur nunc (i. e. hujus Plutarchi ætate) Pythia non reddat Oracula carmine) ſatis clare firmatur: Καὶ ὁ Βόηθος, Ναὶ (εἶπεν) οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸν θεὸν εἰς σῶμα καθειργνύναι θνητὸν ἅπαξ ἑκάστου μηνὸς, ἀλλὰ καὶ λίθῳ παντὶ καὶ χαλκῷ συμφυράσομεν αὐτόν.

Nimirum vero, ajebat Boœthus. Non ſatis enim eſt, Deum quovis menſe in corpus includere mortale [Pythiæ nimirum;] *niſi eum etiam cum omni lapide & ære confundamus.*

Hæc autem ſic *ſtata tempora* & *dies nefaſti*, occaſiones dabant tempus Conſulentibus prolongandi; ut ſic commodius pararentur, ſi quæ in anteceſſum paranda erant; quod nonnunquam contingebat: aut ut ſpatium nanciſcerentur expiſcandi, vel ex famulitio aut comitatu advenarum vel etiam ipſis Oraculum poſcentibus, illa quæ ipſis ad Reſponſa commode

mode reddenda quandoque neceſſaria erant : Accedebat , ut ſic & aliis Oraculorum ſedibus, quibuſcum ipſis occulte commercia ac colluſiones erant , quoque ſpatium atque occaſio reddendi Reſponſa daretur. Sicuti huic idem ille Apollo, nunc *Delphis* , nunc *Collophone* , nunc *Xanthi* , nunc in *Claro*, nunc *apud Branchidas*, nunc iterum alibi Oracula ſua fundebat.

4. Dum interim ſic moræ nectebantur , aut occaſiones morarum quærebantur , ac per *preces* & *ſacrificia* , *victimarumque* ac *viſcerum inſpectiones* bona omina per *Haruſpicinam* erant captanda : hiſce ordine præcedere debebant *Luſtrationes* , ſeu *purificationes* per manuum ac pedum, vel totius quoque corporis, lotiones: in quem finem hujuſmodi templis aut fontes , aut labra , vel lebetes , uti & περιῤῥαντήρια ſeu vaſa quibus aqua luſtralis continebatur aderant.

Hinc de Penelope apud Homerum habemus :

Ἡ δ' ὑδρηναμένη καθαρὰ χροΐ εἵματ' ἔχουσα.

Atque apud Aſc. Pedianum : *Delubra dicunt ea templa , in quibus ſunt labra corporum abluendorum mortuorum , ut Dodonæi Jovis , aut Apollinis Delphici ; in quorum delubris lebetes tripodeſque viſuntur.* Sicut & apud Iſidorum Ovid. lib. 15. *Delubra veteres dicebant Templa fontes habentia, quibus ante ingreſſum diluebantur ; & appellata delubra à diluendo.*

Adſtabant præterea ad Perirranteria, quæ ad Sacra ſepta eorumque introitus, adeoque ad Templorum aditus , poſita erant, *Sacrorum Miniſtri* qui aſpergillis ex lauri frondibus ad Templum aſcendentes aſpergebant : ac tabella ibi fixa erat, cum inſcriptione ; *Ne quis illotis manibus intra perirranteria, ſeu ſacra vaſa penetraret.* Sic Ovid. de Deucal. & Pyrrha, poſt Diluvium &c. *Inde ubi libatos irroravere liquores.*

Veſti-

Veſtibus & capiti; quod Delphis factum, cum Themis, adhuc ibi *Oracla tenebat*, fingitur. Quin & *Sacrorum Miniſtri*, (imo & ipſa *Pythia*) ſeſe in Caſtalio fonte lavantes Sacris his inſerviendis purificare debebant, uti ex Euripidis Ione patet, hoc modo:

Ἀλλ' ὦ Φοίβου Δελφοί θεράπιδες
Τὰς Κασταλίας ἀργυροειδεῖς
Βαίνετε δίνας· καθαραῖς δὲ δρόσοις
Ἀφυδρανάμενοι, στείχετε ναούς.

Sed ô Delphici fani miniſtri ad
Caſtaliæ limpidos
Ite vertices, puroque rore (aquæ)
Abluti ite in templum, &c.

Verum à purificationibus tranſeamus ad ipſa Sacrificia; quæ ita à Luciano deſcribuntur: Θέμενοι δὲ βωμοὺς, καὶ προῤῥήσεις καὶ περιῤῥαντήρια προσάγουσι τὰς θυσίας. βοῦν μὲν ἀροτῆρα, ὁ γεωργός. ἄρνα δὲ ὁ ποιμὴν, καὶ αἶγα ὁ αἰπόλος. ὁ δέ τις, λιβανωτὸν, ἢ πόπανον· ὁ δὲ πένης, ἱλάσατο τὸν θεὸν, φιλήσας μόνον τὴν αὑτοῦ δεξιὰν· ἀλλ' οἵγε θύοντες, ἐπ' ἐκείνους γὰρ ἐπάνειμι, στεφανώσαντες τὸ ζῶον, καὶ πολύ γε πρότερον ἐξετάσαντες εἰ ἐντελὲς εἴη, ἵνα μὴ δὲ τῶν ἀχρήστων τι κατασφάττωσι, προσάγουσι τῷ βωμῷ, καὶ φονεύουσιν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ θεοῦ, γοερόν τι μυκώμενον, καὶ ὡς τὸ εἰκὸς εὔφημον, καὶ ἡμίφωνον ἤδη τῇ θυσίᾳ ἐπαυλοῦν. Τὶς οὐκ ἂν εἰκάσειεν ἥδεσθαι ταῦθ' ὁρῶντας τοὺς θεούς; καὶ τὸ μὲν πρόγραμμα φησὶ, μὴ παριέναι εἴσω περιῤῥαντηρίων, ὅς τις μὴ καθαρός ἐστι τὰς χεῖρας. ὁ δ' ἱερεὺς αὐτὸς, ἕστηκεν ἡμαγμένος, καὶ ὥσπερ ὁ Κύκλωψ ἐκεῖνος, ἀνατέμνων, καὶ τὰ ἔγκατα ἐξαίρων, καὶ καρδιουλκῶν, καὶ τὸ αἷμα τῷ βωμῷ περιχέων. καὶ τί γὰρ οὐκ εὐσεβὲς ἐπιτελῶν; ἐπὶ πᾶσι δὲ πῦρ ἀνακαύσας, ἐπέθηκε, φέρων αὐτῇ δορᾷ τὴν αἶγα, καὶ αὐτοῖς ἐρίοις τὸ πρόβατον. ἡ δὲ κνῖσσα θεσπέσιος καὶ ἱεροπρεπης χωρεῖ ἄνω, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν διασκίδναται ἠρέμα.

Tum autem conſtitutis aris, Oraculique ſeptis, & puris vaſis, victimas adducunt: bovem aratorem Agricola, agnum opilio, capram caprarius: alius thus aut placentam. Pauper vero Deum, ejus tantummodò dextram oſculatus, propitium reddit. Jam vero quum immolant (ad illos enim redeo) coronatam pecudem, quæ multò ante, ſitne ad ſacra legitima explorarunt, ne quam ex his mactent, quas vetat religio, ad aram adducunt, & ob oculos Dei jugulant, flebile quiddam emugientem, utque veriſimile eſt, bene ominantem, & jam dimidio vocis ſono rei ſacræ accinentem. Quis non conjiciat Deos hoc ſpectaculo delectari? Quin & pro foribus tabula denuntiat, nequis intra pura vaſa conſiſtat, qui non ſit puris manibus. Tum ipſe ſanguine fœdatus, non aliter quam Cyclops ille, pecudem incidit, inteſtina educit, cor avellit; & cruorem aræ circumfundit. Et quid tandem quod non ſit pietatis non peragit? Poſt omnia demum incenſo igni, capram cum ipſa pelle portatam, cumque lana ovem imponit. Nidor interim ille Divinus & ſacer ſurſum fertur, & in ipſum uſque cœlum ſubvectus, paulatim diffunditur.

Neminem autem ad precandum Deum, vel ad poſcenda Reſponſa accedere potuiſſe, qui non ante (poſt ejuſmodi purificationes, quibus alia quandoque accedebant) ſacrificaſſet, *victimaſque* quo largiores eò gratiores, mactaſſet, ſatis patet ex Æditui (apud Eurip. in Ione) verbis. Qui Æædituus, poſt quam ipſe laureis ramis Templi humum verrendo purgaverat, atque aqua ex Caſtalio fonte hauſta irroraverat;

[Χρυσέων δ' ἐκ τευχέων ῥίψω
Γαίας παγὰν,
Ἂν ἀποχεύονται Κασταλίας
Δίναι, νοτερὸν ὕδωρ
Βάλλων, ὅσιος ἀπ' εὐνᾶς ὤν;
Ita enim de ſemetipſo loquitur.]

Ita advenas conſulendi gratia ibi præſentes alloquitur:

> Εἰ μὲν ἐθύσατε πέλανον πρὸ δόμων
> Καὶ τὶ πυθέσθαι χρήζετε Φοίβου
> Πάριτ᾽ ἐς θυμέλας. ἐπὶ δ᾽ ἀσφάκτοις
> Μήλοισι, δόμων μὴ πάριτ᾽ εἰς μυχόν.

[quæ placenta credo, ſufficiebat pauperibus; cum ditiores Oves aut Boves aut capras &c. mactarent.]

> *Siquidem* (Deo) PLACENTAM IMMOLASTIS *ante Templum*
> *Et aliquid ex Phœbo ſciſcitari cupitis,*
> *Accedite ad aras.* NON MACTATIS *verò*
> OVIBUS, *ne in penetralia Templi tranſite.*

Ex ejuſmodi *Victimis epuliſque* illas ſemper ſubſequentibus, hunc fructum cupiebant hujus Templi atque Oraculi miniſtri, ut quam lautè quotidie, idque aliorum ſumptu, viverent: ſive illi eſſent Prophetæ, aliique ſacrorum hujus Templi Antiſtites, ſive Haruſpices, Victimarii, Popæ, coqui, Tibicines, ſive & cætera turba, quæ hiſce ſubſerviebat. Quare & quamdiu poterant circa hæc moras nectebant; nec prætextus unquam deerant.

Ut enim una ſæpe ac ſola erat Pythia, præcipue poſterioribus, imò ipſius Plutarchi, temporibus; ſic felicioribus hujus χρηστηρίου temporibus plures ſimul erant. Quod indicat clare Plutarchus his verbis: Ἐπεὶ δὲ τῷ θεῷ δόξαν οὕτως, ἥτε Ἑλλὰς ἐῤῥώσθη πόλεσι, καὶ τὸ χωρίον ἀνθρώποις ἐπλήθυε, δυσὶν ἐχρῶντο προφήτισιν ἐν μέρει, καθιεμέναις, καὶ τρίτη δ᾽ ἔφεδρος ἦν ἀποδεδειγμένη. νῦν δ᾽ ἐστὶ μία προφῆτις, καὶ οὐκ ἐγκαλοῦμεν· ἐξαρκεῖ γὰρ αὐτὴ τοῖς δεομένοις. *Poſtea quam Deo ita viſum eſt, & Græcia conditis urbibus convaleſceret, locuſque hominum multitudine frequentaretur, duabus uti cœperunt Antiſti-*

tibus

tibus viciſſim deſcendentibus; tertia tanquam ſupernumeraria deſignata erat. Nunc ſacerdos eſt unica, nec conquerimur, quum ſit una conſulentibus ſatis. Quod nimirum merces eorum tanto minus jam vendibiles eſſent.

5. *Prophetas* quoque plures numero fuiſſe nobis indicat modo adductus Plutarchus ſub initium Dialogi de Oraculorum defectu his verbis: Ταῦτα γὰρ ἦν ἀκούειν τῶν ἐκεῖ Προφητῶν, *Iſta enim narrabantur ibi à Prophetis.* Similiter Ælianus; ubi de lupo loquitur, qui unius Prophetarum veſte arrepta, eum ducèbat, ubi donaria furto ex Delphico Templo defoſſa fuerant; hoc modo: Λύκος τὸ ζῶον κατεμήνυσε, παρελθὼν εἰς τὸν νεὼν, καὶ τῶν Προφητῶν τινα τῆς ἐσθῆτος τῆς ἱερᾶς ἑλκύσας τῷ στόματι, καὶ προσαγαγὼν μέχρι τοῦ τόπου, ἐν ᾧ τὰ ἀναθήματα ἐκέκρυπτο, εἶτα τοῖς προσθίοις ὤρυττεν αὐτόν. *Lupus (animal) indicavit, quum intra Templum ingreſſus Prophetarum quempiam, (ſacram illius veſtem mordicus comprehendens), traxit ad locum uſque in quem donaria occultata fuerant: deinde anterioribus pedibus locum effodit.*

Conſtat id quoque ex Euripidis Ione; ubi indicat ipſos quoque ſorte ductos ibi *Oraculis* ſeu Reſponſis faticanis præſidere; eaque ore proprio conſulentibus profari ac declarare. Nam quamvis *Pythia* illa primùm voce proferret; id fiebat ſono ac geſtibus tam inconditis, confuſis atque non intelligibilibus, ut *Prophetis* ſeu Interpretibus ſacris neceſſe haberet, qui verba illa, (quaſi foliis mandata) colligerent, in ordinem redigerent ac declararent. Ita igitur apud Euripidem Xuthus:

Ξοῦθος] Ἔσται τάδ᾽. ἀλλὰ τίς προφητεύει θεοῦ;
Ἴων] Ἡμεῖς τά γ᾽ ἔξω. τῶν ἔσω ἄλλοις μέλει,
Οἳ πλησίον θάσσουσι τρίποδος, ξένε,
Δελφῶν ἀριστεῖς, οὓς ἐκλήρωσεν πάλος.

Xuthus]

Xuthus] *Fient hæc. Sed quis eſt hîc Propheta Dei?*
Ion] *Nos quidem ea curamus. quæ ſunt extra*
Templum: Interiora vero alii curant,
Qui prope tripodem ſedent, hoſpes,
Optimates Delphorum, quos legit ſors.

Nec fruſtra hi ex Delphorum optimatibus erant: quod nempe illud munus atque arcanum aliorum, præter hos, fidei minimè concrederent.

Ad quos igitur locutus dixerat hic Ion:

Ἀλλ' ὦ Φοίβου Δελφοὶ θέραπες
Τὰς Κασταλίας ἀργυροειδεῖς
Βαίνετε δίνας. Καθαραῖς δὲ δρόσοις
Ἀφυδρανάμενοι, στείχετε ναούς.
Στόμα τ' εὔφημον φρουρεῖτε ἀγαθὸν,
Φήμας τ' ἀγαθὰς τοῖς ἐθέλουσι
Μαντεύεσθε,
Γλώσσης ἰδίας ἀποφαίνειν.

Sed ô Delphici Phœbi miniſtri ad
Caſtaliæ limpidos
Ite vertices, puroque rore [puris aquis]
Abluti ite in Templum,
Oſque bene ominans, & bonum cuſtodite.
Reſponſaque læta cupientibus
Vaticinantes date
PROPRIA LINGUA (*Oracula*) *declarantes.*

Præter hos *Prophetas*, etiam adfuiſſe *Poëtas*, conſtat: de quibus tamen ſtatim ulterius loquar. Magnam præterea ibi fuiſſe (præter *Amphyctiones*, alioſque qui inter Miniſtros cenſendi non erant) turbam *Miniſtrorum*; ut *Haruſpicum*, *Augurum*, *Victimariorum*, *Poparum coquorum*, *tubicinum*

ac *tibicinum* , tum ex aliis , tum & inde patet , quod nulla pene ſacrificia, aut ſacra, aliter conſtarent.

Videmus ergo quantam multitudinem epulis ſuis adhibere neceſſe habuerint Conſulentes hoc Oraculum, ſi divites eſſent: quorum numerus ſemper longe maximus erat: quod pauperes, nonniſi perrarò (at hi quidem ex vicinis urbibus &c.) hoc Oraculum conſulendi gratia adirent; illiſque *diobolares* aut *triobolares Vates* , adeoque ex triviis ſufficere deberent.

Eluceſcit hinc , mi lector ; quantum intereſſet ut diu hæc , ac in longum protraherentur , antequam eſſet litatum ; ac quot & qualia artificia excogitata fuerint ut ſuperſtitioſi advenæ naſo ſic ducerentur, ut crederent hæc ſumma fide ac pietate geri; Deorumque nutu ac directione atque ob rationes ſive occultas , ſive tales quales Antiſtitibus ipſis ob oculos ponere, (atque ita ſimul ſuperſtitioſum ſatis metum ac timorem injicere) lubebat. Quas artes & impoſturas , ſi vel maxime deprehenderent , tamen ſibi innoteſcere illas , minime audebant manifeſtare ; ne in certum mortis (etiam ignominiæ notatæ) periculum ſeſe injicerent: quod omnes incolæ omneſque Vicini pro Templi atque Oraculi auctoritate, omne fas ac nefas patraturi eſſent; ſi quis hîc ſeſe religioni opponere vellet.

7. Si igitur minus litatum eſſet , iterandum erat ſacrificium. Quas autem fraudes quaſque impoſturas ibi perpetrare poſſent Antiſtites , ac cum ipſis Haruſpices, patet ex ſequentibus exemplis. Quæ de nautis Tæniis narrat Athenæus certè digna ſunt , ut huc afferantur , quamvis & alibi , (alia tamen occaſione) à me allata fuerint. Nautæ, ſcilicet , quidam Tænii poſt longam ac laborioſam navigationem terræ feliciter tandem redditi, Dîs ſacrificabant hædum chariſterium, parvum tamen ac gracilem. His dum inſervit popa , viſo tam macro ac parvo animali , unde non lautæ exſpectandæ erant

erant epulæ; ac dum mactandæ victimæ inſerviens, poſt jugulatam adapertamque pecudem pertractat viſcera, mirâ manuum agilitate; dumque ex perpetuo ritu jecur perſpectant nautæ, nebulo iſte manum ulterius promovet, renemque magnâ audacia aufert, & in propinquam jacit foveam: quem (renem) ubi animadverſum eſt deficere, tumultuari nautæ ac ſibi timere, quibus hoc portentum eſſet oblatum. Quando igitur non litarant hâc prima victimâ, ſuccidaneam præcidaneæ ſubſtituunt. Sed hoc quoque fruſtra: nam & hæc ſine corde reperitur, fraude ſimili ejuſdem hominis ſacerrimi. Itaque opus erat tertio hædo.

At quis dubitet hæc non creberrime factitata, ubi votiva ſacrificia celebranda erant? ac quidem bona omina ex cæſis victimis exſpectanda. Quibus & Delphis exſpectandus erat victimæ tremor: ubi nec omnis ipſius tremor ſufficiens erat.

Per hæc itaque ſacrificia, ac plurifariam iteratas victimas, lucrabantur quoque tempus, ſi id ipſis neceſſe foret, templi hujus Antiſtites; eaque occaſione inter epulas, vel ex ipſis conſulentibus Oraculum, vel ex ipſorum comitatu ſeu famulitio, ſæpe expiſcari valebant talia, quæ ad deſiderata ipſis Reſponſa conducere poſſent. Nec deerant aliæ quoque artes, quas in ipſis inſtituerent victimis. Tremere enim illæ, ut modo obiter indicavi, debebant: de quo tamen tremore ſtatim latius loquar.

Ergo *Haruſpices* ita inſpectis extis bona malave pronuntiabant præſagia; Dîs, ſcilicet, ſic præmonſtrantibus bonos maloſve ſuper conſultationibus ſucceſſus. Atque hæc ſæpius iteranda erant, nuncque huic nunc iſti Deo aut Deæ ſacrificandum; ut ſic major copia victimarum caderet, epulæque ſacrificiis ſemper adjunctæ plures inde Sacerdotibus &c. redundarent. Imò & immolatio illa Arietis quandoque ite-

randa erat. Dum interim hi nebulones, ſic aliorum ſumptibus laute convivantes, ludibrio haberent ſimplices nimium Conſultores.

Quales enim homines fuerint hi haruſpices, qualiſque tota Haruſpicina graphice ac lepide nobis Cicero (lib. 2. de Div.) ſic deſcribit: *Vetus autem illud Catonis admodum ſcitum eſt, qui mirari ſe ajebat, quod non rideret Haruſpex Haruſpicem cum vidiſſet. Quota enim quæque res evenit prædicta ab his? aut ſi evenit quippiam quid afferri poteſt cur non caſu id evenerit? Rex Pruſias cum Hannibali apud eum exulanti pugnare placeret, negabat ſe audere, quod exta prohiberent.* An tu, *inquit*, carunculæ Vitulinæ, *mavis quam Imperatori veteri credere? Quid? Ipſe Cæſar cum a ſummo Haruſpice moneretur, ne in Africam ante brumam tranſmitteret, nonne tranſmiſit? Quod ni feciſſet, unum in locum omnes adverſariorum copiæ conveniſſent. Quid ego Haruſpicum Reſponſa commemorem (poſſem equidem innumerabilia) quæ aut nullos habuerunt exitus, aut contrarios? Hoc civili bello, Dii immortales, quam multa luſerunt? quæ nobis in Græciam Roma Reſponſa Haruſpicum miſſa ſunt? quæ dicta Pompejo (etenim ille admodum extis & oſtentis movebatur) non lubet commemorare; nec vero neceſſe eſt, tibi præſertim qui interfuiſti: Vides tamen omnia fere contra, ac dicta ſunt, veniſſe.*

8. Cum ergo & *Antiſtites* & *Haruſpices*, cæterique Apollinis hujus alumni, hinc laute epularentur, minime mirum & hîc (& apud alia χρηστήρια) talia à Sacerdotibus fuiſſe perpetrata. Hinc enim hic *Delphicus Apollo* non conſulebatur, priusquam victima, quæ poſtrema ante conſultationem mactanda erat, dum cædebatur, tota contremiſceret: quod oſtentum videlicet monſtrabat nunc plene eſſe litatum. Ita enim Plu-

Plutarchus ſub finem Dialogi de Oraculorum defectu: Αἱ δὲ τῶν ἱερείδων καταστάσεις τί βούλονται, καὶ τὸ μὴ θεμιστεύειν, εἰ μὴ τὸ ἱερεῖον ὅλον ἐξ ἄκρων σφυρῶν ὑπότρομον γένηται, καὶ κραδανθῇ κατασπενδόμενον; οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ κατασεῖσαι τὴν κεφαλὴν ὥσπερ ἐν ταῖς ἄλλαις θυσίαις, ἀλλὰ πᾶσι δεῖ τοῖς μέρεσι, τὸν σάλον ὁμοῦ καὶ τὸν παλμὸν ἐγγενέσθαι μετὰ ψόφου τρομώδους. ἐὰν γὰρ μὴ τοῦτο γένηται, τὸ μαντεῖον οὔ φασι χρηματίζειν, οὐδὲ εἰσάγουσι τὴν Πυθίαν. καὶ τοῦ θεοῦ μὲν ἢ δαίμονος αἰτίαν τὴν πλείστην ἀνατιθέντας, εἰκός ἐστι ταῦτα ποιεῖν καὶ νομίζειν, ὡς δὲ σὺ λέγεις, οὐκ εἰκός.

Jam Antiſtitarum conſtitutio, quid ſibi vult? quid quod ſors non editur, niſi hoſtia toto corpore, dum libamentis mactatur, ab imis uſque articulis ſuccutiatur & contremiſcat? Neque enim ſatis eſt quaſſari caput, ut in aliis ſacrificiis, ſed omnibus pariter artubus tremorem oportet cum trepido ſtrepitu agitationeque inceſſere. Quod ſi non fiat Oracula negant ab Operto reddi, nec introducunt Pythiam. At qui veroſimile eſt eos qui iſta faciunt, & ex ritu obſervant, Deo aut Dæmoni maximam cauſam adſcribere: ut autem tute dicis, non eſt veriſimile.

Fuerit ne *motus* ille ac *tremor* Divinitus factus, ſeu potius ab arte Dæmoniaca, an contrà Antiſtitum arte ac fraude factus, inde facile conjici poteſt, quod aqua frigida non perfunderetur ſolum, verum & obrueretur quandoque; ſi à minori frigidæ copia id minus contingeret. Quod ſic quoque ſatis indicat idem Plutarchus, paulo inferius: οἱ μὲν γὰρ ἱερεῖς καὶ ὅσιοι θύειν φασὶ τὸ ἱερεῖον καὶ κατασπένδειν, καὶ τὴν κίνησιν αὐτοῦ καὶ τὸν τρόμον ἀποθεωρεῖν ἑτέρου τινὸς τοῦθ' ἡμῶν ἢ τὸ θεμιστεύειν τὸν θεὸν λαμβάνοντες. δεῖ γὰρ τὸ θύσιμον καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ καθαρὸν εἶναι καὶ ἀσινὲς καὶ ἀδιάφθορον. μετρεῖν μὲν οὖν περὶ τὸ σῶμα κατιδεῖν, οὐ πάνυ χαλεπόν ἐστι, τὴν δὲ ψυχὴν δοκιμάζουσι, τοῖς μὲν ταύροις ἄλφιτα τοῖς δὲ κάπροις ἐρεβίνθους παραλιθέντες. τὸ γὰρ μὴ γευσάμενον, ὑγιαίνειν οὐκ οἴονται. τὴν δ' αἶγα διελέγχειν τὸ ψυ-

χεῶν ὕδωρ. οὐ γὰρ εἶναι ψυχῆς κατὰ φύσιν ἐχούσης τὸ πρὸς τὴν κατάσεισιν ἀπαθὲς καὶ ἀκίνητον.

Nam Sacerdotes & qui hoſtiam ſe ſacrificare dicunt & immolare, ejuſque motum & horrorem obſervare idcirco iſta faciunt, ut Deus Reſponſa edat. Victimam enim ſacro aptam, eſſe oportet & corpore & anima puram, integram & incontaminatam. Quarum rerum documenta in corpore pervidere non eſt perdifficile: at animam explorant in tauris polenta, in capris cicere appoſito. Si enim non guſtent, ſana eſſe non putant. Capram frigida deprehendit, quod animi non ſit, ut natura fert, conſtituti, quum invergitur humor, nihil affici nec commoveri.

Ac paulo poſt:

Θεοπρόπων γὰρ ἀπὸ ξένης παραγενομένων λέγεται τὰς πρώτας κατασπείσεις ἀκίνητον ὑπομεῖναι καὶ ἀπαθὲς τὸ ἱερεῖον, ὑπερβαλλομένων δὲ φιλοτιμίᾳ τῶν ἱερέων καὶ προσλιπαρούντων, μόλις ὑπόμβρον γενόμενον καὶ κατακλυσθὲν, ἐνδοῦναι.

Ut cognovimus in Pythia, quæ nuper mortua eſt. Nam quum exteri quidam ad Oraculum veniſſent, victimam ferunt primas libationes inconcuſſam nihilque commotam pertuliſſe; deinde ſacerdotibus certatim urgentibus, modumque tranſeuntibus vix tandem latice obrutam, & inundatam, ceſſiſſe.

Sic motus & horrores animalium naturales, (ut in equis & canibus ex aquatu, aut natatu accidit) ſi id in rem ipſorum eſſet, pro Deorum operationibus extraordinariis haberi, & pro Omine accipi, volebant.

9. Poſt mactatas igitur victimas, quibus ritè litatum eſſet, jam adire licebat Apollinem. Attamen priuſquam id fieret adhuc ſortitione opus erat: nec temere ita aliquis, abſque illa Apollinem conſultum ibat. Sortiebantur nempe inter ſe conſultores,

res, quis primus, quis ſecundus, quis tertius, &c. accederet ad accipienda Reſponſa. Quod nobis primus declarat Æſchylus; qui, in Eumenibus, ita Pythiam loquentem, (inter alia) inducit:

Κ᾽ εἰ παρ᾽ Ἑλλήνων τινες,
Ἴτων πάλῳ λαχόντες, ὡς νομίζεται·
Μαντεύομαι γάρ ὡς ἡγῆται θεός.

Et ſi qui ex Græcis adſunt,
Veniant poſt ſortes tractas, ſicut lege ſtatum eſt:
Vaticinor enim nunc, ſicut me ducit Deus.

Uti & ſecundò Euripides, ex Xuthi conſulentis perſona, hoc modo:

Στείχοιμ᾽ ἂν εἴσω. καὶ γὰρ ὡς ἐγὼ κλύω
Χρηστήριον πέπτωκε. τοῖς ἐπήλυσι
Κοινὸν πρὸ ναοῦ. βουλόμεσθ᾽ ἐν ἡμέρᾳ
Τῇδ᾽, αἰσία γὰρ, θεοῦ λαβεῖν μαντεύματα.

Ibo igitur intro. Etenim, ut ego audio,
Per ſortem cecidit advenis ſors ad Oracula
Communes ante Templum. Volumus die
Hac (ſacra enim eſt) Dei capere Oracula.

Cauſa hujus ſortitionis procul omni dubio fuit, ne facile aberrare poſſent Antiſtites circa illos, quibus eſſent reddenda Oraculorum Reſponſa. Ut qui error ipſis facile contemptum creare potuiſſet; ſi aut nihil ad rem facientia, aut abſona & abſurda reſpondiſſet ad interrogata conſultorum Pythia.

Quin quod iterum aſpergine aquæ ſacratæ per περιῤῥαντήρια eſſent purificandi Conſultores, liquere videtur ex eodem Euripidis Ione; qui ibi æditus erat. Ita enim ille ad verba Creuſæ; quæ

quæ ſumptis laureis ramis, interim Deo ſupplicatum ibat, ut fauſtum ſibi obtineret Reſponſum:

Ἀλλὰ χρυσέαις
Πρόχουσιν, ἐλθὼν εἰς ἀπορραντήρια
Δρόσον καθήσω.

CAPUT VI.

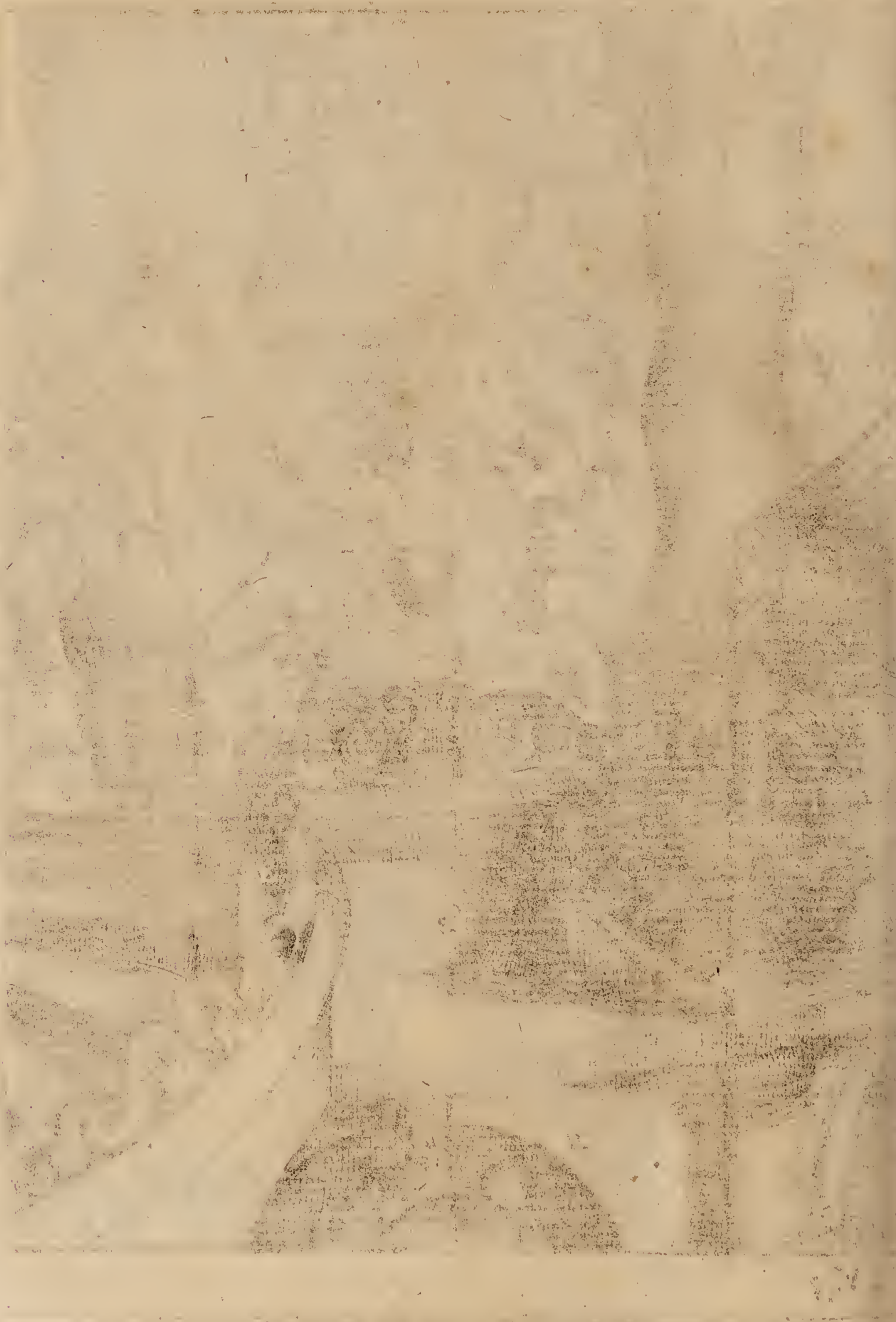
10. *Poſt hæc introitus eorum qui, conſulturi Apollinem, veniebant in* cellam *ad id adornatam; ac quonam habitu atque ornatu id fieret.* 11. *Prece prius fuſa, poſtulationes ſuas conſultores, dum* cellam *iſtam adibant, libellis obſignatis inſcriptas Antiſtitibus tradidiſſe.* 12. *Media atque artes clam reſignandi libellos iſtos obſignatos.* 13. *De* cella, *modo nominata, ulterior diſquiſitio; uti & adytorum &c. ulterior deſcriptio.* 14. *Purificatio, ſeu luſtratio templi, ante Pythiæ ad adyta acceſſum atque introitum.* 15. *Introitus, tandem, Pythiæ in adyta, poſt potam aquam Caſtaliam vel Caſſotidem, laurumque hinc manducatam: quonamque ornatu intrarit illa; quidque aliis in locis Vates, ante reddenda Reſponſa biberint tractatur. Quâ occaſione quoque agitur de vapore fatidico ex aqua exſurgente, atque igne ac ſpiritu Vatem Delphicam complectentibus occupantibusque, ex Jamblicho.* 16. *A quibus Pythia deducta fuerit in adyta; ubi tripodi inſidens (vel & ante quoque) furere, quaſi, incipiebat: ac quibus qualibuſque mediis furor ille ſat commode ſimilari, ſeu confingi potuerit, quo ſimulato tandem Reſponſa reddebantur.*

10. Conſulturi ergo hinc redibant (poſt oblatas placentas) atque oves mactatas, uti ex ejuſdem Euripidis, eadem

Præparatio ad reddenda atque accipienda Reſponſa.

1. CONſultor orationibus ſe præparans ad accipienda Reſponſa.
2. *Conſcriptio & obſignatio libellorum ibi præſentium conſultorum.*
3. *Traditio iſtorum obſignatorum libellorum, ut ad Adyta deferantur.*
4. *Haruſpices &c. conſultores concomitantes.*
5. *Antiſtites ac Sacerdotes poſtulata illa ad Adyta portantes.*
6. *Sacerdotes, qui Thymiamatis Adyta obnubilabant, ut proſpectus ad iſta impediretur.*
7. *Pythia, quaſi nunc furore aliquo correpta, ad Adyta procurrens.*
8. *Laureæ frondes Adytis appoſitæ, ut viſus præpediatur.*
9. *Ipſa Adyta: quamvis in hac figura nimis aperte patentia.*
10. *Donaria Templi.*
11. *Antra ac ſpeluncæ, cellæve ſubterraneæ, fraudibus parandis atque occultandis inſervientia.*

dem tragœdia diſcimus) *cellam* iſtam; in qua ſedentes ipſos operiri opportebat Oraculorum Reſponſa. Verum & hîc nonnulla obſervanda erant. *Lauro* nempe, (quæ hîc nullibi non locum habebat) *coronati* Oraculum adibant: præterea *obtecto capite*, ſub clangore tubarum, quæ horrendum in modum hîc reſonabant, ex natura loci: ſicut apud Juſtinum videmus. Ita enim ille lib. 24. *Media ſaxi rupes ad formam theatri receſſit. Quamobrem & hominum clamor, & ſi quando accedit tubarum ſonus, perſonantibus & reſpondentibus inter ſe rupibus, multiplex audiri, ampliorque quam editur, reſonare ſolet. Quæ res majorem* [NB.] *majeſtatis terrorem ignaris rei, & admirationem ſtupentibus plerumque affert.* Sic enim omnia hîc ſuperſtitioni majori, ac ſuperſtitioſo timori incutiendo, comparata erant.

Coronati igitur *lauro* accedebant, atque ad Oraculi Reſponſa exſpectanda ſedebant, eaque ita poſcebant: quod & ex his Xuthi verbis ad Creuſam patet:

Συ δ' ἀμφὶ βώμους, ὦ γύναι, δαφνηφόρους
Λαβοῦσα κλῶνας εὐτέκνους, εὔχου θεοῖς,
Χρησμοὺς μ' ἐνεγκεῖν ἐξ Ἀπόλλωνος δόμων.

Tu vero circa aras, ô mulier: laureos
Accipiens ramos, pete à Dîs, ut prole felix
Oraculum ego referam ex templo Apollinis.

[ubi notandum, in tranſitu, æditìuos ex adytis extuliſſe tabellas, quibus ad petitionem Reſponſa erant inſcripta: de qua re ſtatim latius.]

Sic quoque Sophocles, Oedip. Tyr.

Τὸ δὴ ἄλλο φῦλον ἐξεστεμμένον
Ἀγοραῖσι θακεῖ, πρὸς τε Παλλάδος διπλοῖς
Ναοῖς, ἐπ' Ισμηνοῦ τε μαντείᾳ σποδῷ.

Reliqua multitudo coronamentis ornata,
In foco ſedet, atque ad Pallados gemina
Templa, & Iſmeni [Apollinis] cinerem fatidicum.

Quæ poſtrema, licet non Delphis, verum Thebis accidiſſe ponantur, tamen oſtendunt, hæc apud Oracula fuiſſe ſolennia.

Uti etiam præter coronas capiti impoſitas (quod tamen ad omnia ſacrificia locum habebat) frondes laureas Oracula adituri manibus tenebant, quales ἐγχειρίδιους κλάδους, *ramos quos manibus tenebant*, Æſchylus, in Danaidibus, vocat; ſic Sophocles illos κλάδους ἱκτηρίους, (quaſi coronas) *ramos votorum ac precum indices* appellat, hoc modo:

Τίνας ποθ' ἕδρας τάσδε μοι θοάζετε
Ἱκτηρίοις κλάδοισιν ἐξεστεμμένοι;

Coronas tamen manibus eos quandoque geſtaſſe, hæc Jocaſtæ verba apud Sophoclem indicant:

Χώρας ἄνακτες, δόξα μοι παρεστάθη
Ναοὺς ἱκέσθαι δαιμόνων, τάδ' ἐν χεροῖν
Στέφη λαβούσῃ κ' ἐπιθυμιάματα.

Regionis hujus principes, mente mihi conſtitutum eſt
Adire templa Deorum, hæc dum manibus
Prehenſa teneo coronas ac ſuffimenta.

Rami vero, quos manibus ferebant alba lana cincti, vel obducti erant: quod vel ſolus nos doceat Æſchylus, hiſce ſequentibus:

Ἀλλ' ὡς τάχιστα βᾶτε καὶ λευκοστεφεῖς
Ἱκτηρίας ἀγάλματ' αἰδοίου Διὸς
Σεμνῶς ἔχουσαι, διὰ χερῶν συνωνύμων.

Sed

Sed quàm citiſſimè ite, & alma lana coronatos
Ramos ſupplices, ornamenta, (ſeu delicias,) venerandi
Jovis,
Reverènter habentes in (nomine) conſentientibus manibus.

[Quamvis hic (quod notandum) ſimpliciter *manibus* converti poſſit.]

Sic itaque adornati, ac quidem operto capite ducebantur; ne viderent ſcilicet interim aliquid, in via, mali ominis: accedente etiam terribili illo tubarum ſonitu; vel alio æris tinnitu; ne, videlicet quoque audirent tale quid. Atque hæc quidem indicantur à Plutarcho; qui in Quæſtionibus Romanis ita loquitur: Τοὺς δὲ θεοὺς οὕτω προσεκύνουν· ἢ ταπεινοῦντες ἑαυτοὺς τῇ ἐπικρύψει τῆς κεφαλῆς, ἢ μᾶλλον εὐλαβούμενοι τινα φωνὴν προσπεσεῖν αὐτοῖς ἔξωθεν εὐχομένοις ἀπαίσιον καὶ δύσφημον, ἄχρι τῶν ὤτων ἀνελάμβανον τὸ ἱμάτιον. ὅτι γὰρ ἰσχυρῶς ἐφυλάττοντο ταῦτα, δῆλόν ἐστι τῷ προσιόντας ἐπὶ μαντείαν χαλκωμάτων πατάγῳ περιψοφεῖσθαι.

Deos autem operto capite adoraverunt, vel quod eâ re animi demiſſionem confiterentur; vel potius [NB.] *quod verentes, ne qua vox mali ominis ſoris accideret, uſque ad aures veſtem ſurſum attrahunt. Hoc enim eos admodum vitare, ex eo liquet, quod ad Oraculum conſulendum accedentes tinnitu æris circumſonantur.*

Videmus igitur hoc ultimum fuiſſe factum ab ipſis non minus, ne audirent aliquid mali ominis, quam ne viderent tale quid. Nam ſi ſolo obtecto capite ambulaſſent, alii ſonitus, voces aut clamores, ſive hominum, ſive animalium; ſive denique inſtrumentis aut aliter, ſeu caſu ſeu ſtudio facti; non ita commode præveniri, arceri vel obtundi poterant, ut ad horum aures non penetrarent. Quod aures ita veſte occludi

non poterant, ut illæ non acciperent extrinſecus appulſos clamores aut fragores vel tinnitus: quamvis aliàs oculos quam facile ita obtegerent, ut illi nihil mali ominis videre poſſent.

Circa, autem, omina mala, quæ in oculos incurrere poſſent, occurrit nobis lepidum valde commentum M. Marcelli, qui quinquies Conſul, idem Imperator, idem Augur optimus, teſte Cicerone, fuit. *Is* nempe, eodem teſtante Cicerone, *dicebat; ſi quando rem agere vellet, ne impediretur auſpiciis lectica operta facere ſe iter ſolere.* Ac quidem (quod alibi quoque ex Plinio adduxi) *In Augurum diſciplina conſtat, neque diras, neque ulla Auſpicia* [ad quæ Omina certe pertinent] *pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, obſervare ſe ea negaverint. Quo munere* [addit idem Plinius, ac quidem ita ut aperte illa ſe ridere oſtendat] *Divinæ indulgentiæ majus nullum eſt.*

Interim quoque, ſive inter eundum ad cellam, ſeu domum iſtam, in quam ducebantur ac ponebantur, (uti mox oſtendetur) ſive antea, ſive denique poſt quam eo adventaſſent, tradebant iſtos ſuos libellos, quibus poſtulata ſua ac vota, ad quæ Divina Reſponſa deſiderabant, inſcripſerant, atque obſignarant.

II. Ex Apollonii verbis apud Philoſtratum apparere videtur, conſultores ipſos viva voce Apollinem interrogaſſe; cum is ita libro quarto loquatur: Σκέψαι γὰρ τὸν Ἀπόλλω, εἶπε, τὸν Δελφικὸν, ὃς τὰ μέσα Ἑλλάδος ἐπὶ προρρήσει λογίων ἔχει· ἐνταῦθα τοίνυν, ὡς καὶ που αὐτὸς γιγνώσκεις, ὁ μὲν τῆς ὀμφῆς δεόμενος ἐρωτᾷ βραχὺ ἐρώτημα. ὁ δὲ Ἀπόλλων, οὐδὲν τερατευσόμενος, λέγει ὁπόσα οἶδε. *Conſidera igitur, dicebat, Apollinem Delphicum, qui meditullium Græciæ, Oraculorum de futuris reddendi gratia poſſidet. Namque ibi ille, ut tu ipſe quoque noſti, qui ipſius* [Dei] *Reſponſis eget brevem perorat Orat iunculam* [queis preces ac vota ſua comprehendit]

dit] *Apollo autem ſine ullis fictionibus, aut mendaciis, reſpondet id quod novit.*

At verba illa ἐρωτᾷ βραχὺ ἐρώτημα explicari commode poſſunt, de rogatione, ſeu poſtulatione, per libellum vel codicillos; æque atque iſtud ἐδὲν τερατευόμενος per *ſine ullo monſtrifico* aut *portentoſo ac vano reſpondendi modo.* Notum namque cunctis eruditis eſt, moris fuiſſe tam Græcis, quam Romanis per libellos adire Reges, Principes atque Imperatores: ne id nimium miremur de Dîs fatidicis. Ac quidem ex Tacito patet; ne quidem aliter Principes alloqui moris fuiſſe. Et tamen hunc affandi modum appellabant *ſupplicare*; ipſosque adeo libellos, *Deſideria* ac *preces*: unde id quoque vocabant *preces fundere*, *precibus complecti*, *precibus exprimere*, &c. formulis; quas copioſis exemplis oſtendit nobis eruditiſſimus, atque inexhauſtæ lectionis, B. Briſſonius. Quibus accedit etiam mos ille, quo libellis conſcriptis & obſignatis, apud alia quoque Oracula, votorum ſuorum argumenta comprehenderent, atque ita Antiſtitibus traderent; ut ſic Reſponſa divina ſuper illis, libellis iſtis inſcripta vel adſcripta, acciperent. Quod utique & Alexander ille Pſeudopropheta, qui apud Aboniteichitas Oraculum iſtud Glyconis, ſive Æſculapii jam renati (quod à Luciano ſimul cum iſtius Alexandri vita tam graphice depingitur) erexerat, vaferrime imitatus fuit. Neque ſane Majeſtas Divina horum Deorum fatidicorum pati videbatur, ut tam familiariter ſibi, per vivæ vocis alloquium, ſupplicaretur: nec ſæpe templorum fatidicorum conſtitutio, ut tam prope conſultores accederent ad adyta.

Exemplum porro horum libellorum habemus in Mopſi Oraculo, apud Cilices; atque inſigne admodum in Beſæ Dei Oraculo; de quo ſtatim ex Ammiano latius loquar: ut videat ſic Lector, in quem finem talia commenta fuerint inſtituta: 1°. Nempe, ut ita magis divina videretur ipſorum ars atque impoſtura; quod ſic, quaſi, ipſis etiam inſciis, imò &

 in-

inſciâ ipſa Pythia, per Apollinem, quantumvis ipſius Pythiæ ore, per Apollinem redderentur conſulentibus divina Reſponſa. 2°. vero, (ac quod caput rei erat) ut ſic ipſos hos Oracula poſcentes ſua haberent in poteſtate; ſervatis ita, ac detentis ipſorum libellis: ut ſi quid ad rem publicam pertinens, (ad vitam Imperatoris, mutationem imperii, aut aliud quid ſimile) in illis contineretur; ſic ejuſmodi conſultores, ſibi obligatos, ac ſub quodam ſervitutis ac tyrannidis jugo tenerent: ne ſi quid falſi vel abſurdi reſponſum ab Oraculo fuiſſet, id in ipſius damnum aut ludibrium aliis propalare auderent: quum ita tales conſultores, ni cerebrum in calcaneo geſtarent, ſalutem ſuam in horum jam manibus eſſe; ſecuritatemque per talem ſuperſtitioſam imprudentiam, ab iſtis, quorum in manus ſeſe incautè nimis tradiderant, pendere. Quin & ut Principibus Cæſaribuſque placerent, ac per talia ſibi, cum aliorum exitio, auctoritatem munimentumque crearent, quandoque ejuſmodi interrogata, quæ aliquid in damnum iſtorum principum aut vere cedere poſſent, aut cedere crederentur, maligne hiſce tranſmittebant. De qua re triſte admodum exemplum reperimus apud Ammianum Marcellinum, lib. 19. ubi Antiſtites Oraculi Beſæ Dei, ad Abydum Thebaidis, talia Imperatori Valenti maligne, in illuſtrium virorum exitium, manifeſtabant.

Apud iſtud igitur Oraculum, *quoniam quidam* [verba ſunt Ammiani] *præſentes, pars per alios deſideriorum indice miſſâ ſcripturâ ſupplicationibus expreſſe conceptis conſulta numinum ſcitabantur, chartulæ ſeu membranæ continentes quæ petebantur, poſt data quoque reſponſa interdum* [quod Antiſtites circa virorum illuſtrium codicillos quammaxime machinatos fuiſſe; ſub quocunque demum prætextu, procul omni dubio eſt] *remanebant in fano. Ex his aliqua ad Imperatorem ſunt miſſa: qui, ut erat anguſti pectoris, obſurdeſcens in aliis nimium ſeriis, in hoc titulo imâ, ut*

ajunt

ajunt auricula mollior, & ſuſpicax, & minutus, acri felle concaluit, &c.

Cujuſmodi libelli, ſi Delphorum Antiſtitibus traditi eſſent, longe minor prætextus erat conſultoribus eos repetendi, cum Pythia ibi viva voce ſua redderet Reſponſa, neque illa traditis ibi libellis inſcriberentur; ſed verſibus incluſa (quamvis poſterioribus temporibus ſoluta oratione) conſultoribus traderentur.

Interim probe noverant hi impoſtores, cum ipſis Principibus ac magnatibus longe aliter eſſe agendum. Quippe quibus ita imponendum erat, ut majora ſibi inde emolumenta, atque auctoritatem ſibi conciliarent. Hinc ſumma ope ipſis annitendum erat, ut conjecturis quantum pote veritatem aſſequerentur; aut ſaltem tam dubie, ambiguè, æquivoce atque obſcure reſponderent, ut quocunque res caderet, illi non caſu, ſed ex præſcientia, veritatem tetigiſſe viderentur. Oſtendunt hoc exempla, tum illud quod apud Macrobium de Trajano Cæſare habetur (de quo tamen infra latius agam,) tum iſtud quod Plutarchus . . . . de Mopſi Oraculo narrat, hoc modo: Ἔχω δ' εἰπεῖν τὸ Μόψου παραγινόμενος πρᾶγμα θαυμασιώτατον. ὁ γὰρ ἡγεμὼν τῆς Κιλικίας αὐτὸς μὲν ἀμφίδοξός ἐστι πρὸς τὰ θεῖα, δι' ἀσθένειαν ἀπιστίας οἶμαι. τἄλλα γὰρ ἦν ὑβριστὴς καὶ φαῦλος, ἔχων δὲ περὶ αὐτὸν Ἐπικουρείους τινὰς τὴν καλὴν δὴ καὶ φυσιόλογον ἐνυβρίζοντας ὡς αὐτοὶ λέγουσι, τοῖς τοιούτοις εἰσέπεμψεν ἀπελεύθερον, οἷον εἰς πολεμίων κατάσκοπον ἐνσκευάσας, ἔχοντα κατεσφραγισμένην δέλτον ἐν ᾗ τὸ ἐρώτημα ἦν ἐγγεγραμμένον, οὐδενὸς εἰδότος. ἐννυχεύσας οὖν ὁ ἄνθρωπος (ὥσπερ ἔθος ἐστὶ) τῷ σηκῷ, καὶ κατακοιμηθεὶς ἀπήγγειλε μεθ' ἡμέραν ἐνύπνιον τοιοῦτον. ἄνθρωπον ἔδοξεν αὐτῷ καλὸν ἐπιστάντα φθέγξασθαι τοῦτον, μέλανα, καὶ πλέον οὐθὲν, ἀλλ' εὐθὺς οἴχεσθαι τοῦτο. ἡμῖν μὲν ἄτοπον ἐφάνη, καὶ πολλὴν ἀπορίαν παρέσχεν. ὁ δ' ἡγεμὼν ἐκεῖνο ἐξεπλάγη καὶ προσεκύνησεν, καὶ τὴν δέλτον ἀνοίξας, ἐπεδείκνυεν ἐρώτημα τοιοῦτον γεγραμμένον,

μδύον, Πότερόν σοι λευκὸν ἢ μέλανα θύσω ταῦρον; ὥστε καὶ τοὺς Ἐπικουρείους διατραπῆναι, κἀκεῖνον αὐτὸν τήν τε θυσίαν ἐπιτελεῖν, καὶ σέβεσθαι διὰ τέλους τὸν Μόψον.

Ac quidem de Mopſo maximé admirandum commemorare poſsum. Ciliciæ præſes, ut infirma perfidia eſt (ſceleratus enim erat & nefarius) de Dîs immortalibus dubius animi & incertus hærebat. Is quum haberet circum ſe quoſdam Epicureos, qui bella illa naturæ ratione freti rebus hujuſmodi, ut ipſi loquuntur, illudunt, libertum ut in hoſtium regionem ſpeculatoris ornatu mittit cum obſignata tabella, in qua, nemine conſcio, ſcripta interrogatio erat. Qui cum in delubro incubuiſſet, ut conſuetudo eſt, & obdormiſset, ubi illuxit, tale ſomnium renunciavit: viſum ſibi eſſe hominem videre coram formoſum, qui tantum locutus NIGRUM *nihilque præterea, continuò diſceſſit. Id verò nobis omnibus abſurdum videri, & magnam dubitationem afferre. Præſes autem perculſus admirari, venerari, reſignataque tabellâ, interrogationem ita ſcriptam nobis oſtendere: Utrum tibi candidum bovem an nigrum immolabo? Quo factum eſt ut Epicurei erubeſcerent & ille Sacrificium illud faceret, perpetuoque Mopſum coleret.*

Ut autem oſtendam id, de libellis traditis, etiam Delphis locum habuiſſe, afferam quæ ad hunc verſum Ariſtophanis (in Pluto) τί δῆτα Φοῖβος ἔλακεν ἐκ τῶν στεμμάτων, affert ipſius Scholiaſtes: quæ hæc ſequentia ſunt: Ἐστεφανηφόρει ἡ Πυθία, οἱ τρίποδες δάφνῃ ἦσαν ἐστεμμένοι. οἱ μαντευόμενοι ἐν πυξιδίῳ ἔγραφον τὰς πεύσεις· στεφάνῳ τ' ἀμφιστάντες ἁβρῷ τῇ μαντιπόλῳ ἐχειροτόνουν. *Coronata erat Pythia, & tripodes coronati erant. Quin & conſultores* LIBELLO INSCRIBEBANT ROGATA SUA, *ac corona molli redimiti, iſta Pythiæ in manus tradebant.*

Conſultores quidem, vel qui horum vice eo miſſi Oraculum

lum conſulebant, libellos iſtos, quibus petitiones ipſorum continebantur, Antiſtitibus, (ſi non ipſi Pythiæ) in manus tradebant; per quos ii portabantur in Adyta: ac dum his Conſultoribus ob ſacrificia tum facienda tum iteranda, ob expiationes aliaque ipſis injuncta, tempus (ſi id Antiſtitibus neceſſarium eſſet) procraſtinandum erat, (ſi non ſtatim hinc in Cellam illam admittebantur; quæ apud Delphos tantùm locum habuiſſe videtur;) illi libellos hos, vel tabellas obſignatos (modo ſic occluſi vel obſignati eſſent, ut commode ſatis reſignari rurſumque obſignare eos, abſque fraudis ſuſpicione poſſent) aperiebant; reponebantque ad interrogata ejuſmodi Reſponſa, quæ ipſis rei propoſitæ videbantur reſpondere, petitionibuſque, aut votis, Conſultorum congruere.

Sin vero per magis argutos, minuſve ſuperſtitioſos Conſultores, aut quibus forſan ſuſpicio aliqua fraudis erat, hi libelli ita eſſent obſignati ut non commode poſſent reſignari; aliæ artes ipſis ſupererant. Nempe refugiebant ad illa ſuperius memorata, per Corycæos ſuos; qui aut inter pocula, dum hos hoſpites peregrinos ſub prætextu benevolentiæ callidè inebriarent, per ſubdolas quæſtiunculas aliqua eliciebant; aut ipſorum ſervos, hunc illumve alium (ſi & alii adeſſent) ex comitatu illorum, ſimili illaquearent fraude; illoſve pretio ac mercede, vel aliter, corrumperent: aut dum domini cum toto famulitio abeſſent domo ſpectandis iis, quæ ſpectatu digna erant occupati, vel ſacrificiis, epuliſque detenti; vel denique aliis ſeu ſponte natis, ſeu doloſè factis, occaſionibus (quales plurimas invenire hiſce ſacrorum miniſtris, ubi omnia ad fraudem parata erant, perfacilè fuit) in Theatris, in Stadiis, in Templis, alibive detinerentur: dum, dico, hi advenarum ſarcinas explorarent, ſcriniave ſub pandochæorum cuſtodia detenta artificioſè aperirent; aliiſve pluribus verſutiis in horum advenarum arcana penetrare tentarent.

Quæ omnia ſi fruſtra atque in vanum tentata eſſent, ad

flexiloqua ſua atque obſcurata verbis ac ſententiis Reſponſa, ut ad ſacram ſuam anchoram, confugiebant. Quæ Reſponſa etiamſi quandoque ita plane abſona & ridicula eſſent, ut ab omnibus cordatis irriderentur (ſicuti talia plura exempli cauſa ab Oenomao, à Luciano, & ab aliis afferuntur) tamen ſtultæ ſuperſtitione multitudini iis imponebant.

12. Quibus vero inventis ſigilla recludere, codicilloſque aperire valuerint, docet nos liquido Lucianus, in Alexandro Pſeudomante, hoc modo. Ἐπινοήσας γὰρ ποικίλας τῶν σφραγίδων τὰς λύσεις, ἀνεγίνωσκέ τε τὰς ἐρωτήσεις ἑκάστας, καὶ τὰ δοκοῦντα πρὸς αὐτὰς ἀπεκρίνατο. εἶτα κατειλήσας αὖθις καὶ σημηνάμενος, ἀπεδίδου μετὰ πολλοῦ θαύματος τοῖς λαμβάνουσι, καὶ πολὺ ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ, πόθεν γὰρ οὗτος ἠπίστατο, ἃ ἐγὼ πάνυ ἀσφαλῶς σημηνάμενος, αὐτῷ ἔδωκα ὑπὸ σφραγῖσι δυσμιμήτοις εἰ μὴ θεός τις ἀληθῶς ὁ πάντα γιγνώσκων ἦν. τίνες οὖν αἱ ἐπίνοιαι, ἴσως ἐρήσῃ με. ἄκουε τοίνυν, ὡς ἔχοις ἐλέγχειν τὰ τοιαῦτα. ἡ πρώτη μὲν ἐκείνη, ὦ φίλτατε Κέλσε, βελόνην πυρώσας, ὑπὸ τὴν σφραγῖδα μέρος τοῦ κηροῦ διατήκων, ἐξῄρει. καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, τῇ βελόνῃ αὖθις ἐπιχλιάνας τὸν κηρὸν, τόν τε κάτω ὑπὸ τῷ λινῷ, καὶ τὴν αὐτὴν τὴν σφραγῖδα ἔχοντα, ῥᾳδίως συνεκόλλα. ἕτερος δὲ τρόπος ἀπὸ τοῦ λεγομένου κολλυρίου. σκεύασον δὲ τοῦτό ἐστιν ἐκ πίττης Βρεττίας καὶ ἀσφάλτου καὶ λίθου διαφανοῦς τετριμμένου, καὶ κηροῦ, καὶ μαστίχης. ἐκ γὰρ τούτων ἁπάντων ἀναπλάσας τὸ κολλύριον, καὶ θερμήνας πυρὶ, σιάλῳ τὴν σφραγῖδα προχρίσας, ἐπετίθει, καὶ ἀπέματτε τὸν τύπον· εἶτα αὐτίκα ξηροῦ ἐκείνου γινομένου, λύσας ῥᾳδίως, καὶ ἀναγνοὺς, ἐπιθεὶς τὸν κηρὸν, ἀνετύπου, ὥσπερ ἐκ λίθου τὴν αὐτὴν σφραγῖδα, πάνυ μάλα τῷ ἀρχετύπῳ ἐοικυῖαν. τρίτον ἄλλο πρὸς τούτοις ἄκουσον. τιτάνου γὰρ ἐς κόλλαν ἐμβαλὼν, ᾗ κολλῶσι τὰ βιβλία, καὶ κηρὸν ἐκ τούτου ποιήσας ἔτι ὑγρὸν ὄντα, ἐπετίθει τῇ σφραγῖδι. καὶ ἀφελὼν, αὐτίκα δὲ ξηρὸν γίγνεται, καὶ κέρατος, μᾶλλον δὲ σιδήρου παγιώτερον, τούτῳ δὴ ἐχρῆτο πρὸς τὸν τύπον. ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ πρὸς τοῦτο ἐπινενοημένα, ὧν οὐκ ἀναγκαῖον μεμνῆσθαι ἁπάντων, ὡς μὴ ἀπειρο-

περίκαλοι εἶναι δοκοίημεν, καὶ μάλιστα σοῦ, ἐν οἷς κατὰ μάγων συνέγραψας, καλλίστοις τε ἅμα, καὶ δυναμένοις σωφρονίζειν τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἱκανὰ παραθεμένου, καὶ πολλῷ τούτων πλείονα.

Nam ille reſignandi ſigilla varias artes commentus, quæ quiſque ſciſcitabatur ea legebat: tum quæ viderentur ad interrogata reſpondebat. Deinde rurſum complicatos obſignatoſque libellos reddebat; non ſine ſumma admiratione eorum qui recipiebant. Hinc illud apud eos frequens erat: Undenam iſte ſcire potuiſſet, quæ ego illi tradidi, ſignis imitatu difficilibus obſignata tutò admodum, niſi quiſpiam eßet Deus qui omnia reverâ noſſet? Forſitan igitur quæres ex me, quænam ſint artes iſtæ. Accipe, quo videlicet impoſturas ejusmodi deprehendere queas. Prima hæc erat, Celſe chariſſime, eam ceræ partem quæ ſigillo ſubeſt, acu candefactâ liquefactam diducebat; tum ubi legiſſet, ceram acu rurſus calefactam, eam quæ infra filo ſuberat, quæque ſigillum ipſum tenebat, facile coagmentabat. Porrò ſecundus modus conſtat per id quod collyrium vocant. Conficitur ex pice Beryttiæ, bitumine, & perſpicuo lapide trito, cera, & maſtiche. Confectum igitur ex his omnibus collyrium, igni calefactum, inunctâ prius axungiâ ſuilla, ſigno applicabat, ac ſymboli figuram excipiebat. Tum eo protinus exſiccato, commodè reſignabat libellos: quos cum perlegiſſet, impoſita cera, idem ſigillum ad archetypi ſimilitudinem ſcitè effictum, tanquam ex lapide reformabat. Tertiam aliam rationem præter has accipe. Calce in gluten, quo libros agglutinant injecta, atque ex his veluti cera confecta, mollem adhuc eam ſigillo admovebat, ſtatimque detrahebat. Nam ilicò ſicceſcit, adeo ut cornu, vel potius ferro, reddatur ſolidius. Hac ad imprimendum ſignum uti conſueverat. Alia præterea multa ad id illi ſunt excogitata, quorum omnium meminiſſe non neceſſe eſt, ne ineptus videar; maxime cum in his,

quos de Magorum artibus conſcripſiſti, commentariis, tum pulcherrimis, tum utiliſſimis, quique modeſtos reddere queant lectores, abunde multa retuleris, & his multò copioſiora.

Traditis igitur jam antea ejuſmodi libellis ac precatiunculâ ad adyta facta, exſpectabant in *cella*, jam ſuperius memorata quid illis à Deo, per internuntiam Dei Pythiam, reſponderetur.

Hæc *cella* ut hoc in tranſitu, ex Æſchylo notem, appellabatur quoque ὀμφαλὸς; Ita enim ille in Eumenidibus:

Ὁρῶ δ' ἐπ' ὀμφαλῷ μὲν θεομυσῆ
Ἕδραν ἔχοντα προστρόπαιον.

Video autem virum in umbiculo Diis inviſum,
Sedentem ſupplicem . . . .

Quæ *cella* interim ita ab Adytis ſeparata erat ſepto quodam, ut ex iſta in adyta minime proſpicere poſſent; ne ſcilicet nimis accurate obſervarent Conſultores, quid rerum ibi gereretur. Hoc ſatis liquere videtur ex ipſius Pythiæ verbis, in Ione:

Ἐπίσχες, ὦ παῖ. τρίποδα γὰρ χρηστήριον
Λιποῦσα, θριγκοῦ τοῦδ' ὑπερβάλλω ποδί,
Φοίβου προφῆτις, τρίποδος ἀρχαῖον νόμον
Σώζουσα, πασῶν Δελφίδων ἐξαίρετος.

Contine te, ô fili. Tripodem enim fatidicum
Ego relinquens ſeptum (ſeu *muri* loricam) *ſupero pede*
Phœbi ſacerdos, antiquam obſervationem tripodos
Servans, electa ex omnibus Delphicis mulieribus.

Ad quæ, per parentheſin obiter obſervandum, ex ſolis Delphicis mulieribus (nec ſane ſine cauſa, quod illis magis fidere poſſent Antiſtites.) electas fuiſſe Pythias.

Ob-

Obſepta igitur erant adyta muro vel pariete ; ſuper quam (ob terrorem & metum illorum quæ extra illam accidebant ; ſimulque ut impediret ne quid in Creuſam temere ac ſævius peccaret Ion) transſcendebat Pythia ; ex nimia animi perturbatione, de janua, ut videtur non cogitans, aut viam iſtam ad Ionem ac Creuſam, in hoc rerum ſtatu nimis longam ducens : Matrem enim Ion, ni ſat tempori hæc Pythia interceſſiſſet, occiſurus fuerat.

Ac quamvis forte aliqui, ex ſingulari quadam gratia, vel alia ex cauſa, dum ad hanc cellam pervadebant, tranſirent propius ad iſta adyta, ita ut in illa aliquomodo introſpicere valerent ; illa ita obſepta erant laureis frondibus, atque obnubilata fumigationibus, ut viſus illorum eo ſatis juſte, ut aliquid ibi curatius obſervarent, iſtis plane præpediretur. Namque, ut primò de laureis iſtis frondibus loquar, religioſo ac pio prætextu non ſola ipſa Pythia, & Prophetæ quoque, & cæteri Antiſtites ac miniſtri ſacrorum, ut & illi qui Deum conſulendi gratia ibi aderant ; verum & ipſa Adyta eorumque introitus, & cella, & aræ ibi poſitæ, laureis coronis ac frondibus obſepta erant.

Hinc enim Mercurius, in memorata modò tragœdia, dum prologum agit,

Ἀλλ' ἐς δαφνώδη γύαλα βήσομαι τάδε,
Τὸ κρανθὲν ὡς ἐκμάθω παιδὸς πέρι.
Ὁρῶ γὰρ ἐκβαίνοντα Λοξίου γόνον
Τονδ' ὡς πρὸ ναοῦ λαμπρὰ θῇ πυλώματα
Δάφνης κλάδοισι.

Sed in hos lauriferos ſeceſſus (ſive Adyta) ibo,
Ut in his ediſcam de puero quid à Deo ſit ſtatutum.
Video enim egredientem Apollinis filium
Hunc, ut ornet portas ante templum
Lauri ramis.

Hinc & Homerus, de Apolline:

Χρείων ἐκ δάφνης γυάλων ὕπο Παρνησοῖο.

Et Pythia apud Æſchylum, Eumenidibus:

Ἐγὼ μὲν ἕρπω πρὸς πολυστεφῆ μυχόν.

Equidem progredior ad antrum (adyta) frondibus multis obſeptum.

Ac, ne plura aggeram, videmus id etiam apud Ariſtophanem; apud quem ſervus, in Pluto: Τί δῆθ' ὁ Φοῖβος ἔλακεν ἐκ τῶν στεμμάτων. *Quid ergo Phœbus locutus eſt, è loco coronis (ſeu ramis laureis) obſepto?*

Ad quem verſum hæc notat Scholiaſtes: Ὅτι ἐν μέσῳ τῶν στεφάνων καθημένη ἔλεγεν ἡ Πυθία. *Quod medio coronarum ac frondium, ſedens Pythia, ita ſua reddiderit Reſponſa.*

Accedat tamen hiſce unicus ex Latinis Lucretius; qui ita, libro V. de Philoſophis:

—— —— multa bene ac divinitus invenientes,
Ex adytis tanquam cordis, Reſponſa dedere
Sanctius, & multò certa ratione, magis quam
Pythia, quæ Tripode ex Phœbi, LAUROQUE, *profatur.*

Si hæc vero minus ſufficerent, defectum ſupplebant *thymiamata;* quorum vaporibus ac fumo hæc adyta replebantur. De quibus quoque in Ione, idem Euripides, hoc modo loquitur:

Σμύρνης ἀνύδρου καπνὸς
Εἰς ὀρόφους Φοίβου πέταται
Θάσσει δὲ γυνὴ τρίποδα ζάθεον
Δελφὶς, ἀείδουσ' Ἕλλησι βοὰς,
Ἃς ἂν Ἀπόλλων κελαδήσῃ.

Myr-

Myrrhæ vero aridæ fumus
In ſumma tecta Phœbi volat.
Mulier vero ſedet ſupra ſacrum tripodem
Delphica, canens Græcis Oracula
Quæ Apollo ipſi ſonore effatus fuerit.

Quæ *thymiamata* ſane ſat commode oculos propius eò accedentium obnubilare valebant; aciemque eorum obtundere. Idque factum videtur (ex illis quæ ibi ſequuntur) cum jam Pythia parata ad reddenda Reſponſa, in Adyta ingrederetur. Salſè admodum hæc, atque his ſimilia, ridet omnium pene irriſor (horum tamen ſumma cum ratione) Lucianus: qui, in Jove Tragœdo, ipſum Apollinem ita pro ſeſe loquentem inducit: Πῶς ὦ Μῶμε δυνατὸν ποιεῖν ταῦτα, μήτε τρίποδος ἡμῖν παρόντος, μήτε θυμιάτων, ἢ πηγῆς μαντικῆς, οἵα ἡ Κασταλία ἐστίν; *Qui hæc facere poſſem ô Mome, cum nec Tripodem in præſentia habeam, nec thymiamata, aut divinum fontem, qualis eſt Caſtalius?*

De hoc thymiamate, ac certe de cella hac, in qua & aræ aſſidebant [unde & Ion ad Creuſam: Ἔκλειπε βωμὸν, καὶ θεήλατους ἕδρας. Ac poſtea ipſa Creuſa: Λείψω δὲ βωμὸν, καὶ θανεῖν με χρή: ſicut & ſimulacra illi aderant; ut ex hiſce patet: βώμους λιπῦσα ξόανα] intelligendi quoque ſunt ſequentes Euripidis verſus: quibus etiam indicat *Mulieres* (quæ hîc ipſi Chori vicem ſupplent) *templum intùs*, uti & *limina* ipſius, cuſtodiiſſe: ne videlicet aliquis temere nimis irreperet intrò, propiuſque quam vellent in adyta oculis, aut ipſo quoque corpore, penetraret:

Ion.] Πρόσπολοι γυναῖκες, αἳ τῶνδ' ἀμφὶ κρηπῖδας δόμων
Θυοδόκων φρούρημ' ἔχουσαι δεσπότην φυλάσσετε,
Ἐκλέλοιπε ἤδη τὸν ἱερὸν τρίποδα, καὶ χρηστήριον
Ξοῦθος, ἢ μίμνει κατ' οἶκον ἱστορῶν ἀπαιδίαν.

Mini-

Miniſtræ quæ circa baſin hujus templi
Sacri cuſtodiam habentes dominum obſervatis,
Reliquit jam ſacrum tripodem & Oraculum
Xuthus? an manet in ſacello interrogans de orbito?

Chorus.) Ἐν δόμοις ἐστ' ὦ ξέν', οὔπω δωμ' ὑπερβαίνει τόδε,
Ὡς δ' ἐπ' ἐξόδοισιν ὄντος τῶνδ' ἀκούομεν πυλῶν
Δοῦπον. ἐξιόντα τ' ἤδη δεσπότην ὁρᾶν πάρα.

In cella eſt, ô hoſpes, nondum egreſſus eſt ex hac domo:
Sed tanquam jam egrediatur, harum portarum audimus
Strepitum: atque adeo exeuntem jam dominum videre licet.

Dum hæc parabantur ad & intra Adyta, non negligebantur Conſultores, qui in cella iſta eò deſtinata exſpectabant deſiderata Reſponſa. Nam *fragrantia* quædam jucunda admodum & ſuaviſſima, quæ in admirationem raperet Conſultores; ex Adytis excitabatur: nec tamen ſtatis aut certis temporibus; nedum ſemper; verum inordinatis, ratione temporum, vicibus: ut ſic, procul dubio, Numen hos illoſve, prout majori dignitate erant, aut majori liberalitate, pluribuſve victimis Deum honoraverant, majori gratia dignari videretur. Oſtendit hoc non obſcure Plutarchus: qui, ſub finem dialogi de Oraculorum defectu, hæc habet: Ὁ γὰρ οἶκος ἐν ᾧ τοὺς χρωμένους τοῦ θεοῦ καθίζουσιν, οὔτε πολλάκις, οὔτε τεταγμένως, ἀλλ' ὡς ἔτυχε διὰ χρόνων εὐωδίας ἀναπίμπλαται, καὶ πνεύματος, οἵας ἂν τὰ ἥδιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν μύρων ἀποφορὰς, ὥσπερ ἐκ πηγῆς τοῦ Ἀδύτου προσβάλλοντος. *Nam* CELLA *in qua Conſultores Oraculi ſedere jubent*, NEC SÆPE, NEC STATO TEMPORE, SED INCERTIS UTCUNQUE INTERVALLIS, FRAGANTIA REPLETUR ET AURA, *qualem ſuaviſſima & pretioſiſſima unguenta, ex Adyto tanquam fonte, effunderent.*

Hoc

Hoc igitur quaſi miraculum quoddam intercurrebat; ut ſic loci Oraculique majeſtas eo major appareret. nec captationes Ominis boni vel mali, ex præſentia aut abſentia talis fragrantiæ, ibi defuiſſe credo.

14. His itaque præparatis, ac Templo ipſo, ſeu potius Adytis, per Laureas frondes ab Æedituo à pulvere purgatis, Aureis gutturniis; porrò aquâ ex fonte Caſtalio hauſta, ſolum vel pavimentum irrigabatur. Ita enim noſter Euripides, qui hic quantivis pretii eſt, ſequentibus verſibus indicat:

Ἡμεῖς δὲ πόνους, οὓς ἐκ παιδὸς
Μοχθοῦμεν ἀεὶ, πτόρθοις ἢ δάφνης,
Στεφεσί θ' ἱεροῖς ἐσόδους Φοίβου
Καθαρὰς θήσομεν, ὑγραῖς τε πέδον
Ῥανίσι νοτερόν. πτηνῶν τ' ἀγέλας
Ἃ βλάπτουσιν
Σεμν' ἀναθήματα, τόξοισιν ἐμοῖς
Φυγάδας θήσομεν.

Nos vero labores, quos à puero
Laboramus uſque, ramis lauri,
Et ſacris coronis veſtibula Phœbi
Pura faciemus, humidiſque ſolum
Guttis humidum. & greges avium
Quæ lædunt
Sacra donaria, ſagittis meis.
Fugabimus.

Quæ tum deinde, antequam Pythia ad Adyta progrederetur, exſequitur.

Ex Caſtalio vero fonte hanc aquam ſibi hauſtam narrat hoc modo:

Ἀλλ' ἐκπαύσω γὰρ μόχθους
Δάφνης ὁλκοῖς.

Χρυσέων δ' ἐκ τευχέων ῥίψω
Γαίας παγὰν,
Ἃν ἀποχέοντι Κασταλίας
Δῖναι, νότερον ὕδωρ
Βάλλων, ὅσιος ἀπ' εὐνᾶς ὤν.

Sed ſiniam labores
Lauri raptationibus.
Ex aureis vero vaſis projiciam
Terræ fontem,
Quem effundunt Caſtaliæ
Vortices, humidam aquam
Projiciens, purus exiſtens à lecto.

15. Exſpectante ſic igitur Conſultore; tandem, poſt *ultima Sacrificia*, quibus conſtaret bene litatum eſſe, Pythia deſcendebat in Adyta. Erant tamen quæ ipſi obſervanda eſſent, antequam ſe *mergeret antris*, (ut cum Lucano loquar) námque *aqua* ex Caſtalio fonte ipſi erat *bibenda.* Poſt quæ, *lauri foliis in os ſumptis*, ſic illa maſticando Adyta intrabat.

Bibebat igitur aquam Caſtaliam: vel, ut Pauſanias tradit, Caſſotidis aquam; de qua, dum Templum Delphicum deſcribit, hæc habet: Ἰοῦσι δὲ ὡς ἐπὶ τὸν νεὼν αὖθις, μετὰ τοῦ λίθου τὴν θέαν, ἔστιν ἡ Κασσωτὶς καλουμένη πηγή. τεῖχος δὲ οὐ μέγα ἐπ' αὐτῇ, καὶ ἡ ἄνοδος διὰ τοῦ τείχους ἐστὶν ἐπὶ τὴν πηγήν. ταύτης τῆς Κασσωτίδος δύεσθαί τε κατὰ τῆς γῆς λέγουσι τὸ ὕδωρ, καὶ ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ θεοῦ τὰς γυναῖκας μαντικὰς ποιεῖν. *Si pedem retuleris, quaſi ad fanum rediturus, fontem videas, cui nomen Caſſotis. Murus ei objectus eſt non utique magnus: per murum ad fontem aſcenditur: Aquam credunt ejus fontis ſub terram mergi, & in Adyto Dei mulieres facere Fatidicas.* Quæ poſtrema certe à Romulo Amaſæo, docto aliàs interprete, non bene vertuntur. Omittitur enim μετὰ τοῦ λιθοῦ τὴν θέαν.

Quod

Quod de Caſſotide fonte Pauſanias, id de Caſtalio fonte, ſeu aqua, Lucianus, in Jove Tragœdo; ubi Apollo reſpondens Momo eum urgenti ut vaticinetur de futuris, ait: πῶς ὦ Μῶμε, δυνατὸν ποιεῖν ταῦτα, μήτε τρίποδος ἡμῖν παρόντος, μήτε θυμιαμάτων, ἢ πηγῆς μαντικῆς οἵα ἡ Κασταλία ἐστίν; Quæ verba jam modo adduxi, ſimulque ipſorum verſionem Latinam.

Opportebat igitur, ut prius aquam biberet Pythia, quæ ipſam redderet divinipotentem ſeu Divinatricem. Unde & idem Lucianus, in Hermotimo, ita infit: Ὥσπερ φασὶν ἐν Δελφοῖς τὴν πρόμαντιν, ἐπειδὰν πίῃ τοῦ ἱεροῦ νάματος, ἔνθεον εὐθὺς γίνεσθαι καὶ χρᾶν τοῖς προσιοῦσιν. *Sicut de illa divinatrice* [*Pythia*] *Delphis tradunt; quæ ſimul atque ſacra fluenta deguſtarat, illico afflata numine conſulentibus Oraculum Reſponſa dabat.*

De *manducata lauro* hæc quoque idem Lucianus habet, in Bis accuſato: Καὶ ὅλως ἔνθα ἂν ἡ πρόμαντις πιοῦσα τοῦ ἱεροῦ νάματος, καὶ μασσαμένη τῆς δάφνης, καὶ τὸν τρίποδα σεισαμένη κελεύῃ παρεῖναι, ἄοκνον χρὴ αὐτίκα μάλα παρεστάναι συναίροντα τοὺς χρησμοὺς ἢ οἴχεσθαι οἱ τὴν δόξαν τῆς τέχνης. *Denique quocunque vates ſacram laticem pota, commanducata lauro, & tripode concuſſo, venire jubet, impigrum protinus aſſiſtere oportet, Oracula connectentem, aut alioqui artis gloria ipſi interciderit.*

Quo & Caſſandra apud Lycophronem alludere videtur, his verbis:

Ἀλλ' ἄσπετον χέουσα παμμιγῆ βοὴν
Δαφνηφάγων φοιβάζων ἐκ λαιμῶν ὄπα.

Sed immenſum fundendo confuſumque clamorem
Laurivoro vaticinata eſt ore.

Verum ut ad aquam ab ipſa potandam redeamus; Caſtalia iſta, ſive mavis Caſſotis, grata potu erat quidem, teſtante Pauſania:

At non ita, ut credo, ſanguis ille taurinus, quem potare antea debebat Sacerdos Terræ in Ægyra; de qua ita Plinius, lib. 28. cap. 9. *Taurinus* [ſanguis] *quidem recens inter venena eſt, excepta Ægyra. Ibi enim Sacerdos Terræ vaticinatura tauri ſanguinem bibit, priuſquam in ſpecum deſcendat. Tantum poteſt ſympathia illa de qua loquimur, ut aliquando religione aut loco fiat.* In eandem autem ſententiam Sophocles, Tragœdiâ *Helena*:

Ἐμοὶ δὲ λῷστον αἷμα ταύρου γ᾽ ἐκπιεῖν,
Καὶ μὴ γε πλείω τῶνδ᾽ ἔχειν δυσφημίας.

Mihi vero optimum eſt taurinum bibere ſanguinem,
Atque (ita) ſuper hiſce non plures attrahere calumnias.

An vero tam noxium venenum ſit ſanguis ille taurinus, ut tali miraculo opus ſit, ne quis inde pereat, alibi potius diſquirendum. At ſiquidem id verum ſit, longe minori cum miraculo Sacerdos Apollinis Diradiotæ, apud Argivos agninum ſanguinem potabat. de qua Sacerdote hoc modo Pauſanias loquitur: Ἡ δὲ μαντικὴ (μαντεύεται γὰρ ἔτι καὶ ἐς ἡμᾶς) καθέστηκε τρόπον τοῦτον. γυνὴ μὲν προφητεύουσά ἐστι, ἀνδρὸς εὐνῆς εἰργομένη· θυομένης δὲ ἐν νυκτὶ ἀρνὸς, κατὰ μῆνα ἕκαστον, γευσαμένη δὲ τοῦ αἵματος ἡ γυνὴ, κάτοχος ἐκ τοῦ θεοῦ γίνεται. *Oraculum in eo templo (nam hac ipſa ætate in eo Reſponſa conſulentibus redduntur) hoc inſtituto celebratur. Fœmina cui viri conſuetudo interdicta eſt, Oraculo præſidet. Ea noctu agnâ facit ſingulis menſibus, ac ſtatim* VICTIMÆ SANGUINE *libato* [*Gr. guſtato*] *furore Divinitùs afflatur.*

Tutius ergo hoc, quam bibere ſanguinem taurinum; quem pro tanto veneno multi veteres (ut jam vidimus) habebant. Longe tamen jucundius apud Liguræos vaticinabantur Antiſtites; ut ex Ariſtotele Macrobius (lib. 1. c. 18:) narrat: ait enim *eum aſſerere, Apud Liguræos in Thracia eſſe adytum Libero*

con-

conſecratum, ex quo redduntur Oracula. Sed in hoc adyto (pergit) vaticinaturi PLURIMO MERO SUMPTO, *ut apud Clarium aqua potata, eſſantur Oracula.*

Colophonium interim Oraculum, ratione aquæ ante Divinationem bibendæ, cum Delphico ſatis convenit. De quo Colophonio Jamblichus (de Myſteriis Sect. III. cap. 2.) Porphyrio hîc conſentiens, ita loquitur: Τὸ δὴ ἐν Κολοφῶνι μαντεῖον ὁμολογεῖται παρὰ πᾶσι, δι' ὕδατος χρηματίζειν. εἶναι γὰρ πηγὴν ἐν οἴκῳ καταγείῳ, καὶ ἀπ' αὐτῆς πίνειν τὸν προφήτην· ἔν τισι δὲ τακταῖς νυξὶν ἱερουργιῶν πολλῶν γινομένων πρότερον, πιόντα δὲ χρησμῳδεῖν, οὐκ ἔτ' ὁρώμενον τοῖς παροῦσι θεωροῖς. τὸ μὲν οὖν μαντικὸν ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, αὐτόθεν πρόδηλον. *Eſt in confeſſo apud omnes, quod Oraculum Colophonium per aquam Reſponſa edat: eſſe enim conſtat in antro ſubterraneo fontem è quo bibit Propheta: poſtquam autem biberit, & multa ſtatutis noctibus ſacra prius peracta fuerint, tum demum vaticinatur, inviſibilis factus omnibus qui interſunt. Quod igitur aqua illa Divinatrix ſit, exinde manifeſtum eſt.*

At longe magis veracia *Liberi* iſtud Oraculum in Thracia Reſpondere cæteris per aquæ, aut ſanguinis cujuſcunque demùm, potum reſpondentibus, debuit: ſi modo verax iſtud vetus proverbium ſit, *in vino veritas.*

Verum enim vero, apud Branchidas (teſte eodem Jamblicho, ac quidem eodem capite) longe alio modo aqua eſt fatidica; quem modum, præter alia, quæ hîc non omittenda duco, ita deſcribit: Καὶ μὴν ἥγε ἐν Βραγχίδαις γυνὴ χρησμῳδὸς, εἴτε ῥάβδον ἔχουσα, τὴν πρώτως ὑπὸ θεοῦ τινος παραδοθεῖσαν, πληροῦται τῆς θείας αὐγῆς, εἴτε ἐπὶ ἄξονος καθημένη προλέγει τὸ μέλλον, εἴτε τοὺς πόδας, ἢ κράσπεδόν τι τέγγουσα τῷ ὕδατι, ἢ ἐκ τοῦ ὕδατος ἀτμιζομένη δέχεται τὸν θεὸν, ἐξ ἁπάντων τούτων ἐπιτηδεία παρασκευαζομένη πρὸς τὴν ὑποδοχὴν, ἔξωθεν αὐτοῦ μεταλαμβάνει.

Δηλοῖ δὲ καὶ τὸ τῶν θυσιῶν πλῆθος, καὶ ὁ θεσμὸς τῆς ὅλης ἁγιστείας, καὶ ὅσα ἄλλα δρᾶται πρὸ τῆς χρησμῳδίας θεοπρεπῶς. ΤΑ´ ΤΕ ΛΟΥΤΡΑ` τῆς προφήτιδος, καὶ ἡ τριῶν ὅλων ἡμερῶν ἀσιτία, καὶ ἡ ἐν ἀδύτοις αὐτῆς διατριβὴ, καὶ ἐχομένης ἤδη τῷ φωτὶ καὶ τερπομένης ἐν πολλῷ χρόνῳ. καὶ γὰρ ταῦτα πάντα παράκλησιν τοῦ θεοῦ ὥστε παραγίνεσθαι, καὶ παρουσίαν ἔξωθεν παραδείκνυσιν, ἐπίπνοιάν τε θαυμασίαν, οἵαν πρὶν καὶ εἰς τὸν συνήθη ἀφικέσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι τῷ ἀπὸ τῆς πηγῆς ἀναφερομένῳ, ἕτερόν τινα πρεσβύτερον, χωριστὸν ἀπὸ τοῦ τόπου θεὸν ἀποφαίνει, τὸν αἴτιον καὶ τοῦ τόπου, καὶ τῆς γῆς αὐτῆς, καὶ τῆς μαντικῆς ὅλης.

Fœmina quin etiam in Branchis fatidica, ſive virgam tenet manu à Deorum aliquo olim traditam, divino ſplendore repleatur, ſive ſedens in axe (rotæ) futura canit; ſive PEDES AUT LIMBUM ALIQUEM, IN AQUA TINGENS; *ſive* EX AQUA VAPOREM HAURIENS *Deum quoque ſuſcipiat, per omnia hæc parata & ad ſuſcipiendum inſtructa, Deum extrinſecus admittit.*

Sed præter hæc manifeſtum eſt ex ſacrificiorum multitudine, ex ſtato ſanctimoniæ ritu, ex iis omnibus, quæ juxta divinas leges ante vaticinium fiunt (qualia ſunt Prophetidis LAVACRA, *dierum trium jugis inedia, in adytis ſeceſſus, cum jamjam inceperit lumine circumfundi, & gaudio pertentari ex aliquo tempore:) hæc omnia id oſtendunt, Deum ut velit adeſſe rogari, & ab intrinſeco præſentiam exſpectari, & ſacerdotem priuſquam ad ipſum locum perveniat, miro modo inſpirari, & ipſo poſtquam ſit in loco, alium eſſe à ſpiritu illo qui ex aqua aſcendit præſtantiorem, tum ab ipſo illo loco independentem Deum, qui autor eſt omnis vaticinii, quod ex iſto loco, aut fonte, provenit.*

Hîc interim aliquis cogitare, quin & interrogare poſſet, ſi Aqua illa ſive *Caſſiotis*, ſive *Caſtalia*, apud Delphos; ſi & Aqua Caſtalia ad Daphnem Antiochiæ, uti & aliæ aquæ fatidicæ,

dicæ, quarum plures numero fontes memorantur (ſicut & hîc modò aqua Oraculi Colophonii:) ſi ſanguis taurinus, vel agninus; ſi denique vinum largius hauſtum (quod ob rationem adductam pluribus procul dubio videbitur magis probabile) enthuſiaſmum divinatorium, ut ſic loquar, inſpirare valuerint, etiam iſtis in locis, ubi minime antrum quale Delphicum, ratione vaporum inde aſcendentium fuiſſe perhibetur, aderat; nec tripes, nec thymiamata, nec laurus manducata, præter ſolennem iſtum ſacri laticis potum; hîc dico aliquis interrogare queat, quare non abſque alia inſpiratione, ſive inſtinctu, per reliqua media, divino, (cum jam aqua iſta talia præſtaret) Pythia non potuerit reddere Reſponſa?

At talibus interrogatis occurrit Jamblichus; qui & alia media, præter Spiritum ex antro in membra ipſius Pythiæ penetrantem inducit. Ignem quippe Divinum commentus eſt, (cujus necdum aliquis ante ipſum, quod ſciam meminit) hoc modo: Ἡ δ' ἐν Δελφοῖς προφῆτις, εἴτε ἀπὸ πνεύματος λεπτοῦ καὶ πυρώδους ἀναφερομένου ποθὲν ἀπὸ στομίου θεμιστεύει τοῖς ἀνθρώποις, εἴτε ἐν τῷ ἀδύτῳ καθημένη ἐπὶ δίφρου χαλκοῦ τρεῖς πόδας ἔχοντος χρηματίζει, εἴτε καὶ ἐπὶ τοῦ τετράποδος δίφρου ὅς ἐστιν ἱερὸς τοῦ θεοῦ, πανταχῆ οὕτω δίδωσιν ἑαυτὴν τῷ θείῳ πνεύματι, ἀπό τε τοῦ πυρὸς ἀκτῖνος καταυγάζεται. καὶ ὅταν μὲν ἀθρόον καὶ πολὺ τὸ ἀναφερόμενον ἀπὸ τοῦ στομίου πῦρ κύκλῳ πανταχόθεν αὐτὴν περιέχῃ, πληροῦται ἀπ' αὐτοῦ θείας αὐγῆς· ὅταν δὲ εἰς ἕδραν ἐνιδρυθῇ τοῦ θεοῦ, τῇ στερεᾷ τοῦ θεοῦ μαντικῇ δυνάμει συναρμόζεται· ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τῶν τοιούτων παρασκευῶν, ὅλη γίνεται τοῦ θεοῦ. καὶ τότε δὴ πάρεστιν αὐτῇ χωριστῶς ὁ θεὸς ἐπιλάμπων, ἕτερος ὢν καὶ τοῦ πυρὸς, καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ τῆς ἰδίας ἕδρας, καὶ πάσης τῆς περὶ τὸν τόπον φυσικῆς καὶ ἱερᾶς φαινομένης κατασκευῆς.

Sibylla in Delphis, ſive per Spiritum tenuem & igneum erumpente ex antri ore hominibus Oracula fundit, ſive ex adyto, ſedens ſuper æneum tripodem, aut ſuper ſellam quatuor habentem pedes, Deo ſacram, Reſponſa prodat, ſic undique

dique ſe dat Divino Spiritui, atque à radio Divini Ignis *illuſtratur. Et quando contingit illam circumcingi copioſo ex antri ore profluenti igne, Divino ſplendore tota repletur. Iterum quando occupat Dei ſellam, accommodatur ſtabiliter divinatrici Dei potentiæ: utriſque vero his apparatibus Dei tota fit vates. Adeſt ei ſane tunc Deus & affulget ſeparatim, & alius exiſtit ab igne, & ſpiritu, ſedeque propria, & omni circa iſtum locum apparatu, ſive is ſit phyſicus ſive (ſacer aut) religioſus.*

Non contentus igitur vulgari apparatu noſter Jamblichus, præter Tripodem, ſedem tribus pedibus ſuffultam, etiam ſellam quatuor pedibus innitentem ſuperaddit. Quin & præter Spiritum ex antro, per Tripodem in corpus Pythiæ penetrantem, etiam radium ignis Divini, ac quidem copioſe profluentem, ita ut tota ipſius ſplendore repleretur, ſuperadjungit. Ac cum alii Gentiles velint, ſub ſpiritus ſeu halitûs, iſtius ſpecie Deum in corpus Pythiæ irrepſiſſe, illamque ita Deo, ſeu numine, obſeſſam Divina ſua protuliſſe Reſponſa; ille Deum Pythiæ affulgentem à ſpiritu & igne modo nominatis diſtinguit. At longe aliter Porphyrius (qui & Oracula Serapidis, Hecates, aliorumque depromit, ut per illa Chriſtianis hîc nimium credulis illudat, uti alibi à me clare oſtendetur) de talibus loquitur: ſicut & totam ſcenam Adjurationum, evocationum cæterarumque magicarum operationum, quibus vates ſe futura prædicere prætendebant, ſatis aperte, (in Epiſtola ad Anebonem) deridet.

Verum, ut denuo redeamus in viam nobis propoſitam, atque ad Pythiam ipſam nos convertamus: tandem illa (per alios tamen eo deducta) in ipſa adyta pergit, ac

—— —— —— —— tota priores
Stringit vitta comas, crineſque in terga ſolutos
Candida Phocaicâ complectitur infula lauro.

Nec

Nec ſola, uti dictum, eò intrabat noſtra Pythia; ſed ab Antiſtitibus ſorte ductis, (vide Euripidis *Ionem*) ſive unico ſive pluribus, qui ipſam jam furere incipientem regebant, atque ad tripodem cortinamve ſacram, ita deducebant, concomitabatur. Niſi ſi quid violenter committeretur: qualia exempla nobis occurrunt non in ſolo Alexandro Macedone; verum & in Appio (apud Lucanum,) & inſigne admodum [quod nos & alia docet] in Philomelo Phocicorum, adeoque & Delphorum, principe, apud Diodorum Siculum (libro XVI.) hoc modo: Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ τοῦ πολέμου βουλόμενος χρήσασθαι τῷ μαντείῳ, τὴν Πυθίαν ἠνάγκασεν ἀναβᾶσαν ἐπὶ τὸν τρίποδα δοῦναι τὸν χρησμόν. *Poſt illa vero, cum vellet ſuper bello Oraculum conſulere, Pythiam coëgit, ut adſcenderet tripoda, atque ita Oraculi Reſponſum redderet.*

Ac poſt deſcriptionem hujus Oraculi: Οὗτος γὰρ κρατῶν τοῦ μαντείου προσέταξε τῇ Πυθίᾳ τὴν μαντείαν ἀπὸ τοῦ τρίποδος ποιεῖσθαι. κατὰ τὰ πάτρια. ἀποκρινομένης δ' αὐτῆς ὅτι ταῦτα ἐστι τὰ πάτρια, διηπειλήσατο καὶ συνηνάγκασε τὴν ἀνάβασιν ποιεῖσθαι ἐπὶ τὸν τρίποδα. Ἀποφθεγξαμένης δ' αὐτῆς πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ βιαζομένου ὅτι ἔξεστιν αὐτῷ πράττειν ὃ βούλεται, ἀσμένως τὸ ῥηθὲν ἐδέξατο, καὶ τὸν προσήκοντα χρησμὸν ἔχειν ἀπεφήνατο. εὐθὺς δὲ καὶ τὸν χρησμὸν ἔγγραφον ποιήσας καὶ προθεὶς ἅπασιν ἐποίησε φανερὸν ὅτι ὁ θεὸς αὐτῷ δίδωσιν ἐξουσίαν πράττειν ὅ, τι βούλεται. συναγαγὼν δ' ἐκκλησίαν, καὶ τὴν μαντείαν τοῖς πλήθεσι δηλώσας, καὶ παρακαλέσας θαρρεῖν, ἐτρέπετο πρὸς τὰς τοῦ πολέμου πράξεις, &c.

Is enim cum Oraculum (iſtud) in poteſtate ſua haberet, mandabat Pythiæ, ut Oraculum redderet ex tripode ſecundùm morem patrium. Iſtâ autem reſpondente, hæc eſſe moris patrii [videtur hîc aliquid deeſſe] *minitabatur, ac coëgit illam, ut in tripoda adſcenderet. Ea vero jam reſpondente (ob vehementiam illius qui cogebat) ipſius in poteſtate eſſe, ut faceret illa quæ vellet, lubenti animo iſtud dictum accepit; ac ſe jam conveniens habere reſponſum perhibuit.*

hibuit. Itaque ſtatim iſtud Oraculum conſcriptum proponens publice, cunctis manifeſtavit, Deum ipſi dare poteſtatem faciendi id quod vellet; ac convocata eccleſia, oſtenſoque multitudini (ſic conſcripto) Oraculo, cum exhortaſſet eam ut fidenti eſſent animo, ſe ad bellicos actus convertit.

Ad poſtrema Diodori verba, notari debent illa quæ Pauſanias de Trophonii Oraculo (p. 268.) tradit. *Coguntur ſane omnes, qui à Trophonio redeunt, quæcunque vel audierunt vel viderunt [ex quibus ſc. eventa explicanda erant] tabulæ inſcripta (ibi) ſuſpendere.*

Ex poſtremis hujus Diodori verbis, comprehendimus, Oraculorum Reſponſa (imprimis ſi ſucceſſus aut ſortita eſſent interrogata, aut ſaltem illi ſperarentur) deſcripta fuiſſe atque in tabellis publice expoſita. Verum de hac re amplius loquendi adhuc inferius dabitur locus. Quare ad Reſponſa adhucdum reddenda nunc me convertam, quæque illa proxime præcedebant.

Quum itaque noſtra Pythia jam intraret in Adyta, furore corripiebatur illa, ſicut credi volebant Antiſtites, ut jamjam vaticinia ſua editura; atque ut ſic ſeſe obſeſſam numine credulis conſultoribus oſtentaret. Unde & Lucanus.

—— —— Bacchatur demens aliena per antrum
Colla ferens, vittasque Dei, Phœbæaque ſerta
Erectis diſcuſſa comis, per inania templi
Ancipiti cervice rotat, ſpargitque vaganti
Obſtantes tripodas, magnoque exæſtuat igne
Iratum te, Phœbe, ferens.

Salſe admodum, ac lepide ſane, hæc ridet in Jove ſuo Tragœdo, Luciano, dum Jovem inducit loquentem Apollini, qui jam ad vaticinium quoddam reddendum ſe parabat, hoc modo: Τί ποτ᾽ ἐρεῖς ὦ τέκνον; ὡς τά γε πρὸ τοῦ χρησμοῦ ταῦτα

ἤδη

ἤδη φοβερά. ἡ χρόα τετραμμένη, οἱ ὀφθαλμοὶ περιφερεῖς, κόμη ἀνασοβουμένη, κίνημα κορυβαντιῶδες· καὶ ὅλως κατόχιμα πάντα, καὶ φρικώδη, καὶ μυστικά. *Quid tandem dices, fili? Nam quæ præcedunt Oraculum, jam formidanda ſunt; color* [nempe] *immutatus, oculi mobiles, diſcuſſa ac diſſecta coma, motus corporis furibundus, qualis eſt Corybantum. Denique, numinis afflatu atque obſeſſu, omnia horrore ac myſteriis plena ſunt.*

Furore igitur, ut videri volebant, acta ac correpta *Divino*, intrabat Pythia noſtra in Adyta. At multa erant, quibus ille ſimulatus furor adjuvari poterat. Namque ut ſpuma in ore excitaretur, ſola herba lanariâ illa uti poterat; quo artificio Alexander iſte Pſeudomantis, (apud Lucianum) utebatur. Ita enim ille in ipſius vita: Εἰσβαλὼν γὰρ ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοιαύτης τραγῳδίας διὰ πολλοῦ εἰς τὴν πατρίδα, περίβλεπτός τε καὶ λαμπρὸς ἦν, μεμηνέναι προσποιούμενος ἐνίοτε, καὶ ἀφροῦ ἀποπιμπλάμενος τὸ στόμα. ῥᾳδίως δὲ τοῦτο ὑπῆρχεν αὐτῷ στρουθίου τῆς βαφικῆς βοτάνης τὴν ῥίζαν διαμασησαμένῳ. τοῖς δὲ θεῖόν τι καὶ φοβερὸν ἐδόκει ὁ ἀφρός.

Alexander itaque multo poſt cum hujusmodi tragœdia ingreſſus in patriam, conſpicuus erat & ſplendidus, cum ſeſe nonnunquam afflatum numine ſimularet, ore ſpuma pleno. Id quod ille, lanariæ herbæ ad tingendum aptæ radice commanducatâ, facile efficiebat. Cæterum illis divinum ac formidandum quid ſpuma illa videbatur.

Nec certe nobis ignotum eſt, *Garo illo Moſcovitico*, (quod *Cavajar* vulgo vocant) *Sapone Hiſpanico*, aliisque pluribus, ſic ſpumam in ore poſſe excitari, ſponteque eam ſua exinde effluere.

Quin & *ignem* Barchochebas (teſte Hieronymo, in Apol. 2. adv. Ruffinum) ex ore efflabat. Ita enim ille: *Barchochebas ſtipulam in ore accenſam anhelitu ventilabat, ut flammas evomere videretur.*

Quem tamen ſequenti artificio Eunus, *Servus Syrus*, anteverterat; qui teſte Diodoro Siculo, *poſtremo artificium excogitavit, quo flammam ex ore cum quodam fanatico furore emittebat, & cum flamma ſimul Vaticina verba Phœbadum in morem fundebat. Ignem enim in nucem aut aliquid hujusmodi utrimque perforatum, ſimulque materiam quæ illum alere poſſet, imponebat: deinde ori indens & afflans, modo ſcintillas, modo flammam accendebat.*

At minus miraculo iſta ſunt illis, qui in feſtis noſtris encæniis ſæpe à circumforaneis vident ſtuppas linumve ori indita, ac paulo poſt cum fumo ac flamma eructata vel extracta; aliaque hiſce non minus, nimis credulis, miraculoſa.

Præterea docet nos Plinius (lib. 21. cap. 31) quomodo furor ille fanaticus ulterius adornari queat. Ita enim iſte loquitur: *Halicacabi radicem bibunt qui ſunt* [NB.] VATICINANDI CALLENTES: *quod furere ad confirmandas ſuperſtitiones aſpici ſe volunt. Remedio eſt (id enim libentius retulerim) aqua copioſa mulſa calida potui data.*

Adde hiſce quæ Franciſcus Lopes de Gomara, cap. 37. hiſtoriæ generalis Indiæ de *Bohitis* incolis inſulæ Hiſpaniolæ narrat; *eos*, nempe, *poſt eſum herbæ in eorundem lingua Cohoba dictæ furere ac bacchari; & adeo mente turbari, ut viſiones ſe habere credant, & Reſponſa divinitus accepta referre conſulentibus ſive arbitrarentur, ſive* [NB.] *fingerent.*

Quæ de *Datura* habet Garcias ab Horto, in Aromatum ac Plantarum hiſtoria, hæc ſequentia ſunt: *Injicitur à furibus hic flos, aut ejus ſemen, in cibos eorum quos deprædari volunt: mente enim quodammodo alienantur, quotquot id medicamentum ſumunt; & in riſum ſolvuntur, magna cum libertate ſinentes quod lubitum eſt deprædari*, &c. De *Bangue* ſucco fere eadem & ipſe, & Chriſtophorus à Coſta, tradunt. Pluraque hujuſmodi medicamina afferri poſſent (ut quæ Mathiolus

Pythia jam tripodi inſidens, & Reſponſa reddens.

1. *Conſultores propius, præ aliis, admiſſi.*
2. *Sacerdos ſub ſuperſtitioſo illos retinens timore.*
3. *Propheta, qui (quaſi) Oraculi reſponſa excipit.*
4. *Alius, ſive propheta, ſive Poëta, qui illa in verſus, ſeu metra, redigit.*
5. *Vaſa ac Tripodes a furente jam Pythia protruſa atque obverſa.*
6. *Laureæ frondes proſpectum in Adyta præpedientes.*
7. *Sonitus horribili modo adaucti, per tubas locutorias ſimiliaque inſtrumenta.*
8. *Ipſa Pythia Tripodi inſidens.*
9. *Propheta jam furentem Pythiam, ne quid mali ipſi accidat retinens.*
10. *Statua Apollinis, cujus pulvinari libelli imponebantur.*
11. *Fulgura ac tonitrua ab Antiſtitibus &c. artificioſe conficta, adaugendo terrori ac ſuperſtitioni.*
12. *Conſultores a Sacerdotibus ab Adytis, ſeu cella, reducti.*
13. *Epulæ ac* χαριστήρια *conſultorum, poſt jam accepta Reſponſa.*

thiolus in præfatione ad Dioſcoridem tradit, uti & alia) ſed hæc abunde ſuffecerint.

Ex antro autem Tripodi ſubjecto etiam ſimulatus ille furor adjuvari poterat, per ſuffumigationes ſulphureas ac narcoticas, aliaque vim obnubilandi mentem ac dementandi obtinentibus: qualia medicorum filiis minimè ignota ſunt: aut talia in os aſſumere potuit ipſa Pythia.

CAPUT VII.

17. Quam artificioſe homines ſe Dæmone obſeſſos ſimulare potuerint, exemplo (pluſquam uno) perinſigni oſtenſum. 18. Quæ in Adytis perpetrabantur occultata plane conſultoribus fuiſſe: & an Pythia engaſtrimythos fuerit. 19. Iterum de Prophetis ſorte ductis, tam ad introducendam Pythiam in Adyta, quam ad reportanda Reſponſa, jam in ordinem aliqualem redacta. De voce Deorum inarticulata; de Oraculis autophonis, ſive ipſius Dei Deæve alicujus ore redditis, &c. 20. Rurſus quoque de Poëtis, ac verſibus Pythiæ tributis: ac cur tandem Pythia carmine Reſpondere deſierit. 21. Quibus qualibuſque ambiguitatibus uſi fuerint in Reſponſis adornandis Antiſtites, exemplo cum Dei Heliopolitani, tum aliis quoque, oſtenditur. 22. Quo habitu atque ornatu ab Oraculo redierint conſultores, poſt accepta jam Reſponſa: uti & de ſacrificiis, & epulis propter illa datis. 23. Conſultores ſæpe plura Oracula ſimul adiiſſe, ſeu plura numero ſuper uno eodemque negotio conſultaſſe, vel ſponte, atque ex motu proprio, vel (quaſi) à Deo, hoc illove, moniti. 24. His denique accedit diſquiſitio, cur Oraculum Delphicum Demoſthenis tempore à partibus Philippi Macedonis ſteterit.

17. QUam artificioſe autem dementia ac furor Dæmoniacus effingi poſſit; ac quam frequenter, non tantum commune vulgus; verum & Docti homines imò & Medicæ artis admodum periti, fallaciis ejuſmodi decipiantur (modo dominetur ipſorum animis, quæ tam latè regnat, ſuperſtitio) plurima harum rerum curioſis nota ſunt exempla; ac quam ſæpè, cum pudore talium nimis credulorum, fraus detecta fuerit, & meritis ſuppliciis affecti harum præſtigiarum tam inventores quam actores. At illuſtre valdè exemplum (ac cui nullum par in omni hiſtoria inveniri puto) habemus apud Ampliſſimum Doctiſſimumque J. A. Thuanum initio libri CXXIII. Hiſtoriarum noſtri temporis: quod hîc afferre me propriis ipſius verbis, nervoſis ſanè atque elegantibus, Lectori tædioſum minimè fore confido:

Publicato Nannetenſi edicto res incidit, quæ non mediocrem Regi moleſtiam, rebus compoſitis ſummam perturbationem attulit. Nam recenti edicti promulgatione plerique factioſi in occulto maximè offendebantur, occaſionemque quærebant res miſcendi, quam ex levi cauſâ tunc oblatam aviđiſſimè arripuerunt. Jacobus Broſſerius Romorantino in Sequalonia oppido natus, pannificii ac laboris ruſtici, quo ferè illis locis victitant, pertæſus, circulatorum conditionem per præſtigias plebeculæ vulgò illudentium potiorem duxit, & Martha, quam ſpiritu maligno vexari fingebat, Silvina & Mariâ filiabus ſecum aſſumptis, relicto lare urbes ac oppida Ligeri vicino circumpoſita circumire cœpit, magno hominum ad rei novæ ſpectaculum concurſu. Sed poſtremo ubi fraus patuit, Aureliani & Cleriaci ſacri collegii ſodales conciliari decreto XVI. Kalend. April. & XIII. & XIIII. Kalend. VIIIbr. anno ſuperiore prohibuerunt, ne quis Sacerdos ex illa Diœceſi ad excantandum commentitium illum Spiritum ritus ab Eccleſia præſcriptos uſurparet;

qui

qui aliter faceret, ſacris interdiceretur; inde cum ad Andegavum veniſſet eadem ſimulatione Martha, Carolus Miro urbis Epiſcopus eam, antequam ad ſacras ceremonias accederet, obſervare voluit; Menſæque adhibitam, cum aqua conſecrata pro vulgari propinata nihil commoveri, vulgari, quam conſecratam eſſe dicebat, porrectâ convulſionibus ac membrorum diſtorſionibus ſtatim exagitari cerneret, in fraudis ſuſpicionem venit; quam ut magis convinceret, altâ voce ceremonialem exorciſmorum librum afferri juſſit. Tum recitato primo Æneidos verſu, illa ad id inſtructa, quæ exorciſmi principium per ea verba fieri crederet, affectato membrorum motu à Spiritu torqueri ſe finxit, ob idque ab Epiſcopo mox dimiſſa eſt; monito in arcano patre, ut filiam domum reduceret, neque plebi impoſturis hujuſmodi amplius fucum faceret.

Verùm is Lutetiam verſus iter intendit urbem factionibus ſciſſam, & in qua permultos ſeu credulitate, ſive ut ex eo motus occaſionem quærerent; conſiliis ſuis fraudulentis propitios fore ſperabat, & ad B. Genovevæ cœnobium, populi ob præcipuum cultum concurſu frequens, divertit. Ibi ſacri remedii ope imploratâ, antequam de obſeſſæ vita, conditione, famâ, valetudine anquiſitum eſſet, Patres Capucini occupant, & coram ignara plebe ad exorciſmos Martha contortis membris ſubſiliente, facile adſtantibus perſuadent, verè eam à ſpiritu torqueri. Jamque is rumor tota urbe percrebuerat, cum Henricus Gondius urbis Epiſcopus partes ſuas interpoſuit, & ut negotium ordine procederet, Michaëlem Mareſcotum, Nicolaum Ellanium, Joannem Altinum, Jo. Riolanum, Ludovicum Duretum celeberrimos Academiæ Pariſienſis Medicos accerſiri juſſit, & poſt editas à Marthâ ſolitas geſticulationes, cum Latinè & Græcè interrogata, neutram ſe linguam intelligere oſtenderet, unanimi ab iis conſenſu, Epiſcopo rogante, reſponſum eſt, nihil à

Spi-

*Spiritu ; * multa ficta, pauca à morbo eſſe : tantum reperta lingua rubra & inflammata, & in ſiniſtro hypochondrio obſcurum aliquod murmur exauditum : Poſtridie Ellanius & Duretus eodem conveniunt, & Duretus infixa inter pollicem & indicem acu, an ſenſu doloris tangeretur, tentare voluit ; cum ad ictum non tremiſceret, poſt peractas ceremonias rogati ab Epiſcopo ſententiam medici, collegas accerſiri & in craſtinum rem differri petierunt. Igitur Kalend. Aprilib. magna omnium exſpectatione à Seraphino Patre exorciſmi repetuntur, ad quos Martha oculos rotans lingua exerta, & contortis membris ac toto corpore exhorreſcebat; tum ad hæc verba,* Et homo factus est, *ſupina deſultatione, veluti exoſſato corpore fluctuans ab altari ad valvas ſacelli, in quo erant, irrepſit, quâ re perculſis aſtantibus, P. Seraphinus commotior exclamavit. Si quis ſit adhuc incredulus, hic Spiritum intus agentem ſiſtat, & vitæ periculo cum eo luctetur. Heic Mareſcotus nihil niſi fictum videns, & impoſturam non ferens, ego verò, inquit, periculum in me recipiam. Spiritus, ſi poteſt, me validior ferat. Quibus dictis ſtatim contra obluctanti manus in cervicem injicit, eamque conſiſtere jubet. Illa ubi ſe captam videt, cum ſe amplius commovere non poßet, ut impoſturam tegeret, Spiritum abiiſſe, ſeſeque reliquiſſe reſpondet; & exorciſta, ut mendacium auctoritate ſuâ adjuvaret, Martham nunc eſſe, & Spiritum diſceſſiße confirmavit : ad hæc cum Mareſcotus diceret, Spiritus ergo à me fugatus eſt, Epiſcopus veritatis indagandæ cupidus rurſus exorciſmos repe-*

* *Jean de Serres, tome V.* Les Medicins ſont requis de dire ce qui leur en ſemble. Preſque tous concluent, & Mareſcot en porte la parole à l'Eveſque : Qu'il n'y a nulle operation diabolique, beaucoup de feintiſe & peu de mal, peu d'autres (comme en une compagnie il ſe trouve tousjours des eſprits de contradiction, qui penſeroient manquer de ſuffiſance s'ils ne raſchoient d'affoiblir ou renverſer par contraires raiſons celles d'autruy) proteſtent qu'ils remarquent en Marthe tous les ſignes ordinaires aux demoniaques, &c.

repeti imperat; illa primò nihil moveri, & cum Mareſcotum cervici ſuæ imminentem videret, ut ipſe Riolanus & Altinus medicinam ſuam curarent, inclamare, cæterum ab omni geſticulatione abſtinere. Mox ubi eos faceſſiſſe credidit, in tergum prolapſa ad notas artes confugere. Tum medici rurſus comparent, & in vacuo luctantem nullo negotio comprehenſam tenent. Cumque Seraphinus, ut ſe erigeret, juberet; Mareſcotus per jocum Spiritum in pedes ſe poſſe erigere negavit, ſe nimirum Jeſu Chriſti, qui malignorum Spirituum terror eſt, fiducia fretos, nihil eorum æſtus minaſve expaveſcere, neque verò heic Spiritum latere, ac nihil præter naturam eſſe. Mareſcotum dicentem excepit Riolanus, & ad Martham converſus, Miſera, inquit, quouſque perges nobis illudere? nunquamne plebeculam ludificare deſines? agnoſce culpam, patent tuæ fraudes, & niſi maturè veniam depoſcas, brevi traderis in manus judicis, qui quæſtione veritatem extorquebit. Hæc omnia Græcè Latinéque dicta, cum Martha interrogata ſe non intelligere faſſa eſſet, habita Medicorum, qui aderant, deliberatione, & ſex ex iis in priore ſententia perſeverantibus, Duretus Spiritu maligno correptam virginem affirmavit, iis præcipue indiciis, quod linguam præter naturam exſeruiſſet, & acum altè infixam nullo doloris ſenſu pertuliſſet. Altinus verò, multa in ea impoſturæ ſigna non inficiatus eſt; cæterum trimeſtre, intra quod diligentius obſervaretur, exſpectandum: nam Joannem Fernelium ſic cenſere, qui non niſi poſt trimeſtre de quodam magnæ dignitatis viro, qui Spiritu vexabatur, cognoſcere potuiſſe in libris de abditis rerum cauſis ſcripſit. Ita eo die diſceſſum eſt; cumque de negotio omninò actum crederetur, poſtridie alii medici arceſſuntur, Mareſcoto aliiſque qui ab initio vocati fuerant, non admiſſis, & coram Seraphino ac Patre Benedicto ex eodem Capucinorum ordine Anglo, Martha præter cor-

 poris

poris motus conſuetos etiam ad verba Græca, quæ ignorare ſe antea dixerat, atque adeo ad Anglicana diſertè reſpondiße dicitur. Demumque atteſtatio ab iis conficitur coram Epiſcopo & Joſepho Fullone S. Genovefæ cœnobiarchâ III. Non. April. quo Martha verè à Spiritu vexari pronuntiatur. Cauſæ ſcripto additæ, quod cum motus illi ſine pulſus, reſpirationis, ac coloris mutatione, violenti & horrendi oris rictus, ſpuma tenuis, linguæ exſertio, morbo minimè attribui poſſint, quod in confeſſo univerſis erat, & acus in collum & manus infixæ ſine doloris manifeſti ſenſu & nullo cruore emiſſo omnem fictionis ſuſpicionem tollerent, reliquum eſſe, ut hæc omnia præter & ſupra naturam Symptomata, ac inprimis linguarum, quas ipſa non didicerat, intelligentia à maligno Spiritu virginem inhabitante proveniant. Eodem ſcripto continebatur, præter ea quæ coram medicis ſigna edita fuerant, Fullonem affirmare, Martham cum à ſex robuſtis hominibus teneretur, in ſublime quatuor pedes ſupra ipſorum capita ſublatam magna adſtantium admiratione aliquandiu conſtitiße, quæ omnia argumenta ſcripto contrario poſtea Mareſcotus confutavit. Nam quod acus collo infixas non ſenſerit, id coram ſe factum non eſſe; & cum ipſe coram cæteris collegis idem feciſſet, ſenſiſſe Martham: Sed & P. Seraphinum ſtatim inclamaſſe, Martham eſſe, & Spiritum ab ea diſceſſiſſe. Et vero diſſimulari ſenſum hujusmodi læſuræ in parte carnoſâ, indicium eſſe non ſolum præſtigiatores pleroſque, ſed ipſos pueros aulicos ac lixas, qui in cruribus & brachiis acus admittunt, neque propterea à Spiritu obſideri creduntur. Stoicos olim idem factitaſſe atque adeo cenſuiſſe, dolorem in opinione conſiſtere, & multos ad mortem virgis cæſos nullo doloris ſenſu, eandem conſtantiam in Spartana Repub. quaſi lege ſancitam, & exemplis permultis confirmatam. Multos tanquam Sortilegos eo argumento ad mortem damnatos, qui poſtea ſupremi Senatus judicio abſoluti

ſoluti ſunt : & ſi ſubtilius in naturæ ſecreta penetrandum eſt, certiſſimum eſſe, quod Galenus contra Ariſtotelem rectiſſimè diſputat, ſenſum non eſſe mutationem quæ fit in inſtrumento, ſed à mutationis cognitione provenire, unde fieri, ut qui profundâ cogitatione defixi meditantur, oculis objecta plerumque non videant, aut quæ coram dicuntur, non capiant, quippe viſus Spiritu cum ſuâ facultate in fonte ipſo retento ; ac ſenſu communi ab anima minimè ad oculos aut aures tranſmiſſo, & anima ipſa alio divertente ; unde eſſe ut inter pugnandum plerique ictus ſclopetorum in partibus carnoſis non ſentiant. Sic Archimedem olim pulveri ſuo intentum Syracuſarum dereptarum fragorem auribus non percepiße : quod vero ſanguinem non emiſerit, ad rem non plus facere. Nam quotidie evenire, ut quibus vena ſecatur, ſi ad ictum exhorreſcant, ſanguis ſiſtatur. Omnino ridiculum eſſe, quod de ſpuma adducitur. Nam cui dictum viſumve, aut quem fando accepiße, Spiritus malignos ſpumam emittere, tenuem, ſpiſſam, albam, nigram? nam nigra omnia iis affingi, & ſcitum eſſe anile commentum, Dæmonem in oculo tunicam albam non habere. Quod ad motus violentos & rapidos, ſine pulſûs, reſpirationis, aut coloris mutatione attinet, eos non tales fuiſſe, quin facile ab aſtantibus medicis reprimi potuerint, & quæ poſtea iis abſentibus facta memorantur, ea januis obſeratis acta. Nimirum non patuiſſe fores, ne pateret veritas, & ut hæc quæ ad miraculum in majus extolluntur, vera ſint, medicæ rei peritis conſtare, in melancholicis, lunaticis, & hujuſmodi morbis præpeditis ſpißum ac terreſtrem ſanguinem, & qui facile non accenditur ac præterea rarum pulſum eſſe. Pleroſque ex iis viſos, qui noctu interdiuque curſitant, cum horrendis clamoribus canum inſtar ululantes, ſine ulla pulſus, reſpirationis, & coloris itidem mutatione, & multum in ea valere conſuetudinem. Martham verò jam totos XV.

 men-

menſes Andegavi, Salmuriæ, Cleriaci, Aureliani, & in hac urbe tanquam ſimiam aut urſam traduci, & geſticulationibus illis aſſueviſſe, eoque minus illis affici: multa in natura cottidie admiranda & fidem captumque humanum ſuperantia deprehendi, quæ tamen minimè Spiritibus, ſed occultis ejuſdem naturæ arcanis aſſignantur, à cane rabioſo morſos tanquam canes latrare. Lycanthropos ululare, & humana carne veſci, quippe læſa phantaſtica facultate cum ſe lupos putent eſſe, imò argumentum reflecti poſſe, ut oſtendatur, Martham à Spiritu minimè obſideri; nam S. Marci teſtimonio convinci poſſe, eos qui à Spiritu exercentur, poſt membrorum agitationes ac violentas convulſiones abſcedente eo attonitos & membris quaſi confractos remanere: idem & Fernelium in libris de abditis rerum cauſis confirmare multis exemplis; atqui Martham nullam pulſus, reſpirationis, coloris mutationem pati; nullâ membrorum fatigatione vexari; igitur minimè à Spiritu obſideri. Ultimum quod à Medicis contra ſentientibus affertur, ſi utique probaretur, magis urgere; Martham cum Græcè & Anglicè interrogaretur, diſertè, quaſi intelligeret, reſpondiſſe. Sed neque id ſatis idoneè probari, & quod in eam rem dicitur, ſuſpicione fraudis non carere, & apparere præmonitam virginem ad interrogata illa hujuſmodi reſponſum dediſſe. Nam ſi Græcè intelligit, cur cum Latinè, quæ lingua toto Occidente adeò communis eſt, interrogatur ſe minimè intelligere dixit? an ſemper audiendos qui Martham tunc eſſe, cum nihil intelligit, & Spiritum ab ea receſſiſſe mendacio tam fœdo patrocinantes blaterant? Quod verò ab aliis additur, eam ſupra eorum, qui captam tenebant, ſe capita efferentem in vacuo aliquandiu conſtitiſſe, præter naturam non eſſe. Nam quicquid rectâ linea movetur, antequam in contrarium moveatur, ut quieſcat neceſſe habere; ſic pilam

pilam in parietem ejaculatam, antequam reflectatur, ad parietem quieſcere. Sic arteriam poſt dilatationem, antequam contrahatur, pariter interquieſcere. Et verò notandum id à prandio viſum: nam mane impoſturam iidem, qui nunc contrarium aſſerunt, concorditer clamitabant, cum videlicet vapores in cerebrum ſublati idem quod ſuffuſiones, quæ extra locum ſuum res ob oculos referunt, operantur. Sic potuiſſe fieri ut nonnulli duplicem Martham, alteram humi, alteram in ſublimi viderint. Quid quod quidam viſam eam palpitare intus, & quod equi deficientes faciunt, ilia ducere miraculi loco retulerunt? alii denique ex imo ventre clauſo ore & compreſſis labiis loqui? an engaſtrimythos & ſternomanteis Hippocrati non indictos, ipſis ignotos eſſe? at cui bono? inquiunt poſtremo nonnulli inter eos cordatiores crediti. Nimirum ad emendicandam ſtipem, & lucrum ex otioſa & inerti vita per præſtigias captandum: quis ſcit an & ad ciendos populi animos, ac denique ſeditionem in principe regni urbe, exemplo ad alias tranſituro, excitandam? Inter hos contentionum æſtus immane quantum diſtracta concordia, & ſciſſa omnium ſtudia, adeo ut metus inceſſerit, ne res in apertum motum erumperet. Nam prudentiores tam ardens quorundam in ea cauſſa ſtudium ſic interpretabantur, quaſi occaſio edicti nuper facti cum Regis invidiâ convellendi quæreretur, & Rex qui tunc ad Fontembellaqueum erat; à fidis monitus, veritusque ne per ſcrupuloſas ac vagas, quæ in hujuſmodi ceremoniis interrogationes vulgò fiunt, antiqua odia vix ſopita renovarentur, & nova factionum ſemina inter populum ſererentur, Senatui mandavit ut auctoritatem ſuam interponeret, & coitiones illas, quæ paullum jam à ſeditione aberant, maturè impediret. Itaque decretum, ut Martha Magiſtratui traderetur, qui eam diligenter obſervaret adhibitis medicis ac peritis, & poſt menſem ad Senatum referret. Petro Lugo-

lio criminalium cauſsarum aſſeſſori, & Franciſco Villamontano cognitoris regii vicario id negotii datum; qui eam totos XL. dies ſub liberâ cuſtodia habuerunt. Quo tempore ad eam viſendam admiſſi N. Ribitus Riverius Regis archiatros, Andreas Laurentius Reginæ item archiatros, Petrus Laſilæus medici collegii decanus, Albertus Faber, Mareſcotus, Ellanius, Altinus, Luſſonus, Petreius, Renardus, Hervardus, Cuſinotus, Amboſius, Palmerius, Marceſius ex eodem ordine: qui omnes nihil præter naturam in eâ puella animadvertiſſe ſcripto teſtati ſunt. Ipſa feriis Paſchalibus peccata coram Sacerdote confeſſa ſacrum viaticum placidè ſumpſit, ceſsantibus, POST MUTATAM CUSTODIAM, *paullatim horrendis illis, de quibus tantus rumor paſſim percrebuerat, geſticulationibus.*

Poſtremum verò hujus Tragœdiæ actum (nam Tragicum planè exitum habuit hæc res, actoribuſque luctuoſum) videat Lector apud hunc eundem Thuanum, & in Epiſtolis verè aureis Illuſtriſſimi Cardinalis Oſſatii: quod ea quidem ſint extra meum propoſitum, digna tamen quæ à talium curioſis ibi legantur.

Huic hiſtoriæ addi poſſet & alia, quæ in Zelandia noſtra accidit in muliere Helena appellata; cui Diabolus (ut turpi ipſa ac flagitioſo mendacio confingebat) pecuniam, quin & annulos aureos quandoque, pluraque alia, non magnæ molis, ſubitò, ac quidem præſentibus aliis, iiſque pluribus, hominibus, afferebat. Ex quo Diabolo quoque dum illi incubo ipſa pro ſuccuba, uti prætendebat, inſerviret, infantem quoque ſuſceperat ac pepererat eodem mendacio confictum.

In quam fœminam tamen, poſt multas turbas ab ipſa excitatas; cum jam arctiori cuſtodiæ fuiſſet mandata, ac tempus brevi inſtaret, quo publica pœna atque infamia eſſet notanda, illamque & propria machinatione, & aliorum ad id auxilio, effracto carceris muro fuga vitaviſſet; hæc ſequens

(ſicut

(ſicut & in adjutores) lata, ac publice pronuntiata, fuit ſententia: quam hîc Belgico idiomate, ex apographo authentico, Sigillo publico D. D. Ordinum Zelandiæ munito, inſerere volui:

Fol.64. NOTIFICATIE.

BAlliu, *Burgermeeſters, Schepenen en Raden der Stad Middelburg in Zeeland, allen den genen die deſen ſullen ſien ofte hooren leſen Saluyt, doen te weten, alſoo ſeeker bekend vrouwsperſoon* Helena Wouters *genaamd, nu eenigen tyd geleden, omme wettige redenen, door ordre van de Regeeringe binnen onſe Stad in het Simpelhuis in bewaringe is geſteld geworden; en dat deſelve* Helena Wouters, *omme de hand van de Juſtitie te ontvlieden, tuſſchen Sondag en Maandag laaſtleden, des nachts ontrent twaalf uuren, geweldiger wyſe uyt het gemelde Simpelhuys is uytgebroken, en alſoo haar uyt hare detentie metter vlucht geſalveerd: en dat wy mede ſekerlyk bewuſt ſijn, ook by wettige informatie ons gebleken is, dat eenige quaadwillige perſoonen onderſtaan hebben de voorſchreve* Helena Wouters *in haar doen te aſſiſteren; tot ſoo verre ſelver, dat ſy de muyr van het voorſchreve Simpelhuys van buyten hebben geforceerd, en met geweld een gat daar in gebroken, waar door ſy het is ontkomen: En dewyle de Juſtitie daar aan ten hoogſten gelegen is, dat de voorſchreve* Helena Wouters *niet alleen, maar ook de handdadigen die haar in maniere voorſchreven hebben geaſſiſteerd, in hechteniſſe geraken.* SOO IS 'T, *dat allen en een yder van wat conditie hy zy, by deſen wel expreſſelyk geinterdiceerd en verboden word, de voorſchreve* Helena Wouters, *en vordere voorſchreve handdadigen te logeren, verſteken, verbergen, ofte in eeniger manieren te doen logeren, verſteken of verbergen, op pene ſelver daar over aan den lyve geſtraft te werden: maar ter contrarie vriendelyk verſocht; en by deſen wel expreſſelyk gelaſt, tot maintien van de Heylſame Juſtitie, getrouwelyk de hand te leenen, en vervolgens de voorſchreve* Helena Wouters, *en alle andre quaadwilligen, die haar in eeniger maniere aan het voornoemde enorm delict hebben ſchuldig gemaakt, die haar bekend ſijn, ſoo haaſt doenlyk, by naam en toenaam, ofte wel anderſins, aan den Heer Officier, ofte ons aan te brengen. Ende op dat yder daar toe dies te meerder werde verplicht, en aangemoedigd, ſoo ſal yder voor den perſoon van de voorſchreve* Helena Wouters, *als mede voor yder der voorſchreve verdere perſoon of perſonen, die*

daar

daar door ſullen in hechteniſſe geraken, en by confeſſie ofte andre legale bewyſen bevonden ſullen werden aan het gene voorſchreve ſchuldig te weſen, aanſtonds voor een vereeringe genieten honderd Caroli guldens, en ſal der ſelver naam werden geſecreteerd, omme jegens de voorſchreve perſoon, ofte perſoonen alsdan te werden geprocedeerd, ſoo als in goeder Juſtitie bevonden ſal werden te behooren. Actum ten Rade, den 18 *Julii* 1674. *en gepubliceerd ter peuye van den Stadhuyſe.*

Accordeerd met het Regiſter van publicatie der Stad Middelburg in Zeeland.

M. de la Palma de St. Fuentes.

Cætera in Belgico meo de Oraculis habentur tractatu.

18. Illa vero quæ intra ipſa Adyta aliiſve in locis occultis, quæ hiſce impoſturis perpetrandis accommodata erant, peragebantur, non omnes Conſultores æque prope, introſpiciebant, neque eò admittebantur; uti liquet ex illis, quæ attuli, dum de Antris, uti & de cella, unde Oraculorum Reſponſa illi opperiebantur, loquerer. Nec credendum eſt id ullos ſibi permiſſum putaſſe, exceptis iis, qui aut ſummo ibi gaudebant imperio, vel tanta poteſtate atque auctoritate erant, ut ſibi id licere, jure aut merito, putarent: uti iſtud ex exemplis cum Alexandri Macedonis (præcipuè ad Ammonis Oraculum, de quo infra plura dicam) tum Appii (de quo Lucanus canit) tum denique ex exemplo Veſpaſiani apparet; de quo Tacitus lib. 4. Hiſtoriarum ita loquitur: *Altior inde Veſpaſiano cupido adeundi ſacram ſedem, ut ſuper rebus imperii conſuleret. Arceri templo cunctos jubet, atque ingreſſus intentus Numini, reſpexit poſt tergum, &c.*

Pythia igitur illa Delphica, ſive virgo ea eſſet, ſive anus, ſimulque aut unica, ibi ſedem obtinens, aut ex duabus vel tribus numero, id munus adminiſtrantibus, ſorte delecta, aut aliàs quoque ſupernumeraria; illa Pythia, dico, ſeu carmine,

ne, ſeu proſa oratione, ſua, poſt talia prægreſſa, Conſulentibus reddebat Reſponſa. At (quamvis ſimul ἐγγαστρίμυθος non fuerit, ut oſtendi in Diſſertatione de Divinationibus Judæorum Idololatricis, cap. XI.) furioſa, & inconditis corporis mentiſque motibus, ac ſono terribili. Atque ita quidem, ut interpretibus hîc opus eſſet. Quod interpretandi munus adminiſtrabant Prophetæ ac Poëtæ: qui quicquid demum effudiſſet Pythia, facile accommodabant ad petitionem ſeu viva voce, (quod rarius contingebat) ſeu per libellos factam.

Quod apud ipſos Ethnicos nullibi legimus; ac quod non niſi nuda aſſertatione affirmant veteres nonnulli Chriſtiani, eoſque ſecure hîc ſecuti multi ex recentioribus Theologis, eſt, Pythiam, dum ſic in Tripode ſederet, recepiſſe non tantum intra corpus *Cacodæmonem*, ſeu *Diabolum*; verum & per ipſius muliebria, ſeu membra pudenda, in ipſum corpus intraſſe, ac per os illius *Reſponſa*, quæ Ethnici *Divina*, Chriſtiani vero Diabolica, appellabant. Quæ fabuloſa traditio nulla firmata experientia aut ratione, ejuſdem plane valoris eſt, cum illa quam de mortuorum reſurrectione per Zachuru, de qua in mea Diſſertatione, de Divinationibus Judæorum Idololatricis (cap. IX. locutus fui) Judæi ridiculè confinxerunt.

Primus autem qui inter Chriſtianos, quod ſciam, illud aſſeruit eſt Origenes: qui lib. 7. Contra Celſum ita loquitur: Ἱστόρηται τοίνυν περὶ τῆς Πυθίας, ὅπερ δοκεῖ τῶν ἄλλων μαντείων λαμπρότερον τυγχάνειν, ὅτι περικαθεζομένη τὸ τῆς Κασταλίας στόμιον ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος προφῆτις δέχεται πνεῦμα διὰ τῶν γυναικείων κόλπων οὗ πληρωθεῖσα ἀποφθέγγεται τὰ νομιζόμενα εἶναι σεμνὰ καὶ θεῖα μαντεύματα. ὅρα δὴ διὰ τούτων, εἰ μὴ τὸ τοῦ πνεύματος ἐκείνου ἀκάθαρτον καὶ βέβηλον ἐμφαίνεται μὴ διὰ μανῶν καὶ ἀφανῶν πόρων, καὶ πολλῷ γυναικείων κόλπων καθαρωτέρων ἐπεισιὸν τῇ ψυχῇ τῆς θεσπιζούσης· ἀλλὰ διὰ τούτων, ἃ οὐδὲ θέμις ἦν τῷ σώφρονι καὶ ἀνθρώπῳ

βλέπειν, οὔπω λέγεται ἢ καὶ ἀπλεῖσθαι· καὶ τοῦτο ποιεῖν οὐχ ἅπαξ που, οὐδὲ δὶς (ἴσως γὰρ ἔδοξεν ἀνεκτότερον τὸ τοιοῦτο τυγχάνειν) ἀλλὰ τοσαυτάκις, ὁσάκις προφητεύειν ἐκείνη ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος πεπίστευται. *Certe de Pythia, quo non aliud manteion eſt celebrius, narratur vatem illam Apollinis deſidere ſuper foramen ſpecus Caſtalii, & aſcendentem inde ſpiritum per muliebre gremium recipere, quo repleta profert iſta præclara & Divina, ut putantur Oracula. Conſidera nunc, an non hoc ipſo abunde intelligatur ſpiritus illius impuritas, non per cœcos meatus multo puriores muliebri gremio penetrantes in animam fatidicam, ſed per eos quos vir honeſtus non ſuſtineret aſpicere, nedum tangere: idque non ſemel atque iterum, quod fortaſſe ferendum erat, ſed quotieſcunque illa inflata Phœbo prophetare creditur.*

Hunc ſequitur Chryſoſtomus; qui Hom. XX. in 1 Cor. 22. ita, (æque hæſitanter tamen quam Origenes per *narrant* ac *dicunt*) loquitur: Λέγεται δὲ ἡ Πυθία γυνή τις οὖσα, ἐπικαθῆσθαι τῷ τρίποδί ποτε τοῦ Ἀπόλλωνος, διαιροῦσα τὰ σκέλη· εἶθ' οὕτω πνεῦμα πονηρὸν, κάτωθεν ἀναδιδόμενον, καὶ διὰ γενετικῶν αὐτῆς διαδυόμενον μορίων, πληροῦν τὴν γυναῖκα τῆς μανίας. καὶ ταύτην τὰς τρίχας λύουσαν λοιπὸν, ἐκβακχεύεσθαί τε, καὶ ἀφρὸν ἐκ τοῦ στόματος ἀφιέναι, καὶ οὕτως ἐν παροινίᾳ γινομένην τὰ τῆς μανίας λέγειν ῥήματα. *Dicitur Pythia (mulier quædam) inſidere Tripodi quandoque Apollinis, ac quidem cruribus apertis: ſicque malignum Spiritum inferne in corpus ejus penetrantem, ipſam implere furore: eamque inde comis reſolutis & bacchari & ſpumam ex ore emittere; atque ita inebriatam maniaca illa proferre verba, (ſeu Reſponſa.)*

Ex hoc vero Chryſoſtomo ſua mutuatus videtur Ariſtophanis Scholiaſtes, qui pene iiſdem verbis utitur: Ἐπικαθημένη τῷ Τρίποδι, καὶ διαιροῦσα τὰ σκέλη πονηρὸν κάτωθεν πνεῦμα διὰ τῶν γενετικῶν ἐδέχετο μορίων, καὶ τὰς τρίχας λύουσα, καὶ ἀφρὸν ἐκ τοῦ στόμα-

στόματος πέμπουσα, καὶ μαίνουσα, τὰς μαντείας, ἢ μᾶλλον μανίας ἐφθέγγετο.

Videmus autem hæc orta fuiſſe ex iſta opinione, quod Dæmones Gentium revera Diaboli eſſent; & omnia illa quæ ab Ethnicis de Dæmonibus fabuloſe quamvis narrata ſunt, Diabolis eſſe verè tribuenda. Quis autem talia in hac Pythia ipſe vidit, aut ab alio iſta vere experto hauſit?

19. *Prophetæ*, interim *ſorte jacta vices ſuas obibant*: iſque cui id pro tempore obtigerat, procul dubio, Reſponſa Pythiæ ex Adytis referebat: cum illa Reſponſa ſua furibunda quaſi, confuſa atque obſcuriſſima inde, proferret. Iſti igitur illa concinnabant: neque hoc ſufficiebat. Verum & Poëtæ aderant, qui talia Reſponſa ex ore Prophetæ in carmina redigerent. De hac *Prophetarum ſortitione* jam aliquid ex Euripide adduxi. Apud alia Oracula illos quoque vaticinantis Dei interpretes fuiſſe, ex Ammonis, ex Dodonæi Jovis & aliorum Oraculorum deſcriptionibus cognoſcimus.

At quandoque Dii ipſi hominibus loquebantur: verum ævis antiquis magis: idque Delphis quoque contigiſſe exiſtimat *Nonnus* ille, qui in Orationes ſteleteuticas Gr. Nazianzeni commentatus eſt; namque ad verba, πάλιν ἀνδριὰς ἄφωνος ὁ Ἀπόλλων. hæc ſequentia habet: Περὶ δὲ τούτου τοῦ ἀνδριάντος ποῦ τε ἵστατο καὶ πῶς ἐφθέγγετο, ἡμεῖς οὐχ ἱστορήσαμεν. Δεῖ δὲ νομίζειν εἶναι τὸν ἀνδριάντα ἐν Δελφοῖς, καὶ αὐτὸν φωνὴν ἄναρθρον ἀποπέμποντα. Εἰδέναι γὰρ χρὴ ὅτι αἱ τῶν δαιμόνων φωναὶ ἄναρθροί εἰσιν διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄργανα φωνητικὰ ὅπως διατυπώσωσι τὴν ἐξερχομένην φωνήν.

De hoc andriante, ubi ſteterit, ac quomodo locutum fuerit, nos nihil narravimus. Exiſtimandum verò eſt, ſtatuam in Delphis, etiam ipſam vocem inarticulatam emittere. Nam ſcire opportet Dæmonum voces eſſe inarticulatas, propterea quod non habeant organa quibus vocem articulatam emittere queant.

Hæc, mi lector, indicare videntur etiam Delphis quandoque *αὐτόφωνα*, (ſive ipſius Dei ore, reddita) Oracula data fuiſſe: quibus Prophetæ interpretes erant; uti de ſortibus ſacris Delphorum idem aſſerit: qui ibi, ſicut Ceretum aliorumque, motæ fuerint, ac per illas, ſive Interpretibus Prophetis, ſive ipſa Pythia; futura indicarint. De hoc Delphico igitur Oraculo atque urbe ita loquitur: Ἐν τούτῳ τῷ ἱερῷ ἦν ὁ τρίπους, καὶ αἱ ψῆφοι αἱ μαντικαί. καὶ αἱ μὲν μαντικαὶ ψῆφοι ἦσαν ἐν τῇ φιάλῃ τοῦ τρίποδος. ἡνίκα οὖν ὁ μαντευόμενος ἐρώτα περὶ τῆς μαντείας, αἱ ψῆφοι ἥλλοντο καὶ ἐκινοῦντο ἐν τῇ φιάλῃ. τότε οὖν ἡ Πυθία ἐνεφορεῖτο, καὶ ἔλεγεν ἃ ἤθελεν ὁ Ἀπόλλων. ἐκαλεῖτο δὲ ἡ προφῆτις Πυθία. &c.

In iſto templo erat Tripos & ſortes Divinatoriæ. Et erant hæ ſortes Divinatoriæ in Phiala Tripodis [qui ὅλμος vel Cortina eſſe debuit.) *Quando igitur ille qui ad Oraculum conſulendum advenerat, interrogationes ſuas inſtitueret, ſortes illæ in phiala movebantur: ac tunc Pythia implebatur, & proferebat illa quæ volebat Apollo.* Quæ phiala ὁ ὅλμος fuiſſe videtur.

Ex hiſce atque aliis nunc allatis, ac quæ ulterius afferri poſſent, ſatis clare percipere poſſumus, Conſultores Oraculi *ex narratione, ſeu traditione Prophetarum, Hoſioteron*, ſive ὁσίων, *Poëtarum, aliorumque inde lucra ac commoda captantium*, quæ tam varie ac diverſe de hoc [uti & de aliis, ſicut mox videbimus] Oraculo, à ſcriptoribus traduntur, hauſiſſe.

Alii nempe eam *potâ* ſive *Caſſotidis* aquâ, ſive *Caſtaliâ, furere ac divinare cœpiſſe*; alii *vapore ex antro ſacro in corpus ipſius aſcendente*; imò alii, ac quidem Chriſtiani (quod tamen, uti oſtendi, per *dicunt* ac *tradunt*, ac ſimiles loquendi formulas exprimunt) per *muliebra membria* in corpus penetrante: alii autem aliter tradunt: cum interim nemo præter Antiſtites aut harum impoſturarum neceſſario conſcios, in ipſa Adyta admitteretur.

Ut

Ut vero redeam pauliſper ad Oracula illa αὐτόφωνα, notanda veniunt hæc verba Juvenalis:

Templorum quoque majeſtas præſentior & vox
Nocte fere media, mediamque audita per urbem.

Cui exemplo, illa quoque æque conficta addenda ſunt *Junonis Monetæ* ſcilicet, *Aji Locutii*, *Fortunæ muliebris*, ac denique *Sylvani*; *cujus ore*, ut Valerius Maximus habet, *vox è proxima ſylva Arſia, ad prælìantes Romanos miſſa traditur.* De cujuſmodi confictis miraculis cum Livius, tum Dion Halicarnaſſæus, tum denique alii legendi ſunt. Dum tamen memineris, quid ipſe Valerius Maximus (iſtorum in hiſce Anteſignanus) de ejuſmodi miraculis ſentiat, lib. I. cap. 8.

Quam facile autem ejuſmodi voces Deorum, adeoque & Oracula αὐτόφωνα fabricari potuerint, oſtendunt & illa quæ inferius de capite Romæ ab Ath. Kirchero conſtructo, affero, quæque alibi quoque de capitibus arte humana loquentibus adduco. Quibus addenda quæ Lucianus de draconis capite, ſpeciem humani capitis præ ſe ferente, lineiſque notato aliisque artibus bellè expreſſo: quod per pilos equinos os aperiret & clauderet; cuique lingua, ſicuti draconum biſulca & atra prominebat, quæ & ipſa traheretur à pilis. Quo cum Alexander ille magis attonitam vellet reddere multitudinem, pollicitus eſt ſeſe exhibiturum *ipſum Deum loquentem*, ac ſine interprete Reſponſa dantem. Deinde non magno negotio gruum arteriis contextis, & per illud arte aſſimulatum caput inſertis, alio quopiam per has foris inſonante, ad interrogata Reſpondebat, voce per Æſculapium illum linteo confectum ad Aures promanante: quæ Reſponſa *ipſius voce reddita* vocabantur. Neque [pergit Lucianus] paſſim dabantur: verum ſplendidis, opulentis, ac [NB.] munificis.

Quod vero attinet ad *ipſius Pythiæ vocem*; *illa humanis*

majora ſonabat. Nam ſi ſolum *fingere* videri volebat furorem Divinum,

—— —— —— *non rupta trementi*
Verba ſono, nec vox antri complere capacis
Sufficiens ſpatium, nulloque horrore comarum
Excuſſæ laurus, immotaque culmina templi,
Securumque nemus, veritam ſe credere Phœbo
Prodiderant.

At cum jam vere obſeſſam ſe ſerio ſimularet, longe alia artificia accedebant: Namque

Spumea tunc primum rabies veſana per ora
Effluit, & gemitus, & anhelo clara meatu
Murmura: tunc mœſtus vaſtis ululatus in antris,
Extremæque ſonant, domita jam virgine, voces.

Ac quando jam ex Adytis redibat,

—— —— —— *tunc pectore vatis*
Impactæ ceſſêre fores, excluſaque templis
Proſiluit, &c.

Quod inde Virgilius in Sibylla, cum Æneas ab ipſa Reſponſa poſceret, optimè ſic imitatus eſt:

—— —— —— *tremere omnia viſa repente*
Liminaque, laurusque Dei, totusque moveri
Mons circum, & mugire Adytis cortina recluſis.

Qualia cuncta, ut à Poëtis maxime exaggerantur, ita à ſuperſtitioſis adhuc majori cum imaginatione ac terrore accipiebantur: cum quoque hæc omnia arte aut perfici aut adjuvari, adaugerique in immenſum, poſſent.

De voce humana namque conſtat, eam in immenſum adaugeri poſſe, ac modificari, per fornices ac tubulos artificioſe

cioſe conſtructos ; ac ſimul in immenſa ſpatia diffundi & extendi per tubas locutorias iſtas, quæ, ſive Samuele Morlando Equite Anglo, ſive ab Athanaſio Kirchero (qui eas ſibi, ut jam ante Morlandum excogitatas vindicat) inventæ, nunc ab aliquot, imo multis, annis per Europam ſatis notæ ſunt. Tubulorum talium, ac quidem ſubterraneorum, nobis ſpecimen præbuit olim inſignis mercator ac curioſioris ſimul botanicæ amator æque ac ſciens, Petrus De Wolf: ut per quam tubam per centenorum pedum ſpatium aliquis modico admodum ſono locutus, & commodiſſime ab altera parte auditur, & reſponſa ad interrogata quam optime accipit: quamvis ille ad quem aut interrogata, aut mandata, aut narrata denique, diriguntur, minime aures ad os tubæ iſtius admoveat: verum in altera parte iſtius conclavis aut cubiculi, in quod tuba iſta deſinit, verſetur atque aliis occupetur. Ita quoque ut papagallum in conclavi aut cubiculo, caveæ incluſum, neque ullatenus tubæ iſtius ori, aut aperturæ admotum, ab altera ejus extremitate (nequidem ibidem auribus tubæ ori admotis) ſua verba ſonantem quam diſtincte intelligant.

Cui exemplo addatur & illud caput jam dicti Ath. Kircheri (cujus deſcriptionem jam alibi, propriis ipſius verbis, dedi, quodque iſte nomine Delphici Oraculi appellat;) cujusque deſcriptioni (in Phonurgiæ lib. 1. capite 6.) hæc addit: *Nam & ſtatua os ad normam loquentis aperit & claudit, oculos movet. Ideo autem hujusmodi artificium condidi, ut impoſturas ac fallacias, fraudeſque veterum ſacerdotum, in Oraculorum conſultatione oſtenderem. Dum enim per tubos fictos (quos in Oedipo deſcriptos vide) Reſponſa darent, populum unà ad oblationes profuſe faciendos, ſi exaudiri vellent, cogebant: atque proinde hâc fraude magni illis lucri incrementum cederet.*

20. Interim *Poëtæ* (quorum mentio aliqua à me facta fuit) *Reſponſa* modò data metris, ſeu verſibus includebant: qui, ſicuti

ſicuti ex Pauſaniæ exemplo de Philomelo vidimus, hinc publicè (præſertim ſi bona, ac pro Conſultorum voto reddita fuerant) oſtentui ſuſpenſa exponebantur, vel tabellis, vel aliter, inſcripta. De quibus Poëtis, qui ut Strabo ait, *illa quæ proſa oratione edita fuerant Oracula in verſus numeroſque redigebant;* ita etiam Plutarchus, plane eodem modo loquitur: Πολλῶν δ' ἦν ἀκούειν ὅτι ποιητικοί τινες ἄνδρες ἐκδεχόμενοι τὰς φωνὰς, καὶ ὑπολαμβάνοντες ἐπι κάθηνται περὶ τὸ χρηστήριον, ἔπη καὶ μέτρα, καὶ ῥυθμοὺς οἷον ἀγγεῖα τοῖς χρησμοῖς ἐκ τοῦ προστυχόντος περιπλέκοντες. *Multos quoque audiviſſes qui dicerent, Poëtas quoſdam etiamnum apud Oraculum deſidere, qui voces exciperent, iisque ſubitò verſus & numeros tanquam vaſa quædam circumplicarent.*

Cur etiam initio quidem carmine, poſterioribus vero temporibus ſolum proſa oratione, reſponderit prætenſus Apollo, in cauſa procul omni dubio fuit, quod non ſemper tales paratas haberent Pythias, quæ verſus ſatis bonos ipſæ componere poſſent, & ſic per illa reſpondere Conſulentibus; quæve accurate ſatis, atque ita ut opportebat, eos proferre poſſent. Unde etiam verſus manci atque hiulci, aut, ut Lucianus ait, ὑπέρμετρα καὶ ἔνδεα μέτρα, prodibant; ac quod à Sacerdotibus, qui eos in anteceſſum componebant, ex inſcitia legum metricarum male ac vitioſe facti fuiſſent. Hinc ergo cum riſu ac contemptu à multis excipiebantur; ab Epicureis imprimis, Cynicis, Ariſtotelicis, Peritaticis atque aliis: quibus aliàs multis de cauſis (cum veritatem rei ſat clare perſpicerent) omnia Oracula contemptui ac ludibrio erant. Sic videmus exinde & Oenomaum & Ciceronem & alios, poſtque illos Lucianum, ubicunque potuerint, occaſionem arripuiſſe iis ſalſe & acriter inſultandi: ſicut inter alia id patet ex hujus poſtremi dialogo, cui titulus Jupiter Tragœdus. Ubi Mercurius Deorum convocationem ad Concilium verſibus tentare non auſus ita loquitur: Ὁρῶ γὰρ καὶ τὸν Ἀπόλλω γελώμενον ἐπ' ἐνίοις τῶν χρησμῶν.

σμῶν. καὶ τοι ἐπικρυπτούσης τὰ πολλὰ τῆς ἀσφαλείας, ὡς μὴ πάνυ σχολὴν ἄγειν τοὺς ἀκούοντας ἐξετάζειν τὰ μέτρα.

Itaque video Apollinem ob Oracula nonnulla derideri, quamquam cautionis cauſa multa obſcuret, ne omninò audientes otio indulgeant ad expendendos verſus. Sunt autem verba Mercurii, qui modo dixerat: Ἐγὼ δὲ ἥκιστα ποιητικός εἰμι ὥστε διαφθερῶ τὸ κήρυγμα, ὑπέρμετρα ἢ ἐνδεᾶ ξυνείρων. καὶ γέλως ἔσται παρ' αὐτῶν ἐπὶ τῇ ἀμουσίᾳ τῶν ἐπῶν.

At ego Poëticen non calleo, adeò ut præconium ſim corrupturus, ſi hypermetros & defectivos verſus, connectam: & riſum ipſis movebo meâ carminum imperitiâ. Quibus tum adhærent verba ſtatim adducta.

Sed nec Plutarchus id ullo modo diſſimulat: verum è contra cauſam inquirit unde illud contigerit (ac quidem ſatis ſuperſtitioſè) in Dialogo illo, cur Pythia non amplius carmine redderet reſponſa, hiſce ſequentibus: Ἐκ τούτου γινομένης σιωπῆς, πάλιν οἱ περιηγηταὶ προσεχείριζον τὰς ῥήσεις. χρησμοῦ δέ τινος ἐμμέτρου λεχθέντος, οἶμαι περὶ τῆς Αἴγωνος τοῦ Ἀργείου βασιλείας, πολλάκις ἔφη θαυμάσαι τῶν ἐπῶν ὁ Διογενιανὸς, ἐν οἷς οἱ χρησμοὶ λέγονται τὴν φαυλότητα καὶ τὴν εὐτέλειαν, καίτοι μουσηγέτης ὁ θεὸς, καὶ τῆς λεγομένης λογιότητος οὐχ ἧττον αὐτῷ τὸ καλὸν, ἢ τῆς περὶ μέλη καὶ ᾠδὰς εὐφωνίας μετεῖναι, καὶ πολὺ τὸν Ἡσίοδον εὐεπείᾳ καὶ τὸν Ὅμηρον ὑπερφθέγγεσθαι. τοὺς δὲ πολλοὺς τῶν χρησμῶν ὁρῶμεν καὶ τοῖς μέτροις καὶ τοῖς ὀνόμασι πλημμελείας καὶ φαυλότητος ἀναπεπλεγμένους. παρὼν οὖν Ἀθήνηθεν ὁ ποιητὴς Σεραπίων, Εἶτα (ἔφη) ταῦτα τὰ ἔπη τοῦ θεοῦ πιστεύοντες εἶναι, τὸ ἄσωμον, ὡς λέγεται, κάλλει τῶν Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου λέγειν, οὐ χρησόμεθα τούτοις ὡς ἄριστα καὶ κάλλιστα πεποιημένοις, ἐπανορθούμενοι τὴν αὐτῶν κρίσιν προκατειλημμένην ὑπὸ φαύλης συνηθείας; ὑπολαβὼν οὖν Βόηθος ὁ γεωμέτρης (οἶσθα γὰρ τὸν ἄνδρα μεταταττόμενον ἤδη πρὸς τὸν Ἐπίκουρον) Ἆρ' οὖν ἔφη τὸ τοῦ ζωγράφου Παύσωνος ἀκήκοας; Οὐκ ἔγωγε (εἶπεν ὁ Σεραπίων) ἀλλὰ μὴν ἄξιον. ἐκλαβὼν γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἵππον ἀλινδούμενον γράψαι τρέχοντα ἔγραψεν. ἀνα-

 νακλῖν-

νακτοῦντος δὲ τοῦ ἀνθρώπου, γελάσας ὁ Παύσων κατέστρεψε τὸν πίνακα· καὶ γενομένων ἄνω τῶν κάτω, πάλιν ὁ ἵππος οὐ τρέχων ἀλλ' ἀλινδούμενος ἐφαίνετο. τοῦτό φησιν ὁ Βίων ἐνίους τῶν λόγων πάσχειν, ὅταν ἀναστρέφωσι. διὸ καὶ τοὺς χρησμοὺς ἔνιοι φήσουσι οὐ καλῶς ἔχειν, ὅτι τοῦ θεοῦ εἰσιν· ἄλλοι τοῦ θεοῦ μὴ εἶναι ὅτι φαύλως ἔχουσιν.

Secundùm hæc ſilentio facto, rurſum enarratores ſacrorum Oracula deprompſerunt. Ibi quum Oraculum quoddam carmine editum recitaretur; de Regno (ni fallor) Ægonis Argivi: Diogenianus ajebat, ſæpenumero ſe admiratum fuiſſe VERSUUM, QUIBUS ORACULA EXPRIMERENTUR VILITATEM ATQUE VITIA. *Atqui Apollinem Muſarum ducem eſſe, & ad quem non minus eloquentiæ quam cantilenæ & vocis elegantia pertineret, & qui Homerum Heſiodumque longe antecelleret facundiâ.* TAMEN PLERAQUE ORACULA ET CONTRA METRI LEGES, ET VOCABULORUM PRAVITATE PECCARE. *Aderat unà Serapio Poëta, qui Athenis eò venerat. Is, putatis ergò, inquit, verſus iſtos Apollinis non eſſe? Sinamus verò eos, ut dicitis, Homericis & Heſiodeis pulchritudine longè inferiores eſſe, annon utemur iis ut optimè compoſitis, corrigentes judicium, quod de iis pravâ conſuetudine præoccupante fertur? Sub hæc Boëthus Geometra, quem noſti jam in caſtra Epicuri tranſitum parare; Audiſtine, inquit, Pauſoni pictori quid contigerit? Non ſanè, ajebat Serapio. Atque dignum eſt auditu, inquit Boëthus. Conduxerat is pingendum equum qui ſeſe volutaret, pinxit currentem; & locatore iniquè id ferente, ridens tabulam invertit, ut inferis ſurſum elatis partibus, equus jam non currens, ſed volutans ſe videretur. Hoc ait Bio quibusdam etiam Orationibus accidere quando invertuntur. Itaque & Oracula aliqui non dicent bene habere, quia Deus eorum*

rum

rum ſit author: alii (è contra) Dei non eſſe, quia ſunt vitioſa.

Ridet, ut videmus; non inſulſe Boæthus illorum hominum ingenium, qui omnia libentius credere volebant, quam non credere vi Dæmonum Oraculorum dari Reſponſa: quique potius omnem everti artem metricam paſſi fuiſſent, quam ut confiterentur etiam peſſimos verſus eſſe malos vel metricis legibus contrarios, ſi à Pythia fuiſſent prolata; imò potius ad illud ignorantiæ ac ſuperſtitionis Aſylon confugiſſent, hæc captum noſtrum ſuperare. Cujuſmodi homines Cicero quoque ſalſè admodum & feſtivè deridet. Sed antequam ad ipſum deveniam, paucula quædam huc facientia adducam ex Plutarcho: Ἡμεῖς δὲ, ὦ Βόηθε, κἂν ᾖ φαυλότερα τῶν Ὁμήρου ταῦτα τὰ ἔπη, μὴ νομίζωμεν αὐτὰ πεποιηκέναι τὸν θεὸν, ἀλλ᾽ ἐκείνου τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἐνδιδόντος, ὡς ἑκάστη πέφυκε κινεῖσθαι τῶν προφητίδων. καὶ γὰρ εἰ γράφειν ἔδει, μὴ λέγειν, τοὺς χρησμοὺς, οὐκ ἂν οἶμαι, τοῦ θεοῦ τὰ γράμματα νομίζοντας ἐψέγομεν, ὅτι λείπεται καλλιγραφίᾳ τῶν βασιλικῶν· οὐ γάρ ἐστι θεοῦ ἡ γῆρυς, οὐδὲ ὁ φθόγγος, οὐδὲ ἡ λέξις, οὐδὲ τὸ μέτρον, ἀλλὰ τῆς γυναικός. ἐκεῖνος δὲ μόνας τὰς φαντασίας παρίστησι, καὶ φῶς ἐν τῇ ψυχῇ ποιεῖ πρὸς τὸ μέλλον. ὁ γὰρ ἐνθουσιασμὸς τοιοῦτόν ἐστι. καθόλου δὲ εἰπεῖν ὑμᾶς τοὺς Ἐπικούρου προφήτας (δῆλος γὰρ εἶ καὶ αὐτὸς ὑποφερόμενος) οὐκ ἔστι διαφυγεῖν, ἀλλὰ κακίας αἰτιᾶσθε τὰς πάλαι προφήτιδας, ὡς φαύλοις ποιήμασι χρωμένας, καὶ τὰς νῦν καταλογάδην καὶ διὰ τῶν ἐπιτυχόντων ὀνομάτων τοὺς χρησμοὺς λεγούσας, ὅπως ὑμῖν ἀκεφάλων καὶ λαγαρῶν, καὶ μειούρων εὐθύνας μὴ ὑπέχωσι. καὶ ὁ Διογενιανὸς, μὴ παῖζε, εἶπε, ὦ πρὸς θεῶν, ἀλλὰ διάλυσον ἡμῖν ταύτην τὴν ἀπορίαν κοινὴν οὖσαν. οὐδεὶς γάρ ἐστιν ἄλλων, ὃς οὐκ αἰτίαν ἐπιζητεῖ καὶ λόγον ὡς πέπαυται τὸ μαντεῖον ἔπεσι καὶ λόγοις χρώμενον.

Nos autem, Boæthe, quod Pythici verſus Homericis ſunt deteriores, non cenſeamus Apollinis eſſe: ſed hoc [Apolline] *Initium motus ſubjiciente, ſuo quamque Antitiſtarum motu*

motu concitari. Etenim ſi ſcribenda fuiſſent, & non enuncianda Oracula, non puto nos literas Deo imputaturos fuiſſe, ac reprehenſuros, quod elegantiâ regias non æquarent. Non enim Dei eſt vox, non ſonus, non dictio, non metrum: ſed fœminæ: Ille duntaxat viſa ſuggerit, lumenque in animo excitat, ad videndum futura, talis eſt enim inſtinctus furorve divinus. Univerſè autem ut dicam, vos Epicurei Vates (de quibus te quoque eſſe apparet) effugere non licet: ſed vitio datis priſcis Antiſtitis, quod malis uſæ ſint verſibus: itemque eas quæ hodie proſa Oratione & quibuſvis vocabulis reſponſa dant, ne cogantur apud vos cauſam dicere propter mutilos elumbeſve verſus. Heic Diogenianus, noli, inquit, ludere, obſecro, ſed hanc nobis difficultatem explica, communem omnium. Nemo enim aliorum etiam eſt, qui non cauſam quærat cur Oraculum deſierit verſibus uti.

Poſt quæ, paucis interjectis, collocutores ſeſe accingunt ad cauſſas hujuſce immutationis indagandas. Quas non abs re riſiſſe Ciceronem dixeram. Sed eum ipſum jam audiamus loquentem, lib. 2. de Divinatione: *Sed quod caput eſt* CUR ISTO MODO *jam Oracula Delphis non eduntur, non modò noſtra ætate, ſed jam diu: jam ut nihil poſſit eſſe contemptius? Hoc loco cum urgentur, evanuiſſe, ajunt, vetuſtate vim loci ejus, unde anhelitus ille terræ fieret qui, Pythia mente incitata, Oracula ederet. De vino aut ſalſamento putes loqui, quæ evaneſcunt vetuſtate. De vi loci agitur, neque ſolum naturali, ſed etiam divinâ: quæ quo tandem modo evanuit?* VETUSTATE, *inquies. Quæ vetuſtas eſt, quæ vim divinam conficere poſſit? quid tam divinum, quam afflatus ex terrâ mentem ita movens, ut eam providam rerum futurarum efficiat, ut ea non modò cernat multò antè, ſed etiam numero verſuque pronunciet? quando autem iſta vis evanuit?* AN POSTQUAM HOMINES

MI-

MINUS CREDULI ESSE COEPERUNT? *Demoſthenes quidem, qui ab hinc annis prope CCC fuit, jam tum φιλιππίζειν Pythiam dicebat,* ID EST, *quaſi cum Philippo facere. Hoc aut eò ſpectabat, ut eam à Philippo* CORRUPTAM DICERET. *Quo licet exiſtimare, in aliis quoque Oraculis Delphicis aliquid non ſinceri fuiſſe. Sed* [NB.] *neſcio quomodo iſti philoſophi ſuperſtitioſi, & penè fanatici, quidvis malle videntur quam ſe non ineptos. Evanuiſſe mavultis & exſtinctum eſſe id, quod ſi unquam fuiſſet, certè æternum eſſet, quam ea, quæ non ſunt credenda, non credere.*

Cauſas ergo iſtius mutationis, à Plutarcho aliiſque ante eum jam Ciceronis ætati æqualibus, vel & eam antecedentibus datas, irridet cum aliis Cicero. At dicat aliquis, & nos illorum rationes tales ridemus: ſed inde non ſequitur, Diabolum non fuiſſe cauſam Oraculorum, item & mutationis ejus de qua jam loquimur. Itane etiam Diabolus tam malus Poëta fuit? ac cum alias vi ſua fatidica implere Pythiarum atque antiſtitum pectora poſſet: non potuit eas tam bene docere Poëticam, ut nullum periculum eſſet ne propterea & ipſe & ejus antiſtites, ab Epicuræis, Cynicis, Ariſtotelicis aliiſque pluribus riſui & ludibrio haberentur? Aut cur in hac re minus poteſtatis habuit Diabolus ante Pyrrhi tempora: quod tum poſſet verſibus ipſe reſpondere: poſtea vero id per ſacerdotes Poëtas, Prophetas ſuos id facere coactus fuerit: Etenim ut ante illa tempora non magis veridicus fuit quam poſtea, ſed æque mendax, ſic etiam obſcurus & ambiguus. Certe hæc ratio quam Cicero nobis dat, mihi bona admodum videtur: *Vis ſcilicet iſta evanuit, poſtquam homines minus creduli eſſe cœperunt.* Poſtquam & magis perſpicaces redditi videre cœperunt, *totam rem*, à Sacerdotibus, *inventam fallaciis aut ad quæſtum, aut ad ſuperſtitionem, aut errorem:* uti idem Cicero de ſortibus loquitur.

At cum minùs adhuc perſpicaces eſſent homines, plura quoque Oracula ubique terrarum vigebant. Sed in illis præſertim Regionibus quibus ingenia erant ſtupidiora. Unde Bœotia (de qua novimus illud ab omnibus fere decantatum proverbium; ſeu verſum iſtum Horatii qui in proverbium ceſſit, *Bœotum in craſſo jurares aëre natum.* quippe ſtupidiora magiſque obtuſa audiebant Bœotorum pectora,) tam ferax fuit olim, imò feraciſſima, teſtibus Herodoto, Pauſaniâ atque Plutarcho. Quamquam hujus Plutarchi ætate hæc ipſa Bœotia nuſquam niſi Lebadiæ deſiderantibus divinationis hauſtum ſuppeditarit; reliqua loca *vel ſilentium*, vel *immanis ſolitudo* invaſerit.

Contrà autem ubi acutioris ingenii erant homines, rariora multo erant manteia neque tam longæ durationis; cum fraus illa minus commode apud tales occultari poſſet. Sed revertamur ad Poëtas illos Delphicos. Hos igitur antiſtites ſibi adſciverant; ut quæ proſa oratione à Pythia prolata erant, verſibus quaſi circumveſtirent: eaque occaſione (quem equidem puto præcipuum ſcopum ipſis fuiſſe) ſi non eſſent quæ Pythia illa protulerat, ſatis obſcura, ambigua, aut alia ratione illorum fallaciis obtegendis apta, ea hocce adminiculo corrigerent. Et ſic tamen, licet Oracula ſua Pythia non amplius funderet verſibus, verſibus tamen conſtabant Oracula, neque ita irridendi eos dabatur, ut olim, occaſio. An tamen hæc atque ſimilia non potius contemptum parerent quam auctoritatem hiſce Oraculis apud perſpicaces magis ac prudentes, Lectori prudenti dijudicandum relinquo. Cætera quæ circa hoc χρηστήριον Delphicum conſideranda veniunt, ſeſe ſponte ſuggerent in ſequentibus.

Quod de ipſo Tripode, cui inſidebat Pythia, deque ejus forma nihil addam; in cauſa eſt quod tot ac tanta, poſt alios, ac curatiùs, de ipſo dixerint Eruditiſſimi viri J. Sponius, atque Ezechiël Spanhemius, ille in Miſcellaneis Eruditæ Antiquitatis,

quitatis, hic in eximiis illis ad Callimachum Commentariis, (quorum ſcrinia compilare nec lubet nec decet) ut illis aliquid ſuperaddere pene impoſſibile ſit. Quare ad ipſa flexiloqua Reſponſa, unde Λοξίας dicebatur Apollo, me convertam.

21. Qualibus autem ambiguitatibus (ut ad illas deveniamus) uſi fuerint Antiſtites in reſpondendo ad interrogata vel poſtulatione Conſultorum, videri poteſt ex illis, quæ ex Macrobio de Deo Heliopolitano ſupra attuli; quorumque poſteriora hic repetenda duco; nempe hæc: *Primum miſit ſignatos codicillos, ad quos ſibi reſcribi vellet. Deus juſſit afferri chartam, eamque ſignari puram & mitti; & ſtupentibus Sacerdotibus ad ejuſmodi factum, ignorabant quippe conditionem codicillorum. Hos cum maxima admiratione Trajanus excepit; quod ipſe quoque puris tabulis cum Deo egiſſet. Tunc aliis codicillis conſcriptis ſignatiſque conſuluit, an Romam perpetrato bello rediturus eſſet. Vitem Centurialem Deus ex muneribus in æde dedicatis deferri juſſit, diviſamque in partes ſudario condi ac proinde ferri. Exitus rei obitu Trajani apparuit, oſſibus Romam relatis. Nam fragmentis ſpecies reliquiarum, vitis argumento caſus futuri tempus oſtenſum eſt.*

Conſideratis igitur illis quæ jam de arte *ſigilla reſignandi* dixi; ut ſic melius comprehendamus cur prima vice charta nullo Reſponſo inſcripta remiſſa fuerit Trajano, qui chartam puram ipſe prius ad Deum iſtum miſerat; videamus an hic ulla ope Dæmoniaca (ſeu ſuper aut præternaturali) Antiſtites indiguerint. Conſideremus igitur, præter illa quæ ex Cicerone, tum pag. 164. tum alibi quoque adduxi, hæc ſequentia ex ejuſdem ſcriptoris, libro 2. de Divinatione: ut videamus quàm parum iis, quæ tali, aut quocunque alio modo, prolata unquam ſunt, fidendum ſit: *Aſſumit autem Cratippus hoc modo. Sunt autem innumerabiles præſenſiones non fortuitæ.*

At

At ego dico nullam. Vide quanta ſit controverſia. [Loquitur autem de Oraculis, Sortilegiis &c. Ethnicorum, quæ ideo ad vere Divina Dei inter Judæos Reſponſa non pertinent.] *Jam aſſumptione non conceſſa nulla concluſio eſt. At impudentes ſumus, qui quod tam perſpicuum ſit non concedamus. Quid eſt perſpicuum? Multa vera, inquit, evadere. Quid quod multo plura falſa? Nonne ipſa varietas, quæ eſt propria Fortunæ, fortunam eſſe cauſam, non naturam docet? Deinde ſi tua iſta concluſio Cratippe, vera eſt, (tecum enim mihi res eſt) nonne intelligis, eâdem uti poſſe & Haruſpices, & Fulguratores* [qui publica fulgura, vel etiam privata, condunt] *& Interpretes Oſtentorum, & Augures, & Sortilegos, & Chaldæos? quorum generum nullum eſt, ex quo non aliquid, ſicut prædictum ſit, evaſerit. Ergo aut ea quoque genera Divinandi ſunt, quæ tu rectiſſime improbas; aut, ſi ea non ſunt, non intelligo, cur hæc duo ſunt, quæ relinquis. Qua ergo ratione hæc inducis, eâdem illa poſſunt eſſe, quæ tollis. Quid vero habet auctoritatis Furor iſte, quem Divinum vocatis, ut quæ ſapiens non videat, ea videat inſanus, & is, qui humanos ſenſus amiſerit, Divinos aſſecutus ſit.*

Quæ porrò idem Cicero nobis clare oſtendit eodem in tractatu, quodque etiam ex aliis tum rationibus tum exemplis abunde diſcimus, eſt, permulta imò plurima ſemper *Oraculorum* (*Haruſpicum* quoque, *Augurum*, aliorumque quorumcunque denique) *Reſponſa*, aut nullum, aut certe non illum, qui prædicebatur, exitum habuiſſe. Quod tamen ſi quando ſuccederet, ac Reſponſa caſu ac fortuna, ut in aleæ luſu (ubi nemo facile ita infelix, ut ſemper aberret) rem divinaſſe ex exitu crederentur, tali ſaltem modo, ut Oraculi verba vel vi eò tracta tale quid, vel tantum ſimile quid, indicare viderentur: magnis clamoribus ac vocibus ſtentoriis ea quaſi ebuccinabantur, cunctiſque hominibus oſtentui dabantur: cæteris malis

malis ſucceſſibus callide diſſimulatis ac ſuppreſſis, ex oculiſque & memoria quantumpote remotis.

Maximi vero momenti his Antiſtitibus erant perplexa, intricata, adeoque flexiloqua & ambigua Reſponſa; quæque ſi rem hi belli homines minus conjectare valerent, plura eaque admodum diverſa interpretamenta, pro Reſponſorum ſucceſſibus, pati poterant.

Et hoc eſt quod videmus in Reſponſo ad poſtremos Trajani Cæſaris codicillos dato, per *vitem Centurialem in partes diviſam & ſudario conditam.* Suppoſita enim nunc hiſtoriæ aliquali hujus veritate (quam non omnes tamen concedent; cum noverint experientia, ex veterum neotericorumque ſcriptorum allatis exemplis, quam multa talia, non antiquis ſolum temporibus verum & noſtro & patrum ævis, fingantur; ac quam infinita numero portenta fabularum popello credulo, de Oraculis, Miraculis, Prodigiis, Oſtentis, ſimilibuſque ab omni ævo pro veris, quamvis nullibi unquam contigiſſent, ac ſplendida eſſent commenta, ac mendacia, obtruſa fuerint:) ſuppoſita, dico, hujus hiſtoriæ aliquali veritate, videamus, quam clare ac vere Trajani mortem hîc Oraculum prædixerit. Rogaverat Trajanus, *an perpetrato bello reverſurus eſſet.* Reſpondit Oraculum *per vitem in partes diviſam.* Si autem reverſus fuiſſet vivus quidem, at fugato per hoſtes ac diſſipato exercitu; aut cæſa vel alias amiſſa, licet alias victor eſſet, majori parte exercitûs; aut per diſſidia vel rebellione ſeparata ac diviſâ; aut amiſſis ibi præcipuis belli ducibus, atque adeo ſic mutilato exercitu: aut rediiſſet re infecta, in rebellione ſua permanentibus Parthis aliiſque nationibus antea ſubjugatis: aut victor reverſus fuiſſet amiſſis uno pluribusve membris: aut dum ibi ſive felici, ſive infelici exitu belligeraret, ſciſſa interim in partes Republica, aut hac illave quidem gente devicta: aut denique ſi poſt infelicem pugnam, una pluresve vel regiones vel provinciæ deſeruiſſent Romanos ho-

ſtibuſque eorum ſe adjunxiſſent: Si, dico, poſt tales ſimilesve caſus domum rediiſſet vel non rediiſſet, Oraculi hujus honori abunde conſultum erat. Certe melius id (ſi rem divinare potuiſſet hîc prætenſus Deus, ſeu potius Antiſtites qui id ſic ſub Divino prætextu perpetrabant) meo judicio per cineres, loco vitis, remiſſas peregiſſent: cum vitis centurialis potius rectorum exercitus diſſidia, ac diviſiones ejus denotarent. Verum credo eos de ea re minus vel potius plane nihil, cogitaſſe.

Poſt obitum igitur hujus Trajani; cum jam cineres ipſius Romam referrentur, vel delati eſſent, fiebat Oraculi explicatio atque applicatio talis, qualem nemo ante, ne quidem ipſe Imperator, cogitaverat: qui Imperator ſi tale quid ex Oraculo præſenſiſſet, procul dubio aut expeditionem illam initurus tali cum omine non ſuſcepiſſet; aut peracta illa, Romam ex Meſopotamia, cum jam ventris profluvio laboraret, non ſtudio tanto pertendiſſet: quippe certus ex Oraculo quod eo non perveniret.

Interim ipſe Trajanus Oraculi hujus (ſi unquam redditum fuit) Reſponſum ad exitum perductum fuiſſe, cogitare potuit, cum jam ex Oceano reverteretur atque audiret, omnia illa quæ ceperat, maximo tumultu defeciſſe; præſidiis, quæ apud iſtas gentes reliquerat, ejectis à ſingulis aut cæſis; ita ut Romam reverſurus eſſet; cum jam ad Parthos tenderet; nec dignum aliquid rebus ante geſtis editurus eſſet; ſed etiam illa ipſa quæ ceperat rurſum amiſſurus. Adde quod non ſolum Maximus contra rebelles miſſus prælio ſuperatus obierit; ſed quod etiam Judæi qui circa Cyrenen habitabant, Andrea quodam duce, Romanos pariter ac Græcos conciderint, veſcerenturque ipſorum carnibus, ederentque viſcera, oblinerenturque eorum ſanguine, ac pellibus induerentur; multoſque præterea à vertice ſerris diſciderint medios, multos objecerint beſtiis, multos etiam certare inter ſe coëgerint, ita ut interierint hominum

minum ad ducenta & viginti millia, præter alia ducenta & quadraginta in Ægypto Cyproque ſimili crudelitate interempta. Quæ omnia brevi ante ipſius obitum evenere.

Dum in hiſce verſor lepidiſſima mihi incidit hiſtoriola, ac Divinationis Oraculive genus Sacerdotum Deæ Syriæ: quod apud Apulejum lib. XI. Metamorphoſeon habetur; quodque apprime huic præſenti noſtræ tractationi convenit. Ille igitur ita narrat: *Pauculis illic diebus commorati, & munificentia publica ſaginati, vaticinationiſque crebris mercedibus ſuffarcinati, piiſſimi illi ſacerdotes novum quæſtus genus ſibi comminiſcuntur: Sorte unica caſibus pluribus enodata, conſulentes de rebus variis plurimos, ad hunc modum cavillantur. Sors hæc erat:*

Ideo conjuncti terram proſcindunt boves,
Ut in futurum læta germinent ſata.

Tum ſi qui matrimonium ſorte captantes, interrogarent, rem ipſam reſponderi ajebant: Jungendos connubio, & ſatis liberorum procreandis. Si poſſeſſiones præſtinaturus quæreret; merito boves, ut & jugum & arva ſementis florentia, pronuntiari. Si quis de profectione ſollicitus divinum caperet auſpicium, junctos jam paratoſque quadrupedum manſuetiſſimos, & lucrum promitti de glebæ germine. Si prælium capeſſiturus, vel latronum factionem perſecuturus, utiles nec ne proceſſus ſciſcitaretur; addictam victoriam forti præſagio contendebant: quippe cervices hoſtium jugo ſubacturi, & prædam de rapinis uberrimam capturi. Ad iſtum modum Divinationis (ejus) *aſtu captioſo contraxerant non parvas pecunias. Sed aſſiduis interrogationibus argumenti ſatietate jam defecti, rurſus ad viam prodeunt, &c.*

Quam facile ſuperſtitioſæ, atque inde credulæ, multitudini aliquid perſuaderi queat, ex hoc exemplo diſcimus: ac quam parvo negotio etiam Magnates ſe decipi ſinant, modò

talibus fuerint addicti, liquet ex hoc ſequenti exemplo apud Lucianum, in vita Alexandri Pſeudomantis, reperiundo: Βούλομαι δέ σοι καὶ τῶν Ῥουτιλλιανῷ δοθέντων χρησμῶν ἐνίους εἰπεῖν. πυνθανομένῳ γὰρ αὐτῷ περὶ τοῦ παιδὸς ἐκ προτέρας γυναικὸς παιδείας ὥραν ἔχοντος, ὅν τινα προστήσαιτο διδάσκαλον τῶν μαθημάτων αὐτοῦ, ἔφη,

ΠΥΘΑΓΟΡΗΝ, ΠΟΛΕΜΩΝ ΤΕ ΔΙΑΚΤΟΡΟΝ ἘΣΘΛΟΝ ἈΟΙΔΟΝ.

Εἶτα μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας τοῦ παιδὸς ἀποθανόντος, ὁ μὲν ἠπόρει καὶ μηδὲν εἶχε λέγειν πρὸς τοὺς αἰτιωμένους, παρὰ πόδας οὕτως ἐλεγχομένου τοῦ χρησμοῦ. ὁ δὲ Ῥουτιλλιανὸς αὐτὸς φθάσας ὁ βέλτιστος, ἀπελογεῖτο ὑπὲρ τοῦ μαντείου λέγων, τοῦτο αὐτὸ προδεδηλωκέναι τὸν θεὸν, καὶ διὰ τοῦτο ζῶντα μὲν κελεῦσαι μηδένα διδάσκαλον αἱρεῖσθαι αὐτῷ. Πυθαγόραν δὲ καὶ Ὅμηρον πάλαι τεθνεῶτας, οἷς εἰκὸς τὸ μειράκιον ἐν ἅδου νῦν συνεῖναι. τί τοίνυν μέμφεσθαι ἄξιον Ἀλεξάνδρῳ, εἰ τοιούτοις ἀνθρωπίσκοις ἐνδιατρίβειν ἠξίου.

Libet autem aliquot ex hiſce Reſponſis commemorare, quæ Rutilliano reddidit. Huic ſciſcitanti de filio, ex uxore priore ſuſcepto, jamque ad diſciplinas maturo, quem præceptorem in literis illi inſtituendo adhiberet, reſpondit:

PYTHAGORAM, EGREGIEQUE CANENTEM PRÆLIA VATEM.

Deinde paucis poſt diebus exſtincto puero, ipſe quidem hærebat, nec habebat quod incuſantibus reſponderet; Oraculo videlicet ita re præſenti confutato. At Rutillianus optimus ultrò occupans, defendebat Oraculum: affirmans, Deum portendiſſe hoc ipſum, cum juſſiſſet neminem è vivis adoleſcentulo deligi præceptorem, ſed Pythagoram potius, atque Homerum; jam olim defunctos; quibuscum credibile eſſet eum jam verſari. Quid igitur Alexandro vitio vertere convenit, ſi cum homunculis hujuſmodi verſari optavit?

Plura ejuſmodi exempla ſeſe ſponte ſuggerent, cum de Oenomao ſimilibuſque inferius loquar. Pluraque alia præter illa afferri poſſent: verum unicum hoc ſequens, ex Thucidi-

dis

dis libro 2. hîc ſuffecerit, Athenienſibus olim redditum, quamvis ille non addat ex quonam Templo profectum: Τοιούτῳ μὲν πάθει οἱ Ἀθηναῖοι περιπεσόντες ἐπιέζοντο, ἀνθρώπων τε ἔνδον θνησκόντων, καὶ γῆς ἔξω δῃουμένης. ἐν δὲ τῷ κακῷ, οἷα εἰκὸς, ἀνεμνήσθησαν καὶ τοῦδε τοῦ ἔπους, φάσκοντες οἱ πρεσβύτεροι πάλαι ᾄδεσθαι

ἭΞΕΙ ΔΩΡΙΑΚΟ`Σ ΠΟ´ΛΕΜΟΣ ΚΑΙ` ΛΟΙΜΟ`Σ ἍΜ' ΑΥ´ΤΩ͂.

Ἐγένετο μὲν οὖν ἔρις τοῖς ἀνθρώποις μὴ λοιμὸν ὀνομάσθαι ἐν τῷ ἔπει ὑπὸ τῶν παλαιῶν, ἀλλὰ λιμόν. ἐνίκησε δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἰκότως, λιμὸν εἰρῆσθαι. οἱ γὰρ ἄνθρωποι πρὸς ἃ ἔπασχον, τὴν μνήμην ἐποιοῦντο. ἦν δέ γε, οἶμαι, ποτὲ ἄλλος πόλεμος καταλάβῃ Δωρικὸς τοῦδε ὕστερον, καὶ ξυμβῇ γενέσθαι λιμὸν, κατὰ τὸ εἰκὸς οὕτως ᾄσονται.

Athenienſes autem in hujuſmodi morbum inciderunt, eoque graviter premebantur, tum quod homines intra muros morerentur, tum etiam quod foris ager (ab hoſtibus) vaſtaretur. Dum autem hoc malo vexarentur, ut veriſimile eſt hoc quoque carmen in memoriam revocarunt, quod ſeniores olim decantatum dicebant:

DORIACUM VENIET LOINO COMITANTE DUELLUM.

Inter homines autem altercatio erat, non λοιμὸν [id eſt *peſtilentiam*] *in iſto carmine ab antiquis nominatam: ſed* λιμὸν [id eſt, *famem.*] *Sed in præſentia illud merito evicit, peſtilentiam* [*eo carmine*] *ſignificatum fuiſſe. Homines enim ad mala, quæ patiebantur* [*carminis*] *mentionem accommodabant. Quod ſi unquam aliud Doricum bellum poſt hoc* [*eos*] *invaſerit, &* λιμὸν [id eſt, *famem*] *eſſe contigerit* [*iidem, ut opinor & ut eſt*] *veriſimile, ita canent: & eundem verſum canentes non amplius* λοιμὸν, *ſed* λιμὸν *pronuntiabunt.* Quibus tum ſubjungit: *Oraculum etiam Lacedæmoniis redditum, ab illis qui hoc noverant, memorabatur, quum ipſis Oraculum conſulentibus, an bellum eſſet movendum; Deus reſpondit, ipſos fore victores, ſi bellum totis viribus gerent,*

rent, ſeque ipſis opem laturum dixit: quare illud Oraculum (quoque) ad illud quæ tunc gerebantur pertinere conjiciebant.

Quæ poſtrema exempla ex Thucidide tamen magis credulitatem Conſultorum, quam impoſturas per ambiguitates Antiſtitum reſpiciunt.

Conſultores, porro, ſicut *laureati* iſtud Oraculum adiverant, ita &, accepto jam Reſponſo à Pythia reddito, ulteriuſque à Propheta (cui id ſorte obtigerat) ac Poëta quoque metris, adornato, *laureati* inde revertebantur.

Hinc enim Euripidis Scholiaſtes: οἱ ἀρχαῖοι ὅτε ἤρχοντο ἀπὸ μαντείας [forſan legendum μαντείου] ἐστεφανωμένοι ἤρχοντο, καὶ πάντες τοῦ οἴκου προσεκύνουν αὐτούς.

Veteres quando redibant ab Oraculo, coronati inde redibant, & omnes domeſtici ipſum adorabant.

Neque aliter Scholiaſtes Ariſtophanis, qui ad hunc verſum,

Οὐ γάρ με τυπτήσεις στέφανον ἔχοντά γε.

hæc ſequentia habet; quæ plane eadem ſunt,

πρὸς τὸ ἔθος οὖν ἀνακομιζόμενοι ἐκ τοῦ μαντείου ἐστεφανηφόρουν.

Ac quidem de Delphico exemplum habemus, apud Livium, lib. 23. in Q. Fabio Pictore; qui ubi Apollinis Reſponſa ex Græco carmine interpretata recitaſſet, tum dixit (in Senatu ſcilicet:) *Se Oraculo egreſſum, ex templo, his omnibus Divis rem divinam thure ac vino feciſſe: juſſumque ab templi Antiſtite, ita* CORONATUM *navim aſcendere, nec ante deponere eam, quam Romam perveniſſet. Se quæcunque imperata ſint, cum ſumma religione ac diligentia exſecutum, coronam Romæ in ara Apollinis depoſuiſſe.*

Nec dubium mihi, cunctos illos, qui ſic ab uno quoquam ad aliud quodpiam Oraculum, vel etiam ad plura poſt invicem, conſulendi gratia pergebant, ita, per totum iſtud tem-

pus

pus *laureatos* permanſiſſe: nedum per iſtud tempus quod conſulendi gratia tranſigebant; æque ac Templi Antiſtites, Sacrorum, Miniſtros, &c.

Quod porrò ad Reſponſa à Pythia conſultoribus data, atque à Poëtis concinnata metris, attinet, illa ibi procul omni dubio, publice oſtentui exponebantur: quod cum ex illis Reſponſis quæ ubique pene apud veteres ſcriptores, verbotenus excerpta liquere videtur; tum exinde, quod ad Oraculum, ii qui Deum iſtum conſuluerant; id facere cogerentur. Hoc enim clare indicant hæc Pauſaniæ verba: Τοὺς δὲ ἐς τὸ Τροφωνίου καθελθόντας, ἀνάγκη σφᾶς ὁπόσα ἤκουσεν ἕκαστος, ἢ εἶδεν, ἀναθεῖναι γεγραμμένα ἐν πίνακι. *Coguntur ſane omnes, qui ad Trophonium deſcenderant, quæcumque vel audierunt, vel viderunt, tabulæ inſcripta, illic dedicata ſuſpendere.*

Moris id quoque ad alia Oracula fuiſſe oſtendit iſta inſcriptio, quæ licet, injuria temporum, non integra ad nos pervenerit; tamen id perſpicue indicat, ita apud Gruterum Theſauri pag. . . . reperiunda: Ἀυταῖς ταῖς ἡμέραις Γαΐῳ τινὶ τυφλῷ ἐχρημάτισεν ἐλθεῖν ἐπ . . . . . ερον βῆμα καὶ προσκυνῆσαι εἶτα ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν καὶ θεῖναι τοὺς πέντε δακτύλους ἐπ' ἄνω τοῦ βήματος καὶ ἆραι τὴν χεῖρα ἐπὶ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμοὺς καὶ ὀρθὸν ἀνέβλεψε τοῦ δήμου παρεστῶτος, καὶ συγχαιρομένου ὅτι ζῶσαι ἀρεταὶ ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Ἀντωνείνου.

Λουκίῳ πλευρειτικῷ καὶ ἀφελπισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου ἐχρημάτισεν ὁ Θεὸς ἐλθεῖν καὶ ἐκ τοῦ τριβώμου ἆραι τέφραν καὶ μετ' οἴνου ἀναφυράσαι καὶ ἐπιθεῖναι ἐπὶ τὸ πλευρὸν καὶ ἐσώθη καὶ δημοσίᾳ ηὐχαρίστησεν τῷ Θεῷ καὶ ὁ δῆμος συνεχάρη αὐτῷ.

Αἷμα ἀναφέροντι Ἰουλιανῷ ἀφηλπισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου ἐχρημάτισεν ὁ Θεὸς ἐλθεῖν καὶ ἐκ τοῦ τριβώμου ἆραι κόκκους στροβίλου καὶ φαγεῖν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἐσώθη καὶ ἐλθὼν δημοσίᾳ εὐχαρίστησεν τῷ Θεῷ καὶ ὁ δῆμος συνεχάρη αὐτῷ.

Οὐαλερίῳ Ἄπρῳ στρατιώτῃ τυφλῷ ἐχρημάτισεν ὁ Θεὸς ἐλθεῖν καὶ λαβεῖν αἷμα ἐξ ἀλεκτρυόνος λευκοῦ μετὰ μέλιτος καὶ κολλυρίου συντρίψαι-

τρίψαι καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπιχρῖσαι ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἀνέβλεψεν καὶ ἐλήλυθεν καὶ εὐχαρίστησεν δημοσίᾳ τῷ Θεῷ.

Addam hîc & verſionem quæ ibi quoque affertur à Grutero :

Illis ipſis diebus Cajo cuidam cæco, Oraculum reddidit. Veniret ad ſacrum altare, & genua flecteret; à parte dextrâ, veniret ad levam, & poneret quinque digitos ſuper altare; & elevaret manum & poneret ſuper proprios oculos. Et rectè vidit, populo præſente, & congratulante quod grandia miracula fierent ſub Imperatore noſtro Antonino.

Lucio affecto lateris dolore, & deſperato ab omnibus hominibus, Oraculum reddidit Deus, veniret & ex tribomo tolleret cinerem, & unà cum vino commiſceret & poneret ſupra latus. Et convaluit & publicè gratias egit Deo, & populus congratulatus eſt illi.

Sanguinem revomenti Juliano deſperato ab omnibus hominibus, ex Oraculo reſpondit Deus, veniret & ex tribomo caperet nucleos pini, & comederet, una cum melle, per tres dies: & convaluit & veniens publicè gratias egit, præſente populo, &c.

Neque alia ex cauſa exiſtimem Philomelum Phocenſem, cum jam à Pythia, quamvis vi adactâ, Reſponſum accepiſſet, id publice oſtentui ſuſpendiſſe: niſi id fecerit ſimul, ut ſic cunctis perſuaderet, Apollinem, per ejuſmodi Reſponſum ab ipſius ſtare partibus. Ita enim de ipſo narrat Diodorus Siculus, libro 16. Bibliothecæ: οὗτος γὰρ [Φιλόμηλος] κρατῶν τοῦ μαντείου προσέταττε τῇ Πυθίᾳ τὴν μαντείαν ἀπὸ τοῦ τρίποδος ποιεῖσθαι, κατὰ τὰ πάτρια. ἀποκριναμένης δ' αὐτῆς ὅτι ταῦτά ἐστι τὰ πάτρια, διηπειλήσατο καὶ συνηνάγκασε τὴν ἀνάβασιν ποιεῖσθαι ἐπὶ τὸν τρίποδα. ἀποφθεγξαμένης δ' αὐτῆς πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ βιαζομένου ὅτι ἔξεστιν αὐτῷ πράττειν ὃ βούλεται, ἀσμένως τὸ ῥηθὲν ἐδέξατο, καὶ τὸν προσήκοντα χρησμὸν ἔχειν ἀπεφήνατο. εὐθὺς δὲ καὶ τὸν

χρη-

χρησμὸν ἔγγραφον ποιήσας, καὶ προθεὶς εἰς τοὐμφανὲς, ἅπασιν ἐποίησε φανερὸν ὅτι ὁ θεὸς αὐτῷ δίδωσιν ἐξουσίαν πράττειν ὅ, τι βούλεται. συναγαγὼν δ' ἐκκλησίαν, καὶ τὴν μαντείαν τοῖς πλήθεσι δηλώσας, καὶ παρακαλέσας θαῤῥεῖν, ἐτρέπετο πρὸς τὰς τοῦ πολέμου πράξεις.

Ille [Philomelus] *enim cum Oraculum haberet in ſua poteſtate, mandabat Pythiæ, ut ſibi ex Tripode vaticinaretur ſecundùm morem patrium. Illa verò reſpondente; hæc eſſe ſecundùm morem patrium* [videtur hic aliquid, in textu, deeſſe, forſan quod dies nefaſtus eſſet; vel aliud quid] *comminabatur ipſi, atque eam cogebat aſcendere in Tripodem. Reſpondente verò ipſâ, quod eam tantâ cum violentia cogeret,* ILLI LICERE UT FACERET QUÆ VELLET; *is hæc verba acceptans, indicabat ſe conveniens* [*rebus ſuis*] *accepiſſe Oraculum: ac ſtatim iſtud Oraculum conſcribens, atque (ita) publice exponens, manifeſtabat omnibus* EO DEUM *ipſi dediſſe poteſtatem faciendi illa quæ vellet. Ac convocato concilio, communicatoque multitudini hoc Oraculo; exhortatuſque illos, ut confidenti animo eſſent, ſe ad iſta, quæ ad bellum ſpectabant, convertit.*

Donaria autem ibi in templo ſuſpenſa à conſultoribus ſuas inſcriptiones additas habuiſſe, notius eſt ex Scriptoribus antiquis quam ut hîc operoſe oſtendatur. Quibus &, procul omni dubio, ſi non ipſis inſcripta, ſaltem appenſæ, vel affixæ fuerunt cauſæ, ob quas donata ac dedicata fuerant.

Talibus jam peractis, ac curatis, χαριστήρια celebrabantur à conſultoribus: imprimis ſi ditiores eſſent, optatumve ſibi Reſponſum ab Apolline obtinuiſſe crederent. Quod Xuthi exemplo nos docet jam pluries allatus Euripides, his verſibus:

Ἐπεὶ θεοῦ μαντεῖον ᾤχετ' ἐκλιπὼν
Πόσις Κρεούσης, παῖδα τὸν νέον λαβὼν

Πρὸς δεῖπνα θυσίας θ' ἃς θεοῖς ὡπλίζετο,
Ξοῦθος μὲν ᾤχετ' ἔνθα πῦρ πηδᾷ θεοῦ
Βακχεῖον, ὡς σφαγαῖσι Διονύσου πέτρας
Δεύσειε δισσὰς, παιδὸς ἀντ' ὀπτηρίων.

Poſtquam abiit Oraculo Dei relicto
Maritus Creuſæ, filium novum ſecum ducens,
Ad convivium & ſacrificia quæ parabat Diis,
Xuthus quidem abiit, (illuc) ubi ignis emicat Dei
Bacchicus, ut cæſarum victimarum ſanguine Bacchi ſaxa
Rigaret gemina, pro agnitione filii.

Ac quidem quandoque invitabatur omnis populus Delphicus; ut ex hiſce planum fit:

Ὡς πάντα Δελφῶν λαὸν εἰς θοίνην καλῶν.

Ut univerſum Delphi populum ad convivium vocans.

Idque fiebat per præconem, poſt poſita jam (in menſa) pocula; ſic eodem teſtante:

—— —— —— ἐν δ' ἄκροισι βὰς ποσὶ
Κήρυξ ἀνεῖπε τὸν θέλοντ' ἐγχωρίων
Ἐς δαῖτα χωρεῖν.

—— —— —— *Summis vero pedibus incedens*
Præco proclamavit, ut quicunque vellet indigena
Ad convivium veniret.

Nullum quippe ſacrificium abſque epulo; imprimis ubi χαριστήρια, quale hoc ὀπτήριον erat, celebrarentur; ac quidem Baccho, cui commune hoc cum Apolline Oraculum eſſet.

Fiebant autem hæ epulæ vel in ipſa urbe *Delphis*, vel in *monte* ac *vico Lycorea*; ubi Antiquitus Delphi habitaverant, atque unde poſteris temporibus, ſe circum templum hoc Apolli-

Apollinis poſuerant; procul dubio ut ſic loca illa, clandeſtinique in iis ad Oraculi ſpecus, atque ab iis quoque reditus, ſeu viæ ſubterraneæ, quæ circa talia loca vel naturæ beneficio, vel arte (ubi iſta deficeret) fabricata fuerant, ſic obſeſſa habitatoribus fraudibus tegendis commoda adjumenta eſſent.

Baccho interim (ut jam obiter notavi) æque ſacer hic mons Parnaſſus, ac Apollini. Ut qui ambo, theologis Gentilibus, unum idemque numen eſſent: quantumvis hæc numina à vulgo, à Poëtis, atque etiam à Sacerdotibus, qui diverſo admodum cultu ac ſacrificiis (quod id ipſis admodum lucroſum eſſet) ſicut & nominibus eos coli volebant, diſtinguerentur.

Ita enim nos docet Lucanus; qui libro V. Pharſaliorum:

—— —— —— Parnaſſus gemino petit æthera colle
Mons Phœbo Bromioque ſacer: cui numine miſto
Delphica Thebanæ referunt Trieterica Baccho.

Macrobius autem lib. . . cap. . . *Bæotii Parnaſſii montem Apollini ſacratum eſſe memorantes, ſimul tamen in eodem &* [NB.] ORACULUM DELPHICUM, *&* SPELUNCAS BACCHICAS *uni Deo conſecratas colunt. Unde &* APOLLINI *&* LIBERO PATRI *in eodem Monte res divina celebratur. Quod cum & Varro & Granius Flaccus affirment, etiam Euripides his docet,* Διονύσος θυρσοῖσι καὶ νεβρῶν δοραῖς καθαπτὸς, ἐν Πευκαῖσι Παρνασοῦ κατὰ πεδᾶ χορεύων. *In hoc monte Parnaſſo Bacchanalia alternis annis aguntur, &c.*

Sic tandem quoque Pauſanias: *A Corycio antro vel expedito iter arduum ac difficile ad Parnaſſi juga. Sunt enim ea fere ſupra nubes; & illi Thyades per furorem Sacra Libero & Apollini faciunt.*

Plura (ut jam ſupra attigi) Oracula ſimul adibant quan-

doque conſultores, ſive id eſſet Dodonæi, ſive Ammonii Jovis; ſive Amphiarai; ſive aliûs, cujuſcunque demùm Dei aut Deæ.

De Trophonii ſimul cum Delphico, imo & ante Delphicum, conſulto Oraculo (ut ſic ſcilicet pluribus niterentur teſtimoniis, ac conſenſu Deorum) exemplum habemus apud noſtrum, jam ſæpius memoratum, ex Ione, Euripidem: ubi is Ion ita matrem, ſibi adhuc incognitam, interrogat:

ΙΩΝ.] Σὺν ἀνδρὶ δ' ἥκεις, ἢ μόνη χρηστήρια;
ΚΡΕ.] Σὺν ἀνδρί. σήκους δ' ἐνστρέφει Τροφωνίου.
ΙΩΝ.] Πότερα θεατὴς, ἢ χάριν μαντευμάτων;
ΚΡΕ.] Κείνου τε, Φοίβου θ', ἓν θέλων μαθεῖν ἔπος.

Ion.] *Cum viro autem venis, an ſola ad hæc Oracula?*
Cre.] *Cum viro. Ille vero delubrum adiit Trophonii.*
Ion.] *Utrum ſpectator (tantum) an vaticinii gratia?*
Cre.] *Illiusque, Phœbique Reſponſum unum (& idem)*
ſcire cupiens.

Quo faciunt & hæc ſequentia; ubi Xuthum à Trophonio nunc ad Delphicum (quo uxorem præmiſerat) venientem ita uxor Creuſa interrogat:

ΚΡΕ.] Λέξον, τί θέσπισμα ἐκ Τροφωνίου φέρεις;
Παίδων ὅπως νῷν σπέρμα συγκαθήσεται.
ΞΥΘ.] Οὐκ ἠξίωσε τοῦ θεοῦ προλαμβάνειν
Μαντεύμ'. ἓν γοῦν εἶπεν οὐκ ἄπαιδά με
Πρὸς οἶκον ἥξειν, οὐδέ σ' ἐκ χρηστηρίων.
Cre.] —— —— —— —— *Sed mihi*
Dic quodnam Oraculum ex Trophonii ſpecu feras
Et quomodo nobis ſemen liberorum ſuccedet.
Xut.] *Non voluit antevertere hujus Dei*
Oraculum: unum tantum dixit; me non ſine liberis
Domum rediturum eſſe; nec etiam te ab Oraculis.

At

At plura ejuſmodi, etiam ad plura Oracula ſimul mittentium, vel ipſa adeuntium, occurrunt: ut Crœſi, Mardonii, Alcibiadis, Philoſtrati, (Ariſtomenis quoque apud Pauſaniam) & aliorum. Quaſi divina iſta numina aut ſæpius inter ſe diſſenſiſſent, hocque quam illud majori fide dignum; aut denique magis minuſve præſcium fuiſſet, aut quoque promptum magis minuſve, ac benignum conſultoribus fuiſſet.

Nec ſoli Conſultores *plura* (ſive ſimul, ſive unum poſt alterum) *Oracula* conſulebant: verum & ipſi Oraculorum Antiſtites hos Conſultores quandoque *ad alia Oracula* ulterius conſultanda mittebant (ſic enim invicem adjuvabant) uti tam ex hoc Delphico, in Xuthi exemplo, conſtat, quam ex Luciani Pſeudomante Alexandro: de quo dictus Lucianus, inter alia, hæc narrat:

Εἰδὼς δὲ τοὺς ἐν Κλάρῳ καὶ Διδύμοις, καὶ Μαλλῷ, καὶ αὐτοὺς εὐδοκιμοῦντας ἐπὶ τῇ ὁμοίᾳ μαντικῇ ταύτῃ, φίλους αὐτοὺς ἐποιεῖτο, πολλοὺς τῶν προσιόντων πέμπων εἰς αὐτοὺς, λέγων,

Εἰς Κλᾶρον ἵεσο νῦν, τοὐμοῦ πατρὸς ὡς ὄπ' ἀκούσῃ.
Καὶ πάλιν;
Βραγχιδέων ἀδύτοισι πελάζεο, καὶ κλῦε χρησμῶν.
Καὶ αὖθις,
Εἰς Μάλλον χώρει, θεσπίσματά τ' Ἀμφιλόχοιο.

Porro cum non ignoraret, qui in Claro ac Didymis, Malloque reſponſa dabant, ipſos quoque hujuſmodi quadam arte divinandi celebres haberi, eos ſibi reddebat amicos, miſſis ad eos pleriſque Conſultoribus, his verbis,

Nunc Claron ito, mei vocem patris auditurus.
Et rurſus,
Branchidica accedas adyta, atque Oracula quæras.
Et iterum,
Mallon abi, Amphilochi quærens Oracula vatis.

De *Feſtis* ac *Myſteriis Delphicis*, quibus Conſultores partim detinebantur [ut ſic melius tempus ſuppeteret eliciendi ex ipſis vel comitatu &c. quæ ſcitu neceſſaria erant] partim alliciebantur atque illiciebantur, ac ſuperſtitioſi magis reddebantur; partim denique initiabantur quoque; ut ſic ipſorum Conſultorum (non aliorum tantùm) conſcientiis dominarentur; de iſtis dico, in ſequentibus adhuc dicendi locus erit. Nunc igitur pergendum ad alia Oracula, vel χρηστήρια, ſive Oraculorum (χρησμῶν) ſedes, atque officinas; ac primo quidem ad antrum Trophonii; prius tamen inſerta hac ſequenti diſſertatiuncula, ob Demoſthenis querelas; quod nempe Oraculum Delphicum à partibus Philippi ſtaret, ut ab ipſo corruptum: atque hinc, ut Græcorum animi labaſcerent plane, tentaret.

Nam non malè meo judicio, hac occaſione diſquiritur, ob quas revera cauſas *Oraculum Delphicum Philippo Macedoni faverit*.

Concilium nempe, *Amphictyonum* quod & Templo Delphico, ipſiuſque Sacris & ludis & Myſteriis, cæteriſque omnibus quæ ad Oraculum hoc pertinebant præerat; communiſque Græciæ, non ſolum circa Sacra, verum & circa multa civilia ad communem Græciam (iſtas ſaltem regiones, è quorum delegatis, ab antiquo concilium conſtabat,) hoc, dico, Concilium hujus Philippi tempore, conſtabat ex præcipuis Græciæ populis. Namque (ut Pauſanias loquitur) ab ipſo quidem Amphictyone in commune concilium vocatos tradunt hos Græci nominis populos *Jonas*, *Dolopas*, *Theſſalos*, *Ænianos*, *Magnetes*, *Malienſes*, *Phtiotas*, *Dorienſes*, *Phocenſes & Locros Phocidi finitimos*, *Cnemidis montis accolas*. Poſtea vero quam Phocenſes templum diripuerunt, decennali jam bello confecto, mutationem etiam ſenſit *Amphictyonum curia*: ſi quidem Macedones in ea locum ſunt adepti: Phocenſium vero natio, & ex Dorico nomine Lacedæmonii,

ſunt

ſunt ordine moti; illi ob admiſſum ſacrilegium, hi quod opem Phocenſibus tuliſſent, mulcta affecti.

Quod explicationis loco hic addi poſſet, eſt, Locrenſes fuiſſe eos, qui in triplici Locride; Iones, qui in Attica, Eubæa, maris Ægæi inſulis, & Ionia Aſiana; Dores, qui in Doride ſub Pindo monte, & in Peloponneſo, habitabant. Qui omnes populi ad commune iſtud concilium conveniebant; ſingulique eorum duo ſuffragia habentes, jus Amphictyonatus uſque ad Philippi Macedonis imperium retinuerunt. At tunc Phocenſibus, quod expilato Templo Delphico ſacrilegium commiſiſſe accuſarentur; & Lacedæmoniis (ex Dorica Gente) quod Sacrilegis his auxilia tuliſſent, concilio motis, jus Amphictyonatus, dupliciſque ſuffragii, quod prius habuerant Phocenſes, ad Macedonas, horum victores, fuit translatum.

Occaſio tamen occupandi Templum Delphicum, unde bellum iſtud Sacrum dictum exortum fuit, Phocenſibus data fuerat ab ipſo Amphictyonum concilio: quod clare patet ex iis quæ tum Pauſanias, tum Plutarchus, tum Trogus Pompejus, tum denique Demoſthenes, (imo & ipſe Æſchines) de iſta re loquuntur.

Prima quidem hujus belli ſacri fundamenta jecerant Thebani; qui apud Concilium Amphictyonum accuſaverant & Lacedæmonios & Phocenſes; eoque Amphictyones induxerant, ut Lacedæmonii, ob captam induciarum tempore arcem Thebanam inde expellerentur; Phocenſes vero, ob agrum Cirrhæum (quod alii ſacrum prætendebant) in ſuorum (Phocenſium) uſum, cultum: effecerantque ut hi (imprimis vero Phocenſes) prægrandi pecuniæ ſumma, ac cui ſolvendæ Phocenſes ſe minime pares querebantur, damnarentur. Quibus Thebanis quoque accedebant (teſte Pauſania) Theſſali [qui jam quoque cum Thebanis, aliiſque populis, hujus Concilii membris à parte Philippi ſtabant] ex veteri in Phocenſes odio.

Cum-

Cumque igitur hi Phocenſes pecuniæ illius immenſam ſummam minime ſolverent, hincque ex Amphictyonum decreto, ager ille Cyrrhæus publicaretur, ac Deo (poſitis de novo terminis &c.) conſecraretur: cui expeditioni cum Locri huic agro vicini ſeſe oppoſuiſſent, bellumque hinc in ipſos, per Amphictyones decretum eſſet, hi, Philomelo auctore ac duce, urbem Delphos, Templumque occuparunt, ac firmiter munierunt; Theſauroſque in uſum belli, confecto primum (ut ſic loquar) inventario, cum ſolennibus promiſſis, ſe nihil imminuturos, verum omnia poſt bellum confectum reſtituros Deo ac Templo.

Ob hoc igitur facinus, ut horrendum Sacrilegium, Philippus, (qui talibus quammaxime incubabat, omnemque anſam Græciæ ſibi ſubjugandæ captabat) Dux belli hujus ſacri, atque Dei & Oraculi Delphici vindex electus fuit, ab iſtis, qui aut odio in Phocenſes, Lacedæmonienſes, Athenienſeſque . . . incenſi erant, aut Philippo ſtudebant, ipſiuſque partibus vel ob lucrum vel ob metum favebant: ut ſic, ſcilicet, Delphos à Phocenſium, uſurpatione [quippe illi ſui juris ac prærogativæ eſſe cuſtodiam Templi Delphici, ex antiquorum auctoritate prætendebant) ac direptione liberaret.

At quamvis Æſchynes Athenienſis Philippo ſtudens, dum à parte Athenienſium ibi inter Pylagoras atque Hieromnemones ſedebat, bellum iſtud Amphiſſenſe (cujus ſub prætextu, uti mox ſtatim patebat, Philippus totam Græciam ac præcipue Athenienſes petebat) concitaſſet: tantum tamen Demoſthenes, fidus Reipublicæ propugnator, efficere potuit, ut primum Athenienſis populus illos, qui pro ipſorum Republica, ad Conſeſſum Pylæum delegandi erant, domi retinuerint; ne Concilio, quod jam extra ſolenne tempus, ab Antiquis temporibus conſtitutum, perpetuoque ſervatum, in Philippi &c. gratiam convocatum erat, intervenirent: nec, ſiquidem ordinario tempore id coiret, ii ſeſe horum Amphictyonum

num Concilii (à quo jam & Phocenſes & Lacedæmonii aliique expulſi, Macedoneſque in ipſorum locum intruſi fuerant) conſiliis aut decretis immiſcerent.

At cum jam Philippus Macedo iſtius belli Dux à (quaſi) communi Græcia electus eſſet, atque in Phocenſes jam expeditionem pararet; populique iſti, quorum Amphictyonici conſeſſus membra, ſeu delegati, id bellum decreverant, auxilia ſubmitterent; quietos ſe tenebant Athenienſes.

Atque hinc, cum Amyniades, Philippo quoque favens, ad Oraculum Delphicum [cui ejuſmodi jam præſidebant Amphyctiones] mittendum eſſe conſultum cenſeret, Demoſthenes id diſſuadebat: cum optime ſciret, bellum iſtud decretum fuiſſe in *concione Delphica;* quæ, teſte ipſo Æſchine (cujus verbis hîc utor) fit, quando non ſolum *Pylagori* & *Hieromnemones*, ſed ii etiam *qui unà ſacra faciunt*, & *qui ad conſulendum Oraculum venerunt*, convocantur: ubi tum graviter atque acerbe (fatente eodem Æſchine) accuſati fuerant Amphiciſſenſes, i. e. Phocenſes.

Tales igitur homines (vides enim hinc, mi lector, ſuperſtitioſos in auxilium, ſicut religionem obtentui, ſumptos) damnaverant Phocenſes, qui jam ſimul cum Lacedæmoniis, Concilio iſto expulſi fuerant, atque præjudicio hoc damnati; abſentibus interim inde Athenienſibus Ionibusque ac Doribus aliiſque, qui aut Phocenſibus, aut Athenienſibus, aut Lacedæmoniis ſociati erant: vel, (ſi iſti excluſi non eſſent) aliorum per ſuffragia ſuperatis.

Damnabantur igitur ab inimicis ſuis, atque aut ſuperſtitioſis, qui in gratiam Delphicorum Antiſtitum &c. ita cenſebant; aut illis, qui, ſi non ex odio Phocenſium, certe cauſa lucri ac commodi quæ ſibi ſecutura ex Philippi ſocietate imaginabantur: vel iis denique, qui ex metu potentiæ Macedonicæ Philippo accedebant. Quod tamen Thebani fere omnium primi,

odorabantur contra caſurum; Philippumque ipſos æque decipere, ac ſub prætextu ſocietatis atque amicitiæ ſibi ſubjugatos velle.

Hinc ergo deſciſcentes à Philippo Athenienſibus ſeſe pro communi Græciæ ſalute aſſociabant: præcipue cum jam viderent, quod Philippus ſucceſſu ad Amphipolim elatus, raptim Elateam irruperat, ac Phocenſes occupaverat: quibus permotos maxime Demoſthenes illos ad Societatem cum Athenienſibus ſtabiliendam pertraxerat.

Quum igitur tali temporum ſtatu *Pythia*, quaſi Apolline inſpirante, *horrenda pronuntiaret Vaticinia*; quis non videt hunc Demoſthenem, tanti ingenii, tantæque experientiæ politicum, non fruſtra Pythiam hanc inſimulaſſe; imo & aperte accuſaſſe, quod illa à partibus ſtaret Philippi; atque per illam is terrorem ſuperſtitioſum contra Phocenſes ac cæteros Græcos ſibi adverſos, ac pro communi libertate militantes, incutere machinaretur.

Ac quis non videt hunc Demoſthenem, ſumma cum ratione Thebanis poſuiſſe ante oculos Epaminondam (cui ſummam ſuæ reipublicæ gloriam debebant) Athenienſibus vero Periclem, ambo prudentiſſimos viros, ac ſummos imperatores; ut qui conſultationes ejusmodi Oraculorum timiditatis prætextum rati, propriis uſi fuerant conſiliis?

CAPUT

Præparatio ad Oraculum Trophonii.

1. Luſtratio Conſultoris per faces, thura, &c.
2. Sacerdos luſtrator.
3. Sacrificia ac victimæ Trophonio aliiſque Dîs offerenda.
4. Picturæ quibus Reſponſorum jam ante datorum, Miraculorumque, ſucceſſus oſtentabantur.
5. Lotiones ac purificationes per Hermas, ita nominatos pueros.
6. Caper Agamedi mactandus; ut noviſſimum ac certiſſimum obtineret præſagium.
7. Speluncæ, atque aditus exituſque occulti.
8. Fons Lethes.
9. Fons Mnemoſynes.
10. Conſultor jam calceatus, alioque veſtitu ac paratu præmunitus ad deſcenſum.
11. Os ſuperius Antri fatidici, in quod Conſultor deſcendit.
12. Trophonii Statua.
13. Conſultor ab Antro, in ſella, ad Templum Bonæ Fortunæ & Bonorum Deorum, deportatus.
14. Deportatio conſultoris & Templo Trophonii ad Templum Bonæ Fortunæ ac Boni Genii.
15. Loca huic templo Trophonii adjacentia.

CAPUT VIII.

Deſcriptio Oraculi apud Trophonium ex Pauſania : ubi 1°. habemus expiationes , abſtinentiam , & luſtrationes ac ſacrificia ; uti & Haruſpicinam ibi exercitam ; atque ita ultima omina capta ex ariete ; lotiones porro & unctiones potusque ex Lethes ac Mnemoſynes fontibus : iſtaque occaſione aquarum Miracula ex Veteribus. Hinc ſequitur qualis fuerit in antrum , poſt preces ad Trophonium peractas , deſcenſus ; quid in ipſo antro peractum, quibusque ibi fraudibus circumventus conſultor fuerit. Inde conſiderantur modus exeundi , atque interrogationes , confeſſioneſque eorum quæ ſe vidiſſe atque audiviſſe putabat conſultor ; ac quidem iſto tempore , quo nondum ex amentia ad ſe redierat. Sequitur hiſtoria de Demetrii regis Satellite, qui invitis ſacerdotibus eo intraverat : Media denique & artes quibus horribile illud arcanum Trophonii occultum tenere , auctoritatemque iſtius Oraculi conſervare poterant.

TRanſeo igitur ad Oraculum Trophonii. De quo ſequentia Pauſanias ; qui ipſe , uti teſtatur , illud conſuluit ; unde id ita accuratè deſcribit , ut à nemine magis accuratam deſcriptionem exſpectare poſſimus. Sic ergò ille in Bœoticis ſuis : Κατὰ δὲ τὸ μαντεῖον τοιάδε γίνεται, ἐπειδὰν ἀνδρὶ ἐς τοῦ Τροφωνίου κατιέναι δόξῃ, πρῶτα μὲν τεταγμένων ἡμερῶν δίαιταν ἐν οἰκήματι ἔχει, τὸ δὲ οἴκημα Δαίμονός τε ἀγαθοῦ καὶ Τύχης ἱερόν ἐστιν ἀγαθῆς. Διαιτώμενός τε ἐνταῦθα, τά τε ἄλλα καθαρεύει, καὶ λουτρῶν εἴργεται θερμῶν. τὸ δὲ λουτρὸν ὁ ποταμός ἐστιν ἡ Ἕρκυνα, καὶ οἱ κρέα ἄφθονά ἐστιν ἀπὸ τῶν θυσιῶν. θύει γὰρ δὴ ὁ κατιὼν αὐτῷ τε Τροφωνίῳ καὶ τοῦ Τροφωνίου τοῖς παισὶ, πρὸς δὲ Ἀπόλλωνί τε, καὶ Κρόνῳ

καὶ Διὶ ἐπίκλησιν Βασιλεῖ, καὶ Ἥρα τε Ἡνιόχῃ, καὶ Δήμητρι ἣν ἐπονομάζοντες Εὐρώπην, ἣν τοῦ Τροφωνίου φασὶν εἶναι τροφόν. καθ᾽ ἑκάστην δὲ τῶν θυσιῶν ἀνὴρ μάντις παρὼν, ἐς τοῦ ἱερείου τὰ σπλάγχνα ἐνορᾷ. ἐνιδὼν δὲ προθεσπίζει τῷ κατιόντι, εἰ δὴ αὐτὸν εὐμενὴς ὁ Τροφώνιος καὶ ἵλεως δέξεται. Τῶν μὲν δὴ ἄλλων ἱερείων τὰ σπλάγχνα οὐχ ὁμοίως δηλοῖ τοῦ Τροφωνίου τὴν γνώμην. ἐν δὲ νυκτὶ ᾗ κάτεισιν ἕκαστος, ἐν ταύτῃ κριὸν θύουσιν ἐς βόθρον, ἐπικαλούμενοι τὸν Ἀγαμήδην. θυμάτων δὲ τῶν πρότερον πεφηνότων αἰσίων, λόγος ἐστὶν οὐδεὶς, εἰ μὴ τοῦδε τοῦ κριοῦ τὰ σπλάγχνα τὸ αὐτὸ θέλει λέγειν. ὁμολογούντων δὲ καὶ τούτων, τότε ἕκαστος ἤδη κάτεισιν εὔελπις. κάτεισι δὲ οὕτω. Πρῶτα μὲν τῇ νυκτὶ αὐτὸν ἄγουσιν ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὴν Ἕρκυναν. ἀγαγόντες δὲ ἐλαίῳ χρίουσι καὶ λούουσι δύο παῖδες τῶν ἀστῶν ἔτη τρία που καὶ δέκα γεγονότες, οὓς Ἑρμᾶς ἐπονομάζουσιν. οὗτοι καταβαίνοντά εἰσιν οἱ λούοντες, καὶ ὁπόσα χρὴ διακονούμενοι, ἅτε παῖδες. Τὸ ἐντεῦθεν ὑπὸ τῶν ἱερέων οὐκ αὐτίκα ἐπὶ τὸ μαντεῖον, ἐπὶ δὲ ὕδατος πηγὰς ἄγεται, αἱ δὲ ἐγγύτατά εἰσιν ἀλλήλων. ἐνταῦθα δὲ χρὴ πιεῖν αὐτὸν Λήθης τε ὕδωρ καλούμενον, ἵνα λήθη γένηταί οἱ πάντων ἃ τέως ἐφρόντιζε· καὶ ἐπὶ τῷδε ἄλλο αὖθις ὕδωρ πίνει Μνημοσύνης, ἀπὸ τούτου τὸ μνημονεύειν τὰ ὀφθέντα οἱ καταβάντι. θεασάμενος δὲ ἄγαλμα ὃ ποιῆσαι Δαίδαλόν φασιν, ὑπὸ δὲ τῶν ἱερέων οὐκ ἐπιδείκνυται πλὴν ὅσοι παρὰ τὸν Τροφώνιον μέλλουσιν ἔρχεσθαι, τοῦτο τὸ ἄγαλμα ἰδὼν, καὶ θεραπεύσας τε καὶ εὐξάμενος, ἔρχεται πρὸς τὸ μαντεῖον, χιτῶνα ἐνδεδυκὼς λινοῦν, καὶ ταινίαις τὸν χιτῶνα ἐπιζωσθεὶς, καὶ ὑποδησάμενος ἐπιχωρίας κρηπῖδας. At poſt antri, ſeu potius introitus ipſius, deſcriptionem, quam jam Pag. 64. dedimus, ita pergit: Ἐπειδὰν δὲ ἀνὴρ ἔρχηται παρὰ τὸν Τροφώνιον, κλίμακα αὐτῷ κομίζουσι στενὴν καὶ ἐλαφράν. καταβάντι δέ ἐστιν ὀπὴ μεταξὺ τοῦ τε ἐδάφους καὶ τοῦ οἰκοδομήματος σπιθαμῶν τὸ εὖρος δύο, τὸ δὲ ὕψος ἐφαίνετο εἶναι σπιθαμῆς. Ὁ οὖν κατιὼν κατακλίνας ἑαυτὸν ἐς τὸ ἔδαφος, ἔχων μάζας μεμαγμένας μέλιτι προεμβάλλει τε ἐς τὴν ὀπὴν τοὺς πόδας, καὶ αὐτὸς ἐπιχωρεῖ, τὰ γόνατά οἱ τῆς ὀπῆς ἐντὸς γενέσθαι προθυμούμενος. τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα

αὐ-

αὐτίκα ἐφελκύσθη τε καὶ τοῖς γόνασιν ἐπέδραμεν, ὥσπερ ποταμῶν ὁ μέγιστος καὶ ὠκύτατος συνδεθέντα ὑπὸ δίνης ἀποκρύψειεν ἄνθρωπον. τὸ δὲ ἐντεῦθεν τοῖς ἐντὸς τοῦ ἀδύτου γενομένοις, οὐχ εἷς οὐδὲ ὁ αὐτὸς τρόπος ἐστὶν ὅτῳ διδάσκονται τὰ μέλλοντα. ἀλλὰ πού τις καὶ εἶδε, καὶ ἄλλος ἤκουσεν. ἀναστρέψαι δὲ ὀπίσω τοῖς καταβᾶσι διὰ στομίου τε ἐστι τοῦ αὐτοῦ, καὶ προεκθεόντων σφίσι τῶν ποδῶν. Ἀποθανεῖν δὲ οὐδένα τῶν καταβάντων λέγουσιν, ὅτι μὴ μόνον τῶν Δημητρίου τινὰ δορυφόρων. τοῦτον δὲ οὔτε ποιῆσαι περὶ τὸ ἱερόν φασιν οὐδὲν τῶν νενομισμένων, οὔτε χρησόμενον τῷ θεῷ καταβῆναι, χρυσὸν δὲ καὶ ἀργύριον ἐκκομιεῖν ἐλπίσαντα ἐκ τοῦ ἀδύτου. λέγεται δὲ τούτου τὸν νεκρὸν ἑτέρωθι ἀναφανῆναι, καὶ οὐ κατὰ στόμα ἐκβληθῆναι τὸ ἱερόν. Ἐς μὲν δὴ τὸν ἄνθρωπον λεγομένων καὶ ἄλλων, εἴρηταί μοι τὰ ἀξιολογώτατα. Τὸν δὲ ἀναβάντα παρὰ τοῦ Τροφωνίου, παραλαβόντες αὖθις οἱ ἱερεῖς, καθίζουσιν ἐπὶ θρόνον τῆς Μνημοσύνης καλούμενον. κεῖται δὲ οὐ πόρρω τοῦ ἀδύτου. καθεσθέντα δὲ ἐνταῦθα, ἀνερωτῶσιν ὁπόσα εἶδέ τε καὶ ἐπύθετο. μαθόντες δὲ ἐπιτρέπουσιν αὐτὸν ἤδη τοῖς προσήκουσιν. οἱ δὲ ἐς τὸ οἴκημα ἔνθα καὶ πρότερον διῃτᾶτο παρά τε Τύχῃ καὶ Δαίμοσιν ἀγαθοῖς, ἐς τοῦτο ἀράμενοι κομίζουσι, κάτοχόν τε ἔτι τῷ δείματι καὶ ἀγνῶτα ὁμοίως αὑτοῦ τε καὶ τῶν πέλας. ὕστερον μέντοι τά τε ἄλλα οὐδέν τι φρονήσει μεῖον ἢ πρότερον, καὶ γέλως ἐπάνεισιν οἱ. Γράφω δὲ οὐκ ἀκοὴν, ἀλλὰ ἑτέρους τε ἰδὼν, καὶ αὐτὸς Τροφωνίῳ χρησάμενος. Τοὺς δὲ ἐς τὸ Τροφωνίου κατελθόντας, ἀνάγκη σφᾶς ὁπόσα ἤκουσεν ἕκαστος, ἢ εἶδεν, ἀναθεῖναι γεγραμμένα ἐν πίνακι.

Quod ad Oraculum pertinet, obſervatur ritus hujuſmodi: ubi ſtatuerit quis in Trophonii deſcendere, primùm dierum certum numerum eſt ei in ædiculâ quâdam commorandum. Illic degens & alia ſuſcipit expiationum genera, & calidis abſtinet aquis, Hyrcinâ fluvio ſe abluit, carnes ei de victimis largè ſuppeditant. Immolat enim qui huc deſcendit Trophonio & Filiis; Apollini præterea, Saturno & Jovi, cui Regi cognomen: Junoni Heniochæ & Cereri quam

Europen nominant, ac fuiſſe Trophonii nutricem perhibent: adeſt haruſpex, qui cæſarum hoſtiarum viſcera inſpectat: ex ea inſpectione vaticinatus, nunquid Trophonius placatus jam & propitius conſultorem ſit accepturus. Alia tamen exta non tam perſpicuè Trophonii mentem denuntiant; verùm eâ qua quis nocte deſcendit, arietem mactat ad ipſam foveam, invocato Agamedis numine. Exta priora pro nihilo ducuntur, etiam ſi maximè fuerint læta, niſi hujus quoque Arietis exta idem portendant. Id ubi ita evenerit, ut extorum conſentiat ſignificatio, bona cum ſpe deſcendit conſultor: atque hoc maximè modo initiatus, eoque ritu deſcendit. Deducunt ſacrificuli eum noctu ad Hircynam fluvium, ibi hominem oleo perungunt, & abluunt pueri duo ex Oppidanorum liberis, annos ferme tredecim nati: Hermas (id eſt, Mercurios) illos nuncupant. Hi ſunt qui deſcendentem abluunt, quique miniſtrant quæ ſunt opus omnia, ut puerorum eſt captus. Hinc non ſtatim ad Oraculum à ſacrificulis, ſed prius ad amnis fontes ducitur: ſunt verò duo inter ſe proximi. Bibenda eſt illic Lethes quæ dicitur aqua, quo cunctorum ei quæ antè illi erant curæ oblivio contingat. Mnemoſynes (id eſt, memoriæ) deinde aquas potat, ut ne mens effluat, quo minus quæ intra illa penetralia viderit, omnia memoriâ contineat. Jam ſimulachrum, quod feciſſe Dædalum autumant, contemplatus (nemini prorſus id oſtendunt Sacerdotes, præterquam iis qui ad Trophonium ſunt acceſſuri) eo ſigno conſpecto, & cum multa religione votis nuncupatis ad Oraculum progreditur, tunicam indutus lineam, ac tæniis incinctus, ſoleis popularibus in pedes inductis. Eſt verò Oraculum, &c. Vide pag. 65.

Qui certè intra penetrale deſcenderint, futura non uno & eodem modo cognoſcunt: ex viſis alius, ex auditis alius id conſequitur. Per eaſdem fauces patet omnibus reditus, ſed itine-

itinere retrogrado, præeuntibus pedibus. Neminem omninò ex iis qui eo pervaſerint, non reducem evaſiſſe affirmant, uno excepto qui de ſpeculatoribus Demetrii fuit: illum certè neque eorum quidquam ſacrorum, quæ fieri ad fanum illud religione ſancitum eſt, feciße: & non ſciſcitandi cauſâ, ſed quod argentum & aurum ſe, ex adyto exportaturum ſperaret, introiiſſe ajunt. Ejus (itaque) cadaver alibi apparuiſſe ajunt, & non per ſacrum antri oſtium ejectum. De quo quidem homine, quum dicantur alia, ea ipſe quæ narratu duxi digniſſima, expoſui. Conſultorem à Triphonio reverſum ſacrificuli in ſolio ſtatim collocant, quod Mnemoſynes vocant: poſitum illud eſt non procul ab adyto. Ab eo percontantur quæcunque vel viſa vel audita reportarit. Ea ubi accepere iis hominem tradunt, quibus id officii demandatum eſt. Hi ſublatum hominem in cellam Bonæ Fortunæ & Boni Genii, in quo veniens primum commoratus fuerat, reducunt, multo illum quidem adhuc terrore attonitum, & ſuimet atque omnium adſiſtentium oblitum. Reſipiſcit tamen (paulò) pòſt; & priſtina ei mens & riſus redit. Scribo autem non ſolum audita, SED QUÆ ET ALIIS ACCIDISSE VIDI, ET EGOMET SUM EXPERTUS, CUM AD TROPHONIUM, CONSULENDI GRATIA, IPSE ETIAM VENIREM. *Coguntur ſane omnes, qui ad Trophonium deſcenderant, quæcunque vel audierunt vel viderunt tabulæ inſcripta (illic) ſuſpendere.*

Perpendamus jam, quæſo, illa quæ ad hoc Opertum gerebantur: videbimus enim ibi non magis opus fuiſſe Diaboli ſuper aut præternaturalibus artificiis, quam ad Delphicum, de quo modo egi: ſed omnia hîc æque fraudibus conſtitiſſe humanis. Interim multum quoque lucis afferent illa, quæ hîc peragebantur, intelligendis iſtis quæ Delphis perpetrabantur: Sicut & illa vice verſa hoc Trophonii Oraculum aliquatenus illuſtrant.

Quæ

Quæ igitur primo hic ſe in conſpectum dant ſunt *Expiationes*, & *Abſtinentia*; ac quidem per aliquot dies, in Cella ſive ædicula, quæ huic tragœdiæ peragendæ quoque parata erat: ubi carnes tamen Conſultori ex victimis ſubinde afferebantur; dum Antiſtites interim laute atque opipare ipſius ſumptibus (nec ſemel tantum,) convivarentur. Qualis Abſtinentia, ſimiliaque hîc obſervata, etiam ad alia Operta locum habebant; atque imprimis ubi per Inſomnia Oraculorum Reſponſa reddebantur: cum interim non deeſſent media, quibus dum vino abſtinebant, aqua illa quæ talibus propinabatur, commode infici poſſet medicamine aliquo. Verum talia magis exſpectanda erant, ubi cum *Lethes* tum *Mnemoſynes* pocula eſſent exhaurienda: de quibus ſtatim latius.

Poſt illam igitur Abſtinentiam ſequebantur Luſtrationes (de quibus videndus Eruditiſſimus Lomejerus; ac quæ jam ante aliquot annos, in Belgico meo de Oraculis tractatu attuli) & Sacrificia, ac quidem crebro iteranda; ut ſic bona obtinerentur præſagia. His igitur 3. conjuncta erat Haruſpicina; indeque ultimum tandem Omen capiendum ex Ariete (poſt tot jam ante facta ſacrificia) ac quidem iſta nocte, qua Oraculum conſulturus, eò deſcenſurus erat: niſi illo ultimo ſacrificio male litatum eſſet. Quocum comparet Lector tremorem illum victimæ, ſeu capræ aquâ obrutæ apud Delphos.

At priuſquam ſic deſcenderet, oleo perungendus erat, à Sacerdotibus, rurſuſque abluendus à pueris; ut ſcilicet res eo ſimplicior, atque omni fraude & impoſtura carens appareret.

Hinc porro ducebatur ad Lethes ac Mnemoſynes fontes; ut ſic ex una bibendo præteritorum obliviſceretur, quaſi; atque ex altera, ut ſic mentem magis puram ac robuſtam haberet, hinc bibendo, ad bene memoriâ retinenda illa, quæ jam jam viſurus atque auditurus erat.

Aquas autem eſſe vel fuiſſe quaſdam iſtâ naturâ, ut inſa-

niam

niam crearent hominibus, qui eas biberant, patet (ſi hîc quoque Poëtis credendum) 1. ex Ovidii 4. Faſtorum libro, de Gallo fluvio, hoc modo:

Qui bibit inde furit. Procul hinc diſcedite queis eſt
Cura bonæ mentis. Qui bibit inde furit.

Sicut id 2°. quoque teſtatur Plinius lib. 31. cap. 1. de Gallo, his verbis: *Sed ibi in potando neceſſarius modus; ne lymphatos agat: quod in Æthiopia accidere iis qui è fonte rubro bibunt, Cteſias ſcribit.*

De Fontibus vero hiſce *Lethes* ac *Mnemoſynes*, idem eodem capite: *In Bœotia ad Trophonium Deum, juxta flumen Orchomenon, duo ſunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem affert; Inde nominibus inventis. Pergit porro idem, & ſic de aliis tradit: In Cilicia apud oppidum Creſcum rivus fluit Nûs, ex quo bibentium ſubtiliores ſenſus fieri, M. Varro tradit. At in Cea inſula fontem eſſe, quo hebetes fiant.*

Vitruvius, qui lib. VIII. cap. 3. poſt alia de aquis ac fontibus narrata, agit de ipſorum Miraculis, ita loquitur de fonte in inſula Chio: *Item eſt in inſula Chio fons, è quo qui imprudenter biberint, fiunt inſipientes: & ibi eſt epigramma inſculptum ea ſententia; jucundam eſſe potionem fontis ejus: ſed qui biberit ſaxeos habiturum ſenſus. Sunt autem verſus hi:*

Ἡδεῖα ψυχροῖο ποτοῦ λίβας ἣν ἀναβάλλη
Πηγὴν, ἀλλὰ νοῷ πέτρος ὁ τοῦ δὲ πιών.

Quæ cuncta jam dicta ſolum & unicum vinum, vel in diverſis, vel etiam in uno eodemque homine, præſtare poteſt: modo imprudenter (ut Vitruvius loquitur) bibatur. Imo etiam, quod de alio fonte in Æthiopia narrat Cteſias, *biben-*

tes ex iſto ita mutari intellectu, ut etiam in occulto geſta confiteantur.

Porro de fontibus qui potantes inebrient, vel contrà quoque abſtemios reddant, aliave miracula producant, legendi Sotion, Plinius, Athenæus & alii: imprimis ſi quis fabulis delectetur.

Si igitur talis dementandi, vel contrà intellectum ſeu memoriam, confortandi vis, iſtis ad Trophonium fontibus non inerat: certe tales per medicamen infuſum, vel aliter, effici poterant aquæ: cum hæc per ſolorum Antiſtitum manus commode peragi potuerint: nemoque medicinæ aliquantulum gnarus ignoret, quid Opio, quid Dutroa, quid aliis pluribus (de quibus jam ſupra locutus fui) peragi poſſit.

Hinc denique antequam in Antrum deſcendat Fatidicum adorandum eſt Trophonii Simulacrum, ad quod in Adytis poſitum, preces jam deſcenſuro fundendæ ſunt; ibique adeo poſtulationes exponendæ: quæ quam facile ſive aperte, ſive clam, obſervari potuerint à Sacerdotibus, ubi omnia fraudibus texendis comparata erant, (cum quoque ſic nullum hîc periculum eſſet aberrandi per codicillos non commode reſignatis) facile quivis lector comprehendere poſſit.

Poſt illa ſequebatur deſcenſus, qualis à Pauſania (qui ipſe eo deſcenderat) deſcribitur. Ac certe quod ſcalis rurſus ablatis, Conſulturus ibi ſolus relinqueretur in iſtis anguſtiis; ac quod pedibus in per anguſtum iſtud foramen immiſſis, ille ſic vehementer pertraheretur in iſtud ſacrum antrum; ac quidem manibus quoque impeditis per placentas illas, quas quaſi ſerpentibus deliniendis, tenere cogebatur; revera, ne manibus libere uti ad aliquid apprehendendum, aut contranitendum uteretur: certe, illa omnia (cum & jam ſenſim magis magisque ipſi mens perturbaretur) clare oſtendunt, hæc omnia per impoſturas &c. patrata fuiſſe.

Quid

Interiora antri Trophonii cum ſuis cellis ac fornicibus, &c.

1. *COnſultor jam in antrum Trophonii protractus.*
2. *Ipſi, poſt mentem obnubilatam ac turbatam, picturæ & ſpecula exhibita, voceſque auribus ingeſtæ.*
3. *Ipſæ picturæ ac ſpecula adhibita.*
4. *Tubæ, ad horrendum ſonitum, adeoque & terrorem ſuperſtitioſum, excitandum: per quas ei talia, quæ in rem ipſorum erant, ingerebant.*
5. *Thymiamata mentis obnubilationi adaugendæ appoſita.*
6. *Sacerdotes, in ſubterraneis iſtis cellis, quæ neceſſaria his impoſturis, adornantes.*

7. & 8. *Conſultores ſuſpecti, vel qui invitis Antiſtitibus eo irruperant, occiſi; ac per os non ſacrum ejecti.*

8. & 9. *Communicatio fornicum ac cellarum ſubterranearum inter ſe.*

10. *Oraculi Conſultor per idem foramen, per quod demiſſus fuerit, retractus.*
11. *Idem, adhuc mente obnubilatus ac turbatus ſuique necdum conſcius, in ſella mnemoſynes poſitus; ac de viſis atque auditis per Antiſtites interrogatus.*
12. *Pictor, qui depingit quid ille, quaſi, viderit, atque audiverit: &c.*

Quid in ipſo antro peractum fuerit ab Antiſtitibus &c. quid factum Conſulenti, id ipſe Conſulens obſervare minime potuit; quod jam plane amens eſſet, ſive ab aquis epotis, ſive ab aliis mediis, per ſuffimenta, vel inunctiones, quale quid jam ad Hyrcynam per pueros illos fieri potuerat: qualeque inunctionis, quo dementia excitabatur, exemplum nobis ut autoptes affert P. A. Mathiolus, in præfatione ad Dioſcoridem. Qua amentia perdurante, vel etiam adaucta, dum ibi diutius moraretur, adhiberi poterant & picturæ & ſpecula, in quæ picturæ reflectebantur, per illos qui Conſulenti, clam ipſo, à tergo adſtarent: ut per ejuſmodi catoptromanteiam eum deciperent: dum ſic repræſentarent illa, quæ ipſis convenire videbantur interrogatis ſeu poſtulationibus à Conſulente ad Deum jam, ipſis præſentibus, directa. Vel per tubas ſive locutorias ſive alias, aliave per inſtrumenta huc facientia, quæ aut cominus auribus admota, aut ex congrua (ſeu magis vicina, ſeu magis, vel etiam admodum, remota,) media ſine inſigni artificio, adhiberi poterant, quibus Reſponſa magis minuſve clare, ſeu obſcure vel intricate concinnata ipſi ingerere valebant. Quin & confingere commodiſſime, ac ſine periculo, poterant eum talia, vel talia vidiſſe aut audiviſſe, prout id ipſis lubitum eſſet.

Ac talia quidem prætenſa Dei Reſponſa, poſtquam eodem modo, i. e. pedibus antrorſum, extractus ex antro fuerat, ac jam in Mnemoſynes ſolio repoſitus eſſet; cogebatur ipſe (ad interrogata Antiſtitum huic fraudi accommodata) enarrare, pro poteſtate ejus; dum adhuc inſania laboraret, ſuique & aliorum nondum meminiſſet.

Modus, igitur, exeundi inde æque ſuſpectus eſt quam introeundi; quod modo naturali contrario, pedibus primo erumpentibus Conſultor prodiret ex antro, menteque adhuc abalienata. Hiſce accedat quod dum adhuc ita terrore attonitus, ac ſuimet & omnium aliorum oblitus erat; neque ullo modo ad ſeſe redierat, percontatio (quid nempe vidiſſet vel audiviſſet

 viſſet

viſſet) ab Antiſtitibus inſtitueretur. Ille quippe, qui nondum mentis ſuæ compos erat, ac cui nondum memoria conſtabat, narrare cogebatur his Sacerdotibus illa quæ viderat audiveratve; iſti vero hæc ex ore ipſius excipiebant.

Ac quid hîc non poterant confingere ac refingere, vel adornare, pro lubitu; ut eo commodius interpretationem ſive ambiguam ſive apertam (quod tamen rariſſime fiebat) valerent accommodare? eique poſtquam is jam mentis compos factus eſſet oſtendere, atque audacter affirmare talia aut talia ab ipſo viſa fuiſſe vel audita? Imprimis vero, ſi jam callide expiſcati fuerant vel ex ipſo Conſultore ſive inebriato, ſive alias nimis incircumſpecto, vel ex famulitio ipſius, quorum gratia Trophonium veniſſet conſultum: ſi non ex ipſius precibus Trophonio factis id exaudire potuerant.

Hiſtoriola vero illa de Demetrii regis ſatellite, præter alia, admodum clare fraudes ibi perpetratas arguit. Narrabatur illa à Sacerdotibus, ſcilicet, ſuperſtitioni adaugendæ ac ne temere quis vel vi vel fraude in iſtud antrum irreperet, illorumque ibi myſteria detegeret; hinc ut prophanum quendam hominem, non religione ſed avaritia ductum iſtum depingebant; ac ſimul pœnam Divinitus illi inflictam; corpuſque ejus, ſeu cadaver alibi apparuiſſe, ejectum non per *os Sacrum* illud, per quod tali modo, uti vidimus, intrabant: ſed per aliud, ut videtur, procul diſſitum.

Os, interim, illud *non Sacrum*, plus hîc detegit quam prima fronte apparet; cum exinde videamus, iſtud antrum (ſicut & plura alia) diverſos adytus & exitus occultos habuiſſe: per quæ clam aliis importari atque exportari poterant, quæ hiſce impoſturis adjumento eſſe poterant; vel intrare tales homines, qualibus ipſi quandoque huic Tragœdiæ ſimul peragendæ indigebant.

Si igitur talis hiſtoria ibi contigit, ſumme credibile eſt iſtum Satellitem cupidine explorandi illud Opertum (ac forſan non tam

tam ex propria curioſitate, quam regis Demetrii, aut aliorum) vel quoque ex avaritia ſimul, ac ſpe prædæ inde reportandæ. Cui cum ob auctoritatem, (qua forſitan nitebatur) ac potentiam Demetrii regis, id minus prohibere poſſent, nil melius invenire poterant, quam ut ipſum ibi clam, ſeu veneno, ſeu aliter interficerent; eumque ex Antro ejectum, ita irâ ac vindicta Divina interemptum fuiſſe, famâ divulgarent: quaſi Deus ille Triphonius horrendam ipſius impietatem ex auri ſacra fame natam tali pœna illum affeciſſet; hominesſque alios, ne quid tale unquam machinarentur, admonitos voluiſſet.

Hîc etenim maxime ipſis cavendum erat, ne hæc respublica Divinatoria ſeu Fatidica aliquid detrimenti pateretur: cum omnis honor atque auctoritas, omne lucrum ac commodum ipſorum, ab auctoritate Antri Fatidici, & credula ſuperſtitione hominum penderent. Quare ejuſmodi impiis conatibus omni vi ac conatu, obviam ire debebant, eoſque importunos ſcrutatores tempeſtive interimere; eo quod mortui omnes piſce omni magis muti ſint, neque aliquid aliis enarrare valeant; aliorumve fraudes atque impoſturas, artificiaque detegere queant.

Si vero quiſpiam illorum, qui conſcii horum Myſteriorum erant, (ſive quod ex ipſorum conſortio eſſent, ſive aliter eorum notitiam acquiſiviſſent) propalare illa in vulgus tentaret; nullæ deerant ipſis occaſiones [ſicut & apud alia Oracula] quibus tales homines perdere, ſuaſque injurias ita acerbe ulciſci poſſent. Impii enim erant tales ac nefarii, cunctiſque Diris devovendi. Nec ſi evaſiſſent, apud ſtolidum vulgus ipſis ulla fides: cum ſtatim Sacerdotes omnia horrenda atque impia de talibus in vulgus ſerere ac diſpergere valerent. Imò nec Reges, Principes aut Magnates, quibus talia Operta ſæpe maxime inſervire poterant, hæc detecta hominum vulgo volebant: quamvis quandoque & contra ipſos (quod tamen rarius) maligni Antiſtites iis abuterentur; ſive ex proprio odio

aut ira, ſive pretio ad id conducti) eo quod mediante hac ſuperſtitione, ac ſub prætextu pietatis in Deos, populo iis facile credulo ita commodius dominarentur.

Quod autem poſtremo circa hoc Oraculum notandum venit, eſt, hos Antiſtites minime contentos nuda Conſultorum ſive relatione, ſive confeſſione, eo modo uti ſupra videmus, facta: verum & coëgiſſe illos ut prætenſa hæc viſa vel Audita (ac quidem ex concinnatione Antiſtitum) propalam ac publice exponerent, depicta in tabula quadam, aut epigrapha ei inſcriptâ: ut ſcilicet ita haberent illi talia Conſultorum propria teſtimonia, quæ ab hiſce in poſterum retractari minime poſſent.

CAPUT IX.

De Oraculo agitur Dodonæo, ac quot modis id à veteribus deſcribatur; iſtaque occaſione de Memnonis in Ægypto ſtatua & Oraculo, quamque incerta, varia, imo & ridicula (æque ac quæ de Dodone dicuntur) de hoc Oraculo narrentur. Quibus tum adjungitur Sphynx illa quæ Pyramidibus Ægyptiacis prope adſtat; ac denique Oraculum Jovis Ammonis in Lybia.

AB Oraculo hoc Trophonii tranſeamus ad celebratiſſimum illud Jovis Dodonæi; de quo tam diverſa produnt omnes ſcriptores Veteres, qui, aut data opera, aut per occaſionem, aliquid de hoc χρηστηρίῳ ſcriptis conſignarunt. namque aliis, uti alter Mœnalus, *argutumque nemus*, *quercuſque loquentes ſemper* habebat; aliis Columbæ in iis vaticinia edebant, aliis alia. Sed prætereamus illa Mythologica ac Poëtica figmenta iſtorum hominum, quibus quidlibet audendi, imò & mentiendi

tiendi ſemper apud horum admiratores fuit æqua poteſtas. *Quæ*, ut cum Cicerone loquar, *delectationis habeant quantum voles : verbis, ſententiis, numeris, cantibus adjuventur : Auctoritatem quidem nullam* [iis] *debemus, nec fidem* [talibus] *commentitiis rebus adjungere*. At hîc etiam ne hiſtoricis quidem fides adhibenda: qui, licet animo in veritatem propenſo, ipſam rei veritatem nobis tradere non potuerunt. Quod ex ſequentibus manifeſtum fiet. Strabonis enim Epitomator (namque ipſe Strabo, injuria temporum, eo in loco mutilatus) ita loquitur : ὅτι ἡ παροιμία τὸ ἐν Δωδώνῃ χαλκεῖον ἐντεῦθεν ὠνομάσθη. χαλκεῖον ἦν ἐν τῷ ἱερῷ, ἔχον ὑπερκείμενον ἀνδριάντα, κρατοῦντα μάστιγα χαλκῆν, ἀνάθημα Κορκυραίων. ἡ δὲ μάστιξ ἦν τριπλῆ ἁλυσιδωτὴ ἀπηρτημένους ἔχουσα ἐξ αὐτῆς ἀστραγάλους· οἳ πλήττοντες τὸ χαλκεῖον συνεχῶς ὁπότε αἰωροῖντο ὑπὸ τῶν ἀνέμων, μακροὺς ἤχους ἀπειργάζοντο.

Quod proverbium (illud) Æs Dodonæum hinc nomen habuerit. Lebes erat in Templo, cui parva viri ſtatua imminebat, manu tenens flagellum æneum (quæ andrias erat donum Corcyræorum.) Flagellum vero erat ex triplici catena quæ appenſos ſibi talos habebat : qui illud vas æneum continuo percutientes, cum à ventis ſurſum ferebantur, magnos ſonitus efficiebant. Suidas verò in hunc modum : Δήμων γάρ φησιν ὅτι τὸ τοῦ Διὸς μαντεῖον ἐν Δωδώνῃ λέβησιν ἐν κύκλῳ περιείληπται. τούτους δὲ ψαύειν ἀλλήλαις, καὶ κρουσθέντος τοῦ ἑνὸς, ἠχεῖν ἐκ διαδοχῆς πάντας· ὡς διὰ πολλοῦ χρόνου γίνεσθαι τῆς ἠχῆς τὴν περίοδον.

Demon enim narrat Dodonæi Jovis Oraculum lebetibus undique circumdatum fuiſſe. Hos verò inter ſe contiguos fuiſſe, & (horum) uno pulſato, omnes ordine reſonaſſe; ita ut illius ſoni circuitus diu duraret.

Ita quoque Euſtathius ad Homeri Iliada loquitur. Qui Euſtathius, ſi benè memini, Pauſaniam Authorem laudat: quamquam apud Pauſaniam tale quid ego minimè inveniam. Cæ-

terum

terum hæc jam adducta ex Euſtathio Suidam hauſiſſe, iis, qui utroſque contulerint, clarum eſt: Idem vero Suidas eodem in loco: Δωδώνη πόλις ἐν τῇ Θεσπρωτίδι Πελασγία, ἐν ᾗ ἵστατο δρῦς· ἐν ᾗ μαντεῖον ἦν γυναικῶν προφητίδων. καὶ εἰσιόντων τῶν μαντευομένων, ἐκινεῖτο δῆθεν ἡ δρῦς ἠχοῦσα. αἱ δὲ ἐφθέγγοντο ὅτι τάδε λέγει ὁ Ζεύς. καὶ ἀνδριὰς ἵστατο ἐν ὕψει ῥάβδον κατέχων· καὶ παρ' αὐτῷ λέβης ἵστατο. καὶ ἔπαιεν ὁ ἀνδριὰς τὸν λέβητα, ἐξ οὗ ἦχός τις ἐναρμόνιος ἀπετελεῖτο.

Dodone urbs Pelasgica in Theſprotide, in qua quercus erat: in qua urbe etiam Oraculum mulierum fatidicarum. Ingredientibus autem illis, qui conſulebant Oraculum, movebatur ſcilicet illa quercus reſonans. Illæ vero loquebantur, et Oraculi consultoribus dicebant, Jupiter hæc dicit. *Et ſtatua ſtabat in alto virgam tenens, & prope ſtatuam ipſam erat lebes, unde ſonus quidam Harmonicus, concinnus & ſuavis edebatur.*

Hæc autem verba, *& ſtatua ſtabat*, &c. videntur rurſus alterius cujuſdam eſſe quam qui modo præceſſerat. Quod minimê obſcurum eſſe poteſt iis, qui norunt (& quiſnam è doctorum numero hoc neſcit?) Suidæ Lexicon mera ex aliis eſſe collectanea.

Philoſtratus autem, in Imaginibus, libro 2. Χαλκή τε Ἠχὼ ἐν αὐτῷ τετίμηται, ἣν, οἶμαι, ὁρᾷς ἐπιβάλλουσαν τὴν χεῖρα τῷ στόματι, ἐπειδὴ χαλκεῖον ἀνέκειτο τῷ Διῒ κατὰ Δωδώνην, ἠχοῦν ἐς πολὺ τῆς ἡμέρας, καὶ μέχρι λάβοιτό τις αὐτοῦ, μὴ σιωπῶν.

Æneaque in ipſo Echo colitur, quam (ut puto) ori manum apponentem cernis. Quandoquidem ahenum Jovi in Dodone dicatum erat, ad multum diei reſonans, &, donec id apprehenderet quiſpiam, minime ſilens.

Ariſtoteles iterum alio modo deſcripſit illud μαντεῖον. Ita enim de ipſo jam aliquoties adductus Suidas: Ἀριστοτέλης δὲ

ὡς

ὡς πλάσμα διελέγχων, δύο φησὶ στύλους εἶναι· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἑτέρου λέβητα, ἐπὶ θατέρου δὲ παῖδα κρατοῦντα μάστιγα· ἧς τοὺς ἱμάντας χαλκέους ὄντας σειομένους ὑπ' ἀνέμου τῷ λέβητι προσκρούειν, τὸν δὲ τυπτόμενον ἠχεῖν. *Ariſtoteles vero (hoc μαντεῖον) ut figmentum coarguens, ait duas eſſe columnas: & quidem uni earum inſiſtere lebeta, alteri verò puerum manu tenentem flagellum, cujus lora ex ære conflata, dum moventur à vento, lebeti impingunt illumque ita flagellatum reddere ſonum.* Quo loco autem Ariſtoteles ejuſque ſequaces, aliique aliarum ſectarum homines, χρηστήρια hujuſmodi habuerint, ſuperius ex Euſebio manifeſtavimus; cui Cicero aliique poſſent addi: Sed exiſtimo ſatis ſuperque quæ ibi dicta ſunt ſufficere.

Quæ vero paulo inferius habet idem Stephanus, longè ab hiſce diverſa videntur: ea ſcilicet quæ ex Menandro affert: Μέμνηται αὐτῆς Μένανδρος ἐν Ἀῤῥηφόρῳ. Ἐὰν δὲ κινέσῃ μόνον τὴν Μυρτίλην ταύτην τὶς, ἣν τίτθην καλεῖ, πέρας ποιεῖ λαλιᾶς τὸ Δωδωνεῖον ἄντι χαλκίον, ὃ λέγουσιν ἠχεῖν ἂν παρήψαθ' ὁ παριὼν, τὴν ἡμέραν ὅλην, καταπαύσαι θᾶττον, ἢ ταύτην λαλοῦσαν, νύκτα γὰρ προσλαμβάνει. *Cujus [proverbii] meminit Menander in comœdia, quæ inſcribitur geſtator Sacrorum Arcanorum: Si verò quis ſolum moveat hanc Myrtilem (quam nutricem vocat) finem loquelæ facit æs Dodonæum, quod dicunt ſonare per totum diem, ſi quis* TRANSIENS ILLUD TETIGERIT, *& citius deſinere, quam illam loquentem; noctem enim addit loquelæ.*

Apud Stephanum rurſus, (in fragmento quod Tenullius edidit) longè alia habemus. Ita enim ibi, inter alia, loquitur: Ἔστι δὲ τὸ Δωδωναῖον χαλκεῖον παροιμία ἐπὶ τῶν πολλὰ λαλούντων, ὡς Μενεδήμων φησίν. ἀπὸ τοῦ τὸν ναὸν τοῦ Δωδωναίου Διὸς τοίχους μὴ ἔχοντα, ἀλλὰ τρίποδας πολλοὺς ἀλλήλων πλησίον, ὥστε τὸν ἑνὸς ἁπτόμενον παραπέμπειν διὰ τῆς ψαύσεως τὴν ἐπήχησιν, ἑκάστῳ διαμένειν τὸν ἦχον ἄχρις αὖθις τοῦ ἑνὸς ἐφάψηται.

Æs Dodonæum quoque proverbialiter dicitur de iis qui multa loquuntur (ut Menedemon ait) quia Templum Jovis Dodonæi non habet parietes, ſed multos tripodas ſibi invicem proximos; ita ut qui unum attingit, per contactum tranſmittat reſonantiam, & unicuique immaneat repercuſſio, donec iterum unum attingat.

Ariſtoteli tamen adſtipulantur Polemon & Ariſtides (apud eundem Stephanum citati) quorum poſterior, (qui ex profeſſo illud Templum & quæcunque ad illud pertinebant deſcripſerat) paulo latius ibi deſcribit, quæ ex Ariſtotele compendioſius Suidas narrat.

Conſideratu ſanè dignum, unde tam diverſa de hoc Dodonæo Oraculo tradant ſcriptores veteres. Nimirum Conſultores ad quercum iſtam (ſunt tamen & qui Phagum nominant arborem, non quercum, non magno licet diſcrimine, cum ſit fagus è quercuum genere) minimè admittebantur; nec videbant quid rerum circa eam gereretur. Audiebant quidem æris ſonum, ſed unde ille proficiſceretur, quonamve modo ille excitaretur ignorabant; atque habebant illa à Sacerdotibus partim, partim ex conjectura. Ipſis enim aliquid, quod attonitos eos, ſi ſuperſtitioſi ſatis eſſent, reddere valeret fuiſſe oſtenſum; arboris motum, ſcilicet, ac ſimul ſonum inde quaſi (forſan & revera) prodeuntem, talique artificio concinnatum ut miraculi loco hujuſmodi conſultoribus haberetur, minimè negare velim: ſed tanto ea ſpectata fuiſſe intervallo, talibuſve impedimentis callide interjectis, ut ipſa rei veritas ritè perſpici nequiret, facile quivis ſat naſutus crediderit.

Poſt illas autem jam prægreſſas præſtigias reddebantur Oracula, *per Prophetidas*, vocatas *Dodonidas* (quod ex Plutarcho aliiſque abunde patet) ſive voce ac carmine, uti ex exemplis apud veteres ſcriptores, eoſque qui Oracula per iſtos diſperſa collegerunt, liquet; ſive *Sortibus*, uti ex Ciceronis libro

bro 1. de Divinatione, ſicut & ex ſecundo ejus de Divin. libro ſat clare à nobis oſtenditur.

Quæ Sortes, quibus qualibuſque modis tractatæ fuerint, abunde liquebit ex ſubſequenti hîc digreſſione; quæ docet veram eſſe hanc Ciceronis aſſertionem, *Totam* (*ſcilicet*) *hanc rem eſſe inventam fallaciis, aut ad quæſtum, aut ad ſuperſtitionem, aut ad errorem.* Ac cum fallerentur & circa Arborem & Sortes conſultores, quis miretur eos & circa reliqua potuiſſe falli; aut cæterorum Oraculorum Antiſtitibus cum plurima ſuppeterent, quibus præſtigias ac fallacias adornarent, quis dubitet & hoſce Dodonæos ſuas artes artiumque adminicula habuiſſe?

At ne nimium miremur pelves iſtas, aut pelvem, aut quodquod demum volueris æreum inſtrumentum, quod, aptum tali ſonitui reddendo, pro pelvi ſive χαλκείῳ divinitus perculſo venditabant, aut tripodas aut lebetes ſibi invicem tangentes; facit Memnonis illa in Ægypto (liceteam in Æthiopia ponat Philoſtratus) ſtatua: quæ, tacta ſolis radiis, admirabilem iſtum ſonum, (imò & Oracula, uti a ſuperſtitioſis facillimè credebatur) edebat. De ipſa enim tam varia ac diverſa narrantur, ut facile aliquis dubitet, an talis ſtatua unquam fuerit in rerum natura. Nec diffiteri velim, me èo non difficulter propendere, ni Strabo noſter, quem plurimi, & ex merito (uti omnes verè docti) æſtimo; quique incredulus mihi ſatis viſus eſt, ne pro ſuperſtitioſo, atque adeo pro fabularum narratore nimio cuiquam habendus ſit, in hunc modum de ea loqueretur, lib. 17. Ἐνταῦθα δὲ δυῶν κολοσσῶν ὄντων μονολίθων ἀλλήλων πλησίον, ὁ μὲν σώζεται, τοῦ δὲ ἑτέρου τὰ ἄνω μέρη τὰ ἀπὸ τῆς καθέδρας πέπτωκε σεισμοῦ γενηθέντος, ὥς φασι. Πεπίστευται δ' ὅτι ἅπαξ καθ' ἡμέραν ἑκάστην, ψόφος, ὡς ἂν πληγῆς οὐ μεγάλης ἀποτελεῖται, ἀπὸ τοῦ μένοντος ἐν τῷ θρόνῳ, καὶ τῇ βάσει μέρους, κἀγὼ δὲ παρὼν ἐπὶ τῶν τόπων μετὰ Γάλλου Αἰλίου, καὶ τοῦ πλήθους τῶν συνόντων αὐτῷ φίλων τε καὶ στρατιωτῶν,

περὶ ὥραν πρώτην ἤκουσα τοῦ ψόφου, εἴτε ἀπὸ τῆς βάσεως εἴτε ἀπὸ τοῦ κολλοσσοῦ, εἴτ' ἐπίτηδες τῶν κύκλῳ, καὶ περὶ τὴν βάσιν ἱδρυμένων τινὸς ποιήσαντος τὸν ψόφον, οὐκ ἔχω διϊσχυρίσασθαι. διὰ γὰρ τὸ ἄδηλον τῆς αἰτίας, πᾶν μᾶλλον ἐπέρχεται πιστεύειν, ἢ τὸ ἐκ τῶν λίθων οὕτω τεταγμένων ἐκπέμπεσθαι τὸν ἦχον.

Hic [Thebis] cum duo coloſſi eſſent de ſolido lapide inter ſe propinqui, alter adhuc extat, alterius verò à ſuperiore ſede partes corruerunt, terræ (ut fama eſt) motu. Creditum etiam eſt ſemel quotidie ſonitum quendam, veluti ictus haud magni edi, à parte quæ in ſede ac baſi permanſit. Ipſe cum Ælio Gallo adeſſem, & cum reliqua amicorum turba, ac militum, qui eo erant, circiter horam primam, ſonitum audivi; utrum à baſi, utrum à Coloſſo, an verò à circumſtantium aliquo, non habeo affirmare: cum propter incertitudinem cauſæ quidvis potius credere ſubeat, quam ex lapidibus ſic compoſitis ſonitum edi.

De eadem ſtatua ita Pauſanias: Παρέσχε δὲ πολλῷ μάλιστα [θαυμάσαι] Αἰγυπτίων ὁ κολοσσὸς ἐν Θήβαις ταῖς Αἰγυπτίαις διαβᾶσι τὸν Νεῖλον, πρὸς τὰς Σύριγγας καλουμένας. ἔστι γὰρ ἔτι καθήμενον ἄγαλμα Ἡλεῖον, Μέμνονα ὀνομάζουσιν οἱ πολλοί. Τοῦτον γάρ φασιν ἐξ Αἰθιοπίας ὁρμηθῆναι εἰς Αἴγυπτον, καὶ τὴν ἄχρι Σούσων. Ἀλλὰ γὰρ οὐ Μέμνονα οἱ Θηβαῖοι λέγουσι, ac paulò pòſt: ὃ Καμβύσης διέκοψε, καὶ νῦν ὁπόσον ἐκ κεφαλῆς ἐς μέσον σῶμα, ἦν ἀπερριμμένον· τὸ δὲ λοιπὸν κάθηταί τε καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ἀνίσχοντος ἡλίου βοᾷ, καὶ τὸν ἦχον μάλιστα εἰκάσει τις κιθάρας ἢ λύρας ῥαγείσης χορδῆς.

Quanquam Coloſſum, quæ Thebis Ægyptiis eſt trans Nilum, non longè ab eo loco quæ Syringes (id eſt, fiſtulæ) appellantur, majore utique cum admiratione ſpectavi. Statua ibi eſt ſedentis quaſi Solis. Eam multi Memnonis nominant: quem ex Æthiopia in Ægyptum veniſſe, ac Suſa etiam uſque penetraſſe tradunt. At ipſi Thebani Memnonem eſſe negant, &c. eam Cambyſes diffidit: & nunc etiam

ſupe-

ſuperior pars à vertice ad medium truncum humi neglecta jacet; reliquum adhuc ſedere videtur; ac quotidie ſub ipſum ſolis ortum, ſonum edit, qualem vel cytharæ vel lyræ nervi, ſi forte (dum tenduntur) rumpantur.

Plinius autem, eam in delubro ſtatuit, lib. 36. cap. 7. *Non abſimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant, Memnonis ſtatua dicatus; quem quotidiano ſolis ortu contactum radiis, crepare dicunt, &c.* Tacitus vocalem ſonum ex ipſa ſtatua prorupiſſe ſcribit, lib. 2. Annalium: *Quorum præcipua ferè fuere Memnonis ſaxea effigies, ubi radiis ſolis icta eſt vocalem ſonum reddens.* Cujus verba eatenus concordant cum iis quæ Lucianus habet in Toxari: Καὶ δή ποτε ὁ μὲν Δημήτριος, ἔτυχεν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀποδημῶν κατὰ θέαν τῶν πυραμίδων, ἀκροάσεως δὲ τοῦ Μέμνονος. ἤκουσε γὰρ ταύτας ὑψηλὰς οὔσας, μὴ παρέχεσθαι σκιάν· τὸν δὲ Μέμνονα βοᾷν πρὸς ἀνατέλλοντα τὸν ἥλιον.

Aliquando etiam Demetrius in Ægyptum eſt profectus, ut Pyramidas & Memnonem viſeret. Siquidem audiverat eas, quamquam excelſa erant, umbram non præbere; MEMNONEM AUTEM ORIENTE SOLE CLAMARE.

Aſt idem ille Lucianus, in Philopſeude ſuo, ita de eadem hac ſtatua: Ὁπότε γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ διῆγον, ἔτι νέος ὤν, ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐπὶ παιδείας προφάσει ἀποσταλείς· ἐπεθύμησα εἰς Κοπτὸν ἀναπλεύσας, ἐκεῖθεν ἐπὶ τὸν Μέμνονα ἐλθὼν, ἀκοῦσαι τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο ἠχοῦντα, πρὸς ἀνίσχοντα τὸν ἥλιον ἐκείνου μὲν οὖν ἤκουσα, οὐ κατὰ τὸ κοινὸν τοῖς πολλοῖς, ἄσημόν τινα φωνὴν, ἀλλά μοι καὶ ἔχρησεν ὁ Μέμνων αὐτὸς, ἀνοίξας τὸ στόμα ἐν ἔπεσιν ἑπτά. καὶ εἴγε μὴ περιττὸν ἦν, αὐτὰ ἂν ὑμῖν εἶπον τὰ ἔπη.

Cum in Ægypto degerem, adhuc adoleſcens, à patre doctrinæ gratiâ miſſus, cupivi navigio Coptum profectus, illinc adire Memnonem atque audire miraculum illud; eum,

videlicet , ſonum edentem ad orientem Solem. Illum igitur audivi non hoc vulgari modo , Quo audiunt alii sonum quendam inanem : *Sed mihi Oraculum etiam edidit Memnon ipſe , aperto ore , ſeptem verſibus : quos niſi id eſſet ſupervacuum , vobis recenſerem.*

Sed poſtrema illa de ſeptem verbis mendacia eſſe ex ipſo Luciano ſatis conſtat.

At multa licebat heic admetiri, ubi tam pauci haberent veram iſtius ſtatuæ notitiam , omniumque iſtorum quæ de illa narrabantur. Nam uti narraverant Straboni, terræ motu pars ſuperior dejecta fuerat : ut vero Pauſanias aliique narrant, à Cambyſe (qui, etiam teſte Strabone , graſſatus violenter in Ægypto, ibi plurima templa demolivit) hæc quoque diffiſſa fuit. Scholiaſtes autem Juvenalis, ad verſum Sat. xv. Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ , ſequentia hæc habet : *Memnonis ex ære ſtatua cytharam tenens , certis horis canebat. Hanc Cambyſes Rex juſſit aperiri , exiſtimans Mechanicum aliquid intra ſtatuam latere. Nihilominus tamen aperta ſtatua quæ erat magicè conſecrata , horis ſtatutis ſonum reddidit. Ideo* Dimidio *dixit , id eſt , aperto & diviſo.* Hæc vetus Scholiaſtes. At alter interpres nondum editus ſed à Douza (& ex illo iterum à Lubino) citatus : *Statua Memnonis filii Auroræ ita arte quâdam mechanica compoſita, ut humana voce Regem & Solem ſalutaret : poſtea rex Cambyſes volens hanc rem cognoſcere, partem ſtatuæ abſcidit , & ſic poſtea ſolem tantum, non etiam Regem ſalutabat : unde* Dimidio Memnone *dixit.*

Addamus ſanè & alium adhuc Grammaticum atque interpretem, (illum videlicet qui alias non nimium nugari ſolet) Euſtathium : qui ad Dionyſium τὸν *περιηγητὴν* ita loquitur , ad verſus 249. & 250. . . . . Ἔνθα γεγωνῶς.

με-

ΜΕ'ΜΝΩΝ 'ΑΝΤΕ'ΛΛΟΥΣΑΝ 'ΕΗ'Ν 'ΑΣΠΑ'ΖΕΤΑΙ 'ΗΩ͂.

Ἔνθα γεγωνὼς, φησὶν, ὁ Μέμνων ἀνατέλλουσαν τὴν ἑαυτοῦ Ἠὼ, τουτέστι τὴν μητέρα ἡμέραν, ἀσπάζεται. ἀνδρείας μὲν ὢν, διά τινος δὲ μηχανῆς ἅμα ἡμέρᾳ λαμπούσῃ φωνῶν, καὶ οὕτω πῶς ἐξ αὐτομάτου προσλαλῶν, οἷον καὶ ἀσπαζόμενος τὴν ἡμέραν, &c. UBI RESONANS MEMNON EXORIENTEM SUAM SALUTAT AURORAM. *Ubi reſonans, inquit, Memnon exorientem ſuam auroram, id eſt, Matrem, quæ dies eſt, ſalutat. Viri ſtatua erat, quæ* PER MACHINAM QUANDAM ACTA *ſimul ac Sol oriebatur, vocem edebat, atque ita aliquo modo ex motu proprio, ſeu ſpontaneo alloquebatur, veluti veneratus diem ac ſalutans, &c.*

Quam multum, atque in quam multis, variant ab invicem omnes illi, quos modo citavi ſcriptores; ſuper hâc Memnonis ſtatuâ, & ſono ex ipſa edito, &c! dum hic dicat eam fuiſſe Coloſſum & ex lapide ſolido figuratam; alius eam fuiſſe cavam intus; alius ſonum dediſſe eam ut cytharæ ſimilisve inſtrumenti; alius vocalem ſonum (quaſi ex ore, atque adeo minimè confracta fuiſſet) fudiſſe: alius iterum non Coloſſum fuiſſe ſed andrianta, parvam ſtatuam, & ex ære, non lapide aut lapidibus conformatam & compactam; alius ipſam in delubro poſitam affirmet, cæteri vero de delubro nullam mentionem faciant; alii denique eam magicè conſecratam, alii contrà Mechanicè ita conſtructam affirment. Cui quæſo hîc major fides adhibenda? ego ſanè adſtipuler Straboni: niſi quod credam eam non ex unico atque adeo ſolido lapide formatam, ſed ex pluribus compoſitam fuiſſe; tam hinc quod fuerit Coloſſus quam quod tradant Cambyſis juſſu eam fuiſſe apertam. Quæ tamen rationes me non tam valde movent quam quod tales ſtatuæ ut plurimum intus concavæ fuerint, aliique recentiores tradant hanc Memnonis ſtatuam ſuperne apertam, in eamque homines ingreſſos qui procul inde è terra rurſus emergerent. Quidquid ſit verum ex hiſce, heic non magni

re-

refert, dum conſtet, omnia ferè incerta, multa falſa, de hac atque aliis à veteribus referri, ita ut non immerito ſuſpecta ſint cuncta quæ de talibus, ſive ſtatuis, ſive Machinis, ſive Dîs ac templis fatidicis, iiſque quæ circa illa acta ſint, traduntur. Quid enim credendum de reſponſis Dodonæis, eorumque auctoritate vel auctore, auctoribuſve ipſis, ſi quid de Templo, quercu, ære, ſtatua cæteriſque ſtatuendum ſit ignoremus? imò & ignoravit tota antiquitas; quæque ideo per *dicunt, tradunt*, ſimileſque loquendi formulas, de iſtis narrat? At per ſuperſtitioſos ac credulos conſultores, eoſque, præſertim, homines quorum intererat (ob lucrum, honorem, auctoritatem, &c. quæ ad ipſos inde redundabant) plurima divulgata fuiſſe, inprimis in longè diſſitas regiones, quæ ritè examinata ne minimam veritatis ſpeciem habebant, ac pro talibus tamen aſſumebantur, ab iis qui auriti ſolum teſtes erant (quod & hodie plurimis abunde ſufficere videtur) cordatis omnibus facillimè innoteſcere poteſt.

Non omittenda duco (hac occaſione data,) ſed notatu digniſſima, ea quæ in Itinerarii ſui parte primâ, pag. 185. Dominus de Moncony (dum in Epiſtola ad Amicos pyramidum Ægyptiacarum partes tam internas quam externas graphicè depingit,) inter alia nobis narrat. Verba autem ipſius ſunt: *Au commencement de cette derniere [chambre] de cent ſoixante-deux pieds l'on void l'ouverture d'un puy quarré qui eſt fort profond, & ou on ne deſcend point à cauſe des chauveſſouris, & autres animaux venimeux qu'il y peut avoir, dont il y a bonne quantité dans toutes les chambres, car il n'y a autre ouverture que celle de l'entrée. L'on tient que ce puy va ſous terre juſques à une Idole qui reſte encore aujourd'huy environ a trois-cents pas de la Pyramide, du coſté du Zirok: c'eſtoit une Hienne couchée dont il ne reſte que la teſte ſur ſon col, aſſés maltraittée, ayant le nez & le menton caſſé; mais ce qui reſte eſt fort beau à voir, &*

l'on

l'on y remarque l'adreſſe d'un habile Sculpteur, qui ne cedoit pas à ces Grecs qu'on admire par leurs ouvrages : elle a vingt-ſix pieds de haut, & depuis les oreilles juſques au menton quinze pieds. La traditive eſt, que les Preſtres venoient ſous cette Idole par le puy de la Pyramide, & y rendoient les Oracles. Il y a auſſi un trou au deſſus de la teſte ou un homme peut demeurer debout ſans eſtre veu, qui peut-eſtre ſervoit encore à la fourberie. Ex qua deſcriptione mihi minimè videtur obſcurum, cur à Neotericis quibuſdam hæc Sphingis, pro Memnonis ſtatua, (jamdudum deperdita) aut ſuperiore ipſius parte ſaltem, fuerit habita. Ac puteus ille eo magis notabilis mihi videtur; quod optimè nobis oſtendat, quam commodè abſque ulla ſuſpicione conſulentium, potuerint per meatus ſubterraneos ejuſmodi impoſtores tales ſubire ſtatuas fatidicas, ex iiſque ſua reddere Oracula; ita ut humana voce hæ ſtatuæ viderentur locutæ.

Quod autem ſtatua illa Memnonis (ſic dicta) à Cambyſe aperta (fides ſit penes auctorem) nihilominus tamen horis ſtatutis ſonum reddiderit, id tantò magis rem ſuſpectam reddere debet: continuato per Sacerdotes artificio, ut eo magis ac majus videretur eſſe miraculum. Si verò & alteri Scholiaſtæ inedito fidem adhibeamus, tanto major adhuc cordatioribus oborietur ſuſpicio; quod prius quidem & Regem, at poſtea tantum ſolem ſalutaverit.

Notabilis & opinio Dionyſii Periegetis: qui Statuam iſtam per machinam quandam actam, ſonum ejuſmodi edidiſſe aſſerit: quæ nec à Strabone (teſte oculato ſimul atque aurito) diſcrepat, atque iis quæ ſuperius ex Scholiaſte inedito (de Mechanicâ conſtructione ſcilicet) attuli, aſſenſum præbet.

Verùm progrediamur ad Ammonis illud famoſiſſimum *χεηςήειον*. De cujus effigie, an umbilico maximè ſimilis fuerit,

an

an vero Umbilico tenus Arieti ſimilis, viderint Critici; qui hîc Curtium aut emendant, ut volunt, aut cum aliis qui ipſam Arietina facie deſcribunt, conciliare ſtudent: Sequentia hæc de Oraculo Diodorus Siculus lib. 17. *Simulacrum Dei ex Smaragdis & aliis (gemmis) eſt coagmentatum: & peculiari novoque planè vaticinandi genere Oracula edit. In aurea enim navi à Sacerdotibus octoginta circumfertur: qui humeris Deum geſtantes eò tendunt, quo forte fortuna Dei* Nutus *eos agit. Sequitur ingens Matronarum Virginumque turba, per totum iter Pæanas canentium, Deumque hymno patrio celebrantium.* Græca Diodori verba hæc ſunt: Τὸ δὲ τοῦ θεοῦ ξόανον ἐκ σμαράγδων καὶ λίθων ἄλλων περιέχεται, καὶ τὴν μαντείαν ἰδιάζουσαν παντελῶς ποιεῖται. ἐπὶ νεὼς γὰρ περιφέρεται χρυσῆς ὑπὸ ἱερέων ὀγδοήκοντα. οὗτοι δὲ ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντες τὸν θεὸν, προσάγουσιν αὐτομάτως ὅπου ποτ' ἂν ἄγοι τὸ τοῦ θεοῦ νεῦμα τὴν πορείαν· συνακολουθεῖ δὲ πλῆθος παρθένων καὶ γυναικῶν παιᾶνας ᾀδόντων κατὰ πᾶσαν τὴν ὁδὸν, καὶ πατρίῳ καθυμνούντων ᾠδῇ τὸν θεόν.

Eodem ferè modo Curtius loquitur lib. 4. cap. 7. *Hunc, quum reſponſum petitur, navigio aurato geſtant Sacerdotes; multis argenteis pateris ab utroque navigii latere pendentibus. Sequuntur matronæ virgineſque patrio more inconditum quoddam carmen canentes, quo propitiari Jovem credunt, ut certum edat Oraculum.*

Neque hîc apud Ammonem ſolùm, ſed & alibi hujuſmodi ferè ritibus atque artificiis utebantur. Sic enim de Deo Heliopolitano Macrobius lib. 1. cap. 23. *Hujus templi religio etiam Divinatione præpollet, quæ ad Apollinis poteſtatem refertur, qui idem atque Sol eſt. Vehitur enim ſimulachrum Dei Heliopolitani ferculo, uti vehuntur in pompa ludorum Circenſium deorum ſimulachra: & ſubeunt plerumque provinciæ proceres raſo capite longi temporis caſtimonia puri; ferun-*

feruntur que divino ſpiritu, non ſuo arbitrio, ſed quo Deus propellit vehentes: ut videmus apud Antium (NB.) *promoveri ſimulacra Fortunarum ad danda reſponſa, &c.* Quæ inferius latiùs adducentur, ubi de tabellis ac codicillis obſignatis tractabo.

De Ammone autem & hæc ex Calliſthene Strabo, lib. 17. Οὐχ ὥσπερ ἐν Δελφοῖς, καὶ Βραγχίδαις τὰς ἀποθεσπίσεις διὰ λόγων, ἀλλὰ νεύμασι καὶ συμβόλοις [γίνεσθαι] τὸ πλέον· ὡς καὶ παρ᾽ Ὁμήρῳ.

Ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.

Τοῦ προφήτου τὸν Δία ὑποκρινομένου· τοῦτο μέντοι ῥητῶς εἰπεῖν τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι εἴη Διὸς υἱός.

Reſponſa non ut apud Delphos aut Branchidas, verbis dari, ſed ut plurimum nutu & ſignis: quemadmodum apud Homerum,

Dixit, cæruleiſque ſuperciliis pater almus Annuit.

Vate [ſeu Propheta] nimirum Jovem ſimulante atque effingente. Hoc autem expreſſè eum Regi dixiſſe, eſſe ipſum Jovis filium. Sic & Euſtathius in παρηγήσει Dionyſii: Ἱστορεῖ δὲ καὶ τὰς μαντείας [Herodotus ſcilicet,] διὰ συμβόλων ἐν Ἄμμωνι γίνεσθαι, ἤτοι διὰ σχημάτων τινῶν, καὶ καταννεύσεων καὶ ἀνανεύσεων. Non ſolum igitur in illa circumgeſtatione, ſed poſtea quoque, dum eſſent reddenda reſponſa, nutibus ac motibus talibus uſus videtur Jupiter ille Philius à Theotecno (teſte Euſebio lib. 9. cap. 3. Hiſtor. Eccleſiaſt.) fabricatus. Videtur videlicet ex deſcriptione magis, quam verſione, Ruffini: Euſebius enim hoc modo tantùm de eo loquitur: Πλεῖστα δ᾽ οὖν οὗτος καθ᾽ ἡμῶν στρατευσάμενος, καὶ πάντα τρόπον τοὺς ἡμετέρους ὥσπερ τινὰς φῶρας ἀνοσίους ἐκ μυχῶν θηρεῦσαι διὰ σπουδῆς πεποιημένος, πάντα τε ἐπὶ διαβολῇ καὶ κατηγορίᾳ τῇ καθ᾽ ἡμῶν μεμη-

μεμηχανημένος, καὶ θανάτου αἴτιος μυρίοις ὅσοις γεγονὼς, τελευτῶν εἴδωλόν τι Διὸς Φιλίου μαγγανείαις τισὶ καὶ γοητείαις ἱδρύει. τελετάς τε ἀνάγνους αὐτῷ καὶ μυήσεις ἀκαλλιερήτους, ἐξαγίστους τε καθαρμοὺς ἐπινοήσας, μέχρι καὶ βασιλέως τὴν τερατείαν δι' ὧν ἐδόκει χρησμῶν ἐκτελεῖν, ἐπεδείκνυτο.

Multa autem veluti dux quidam contra nos molitus, ſycophantiiſque plurimum uſus, id ſtudio habuit, ut nos tanquam fures & prædones abigeret. Quapropter quum multis auctor & miniſter cædis fuiſſet, poſtremo ſimulachrum quoddam Jovis amicalis incantationibus & impoſturis ſtatuit; & ſacrificia, initiationes, aliaque deteſtanda, & impuras impiaſque expiationes & purificationes inſtituit: ſic ut res illa atque etiam idoli reſponſa, quæ dare videbatur, ad ipſum pervenirent Imperatorem.

Ruffinus verò ita loquitur: *Interea repeviſſe ſe occaſionem maximam ratus eſt, ex eo quod apud Antiochiam ſimulachrum quoddam Jovis Amicalis nuper conſecratum, artibus quibuſdam magicis & impuris conſecrationibus ita compoſitum eſt,* UT FALLERET OCULOS INTUENTIUM, ET PORTENTA QUÆDAM OSTENTARE VIDERETUR, AC RESPONSA PROFERRE. *Idque omnibus & ipſis Imperatoribus pro certo confirmatur. Quod poſteaquam ab univerſis creditum eſt, aſſeveratur item Deus ille dediſſe reſponſa, ne Chriſtiani in urbibus habitarent, &c.*

Ruffinum autem ea quæ diverſa (aut plura etiam) ab Euſebio tradit, aliunde (ſive ex traditionibus majorum, ſive ex commentariis) hauſiſſe, mihi procul dubio eſt.

At quæ Lucianus habet in Tractatu ſuo de Dea Syria, notatu heîc quoque digna ſunt: Μαντήϊα πολλὰ μὲν παρ' Ἕλλησι, πολλὰ δὲ καὶ παρ' Αἰγυπτίοισι. τὰ δὲ καὶ ἐν τῇ Λιβύῃ, καὶ τῇ δὲ Ἀσίᾳ πολλά ἐστιν. ἀλλὰ τὰ μὲν οὔτε ἱερέων ἄνευ, οὔτε προφητέων φθέγγονται.

γίνεται. ὅδε δὲ αὐτός τε κινέεται, καὶ τὴν μαντηΐην ἐς τέλος αὐτουργέει. τρόπος δὲ αὐτῆς τοιόσδε. εὖτ' ἂν ἐθέλησι χρησμηγορέειν, ἐν τῇ ἕδρῃ πρῶτα κινέεται. οἱ δέ μιν ἱερέες, αὐτίκα ἀείρουσι. ἢν δὲ μὴ ἀείρωσι, ὁ δὲ ἱδρώει καὶ ἐς μέσον ἔτι κινέεται. εὖτ' ἂν δὲ ὑποδύντες φέρωσι, ἄγει σφέας, πάντη περιδινέων. τέλος, ὁ ἀρχιερεὺς ἀντιάσας, ἐπερέεταί μιν περὶ ἁπάντων πρηγμάτων, ὁ δὲ, ἤν τι μὴ θέλῃ ποιέεσθαι, ὀπίσω ἀναχωρέει. ἢν δέ τι ἐπαινέῃ, ἄγει ἐς τὸ πρόσω τοὺς προσφέροντας ὁκώσπερ ἡνιοχέων. οὕτω μὲν συναγείρουσι τὰ θέσφατα. καὶ οὔτε ἱρὸν πρῆγμα οὐδὲν, οὔτε ἴδιον τούτου ἄνευ ποιέουσι. λέγει δὲ καὶ τοῦ ἔτεος πέρι, καὶ τῶν ὡρέων αὐτοῦ πασέων, καὶ ὁκότε οὐκ ἔσονται. λέγει δὲ καὶ τοῦ σημηΐου πέρι, κότε χρή μιν ἀποδημέειν, τὴν, εἶπον ἀποδημίην. ἐρέω δὲ καὶ ἄλλο, τὸ, ἐμεῦ παρεόντος ἔπρηξε. οἱ μέν μιν ἱρέες, ἀείροντες ἔφερον· ὁ δὲ τοὺς μὲν ἐν γῇ κάτω ἔλιπε· αὐτὸς δὲ ἐν τῷ ἠέρι μοῦνος ἐφορέετο.

Oracula multa ſunt apud Græcos, multa quoque apud Ægyptios: multa etiam in Africa, multa etiam hâc in Aſiâ. SED ILLA NEC SINE SACERDOTIBUS, NEC SINE INTERPRETIBUS RESPONSA DANT. *Sed hîc [Apollo ſcilicet de quo ipſi ſermo eſt] per ſe movetur ipſe, & vaticinia plenè per ſe peragit: idque hoc modo. Quando vult vaticinari, in ſede ſuâ primùm movetur: tum protinus Sacerdotes ipſum attollunt: quod ſi non attollant, ille ſudat, & in medium ſeſe emovet. Quum verò eum illi ſuppoſitis humeris portant, illos ducit, ſe undequaque circumagendo: atque ex alio in alium tranſilit: tandem primarius Sacerdos ſupplicans, de rebus omnibus illum interrogat. Ille verò, ſi quid non vult fieri, retrocedit. Contra, ſi quid approbat, agit in anteriorem partem geſtantes, perinde ac qui habenas moderatur. Ita quidem coacervant Oracula; neque rem ullam ſacram, neque privatam abſque hoc gerunt. Prædicit autem illis & de anno, & de tempeſtatibus omni-*

bus, & quando amplius futuræ non ſint. Prædicit quoque de ſigno, quando oporteat illud, quam dixi, profectionem ſuſcipere. Aliud quoque dicam, quod me præſente fecit. Sacerdotes illum in humeros ſublatum ferebant: ille verò iis inferius in terrâ relictis, ſolus in aëre ferebatur.

CAPUT X.

De Veneris templo in Libano [poſt Jovis Amicalis, ac Deæ Syriæ] ubi æque ſtatuarum motus pro Miraculo erat. De Orphei capite in Lesbo; ac quam facile hæ ſimileſque imposturæ perpetrari potuerint: imprimis apud animos ſuperſtitione jam præoccupatos. De neuroſpaſtis ipſoſque imitantibus cum Alexandro Pſeudomante, tum Monachis Iſenaci; ac, per luſum & jocum Athanaſio Kirchero. De ſtatuis fatidicis artificioſè excavatis, &c. De ſceleribus ſub Oraculorum reddendorum prætextu commiſſis. De Oraculis in Beli turri Babyloniæ, Thebis Ægyptiis, Pateris in Lycia, ac Serapidis Alexandriæ. Poſt quæ reditur ad Ammonis templum, atque hiſtoriam Alexandri Magni ibi Reſponſa petentis (qua Antiſtitum fraudes adhuc magis deteguntur) ex Diod. Siculo, Curtio, Plutarcho, ac Trogo Pompejo.

DE Venere Aphacitide quæ Zoſimus tradit lib. 1. Hiſtoriar. ulterius in ſequentibus conſideranda venient. Sed notanda hîc, quæ Lucianus habet de hujus Deæ templo in Libano; in jam modo libello de Dea Syria: Ἀνέβην δὲ καὶ ἐς τὸν Λίβανον ἐκ Βύβλου, ὁδὸν ἡμέρης, πυθόμενος αὐτόθι ἀρχαῖον

ἱρὸν

ἱρὸν Ἀφροδίτης ἔμμεναι, τὸ, Κινύζης εἵσατο· καὶ εἶδον τὸ ἱρὸν, καὶ ἀρχαῖον ἦν. τάδε μέν ἐστι τὰ ἐν Συρίῃ ἀρχαῖα, καὶ μεγάλα ἱρά. τοσούτων δὲ ἐόντων, ἐμοὶ δοκέειν, οὐδὲν τοῦ ἐν τῇ ἱρῇ πόλει μεῖζον ἔμμεναι, οὐδὲ νηὸς ἄλλος ἁγιώτερος, οὐδὲ χώρη ἄλλη ἱροτέρη. ἔνι δὲ καὶ ἔργα ἐν αὐτῷ πολυτελέα καὶ ἀρχαῖα ἀναθήματα, καὶ πολλὰ θωύματα, καὶ ξόανα θεοπρεπέα. καὶ θεοὶ δὲ κάρτα αὐτοῖσι ἐμφανέες, ἱδρώει γὰρ δὴ ὦν παρὰ σφίσι τὰ ξόανα, καὶ κινέεται, καὶ χρησμηγορέει. καὶ βοὴ δὲ πολλάκις ἐγένετο ἐν τῷ νηῷ, κλεισθέντος τοῦ ἱροῦ, καὶ πολλοὶ ἤκουσαν.

Cæterum ex Byblo in Libanum aſcendi, confecto diei unius itinere, cum audiviſſem ibi eſſe antiquum Veneris Templum, & paulò poſt : *In eo autem ſunt & pretioſa opera & antiqua donaria, & mirabilia multa, Deorumque ſtatuæ, Diique ipſis admodum conſpicui. Nam ſtatuæ ſudant, moventur, & Oracula edunt; & clauſo Templo clamor in æde ſæpenumero eſt coortus, quem audivêre multi.*

Quæ omnia arte ac fallaciis, abſque ullo præternaturali Dæmonum ope perfici potuere; uti expertis notiſſimum eſt, atque ex ſequentibus quoque, inexpertis, puto, patebit, ubi de Bætulis ac νευροσπάστοις Antiquorum aliquid addidero. Ut autem in hiſce, ſic neque in Orphei capite, ullum ejuſmodi auxilium erat neceſſarium. De quo capite Philoſtratus Lemnius, non ſolum libro quarto de vitâ Apollonii Tyanei, verum etiam in Heroicis : ibique in Philoctete, ἐκεῖθεν αὐτὸν Διομήδης, καὶ Νεοπτόλεμος, ἑκόντα ἐς Τροίαν ἤγαγον, ἱκετεύσαντες ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ ἀναγνόντες αὐτῷ τὸν ὑπὲρ τῶν τόξων χρησμὸν, ἐκ Λέσβου ὥς φησιν ἥκοντα. χρῆσθαι μὲν γὰρ καὶ τοῖς οἴκοι μαντείοις τοὺς Ἀχαιοὺς, τῷ τε Δωδωναίῳ καὶ τῷ Πυθικῷ, καὶ ὁπόσα μαντεῖα εὐδόκιμα, Βοιώτιά τε ἦν, καὶ Φωκικά. Λέσβου δὲ ὀλίγον ἀπεχούσης τοῦ Ἰλίου δουρὸς, ἔστελλον ἐς τὸ ἐκεῖ μαντεῖον τοὺς Ἕλληνας. ἔχρα δὲ οἶμαι ἐξ Ὀρφέως. ἡ κεφαλὴ γὰρ μετὰ τὸ τῶν γυναικῶν ἔργον ἐς Λέσβον κατασχοῦσα,

σχοῦσα, ῥῆγμα τῆς Λέσβου ᾤκησε. καὶ ἐν κοίλῃ τῇ γῇ ἐχρησμῴδει. ὅθεν ἐχρῶντο τότε αὐτῇ τὰ μαντικὰ, Λέσβιοί τε, καὶ Ἴωνες Αἰολεῦσι πρόσοικοι. χρησμοὶ δὲ τοῦ μαντείου τούτου, καὶ ἐς Βαβυλῶνα ἀνεπέμποντο. πολλὰ γὰρ καὶ ἐς τὸν ἄνω βασιλέα ἡ κεφαλὴ ᾖδε. Κύρῳ τὲ τῷ ἀρχαίῳ χρησμὸν ἐντεῦθεν ἐκδοθῆναι λέγεται, τὰ ἐμὰ, ὦ Κύρε, σά, &c.

Illinc Diomedes & Neptolemus ad Trojam volentem adduxere, cum pro univerſis Græcis ei ſupplicaſſent, Oraculumque *de arcubus* ex Lesbo (*ut ait*) Profectum *recitaßent. Uti enim Achivos ait & domeſticis Oraculis, Dodonæo ſcilicet & Pythico, & quæcunque Bœotica ſive Phocica probarentur, vaticinia. Lesbo autem haud procul ab Ilio diſtante, ad Oraculum illic exiſtens miſerunt. Dabat autem reſponſa ex Orpheo.* Caput *enim poſt mulierum facinus Lesbo appulſum rupem habitavit, &* in cava humo vaticinabatur. *Unde Lesbii cæterique Æoles, atque his finitimi Iones, ipſo ad vaticinia utebantur. Reſponſa autem hujus Oraculi & Babylona accerſebantur. Multa etenim Perſarum quoque Regi caput hoc cecinit: Cyroque vetuſto editum. Inde Oraculm ferunt,* Mea, ô Cyre, tua. *&c.*

Quam commode ac facile talia fingi queant, theatra Tragœdorum, ac Comicorum quandoque, abunde ſatis docent: ubi ut Dii, ita & mortui è Machinis ſæpè apparent; mortuorumque (aut pro talibus à credulis ſpectatoribus habita) capita loquuntur.

Non poſſum, fateor me temperare, quin è multis, apud Italos alioſque, exemplis addam hoc ſequens, ex jucundiſſimo Tractatu Rhafaëlis Frianori, cui titulus *Il vagabando, overo sferza de Bianti è vagabondi, &c.* Venetiis permiſſu ſuperiorum & privileg. impreſſo. *Un certo Paſquale huomo ſegnalato, e principale in queſt' arte, traveſtito da Romito paſ-*

paſſò per Terni, e eſsendo intrato in una picciola hoſteria, & intendendo ragionare di un certo Jacovello huomo ſempliciſſimo, e molto ignorante, ma que haveva gran quantita di danari ſecchi nella caſa, e ſpeſſo capitava in quell' hoſteria; ſervendoſi dell' occaſione, ogni giorno andava quivi, fingendo paſsare per altri negotii; e con belle ma finte parole preſe amicitia ſtretta con Jacovello, e tanto ſeppe dire, e fare, che finalmente volſe tenere a batteſimo un ſuo figlivolo, e li divenne compare. Con queſta ſcuſa di comparatico, paſſando per Terni, ſpeſſo andava à viſitare a caſa. Un giorno tra gli altri, e fu nel meſe d'Aprile, chiamato da parte Jacovello, diſse volerle rivelare un gran ſegreto, & era queſto, cioe, che nella caſa di eſſo Jacovello, vi era naſcoſto un gran teſoro d'oro, & d'argento, e ſi offeriva a farglielo ſapere, e rivelare dalla teſta d'un morto qual ſi trovava nel ſuo Romitorio, ſi come ad eſſo revelato haveva. Jacovello quando inteſe, che una Capocchia di morto parlava e rivelava li ſecreti, reſtò tutto ſtordito & oltre modo fuor di ſe, e diſse, che ciò deſiderava intendere quanto prima. Paſquale di fatto lo conduſse alla ſua habitatione, e preſo una teſta di morto, ſcoperto dal velo in cui l'haveva involta, la poſe ſopra del tavolino, nel ſito ove era un foro, per il quale paſſava una canna forata, a guiſa di cerabottana, corriſpondente nella ſotteranea cella: e poſto ſi ingenocchiane, fece appreſſo di ſe porre anche Jacovello: & havendo finito Paſquale di far oratione, interrogo la teſta in che luogo della caſa di Jacovello ſteſſe il teſoro, e come ſi poteſſe cavare. Reſpoſe la Capocchia, per mezo del compagno che nella cerabotana dalla ſotteranea cella parlava, che era nella deſtra parte; ma non ſi ſarebbe cavato, ſi prima per tre giorni non ſi poſava ſopra quattro libre d'oro: il che ſentito da Jacovello, ripieno di maraviglia diſſe, io non hò

altro che trecento ſcudi d'oro, chè ſono circa tre libre, quali metteremo in una pignatta nova, e la ſopra porremo a teſoro, ſecundo che dice queſta maraviglioſa Capocchia. Et eſſendo ſtato riſpoſto, che queſti anco baſtavano, ſi partirono con animo di far' l'effetto. Il falſo Paſquale, che bona prattica haveva nella caſa di Jacovello, conſiderato che pignatta foſſe quella di cui ſi voleva ſervire; ne compro una ſimile, & impitala di arena, la chiuſe, & andotoſene poſcia a caſa di Jacovello, empi con eſſo la pignatta del donaro, e la chiuſe nell' iſteſſo modo della ſua. Dopò ſceſi nella cantina, Paſquale preſe la pignatta dalle mani di Jacovello, per porla ſopra il teſoro; ma in quel' cambio con diſtrezza vi poſe la ſua piena d'arena; aſcondendo ſotto il mantello nella biſaccia la pignatta d'oro di Jacovello: il quale vedendo la pignatta non penſo più oltre alla malitia del falſo compare. Uſciti della cantina, e quella riſerrata, riſtorono ambedue contenti: Paſquale per l'oro travato, anzi rubbato; e Jacovelle par la ſperanza del teſora da ritrovarſi, in modo che non capiva nella pelle per l'allegrezza. Il terzo giorno aſpetta Paſquale che venga, e non viene; che era andato a far la Paſqua altrove: ſi fa notte, e Paſquale non compariſce. Induggia alla mattina, e Paſquale non ſi vedeva, ne retornava, nè erà più di retorno, ch'era il peggio: Finalmente vinto dal tedio, ſceſe in cantina, & aprendo la pignatta, trovò li ſuoi ſcudi convertiti in arena, per altra arte che diabolica; onde ſi reſtò con danno e dolor tale della perdita fatta, che ſe n'hebbe a morire, biaſtemando ſempre Paſquale, li compari, li teſori, e la ſua mala fortuna.

Addas huic, mi Lector (ſi res tanti videatur tibi,) ea quæ ſub finem Comœdiæ iſtius Gallicæ quæ anno 1680. Pariſiis prodiit, ac cui titulus eſt *La Devinereſſe, ou les faux enchan-*

chantemens, habentur, de capite in ſcena Oraculorum reſponſa reddente. Ubi & cætera, quæ de Diabolo ipſo in ſcenam prodeunte ibi luduntur, tibi minimè injucunda fore, mihi firmiter perſuadeo.

Si vero hujuſmodi conficta miracula conſpicerentur è locis inde tanto ſpatio remotis, ut viſus acumen cuncta ea quæ ibi gerebantur non ſatis accurate penetrare ac diſcernere valeret (cum ſic multa ſubdole agitari atque perpetrari poſſent ab Antiſtitibus, ſub prætextu rituum ac Cæremoniarum peragendarum) idque fieret à multitudine ex credulitate ac ſuperſtitione infatuata; minimè mirum alicui videri debet, ibi multa fuiſſe credita quæ revera non fuerant conſpecta. Nihil enim magis occæcat hominum oculos quam timor ac ſtupor ex ſuperſtitione orti: cujus rei, uti innumera ſunt exempla, ſic omittere non poſſum jucundum admodum exemplum, ſive hiſtoriolam narratam à Domino *Poullet*, in ſecunda parte Itinerarii ſui ab ipſo nominati *Nouvelles Relations du Levant* in hunc modum: *Un jour l'Hollandois qui eſtoit venu avec nous juſqu'à Erſeron, & duquel nous nous eſtions ſeparez en cette ville, pour quelques petites raiſons de mes-intelligence; ayant ſceu qu'à une demy-journée d'Erſeron il y avoit des marais & des lacs bordez d'arbres ſi veneneux, qu'il y a un danger mortel à s'endormir ſous leur ombre, & que ces marais eſtoient remplis de certaines beſtes monſtrueuſes, que les voyageurs ſont ordinairement curieux de voir, & qu'ils rencontrent pluſtoſt dans quelque autheur comme Pline, qu'en pas une plaine où ils paſſent, pria quelqu'un des Armeniens Georgiens de l'accompagner juſque-la.*

Ceux-cy qui depuis long-temps n'avoient exercé leur Chevaux, furent bien aiſes de prendre cette occaſion; ils vinrent où j'eſtois logé, & me voyant ſeul, ils me preſſerent de monter à cheval & d'aller avec eux. Pour moy qui ne fus

jamais d'humeur à rechercher les miracles de la nature dans les productions de ſes excrements les plus hideux ; & qui n'ay jamais enviſagé les monſtres que dans l'oppoſition de leur contraires, je donnay cette journée à la complaiſance ; car je ſçavois, il y avoit long-temps, que ces arbres eſtoient tous envenimez vers ces monts, & qu'ils contractent le poiſon dans des lieux qui ſont continuellement mareſcageux, & où la hauteur des montagnes empeſche le ſoleil d'y porter ſes rayons, & d'y affoiblir la malignité des mauvaiſes vapeurs dont ils ſont nourris. Celà me ſurprenoit d'autant moins, que ces quartiers ſont voiſins de la Colchide, & dans les montagnes qui avoient donné lieu à la fable de Medée, que l'antiquité a voulu rendre la plus fameuſe Magicienne du monde, parce qu'elle regnoit dans ces pays, où les poiſons croiſſent plus frequement que les bonnes herbes.

Nous paſſaſmes deux ou trois de ces marais ſans y rien rencontrer que quelques canarts, ſur leſquels nous tiraſmes. Au quatriéme nous apperceuſmes je ne ſçay quoy de ſi effroyable à voir & d'une grandeur ſi extraordinaire, que je n'en veux pas faire la deſcription, pour ne pas renouveller ma premiere peur, ny la faire paſſer dans l'eſprit des autres. Nous y viſmes de grands poils heriſſez de tous coſtez, des écailles qui n'éclattoient que du venin dont elles eſtoient pleines, des creſtes enflammées, des bouts de grandes aiſles pareilles à celles des chauves-ſouris, & mille autres choſes fort remarquables à écrire. Nous fuſmes long-temps à doûter ſi nous tirerions ſur ce monſtre ; car nous avions apprehenſion qu'à la premiere playe qu'on luy feroit, il ne jettaſt tant de venin, que l'air ne s'en corrompiſt, & que ſa corruption ne ſe communicaſt juſqu'à nous : neantmoins nous priſmes courage, & nous fiſmes plus de deux cent decharges ſur ce monſtre, qui ne ſervoient qu'à luy faire prendre toutes

ſortes de differentes figures, en le retournant pluſieurs fois dans l'eau, & à le pouſſer du coſté du bord qui eſtoit oppoſé à celuy ſur lequel nous eſtions. Enfin nous eſtans apprivoiſes peu à peu, nous approchaſmes de ce rivage, & nous viſmes un gros tronc d'un arbre pourry, embarraſſé de filets de peſcheurs & de mouſſe, tout gluant d'une eſcume meſlée de terre graſſé, où une infinité de meſchants coquillages s'y eſtoit attachée, & rendoit quelque éclat aux rayons du ſoleil.

Apres cette belle expedition nous remontaſmes à cheval pour aller chercher quelqu'autre avanture, &c.

Sed jam tempus eſt ut examinemus ulterius, an ad illa quæ tam in Ammonis Templo quàm cæteris modo adductis fuere peracta, ulla præternaturali vi Dæmonis opus fuerit. Ac primò conſideremus illas circumvectiones, ſive mavis circumgeſtationes, per Sacerdotes factas. Qui unquam vidit Machinas illas, ſive navigia, ſive piſces, balænas, Delphines aliasve res repræſentantes circumductas, ſed quaſi ſe ſponte moventes, in pompis illis proceſſionum, ut vocant, Antverpiæ atque alibi; facillimè comprehendit, quam commodè, aliquis, unus, vel plures quoque ſimul, occultari potuerint ſub iſto navigio, aliiſve ferculis, quibus circumducebantur hi Dii fatidici: ac quam commodè iſti per nervos aut funiculos, imagines illas, ad id adaptatas ita movere potuerint, ut aut procederent, aut retrocederent, aut ſe converterent, aut nutu atque aliis geſticulationibus annuere vel renuere interrogationibus ſacerdotum viderentur. Comprehendunt id quoque omnes ii, qui ſciunt qualia neuroſpaſta ac bætulas inter ſe habuerint Veteres; ac quantis argutiis lepidiſque artificiis apud nos, in feſtis encæniis, quotidie moventur, imò & articulate loquuntur, (ſaltem loquelam emittere videntur) imagunculæ illæ quas vulgo *Marionettas* vocant; ac quam parvo negotio etiam ma-

jores imagines ac ſtatuæ, hominis ſtaturam quandoque multum ſuperantes, ita moveantur, ut non ſolis pueris ſed & communi plebeculæ admirationi non tantùm, verum & terrori quandoque ſint: quique unquam in Theatris Deos è machina apparere viderint; Mercuriumque alioſve Deos ita artificioſe in cœlum è ſolo ſubvolantes, ut, licet plurimis lucernis ibi lucentibus, ab viſu acutioribus vix ac ne vix quidem diſcerni queat, an, aut quibus id fiat inſtrumentis: quique unquam viderint illos *χειρονομοῦντας* ac præſtigiatores, qui ſumma manuum agilitate omnium etiam acutiſſimorum oculos ita fallunt ut faſcinare eos videantur.

Quod ſi talia peragantur in obſcuris adytis, aut locis ubi dubia lux facillime occultat ea, quæ ne fraus pateat, occultanda ſunt; quis miretur adhuc longe facilius, ut mirabilia, ac ſtupenda credulæ ex ſuperſtitione multitudini, ac pro Divinis, Deorumve ſupernaturalibus actionibus ac motibus, ea obtrudi poſſe? Verum exemplis hæc nonnullis illuſtranda ſunt.

Ut omittam igitur columbam ligneam volantem Architæ Tarentini, aliaque veterum Mechanicorum artificia, quæ non omnibus æque credibilia ſunt; prodeat magnus ille Ariſtoteles, qui libro de mundo cap. 6. ita loquitur: *Ὥσπερ ἀμέλει δρῶσιν οἱ μηχανοποιοὶ, διὰ μιᾶς ὀργάνου χαστηρίας πολλὰς καὶ ποικίλας ἐνεργείας ἀποτελοῦντες. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ νευροσπάσται, μίαν μέρινθον ἐπισπασάμενοι, ποιοῦσι καὶ αὐχένα κινεῖσθαι, καὶ χεῖρα τοῦ ζώου, καὶ ὦμον καὶ ὀφθαλμόν· ἔστι δὲ ὅτε πάντα τὰ μέρη, μετά τινος εὐρυθμίας. Non ſecus atque illi Machinatores ſolent, qui inſtrumento uno demittendo, multos & varios effectus edunt: & neuroſpaſtæ unum aliquem funiculum attrahentes, faciunt, ut animalis aut collum [ſive cervix] aut manus, aut humerus, aut oculus, quandoque & omnia ſimul membra, cum quadam motus concinnitate, moveantur.* Hunc Ariſtotelicus

telicus ille Apulejus, dum de eadem re loquitur (de Divina mundi gubernatione videlicet) plane imitatus, ita infit: *An-non ejuſmodi compendio Machinatores fabricarum, aſtutiâ unius converſionis multa & varia pariter adminiſtrant; etiam illi, qui in ligneolis hominum figuris geſtus movent? quando filum membri quod agitari ſolet, traxerint, torquebitur cervix, nutabit caput, oculi vibrabunt, manus ad omne miniſterium præſto erunt; nec invenuſtè totus videbitur vivere.* Sic etiam Vitruvio vocantur *Engibata*, quæ motum inceſſumque mentiebantur imagines vel imagunculæ, & *Merulæ* eæ icunculæ quæ hydraulicâ ratione factæ, coacto ſpiritu, preſſionibus aquarum, voces edebant. Talia quoque imitatus fuerat Alexander ille Pſeudomantis; cujus vitam & præſtigias deſcribit Lucianus, (in hiſtoria illa quæ in omnium fere Doctorum manibus verſatur, quæque aliàs digniſſima eſt ut hic tota inſeratur,) dum inter alia & hæc prodit: Ἐπεποίητο δὲ αὐτοῖς πάλαι, καὶ κατεσκεύαστο, κεφαλὴ δράκοντος ὀθονίνη, ἀνθρωπόμορφόν τι ἐπιφαίνουσα, καταγεγραφὼς, πάνυ εἰκασμένη, ὑπὸ θριξὶν ἱππείαις ἀνοίγουσά τε, καὶ αὖθις ἐπικλείουσα τὸ στόμα· καὶ γλῶττα οἷα δρακόντων διπλῆ, μέλαινα προέκυπτεν, ὑπὸ τριχῶν καὶ αὐτὴ ἑλκομένη. καὶ ὁ Πελλαῖος δὲ δράκων, προϋπῆρχε, καὶ οἴκοι ἐτρέφετο, κατὰ καιρὸν ἐπεφανησόμενος αὐτοῖς, καὶ συντραγῳδήσων, μᾶλλον δὲ, πρωταγωνιστὴς ἐσόμενος.

At multo antea ſibi finxerant paraverantque è linteis confectum draconis caput, ſpeciem humanam præ ſe ferens, lineis notatum planeque expreſſum, quod pilis equinis os aperiret & clauderet. Tùm lingua, ſicut & draconum biſulca atra prominebat, quæ & ipſa trahebatur à pilis. Porrò Pellæus ille draco jampridem erat in promptu, domique alebatur, ab illis, cum res poſtularet, oſtendendus; unaque partem Tragœdiæ acturus, vel princeps potius hujus fa-

bulæ

bulæ futurus. Et in ulteriori hujus ſcenæ deſcriprione: Εἶτά μοι ἐπενόησον οἰκίσκον οὐ πάνυ φαιδρὸν, οὐδὲ εἰς κόρον τοῦ φωτὸς δεχόμενον, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων συγκλύδων, τεταραγμένων καὶ προεκπεπληγμένων, καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπαιωρουμένων. οἷς εἰσελθοῦσι τεράστιον ὡς εἰκὸς τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο, ἐκ τοῦ τέως μικροῦ ἑρπετοῦ, ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τοσοῦτον δράκοντα πεφηνέναι ἀνθρωπόμορφον· καὶ ταῦτα καὶ τιθασόν. ἐπείγοντο δὲ αὐτίκα πρὸς τὴν ἔξοδον. καὶ πρὶν ἀκριβῶς ἰδεῖν, ἐξελαύνοντο ὑπὸ τ. ἀεὶ ἐπεισιόντων. ἐτετρύπητο δὲ κατὰ τὸ ἀντίθυρον ἄλλη ἔξοδος, οἷόν τι τοὺς Μακεδόνας ἐν Βαβυλῶνι ποιῆσαι ἐπ' Ἀλεξάνδρῳ νοσοῦντι λόγος, &c.

Jam mihi cogita non admodum illuſtres ædiculas, neque luminis ad ſatietatem uſque capaces; tum hominum convenarum turbam, qui tumultuentur, jam ante ſpebus referti & erecti: quibus ingreſſis viſa res eſt, ut par erat, portentoſa; videlicet ex modo puſillo ſerpente, intra paucos dies tam immanem exſtitiſſe draconem; humanâ ſpecie, atque inſuper manſuetum. Protinus autem ad egreſſum accelerabantur, & priuſquam accuratè eſſent contemplati, expellebantur ab iis qui novi ſemper ingrediebantur. Eratque è regione januæ patefactum aliud oſtium ad exeundum: Cujuſmodi ægrotante Alexandro Macedonas in Babylone feciſſe ferunt, &c. Nec talia fraudum, ſceleſtarum verè, exempla, etiam patrum noſtrorum memoria defuere. Ita enim Hondorfius: qui narrat quod, *cum Iſenaci unà cum Martino Luthero eſſent viri aliquot eruditione præſtantes, oblatum ipſis fuerit ſimulachrum Mariæ puerum Jeſum ulnarum complexu geſtantis, eo artificio conſtructum, ut à Monacho poſt altare deliteſcente facili motu regeretur, ut munera offerenti, capite, unà cum puerulo, annuens, benevolentiæ ſignum, oſtenderet: rurſuſque ei qui vacuus accederet, capite averſo, offenſionis ſignum præberet.* Plura autem hujus-

modi

modi Machinamenta per Monachos (uti antea per ſacerdotes Ethnicos) exercita, uti plura ejus rei exempla ab aliis producuntur, nullum dubium eſt.

Sed, ut ad vocalem ſonum per imagines ſtatuaſve redditum deveniamus; notatu digniſſima, mihi ſunt ea, quæ magnus ille Athanaſius Kircherus in libris ſuis de Phonurgia inter alia, lib. 1. cap. 6. de tubis locutoriis, quæ in longinqua ſpatia articulatam atque intelligibilem admodum vocem reddunt, habet, in hunc modum: *Accidit porro ut Muſæum meum privatum in aptiorem patentioremque Collegii Romani locum, quem Galleriam vocant, transferre cogerer: intra quam & paulò antè dictus tubus tranſlatus, etiamnum ab omnibus exteris ſpectatur & auditur, ſub nomine* DELPHICI ORACULI *intitulatus: hâc tamen differentiâ, ut quod tubus qui primo elatiori voce prolata verba in remota ſpatia diffuſa palam propagabat, nunc ſubmiſſâ & occulta voce clam in ludicris Oraculis fictiſque conſultationibus peragat; eo artificio, ut nemo adſtantium de ſecreto reciproca colloquentium muſſitatione inſtituto, percipere quicquam valeat: quod & advenis in hunc diem exhibetur, non ſine Dæmonis alicujus latentis ſuſpicione, eorum qui Machinam non capiunt: nam & ſtatua os ad normam loquentis, aperit & claudit, oculos movet. Ideo autem hujuſmodi artificium condidi, ut impoſturas & fallacias, fraudeſque veterum Sacerdotum, in Oraculorum conſultatione, oſtenderem. Dum enim per tubos fictos (quos in Oedipo deſcriptos vide) reſponſa darent, populum unà ad oblationes profuſè faciendas, ſi exaudiri vellent, cogebant; utque proinde hac fraude magnum illis lucri incrementum cederet: quamvis Dæmones clam quoque ſeſe eorum operibus miſcuiſſe non negem.* Huc uſque Reverendus ille Vir: qui poſtrema illa verba mihi annectere prioribus videtur, ne alios heic nimium adhuc ſcru-

 puloſos

puloſos offendat. Sive tamen hæc ipſum ex animo dixiſſe conſtet, ſive aliter, mihi perinde eſt : quod, uti jam & alibi à me dictum fuit, aliorum auctoritati, ratione opinionis, minimè inniti conſtituerim.

Interim videmus ex hiſce, quid per Oraculorum Antiſtites effici potuerit. Videamus nunc, quid & factum ſit.

Ita autem Theodoretus lib. 5. cap. 22. de Theophilo Alexandrino Epiſcopo : Οὗτος τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν τῆς εἰδωλικῆς ἠλευθέρωσε πλάνης οὐ γὰρ μόνον ἐκ βάθρων ἀνέσπασε τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐξαπατώντων ἱερέων τοῖς ἐξηπατημένοις ὑπέδειξε μηχανήματα. τά τε γὰρ ἐκ χαλκοῦ καὶ τὰ ἐκ ξύλων κενὰ ἔνδοθεν κατασκευάζοντες ξόανα, καὶ τοῖς τοίχοις τὰ τούτων προσαρμόζοντες νῶτα, πόρους τινὰς ἀφανεῖς, ἐν τοῖς τοίχοις ἠφίεσαν. εἶτα διὰ τῶν ἀδύτων ἀνιόντες, καὶ εἴσω τῶν ξοάνων γινόμενοι, ἅπερ ἐβούλοντο διὰ τούτων ἐκέλευον. φενακιζόμενοι δὲ οἱ ἐπαΐοντες, ἔδρων τὸ κελευόμενον. ταῦτα ὁ σοφώτατος καταλύων ἀρχιερεὺς τοῖς ἐξαπατηθεῖσιν ὑπέδειξε δήμοις.

Hic urbem Alexandrinorum fraude ſimulacrorum liberavit; non enim idolorum modo delubra, concuſſis eorum fundamentis diruit, verum etiam ſubdolas Sacerdotum veteratorum machinationes eorum oculis, quos in fraudem deduxerant, ſubjecit ad contemplandum. Etenim ſacerdotes iſti ſtatuas, quarum pars æneæ, pars ligneæ fuerunt, cavas introrſus effecerant, tergaque earum parietibus affigentes, vias quaſdam latentes & obſcuras per ipſas parietes illas diduxerant. Deinde per adyta fanorum in eas ingreſſi vias, ſe in ſtatuas ipſas abdiderant, indeque velut ex ſtatuarum ore, quæcunque voluerant, imperabant. Quibus auditores circumventi, imperata faciebant. Quæ ſapientiſſimus ille Pontifex demolitus deceptis populis oſtendit.

Tali autem occaſione atque obtentu multa per hoſce Sacerdotes flagitia fuiſſe commiſſa, docet nos (præter illud exem-

exemplum, quod Romæ in Iſidis Templo commiſſum tradit Fl. Joſephus, lib. 21.) Ruffinus Hiſtor. Eccleſiaſt. lib. 2. cap. 25. hiſce verbis: *Sacerdos erat apud eos [Alexandriæ] ſcilicet Saturni Tyrannus nomine. Hic quaſi ex reſponſo numinis, adorantibus in Templo nobilibus quibuſque & primariis viris, quorum ſibi matronæ ad libidinem placuiſſent, dicebat Saturnum præcepiſſe, ut uxor ſua pernoctaret in Templo. Tum is qui audierat, gaudens quod uxor ſua dignatione numinis vocaretur, exornatam comptius, inſuper & donariis onuſtam, ne vacua ſcilicet repudiaretur, conjugem mittebat ad Templum. In conſpectu omnium concluſâ intrinſecus matronâ, Tyrannus, clauſis januis & traditis clavibus, diſcedebat. Deinde facto ſilentio, per occultos & ſubterraneos aditus, intra ipſum Saturni ſimulacrum patulis irrepebat cavernis. Erat autem ſimulacrum à tergo exeſum & parieti diligenter annexum; ardentibuſque intra ædem luminibus, intentæ ſupplicantique mulieri vocem ſubitò per ſimulacrum æris concavi proferebat: ita ut pavore & gaudio infelix mulier trepidaret, quod dignam ſe tanti numinis putaret alloquio. Poſteaquam verò quæ lubitum fuerat, vel ad conſternationem majorem, vel ad libidinis incitamentum, diſſeruiſſet numen impurum; arte quadam linteolis obductis, repente lumina extinguebantur univerſa. Tum deſcendens, obſtupefactæ & conſternatæ mulierculæ adulterii fucum profanis commentationibus inferebat. Hæc cum per omnes miſerorum matronas multo jam tempore gererentur, accidit quandam pudicæ mentis fœminam horruiſſe facinus, & attentius deſignantem, cognoviſſe vocem Tyranni; ac domum regreſſam, viro de fraude ſceleris indicaſſe. Ille de injuria conjugis, imò potiùs ſuâ ardentius inflammatus; inſcriptum Tyrannum ad tormenta deducit. Quo convicto atque confeſſo, cæciſque fraudibus revelatis, pudor omnis & dedecus*

Paganorum pervaſerat domos, adulteris matribus, inceſtis patribus, liberis ſpuriis deprehenſis. Quibus divulgatis & proditis, raptim cum ſimulacris & ædibus excitabantur crimina.

Addamus, quæſo, huic exemplo & illa quæ Herodotus lib. I. habet, de Turri in Templo Beli Babylonico, de Thebis Ægyptiacis, atque Oraculo in Pataris Lyciæ civitate, hiſce verbis: Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ ἱροῦ πύργος στερεὸς οἰκοδόμηται, σταδίου καὶ τὸ μῆκος καὶ τὸ εὖρος. καὶ ἐπὶ τούτῳ τῷ πύργῳ ἄλλος πύργος ἐπιβέβηκε, καὶ ἕτερος μάλα ἐπὶ τούτῳ, μέχρις οὗ ὀκτὼ πύργων. ἀνάβασις δὲ εἰς αὐτοὺς ἔξωθεν κύκλῳ περὶ πάντας τοὺς πύργους ἔχουσα πεποίηται. μεσοῦντι δὲ κου τῆς ἀναβάσιος, ἐστὶ καταγωγή τε καὶ θῶκοι ἀμπαυστήριοι, ἐν τοῖσι κατίζοντες ἀμπαύονται οἱ ἀναβαίνοντες. ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ πύργῳ νηὸς ἔπεστι μέγας· ἐν δὲ τῷ νηῷ κλίνη μεγάλη κέεται εὖ στρωμένη· καὶ ἡ τράπεζα παρακέεται χρυσέη. ἄγαλμα δὲ οὐκ ἔνι οὐδὲν αὐτόθι ἐνιδρυμένον, οὐδὲ νύκτα οὐδεὶς ἐναυλίζεται ἀνθρώπων, ὅτι μὴ γυνὴ μούνη τῶν ἐπιχωρίων, τὴν ἂν ὁ θεὸς ἕληται ἐκ πασέων, ὡς λέγουσι οἱ Χαλδαῖοι, ἐόντες ἱρέες τούτου τοῦ θεοῦ. Φασὶ δὲ οἱ αὐτοὶ οὗτοι (ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες) τὸν θεὸν αὐτὸν φοιτᾶν τε ἐς τὸν νηὸν, καὶ ἀμπαύεσθαι ἐπὶ τῆς κλίνης, κατάπερ ἐν Θήβῃσι τῇσι Αἰγυπτίῃσι, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς λέγουσι οἱ Αἰγύπτιοι. καὶ γὰρ δὴ ἐκεῖθι κοιμᾶται ἐν τῷ τοῦ Διὸς τοῦ Θηβαιέος γυνή· ἀμφότεραι δὲ αὗται λέγονται ἀνδρῶν οὐδαμῶν ἐς ὁμιλίην φοιτᾶν· καὶ κατάπερ ἐν Πατάροισι τῆς Λυκίης, ἡ πρόμαντις τοῦ θεοῦ ἐπεὰν γένηται· οὐ γὰρ δὴ αἰεί ἐστι χρηστήριον αὐτόθι· ἐπεὰν δὲ γένηται τότε ὦν, συγκατακληΐεται τὰς νύκτας ἔσω ἐς τὸν νηόν.

In Templi medio turris ſolida, craſſitudine ſimul & altitudine ſtadii, cui alia rurſus ſuperimpoſita turris & huic ſubinde alia, ad octavam uſque. His forinſecus ſcalæ ſunt in circuitu adhibitæ, per quas ad ſingulas conſcenditur turres: In mediis gradibus ſtatio, ſellæque in hâc factæ, in quibus adſcendentes liceat ſedere ac quieſcere. In poſtrema

turri

turri ſacellum eſt aliud, in quo lectus eſt ſplendide ſtratus, & appoſita menſa aurea. Statua tamen in hoc ſacello nulla eſt: neque hic noctu cubat hominum aliquis, præter mulierem unam ex indigenis, quam ex omnibus Deus delegerit, uti narrant Chaldæi hujus Dei ſacerdotes. Narrant enim illi (tametſi mihi parum credibilia referre videntur) Deum ipſum ingredientem templum, in hoc cubili conquieſcere, perinde atque Thebis Ægyptiacis, ut ferunt Ægyptii. Ibi enim in Thebani Jovis fano mulier quoque cubat: quarum mulierum utraque cum viris putatur non habere conſuetudinem: ſicut etiam Dei antiſtita Pataris Lyciæ civitate, quando ita accidit [*ut antiſtitæ ſeu vatis fungi munere debeat.*] *Neque enim Oraculum ibi celebratur perpetuò. Ubi autem id futurum eſt, Antiſtita noctu in templum concluditur.*

Ut autem & aliarum fraudulentarum Machinationum exempla videamus, & inter illas ſubvolationis, ut ſic dicam, in aëra, prodeat iterum Ruffinus; qui lib. II. cap. 23. de Serapis apud Alexandriam Templo & Oraculo, hæc ſequentia ſcribit: *Serapis apud Alexandriam Templum auditum quidem omnibus puto, pleriſque verò etiam notum. Locus eſt non natura ſed manu, & conſtructione per centum aut eo amplius gradus in ſublime ſuſpenſus, quadratis & ingentibus ſpatiis omni ex parte diſtentus: cuncta verò quo ad ſummum pavimentorum pervadatur, opere forniceo conſtructa; quæ immenſis deſuper luminaribus, &* OCCULTIS ADITIBUS *invicem in ſemet diſtinctis, uſum diverſis miniſteriis & clandeſtinis officiis exhibebant. Jam verò in ſuperioribus extrema totius ambitus ſpatia occupant exhedræ & paſtophoria domuſque in excelſum porrectæ, in quibus vel æditui, vel hi quos* ἁγνεύοντας, *id eſt, qui ſe caſtificant, commanere ſoliti erant. Porticus quoque poſt hæc omnem ambitum*

quadratis ordinibus diſtinctæ intrinſecus circumibant. In medio totius ſpatii ædes erat, pretioſis edita columnis, & marmoris ſaxo extrinſecus amplè magnificéque conſtructa. In hac ſimulacrum Serapis ita erat vaſtum, ut dextra unum parietem, alterum læva perſtringeret: quod monſtrum ex omnibus generibus metallorum lignorumque compoſitum ferebatur. Interioris delubri parietes laminis primo aureis veſtiti, ſuper has argenteis, ad poſtremum æreis habebantur, quæ munimento pretioſioribus metallis forent. Erant etiam quædam ad ſtuporem admirationemque videntium, dolis & arte compoſitæ. Feneſtra perexigua ab ortu ſolis ita erat aptata, ut die QUA FUERAT INSTITUTUM *ſimulacrum Solis ad Serapin ſalutandum introferri, diligenter temporibus obſervatis, ingrediente ſimulachro radius ſolis per eandem feneſtram directus, os & labra Serapis illuſtraret, ita ut inſpectante populo, oſculo ſalutatus Serapis videretur à Sole. Erat & aliud fraudis genus hujuſmodi: natura lapidis Magnetis hujus virtutis eſſe perhibetur, ut ad ſe rapiat & attrahat ferrum. Signum ſolis ad hoc ipſum ex ferro ſubtiliſſimo manu artificis fuerat fabricatum, ut lapis, cujus naturam ferrum ad ſe trahere diximus, deſuper in laquearibus fixus, cum temperatè ſub ipſo radio ad libram eſſet poſitum ſimulachrum, & vi naturali ad ſe raperet ferrum, aſſurrexiſſe populo ſimulachrum & in aëre pendere videretur. Et ne hoc lapſu præpropero proderetur; miniſtri fallaciæ, ſurrexit, ajebant, Sol, ut valedicens Serapi diſcedat ad propria. Sed & multa alia decipiendi cauſâ à veteribus in loco fuerant conſtructa, quæ nunc longum eſſet enumerare per ſingula.* Dolendum ſanè hunc Ruffinum non etiam cæteris addidiſſe: multum lucis enim afferre, procul dubio potuiſſent huic noſtræ de Sacerdotum circa talia impoſturis tractationi.

Sed

Sed revertamur denuò ad χρηστήριον illud Ammonis, unde diverteramus; ac perpendamus ea quæ geſta ſunt circa illam famoſiſſimam Alexandri ad Ammonem conſultationem: primuſque nobis prodeat Diodorus Siculus, qui de Alexandro heic Deum conſulente ita narrat, Bibliothecæ ſuæ libro 16. τοῦ δ' Ἀλεξάνδρου διὰ τῶν ἱερέων εἰσαχθέντος εἰς τὸν νεὼν, καὶ τὸν θεὸν κατανοήσαντος, ὁ μὲν προφητεύων ἀνὴρ πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν προσελθὼν αὐτῷ, χαῖρε, εἶπεν, ὦ παῖ, καὶ ταύτην παρὰ τοῦ θεοῦ ἔχε τὴν πρόσρησιν. ὁ δὲ ὑπολαβὼν, δέχομαι, φησὶν, ὦ πάτερ, καὶ τὸ λοιπὸν κεκλήσομαι σὸς, ἀλλ' εἴ μοι δίδως τὴν ἁπάσης γῆς ἀρχήν; τοῦ δ' ἱερέως προσελθόντος τῷ σηκῷ, καὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν αἰρόντων τὸν θεὸν κινηθέντων τεταγμένοις τισὶ τῆς φωνῆς συμβόλοις, ὁ μὲν ἀνεῖπε, βεβαίως αὐτῷ διδόναι τὸν θεὸν τὴν αἴτησιν. ὁ δ' Ἀλέξανδρος ὑπολαβὼν, τὸ λοιπὸν, εἶπεν, ὦ δαῖμον ἀπόφηναί μοι τῶν ζητουμένων, εἰ πάντας ἤδη μετελήλυθα τοὺς γενομένους φονεῖς τοῦ πατρὸς, ἤ τινες διαλελήθασιν. ὁ δὲ προφήτης ἀνεβόησεν, εὐφήμει· οὐδένα γὰρ ἀνθρώπων ὑπάρχειν τὸν δυνησόμενον ἐπιβουλεῦσαι τῷ γεννήσαντι αὐτόν. τοὺς δὲ τοῦ Φιλίππου φονεῖς ἅπαντας τετευχέναι τιμωρίας. τεκμήρια δ' ἔσεσθαι τῆς ἐκ τοῦ θεοῦ γενέσεως τὸ μέγεθος τῶν ἐν ταῖς πράξεσιν κατορθωμάτων· καὶ γὰρ πρότερον ἀήττητον αὐτὸν γεγονέναι, καὶ μετὰ ταῦτ' ἔσεσθαι διὰ παντὸς ἀνίκητον. ὁ δ' Ἀλέξανδρος, ἡσθεὶς τοῖς κεχρησμῳδημένοις, &c.

Alexandro vero per Sacerdotes in Templum ducto & Deum conſpiciente, PROPHETA, *vir ſenex ætate, accedens, Salve, ô Fili, dixit, & hanc ſalutationem habe à Deo. Cui ipſe reſpondens, dixit, Accipio, ô Pater, atque in reliquum tempus Tuus vocabor. Sed an dabis mihi totius orbis imperium? Ubi, Sacerdote ingrediente in adyta Templi, atque viris illis qui Deum portabant certis vocum modulationibus ſe moventibus, ille quidem [Sacerdos] edixit, firmiter Deum dare quæ poſcebantur. Alexander reſpondens, cætera, ô Deus, dixit, eorum quæ peto, mihi oſten-*

oſtendas ; num ſcilicet omnes deprehenderim qui Patrem meum occiderunt , an vero adhuc aliqui (eorum) lateant. At propheta exclamans , jubebat ipſum bono eſſe animo ; nullum enim hominem exiſtere qui poſſit inſidiari genitori ipſius : Philippi verò interfectores omnes dediſſe pœnas. Quodque indicia , eum è Deo eſse natum , futura forent , magnitudo ſucceſſuum in rebus à ſe ſuſceptis : atque ipſum quidem jam antea fuiſſe inſuperabilem, ſed in poſterum eum fore , quocunque ſe verteret , invictum. Alexander vero lætatus , &c.

Hactenus Diodorus ; in cujus verbis notandum , Reſponſa hic quoque ex Adytis data (nutu ſcilicet, uti jam antea oſtenſum) ſed quæ ſacerdos, quaſi à Deo accipiens , iis , qui Jovem hunc conſultum veniebant , enuntiaret : σηκὸς enim ille quo ſacerdos introibat, quæ ſuperius appellavi, *adyta* erant. Sic enim Heſychius & Suidas : [Σηκὸς . . . ἐνδότερος τόπος τοῦ ἱεροῦ. Σηκὸς] ὁ ἐνδότερος οἶκος τοῦ ἱεροῦ ναοῦ. Interior locus, vel domus, Templi.

Quæ Curtius habet ab hiſce non abludunt ; niſi quod minus ſuperſtitioſus, in hujus rei enarratione, quam Diodorus, appareat. Verba ejus ſunt : *At tum quidem Regem propius adeuntem , maximus natu è Sacerdotibus filium appellat , hoc nomen illi parentem Jovem reddere affirmans. Ille verò & accipere ſe ait , & agnoſcere ; humanæ ſortis oblitus. Conſulit deinde , an totius Orbis imperium fatis ſibi deſtinaret Pater. Vates , æque in adulationem compoſitus , terrarum omnium Rectorem fore oſtendit , &c.* Quibus demum addit: *Verè & ſalubriter æſtimanti fidem Oraculi , vana profectò reſponſa videri potuiſſent : Sed fortuna , quos uni ſibi credere coëgit , magna ex parte avidos gloriæ magis , quam capaces facit. Jovis igitur Filium ſe non ſolum appellari paſſus eſt , ſed etiam juſſit : rerumque geſtarum famam dum auge-*

augere vult; tali appellatione corrumpit. Et Macedones, aſſueti quidem Regio imperio, ſed majore libertatis umbrâ quam cæteræ gentes, immortalitatem affectantem contumacius, quam aut ipſis expediebat, aut Regi, adverſati ſunt. Cujus averſationis exempla aliaque inde accidentia, ſequentibus ejus libris in Clito, Philota, Caliſthene, aliiſque Macedonibus narrat.

De Reſponſo autem Sacerdotis hæc, inter alia, Plutarchus: Ταῦτα περὶ τῶν χρησμῶν οἱ πλεῖστοι γράφουσιν· αὐτὸς δὲ Ἀλέξανδρος ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὴν μητέρα, φησὶν γεγονέναι τινὰς αὐτῷ μαντείας ἀπορρήτους, ἃς αὐτὸς, ἐπανελθὼν, φράσει πρὸς μόνην ἐκείνην. ἔνιοι δέ φασιν, τὸν μὲν προφήτην Ἑλληνιστὶ βουλόμενον προσειπεῖν μετά τινος φιλοφροσύνης, Ὦ παιδίον, ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν φθόγγων, ὑπὸ βαρβαρισμοῦ πρὸς τὸ σίγμα ἐξενεχθῆναι. καὶ εἰπεῖν, Ὦ παιδίος, ἀντὶ τοῦ ν τὸ σ χρησάμενον. ἀσμένῳ δὲ τῷ Ἀλεξάνδρῳ τὸ σφάλμα τῆς φωνῆς γενέσθαι, καὶ διαδοθῆναι λόγον. ὡς παῖδα Διὸς αὐτὸν τοῦ θεοῦ προσειπόντος.

Hæc de Oraculis tradunt plerique. Ipſe in epiſtola ad matrem Alexander, SORTES *ſibi ait,* ARCANAS *redditas, quas reverſus ſoli ei relaturus eſſet. Sunt qui dictitant, Vatem quum appellare comiter Alexandrum Græcè vellet,* Ὦ παιδίον, *poſtremam ſyllabam, ut Barbarum, per s pronuntiaſſe, ac dixiſſe* Ὦ παιδίος: *neque invito Alexandro claudicaſſe in voce; increbuiſſeque ſermonem, Jovis eum à Deo appellatum filium.* De quo in ſermone vitio, etiam ita ad Dionyſium Euſtathius: Ὅτι, φασὶ, καὶ ὁ τοῦ Ἄμμωνος ἱερεὺς ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν παιδίον, παιδίος καλέσας τὸν Ἀλέξανδρον, ἔδοξεν ὡς ἐν χρησμοῦ λοξότητι, ὦ παῖ Διὸς, αὐτὸν προσειπεῖν, οὕτω τῶν ἐπιτρίπτων κολάκων ἐκλαβομένων τὸ βάρβαρον τῆς φωνῆς. *Quo tempore dicunt etiam Ammonis ſacerdotem eo, quod loco* παιδίον, παιδίος *diceret in appellando Alexandro, viſum quaſi ex Oraculi ambiguitate ipſum* ὦ παῖ Διὸς, *ô Jovis fili, allocu-*

locutum. Ita ſceleſtis iſtis paraſitis barbariſmum iſtum accommodantibus. Ab iis autem, quæ eum de Sortibus arcanis ſibi redditis ad matrem ſcripſiſſe teſtatur Plutarchus, non valde diſcrepant illa, quæ de Alexandro, heic conſulente Jovem, tradit Arrianus lib. 3. Ἐνταῦθα Ἀλέξανδρος τόν τε χῶρον ἐθαύμασε, καὶ τῷ θεῷ ἐχρήσατο· καὶ ἀκούσας ὅσα αὐτῷ πρὸς θυμοῦ ἦν, ὡς ἔλεγεν, ἀνέζευξεν ἐπ' Αἰγύπτου.

Alexander loci naturam admiratus, Oraculum conſuluit; acceptoque reſponſo ſibi (ut dicebat) grato, in Ægyptum rediit.

Hæc de reſponſo Alexandro dato. Trogus Pompejus verò, ſcenam nobis clarius adhuc aperit hiſce verbis: *Igitur Alexander cupiens Originem divinitatis acquirere, ſimul & matrem infamiâ liberare,* Per præmissos subornat Antistites, quid sibi responderi velit. *Ingredientem Templum ſtatim Antiſtites ut Hammonis filium ſalutant, &c.*

Non mirum igitur, prætenſum illud Oraculum, per Vatem, comitibus ejus reſpondiſſe (uti idem Trogus ac Curtius teſtantur) ut Alexandrum pro Deo, non pro Rege colerent. Conſideret jam, quæſo, æquus Lector, an hîc aliqua arte Dæmonis præternaturali opus fuerit, tam ad iſtum apparatum à me deſcriptum & exempla in eam rem adducta, quam ad hæc reſponſa Alexandro comitibuſque ejus data. Si autem quiſpiam oſtendere poſſit, hæc aliter unquam fuiſſe peracta, præſtabit ſane quod hucuſque nemo præſtitit.

Aſt aliæ tamen difficultates adhuc reſtant adimendæ; circa Oracula videlicet per inſomnia, aliosque vaticinandi modos, reddita.

De Clarii Apollinis Oraculo hæc Tacitus, libro II. Annal. *Relegit Aſiam* [*Germanicus*] *appellitque Colophona, ut Clarii Apollinis Oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Del-*

Delphos, ſed certis è familiis, & fermè Mileto accitus ſacerdos, numerum modo conſultantium & nomina audit: tum IN SPECUM DIGRESSUS, *hauſtâ fontis arcani aquâ, ignarus plerumque literarum & carminum, edit reſponſa, verſibus compoſitis, ſuper rebus quas quis mente concepit:* ET (NB.) FEREBATUR GERMANICO PER AMBAGES, UT MOS ORACULIS, *maturum exitum ceciniſſe.*

Si alicubi certè hic partes ſuas habere debuit Diabolus. Sed videamus an tali auxilio indiguerint hujus χρηστηρίου Antiſtites.

Non fœmina hic (utpote minus apta tali artificio) ſed ſacerdos adhibebatur; atque ille quidem literarum & carminum plerumque rudis. Quaſi verò hæc non commodè ſatis ſimulari potuerint; dum interim hic ipſe ſacerdos, aut per ſe, aut, ſi Poëta non eſſet, per alios carmina componeret. At Oracula, in ſpecum digreſſus, reddidit ſuper rebus quas quis mente conceperat. Scriptis codicillis, uti in plurimis χρηστηρίοις conſuetudo, vel potius lex erat: an vero ſolis cogitationibus mente conceptis, non exprimitur. Ponamus tamen hæc de ſolis mente conceptis votis aut petitionibus eſſe intelligenda. Quam multa media erant iſtis detegendis! Id enim exemplis jam ſupra (ubi de Oraculo Delphico loquebar) allatis clare oſtenditur.

CAPUT XI.

De Oraculis per Inſomnia datis; ac quam multis in locis, quibuſque modis diverſis, data fuerint: uti & quænam ac quales impoſturæ circa iſta locum habuerint. Qua occaſione diſſeritur de Oraculo in Nyſo; iſtâque rurſus de Charoneis antris, Grotta di cani, *apud Neapolim; ac de Hirpinis per prunas ardentes ambulantibus. Poſt quæ notatur, pluribus ac diverſis admodum modis quandoque in uno eodemque templo fatidico Reſponſa fuiſſe reddita: ne quid detrimenti caperet Oraculum, ſeu* χρηστηριὸν; *ſi hoc illove modo reddendi Reſponſa jam nimium veteraſcente, aut aliter vileſcente, non commode alius ſubſtitueretur.*

SEd pergamus nunc ad Oracula quæ per inſomnia reddebantur. Quorum maximè notabile exemplum tamen jam antea dedimus in deſcriptione Antri Oraculique Trophonii. Hæc autem, ubi tali modo Oracula accipiebant Conſultores, plurima numero fuere: nec ſanè mirum; cum ſic commodius Antiſtites ipſis imponere poſſent; dum interpretes ipſi exiſtentes ſomniorum quæ Conſultores ſomniaverant, ea accommodare poſſent interrogatis pro lubitu ſuo: uti exemplum hujus rei habemus in Antri Trophonii Sacerdotibus.

Non omnia hic adducam quæ per ſomnia reſpondebant, indicabantve Conſultoribus, quid ſequendum aut fugiendum ipſis erat; quibus modis aut medicaminibus liberari poterant à morbis, quibus obſidebantur, &c. Nec enim neceſſe eſt (nec cuncta illa χρηστήρια aut deſcripta, aut notata, invenimus per Geographos; uti nec plurima alia quorum notitia non ſolum, ſed & memoria interiit) ſed unum alterumve exempli

cau-

cauſâ: cum in omnibus fere eodem modo hæc Oracula redderentur, in Antro Charoneo, in fano Paſitheæ, in Templo Æſculapii Pergameni, Calchantis in Dauniâ, Amphiarai in Attica, Thebis in Bœotia, cæteriſque per Antiquos (tam Tertullianum lib. de Anima, quam alios) memoratis. De Amphiarai Oraculo apud Oropios, ſequentia hæc tradit Pauſanias, in Atticis: Καὶ πρῶτον μὲν καθήρασθαι νομίζουσιν ὅστις ἦλθεν Ἀμφιαράῳ χρησόμενος. Ἔστι δὲ καθάρσιον, τῷ θεῷ θύειν. Θύουσι δὲ καὶ αὐτῷ καὶ πᾶσιν ὅσοις ἐστὶν ἐπὶ ταυτὸ τὰ ὀνόματα. Προεξειργασμένων δὲ τούτων, κριὸν θύσαντες αὐτῷ, καὶ τὸ δέρμα ὑποστρωσάμενοι, καθεύδουσιν ἀναμένοντες δήλωσιν ὀνείρατος.

Conſulendi quidem cauſâ qui accedunt primò luſtrantur omnes. PRO PIACULO RES DIVINA EST: *quam cum Amphiarao ipſi faciunt, tum cæteris, quorum in eâdem arâ inſcripta ſunt nomina: deinde arietem ei immolant, cujus ſubſtrata pelle dormientes nocturna viſa exſpectant.*

Apud Amphiaraum in Attica (teſte Philoſtrato lib. 2. vitæ Apoll. Thyandi) *eos qui ad accipienda reſponſa eo acceſſerant, Sacerdotes jubebant diem integrum à cibo, & triduum à vini potu abſtinere.*

In Dauniâ Arietem *nigrum* conſultores immolabant, ejusque pelli indormiebant (teſte Strabone, libro 6.) atque alibi aliter. De Serapidis Templo Canobitico ita quoque Strabo lib. 17. Ἔχουσα [Κάνωβος] τὸ τοῦ Σεράπιδος ἱερὸν πολλῇ ἁγιστείᾳ τιμώμενον, καὶ θεραπείας ἐκφέρον, ὥστε καὶ τοὺς ἐλλογιμωτάτους ἄνδρας πιστεύειν, καὶ ἐγκοιμᾶσθαι αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἢ ἑτέρων. Συγγράφουσι δέ τινες καὶ τὰς θεραπείας, ἄλλοι δὲ ἀρετὰς τῶν ἐνταῦθα λογίων.

Habens & [Canopus] Serapidis Templum religioſè cultum, ac morborum ſanationes efficiens: ut etiam nobiliſſimi viri ei credant, & pro ſe, vel pro aliis, ſomnia ibi captent.

Sunt qui curationes conſcribant; quidam virtutes editorum ibi miraculorum. Hujuſmodi inſomnia in omnibus, puto, (ſaltem, in plurimis, conſtat) Æſculapii Templis Fatidicis, quæ multa fuere, captabantur. Quod ridiculè imitatur Ariſtophanes in Pluto ſuo: ſicut id notius eſt quam ut huc afferatur. De conſcriptis verò curationibus ac Miraculis habemus exemplum in iſta Inſcriptione, quam in priori Diſſertatione adduxi. De Conſultationibus ejuſmodi nobiliſſimorum virorum, dat nobis quoque exemplum notabile admodum Arrianus, libro 7. (quò forſan, inter alia, quoque Strabo reſpexit) hoc modo: Λέγουσι δὲ αἱ ἐφημερίδες αἱ βασίλειοι, ἐν τῷ τοῦ Σεράπιδος ἱερῷ Πύθωνά τε ἐγκοιμηθέντα καὶ Ἄτταλον καὶ Δημοφῶντα, καὶ Πευκέσταν· πρὸς δὲ Κλεομένην τε καὶ Μενίδαν καὶ Σέλευκον, ἐπερωτᾶν τὸν θεὸν εἰ λῷον καὶ ἄμεινον Ἀλεξάνδρῳ, εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ κομισθέντα, καὶ ἱκετεύσαντα θεραπεύεσθαι πρὸς τοῦ θεοῦ. καὶ γενέσθαι φήμην τινὰ ἐκ τοῦ θεοῦ, μὴ κομίζεσθαι εἰς τὸ ἱερὸν, ἀλλ' αὐτοῦ μένοντα ἔσεσθαι ἄμεινον. ταῦτά τε ἀπαγγεῖλαι τοὺς ἑταίρους, καὶ Ἀλέξανδρον οὐ πολὺ ὕστερον ἀποθανεῖν. ὡς τοῦτο ἄρα ἤδη ὂν τὸ ἄμεινον.

Diariis Regiis continetur, in Serapidis æde pernoctaſſe Pythonem, Attalum, Demophontem, & Peuceſtam: præterea Cleomenem & Menidam, ac Seleucum. Et percontantibus Deum, *an melius ſatiusque eßet Alexandrum [jam decumbentem] in templum ſuum,* Ut a se curaretur deferri, *Oraculum redditum,* Non opportere eò deferri: Sed melius ei, si ibi maneat, fore, *Idque amicos Alexandro renuntiaſſe, neque multò poſt Alexandrum deceſſiſſe; quaſi* (NB.) *id magis in rem ipſius eßet.*

Perpendamus jam, quibus impoſturis ac technis in hiſce per inſomnia datis Oraculis egerint Antiſtites. Priuſquam tamen id faciamus, conſideremus reſponſum illud Alexandri

Magna-

Magnatibus datum. Interrogarant hi Proceres, *an melius ſatiuſque eſſet Alexandrum deferri, curandi gratiâ, in Templum Serapidis.* Sapienter ſanè illi & uti opportebat, reſpondebant, *Non opportere eum eò deferri, &c.* Quid enim periculoſius erat & Oraculi & ipſorum auctoritati, quam ut ſuaderent ut eò deferretur Alexander? Si enim aut in via aut in ipſo Templo obiiſſet ille, mendax omnibus neceſſario fuerat ille Deus. Si verò ubi jam decumbebat, moreretur, præſto erat illa interpretatio, quæ data traditur ab Arriano: Si vero contra ipſe ibi permanens ſanitatis reſtitutus denuò fuiſſet, magna gloria neceſſariò hinc Oraculo accedebat.

Hujuſmodi verò Antiſtites, ſi petitiones Conſultorum accipiebant viva voce, nulla in reſpondendo erat difficultas, neque ullo egebant adminiculo præter artem benè conjiciendi id, quod faciebat ad propoſitum; ac tales ambiguitates obſcuritateſque inveniendi, quibus quocunque caderet res ejuſque eventus, ſua commoda haberent effugia. Si verò per ſcriptos & obſignatos codicillos; ut hoſce præterea ita, ut id non animadverterent conſultores, aperirent, rurſumqne recluderent. quibus tamen tertiò accedere debebat methodus artificioſa, accommodandi inſomnia Conſultorum ad ipſorum, ſive viva voce, ſive per ſcriptas tabellas facta, interrogata. Quod an, & quomodo, perficere potuerint, nunc perpendendum.

Ac primò quidem curandum erat Sacerdotibus, ut dormirent Conſultores, dum *pellibus iſtis ſtratis incumberent;* Et quidem tali ſomno qui turbidis inſomniis cerebrum agitaret ac turbaret. Quod per medicamenta, ὑπνωτικὰ & narcotica, ex opio, opiatis, aliiſve, quæ Medicæ artis peritis, imò & multis aliis, ſunt notiſſima; aptiſſimè poterat perfici. Hæc autem & ſimila poterant ipſis, ſi non in vino, aut aliis liquoribus; fumigationibus, odoribus aliiſve mediis pluribus. exhiberi:

dum

dum belli illi abſtemii nihil minus cogitarent: ita ut illa ipſis injuncta abſtinentia, eò meliorem daret Sacerdotibus iſtos decipiendi occaſionem. Huc accedere poterant, imò & proculdubio acceſſere, tales ab iſtis impoſtoribus adornatæ fabellæ, narrationes, aut ſubitæ atque ex improviſo auditæ voces, quæ in mentes jam & ſuperſtitione & ſpe & metu & medicamine attonitas, tam alte deſcenderent, ut earum rerum imagines in ſomniis ſeſe, aut primò aut præcipuè, proderent ipſorum mentibus, eaſque inprimis detinerent. Adde quod ſive per tubas, quales jam ſuperius notavi, vel per cornua ipſorum auribus applicata (ut eo minus & alii ſonitum audirent, & eo altius ſonus ac vehementius ad cerebrum penetraret, auditúſque organa moveret) imaginationes heic per Antiſtites deſideratæ potuerint ingeri. Ac licet iſta inſomnia vix, ac ne vix quidem, aliquid ſimile continerent iis quæ petebantur ab Oraculo, iſti, & excipiendo inſomnia ab iis qui nondum mentis erant compotes (ut vidimus factum in Oraculis Trophonii) & mutando atque aliter illa concinnando; vel ſi hæc commodè ſatis procedere non poſſent, de novo inſomnia inducendo, (uti & Sortes & Haruſpicina & Auguria ſæpius iterabantur quandoque) in quibus aliquid ſaltem quod interrogationibus quadraret continebatur; mentes dementium horum Conſultorum dementare ulterius valebant, horroreque ac ſuperſtitione ultra modum adimplere. Sic ſatis magnam occaſionem quoque præbebant tenebræ procuratæ in templis, aut à natura factæ in ſpeluncis, quibus indormiebant; ut multa nigra ipſis obverſarent, nigrorumque imaginationes turbatas mentes occuparent. Quibus cætera jam dicta ſi accederent, non mirum ſanè, aliquem ſomniaſſe ſe interrogatum album vel nigrum. Præterea omnes de hujuſmodi datis Oraculis narratiunculas per manus habemus Antiſtitum ac Sacerdotum, aut ab hominibus ſuperſtitioſis qui talibus argutiis fuerant decepti;

cepti ; minimè vero puram putam rerum ibi geſtarum hiſtoriam : quod quam maximè hic puto notandum.

Tabellas autem ac codicillos iſtos obſignatos aut imponebant pulvinaribus Deorum , atque ita ſecum illos aſſumebant in adyta : aut quandoque etiam iis indormiebant ipſi Prophetæ & Antiſtites. Qui tum quaſi ex ſomniis tali modo captis, ſeu potius doloſe confictis , reſponſa dabant Conſultoribus. Sic ille jam ſæpius dictus & adductus Alexander : de quo ita Lucianus : *Tandem cum jam plurimi confluerent , premereturque civitas eorum multitudine qui ad Oraculum ventitabant , neque ſuppeditandis rebus ad victum neceſſariis ſufficeret , Oraculi genus comminiſcitur , quod nocturnum appellabatur. Siquidem acceptis libellis indormire ſe ajebat ; & tanquam divinitus in ſomnio edoctus reſpondebat : nihil certi tamen, ſed ambiguè plerumque ac confuſim , maximè ſi quem libellum accuratius obſignatum conſpexiſſet. Nam citra reſignandi periculum , quicquid temerè in mentem veniſſet , ſubſcribebat : ratus & hoc ipſum convenire Oraculis. Erant autem ad id nonnulli conſtituti interpretes , qui mercedem non exiguam colligebant ab iis , qui hujuſmodi capiebant Oracula , ut ea enarrarent explicarentque.* Græca ſunt: ἤδη δὲ πολλῶν ἐπιῤῥεόντων , καὶ τῆς πόλεως αὐτῶν θλιβομένης ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἐπὶ τὸ χρηστήριον ἀφικνουμένων , καὶ τὰ ἐπιτήδεια διαρκῆ μὴ ἐχούσης , ἐπινοεῖ τοὺς νυκτερινοὺς καλουμένους χρησμούς. λαμβάνων γὰρ τὰ βιβλία , ἐπεκοιμᾶτο , ὡς ἔφασκεν , αὐτοῖς , καὶ ὡς ὄναρ παρὰ τοῦ θεοῦ ἀκούων ἀπεκρίνετο. οὐ μέντοι σαφεῖς τοὺς πολλούς, ἀλλὰ καὶ ἀμφιβόλους καὶ τεταραγμένους. καὶ μάλιστα εἴ ποτε θεάσαιτο περιεργότερον τὸ βιβλίον κατεσφραγισμένον. οὐ γὰρ παρακινδυνεύων τὸ ὑπελθὸν ἄλλως ὑπέγραφε, χρησμοῖς πρέπον καὶ τὸ τοιοῦτον οἰόμενος. καὶ ἦσάν τινες ἐξηγηταὶ ἐπὶ τούτῳ καθήμενοι, καὶ μισθοὺς οὐκ ὀλίγους ἐκλέγοντες παρὰ τῶν τοὺς τοιούτους χρησμοὺς ὑπολαμβανόντων, ἐπὶ τῇ ἐξηγήσει καὶ διαλύσει αὐτῶν.

Hh At

At ne ſolius Luciani teſtimonio hîc nobis innitendum ſit, vel videatur, conſideramus Oraculum iſtud Plutonis ac Junonis in Nyſa : quod hoc modo nobis a Strabone libro 14. deſcribitur : Ἐν δὲ τῇ ὁδῷ τῇ μεταξὺ τῶν Τράλλεων καὶ τῆς Νύσης, κώμη τῶν Νυσαίων ἐστὶν οὐκ ἄπωθεν τῆς πόλεως Ἀχάρακα, ἐν ᾗ τὸ Πλουτώνιον, ἔχον καὶ ἄλσος πολυτελὲς, καὶ νεὼν Πλούτωνός τε καὶ Ἥρας, καὶ τὸ Χαρώνιον ἄντρον ὑπερκείμενον τοῦ ἄλσους θαυμαστὸν τῇ φύσει. λέγουσι γὰρ δὴ καὶ τοὺς νοσώδεις καὶ προσέχοντας ταῖς τῶν θεῶν τούτων θεραπείαις φοιτᾶν ἐκεῖσε, καὶ διαιτᾶσθαι ἐν τῇ κώμῃ πλησίον τοῦ ἄντρου, παρὰ τοῖς ἐμπείροις τῶν ἱερέων· οἱ ἐγκοιμῶνταί τε ὑπὲρ αὐτῶν καὶ διατάττουσιν ἐκ τῶν ὀνείρων τὰς θεραπείας. οὗτοι δ' εἰσὶ οἱ καὶ ἐγκαλοῦντες τὴν τῶν θεῶν ἰατρείαν. ἄγουσι δὲ πολλάκις εἰς τὸ ἄντρον. καὶ ἱδρύουσι μένοντας καθ' ἡσυχίαν ἐκεῖ, καθάπερ ἐν φωλεῷ σιτίων χωρὶς ἐπὶ πλείονας ἡμέρας· ἔστι δ' ὅτε καὶ τοῖς ἰδίοις ἐνυπνίοις οἱ νοσηλευόμενοι προσέχουσι, μυσταγωγοῖς ὅμως, καὶ συμβούλοις ἐκείνοις χρῶνται ὡς ἂν ἱερεῦσι. τοῖς δ' ἄλλοις ἄδυτός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ὀλέθριος. Πανήγυρις δ' ἐν τοῖς Ἀχαράκοις συντελεῖται κατ' ἔτος· καὶ τότε μάλιστα ὁρᾶν ἔστι, καὶ ἀκούειν περὶ τῶν τοσούτων τοὺς πανηγυρίζοντας· τότε δὴ καὶ περὶ μεσημβρίαν, ὑπολαβόντες ταῦρον οἱ ἐκ τοῦ γυμνασίου νέοι, καὶ ἔφηβοι, γυμνοὶ ἀπαληλειμένοι, μετὰ σπουδῆς ἀνακομίζουσιν εἰς τὸ ἄντρον· ἀφεθεὶς δὲ, μικρὸν προελθὼν, πίπτει καὶ ἔκπνους γίνεται.

In via inter Tralles & Nyſam, pagus eſt Nyſæorum, haud procul urbe nomine Acharaca; in eo Plutonium eſt, lucum habens pretioſum, & templum Plutonis ac Junonis, & Charonium antrum ſuperne loco imminens, naturæ admirabilis. Ajunt enim morbis gravatos, & qui horum Deorum curationi aliquid tribuunt, eò commeare, & victitare in pago prope antrum, apud peritos ſacerdotes: qui pro ipſis antro indormiunt, & ex ſomniis curationes præſcribunt. Illi etiam ſunt, qui Deorum opem invocant, (conſulenteſque) ducunt ſæpe in antrum iſtud, ac ponunt illos ibi per plu-

res

res dies abſque cibo. Interdum ægroti propriis ſomniis animum advertunt: attamen illis, utpote ſacerdotibus, Myſtagogis, ac conſiliariis, utentes. Aliis vero hominibus locus ille inacceſſus eſt, & exitioſus. Ac quidem quotannis ibi, in Acharacis, feſtivitas agitur. Atque tunc maxime videre & audire licet, de tantis rebus illos qui ibi feſtivitatem celebrant. Quin & tunc circa meridiem juvenes & ephebi e gymnaſio nudi & uncti taurum arreptum in antrum ſtudioſe inducunt: qui dimiſſus, ubi paulo ulterius introivit, exanimatus concidit.

Videmus hîc Oraculum *Plutonis* ac *Junonis*, id eſt, *Jovis Stygii* ac Proſerpinæ: quæ Proſerpina quoque Junonis Stygiæ nomine veniebat; ut ex inſcriptione, tam apud Reineſium, quam apud Sponium reperiunda conſtat hoc modo:

IVNONI. STYGIAE
CRESCENTINA
MATRILIA. CVM
FIL. SV. V. S. L. M.

Sicut & de *Jove Stygio*, ſeu Plutone, hanc ſequentem reperimus:

SIGN. IOVI. STYGIO
C. ATINIVS. C. F.
CLV. MARIVS
VOTO. SVSCEPTO
PRO. SALVTE. VX. SVAE
D. S. P. P.

Ac de æde ambobus ſimul dedicata, etiam hanc:

PLVTONI. ET
PROSERPIN
AE. FLAVIA
VENERTA
BESSA. EX
VISV. AEDEM
D.S.P.V.I.S.L.M.

Hæc *Juno Stygia* quidem apud Græcos appellabatur Δηώ νέα, apud Latinos *Nova Ceres*, ut & *Dea Libera*: verum illa huc minus faciunt.

Videmus hic 2°, *Plutonium* ſeu *Charonium*. Antrum, ac quidem naturæ admirabilis; quin & ejuſmodi naturæ, ut credentibus ſalutare fuerit; incredulis vero (ſicut & animalibus brutis) exitioſum. Quum aliàs cuncta *Plutonia* ſeu *Charonia* quibuſcunque fere, hominibus ac brutis exitio fuerint. Unde & Plinius, lib. 2. cap. 93. ita habet: *Spiritus lethales alibi, aut ſcrobibus emiſſi, aut ipſo loci ſitu mortiferi, alibi volucribus tantum, ut Soractæ vicino Urbi tractu, alibi præter hominem cæteris animantibus, nonnunquam & homini, ut in Sinueſſano agro & Puteolano: quæ ſpiracula vocant, alii Charoneas ſcrobes, mortiferum ſpiritum exhalantes. Item in Hirpinis Amſancti, ad Mephitis ædem locum; quem qui intravere moriuntur. Simili modo Hieropoli in Aſia, Matris tantum Magnæ ſacerdoti innoxium.*

Sic Strabo quoque, ubi de Samo loquitur, hæc de Thymbria addit: *Apud quam ſacra ſpelunca eſt Charonium nomine, quæ peſtilentibus exhalationibus etiam aves necat.*

Hujus-

Hujuſmodi antra ſive venenoſo halitu exitio eſſent avibus, brutis aliis, imo & ad ipſa nimis prope accedentibus, vel intrantibus, hominibus; ſæpius aliquod Oraculum ſibi adjunctum habebant: uti tam ex primùm hîc allato Strabonis loco, quam ex ſequenti nunc, liquet. Quamvis Avernus ille de quo hîc loquitur, non tam antrum quam lacus eſſet, qui ſubterraneum Oraculum ſibi in vicinia haberet. Ita autem de ipſo loquitur: Περικλείεται δὲ Ἄορνος ὀφρύσιν ὀρθίαις ὑπερκειμέναις πανταχόθεν πλὴν τοῦ εἴσπλου, νῦν μὲν ἡμέρως ἐκπεπονημέναις, πρότερον δὲ συνηρεφέσιν ἀγρίᾳ ὕλῃ μεγαλοδένδρῳ καὶ ἀβάτῳ, αἳ κατὰ δεισιδαιμονίαν κατάσκιον ἐποίουν τὸν κόλπον. προσεμύθευον δὲ οἱ ἐπιχώριοι καὶ τοὺς ὄρνεις τοὺς ὑπερπετεῖς γινομένους, καταπίπτειν εἰς τὸ ὕδωρ, φθειρομένους ἀπὸ τῶν ἀναφερομένων ἀέρων, καθάπερ ἐν τοῖς Πλουτωνίοις· καὶ τοῦτο χωρίον Πλουτώνιόν τι ΥΠΕΛΑΜΒΑΝΟΝ, καὶ τοὺς Κιμμερίους ἐνταῦθα λέγεσθαι· καὶ εἰσέπλεόν γε οἱ προθυσάμενοι [καὶ] ἱλασόμενοι τοὺς καταχθονίους δαίμονας, ὄντων τῶν ὑφηγουμένων τὰ τοιάδε ἱερέων, ἐργολαβηκότων τὸν τόπον. Ἔστι δὲ πηγή τις αὐτόθι ποτίμου ὕδατος ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ. τούτου δ' ἀπέχουσι πάντες, τὸ τῆς Στυγὸς ὕδωρ νομίσαντες· καὶ τὸ μαντεῖον ἐνταῦθά που ἵδρυται· τόν τε Πυριφλεγέθοντα ἐκ τῶν θερμῶν ὑδάτων ἐτεκμαίροντο τῶν πλησίον τῆς Ἀχερουσίας. Ἔφορος δὲ τοῖς Κιμμερίοις προσοικειῶν [τὸν τόπον] φησὶν αὐτοὺς ἐν καταγείοις οἰκίαις οἰκεῖν, ἃς καλοῦσιν ἀργίλλας, καὶ διά τινων ὀρυγμάτων παρ' ἀλλήλους τε φοιτᾶν, καὶ τοὺς ξένους εἰς τὸ μαντεῖον δέχεσθαι, πολὺ ὑπὸ τῆς γῆς ἱδρυμένον· ζῆν δὲ ἀπὸ μεταλλείας καὶ τῶν μαντευομένων, καὶ τοῦ βασιλέως, ἀποδείξαντος αὐτοῖς σύνταξεις. εἶναι δὲ τοῖς περὶ τὸ χρηστήριον ἔθος πάτριον, μηδένα τὸν ἥλιον ὁρᾶν, &c.

Includitur Avernus ſuperciliis rectà ſurſum enatis, & undique præterquam in aditu eminentibus; ac nunc quidem cultura elaboratis. Olim enim ſylva inacceſſa magnarum arborum obſita, ob ſuperſtitionem, *ipſum locum obumbrabant. Additum eſt ab accolis fabulæ hoc, aves quæ ſupervolarent*

in aquam decidere, exanimatas aëris exhalatione; quemadmodum in Plutoniis locis fit. Nam & Avernum pro loco Plutoni dicato deputabant; & Cimmerios ibi fuiſſe indicatum habitare; ac qui intro navigarent prius ſacrificiis placabant Genios Manes, cum eſſent Pontifices, qui [NB.] conducto iſto loco, *hujuſmodi ſacra præmonſtrarent. Ibidem fons eſt aquæ potabilis ad ipſum mare, ſed eâ omnes abſtinebant,* Stygis aquam eſſe putantes. *Ibidem alibi Oraculum eſt conditum, & Pyriphlegethontem ex aquis calidis Acheruſiæ vicinis exiſtimabant, ibi eſſe. Ephorus vero, Cimmeriis locum illum dicans, hos habitare ait in ſubterraneis ædificiis, quas Argillas vocent, ac per foſſas quaſdam inter ſe commeare, hoſpiteſque eadem viâ ad Oraculum deducere altè inter terram conditum: victum eos metallis effodiendis quærere, & ab iis accipere qui Oraculum conſulunt; ac regem iis conſtituiſſe eo nomine ſtipendium.*

At ſcrobs illa de qua Plinius jam allato loco loquitur, à Franciſco Schotto & Hieronymo Capugnano, in Itinerarii Italici parte tertia, hoc modo deſcribitur: *Oſtenditur quidem ad pedem montis, quo lacus Anianus cingitur, haud procul ab aquis ipſis, antrum ſimile fundo plano in montem ambiens per paſsus decem vel octo, cujus fauces amplæ ſatis duos, vel plures in ingreſſu ſimul intromittere poſſunt, ſed ſenſim declivi in arctum teſtudine deſinit, ubi è profundo per ſaxi poros inviſibiles ferventes exhalat ſpiritus, verum adeo tenues ſiccos, atque ſubtiles; ut eorum nullus videatur fumus, aut vapor; quamvis aërem ventis infuſum, cavernæque frigorem calore vehementi mox ſpiſſent, & mutent in aquam, ſicuti ſtillæ in ima teſtudine dependentes, & ex obſcuro adverſus oſtii lucem ſtellularum in modum ſcintillantes indicant. Hydrargyrii vel argenti vivi guttæ apparent à longè, quemadmodum etiam plurimorum fert opinio,*

nio, vulgoque perſuaſum eſt. Quin etiam ab omnibus creditum eſt, ſi quid vivi intra limitem ingreſſu FOSSULA *deſignatum tranſierit, vel projiciatur in cavernam interiorem, id ipſum mox concidere, & exanimari, imò prorſus enecari, niſi protinus extractum in aquis ſtagni vicinis immergatur; quarum frigore recreari quam primum, ac ſenſim reviviſcere conſtat. Cujus rei periculum faciunt in dies peregrini, & advenæ cognoſcendarum rerum ſtudioſi, pullos gallinaceos, aut canes funibus nexos, aliudve quid vivi in antrum projicientes. Leander Albertus memoriæ prodidit Caroli Octavi, Galliæ Regis juſſu (cum is ante annos* 114 *plus minus, pulſis Hiſpanis, aliquandiu regno potiretur Neapolitano, aſinum intruſum confeſtim vertigine captum cecidiſſe, & expiraſſe. Alius qui de balneis iſtis ſcripſit, ante ducentos ferè annos, temerarium militem armatum ſuo tempore in eodem antro miſerè periiſſe tradidit. Cæterum præſente Carolo Cliviæ principe, ſicut Corona Pighius aſſerit ſe vidiſſe, ductores Hiſpani duos validos canes villaticos projecerunt in antrum, quamvis admodum reluctantes, ſic ut idem periculum, & antea ſubiiſſe viderentur; extracti exanimes, per aquarum baptiſma revocati ſunt ad vitam, ſed alter eorum principis juſſu retractus in antrum denuo, cum periclitari coactus eſſet, nec anabaptiſmate reviviſceret, tanquam cadaver in ripa relictus eſt. Non magna tamen interpoſita mora, veluti exitus profundo ſomno reſurgens, nonnihilque ceſpitans ac vacillans, quam ociſſimè potuit fugam arripuit: cunctis qui videbant ridentibus, & Carolo canem laudante, quod Orco victima cadere noluiſſet. Poſt hæc facem ardentem ultra limites in cavernam porrexere, quæ demiſſa ſolum verſus extingui protinus, evecta nonnihil in altum rurſum inflammari viſa eſt. Illudque profectò docuit experimentum, ſpiritus ex fundo prodeuntes fervore ſiccitateque vali-*

validiores in imo, mox levia flammarum nutrimenta diſſipare, laxiores autem atque imbecilliores in alto, rurſum calidos, ac pingues facis fumos flammare, quemadmodum videmus accenſæ candelæ flammam per alterius extinctæ fumum in admotam tranſilire, ſoliſque radios vehementiores ſpeculo injectos ſtupam admotam comburere. Certe cum ante annos triginta ſtudiorum cauſa peragraret Italiam Pighius, diligentius perſcrutandi ſingula, ex quibus doceri poſſet, cupidine flagrans, & Puteolis jam dicta miracula videns, attonitus, cauſas eorum non potuit non inveſtigare propiùs. Non perſuadebatur enim Hydrargyrii, vel argenti vivi guttas eſſe, quas à longe reſplendentes in extremo cavernæ videbat. Igitur juvenili quadam audacia FOSSULAM *transgreditur, & corpore paululum inclinato propius accedens, aquæ limpidiſſimæ guttas eſſe didicit, digitiſque detergens eas è ſcabra montis teſtudine comitibus oſtendit, juſſitque ut crederent, vel intrarent & experirentur. Quod & factum fuit. Nam acceſſerunt ambo, ſcilicet* Antonius Amstelus *&* Arnoldus Niveldius *Batavi Ultrajectini, ex equeſtri ſtirpe juvenes, qui erant ejus itineris comites. Et quamvis aliquantisper moram in antro traxerit, vel ad horæ ſemiunciam ampliuſve, atque calores à pedibus per crura genuaque ſenſerit exſurgentes, non tamen vertigo vel capitis dolor ullus acceſſit; ſudores tantùm in fronte ac temporibus, ob loci caliditatem erumpebant. Experientia itaque didicit, fervores ſive ſpiritus illos noxios prope ſolum, ubi primum erumpunt, vehementiores eſſe, atque opprimere ibidem animalia puſilla, vel quadrupedia verſus terram ſemper capite prona; atque æſtu nimio quamprimum ſuffocare vitales eorum ſpiritus, dum ſiccas illas ac ferventes exhalationes anhelitu coguntur attrahere, quas aquarum repentina frigora rurſum expellunt, ſi confeſtim ſtagno mergatur animal,*

calo-

caloribus nimium oppreſſum. Interim ductor Italus, ſtabularius, mirari vehementer temeritatem illam, obſtupeſcere ſucceſſum & exitum, & rogitare non ſemel, an magiæ peritus eſſet, nec aliud ſibi perſuadere, quam ſecretis quibusdam incantamentis præſentiſſimam illam peſtim averruncaſſe. At vero ille plebejam hanc ſimplicitatem riſit affatim, quæ Magicis artibus aſcribere plerumque ſolet opera quæcumque magna, & effectus raros, quorum cauſas non intelligit.

Nunc, quæſo, conſideremus quæ ratione miraculorum, aliorumque, quæ de locis iſtis narrantur, perpendenda veniunt. In primo itaque Strabonis loco videmus, ex modo ſcribendi, ipſum (uti neque alibi nimis credulus eſt) fidem ejuſmodi narratiunculis non admodum adhibere; Imo contrarium potius liquere, ex talibus loquendi modis, *ut ajunt, & qui horum Deorum curationibus aliquid tribuunt*, &c.

Porro notanda, 1. quæ de *peritis ſacerdotibus affert:* 2. quæ de *propriis ſacerdotum ſomniis pro ægrotis* loquitur; atque hinc 3. *de curationes præſcribentibus: ac* 4. *de Deorum opem invocantibus* &c. 5. *Ægrotos, ſive illi in antrum ipſi deſcenderent, ſive extra illud permanerent*, ſemper quamdiu ibi conſulendi gratia moras traherent, ſub poteſtate ac conductu ſacerdotum permanſiſſe: ac ſi 6. *propriis* ſomniis animum adverterent, *ſacerdotibus Myſtagogis* ac conſiliariis uti debuiſſe. Ex quibus omnibus ſatis clare perſpicimus; cuncta ibi fere eodem modo comparata, ſeu conſtituta fuiſſe, quo in antro Trophonii: ipſoſque conſultores hîc æque potuiſſe decipi, & antequam, & dum ſacerdotes pro ipſis indormirent; & antequam ipſi ſua ſomnia obſervarent, & dum ſic (procul dubio etiam pellibus ſubſtratis) ſomnos ac ſomnia caperent. Nam medicamenta narcotica, mentemve aliter turban-

tia, hîc æque locum habere poterant; aliaque his fraudibus adornandis apta: dum interim quoque horum ſomniorum interpretatio à Myſtagogis illis ac conſiliariis ſacerdotibus dependeret. Quibus ibi contradicere, quam periculoſum iſtis Oraculum conſulentibus fuerit, præſertim myſteriis ibi aliquibus initiatis, facillime quivis comprehendere poteſt. Verum operæ pretium erit lectori hæc cum illis quæ ad dictum Antrum Trophonii perpetrabantur, contuliſſe.

Porro conſiderandi veniunt *juvenes* illi & *ephebi*; quos, cum prætenderetur hominibus aliis, ibi non conſulentibus ſcilicet, verum eaſdem ob cauſas, ob quas ſatelles ille Demetrii (de quo Pauſanias loquitur) locum iſtum noxium atque exitioſum eſſe, tamen ibi abſque ullo periculo verſatos fuiſſe (quin & ipſos eo à ſacerdotibus introductos conſultores) perhibetur.

Nudi quippe & *uncti* eo, dum taurum in antrum iſtud intruderent, ſimul introibant: quæ unctio adhibita fuit vel medicaminis loco, contra halitus venenoſos inde procedentes; vel, ſi re vera halitus inde tam noxii ac venenati non procederent (uti mihi certe ſumme probabile eſt) prætextui illa inſerviret; quaſi in talibus feſtis iſta unctione præmunirentur, cum tamen taurus ille vaporibus iſtis exanimatus concideret. Certe hic, præter ſuffimenta, etiam alia adhiberi poterant: imprimis ibi, quo ulterius ille taurus protruſus fuerat: præterquam quod & ibi clam aliquid ori hujus tauri ingeri potuerit, aut naribus illiniri, quo ſubito vel quaſi, vel revera, exanimatus concideret.

At Sacerdotes ibi intrà non ſolum verſabantur, verum etiam illos qui Oraculum conſulere volebant, eo introducebant, [ut *Pontifices* illi qui ad Avernum *conducto iſto loco*, ibi inter ſe per foſſas aliquas ſubterraneas occultè commeabant, hoſpitesque ad Oracula deducebant; quibus Pontificibus ſic fraudibus

bus parandis maxima occaſio erat] quandoque & per aliquot dies iſtos abſque cibo detinebant: quod illi procul omni dubio miraculo deputabant: uti & æque quod ſic Sacerdotes ibi ſemper ſine periculo verſarentur. Idem interim Miraculum fingebatur; ut *Hieropoli in Aſia*, ubi ſimile Antrum, Plinio (lib. II. c. 93.) teſte erat, *Matris tantum magnæ ſacerdoti innoxium.* Quod ſuperſtitione nimia tactis facile perſuaderi potuit: cum illis horrorem injicerent Antiſtites, quo minus audacter veritatem rei experiri auderent. Quod circa aquam Stygiam, (quam pro venenata atque exitioſa venditabant ac de qua alibi loquor) ſic quoque locum habebat; donec diſcuſſa ſuperſtitionis caligine, aliiſque pluribus, cum tempore intervenientibus veritas detecta fuit. Ita namque & Hirpinorum familiæ iſtæ emortuæ ſunt; de quibus Plinius lib. 7, cap. 2. *Haud procul urbe Roma, in Faliſcorum agro, ſunt paucæ familiæ quæ Hirpiæ vocantur, quæ ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soracten Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non adurantur; & ob id perpetuo Senatus-conſulto: militiæ omniumque aliorum munerum vacationem habent.*

Non mirum igitur Virgilium [ac poſt ipſum Silium Italicum] id religioni ac miraculo adſcribere, lib. Ænead. II. ubi Aruns:

Summe Deum, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia planta.

Strabo autem lib. 5. de hoc prætenſo miraculo ita loquitur; dum id non Apollini, verum Feroniæ Deæ factum vult: Ὑπὸ δὲ τῷ Σωράκτῳ ὄρει Φερονία πόλις ἐστὶν ὁμώνυμος ἐπιχωρίᾳ τινὶ δαίμονι τιμωμένῃ σφόδρα ὑπὸ τῶν περιοίκων, ἧς τέμενός ἐστιν ἐν

τὸ τόπῳ θαυμαστὴν ἱεροποιΐαν ἔχον : γυμνοῖς γὰρ ποσὶ διεξίασιν ἀνθρακίαν καὶ σποδιὰν μεγάλην οἱ κατεχόμενοι ὑπὸ τῆς δαίμονος ταύτης ἀπαθεῖς, καὶ συνέρχεται πλῆθος ἀνθρώπων ἅμα τῆς τε πανηγύρεως χάριν, ἣ συντελεῖται κατ' ἔτος, καὶ τῆς λεχθείσης θέας.

Sub monte Soracte urbs Feronia eſt, cognominis indigenæ cuidam deæ; quam vicini ſtudioſe venerantur: atque eſt ibi lucus Feroniæ, in quo ſacrificium perpetratur mirabile. Correpti enim ejus numinis afflatu homines nudis pedibus prunarum ardentium ſtruem illæſi perambulant, & quotannis eo turba hominum, cùm ſolennis conventus, tum ſpectaculi ejus cauſa confluit.

Hæc Strabo, qui alias ſeſe longe aliter, circa talia, prodit, ſecundum vulgi opinionem loquitur: non tamen M. Varro. de quo ita ad Virgilii verſus modo allatus Servius:

Neque id ita mirum eſſe debet, aut multis adeo novum eſt: cum videamus ſæpe per encænias, aliaque ſolennia feſta, circulatores, ſeu circumforaneos ſcurras, ac præſtigiatores non minora perficere miracula, dum flammas ore evomunt, candens ferrum in ore circumrotant, manuſque ſtanno liquefacto lavant, pluraque alia quæ vulgo non ſtupenda ſolum, verum & diabolica videntur, perpetrant.

Non tamen præfracte negare velim, aliquod circa talia antra ac ſcrobes naturæ miraculum potuiſſe intercurrere. Sed quale de Averno olim narratum fuit.

Quod attinet autem ad ſcrobem illam Plutoniam, quam Itali *la grotta delli cani* appellant, (cujus quoque nullam meliorem deſcriptionem, hac data, reperiri credo,) iſtam tam miraculoſam, ex mera credulitate hominum fuiſſe, quam optime oſtendit Pighius, ſuo experimento audacter ſane ac cordate ſumpto: tum, quoque guttulas illas pro argento habitas, meram fuiſſe aquam, cujus ſtillæ ibi antri lateribus adhærebant.

Quin

Quin & animalia bruta obſtipo capite eo intruſa, facilius longè quam homines ibi ſuffocationis periculum incurriſſe, ac militem armatum citius ac facilius ſuffocatum fuiſſe, non uſque adeo mirum; quod halitus illi forte ſub galea detenti (quibus accedebat defectus liberæ reſpirationis) illum vehementius obnubularint.

Interim docet quoque experimentum iſtud à Carolo Cliviæ principe factum, non ita pernitioſum iſtum halitum fuiſſe. Niſi quis velit canem illum, qui poſt baptiſmum iſtum, ex aqua extractus ſic ſenſim reſpirare cæperat, ac poſt ſubito ſeſe in fugam dabat, non nimis alte in iſtud antrum fuiſſe intruſum.

Cui tamen reſponderi poteſt, eum jam ſecunda vice intruſum fuiſſe, adeoque & illud periculum plus ſemel, intra breve temporis ſpatium ſubiiſſe.

Aſt illud ipſius Pighii experimentum evincit, alia nunquam recte ac debite capta fuiſſe: vel ſaltem illa ad noſtram non perveniſſe notitiam; diſſimulata, ſcilicet, ab iis, quibus inde lucrum ac commoda redundabant: ſicut & adhuc ibi fit.

Namque ille (cum aliàs dicant breviſſimo temporis ſpatio animalia ibi fuiſſe enecta) *per aliquod temporis ſpatium ſubſiſtens* in antro iſto, nihil ſentiebat præter *vertiginem* aliquam, *& capitis dolorem;* ac ſolummodo in fronte, & circa tempora, ſudore aliquo ſuffundebatur, ex calidiori loci conſtitutione. Interim paſtor ille Italus ibi præſens, hæc tam maxime mirabatur, ut non niſi arte magica, aut per incantationes illa Pighium crederet perpetraſſe.

Quod, ut dixi, clare oſtendit, experimenta ibi non ſatis audacter, adeoque nec ſatis accurate fuiſſe facta, ac ſuperſtitionem ab una, fraudeſque ab altera parte, ſemper prævaluiſſe; veritatemque rei (ſicut & halitus iſtos animalia) ſemper ſuffocaſſe.

Videmus igitur ex talibus, etiam alia alibi Charonea ac Plutonia nobis non abs re eſſe ſuſpecta: quamvis, ut ſupra dixi, non negare velim antra aliqua venenatis ſuis exhalationibus noxia, imo & perniciosa animalibus in illa nimis alte penetrantibus aut olim fuiſſe, aut adhucdum alicubi eſſe. Cujuſmodi halitus ac vapores maligni quandoque in auri, argenti, aliorumque metallorum fodinis quandoque ſubito exoriuntur, homineſque in illis verſantes ſubito ſuffocare, atque etiam enecare valent. Verum hæc & ſimilia naturalibus cauſis, quanquam non ſemper bene cognitis, effectus ſuos debent, non miraculis, cauſiſve præternaturalibus: præſertim ubi ſacerdotes ſibi lucrum ac commoda reperiunt. Quæ certe impedimento ſunt quominus in rei veritatem rite penetrare queamus: ac quidem imprimis, ſi præoccupatis opinionibus, ac quidem ex ſuperſtitione ortis, laboremns.

Hoc interim ut notem omittere non poſſum, Eruditiſſimum virum J. Cæſ. Bulengerum, in ſuo de Oraculis libro, citare Plinii lib. 10. cap. 95. ex eoque afferre hæc verba, *Chaonias ſcrobes*, & *fatidicos ſpecus* [quaſi hæc ſe abſque ullo intervallo ſequerentur] ac tum porro addere: *Ex quo apparet Dodone, quemadmodum & Delphis, fuiſſe ſpiraculum, unde aura fatidica in ſacerdotis corpus tranſiret.* Cui errori, ſane immani, refellendo, ſola Plinii verba, à me ſupra adducta abunde ſufficiunt: ac quidem imprimis, ſi ea hoc modo, cum magno illo Caſaubono, legamus: *Spiracula vocant, alii Charonea, ſcrobes malignum ſpiritum exhalantes. Item in Hirpinis Amſancti, ad Mephitis ædem locum, quem qui intravere, moriuntur. Simili modo Hierapoli in Aſia, Matris tantùm magnæ ſacerdoti innoxium.* Poſt quæ verba tunc, nullis aliis interjectis, hæc ſequuntur. *Alibi fatidici ſpecus, quorum exhalatione temulenti futura præcinunt, ut Delphis, nobiliſſimo Oraculo.* Præterquam quod

quod nullus veterum de hujuſmodi ſpiraculo in Dodone ſomniet. At videtur vir doctiſſimus hîc memoriæ ſuæ nimium fidiſſe: neque ipſum Plinii textum conſuluiſſe, dum hæc ſcriberet. Verum enim vero nunc ad propoſitum revertamur.

Quod verò in Oraculis per ſomnia conſulendis non ſolum per ſomniorum interpretationem à Prophetis Sacerdotibuſve factam; ſed & per carmina, quaſi à Dîs illis fatidicis, quandoque reſpondetur, oſtendit nobis (inter alios) Pauſanias in Meſſenicis, in hunc modum: *Ajunt itaque Thebani, cum prope eſſet ut cum hoſte ad Leuctra congrederentur, miſſos qui & alia Oracula, & eum qui in Lebadea colitur, deum conſulerent: & ſanè ab Iſmenio, Ptoo, Abis, Delphis, miſſa reſponſa commemorantur. Quæ verò ſenariis Heroicis vaticinatus fuerit Trophonius, hæc perhibentur:*

Ne petite ante hoſtem ſacrum quam cura trophæum
Sit vobis poſuiſſe. hîc, ſcutum ornate, quod acer
Fixit Ariſtomenes Meſſenius: ipſe inimicas
Senatorum acies, infeſtaque tela refringam.

At potius audiamus ipſum Pauſaniam Græcâ lingua loquentem: Φασὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι μελλούσης τῆς μάχης ἔσεσθαί σφισιν ἐν Λεύκτροις, ἔς ἄλλά τε ἀποστεῖλαι χρηστήρια καὶ ἐρησομένους τὸν ἐν Λεβαδείᾳ θεόν. λέγεται μὲν οὖν καὶ τὰ παρὰ τοῦ Ἰσμηνίου καὶ τοῦ Πτώου, πρὸς δὲ τὰ ἐν Ἀβαῖς τε χρησθέντα καὶ τὰ ἐν Δελφοῖς. Τροφώνιον δέ φασιν εἰπεῖν ἑξαμέτρῳ·

Πρὶν δορὶ συμβαλέειν ἐχθροῖς, στήσασθε τρόπαιον,
Ἀσπίδα κοσμήσαντες ἐμὴν, τὴν εἵσατο νηῷ
Θοῦρος Ἀριστομένης Μεσσήνιος. αὐτὰρ ἐγώ τοι
Ἀνδρῶν δυσμενέων φθίσω στρατὸν ἀσπιστάων.

Aſt

Aſt pluribus quandoque modis in uno eodemque Templo Fatidico reddebantur Oracula: per verſus ſcilicet aliquando, quaſi à Deo ipſo pronuntiatos, aut per Antiſtites Prophetas, Dei iſtius inſtinctu quaſi prolatos: aliquando verò per Sortes, quibus aut verſus, aut verba, aut characteres inſculpta vel inſcripta erant; aut aliis modis ab hiſce diverſis [quæ omnia adhuc longè clariùs perſpiceremus, puto, ſi nobis copia eſſet quinque iſtorum Voluminum Hermippi; qui, teſte Tertulliano, hæc Oracula cuncta, *cum ſuis & Originibus & ritibus & relatoribus, cum omni deinceps hiſtoriâ Somniorum, pleniſſimè præſcripſit.*] Sic in Serapidis Templo Canobitico & per inſomnia (uti ſuperius exemplo oſtenſum eſt) & alium modum prorſus ridiculum; quem modo citatus Pauſanias declarat, dum de Pharis Achaicis Oraculoque Mercurii, ibi & ſuâ ætate conſuli ſolito, libro ſeptimo, hæc loquitur: Παρὰ δὲ αὐτῷ καὶ χρηστήριον καθέστηκε. κεῖται δὲ πρὸ τοῦ ἀγάλματος ἑστία, λίθου καὶ αὐτή· μολίβδῳ δὲ πρὸς τὴν ἑστίαν προσέχοντες λύχνοι χαλκοῖ. ἀφικόμενος οὖν περὶ ἑσπέραν ὁ τῷ θεῷ χρώμενος λιβανωτόν τε ἐπὶ τῆς ἑστίας θυμιᾷ, καὶ ἐμπλήσας τοὺς λύχνους ἐλαίου καὶ ἐξάψας, τίθησιν ἐπὶ τὸν βωμὸν τοῦ ἀγάλματος ἐν δεξιᾷ νόμισμα ἐπιχώριον (καλεῖται δὲ χαλκοῦς τὸ νόμισμα) καὶ ἐρωτᾷ πρὸς τὸ οὖς τὸν θεὸν, ὁποῖόν τι καὶ ἑκάστῳ τὸ ἐρώτημά ἐστι. τὸ ἀπὸ τούτου δὲ ἄπεισιν ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐπιφραξάμενος τὰ ὦτα. προελθὼν δὲ ἐς τὸ ἐκτὸς, τὰς χεῖρας ἀπέχει ἀπὸ τῶν ὤτων, καὶ ἧς τινος ἂν ἀκούσῃ φωνῆς, μάντευμα ἡγεῖται. Τοιαύτη καὶ Αἰγυπτίοις ἑτέρα περὶ τοῦ Ἄπιδος τὸ ἱερὸν μαντεία καθέστηκεν.

Proximo ipſi loco Oraculum eſt: antè (Mercurii) ſignum Veſta, & ipſa Marmorea: appoſitæ ei ſunt plumbo ferruminatæ æneæ lucernulæ. Qui Deum conſulunt Veſtam primùm thure incenſo placant; deinde oleo infuſo lucernas accendunt. Tum verò in aræ dextera parte nummum pa-

patriâ notâ ſignatum (appellant æream) dedicant. Ubi quod ex uſu fuerit interrogavit, aurem ſimulachro admovet ; inde E FORO *abiens manibus aures premit. Ubi è foro exceſſit , amotâ manu , quam primùm excepit vocem , eam ſibi Oraculi loco ducit. Talis etiam* (NB.) *apud Ægyptios* IN SERAPIDIS FANO *celebratur Oraculi religio.*

Compara , quæſo Lector, cum hiſce illa quæ inferius adduco , ubi per occaſionem ago de Sortibus Chriſtianorum per auditum acceptis : dum ſcilicet iſti ſuperſtitioſi nimis homines Eccleſiam ingreſſi , primam quam audiebant Diaconi vocem vel Periodum , pro ſorte ſive Oraculo divinitus dato acciperent. Videbis enim hæc ab illis originem traxiſſe : uti plurima alia, tam mala quam bona, ex Ethniciſmo in Chriſtianiſmum tranſlata , antiquitatis Ethnicæ ac Chriſtianæ indagatoribus non præjudicatis conſtat; [quodque alia occaſione forſan , Deo vitam mihi protrahente , demonſtrabo in opere apud me partim confecto , partim affecto , de perſonis , muneribus, ritibus, cæremoniis ac conſuetudinibus primitivæ Chriſtianorum Eccleſiæ, eorumque partim (ac præcipuè quidem,) ex Judaiſmo , partim ex Ethniciſmo origine.] Atqui in hiſce ſimilibuſque nullis impoſturis præſtigiiſve Diabolicis opus fuiſſe, per ſe, uti exiſtimo, ſatis clarè patet.

CAPUT XII.

De Oraculo Apidis; cujus notæ à diverſis diverſe admodum deſcribuntur: tum de Mnevi bove, &c. Modi diverſi quoque per Apidem Oracula reddendi, perpenduntur: atque hinc quali quantove in pretio iſtud Oraculum habuerint, cum Ochus, tum Cambyſes, tum Cæſar quoque Auguſtus: ac qualia ac quam horrenda Antiſtites de hujuſmodi Magnatibus commenti fuerint.

VErum enimvero conſideremus nunc, *Apidis* Ægyptiaci, ejuſdemque Oraculi, Hiſtoriam (ut qua occaſione & alia Oracula illuſtrabuntur) ac videamus 1°. quid Plinius (cap. 46. libri VIII.) de hac divina beſtia, vel, ſi mavis, beſtiali Deo, teſtetur. Sunt autem illa hæc ſequentia: *Inſigne ei, in dextro latere, candicans macula cornibus Lunæ creſcere incipientis: nodus ſub lingua, quem cantharum appellant. Non eſt fas eum certos vitæ excedere annos, merſumque in ſacerdotum fonte enecant, quæſituri luctu alium: & donec invenerint mœrent, deraſis etiam capitibus:* NEC TAMEN UNQUAM DIU QUÆRITUR. *Inventus deducitur Memphim à Sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, Auguria populorum. Alterum intraſſe lætum eſt, in altera dira portendit. Reſponſa* PRIVATIS *dat, è manu conſulentium cibum capiendo. Germanici Cæſaris manum averſatus eſt, haud multo poſt extincti. Cætero ſecretus cum ſe proripuit in cœtus, incedit ſummotu lictorum, grexque puerorum comitatur carmen honori ejus canentium. Intelligere videtur & adorari velle. Hi greges repente lymphati futura præcinunt.*

Quæ in modo citatis Plinii verbis primò notanda veniunt, ſunt

ſunt notæ quibus ille Apis à cæteris bobus dignoſcitur: duas tantum Plinius memorat notas, candicantem lunam &c. & cantharum ſub lingua; quem Solinus tamen omittit. Ab hiſce utroque longe antiquior Herodotus valde diſcrepat: ut qui hoc modo de Api loquitur: Ἔχει δὲ ὁ μόσχος οὗτος ὁ Ἆπις καλεόμενος σεμήϊα τοιάδε· ἐὼν μέγας, ἐπὶ μὲν τῷ μετώπῳ λευκὸν τετράγωνον φορέει· ἐπὶ δὲ τοῦ νώτου, αἰετὸν εἰκασμένον· ἐν δὲ τῇ οὐρῇ, τὰς τρίχας διπλᾶς· ἐπὶ δὲ τῇ γλώσσῃ, κάνθαρον.

Habet autem hic vitulus qui appellatur Apis hæc ſigna, (toto corpore) niger eſt, in fronte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem AQUILÆ, *in lingua ſcarabæum, duplices in cauda pilos.*

Ab hoc item diſcrepat P. Mela; qui libro I. cap. 9. eum deſcribens ait: *Bos niger certis maculis inſignis, & caudâ linguaque diſſimilis aliorum.*

Strabo vero [nec puto me multum peccare, ſi hîc ſcriptores non juſto ordine ratione Chronologiæ, aut ipſorum vivendi ætatis adducam] Strabo lib. 17. de illo hoc modo loquitur: Ὅπου ὁ βοῦς, ὁ Ἆπις ἐν σηκῷ τινι τρέφεται, θεὸς ὡς ἔφην νομιζόμενος, διάλευκος τὸ μέτωπον καὶ ἄλλα τινὰ μέρη τοῦ σώματος· τὰ δ᾽ ἄλλα μέλας· οἷς σημείοις ἀεὶ κρίνουσι τὸν ἐπιτήδειον εἰς τὴν διαδοχήν, ἀπογινομένου τοῦ τὴν τιμὴν ἔχοντος. Ἔστι δὲ αὐλὴ προκειμένη τοῦ σηκοῦ, ἐν ᾧ καὶ ἄλλος σηκὸς τῆς μητρὸς τοῦ βοός· εἰς ταύτην δὲ τὴν αὐλὴν ἐξαφιᾶσι τὸν Ἆπιν καθ᾽ ὥραν τινά, καὶ μάλιστα πρὸς ἐπίδειξιν τοῖς ξένοις. ὁρῶσι μὲν γὰρ καὶ διὰ θυρίδος ἐν τῷ σηκῷ· βούλονται δὲ καὶ ἔξω· ἀποσκιρτήσαντα δ᾽ ἐν αὐτῇ μικρά, ἀναλαμβάνουσι πάλιν εἰς τὴν οἰκείαν στάσιν.

Ibi bos Apis in ſepto quodam alitur, & ut diximus, apud eos pro Deo habetur, albus frontem & quasdam corporis partes, cætera vero niger. Quibus ſignis judicant, qui ſit ad ſucceſſionem idoneus, alio defuncto. Ante id ſeptum aula

 la

la quædam eſt, & in ea aliud ſeptum Matris iſtius bovis. In hanc aulam nonnunquam Apis emittitur, præſertim ut PEREGRINIS *oſtendatur. Alias enim per feneſtram quandam videtur. Sed volunt ut etiam extra ſpectetur; itaque, ubi paulululum foris exultim luſit, rurſus in proprium locum recipitur.*

Ammianus Marcellinus lib. XXII. cap. 15. hoc modo hiſtoriam narrat: *Eſt enim Apis bos diverſis genitalium notarum figuris expreſſus, maximéque omnium corniculantis lunæ ſpecie latere dextro inſignis: qui cum poſt vivendi ſpatium præſtitutum, ſacro fonte immerſus è vitâ abierit (nec enim ultra trahere eum ætatem* QUAM SECRETA PRÆSCRIBIT *auctoritas Myſticorum: nec niſi ſemel in anno bos femina inventa cum notis certis offertur) alter cum publico quæritur luctu: & ſi omnibus ſignis conſummatus reperiri potuerit; ducitur Memphim urbem frequentem, præſentiaque numinis Æſculapii claram. Cumque initiante Antiſtitum numero centum, inductus in thalamum eſſe cœperit, conjecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare: & adeuntes quoſdam indiciis averti videtur obliquis: ut offerentem cibum aliquando Germanicum, ſicut lectum eſt, averſatus, portenderat paulò poſt eventura.*

Accedat hiſce Ælianus; qui in hiſtoriæ Animalium lib XI. cap. 9. inter alia, hæc ſequentia de Api tradit: Σημεῖα δὲ αὐτοῦ καὶ γνωρίσματα λέγει μὲν καὶ Ἡρόδοτος καὶ Ἀρισταγόρας· οὐχ ὁμολογοῦσι δὲ αὐτοῖς Αἰγύπτιοι. ἐννέα καὶ εἴκοσι γὰρ αὐτὰ εἶναί φασι· καὶ ἐμπρέπειν τῷδε τῷ ἱερῷ βοΐ· τίνα δὲ ταῦτ' ἐστι, καὶ ὅπως διέσπαρται κατὰ τοῦ σώματος τοῦ ζῴου, καὶ ὅν τινα τρόπον οἱονεὶ διήνθισται αὐτοῖς ἀλλαχόθεν εἴσεσθε· ὅτου δὲ τῶν ἀστέρων ἕκαστον σημεῖον διὰ συμβόλων ἀνήπτεται τὴν φύσιν, Αἰγύπτιοι τεκμηριῶσαι ἱκανοί.

Inſignes ejus notas Herodotus atque Ariſtagoras explicant.

Qui-

Quibus Ægyptii non aſſentiuntur: novem enim & viginti eas huic ſacro bovi aptas & conſentaneas eſſe dicunt. Quænam ſint, tum quemadmodum per corpus ſparſæ, tum ut ipſis quaſi floribus inſignitus ſit, aliunde intelligendum. Cujuſnam autem ex ſideribus naturam unumquodque inſigne per notas deſignet, Ægyptii ſatis ſuperque declarant.

Ac paulò poſt ita pergit: Ὅταν δὲ διαρρύσῃ ἡ φήμη τὸν θεὸν Αἰγυπτίοις τετέχθαι λέγουσα, τῶν γραμματέων τῶν ἱερῶν τινες, ὥσπεροῦν μάθημα παιδὶ ἐκ πατρὸς παραδοθὲν ἀκριβοῦντες τὸν ὑπὲρ τῶν σημείων ἔλεγχον, ἥκουσιν ἐνταῦθα, οὗ τοῦ θεοῦ φασὶν Αἰγυπτίου βοὸς τὸ βρέφος ἐτέχθη. καὶ κατά γε τὴν ὑφήγησιν τοῦ Ἑρμοῦ τὴν πρεσβυτάτην, οἰκίαν τε ἐγείρουσιν, ἔνθα δήπου ὁ διαιτήσεται τήν γε πρώτην, εἰς ἡλίου μὲν ἀναβολὰς ὁρῶσαν, τροφὰς δὲ τὰς τοῦ βρέφους ὑποδέξασθαι, καὶ μάλα γε ἱκανήν. τεττάρων γὰρ δεῖ μηνῶν ἐν γάλαξι τόνδε εἶναι τὸν μόσχον. ἐπὰν δὲ γένηται τροφεὶς, ἐνταῦθά τοι ὑπανισχούσης σελήνης νέας ἀπαντῶσι γραμματεῖς ἱεροὶ καὶ προφῆται· ὁ μέν τοι καὶ ναῦν ἀνά ἔτος ἐς τοῦτο καὶ τῷδε τῷ δαίμονι ἱερὸν κοσμοῦσι καὶ ταύτῃ πορθμεύουσιν αὐτὸν εἰς Μέμφιν. ἔνθα φίλα τὰ ἤθη αὐτῷ, καὶ τρίβαι κεχαρισμέναι, ὁ ἐνηβητήρια, καὶ δρόμοι, καὶ κονίστραι, καὶ γυμνάσια, καὶ θηλειῶν βοῶν ὡραίων οἶκοι, οἱονεὶ θάλαμοι ὅτε ἐθέλοι, καὶ ἣν ἐρᾷ θυμὸς ἀναβαίνειν αὐτὸν, καὶ φρέαρ, καὶ κρήνη ποτίμου νάματος· τοῦτο γάρ φασιν οἱ θεραπευταὶ καὶ ἱερεῖς λυσιτελεῖν ἀεί.

Quum autem fama emanavit Ægyptiorum Deum exortum eſſe, EX SACRIS SCRIBIS QUIDAM, QUI DOCUMENTUM A MAJORIBUS TRADITUM, INSIGNIUM NOTARUM INDICIUM ACCURATE CALLENT, *eò ubi diva vacca partum ex ſeſe ediderit, accedunt; atque ibidem domum ad orientem ſolem, ex vetuſtiſſimo Mercurii præſcripto, ubi commodè alatur, quatuor menſes (quibus ipſum lacte nutriri oportet) excitant. Poſtea autem quam ibi nutritus eſt, exoriente nova luna, ſcribæ ſacri & Prophetæ eodem proficiſcuntur:*

ciſcuntur: & ſimul navem huic ſacram quotannis inſtruunt, eaque ipſum Memphim tranſportant, ubi ſedes huic ſunt & commorationes ſuaves, & loca voluptatem comparantia, curricula, pulverationes, & exercitationes, & vaccarum formæ præſtantiâ, inſignium ædes, tanquam thalami in quos ingreditur, cum quam amat ſupervenire appetit. Item & puteus, & fons aquæ potabilis: Nam hujuſmodi huic ſemper conducere miniſtri & ſacerdotes aſſerunt.

Ac denique paulò poſt: Μάντις τε ἦν ἄρα ἀγαθὸς ὁ Ἆπις, οὐ καθίζων, μὰ Δία, κόρας ἢ πρεσβυτέρας γυναῖκας ἐπὶ τινῶν τριπόδων, οὐδὲ μὴν πόματος ἱεροῦ ἐμπιπλάς· ἀλλ' ὁ μέν τις εὔχεται τῷ θεῷ, ὁ δὲ αὐτοῦ καὶ μαθεῖν ἐθέλει. παῖδες δὲ ἀθύροντες ἔξω, καὶ πρὸς ἀλλήλους σκιρτῶντες, ἐπίπνοοι γινόμενοι σὺν τῷ ῥυθμῷ αὐτὰ ἕκαστα προλέγουσιν ὡς εἶναι . . . . Σάγραν τὰ λεχθέντα.

Is bos Apis præſenſione valet: nec ſane vel puellas, vel aniculas ad tripodem ſeſſitantes habet, neque ſacra potione eas implet: ſed pueri divino afflatu concitati, extrà ludentes, atque inter ſe ad numerum ſaltantes, conſulentibus futura prædicunt, quæ vel iis quæ apud Sagram habebantur veriora habeantur.

Nunc autem audiamus poſtremùm illa quæ Diodorus Siculus de hoc Api narrat lib. I. Bibliothecæ ſuæ: quæ ita habent: Τὰ δὲ γινόμενα περὶ τὸν Ἆπιν τὸν ἐν Μέμφει, καὶ τὸν Μνεῦιν τὸν ἐν ἡλίου πόλει, καὶ τὰ περὶ τὸν Τράγον ἐν Μένδητι, πρὸς δὲ τούτοις τὸν Κροκόδειλον τὸν ἐν τῇ Μύριδος λίμνῃ, καὶ τὸν Λέοντα τὸν τρεφόμενον ἐν τῇ λεόντων πόλει, καὶ πολλὰ ταῦθ' ἕτερα διηγήσασθαι μὲν εὐχερές, ἀπαγγείλαντα δὲ, πιστευθῆναι παρὰ τοῖς μὴ τεθεαμένοις, δύσκολον. ταῦτα γὰρ ἐν ἱεροῖς περιβόλοις τρέφεται, θεραπεύουσι δ' αὐτὰ πολλοὶ τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν, τροφὰς διδόντες τὰς πολυτελεστάτας. σεμίδαλιν γὰρ ἢ χόνδρον ἕψοντες ἐν γάλακτι, καὶ πέμματα παντοδαπὰ μέλιτι φύροντες, καὶ κρέα χήνεια τὰ μὲν ἑψῶν-

τες,

τες, τὰ δ' ὀπτῶντες, ἀνεκλείπτως χορηγοῦσι. τοῖς δ' ὠμοφάγοις πολλὰ τῶν ὀρνέων θηρεύοντες παραβάλλουσι· καὶ τὸ καθόλου μεγάλην εἰσφέρονται σπουδὴν εἰς τὴν πολυτέλειαν τῆς τροφῆς, λουτροῖς τε χλιαροῖς χρώμενοι, καὶ μύροις τοῖς κρατίστοις ἀλείφοντες, καὶ παντοδαπὰς εὐωδίας θυμιῶντες οὐ διαλείπουσι· στρωμνάς τε τὰς πολυτελεστάτας, καὶ κόσμον εὐπρεπῆ χορηγοῦσι, καὶ τῶν συνουσιῶν ὅπως τυγχάνῃ κατὰ φύσιν φροντίδα ποιοῦνται τὴν μεγίστην. πρὸς δὲ τούτοις ὁμοφύλους θηλείας ἑκάστῳ τῶν ζώων τὰς εὐειδεστάτας συντρέφουσιν, ἃς παλλακίδας προσαγορεύουσι, καὶ θεραπεύουσι ταῖς μεγίσταις δαπάναις καὶ λειτουργίαις. ἐὰν δὲ τελευτήσῃ τις, ποιοῦσι μὲν ἴσα τοῖς ἀγαπητῶν τέκνων στερουμένοις, θάπτουσι δὲ οὐ κατὰ τὴν ἑαυτῶν δύναμιν, ἀλλὰ πολὺ τὴν ἀξίαν τῆς ἑαυτῶν οὐσίας ὑπερβάλλοντες. μετὰ γὰρ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν Πτολεμαίου τοῦ Λάγου παρειληφότος ἄρτι τὴν Αἴγυπτον, ἔτυχεν ἐν Μέμφει τελευτήσας ὁ Ἄπις γήρᾳ· ὁ δὲ τὴν ἐπιμέλειαν ἔχων αὐτοῦ, τήν τε ἑτοιμασμένην χορηγίαν, οὖσαν πάνυ πολλὴν, εἰς ταφὴν ἅπασαν ἐδαπάνησε, καὶ παρὰ τοῦ Πτολεμαίου πεντήκοντα ἀργυρίου τάλαντα προσεδανείσατο. καὶ καθ' ἡμᾶς δέ τινες τῶν τὰ ζῶα ταῦτα τρεφόντων, εἰς τὰς τροφὰς αὐτῶν οὐκ ἔλαττον τῶν ἑκατὸν ταλάντων δεδαπανήκασι. . . . Προσθετέον δὲ τοῖς εἰρημένοις, τὰ λειπόμενα τῶν γινομένων περὶ τὸν ἱερὸν ταῦρον τὸν ὀνομαζόμενον Ἄπιν. ὅταν γὰρ τελευτήσας ταφῇ μεγαλοπρεπῶς, ζητοῦσιν οἱ περὶ ταῦτ' ὄντες ἱερεῖς μόσχον ἔχοντα κατὰ τὸ σῶμα παράσημα τὰ παραπλήσια τῷ προϋπάρξαντι. ὅταν δ' εὑρεθῇ, τὰ μὲν πλήθη τοῦ πένθους ἀπολύεται, τῶν δὲ ἱερέων οἷς ἐστιν ἐπιμελὲς, ἄγουσι τὸν μόσχον τὸ μὲν πρῶτον εἰς Νείλου πόλιν, ἐν ᾗ τρέφουσιν αὐτὸν ἐφ' ἡμέρας τετταράκοντα· ἔπειτα εἰς θαλαμηγὸν ναῦν οἴκημα κεχρυσωμένον ἔχουσαν ἐμβιβάσαντες, ὡς θεὸν ἀνάγουσιν εἰς Μέμφιν, εἰς τὸ Ἡφαίστου τέμενος. ἐν δὲ ταῖς προειρημέναις τετταράκονθ' ἡμέραις μόνον ὁρῶσιν αὐτὸν αἱ γυναῖκες, κατὰ πρόσωπον ἱστάμεναι, καὶ δεικνύουσιν ἀνασυράμεναι τὰ ἑαυτῶν γεννήτικα μόρια, τὸν δὲ ἄλλον χρόνον ἅπαντα κεκωλυμένον ἐστὶν εἰς ὄψιν αὐτὰς ἔρχεσθαι τούτῳ τῷ θεῷ.

De illis autem quæ circa Apin qui in Memphi eſt, & Mnevin in Heliopoli, & Hircum in Mendete, & (præter hos) Crocodilum in Myridis lacu & Leonem, qui nutritur in Leontopoli, & multa adhuc alia perhibentur, narratu quidem admodum facilia; ſed narrantes talia, ut fidem impetrent ab iis qui iſta nunquam ipſi viderunt; difficile. Iſta enim animalia [NB.] *in ſacris nutriuntur ſeptis, & miniſtrant illis multi ex ſpectatiſſimis viris, nutrimenta eis præbentes exquiſitiſſima* [*prelo.*] *Similaginem enim vel alicam lacti incoquentes & coquinaria ſeu placentæ cujuscunque generis melle miſcentes, anſerinaſque carnes nunc coctas nunc aſſatas ſubminiſtrantes. Illis autem quæ crudis carnibus veſcuntur, ferarum venatu captarum copiam projiciunt. Et omninò multum ſtudii impendunt, ut magni ſumptûs atque impenſæ ſit illorum nutrimentum. Balneis tepidis quoque circa iſta (animalia) utentes & electiſſimis unguentis ea perpetuo perungentes; & omni fragrantium odorum genere, ac thymiamatis ipſis incenſa præbentes; dum & lectos & ſtragula maximi pretii, ornatumque ipſis decentem ſubminiſtrant. Præterea nutriunt unicuique (horum animalium) fœminas ejuſdem generis; quas pellices appellant, & miniſtrant iis maximis ſumptibus ac miniſteriis. Si quod autem (ipſorum) moriatur, ſimilia faciunt iis qui dilectiſſimis liberorum orbati ſunt; ſepeliuntque ea non ſecundum ſuas facultates, verum multo majoribus impenſis, quam ipſorum bona aut reditus ferant &c.* Ac paulò poſt: *Cæteris jam dictis addenda ſunt, quæ adhuc præter jam dicta circa hunc Apin geruntur. Poſtquam enim jam mortuus ac ſepultus eſt, quærunt Sacerdotes* [*vel Antiſtites*] *illi* QUI [NB.] AD ID CONSTITUTI SUNT, *vitulum (alium) cui ſigna præcedenti impreſſa ſimilia, aut* IIS VICINA, ADSUNT. *Ac quando jam (talis) inventus eſt, multitudo luctum ſolvit:*

vit : Antiſtites QUORUM CURÆ ID MANDATUM EST , *ducunt vitulum primum ad Nilopolim, ubi nutriunt ipſum per dies quadraginta. Poſtea illum imponunt navi , quæ auream ſibi impoſitam habet domum , (vel cellam) ut vehat eum ad Thalamos; atque ut Deum ſic deducunt illum Memphim , in lucum Vulcani. Intra vero iſtas quadraginta jam memoratas dies, ſolæ ipſum vident mulieres facies eum aſpectantes, ac veſtibus ſublevatis ipſi membra genitalia ſua oſtentantes; poſt quod tempus interdictum ipſis eſt venire in conſpectum hujus Dei.*

Ut quæ de notis, per quas bos ille divinus cognoſcitur, ex Plinio, Solino atque Herodoto, notare cœperam paulo latius perſequar, atque inde oſtendam , quam maxime ſcriptores antiqui inter ſe (ſicut & circa alia) diſcrepent : Plinius, Solinus atque Amm. Marcellinus, *de corniculante luna* inter ſe conveniunt : dum Solinus tamen nihil præter illam , Plinius verò cantharum in lingua, addit. Mela bovem nigrum *certis* maculis inſignem, caudâ linguaque diſſimilem fuiſſe vult: Herodotus eum deſcribit nigrum corpore , candentem quadrata figura maculam in fronte ejus, in tergo figuram non lunæ creſcentis, ſed *Aquilæ ;* ac (præter ſcarabæum in lingua) duplices in cauda pilos. At Strabo nulla alia ſigna agnoſcit præter *albam* frontem , & quaſdam corporis partes; cum ille cæteras partes niger ſit. Sic Ammianus, præter lunæ corniculantis figuram, ipſi diverſas genitalium notarum figuras adſcribit ; quas ipſe tamen minime deſcribit : uti nec Diodorus, qui tamen omnium accuratiſſimè de ipſo hoc bove ſcribit, ulla certa ſigna notat.

Nec denique Ælianus ; qui uſque ad vinginti novem numero iſta ſigna excurriſſe vult, quæ tamen aliunde i. e. (ſi bene opinor) ab Antiſtitibus , peti vult, ſi quis illa noſcere deſiderat.

 Verum

Verum enim vero certi Antiſtites ſignis iſtis dignoſcendis delegati erant; ſicut tam ex Æliano, quam ex Diodoro Siculo clareſcere videtur. neque ex fece vulgi iſti erant; verum ut apud Lacedæmonios, qui Rhetris præerant, & apud Romanos qui Libris Sibyllinis XV. viri electi erant; atque uti circa alia ſimilia, apud alias gentes (ex. gr. apud Ammonios) talium cura iis, qui ſummam reipublicæ curam quoque gerebant, demandata erat; ſic hîc quoque circa Apidem, tales ea obſervabant. Et *ſecreta* ipſis auctoritas, ut Ammianus nos docet: illique indicia, quibus innoteſceret hic Apis denuo inveniendus, accurate callebant: namque illi judicabant de illis; an, ſcilicet, ſimilia, aut vicina ſaltem iſtis: an vero diſſimilia, nec vicina, adeoque nec probanda, eſſent. Quod ſimiliter circa vaccas huic Apidi quærendas inveniendaſque obſervabant.

Videmus hic certe, quam belle iſti hîc populum ludere potuerint: cum Bos ille interim non niſi per feneſtram conſpiceretur; necque ita diu ſuperviveret; nec ſi foras produceretur, id tamdiu duraret, ut peregrini (in quorum gratiam id fiebat,) notas illas accurate obſervare poſſent, aut bene numerare atque examinare: ac dignoſcere ſic an naturâ ingenita, vel arte hæc ſigna conficta, eſſent.

Et ſane omnes iſtæ ſic ab invicem diſſentientes narrationes, nobis certo indicio eſſe debent, hæc ſigna ab Antiſtitibus, prout ipſis proficuum aut commodum videbatur, mutata imminuta vel adaucta figura aut numero fuiſſe; cum ab ipſorum auctoritate hæc dependerent; illique interim, jam bove invento, optimas haberent occaſiones, quæ ipſorum judicio in tali bove deficerent accurate accommodandi. Unde nec mirum eſt raro vel nunquam (ut Plinius tradit) talem Apidis ſucceſſorem diu fuiſſe quæſitum.

Et ſane in fœmina bove id longe facilius erat; de qua Plinius ita: *Fœmina bos ſemel ei anno oſtenditur, ſuis & ipſa in-*

inſignibus, quamquam aliis: ſemperque eodem die & inveniri eam, & extingui tradunt.

Quod attinet vero ad modos Oraculi edendi, duplicem videtur proponere Plinius; primumque, quod prout hunc illumve Thalamum intraſſet id fauſtum infauſtumve conſultoribus eſſet. 2o. Quod cibum ipſi conſulentis manu traditum vel appeteret vel averſaretur.

Ad quæ poſtrema Plinii verba: Reſponſa *privatis* dat, è manu &c. Notandum duco, mihi huc immane mendum ſive exſcriptorum, ſive ipſius Plinii (quod tamen minus rear) irrepſiſſe; quod ex Strabonis verbis non incommode emendetur. Et certe Germanicus Cæſar minime ex privatorum numero erat (quibus ſemper minus libertatis conceditur, magnatibus vero longe plus, ut ex hoc eodem Germanico, ex Tito Veſpaſiano, aliiſque oſtendi poſſet) & revera Peregrinus erat; quippe Romanus, minime Ægyptius.

An vero Ammiani verba hæc, *Conjecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare*, vel ad primum modum vel ad ſecundum, vel ad utroſque ſimul, vel denique ad tertium pluresve alios, pertineant lectori judicandum relinquo. Nam quantum ad pueros iſtos lymphaticos, de quibus tum Plinius, tum Ælianus, ejus verba hic eatenus repetenda cenſeo: *Nec ſane vel puellas vel aniculas ad tripodem ſeſſitantes habet; nec ſacra potione eas implet: ſed pueri divino afflatu concitati, atque inter ſe ad numerum ſaltantes, conſulentibus futura prædicunt.*

De quo tamen Reſpondi genere loquar, poſtquam de Thalamis intratis, ciboque manu conſulentis præbito, aliquid ante dixero.

Ex ſuperioribus repetenda ſunt, quæ dixeram de artibus horum impoſtorum (Antiſtitum, ſcilicet, ac Sacerdotum) circa elicienda ſecreta Conſultorum, circa libellos obſignatos,

 mille-

millenaque alia per quæ elicere valebant, quid animi iſtis Conſultoribus eſſet, quæve interrogaturi acceſſerant. Quas fraudes ac media, cum ubique, diverſis tamen modis atque artificiis, prout Oracula hæc aut illa diverſimode Reſponſa ſua reddebant, locum haberent; eas minime & hîc defuiſſe facile credet, uti puto, aliquantulum naſutus lector: atque ad Conſultationes, prout melius conveniret, diverſimode factas fuiſſe.

Per feneſtram ipſum Conſulentes conſpiciebant, ſive is hunc ſive alterum intraſſet Thalamum; quorum unum intraſſe lætum, alterum vero, triſte omen præbebat. Quæſo nunc, ſi hic quoque dubium lumen aſpectum præpediit, ut apud Glyconem Alexandri Pſeudomantis, & apud alia Oraculorum loca, ubi adyta ſemper obſcura aut adumbrata erant; quæſo, an hic conſultores juſte examinare rem potuerint; præſertim ſi non diu (quod id in rem Sacerdotum minime eſſet) ipſius conſpectui inhærerent, verum ab aliis ſuperſtitioſis, ac videndi quoque cupidis hi protruderentur. Quod eo magis veriſimile, quod cum in aperto quandoque luderet, id per parvum temporis ſpatium faceret: nec diu ipſi, procul dubio adſtarent, qui (ex ſingulari gratia) propius admiſſi propriis manibus cibum, ominis cauſâ, præbebant.

Interim & cibo huic Apidi porrigendo commode aliquid ab Antiſtitibus immiſceri potuit (namque illi proculdubio eum Conſultoribus præbebant) cujus odorem aut ſaporem bos ille averſaretur: ſicut & Thalamus hic aut ille (prout ipſis id conſultum videbatur) hoc illove medicamento, immixto, illito, vel allito, aliterve appoſito, quo aut eò alliceretur, aut contra ab intrando deterreretur, infici poterat. Neque ignota ſunt talia adhuc veneficis; ut quorum exempla nobis adfert, hoc modo, Wierus lib. de Lamiis cap. 39. *Animantia ad hæc, pharmacis pabulo injectis, aut alicubi ſparſis ut deguſtentur, vel halitu attrahantur, lædunt perimuntque venefici.*

Idem

Idem vel affrictu vel applicatione præſtari poſſe, ut minime nego; ita meminiſſe opportet [NB.] *quoſdam ſtudio lupi ſtercus clam in præſepibus condere, quod olfactu animadvertentia pecora, voracemque hoſtem verita, ob quandam antipathiam, miro exagitantur furore: ut maleficio ea torqueri firmiſſime credant ignari, apud veneficii hujus artifices conſilium inquirentes. Eadem ratione dicunt, caudam lupi in boum vel equorum præſepi ſuſpenſam, eos ab eſu exterrere. Metu enim ob odorem perculſi, obliviſcuntur cibi eſurientes: quemadmodum hominibus quoque in magnis timoribus uſuvenire experimur.* Denique brevi antè cibum præbere illi potuerant, ac quidem inſciis Conſultoribus; ut ita bene paſtus alia nutrimenta reſpueret: præſertim ſi medicamine aliquo infecta eſſent.

Quod pueros vero illos ludentes &c. attinet, facillimum erat ipſos ita inſtruere ad reddenda per voces, per geſtus, modoſve ſaltandi, per alios denique motus aut modulationes ac numeros, ut iis vel ſuaderent aut diſſuaderent, vel læta aut triſtia prænuntiare viderentur, vel alia quæcunque demum Reſponſa petentibus darent. Quorum tamen interpretatio ſemper ab iſtis Antiſtitibus vel *Prophetis* dependebat: ſicut illa exempla, & ad Ammonem, & ad alia Oracula, à me data fuerunt.

Prophetas enim habebat quoque ſuos, hic ſive bos ſive Deus; qui ipſius reſponſa, quocunque demum modo data, Conſultoribus interpretarentur, adeoque & hujus ὑποφῆται eſſent: quique (uti apud Ammonem, ubi Deus per nutus, &c. reſpondebat, Prophetæ dicebant, *hoc, aut illud ait, vel reſpondet, Jupiter*) ita Dei hujus Oracula enuntiarent. Sic enim Lucianus in Deorum Concilio: *Quid & ſibi vult Memphitis ille Taurus verſicolor, qui adoratur, edit Oracula, & Prophetas habet?*

De Hiſtoriolæ illius veritate, quæ de Germanico narratur, merito quis dubitare queat, tum quod teſtibus plane nullis tam multa (ac quidem præcipue circa Magnates ac Principes) confingantur, aut in majus exaggerentur, ut certa fides iis, minime habere poſſit. Præterquam quod & talia, cum jam fama percrebuiſſet quam vehementer Piſo Germanici capiti immineret, ex facili admodum conjectura ſic confingi ac prædici poſſent.

Neque hic omittenda verba hæc Taciti (lib. I. hiſtor.) de Veſpaſiano: *Occulta lege fati, & oſtentis ac reſponſis deſtinatum Veſpaſiano liberiſque ejus imperium, poſt fortunam credidimus.* Ad quæ optime hæc notat Trojanus Boccalinus in Bibanzia Politica: *Alcuni pigliano queſte parole in queſto ſenſo, che per occulta lege del Fato per prognoſtichi e reſpoſte degli Oracoli oltra la buona fortuna foſſe a Veſpaſiano e ſuoi figliuoli deſtinato l'Imperio. Io credirei, che poteſſero riciver altra, e forſe piu vera interpretatione; cioè che doppo fu veduto l'Imperio nella perſona e figliuoli di Veſpaſiano fu auco detto, che per occulta lege del fato, per prognoſtichi e reſpoſte de gli Oracoli gli era ſtato deſtinato: vedendo ſi tutto il giorno in Roma, che non mai ſi crea Papa alcuno, che non ſi publichino doppo l'elettione molte Profetie ritrovate ſcritte, molte fatte da diverſi, delle quale prima non v'era conſideratione ne ragionamento. Chiaro documento, che di niuna fede ſono degni quelli che vivendo in una baſſa & infeliciſſima fortuna, fanno il meſtiere di predire felicità e grandezze a gli huomini, & a queſti tali, è bene dare alcuna coſa per limoſina, e ridere della loro leggieroza.*

Auguſtus interim, qui alias circa Omina ſatis ſuperſtitioſus erat (ſaltem, ut Alexander Macedo, talis haberi quandoque volebat) cum in Ægyptum veniſſet, ad Apidem (teſtibus Suetonio ac Dione) accedere, illumque videre, noluit: λέγων

θεὸς

θεοὺς ἀλλ' οὐχὶ βοῦς προσκυνεῖν ἐθίζειν, *Deos ſe, non boves, adorare conſueviſſe.*

At ſævus ille ac præferox Cambyſes hunc Apin ad ſeſe adductum ipſe ita vulneravit, ut ex vulnere extabeſcens mortem obierit; ſimulque irridens ſacerdotibus ejus dixit: *'O capita nequam, hujusmodi Dii exiſtunt ſanguine ac carne præditi, & ferrum ſentientes? Dignus nimirum Ægyptiis hic Deus!* Dicebant quidem hinc (teſte eodem Herodoto, qui hæc verba ipſius recitat) ipſum in inſaniam ac furorem lapſum fuiſſe: At jam ante ipſum non bene mentis compotem vel fuiſſe, vel habitum, idem auctor tradit.

Perfacile Antiſtites talia (uti nunc Monachi ſub Chriſtianiſmo) confingebant contra homines minus ſuperſtitioſos: atque imprimis ſi illi ipſorum fraudes ſubodorari viderentur; ac quammaxime ſi illas aliis quoque hominibus detegere conarentur.

Interim videmus iſtos Reges principeſque, qui extra metum horum Antiſtitum ſe conſtitutos putabant (quamvis aliter ducendæ vel regendæ multitudini hæc ſæpius conducere exiſtimarent) riſiſſe horum impoſturas, iiſque quandoque audacter controiiſſe. Quod præcipue in Ocho Perſarum rege videmus; qui (teſtante id Plutarcho in tractatu de Iſide & Oſiride) *Gladius vocatus fuit ab Ægyptiis, quod is multis interfectis, Apin quoque ad extremum mactaſſet, & cum Amicis epulando abſumpſiſſet.* Et is tamen per 35. annos regnavit (teſtante ita Cteſia) nec violenta morte peremptus fuit.

Ut autem minus miremur talia ac ſimilia plurima iſtis Gentiles Sacerdotes iiſque deditos confinxiſſe, contra iſtos, qui ipſorum impoſturis ac fraudibus; aut ſuperſtitionibus (quas hi in plebe aliiſque adaugere conabantur) contra ire auſi ſunt: unicum, ex pene innumeris, adducam exemplum, ex Chriſtianiſmo

ſtianiſmo petitum; non quidem de Juliano Apoſtata ſimilibuſve, verum de Conſtantino Caballino Leonis Iſaurici filio: qui quod infans, cum jam baptizaretur (quod credo pluribus infantibus, atque ex nulla animi malignitate, contigiſſe) ventris ſui excrementa in baptiſterium exoneraſſet κοπρώνυμον appellarunt Monachi hoſtes ipſius infenſiſſimi. De hoc igitur Cedrenus ait, *eum ex ſæviſſimo Leone* [Patre Leone Iſaurico] *verſutiſſimam pardalim, & ex ſemine Serpentis aſpidem & anguem volantem, ut primum in patrium regnum & impietatem ſucceſſit, extitiſſe: ac longius etiam à Deo & Deipara ſe abalienaſſe: ac deinceps artibus magicis, libidinibus & dæmonum invocationibus, viſcerum exſectionibus, aliiſque malis ſtudiis, tum venationibus & ludis Circenſibus deditum, idoneum ſe Antichriſto inſtrumentum præbuiſſe. Atque adeo univerſali edicto vetuiſſe, ne quis in univerſum Domini ſervorum* [præcipue hîc Monachos, præter alios Eccleſiaſticos intelligit: ac quidem tales qui pro Imaginibus pugnarant] SANCTI *titulo cohoneſtaretur: quinetiam conſpui eorum inventos reliquis juſſiſſe, ac prohibuiſſe, ne ipſorum interceſſio poſtularetur. Imò etiam ſceleſtum eum, ipſius Mariæ Virginis interceſſionem non eſſe implorandam, addidiſſe: nihil enim eam præſtare poſſe. Quin & noluiſſe ut Deipara illa appellaretur. Sumptis enim in manus auro plenis loculis, ac præſentibus demonſtratis, ſciſcitatum eſſe, Quanti eos putarent eſſe pretii? ac cum reſpondiſſent Magni: evacuato auro rurſum interrogaſſe, Quanti loculos æſtimarent? quum reſponſum eſſet Nihili; Ita, dixiſſe, Maria quoque dum Chriſtum geſtavit utero, in honore fuit: poſtquam eum peperit, nihilo reliquis mulieribus præſtantior eſt.*

Quibus & Suidas, ſimilis farinæ Monachus, addit, *Ipſum venerem coluiſſe, & victimas humanas ex adverſo urbi ſacri-*

ſacrificantem obtuliſse; in Maura noctu ſacra feciſſe, & pueros mactare ſolitum.

Addi his poſſunt illa quæ, (in Diſſertatiuncula mea de *Columnis Phœnicicis* ad Tingin erectis) de Juſtiniano à Monachis maligne æque ac inſulſè conficta attuli. Conſtantinus autem ille poſtquam per 35. annos regnaverat, doloroſo morbo periit, cum jam ipſa Deipara ei apparuiſſet. Ac ſic Ochus quoque, cum non ſolùm Apin interfeciſſet, Aſinumque (ludibrii cauſa) conſecraſſet, ac coli eum juſſiſſet, tanti ſceleris in ſacrum bovem commiſſi pœnas, nec contemnendas (ſi Ælianum audis) nec minus graves perſolvit, quam Cambyſes, qui primus tale Sacrilegium commiſerat.

CAPUT XIII.

De Mnevi, ac Netone (ſi non is idem cum Mnevi;) De Hirco in Mendete, de Leone in Leontopoli, ac de Crocodilo in Myridis lacu obiter notata. De Draconum in Epiro Oraculo: uti & de piſcium Oraculo in Lycia &c. deque eorumdem diverſis Reſponſa reddendi modis. De Oraculo per Crocodilum in Arſinoë, paulo latius: poſt quod ſequitur poſteriorum horum Oraculorum conſideratio: hincque ſequuntur conſiderationes ſuper Oraculo fontis Caſtalii, per lauri folia literis in ſcripta; ſicut & Veneris Aphacicidis, & fontis apud Oropios, atque Inus aquæ fatidicæ: uti & Æthnæi montis per ignem: denique & ſuper Oraculo (itidem per ignem) apud Apolloniam.

BOvem vero illum (ut rurſus me ad illos ex pecoribus Deos convertam) qui Heliopoli ſub nomine *Mnevis*

colebatur, Macrobius lib. I. cap. 21. videtur, Neton appellare, ubi ait: *Taurum vero ad Solem referri multiplici ratione Ægyptius cultus oſtendit: vel quia apud Heliopolim taurum Soli conſecratum, quem Neton cognominant, maxime colunt; vel quia bos Apis in civitate Memphi Solis inſtar excipitur; vel quia in oppido Hermuthi magnifico Apollinis templo conſecratum Soli colunt taurum,* Pacin *cognominantes, inſignem* Miraculis, *convenientibus naturæ Solis. Nam & per ſingulas horas mutare colores* affirmatur, *& hirſutus ſetis* dicitur *in adverſum naſcentibus contra naturam omnium animalium. Unde habetur veluti imago Solis in diverſam mundi partem nitentis.*

Quæ verba lubentius huc attuli, ut hîc conſpiceremus tertium ex Armentis Deum *Fatidicum:* quod de ipſo non dubitandum, qui tot Miraculis clarus atque Apollini ſeu Soli ſacratus eſſet: cum & *Hircus in Mendete,* & *Leo in Leontopoli,* & *Crocodilus in Myridis* lacu ejuſmodi Dii fuerint, nempe Fatidici.

Quid quod & *Dracones in Epiro* (ne ſolus Jupiter illic Oracula daret) futura prænuntiaverint. Ita enim nobis narrat Ælianus, Hiſtoriæ Animalium libro XI. cap. 2. Ἔστι δὲ ἄνετον τῷ θεῷ ἄλσος, καὶ ἔχει κύκλῳ περίβολον καὶ ἔνδον εἰσὶ κύκλῳ δράκοντες, τοῦ θεοῦ ἄθυρμα οὗτοί γε. ἡ τοίνυν ἱέρεια γυμνὴ παρθένος πάρεισι μόνη καὶ τροφὴν τοῖς δράκουσι κομίζει. λέγονται δὲ ἄρα ὑπὸ τῶν Ἠπειρωτῶν ἔκγονοι τοῦ ἐν Δελφοῖς Πύθωνος εἶναι. ἐὰν μὲν οὖν οὗτοι παρελθοῦσαν τὴν ἱέρειαν προσηνῶς θεάσωνται, καὶ τὰς τροφὰς προθύμως λάβωσιν, εὐθηνίαν τε ὑποδηλοῦν ὁμολογοῦνται, καὶ ἔτος ἄνοσον. ἐὰν δὲ ἐκπλήξωσι μὲν αὐτήν, μὴ λάβωσι δὲ ὅσα ὀρέγει μειλίγματα, τἀναντία τῶν προειρημένων, οἱ μὲν μαντεύονται, οἱ δὲ ἐλπίζουσι.

Lucus apud eos Deo ſacer eſt, & muro ſeptus. Intra illum Dracones ſunt Deo grati, ad hos virgo Sacerdos nuda

acce-

accedit, & victum Draconibus porrigit. Eos Epirotæ à Pythone Delphico prognatos ajunt. Quod ſi virginem accedentem illi placide aſpexerint, & alimenta promptè ſuſceperint, annum fertilem ac ſalubrem ſignificare creduntur. Sin & terribiles erga illam fuerint, & porrecta cibaria non acceperint, contrarium anni futuri ſtatum alii divinant, alii ſperant.

At quis crediđiſſet etiam mutos piſces prædixiſſe hominibus futura, ſi non Plinius, Ælianus & Athenæus nobis talia tradidiſſent? Primus enim eorum Plinius ita lib. 31. cap. 1. *Fons Limyræ tranſire ſolet in loca vicina portendens aliquid: mirumque quod cum piſcibus tranſit. Reſponſa ab his petunt Incolæ cibo: quem rapiunt annuentes; ſi vero ventum negent, caudis abigunt.* Et lib. 32. cap. 2. *Nam in Lyciæ Myris in fonte* APOLLINIS, *quem Curium appellant ter fiſtulâ evocati veniunt ad Augurium. Diripere eos carnes objectas, lætum eſt conſultantibus: caudis abigere dirum.*

Ælianus vero lib. 8. cap. 5. Πέπυσμαι δὲ κώμην τινὰ Λυκιακὴν μεταξὺ Μύρων καὶ Φελλοῦ, Σύῤῥα ὄνομα, ἐν ᾗ μαντεύονταί τινες ἐπ᾽ ἰχθύσι καθήμενοι· καὶ ἴσασιν ὅ, τι καὶ νοεῖ ἥ τε ἄφιξις αὐτῶν ἐλθόντων, καὶ ἡ ἀναχώρησις· καὶ ὅταν μὴ ὑπακούσωσι τί δηλοῦσι, καὶ ὅταν ἔλθωσι πολλοὶ τί σημαίνουσιν· ἀκούσῃ δὲ τὰ μαντικὰ τῶν σοφῶν ταῦτα, καὶ πηδήσαντος ἰχθύος, καὶ ἀναπλεύσαντος νεκροῦ, καὶ τροφὴν προσιεμένου, καὶ αὖ πάλιν μὴ λαβόντος.

Audio etiam Lyciæ vicum nomine Syrrham eſſe, inter Myra & Phellum, ubi ſunt qui ad piſces ſeſſitando, ſciant quid ſibi velit appellatorum piſcium ACCESSUS *ac* RECESSUS: *quid item oſtendant ſi* NON PARENT: *quid cum* FREQUENTES VENIUNT *portendant, facile intelligunt. Atque ejus divinationis periti ſciunt, quid* CUM SALIT *piſcis demonſtrat; quid cum* MORTUUS FLUITAT; *quid*

CIBUM SUMENS, *quid etiam* RECUSANS *præſignificet.*

Idem libro 12. cap. 1. hæc ſequentia habet: Μυρῶν τῆ ἐν Λυκίᾳ κόλπος ἐστὶ, καὶ ἔχει πηγὴν, καὶ ἐνταῦθα νεὼς Ἀπόλλωνός ἐστι, καὶ ὁ τοῦδε τοῦ θεοῦ ἱερεὺς κρέα μόσχεια διασπείρει, τῆ τοῦ θεοῦ πεθυμίων. ὄρφοι δὲ οἱ ἰχθύες ἀθρόοι προσνέουσι, καὶ τῆ κρεῶν ἐσθίουσιν, οἱα δήπου καλούμενοι δαιτυμόνες. καὶ χαίρουσιν οἱ θύσαντες, καὶ τὴν τούτων δαῖτα πεφύκουσιν εἶναι σφίσιν ὄτλαν ἀγαθήν. καὶ λέγουσιν ἵλεων εἶναι τὸν θεὸν, δι' ὃν οἱ ἰχθύνες ἐνεπλήσθησαν τῆ κρεῶν. εἰ δὲ ταῖς οὐραῖς αὐτὰ εἰς τὴν γῆν ἐκβάλλοιεν, ὥσπερ οὖν ἀτιμάσαντες, τοῦτο δὴ τοῦ θεοῦ μῆνις εἶναι πεπίστευται. Γνωρίζουσι δὲ καὶ τὴν τοῦ ἱερέως φωνὴν οἱ ἰχθύες, καὶ ἐπακούσαντες μὲν εὐφραίνουσι τούτους δι' οὓς κέκληνται. τοὐναντίον δὲ δράσαντες, λυποῦσι.

In Myrenſi Lyciæ ſinu Apollinis Templum eſt, ad cujus Sacerdotem vitulinas caruncula diſpergentem Orphi gregatim adnatant, & tanquam ſane convivæ ad epulas invitati, carnes comedunt: & verò immolantes ex eo magna voluptate afficiuntur, quod piſces ſua ſacrificatione paſcantur. Quod quidem ipſum res ſuas bene caſuras eſſe ſignificare ſibi perſuadent; idcircoque propitium ſibi eſſe Deum dicunt, quod ſuis cibis piſces expleantur. Quod ſi caudis carnes in terram ejiciant, tanquam ſordidas à ſe deteſtantes, inde ſibi iram Dei portendi arbitrantur. Itemque hujuſmodi piſcium genus Sacerdotis vocem & agnoſcit, & ſi ad eos à quibus appellatur acceſſerit, ſic incredibilem ipſis lætitiam affert: ut ſi contra fecerit, magnum dolorem iiſdem inurit.

Denique Athenæus Deipnoſop. lib. 8. οὐ καταſιωπήσομαι δὲ οὐδὲ τοὺς ἐν Λυκίᾳ ἰχθυομάντεις ἄνδρας, περὶ ὧν ἱστορεῖ Πολύχαρμος ἐν δευτέρῳ Λυκιακῶν, γράφων οὕτως. ὅταν γὰρ διέλθωσι πρὸς τὴν θάλασσαν, οὗ καὶ ἄλσος ἐστὶ πρὸς τῷ αἰγιαλῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐν ᾧ ἐστιν ἡ δίνη ἐπὶ τῆς ἀμάθου, παραγίνονται ἔχοντες

οἱ

οἱ μαντευόμενοι ὀβελίσκους δύο ξυλίνους, ἔχοντας ἐφ' ἑκατέρῳ σάρκας ὀπτὰς ἀριθμῷ δέκα, καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς κάθηται πρὸς τῷ ἄλσει σιωπῇ. ὁ δὲ μαντευόμενος ἐμβάλλει τοὺς ὀβελίσκους εἰς τὴν δίναν, καὶ ἀποθεωρεῖ τὸ γινόμενον. μετὰ δὲ τὴν ἐμβολὴν τῶν ὀβελίσκων πληροῦται θαλάσσης ἡ δίνα, καὶ παραγίνεται ἰχθύων πλῆθος τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον, ὥς τ' ἐκπλήττεσθαι τὸ ὁρατὸν τοῦ πράγματος. τῷ δὲ μεγέθει, ὥς τε καὶ εὐλαβηθῆναι. ὅταν δὲ ἀπαγγείλῃ τὰ εἴδη τῶν ἰχθύων ὁ προφήτης, οὕτως τὸν χρησμὸν λαμβάνει παρὰ τοῦ ἱερέως ὁ μαντευόμενος περὶ ὧν ηὔξατο. Φαίνονται δὲ Ὀρφοὶ, καὶ Γλαυκοὶ, ἐνίοτε δὲ Φάλαιναι ἢ Πρίστεις, πολλοὶ δὲ καὶ ἀνόρατοι ἰχθῦς καὶ ξένοι τῇ ὄψει. Ἀρτεμίδωρος δ' ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Γεογραφουμένων λέγεσθαί φησιν ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων πηγὴν ἀναδίδοσθαι γλυκέος ὕδατος, ὅθεν συμβαίνει δίνας γίνεσθαι· γίνεσθαι δὲ καὶ ἰχθύας ἐν τῷ δινάζοντι τόπῳ μεγάλους· τούτοις δὲ οἱ θυσιάζοντες ἐμβάλλουσιν ἀπαρχὰς τῶν θυσιαζομένων ἐπὶ ξυλίνων ὀβελίσκων, ἀναπείροντες κρέα ἑφθὰ καὶ ὄπτα, καὶ μάζας, καὶ ἄρτους. ὀνομάζεται δὲ ὁ λιμὴν, καὶ ὁ τόπος οὗτος Δῖνος.

Ego equidem de iis mihi tacendum non duco, qui in Lycia ex piſcium obſervatione vaticinantur: de quibus hæc Polycharmus lib. 2. Lyciacorum ſcripſit: Cum ad mare tranſierint, ubi juxta littus Apollini ſacrum nemus eſt, & in arena vorticoſus aquarum gurges, eos qui Oraculum conſulunt cum duobus ligneis verubus, & in utroque decem aſſæ carnis fruſtis accedere, SACERDOTE TACITO PROPE NEMUS ASSIDENTE. *Eo vero qui Augurium exſpectat in verticem jactis verubus, quod eventurum eſt contemplante: projectis verubus mari gurgitem mox impleri, advenireque tantam piſcium multitudinem, & eâ magnitudine, ut interdum oporteat ne quid lædant proſpicere.* PISCIUM AUTEM SPECIES *Vati cum renuntiaret* IS QUI ORACULUM *petit, Reſponſum tum dari à Sacerdote, de iis quæ rogaverat: viderique affluente Mari, Orphos, Glaucos, ac nonnun-*

quam Balænas ac Priſtes, multoſque alios incognitos (NB.) *& inuſitata peregrinaque forma. Artemidorus libro Geographiæ* ſcribit, *ab Incolis narrari aquæ dulcis fontem ſcaturientem in gurgites manare: horum in vorticoſis receſſibus piſces ingentes eſſe, quibus qui ſacris operantur in verubus ligneis eorum quæ immolantur primitias offerunt, nimirum aſſas & jurulentas carnes transfixas, mazas, panes: eumque locum ac portum Dinon appellari.*

Quæ ad hæc modò allata notari queant ſunt, 1°. Plinium (qui tam libro 31. quam 32. mihi fere de uno eodemque videtur fonte loqui) aſſerere *ter fiſtula evocatos* (per Antiſtites ut videtur) *piſces comparuiſſe ad Augurium.* In qua re nihil miri: quod iſta noſtris his temporibus fere quotidie in carpionibus aliiſque piſcibus, qui vivariis impoſiti fuere, experiamur. 2°. Apud Ælianum Antiſtites, illi nempe quibus hæc cura demandata (vel Sacerdos, ut ſecundo loco aſſerit) *ſeſſitant obſervantes, quos peritos horum Auguriorum* vocat; illique interpretantur obſervata. At libro 12. (ſeu ſecundo loco à me adducto) *Sacerdos* vel *Antiſtes*, carnes piſcibus objicit, Conſulentes vero obſervant Auguria. 3°. Denique apud Athenæum Conſulentes obſervant, atque illa quæ obſervaverunt Sacerdoti annuntiant; ex quibus tunc ille Sacerdos (quaſi ipſe rerum inſcius) Reſponſa reddit.

Porro Plinius de hoc Oraculo, ut de *Fonte fatidico* loquitur: Ælianus vero de ſinu maris aliquo ad quem Orphi piſces adnatent; ac minime de fonte. Polycharmus autem (apud Athenæum) ſic quoque juxta littus vorticoſum aquarum gurgitem deſcribit, in quem adnatent Augurii edendi cauſa piſces quos maximos mole corporis mare habet: ac tales quidem quos credo ibi aut nunquam, aut perrarò viſos fuiſſe.

Denique de ſola per cibos objectos Divinatione loquitur Pli-

Plinius: de acceſſu ac receſſu quoque, aliiſque motibus horum piſcium, Ælianus: ita ut non uno, ſed diverſis modis, Auguria ex illis caperentur. Athenæus vero ex piſcium illorum, qui maris gurgite influente eo adducti fuerant, magnitudine aut ſpecie Auguria capi à Conſulentibus, atque explicari ab Antiſtite, affirmat.

Si jam poſt Apidem conſideremus Dracones in Epiro vaticinia edentes, facile comprehendemus, fere idem quod apud Apidem, hîc apud Dracones locum habuiſſe, Artificium. Cicures quoque ac manſuetos redditos Dracones non ita vehementer mirabuntur, qui legerint apud Lucianum (in Alexandro ipſius Pſeudomante) de Pellæis Draconibus, *eos ita eſſe cicures ac manſuetos, ut à mulieribus alantur, & cum pueris cubent, & ſe conculcari ſuſtineant nec ſe premi indigne ferant; denique infantum more lac è papilla ſugent.*

Uti nec illi qui apud Strabonem (lib. 17.) viderint, de *Crocodilo* in Arſinoë nutrito, Sacerdotibus manſueto; *quod nutriatur ille pane, carne & vino, quæ à peregrinis afferuntur ad ejuſmodi ſpectaculum venientibus.* Imprimis illa hæc cæteris ſuperaddita: *Hoſpes itaque noſter, unus ex honoratis viris,* QUI NOBIS SACRA *commonſtrabat, ad locum unà accedens placentulam & carnem aſſam, & quoddam mulſi vaſculum è cœna attulit. Beſtiam in ripa lacus invenimus, ex ſacerdotibus alii, ejus os aperuerunt, alius placentam ingeſſit, poſtea carnem, deinde mulſum, infudit. Ille in lacum deſiliens in ulteriorem partem trajecit: cumque alius hoſpes adveniſset, & ſimiliter primitias attuliſſet, curſu lacum circumeuntes, itidem invento Crocodilo obtulerunt.*

De Tentyritis, deque Ophiogenis, quæ Plinius, Strabo, Dio, aliique; de Pſyllis quoque, de Marſis, de Hirpinis, ut hoc

hoc in tranſitu tangam) dixere; ex ſcriptoribus hiſce peti poſſunt: ac ſimul conſiderari quam pari paſſu hæc ambulent, iiſdemque aut plane vicinis artificiis ac fraudibus conſtent.

Suppoſitis jam igitur Hiſtoriarum hujuſmodi circumſtantiis, videamus quid hîc potuerint Antiſtites. Primò docet nos experientia quotidiana, voce humana evocatos piſces accedere ex vivariorum fundo ultimiſque ex angulis: præſertim ſi vox edita, ſonuſve fiſtulæ ipſis conſueta adeoque nota jam antea magis minuſve fuerint: unde aut citius, procul dubio, aut tardius, aut quoque omnino non acceſſerint, hi piſces Fatidici. Ad qualia commodius perficienda etiam aut tempus diei, aut tempeſtas, aut aquæ conſtitutio (medicamine aliquo grato ingratove infectæ;) aut fames aut ſatietas, aut magis minuſve longa conſuetudo vel exercitatio aliaque plura (quæ afferri queant) permultum poterant.

Quod etenim majori aut minori ſubito frequentia apparuerint piſces, exinde fieri potuit, quod ex aliis vivariis clam emiſſi, vel majore vel minori numero, fuerint. Sic quoque accidere commode potuit, nunc quidem tales, nunc vero tales (ratione ſpeciei aut magnitudinis) nunc plures, nunc denique pauciores prodiiſſe; quod ex diverſis vivariis, nunc tales vel tales; nunc hoc, nunc iſto modo, prout Antiſtitibus iſtis id conſultum videbatur, emiſſi fuerint.

Circa quod negotium quoque notandum venit, hæc omnia (tam ratione alimentorum his piſcibus exhibitorum, quam ratione aliorum partim adductorum modo, partim adhuc adducendorum, ſi id ullo modo neceſſe foret) fuiſſe peracta per manus Antiſtitum ac Sacerdotum; ac (quæ cura talibus ſemper fuit) ipſos Conſultores non propriis oculis (vel ſaltem non prope ac cominus) illa obſervaſſe; atque ita, ut perfacile hic decipi poſſent, ſi ſatis ſuperſtitioſi, aut metus ipſis incuti,

cuti, ſilendique neceſſitas imponi, ſi forte aliquid, quod hi ſileri vellent, circa hæc miracula, detegiſſent; quamvis omnia hîc dolis fabricandis conſtructa eſſent.

Quis, quæſo, non videt, mi Lector, quod hi piſces vel non accederent, vel ſubito nimis recederent; vel ut *mortui fluitarent*, vel denique alios geſtus (ſeu lætos, ſeu triſtes) ederent ex quibus Antiſtites futura ſe prædicere prætendebant; quis, dico, non videt, id effici potuiſſe medicamine quodam, quo aqua ita inficeretur, ut piſces iſtiuſmodi motus, motuumve defectus, quales hi Antiſtites volebant, ederent.

Cæterum quæ de Orphis, Piſtricibus ac Balænis, immani magnitudine piſcibus, adducuntur, ea fabulis annumeranda eſſe quivis perfacile intelligat. Quod & de pluribus aliis circa hæc per piſces Oracula (æque ut de cunctis aliis conſtat) exiſtimandum eſt.

Nec animalia muta tantum, (præter homines) Oracula reddebant, verum & res inanimatæ; uti, exempli gratia, in Fonte Caſtalio ad Templum Apollinis Daphnæi; de quo ita loquitur Sozomenus lib. 5. cap. 19. Ἐπιστεύετο δὲ παρὰ τοῖς τῇδε πρεσβεύουσι ῥεῖν αὐτόθι καὶ ὕδωρ μαντικὸν ἀπὸ Κασταλίας τῆς πηγῆς ὁμοίως τῇ ἐν Δελφοῖς ἐνεργείας τε καὶ προσηγορίας λαχούσης. Ἀμέλει τοι καὶ Ἀδριανῷ ἔτι ἰδιωτεύοντι τὰ περὶ τῆς βασιλείας αὐχοῦσιν ἐνθάδε προμηνυθῆναι. Φασὶ γὰρ αὐτὸν φύλλον δάφνης ἐμβάψαντα τῇ πηγῇ, ἀρύσασθαι τὴν τῶν ἐσομένων γνῶσιν ἐγγεγράφως ἐπὶ τοῦ φύλλου δηλωθεῖσαν.

Credebatur etiam AB HIS *qui res iſtas colere ſolent, aquam in eum locum ex fonte Caſtalio influere, quæ facultatem divinandi hominibus, tribuebat, paremque vim & idem nomen, cum ea, quæ eſt in Delphis obtinebat. Quin etiam jactitant Adriano privatam etiamnum vitam degenti, imperium ei obventurum, in eo loco prænuntiatum fuiſſe. Nam*

DICUNT *eum, cum folium fonte Daphnes tinxiſſet, hauſiſſe inde rerum futurarum cognitionem in folio plane deſcriptam.*

Si hîc jam de hiſtoriæ [quæ admodum dubitanter narratur, ac ſcimus quam plurima numero quotidie ejus modi Miracula confingantur,] veritate conſtaret: perfacile oſtendi poſſet, neque hæc ullo Dæmonum præternaturali auxilio indiguiſſe.

Quis enim neſcit, ſi quis lacte vaccino aliove chartas inſcriptas focorum fumis adhibeat, literas quæ exſiccatæ diſparuerant, ſeſe, nigrore fumi jam manifeſtatas prodere oculis noſtris; & inſcriptæ ſi fuerint aqua aluminata, literas apparere, quam primum aqua fuerint madefactæ: qualia etiam ludi poſſunt per Sal Armoniacum, perque ſuccum limonum; aliaſque ejuſmodi argutias (imo longe magis curioſas) patrari ab iis, qui & artis Chymicæ, & Magiæ (ut vocant) Naturalis, aliqualem habuerint peritiam.

De Veneris autem Aphacitidis Oraculo afferenda mihi videntur hæc ſequentia ex Zoſimi lib. 1. τούτου πλησίον λίμνη τὶς ἐστὶν ἐοικυῖα χειροποιήτῳ δεξαμένῃ. κατὰ μὲν οὖν τὸ ἱερὸν καὶ τοὺς πλησιάζοντας τόπους πῦρ ἐπὶ τοῦ ἀέρος λαμπάδος ἢ σφαίρας φαίνεται δίκην, συνόδων ἐν τῷ τόπῳ χρόνοις τακτοῖς γινομένων. ὅπερ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐφαίνετο χρόνων. ἐν δὲ τῇ λίμνῃ εἰς τιμὴν τῆς θεοῦ δῶρα προσέφερον οἱ συνιόντες ἔκ τε χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένα. καὶ ὑφάσματα μέντοι λινοῦ τε καὶ βύσσου, καὶ ἄλλης ὕλης τιμιωτέρας. καὶ εἰ μὲν δεκτὰ ἐφάνη, παραπλησίοις τοῖς βάρεσι καὶ τὰ ὑφάσματα κατεδύετο· εἰ δὲ ἄδεκτα καὶ ἀπόβλητα, αὐτά τε ἦν ἰδεῖν ἐπιπλέοντα τῷ ὕδατι τὰ ὑφάσματα, καὶ εἴπερ ἦν ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ, ἢ ἄλλαις ὕλαις, αἷς φύσις οὐκ αἰωρεῖσθαι ἐπὶ τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ καταδύεσθαι.

Propter fanum iſtud lacus quidam eſt ciſternæ manu factæ ſimilis. Juxta fanum & vicina loca ignis inſtar lam-

padis

padis aut globi conſpicitur, QUOTIES [NB.] STATUTIS TEMPORIBUS IBI CONVENTUS HABENTUR : *qui quidem ad noſtram ætatem uſque conſpectus fuit : Ad lacum dona, quotquot ibi conveniebant, in honorem Deæ ferebant, ex auro & argento facta, itemque telas lineas ac byſſinas, alteriuſque materiæ pretioſioris. Ac ſiquidem illa viderentur accepta, pari cum aliis pondere panni quoque ſubſidebant: ſin eſſent ingrata & rejicula, tum ipſas telas aquæ videre erat innatantes, tum ſi quid erat ex auro & argento, & aliis materiis, quarum eſt ea natura ut ſupra aquam ſe non attollant.*

1. Inter illa quæ hic obſervanda ſunt, eſt Ignis ille, *Qui ſtatutis temporibus, ac quidem quando ibi conventus habebantur*, apparebat. At illos qui huc conſulendi gratia advenerant, tam prope acceſſiſſe ut diſtincte ſatis examinare poſſent, artene an miraculo hic ignis, ac quidem ita ſtatutis temporibus, & confluente eo magno hominum numero (cui multitudini pene ſemper & ubique melius imponitur, præſertim ſi ſuperſtitione affecta ſit) quod, dico, unquam illis tam prope accedendi venia aut poteſtas conceſſa fuerit, minime credendum eſt. Hieroſolymis certe, ubi in Templo ſancti ſepulchri ignis ſacer quoque quotannis ſtatuto tempore, atque innumera præſente multitudine apparet, *Ignis* ille *Sacer*, quaſi ex cœlo delabitur.

De quo Thevenotius, poſt narratas aliquot ridiculas circumſtantias miraculum hoc præcedentes, aut iſtud concomitantes, hoc modo loquitur. *Penetrare autem qualibus quibuſve modis hic ignis producatur impoſſibile eſt. Nam quammaxime cavent, ne quis ad ſanctum ſepulcrum ſpeculandi gratia, ut inde aliquid detegatur, accedat. Quod maxime credo, eſt; aliquem hominem ibi callidè occultatum, fomite ignem ſuſcitare, atque inde conſequenter lampadas ac-*

 cendere,

cendere. Ac Turcæ quidem has impoſturas ſatis bene detexerunt, pœnaſque infligere impoſtoribus voluerunt: Verum enim vero docebat ipſos Patriarcha, ſe minime fore ſolvendo ſolenni Turcis tributo, ſi hac lucrandi occaſione privaretur. Quare & iſti ut hoc ſic continuetur permittunt.

Secundum vero miraculum, quod & vice Oraculi erat, atque unde bonos malofve eventus Conſultores exſpectare debebant, erat, quod levia quandoque ſubmergerentur, gravia vero ſupernatarent; prout hîc, ſcilicet, Dea bonum malumve Omen per talia præſtare voluit. At millena media erant, quæ inſerta clam, vel affixa, vel aliter applicata, levibus pondus addere, (quod commodius clam, ſeu ſecretò, fieri poterat) gravia vero ſuſtentare ac ſublevare valerent: ſive per veſicas, ſive per illitiones materiarum quæ difficulter mergerentur; ſive denique per alia artificia; ſi vel maxime Conſultores hic ſpectatum admitterentur: ac longe facilius vel potius nullo negotio, ſi id hi Conſultores ex relatione Antiſtitum haurire deberent.

Interim hæc per manus Antſtititum peragi debebant: qui inde occaſionem quammaximam nanciſcebantur: vel ſi quando ipſis Conſultoribus id permitteretur ipſorum benedictiones aliique ſacrandi ritus intercedere debebant: ac per ipſos commode his Conſultoribus perſuaderi poterat, talia aut talia Donaria huic Deæ, hoc illove tempore, magis minuſve eſſe grata; præſertim ſi ſolidæ aliàs maſſæ ſive ex auro ſive argento, quibus minus facile ac clam, aut inſeri, aut applicari poſſent, quæ Donaria in ſuperficie ſuſtinerent, oblatæ fuiſſent. Cum circa levia aut concava longe minus periculi eſſet, ut fraus detegeretur.

An ad hujuſmodi Oracula quoque ſpectet id de quo Pauſanias in Atticis loquitur neſcio, quamvis ita conjiciam. Hoc ſaltem videmus, Amphiaraum quoque Medicum egiſſe, morboſque

boſque ægrotorum ſic curaſſe. Verba ejus ſunt: Ἔστι δὲ Ὠρωπίοις πηγὴ πλησίον τοῦ ναοῦ, ἣν Ἀμφιαράου καλοῦσιν, οὔτε θύοντες οὐδὲν εἰς αὐτὴν οὐδ᾽ ἐπὶ καθαρσίοις ἢ χέρνιβι χρῆσθαι νομίζοντες. Νόσου δὲ ἀκεσθείσης ἀνδρὶ μαντεύματος γινομένου, καθέστηκεν ἄργυρον ἀφεῖναι καὶ χρυσὸν ἐπίσημον εἰς τὴν πηγήν. ταύτῃ γὰρ ἀνελθεῖν τὸν Ἀμφιάραον λέγουσι ἤδη θεόν.

Eſt apud Oropios fons Templo proximus, quem Amphiarai nuncupant: ad quem nec divinam rem faciunt, neque ad luſtrandum, neque ad manus lavandas, aqua ea uti fas putant: ſolum qui morbo Oraculi monitu levati fuerint, ſignatum aurum argentumve more majorum in fontem abjiciunt. Hinc enim jam Deum Amphiaraum aſcendiſſe tradunt.

Certius affirmare poſſumus de Oraculo quod Bœæ in Agro Laconico (in urbe Epidauro) fuit: quod à Pauſania hoc modo deſcribitur: Προελθόντι δὲ ἐν δεξιᾷ δύο που σταδίους ἔστιν Ἰνοῦς καλούμενον ὕδωρ· μέγεθος μὲν κατὰ λίμνην μικράν, τῆς γῆς δὲ ἐν βάθει μᾶλλον. ἐς τοῦτο τὸ ὕδωρ ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς Ἰνοῦς ἐμβάλλουσιν ἀλφίτων μάζας. ταύτας ἐπὶ μὲν αἰσίῳ τοῦ ἐμβαλόντος καταδεξάμενον ἔχει τὸ ὕδωρ. εἰ δὲ ἀναπέμψαιτο σφᾶς, πονηρὸν κέκριται σημεῖον. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐν Αἴτνῃ δηλοῦσιν οἱ κρατῆρες. καὶ γὰρ χρυσοῦ ἐς αὐτοὺς καὶ ἀργύρου ποιήματα, ἔτι δὲ καὶ ἱερεῖα τὰ πάντα ἀφιᾶσι· ταῦτα δὲ ἢν μὲν ὑπολαβὸν ὑπενέγκοι τὸ πῦρ, οἱ δὲ χαίρουσιν ὡς ἐπὶ πεφηνότι ἀγαθῷ· ἀπωσαμένου δὲ τὰ ἐμβληθέντα, συμφορὰν ἔσεσθαι τούτῳ τῷ ἀνδρὶ νομίζουσι.

Progreſſi ad dexteram ſtadia circiter duo, aquam videant quæ Inûs dicitur. Magnitudine quidem parvam paludem refert: ſed in terræ fundum deſcendit altius (i. e. ſpatio eſt exigua, at profunditate immenſa.) In eam feſto Inus die ſolenne eſt panificia porricere. Ea ſi demerſa retinuerint aquæ, ſecunda ei qui porrecerit promitti autumant: contra vero adverſa, quoties illa aqua rejecerit. Eandem ha-

bere portendendi vim dicuntur [NB.] *Æthnæ montis crateræ. Abjiciunt enim in eas homines cum ſigilla ſeu vaſa, argentea & aurea, tum vero cujusvis generis victimas. Ea ſi abſorbſerit Ignis, læta ſibi nuntiari: contra ſi regeſſerit male eventurum ei, à quo illa miſſa fuerint, augurantur.*

Huic in Æthnæ monte Oraculo perſimile erat iſtud ad Appolloniam, de quo jam in prima mea Diſſertatione locutus ſum; ac de quo Dio lib. XLI. (ut hîc verſionem repetam) hæc, ut de Oraculo quod adhuc ſuo tempore conſulebatur, refert: *Ibi & tali modo Oraculorum reſponſa eduntur. Thure accepto precibusque ejus rei ergo, quam volunt, factis, ipſum thus, ut ſecum eas preces deferat* [*ad ignem*] *projiciunt. Tum ſi ratum ſit futurum votum, ab igne thus è veſtigio corripitur: Ac ſi thus extra ignem forte deciderit, accurrens ignis id abripit, & conſumit: ſin irritum erit votum, neque ignis ad thus accedit, & ſi ad ipſam flammam conjicitur, recedit ad ea atque effugit. Ita in utramque partem ignis futura prædicit, morte nuptiiſque exceptis.*

Qualis autem ibi ignis fuerit per quem iſte conſulendi modus inſtitueretur ipſe Dio nobis clare deſcribit his verbis: Ἡ δὲ Ἀπολλωνία αὕτη Κορινθία, ἐν καλῷ μὲν τῆς γῆς, ἐν καλῷ δὲ καὶ τῆς θαλάσσης, τῶν ποταμῶν τε ἄριστα κεῖται. ὃ, τε μάλιστα διὰ πάντων ἐθαύμασα, πῦρ πολὺ πρὸς τῷ Ἄνα ποταμῷ ἀναδίδοται. καὶ οὔτε ἐπὶ πλεῖον τῆς πέριξ γῆς ἐπεξέρχεται, οὔτ' αὐτὴν ἐκείνην ἐν ᾗ διαιτᾶται ἐκπυροῖ, ἢ καὶ κραυροτέραν πη ποιεῖ· ἀλλὰ καὶ πόας καὶ δένδρα καὶ πάνυ πλησίον θάλλοντα ἔχει· ἃ πρός τε τὰς ἐπιχύσεις τῶν ὄμβρων ἐπαύξει, καὶ ἐς ὕψος ἐξαίρεται.

Apollonia Corinthiorum colonia loco peropportuno ſita eſt: ſive terram, ſive mare, ſi flumina reſpicias. Idque præ reliquis maximam mihi admirationem movit, quod ad

fluvium

fluvium Anam ignis multus prorumpit, qui tamen neque longum ad intervallum in finitima regione ſe diffundit, nec eam in qua exiſtit inflammat aut areſacit: Sed ea herbas arboreſque etiam pone ignem germinantes edit, quæ imbribus ſuperfuſis adoleſcunt, & in altitudinem excreſcunt.

A tali certe igne minus mirum thus, imprimis medicamine aliquo infectum, non incendi; ac contra alio infectum (vel naphta, vel ſimili oleo) tam cito inflammari; imo & flammam ad ſeſe allicere.

De Æthnæ montis igne tam benigna forte illud thus ſibi promittere non poſſet. Quapropter longe alia in iſtum projiciebantur; circa quæ & ſuas impoſturas belli iſti Antiſtites exercebant, quibus inde & victus & amictus & auctoritas & honos ab imperita atque inde credulâ plebe redundabant. Nam quamvis minus cognitæ nobis ſint artes illæ multiplices, quibus & hodierni præſtigiatores circumforanei vulgus credulum ludunt, illudque admiratione ac ſtupore attonitum reddunt, dum ſe prunas ardentes manducare ac deglutire, ferrumque candens intra dentes admittere ac circumrotare, flammaſve ex faucibus eructare, pluraque alia mirabilia aut vere nobis oſtendunt, aut oſtendere (dum agilitate manuum &c. ludunt) videntur; non eo protinus credunt cordatiores ſpectatores, ſuper aut præternaturali operatione, Dæmonumve patratu ea perfici.

Atque uti ab acutioribus ipſorum artes ſæpe deteguntur, imo & addiſcuntur; ſic nullum dubium eſt, quin & ab Epicureis & Academicis, & cæteris harum fallaciarum minus credulis; præterea & ab ipſis Chriſtianis; imprimis cum, jam ruente in interitum Gentiliſmo, illi magis magiſque audaces hiſce Antiſtitibus ipſorumque machinationibus, aut callide ſubreperent, aut aperte quoque ac vi, contra Idololatriam graſſarentur, atque ita ipſorum quandoque ridicula, quandoque horren-

horrenda Myſteria, Oracula, ac cætera Sacra detegerent, atque irriſui & ludibrio aliorum exponerent, & illa detecta fuerint. Quod exemplis firmare hîc minus neceſſe cum illa ſeſe in hoc opere ſponte oggerant.

CAPUT XIV.

De Oraculis per Sortes, tam intra quam extra templa fatidica, redditis; ac quidem diverſis admodum modis: atque adeo de Sortibus Præneſtinis, Antiatinis; Fortunæ, vel Fortunarum, Tiburtinis; Buraicis, &c. De Sortibus quoque Arabum, Scytharum, Alanorum, Germanorum, &c. De Sortibus denique Homericis, Muſaicis, Euripideis, Virgilianis, &c. De Sortibus Chriſtianorum, &c. Poſtremo, de Sortilegis Vicanis, ſimilibuſque: de quibus tamen latius ago, in Diſſert. de Divinationibus Idololatricis cap. IV.

HActenus de Oraculis iis, quæ per Conſultores à Prophetis, Prophetiſſis ſive Pythiis, aliiſve Antiſtitibus ſub Deorum nomine dabantur. *Sortes* reſtant, de quibus igitur nobis quoque paulò accuratius tractandum eſt. *Præneſtinarum, Antiatarum, Herculearum, Dodonæarum aliarumque Sortium* à nobis mentio facta eſt: ſed nondum, quibus ea Sacra conſtarent ritibus aut circumſtantiis, explicavimus: neque id à quoquam factum exactè ſatis fuiſſe, mihi (ſaltem quod lucem publicam viderit) occurit. De *Sortibus* inter alia ſcripſit magnus ille, atque omnibus Doctis venerandus Onuphrius Panuvinus: at nunquam illa edidit; neque adeo qualia iſta ſint fuerintve, videre mihi contigit. Per occaſionem

nem Caſaubonus, Peucerus, (ac per luſum & jocum Doctiſſimus ille Gallus Rabelæſius, cujus nugæ quandoque multorum Doctorum ſeria vincunt; in vitâ & geſtis Gargantuæ & Pantagruelis, tam doctè meo judicio, quam lepide ac ſalſè,) aliique plures aliquid de iis dederunt; ſed parcâ manu, nec niſi aut in tranſitu, aut perſunctoriè, & minimè pro dignitate iſtius materiæ; quæ meretur ſane, (atque maximè hac data occaſione) ut latius explicatiuſque tractetur. Nam in multis admodum χρηστηρίοις reſponſa per *Sortes*, diverſis valdè modis accommodatas, reddebantur; quæ licet à Cicerone aliiſque Ethnicorum Sapientioribus irriſæ ſemper atque exploſæ fuerint; & publicè tamen & privatim diu admodum perſtitere & Romæ, & circa Romam in Italia, & alibi: & à Chriſtianis magis ſuperſtitioſis fuere conſultæ aut ad illarum imitationem & exemplum per ſacras paginas, aut alia ad id adhibita, exercitæ.

Expediet igitur hæc paulò accuratius quam hactenus, quod ſciam, à quoquam factum fuit, illam tractare materiam; ut ſic pateant quoque fraudes Sacerdotum circa hoc genus Oraculorum, ſeu Divinationis; & ut eluceſcat ſimul iſta occaſione, quam diu Ethniciſmus, indirecte licet, inter Chriſtianos fuerit dominatus, poſt templorum, tam fatidicorum quam aliorum, everſiones; ac quam magnæ ſuperſtitiones, ab Ethnicis tranſlatæ (licet aliquomodo transformatæ) inter primos Chriſtianos, eoſque minime ex fæce vulgi, ſed præcipuis etiam Antiſtitibus, imò Eccleſiæ tunc temporis columnis, locum habuerint, altéque admodum fuerint infixæ. Apud Ethnicos ergo *Sortes* erant varii generis, Militares, Politicæ, Divinatoriæ: de quarum poſtremis ſolum, (cæteris omiſſis, ut huc nihil facientes, quæque accuratè ſatis pertractatæ ſunt ab Adriano Junio, in ſuis Animadverſionum libris) tractabo.

Inter has autem Divinatorias præcipuum locum habebant κληρομαντεία & στιχομαντεία. Κληρομαντείας (in quâ per teſſeras, taloſve jactos, Oracula ſeu Divina reſponſa petebantur) exempla habemus in *Sortibus Præneſtinis*, *Antiatinis*, *non procul ab Urbe*, *ac Gerionis Oraculo apud Patavium*, ad Aponi fontem; & in aliis pluribus, etiam extra Italiam, locis.

Sic Pauſanias in Achaicis, de Oraculo Herculis Buraico: *Quâ ad mare ex Burâ deſcenditur amnis eſt Buraicus nomine, & in* [proxima] *ſpeluncâ non ita magnum Herculis ſignum: Buraico & ipſi cognomen.* ORACULI SORTES CAPIUNTUR EX TABULA PER TALOS. *Qui conſultum venere, precatione ad ſignum peractâ, votiſque nuncupatis, talos, (quorum in promptu eſt copia ad Herculis ſignum) quatuor ſumentes, eos jaciunt ſuper menſam. Inſcripti ſunt certis notis tali ſinguli: earum illi notarum interpretationem in tabula,* (ſimilitudinem ſecuti,) *requirunt.* Græca verba ſunt: καταβάντων δὲ ἐκ Βούρας ὡς ἐπὶ θάλασσαν, ποταμός τε Βουραϊκὸς ὀνομαζόμενος, καὶ Ἡρακλῆς οὐ μέγας ἐστὶν ἐν σπηλαίῳ· ἐπίκλησις μὲν καὶ τούτου Βουραϊκός. Μαντείας δὲ ὑπὸ πίνακί τε καὶ ἀστραγάλοις ἔστι λαβεῖν. εὔχεται μὲν γὰρ πρὸ τοῦ ἀγάλματος ὁ τῷ θεῷ χρώμενος, ἐπὶ δὲ τῇ εὐχῇ λαβὼν ἀστραγάλους (οἱ δὲ ἄφθονοι παρὰ τῷ Ἡρακλεῖ κεῖνται) τέσσαρας ἀφίησιν ἐπὶ τῆς τραπέζης. ἐπὶ δὲ παντὶ ἀστραγάλῳ σχήματι γεγραμμένα ἐν πίνακι ἐπιτηδὲς ἐξήγησιν ἔχει τοῦ σχήματος.

Notabilia admodum ſunt quæ Cicero habet, lib. 2. de Divinatione, de *Sortibus Præneſtinis*, hiſce verbis: *Quid enim ſors eſt? idem propemodum quod* MICARE, *quod* TALOS JACERE, *quod* TESSERAS, *in quibus temeritas & caſus, non ratio, nec conſilium valet. Tota res eſt inventa fallaciis, aut ad quæſtum, aut ad ſuperſtitionem, aut ad errorem. Atque ut in Haruſpicina fecimus, ſic videamus clariſſimarum Sortium*

tium

tium quæ tradatur inventio. Numerium Suffícium Præneſtinorum monumenta declarant, honeſtum hominem & nobilem, ſomniis crebris, ad extremum etiam minantibus, cum juberetur certo loco ſilicem cædere, perterritum viſis, irridentibus ſuis civibus id agere cœpiſſe: itaque perforato ſaxo Sortes erupiſſe, in robore inſculptis priſcarum literarum notis. Is eſt hodie locus ſeptus religioſè propter JOVIS PUERI, *qui lactens cum Junone in gremio Fortunæ, mammam appetens, caſtiſſimè colitur à matribus. Eodem tempore illo loco, ubi nunc Fortunæ ſita ædes eſt, mel ex oleâ fluxiſſe dicunt, haruſpiceſque dixiſſe, ſummâ nobilitate illas Sortes futuras, eorumque juſſu ex illa olea arcam eſſe factam, in eâque conditas Sortes, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur. Quid igitur in his poteſt eſſe certi, quæ Fortunæ monitu* PUERI MANU *miſcentur atque ducuntur? &c.*

Fortunæ monitu ait Cicero: quod hic ſane notandum. Quippe ſimulachrum Fortunæ Præneſtinæ, proculdubio eodem (aut fere) modo quo apud Antium Fortunarum ſimulachra promovebantur, poſt preces, &c. conſulentium, movebatur, uti ex Macrobio diſcimus. Quo quaſi miraculo monebat Dea, Sortes eſſe movendas: Poſt quæ tum puer, ad id officium conſtitutus, illas permiſcebat, & ſic poſt commiſtionem extrahebat. Verba Macrobii (quæ inferiùs latiùs explicabuntur) hæc ſunt, inter alia, ubi libro I. Saturnalium de Deo Heliopolitano ſic loquitur: *Vehitur enim ſimulachrum* DEI HELIOPOLITANI *ferculo, uti vehuntur in Pompa ludorum Circenſium deorum ſimulachra: & ſubeunt plerumque Provinciæ proceres raſo capite longi temporis caſtimonia puri; feruntur que divino ſpiritu, non ſuo arbitrio, ſed quo Deus propellit, vehentes: ut videmus apud Antium promoveri ſimulachra* FORTUNARUM *ad danda reſponſa.* Niſi forſan hæc Dea Præneſtina aut nutu capitis, ut Jovis Am-

monis ſimulachrum (teſte Strabone) aut alio viſibili ſigno, indicaret quando Sortes eſſent movendæ. In Præneſtino hoc templo etiam *Sortes* deſumptæ prius ex arcâ in quâ ſervabantur, atque in urnam aut ſitulam injectæ, manu pueri miſcebantur, ac poſtea extrahebantur, vel, ut Cicero loquitur, ducebantur: ut ſcilicet eo minor fraudis eſſet ſuſpicio, eave eo minus conſulentibus ſuboleſceret. Cum in Bura ex majori acervo tantum quatuor numero deſumptæ projicerentur in tabulam ſive literis, ſive aliis notis, ſolis Sacerdotibus quæ cognitæ eſſent, depictam (ſive verbis quibusdam, ſive notis Hieroglyphicis, ſive aliis quibuſdam etiam vulgò notis,) ut quæ à talis contactæ eſſent, ſimul colligerentur, iique Sacerdotes inde, ex ſignis inter ſe compoſitis, *Sortes* ſive Oracula redderent conſulentibus. Fortuna Præneſtina vocabatur (uti notum eſt ex Inſcriptionibus pluribus Præneſtæ inventis) aut ſimpliciter *Primigenia*, aut additis etiam Epithetis quandoque *Jovis Pueri*, aut *Jovi puero*. Sic pag. 76. apud Gruterum, num. 6.

FORTVNAE
PRIMIGENIAE
IOVI. PVERO
EX. TESTAMENTO
TREBONIAE
SYMPHERVSAE
P. ANNIVS. HERMA
HERES
L. D. D. D.

Item

Item, Num. 7.

FORTVNAE
IOVIS PVERI
PRIMIGENIAE
D. D
EX. SORTE. COMPOS
FACTVS
NOTHVS. RVFICANAE
L. F. PLOTILLAE.

Notiſſima quoque eſt fabula, Jovem, Neptunum ac Plutonem adhuc Juvenes ac pœnè pueros, poſt expulſum è ſolio Patrem; diviſiſſe univerſi imperium, atque eorum unumquemque nactum partem quæ ex *Sorte* ipſi obveniret, Jovemque inde accepiſſe Cœli ac terræ imperium. Unde Jovis proculdubio ac Junonis ſimulacra in Gremio Fortunæ, iſque honor Fortunæ datus ut ſit *Jovis*, ſeu *Jovi*, *Primigenia*, per eamque *Sortes* atque Oracula regi crederentur: ut cujus beneficio Jupiter ſummum ſit adeptus imperium. Verùm hæc in tranſitu; neque ut certiſſima aliis iſta obtrudere velim. Sed denuò ad rem. In Gerionis Oraculo videntur *Sortes* fuiſſe non ex urnâ effuſæ, ſed etiam, ut Præneſtæ, manu extractæ, ex verbis hiſce Suetonii: *Tiberius juxta Patavium adiit Gerionis Oraculum* Sorte tracta, &c. Sed veriſimile admodum eſt haſce artes longè diverſas fuiſſe pro diverſitate locorum atque ingeniorum iſtorum hominum, qui aut primi earum Sortium inventores fuerant, aut iis earumque conſultationibus præerant: ita ut hîc aut illic traherentur ex urnâ; alibi

vero ejicerentur. Unde & formula illa loquendi *Sors excidit* (κλῆρος ἐξέπεσε apud Græcos) ortum habet. Sic Livius lib. XXII. inter alia, quæ de prodigiis eo tempore factis narrat, ait (an de Antiatinis loquatur paulò obſcurius eſt, quamquam admodum veriſimile ſit, ex verborum circumſtantiis) *in Antiate metentibus cruentas in corbem ſpicas cecidiſſe: & Faleriis cœlum findi viſum, velut magno hiatu; quaque patuerit, ingens lumen effulſiſſe:* Sortes *ſua ſponte* Attenuatas, *unamque* Excidisse *ita ſcriptam:* Mavors telum suum concutit. Extæniatas optimè Lipſius emendat: cujus rationes vide (mihi ſaltem, optimas) libro II. Elect. cap. XII.

Nec mirum hoc in Antiate locum habuiſſe: cum & in Templo Præneſtino quandoque tales *Sortes* exciderent, de quibus paulo inferius adhuc dicendi locus erit. Hinc quoque loquendi formula *tollere Sortes*, quæ tamen etiam de talis aut ſchedulis, aut aliis inſtrumentis paratis in hanc rem, atque in tabulam conjectis, dum inde aut à conſulente Deum, aut à Sacerdote tollerentur, uſurpabatur. Quod vero & quandoque ſive è gremio aut pulvinari Deorum, ſive ex urna aut ſitula, aut alîus generis vaſe (quæ tamen & ipſa, aut gremio, aut pulvinari imponi per Antiſtites potuerant) in ſolum *exciderent*, aut in menſam ſubjacentem ſimulachro iſtius Dei cujus excidebant *Sortes*, ac per ipſos Oraculi conſultores tollerentur, mihi admodum veriſimile eſt: cum interim, arte ac machinationibus, dictorum Antiſtitum, poſt varios ritus ac circumſtantias, verè impoſturas, quibus attentior horum actuum conſideratio in conſulentibus impediretur, inde eliderentur. Quod præcipuè puto locum habuiſſe in verbis ac verſibus, qui aut foliis, aut membranis, aut chartulis, aut aliæ materiæ inſcriptæ ſic prodibant. [De membranis inſcriptis notabilis locus extat apud Auguſtinum, libro 83. quæſt. 45. *Cum*

autem

autem multa vera eos prædixiſſe dicatur; ideo fit, quia non tenent homines memoriâ falſitates erroreſque: ſed non intenti niſi in ea, quæ illorum reſponſis provenerunt, obliviſcuntur; & ea commemorant, quæ non arte illâ, quæ nulla eſt, ſed quâdam obſcurâ rerum SORTE *contingunt: quod ſi peritiæ illorum volunt tribuere, dicant artificioſe divinare etiam mortuas* MEMBRANAS *ſcriptas quaslibet de quibus plerumque pro voluntate* SORS *exit.*] Huc puto reſpicit inſcriptio, quam exhibet Gruterus, Theſauri ſui pag. CXXXII. Num. 6.

SACRO
SVSCEPTO
SORTIBVS. SVBLATIS
C. GALLIO
ATTICVS
MEDIOLANIENS

Ad verba ac verſus, ſive Virgilianos ſive alios, tranſibo, poſtquam notavero, & apud Oraculum Jovis Dodonæi, hujuſmodi *Sortes*, (ſive per talos certis quibuſdam notis, aut ſignis, aut integris etiam verbis, inſcriptos) locum habuiſſe: cum tamen nil præter columbas, aut quercus vaticinantes, aut Dodonæum æs, in omnium ore verſetur. Ita enim Cicero lib. I. de Divinatione, ſub perſona Quinti fratris: *Maximum verò illud portentum iiſdem Spartanis fuit, quod cum Oraculum ab Jove Dodonæo petiviſſent, de Victoriâ ſciſcitantes, Legatique* (NB.) *illud in quo inerant* SORTES, *collocaviſſent: ſimia quam Rex Moloſſorum in deliciis habebat, &* SORTEIS IPSAS *& cætera, quæ erant ad Sortem parata, diſturbavit, & aliud aliò diſſipavit. Tum ea, quæ præ-*

poſita

poſita erat Oraculo, Sacerdos dixiſſe dicitur, de ſalute Lacedæmoniis eſſe, non de victoria, cogitandum. Idem Cicero lib. 2. de Divinat. de iiſdem in Dodone Sortibus: *Simiæ verò Dodoneæ improbitatem hiſtoriis Græcis mandatam eſſe demiror. Quid minus mirum, quam illam monſtroſiſſimam beſtiam urnam evertiſſe,* Sortes *diſſipaviſſe? Et negant Hiſtorici, Lacedæmoniis ullum oſtentum hoc triſtius acci-diſſe.* Ubi ſalſè horum Hiſtoricorum credulitatem, imò ſtultitiam, ridet.

Addamus & hæc ſequentia, quaſi eidem incluſa parentheſi, quod ſcilicet ſimile quid huic Divinationis generi, partim & ſequenti, occurrat in Divinationibus Arabum: uti in *Specimine ſuo Hiſtoriæ Arabum* narrat Clariſſ. Eduardus Pocockius: cujus verba hic non vereor adducere, præteritis iis quæ circa diviſionem Cameli pulli; de ſagittis notatis atque in ſacculum conjectis, ſive undecim ſive pluribus, atque inde denuò extractis habet; quoniam hoc exemplum, quod adducere volui, & magis huic rei nobis propoſitæ convenit, & ſimul illuſtrandæ S. Scripturæ facit. Verba ejus igitur ſunt hæc: *Generi iſti Sortium Almaïſer (ut vidimus) appellato, affine eſt etiam alterum (cujus antea incidit mentio)* الازلام *Alazlam dictum, hac differentiâ, quod prius illud partitioni hoc Divinationi potius inſerviebat. Cujus hic fuiſſe perhibetur modus. Cum eſſet alicui, vel ſuſcipiendum iter, vel ducenda uxor, vel aliud magni momenti negotium peragendum, ſagittas, quas tres vaſculo incluſas habebant, conſulere ſolebant. Earum primæ inſcriptum erat* Jussit me Dominus meus: *ſecundæ* Prohibuit me Dominus meus: *tertia autem nullâ notâ inſignis erat. Harum unam manu extrahenti, ſi occurreret illa quæ juberet, alacri animo tanquam jubente Deo pergere, ſin illa quæ vetaret, deſiſtere; quod ſi* ἀγράμματος *illa, reponere,* donec

donec prodiret, quæ vel juſſu præiret, vel interdicto occurreret. Quibus poſt plura verba interpoſita idem Pocockius ſubjungit: *Certè quæ de hoc* βελομαντείας *genere vidimus, multum conferre videntur ad illuſtrandum locum iſtum* EZEK. XXI. 21. STETIT ENIM REX BABYLONIS IN BIVIO, IN CAPITE DUARUM VIARUM לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים: AD DIVINANDUM DIVINATIONEM, TERSIT SAGITTAS, ROGAVIT IMAGINES (vel ut vulgata DIVINATIONEM QUÆRENS, COMMISCENS SAGITTAS, INTERROGAVIT IDOLA, &c.) *Ad quem quæ affert Hieronymus mire concinunt cum iis, quæ de iſto Arabum antiquorum more traduntur:* STABIT, *inquit*, IN IPSO COMPITO, ET RITU GENTIS SUÆ ORACULUM CONSULET, UT MITTAT SAGITTAS IN PHARETRAM ET COMMISCEAT EAS INSCRIPTAS, SIVE SIGNATAS NOMINIBUS SINGULORUM, UT VIDEAT CUJUS SAGITTA EXEAT, ET QUAM PRIUS CIVITATEM DEBEAT EXPUGNARE. *Ubi obſervare licet vocem* קלקל, *quæ alias* TERSIT, POLIVIT *reddi ſolet, ab Hieronymo notione* COMMISCENDI *explicari. Certè apud Arabes* قلقل *idem valet ac* حرّك COMMOVIT *atque idem hîc denotare videtur quod* تجلجل *apud ipſos in deſcriptione Sortilegii ſui, ſcilicet* COMMOVERE, *vel* AGITARE, *ut confuſè commiſci poſſint Sortes.*

Hactenus Pocockius: ex quo plura, quam alias feciſſem, citavi, ut ratio quoque conſtaret, cur Hieronymus, ac verſio vulgata hîc magis explicando Ezechieli faciant, quam aliæ aliorum verſiones. Sed & quæ ex eodem Hieronymo non affert Pocockius, hic minime omittenda duco: quæ nempe ille notavit ad Hoſeæ cap. 4. quæque inde adducta heic ſequuntur: *Unde & Propheta quaſi ſtupens & mirabundus*

 clo-

eloquitur : Populus meus , qui quondam meo vocabatur nomine , LIGNUM (NB.) INTERROGAVIT ET VIRGAM. *Quod genus divinationis Græci* ῥαβδομαντείαν *vocant. Unde in Ezechiele legimus, quod* VIRGAS *ſuas* MISCUERIT *Nabuchodonoſar contra Ammon & Jeruſalem, &* EXIERIT VIRGA *contra Jeruſalem.* Refer & huc, Lector, dum adhuc in eadem Parentheſi te verſari putas, ea quæ Tacitus de Germanis, in libro ſuo, de moribus hujus gentis, tradit. *Sortium conſuetudo ſimplex ; Virgam frugiferæ arbori deciſam in ſurculos amputant ; eoſque, notis quibuſdam diſcretos, ſuper candidam veſtem temerè ac fortuitò ſpargunt. Mox ſi publicè conſulatur, Sacerdos civitatis ; ſi privatim, ipſe paterfamiliæ , precatus Deos cœlumque ſuſpiciens, ter ſingulos tollit : ſublatos ſecundum impreſſam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt, nulla de eâdem re in eundem diem conſultatio ; ſin permiſſum, auſpiciorum adhuc fides exigitur. Et illud quidem etiam & hîc notum, avium voces volatuſque interrogare.* In qua re admodum probabile eſt, ſurculos iſtos inter ſe, poſtquam ſublati fuerant, ſecundum eum ordinem, quo ſublati fuerant, ſibi invicem fuiſſe conjunctos, atque id quod inde componeretur, pro *Sorte* ſive *Oraculo* fuiſſe habitum.

Apud Scythas (quibus proculdubio Germani ortum debent) qualis divinationis forma locum habuerit (non multum videlicet à præcedenti abludens) ita narrat nobis lib. IV. Herodotus : Μάντιες δὲ Σκυθέων εἰσὶ πολλοὶ, οἳ μαντεύονται ῥάβδοισι ἰτείνῃσι πολλῇσι ὧδε· ἐπεὰν φακέλους ῥάβδων μεγάλους ἐνείκωνται, θέντες χαμαὶ, διεξελίσσουσι αὐτούς· καὶ ἐπὶ μίαν ἑκάστην ῥάβδον τιθέντες, θεσπίζουσι. ἅμα τε λέγοντες ταῦτα, συνειλέουσι τοὺς ῥάβδους ὀπίσω, καὶ αὖτις κατὰ μίαν συντιθεῖσι. αὕτη μέντοι ἡ μαντικὴ πατρωΐη σφὶ ἐστί· οἱ δὲ Ἐνάρεες καὶ οἱ Ἀνδρόγυνοι τὴν Ἀφροδίτην σφὶ λέγουσι μαντικὴν δοῦναι· φιλύρης ὦν φλοιῷ μαντεύονται, ἐπεὰν τὴν

τὴν φιλύρην τρίχα σχίσῃ διαπλέκων ἐν τοῖσι δακτύλοισι τοῖσι ἑωϋτοῦ, καὶ διαλύων, χρᾷ.

Apud eoſdem permulti ſunt vaticinatores, qui pluribus virgis ſalignis divinant, ad hunc modum; grandes virgarum faſces quum attulerunt, humi poſitos diſſolvunt ac ſeparatim ponentes illarum ſingulas, vaticinantur. Simulque dum hæc dicunt, virgas rurſum convolvunt (quas videlicet evolverant) & in unum componunt. Hæc eſt illis tradita à majoribus divinatio. Sed Enaries, qui & Androgyni, ajunt ſibi à Venere traditam divinationem, qui tiliæ fronde vaticinantur. Tiliam ubi quis trifariam ſciderit, digitis ſuis eam implicando ac reſolvendo tractat, atque in hunc modum vaticinatur.

Refer huc denique quæ de Alanis habet Ammianus Marcellinus lib. XXXI. hiſce verbis comprehenſa: *Futura miro præſagiunt modo: nam rectiores virgas fœminæ colligentes, eaſque cum incantamentis quibuſdam ſecretis præſtituto tempore diſcernentes, apertè quid portendetur norunt.* Quæ omnia ſatis benè conveniunt cum ῥαβδομαντείᾳ veterum Græcorum & Latinorum, ſed longè diverſis modis (licet veriſimile ſit, ab eadem origine,) exercitâ.

Homericarum Sortium è Templis Fatidicis datarum exempla admodum notabilia afferuntur ex Dione Chryſoſthomo in ſequenti mea Diſſertatione ſecunda.

Quin & Euripidearum Sortium è Templo, jam dicti Jovis Beli, datarum exemplum inveniet quoque ibi ablata: ne, ſcilicet, ſoli Epici Poëtæ tali gauderent auctoritate. Sibyllarum Sortes datæ ferè ubique occurrunt. At non ita frequenter Muſæi: ejus namque *Sortes* atque *Oracula* quoque adducuntur. Ita enim Pauſanias in Phocicis, quæ paulò altiùs repe-

tam: Τὴν δὲ πληγὴν Ἀθηναῖοι τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς οὐ μετὰ τοῦ δικαίου συμβῆναι σφίσιν ὁμολογοῦσι. προδοθῆναι γὰρ ἐπὶ χρήμασιν ὑπὸ τῶν στρατηγησάντων. Τυδέα δὲ εἶναι καὶ Ἀδείμαντον. καὶ ἐς ἀπόδειξιν τοῦ λόγου, Σιβύλλης παρέχονται τῶν χρησμῶν.

Καὶ τότ' Ἀθηναίοισι βαρύστηνα κήδεα θήσει,
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, οὗπερ κράτος ἐστὶ μέγιστον.
Νηυσὶ φέρει πολέμοιο μάχην καὶ δηϊοτῆτα
Ὀλλυμέναις δολεροῖσι τρόποις κακότητι νομήων.

Τὰ δὲ ἕτερα ἐκ Μουσαίου χρησμῶν μνημονεύουσι,

Καὶ γὰρ ἀθηναίοισι ἐπέρχεται ἄγριος, ὄμβρος,
Ἡγεμόνων κακότητι. παραιφασίη δέ τις ἔσται,
Ἧι γ' ἄλις ἡμύσσουσι πόλιν, τίσουσι δὲ ποινήν.

Cladem certè, quâ affecti ſunt apud Ægoſpotamos Athenienſes, dictitant illatam ſibi non juſto prælio, ſed prætorum ſuorum proditione quos pecunia hoſtes corrupiſſent: [dona enim qui à Lyſandro acceperant] illos Tydeum & Adimantum fuiſſe. Atque ejus teſtimonium ex Sibyllinis carminibus proferunt:

Ac tum Cecropidis luctum gemituſque ciebit
Jupiter altitonans, rerum cui ſumma poteſtas.
Navibus exitium, & crudelia funera bello
Ille feret, culpaque ducum dabit omnia peſſum.

Alia verò ex MUSÆI SORTIBUS *commemorant:*

Et fera tempeſtas urgebit Cecrope cretos
Fraude ducum: ſed certa aderunt ſolatia victis.
Namque urbem hoſtilem evertent, pænaſque repoſcent.

Porrò, de Orphei Sortibus ſive λογίων plura habet Proclus in Platonem: quæ ibi à curioſioribus indagari poterunt: licet inde

inde excerpta H. Stephanus illa *Poëſi* ſuæ Philoſophicæ (anno 1573. excuſæ) inſeruerit.

Quod attinet autem ad Sibyllarum Sortes, eæ potiſſimum inter Græcos, apud Sortilegos locum habuiſſe videntur. Quum ejuſmodi carmina quamplurima & per totam Græciam atque Italiam [de Libris Sibyllinis ſub arctiſſimâ cuſtodiâ xv. virorum habitis, ſub finem hujus primæ Diſſertationis loquar,] diſperſa venditarentur: de quibus Sybillinis paulò inferius quoque aliquid dicam, deque impoſturis per ipſa imperitæ Plebeculæ factis.

Non igitur ſolum (ut denuò revertamur in viam) per notas, ſive apertas, ſive occultas, *talis aliiſve inſtrumentis*, vel tabulæ ſeu menſæ inſcriptas, aut per integra verba, ſententiaſve integras: (ut in exemplo ex Livio adducto vidimus,) ſed & per integros verſus, ſive Virgilianos, ſive alios, *Sortes* reddebantur. Quod & ex iis, quæ de Hadriano ſuperius adduxi, patet, & ex jam mox ſequentibus fiet manifeſtum. Sic enim Capitolinus in vitâ Clodii Albini hæc ſequentia refert: *Quod cum ille* Sortem *de fato ſuo* tolleret, his verſibus eidem dicitur eſſe reſponſum:

Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Sistet eques, sternet Poenos Gallumque rebellem.

Sic & Lampridius de Alexandro Severo:

Huic ſors in templo Præneſtinæ talis excidit, cum illi Heliogabalus inſidiaretur,

— Si qua fata aspera rumpas
Tu Marcellus eris. —

Ex quo poſteriori exemplo videmus, & in Templo Præneſtino non tantùm per talos priſcarum literarum notis inſcriptos, ſed & per verſus quoque (forſan & aliter quandoque) ac quidem Virgilianos, conſulentibus fuiſſe reſponſum.

Sortes autem hæ ſequentes Alexandro datæ, an è Templo Fortunæ Præneſtinæ emanarint, an vero aliter ipſi obvenerint incertum eſt. Imo potius exiſtimem has nullo è Templo emanâſſe, priores ſaltem, quæ Græcè redditæ fuerunt. Sunt vero eæ quas idem Lampridius, paginis aliquot interjectis, affert hunc in modum: *Ipſe, quum Vatem conſuleret de futuris, hos accepiſſe dicitur verſus adhuc parvulus: & primis quidem Sortibus,*

Te manet Imperium coeli, terræque marisque:

Intellectum eſt, quod inter divos etiam referretur.

Te manet Imperium quod tenet Imperium:

Ex quo intellectum eſt, Romani illum Imperii Principem futurum. Nam ubi eſt Imperium niſi apud Romanos, quod tenet Imperium? Et hæc (NB.) *quidem de Græcis verſibus ſunt prodita. Ipſe autem quum parentis hortatu animum à Philoſophiâ & Muſicâ ad alias artes traduceret,* Virgilii Sortibus *hujuſmodi illuſtratus eſt,*

Excudent alii Spirantia mollius æra,
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt causas melius, coelique meatus
Describent radio, et surgentia sidera ducent:

Tu

TU REGERE IMPERIO POPULOS ROMANE MEMENTO.

HÆ TIBI ERUNT ARTES, PACIQUE IMPONERE MOREM,

PARCERE SUBJECTIS, ET DEBELLARE SUPERBOS.

Et hæ poſteriores farſan nullo è Templo redditæ fuerunt; ſed à Vatibus aut *Sortilegis* (*Ceretanos* hodie eos vocant Itali) qui Romæ aut in Triviis aut in Circo per talia artificia ſimplici, ac credulo ex ſuperſtitione, illudebant popello, atque imprimis (ut adhuc hodie pueris ac puellis, de fortuna circa conjugia ſua, aut alia, nimis inconſideratè curioſis, hujusmodi impoſtores imponunt.) Tales enim homines & Homericis & Virgilianis (aliiſque verſibus) uſos, occaſione ſuperſtitionis inveteratæ erga hoſce maximi nominis Poëtas Homerum, Heſiodum, Euripidem, Virgilium, Ovidium; qui & ipſi de ſe canerent: *Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo, &c.* ſibique nomen Vatis imponerent; quaſi à Muſis (uti quoque perhibebant) edocti, ea quæ canebant prompſiſſent: præſertim cum etiam viderent in Templo Præneſtino, uti & in aliis, per talium Poëtarum (ſaltem Virgilii) verſus redditas *Sortes*, mihi quam maximè veriſimile ſit.

Sed priuſquam ad illas *Sortes*, quæ per *Sortilegos* edebantur progrediar, ſingularem admodum modum conſulendi *Sortes*, imò & eas fabricandi, adducam ex Ammiano Marcellino: qui libro 29. & 31. tradit hæc ſequentia: *Et prior Hilarius, Conſtruximus,* [*inquit,*] *magnifici judices, ad* CORTINÆ *ſimilitudinem* DELPHICÆ, *diris auſpiciis, de laureis virgulis, infauſtam hanc menſulam, quam videtis: & imprecationibus carminum ſecretorum, choragiiſque multis ac diuturnis ritualiter conſecratam movimus tandem. Movendi*

vendi autem, quoties ſuper rebus arcanis conſulebatur, erat inſtitutio talis. Conlocabatur in medio domus emaculatæ odoribus Arabicis, undique lance rotunda, purè ſuperpoſita, ex diverſis Metallicis materiis fabrefacta: cujus in ambitu rotunditatis extremo elementorum viginti quatuor ſcriptiles formæ inciſæ peritè, disjungebantur, ſpatiis examinatæ dimenſis. Has linteis quidam indumentis amictus, calceatuſque itidem linteis ſoccis, torulo capite circumflexo, verbenas felicis arboris geſtans, litato conceptis carminibus numine præſcitionum auctore, cæremoniali ſcientia ſuperſiſtit, PENSILEM ANULUM LIBRANS ARCTUM *ex Carpathio filo perquam levi, myſticis diſciplinis initiatum:* [NB. Notetur hîc Dactylomanteia in Sortibus.] QUI PER INTERVALLA DISTINCTA RETINENTIBUS SINGULIS LITERIS INCIDENS SALTUATIM, HEROOS EFFICIT VERSUS INTERROGATIONIBUS CONSONOS, AD NUMEROS ET MODOS PLENE CONCLUSOS, *quales leguntur Pythici, vel ex Oraculis editi Branchidarum. Ibi tum quærentibus nobis, qui præſenti ſuccedet Imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur,* ADSILIENS ANULUS DUAS PERSTRINXERAT SYLLABAS: *& cum adjectione literæ poſtremâ, exclamavit præſentium quidam, Theodorum præſcribente fatali neceſſitate portendi. Nec ultra ſuper negotio eſt exploratum; ſatis enim apud nos conſtabat, hunc eſſe qui poſcebatur. Cumque totius rei notitiam ita ſignatè ſub oculis judicum ſubjeciſset, adjecit benevolè, id Theodorum penitus ignorare. Poſt hæc interrogati an ex fide* SORTIUM, *quas agitabant, ea præſcierint quæ ſuſtinerent, verſus illos notiſſimos ediderunt, clarè pronuntiantes capitalem eis hanc operam ſcrutandi ſublimiora citò futuram: nihilominus tamen ipſi quoque cum cognitoribus Principi cædes incendiaque flagitantes furias imminere: quorum tres ponere ſufficiet ultimos.*

'Ου

Οὐ μὲν ἀπιμήτονγε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
Τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοπλίσσει κακὸν οἶτον,
Ἐν πεδίοισι Μίμαντος αἴλα καιομένοις κάρ.

Libro 31. de hâc eadem re: *Illud autem præteriri non convenit, quod cum Oraculo Tripodis, quem moviſſe Patricium docuimus & Hilarium, tres verſus illos fatidicos comperiſſet, quorum ultimus eſt*

Ἐν πεδίοισι Μίμαντος ἄλλα καιομένοις κάρ,

Hoc, ut erat inconſummatus & rudis, inter initia contemnebat; proceſſu verò luctuum maximorum abjectè etiam timidus, ejuſdem Sortis *recordatione Aſiæ nomen horrebat: ubi Erythræo oppido ſuppoſitum montem Mimanta & Homerum ſcripſiſſe, & Tullium, doctis referentibus, audiebat.*

In hac hiſtoria videmus & ſingularem modum *Sortium*, & eas ſic per privatos quandoque artibus magicis (prætenſis) concinnatas: denique (quod etiam Turnebus libro 5. Adverſariorum oſtendit, & ex præcedentibus ſatis eluceſcit.) vocem *Sortes* (in plurali numero,) pro teſſeris, annulis ſimilibuſque ſumi inſtrumentis, *Sors* vero in ſingulari, pro ipſo Oraculo ſeu reſponſo per Sortes dato, capi.

Per *Sortilegos*, *Agyrtas*, ac *circumforaneos*, ut modo monuimus, (uti per eos, hodie quos *Cerotanos* vocant Itali, exercetur, lucri gratiâ, χειρομαντεία, ac μετωποσκοπία) etiam in triviis atque aliis locis publicis, proſtantes, Divinationes peragebant, ac Sortes tollebant creduli homines. Qui *Sortilegi* Romæ quoque in Circo, ad aggerem ſeu ſpinam Circi, atque ibi *ad Phalas Delphinorumque columnas*, ut Juvenalis loquitur, impoſturas ſuas ac præſtigias venditabant. His erat tabella, in quibus verſus fatidici erant deſcripti, atque in ea,

talorum arbritrante jactu, divinationes peragebant, quæ tabella, ut Celeber. Iſ. Cauſaubonus optimè (ad Hiſtorias Auguſtas) notat, Græcis vocabatur πίναξ ἀγυρτικὸς, ſive ἀγυρτικὴ σανὶς. *Agyrtæ* enim tales vocabantur impoſtores, qui credulo popello, ac pueris & mulierculis inprimis, per talia, in proprium lucrum, illudebant. Hinc apud Suidam inter alia (in voce ἀγύρτης, ubi antea ἀγύρτην vocaverat μάντιν,) habemus: ἐμέμφετο αὐτοῦ τὸ περὶ τὰς μαντείας ἐπτοημένον, καὶ βουλόμενον ἀεὶ τοῖς ἀγύρταις ἐπιτρέπειν τὰ οἰκεῖα πράγματα. *In ipſo accuſabatur quod attonitus quaſi hæreret circa Oracula, ac perpetuo* AGYRTIS, *ſive* SORTILEGIS CIRCUMFORANEIS *rei familiaris ſuæ fortunas committeret.* Iis autem quæ jam attuli illuſtrandis, non malè faciunt etiam quæ habent Tibullus ac Juvenalis Poëtæ. Quorum primus lib. I. Eleg. 3. ita canit:

> *Illa Sacras pueri* SORTES *ter ſuſtulit. Illi*
> *Rettulit* E TRIVIIS *omnia certa puer.*

Sive quod pueris adminiſtrantibus, Sorteſque, (ad imitationem Sortium Præneſtinarum) extrahentibus, hæc peragerentur: ſive quod puer miſſus à Delia ad Sortes conſulendas talia ipſi nuntiaverit; (de pueris pro ſemetipſis conſulentibus exemplum habemus in Alexandro Severo adhuc parvulo Virgilianas Sortes conſulente) ſive quod etiam per pueros, (uti apud nos ſæpè in encæniarum feſtis pueri tabulas luſorias ferè ad modum antiquarum πινάκων ἀγυρτικῶν compoſitas exponunt ac dirigunt) eæ adminiſtrarentur. Quod non malè elici videtur ex verbis: *Illa Sacras pueri* SORTES TER SUSTULIT, quaſi puero Sortes agitante ipſa Delia illas ſuſtulerit. Puellæ enim ac mulieres Romanæ huic rei maximè deditæ erant, uti videri poteſt ex hiſce Juvenalis verſibus, quibus & loci ubi potiſſimum hujuſmodi Vates ac Sortilegi morabantur, deſcribuntur:

Si

Si mediocris erit, ſpatium luſtrabit utrumque
Metarum, & SORTES DUCET, *ſrontemque manumque*
Præbebit vati crebrum popyſma roganti.
Divitibus reſponſa dabit Phryx augur, & Indus
Conductus dabit, aſtrorum mundique peritus;
Atque aliquis ſenior qui publica fulgura condit.
Plebejum in CIRCO *poſitum eſt &* IN AGGERE *fatum.*
Quæ nullis longum oſtendit cervicibus aurum,
Conſulit ANTE PHALAS, DELPHINORUMQUE COLUMNAS,
An ſaga vendenti nubat caupone relicto.

Niſi fortè hæc Delia, de qua Tibullus, & per ſeipſam, & etiam per puerum ſeorſim, Sortilegos iſtos conſuluerit; ob verba hæc ſequentia:

Illi
Rettulit è triviis omnia certa puer.

Ad pinacia illa & talos, ſive calculos modumque per ea inſtrumenta vaticinandi, ſpectat & Epigramma incerti Auctoris, quod habetur lib. 2. titulo 5. in Aſtrologos; quo non illepide hujuſmodi irridentur vates, ut & illi qui tales de futuris conſulebant.

Καλλιγένης ἀγροῖκος ὅτε σπόρον ἔμβαλε γαίῃ,
Οἶκον Ἀριστοφάνους ἦλθεν εἰς ἀστρολόγου,
Ἤτεε δ' ἐξερεείνων εἰ θέρος αἴσιον αὐτῷ
Ἔσται, καὶ σταχύων ἄφθονος εὐπορίη.
Ὃς δὲ λαβὼν ψηφῖδας, ὑπὲρ πίνακός τε πυκάζων,
Δάκτυλά τε γνάμπτων, φθέγξατο Καλλιγένει,
Εἴπερ ἐπομβρηθῇ τὸ ἀρούριον ὅσσον ἀπόχρη,
Μηδέ τιν' ὑλαίην τέξεται ἀνθοσύνην,

Μηδὲ πάγος ῥήξῃ τὴν αὔλακα, μηδὲ χαλάζῃ
  Ἄκρον ἀποδρυφθῇ δράγματος ὀρνυμένε,
Μηδὲ νεβροὶ κείρωσι τὰ λήϊα, μηδέ τιν' ἄλλην
  Ἠέρος ἢ γαίης ὄψεται ἀμπλακίην,
Ἐσθλόν σοι τὸ θέρος μαντεύομαι, εὖ δὲ ἀποκόψεις
  Τὲς στάχυας· μένας δείδιθι τὰς ἀκρίδας.

Ruſticus Calligenes quum jam ſemina terræ committeret
  Adibat ædes Aſtrologi Ariſtophanis :
Petebatque ut ſibi prædiceret, num æſtas ſibi bona ac proficua foret,
  Magnaque ariſtarum abundantia proventura.
Sed ille ARREPTIS CALCULIS, IISQUE SUPER MENSAM CREBRIUS CONJECTIS
  DIGITISQUE [NUMERATO] INFLEXIS *loquebatur [ita] Calligeni:*
Si ager [tuus] quantum ſatis fuerit imbre madeſcat,
  Neque è contra zizaniis nimis effloreſcat,
Neque gelu corrumpat ſulcos, neque grandine
  Jam ſurgentis ſegetis ſumma dilacerentur,
Neque hinnuli depaſcant ſata, neque aliqua alia
  Aëris aut telluris vitia patiantur ea,
Prædico tibi bonam meſſem; ac feliciter ariſtas demetes.
  Solas tamen timeas locuſtas.

Neque minus accurate ſanè conjectaverat ille de quo Lucillius (cujus omnia fere ſcoptica) cecinit hæc ſequentia:

Πρὸς τὸν μάντιν Ὄλυμπον Ὀνήσιμος ἦλθ' ὁ παλαιστής,
  Καὶ πένταθλος Ὕλας, καὶ σταδιεὺς Μενεκλῆς,
Τίς μέλλει νικᾶν αὐτῶν τὸν ἀγῶνα, θέλοντες
  Γνῶναι. κἀκεῖνος τοῖς ἱεροῖς ἐνιδὼν,
Πάντες, ἔφη, νικᾶτε, μόνον μήτις σε παρέλθῃ,
  Καί σε καταστρέψῃ; καὶ σὲ περικατροχάσῃ.

Adi-

Sortilegi aliique ſcurræ in Circo, alibique popello illudentes.

1. *Circus Maximus.*
2. *In eo oppidum.*
3. *Podium.*
4. *Mœnia.*
5. *Agger.*
6. *Obeliſcus.*
7. *Ova, Phalæ, Delphinorumque columnæ.*
8. *Judææ fatiloquæ Juvenalis.*
9. *Mathematici.*
10. *Scurra Iſidis.*
11. *Sortilegi.*
12. *Scurræ Anubis.*
13. *Phryx Augur.*
14. *Interpres ſomniorum.*
15. *Comagenus haruſpex.*
16. *Scurræ Magnæ Matris.*
17. *Antiſtes quaſi Dodonæa.*
18. *Ephemeridum Interpretes.*
19. *Chaldæus Aſtrologus.*

Adibant unà Vatem [nomine] Olympium
Oneſimus luctator, Hylas quinquertio, & ſtadii curſor Menecles,
Volentes ſcire quis ex ipſorum numero certaminis victor evaderet.
Atqui ille INSPECTIS SACRIS [LIBELLIS]
Dicebat, vos omnes vincetis: ſi modo nemo te prætercurrat,
Aut te ſupplantet, aut te curru prætervehat.

Unde non abſona hiſce Ennius, apud Ciceronem cecinit:

Non VICARIOS *auruſpices, non* DE CIRCO *aſtrologos:*
Non Iſiacos conjectores, non interpretes ſomnium.
Non enim ſciunt hi; aut arte aut divina ſcientia:
Sed ſuperſtitioſi vates, impudenteſque arioli.
Aut inertes, aut inſani, aut quibus egeſtas imperat:
Qui ſibi ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant viam.
Quibus divitias pollicentur, ab iis drachmam ipſi petunt,
De his divitiis ſibi deducant drachmam, reddat cætera.

Per vicos atque oppida quoque tales impoſtores circuibant, ſuaſque *Divinationes* ac *Sortes* venditabant, atque omnibus inceptis ac ſucceſſibus adaptabant. Ita enim de iſtis Plutarchus in libello cui titulus: *Cur nunc Pythia non reddat Oracula carmine*: Πλείστης μέντοι ποιητικῆς ἐνέπλησεν ἀδοξίας τὸ ἀγυρτικὸν καὶ ἀγοραῖον καὶ περὶ τὰ μητρῷα καὶ σεράπεια βωμόλοχον καὶ πλανώμενον γένος, οἱ μὲν αὐτόθεν, οἱ δὲ κατὰ κλῆρον ἔκ τινων γραμματίων, χρησμοὺς περαίνοντες οἰκέταις καὶ γυναίοις, ὑπὸ τῶν μέτρων ἀγομέναις μάλιστα καὶ τοῦ ποιητικοῦ τῶν ὀνομάτων. ὅθεν οὐχ ἥκιστα ποιητικὴ δοκοῦσα κοινὴν ἐμπαρέχειν ἑαυτὴν ἀπατεῶσι καὶ γόησιν ἀνθρώποις καὶ ψευδομάντεσιν, ἐξέπεσε τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ τρίποδος.

Maximam Poëſi infamiam paraverunt CIRCUMFORANEI *illi &* CIRCULATORES, *&* SCURRÆ MAGNÆ MATRIS DEORUM *ac* SERAPIDIS *vagi: quorum alii ex tempore, alii* SORTE QUADAM EX QUIBUSDAM LIBELLIS, *Oracula dabant ſervis & mulierculis; quas maximè numeri & nomina Poëtica moverent. Quæ non minima fuit cauſa, cur Poëtica, tanquam communem ſe quæ videretur præbere impoſtoribus & præſtigiatoribus ac falſis vatibus, veritate & Tripode arceretur.*

Videmus quoque tam ex ſuperius allatis, quam ex jam nunc ſequentibus, quod non Homerici verſus, aut Virgiliani ſolum, aut alii; ſive aliorum Poëtarum, ſive ab ipſis Antiſtitibus confićti, huic negotio accommodati fuerint: verum & verſus, prætenſi, *Sibyllarum.* Unde Plutarchus in vita Ciceronis ita de Lentulo loquitur: Τοῦτον ὄντα τῇ φύσει τοιοῦτον, κεκινημένον ὑπὸ τοῦ Κατιλίνα, προσδιέφθειραν ἐλπίσι κεναῖς ψευδομάντεις καὶ γόητες, ἔπη πεπλασμένα καὶ χρησμοὺς ᾄδοντες. ὡς ἐκ τῶν Σιβυλλείων προδηλοῦντας εἱμαρμένους εἶναι τῇ Ῥώμῃ Κορνηλίους τρεῖς μονάρχους ὧν δύο μὲν ἤδη πεπληρωκέναι τὸ χρεών, Κίνναν τε καὶ Σύλλαν, τρίτῳ δὲ λοιπῷ Κορνηλίῳ ἐκείνῳ φέροντα τὴν μοναρχίαν ἥκειν τὸν δαίμονα, καὶ δεῖν πάντως δέχεσθαι, καὶ μὴ διαφθείρειν μέλλοντα τοὺς καιροὺς, ὥσπερ Κατιλίνας.

Tali hunc ingenio, & à Catilinâ incenſum, vani inſuper vates & præſtigiatores ſpe dementaverant inani, carmina confićta & SORTES *canentes,* QUASI EX LIBRIS SIBYLLINIS *prænuntiantes in fatis eſſe ut tres Cornelii Romæ rerum potirentur; eorum duos fatum jam impleſſe, Cinnam & Syllam: tertio, qui ſupereſſet, Cornelio Deos ipſi dominationem deferre, quin ſuſciperet, nec cunćtando, ſicut Catilina, corrumperet opportunitatem.*

Hinc Saluſtius, in Conſpiratione Catilinaria: *Ad Lentulum diſſimulantem coarguunt, præter literas, ſermonibus,*

quos

quos ille habere ſolitus erat, ex libris Sibyllinis *Regnum Romæ tribus Corneliis portendi: Cinnam atque Syllam antea: ſe tertium eſſe cui fatum foret urbis potiri.* Hæc enim non ex iſtis libris fuiſſe accepta, qui tam religioſa ſub cuſtodia in Capitolio cuſtodiebantur; ſed à Sortilegis eorumve ſimilibus, vel alias in totum fuiſſe confiæta, ex iis quæ ſub finem hujus Diſſertationis dicturus ſum, ſatis clarè pateſcet.

An autem primo (ut vult Joan. Argolus, in notis ad Onuphrium de ludis Circenſibus) Carmina illa prætenſa Sibyllina hujuſmodi *Sortibus* fuerint deſtinata, poſtea vero carmina Poëtarum, ut Vatum quoque, aut ab iis parum diſtantium; quamvis id quidem incertum (licet admodum veriſimile) ſit: id tamen apparet ex Plutarcho, ea ante Virgilii ætatem ab aliquibus ad id uſurpata fuiſſe.

Hæc Carmina quippe per totam Græciam, Africam, aliasque regiones, erant diſperſa: nec ſolum Sibyllina, ſed & alia fatidica; uti ex Suetonio ac Tacito diſcimus. Quorum primus in vita Auguſti, cap. 31. ait: *Quidquid* Fatidicorum librorum *Græci Latinique generis, nullis vel parum idoneis auctoribus vulgò ferebatur, ſupra duo millia undique contracta cremavit: ac ſolos retinuit* Sibyllinos: *hos quoque delectu habito: condiditque duobus forulis auratis ſub Palatini Apollinis baſi.*

Poſterior Annalium lib. vi. *Relatum inde ad Patres à Quinctiliano tribunoplebei de* libro Sibyllæ, *quem Caninius Gallus quindecimvir recipi inter cæteros ejuſdem vatis, & eâ de re Senatusconſultum poſtulaverat. quo per diſceſſionem facto, miſit literas Cæſar modicè tribunum increpans, ignarum antiqui moris ob juventam: Gallo exprobrabat, quod ſcientiæ cærimoniarumque vetus, incerto auctore, ante ſententiam collegii, non, ut aſſolet; lecto per Ma-*

Magiſtros æſtimatoque carmine, apud infrequentem Senatum egiſſet. Simul commonefecit, quia MULTA VANA SUB NOMINE CELEBRI VULGABANTUR, *ſanxiſſe Auguſtum, quem intra diem ad Prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret, quod à majoribus quoque decretum erat, poſt exuſtum* [*Sociali bello* ſubſtituit in commentario Lipſius] *Civili bello Capitolium, quæſitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ;* UNA SEU PLURES FUERE; *datoque Sacerdotibus negotio, quantum humanâ ope potuiſſent, vera diſcernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirûm is liber ſubjicitur.* Quamvis autem Auguſtus edicto ſanxerat, ut nemini ea privatim habere liceret, minime tamen veriſimile eſt, ſic omnia exemplaria fuiſſe tradita; ſed plurimos homines tales libros clam apud ſe ſervaviſſe: cujus rei clarum indicium ille ipſe liber, de quo Caninius Gallus, ut inter cæteros reciperetur, poſtulaverat: nec minus id quod Dio lib. 57. de Tiberio narrat, in hunc modum: λόγιόν τε τι ὡς καὶ Σιβύλλειον, ἄλλως μὲν τῷ τῆς πόλεως χρόνῳ προσῆκον, πρὸς δὲ τὰ παρόντα ᾀδόμενον, οὐχ ἡσυχῆ σφᾶς ἐκίνει. ἔλεγε γὰρ ὅτι,

Τρὶς δὲ τριηκοσίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν,
Ῥωμαίους ἔμφυλος ὀλεῖ στάσις, ἁ Συβαρῖτις
Ἀφροσύνη.

Ὁ οὖν Τιβέριος ταῦτά τε ἔπη ὡς καὶ ψευδῆ, ὄντα διέβαλλε, καὶ τὰ βιβλία πάντα μαντείαν τινὰ ἔχοντα ἐπεσκέψατο. καὶ τὰ μὲν ὡς οὐδενὸς ἄξια ἀπέκρινε, τὰ δὲ ἐνέκρινε.

Neque parum movit animos hominum Oraculum quoddam pro Sibyllino habitum, nihil quidem ad urbis iſtæc, ſed ad noſtra tempora pertinens, in hanc ſententiam:

Aſt ter trecentum revolutis protinus annis
Roma inteſtinâ perdetur ſeditione,
Luxus & exitium Sybariticus *afferet urbi.*

Hoc

Hoc carmen Tiberius ut falſum cavillatus, OMNES LIBROS, QUI VATICINIORUM ALIQUID CONTINERENT, *inſpexit, & ex iis alios ceu nullius momenti, reprobavit; alios in probatorum numerum recepit.*

Operæ pretium mihi videtur hîc annectere, quomodo idem illud Oraculum tempore Neronis poſt urbis incendium, à populo iſti tunc rerum atque urbis ſtatui, ipſique adeò Neroni, fuerit applicatum. Ita enim idem Dio, ſeu potius ipſius abbreviator Xiphilinus: Ὁ μέντοι δῆμος οὐκ ἔστιν ὅτι οὐ κατὰ τοῦ Νέρωνος ἠρᾶτο, τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ μὴ ὑπολέγων, ἄλλως δὲ δὴ τοῖς τὴν πόλιν ἐμπρήσασι καταρώμενοι, καὶ μάλιστα ὅτι αὐτοὺς ἡ μνήμη τοῦ λογίου τοῦ κατὰ Τιβέριον ποτὲ ᾀσθέντος ἐθορύβει· ἦν δὲ τοῦτο,

Τρὶς δὲ τριηκοσίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν.
Ῥωμαίους ἔμφυλος ὀλεῖ στάσις.

Ἐπειδή τε ὁ Νέρων παραμυθούμενος αὐτοὺς, οὐδαμοῦ ταῦτα τὰ ἔπη εὑρῆσθαι ἔλεγε, μεταβαλόντες ἕτερον λόγιον, ὡς καὶ Σιβύλλειον ὄντως ὂν, ᾖδον. ἔστι δὲ τοῦτο,

Ἔσχατος Αἰνεαδῶν μητροκτόνος ἡγεμονεύσει.

Καὶ ἔσχεν οὕτως, εἴτε καὶ ὡς ἀληθῶς θεομαντείᾳ τινὶ προλεχθὲν, εἴτε καὶ τότε ὑπὸ τοῦ ὁμίλου πρὸς τὰ παρόντα θειασθέν. τελευταῖος γὰρ τῶν Ἰουλίων τῶν ἀπὸ Αἰνείου γενομένων ἐμονάρχησε.

Tum populus Neroni omnia mala precari: non quod nomen ejus nominaret, ſed quod execraretur eos, qui urbem incendiſſent. Inprimis omnes commovebat recordatio Oraculi, quod decantatum fuerat Tiberii temporibus. Id erat,

At ter tercentum revolutis protinus annis,
Roma inteſtinâ perdetur ſeditione.

Quumque Nero, populi conſolandi cauſâ, hos verſus nuſ-

quam repertos eſſe diceret, mutatâ ſententiâ aliud Oraculum, UT VERE SIBYLLINUM *canere cœperunt;*

Ultimus Æneadum matrem necat induperator.

Id quid accidit, SIVE VERE PRÆDICTUM DIVINO ORACULO, SIVE TUNC A PLEBE, QUASI DIVINO INSTINCTU DE PRÆSENTI RERUM STATU PROLATUM.

Quum igitur illa prætenſa Sibyllarum carmina à pluribus diverſis auctoribus conficta (ut ab aliis dudum liquidò oſtenſum fuit, ſic ut minimè opus ſit hoc à me heîc ulterius oſtendi) conſervarentur; ac ſubinde de novo ab aliquibus confingerentur, uti non obſcurè ex modo adducto Dione patet; non mirum eſt Vates, Sortilegos, atque ipſos in Templis Fatidicis Sacerdotes, ut majoris imò maximæ auctoritatis, ſub perſona Apollinis (qui eorum primus Auctor perhibebatur) vel alterius Dei, illa pro reſponſis divinis populo venditaſſe. Quibus demum magis magiſque populo, (qui hinc inde eorum aliquid adhuc poſſidebat) ſubtractis, verſimile admodum eſt, eos ſenſim eorum Poëtarum, qui maximæ auctoritatis atque honoris eſſent, verſus ſubſtituiſſe: atque hinc natas *Sortes* illas Homericas, Virgilianas, Euripideas, &c.

Hæc autem Divinatio per *Sortes*, quæ per Carmina, ſive Sibyllarum: ſive aliorum Poëtarum dabantur, fiebat aut ejusmodi artificiis, qualia nunc fuere propoſita, aut per aperturam codicis hujus illiuſve vatis ſeu Poëtæ, cujus verſus in hac re præſtigiatores iſti ſibi maximè uſui fore exiſtimabant. Quod, puto clarum fit ex verbis iſtis Auguſtini quæ habet lib. IV. Confeſſionum cap. 3. *A quo ego cum quæſiviſſem, ait, quâ ex cauſâ hoc fieret, ut multa vera à Planetariis pronunciarentur; reſpondit ille ut potuit, vim Sortis hoc facere, in rerum naturâ uſquequaque diffuſam. Si enim* (NB.) DE

PAGI-

PAGINIS POETÆ CUJUSPIAM *longè aliud canentis atque intendentis*, *cum* SORTEM *quis* CONSULUIT, *mirabiliter conſonus negotio ſæpè* VERSUS EXIRET; *mirandum non eſſe, &c.*

Hinc quoque, ſi tales Vaticinationes ex libris Homericis inſtituerentur atque peragerentur, ii qui hoc agebant vocabantur ῥαψῳδομάντεις; res verò ipſa ῥαψῳδομαντεία, vel ῥαψῳδομαντικὴ: denominatione, apud Græcos, factâ à nomine Homericis Poëmatibus impoſito.

Ex verbis verò Auguſtini: *Si enim de paginis Poëtæ cujuſpiam, &c.* non malè, meo judicio conjicitur, etiam ex aliis Poëtis præter jam nominatos, talia quibuſdam fuiſſe uſitata: quamquam nihil certi de hac re affirmare velim, propter auctoritatem Muſæi, Homeri, Virgilii, Euripidis, ac Sibyllarum, extra omnem aleam, ratione aliorum, poſitam: unde longè majori cum veneratione illorum, in hunc finem, fiebat apertio & inſpectio.

Tales revera ſtultas ſuperſtitiones locum habuiſſe inter Ethnicos, vera ac ſana Theologia, verâque religione ac pietate orbatos, non multum mirabuntur multi; at magis, puto, eas, etiam per multa ſecula, obtinuiſſe in populo Chriſtiano: nec ſolum iis addictos fuiſſe hinc inde aliquos è fece vulgi; ſed plures ex primariis Chriſtianiſmi Antiſtitibus, imò & ipſum Auguſtinum, quod ex hiſce nunc ſequentibus patebit.

Audiamus tamen antea, quid jam dictus Auguſtinus, in Epiſtola ſua ad Januarium (quæ 119. numero eſt) de hac re ſentiat. In illa autem loquitur hoc modo: *Hi verò qui de paginis Euangelicis* SORTES LEGUNT, *etſi optandum eſt, ut hoc potius faciant, quam ut ad Dæmonia conſulenda concurrant; tamen etiam iſta mihi diſplicet conſuetudo* (NB.) AD NEGOTIA SECULARIA, *&* AD VITÆ HUJUS VANITATEM, *propter aliam vitam loquentia Oracula divina velle convertere.*

Forſan aliquis ex hiſce Auguſtini verbis colliget, eum improbare iſtum morem. Improbat quidem: at ſolum quatenus *ad negotia ſecularia, &c.* hic divinandi modus applicabatur; non vero improbat, ſi in Spiritualibus, ſeu religionis ac pietatis negotiis, talis inſtitueretur, per *Sortes Euangelicas* divinatio; quod clareſcet ex ipſius Auguſtini exemplo, poſteaquam oſtendero, quali modo ac methodo hæc perageretur divinatio. Sic autem de eâ Gregorius Turonenſis lib. IV. tmem. 16. *Poſitis Clerici tribus libris ſuper altarium, id eſt,* Prophetiæ, Apostoli atque Euangeliorum, *oraverunt ad Dominum, ut Chriſtiano, quid eveniret oſtenderet.* Ac paulò poſt: Aperto igitur, *primò omnium* Prophetarum libro *invenerunt,* Auferam Maceriem ejus. [Id factum eſſe Kramno Clotharii Regis filio, à Divionenſi Clero, jam dictus Gregorius teſtatur.] Nempe talis erat ipſis agendi modus; ſi primo libro, Euangeliorum videlicet, aperto, in pagina ſic ipſis oblatâ, aliquid quod ad ſcopum faceret, aut facere ſaltem videretur, non occurreret, aperiebant ſecundum, Epiſtolarum ſcilicet Apoſtolicarum. Si neque in ſecundo hoc volumine tale quid, poſt apertum librum, primo intuitu ipſis obveniſſet, aperiebant & tertium. Quod magis adhuc patet ex iis quæ apud eundem Scriptorem inveniuntur, lib. 5. *Ego vero reſerato* Salomonis libro, *verſiculum qui primus occurrit, arripui; qui hæc continebat:* Oculum qui adversus adspexerit patrem, &c. Atque iterum paulò inferius: *Poſt hæc continuato triduo in jejuniis vigiliiſque atque Orationibus, ad beatum tumulum iterum accedens, revolvit* Librum *qui erat* Regum: *verſus autem primæ paginæ quam reſeravit hic erat:* Pro eo quod dereliquistis Dominum Deum, &c.

Ex quibus Gregorii verbis hæc ſequentia ſunt notanda. Primo.

mo.

mo. Quandoque plures, quandoque tantùm unicum librum, ſeu volumen ad tales divinationes uſurpatum. Secundò. Quoſcunque libros Biblicos ad eam rem, pro lubitu aut ſuperſtitione eorum, qui illam peragebant, fuiſſe aſſumptos. 3. Hos non apertos fuiſſe niſi antea Orationes (nonnunquam & præviis jejuniis ac pervigiliis,) ad Dominum fuſæ fuiſſent: proculdubio, ut ille Sacras haſce Sortes dirigere dignaretur. 4. Verſiculum qui primus, jam aperto libro, oculis occurreret, pro *Sorte*, ſive Divino Oraculo, veniſſe: modo, uti ſuperius dictum, aliquid contineret, vel continere videretur, quod ad rem illam, ſuper qua fiebat hæc per Sortes divinatio, pertinebat.

Hæc verò non ſolum in Templis, atque ibi per Clericos, fiebant: ſed & alibi & ubicunque ferè locorum; imò & per Sortilegos, lucri cauſâ, (uti apud Romanos Sortilegi faciebant) inſtituebantur. Hinc, puto, Iſidorus: *Sortilegi ſunt qui ſub nomine fictæ religionis, per quaſdam, quas* SANCTORUM SORTES *vocant, divinationis ſcientiam profitentur, aut* (NB.) QUARUMCUNQUE SCRIPTURARUM INSPECTIONE *futura promittunt.*

Quæ Iſidori poſtrema verba etiam illa quæ ex Auguſtino ac Gregorio Turonenſi adduxi, illuſtrant. Illa autem quæ de *Sanctorum* Sortibus loquitur, inferius forſan etiam, ut de iis latius aliquid dicamus, locum invenient. Nunc vero ad alias *Sortes Chriſtianorum.* Ac primo conſideremus quæ in Martyrologio habet Metaphraſtes, in Octobri, ubi loquitur de Cypriano ad fidem converſo, quæ hæc ſunt: Εἰσιὼν τοίνυν εἰς τὸ κυριακὸν, δεξιὸν ἐποιεῖτο σύμβολον τῆς εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου, εἰ τῷ σκοπῷ αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς ἀκροάσεως ῥήματα συμβαίνοντα ἔχοι. εἶχε μὲν οὖν τοὺς πόδας τῆς ἐκκλησίας ἐντός: εἶχε δὲ παραδόξως καὶ τὸν διάκονον ταῦτα δὴ τὰ τοῦ ἀποστόλου διερμηνεῦντα: Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα·

ὡς δὲ καὶ τὰ τοῦ προφήτου· Ἴδε Κύριε, μὴ παρασιωπήσῃς. Κύριε μὴ ἀποστῇς ἀπ' ἐμοῦ. καὶ αὐτὸ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ἐσαΐαν, ὑπεγίνωσκεν ἕτερος, Ἰδοὺ συνήσει, λέγων, ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητὸς, ὃν ἡρέτισα. ἅπερ ἅπαντα συνᾴδοντα τῷ ἰδίῳ κρίνας σκοπῷ, ἐντελέστερος πρὸς τὴν εἰς Θεὸν πίστιν συνεβίβαζε τὴν ψυχὴν, ἅτε συνετὸς ὢν ἄγαν, καὶ τὸ δέον συνιδεῖν ὀξύτατος. *Quum ingrederetur igitur Eccleſiam, bonum Omen capiebat ſui introitus, ſi verba quæ ibi prælegebantur ſcopo ſuo convenientia inveniret. Ac dum intrabat Eccleſiam præter exſpectationem contigit, ut Diaconus hæc Apoſtoli verba perſonaret :* CHRISTUS NOS REDEMIT AB EXECRATIONE LEGIS, DUM PRO NOBIS FACTUS EST EXECRATIO. *Uti etiam hæc Prophetæ verba :* VIDE SIS DOMINE, NE SILENTIO PRÆTEREAS; DOMINE, NE ABSISTAS A ME. *Eodem tempore & ipſum Eſaiam legebat alius :* ECCE INTELLIGET, *dicens,* FILIUS MEUS DILECTUS MIHI, QUEM ELEGI. *Quæ omnia ſcopo ſuo quadrare judicans, jam firmior ac perfectior animum ad fidem in Deum applicabat : utpote prudens admodum exiſtens, atque acerrimus ad pervidendum ea quæ facere convenit.*

Ex quibus verbis Metaphraſtis adhuc aliud Sortium ſeu Divinationis genus, ex auditu nempe eorum quæ Diaconus in Eccleſia legebat, deprehendimus. Quod, etiamſi quis dubitare poſſit, an ita ipſius Cypriani ætate locum habuerit; indicant tamen hæc dicta, id ſaltem hujus Metaphraſtis ævo fuiſſe uſitatum. [Videat interim cordatus Lector, an non hæc gemina iis, quæ de Oraculo Buraico ex Pauſania attuli: & an non in hiſce Chriſtiani ejuſmodi ſuperſtitionibus dediti, imitati ſint illos Ethnicos, de quibus Apuleius, de Deo Socratis hoc loquitur : *Videmus pleroſque, qui non ſuopte corde,* SED ALTERIUS VERBO *reguntur : qui ex angiportu reptantes,* CONSILIA EX ALIENIS VOCIBUS COLLIGUNT,

&

& ut ita dixerim, non animo, ſed auribus cogitant: ſicut de hujuſmodi κληδονίσμασι Plutarchus, Lucianus aliique non uno loco loquuntur, ad quæ & illa quæ jam primo ſequuntur, ex Auguſtino referenda ſunt.] Nec mirum, cum & Auguſtinus, ille Hipponenſis Epiſcopus, ſimilia admodum, huic Divinationis generi, (nec magis Sacræ Scriptura ac ſanæ rationi conſona) de ſe tradat lib. 8. cap. 12. Confeſſion. *Dicebam*, inquit, *hæc, & flebam amariſſima contritione cordis mei, & ecce audio vocem de vicina domo, cum cantu dicentis ac crebro repetentis, quaſi pueri an puellæ neſcio:* TOLLE LEGE, TOLLE LEGE. *Statimque mutato vultu intentiſſimus cogitare cœpi, utrumnam ſolerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid: nec occurrebat omninò audiviſſe me uſpiam. Repreſſoque impetu lachrymarum ſurrexi, nihil aliud interpretans divinitùs mihi juberi, niſi ut* APERIREM CODICEM ET LEGEREM QUOD PRIMUM CAPITULUM INVENISSEM. *Audieram enim de Antonio, quod ex* EUANGELICA LECTIONE CUI SORTE SUPERVENERAT, *admonitus fuerat*, TANQUAM SIBI DICERETUR QUOD LEGEBATUR: VADE VENDE OMNIA QUÆ HABES ET DA PAUPERIBUS, ET HABEBIS THESAURUM IN COELIS, ET VENI, SEQUERE ME. *Et tali* ORACULO *confeſtim ad te eſſe converſum. Itaque concitus redii ad eum locum, ubi ſedebat Alypius. Ibi enim poſueram* CODICEM APOSTOLI, *cum inde ſurrexeram. Arripui, aperui & legi in ſilentio capitulum quò primum conjecti ſunt oculi;* NON IN COMMESSATIONIBUS ET EBRIETATIBUS; NON IN CUBILIBUS ET IMPUDICITIIS.

Nec ultra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum fine hujus ſententiæ, quaſi luce ſecuritatis infuſâ cordi meo, omnes dubitationis tenebræ diffugerunt. Tum interjecto aut digito, aut neſcio quo alio ſigno, codicem clauſi, & tranquillo,

quillo jam vultu indicavi Alypio. At ille quid in ſe ageretur, quod ego neſciebam, ſic indicavit. Petit videre quid legiſſem. Oſtendi, & attendit, & ultra quam ego legeram, & ignorabam quid ſequeretur. Sequebatur vero, INFIRMUM AUTEM IN FIDE ASSUMITE. *Quod ille ad ſe retulit mihique aperuit, &c.* Putaſſetne quiſpiam tantos viros, tantæque famæ per univerſum Orbem Chriſtianum, tantâ detineri potuiſſe ſuperſtitione, ne dicam (quod tamen nomen res iſta non malè meretur) inſaniæ?

At *reſpice divorum rivales,* ferè dixeram cum Juvenale; ac conſidera, Lector, quam diu poſt Antonium & Auguſtinum, ſi non & ab aliis Imperatoribus Chriſtianis, ab Heraclio ſaltem, (cujus imagines in nummis apud Antiquarios paſſim videre eſt, ſub Schemate piiſſimi viri atque Imperatoris) hæc Divinatio peracta fuerit. Ita enim de ipſo loquitur Cedrenus: Συμβούλιον δὲ ποιήσας τοῦ παραχειμάσαι, ἁγνίζει τὸν λαὸν ἐπὶ ἡμέρας τρεῖς· καὶ ἀνοίξας τὰ τοῦ θεοῦ ἄχραντα εὐαγγέλια, εὗρεν ἐπιτρέποντα ἐν Ἀλβανίᾳ παραχειμάσαι. *Deinde cum de hybernis deliberaret, triduo exercitum luſtrat:* APERTISQUE POSTEA INVIOLATIS DEI EUANGELIIS *invenit ſibi mandari, ut in Albaniâ hyemet.*

Imò Petrus Blæſenſis poſtremo prodeat, cujus tempore adhuc, in uſu fuiſſe haſce Divinationes, atque ut rem Sanctam fuiſſe habitas & exercitas, ex hiſce ejus verbis videmus: *Hanc occaſionem ſecundò ac tertiò eâdem rerum ſerie nox ſecunda replicuit. Cumque curioſitatis humanæ* SORTIBUS & REVOLUTIONE PSALTERII, *hujus viſionis eventum diligentiùs explorarem, primum in oculis meis verſus ille*
se obtulit : *ſe obtulit:* MOYSES ET AARON IN SACERDOTIBUS EJUS.

Hujuſmodi tamen Divinationes per Concilia ſæpius ſunt damnatæ ac vetitæ. Sic in Concilio Ancyrano can. 24. habetur:

betur: Οἱ καταμαντευόμενοι καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν ἐξακολουθοῦντες, ἢ εἰσάγοντές τινας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακειῶν ἢ καὶ καθάρσει, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς πενταετίας, &c. Quæ non malè vertuntur: *Qui Auguria vel Auſpicia, ſive Somnia, vel Divinationes quaslibet* [quæ omnia commmodè comprehenduntur in voce καταμαντεύεσθαι,] *ſecundum morem Gentilium obſervant, aut in domos ſuas hujuſmodi homines introducunt, exquirendis aliquibus arte malefica, aut ut domos ſuas luſtrent, quinquennio pœnitentiam agant, &c.*

Quæ hoc Canone continentur, fateor, præcipuè reſpiciunt iſtas Divinationes, quæ inter Ethnicos quidem exercebantur; quos etiam ſuperſtitionis Gentilitiæ adhuc participes Chriſtiani conſulendi gratia adibant: imò & in domos ſuas introducebant, &c. referri tamen etiam poſſe ad illas Divinationes, quas jam tum locum inter Chriſtianos habuiſſe, (per inſpectionem Scripturarum ſcilicet) ex præcedentibus admodum veriſimile eſt.

Nam huc quoque, ſi quid video, reſpicit Concilii Laodiceni can. 36. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς, μάγους ἢ ἐπαοιδοὺς εἶναι, ἢ μαθηματικοὺς ἢ ἀστρολόγους, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια, &c. *Quod non opporteat ſacris officiis deditos, vel Clericos, magos aut incantatores, aut Mathematicos, aut Aſtrologos, exiſtere, aut facere Phylacteria, &c.* Circa idem tempus ferè edictum contra *Divinatores* Conſtantius & Julianus fecerant hoc ſequens:

Conſtantius A, & Julianus Cæſ. ad populum,

Nemo auſpicem conſulat, aut Mathematicum, nemo Ariolum.

¶ *Augurum & vatum prava confeſſio conticeſcat.*

¶ *Chaldæi ac Magi & cæteri, quos* MALEFICOS, *ob*

Ss *faci-*

facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad partem aliquid moliantur.

¶ *Sileat omnibus perpetuo* Divinandi curiositas. *Etenim ſupplicio capitis ferietur, gladio ultore proſtratus, quicunque juſſis noſtris obſequium denegaverit.*

Dat. 8. *Cal. Febr. Mediolani Conſtantio A. VIII. & Juliano Cæſ. Coſs.* 357.

Hoc edictum (quod Cod. lib. IX. titulo XVIII. quintum numero eſt) non ſolum; ſed & aliud notatu dignum (præter ea quæ ſolos magos ac maleficos ſpectant) habetur, ſub eodem titulo atque ab iiſdem Imperatoribus factum, quod numero ſeptimum (datum ad Taurum præfectum prætorio,) inter alia hæc continet: *Si quis magus, vel magicis carminibus adſuetus, qui* Maleficus *vulgi conſuetudine nuncupatur, aut* Aruspex, *aut* Ariolus, *aut certè* Augur, *aut* Mathematicus, *aut* Enarrandis Somniis *occultans artem aliquam* Divinandi, *aut certè* Horum aliquid simile *exercens, in Comitatu meo, vel Cæſaris, fuerit deprehenſus, &c.*

Ex quonam affectu proceſſerint talia edicta Conſtantii, ſufficienter nobis Ammianus Marcellinus indicat: qui de ea re legendus eſt. Quæ verò videmus clarè ex jam modo citatis canonibus, ſunt. Primò. Quod multi Chriſtiani, (aut ſi non revera, ſaltem nominetenus tales) Ethnicos Magos, Incantatores, Divinatores, &c. conſulendi gratia jam circa ſeculum quartum, (imò & ſerius multò, ut ex ſequentibus patebit,) adirent, &c. Secundò. Quod, ſi non multi, notabilis tamen eorum numerus Chriſtianorum, interque eos etiam Clerici, ſi non publicè, clam tamen tales artes profiterentur atque exercerent inter Chriſtianos. Quibus ita, ut vidimus, damnatis ac vetitis, addita capitis pœnâ; videntur homines talibus addicti pro *Sortibus Homericis* ac *Virgilianis* cæte-

riſve,

riſve, alias excogitaſſe; ac hiſce jam nominatis ſubſtituiſſe *Sortes Biblicas:* quarum exempla ſuperius propoſui. Quibus uſi ſunt & in negotiis fidei ac religionis, & in rebus ſecularibus, ut Oraculis verè Divinis. Quem modum agendi, ex Cacozeliâ ortum ac nimis ſuperſtitioſum, Concilia aliquot, ac multi Pontifices removere omninò ſtuduerunt. Sic Concilium Aurelianenſe, uti in Canone 26. habetur: ita definit: *Si quis* CLERICUS, MONACHUS, *vel* SECULARIS, *Divinationem, vel Auguria crediderit obſervanda, vel* SORTES, *quas mentiuntur eſſe* SANCTORUM, *quibuscunque putaverint intimandas; cum his qui eis crediderint, ab Eccleſiæ communione pellantur.*

Sic & Concilium Antiſiodorenſe canon. 4. *Non licet ad* SORTILEGOS, *vel* AUGURIA, *reſpicere; nec ad* CHARACTERES, *nec ad* SORTES, *quas* SANCTORUM *vocant*, (NB.) *vel quas* DE LIGNO, *aut* DE PANE *faciunt, adſpicere: ſed quæcunque homo facere vult, omnia in nomine Dei faciat.*

Meritò quis hîc interroget, quæ qualeſve fuerint iſtæ, in Canonibus nominatæ, *Sortes Sanctorum.*

Si particulam *vel* ſumamus in vulgari ipſius ſignificatione, diſtinguentur ab iis quas *de ligno, aut pane* faciebant.

Si verò (ut tam in Patribus, ſeu ſcriptoribus Eccleſiaſticis, quam in Pandectis, alibique ſæpè ſumitur) pro *&* ſumendum ſit: aut non pro notâ disjunctivâ, ſed interpretativa (ut ſic dicam,) pro unâ eâdemque re ſunt capienda. Quod mihi quidem admodum veriſimile fit. Hæc interim reſtat adhuc difficultas, ex quo vel quali ligno aut pane tales Sortes fuerint fabricatæ; an ex prætenſo ligno Crucis, an ex alio pro ſacrato ac Sancto vulgò habito. Et de pane, an ex pane benedicto (ſic vocato) an ex reliquiis Euchariſtiæ, an ex alio, ſingulari modo ad id negotii conſecrato. Sed nihil hîc

concludere auſim, donec major lux circa hanc rem mihi oboriatur.

Hoc interim diſcimus ex his *Sortibus de ligno*, aut *de pane* factis; ad imitationem, (quaſi vero in melius mutationem,) videri tales *Sortes* fabricatas: ligneas illas ſcilicet pro ligneis illis Præneſtinis atque Antiatinis. Sic & loco iſtarum eæ quæ ex *pane* conficiebantur, quaſi conſecratus ille panis (modo talis, uti conjicio, fuerit) ad pios uſus (quod tamen non ita ſemper accidebat) applicatus non ullam Dæmoniacam, ſed Divinam aliquam vim ac virtutem, in ſe contineret: ac propterea Deus Sortes tales (præſertim præcedentibus orationibus, &c.) dirigeret.

Quis unquam crediďiſſet, niſi per tam clara teſtimonia coactus, tam pravas ſuperſtitiones, Originemque ſuam veteri Ethniciſmo, (ut plurima alia) debentia, tam diu in populo Chriſtiano, ſpecioſo licet ſub prætextu obtinuiſſe!

CAPUT XV.

Oraculorum quorundam è Templo Delphico prodeuntium ab Herodoto allatorum diſcuſſio; eorumque ſalſa atque acuta ab Oenomao Cynico facta irriſio. De mure Europæo Oracula conſulente, &c. Uti & de prætenſis circa Oracula miraculis.

VErumenimverò, pertractatis hucuſque Oraculis, ſeu χρηστηρίοις, & Sortibus, fraudibuſque atque artificiis circa illa patratis, deveniamus ad decantata illa Reſponſa tam Crœſo, ut perhibetur, quam Athenienſibus data; quæ exempli cauſa adducam, cum omnium inſtar nobis eſſe queant; neque

que omnia adduxiſſe, licet vel maximè potuiſſem, ullo modo neceſſe ſit. Hæc enim præter ea quæ jam antea tractata ſunt, abunde ſatis oſtendunt, quo loco nobis habenda ſint; uti & ex ſequentibus patebit, quo loco ab Antiquis habita ſint cuncta, quæ ex hujuſmodi *μαντείοις* proceſſere, Reſponſa.

Audiendus igitur hîc nobis eſt Herodotus, qui Muſarum ſuarum ſub initium ita de Crœſo: Μετὰ ὦν τὴν διάνοιαν ταύτην αὐτίκα ἀπεπειρᾶτο τῶν μαντηΐων τῶν τε ἐν Ἕλλησι, καὶ τοῦ [vel τῶν] ἐν Λιβύῃ· διαπέμψας ἄλλους ἄλλῃ, τοὺς μὲν ἐς Δελφοὺς ἰέναι, τοὺς δὲ ἐς Ἄβας τὰς Φωκέων, τοὺς δὲ ἐς Δωδώνην. οἱ δέ τινες ἐπέμποντο παρά τε Ἀμφιάρεων καὶ παρὰ Τροφώνιον· οἱ δὲ τῆς Μιλησίης ἐς Βραγχίδας. ταῦτα μέν νυν τὰ Ἑλληνικὰ μαντήϊα, ἐς τὰ ἀπέπεμψε μαντευσόμενος Κροῖσος. Λιβύης δὲ παρὰ Ἄμμωνα ἀπέστειλε ἄλλους χρησομένους. διέπεμπε δὲ πειρεώμενος τῶν μαντηΐων ὅ, τι φρονέοιεν. ὡς εἰ φρονέοντα τὴν ἀληθηΐην εὑρεθείη, ἐπείρηται σφέα δεύτερα πέμπων, εἰ ἐπιχειρέοι ἐπὶ Πέρσας στρατεύεσθαι. ἐντειλάμενος δὲ τοῖσι Λυδοῖσι τάδε, ἀπέπεμπεν ἐς τὴν διάπειραν τῶν χρηστηρίων. ἀπ' ἧς ἂν ἡμέρης ὁρμηθέωσι ἐκ Σαρδίων, ἀπὸ ταύτης ἡμερολογέοντας τὸν λοιπὸν χρόνον ἑκατοστῇ ἡμέρῃ χρᾶσθαι τοῖσι χρηστηρίοισι, ἐπηρωτέοντας ὅ, τι ποιέων τυγχάνει ὁ Λυδῶν βασιλεὺς Κροῖσος ὁ Ἀλυάττεω. ἅσσα δὲ ἂν ἕκαστα τῶν χρηστηρίων θεσπίσῃ, συγγραψαμένους ἀναφέρειν παρ' ἑωυτόν. ὅ, τι μέν νυν τὰ λοιπὰ τῶν χρηστηρίων θεσπίσοι, οὐ λέγεται πρὸς οὐδαμῶν. ἐν δὲ Δελφοῖσι ὡς ἐσῆλθον τάχιστα ἐς τὸ μέγαρον οἱ Λυδοὶ χρησόμενοι τῷ θεῷ, καὶ ἐπηρώτεον τὸ ἐντεταλμένον, ἡ Πυθίη ἐν ἑξαμέτρῳ τόνῳ λέγει τάδε,

Οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν, καὶ μέτρα θαλάσσης,
Καὶ κωφοῦ συνίημι, καὶ οὐ φωνεῦντος ἀκούω.
Ὀδμή μ' ἐς φρένας ἦλθε κραταιλείρη οἷα χελώνης
Ἑψομένης ἐν χαλκῷ ἅμ' ἀρνείοισι κρέεσσιν,
Ἧι χαλκὸς μὲν ὑπέστρωται, χαλκὸν δ' ἐπίεσται.

Ταῦτα οἱ Λυδοὶ θεσπισάσης τῆς Πυθίας συγγραψάμενοι, οἴχοντο ἀπιόντες ἐς τὰς Σάρδις. ὡς δὲ καὶ ὧλλοι οἱ περιπεμφθέντες παρῆσαν φέροντες τοὺς χρησμοὺς, ἐνθαῦτα ὁ Κροῖσος ἕκαστα ἀναπτύσσων ἐπεώρα τῶν συγγραμμάτων. τῶν μὲν δὴ οὐδὲν προσίετό μιν· ὁ δὲ, ὡς τὸ ἐκ Δελφῶν ἤκουσε, αὐτίκα προσεύχετό τε καὶ προσεδέξατο, νομίσας μοῦνον εἶναι μαντήϊον τὸ ἐν Δελφοῖσι, ὅτι οἱ ἐξευρήκεε τὰ αὐτὸς ἐποίησε. ἐπεί τε γὰρ δὴ διέπεμψε παρὰ τὰ χρηστήρια τοὺς θεοπρόπους, φυλάξας τὴν κυρίην τῶν ἡμερέων, ἐμηχανήσατο τοιάδε· ἐπινοήσας τὰ ἦν ἀμήχανον ἐξευρεῖν τε καὶ ἐπιφράσασθαι, χηλώνην καὶ ἄρνα κατακόψας, ὁμοῦ ἕψεε αὐτὸς ἐν λέβητι χαλκέῳ, χάλκεον ἐπίθημα ἐπιθείς. τὰ μὲν δὴ ἐκ Δελφῶν οὕτω τῷ Κροίσῳ ἐχρήσθη· κατὰ δὲ τὴν Ἀμφιάρεω τοῦ μαντηΐου ἀπόκρισιν, οὐκ ἔχω εἰπεῖν ὅ, τι τοῖσι Λυδοῖσι ἔχρησε, ποιήσασι περὶ τὸ ἱερὸν τὰ νομιζόμενα. οὐ γὰρ ὦν οὐδὲ τοῦτο λέγεται ἄλλό γε, ἢ ὅτι καὶ τοῦτο ἐνόμισε μαντήϊον ἀψευδὲς ἐκτῆσθαι.

Sub hanc ergo cogitationem ſtatim tentare ſtatuit Vaticinia quæque apud Græcos, quæque in Africa eſſent, aliis aliò dimiſſis, quibuſdam Delphos, quibuſdam ad Phocenſium urbem Abas, quibuſdam Dodonam: nonnulli & ad Amphiaraum, etiam Trophonium, & alii quidam ierunt ad Branchidas oræ Mileſiæ. Atque hæc ſunt Græca, ad quæ conſulenda Crœſus miſit, Oracula. In Africa vero ad Ammonem alios reſponſa petituros dimiſit. Omnes autem miſit exploratum Oracula, quid ſentirent; ut ſi conſentanea in vero deprehenderentur ea, ſecundò per ſuos tentaret, nunquid in Perſas expeditionem moliretur. Mittens igitur ad Oracula tentanda Lydos, hæc dedit eis mandata, ut quâ die proficiſcerentur ex Sardibus, ab ea reliquum tempus ſupputantes ſinguli eodem die Oraculum conſulerent, ſciſcitantes, quid faceret Lydorum Rex Crœſus Halyattæ filius: & quod ſingula Oracula reſpondiſſent, id omne conſcriptum ad ſe referrent. Quid porrò cætera reſponderint Oracula (NB.)

A ne-

A NEMINE COMMEMORATUR. *Apud Delphos autem ſimul atque ingreſſi ſunt Lydi domum, conſulturi Deum, & ſciſcitaturi quod ſibi eſſet injunctum, Pythia Hexametro tenore hæc inquit:*

Æquoris eſt ſpatium, & numerus mihi notus Arenæ.
Mutum percipio, fantis nihil audio vocem.
Venit ad hos ſenſus nidor teſtudinis acris,
Quæ ſimul agnina coquitur cum carne lebete
Ære infra ſtrato, & ſtratum cui deſuper eſt æs.

His Oraculis quæ Pythia reddidit, conſcriptis Lydi digreſſi Sardeis rediere. Quumque alii, quos circummiſerat Crœſus, affuiſſent, tunc ſingula reſignans, quod ſcriptum eſſet, inſpexit: QUORUM QUIDEM NULLUM PROBAVIT. *Ubi autem illud Delphicum audivit, protinus veneratus eſt, & excepit: exiſtimans ſolùm eſſe Delphicum illud Oraculum: quippe quod comperiſſet quod ipſe fecerat. Nam poſteaquam ad petenda Oracula nuntios dimiſerat, ſtatuto illo die obſervato, tale quiddam eſt machinatus, commentando ea quæ ad deprehendendum & explicandum perdifficilia forent, teſtudinem pariter & agnum conciſos in aheno coxit, operculo aheneo impoſito. Atque ita è Delphis Crœſo reſponſum eſt. Ex Amphiarai vaticinio quidnam reſponſum ſit Lydis, quum in Sacro illo ritè ſacrificaſſent, non queo dicere. Nam de eo nihil fertur aliud, quam quod & hoc Crœſus verax vaticinium ſe nactum eſſe exiſtimavit.*

Poſt verò enarrationem Donariorum à Crœſo Delphos miſſorum ita idem pergit Herodotus: Τοῖσι δὲ ἄγειν μέλλουσι τῶν Λυδῶν ταῦτα τὰ δῶρα ἐς τὰ ἱρὰ, ἐνετέλλετο ὁ Κροῖσος ἐπειρωτᾶν τὰ χρηστήρια εἰ στρατεύεται ἐπὶ Πέρσας Κροῖσος, καὶ εἴ τινα στρατὸν ἀνδρῶν προσθείηται φίλον. ὡς δὲ ἀπικόμενοι ἐς τὰ ἀπεπέμφθησαν οἱ Λυδοὶ, ἀνέθησαν τὰ ἀναθήματα, ἐχρέωντο τοῖσι χρηστηρίοισι, λέγον-

λέγοντες, Κροῖσος ὁ Λυδῶν τε καὶ ἄλλων ἐθνέων βασιλεὺς, νομίσας τάδε μαντήια εἶναι μοῦνα ἐν ἀνθρώποισι, ὑμῖν τε ἄξια δῶρα ἔδωκε τῶν ἐξευρημάτων, καὶ νῦν ὑμέας ἐπερωτᾷ, εἰ στρατεύεται ἐπὶ Πέρσας, καὶ εἴτινα στρατὸν ἀνδρῶν προσθείηται σύμμαχον. οἱ μὲν ταῦτα ἐπειρώτεον. τῶν δὲ μαντηίων ἀμφοτέρων ἐς τὠυτὸ αἱ γνῶμαι συνέδραμον, προλέγουσαι Κροίσῳ, ἢν στρατεύηται ἐπὶ Πέρσας, μεγάλην ἀρχὴν μιν καταλύσειν. τοὺς δὲ Ἑλλήνων δυνατωτάτους συνεβούλευον οἱ ἐξευρόντα, φίλους προσθέσθαι.

Hæc dona Lydis portaturis ad Oracula Crœſus injunxit, ut interrogarent, an adverſus Perſas Crœſus ſumeret expeditionem, & aliquorum hominum auxilia adſciſceret. Lydi ubi eò, quò dimittebantur, pervenerant, donariis oblatis Oracula conſuluerunt, his verbis: Crœſus Lydorum aliarumque nationum Rex, exiſtimans ſola hæc eſſe inter homines Oracula, mittit vobis dona veſtris inventis convenientia, voſque percontatur, an adverſus Perſas ſit profecturus in expeditionem, & ſocialem aliquem exercitum ſibi adjuncturus. Atque hi quidem hæc interrogarunt. Oraculi autem utriuſque in idem concurrebant ſententiæ, prædicentes Crœſo, fore ut, ſi arma Perſis inferret, magnum Imperium everteret. Conſulebant etiam, ut potentiſſimos Græcorum ad comparandos ſibi ſocios exquireret, &c.

Huic Herodoti narratiunculæ de reſponſo Crœſo reddito, opponere non incommodè poſſem verba illa Ciceronis: *Cur autem hoc credam unquam editum Crœſo? aut Herodotum cur veraciorem ducam Ennio? num minus ille potuit de Crœſo, quam de Pyrrho fingere Ennius? Quis enim eſt qui credat, Apollinis ex Oraculo Pyrrho eſſe reſponſum, Ajo te Æacida Romanos vincere poſſe? &c.*

At ſupponamus hiſtoriæ ab Herodoto traditæ veritatem, (quam tamen Oraculorum Patroni oſtendere debent, ſi aliquid hinc efficere velint;) videamuſque quam parum heic appareat ars ulla Diabolica aut præternaturalis.

Ac

Ac primò quidem, ex omnibus Oraculis, à Crœſo illa tentanti conſultis, duo ſola veritatem, ipſo Crœſo teſte, conjectarunt: cætera verò falſa, neque ad interrogata pertinentia, reſponderunt. Si autem nunc ſupponamus quoque, Diabolum Ethnicorum Oraculis præſediſſe, eumque ea per os Pythiæ aliorumque Antiſtitum hominibus edidiſſe; cur uni eidemque Crœſo, ac de una eademque re interrogatus ab ipſo, non unum idemque; ac, quod præcipuum, rei veritatem reſpondet? nam illum neque ad Amphiarai Manteïon accuratè poſtulatis ejus reſpondiſſe, ſatis clarè ex Herodoti verbis apparet. Fuitne igitur Diabolus ille qui Delphis præſidebat tanto acutior odoratu, aut ſagacior conjectando, aut intelligentior & aptior experiundo, quid in Lydia ageret Crœſus, quam Dodonæus ille, & Ammonius & cæteri illi, qui id conjectare nequibant? At de cunctis in univerſum ita loquitur Tertullianus Apologetici cap. 22. *In Oraculis autem quo ingenio ambiguitates in eventus temperent, ſciunt Crœſi, ſciunt Pyrrhi. Cæterum teſtudinem decoqui cum carnibus pecudis, Pythius eo modo renunciavit, quo ſupra dixi: momento apud Lydiam fuerat. Habent de incolatu aëris & de vicinia ſyderum, & de commercio nubium cœleſtes ſapere paraturas, &c.*

Et ſi talia nobis de Dæmone Delphico credenda ſunt, cur non quoque de cæteris? num minus ipſis commercii ejuſmodi fuit (præſertim iſtis Delphico Antiquioribus) quam huic? Conſiſtere hæc ſanè nequeunt. Ac ſi Dæmones hiſce præſedere Oraculis, nulla cauſa eſt, cur non cæteri æque id ſcirent quod ſciebat ille Dæmon Delphicus; atque idem, in hoc caſu, dederint reſponſum.

Oenomaus certè, qui omnia hæc fraude humana conſtitiſſe defendit; quique ex profeſſo, ut talia mundo detegeret, ſcripſit; cujuſque fragmenta ſolum aliquot (atque ea adhuc

corrupta, ſive temporum, ſive hominum injuria) habemus apud Euſebium, (quod quam maximè dolendum duco,) eleganter, & ſalſe, & lepide, ipſum hunc Pythium, qui tam belle divinaverat, exagitat: atque inprimis quidem reſponſum illud, ad poſtrema Crœſi, de bello Perſis inferendo, interrogata. Itaque hunc in modum de eo loquitur, ipſum quaſi Apollinem compellans ac redarguens: τούτοις ἄξιον ἐπισυνάψαι τὰ περὶ Κροῖσον. Λυδίας οὗτος ἐβασίλευσεν, ἄνωθεν ἐκ παλαιῶν εἰς αὐτὸν ἥκουσαν παραλαβὼν τὴν ἀρχήν. εἶτά τι πλέον τῶν προγόνων κατορθώσειν ἐλπίσας, τοὺς θεοὺς εὐσεβεῖν διενοήθη, καὶ διὰ πείρας ἐλθὼν ἁπάντων, τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλω προκρίνει, κἄπειτα κρατῆρσι καὶ πλίνθοις χρυσαῖς, ἀναθημάτων τε μυρίων πλήθει κοσμήσας τὸ ἱερὸν, τὸν πανταχοῦ γῆς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πλουσιώτατον ἀπέφηνεν· οὐδὲ ὅσα πρὸς θυσίας ἐξήρκει παραλιπὼν τῇ μεγαλοψυχίᾳ. ἐπειδὴ οὖν τὰ τοσαῦτα προδεδάνειστο τῷ θεῷ, ταῖς τῆς εὐσεβείας εἰκότως ὁ Λυδὸς ἐπιθαρσῶν μεγαλουργίαις, στρατεῦσαι ἐπὶ Πέρσας διανοεῖται, αὐξῆσαι τὴν ἀρχὴν ἐς μέγα, τῇ τοῦ θεοῦ συμμαχίᾳ προμηθούμενος. τί οὖν ὁ θαυμάσιος χρησμῳδὸς αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἐν Δελφοῖς ὁ Πύθιος, ὁ Φίλιος, τὸν ἱκέτην, τὸν εὐσεβῆ, τὸν πρόσφυγα; οὐχ ὅπως τῆς ἀλλοτρίας τυχεῖν ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκείας ἐκπεσεῖν παρασκευάζει. οὔτι ἑκὼν, ἔμοιγε δοκεῖ· ἀγνοίᾳ δὲ μᾶλλον τοῦ ἀποβησομένου. (μὴ γὰρ τὸ μέλλον εἰδὼς ὁ θεὸς, ἐπεὶ μηδὲ θεὸς ἦν, μηδέ τις ἀνθρώπου κρείττων δύναμις, ἐπὶ θάτερα σοφιστικῶς τὸν χρησμὸν ἡρμόσατο,) καὶ μονονουχὶ φήσας,

Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν διαλύσει.

τὴν ἐκ προγόνων διαδοχῆς εἰς τὸν εὐσεβῆ κατελθοῦσαν τῆς Λυδίας ἀρχὴν μεγάλην οὖσαν καὶ πολυχρόνιον καταστρέφει, τῆς ἄγαν περὶ αὐτὸν σπουδῆς, τοῦτον ἀποδοὺς τῷ θεοφιλεῖ τὸν καρπόν. ἐπὶ τούτοις ὁ συγγραφεὺς, [hæc ſunt jam verba Euſebii,] οἷα οὐκ ἀλόγως διαγανακτεῖ, ἄκουε. [ſequuntur rurſus Oenomai.]

Ἔοικας

Ἔοικας δὴ ὡς ἀληθῶς, τὰ μὲν ὅσα ψάμμου ἀξιά ἐστιν εἰδέναι,
καλὸν δὲ μηδὲν εἰδέναι. τὸ γοῦν ὀσμὴν εἰς φρένας σὰς ἐλθεῖν κραται-
ρίνοιο, χελώνης ἑψομένης, ψάμμου ἄξιον ἐπίσημά ἐστιν, οὐκ ἀληθὲς
μὲν ὂν οὐδ' αὐτό. ἀλλὰ προσεοικός γε ὅμως τῷ ἀλαζόνι καὶ ἀναιδεῖ,
καὶ ἐπὶ τοῖς κενοῖς οἰδήμασι τὴν ὀφρὺν ἐπαίροντι, καὶ τὸ Λύδιον ἀν-
δράποδον, τὸν Κροῖσον πείθοντι μὴ καταφρονεῖν αὐτοῦ. ὃς μετ' ὀλίγον ἐπὶ
τῇ πείρᾳ ἔμελλεν ἐρωτᾶν σε, εἰ στρατεύσοι ἐπὶ Πέρσας, καὶ σύμβουλον
ποιεῖσθαι ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ μανίας καὶ πλεονεξίας. ᾧ οὐκ ὤκνησας εἰπεῖν,
ὅτι Ἅλυν διαβὰς, μεγάλην καταλύσει ἀρχήν. ἐκεῖνο μέντοι εὖ
ποιῶν ὅτι σοι οὐδὲν ἔμελεν, εἴτι ἄτοπον πείσεται ὑπ' ἀμφιβόλου
χρησμοῦ ἐπαρθεὶς ἐπ' ἀλλοτρίαν ἀρχήν. οὐδὲ εἰ πικροί τινες ἄνθρω-
ποι καὶ κακοήθεις δέον ἐπαινεῖν σε ἐπὶ τῷ ἐκτραχηλίσαι μαινόμενον ἄν-
θρωπον, καὶ προσεγκαλοῖεν, ὡς οὐδὲ ἰσόρροπον φωνὴν ἀφέντα, ἵν'
ὀκνήσειεν καὶ βουλεύσαιτο ὁ Λυδὸς, ἀλλὰ καταλῦσαι καθ' ἕνα τρό-
πον νοεῖσθαι πρὸς τῶν Ἑλλήνων, οὐ τὸ τῆς οἰκείας ἀρχῆς ἐκπεσεῖν· ἀλλὰ
αὖ τὴν ἀλλοτρίαν περιποιήσασθαι. ὁ μὲν γὰρ ἡμίμηδος, ἢ ἡμιπέρσης
Κῦρος, ἢ ὁ μητρόθεν μὲν ἐκ τυραννικοῦ, πατρόθεν δὲ ἐξ ἰδιωτικοῦ
γένους ἡμίονος ὢν, ἐν τῷ αἰνίγματι παρεμφαίνει μὲν τὴν ἔκτυφον
μοῦσαν· ἀλλὰ καὶ τὴν ἄμαντιν μαντικὴν, εἴπερ οὐκ ἤδη μὴ οὐ συ-
νήσοντα τοῦ αἰνίγματος ὁ μάντις. εἰ δ' οὐκ ὑπ' ἀγνοίας, ἀλλ'
ὑπὸ τρυφῆς καὶ πονηρίας ἔπαιζε, βαβαὶ οἷα τὰ θεῖα παίγνιά ἐστιν.
εἰ δ' οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι ἔχρην οὕτω γενέσθαι, ἀνηρώτατο μὲν οὗτος
λόγων σοφιστικῶν. τί δ' ὅμως, εἰ οὕτως ἔχρην γενέσθαι, σὺ ὁ δύστη-
νος ἐν Δελφοῖς καθέζῃ τὰ κενὰ καὶ μάταια ᾄδων; τί δέ σου ὄφε-
λος ἡμῖν; τί δὲ μαινόμεθα οἱ πανταχόθεν τῆς γῆς ἐπί σε διώκον-
τες; τί δὲ σὺ κνηφίας; Τοιαῦτα τῆς Οἰνομάου παρρησίας τὰ κατὰ τῆς
τῶν γοήτων φωρᾶς, κυνικῆς οὐκ ἀπηλλαγμένα πικρίας. οὐδὲ γὰρ δαί-
μονος, μὴ ὅτι θεοῦ, τοὺς παρ' Ἕλλησι θαυμαζομένους χρησμοὺς εἶναι
βούλεται· γοήτων δ' ἀνδρῶν πλάνας καὶ σοφίσματα ἐπὶ ἀπάτῃ τῶν
πολλῶν ἐσκαιωρημένα.

*His æquum ſubjungere fuerit, quæ Crœſo poſtea contige-
runt. Regnabat is in Lydia, quod à majoribus Imperium*

 ac-

acceperat, longa jam ac perpetua ſerie propagatum. Idem in amplioris, quam illi nacti eſſent, ac ſecundioris fortunæ ſpem erectus, præcipuâ Deos religione colere ſtatuerat. Itaque vi ac numine omnium explorato, Delphicum Apollinem omnibus antepoſuit, ſicque paulò poſt, aureis cum pateris, tum lateribus, nec non infinitâ donariorum multitudine Templum ejus exornavit, ut opibus ac divitiis, longè quotquot toto paſſim orbe viſebantur, breviſſimo tempore ſuperarit, ne omiſſis quidem iis, uſque eo magnificentiæ progreſſus eſt, quæ ad ſacrificia peragenda cumulate ſufficerent. Tot igitur tantiſque ſumptibus Numinis in gratiam ante factis, Lydus Imperator tam egregiis fretus (nec ſane immeritò) pietatis ſuæ monimentis, expeditionem adverſus Perſas molitur, ea ſpe, uti ſummum Imperio decus auxilio Numinis adjungeret. Quid autem præclarus Vates? Ille ipſe qui Delphis, Pythius ille, ille Amicitiæ præſes, Clientem ſuum adeo religioſum, quique ad unum ſe confugerat, non ditione tantùm alienâ non auget; ſed etiam exuit evertitque ſuâ: non prudens, opinor, & ſciens, ſed rerum futurarum ignorantiâ: (nec enim præſcius futuri Deus, utpote qui ne Deus quidem eſſet, nec alia vis ulla homine major, reſponſum unquam ſuum veteratorie partem in utramque flexiſſet:) unoque hoc verſiculo,

Crœſus Halym ſuperans, magnam pervertet opum vim,

tantum illud tamque diuturnum Lydiæ Regnum, quod à majoribus ad Religioſum hominem hæreditario jure devenerat, funditùs exſcindit, cum ejuſmodi fructu, Regis Deorum amantiſſimi eximiam erga ſe voluntatem pietatemque compenſans. Atque id quod acrem & iracundam à laudato Scriptore (nec injuriâ) orationem expreſſerit.

Tu nimirum (inquit ille) qui quæcunque arena æſtimari debent

debent omnia pervides, boni noſti nihil, nidorem quippe durioris, coctæque teſtudinis tuam in mentem ſubire, notitia non eſt pluris quam arenæ pretio æſtimanda: & quamquam ne vera quidem illa fuit, tamen & ſuperbo congruebat & impudenti, quique cùm ob inanes iſtas cognitiones ſupercilium tolleret, tùm Crœſo Lydio illi mancipio, uti ne ſe parvi penderet, perſuadere conaretur. Is enim hunc in modum explorata reſponſi tui certitudine, paulò pòſt, ex te quæſiturus erat, num in Perſas expeditionem adornaret, teque adeo in furoris cupiditatiſque ſuæ causâ conſiliarium adhibiturus. Te verò nihil puduit hoc ei reſponſi dare,

Crœſus Halym ſuperans, magnam pervertet opum vim.

Non perperam id quidem quod utrumque ſuſque deque haberes, ſeu quid ineptè moliretur, ad invadendum alienum Imperium ambiguo incitatus Oraculo: ſeu contumelioſi fortè malitioſique nonnulli, cùm tibi ob furioſum hominem conſilio tuo præcipitem actum, laus ab iis prædicatioque deberetur, hoc inſuper crimini tibi darent, quod ne vocem quidem protuliſſes in utramque ſignificationem æqualiter propendentem, uti Lydus ille juſtam dubitandi atque amplius quærendi cauſam haberet: ſed tuum illud καταλῦσαι, *hoc eſt, evertere, uno duntaxat apud Græcos ſenſu uſurpetur, nec jam de Imperio deturbari ſuo, ſed alienum præterea ſuam in poteſtatem redigere ſignificet. Nam Cyrus ille quidem Semimedus aut Semiperſa, ſeu mavis ejuſmodi qui Matrem ſi ſpectes, Tyrannico, ſin Patrem, privato genere ſatus eſſet; ille, inquam, hoc in Ænigmate Muli nomine adumbratus, non modo ſtolidum Muſæ tumorem ac fumum indicat, ſed etiam Divinationem Divinationis expertem, ſi quidem Vates vim ænigmatis ab illo capi non poſſe neſciret.*

Sin autem cum id probè ſciret, et tamen hunc in modum, quæ ſua cùm petulantia eſt, tum malitia, ludere placuit; Papæ! quales Dii ludos agunt! Denique, ſi ne id quidem, ſed tantùm quod ita rem evenire opportuerit; primùm certè profanum admodum ſeſe probat, qui verbis ad ludificandum compoſitis abutatur: deinde, eſto, rem ita evenire opportuerit; quid tu Delphis tamen, infortunate, ſeſſitas, rebus vanis ac futilibus occinendis occupatus? Quid porro te nobis opus? quæ nos intemperiæ tenent, quotquot ad te univerſo ex orbe concurrimus? quorſum denique tibi tot ſacrificiorum nidorem? Hæc Oenomaus, ſumma libertate adverſus iſtum Præſtigiatorum afflatum, quæ ſanè aliquid Cynicæ dicacitatis habent: utpote qui ne Dæmonis quidem, nedum ut Dei, quæ Græci tantopere ſuſpiciunt Oracula; eſſe velit, ſed maleficorum hominum fraudes potius ac verſutas argutias, ad vulgus in errorem adducendum malitioſe comparatas.

Hactenus, ex Euſebio, Oenomaus: cujus viri ſcripta, ſi integra ad nos perveniſſent, plurima ille ſine ullo dubio, nos circa hanc materiam docuiſſet; quæ nunc planè ignoramus. Ac hæc debemus injuriis temporum & hominum. Gratiæ tamen debentur Euſebio noſtro, quod nunnulla ex iis nobis (licet hinc inde corrupta) ſervaverit. Quod ſi & aliorum veterum ſcripta contra Oracula nobis ſuppeterent, puto meum hunc fore laborem plane ſupervacaneum: aut ſi ſaltem accuratam haberemus τῶν χρηστηρίων, ſive μαντείων, ſingulorum deſcriptionem. Ex iis tamen quæ nobis reſtant videmus ſatis ſuperque, quid de ipſis tenendum ſit. Verum conſideremus jam, quæ de Athenienſibus, hoc Delphicum Oraculum conſulentibus, tradit idem Herodotus, in Polymnia: verba ejus ſunt:

Οὐδὲ σφέας χρηστήρια φοβερὰ ἐλθόντα ἐκ Δελφῶν, καὶ εἰς δεῖ-

δεῖμα βαλόντα, ἔπεισε ἐκλιπεῖν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καταμείναντες, ἀνέχοντο τὸ ἐπιόντα ἐπὶ τὴν χώρην δέξασθαι. πέμψαντες γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι ἐς Δελφοὺς θεοπρόπους, χρηστηριάζεσθαι ἦσαν ἕτοιμοι. καί σφίσι ποιήσασι περὶ τὸ ἱρὸν τὰ νομιζόμενα, ὡς ἐς τὸ μέγαρον ἐσελθόντες ἵζοντο, χρᾷ ἡ Πυθίη, τῇ οὔνομα ἦν Ἀριστονίκη, τάδε,

Ὦ μέλεοι, τί κάθησθε; λιπὼν φεῦγ' ἔσχατα γαίης
Δώματα, καὶ πόλιος τροχοειδέος ἄκρα κάρηνα.
Οὔτε γὰρ ἡ κεφαλὴ μένει ἔμπεδον, οὔτε τὸ σῶμα,
Οὔτε πόδες νέατοι, οὔτ' ὦν χέρες, οὔτε τι μέσσης
Λείπεται, ἀλλ' ἄζηλα πέλει. κατὰ γάρ μιν ἐρείπει
Πῦρ τε καὶ ὀξὺς Ἄρης, συριηγενὲς ἅρμα διώκων.
Πολλὰ δὲ κἄλλ' ἀπολεῖ πυργώματα, κοὐ τὸ σὸν οἶον·
Πολλοὺς δ' ἀθανάτων νηοὺς μαλερῷ πυρὶ δώσει.
Οἵ που νῦν ἱδρῶτι ῥεούμενοι ἑστήκασι,
Δείματι παλλόμενοι. κατὰ δ' ἀκροτάτοις ὀρόφοισι,
Αἷμα μέλαν κέχυται, προϊδὸν κακότητος ἀνάγκας.
Ἀλλ' ἴτον ἐξ ἀδύτοιο, κακοῖς δ' ἐπικίδνατε θυμόν.

Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ τῶν Ἀθηναίων θεοπρόποι, συμφορῇ τῇ μεγίστῃ ἐχρέωντο· προβάλλουσι δὲ σφέας αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ κακοῦ τοῦ κεχρησμένου, Τίμων ὁ Ἀνδροβούλου τῶν Δελφῶν ἀνὴρ δόκιμος ὁμοῖα τῷ μάλιστα, συνεβούλευέ σφι ἱκετηρίην λαβοῦσι, δεύτερα αὖθις ἐλθόντας χρᾶσθαι τῷ χρηστηρίῳ ὡς ἱκέτας. πειθομένοισι δὲ ταῦτα τοῖσι Ἀθηναίοισι, καὶ λέγουσι, Ὦναξ, χρῆσον ἡμῖν ἄμεινόν τι περὶ τῆς πατρίδος, αἰδεσθεὶς τὰς ἱκετηρίας τάσδε τάς τοι ἥκομεν φέροντες. ἢ οὔτοι ἄπιμεν ἐκ τοῦ ἀδύτου ἀλλ' αὐτοῦ τῇδε μενέομεν, ἔστ' ἂν καὶ τελευτήσωμεν. ταῦτα λέγουσι ἡ πρόμαντις χρᾷ δεύτερα τάδε,

Οὐ δύναται Παλλὰς Δί' Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι,
Λισσομένη πολλοῖσι λόγοις καὶ μήτιδι πυκνῇ.
Σοὶ δὲ τόδ' αὖτις ἔπος ἐρέω, ἀδάμαντι πελάσσας.
Τῶν ἄλλων γὰρ ἁλισκομένων ὅσα Κέκροπος οὖρος

Ἐν-

Ἐντὸς ἔχει, κευθμών τε Κιθαιρῶνος ζαθέοιο.
Τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς
Μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν, τὸ σε τέκνα τ᾽ ὀνήσει.
Μὴ δὲ σύ γ᾽ ἱπποσύνην τε μένειν καὶ πεζὸν ἰόντα
Πολλὸν ἀπ᾽ ἠπείρου στρατὸν, ἥσυχος, ἀλλ᾽ ὑποχωρεῖν,
Νῶτον ἐπιστρέψας, ἔτι τοι κοτὲ κἀντίος ἔσσῃ.
Ὦ θείη Σαλαμὶς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν,
Ἤπου σκιδναμένης Δημήτερος, ἢ συνιούσης.

Ταῦτά σφι (ἠπιώτερα γὰρ τῶν προτέρων καὶ ἦν καὶ ἐδόκεε εἶναι) συγγραψάμενοι ἀπαλλάσσοντο ἐς τὰς Ἀθήνας. ὡς δὲ ἀπελθόντες οἱ θεοπρόποι ἀπήγγελον ἐς τὸν δῆμον, γνῶμαι πολλαὶ καὶ ἄλλαι ἐγίνοντο, διζημένων τὸ μαντήϊον, καὶ αἵδε συνεστηκυῖαι μάλιστα. τῶν πρεσβυτέρων ἔλεγον μετεξέτεροι, δοκέειν σφι τὸν θεὸν τὴν ἀκρόπολιν χρῆσαι περιέσεσθαι. ἡ γὰρ ἀκρόπολις τὸ πάλαι τῶν Ἀθηναίων ῥηχῷ ἐπέφρακτο. οἱ μὲν δὴ κατὰ τὸν φραγμὸν, συνεβάλλοντο τοῦτο τὸ ξύλινον τεῖχος εἶναι· οἱ δ᾽ αὖ ἔλεγον τὰς νέας σημαίνειν τὸν θεὸν, καὶ ταύτας παραρτέεσθαι ἐκέλευον, τὰ ἄλλα ἀπέντας. τοὺς ὦν δὴ τὰς νέας λέγοντας εἶναι τὸ ξύλινον τεῖχος, ἔσφαλλε τὰ δύο τὰ τελευταῖα ῥηθέντα ὑπὸ τῆς Πυθίης,

Ὦ θείη Σαλαμὶς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν,
Ἤπου σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης.

Κατὰ ταῦτα τὰ ἔπεα συνεχέοντο αἱ γνῶμαι τῶν φαμένων τὰς νέας τὸ ξύλινον τεῖχος εἶναι. οἱ γὰρ χρησμολόγοι ταύτῃ ταῦτα ἐλάμβανον, ὡς ἀμφὶ Σαλαμῖνα δεῖ σφέας ἑσσωθῆναι, ναυμαχίην παρεσκευασμένους. ἦν δὲ τῶν τις Ἀθηναίων ἀνὴρ ἐς πρώτους νεωστὶ παριὼν, τῷ οὔνομα μὲν ἔην Θεμιστοκλέης, παῖς δὲ Νεοκλέος ἐκαλέετο. οὗτος ὡνὴρ οὐκ ἔφη πᾶν ὀρθῶς τοὺς χρησμολόγους συμβάλλεσθαι, λέγων τοιάδε, Εἰ ἐς Ἀθηναίους εἶχε τὸ ἔπος εἰρημένον ἐὸν κως, οὐκ ἂν οὕτω μοι δοκέειν ἠπίως χρησθῆναι, ἀλλὰ ὧδε, Ὦς σχέτλια Σαλαμὶς, ἀντὶ τοῦ Ὦ θείη Σαλαμὶς. εἴπερ γε ἔμελλον οἱ οἰκήτορες ἀμφ᾽ αὐτῇ

αὐτῇ πλουτήσειν. ἀλλὰ γὰρ ἐς τοὺς πολεμίους τῷ θεῷ εἰρῆσθαι τὸ χρηστήριον, συλλαμβάνοντι κατὰ τὸ ὀρθὸν, ἀλλ' οὐκ ἐς Ἀθηναίους. παρασκευάζεσθαι ὦν αὐτοὺς ὡς ναυμαχήσοντας συνεβούλευε, ὡς τούτου ἐόντος τοῦ ξυλίνου τείχεος ταύτῃ Θεμιστοκλέους ἀποφαινομένου, Ἀθηναῖοι ταῦτα σφι ἔγνωσαν αἱρετώτερα εἶναι μᾶλλον ἢ τὰ τῶν χρησμολόγων, οἱ οὐκ ἔων ναυμαχίαν ἀρτέεσθαι. τὸ δὲ σύμπαν εἶναι, οὐδὲ χεῖρας ἀνταείρεσθαι, ἀλλὰ ἐκλιπόντας χώρην τὴν Ἀττικὴν, ἄλλην τινὰ οἰκίζειν. ἑτέρη τε Θεμιστοκλέϊ γνώμη ἔμπροσθε ταύτης ἐς καιρὸν ἠρίστευσε, ὅτε Ἀθηναίοισι, γενομένων χρημάτων μεγάλων ἐκ τῶν κοινῶν, τὰ ἐκ τῶν μετάλλων σφι προσῆλθε τῶν ἀπὸ Λαυρείου ἔμελλον λάξεσθαι ὀρχηδὸν ἕκαστος δέκα δραχμὰς, τότε Θεμιστοκλέης ἀνέγνωσε Ἀθηναίους, τῆς διαιρέσιος ταύτης παυσαμένους, νέας τούτων χρημάτων ποιήσασθαι διηκοσίας ἐς τὸν πόλεμον, τὸν πρὸς Αἰγινήτας λέγω. οὗτος γὰρ ὁ πόλεμος συστὰς, ἔσωσε τότε τὴν Ἑλλάδα, ἀναγκάσας θαλασσίους γενέσθαι Ἀθηναίους. αἱ δὲ ἐς τὸ μὲν ἐποιήθησαν, οὐκ ἐχρήσθησαν, ἐς δέον δὲ οὕτω τῇ Ἑλλάδι ἐγένοντο. αὗταί τε δὴ αἱ νέες τοῖσι Ἀθηναίοισι προποιηθεῖσαι ὑπῆρχον, ἑτέρας τε ἔδεε προσναυπηγέεσθαι. ἔδοξε δέ σφι μετὰ τὸ χρηστήριον βουλευομένοισι, ἐπιόντα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὸν βάρβαρον δέκεσθαι τῇσι νηυσὶ πανδημεὶ, τῷ θεῷ πειθομένους, ἅμα Ἑλλήνων τοῖσι βουλομένοισι.

Ac ne Oraculis quidem horrendis ac terribilibus quæ à Delphis veniebant, inducti ad Græciam deſerendam fuerunt, ſed perſiſtentes conſtituerunt excipere hoſtem ſua invadentem. Siquidem Conſultoribus Delphos miſſis, uti Oracula volebant; iiſque factis apud Templum quæ ritè poſtulabantur, ædem ingreſſi conſederunt. Quibus Pythia cui nomen erat Ariſtonice, ita reſpondet:

Quid miſerande ſedes Populus? fuge ad extima terræ,
Ædibus & globidæ deſertis collibus urbis.
Nam caput & corpus minime ſincera manebunt,
Extremive pedes poterunt ſupereſſe manuſve,

Aut medium, ſed ea ignis edax deformia reddet,
Et Mars acer equis urgens Aſiægena currum.
Atque alias pleraſque tuas non ſolius arces,
Permultaſque Deum ſævis dabit ignibus ædes;
Quas ego prævidi jam nunc ſudore madentes,
Atque metu tremere, & de laquearibus altis
Nigrantem cogente malo manare cruorem:
Ite ſed ex adyto atque malis effundite mentem.

His auditis Athenienſium Conſultores maximo ſunt mœrore affecti quibus inter ſe agitantibus tam triſte reſponſum, Timon Androbuli filius, vir apud Delphos illuſtris valde, ſuaſit, ut, ſumptis oleæ ramis, de integro reverterentur ad conſulendum ſuppliciter Oraculum. Obtemperantes ei Athenienſes dixere, ô Princeps, redde nobis Oraculum melius de patria, in honorem horum Olivæ palmitum, quos geſtantes ad te venimus, alioqui hinc abs te abituri non ſumus, ſed in hoc adyto ad obitum uſque permanſuri. Hæc dicentibus Antiſtes, iterum hoc modo reſpondit:

Pallas Olympia cum multis hortatibus uſa,
Et precibus blandita Jovem placare nequivit,
Hoc tibi fabor item reſponſum, adamanti propinquans
Nam captis reliquis quæ limes Cecropis oræ
Intus habet, quodcunque ſacer penetrale Cithæron,
Jupiter è ligno muris Tritonida donat:
Qui ſoli invicti tibi ſint natiſque ſaluti.
Tu vero adventum peditumque equitumque quietus
Terreſtreſque acies ne præſtolare: ſed hoſti
Terga dato, vel ſi tibi fors erit obvius uſquam,
Divina ô Salamis mulierum pignora perdes,
Uſquam vel Cerere ſparſa, coëunte vel uſquam.

Hæc

Hæc legati, ut erant, ita arbitrati prioribus mitiora, poſtquam conſcripſerunt, Athenas rediere, reverſique ad populum recitavere: & cum aliæ multæ ſententiæ eſſent, Oraculum interpretantium, & eæ plurimum perplexæ; quidam e majoribus natu dixere, videri ſibi Deum reſpondere, ſalvam fore arcem. Olim enim Athenienſium arx circumſepta vallo erat. Et ii quidem interpretabantur vallum eſſe hunc ligneum murum. Alii vero dicebant Deum ſignificare naves: eaſque cæteris omiſſis ædificari jubebant. Sed eorum ſententia, qui dicebant naves eſſe murum illum ligneum, evertebant hæc duo poſtrema, quæ Pythia dixerat, Divina at Salamis muliebria pignora perdes, uſquam vel Cerere ſparſa, coëunte vel uſquam. Circa hæc carmina confutabantur (inquam) eorum ſententiæ, qui naves illum eſſe murum ligneum dixerant. Siquidem Oraculorum interpretes illa in hunc ſenſum accipiebant, fatale ſibi eſſe circa Salaminem ſuperari, inſtructa Pugna navali. Erat autem inter Athenienſes quidam qui in Primores recens pervenerat; cui nomen quidem erat Themiſtocles, ſed vocabatur Neoclis filius. Is negabat interpretes omnia rectè conjectare; talia dicens: Si ad Athenienſes ſpectaret illud carmen, non videtur mihi tam mite reſponſum redditurus Deus fuiſſe; ſed pro eo quod dixit, Divina at Salamis, dicturus fuiſſe, at Salamis miſera: Siquidem circa ipſam ſui incolæ eſſent oppetituri. Illi igitur qui rectè conjectaret, Deum adverſus hoſtes hoc Oraculum, non adverſus Athenienſes edidiſſe.

Itaque ſuadebat, ut ſeſe inſtruerent, tanquam prælio navali certaturi, & tanquam hic eſſet ligneus murus. Hanc Themiſtoclis ſententiam Athenienſes potiorem eſſe cenſuerunt, quam illorum, qui interpretantes Oraculum diſſuadebant apparatum pugnæ navalis: ſed hanc eſſe in ſumma ſententiam dicebant, non levandam in hoſtem manum, ſed

 ex

ex Attica regione demigrandum, & aliam incolendam. Cæterum alia quoque Themiſtoclis ſententia antè hanc opportunè primas partes obtinuerat: Quum magna vis pecuniæ ex proventu Metallorum quæ ſunt è Laureo, eſſet in ærario Athenienſium, eaque eſſet æque dividenda viritim denis in ſingulos drachmis, tunc Themiſtocles hanc diſſuaſit Athenienſibus diſtributionem, ſed ex pecuniâ claſſem ducentarum navium ad Ægineticum bellum, comparare ſuaſit. Hoc enim bellum conflatum Græciæ ſalutem attulit, cogens Athenienſes nauticos fieri. Et quanquam hæc claſſis in eum uſum in quem comparata fuerat, non venit, tamen in utilitatem Græciæ ceſſit. Iſta igitur jam præparata cum præſto eſſet, & alteram exædificari opporteret, placuit Athenienſibus, inito poſt Oraculum conſilio, Barbarum Græciam invalentem cum navibus opperiri univerſos, Deo obſequentes, unâ cum Græcis eadem voluntate præditis.

Videamus quæſo primò, quid & ad hæc Oracula dicat Euſebius, ſeu apud ipſum nunc citatus Oenomaus; ac poſtea quid iis addi opportune queat; quo oſtendatur, ex hiſce nullas patere artes Diabolicas, ſed meras Prophetarum atque Antiſtitum fraudes. Ita autem loquitur: Πολὺς ἦν ὁ Περσῶν στρατὸς ὡπλισμένος κατὰ τῶν Ἀθηναίων. οὐδ' ἦν τις αὐτοῖς ἄλλη σωτηρίας ἐλπὶς, ἢ μόνος ὁ Θεὸς, οἳ δὴ τοῦτον ὅστις ἦν εἰδότες τὸν πάτρῳον ἀρωγὸν ἐπεκαλοῦντο. ὁ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλων ἦν οὗτος. τί οὖν ὁ θαυμαστὸς οὗτος; ἆρά γε τῶν οἰκείων ὑπερεμάχει; ἆρα λοιβῆς καὶ κνίσσης ἐμέμνετο, καὶ ὧν αὐτῷ συνήθως ἐτέλουν τὰς ἑκατόμβας ἐπιθύοντες; οὐ μὲν οὖν. ἀλλὰ τί φησιν; φεύγειν, καὶ φεύγειν, ξύλινον τεῖχος παρασκευασαμένους· οὕτω τὸ ναυτικὸν δηλῶν. δι' οὗ μόνου φησιν αὐτοὺς σωθήσεσθαι τῆς πόλεως ἐμπρεσθείσης. ὢ μεγάλης θεοῦ βοηθείας. εἶτα πολιορκείαν οὐ μόνον τῶν ἄλλων κατὰ πόλιν οἰκοδομημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τοῖς θεοῖς ἀφιερωμένων προλέγειν δῆθεν προσποιεῖται. τοῦτο δὴ καὶ δίχα χρησμοῦ, τοῖς πᾶσιν, ἐκ τῆς τῶν

πα-

πολεμίων ἐφόδου προσδοκᾶν ἦν. εἰκότα δῆτα ποιῶν ὁ συγγραφεὺς διαπαίζει πάλιν, τὴν ἑλληνικὴν ἀπάτην ἐξελέγχων ἐν τούτοις. Ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα ἴσως ἐθελοκάκου τινός ἐστιν. ἐκεῖνα δὲ δεῖ μᾶλλον εἰς τὴν κρίσιν προάγειν, τὰ πρὸς Ἀθηναίους· καὶ δὴ λεγέσθω τὰ πρὸς Ἀθηναίους.

Ὦ μέλεοι, τί κάθησθε; &c.

ἰδοὺ δή σοι τὸ πρὸς Ἀθηναίους λόγιον, ἧπου τί μανικὸν ἔνεστι; σὺ γὰρ οὕτως ἐθάῤῥεις αὐτῷ, νὴ Δία, φαίη τις ἄν. εἰ δὲ προσθείης ἃ δεομένων βοηθεῖν αὐτοῖς ἐπιλέγεται, γνωσθήσεται. ἰδοὺ δὴ προσκείσθω.

Οὐ δύναται Παλλὰς Δί' Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι, &c.

Ἄξιός τέ σοι ὁ Ζεὺς τοῦ Διός, ὦ γε τοῦ Διός. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀθηνᾶ τῆς Ἀθηνᾶς, ὦ τῆς Ἀθηνᾶς ἀδελφέ. ἥτε σπουδὴ αὕτη καὶ ἡ ἀντισπουδία, ἐπιπρέπει τῷ πατρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ, μᾶλλον δὲ τοῖς θεοῖς, ἔτι Ὀλύμπῳ ὄντος ὁ τὴν μίαν ταύτην πόλιν ἐξελεῖν ἀσθενῶν, εἰ μὴ ἀπὸ Σούσων ἐπαγάγῃ αὐτῇ τὸν ἄπειρον ἐκεῖνον στρατόν. μέγας τις ἄρα ἦν, καὶ τὴν τοῦ παντὸς κυρίαν ἔχων, καὶ πιθανὸς ἅμα, ἐκ μὲν τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην κινῶν ἔθνη τοσαῦτα. ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ μίαν πόλιν ἀνατρέψαι ἀδύνατος ὤν. καὶ σὺ δὲ ὁ τολμηρὸς ἅμα, καὶ ἐπὶ τῷ μηδενὶ ῥιψοκίνδυνος οὐκ οἰμώζεις, (εἴποι ἂν ἄνθρωποι, ὑπὲρ ὧν ἡ Παλλὰς οὐ δύναται τὸν Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι) ἢ οὐ τοῖς ἀνθρώποις ἐμήνιεν ὁ Ζεὺς, ἀλλὰ τοῖς λίθοις καὶ τοῖς ξύλοις. Κἄπειτα σὺ μὲν τοὺς ἀνθρώπους ἔσωζες. ὁ δὲ τὰ οἰκοδομήματα ἐνεπίμπρα τῷ πυρί. οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ κεραυνὸς τηνικαῦτα. ἢ μή τι μᾶλλον ἡμεῖς τολμηροί τε ἐσμὲν καὶ ῥιψοκίνδυνοι, οὐκ ἐπιτρέποντες ὑμῖν οὕτω φληναφεῖν. πῶς δὲ ὦ μάντι, ὅτι μὲν ἡ θείη Σαλαμὶς ἀπολεῖ τέκνα γυναικῶν ᾔδεις; πῶς δὲ οὐδὲ τοῦτο ᾔδεις, ὅτι τὰ τέκνα τῶν γυναικῶν εἴποι μὲν ἄν τις εἶναι καὶ τὰ οἰκεῖα, εἴποι δ' ἂν καὶ τὰ πολέμια αἰσθόμενος τοῦ κακοτεχνήματος. προσμένειν δὲ δεῖ τὸ ἀποβησόμενον. ἓν γὰρ δεῖ τι τούτων ἀποβήσεσθαι. ἡ γὰρ

δὴ Σαλαμὶς ἡ θείη οὐδὲ ἡττωμένων ἀφήρμοσεν ἄν, ὡς εἰς οἶκτον οὕτως ἐπιφωνουμένη, ἤτε μέλλουσα τῶν νηῶν μάχη, ἤτοι σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης καταπέπλασται τῇ ποιητικῇ σεμνολογίᾳ, ἵνα γένηται μάντευμα ἀσφαλὲς τῷ σοφισμῷ· καὶ μὴ εὐθὺς καταφανὲς ᾖ. ὅτι ἐν χειμῶνι μάχη ναυτικὴ οὐ συνίσταται ἤδη δὲ οὐδὲ ἡ τραγῳδία ἀφανὴς, οὐδὲ θεοὶ ἐπεισκυκλούμενοι. ὁ μὲν ἱκετεύων, ὁ δὲ οὐ καταχαμπτόμενος, χρήσιμοι τῷ μέλλοντι καὶ τῇ τοῦ πολέμου παραδόξῳ ῥοπῇ, ὁ μὲν σωζομένοις, ὁ δὲ ἀπολλυμένοις. εἴτε γὰρ σώζοιντο, ἰδοὺ αἱ τῆς Παλλάδος λιταὶ προμεμήνυνται, ἱκαναὶ οὖσαι κάμψαι τὴν τοῦ Διὸς ὀργήν, εἴτε καὶ μὴ οὐδὲ τοῦτο τῷ μάντει ἀκατασκεύαστον. οὐ γὰρ δύναται Παλλὰς τὸν Δία ἐξιλάσασθαι. πρός τε τὰς ἡμικάκους τύχας ὁ τεχνίτης ἐκέρασε τὸ λόγιον. ὡς δὴ τοῦ Διὸς τῇ μὲν τὴν ἑαυτοῦ πρόθεσιν ἐκτελέσαντος· τῇ δὲ τὴν δέησιν τῆς θυγατρὸς οὐ παραφρονήσαντος, τά τε πυργώματα ὅτι πολλὰ ἀπόλειται, εἰ μετὰ ναρθήκων, ἀλλὰ μὴ μετὰ σιδήρου καὶ πυρὸς ἐπήεσαν, τάχα ἂν ψεῦδος ἦν. ὁ πότε καὶ μετὰ ναρθήκων ἔπραξαν ἀντὶ πάντων οἱ τοσοῦτοι. ἀλλ' ἐγώ, φησιν, ἐξεῦρον τὸ ξύλινον τεῖχος, τὸ μόνον ἀπόρθητον συμβούλευμα σοί γε, ἀλλ' οὐ μάντευμα. οὐκ ἀπεοικὸς τῷ φεύγειν μηδὲ μένειν, μηδὲ δεῖσθαι κακὸν εἶναι. ὁ γοῦν ἐπιλυσάμενος ἐκεῖνος τὸ αἴνιγμα οὐ χείρων ἦν σου κατιδεῖν, ὅτι ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις πρόφασις ἦν τῷ Πέρσῃ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἡ πᾶσα ἔλασις ἐπὶ ταύτην πρώτην τε καὶ ἐξοχωτάτην ἐγένετο. ἐπεὶ καὶ ὁ ἄμαντις ἐγὼ τοῦτ' αἰσθόμενος, καὶ τὸν Ἀθηναῖον ἄν, οὐ μόνον τὸν Λυδόν, ἐκέλευον φεύγειν νῶτα ἐπιστρέψαντα, ἔτι γάρ ποτε κἀντίος ἔσται. πολλὴ γὰρ ἱπποσύνη, καὶ πεζὸς ἐπέρχεται ὅτι δὲ ναῦσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἤπειρον. καὶ γὰρ ἦν γελοῖον ἔχοντας ναυτικὸν καὶ ἐπὶ θαλάσσης κατοικοῦντας μὴ οὐ πανσυδὶ σκευωρησαμένους, καὶ τροφὰς ὅσας εἶχον συνεμβαλλομένους σώζεσθαι παραδόντας τοῖς βουλομένοις τὴν γῆν.

Sed age jam horum confutatione præmiſſâ, vetuſtiſſima Delphorum Oracula, quæque (NB.) Græcis præſertim hiſtoriis ad miraculum uſque celebrantur, è ſuperiore memoriâ repetamus, eaque ab eodem quemadmodum redarguantur

tur videamus. Perſarum ingens adverſus Athenienſes exercitus in armis erat. Hi cum nullam ſibi ſpem ſalutis niſi in uno Deo reliquam viderent, quem ipſi non ſatis noverant, tutelarem tamen ac patrium defenſorem invocabant. Nimirum is Apollo Delphicus erat. Quid ergo hîc Numen egregium? an pro ſuorum ſalute dimicavit? An libaminum, aut nidoris, an cæterorum meminit, quæ ſuum in honorem, immolandis more inſtitutoque majorum Hecatombis, ab iis fiebant? Nihil minus. Quid ergo jubet? fugere: ſed ita fugere, ut ligneo muro, (ita nempe claſſem vocabat,) ad fugam uterentur: atque hanc unam, inflammatâ jam urbe, ſalutis expediendæ rationem eſſe dicebat. Præclarum enimvero Numinis auxilium. Deinde non aliorum tantum Urbis ædificiorum, ſed eorum quoque ſcilicet, quæ ſacra Diis erant, peſtem ſe fingit excidiumque prædicere. Atqui ſatis id vel ex ipſa hoſtium impreſſione, citra ullum Oraculum, exſpectari potuit. Itaque jure profectò noſter ille Scriptor hunc rurſus Græcorum errorem lepide ac facetè his verbis illudit. [Hactenus Euſebius.]

At iſta forte malitioſi prævaricatoris fuerint, adeóque præſtiterit, quid ab eodem Athenienſes reſponſi tulerint, in quæſtionem ac diſceptationem vocare. Age ergo cujuſmodi tandem illud ſit, videamus:

Quid ſtolidi hæretis? miſera quin ceditis urbe?
Ut cui non ſolidum caput ægro in corpore ſurgat,
Non palmas, imoſve pedes ſua robora firment.
Namque illam flammæ, Syrioſque in prælia currus
Sternet agens Mavors, atque altas funditus arces
Eruet, ac ſuperum templis incendia mittet,
Qui nunc fortaſſis magno terrore ſubacti
Expreſſo ſudore fluunt.

Ecce

Ecce tibi quid Athenienſibus Oraculi fuderit : num quod in eo vel tenuiſſimum eſt Divinationis veſtigium ? Quippe, Tu enim (dicat aliquis) id Oraculi ſcilicet, ſi aliud nihil fuerit, carpere ac traducere audeas : at ſi quæ auxilium flagitantibus adjunxit, addideris, tum quale demum illud ſit, intelligetur. Audiamus ergo,

Jam magnum placare Jovem Jove nata Minerva
Haud precibus votiſque poteſt.
Quod tamen indomita cognovi ex Virgine pandam:
Ut reliquis victor potiatur,
Lignea ſecuro conſiſtere mœnia vallo,
Optatamque tibi ſobolique afferre ſalutem
Juppiter indulſit natæ. Tu, ne pedes hoſtis,
Neve eques hîc ſtantem inveniat, dare terga memento:
Namque infeſta tibi trahet obvius agmina Ductor.
Divina ô Salamis, matrum tu pignora perdes,
Sive Ceres diſperſa ierit, ſeu venerit ipſa.

Jovem Hercle tu nobis Jove dignum, ô Jovis fili ; Dignam Minervâ Minervam fingis, ô Minervæ frater ! Et iſta voluntatum ſtudiorumque pugna, Patrem admodum & filiam, imò Deos omninò decet. Quin etiam Olympius iſte tuus, qui niſi adductum Suſis (NB.) *infinitum exercitum admoveret, urbi uni expugnandæ par eſſe non poßet, magni aliquid eſt videlicet, atque ejuſmodi, penes quem ſit orbis poteſtas univerſi. Nam illud quidem quam veroſimile, ut cui ad evertendam unicam Europæ urbem vires defuerint, idem ex Aſiâ vim tantam populorum in Europam agere concitareque potuerit. Tu autem, ô noſter, audax, (dicant homines illi, quibus Jovem Olympicum exorare Minerva non poteſt ;) qui ubi cauſſæ nihil eſt, uſque adeo præceps in adeundis periculis eßе ſoles, hunc ad caſum non ingemiſcis?*

gemiſcis? An verò lapidibus ligniſque Jupiter, non hominibus ſuccenſebat, ut homines quidem peſti ſubduceres. Is autem ædificia adſcititio quodam igne conſumeret? nec fulmen ei tum ſuppetebat. Niſi tamen audaciores ipſi ſumus, nimiumque ſine cauſſa præcipites, qui ne vos quidem libere nugas agere patiamur. At quomodo tamen, Bone Vates futurum noveras, ut mulierum fœtus divina Salamis perderet, idem utrum id ſementis, an meſſis tempore futurum eſſe ignorabas? Imò cur ne hoc quidem noveras, fœtus illos mulierum ut ſuos ac proprios, ſic etiam hoſtium liberos, à quolibet qui ludificationem ſubodoraretur, intelligi omninò poſſe? At exitus nimirum exſpectandus eſt; prorſus enim alterutrum eveniat oportet. Nam iſta quidem divina Salamis, utri tandem vincerentur, ſemper utique cum Oraculo congrueret, quaſi ad commiſerationis ſenſum ejuſmodi carmine vocaretur. Navalis autem pugna ſub ſementis meſſiſve tempus futura, ſpecie verborum plane Poëtica fingebatur, ne reſponſi vanitas his verborum argutiis tecta deprehendi poſſet; neve id omnes continuò viderent, navalem pugnam committi ſub hyemem non ſolere. Jam vero ne ipſius quidem tragœdiæ finis, aut invectorum Numinum ratio obſcura eſt. Supplex alterum, alterum minus exorabile fingitur: utrumque in futuri caſum & ancipitem bellorum inclinationem opportunè, alterum quidem ſi ſalvi forent, alterum vero ſi perirent. Nam ſi ab initio liberarentur, eò tibi antè Minervæ preces inſinuatæ erant, quæ ad frangendam Jovis iracundiam ſatis haberent virium: ſin autem; ne id quidem Vati improviſum: Nec enim Jovem, inquit, exorare Minerva poteſt. Ita ſuum iſtuc Oraculum in triſtis lætæque Sortis exitum bonus Artifex temperavit; ut Jupiter & fatis conſilio feciſſe ſuo, nec tamen omninò filiæ obſervantiam repudiaſſe videretur. Nam arces quidem plurimas ex-

ſcindendas eſſe , id ſi modo ferulis, non autem ferro ignique armati urbem invaderent, falſum eſſet fortaſſis: tametſi aliquid tanta ſolis etiam inſtructa ferulis multitudo potuiſſet. At ligneum, inquit, murum inveni, qui unus expugnari non poſſet. Conſilium das, Apollo, non Divinas: & conſilium quidem alteri, huic geminum,

I, fuge, rumpe moras; nec probro ignavia detur.

Et verò, qui tuum hoc ænigma ſolvit, is nihilo ſane minus quam tu, id videbat, Athenas Perſam exciviſſe, in eamque urbem, utpote omnium principem ac celeberrimam impetum belli univerſum incumbere. Nam ego ipſe qui nihil Divinando poſſum, ubi rem ſenſiſſem, non Lydo tantum, ſed etiam Athenienſi, ut tergo verſo fugeret, omnino auctor eſſem. Etenim

— Adverſus huic etiam ſeſe inferat hoſtis,
Quippe ingens Equitum & Peditum vis ingruit.

Mari vero, non terra fugam ſuaderem. Ridiculum enim foret hommes & claſſe inſtructos, & mari proximos, non collectis undique vaſis, & quicquid ad manum commeatus eſſet in naves comportato, ſalutem expedire, terrâ quibus ea placeret libenter relictâ.

Hactenus iterum Oenomaus, qui eodem modo multa alia & Lacedæmoniis, & Cnidiis, aliiſque data, nec immeritò, nec inſulſe, ridet. Sed ut videamus quid & à nobis hiſce addi queat, conſideremus verba poſteriora Herodoti, quem vera narraſſe heîc ſupponam, licet id Cicero non æque facilè concedat forſan, nec ipſi validæ dubitandi rationes deſint.

Themiſtocles igitur, ut metum demeret Athenienſibus, quibus malignè eum incuſſerant, ſive Pythia ipſa, ſive Antiſtites Delphici (ſeu quod timerent Perſas, ſeu quod & ab illis clam

clam eſſent corrupti) interpretatur Oraculum: de quo, quod poſtea dixit Demoſthenes, ipſe dicere non audebat: quod id periculo non vacaret. Sicuti hinc nec Brutus, nec Caſſius apertè, atque in Senatu, fictionis ac fraudis accuſare audebant prætenſum illud reſponſum de Parthis non niſi à Rege vincendis. Interpretatur ergo; atque ita, ut non contra Athenienſes aut Salaminios, ſed contra Perſas, facere videretur. 2. Suadet conſcendendas naves, atque ut Claſſe reſiſteretur Perſis; quod videret tantis hoſtium copiis Urbem minimè parem fore; eâque cum ſuis capta habitatoribus, cum ipſa quoque ſimul interituram totam Rempublicam, cæteramque Græciam poſt illam. Dum è contrario cum Claſſe ſua poſſent contra Barbaros tentare Fortunam Belli: præſertim cum & cæteris Græcis libertatem propugnare amantibus adjuti, eos & ipſi ſic adjuvare poſſent; conjunctiſque viribus hoſti reſiſtere, ac ſi res benè cederet, eum propulſare.

Quin imo dubitare quis merito poſſet, an non hoc reſponſum de *Muro ligneo* in ſecundâ Legatione acceptum, ipſius operâ Themiſtoclis Antiſtitibus occultè fuerit ſuggeſtum. Cum, licet jam illi ad Perſas propenderent, nullum non præmium, nullamve fraudulentæ artis reſpuerint mercedem; à quocunque demum illa fuiſſet profecta. Verumenimvero tranſeamus ad alia ſceleſtæ fraudis exempla, quæque apertius ſeſe primo adſpectu produnt: quorum primum ſit quod nobis narrat idem ille Herodotus, libro Octavo: Οἱ μὲν δὴ Ἕλληνες ἔπλωον ἐς τὴν Δῆλον· Μαρδόνιος δὲ περὶ τὴν Θεσσαλίην ἐχείμαζε. ἐντεῦθεν δὲ ὁρμεώμενος, ἔπεμπε κατὰ τὰ χρηστήρια ἄνδρα Εὐρωπέα γένος, τῷ οὔνομα ἦν Μῦς· ἐντειλάμενος πανταχῇ μιν χρησάμενον ἐλθεῖν, τῶν οἷά τε ἦν σφι ἀποπειρήσασθαι. ὅ, τι μὲν βουλόμενος ἐκμαθέειν πρὸς τῶν χρηστηρίων ταῦτα ἐνετέλλετο, οὐκ ἔχω φράσαι (οὐ γὰρ ὦν λέγεται) δοκέω δ' ἔγωγε περὶ τῶν παρεόντων πρηγμάτων, καὶ οὐκ ἄλλων περὶ πέμψαι· οὗτος ὁ Μῦς ἔς τε Λεβάδειαν

βάδειαν ἀπικόμενος φαίνεται, καὶ μισθῷ πείσας τῶν ἐπιχωρίων ἄνδρα, καταβῆναι παρὰ Τροφώνιον. Καὶ ἐς Ἄβας τῶν Φωκέων ἀπικόμενος ἐπὶ τὸ χρηστήριον. Καὶ δὴ καὶ ἐς Θήβας πρῶτα ὡς ἀπίκετο, τοῦτο μὲν, τῷ Ἰσμηνίῳ Ἀπόλλωνι ἐχρήσατο. (ἔστι δὲ καθάπερ ἐν Ὀλυμπίῃ, ἱροῖσι αὐτόθι χρηστηριάζεσθαι) τοῦτο δὲ, ξεῖνόν τινα, καὶ οὐ Θηβαῖον χρήμασι πείσας, κατεκοίμισε ἐς Ἀμφιάρεων. Θηβαίων δὲ οὐδενὶ ἔξεστι μαντεύεσθαι αὐτόθι. διὰ τόδε· ἐκέλευε σφέας ὁ Ἀμφιάρεως διὰ χρηστηρίων ποιεύμενος, ὁκότερα βούλονται ἑλέσθαι τούτων, ἑωυτῷ ἢ ἅτε μάντι χρέεσθαι, ἢ ἅτε συμμάχῳ, τοῦ ἑτέρου ἀπεχομένους. οἱ δὲ σύμμαχόν μιν εἵλοντο εἶναι. διὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἔξεστιν Θηβαίων οὐδενὶ αὐτόθι κατακοιμηθῆναι. τότε δὲ θῶμά μοι μέγιστον γενέσθαι λέγεται ὑπὸ Θηβαίων· ἐλθεῖν ἄρα τὸν Εὐρωπέα Μῦν, περιστρωφώμενον πάντα τὰ χρηστήρια, καὶ ἐς τοῦ Πτώου Ἀπόλλωνος τὸ τέμενος· τοῦτο δὲ τὸ ἱρὸν, καλέεται μὲν Πτῷον, ἔστι δὲ Θηβαίων, κέεται δὲ ὑπὲρ τῆς Κωπαΐδος λίμνης, πρὸς ὄρεϊ, ἀγχοτάτω Ἀκραιφίης πόλιος. ἐς τοῦτο τὸ ἱρὸν ἐπεί τε παρελθεῖν τὸν καλεόμενον τοῦτον Μῦν, ἕπεσθαι οἱ τῶν ἀστῶν αἱρετοὺς ἄνδρας τρεῖς ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, ὡς ἀπογραψαμένους τὰ θεσπιεῖν ἔμελλε. καὶ πρόκα τε τὸν πρόμαντιν βαρβάρῳ γλώσσῃ χρᾶν· καὶ τοὺς μὲν ἑπομένους τῶν Θηβαίων θώματι ἔχεσθαι ἀκούοντας βαρβάρου γλώσσης ἀντὶ Ἑλλάδος· οὐδὲ ἔχειν ὅ, τι χρήσωνται τῷ παρεόντι πρήγματι. τὸν δὲ Εὐρωπέα Μῦν, ἐξαρπάσαντα παρ' αὐτέων τὴν ἐφέροντο δέλτον, τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ προφήτεω γράφειν ἐς αὐτήν (φάναι δὲ Καρίῃ μιν γλώσσῃ χρᾶν) συγγραψάμενον δὲ, οἴχεσθαι ἀπιόντα ἐς Θεσσαλίην.

Dum Græci navigavere in Delon, Mardonius, qui in hybernis apud Theſſaliam erat, inde movens, miſit ad Oracula quendam genere Europæum, nomine Murem, jubens, ut quocunque ſibi liceret pervaderet ad Oracula conſultanda, edocuitque quid vellet ab Oraculis ſcire. Quid autem fuerit incompertum habeo. Non enim memoratur: opinor autem nihil aliud quam de rebus præſentibus fuiſse. Conſtat hunc Murem in Lebadiam veniſſe, & mercede corrupto quo-

quodam indigena ad Trophonium deſcendiſſe, & ad Abas Phocenſium, ad Oraculum: quin etiam prius Thebas adiſſe, Ibique tum Apollinem Iſmenium conſuluiſſe, quod illic, quemadmodum in Olympia, fas eſt in templis ſciſcitari Oracula: tum quodam non Thebano, ſed peregrino, pecunia corrupto, perſuaſiſſe, ut in delubro Amphiarai obdormiret, &c.

Tunc autem maximum extitiſſe Miraculum, ut à Thebanis mihi narratur: Murem Europæum, perveſtigatis omnibus Oraculis, iſſe etiam ad fanum Apollinis Ptoi. vocatur autem id fanum ita: ſed ipſorum Thebanorum eſt, ſitum ſupra paludem Copaidem, ante montem proximè urbem Acræphiam. Ad hoc templum poſtquam perveniſſet is qui Mus appellaretur, ſecutos eum tres viros publicè delectos ad deſcribenda ea quæ homini reſponderentur, & ſtatim Antiſtitem Barbarâ linguâ uſam; & ſubſequentes (eum) ſtupuiſſe audientes Barbaram linguam pro Græca. Quumque neſcirent quid in præſenti negotio agerent, Murem Europeum pugillares quos ferebant eripuiſſe, & in illis ea quæ dicerentur à Propheta exaraſſe, eaque, ut dicebant, lingua Cariâ: atque ubi illa ſcripſiſſet, digreſſum in Theſſaliam abiiſſe.

Hic grande videmus Miraculum: quod etiam majoris forte facerem, niſi narraret illud Herodotus. Sed ut ſerio agam (ſuppoſita Hiſtoriæ veritate,) videmus 1. heic hominem, ad Trophonii Oraculum, mercede corruptum, &c. quod indicat, tale quid etiam ad fanum Apollinis Ptoi, imò & pluribus aliis in locis, potuiſſe contingere: neque exempla memorabilia nobis in ſequentibus deerunt. 2. Oraculum, ſeu potius Prophetam, alia lingua, Caria ſcilicet, locutum. At ſimilia quoque, ut Conſultores obſtupefaceret, Alexander ille Pſeudomantis machinatus fuerat. Sic enim de ipſo Lucianus:

cianus: Ἀλλὰ καὶ βαρβάροις πολλάκις ἔχρησεν, εἴ τις τῇ πατρίῳ ἔροιτο φωνῇ Συριστὶ, ἢ Κελτιστὶ, οὐ ῥαδίως ἐξευρίσκων τινὰς ἐπιδημοῦντας ὁμοεθνεῖς τοῖς δεδωκόσι. Διὰ τοῦτο δὲ πολὺς ἐν μέσῳ χρόνος ἦν τῆς τε δόσεως τῶν βιβλίων, καὶ τῆς χρησμῳδίας, ὡς ἐν τοσούτῳ κατὰ σχολὴν λύοιντό τε οἱ χρησμοὶ ἀσφαλῶς, καὶ εὑρίσκοιντο οἱ ἑρμηνεῦσαι δυνάμενοι ἕκαστα. *Quin etiam Barbaris non rarò reſpondit, ſi quis patriâ linguâ, puta Syriace vel Gallicè ſciſcitaretur. Attamen difficile erat invenire conterraneos eorum qui rogationem propoſuiſſent. Proinde multum temporis intercedebat inter libelli donationem, & Oraculi redditionem: quo videlicet interim per otium poſſet & tutò ſolvere libellos, & nanciſci qui cuncta poßent interpretari.*

Nec opus fuit forte hic tali labore ac induſtriâ: nam potuit ipſe Mus ſuggerere & materiam & verba ipſa: ut ſic redderentur à Propheta, & quæ reddi volebat, & quæ ab aliis intellecta nolebat: quippe miſſus fuerat à Mardonio. Qui aut, ut falleret ſic per Oracula data milites ſuos, petebat reſponſa per hunc Murem; aut quidem ipſe ſuperſtitione ductus per eum ſe falli ſinebat. Interim occultabat ille quæ fuerant reſponſa ab Oraculis, nec permittebat ut illi, qui ut teſtes aderant, perciperent quid ipſi fuerat ab Oraculo dictum.

CAPUT

CAPUT XVI.

De Oraculis pretio corruptis; deque aliis circa ipſorum Reſponſa perpetratis, & quandoque detectis: atque hinc quam parvi illa æſtimarint ob talia ſimiliaque cordatiores politici ac magnates. Atque ita quidem ut ſæpius minime vererentur aperte contra iſtorum agere monita (ſicut & contra Omina, Prodigia, &c.) aut aliter ipſorum dictamina vel mandata eludere.

AT Oracula ſæpius pretio fuiſſe corrupta; ſeu potius Antiſtites ac Prophetas ſeſe Principibus ac Magnatibus feciſſe mercenarios, eorumque ad placita qui aut potentiores cæteris erant, quod eos timerent; aut qui majori mercede reſponſa Prophetarum mercati erant, ſeſe accommodaſſe, tam ex præcedentibus patet, quam ex mox ſequentibus, exemplis: quorum primum ſit hoc ſequens ex Herodoti lib. VI.

Huic verbo inſiſtens Leutychides pronuntiabat Demaratum neque Ariſtonis filium eſſe, neque ritè Spartæ regnare: eiſdem Ephoris adhibitis teſtibus qui Ariſtoni aſſidentes tunc hæc ab illo audierant. Tandem re in contentionem deducta, viſum eſt Spartiatis Oraculum quod Delphis eſt conſulendum, an foret Demaratus Ariſtonis filius necne. Ibi Cleomenes, quum ex ipſius erga Pythiam providentia nihil ſuſpicionis eſſet, ſubornat Cobonem quendam Ariſtophanti filium maximâ apud Delphos auctoritate ut perſuadeat Periallæ mulierum vaticinantium Antiſtiti, dicere ea quæ Cleomenes volebat dici. Ita Pythia, ſciſcitantibus iis qui ad Oraculum erant miſſi, negavit Ariſtonis filium eſſe Demaratum. Quæ tamen res ſequenti tempore palam facta eſt, & Cobon è Delphis profugit, & Perialla honore abdi-

cata

cata eſt. Τούτου δὴ ἐπιβατεύων τοῦ ῥήματος ὁ Λευτυχίδης, ἀπέφαινε τὸν Δημάρητον οὔτε ἐξ Ἀρίστωνος γεγονότα, οὔτε ἱκνευμένως βασιλεύοντα Σπάρτης, τοὺς ἐφόρους μάρτυρας παρέχων ἐκείνους οἳ τότε ἐτύγχανον πάρεδροί τε ἐόντες καὶ ἀκούσαντες ταῦτα Ἀρίστωνος. τέλος δὲ, ἐόντων περὶ αὐτέων νεικέων, ἔδοξε Σπαρτιήτῃσι ἐπείρεσθαι τὸ χρηστήριον τὸ ἐν Δελφοῖσι, εἰ ἄρα Ἀρίστωνος εἴη παῖς ὁ Δημάρητος. ἀνωΐστου δὲ γενομένου ἐκ προνοίης τῆς Κλεομένεος ἐς τὴν Πυθίην, ἐνθαῦτα προσποιέεται Κλεομένης Κόβωνα τὸν Ἀριστοφάντου, ἄνδρα ἐν Δελφοῖσι δυναστεύοντα μέγιστον. ὁ δὲ Κόβων Περιάλλαν τὴν πρόμαντιν ἀναπείθει, τὰ Κλεομένης ἐβούλετο λέγεσθαι; λέγειν. οὕτω δὴ ἡ Πυθίη, ἐπειρωτώντων τῶν θεοπρόπων, ἔκρινε μὴ Ἀρίστωνος εἶναι Δημάρητον παῖδα. ὑστέρῳ μέντοι χρόνῳ ἀνάπυστα ἐγένετο ταῦτα, καὶ Κόβων τε ἔφυγε ἐκ Δελφῶν, καὶ Περιάλλη ἡ πρόμαντις ἐπαύσθη τῆς τιμῆς.

Secundum exemplum ſit, quod apud eundem habetur Herodotum libro quinto, ubi, inſtituens narrationem liberationis Athenienſium à Tyrannide, ita infit: Δεῖ δὲ πρὸς τούτοισι ἔτι ἀναλαβεῖν τὸν κατ᾽ ἀρχὰς ἤια λέξων λόγον, ὡς τυράννων ἐλευθερώθησαν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἱππίεω τυραννεύοντος, καὶ ἐμπικραινομένου Ἀθηναίοισι, διὰ τὸν Ἱππάρχου θάνατον; Ἀλκμαιωνίδαι, γένος ἐόντες Ἀθηναῖοι, καὶ φεύγοντες Πεισιστρατίδας, ἐπεί τέ σφι ἅμα τοῖσι ἄλλοισι Ἀθηναίων φυγάσι πειρωμένοισι κατὰ τὸ ἰσχυρὸν οὐ προεχώρεε κάτοδος, ἀλλὰ προσέπταιον μεγάλως, πειρώμενοι κατιέναι τε καὶ ἐλευθεροῦν τὰς Ἀθήνας, Λειψύδριον τὸ ὑπὲρ Παιονίης τειχίσαντες ἐνθαῦτα οἱ Ἀλκμαιωνίδαι πᾶν ἐπὶ τοῖσι Πεισιστρατίδῃσι μηχανώμενοι, παρ᾽ Ἀμφικτυόνων τὸν νηὸν μισθοῦνται τὸν ἐν Δελφοῖσι, τὸν νῦν ἐόντα, τότε δὲ οὔκω, τοῦτον ἐξοικοδομῆσαι. οἷα δὴ χρημάτων εὖ ἥκοντες καὶ ἐόντες ἄνδρες δόκιμοι ἀνέκαθεν ἔτι, τόν τε νηὸν ἐξεργάσαντο τοῦ παραδείγματος κάλλιον, τά τε ἄλλα, καὶ συγκειμένου σφι πωρίνου λίθου ποιέειν τὸν νηὸν, Παρίου τὰ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐξεποίησαν. ὡς ὦν δὴ οἱ Ἀθηναῖοι λέγουσι, οὗτοι οἱ ἄνδρες ἐν Δελφοῖσι κατήμενοι ἀνέπειθον τὴν Πυθίην χρήμασι ὅκως ἔλθοιεν Σπαρτιητέων ἄνδρες, εἴτε ἰδίῳ στόλῳ εἴτε

εἴτε δημοσίῃ χρησόμενοι, προφέρειν σφι τὰς Ἀθήνας ἐλευθεροῦν. Λακεδαιμόνιοι δὲ, ὥς σφι αἰεὶ τὸ τὠυτὸ πρόφαντον ἐγένετο, πέμπουσι Ἀγχιμόλιον τὸν Ἀστέρος, ἐόντα τῶν ἀστῶν ἄνδρα δόκιμον, σὺν στρατῷ, ἐξελῶντα Πεισιστρατίδας ἐξ Ἀθηναίων, ὅμως καὶ ξεινίους σφι ἐόντας τὰ μάλιστα. τὰ γὰρ τοῦ θεοῦ πρεσβύτερα ἐποιεῦντο, ἢ τὰ τῶν ἀνδρῶν.

Unde oportet ad eum redire ſermonem quem à principio inſtitueram, qua ratione ſint Athenienſes liberati à Tyrannis. Hippia tyrannidem obtinente, qui exacerbatus in Athenienſes erat ob cædem Hipparchi, Alcmæonidæ, qui genere ſunt Athenienſes, profugi patria propter Piſiſtratidas, quoniam ipſis una cum cæteris exulibus res de redeundo tentata omni ope, fruſtrata fuit, conatique Athenas revertendo liberare, vehementer ſpe deciderunt, Lypſidrium ſuper Pæoniam communierunt: dehinc omnia adverſus Piſiſtratidas comminiſcendo, mercede conduxerunt ab Amphyctionibus templum Delphis ædificandum, id quod nunc eſt, tunc autem non erat. Enimverò quum bene nummati eßent, ac viri ſpectati jam inde à ſuis majoribus, exſtruxerunt templum exemplari pulchrius. Atque inter cætera, quum ex lapide Porino conventum eſſet ut illud facerent, tamen anteriora ejus Pario lapide effecerunt. Ut igitur Athenienſes ajunt, hi viri DELPHIS SEDENTES, PYTHIAM PECUNIA PERSUASERUNT, *ut & quoties viri Spartiatæ venirent, ſive privato, ſive publico agmine, petentes Oraculum, proponeret ipſis liberare Athenas. Lacedæmonii autem, quum ſibi idem ſemper diceretur, mittunt Anchimolium, Aſteris filium inter populares eximium, cum exercitu ad expellendos Athenis Piſiſtratidas, tametſi hoſpites ſuos & inprimis amicos. Antiquiora enim duxerunt quæ ad Deum quam quæ ad homines pertinent.* Quibus tum porrò Piſiſtratidarum expulſionis hiſtoriam ſubnectit.

Ex hiſce, mi Lector ſatis ſuperque videmus, Oracula hæc ſuis fraudibus Magnatum ſæpius ſubſerviiſſe Machinamentis: neque immerito hoc χρηστήριον Delphicum à Demoſthene fuiſſe accuſatum, quod contra Athenienſes eorumque ſocios Philippo Regi faveret. Adjungamus & hoc ſequens ex Athenæi Deipnoſophiſtâ, ſub finem libri octavi.

Ἐργείας οὖν ὁ Ῥόδιος ἐν τοῖς περὶ πατρίδος, προειπών τινα περὶ τῶν κατοικησάντων τὴν νῆσον Φοινίκων, φησὶν, ὡς οἱ περὶ Φάλανθον ἐν τῇ Ἰαλυσῷ πόλιν ἔχοντες ἰσχυροτάτην τὴν Ἀχαΐαν καλουμένην, καὶ δάτων ἐγκρατεῖς ὄντες, χρόνον πολὺν ἀντεῖχον Ἰφίκλῳ. ἦν γὰρ αὐτοῖς καὶ θέσφατον ἐν χρησμῷ τινὶ λεγόμενον ἕξειν τὴν χώραν, ἕως κόρακες λευκοὶ γένωνται, καὶ ἐν τοῖς κρατῆρσιν ἰχθύες φανῶσιν. ἐλπίζοντες οὖν τοῦτ' οὐδέ ποτε ἔσεσθαι, καὶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ῥαθυμοτέρως εἶχον. ὁ δὲ Ἴφικλος πυθόμενος παρά τινος τὰ τῶν Φοινίκεων λόγια, καὶ ἐνεδρεύσας τοῦ Φαλάνθου πιστόν τινα πορευόμενον ἐφ' ὕδωρ, ᾧ ὄνομα ἦν Λάρκας, καὶ πίστεις πρὸς αὐτὸν ποιησάμενος, θηρεύσας ἰχθύδια ἐκ τῆς κρήνης, καὶ ἐμβαλὼν εἰς ὑδρεῖον, ἔδωκε τῷ Λάρκᾳ, καὶ ἐκέλευσε φέροντα τὸ ὕδωρ τοῦτο ἐκχέαι εἰς τὸν κρατῆρα, ὅθεν τῷ Φαλάνθῳ ᾠνοχοεῖτο. καὶ ὁ μὲν ἐποίησε ταῦτα, ὁ δὲ Ἴφικλος κόρακας θηρεύσας, καὶ ἀλείψας γύψῳ, ἀφῆκεν. Φάλανθος δ' ἰδὼν τοὺς κόρακας, ἐπορεύετο καὶ εἰς τοὺς κρατῆρας. ὡς δὲ καὶ τοὺς ἰχθῦς ἴδεν, ὑπέλαβε τὴν χώραν οὐκ ἔτι αὐτῶν εἶναι, καὶ ἐπεκηρυκεύσατο πρὸς τὸν Ἴφικλον ὑπόσπονδος ὑπεξελθεῖν ἀξιῶν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ. συγκατατεθειμένου δὲ τοῦ Ἰφίκλου, ἐπιτεχνᾶται ὁ Φάλανθος τοιόνδε τι. καταβαλὼν ἱερεῖα καὶ τὰς κοιλίας ἐκκαθάρας, ἐν ταύταις ἐπειρᾶτο ἐξάγειν χρυσίον καὶ ἀργύριον. αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἴφικλος, &c. Atque aliquibus interjectis ita pergit.

Τὰ δ' αὐτὰ ἱστορήσας καὶ Πολύζηλος ἐν τοῖς Ῥοδιακοῖς, τὰ περὶ ἰχθύων, φησὶ, καὶ τῶν κοράκων μόνοι ᾔδεσαν Φάκας, καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Δορκία αὕτη δ' ἐρασθεῖσα τοῦ Ἰφίκλου, καὶ συνθεμένη περὶ γάμου διὰ τῆς τροφοῦ, ἔπεισε τὸν φέροντα τὸ ὕδωρ, ἰχθῦς ἀγαγεῖν καὶ ἐμβαλεῖν εἰς τὸν κρατῆρα. καὶ αὕτη δὲ τοὺς κόρακας λευκάνασα ἀφῆκεν.

Quæ,

Quæ, vertente Dalechampio, ita ſonant: *Ergeas Rhodius libris de ſuâ patriâ, de Phœnicibus qui habitarunt ac frequentarunt inſulam quædam præfatus, narrat Phalanthum quum prope Jalyſum, oppidum præſidio teneret munitiſſimum, Achæam nomine, commeatumque parcè ac temperanter diſpenſaret, per longum tempus Iphiclo reſtitiſſe: Oraculum enim è Dei cortinâ redditum fuerat, corvi donec albi ſpectarentur, & in poculis viderentur piſces, ipſum eâ regione potiturum. Sperans igitur nunquam id futurum, bellum ſecurius ac negligentius cùm adminiſtraret, Iphiclus quæ Phœnicibus Deus reſponderat à quodam intellexit, inſidiatuſque occultè, ex fidelibus amicis Phalanthi quendam, nomine Larcam, euntem aquatum, intercipit, initoque fœdere, ac interpoſitâ fide, piſciculos è fonte captos injecit urnæ, Larcæque mandavit, ut perlatam aquam in pateram illam effunderet quâ Phalantho vinum miſcebatur: quod ab eo factum eſt. Præterea Iphiclus venatus corvos, eos dimiſit oblitos gypſo: quos Phalanthus cùm adſpexiſſet, ad pocula ſe contulit, in quibus piſces conſpicatus, non amplius in ſuâ poteſtate regionem futuram credens, legavit ad Iphiclum qui ſignificarent, ultro ſe abiturum hâc conditione, ſi excedere tuto permitteretur cum ſuis. Pollicitus Iphiclus cùm id eſſet, fraudem hanc Phalanthus eſt machinatus, &c.*

Polyzelus, qui in Rhodiacis hiſtoriis ſuis eadem prodidit, ſcribit, quod Oraculum de piſcibus & corvis retulimus, ſoli Phacæ cognitum fuiſſe, ac ejus gnatæ Derciæ: quæ Iphicli amore correpta, & nutricis operâ ei deſponſa, tum perſuaſit illi qui ferebat aquam, piſces ut tolleret, & in Phalanthi poculum injiceret, tum corvos a ſe dealbatos, ut provolarent emiſit.

Si vero hæc nunc allata exempla non ſuffecerint; neque

 ſint,

ſint, aut Herodotus, aut Athenæus in talibus ſatis idonei auctores, ac quibus fidem nimis temere præſtare non debeamus; præcedentibus hiſce hiſtoriis addam eam, quam non minus memorabilem, ſed quam maximè notandam, habet de Lyſandro, in vita ipſius, Plutarchus, hunc in modum: *Totam autem technam & aſtutiam commenti, quæ neque mediocris fuit, neque à vulgari ducta fonte, ſed, velut in digrammate Mathematico, multa habuit & magna principia, per ſpinoſaque & contorta lemmata progreſſa ad concluſionem eſt, ſecuti ſcripta cujuſdam hiſtorici & philoſophi, explanabimus. Mulier erat in Ponto, quæ prægnantem ſe ferebat ex Apolline, cui multi (neque immeritò) fidem non habebant, multi etiam credebant. Unde quum filium peperiſſet, complures & nobiles magnam nutrimentorum ejus atque educationis egerunt curam. Nomen puero aliqua certè ex cauſa Sileno eſt inditum. Hoc ſumpto Lyſander exordio, reliqua de ſuo aſsuit, & attexuit. Nec vero paucos vel contemnendos habuit ſibi in hac fabulâ ſervire paratos, qui famam pueri natalium citra ſuſpicionem ullam advexerunt. Alium præterea vulgaverunt & diſſipaverunt Spartæ, Delphis petitum, rumorem: Oracula pervetuſta à Sacerdotibus in arcanis tabulis conſervari, neque attractare has vel legere fas eſse, niſi longo ævo natus ex Apolline veniſſet, & generationis ſuæ indicio, quod notum cuſtodibus eſſet, edito iis tabulas quibus Sortes continebantur, accepiſſet. His præſtructis veniendum ſicut Apollinis filio Sileno erat ad poſcenda Oracula: Sacerdotes conſcii ſingula ſedulò rimare de natalibus ejus & percontari debebant. Poſtremo, his adducti ſcilicet, libellos tanquam Apollinis filio oſtendere, atque hîc in magna corona cum alia recitare Oracula, tum cujus cauſâ hoc inſtitutum fuerat de regno, præſtare & ſatius eſſe Spartiatis ut ex optimis civibus legerent Reges. Ut jam adolevit*

Sile-

Silenus, atque ad rem agendam veniebat, ecce, Lyſander à fabula excidit unius ignavia Hiſtrionis & adminiſtri, qui, quum admovenda operi manus eſſet, obtorpuit & tergiverſatus eſt. Nihil tamen dum ſuperſtes Lyſander fuit, patefactum eſt, ſed poſt obitum ejus. Ipſius autem Plutarchi verba hæc ſunt: τὴν δὲ ὅλην ἐπιβουλὴν καὶ σκαιωρίαν τοῦ πλάσματος, οὐ φαύλην οὖσαν, οὐδὲ ἀφ' ὧν ἔτυχεν ἀρξαμένην, ἀλλὰ πολλὰς καὶ μεγάλας ὑποθέσεις, ὥσπερ ἐν διαγράμματι μαθηματικῷ, προσλαβοῦσαν, καὶ διὰ λημμάτων χαλεπῶν καὶ δυσπορίστων ἐπὶ τὸ συμπέρασμα προϊοῦσαν, ἡμεῖς ἀναγράψομεν, ἀνδρὸς ἱστορικοῦ καὶ φιλοσόφου λόγῳ κατακολουθήσαντες. ἦν γυναῖον ἐν Πόντῳ κύειν ἐξ Ἀπόλλωνος φάσκουσα, ᾧ πολλοὶ μὲν (ὡς εἰκὸς ἦν) ἠπίστουν, πολλοὶ δὲ καὶ προσεῖχον, ὥστε καὶ τεκούσης παιδίον ἄρρεν, ὑπὸ πολλῶν καὶ γνωρίμων σπουδάζεσθαι τὴν ἐκτροφὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν. ὄνομα δὲ τῷ παιδὶ Σιληνὸς ἔκ δή τινος αἰτίας ἐτέθη. ταύτην λαβὼν ὁ Λύσανδρος ἀρχὴν τὰ λοίπα τὰ παρ' ἑαυτοῦ προσετεκταίνετο καὶ συνύφαινεν, οὐκ ὀλίγοις χρώμενος οὐδὲ φαύλοις τοῦ μύθου προαγωνισταῖς, οἳ τήν τε φήμην τῆς γενέσεως τοῦ παιδὸς εἰς πίστιν ἀνυπόπτως προσῆγον, ἄλλον τε λόγον ἐκ Δελφῶν ἀντικομίσαντες εἰς τὴν Σπάρτην κατέβαλον καὶ διέσπειραν, ὡς ἐν γράμμασιν ἀπορρήτοις ὑπὸ τῶν ἱερέων φυλάττοιντο παμπάλαιοι δή τινες χρησμοὶ καὶ λαβεῖν οὐκ ἔξεστι τούτους, οὐδ' ἐντυχεῖν θεμιτόν, εἰ μή τις ἄρα γεγονὼς ἐξ Ἀπόλλωνος ἀφίκοιτο τῷ πολλῷ χρόνῳ, καὶ σύνθημα τοῖς φυλάττουσι τῆς γενέσεως γνώριμον παρασχὼν, κομίσαιτο τὰς δέλτους ἐν αἷς ἦσαν οἱ χρησμοί. τούτων δὲ προκατεσκευασμένων, ἔδει τὸν Σιληνὸν ἐλθόντα τοὺς χρησμοὺς ἀπαιτεῖν, ὡς Ἀπόλλωνος παῖδα· τοὺς δὲ συμπράττοντας τῶν ἱερέων ἐξακριβοῦν ἕκαστα, καὶ διαπυνθάνεσθαι περὶ τῆς γενέσεως. τέλος δὲ πεπεισμένους δῆθεν, ὡς Ἀπόλλωνος υἱῷ δεῖξαι τὰ γράμματα. τὸν δὲ ἀναγνῶναι πολλῶν παρόντων, ἄλλας τε μαντείας, καὶ ἧς ἕνεκα πλάσαι τὴν περὶ τῆς βασιλείας, ὡς ἄμεινον εἴη καὶ λῷον Σπαρτιάταις ἐκ τῶν ἀρίστων πολιτῶν αἱρουμένοις τοὺς βασιλέας. ἤδη δὲ τοῦ Σιληνοῦ μειρακίου γεγονότος καὶ πρὸς τὴν πρᾶξιν ἥκοντος, ἐξέπεσε τοῦ δράματος ὁ Λύ-

Λύσανδρος, ἀτολμίᾳ τῶν ὑποκριτῶν καὶ συνεργῶν ἑνὸς, ὡς ἐπ' αὐτὸ τὸ ἔργον ἦλθεν, ἀποδειλιάσαντος καὶ ἀναδυόντος. οὐ μὴν ἐφωράθη γε τοῦ Λυσάνδρου ζῶντος οὐθὲν, ἀλλὰ μετὰ τὴν τελευτήν. Dolendum ſanè non addidiſſe ulterius Plutarchum, quanam ex cauſa ac quomodo fraus hæc demum detecta fuerit.

Dum de Lyſandro loquor, omittere nequeo & hoc ſequens, quod de eodem apud eundem exſtat Plutarchum:

Ἦν δὲ Διοπείθης, ἀνὴρ χρησμολόγος, ἐν Σπάρτῃ, μαντειῶν τε παλαιῶν ὑπόπλεως, καὶ δοκῶν περὶ τὰ θεῖα σοφὸς εἶναι καὶ περιττός. οὗτος οὐκ ἔφη θεμιτὸν εἶναι χωλὸν γενέσθαι τῆς Λακεδαίμονος βασιλέα. καὶ χρησμὸν ἐν τῇ δίκῃ τοιοῦτον ἀνεγίνωσκε.

Φράζεο δὴ Σπάρτη, καίπερ μεγάλαυχος ἐοῦσα,
Μὴ σέθεν ἀρτίποδος βλάψῃ χωλὴ βασιλεία.
Δηρὸν γὰρ νοῦσοί σε καταχήσουσιν ἄελπτοι,
Φθισιβρότου τ' ἐπὶ κῦμα κυλινδομένου πολέμοιο.

Πρὸς ταῦτα Λύσανδρος ἔλεγεν, ὡς εἰ πάνυ φοβοῖντο τὸν χρησμὸν οἱ Σπαρτιᾶται, φυλακτέον αὐτοῖς εἴη τὸν Λεοντυχίδην. οὐ γὰρ εἰ προσπταίσας τις τὸν πόδα βασιλεύοι, τῷ θεῷ διαφέρειν, ἀλλ' εἰ μὴ γνήσιος ὢν μηδὲ Ἡρακλείδης, τοῦτο τὴν χωλὴν εἶναι βασιλείαν.

Sed Diopites erat Spartæ vir Fatidicus, qui veteres Sortes tenebat, habebaturque in rebus Divinis ſapiens & doctus. Hic perhibebat nefas eſſe, quenquam regnare Lacedæmone claudum, atque Oraculum in Judicio hoc recitavit:

Tu, quamvis animo tumeas, ô Sparta, ſuperbo,
Te rectam pedibus prorſus circumſpice, claudum
Ne lædat regnum. Longi te namque labores
Et ſubiti cingent, Martiſque agitaberis undis.

Ad ea reſpondit Lyſander: ſi Oraculum hoc magnopere Spar-

Spartiatæ religioni haberent, vitandum iis Leontychidem. Neque enim ſi is qui offendiſſet pedem regnaret, id Deum laborare: verum ſi adulterinus & alienus foret ab Herculis gente, hoc claudum regnum eſſe. Quo vitio laborare Leontychidem oſtendebat Ageſilaus. Verum addamus hiſce, quæ habet idem ille Plutarchus de Alcibiade, in vita Niciæ; ubi hoc modo loquitur: *Atqui multa dira etiam à Sacerdotibus adverſus ſuſceptam expeditionem memorantur obnuntiata. Sed alios habuit Alcibiades Vates, atque ex vetuſtis quibuſdam vaticiniis magnum decus prænuntiavit Athenienſes ex Sicilia deportaturos. Legatos quoque ſubornaverat, qui ab Jove Ammone reverſi fuerant cum Sortibus, quibus ſignificabatur capiendos ab Athenienſibus omnes Syracuſanos. Adverſa vero, verentes malè ominari, occulebant.*

Καίτοι λέγεται πολλὰ καὶ παρὰ τῶν ἱερέων ἐναντιοῦσθαι πρὸς τὴν στρατείαν· ἀλλ' ἑτέρους ἔχων μάντεις ὁ Ἀλκιβιάδης, ἐκ δή τινων λογίων προὔφερε παλαιῶν, μέγα κλέος τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ Σικελίας ἔσεσθαι. καὶ θεοπρόποι τινὲς αὐτῷ παρ' Ἄμμωνος χρησμὸν κομίζοντες ὡς λήψονται Συρακουσίους ἅπαντας Ἀθηναῖοι. τὰ δ' ἐναντία, φοβούμενοι δυσφημεῖν, ἔκρυπτον.

Videmus ſanè ex talibus exemplis, quam meritò ſuſpecta fuerint Oracula hominibus, qui non nimium obeſæ naris hinc de cæteris conjecturam faciebant. Hinc, ut Demoſthenes de Pythia queſtus fuerat eam φιλιππίζειν. [Cujus dicti occaſionem ac cauſam non obſcure nobis indicat ille qui, in Oratione ſuâ contra Cteſiphontem in Demoſthene omnia, & omnibus modis, culpare atque obtrectare conatur, Æſchines; hiſce verbis: οὐχ ἱκανὸν ἦν τὸ τοῖς μυστηρίοις φανὲν σημεῖον φυλάξασθαι ἢ τὴν μυστῶν τελευτή; οὐ περὶ τούτων Ἀμεινιάδης μὲν προὔλεγεν εὐλαβεῖσθαι, καὶ πέμπειν εἰς Δελφοὺς ἐπερησομένους τὸν θεὸν, ὅ, τι χρὴ πράττειν; Δημοσθένης δὲ ἀντέλεγε, φιλιππίζειν τὴν Πυθίαν φάσκων, ἀπαίδευτος ὢν, καὶ ἀπολαύων

λαύων καὶ ἐμπιμεπλάμενος τῆς διδομένης ὑφ᾽ ὑμῶν αὐτῶν ἐξουσίας; *Non ſatis valebat ad oſtentum illud, quod Myſteriorum diebus ſignificatum fuerat, præcavendum, myſtarum interitus? Non Amyniades prædixerat ut & caveremus, & certos homines, qui ab Apolline requirerent quid facto opus eſſet, Delphos mitteremus? non Demoſthenes adverſabatur? quum Pythiam cum Philippo facere diceret, homo omnis doctrinæ atque humanitatis expers, & hac, quam ei datis licentiâ immoderate perfruens, eâque ſe ad ſaturitatem explens atque ingurgitans.*] Sic quoque Athenienſes, teſte Plutarcho in Nicia de eadem querebantur: ita enim ille, οἱ δὲ ταῦτα μὲν ἔφασαν εἶναι Δελφῶν πλάσματα, πεπεισμένων ὑπὸ Συρακουσίων.

At hi [Athenienſes] commenta hæc Delphorum dictitabant eſſe à Syracuſanis corruptorum. Quod ni ſæpius factum conſtitiſſet, non veriſimile eſt, eos hæc ita publice aſſerere voluiſſe. * Quam parvi autem fecerint (imò neque id diſſimulaverint) Principes & Magnates Oracula, ſi non pro placito reſpondiſſent, oſtendam quoque; poſtquam ex Herodoto prius hiſtoriam, legi hîc digniſſimam, adduxero.

Eſt autem ea quam habet lib. I. de Pactya, hiſce verbis: οἱ δὲ Κυμαῖοι ἔγνωσαν συμβουλῆς πέρι ἐς θεὸν ἀνῶσαι τὸν ἐν Βραγχίδῃσι. ἦν γὰρ αὐτόθι μαντήιον ἐκ παλαιοῦ ἱδρυμένον, τῷ Ἴωνές τε πάντες καὶ Αἰολέες ἐώθεσαν χρέεσθαι. ὁ δὲ χῶρος οὗτος, ἐστὶ τῆς Μιλησίης ὑπὲρ Πανόρμου λιμένος. πέμψαντες ὦν οἱ Κυμαῖοι ἐς τοὺς Βραγχίδας θεοπρόπους, ἠρώτευν περὶ Πακτύην ὁκοῖόν τι ποιέοντες, θεοῖσι μέλλοιεν χαριεῖσθαι, ἐπειρωτῶσι δέ σφι ταῦτα χρηστήριον ἐγένετο, ἐκδιδόναι Πακτύην Πέρσῃσι, ταῦτα δὲ ὡς ἀπενειχθέντα ἤκουσαν οἱ Κυ-

* Revocet, quæſo, Lect. heic etiam in memoriam, ea quæ ex Euſebii lib. VI. Præparat. Euangelic. jam ſuperiùs attuli, de fraudibus Antiſtitum, etiam ſuâ ætate detectis: & ex eorum propria confeſſione patefactis.

Κυμαῖοι, ὁρμέατο ἐκδιδόναι· ὁρμεωμένου δὲ ταύτῃ τοῦ πλήθεος, Ἀριστόδικος ὁ Ἡρακλείδεω, ἀνὴρ τῶν ἀστῶν ἐὼν δόκιμος, ἔσχε μὴ ποιῆσαι ταῦτα Κυμαίους, ἀπιστέων τε τῷ χρησμῷ, καὶ δοκέων τοὺς θεοπρόπους οὐ λέγειν ἀληθέως. ἐς ὃ, τὸ δεύτερον περὶ Πακτύεω ἐπειρησόμενοι, ἤεσαν ἄλλοι θεοπρόποι, τῶν καὶ Ἀριστόδικος ἦν. ἀπικομένων δὲ ἐς Βραγχίδας, ἐχρηστηριάζετο ἐκ πάντων Ἀριστόδικος ἐπειρωτέων τάδε, Ὦναξ ἦλθε παρ' ἡμέας ἱκέτης Πακτύης ὁ Λυδός, φεύγων θάνατον βίαιον πρὸς Περσέων· οἱ δέ μιν ἐξαιτέονται, προεῖναι κελεύοντες Κυμαίους. ἡμεῖς δὲ δειμαίνοντες τὴν Περσέων δύναμιν, τὸν ἱκέτην ἐς τόδε οὐ τετολμήκαμεν ἐκδιδόναι, πρὶν ἂν τὸ ἀπὸ σεῦ ἡμῖν δηλωθῇ ἀτρεκέως ὁκότερα ποιέωμεν. ὁ μὲν ταῦτα ἐπειρώτα· ὁ δὲ αὖτις τὸν αὐτόν σφισι χρησμὸν ἔφαινε, κελεύων ἐκδιδόναι Πακτύην Πέρσῃσι. πρὸς ταῦτα ὁ Ἀριστόδικος ἐκ προνοίης ἐποίεε τάδε· περιϊὼν τὸν νηὸν κύκλῳ, ἐξαιρέε τοὺς στρουθοὺς καὶ ἄλλα ὅσα ἦν νενοσσευμένα ὀρνίθων γένεα ἐν τῷ νηῷ. ποιέοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα, λέγεται φωνὴν ἐκ τοῦ ἀδύτου γενέσθαι, φέρουσαν μὲν πρὸς τὸν Ἀριστόδικον, λέγουσαν δὲ τάδε, Ἀνοσιώτατε ἀνθρώπων, τί τάδε τολμᾷς ποιέειν; τοὺς ἱκέτας μου ἐκ τοῦ νηοῦ κεραΐζεις; Ἀριστόδικον δὲ οὐκ ἀπορήσαντα, πρὸς ταῦτα εἰπεῖν, Ὦναξ, αὐτὸς μὲν οὕτω τοῖσι ἱκέτῃσι βοηθέεις, Κυμαίους δὲ κελεύεις τὸν ἱκέτην ἐκδιδόναι; τὸν δὲ αὖτις ἀμείψασθαι τοῖσδε, Ναὶ κελεύω, ἵνα γε ἀσεβήσαντες θᾶσσον ἀπόλησθε, ὡς μὴ λοιπὸν περὶ ἱκετέων ἐκδόσιος ἔλθοιτε ἐπὶ τὸ χρηστήριον.

Deinde Mazares nuntios Cumam miſit qui Pactyan repoſcerent, Cumæi verò conſilio inito ſtatuerunt ad Deum apud Branchidas referendum, quid facto opus eſſet. Erat enim illic Oraculum pervetuſtum quo Æoles Ioneſque communiter uti conſueverant. Oraculum hoc in Mileſiorum agro eſt ſitum, ſupra Panormum portum. Miſſis igitur ad Branchidas, conſultoribus, rogabant, quidnam facientes hac in re Deo gratificaturi eſſent. Conſulentibus reſpondebatur, Pactyan Perſis eße permittendum. Quæ quum relata

audirent Cumæi, Pactyan tradere decreverant. Quum autem vulgus hoc decreviſſet, Ariſtodicus Heraclidis filius, vir inter cæteros Cumæos clarus, ſeu Oraculo parùm fidens, ſive ipſos Conſultores Oraculi reſponſum non recte proferre exiſtimans, conſtanter obſtabat, quominus Oraculo Cumæi obtemperarent. Unde factum eſt, ut iterum de Pactya interrogaturi alii mitterentur Sacerdotes conſultores, inter quos ipſe quoque Ariſtodicus erat. Hi quum ad Branchidas perveniſſent, unus ex omnibus Ariſtodicus conſulebat Oraculum, ſciſcitans in hæc verba: ô Rex, venit ad nos ſupplex Pactyas Lydus, mortem fugiens violentam; Perſæ, eundem repetentes, jubent Cumæos hominem dimittere. Nos Perſarum potentiam formidantes, tamen ſupplicem nondum reddere auſi ſumus, donec intelligeremus ex te indubitatò, quid facere nos conveniret. Hunc in modum ſciſcitanti Ariſtodico, idem rurſus reſpondebatur, quod priores retulerant nempe Pactyan Perſis permittendum. Poſt hæc Ariſtodicus tale quippiam de induſtria aggreditur: Templum circumiens paſſeres aliaſque aviculas, quæ forte in Templo illic nidulabantur, è nidis exemit. Quæ quum ille faceret, memorant vocem ex adyto auditam, quæ ad Ariſtodicum ferretur, atque hujuſmodi quædam ſonaret: hominum ſceleſtiſſime, quæ libido te adegit, ut auderes meos ſupplices diripere? Ariſtodicum nihil dubitaſſe ad hunc modum reſpondere: Tune Rex, ſic auxilium fers ſupplicibus, & Cumæos jubes ſupplicem Pactyan tradere Perſis? Cui Deus reſpondens, equidem, inquit, jubeo ut impii malè pereatis, neque deinde Oraculum hoc de reddendis veſtris ſupplicibus laceſſatis.

Videmus hic clarè, Antiſtites per Ariſtodicum confuſos nihil habuiſſe quod reſponderent; ideoque, ut ille, cum ſociis, in malam rem abiret juſſiſſe: quaſi Deus ille, ſeu Diabolus,

bolus, qui ſane noviſſe debuerat, quo animo Ariſtodicus avicularum nidos ita turbarat, hoc juſſiſſet. Sed & Ariſtodicum talia jam antea ſuſpicatum, imò forſan & aliis exemplis motum præſenſiſſe, adeoque non ſolùm ſe ſecundis conſultoribus immiſcuiſſe, verum & ipſum pro cæteris onus hoc (Deum conſulendi) ſuſcepiſſe, ſatis clare mihi conſtare videtur, ex hiſtoriæ hujus circumſtantiis: ac præterea quidem præcipuè, quod ſolos Mileſios ex cunctis Ionibus cum Cyro fœdus pepigiſſe probe noſſet.

Ut autem in Templis Fatidicis fallebant incautos ingenui iſti Antiſtites ac Prophetæ; Sic quoque per verſus Fatidicos, ſive Sortes carmine conſcriptas, conſultores ſuos ludebant Sortilegi. Quod idem ille Herodotus nos docet libro 7. ſub initium, hoc modo: *Deinde ii Piſiſtratidæ qui Suſa adſcenderant, tum eadem verba habuerunt quæ Aleuadæ, tum vero prætendebant, quem ſecum habebant, Onomacritum Athenienſem Sortilegum & Muſæi Sortium ediſſertatorem. Adſcenderant enim* [*cum ipſo*] *poſtquam poſt inimicitias cum eo denuò in gratiam redierant. Nam Onomacritus ab Hipparcho Piſiſtrati filio Athenis fuerat ejectus, quod à Laſo Hermionenſi manifeſto deprehenſus fuiſſet, inter Muſæi Sortes hanc etiam inſeruiſſe, fore ut inſulæ Lemno adjacentes mari ſubmergerentur. Ob id Hipparchus hominem ejecerat, quum familiariſſime illo antea uteretur. Tunc autem quum unà cum illis* [*Suſa*] *adſcendiſset, quoties in conſpectum Regis veniebat, Piſiſtratidis honorifice de ipſo loquentibus, aliqua ex illis Oraculis recitabat. Ex quibus ea quæ cladem Barbaro portendebant, tacebat, & contra fauſtiſſima quæque excerpebat: nimirum in fatis eſſe ut Helleſpontus à viro Perſa ponte jungeretur, & ad expeditionem illam pertinentia recenſens. Hic igitur Oracula commemorando cum Rege agebat: Piſiſtratidæ vero & Aleuadæ ſuas ſententias proferendo.*

Καὶ δέ τι πρὸς τούτοισι ἔτι πλέον προσωρέγοντο οἱ ἔχοντες Ὀνομάκριτον, ἄνδρα Ἀθηναῖον, χρησμολόγον τε καὶ διαθέτην χρησμῶν τῶν Μουσαίου. ἀναβεβήκεσαν γὰρ τὴν ἔχθρην προκαταλυσάμενοι. ἐξελάθη γὰρ ὑπὸ Ἱππάρχου τοῦ Πεισιστράτου ὁ Ὀνομάκριτος ἐξ Ἀθηναίων, ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ ἁλοὺς ὑπὸ Λάσου τοῦ Ἑρμιονέος ἐμποιέων ἐς τὰ Μουσαίου χρησμὸν, ὡς αἱ ἐπὶ Λήμνου ἐπικείμεναι νῆσοι ἀφανιζοίατο ἐκ τῆς θαλάσσης; διὸ ἐξέλασέ μιν ὁ Ἵππαρχος, πρότερον χρεώμενος τὰ μάλιστα. τότε δὲ συναναβὰς, ὅκως ἀπίκοντο ἐς ὄψιν τὴν βασιλῆος, λεγόντων τῶν Πεισιστρατιδέων περὶ αὐτοῦ σεμνοὺς λόγους, κατέλεγε τῶν χρησμῶν. εἰ μέν τι ἐνέοι σφάλμα φέρον τῷ βαρβάρῳ, τῶν μὲν ἔλεγε οὐδὲν, ὁ δὲ τὰ εὐτυχέστατα ἐκλεγόμενος ἔλεγε τόν τε Ἑλλέσποντον ὡς ζευχθῆναι χρεὼν εἴη ὑπ᾽ ἀνδρὸς Πέρσεω, τήν τε ἔλασιν ἐξεγεόμενος. οὗτός τε δὴ χρησμῳδέων προσεφέρετο, καὶ οἵ τε Πεισιστρατίδαι καὶ οἱ Ἀλευάδαι γνώμας ἀποδεικνύμενοι.

Ex qua, de Onomacrito, hiſtoria videmus artes atque impoſturas horum Divinatorum Sortilegorum : ut qui vel inſererent Sortibus, ſive verſibus Fatidicis Vatum, ea quibus movere aut ſpe aut timore aliove affectu ſe poſſe ſperarent ; vel ea producerent ac decantarent, quæ fauſta conſultoribus videbantur; quæ infauſta verò, reticerent ac ſupprimerent. Non enim ullum mihi dubium eſt, quin & in cæteris Oraculis, ſive Sybillinis, ſive aliis, frequenter admodum idem fictitatum fuerit. Etiamſi vanis hujuſmodi artificiis, nulli cordatiori ullam unquam ſpem aut metum, lætitiam aut terrorem, injecerint.

Quum igitur talia, atque hujuſmodi multa alia, experti eſſent ac perſpicerent ſatis homines Politici; quis miretur eos tam parvi ſæpe feciſſe Oraculorum reſponſa; ut ſi non è re ſua eſſet, quod reſponſum fuerat, ii aut pro parte tantum, aut omninò non, iis obedirent. Quod patet ex hiſce ſequentibus exemplis : quorum primum nobis dat Herodotus, lib. VII.

hoc

hoc modo : οἱ δὲ συνωμόται Ἑλλήνων ἐπὶ τὸν Πέρσην, μετὰ τὴν ἀπόπεμψιν τῶν κατασκόπων, δεύτερα ἔπεμπον ἐς Ἄργος ἀγγέλους. Ἀργεῖοι δὲ λέγουσι τὰ κατ' ἑωϋτοὺς γενέσθαι ὧδε, πυθέσθαι γὰρ αὐτίκα κατ' ἀρχὰς τὰ ἐκ τοῦ βαρβάρου ἐγειρόμενα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. πυθόμενοι δὲ καὶ μαθόντες ὡς σφέας οἱ Ἕλληνες παρήσονται παραλαμβάνοντες ἐπὶ τὸν Πέρσην, πέμψαι θεοπρόπους ἐς Δελφοὺς, τὸν θεὸν ἐπειρησομένους ὥς σφι μέλλει ἄριστον ποιέουσι γενέσθαι. νεωστὶ γὰρ σφέων τεθνᾶναι ἑξακισχιλίους ὑπὸ Λακεδαιμονίων καὶ Κλεομένεος τοῦ Ἀναξανδρίδεω. τῶνδε δὴ εἵνεκα πέμπειν. τὴν δὲ Πυθίην ἐπειρωτῶσι αὐτοῖσι ἀνελεῖν τάδε,

Ἐχθρὲ περικτιόνεσσι, φίλ' ἀθανάτοισι θεοῖσι,
Εἴσω τὸν προβόλαιον ἔχων, πεφυλαγμένος ἧσο,
Καὶ κεφαλὴν πεφύλαξο. κάρη δὲ τὸ σῶμα σαώσει.

Ταῦτα μὲν τὴν Πυθίην χρῆσαι πρότερον. μετὰ δὲ, ὡς ἐλθεῖν τοὺς ἀγγέλους ἐς δὴ τὸ Ἄργος, εἰσελθεῖν ἐπὶ τὸ βουλευτήριον, καὶ λέγειν τὰ ἐντεταλμένα, τοὺς δὲ πρὸς τὰ λεγόμενα ὑποκρίνεσθαι ὡς ἑτοῖμοί εἰσι Ἀργεῖοι ποιέειν ταῦτα, τριήκοντα ἔτεα εἰρήνην σπεισάμενοι Λακεδαιμονίοισι, καὶ ἡγεόμενοι κατὰ τὸ ἥμισυ πάσης τῆς συμμαχίης. καί τοι κατά γε τὸ δίκαιον γίνεσθαι τὴν ἡγεμονίην ἑωϋτῶν, ἀλλ' ὅμως σφι ἀποκρίνασθαι, καίπερ ἀπαγορεύοντός σφι τοῦ χρηστηρίου μὴ ποιέεσθαι τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμμαχίην· σπουδὴν δὲ ἔχειν σπονδὰς γενέσθαι τριηκονταέτιδας, καίπερ τὸ χρηστήριον φοβεομένοισι.

Poſt quorum reditum Græci qui contra Perſam conjurarant nuntios iterum Argos miſerunt ; quibus Argivi reſponderunt, ſe ita egiſſe. Quum jam inde ab initio audiviſſent, quæ Barbarus adverſus Græciam moliretur, & fore animadvertiſſent, ut Græci ipſos nihilominus quam cæteros adverſus Perſam aſſumerent, ſe Delphos miſiſſe qui Deum conſulerent, quid ſibi optime facientibus eſſet eventurum (nuper enim ſex millia ſuorum fuiſſe interempta à Lacedæmoniis

moniis & Cleomene Anaxandridæ filio, eâque de cauſa ſe miſiſſe,) & iis qui miſſi fuerant interrogantibus, ſic Pythiam reſpondiſſe:

Finitimis inviſe, Deis dilecte beatis,
Interius tutamen habens, impune maneto,
Et tutare caput: nam membra tuebitur illud.

Hæc illis Pythia prius reſponderat. Poſtea vero quam nuntii Argos venerunt Senatumque ingreſſi mandata retulerunt. Argivi reſponderunt ad ea quæ dicebantur, ſe promptos eſſe in triginta annos pacificare cum Lacedæmoniis, percuſſo fœdere: ſed ea conditione, ut dimidium Imperii penes ſe eſſet. Quamquam enim jus imperandi ipſorum eßet, tamen dimidio imperii ſe eſſe contentos. Hoc ajebant ſuum Senatum reſpondiſſe, QUAMVIS DISSUADENTE ORACULO *Societatem contrahere cum Græcis, quod etſi formidarent, tamen properare ut fœdus triginta annorum feriretur, &c.*

Secundum habemus apud eundem Herodotum lib. v. Αἰγινῆται δὴ ἐδήϊον τῆς Ἀττικῆς τὰ παραθαλάσσια, Ἀθηναίοισι ὁρμεωμένοισι ἐπ' Αἰγινήτας στρατεύεσθαι, ἦλθε μαντήϊον ἐκ Δελφῶν, ἐπισχόντας ἀπὸ τοῦ Αἰγινητέων αἰκίου τριήκοντα ἔτεα, τῷ ἑνὶ καὶ τριηκοστῷ, Αἰακῷ τέμενος ἀποδέξαντας, ἄρχεσθαι τοῦ πρὸς Αἰγινήτας πολέμου· καί σφι χωρήσειν τὰ βούλονται. ἢν δὲ αὐτίκα ἐπιστρατεύωνται, πολλὰ μὲν σφέας ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ χρόνου πείσεσθαι, πολλὰ δὲ καὶ ποιήσειν· τέλος μέντοι καταστρέψασθαι. ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ἤκουσαν οἱ Ἀθηναῖοι, τῷ μὲν Αἰακῷ τέμενος ἀπεδέξαντο τοῦτο τὸ νῦν ἐπὶ τῆς ἀγορῆς ἵδρυται· τριήκοντα δὲ ἔτεα οὐκ ἀνέχοντο, ἀκούσαντες ὅκως χρεὸν εἴη ἐπισχεῖν πεπονθότας ὑπ' Αἰγινητέων ἀνάρσια.

Qui [Æginetæ] quum maritima Atticæ vaſtarent, Athenienſeſque adverſus Æginam expeditionem inirent,

adve-

advenit è Delphis Oraculum, ut ab Æginetis lædendis triginta annos abſtinerent, triceſimo anno, quum fanum Æaco dicaſſent, bellum cum Æginetis inchoarent, ad votum eis re ſucceſſurâ. Sin bellum continuò inferrent, fore ut interea multa detrimenta acciperent & inferrent, ſed ad extremum ipſi ſubigerentur. Hoc Oraculum ad ſe Athenienſes allatum ubi audiere, eatenus (NB.) *ei obtemperandum cenſuerunt ut Æaco fanum dicarent, quod nunc in foro exſtructum viſitur. Sed annos triginta non abſtinuerunt, quum audiſsent ſibi eſſe abſtinendum paſſis hoſtilia ab Æginetis.*

Videmus ex hiſce, uſos in rem ſuam politicos Oraculis. At ſi non pro voto aut voluntate reſpondiſſent, iis minimè paruiſſe; aut ſolum in quantum ipſis id conduceret. Si autem credidiſſent hi homines, Divina hæc revera fuiſſe reſponſa Deorumque monita, minas, ac promiſſa: minimè veriſimile eſt eos tam parum fuiſſe Oraculis obaudientes. Notandum autem ſimul, in tranſitu, in reſponſo de Æginetis dato Athenienſibus; rem prædictam ab Oraculo eum non habuiſſe exitum quem Pythia futurum cecinerat. Sed hujuſmodi caſus quotidie experiebantur. Atque hinc maximus Oraculorum apud cordatiores contemptus.

Addamus denique his exemplis etiam hoc ſequens quod nobis narrat Strabo libro octavo, ex Ephoro: Τοὺς δὲ Πελασγοὺς, μένοντος ἔτι τοῦ πολέμου, χρηστηριαζομένους ἀπελθεῖν. ἀπελθεῖν δὲ καὶ τοὺς Βοιωτούς. Τὸν μὲν οὖν τοῖς Πελασγοῖς δοθέντα χρησμὸν, ἔφη μὴ ἔχειν εἰπεῖν. τοῖς δὲ Βοιωτοῖς ἀνελεῖν τὴν προφῆτιν, ἀσεβήσαντας εὖ πράξειν. τοὺς δὲ θεωροὺς ὑπονοήσαντας χαριζομένην τοῖς Πελασγοῖς τὴν προφῆτιν διὰ τὸ συγγενὲς, (ἐπεὶ καὶ τὸ ἱερὸν Πελασγικὸν ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξεν) οὕτως ἀνελεῖν, ἁρπάσαντας τὴν ἄνθρωπον εἰς πυρὰν ἐμβαλεῖν ἐνθυμηθέντας, εἴτε κακουργήσασαν, εἴτε μὴ, πρὸς ἀμφότερα ὀρθῶς ἔχειν· εἰ μὲν παρεχρηστηρίασε,

κο·

κολασθείσης αὐτῆς· εἰ δ' οὐδὲν ἐκακούργησε, τὸ προσταχθὲν αὐτῶν πραξάντων. Τοὺς δὲ περὶ τὸ ἱερὸν, τὸ μὲν ἀκρίτως κτείνειν τοὺς πράξαντας, καὶ ταῦτ' ἐν ἱερῷ, μὴ δοκιμάσαι, καθιστάναι δ' εἰς κρίσιν· καλεῖν ἐπὶ τὰς ἱερείας, ταύτας δὲ εἶναι τὰς προφήτιδας· αἱ γὰρ λοιπαὶ τριῶν οὐσῶν περιῆσαν. λεγόντων δὲ ὡς οὐδαμοῦ νόμος εἴη δικάζειν γυναῖκας, προσελέσθαι καὶ ἄνδρας ἴσους ταῖς γυναιξὶ τὸν ἀριθμόν. τοὺς μὲν οὖν ἄνδρας ἀπογνῶναι, τὰς δὲ γυναῖκας καταγνῶναι· ἴσων δὲ ψήφων γενομένων, τὰς ἀπολυούσας νικῆσαι· ἐκ δὲ τούτων Βοιωτοῖς μόνοις ἄνδρας προθεσπίζειν ἐν Δωδώνῃ.

Pelaſgos durante adhuc bello abiiße ut Oraculum [Dodonæum] conſulerent: idem Bœotos etiam feciſſe. Ac Pelaſgis quidem quid reſponſum fuerit, fatetur [Ephorus] ſibi non conſtare. Bœotis autem Antiſtitam reſpondiſſe, rebus uſuros ſecundis, ſi impiè agerent. Qui miſſi erant ſcitatum, ſuſpicatos vatem in gratiam Pelaſgorum, qui ejus gentiles eſſent (nam ab initio templum id Pelaſgicum fuit) ſic reſpondiſſe, correptam in rogum conjeciſſe: quod ſic ratiocinarentur, ſive jure id facinus ſive injuria perpetraſſe eos judicatum fuiſſet, utroque rem modo bene habituram: nimirum ea, ſiquidem Oraculum mala fide edidiſſet, ſupplicio affecta: ſin vero nihil fraudis commiſiſſet, à ſe id factum fore, quod juſſi erant. Enimvero eos quibus templum curæ erat, autores hujus facinoris indicta cauſa, idque in templo, necandos non cenſuiſſe: rem ad judicium detuliſſe, quod facerent mulierum ſacerdotum, quæ eædem erant fatidicæ, reliquæ duæ: ſolebant enim tres eſſe. Bœotis autem cauſantibus nullibi leges mulieribus judicium permittere, totidem eis viros fuiſſe adjunctos. Porrò viros abſolviße, mulieres damnaße; cumque eſſent æquales numero ſententiæ, abſolventes viciße: ex eoque receptum ut apud Dodonam ſolis Bœotis viri Oracula redderent.

Notan-

Notandum hîc accepiſſe quidem, ſed ſimul occultaſſe Pelaſgos Reſponſum illud, quod ipſi quoque ab Apolline nacti eſſent. Quod merito ſuſpectum erat Bœotis, quum ſcirent Pelaſgos gentiles Dodonæis fuiſſe; eo quod id templum initio Pelaſgicum fuiſſet: unde credebant Antiſtites Oraculi à Pelaſgis eſſe corruptos: ſicut iſtud vidimus in Oraculo Delphico; ubi Antiſtites à partibus Philippi Macedonis ſtabant, cum jam ille poſt Phocenſes, ſacro iſto bello devictos Delphos in ſua poteſtate haberet, ac dominaretur Amphictyonenſibus.

Hinc igitur facilius perpendebant Reſponſi iſtius ἄτοπον plane, atque iniquam abſurditatem: qua ſic cogebantur (ſi Oraculi Reſponſo obſequerentur) ſeſe omnium calumniis atque odiis objicere. Quare hi, ut quaſi cœco obſequio, Pythiæ Reſponſa ac præcepta exſequi viderentur; ac ſimul de ipſa vindictam ſumerent, ſub prætextu divinæ voluntatis, quod Deus ipſe ita illis præcepiſſet, hanc Pythiam rogo impoſitam comburebant.

Si enim vera, ac ſincera, reſponderat Pythia, illi ipſam comburendo reverâ impie agebant: ſin maligne, vindicta utebantur. Quapropter & iſti, qui templo præerant, hæc ſat clare perſpicientes, hîc, quaſi in medio conſtituti, nihil ſuper hoc negotio definire voluerunt; verum ad alios hoc judicium remiſerunt. Ubi Bœoti, cum id mulieribus templi Antiſtitibus commiſſum fuiſſet, hoc nullo modo conceſſerunt; quod iſtæ ipſis à Pythiæ partibus, nec immeritò, ſtare viderentur. Unde & viri totidem mulieribus adjuncti, (quamvis mulieres damnarent Bœotos, ipſos ex adverſo abſolvebant. Videbant nimirum hos Bœotos ſatis juſtam vindictam de hac Pythia, ſive affectu, ſive pecunia corruptâ (cujus rei plura exempla nobis occurrunt) ſumpſiſſe. Ex quibus (ſi modo conſtet de hiſtoriæ veritate) patet, rem hîc plane actam

fuiſſe ex ſtudio partium : neque ullam cauſam Diabolicam præternaturalem huic negotio, ut neceſſariam, interfuiſſe.

Ut autem parvi admodum ſæpe faciebant Oracula vel celebratiſſima, ſic minimè curabant Haruſpicinam, Auguria, cæteraque Divinationum genera.

De Cæſare hinc Suetonius, cap. 59. *Ne religione quidem ullâ à quoquam incepto abſterritus unquam vel retardatus eſt. Cum immolanti aufugiſſet hoſtia, profectionem adverſus Scipionem & Jubam* [quos quoque devicit] *non diſtulit. Prolapſus etiam in egreſſu navis, verſo ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa. Ad eludendas autem Vaticinationes, quibus felix & invictum in ea provincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, deſpectiſſimum quendam ex Corneliorum genere, cui ad opprobrium vitæ ſalutioni cognomen erat, in caſtris ſecum habuit.*

Noverat ſane vir acutiſſimus ſimul & fortiſſimus, Augures, qui ſemper erant è præcipuis civibus, maximæque apud vulgus auctoritatis, dum eſſent factionis Pompejanæ, omnia fingere; ut ipſum, aut ſaltem eos qui ſuarum partium erant, ab incœptis deterrerent, & ſic ſuis auxiliarentur partibus: ac ſæpius ipſe hujuſmodi divinationes inanes ac falſas deprehenderat.

De Flaminio Conſule Plutarchus ita, in vita Marcelli: οἱ δὲ περὶ ταῖς ὑπατικαῖς ψηφοφορίαις παραφυλάττοντες οἰωνοὺς ἱερεῖς, διεβεβαιοῦντο μοχθηρὰς καὶ δυσόρνιθας αὐτοῖς γεγονέναι τὰς ὑπάτων ἀναγορεύσεις. εὐθὺς οὖν ἔπεμψεν ἡ σύγκλητος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον γράμματα, καλοῦσα καὶ μεταπεμπομένη τοὺς ὑπάτους, ὅπως ἀνελθόντες ἧ τάχιστα τὴν ἀρχὴν ἀπείπωνται, καὶ μηδὲν ὡς ὕπατοι φθάσωσι πρᾶξαι πρὸς τοὺς πολεμίους. ταῦτα δεξάμενος τὰ γράμματα Φλαμίνιος, οὐ πρότερον ἔλυσεν, ἢ μάχῃ συνάψας τρέψασθαι τοὺς βαρβάρους, καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπιδραμεῖν.

Comi-

Comitiis autem Conſularibus vitio creatos Conſules Augures obnuntiaverunt. Extemplo igitur miſit in caſtra Senatus literas, quibus Conſules accerſiverunt & revocaverunt Romam, ut Conſulatu ſe primo quoque tempore abdicarent nec quicquam pro imperio adverſus hoſtes gererent [quippe omnia hac de cauſa infauſti fore eventus.] *Eas allatas non prius Flaminius, quam fuſis fugatiſque barbaris, fines eorum eſſet depopulatus ſolvit.*

De Papyrio memorabilia admodum ſunt, quæ narrat Titus Livius, Hiſtoriar. lib. x. hiſce verbis: *L. Papyrius jam per omnia ad dimicandum ſatis paratus, nuncium ad collegam mittit; ſibi in animo eſſe, poſtero die, ſi per auſpicia liceret, confligere cum hoſte. Opus eſſe & illum quanta maxima vi poſſet Cominium oppugnare: ne quid laxamenti ſit Samnitibus ad ſubſidia Aquiloniam mittenda. Diem ad proficiſcendum nuncius habuit: nocte rediit; approbare collegam conſulta referens.*

Ac paucis interjectis.

Tertia Vigilia noctis, jam relatis literis à collegâ. Papyrius ſilentio ſurgit, & pullarium in auſpicium mittit. NULLUM ERAT GENUS HOMINUN IN CASTRIS INTACTUM CUPIDITATE PUGNÆ; DUX MILITUM, MILES DUCIS ARDOREM SPECTABAT. *Is ardor omnium etiam ad eos, qui auſpicio intererant, pervenit. Nam quum pulli non paſcerentur, pullarius Auſpicium mentiri auſus, tripudium ſoliſtimum Conſuli nunciavit. Conſul lætus auſpicium egregium eſſe, & Diis auctoribus rem geſturos, pronuntiat; ſignumque pugna proponit.*

Ac paulò poſt:

Dum his intentus Imperator erat, altercatio inter pullarios orta de auſpicio ejus diei, exauditaque ex equitibus Romanis; qui rem haud ſpernendam rati, Sp. Papyrio fratris

tris filio conſulis ambigi de auſpicio renunciaverunt. Juvenis, ante doctrinam Deos ſpernentem, natus, rem inquiſitam, ne quid incompertum deferret ad Conſulem, detulit. Cui ille, Tu quidem macte virtute diligentiâque eſto: Cæterum qui auſpicio adeſt, ſi quid falſi nunciat, in ſemetipſum religionem recipit. Mihi quidem tripudium nunciatum, populo Romano exercituique egregium auſpicium eſt. Centurionibus deinde imperavit, ut pullarios inter prima ſigna conſtituerent. Promovent & Samnites ſigna, inſequitur acies ornata armataque, ut hoſtium etiam magnificum ſpectaculum eßet. Priuſquam clamor tolleretur concurreretur que, emiſſo temere pilo ictus pullarius ante ſigna cecidit, quod ubi Conſuli nunciatum eſt, Dii in prælio ſunt, inquit, habet pœnam noxium caput. Ante Conſulem hæc dicentem, corvus voce clarâ occinuit; quo lætus Augurio Conſul, affirmans nunquam humanis rebus magis præſentes interfuiſſe Deos, ſigna canere & clamorem tollere juſſit.

Quis credat ab hoſtibus hunc *Pullarium*, & non ab aliquo ex Romanorum exercitu, ſuggeſtu ipſius Papyrii, transfixum concidiſſe: tum ut ſic vindictam conſequeretur ab eo qui aut nimis temere rem ipſe effutierat, aut nimis incautè aliis præſentibus (ac quibuſcum ipſi non bene conveniebat) iſtud ſolſtitium tripudium, quæque ad ipſum pertinebant, inſtituerat: tum ut ſic & ejus mortem inopinam, apud ſtupidiores ſaltem, ac commune vulgus, (eoſque præſertim, qui in tam tumultuario exercitus ſtatu, nimis procul diſtantes, non ita ſtatim penetrare poterant rei geſtæ veritatem,) in bonum omen atque exercitui ſalutare converteret.

Nec crediderim ego, magis miraculo, quam artificio Conſulis emiſſum corvum (de quo mentio) augurium feciſſe. *Pullarii* ſanè hi multa ludere ac fingere poterant, quibus ſuperſtitioſum vulgus, imò & quandoque ipſos Principes, Duces,

ces, aut Imperatores exercituum decipere valerent: præſertim ſi ſoli Auſpiciis intereſſent: quod quandoque contingebat; uti ex præcedenti exemplo patere videtur, ac liquido patet ex ſequentibus. Sic enim Livius, lib. 9. *Quibus Papyrius ait: Auſpicia ſecunda eſſe, Tarentini,* PULLARIUS *nunciat. Litatum præterea eſt egregie, &c.* Et libro 41. *Super tam evidentem triſtis Ominis eventum & ex* PULLARIO *auditum eſt, vitium in Auſpicio eſſe.* Ex Plutarchi Marcello idem manifeſtum fit, item ex aliis. Quæ ſolitariæ obſervationes merito erant cordatioribus ſuſpectæ: Unde & in Haruſpicina (quæ qualis fuerit quoque & Cicero nobis indicat, & ex aliis notum ſatis eſt) id vetuit Tiberius: qui teſte Suetonio cap. 63. *Haruſpices ſecreto ac ſine teſtibus conſuli vetuit.*

De Haruſpicibus ſolis exta conſulentibus (ſaltem abſente Conſultore) exemplum habemus in Curtio: qui libro VII. *Mos erat Aruſpicibus, exta ſine Rege ſpectare, & quæ portenderentur referre.* Ac paulò poſt: *Cum omnes à tam præcipiti conſilio Regem deterrere cœperunt. Erygius maxime, qui haud ſanè auctoritate proficiens apud obſtinatum animum, ſuperſtitionem, cujus potens non erat Rex, incutere tentavit, dicendo, Deos quoque obſtare conſilio: magnumque periculum ſi flumen tranſiſſet, oſtendi. Intranti Erigyo tabernaculum Regis Ariſtander occurrerat, triſtia exta fuiſſe ſignificans. Hæc ex Vate comperta Erygius nuntiabat. Quo inhibito, Alexander non irâ ſolùm, ſed etiam pudore confuſus, quod ſuperſtitio quam celaverat, detegebatur. Ariſtandrum vocari jubet. Qui ut venit, intuens eum, Non Rex, inquit, ſed privatus ſum. Sacrificium ut faceres mandavi. Quid eo portenderetur, cur apud alium quam me profeſſus es? Erygius arcana mea & ſecreta, te prodente, cognovit. Quem certum, Mehercule, habeo ex-*

torum interpretem metu ſuo. Tibi autem ſæpius quam poteſt, denuntio, ipſe mihi indices, quid ex extis cognoveris, ne poſſis inficiari dixiſſe quæ dixeris. Ille exanguis attonitoque ſimilis ſtabat, per metum etiam voce ſuppreſſa. Tandemque eodem metu ſtimulante, ne Regis exſpectationem moraretur; Magni, inquit, laboris, non irriti, discrimen instare prædixi. *Nec me mea ars quam benevolentia magis perturbat. Infirmitatem valetudinis tuæ video: & quantum in te uno ſit ſcio. Vereor ne non præſenti fortunæ tuæ ſufficere poſſis. Rex juſſum confidere felicitati ſuæ remiſit. Sibi enim ad alia gloriam concedere Deos. Conſultanti deinde* cum iisdem *quonam modo flumen tranſirent, ſupervenit Ariſtander, non alias lætiora exta vidiſſe ſe affirmans; utique prioribus longe diverſa: tum ſollicitudinis cauſas aperuiſſe, nunc prorſus egregiè litatum eſſe.* Quis non videt quoque, Ariſtandrum ſe heic Alexandri voluntati, qui deſiderabat Omina felicia, ut cæteros Duces ac milites animaret, accommodaſſe; atque hinc, inſpectis denuò extis, cuncta felicia ac fauſta annuntiaſſe. Itane tantillo temporis ſpatio, atque ob indignantem Alexandrum, mutata fuerint exta, ut poſt tam infelicia jam cuncta feliciſſima præmonſtrarent?

Sed audiamus hic quæſo, rurſus Ciceronem: qui lib. 2. de Divinatione, ubi de Haruſpicina diſſerit, inter alia ita loquitur: *Illud verò multò etiam melius, quod & à te uſurpatum eſt, & dicitur ab illis [Chryſippo, Antipatro, Poſidonio] cùm immolare quiſpiam velit, tùm fieri extorum immutationem, ut aut abſit aliquid aut ſuperſit: Deorum enim numini parere omnia. Hæc, mihi jam crede, ne aniculæ quidem exiſtimant. An cenſes, eundem vitulum ſi alius delegerit, ſine capite jecur inventurum: Sin alius, cum capite? hæc deceſſio capitis, aut acceſſio, ſubitone fieri poteſt, ut ſe*

exta

exta ad immolantis fortunam accommodent? non perſpicitis aleam quandam ineſſe hoſtiis diligendis, præſertim cum res ipſa doceat? cum enim triſtiſſima exta ſine capite fuerunt, quibus nihil videtur eſſe dirius: proxima hoſtia litatur ſæpè pulcherrimè. Ubi illæ minæ ſuperiorum extorum? aut quæ tam ſubita facta eſt Deorum tanta placatio? Sed affers in tauri opimi extis, immolante Cæſare, cor non fuiſſe: id quia non potuerit accidere, ut ſine corde victima illa viveret, judicandum eſſe, tum interiiſſe cor, cùm immolaretur. Quî fit, ut alterum intelligas, ſine corde non poſſe bovem vivere: alterum non videas, cor ſubitò non potuiſſe neſcio quò avolare? Ego enim poſſum vel neſcire quæ vis ſit cordis ad vivendum, vel ſuſpicari, contactum aliquo morbo, bovis exile, & exiguum, & vietum cor, & diſſimile cordis fuiſſe. Tu verò, quid habes, quare putes, ſi paullò ante cor fuerit in tauro opimo, ſubitò id in ipſa immolatione interiiſſe? an quod aſpexit veſtitu purpureo excordem Cæſarem, ipſe corde privatus eſt? Urbem Philoſophiæ, mihi crede, proditis, dum Caſtella defenditis. Nam dum Haruſpicinam veram eſſe vultis, Phyſiologiam totam pervertitis. Caput eſt in jecore, cor in extis jam abſcedet, ſimul ac molam, & vinum inſperſeris, Deus id eripiet, vis aliqua conficiet aut exedet. Non ergo omnium interitus atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum ſubitò occidat. Quis hoc Phyſicus dixit unquam? Haruſpices dicunt. His igitur quam Phyſicis, potius credendum exiſtimas? Quid cum pluribus Dîs immolatur, qui tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur? Quæ autem inconſtantia Deorum eſt, ut primis minentur extis, bene promittant ſecundis? aut tanta inter eos diſſenſio, ſæpe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona ſint, Dianæ non bona? quid eſt tam perſpicuum, quàm, cùm fortuitò

hoſtiæ

hoſtiæ adducantur, alia cuique exta eſſe, qualis cuique obtigerit hoſtia?

Hinc, qui in exercitu Cæſaris verſabantur Haruſpices, erant longe Sapientiores iis, qui Pompejo aderant, ac magis Politici, (niſi velis iſtos ex mandato Pompeji reſponſa ſua dediſſe) quod patet ex exemplo, quod habemus apud Plutarchum, in J. Cæſaris vita: Ποιουμένῳ δὲ καθαρμὸν αὐτῷ τῆς δυνάμεως, καὶ θύσαντι τὸ πρῶτον ἱερεῖον, εὐθὺς ὁ μάντις ἔφραζε, τριῶν ἡμερῶν μάχῃ κριθήσεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους. ἐρομένου δὲ τοῦ Καίσαρος εἰ καὶ περὶ τοῦ τέλους ἐνορᾷ τι τοῖς ἱερείοις εὔσημον, Αὐτὸς ἂν (ἔφη) σὺ τοῦτο βέλτιον ὑποκρίναιο σαυτῷ. μεγάλην γὰρ οἱ θεοὶ μεταβολὴν καὶ μετάπτωσιν ἐπὶ τὰ ἐναντία τῶν καθεστώτων δηλοῦσιν. ὥστε, εἰ μὲν εὖ πράττειν ἡγῇ σεαυτὸν ἐπὶ τῷ παρόντι, τὴν χείρονα προσδόκα τύχην· εἰ δὲ κακῶς, τὴν ἀμείνονα.

Luſtranti exercitum, & primam hoſtiam immolanti nunciavit Aruſpex, intra triduum pugna cum hoſtibus decreturum. Exquirente Cæſare, ecquid in extis boni portenti de exitu conſideraret: Rectius, inquit, tute tibi de eo reſpondeas. Mutationem enim Dii viciſſitudinemque in diverſa grandem ſtatus præſentis præſagiunt. Itaque ſi res tuas ducis in præſentia lætas, infeſtiorem fortunam exſpecta: ſin triſtiores, lætiorem. Noverat autem optimè Aruſpex ille, quo in ſtatu res eſſent tunc Cæſaris; quibuſque anguſtiis premeretur, ac neceſſitate pugnandi. Accommodabat igitur reſponſa ſua rei præſenti, atque ambiguo ſimul eventui, quo peſſimum ſtatum, à nequaquam optimo potuerat redigi Cæſar.

Sed revertamur denuò ad exemplum noſtrum è Curtio allatum. Dubitetne igitur quiſquam non nimis obtuſi ingenii, Ariſtandrum hunc in gratiam Macedonum annuntiaſſe Erygio triſtia fuiſſe exta? eundemque metu Alexandri, qui ipſum tam acriter increpaverat, cujuſque iram noverat tam periculoſam

loſam ſubditis, mutatum, poſtea omnia læta ac fauſta promiſiſſe? At Alexander talibus, in rem ſuam cum eſſent, utebatur: Sin contra, reſpuebat. Docet id exemplum ſequens, quod ab eodem Curtio lib. IX. adducitur: *Jam admovebat Rex, cum Vates monere eum cœpit, ne committeret, aut certè differret obſidionem: vitæ ejus periculum oſtendi. Rex Demophoonta (is namque Vates erat) intuens, ſi quis, inquit, te arti tuæ intentum & exta ſpectantem ſic interpellet, non dubitem quin incommodus ac moleſtus videri tibi poſſit. Et cum ille ita prorſus futurum reſpondiſſet: Cenſeſne, inquit, tantas res, non pecudum fibras, ante oculos habenti, ullum eſſe majus impedimentum, quam Vatem ſuperſtitione captum?*

Noverat quippe Rex ipſorum artes ac fraudes, ideoque utebatur iis, ſi militibus ſuis per ipſas animos addere metuſque demere poſſe putaret. Tum enim Vatibus quam maxime utebatur. Oſtendit hoc hiſtoria illa, quam narrat Curtius, lib. 4. cap. 10. in hunc modum: *Biduo ibi Rex ſtativa habuit; in proximum deinde pronuntiari juſſit. Sed prima fere vigiliâ, Luna deficiens primùm nitorem ſideris ſui condidit: deinde, ſanguinis colore ſuffuſo, lumen omne fœdavit, ſollicitiſque ſub ipſum tanti diſcriminis caſum ingens religio, & ex eâ formido quædam incuſſa eſt. Diis invitis in ultimas terras trahi ſe querebantur. Jam nec flumina poſſe adiri, nec ſidera priſtinum præſtare fulgorem. Vaſtas terras, deſerta omnia occurrere; in unius hominis jactationem tot millium ſanguinem impendi: Faſtidio eſſe patriam, abdicari Philippum patrem, cœlum vanis cogitationibus peti. Jam pro ſeditione res erat, cum ad omnia interritus, duces, principeſque militum, frequentius adeſſe prætorio; Ægyptioſque Vates, quos cœli ac ſiderum peritiſſimos eſſe credebat, quid ſentirent, expromere jubet. At illi,* (NB.) *qui ſa-*

 tis

tis ſcirent, temporum orbes implere deſtinatas vices, Lunamque deficere, cum terram ſubiret aut ſole premeretur, Rationem quidem ipsis perceptam non edocent vulgus: Cæterum affirmant, Solem Græcorum, Lunam esse Persarum: quoties illa deficiat, ruinam stragemque illis gentibus portendi. Veteraque exempla recensent Persidis Regum, quos adversis Diis pugnasse Lunæ ostendisset defectio.

Nulla res efficacius multitudinem regit, quam ſuperſtitio: alioqui impotens, ſæva, mutabilis, ubi vanâ religione capta eſt, melius Vatibus, quam ducibus ſuis paret. Igitur editam in vulgus Ægyptiorum reſponſa, rurſus ad ſpem & fiduciam erexere torpentes. Rex impetu animorum utendum ratus, ſecundâ vigiliâ caſtra movit.

Addamus & hoc exemplum de eodem Alexandro, ex Plutarcho ipſius vitam deſcribente: Ἀλεξάνδρου τὴν μὲν πολλὴν τῆς δυνάμεως ἀναπαύοντος ἀπὸ πολλῶν ἀγώνων τῶν ἔμπροσθεν, ὀλίγους δέ τινας, ὡς μὴ σχολάζοιεν οἱ πολέμιοι τοῖς τείχεσι προσάγοντος, Ἀρίστανδρος ὁ μάντις ἐσφαγιάζετο· καὶ τὰ σημεῖα κατιδὼν, θρασύτερον διωρίσατο πρὸς τοὺς παρόντας, ἐν ἐκείνῳ τῷ μηνὶ πάντως ἁλώσεσθαι τὴν πόλιν. γενομένου δὲ χλευασμοῦ καὶ γέλωτος (ἦν γὰρ ἡ τελευταία τοῦ μηνὸς ἡμέρα) διηπορημένον αὐτὸν ἰδὼν ὁ βασιλεὺς, καὶ συμφιλοτιμούμενος ἀεὶ τοῖς μαντεύμασιν, ἐκέλευε μηκέτι τριακάδα τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἀλλὰ τρίτην φθίνοντος ἀριθμεῖν. καὶ τῇ σάλπιγγι σημήνας, ἀπεπειρᾶτο τῶν τειχῶν ἐρρωμενέστερον ἤπερ ἐξ ἀρχῆς διενοήθη. γενομένης δὲ λαμπρᾶς ἐπιβολῆς, καὶ μηδὲ τῶν ἀπὸ στρατοπέδου καρτερούντων, ἀλλὰ συντρεχόντων καὶ προσβοηθούντων, ἀπεῖπον οἱ Τύριοι· καὶ τὴν πόλιν εἷλεν καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν. *Dum exercitum penè totum reficit à ſuperioribus laboribus Alexander, paucos autem, ne reſpirarent hoſtes, mœnibus admovet, Vates Ariſtander victimis cæſis quum inſpiceret*

ret exta, confidentius aſſeruit apud coronam, urbem illo menſe haud dubiè expugnandam. Quâ dictum ejus ludibrio & riſu excipiente, quod dies ea noviſſima eſſet, cernens Rex perplexum, faven ſque ſemper Vaticiniis, vetuit deinceps trigeſimum illum diem, ſed vigeſimum octavum menſis numerari; ſignoque tubâ dato murum acrius, quam ab initio inſtituerat, eſt adortus. Quum urbs oppugnaretur impigre, neque illi qui in caſtris erant quieſcerent, ſed concurrerent ad opem ferendam, fracti Tyrii ſunt, urbemque Alexander illo cœpit die.

Addamus & hoc ſequens, ex eodem Plutarcho: Βουλόμενος δὲ τῷ θεῷ χρήσασθαι περὶ τῆς στρατείας, ἦλθεν εἰς Δελφούς. καὶ κατὰ τύχην ἡμερῶν ἀποφράδων οὐσῶν, ἐν αἷς οὐ νενόμισται θεμιστεύειν, πρῶτον μὲν ἔπεμπεν παρακαλῶν τὴν πρόμαντιν· ὡς δὲ ἀρνουμένης, καὶ προϊσχουμένης τὸν νομὸν, αὐτὸς ἀναβὰς βίᾳ πρὸς τὸν ναὸν εἷλκεν αὐτήν. ἡ δὲ, ὥσπερ ἐξηττημένη τῆς σπουδῆς, εἶπεν Ἀνίκητος εἶ ὦ παῖ. τοῦτο ἀκούσας Ἀλέξανδρος, οὐκ ἔτι ἔφη χρήζειν ἑτέρου μαντεύματος, ἀλλὰ ἔχειν ὃν ἐβούλετο παρ' αὐτῆς χρησμόν. *Delphos ad Apollinem de bello conſulendum profectus, quod forte* DIES NEFASTI *eſſent, quibus non erat ſolenne Oracula edere, primò miſit certos, qui Vatem orarent ut veniret. Recuſante illâ, & legem prætendente, adſcendit ipſe, atque vi traxit eam ad Templum. Quæ illius expugnata contentione ait,* INVICTUS ES, FILI. *Id audiens Alexander, negavit ſe alias* SORTES *quærere, ſed jam habere quod petierat ab ea, Oraculum.*

CAPUT XVII.

De Oraculis per ipſos Reges ac Principes conſtitutis; ut Hephæſtionis, Antinoï, ipſius Cæſaris Auguſti; quin & M. Aurelii Antonini. Porrò de Myſteriis, initiationibus, ac peccatorum confeſſionibus, &c. ut ſic animos, imò & vitam conſulentium (ſi id ita ipſis neceſſe foret, aut luberet) Oraculorum Antiſtites ſub poteſtate ſua haberent, aut retinerent. Quibus tamen fruſtra obſtantibus, cuncta Oracula tandem (concurrente ad id quoque maxime Chriſtianiſmo, aliiſque ea occaſione memoratis,) penitus interierunt.

HÆc igitur ac ſimilia nos clarè docent, quanti æſtimaverint Principes minus ſuperſtitioſi Oracula, quibus aut utebantur, aut alias illa negligebant, prout rebus ſuis putabant magis minuſve conducere. Atque hiſtoria illa de conſultatione Alexandri ad Ammonem nobis manifeſte indicat, ipſum ſtultæ ex ſuperſtitione multitudini, ut per talia imponeretur, operam dediſſe. Quid quod & ipſe μαντεῖον, ſive χρηστήριον novum ut inſtitueretur curaverit.

De Hephæſtione enim ita ſcriptores veteres, ac primò quidem Curtius, lib. x. *Illud tamen verum eſt, quod Alexander Hephæſtioni, tanquam Heroi ſacrificari juſſerit.*

Sic & Plutarchus: Τοῦτο οὐδενὶ λογισμῷ τὸ πάθος Ἀλέξανδρος ἤνεγκεν, &c. ἕως ἐξ Ἄμμωνος ἦλθεν μαντεία, τιμᾶν Ἡφαιστίωνα, καὶ θύειν ὡς ἥρωϊ παρακελεύουσα.

Hunc caſum tulit parum ſapienter Alexander, &c. Quoad ab Ammone allatum Oraculum eſt, ut Hephæſtionem colerent pro Heroë, eique ſacrificarent. At ſciſcitaverat, hæc

Alexan-

Alexander, ut teſtatur Arrianus, libro VII. Volebat nimirum ita ſibi reſponderi: nec aliter auſi fuere Antiſtites, dum, ut ipſi in omnibus adularentur, aut metu coacti, aut pretio inducti eſſent:

Ἧκον δὲ καὶ παρ᾽ Ἄμμωνος οἱ θεωροὶ, οὕστινας ἐστάλκει ἐρησομένους, ὅπως θέμις αὐτῷ τιμᾷν Ἡφαιστίωνα. οἱ δὲ ὡς ἥρωϊ, ἔφησαν, ὅτι θύειν θέμις ὁ Ἄμμων λέγει· ὁ δὲ ἔχαιρέ τε τῇ μαντείᾳ, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε ὡς ἥρωα ἐγέραιρε.

Venerunt & ab Ammone ii quos ſciſcitatum miſerat, quoſnam honores Hephæſtioni tribuere fas eſſet. Qui quidem Ammonem reſpondiſſe nuntiabant, fas eſſe ut Heroi ſacrificare. Quo Oraculo lætatus, deinceps eum ut Heroëm coluit.

Heroës autem [non ſoli Dii, Deæque; quorum quarumque neminis non alicubi, quorundam vero in pluribus locis ſimul, χρηστήρια, μαντεῖα aut Sortes erant.] Vaticinandi poteſtatem habebant, uti ex exemplis Trophonii aliorumque manifeſtum eſt.

Hinc enim apud Lucianum (in mortuorum Dialogis) Trophonius Menippo reſpondit: Ὦ Μένιππε, Ἀμφίλοχος μὲν οὗτος ἂν εἰδείη ὅ, τι αὐτῷ ἀποκριτέον ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐγὼ δὲ ἥρως εἰμὶ, καὶ μαντεύομαι, ἤν τις κατέλθοι παρ᾽ ἐμέ.

Menippe, noverit Amphilochus hic, quid ſit ipſi pro ſe reſpondendum. At ego Heros ſum & Vaticinor, ſi quis ad me deſcenderit, &c.

Oracula autem per Hephæſtionem fuiſſe data, ex ſequentibus hiſce Luciani, è libello de non temere credendis calumniis, apparet; Παρὰ δὲ Ἀλεξάνδρῳ, μεγίστη τότε ἂν ἁπασῶν διαβολὴ λέγοιτο, εἰ ἔλοιτό τις μὴ σέβειν, μηδὲ προσκυνεῖν τὸν Ἡφαιστίωνα. ἐπεὶ γὰρ ἀπέθανεν Ἡφαιστίων, ὑπὸ τοῦ ἔρωτος Ἀλέξανδρος ἐβουλήθη προσθεῖναι καὶ τοῦτο τῇ λοιπῇ μεγαλουργίᾳ, καὶ θεοχειροτονῆσαι τὸν τετελευτηκότα. εὐθὺς νεώς τε ἀνέστησαν αἱ πόλεις

τεμένη καθιδρύετο, καὶ βωμοὶ καὶ θυσίαι καὶ ἑορταὶ τῷ καινῷ τούτῳ θεῷ ἐπετελοῦντο. καὶ ὁ μέγιστος ὅρκος ἦν ἅπασιν, Ἡφαιστίων. εἰ δέ τις ἢ μειδιάσειε πρὸς τὰ γινόμενα, ἢ μὴ φαίνοιτο πάνυ εὐσεβῶν, θάνατος ἐπέκειτο ἡ ζημία. ὑπολαμβάνοντες δὲ οἱ κόλακες τὴν μειρακιώδη ταύτην τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπιθυμίαν, προσεξέκαιον εὐθὺς, καὶ ἀνεζωπύρουν, ὀνείρατα διηγούμενοι τοῦ Ἡφαιστίωνος, καὶ ἰάματα προσάπτοντες αὐτῷ, καὶ μαντείας ἐπιφημίζοντες. καὶ τέλος, ἔθυον παρέδρῳ, καὶ ἀλεξικάκῳ θεῷ. ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἥδετό τε ἀκούων, καὶ τὰ τελευταῖα, ἐπίστευε καὶ μέγα ἐφρόνει, ὡσανεὶ οὐ θεοῦ παῖς ὢν μόνον, ἀλλὰ καὶ θεοὺς ποιεῖν δυνάμενος.

Apud Alexandrum graviſſimi criminis reus fiebat, qui colere & adorare nollet Hephæſtionem. Nam poſtea quam is è vivis exceſſit, amore victus Alexander, ad reliquam funeris magnificentiam additum voluit, ut mortuus inter Deos Hephæſtion haberetur. Continuò civitates ei Templa condiderunt, delubra dedicarunt, aras, victimas & feſta huic novo Deo conſecrarunt. Eratque nomen Hephæſtionis jusjurandum omnium religioſiſſimum. Si quis autem vel riſiſſet ad ea quæ fiebant, vel non omni ſtudio colere viſus eſſet, culpa capitalis erat. Aſſentatores autem perſpecta hâc juvenili Alexandri cupiditate, ei ignem & fomitem addere cæperunt, ſomnia narrantes Hephæſtionis, apparitiones quaſdam & medelas ei attribuentes, EJUSQUE ORACULA PRÆDICANTES, *denique Aßeſſori malorumque depulſori Deo ſacra fecerunt. Alexander autem hæc jucundè audiebat, tandem etiam ut veris fidem habebat, & gloriabatur, quod non modo Dei filius eßet, ſed & Deos etiam creare poßet.*

Quod Alexander fecerat in Hephæſtione, Adrianus non minus ridiculè fecit in Antinoo: de quo Spartianus in vita Adriani: *Et Græci quidem* VOLENTE HADRIANO, *eum conſecraverunt*, ORACULA PER EUM DARI

ASSE-

ASSERENTES : *quæ Hadrianus ipſe compoſuiſſe jactatur. Fuit enim Poëmatum & literarum omnium ſtudioſiſſimus, &c.*

Hinc quoque Hieronymus in Egeſippo : *Tumulos mortuis templaque fecerunt, ſicut uſque hodie videmus. E quibus eſt & Antinous ſervus Adriani Cæſaris, cui & gymnicus agon* (NB.) *exercetur apud Antinoum civitatem, quam ex ejus nomine condidit, & ſtatuit* PROPHETAS *in Templo.*

Prophetas autem nullibi locum habuiſſe apud Ethnicos, quàm in Templis Fatidicis ſeu χρηστηρίοις veriſſimum eſt. Hoc enim tota clamat Antiquitas : neque hoc ulla demonſtratione opus habet. Suos autem habuiſſe Prophetas Antinoum, præter modo citatum Hieronymum, teſtatur hæc ſequens Inſcriptio doctioribus ſatis nota :

ΑΝΤΙΝΟΩ
CΥΝΘΡΟΝΩ· ΤΩΝ
ΕΝ. ΑΙΓΥΠΤΩ. ΘΕΩΝ
Μ. ΟΥΛΠΙΟC. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟC
ΠΡΟΦΗΤΗC.

Hiſce illuſtrandis admodum faciunt verba Origenis contra Celſum, quos habet lib. 3. hoc modo : Ἀλλὰ καὶ, εἴπερ φιλαλήθως καὶ ἀδεκάστως τὰ περὶ τοῦ Ἀντινόου ἐξετάζοι τις, μαγγανείας ἂν Αἰγυπτίων καὶ τελετὰς εὕροι τὰς αἰτίας τοῦ δοκεῖν τι αὐτὸν ποιεῖν ἐν Ἀντινόου πόλει, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ· ὅπερ καὶ ἐπ' ἄλλων νεῶν ἱστορεῖται, ὑπὸ Αἰγυπτίων καὶ τῶν τὰ τοιαῦτα δεινῶν γεγονέναι, ἔν τισι τόποις ἱδρυόντων δαίμονας μαντικοὺς, ἢ ἰατρικοὺς, πολλάκις δὲ καὶ βασανίζοντας τοὺς δοκοῦντάς τι παραβεβηκέναι περὶ τῶν τυχόντων βρωμάτων, ἢ περὶ τοῦ θιγεῖν νεκροῦ σώματος ἀνθρωπίνου, ἵνα δο-

κοῖεν

κοῖεν διαθέσεως τὴν πόλιν εἰς ἀπαίδευτον. τοιοῦτος δέ ἐστι καὶ ἐν Ἀντινόου πόλει, τῆς Αἰγύπτου νομισθεὶς εἶναι Θεός. οὗ τὰς ἀρετὰς μὲν τινες κυβευτικώτερον ζῶντες καταψεύδονται· ἕτεροι δὲ ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ ἱδρυμένου δαίμονος ἀπατώμενοι, καὶ ἄλλοι ἀπὸ ἀσθενοῦς τοῦ συνειδότος ἐλεγχόμενοι, οἴονται τίνειν θεήλατον ἀπὸ τοῦ Ἀντινόου ποινήν. τοιαῦτα δέ ἐστι καὶ τὰ δρώμενα αὐτῶν μυστήρια, καὶ αἱ δοκοῦσαι μαντεῖαι. ὧν πάνυ μακρὰν ἐστι τὰ τοῦ Ἰησοῦ. οὐ γὰρ συνελθόντες γόητες, χάριν τινοντες βασιλεῖ τινι κελεύοντι, ἢ ἡγεμόνι προστάσσοντι, πεποιηκέναι ἔδοξαν αὐτὸν εἶναι Θεόν· &c.

Quamvis ſi quis incorruptè veritatem ſcrutetur in rebus Antinoi, nihil inveniet præter Præstigiosa quædam Ægyptiorum Mysteria, *cur ille* Miracula apud Antinopolin edere videri *debeat jam defunctus: quod utique & in aliis fanis ſpectatur, ab Ægyptiis & hujusmodi impoſtoribus effectum, dum in aliquo loco domicilium ſtatuunt Dæmoni fatidico aut Medico, nonnunquam & tortori, qui cruciat aliquos parum diligentes in obſervandis ſuis ſuperſtitionibus, puta guſtantes cibos vetitos, aut tangentes humanum cadaver; quo territent imperitam multitudinem. Talis eſt & is qui apud Antinopolim ab Ægytiis pro Deo colitur: de cujus virtutibus fabulantur* Quidam quibus inde quæstus est: *Sicut alii rurſum prædicant eum, decepti à Dæmone loci ejus præſide; aliique ſcelerum ſibi conſcii putant ſe diris agi torquerique ab Antinoo. Ejuſmodi ſunt etiam* Eorum Mysteria quibus initiantur & Manteia unde Oracula reddi putantur, *res longè alia quam Jeſu religio. Hunc enim non Magi Regis alicujus aut Imperatoris juſſu in unum coacti, decreto ſuo retulerunt Deorum in numerum, &c.*

Nemini, igitur, talia abſurda plane ac ridicula legenti, ullo modo mirum videbitur etiam *Auguſtum Cæſarem* poſt mortem edidiſſe Oracula. Quod non obſcurè indicat, Prudentius

dentius libro I. contra Symmachum, verſibus hîc ſequentibus :

Hunc morem veterum docili jam ætate ſecuta
Poſteritas, menſe atque Adytis, *& flamine & aris*
Augustum *coluit, vitulo placavit & agno,*
Strata ad pulvinar jacuit, Responsa poposcit:
Teſtantur Tituli, produnt conſulta Senatus,
Cæſareum Jovis ad ſpeciem ſtatuentia Templum.
Adjecere ſacrum fieret quo Livia Juno
Non minus infamis thalami ſortita cubile,
Quam cum fraterno caluit Saturnia lecto.
Nondum maternam partu vacuaverat alvum,
Conceptamque viri ſobolem paritura gerebat
Pronuba, jam gravidæ fulcrum geniale paratur,
Jam ſponſus ſaliente utero nubentis amicos
Advocat, haud ſterilem certus fore jam ſibi pactam.
Vitricus antevenit tardum præfervidus ortum
Privigni nondum geniti, mox editur inter
Feſcennina, novo proles aliena marito:
Idque Deum Sortes et Apollinis antra dederunt
Consilium: nunquam melius nam cedere tædas
Responsum est, quam cum prægnans nova nupta jugatur.

Quæ de Liviâ (alias ſuperflue nimium) ſuperaddidi, ex eodem hoc Prudentio, ea de cauſa adduxi, quod ex iis videamus & heic exemplum *confictorum*, (ſive per ipſum Auguſtum, ſive per ipſius, Tiberiive, adulatores) *Oraculorum*; quaſi non libidine ulla; ſed Divino monitu ad ſe traduxerit Liviam, licet ex alio gravidam. Quod exemplum

 igitur

igitur cæteris à me ſuperius adductis addendum. Cæterum de Auguſto reverâ fuiſſe conficta, (adeoque hiſtoriam de eo poſt mortem Oracula fundente, quam ſolus, quod ſciam tradit Prudentius, eſſe veram) adhuc minus mirabuntur, qui præter hiſtorias de Hephæſtione atque Antinoo, meminerunt dictorum Oraculi iſtius Politici, Cornelii Taciti dico, *Tiberii Tempora adeo infecta & adulatione ſordida fuiſſe*, &c. *Ut illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ ſervientium patientiæ tæderet:* Quique apud eundem hunc Tacitum legerunt Cretenſes Aſylon petiiſſe *Simulachro Divi Auguſti: Juliamque Marcelli effigiem* Divo Augusto dicaſſe. Ut & in Strabonis lib. 14. hunc ipſum Auguſtum *Venerem emergentem* (de qua ibi Strabo loquitur) Divo Cæsari *conſecraſſe ac dedicaſſe:* Videruntque apud Gruterum Theſauri, pag. 228. in Inſcriptione quæ ibi numero ſeptima eſt,

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ. ΚΑΙΣΑΡΙ. ΘΕΩ. ΣΕΒΑΣΤΩΙ ΘΕΟΥ. ΥΙΩΙ.

Ac quidni Imperatores Romani, (præſertim vero Auguſtus ille) poſt mortem in Deorum numerum intruſi, redderent petentibus reſponſa; cum & Hephæſtion ille plus quam Amicus Alexandri; & Antinous, Catamitus ille, Hadriano id ſic volente, reddidiſſe poſt mortem Oracula perhibeantur?

Potuiſſentne Principes hi, atque hiſce ſimiles alii, majores dare occaſiones aliquas naſutioribus contemnendi atque irridendi cuncta in univerſum Oracula, quam per hujuſmodi exempla ab ipſis propoſita; quibus ſane tota res illa deriſui proſtituebatur? Nam quibus *aliquid* ſaltem *ſaliebat læva ſub parte mamillæ*, facillimè odorabantur id quod res erat; ſimiliaque cogitare debebant de Trophonii, Amphiarai, Amphilochi,

philochi, Orphei, cæteriſque omnibus, ſive Apollinis, ſive Latonæ, ſive Serapis, ſive aliorum ſexcentorum pœne Deorum Heroumve Oraculis: atque adeo maximo cum contemptu ridere, ac ſugillare quotquot ubique terrarum conſtituta eſſent χρηστήρια. Habebant Reges ac Principes cauſas ſuas ſæpe Politicas, ob quas χρηστήρια, μαντεῖα, aut Templa Fatidica, conſtituerent, eorumque Prophetas, aut Antiſtites Reſponſa quaſi Divina reddere curarent. Sæpius ipſi Sacerdotes per præcedentia conficta à ſe miracula (ut honorem ac quæſtum inde adipiſcerentur) talia excitabant.

Quominus vero ipſorum circa hæc prætenſa Deorum Oracula fraudes atque impoſturæ detegerentur, initiationes quoque ac Myſteria iis adjungebant; quibus hominum mentes aut ſuperſtitione attonitas & occœcatas redderent, aut conſcientias ipſorum ſibi obſtrictas (qui præcipuus ſcopus erat) tenerent. Nam ſumma ſilentia initiatis injungebantur, ſub pœnis graviſſimis hic & poſt mortem perpetiendis: Confeſſionesque omnium, quæ aut fanda aut nefanda unquam in vita perpetraverant, ab ipſis exigebantur. Ut ſic ipſorum conſcientiis obligatis, ſemper verſarentur in metu ac timore, ne ſi aliquid enuntiarent, illi, qui ſuorum flagitiorum erant conſcii, id propalarent, ſuiſque ita inſultarent capitibus, atque in ſumma, ſive apud Magiſtratus, ſive alios, perducerent vitæ pericula.

Lepida hac occaſione mihi incidit hiſtoriola quam huc apponere operæ pretium duco. Habetur ea apud Plutarchum, in Apophthegmatibus Laconicis:

Ἀνταλκίδας ἐν Σαμοθράκῃ μυούμενος, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἱερέως τί δεινότερον δέδρακεν ἐν τῷ βίῳ, Εἴ τι μοὶ πέπρακται τοιοῦτον, εἰσονται (εἶπεν) αὐτοὶ οἱ θεοί.

Antalcidas in Samothrace quum initiaretur Sacris, quærenti Sacrificulo, ecquid in vita flagitii perpetraſſet: ſi quid, ait, tale egi, norunt ipſi Dii.

Ad-

Addamus huic & alteram ex eodem Plutarcho: Λάκωνα τινά τις μυσταγωγῶν ἠρώτα τί πράξας ἑαυτῷ σύνοιδεν ἀσεβέστατον. ὁ δὲ, Γινώσκουσιν οἱ θεοὶ, ἔφη. ἐπικειμένου δὲ μᾶλλον, καὶ λέγοντος, Πάντως σε δεῖ εἰπεῖν· ὁ Λάκων ἀντηρώτησε, Τίνι με δεῖ εἰπεῖν; σοὶ ἢ τῷ θεῷ; τοῦ δὲ εἰπόντος, τῷ θεῷ· Σὺ τοίνυν (ἔφη) ἀποχώρησον. *Laconem quidam ſacris initians, dicere jubebat cujus maximè ſceleris ſibi ipſi conſcius eſſet, Reſpondit Laco, Dis id notum eſſe: inſtantemque & omnino profitendum eſſe dicentem, interrogavit. Cui ergo id indicandum eſt, tibi an Deo? quum reſponderet, Deo; Tu ergo, inquit, interim recede.*

Solemnitates, autem, myſteria atque initiationes ſuas habebant etiam Oracula; quod de Delphico ex Plutarcho notum eſt. Ita enim ille in Quæſtionibus Græcis:

Delphi tres deinceps nono quoquo anno agunt ſolemnitates, Septerium, Heroida, Charilam. Septerium imitationem habet pugnæ Apollinis cum Pythone, & à pugna fugæ Dei ad Tempe, aut perſecutionis. Alii enim fugiſſe eum ferunt, quod peracta cæde opus expiatione haberet: alii Pythonem ſaucium & fugientem viâ quæ nunc ſacra dicitur, quum inſequeretur, ſuperveniſſe ei recens è vulnere mortuo, & funerato à filio, cujus nomen Æx, id eſt capra, perhibent. Septèrium ergo harum aut ſimilium rerum imitatio eſt. Heroidis pleraque fabuloſam habent rationem, Thyadibus *notam: ex iis quæ aguntur, liquidò quis excitationem Semeles conjiciat repræſentari. De Charila hæc traditur fabula, &c.* Græca verba ſunt:

Τρεῖς ἄγουσι Δελφοὶ ἐννεατηρίδας κατὰ τὸ ἑξῆς, ὧν τὴν μὲν, Σεπτήριον καλοῦσι, τὴν δ' Ἡρωΐδα, τὴν δὲ Χαρίλαν. τὸ μὲν οὖν Σεπτήριον ἔοικε μίμημα τῆς πρὸς τὸν Πύθωνα τοῦ θεοῦ μάχης εἶναι, καὶ τῆς μετὰ τὴν μάχην ἐπὶ τὰ Τέμπη φυγῆς καὶ ἐκδιώξεως. οἱ μὲν γὰρ φυ-

φυγεῖν ἐπὶ τῷ φόνῳ φασὶ χρῄζοντα καθαρσίων, οἱ δὲ τῷ Πύθωνι τετρωμένῳ καὶ φεύγοντι, κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν νῦν ἱερὰν καλοῦμεν, ἐπακολουθεῖν, καὶ μικρὸν ἀπολειφθῆναι τῆς τελευτῆς. Κατέλαβε γὰρ αὐτὸν ἐκ τοῦ τραύματος ἄρτι τεθνηκότα, κεκηδευμένον ὑπὸ τοῦ παιδὸς ᾧ ὄνομα ἦν Αἴξ, ὡς λέγουσι. τὸ μὲν οὖν Σεπτήριον, τούτων ἢ τοιούτων τινῶν ἀπομίμησίς ἐστιν ἑτέρων. τῆς δὲ Ἡρωΐδος τὰ πλεῖστα μυθικὸν ἔχει λόγον, ὃν ἴσασιν αἱ Θυιάδες, ἐκ δὲ τῶν δρωμένων φανερῶς Σεμέλης ἄν τις ἀναγωγὴν εἰκάσειε. περὶ δὲ τῆς Χαρίλλης τοιαῦτά τινα μυθολογοῦσι, &c.

In Dialogo ſuo de Oraculorum defectu: *Enimverò ea, inquit, quæ ad hoc Oraculum pertinent, quibus hæc civitas ad Tempe uſque progreſſa, omnes ultra Pylas modò Græcos initiavit. Nam & tabernaculum quod in area excitatur nono quoquo anno, non eſt latebroſum draconis cubile, ſed tyrannicæ aut regiæ arcis ſimulachrum: & tacita in tabernaculum per Doloniam, ut vocant, irruptio, mox pueri patrimi ac matrimi cum ardentibus thedis inductio, & tabernaculi ſuccenſio, everſioque menſæ, & celerrima nunquam retro reſpicientium & per fani fores ſe proripientium fuga, poſtremò pueri errores & ſervitus, ejuſque ad Tempe expiatio, magni cujusdam ſceleris & facinoris ſuſpicione non carent*, &c.

Τούτοις (ἔφη) τοῖς περὶ τὸ χρηστήριον, οἷς ἄρτι τοὺς ἔξω Πυλῶν πάντας Ἕλληνας ἡ πόλις κατοργιάζουσα μέχρι Τεμπῶν ἐλήλακεν, ἥ τε γὰρ ἱσταμένη καλιὰς ἐνταῦθα περὶ τὴν ἅλω δι' ἐννέα ἐτῶν, οὐ φωλεώδης τοῦ δράκοντος χειά, ἀλλὰ μίμημα τυραννικῆς ἢ βασιλικῆς ἐστιν οἰκήσεως· ἥ τε μετὰ σιγῆς ἐπ' αὐτὴν διὰ τῆς ὀνομαζομένης Δωλωνείας ἔφοδος, μὴ αἰόλα δὲ τὸν ἀμφιθαλῆ κόρον ἡμμέναις δᾳσὶν ἄγουσι, καὶ προσβάλλοντες τὸ πῦρ τῇ καλιάδι, καὶ τὴν τράπεζαν ἀνατρέψαντες ἀνεπιστρεπτὶ φεύγουσι διὰ τῶν θυρῶν τοῦ ἱεροῦ· καὶ τελευταῖον αἵ τε πλάναι καὶ ἡ λατρεία τοῦ παιδὸς, οἵ τε γινόμενοι περὶ τὰ Τέμπη καθαρμοὶ, μεγάλου τινὸς ἄγους καὶ τολμήματος ὑποψίαν ἔχουσι.

Ac paulò inferiùs : *Quum iſta Cleombrotus diſſeruiſſet, Heracleon, Nemo hîc, inquit, ſuperſtes adeſt* ex profanis nec initiatis, &c. Græca, quæ uti ubique, ita hic majorem emphaſin habent, ſonant:

Ταῦτα τοῦ Κλεομβρότου διελθόντος, ὁ Ἡρακλέων, οὐδεὶς μὲν (ἔφη) τῶν βεβήλων καὶ ἀμυήτων καὶ περὶ θεῶν δόξας ἀσυγκράτους ἡμῖν ἐχόντων πάρεστιν.

Collocutores hi, quod notandum, à Plutarcho ponuntur conſediſſe ad Templum Delphicum, atque inter ſeſe ibi de Oraculorum auctoribus eorumque defectu diſſeruiſſe. Quæ ex hiſce videmus eſt, omnes circumjacentes populos myſteriis Delphicis fuiſſe initiatos, ac per id ipſorum conſcientias Antiſtitibus Delphicis fuiſſe obſtrictas : ita ut Arcana hujus Oraculi, ſi quæ eſſent præter myſteria, quorum Epoptæ erant, minimè ipſis licuerit aliis enuntiare. Quod maxime è re erat horum Prophetarum atque Antiſtitum. cui adde, (ut jam ſuperius notatum eſt) quod & incolæ & eorum circumjacentes vicini, inde vitam lucroſam agerent ac jucundam. Dum igitur ſic duplici modo hiſce Antiſtitibus obſtricti eſſent : nullum periculum erat, ipſos aliquid horum propalaturos : aut ſi quis ita impius inveniretur, omni vi ac conatu ipſum ut Nefarium & Atheum perſequebantur : diriſque devovebant. Neque fides ulla talibus devotis ac ſacris, omninoque, communi opinione, ſceleſtis atque Atheis, quibuſque nihil Sacroſancti haberetur; quique adeo omni vi ac conatu eſſent exterminandi ſummiſque ſuppliciis plectendi, à ſuperſtitioſa multitudine, habebatur. Ita ut ab omni parte ſic ſatis ſecuri eſſent præſtigiarum atque impoſturarum harum auctores & actores. Hoc quoque initiationis prætextu, removebant omnes Epicureos, taleſque alios homines, à quibus ſibi cum ratione metuere debebant, ne, (præſertim ſi alicujus auctoritatis atque exiſtimationis inter alios eſſent) detegerent ipſorum artes ac frau-

fraudes; eaſque ita aliis in ipſorum dedecus ac damnum divulgarent.

Hujuſmodi inventa quoque belle imitatus fuerat Alexander ille Pſeudomantis; de quo plura ſuperius ex Luciano adduximus: qui Lucianus & hæc de ipſo narrat: Τελετήν τε γάρ τινα συνίσταται, καὶ δᾳδουχίας, καὶ ἱεροφαντίας, τριῶν ἑξῆς ἀεὶ τελουμένων ἡμερῶν. καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ, πρόῤῥησις ἦν ὥσπερ Ἀθήνησι, τοιαύτη. εἴ τις ἄθεος ἢ χριστιανὸς, ἢ ἐπικούρειος ἥκει κατάσκοπος τῶν ὀργίων, φευγέτω, οἱ δὲ πιστεύοντες τῷ θεῷ, τελείσθωσαν τύχῃ τῇ ἀγαθῇ. εἶτ' εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἐξέλασις ἐγίνετο. καὶ ὁ μὲν ἡγεῖτο λέγων, ἔξω χριστιανούς. τὸ δὲ πλῆθος ἅπαν ἐπεφθέγγετο, ἔξω ἐπικουρείους.

Nam & initiationes quaſdam inſtituerat, tædarum per manus tradendarum geſtationes, & ſacrorum cæremonias, quæ quidem tribus ex ordine diebus continenter peragerentur. Ac primò quidem die Athenienſium ritu, denuntiatio fiebat hujuſmodi. Si quis impius, aut Chriſtianus, aut Epicureus Myſteriorum explorator acceſſit, diſcedat. Sed qui Deo credunt, fæliciter initientur. Sub hæc protinus exigebantur, illo præeunte ac dicente, Foras pellantur Chriſtiani. Tum multitudo acclamabat univerſa, Foras pellantur Epicurei, &c.

Neque immerito eos abigebat; hi enim ipſi maximè inſidiabantur, ac fraudes ipſius detegere cunctis hominibus ſatagebant, uti patet ex ſequentibus: Ἐπεὶ δὲ πολλοὶ τῶν νοῦν ἐχόντων, ὥσπερ ἐκ μέθης βαθείας ἀναφέροντες, συνίσταντο ἐπ' αὐτὸν, καὶ μάλιστα ὅσοι Ἐπικούρου ἑταῖροι ἦσαν, καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐπεφώρατο ἠρέμα ἡ πᾶσα μαγγανεία, καὶ συσκευὴ τοῦ δράματος, ἐκφέρει φόβητρόν τι ἐπ' αὐτοὺς, λέγων, ἀθέων ἐμπεπλῆσθαι, καὶ χριστιανῶν τὸν Πόντον, οἳ περὶ αὐτοῦ τολμῶσι τὰ κάκιστα βλασφημεῖν. οὓς ἐκέλευε λίθοις ἐλαύνειν, εἴγε ἐθέλουσιν ἵλεω ἔχειν τὸν θεόν.

Verum

Verum ubi jam plerique prudentes homines velut ex alta ebrietate emergentes, in ipſum conſpiraſſent, maxime Epicuri ſectatores: & in urbibus omnis præſtigiatura, fictusque fabulæ apparatus deprehenderetur, quendam ipſis terrorem incutere voluit, dicens impiis & Chriſtianis impleri Pontum: à quibus audacter maledictis peſſimis impeteretur. Quos juſſit lapidibus expellerent, ſi Deum habere propitium vellent.

Sic & Juliani tempore fictitius ille Apollo Daphnæus (interrogatus de cauſa ſilentii) reſpondebat, *ſe nulla poſſe dare Oracula propter mortuos* (inter quos erat Babylas Martyr) *circa eum locum ſepultos.* Scilicet Chriſtiani, quibus repleta erat Antiochia, aliique ejuſdem religionis aliunde advenientes, viſitabant quotidie ſepulchra Martyrum, atque inprimis quidem Babylæ. Sub quo prætextu, dum loca illa ita frequentarent, cum ſubreperent etiam huic Oraculo, oculiſque emiſſitiis omnia perluſtrarent, ut ſic detegerent impoſturas ac præſtigias ibi exercitas, neque id ferrent ea tempora, ut vi expellere eos inde poſſent Antiſtites; illi ſub prætextu à mortuis purgandi locum Dîs ſacratum, cum Babyla aliiſque, Chriſtianos inde removere nitebantur.

Nihil enim magis aut citius detegere valebat Antiſtitum ejuſmodi impoſturas, quam continuus concurſus publicæque Panegyres, ob ludos aut feſta publica ibi celebranda: ſi quarumcunque ſectarum Philoſophis, eorumve ſequacibus ad illa pateret acceſſus. Atque hinc eſt proculdubio, quod Oraculum Jovis Olympii, quod Herodoti tempore adhuc reſponſa reddebat, Strabonis tempore, ac forſan diu admodum, ante ipſius ætatem, altum teneret ſilentium.

Si vero & ulterius conſideremus veras ac genuinas cauſas, cur tandem in totum deſierint cuncta ubique terrarum Oracula, inveniemus, puto, eas fuiſſe haſce ſequentes. 1. Mendacia

dacia eorum frequentia; ac nulli, aut contrarii planè, prædictis eventus. 2. Corrupti pecuniâ aliiſque Antiſtites, eorumque impoſturæ ac ſcelera, ex talibus cauſis commiſſa manifeſtata. 3. Fraudes ac fallaciæ, arteſque per Antra, Machinas & cætera præſtigiarum inſtrumenta perpetrata, tandemque à Conſultoribus aliiſve detecta. 4. Adulteria quandoque & ejuſmodi plura crimina horrenda, quibus ſub prætextu Religionis ac pietatis, illudebant ſuperſtitioſis fœminis eorumque credulis maritis, à Prophetis Antiſtitibuſque perpetrata. Cujus exemplum dedimus in Tyranno Saturni Sacerdote: ac cujuſmodi eſt quod narrat lib. 18. Antiquitatum Judaicarum Fl. Joſephus. 5. Philoſophi, Peripatetici ſcilicet & Cynici aliique; atque inprimis Epicurei: qui omnem movebant quandoque lapidem ut hoſce impoſtores pudefacerent. 6. Chriſtiani, eorumque religio quocunque terrarum ſe diffundens. Qui homines, pio Zelo contra Idololatriam, non tantum, ubi poterant, Templa tam fatidica quam cætera demoliebantur: verum & cuncta Ethnicorum Myſteria detegebant, atque inde propalabant; Irriſuiqne & ludibrio communi mundo exponebant; atque ea de cauſa omnia adyta explorabant, ac ſi quid obſcura iſta templorum Oraculorumque operta occultarent, curatius in lucem palam protrahebant. Et hæc quidem præcipua cauſa fuit, atque ea ob quam in æternam ruinam interitumque paulatim delapſa ſint.

Hiſce 7. addi poſſent Jocularia illa ac verè ridenda, atque etiam alias frivola admodum, reſponſa nonnumquam per Prophetas Conſultoribus data; ſi modo omnia illa, quæ ejuſmodi naturæ proferuntur reverâ data ſint (nam plurima talia fuiſſe conficta partim ex præcedentibus clarum eſt, partim ex aliis facillimè oſtendi poſſet) inter quæ merito ponitur id quod affert Athenæus lib. 5. Nempe, *cum aliquis interrogaſſet: Quo pacto dives fiam, ô Jovis ac Latonæ fili? Oraculum*

culum ludificans reſpondit : Si quod inter Sicyonem & Corinthum eſt poſſideas.

Adde huic & illud, quod ſecundum alios, Ægienſibus, ſecundum alios iterum, Megarenſibus redditum fuit, uti volunt. Suidas, in ὑμεῖς, de eo ita loquitur:

> Ὑμεῖς ὦ Μεγαρεῖς, οὔτε τρίτοι, οὔτε τέταρτοι.

Χρησμοῦ κομμάτιόν ἐστι παροιμιαζόμενον οὕτως.

> Ἵππον Θεσσαλικὴν, Λακεδαιμονίην τε γυναῖκα·
> Ἄνδρας δ' οἳ πίνουσιν ὕδωρ καλῆς Ἀρεθούσης·
> Ἀλλ' ἔτι, καὶ τῶν εἰσιν ἀμείνονες, οἵτε μεσιγὺ
> Τίρυνθος ναίουσι καὶ Ἀρκαδίης πολυμήλου·
> Ἀργεῖοι λινοθώρηκες κέντρα πολέμοιο.
> Ὑμεῖς δ' Αἰγινέες οὔτε τρίτοι, οὔτε τέταρτοι,
> Οὔτε δυωδέκατοι, οὔτ' ἐν λόγῳ, οὔτ' ἐν ἀριθμῷ.

Ἱστορεῖ δὲ Μνασέας, ὅτι Αἰγιεῖς οἱ ἐν Ἀχαΐᾳ καταναυμαχήσαντες Αἰτωλοὺς, καὶ λαβόντες πεντηκόντορον αὐτῶν δεκάτην Πυθοῖ ἀναθέντες, ἠρώτων τίνες εἶεν κρείττους τῶν Ἑλλήνων. ἡ δὲ Πυθία, ἔχρησεν αὐτοῖς τὰ προκείμενα. καὶ Ἴων δὲ Αἰγιεῦσι δοθῆναι τὸν χρησμὸν ἱστορεῖ. τινὲς δὲ οἴονται τοῖς Μεγαρεῦσιν εἰρῆσθαι αὐτὸν, καὶ προφέρονται, Ὑμεῖς δ' ὦ Μεγαρεῖς, οὔτε τρίτοι, οὔτε τέταρτοι. ὡς καὶ Καλλίμαχος ἐν τοῖς ἐπιγραμματίοις, Τῆς δὲ παλαίνης Νύμφης ὡς Μεγαρέων, οὐ λόγος οὐδ' ἀριθμός.

Vos ô Megarenſes neque tertii neque quarti, fruſtulum eſt Oraculi quod ceſſit in proverbium, hoc modo:

> *Equam Theſſalicam, & fœminam Lacedæmonienſem,*
> *Viros qui bibunt aquam formoſæ Arethuſæ:*
> *Sed iſtis etiam adhuc meliores ſunt, qui meditullium*
> *Tirynthis habitant & Arcadiæ ovibus abundantis*
> *Argivi lineis induti thoracibus, . . . ſtimuli belli.*

Vos

Vos verero Æginetæ neque tertii, neque quarti,
Neque duodocimi, neque in ulla ratione aut numero.

Narrat Mnaſeas, Æginetas, qui in Achaia habitant, quum navali prælio deviciſſent Ætolos, ac navem quinque remorum cœpiſsent, decimas obtuliſſe Pythoni, atque interrogaſſe, quinam optimi eſſent Græcorum; At Pythia ipſis reſpondebat ea quæ modo allata ſunt. Etiam Ion narrat Æginetis datum fuiſſe hoc Oraculum. Nonnulli tamen exiſtimant Megarenſibus pronuntiatum, ac proferunt:

Vos vero, ô Megarenſes, neque tertii, neque quarti.
Ut etiam Callimachus in Epigrammatibus ſuis;
—— Miſeræ vero
Nymphæ, veluti Megarenſium, neque ratio [ulla] neque numerus.

At Scholiaſtes Theocriti id Megarenſibus non ſolum attribuit, ſed & auctius (cum Ttetze) producit, præmittendo verſum ſequentem:

Γαίης μὲν πάσης τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἄμεινον.

Poſt quem tum verſus ἵπποι Θρηΐκιαι, &c. ſequuntur, quod narrat ex auctoritate Diniæ ſcriptoris: cui adſtipulantur & Callimachus (uti ex Suida vidimus) & Theocritus in Idyllio 14.

Ἄμμες δ' οὔτε λόγω τινὸς ἄξιοι, οὔτ' ἀριθμητοὶ
Δύστανοι Μεγαρῆες, ἀτιμοτάτῃ ἐνὶ μοίρᾳ.

Plutarchus vero, (Sympoſiacorum Problematum libro v.) quibus horum amborum hæc adſcribenda eſſent, dubitare videtur; dum ita loquitur: Τῶν δὲ Δημοκελλείων (ἔφη) εἰδώλων,

λων, ὥσπερ Ἀιγιέων ἢ Μεγαρέων, ἀριθμὸς οὐδεὶς οὐδὲ λόγος. *Non ullo magis (inquit) Democriti imagines ſive ſpectra habenda ſunt in numero aut ratione; quam Æginetæ aut Megarenſes.* Niſi quis velit Plutarchum per hæc verba illud adagium, vel fabulam unde adagium traxit originem ſuam, ambobus attribuiſſe. Quod adhuc longe magis fabulæ fidem elevat.

Porrò, idem fatum fuit hujus Oraculi cum illo de *Puero Hebræo*, (de quo in ſecunda mea Diſſertatione) cunctis id aliter quam alii legentibus. Ubi enim verbi gratia, Euſebius habet οὐδας, Scholiaſtes Theocriti, ut & alii, habent Ἄργος. Ubi Euſebius Θρηΐκιαι, Tzetzes Θεσσαλικαί. Athenæus & alii: Ἵππον Θεσσαλικήν: atque eodem, modo ferè differunt in cæteris. Verum, dicat forſan aliquis, ergo nec majoris mihi ponderis erit; utpote æque quam iſtud ab aliquo confictum. Nil repugno. Sive enim hujuſmodi jocularia Oracula fuerint data per Antiſtites, ſive non data, res eodem recidit: Oracula ſcilicet per talia quam maximè facta fuiſſe ſuſpecta.

Si autem revera data ſunt, per talia occaſionem dabant hominibus Philoſophis, ipſis irridendi. Unde exemplum non inelegans habemus apud Philoſtratum lib. I. de vitis Sophiſtarum, in Polemone: Ἥκων δὲ εἰς τὸ Πέργαμον, ὅτε δὴ τὰ ἄρθρα ἐνόσει, κατέδαρθε μὲν ἐν τῷ ἱερῷ ἐπιστάντος δὲ αὐτῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ προσειπόντος ἀπέχεσθαι ψυχροῦ ποτοῦ ὁ Πολέμων, Βέλτιστε, εἰπεῖν, εἰ δὲ βοῦν ἐθεράπευες.

Et profectus Pergamum, cum articulari morbo ægrotaret, obdormiit in Templo [Æſculapii.] cum autem Æſculapius ei appareret atque admoneret, ut à frigido potu abſtineret; Optime, [Deorum ſcilicet] Polemo, inquit, quid ſi bovem curares?

Cum autem & *Oracula* [μαντεῖα] & *Bacides*, & reliqui gene-

generis *Prophetæ* atque *Harioli* , *Augures* , *Haruſpices*, *Somniorum interpretes* , eorumque fallaciæ , ſapientioribus tam benè eſſent perſpectæ; non verebantur eos Comici, cum maximo ſpectatorum riſu , traducere in theatris ſuis. Cujus rei non unum exſtat exemplum apud Ariſtophanem. Cujusque illa quæ habet in εἰρήνῃ, ut heic apponantur Lectori, non ingrata fore mihi confido. Sunt autem ſequentia:

θε. Ταυτὶ δέδραται. τίθεσο τὼ μηρὼ λαβών.
Ἐγὼ δ' ἐπὶ σπλάγχν' εἶμι καὶ θυλήματα.
τρ. Ἐμοὶ μελήσει ταῦτά γ'. ἀλλ' ἥκειν ἐχρῆν.
θε. Ἰδοὺ πάρειμι, μῶν ἐπισχεῖν σοι δοκῶ;
τρ. Ὄπτα καλῶς νυν ταῦτα. καὶ γὰρ οὑτοσὶ
Προσέρχεται δάφνῃ τις ἐστεφανωμένος.
Τίς ἄρα πότ' ἐστίν; θε. ὡς ἀλαζὼν φαίνεται.
Μάντις τίς ἐστιν. τρ. οὐ μὰ Δί. ἀλλ' Ἱεροκλέης.
θε. Αὗτός γε πȣ 'σθ' ὁ χρησμολόγος ȣ̓ 'ξ ὠρεȣ.
Τί ποτ' ἄρα λέξει; τρ. δῆλος ἐσθ' οὗτός γ' ὅτι
Ἐναντιώσεταί τι ταῖς διαλλαγαῖς.
θε. Οὐκ ἀλλὰ κατὰ τὴν κνίσαν εἰσελήλυθεν.
τρ. Μὴ νυν ὁρᾶν δοκῶμεν αὐτόν. θε. εὖ λέγεις.
ιε. Τίς ἡ θυσία ποθ' αὑτηί; καὶ τῷ θεῶν;
τρ. Ὄπτα σὺ σιγῇ, κἄπαγ' ἀπὸ τῆς ὀσφύος.
ιε. Ὅτῳ δὲ θύετ' οὐ φράζεθ'; τρ. ἡ κέρκος ποιεῖ
Καλῶς. θε. καλῶς δῆτ' ὦ πότνι' εἰρήνη φίλη.
ιε. Ἄγε νυν ἀπάρχου. κᾆτα δὸς τὰ πράγματα.
τρ. Ὀπτᾶν ἄμεινον πρῶτον. ιε. ἀλλὰ ταυταγὶ
Ἤδη 'στὶν ὀπτά. τρ. πολλὰ πράττεις ὅστις εἶ.
Κατάτεμνε. ποῦ τράπεζα; τὴν σπονδὴν φέρε.
ιε. Ἡ γλῶττα χωρὶς τέμνεται. τρ. μεμνήμεθα.
ιε. Ἀλλ' οἶσθ' ὃ δρᾶσον; θε. ἢν φράσῃς. τρ. μὴ διαλέγου
Νῷν μηδέν. εἰρήνῃ γὰρ ἱερὰ θύομεν.

ἱε. Ὦ μέλεοι θνητοὶ καὶ νήπιοι. τρ. ἐς κεφαλὴν σοι.
ἱε. Οἵτινες ἀφραδίῃσι θεῶν νόον οὐκ ἀΐοντες
Συνθήκας πεποίησθ' ἄνδρες χαροποῖσι πιθήκοις.
θε. Αἰβοῖ αἰβοῖ τρ. τί γελᾷς. θε. ἥσθην χαροποῖσι πιθήκοις.
ἱε. Καὶ κέπφοι τρήρωνες, ἀλωπεκιδεῦσι πίπειθε.
Ὧν δόλιαι ψυχαί, δόλιαι φρένες. τρ. εἴθε σου εἶναι
Ὤφελεν ὦ 'λαζὼν οὑτωσὶ θερμὸς ὁ πλεύμων.
ἱε. Εἰ γὰρ μὴ νύμφαι γε θεαὶ Βάκιν ἐξαπάτασκον
Μηδὲ Βάκις θνητούς, μήδ' αὖ νύμφαι Βάκιν αὐτόν,
τρ. Ἐξώλης ἀπόλοι' εἰ μὴ παύσαιο βακίζων.
ἱε. Οὔπω θέσφατον ἦν εἰρήνης δέσμ' ἀναλῦσαι·
Ἀλλὰ τόδε πρῶτον. τρ. τοῖς ἅλσίγε παστέα ταυτί.
ἱε. Οὐ γάρ πω τοῦτ' ἐστὶ φίλον μακάρεσσι θεοῖσιν
Φυλόπιδος λῆξαι, πρίν κεν λύκος οἶν ὑμεναιοῖ.
Ὡς ἡ σφονδύλη φεύγουσα πονηρότατον βδεῖ·
Χ' ἡ κώδων ἀκαλανθὶς ἐπειγομένη τυφλὰ τίκτει.
Τουτάκις οὔπω χρῆν τὴν εἰρήνην πεποιῆσθαι.
τρ. Ἀλλὰ τί χρῆν ἡμᾶς; οὐ παύσασθαι πολεμοῦντας;
Ἢ διακαυνιάσαι, πότεροι κλαυσούμεθα μείζω;
Ἐξὸν σπεισαμένοις κοινῇ, τῆς Ἑλλάδος ἄρχειν.
ἱε. Οὔποτε ποιήσεις τὸν καρκίνον ὀρθὰ βαδίζειν.
τρ. Οὔποτε δειπνήσεις ἔπι τοῦ λοιποῦ γ' ἐν πρυτανείῳ
Οὐδ' ἐπὶ τῷ πραχθέντι ποιήσεις ὕστερον οὐδέν.
ἱε. Οὐδέποτ' ἂν θείης λεῖον τὸν τραχὺν ἐχῖνον.
τρ. Ἆρα φενακίζων πότ' Ἀθηναίους ἔπι παύσει;
ἱε. Ποῖον γὰρ κατὰ χρησμὸν ἐκαύσατε μῆρα θεοῖσιν;
τρ. Ὥσπερ κάλλιστον δή που πεποίηκεν Ὅμηρος.
Ὃς οἱ μὲν νέφος ἐχθρὸν ἀπωσάμενοι πολέμοιο.
Εἰρήνην εἵλοντο. καὶ ἱδρύσανθ' ἱερείῳ.
Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ μῆρ' ἐκάη, καὶ σπλάγχν' ἐπάσαντο,
Ἔσπενδον δεπάεσσιν. ἐγὼ δ' ὁδὸν ἡγεμόνευον.
Χρησμολόγῳ δ' οὐδεὶς ἐδίδου κώθωνα φαεινόν.

ἱε. Οὐ

ἱε. Οὐ μετέχω τούτων. οὐ γὰρ ταῦτ' εἶπε Σίβυλλα.
τρ. Ἀλλ' ὁ σοφός τοι νὴ Δί' Ὅμηρος, δεξιὸν εἶπεν.
Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος,
Ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος.
ἱε. Φράζεο δή. μή πώς σε δόλῳ φρένας ἐξαπατήσας
Ἰκτῖνος μάρψῃ. τρ. τουτὶ μέντοι σὺ φυλάττου.
Ὡς οὗτος φοβερὸς τοῖς σπλάγχνοις ἐστὶν ὁ χρησμός.
Ἔγχει δὴ σπονδήν. καὶ τῶν σπλάγχνων φέρε δευρί.
ἱε. Ἀλλ' εἰ ταῦτα δοκεῖ, κἀγὼ 'μαυτῷ βαλανεύσω.
τρ. Σπονδή. σπονδή.
ἱε. Ἔγχει δὴ κἀμοί, καὶ σπλάγχνων μοῖραν ὄρεξον.
τρ. Ἀλλ' οὔπω τοῦτ' ἐστὶ φίλον μακάρεσσι θεοῖσιν.
Ἀλλὰ τόδε πρότερον σπένδειν ἡμᾶς. σὲ δ' ἀπελθεῖν.
Ὦ πότνι' εἰρήνη, παραμένον τὸν βίον ἡμῖν.
ἱε. Πρόσφερε τὴν γλῶτταν. τρ. σὺ δὲ τὴν σαυτοῦ γ' ἀπένεγκε.
ἱε. Σπονδή. τρ. καὶ ταυτὶ μετὰ τῆς σπονδῆς λαβὲ θᾶττον.
ἱε. Οὐδεὶς δώσει μοι τῶν σπλάγχνων; τρ. οὐ γὰρ οἷόν τε
Ἡμῖν πρὶν διδόναι πρὶν κεν λύκος οἶν ὑμεναιοῖ.
ἱε. Ναὶ πρὸς τῶν γονάτων. τρ. ἄλλως ὦ τᾶν ἱκετεύεις.
Οὐ γὰρ ποιήσεις λεῖον τὸν τραχὺν ἐχῖνον.
Ἄγε δὴ θεαταὶ δεῦρο συσπλαγχνεύετε,
Μετὰ νῷν. ἱε. τί δ' ἔγωγε; τρ. τὴν Σίβυλλαν ἔσθιε.
ἱε. Οὔτοι μὰ τὴν γῆν ταῦτα κατέδεσθον μόνω.
Ἀλλ' ἁρπάσομαι σφῷν αὐτά. κεῖται δ' ἐν μέσῳ.
τρ. Παῖε, παῖε τὸν βάκιν. ἱε. μαρτύρομαι
τρ. Κἀγώγ' ὅτι τένθης εἶ κἀλαζὼν ἀνήρ.
Παῖ' αὐτὸν ἐπέχων τῷ ξύλῳ τὸν ἀλαζόνα.
θε. Σὺ μὲν οὖν. ἐγὼ δὲ τουτονὶ τῶν κῳδίων
Ἃ λάμβαν' αὐτὸς ἐξαπατῶν ἐκβολβιῶ.
Οὐκ καταβαλεῖς τὰ κῴδι' ὦ θυηπόλε;
ἱε. Ἤκουσας ὁ κόραξ οἷος ἦλθ' ἐξ ὠρεοῦ;
θε. Οὐκ ἀποπετήσει θᾶττον εἰς ἐλύμνιον.

Fa.] *Hæc*

Fa.] *Hæc ſunt peracta : crura jam curans cape:*
Nam viſo ad exta, diiſque polluctum paro.
Tr.] *Curabitur : ſed ventum opportuit ſtatim.*
Fa.] *Mox venio & adſum : num ſtrigans videor tibi?*
Tr.] *Nunc illa rite aſſare cures. neſcio*
Quis iſte lauro qui coronatus venit.
Quis ille tandem eſt? Fa.] *quam videtur arrogans!*
Vatum puto eſſe. Tr.] *Non is eſt, ſed Hierocles.*
Fa.] *Sortilegus ille forſan eſt ex Oreo :*
Quid volt ſibi ergo? Tr.] *apparet infeſtum bonis*
Sentire contra ſancta pacis fœdera.
Fa.] *Minime: ſed illum nidor iſte perculit.*
Tr.] *Fingamus hunc nos non videre. Fa.*] *Rectè ais.*
Hi.] *Quæ ſacra ſunt hæc? cui Deo ſit victima?*
Tr.] *Tu tacitus aſſans dimove à luſtralibus.*
Hi.] *Dicturin' eſtis cui literis? Tr.*] *En, bene eſt,*
De pene. Fa.] *Amica diva Pax multum bene!*
Hi.] *Nunc ergo polluce, atque proſicias dato.*
Tr.] *Inſtare præſtat arſui prius. Hi.*] *Sed hæc*
Satis aſſa. Fr.] *multa, quiſquis es, ſatagis nimis.*
Age proſecato. Ubi ara? Libamenta fer.
Hi.] *Linguam ſeorſim incidite. Tr.*] *memores mones.*
Hi.] *Scin quid tu agas? Fa.*] *Si dixeris. Tr.*] *Verbum cave*
Faxis modo unum : ſacra nam Paci damus.
Hi.] *O miſeros ſtultoſque homines. Tr.*] *hoc deprecor in te.*
Hi.] *Qui Divôm ignari mentis (ſocordia tanta eſt)*
Terrificis cum ſimiolis ſic fœdus initis.
Fa.] *Papæ! Tr.*] *Quid rides? Fa.*] *de ſimiolis metuendis.*
Hi.] *Volpibus atque leve voltis confidere mergi.*
Mens animi quibus alta dolis pectuſque. Tr.] *Utinam tu*

Tam

Tam caldo pulmone ſuas jactator inanis.

Hi.] *Namque Bacin Nymphæ niſi decepere docentes,*
Nec Bacis ipſe homines, ſi nec Nymphæ Bacin ipſum.

Tr.] *Dii te eradicent, niſi deſinis uſque Baciſſans.*

Hi.] *Nondum erat in fatis diſſolvi vincula Pacis,*
Hoc tamen inprimis. Tr.] *decet hæc ſale ſpargere primùm.*

Hi.] *Nondum etiam ut fiat bellorum miſſio amicum eſt*
Diis ſuperis: prius ante lupo quam nupſerit agna.
Ut malè olet fugiens & viſſit putida blatta,
Ut generat cæcos properans arguta acalanthis [*canis:*]
Tempora ſic nondum Pacis matura fuerunt.

Tr.] *Quid faceremus enim, non finem imponere bellis?*
An ſortiri utri noſtrum graviora dolerent?
Imperium in Græcos fœdus cum ſpondeat iſtud?

Hi.] *At nunquam rectâ efficies incedere cancrum.*

Tr.] *Non te poſtidea victus manet in Prytanéo:*
Nec facies poſthac, Bello quæ ſtante ſolebas.

Hi.] *Non facies unquam ut levis ſiet aſper echinus.*

Hi.] *Quo freti Oraclo, divorum incenditis aras?*

Tr.] *Quod vates faciens pulchré reſpondit Homerus:*
Sic inimica illi bellorum nube fugata
Pacem acceperunt, & ſuppoſuere bidenti:
Ac tandem toſtis ſtrebulis, extiſque comeſis,
Libarunt pateras læti, præeunte viam me:
Sed nullum vati memini præbere culignam.

Hi.] *Hæc ego non capio, nec enim eſt effata Sibylla.*

Tr.] *Ac ſapiens quondam ritè hoc prædixit Homerus:*
Exſors ille domus, pauperque extorris & exlex
Quem bellum civile juvat crudele, nefandum.

Hi.] *Aſpice ſis ne quid per fraudem frauſus in extis*

Subripiat milvus. Tr.] quin hæc tua cautio ſola eſt:
Nempe iſtuc metuunt Oraclum viſcera. Verum
Infunde hic libamen, & extà hic providus infer.
Hi.] *Si placet hoc vobis, mihi ero meus ipſe miniſter.*
Tr.] *Liba, liba.*
Hi.] *Funde etiam nobis, extorum & porrice partem.*
Tr.] *At nondum ſuperis placet immortalibus iſtuc;*
Sed libare prius nos expedit: ipſe faceſſe.
O Dea Pax tecum da poſſe extendere vitam.
Hi.] *Cedo ſis linguam. Tr.] Ipſe tuam refer atque remitte.*
Hi.] *Libamen. Tr.] Sed & hæc citò cum libamine ſuone.*
Hi.] *Nemone exta mihi? Tr.] Nulla id ratione queamus,*
Ante lupus quam connubio ſibi junxerit agnam.
Hi.] *At ſuplex oro. Tr.] Fruſtra oras ſupplice voce:*
Non facias etenim ut levis ſiet aſper echinus.
Agite ergo qui ſpectatis huc adeſte vos,
Unà exta edemus. Hi.] Nil ne ego? Tr.] Sibyllam ut lubet.
Hi.] *Haud, Ecere, iſta ſoli edetis in ſimul:*
Sed rapiam & ipſe; quippe quæ in medio jacent.
Tr.] *Feri, feri Bacin. Hi.] Hominum teſtor fidem.*
Tr.] *At ego quod es lurco atque vanus arrogans.*
Fuſte arrogantem reprimens iſtum feri.
Fa.] *Potes quidem iſtuc: aſt ego hunc quas accipit*
Deceptor ille ebulbitabo pellibus.
Pelleſne haruſpex haſce admiſſurus es?
Hi.] *Audin' quis ille Corvus eſt ex Oreo?*
Fa.] *Non avolabit ocyus in Elyminium?*

An autem hoc ſequens Oraculum inter Jocularia ponendum ſit, an vero inter ea, quæ per Antiſtites pretio corruptos data fue-

fuerunt, ipſe judicet Lector. Sic autem Oenomaus apud Euſebium. Ἔπαθον δὲ καὶ οἱ Κνίδιοι τούτῳ προσεοικός, Ἁρπάγου ἐπ' αὐτοὺς στρατεύοντος. τὸν γὰρ Ἰσθμὸν τὸν αὐτόθι διακόπτειν ἐπιχειροῦντες, καὶ τὴν πόλιν νησοποιεῖν, τὰ μὲν πρῶτα τοῦ ἔργου εἴχοντο ἐπεὶ δ' αὐτοῖς [οὐκ, forſan & plura deſunt] ἀπήντα ἡ ἐργασία, ἀπαγορεύοντες ἤδη ἐχρῶντο. σὺ δὲ αὐτοῖς εἶπας, Ἰσθμὸν μὴ πυργοῦτε μηδ' ὀρύσσετε. Ζεὺς γάρ κ' ἔθηκε νῆσον, αἴκ' ἐβούλετο· καὶ οἱ βλάκες ἐπείσθησαν, καὶ ἀποτραπόμενοι παρέδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Ἁρπάγῳ. τὸ δὲ ῥᾳδιούργημα· ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἦν βέβαιος ἀποφυγὴ ὀρύξασι, τούτου μὲν ἔπαυσας. ὡς δὲ μὴ κελεύων ἔργου ἔχεσθαι, ἐπαγγέλῃ τὴν ἀποφυγήν. τούτῳ δὲ οὐ τὸ λῷον εἶναι μὴ ὀρύξασι προσετίθεις· ἀλλ' ὅτι οὐ δοκεῖ τῷ Διῒ νῆσον αὐτὴν εἶναι· ἐν μὲν οὖν τῇ ἀποτροπῇ, ἀμφότερα ἰσόρροπα· ἐν δὲ τῇ προτροπῇ, τὸ διαφεύξεσθαι προεῖχεν, ὃ δὴ ἀσφαλὲς ἦν τῷ Σοφιστῇ τὸ ἀνατρέπειν. οὕτως τὸ οὐδὲν εἰπών, ὧν ἕνεκα ἦσαν ἀφιγμένοι, ἀπέπεμψας οἰομένους ἀκηκοέναι τι. Quibus addit ipſe Euſebius: Ταῦτα δὲ ἡγοῦμαι τὸ ἀδρανὲς τῶν τε χρώντων, καὶ τῶν χρωμένων ἀπελέγχειν αὐτάρκως, καὶ ὅτι μηδὲν ἀληθῶς ἔνθεόν ἐστιν εὑρεῖν ἐν τοῖς δηλουμένοις.

Nec ſane diſſimilis Cnidiorum, Harpago adverſus eos movente, fortuna conditioque fuit. Iſthmum enim illum, qui tum inibi erat, tollere ac reſcindere, atque urbem inſulam efficere aggreſſi, ubi rem, fauſto licet initio, minus poſtea vidiſsent ex voto cedere, abjectis demum animis, Oraculum conſuluere. Tu vero ad eos, ISTHMUM NEU MUNITE, NEU SUFFODITE: JUPITER ENIM SI VOLUISSET, INSULAM FECISSET. *Tibi porro vecordes ac ſtolidi homines fidem habuere, ſeſeque Harpago, è ſuſcepto deterriti conſilio, dedidére. Iſtuc autem quam veteratoriè! Nam quod, ne ſuffoſſo quidem Iſthmo, certum eos receptum habituros videas, affectum opus inhibes: idemque ſimul, utpote nequaquam ejus inſtituendi auctor effugiendi ſpem oſtendis aliquam. Neque tamen ſi à ſuffodiendo abſtinuerint, lætiorem*

exitum polliceris. Hoc unum affers, Jovi Urbem Inſulam fieri non placere. Occurrebat nimirum, ſi dehortarere, parem in utramque partem reſponſi vim; ſin autem hortarere, expreſſam nimium conſecuturæ ſalutis ſignificationem futuram. Quare, dehortari modò, tutum imprimis ac ſecurum Sophiſtæ viſum eſt. Atque hunc in modum nihil prorſus ad ea reſpondens, quorum te ipſi cauſſâ convenerant, miſeros dimiſiſti, qui ſe tamen abſtuliſſe aliquid putabant.

Videmus igitur hujuſmodi præſtigiatorum nugas ſapientioribus deridiculo habitas publicéque quandoque fuiſſe exploſas. Id verò ſumma cum ratione fuiſſe factum nos ulterius docet Cicero, per plurima ac diverſimoda exempla, è quibus hæc ſequentia, à ſomniorum Interpretibus deſumpta, ſuffecerint.

Curſor ad Olympia proficiſci cogitans, viſus eſt in ſomniis curru quadrigarum vehi. Mane ad Conjectorem. At ille, Vinces, inquit, id enim celeritas ſignificat & vis equorum. Poſt idem ad Antiphontem. Is autem, Vincare, inquit, neceſſe eſt. An non intelligis quatuor ante te cucurriſſe? Ecce alius Curſor (atque horum ſomniorum, & talium plenus eſt Chryſippi liber, plenus Antipatri. Sed ad Curſorem redeo) ad Interpretem detulit, aquilam ſe in ſomnis viſum eſſe factum. At ille, Viciſti. Iſta enim avi volat nulla vehementiùs. Huic equidem Antipho, Tu verò inquit, te victum eſſe non vides? iſta enim avis inſectans alias, & agitans, ſemper ipſa poſtrema eſt. Parere quædam matrona cupiens, dubitans eſſet ne prægnans, viſa eſt in quiete obſignatam habere naturam, ad conjectorem retulit. Negavit eam, quoniam obſignata fuiſſet, concipere potuiſſe. At alter prægnantem eſſe dixit. Nam inane obſignari nihil ſolere.

Uti

Uti igitur in Somniis, in Auguriis, in Haruſpicinâ, in Sortibus, cæteriſque Divinationum generibus nihil præter fraudes ac præſtigias humanis locum habuit: ſic neque in Oraculis per verſus, aut nutus, aut ejuſmodi alia, in Templis Fatidicis, per Pythias, alioſve, Prophetas ſcilicet atque Antiſtites, editis.

CAPUT XVIII.

De libris Romanorum Sibyllinis: uti & qui qualeſque luſus per iſtos luderentur; donec tandem impoſturis illis per factiones in Republica detectis, ii plane evileſcerent, nec niſi dicis gratia (ut jam olim Auguria) conſulerentur: qui tandem Gentiliſmo nunc penitus in ruinam delapſo, per Stiliconem combuſti perierunt. De Oraculis cuique genti propriis ac quaſi domeſticis: quibus tandem de dente Aureo in puero Sileſiaco ſubjungitur hiſtoria; quâ huic primæ Diſſertationi finis imponitur.

QUod quum probe noſſent Romani rerum Domini, gensque illa togata, Oracula habebant ſibi propria: atque in illa plenum ſibi reſervabant Dominium: Carmina videlicet illa, quæ Sibyllina appellabant, ac pro talibus à communi plebe haberi volebant. Atque in eâ re ſanè faciebant id quod magnitudine & majeſtate Reipublicæ, atque Imperio eorum verè dignum erat. Optimè quippe libri iſti primis Reipublicæ temporibus (uti notum poſt) per Duumviros, poſtea per Decemviros, poſtremo vero per XV viros (numero horumvirorum paulatim ſic, imò & ulterius, manente tamen appellatione XV virum, increſcente) accuratiſſima ſub cuſto-

dia ſervabantur : neque aliter quam ex Senatus Conſulto (poſtea autem & Cæſarum juſſu) per hoſce XV viros, neque ullos alios præter eos ſub capitis pœna, inſpiciebantur : neque etiam aliter quam difficillimis Reipublicæ temporibus, caſibuſve maximi momenti, id ipſis à Senatu Imperatoribuſve injungebatur. Ac capitale erat aliquid de iis apud alios enuntiare, eorumve inſpectationem aliis hominibus permittere; quicquid ridiculè fingant ſuperſtitioſi librorum horum inter Chriſtianos patroni, de Virgilio, aliiſve ad illa Auguſti favore admiſſis; quum ne ipſi XV viri injuſſu Senatûs id facere auderent.

De uſu ipſorum (omiſſis aliis compluribus monumentis Hiſtoricis doctioribus ſatis notis) audiamus Dionyſii Halicarnaſſei verba ex libro 4. Roman. Antiquit. huc adducta. *Tarquinius verò Duumviros ex nobilium numero creavit, & duos publicos Miniſtros ipſis addidit, illiſque horum librorum cuſtodiam mandavit, quorum alterum, M. Atilium inquam, quod viſus fuiſset non bona fide ſe gerere, & ab altero publico miniſtro parricidii accuſatus fuiſset, in culeum inſutum, in mare projecit. Sed poſt Reges exactos, quum Reſpublica Oraculorum patrocinium ſuſcepiſſet, nobiliſſimis viris, quos eligebat, eorum cuſtodiam committebat: hi verò per totum vitæ tempus hoc munere funguntur, à militia & reliquis urbanis muniis liberi atque hæc publicè illis committit; ſine quibus non patitur quenquam Oracula inſpicere. Et ut rem paucis expediam, Romani nullam rem ſanctam ac ſacram æque diligenter atque Sibyllina Oracula cuſtodiunt. Ea autem conſulunt quoties Senatus id decernit, quum in Republica orta eſt ſeditio, aut in bello gravis aliqua & inſignis clades accepta, aut quum aliqua prodigia aut ſpectra (quæ ſæpè contigerunt) apparent, quæ magnum aliquod & cognitu difficile malum portendunt. Hi Oraculorum*

lorum libri uſque ad bellum Marſicum permanſerunt incolumes, conditi ſub terrâ, in templo Jovis Capitolini, in arca lapidea, à decemviris aſſervati. Sed poſt centeſimam & ſeptuageſimam Olympiadem, templo incenſo, ſive per inſidias aliquorum, ut nonnulli arbitrantur, ſive caſu fortuito, hi quoque cùm reliquis hujus Dei Donariis igne ſunt abſumpti. Oracula verò, quæ nunc extant, ex variis locis ſunt comportata, alia ex Italicis urbibus allata, alia ex Erythris Aſiaticis, ex Senatus Conſulto miſſis legatis, qui ipſorum exemplar deſcriberent, alia ex aliis urbibus, & à privatis hominibus tranſcripta, in quibus quædam ſuppoſititia, & carminibus Sibyllinis inſerta reperiuntur, quæ deprehenduntur ex iis quæ Acroſtichides nuncupantur. Dico autem ea quæ Terentius Varro in ſuis commentariis Theologicis memoriæ prodidit. ὁ δὲ Ταρκωύνιος τῶν ἀστῶν ἄνδρας ἐπιφανεῖς δύο προχειρισάμενος, καὶ δημοσίους αὐτοῖς δύο θεράποντας παραζεύξας, ἐκείνοις ἀπέδωκε τὴν τῶν βιβλίων φυλακήν, ὧν τὸν ἕτερον Μάρκον Ἀτόλιον, ἀδικεῖν τι δόξαντα περὶ τὴν πίστιν, καὶ μηνυθέντα ὑφ᾽ ἑνὸς τῶν δημοσίων, ὡς πατροκτόνον εἰς ἀσκὸν ἐρράψας βόειον, ἔρριψεν εἰς τὸ πέλαγος. μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων ἡ πόλις ἀναλαβοῦσα τὴν τῶν χρησμῶν προστασίαν, ἄνδρας τοὺς ἐπιφανεστάτους ἀποδείκνυσιν αὐτῶν φύλακας, οἱ διὰ βίου ταύτην ἔχουσι τὴν ἐπιμέλειαν, στρατειῶν ἀφειμένοι καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὴν πόλιν πραγματειῶν· καὶ δημοσίους αὐτοῖς παρακαθίστησιν, ὧν χωρὶς οὐκ ἐπιτρέπεται τὰς ἐπισκέψεις τῶν χρησμῶν τοῖς ἀνδράσι ποιεῖσθαι. συνελόντι δ᾽ εἰπεῖν, οὐδὲν οὕτω Ῥωμαῖοι φυλάττουσιν οὔτε ὅσιον κτῆμα οὔτε ἱερὸν ὡς τὰ Σιβύλλεια θέσφατα. χρῶνται δὲ αὐτοῖς ὅταν ἡ βουλὴ ψηφίσηται, στάσεως καταλαβούσης τὴν πόλιν, ἢ δυστυχίας τινὸς μεγάλης συμπεσούσης κατὰ πόλεμον, ἢ τεράτων τινῶν καὶ δυσδιερέτων αὐτοῖς φανέντων, οἷα πολλὰ συνέβη. οὗτοι διέμειναν οἱ χρησμοὶ μέχρι τοῦ Μαρσικοῦ κληθέντος πολέμου, κείμενοι κατὰ γῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Καπιτωλίνου Διός, ἐν λιθίνῃ λάρνακι, ὑπ᾽ ἀνδρῶν δέκα φυ-

φυλαττόμενοι. μετὰ δὲ τὴν τρίτην ἐπὶ ταῖς ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν ὀλυμπιάσιν ἐμπρησθέντος τοῦ ναοῦ, εἴτ᾽ ἐξ ἐπιβουλῆς, ὡς οἴονταί τινες, εἴτ᾽ ἀπὸ ταὐτομάτου, σὺν τοῖς ἄλλοις ἀναθήμασι τοῦ θεοῦ καὶ αὗται διεφθάρησαν ὑπὸ τοῦ πυρός. οἱ δὲ νῦν ὄντες, ἐκ πολλῶν εἰσι σύμφοροι τῶν τόπων· οἱ μὲν ἐκ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων κομισθέντες· οἱ δὲ, ἐξ Ἐρυθρῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ, κατὰ δόγμα βουλῆς ἀποσταλέντων πρεσβευτῶν ἐπὶ τὴν ἀπογραφήν· οἱ δ᾽ ἐξ ἄλλων πόλεων, καὶ παρ᾽ ἀνδρῶν ἰδιωτῶν μεταγραφέντες· ἐν οἷς εὑρίσκονταί τινες ἐμπεποιημένοι τοῖς Σιβυλλείοις, ἐλέγχονται δὲ ταῖς καλουμέναις ἀκροστιχίσι. λέγω δὲ ἃ Τερέντιος Οὐάρρων ἱστόρηκεν ἐν τῇ θεολογικῇ πραγματείᾳ.

Hi *decemviri* igitur (ac poſtea adaucto numero *Quindecimviri*) inſpiciebant libros iſtos ac referebant ad Senatum quid in iis, Dîs Deabuſve hiſce vel illis placandis, factu neceſſarium contineretur: aut potius, quæ ibi invenire perhibebant interpretabantur. Unde optime eos Livius lib. x. vocat *Carminum Sibyllæ ac fatorum populi hujus Interpretes*. Interpretabantur quippe illa prout Summo Romanorum Magiſtratui, Senatui aut Cæſaribus, id placere ſciebant. Exempla habemus in Julio Cæſare ac Maxentio. De Cæſare ita Suetonius:

Quin etiam valida fama percrebuit, migraturum Alexandriam, &c. Proximo autem Senatu L. Cottam quindecimvirum ſententiam dicturum: ut quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos niſi à Rege, non poſſe vinci, Cæſar Rex appellaretur. Quæ cauſa conjuratis maturandi fuit deſtinata negotia, ne aſſentiri neceſſe eßet. Plutarchus de hac re: Καί τι καὶ λόγον τινὰ κατέσπειραν εἰς τὸν δῆμον οἱ ταύτην Καίσαρι τὴν τιμὴν προξενοῦντες, ὡς ἐκ γραμμάτων Σιβυλλείων ἁλώσιμα τὰ Πάρθων φαίνοιτο Ῥωμαίοις σὺν βασιλεῖ στρατευομένοις ἐπ᾽ αὐτοὺς, ἄλλως ἄφυκτα ὄντα, &c. *Et quidem rumorem in plebem vulgaverunt illi qui hoc honoris quærebant Cæſari, libris*

Sibyl-

Sibyllinis proditum, vinci Parthos à Romanis poſſe, ſi Rege duce bellum eis moviſſent, eſſe ipſis alioquin inſuperabiles: ac redeuntem Alba ad urbem Cæſarem auſi fuere ſalutare Regem.

Hinc Cicero, qui Reipublicæ contra Cæſarem favebat, lib. 2. de Divinatione: *Sibyllæ verſus obſervamus quos illa furens fudiſſe dicitur. Quorum interpres nuper falſa quædam hominum fama dicturus in Senatu putabatur, eum, quem revera Regem habebamus, appellandum quoque eſſe Regem, ſi ſalvi eſſe vellemus. Hoc ſi eſt in libris, in quem hominum, & in quod tempus eſt?* (NB.) *Callidè enim, qui illa compoſuit, perfecit, ut, quodcumque accidiſſet prædictum videretur, hominum & temporum definitione ſublatâ. Adhibuit etiam latebram obſcuritatis, ut iidem verſus aliàs in aliam rem poſſe accommodari viderentur. Non eſſe autem illud Carmen furentis, cùm ipſum Poëma declarat (eſt enim magis artis, & diligentiæ, quam incitationis & motûs) tum verò ea quæ,* ἀκροστιχὶς *dicitur, cum deinceps ex primis verſus literis aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis, quæ Ennius fecit. Id certè magis eſt attenti animi, quam furentis. Atque in Sibyllinis ex primo verſu cujuſque ſententiæ primis literis illius ſententiæ carmen omne pertexitur. Hoc ſcriptoris eſt, non furentis, adhibentis diligentiam, non inſani. Quamobrem Sibyllam quidem ſepoſitam & conditam habeamus, ut, id quod proditum eſt à majoribus, injuſſu Senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quam ad ſuſcipiendas religiones: cum antiſtitibus agamus, ut quidvis potius ex illis libris quàm Regem proferant: quem Romæ poſthæc nec Dii, nec homines eſſe patientur.*

In verbis autem Ciceronis hæc ſequentia mihi notatu digna videntur. 1. Ciceronem habere illa pro callidis hominum im-

poſtorum inventis, ac ſtudioſe in eum compoſitis modum, ut omnibus perſonis, temporibus, caſibuſque pro libitu Interpretum, applicari poſſent; uti revera erant. 2. Ἀκροστιχίδας, ſic dictas, ejuſdem plane eſſe farinæ ac meriti. Ita ut hoc Cicerone auctore (neque eo ſolo, cum & Terentius Varro & Dionyſius Halicarnaſſeus ἀκροστιχίδας pro non Sibyllinis ſed fictitiis ac ſuppoſititiis habeant) magno conamine magnas nugas agant, qui pro ἀκροστιχίδι illa, quam in Oratione Conſtantini nobis profert Euſebius, Ciceronem hunc in teſtimonium ac patrocinium advocant: de quibus tamen Cicero ne per ſomnium quidem unquam cogitavit.

At quam multa multi viri docti de hac ἀκροστιχίδι, ut multa mira de lente (ne quid acrius addam) nugati ſunt! condonanda forſan iſtis ſua credulitas atque ablepſia, quod qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingant; facillimè enim credimus quod libenter credimus; ac perſpicere tum nobis videmur quod ne uſpiam quidem eſt. Aſt non condonandum Schedio facinus ſuum, dum pro ipſius Ciceronis verbis hæc figmenta obtrudit: *Et Cicero libro* II. *de Divination. Obſervemus libros Sibyllinos; vocandus eſt nobis Rex aliquis, ſi modo ſalvi eſſe volumus. Namque in carminibus Sibyllinis legebatur, quam primum Romani Regem Ægypti reduxiſſent, Dominum Orbis proditurum*, quibus tum hîc Schedius ſubjungit. *Quod & factum fuit: nam Ptolomæo à Gabinio reducto confeſtim naſcitur Jeſus.*

Atqui neque de Sibyllinis carminibus revera lectis, neque de Rege Ægypti, neque de Orbis Domino prodituro, Cicero aliquid, aut quod eo trahi poſſit, ibi commentatus eſt. Verum & poſt Gabinii illam expeditionem, (de qua, uti ex præcedentibus meridiana luce clarius patet, minimè gentium loqui in libris de Divinatione Cicero voluit) pluſquam 54. anni excurrerunt antequam naſceretur Jeſus.

Verum-

Verumenimvero dicat aliquis, non ſolum Schedium talia prodere, ſed imitatum ipſum, ut ſæpius aliàs, heic Mornæum; qui libro de Veritate Religionis Chriſtianæ quandoque errores, ſuper errores cumulat. Ita enim ille cap. 32. *Car Auguſte, comme dit Suetone, les avoit fait ſerrer en deux layettes dorées, ſous le baſe d'Apollo Palatin, où elles eſtoient difficiles à falſifier, & des le temps d'Origene, de Clement Alexandrin, & de Juſtin Martyr; c'eſt-à-dire, non fort longtemps aprés la predication des Apoſtres, ces meſmes livres eſtoient en lumiere, comme ſe voit par la diſpute de Celſus l'Epicurien; qui dit bien, qu'ils ſont ſuppoſez, mais ſans preuve: & Conſtantin l'Empereur teſmoigne en une ſiene harangue, les avoir veus, & leuz, & y renvoye les Gentils de ſon temps. Et qu'il y euſt pour le moins quelque choſe ſemblable, ne ſe peut nier.* CAR CICERON EN SES LIVRES DE LA DIVINATION, DIT CES MOTS, OBSERVANS LES VERS DE LA SIBYLLE. IL NOUS FAUT APPELLER QUELQU'UN ROY, SI NOUS VOULONS ESTRE SAUVEZ. *Et chacun ſçait toutefois, combien ce nom de Roy eſtoit odieux, & à tous les Romains, & à Ciceron meſme. Il fait auſſi mention de l'*ACROSTICHE *de la Sibylle; c'eſt-à-dire, de certains vers,* DONT LES LETTRES CAPITALES FAISOIENT LE NOM DE CE ROY LA, *tels que ceux que nous avons au 8. livre des Sibylles; & conclut de là qu'elles avoient l'eſprit ſain & raſſis. Et Conſtantin l'Empereur teſmoigne que Ciceron avoit tourné le livre de l'Erythrée; & qu'Antonius l'avoit voulu abolir. En ces meſmes livres eſtoit dit, que ſi toſt que les Romains auroient remis en ſon entier le Roy d'Egypte, le Monarque de l'univers naiſtroit: & pourtant Ciceron eſcrivant à Lentulus, qui briguoit ceſte charge, luy touche c'eſt Oracle: & les Romains faiſoient doubte de le reſtituer à cauſe de cela: & de*

ce touchant les Sibylles au 2. livre quelque mot. Et de fait, apres que le Senat en eut bien conteſté, Gabinius remit Ptolomée, & en ce meſme temps naſquit Jeſus. Virgile qui par la faveur d'Auguſte avoit eu accez à ces livres, à fait une Eclogue, &c.

Quæ ab ipſo Auctore verſa ita ſonant Latinè : *Auguſtus enim ut eſt apud Suetonium, in duabus aureis capſulis ſub baſi Apollinis Palatini recondendos tradiderat, quo non uſque adeo falſariis penetrare facile: & quo tempore Origenes, Clemens Alexandrinus, Juſtinus Martyr floruere; id eſt, paulò poſt Apoſtolorum prædicationem, hi ipſi libri* (NB.) *in luce hominum verſabantur, ut ex Celſi Epicurei diſputationibus liquet, qui ſubdititios aſſerit, non probat: & Conſtantinus Imperator in quâdam Oratione ſe vidiſſe & legiſſe teſtatur, & ad eorum teſtimonia Ethnicos ejus ætatis ablegat. Quod vero nonnulla ſaltem continerent, ab hiſce qui hodie extant, non aliena, vix ambigi poſſit. Nam Cicero in lib. de Divinat.* OBSERVEMUS, *inquit*, LIBROS SIBYLLINOS : VOCANDUS EST NOBIS REX ALIQUIS, SI MODO SALVI ESSE VOLUMUS. *Quanquam Regis nomen quàm odioſum eſſet cum Romanis omnibus, tum præſertim Ciceroni, cuivis notum. Idem Acroſtichidem Sibyllæ memorat, id eſt, carmina certo numero, quorum capitales literæ Regis illius nomen componebant, qualia libro Oraculorum 8. habemus: ex quibus Sibyllam mente conſtitiſſe Cicero colligit. Et Conſtantinus Imperator teſtis eſt, Ciceronem librum Erythrææ vertiſſe, quem Antonius abolere conatus fuerit. In iiſdem legebatur, cumprimùm Romani Regem Ægypti reduxiſſent, Dominum orbis proditurum: cujus quidem Oraculi veſtigia exſtant in epiſtolis Ciceronis ad Lentulum, qui illud munus reducendi Regis ambibat; & Romani idcircò in deferendo cunctabantur, & hoc lib. 2. Sibyllæ noſtræ attingunt.*

gunt. Et verò poſt multa ultro citròque verba Gabinius Ptolomæum reducit, & confeſtim naſcitur Jeſus. Virgilius, cui veriſimile eſt aditum ad illos libros per Auguſti benevolentiam patuiſſe, Eclogam ſcripſit, quæ mera Sibyllæ tranſlatio eſt, &c.

An non pœnè quot verba tot errores? Satis clarè fateor patere videtur, ſua Schedium ex hiſce deſumpſiſſe; at non in melius ſed in pejus adhuc ea mutavit. Optime dicas de Amborum verbis huc adductis, *Pergula pictoris, veri nihil, omnia ficta.* Certè ex Ciceronis epiſtolis ad Lentulum, Religionem in ea cauſa tantum obtentui ſumptam, (legantur modo attentè 7. priores) non obſcurè pateſcit. Cui minimè quoque contradicit Dion Caſſius; cujus verba ſuper hoc negotio Ægyptiaco quin adducam mihi temperare nequeo: ſunt autem hæc ſequentia: Τοῖς γὰρ Σιβυλλείοις ἔπεσιν ἐντυχόντες, εὗρον ἐν αὐτοῖς γεγραμμένον αὐτὸ τοῦτο, Ἂν ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς βοηθείας τινὸς δεόμενος ἔλθῃ, τὴν μὲν φιλίαν οἱ μὴ ἀπαρνήσησθε, μὴ μέντοι καὶ πλήθει τινὶ ἐπικουρήσετε. εἰ δὲ μὴ, καὶ πόνους καὶ κινδύνους ἕξετε. Κἀκ τούτου τὴν συντυχίαν τῶν ἐπῶν πρὸς τὰ τότε γιγνόμενα θαυμάσαντες, ἀπεψηφίσαντο τὰ περὶ αὐτοῦ ἐγνωσμένα, Γαΐῳ Κάτωνι πεισθέντες δημάρχῳ. Ταῦτα δὲ ἐχρήσθη μὲν οὕτως· ἐδημοσιεύθη δὲ (οὐ γὰρ ἐξῆν οὐδὲν τῶν Σιβυλλείων, εἰ μὴ ἡ βουλὴ ψηφίσαιτο, ἐς τὸ πλῆθος ἐξαγγέλλεσθαι) διὰ τοῦ Κάτωνος. ἐπειδὴ γὰρ τάχιστα ὁ νοῦς τῶν ἐπῶν διεθρυλλήθη (ὥσπερ εἴωθε γίνεσθαι) ἔδεισε μὴ συγκρυφθείη καὶ ἔς τε τὸν ὅμιλον τοὺς ἱερέας ἐσήγαγε, κἀνταῦθα πρὶν ἐπὶ τὴν γερουσίαν ἐπ᾽ αὐτοῖς χρηματίσαι, ἐξεβιάσατο σφᾶς ἐκλαλῆσαι τὸ λόγιον. ὅσῳ γάρ τι μᾶλλον οὐκ ἐδόκει σφίσιν ἐξεῖναι, τοσούτῳ πλέον τὸ πλῆθος ἤχαλλε. καὶ ἐκεῖνο μὲν ἔσχεν οὕτως, καὶ ἐς τὴν τῶν Λατίνων γλῶσσαν γραφὲν ἀνεκηρύχθη. γνώμας δὲ αὐτῶν μετὰ τοῦτο ποιουμένων, τῶν μὲν, ἄνευ στρατοῦ τῷ Σπινθῆρι τὴν τοῦ Πτολεμαίου κάθοδον προσταττόντων, τῶν δὲ δὴ καὶ τὸν Πομπήιον μετὰ ῥαβδούχων δύο καταγαγεῖν αὐτὸν κελευόντων (ὅ, τε γὰρ Πτολεμαῖος μαθὼν

τὸ λεχθὲν, ἠξίωσε τούτου τυχεῖν, καὶ τὰ γράμματα Αὖλος Πλαύτιος ἐς τὸ κοινὸν δημαρχῶν ἀνέγνω) δείσαντες οἱ βουλευταὶ μὴ μείζων ἔθ᾽ ὁ Πομπήϊος καὶ ἀπ᾽ ἐκείνου γένηται, ἀντέπραξαν αὐτῷ, τῇ τοῦ σίτου προφάσει χρησάμενοι. *Quum enim Romani libros Sibyllinos adirent, ita ſcriptum in iis invenerunt. Si Rex Ægypti alicujus auxilii indigens venerit, amicitiam ei ne denegaveritis, nullis autem copiis eum adjuveritis: Sin ſecus feceritis, labores & pericula habebitis. Admirati igitur id carmen ita ad rem præſentem congruere, omnia quæ de eo decreta fuerant facta, antiquaverunt, C. Catonem Tribunum plebis ſecuti. Atque id ipſum Oraculum in populum evulgatum eſt Catonis operâ. Non enim licebat Sibyllinum ullum carmen populo enuntiare niſi id Senatus decreviſſet. Nam ut primùm Oraculi ſententia, (quod fieri aſſolet) vulgo innotuit, veritus Cato ne id ſupprimeretur, Pontifices ad plebem produxit: ac priuſquam Senatus quicquam ſtatueret, eos coëgit Oraculum exponere. Quanto enim minus id eis licere videbatur, tanto plebs ægriùs rem ferebat. Igitur ea ſententia fuit Oraculi, redditumque Latine enuntiatum eſt. Quum deinde ſententiæ dicerentur, aliique à Spinthere ſine exercitu juberent Ptolemæum reduci, alii id à Pompejo duobus cum Lictoribus fieri vellent (nam Ptolemæus Oraculo intellecto id ita fieri petebat, ejuſque litteras Plautius Tribunus plebis publicè recitavit) veriti Senatores, ne hæc res ipſa Pompejum adhuc majorem efficeret, ſub prætextu mandatæ annonæ ei obſtiterunt.*

Videmus ſanè ex hiſce Dionis verbis, atque ex iis quæ de iſto Reipublicæ ſtatu legenda occurrunt apud eorum temporum Hiſtoricos, totam hanc rem ab utraque parte actam fuiſſe partium ſtudio; atque ut Cicero ad Lentulum, *rem actam non religione*, [à Senatu] *ſed malevolentia, & illius Regiæ largitionis invidiâ, opinionemque fuiſſe populi Romani, à Lentuli*

tuli invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictæ religionis, non tam ut ipſum Lentulum impedirent, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandriam vellet ire. Quæ res tamen æquè ad Pompejum (uti ex Dione vidimus) quam ad Lentulum pertinebat. Noverant plurimi, ſi non omnes, quantum pecuniæ Rex potentioribus profundebat, quodque ipſum Pompejus in domum ſuam Regem recepiſſet. Quod autem Cato, Tribunus ille, populum ita commoveret, inde proculdubio factum, quod inter ipſos xv viros eſſent qui, non quidem directè verum indirectè, ſuarum partium hominibus prætenſi iſtius Oraculi ſententiam eliminaſſent: quod in tam turbido Reipublicæ & factionibus ſciſſæ ſtatu, magis impune facere poterant. Indicatque populi fervor, eum non uſquequaque fidem habuiſſe relationibus iſtis quas de hujuſmodi Oraculis Senatus ad populum faciebat: præſertim vero quum videret rem & largitionibus à parte Ptolemæi, & Ambitione, avaritia, malitia ac partium ſtudio à parte Senatus aliorumque Magnatum agi: à quibus tamen nec ipſe populus (ſive Plebs Romana) ſatis libera erat; inſtigante, uti vidimus, Catone. Nec ſuſpicione caret, (tam ex iis quæ apud Dionem ſequuntur, quàm quæ apud Ciceronem habentur) Quindecimviros ſententiam prætenſi iſtius Oraculi, aut metu, aut gratia motos apud populum immutaſſe, vel ipſius placitis ita accommodaſſe, ut relatione ipſius ad Senatum factâ, ſtatim in omnia alia, quam antea ab ipſo decreta fuerant, iretur: (Cum tamen Pontifices inter Quindecimviros, contrariæ factionis jam talia eliminaſſent: unde Cottæ & aliis occaſio data fuit populum commovendi,) imò & nomen inductum fictæ religionis à Senatu populum opinatum, adeoque planè nihil quidem, quod hûc pertineret, à xv viris inventum ex Cicerone ſatis clarè eluceſcit. Verum & ex ſequentibus verbis hujus ipſius Dionis, collatis cum iis quæ jam

antea

antea ex Cicerone & aliis protulimus, ſumma cum ratione populum talia fuiſſe ſuſpicatum, patebit.

Λόγου γὰρ τινὸς, εἴτ' οὖν ἀληθοῦς εἴτε καὶ ψευδοῦς (οἷά που φιλεῖ λογοποιεῖσθαι) διελθόντος, ὡς τῶν ἱερέων τῶν πεντεκαίδεκα καλουμένων διαθροούντων, ὅτι ἡ Σιβύλλη εἰρηκυῖα εἴη, μήποτ' ἂν τοὺς πάρθους ἄλλως πως, πλὴν ὑπὸ βασιλέως ἁλῶναι, καὶ μελλόντων διὰ τοῦτο αὐτῶν τὴν ἐπίκλησιν ταύτην τῷ Καίσαρι δοθῆναι ἐσηγήσεσθαι· τοῦτό τε πιστεύσαντες ἀληθὲς εἶναι, καὶ ὅτι καὶ τοῖς ἄρχουσιν (ὧνπερ καὶ ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἦσαν) ἡ ψῆφος, ἅτε καὶ ὑπὲρ τηλικούτου βουλεύματος, ἐπαχθήσοιτο, καὶ οὔτ' ἀντειπεῖν τολμῶντες, οὔτε σιωπῆσαι ὑπομένοντες, ἔσπευσαν τὴν ἐπιβουλὴν, πρὶν καὶ ὁτιοῦν περὶ αὐτοῦ χρηματισθῆναι.

Nam quia rumor quidam, ſive verus, ſive falſus, (ut fabulæ nonnunquam confingi ſolent) paſſim emanaret, quaſi Pontifices illi, dicti quindecimviri, palam perhiberent, Sibyllam dixiſſe, nunquam Parthos aliter, quam à Rege ſuperari poſſe, quaſique propterea de appellatione Regis Cæſari tribuenda relaturi eſſent, tum hoc ipſum verum eſſe perſuaſi, tum etiam Magiſtratibus, in quorum numero Brutus & Caſſius erant, impoſitam iri neceſſitatem dicendæ in conſultatione tam gravi ſententiæ, jamque nec audentes contradicere, nec tacere ſuſtinentes, inſidias antequam de negotio quicquam ſtatueretur, maturarunt.

Quæ Dionis verba quam valide confirmant ac declarant latius ea quæ ſuperius ex Suetonio, Plutarcho, atque Cicerone attulimus. Namque antequam Cotta aliive quindecimviri in Senatu ea denuntiare valerent, Cæſar ille, cujus inſtinctu talia perhibebantur, occiſus fuit. In cauſa Regis Ptolemæi libri hi à xv viris inſpecti fuerant, eâ occaſione, quod Statua Jovis in Albano monte fulmine cœlitus tacta fuerat. At in hac poſteriori cauſa id ſolâ auctoritate, aut directione Cæſaris, qui & Imperator & Pontifex Maximus erat, factum videtur;

detur; (ſi modo factum fuit & non ſparſum in vulgus ſtudioſe per Cottam) licet antea id nunquam injuſſu Senatus (conſentiente ſaltem eo) fuiſſe factum comperiatur. Hinc Cicero: *Quamobrem Sibyllam quidem ſepoſitam & conditam habeamus, ut, id quod proditum eſt à majoribus, injuſſu Senatus ne legantur quidem libri; valeantque ad deponendas potius, quam ad ſucipiendas religiones.* Ne vana ſcilicet per eos populo injiciatur ſuperſtitio, quæ in damnum redundet Reipublicæ.

Senatus autem juſſu aut inſtinctu (ſaltem præcipuorum ex ipſius numero) ſolitum injungi Decemviris, quid ex iis proferrent, non obſcurè indicant ſequentia. *Cum antiſtitibus agamus, ut quidvis potius, ex illis libris, quam Regem proferant.*

Quam magnum vero detrimentum cœperint hæc Oracula, eorumve auctoritas, per ejuſmodi motus Reipublicæ inteſtinos, quibus occaſio dabatur qua horribile illud arcanum, tantâ cum cura eouſque conſervatum, cordatioribus cunctis detegeretur, facillimè ex jam dictis perſpici poteſt.

At antiquis temporibus populum ipſorum auctoritate commodiſſime regebant; atque inde rariſſimè permittebant, Reipublicæ cauſa, externa adiri conſulique χρηστήρια: ne, ſcilicet, ii qui erant extra ipſorum Imperium iſta occaſione turbas ullas excitare valerent, dum hoſtibus aut inimicis populi Romani faverent, vel ab ipſis pretio corrupti eſſent.

Hinc ne quidem intra ipſam Italiam atque in conſpectu ferè urbis id fieri, Reipublicæ cauſa, paſſi ſunt. Nam *Lutatius*, (ut Valerii Maximi verbis utar) *qui primum bellum Punicum confecit, à Senatu prohibitus eſt ſortes Fortunæ Præneſtinæ adire. Auſpiciis enim patriis, non alienigenis, Rempublicam adminiſtrari oportere judicabant.*

Quod autem magnæ auctoritatis viris, ac Pontificibus iis

qui viri ſacris faciundis eſſent, horum arctiſſima cuſtodia ita demandata fuerit; ut priuſquam vulgo illorum ſententia innoteſceret, Senatui eam, neminique extra hunc, aperire deberent; ſatis clarè id manifeſtat, ſenatum qui ipſorum Dominium obtinebat, ea quæ ſibi è Republica viſa forent, ut evulgarentur curaſſe. Unde & C. Cato qui non audebat in totum illa fictionis coarguere; priuſquam ad Senatum per XV viros deferrentur, à populo inſpectos voluit.

Secundum verò, de quo dixeram, exemplum ſuppeditat nobis Zoſimus, hiſtoriarum libro ſecundo: ex quo quoque verſutiam horum deprehendere queamus Interpretum, callide per ambiguitates verborum & Maxentium ludentium, & ſibiipſis, in tam lubrico atque ambiguo Reipublicæ ſtatu, probe conſulentium. Verba Zoſimi ſunt: Μαξέντιος δὲ ἀναποκλείσας ἑαυτὸν, τοῖς θεοῖς ἱερεῖα προσήγαγε, καὶ τῶν ἱεροσκόπων περὶ τῆς τοῦ πολέμου τύχης ἀναπυνθάνετο, καὶ τὰ Σιβύλλης διερευνᾶτο. καὶ τὸ θέσφατον εὑρὼν σημαῖνον ὡς ἀνάγκη τὸν ἐπὶ βλάβῃ πράττοντα Ῥωμαίων, οἰκτρῷ θανάτῳ περιπεσεῖν, πρὸς ἑαυτοῦ τὸ λοιπὸν ἐλάμβανεν, ὡς δὴ τοὺς ἐπελθόντας τῇ Ῥώμῃ καὶ ταύτην διανοουμένους ἑλεῖν ἀμυνόμενος.

Maxentius intra muros incluſus Diis victimas offerebat, & extiſpices de belli eventu conſulebat, ipſis quoque Sibyllinis Oraculis perveſtigatis. [per XV viros ſc.] *Quumque reperiſſet Oraculum, quo ſignificaretur in fatis eſſe, ut qui ad perniciem populi Romani ſpectantia deſignaret, miſerabili morte periret; de ſemetipſo id accipiebat, quaſi qui Romam adortos, eamque capere cogitantes, propulſaret.*

In hiſce exemplis prædictiones habemus horum Carminum Sibyllinorum, cum aliàs ferè ſemper ſolùm indicarent, quid faciendum, ſi aut ſeditio, aut calamitas, aut prodigium, aut magna quædam conſternatio ac timor; aut aliud aliquid hujuſce naturæ, ad conſulendos hoſce libros Senatum vel Cæ-

ſares

ſares impuliſſet! uti patet ex ſequenti exemplo: quod quoniam & ritum conſulendi hos libros clarius quam alibi (quod ſciam) apud veteres, ob oculos ponit, huc, licet longiuſculum, adducere non verebor, extat id in Vopiſci Aureliano hiſce verbis contentum: *Poſtea tamen ipſi quoque Marcomanni ſuperati ſunt. In illo autem timore, quo Marcomanni cuncta vaſtabant, ingentes Romæ ſeditiones motæ ſunt, paventibus cunctis, ne eadem quæ ſub Gallieno fuerant, provenirent. Quare etiam libri Sibyllini, noti beneficiis publicis, inſpecti ſunt, inventumque ut in certis locis ſacrificia fierent, quæ Barbari tranſire non poſſent. Facta denique ſunt ea quæ præcepta fuerant in diverſo ceremoniarum genere: atque ita Barbari reſtiterunt, quos omnes Aurelianus carptim vagantes occidit. Libet ipſius Senatusconſulti formam exponere, quo libros inſpici Clariſſimorum juſſit auctoritas.*

Dietertio Idus Jan. Fulvius Sabinus Prætor urbanus dixit: Referimus ad vos P. C. Pontificum ſuggeſtionem, & Aureliani Principis literas, quibus jubetur ut inſpiciantur fatales libri quibus ſpes belli terminandi, ſacrato Deorum Imperio, continetur. Scitis enim ipſi, quotieſcunque gravior aliquis extitit motus, eos ſemper inſpectos: neque prius mala publica eſſe finita, quam (NB.) *ex iis ſacrificiorum proceſſit auctoritas. Tunc ſurrexit primæ ſententiæ Ulpius Syllanus, atque ita locutus eſt: Serò nimis P. C. de Reipubl. ſalute conſulimus, ſerò ad fatalia juſſa reſpicimus, more languentium, qui ad ſummos Medicos, niſi in ſumma deſperatione, non mittunt: proinde quaſi peritioribus viris major facienda ſit cura, quum omnibus morbis occurri ſit melius. Meminiſtis enim P. C. me in hoc ordine ſæpe dixiſſe, jam tum quum primum nuntiatum eſt Marcomannos erupiſſe, conſulenda Sibyllæ decreta, utendum Apollinis beneficiis, inſerviendum Deorum immortalium præceptis: recuſaſſe vero quoſdam, & cum ingenti*

genti calumnia (NB.) recuſaſſe, quum adulando dicerent, tantam Principis eſſe virtutem, ut opus non ſit Deos conſuli; proinde quaſi & ipſe vir magnus non Deos colat, non de Diis immortalibus ſperet. Quid plura? audivimus literas quibus rogavit opem Deorum, quæ nunquam cuiquam turpis eſt, ut vir fortiſſimus adjuvetur. Agite igitur, Pontifices, quâ puri, quâ mundi, quâ ſancti, quâ veſtitu animiſque ſacris commodi, veteranis manibus libros evolvite, fata Reipub. quæ ſunt æterna, perquirite: patrimis matrimiſque pueris carmen indicite: nos ſumptum ſacris, nos apparatum ſacrificiis, nos agris ambarvalia indicemus. Poſt hæc interrogati plerique Senatores ſententias dixerunt, quas longum eſt innectere. Deinde aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in ſententias euntibus, pleriſque verbo conſentientibus, conditum eſt Senatusconſultum. Itum eſt deinde ad templum, inſpecti libri, Proditi versus, *luſtrata urbs, cantata carmina, amburbium celebratum, ambarvalia promiſſa: atque ita ſolennitas, quæ jubebatur, expleta eſt. Eſt Epiſtola Aureliani de libris Sibyllinis: nam ipſam quoque indidi ad fidem rerum. Miror vos, Patres Sancti, tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitaſse libris, perinde quaſi in Chriſtianorum Eccleſia, non in templo Deorum omnium, tractaretis. Agite igitur. & caſtimonia Pontificum, ceremoniiſque ſolennibus juvate Principem neceſſitate publicâ laborantem. Inſpiciantur libri: quæ facienda fuerint celebrentur: quemlibet ſumptum, cujuslibet gentis captivos, quælibet animalia regia non abnuo, ſed libens offero. Neque enim indecorum eſt Diis juvantibus vincere. Sic apud majores noſtros multa finita ſunt bella, ſic cœpta. Si quid deeſt ſumptuum, datis ad Præfectum ærarii literis decerni juſſi. Eſt præterea veſtræ auctoritatis arca publica, quam magis refertam eſſe reperio quam cupio.*

Ne verò diutius hiſce immoremur, notabo ſolum hæc verba in Oratione Ulpii Syllani: *Recuſaſſe verò quoſdam, & cum ingen-*

ingenti calumniâ recuſaſſe; cum adulando dicerent, tantam Principis eſſe virtutem, &c.

Ex quibus liquido patet, non æquè magnam apud omnes eos libros tunc obtinuiſſe auctoritatem: ac quæ illi qui recuſabant, contra hanc inſpectionem objicerent, pro calumnia in Libros Sibyllinos Syllano habita. Cum ii, uti Auguſtinus poſtea lib. 3. cap. 17. de Civitate Dei, cum Cicerone ſentire viderentur, *In eo genere Oraculorum, magis interpretibus, ut poſſunt ſive volunt, dubia conjectantibus, credi ſolere*: vel potius, *omnia ab ipſis confingi ad lubitum Dominantium;* proindeque iſtam conſultationem eſſe inutilem.

Ut autem Romani ſua ſibi ex iſtis libris petebant pro Republica Oracula, ſic Germani, à *Velleda* (atque aliis ad id conſtitutis, ſive virginibus, ſive mulieribus) pro Republica, imò & pro privatis ut videtur, petebant Reſponſa. De qua Velleda inter alia Tacitus lib. 4. hiſtor. *Sed coram adire, alloquique Velledam negatum. Arcebantur adſpectu quo venerationis plus ineſſet. Ipſa editâ in turre,* [vel ut alii, *ipſa adyta intrare*] *dilectus è propinquis, conſulta reſponſaque, ut internuntius numinis portabat.*

Ut autem Germani, præter Dryadas ſuas Fatidicas (de quibus Celeb. Salmaſius ad hiſtorias Auguſtas) Oraculum ſibi publicum ac proprium habebant in *Velleda*: ſic ferè cuncta Regna ac Reſpublicæ, præter illa, quæ ferè commune vulgus, ac de rebus quibuſcunque conſulebat, (ſæpe tamen & ipſi Magnates) ſua ſibi propria; ac quæ Reipublicæ cauſa ab ipſis conſulebantur, habebant. Etiamſi quandoque, ſed rariùs, etiam ad alia, per Orbem maximè decantata, Oracula, eos quibus fidebant, mitterent conſultum. Quod & exemplis admodum claris demonſtrare valerem:

Sed jumenta vocant, & Sol inclinat, eundum eſt.

Quamobrem & illa, & alia huc ſpectantia, alii tempori atque occaſioni reſervo.

 Quis,

Quis, interim, Amice Lector, ex iis quæ hactenus diſſerui, non perſpicit ſatis clarum eſſe atque apertum; Oracula non Diaboli præternaturalibus præſtigiis, ſed hominum vafrorum conſtitiſſe fraudibus & artificiis: qui dum & Opes & Honores, Auctoritatemque ſibi inde parare valerent, ſtultæ plebeculæ, imò ſæpiùs quoque Magnatibus, per illa imponebant? Quibus accedebant interim & plurimæ nihil planè in ſe veritatis continentes narratiunculæ: atque hinc tam apud Veteres quam recentiores, fuiſſe gratis ferè aſſumptum id quod in quæſtione erat; ac de διότι fuiſſe diſputatum & concluſum, antequam de ipſo ὅτι ullo modo conſtaret. Ita enim ſæpius contingit, ut multi priuſquam conſtet de veritate hujus illiuſve prætenſæ hiſtoriæ, comminiſcantur facti cauſas: quas ſi penetrare ſe poſſe deſperent, ſtatim ad ſupernaturales & miraculoſas confugiunt. Atque ita inveſtigant ac ſupponunt quandoque cauſas iſtarum rerum, quæ nunquam fuerunt in rerum natura, imò ſæpe nec eſſe queant. Exemplum hujus rei notabile admodum habemus, in puero illo Sileſiaco, cum prætenſo dente ſuo aureo; qui Medicos ac Phyſicos illius temporis per aliquot annos inter ſe commiſit; donec tandem fraus detegebatur. Quam hiſtoriam, quia ferè inter ſolos Medicos & Phyſicos nota eſt, atque huic rei apprime quadrat, ipſius Sennerti verbis hic annectere volui.

Anno Chriſti 1593. circa feſtum Paſchatis rumor innotuit, puerum quendam annorum ſeptem, *Chriſtophorum Müllern*, in pago *Weildorſt* in Sileſiâ, cum ipſi dentes excidiſſent, ultimi molaris loco dentem aureum ſuccreviſſe; cujus rei hiſtoriam poſt anno Chriſti 1595. deſcripſit & publicè edidit *D. Jacobus Horſtius*, Medicinæ Profeſſor in Academia Helmſtadianâ, qui ipſum partim pro naturali, partim pro prodigioſo habuit, & ſolatii loco Chriſtianis à Turcâ tum afflictis adhibitum eſſe ſtatuit. Eodem anno 1595. ejuſdem aurei dentis hiſtoriam edidit *Martinus Rulandus*, cui ſe oppoſuit

Joh.

Joh. Ingolſteterus anno 1597. contra quem ſuum judicium eodem anno defendit *Martinus Rulandus*. De eodem aureo dente ſcribit etiam *Andreas Libavius* part. 2. ſingular. Diſſert. 7. qui Diſputationes illas, in partem utramque habitas recenſet; quas ut huc afferam operæpretium non eſſe puto. Non entis enim nullæ ſunt affectiones, & dens ille aureus nullus fuit, ſed fucus merus, qui Vratiſlaviæ demum detectus fuit. Ejus rei hiſtoriam ad me perſcripſit *Dn. D. Michaël Doringius*, ſicut illam ex *D. Danielis Bucretii* Phyſici quondam Vratiſlavienſis relatione accepit, quæ talis fuit. Puer ille cum Vratiſlaviam deductus fuiſſet; & omnes novitatis iſtius miraculoſæ (ut putabatur) cognoſcendæ ac videndæ deſiderio tenerentur, factum eſt, ut in Doctorum virorum conventum ac concionem, cui inter alios plures *Cl. D. Chriſtophorus Rhumbaumius* P. M. etiam interfuit, vocaretur. Acciti & admiſſi dentem ſedulò contemplati ſunt, qui ſplendore aurum Rhenanum repræſentavit. Adfuit ſimul aurifaber. Is juſſus frictione lapidis Lydii dentem examinavit. Linea affrictione inducta exiſtimabatur revera eſſe aurum Rhenanum. Aurifaber igitur rei veritatem penitiùs exploraturus, ipſi illevit pigmentum aureum, &, ecce linea illa abſumpta diſparuit. Protinus ergo de fraude ſuſpicio concipitur. *D.* vero *Rhumbaumius*, ut erat ingenioſus & cautus, inſpectionem repetit, atque ſupernè dentem non integrum ſed foraminulo pertuſum conſpicatur. Spatula igitur ferrea admotâ, nunquid lamina aliqua Orichalcea ſolùm denti eſſet inducta, explorat. Rem ita ſe habere certiſſimè invenit, & reliquis ſpectatoribus oſtendit. Lamina enim illa per ſpatulam movebantur, nihilque erat aliud quam medietas (& forſan inaurata) globuli, quales crumenis & marſupiis olim à fœminis in Sileſia geſtari ſolitis appendi conſueverint. Detraxiſſet prorſus à dente laminam iſtam *D. Rhumbaumius*, ni deceptor reſtitiſſet, & ſe cum puero

ſub-

ſubduxiſſet. Fraudis enim hæc detectio peſſime habuit pueri iſtius circumductorem, utpote qui nummos corrodendi occaſionem ſibi ereptam eſſe videbat: atque ita cum aureo iſto dente evanuit ac diſparuit. *Quæ hiſtoria* [rectè idem præcedentibus addit] *omnes naturæ ſcrutatores meritò monere debet, ne cauſas rei, & τὸ διότι prius quærant, quam τὸ ὅτι ſit manifeſtum, & de* reipſâ *planè conſtet. In quâ re tamen non raro peccatur, dum de* non Entis *affectionibus & cauſis ſæpè acriter & magno conatu diſputatur.*

Hæc ſunt, Cordate Lector, quæ de Oraculis eorumque auctoribus pro hâc vice diſſerere & volui & potui. Multa me prætervidiſſe nullus dubito: at multa quoque ſtudio credas me præteriiſſe: cum putarem hæc ſufficere poſſe iis, qui non nimium ſuperſtitione, (quæ quantum abſit à vera ac rationali Religione, quantumque ſemper iſti obfuerit, cuncti norunt prudentiores) aliiſve præjudicatis opinionibus, occœcati ſunt. Si quis tamen, contraria & meliora edoctus, etiam me docere iſta velit, habebit facilem me atque obaudientem. Finiam, igitur & dicam cum Horatio:

Vive, vale ſi quid noviſti rectius iſtis,
Candidus imperti: ſi non, his utere mecum.

—— —— λοιδορεῖσθαι δ' οὐ πρέπει
Ἄνδρας ποιητὰς, ὥσπερ ἀρτοπώλιδας.

DE

DE
ORACULORUM ETHNICORUM
Duratione atque interitu;
DISSERTATIO SECUNDA.

CAPUT I.

De prætenſis Porphyrii teſtimoniis circa Gentilium Oracula, ratione ipſorum durationis, ex Euſebio. Quæ mens hic fuerit Porphyrii. Quam levi de cauſa hæretici nomen olim impoſitum fuerit hominibus non circa omnia cum multitudine ſentientibus. Quid de Oraculorum duratione atque interitu adhuc ſentiant vulgo eruditi. Argumenta ab Euſebio pro ipſorum ceſſatione ex Plutarcho allata, de magno Pane mortuo, &c. examinantur.

POſt tractationem de Oraculorum origine & auctoribus, non male faciemus ſi perpendamus quoque ipſorum Durationem atque Interitum: eò quod omnes fere, qui aliquid de Oraculis ſcripſerunt, pro indubitata habeant veritate, Oracula Ethnicorum, cum adventu noſtri Salvatoris Jeſu Chriſti, quin & propter ipſius adventum, defeciſſe; vel ideo ſaltem ſenſim, ac brevi quidem, exaruiſſe.

Hujus autem opinionis auctorem ac patronum ſibi habent Euſebium: neque eum ſolum; verum ipſum, ut putant,

Porphyrium, Gentilem certe atque infenſum, ſi quis alius, Chriſtianorum ac Chriſtianiſmi hoſtem: ut qui, apud Euſebium lib. V. cap. I. Præparationum Evangelicarum, ita loquatur: Ἄκουε τοιγαροῦν αὐτῶν Ἑλλήνων ὁμολογούντων ἐκλελοιπέναι αὐτῶν τὰ χρηστήρια, οὐδ' ἄλλοτέ ποτε ἐξ αἰῶνος ἢ μετὰ τοὺς χρόνους τῆς σωτηρίου καὶ εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, τὴν ἑνὸς Θεοῦ καὶ σωτῆρος Χριστοῦ πλατυνθείσης ἐν γῇ, φωτὸς δίκην πᾶσιν ἀνθρώποις ἀνατειλάσης. αὐτίκα γοῦν μάλα ὅσον οὐδέπω παραστήσομεν, ὡς ἄρα μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ θάνατοι τῶν δαιμόνων ἱστορήθησαν, καὶ τὰ θαυμαστὰ καὶ τὰ πάλαι βοώμενα χρηστήρια διαλελοίπασιν. *Audi nunc igitur ipſos Græcos fatentes, ipſorum defeciſſe Oracula, neque ab alio unquam ævo quàm tempore ſalutis & Doctrinæ Euangelicæ, quæ unius Dei ac Salvatoris Chriſti fidem per mundum divulgavit, atque omnibus hominibus veluti lux exorta eſt. Jam ſtatim ergo, ut adhuc nunquam factum eſt, oſtendemus, quomodo poſt adventum ejus, & Dæmonum mortes narratæ fuerint, & admiranda illa ac decantata Oracula defecerint.*

Ac paulò inferiùs.

Νεκρὰ δὲ τὰ ἀπὸ τῶν δαιμόνων πάντα χρηστήριά τε καὶ μαντεύματα. οὐδέ τις εἰς τοσοῦτον ἀνθρώπων μέμηνε νοῦ, ἐξ οὗπερ εἰς πάντας φωτὸς δίκην ἐξέλαμψεν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἔνθεος καὶ εὐαγγελικὴ δύναμις, ὡς τολμᾶν τῷ τοῦ φιλτάτου φόνῳ καὶ ταῖς δι' ἀνθρωποθυσιῶν σφαγαῖς, τὰ φονικὰ καὶ φίλαιμα καὶ μισάνθρωπα δαιμόνια ἐξιλεοῦσθαι. οἷα πράττειν τοῖς πάλαι σοφοῖς τε καὶ βασιλεῦσι δαιμονῶσιν ὡς ἀληθῶς φίλον ἦν. περὶ δὲ τοῦ μηκέτι δύνασθαί τι καὶ ἰσχύειν τοὺς φαύλους δαίμονας, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς ἀνθρώπους πάροδον, καὶ αὐτὸς ὁ καθ' ἡμᾶς τῶν δαιμόνων συνήγορος ἐν τῇ καθ' ἡμῶν συσκευῇ, τοῦτόν που λέγων μαρτυρεῖ τὸν τρόπον. Νυνὶ δὲ θαυμάζουσιν, εἰ τοσούτων ἐτῶν κατείληφε τὴν πόλιν ἡ νόσος, Ἀσκληπιοῦ μὲν ἐπιδημίας καὶ τῶν ἄλλων Θεῶν μηκέτ' οὔσης. Ἰησοῦ γὰρ τιμωμένου οὐδεμιᾶς τις Θεῶν ὀφελείας ἤσθετο.

Mor-

Mortua verò ſunt Omnia à Dæmonibus profecta Oracula & Vaticinia. Neque ex quo tempore inſtar lucis omnibus affulſit vis divina atque Euangelica noſtri Servatoris, aliquis eo uſque inſaniit, ut auſus ſit cæde illius, quod ſibi eſſet dilectiſſimum, & hominum mactatione, illos cædem & ſanguinem ſitientes, homineſque odio habentes placare Dæmonas. Qualia lubenti animo perpetrabant Veteres Sapientes & Reges, verè Dæmonibus acti & obſeſſi. Quod verò pravi Dæmones non amplius aliquam vim aut poteſtatem, poſt Servatoris noſtri adventum habeant, etiam ipſe (Porphyrius) qui contra nos Dæmonum patronus extitit, adſtipulatur; dum in tractatu, quem contra nos conſcripſit, tali modo loquitur: Nunc verò ipſos admiratio ſubit, ſi per tot annos Urbem (Romam) morbus occupaverit. Cùm non amplius ulla præſentia ibi ſit Æſcalapii, aut aliorum Deorum: nam poſtquam Jeſus cultus fuit, nemo aliquid manifeſtum aut publicum ſenſit Deorum auxilium.

Quæ heic ponuntur ab Euſebio ſunt, primo, Oracula poſt Chriſtum natum, atque ob ejus in terras adventum, obmutuiſſe. Secundo, id etiam Ethnicos ac nominatim quidem Porphyrium, cujus verba, uti videmus, adducit, apertè confiteri. Nam quæ de Anthropothyſiis ſeu victimis humanis, non ultra Euangelii deprædicationem mactatis, addit, nihil faciunt ad Oracula eorumve defectum. Ex iis tamen videbimus etiam, quàm parùm tuto, ſine juſto examine, fides adhibeatur huic nimium credulo, atque incauto ſæpius, ſcriptori. Porphyrii verba (hinc enim incipiam) ſi quis ea attente legat, nihil minus loquuntur, quam de Oraculis eorumve defectu, (neque ignorare ullo modo poterat Porphyrius ipſius ætate adhuc multa ac celeberrima ſupereſſe, per diverſas mundi plagas, χρηστήρια. quod ex ſequentibus, ſpero, notiſſimum fiet) ſed clarè ſatis, de miſeriis, cladibus, devaſtatio-

 nibus,

nibus, peſte aliiſque morbis, quæ jam longo tempore Urbem atque Imperium Romanum afflixerant, quorumque cauſas Ethnici imputabant Chriſtianis [hos enim ipſorum ritibus, cæremoniis ac reliquis moribus Idololatriæ connexis adverſos, atque irridentes illa quotidie ſentiebant, hincque odium immortale contra ipſos exercebant, ac quidquid in ipſorum damnum ac ruinam excogitari atque agitari poſſet, omni molimine contra ipſos, præſertim vero, ſacerdotes Ethnici, quorum è re id maxime erat, deleri hoſce Antagoniſtas exercebant] quaſi ex propagatione iſtius ſectæ ac Doctrinæ, ira atque indignatio Deorum in omne genus hominum eſſet effuſa. Legamus modo Arnobium, videbimus, in ipſo libri primi principio, eas fuiſſe ſolennes Gentilium querelas; ita enim ipſos loqui ſolitos teſtatur: *Poſtquam eſſe in mundo gens Chriſtiana cœpit, terrarum orbem periiſſe, multiformibus malis affectum eſſe genus humanum: ipſos etiam cœlites derelictis curis ſolemnibus, quibus quondam ſolebant inviſere res noſtras, terrarum ab regionibus exterminatos.*

Eodem modo loquuntur, ſeu potius Ethnicos inducunt conquerentes, Origenes in Matth. cap. 24. Cyprianus initio libri ad Demetrianum, Auguſtinus pluſquam uno loco; item alii: ſed ſingulari, inter eos, cum emphaſi Tertullianus, Apologetici ſui cap. 40. cujus verba quoque hîc apponam: *At è contrario illis nomen factionis accommodandum eſt, qui in odium bonorum & proborum conſpirant, qui adverſum ſanguinem innocentium conclamant, prætexentes ſanè ad odii defenſionem illam quoque vanitatem, quod exiſtiment omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Chriſtianos eſſe cauſam. Si Tiberis aſcendit in mœnia, ſi Nilus non adſcendit in arva, ſi cœlum ſtetit, ſi terra movit, ſi fames, ſi lues, ſtatim Chriſtianos ad Leonem.*

At

At poſtea apud Chriſtianos eadem invidiâ laborabant Ethnici, ſive, (uti poſt aliquot Chriſtianiſmi ſecula vocabantur) Pagani: & cum ipſis ſimul Judæi, Samaritani atque hæretici [quorum hæreticorum definitionem diſcimus ex Cod. lib. 1. cap. 5. ubi Impp. Grat. Valent. & Theodoſ. inter alia dicunt: *Hæreticorum autem vocabulo continentur, & latis adverſus eos ſanctionibus ſuccumbere debent, qui* VEL LEVI ARGUMENTO *à judicio Catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deviare.* En quo diſcordia cives diduxit miſeros!] quod patet ex Novella III. Theodoſii de Judæis, Samaritanis, Hæret. ubi ita habetur: *An diutiùs perferimus mutari temporum vices, iratâ cœli temperie? quæ, Paganorum exacerbata perfidiâ, neſcit naturæ libramenta ſervare. Unde enim ver ſolitam gratiam abjuravit? unde æſtas meſſe jejunâ, laborioſum Agricolam in ſpe deſtituit ariſtarum? unde hyemis intemperata ferocitas, ubertatem terrarum penetrabili frigore ſterilitatis læſione damnavit? niſi quod ad impietatis vindictam tranſit lege ſuâ naturæ decretum.*

Vide hîc, quæſo, quàm facile una pars alteram ſibi adverſam unius ejuſdemque criminis ream peragat: Ethnici ſcilicet Chriſtianos, quaſi ante Chriſti adventum, nullæ clades, nullæ ruinæ, nullæ miſeriæ, aut calamitates orbem terrarum afflixiſſent; ac tum demum, neque alia de cauſa, *exceſſiſſent adytis arisque relictis Dî quibus imperium eorum ſteterat:* Chriſtiani è contra Paganos, Judæos, Samaritanos & hæreticos accuſabant, quaſi dum illi adhuc ſubſiſterent, ipſorum culpa totus Orbis jam vergeret in ruinam, totaque natura corrupta & inverſa deficeret, non in pœnam eorum à quibus iſta mali labes, adverſariorum judicio, orta, ſed in illorum noxam qui alios ſic criminabantur. At cui paulo cordatiori hîc non veniat in mentem illud Juvenalis:

Accuſat Manilia dum rea non eſt?

Verum redeamus in viam nobis propoſitam.

Clarius adhuc, quam ſuperius oſtenſum eſt, liquet, ex ipſo Porphyrio (imò ex ipſo Euſebio Porphyrium verbotenus citante) eum hîc minimè loqui de Oraculis. Nam lib. 4. cap. ult. præparat. Euangel. diſcimus ex hujus Porphyrii verbis, ab Euſebio ibi adductis, eum, uti & alibi, aſſerere, *quæcunque Oracula ullibi reddita fuerint, ea non per Deos, ſed per malos Dæmonas reddita: quorum Principem ait eſſe Serapin.* Hinc cauſam deducit, unde homines per Oracula illa fallantur, imò ad omnia prava ac ſceleſta, homicidia, adulteria, &c. perducantur, nihil adjumenti vero, ſed plurima nocumenta ac damna creduli homines per ea ſemper acceperint. Quæ certe non bene conveniunt nec in una ſede morantur, ſed plane diſcrepant, imò contraria ſunt.

Quis ergo non videt, eum in verbis ab Euſebio citatis, minime loqui de Oraculis eorumve defectu: ſed è contra noſtrum Euſebium per ea ſemetipſum fallere ex nimia incogitantia aut præjudicio?

Hæc tamen, uti jam jam evicimus, ita nimis temere aſſerta, ut admodum facile id in doctorum oculos incurrat, minime gentium ab aliis, de Oraculorum defectu loquentibus redarguuntur, Æl. Schedio, nempe, P. Mornæo, Hoſpiniâno, Boiſſardo, cæteriſve eàm materiam directè aut indirectè tractantibus; ſed ut argumenta ſatis valida aſſumuntur: dum ex iis æque temere quam ipſe Euſebius, oſtendere nituntur Oraculorum defectum & circa Servatoris noſtri nativitatem, & ob nativitatem iſtam, accidiſſe. Ideoque nunc aſſerunt, nato Chriſto, Oracula, ac nominatim quidem Delphicum, ſiluiſſe; nunc tempore Hadriani Cæſaris, nunc alio; nunc denuò, perduraſſe quædam illorum uſque ad Julianum Apoſtatam: cum ſubinde & de Delphico dicant, id jam ante Cice-

ronem

ronem (ipſum Ciceronem citantes teſtem) ceſſaſſe: nec ſibi ullo modo conſtent, ſed, ſine ullo debito ac juſto examine, aſſerant quicquid fere ipſis de iis occurrerit apud Veteres: atque inde modo affirment, modo negent, modo dubitent, denique, atque hæreant; quod ſuos nimis ſecure ſequantur Duces, qui nec ipſi ſibi magis conſtant.

Imò magnus ille P. D. Huetius tom. ſecundo, Propoſit. 9. cap. 4. diſertis verbis tempore Chriſti plane obmutuiſſe ea aſſerit. ejus verba ſunt: *Huc adjungendus Oraculorum defeƈtus, cujus cauſam curioſè ſcrutati ſunt, cum alii ſcriptores, tum potiſſimum Plutarchus: ex quo diſcas*, PAULATIM EA CONTICESCERE COEPISSE, AD CHRISTI USQUE TEMPUS, QUO OBMUTUERUNT: *quaſi fraƈtâ tum penitùs Dæmonum vi, ſilentioque ipſis impoſito.* An vero talia nos doceat Plutarchus, imò unquam ſomniaſſe videatur, videbimus paulo inferius. Iſaacus quoque Voſſius in traƈtatu ſuo *de Sibyllinis*; (quod mireris ſane in hoc tanto viro, ac tam plurimæ leƈtionis tamque acris judicii) *ut manifeſtum ſit, non potuiſſe hæc ab aliis quam à Judæis vulgari, qui ſub nomine fatidicarum mulierum, & quarum apud Gentes magna eſſet auƈtoritas, ea in lucem edidere, quæ ipſi è Prophetarum ſuorum hauſiſſent Oraculis. Nec ſucceſſus horum defuit Vaticiniis, & quidem tantus*, UT (NB.) CÆTERARUM GENTIUM PROTINUS CESSARINT ORACULA.

Vide ſis hîc mecum, Leƈtor, quam multa à multis pro veris affirmentur, quæ, ſi modico ſubjicerentur, examini hiſce aſſertoribus ipſis ne ſpeciem quidem ullam veritatis habere viderentur. Sed ita fit: Viderint titulum libri Plutarchiani de Oraculorum defeƈtu: quid opus ulterius legere aut perlegere librum ipſum, cum ex titulo ſolo concludere quis valeat, Oracula, jam Plutarchi ætate, defeciſſe. Viderint Euſebium

ſebium citantem Porphyrium, quid opus verba ipſius examinare Porphyrii? Itane mendax fuerit Euſebius, itave aut hebes aut ſtupidus, ut intelligere nequiverit, quid Porphyrius de ea re vel ſcripſerit vel intellexerit? & licet ipſe quoque adducas illius verba uti habentur apud Euſebium; nonne ſufficiat ea ſic intellexiſſe ut Euſebius illa intellexit? Certe ſi hoc modo agamus etiam cum iis quæ apud Ciceronem, Plutarchum, aliosque habentur, aut ex iis ab aliis citantur, nec ulteriori examine defungamur; longe commodius ac minori negotio ſcribimus libros, quam ſi laborioſe admodum inveſtigemus, an bene vel male citati, intellecti, aut verſi fuerint Porphyrius, Plutarchus, Cicero, Juvenalis, aliique, de quorum verbis oriri poſſet controverſia. Quam pauci, interim, lectores inquirunt & rite examinant ea quæ ſic adducuntur; ac non potius credunt hujuſmodi ſcriptoribus? interim patitur veritas. Sed à quonam tempore hoc novum fuit?

Verum redeamus ad Euſebium, ac videamus quam firmiter ſecundo argumento, ab Ethnicis ex Plutarcho deſumpto, demonſtret Oracula circa Chriſti nativitatem defeciſſe: illud autem quod tam avide omnes fere arripiunt, eſt Hiſtoriola illa ſeu potius fabula (ut ſtatim oſtendetur) quæ narratur à Cleombroto in Dialogo de Oraculorum defectu, hoc modo. Περὶ δὲ τοῦ θανάτου τῶν τοιούτων ἀκήκοα λόγον ἀνδρὸς οὐκ ἄφρονος οὐδ' ἀλαζόνος, Αἰμιλιανοῦ γὰρ τοῦ ῥήτορος, οὗ καὶ ὑμῶν ἔνιοι διακηκόασιν, Ἐπιθέρσης ἦν πατὴρ, ἐμὸς πολίτης καὶ διδάσκαλος γραμματικῶν· οὗτος ἔφη, ποτὲ πλέων εἰς Ἰταλίαν ἐπιβῆναι νεὼς, ἐμπορικὰ χρήματα καὶ συχνοὺς ἐπιβάτας ἀγούσης. ἑσπέρας δὲ ἤδη περὶ τὰς Ἐχινάδας νήσους ἀποσβῆναι τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν ναῦν διαφερομένην πλησίον γενέσθαι Παξῶν ἐγρηγορέναι δὲ τοὺς πλείστους, πολλοὺς δὲ καὶ πίνειν ἔτι δεδειπνηκότας· ἐξαίφνης δὲ φωνὴν ἀπὸ τῆς νήσου τῶν Παξῶν ἀκουσθῆναι Θαμοῦν τινος βοῇ καλοῦντος ὥστε θαυμάζειν· ὁ δὲ Θαμοῦς Αἰγύπτιος ἦν κυβερνήτης, οὐδὲ τῶν ἐμπλεόντων γνώριμος πολλοῖς

ἀπ'

ἀπ' ὀνόματος. δὶς μὲν οὖν κληθέντα σιωπῆσαι, τὸ δὲ τρίτον ὑπακοῦσαι τῷ καλοῦντι· κἀκεῖνον, ἐπιτείναντα τὴν φωνὴν εἰπεῖν, ὅτι, ὅταν γένῃ κατὰ τὸ Παλῶδες, ἀπάγγειλον ὅτι Πὰν ὁ μέγας τέθνηκε. τοῦτ' ἀκούσαντας ὁ Ἐπιθέρσης ἔφη πάντας ἐκπλαγῆναι· καὶ διδόντας ἑαυτοῖς λόγον, εἴτε ποιῆσαι βέλτιον εἴη τὸ προστεταγμένον, εἴτε μὴ πολυπραγμονεῖν, ἀλλ' ἐᾶν οὕτως, γνῶναι τὸν Θαμοῦν, ἐὰν μὲν ᾖ πνεῦμα, παραπλεῖν ἡσυχίαν ἔχοντα· νηνεμίας δὲ καὶ γαλήνης περὶ τὸν τόπον γενομένης, ἀνειπεῖν ὃ ἤκουσεν. ὡς οὖν ἐγένετο κατὰ τὸ Παλῶδες, οὔτε πνεύματος ὄντος, οὔτε κλύδωνος, ἐκ πρύμνης βλέποντα τὸν Θαμοῦν πρὸς τὴν γῆν εἰπεῖν, ὥσπερ ἤκουσεν, ὅτι ὁ μέγας Πὰν τέθνηκεν. οὐ φθάναι δὲ παυσάμενον αὐτὸν, καὶ γενέσθαι μέγαν οὐχ ἑνὸς, ἀλλὰ πολλῶν στεναγμὸν, ἅμα θαυμασμῷ μεμιγμένον· οἷα δὲ πολλῶν ἀνθρώπων παρόντων, ταχὺ τὸν λόγον ἐν Ῥώμῃ σκεδασθῆναι, καὶ τὸν Θαμοῦν γενέσθαι μετάπεμπτον ὑπὸ Τιβερίου Καίσαρος. οὕτω δὲ πιστεῦσαι τῷ λόγῳ τὸν Τιβέριον, ὥστε διαπυνθάνεσθαι καὶ ζητεῖν περὶ τοῦ Πανός. εἰκάζειν δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν φιλολόγους συχνοὺς ὄντας, τὸν ἐξ Ἑρμοῦ καὶ Πενελόπης γεγενημένον. ὁ μὲν οὖν Φίλιππος εἶχε καὶ τῶν παρόντων ἐνίους μάρτυρας, Αἰμιλιανοῦ τοῦ γέροντος ἀκηκοότας.

Quæ ſic vertuntur à Doctiſſimo Turnebo: *De Dæmonum porrò obitu narrationem quandam de homine nec ſtulto nec vano accepi. Nam Æmiliani Rhetoris, ex quo nonnulli etiam veſtrum hoc audierunt, Epitherſes fuit Pater, municeps meus, Grammaticæ Profeſſor. Is narrabat quum aliquando Italiam cogitans navigium conſcendiſſet, quod non ſolum mercium magnam vim, ſed vectorum etiam magnam turbam ferret, ſub veſperam ad Echinades inſulas penitus flatum ſiluiſſe navique in ſalo fluitante, & tandem ad Paxas delata, plurimis tum vigilantibus, multis etiam poſt cœnam compotantibus, è Paxis repente vocem auditam eſſe, cujusdam Thamum inclamantis. Erat autem Thamus Ægyptius gubernator multis qui in navi erant nomine ignotus. Bis igi-*

tur inclamatum ſiluiſſe, tertium vocanti paruiße: illum majore vocis contentione imperaſſe, ut, cum ad Palodes perVectus eſſet, Pana magnum mortuum eſſe nuntiarent. Hoc audito Epitherſes conſternatos omnes ſtupore dicebat. Quumque deliberarent quod imperatum erat, faciendum eſſet nec ne, hac de re ſic Thamum cenſuiſſe; ſi flatus ſpiraret ſilentio prætervehendum eſſe, ſin à ventis eſſet eo in loco quies & tranquillitas, quod audiverat eſſe prædicandum. Igitur ad Palodes perlatis, quum aura nulla eſſet nec unda, proſpectantem è puppi Thamum exclamaſſe ut audierat, Pana magnum eße mortuum: continuoque quum vixdum finiſſet, ſecutum eſſe ingentem non unius, ſed multorum, gemitum admiratione mixtum: & quod multi adfuiſſent narrabat rei famam celerrime diſſipatam eſſe Romæ, Thamumque à Tiberio Cæſare accerſitum: Tiberium verò uſque adeo huic rei fidem adjunxiſſe, ut quis ille Pan eſſet, interrogaret & quæreret. Doctos verò homines, quos circa ſe frequentes habebat, cenſuiſſe Panem eum eſſe qui ex Mercurio & Penelope natus eſſet. Atque hæc quidem Philippus, quorundam etiam qui aderant memoria atteſtante, qui de Æmiliano Sene ſe audiviße dixerunt.

Fabula hæc, uti revera eſt, ſicut ex ſequentibus manifeſtum fiet, ab Euſebio non ſolùm citatur, ſed etiam à viris jam ſupra nominatis (atque etiam à Joachimo Oudaan in Dialogo quarto de Potentia Romana, ſive, ut Belgicè libro huic nomen dat, **De Roomſche Mogentheyt**/) pro vera habetur Hiſtoria: ac quidem præcipue quod prætenſa iſta Hiſtoriola dicatur Tiberii Cæſaris ſub Imperio contigiſſe, adeóque cum tempore mortis Servatoris noſtri ipſis congruere videatur; ad cujus mortem & Boiſſardus & alii hanc Hiſtoriolam referunt: ad Dæmonum ſeu Diaboli mortem, ratione Oraculorum, ut quæ antea longe magis vigebant, alii:

alii : quamvis alii denique aliter hæc interpretentur & applicent.

Ex hiſce audiamus, quæſo, primo loco Boiſſardum in hunc modum loquentem, libro de Divinatione & Magicis præſtigiis: *Quidam exiſtimant vocem illam locutam fuiſſe de Chriſti Servatoris morte : cum audita ſit anno* DECIMO NONO *Imperii Tiberii Cæſaris, quo Chriſtus crucifixus eſt. Et hunc credimus univerſæ naturæ, & totius mundi Dominum & formatorem, verum Verbum Dei, per quod Deus omnia creavit. Et ipſi Arcades Pana vocarunt* τὸν τῆς ὕλης Κύριον *: non ſolum ſylvarum Dominum, ſed univerſæ ſubſtantiæ materialis Dominatorem (ut ſcribit Macrobius) cujus materiæ vis univerſorum corporum, ſeu illa divina ſint, ſive terreſtria, componit eſſentiam. Ideo Pan dictus eſt Deus univerſi. Neque male ſuſpicantur multi (ſive fuerit Angeli boni, ſive Dæmonis alicujus) per Pana Magnum intellexiſſe Jeſum Chriſtum, qui ſub Tiberio paſſus eſt. Nam & Dæmones ſæpius vera ſolent proloqui, verbis tamen ambiguis, ut homines magis ac magis in errores inducant.*

Mirum ſanè ſi per Angelos bonos hæc fuerunt annunciata, neque Thamum neque Epitherſen reliquoſve vectores, aut aliquos ſaltem inter eos, neque ipſum Tiberium, nec quos ſuper hac re conſulebat Sapientes, nec denique ipſum Æmilianum, Plutarchum alioſve, quibus hæc narrarunt tanto poſt paſſionem, ac prædicationem Euangelii Jeſu Chriſti, intervallo, conjectaſſe ea de Chriſto Servatore noſtro, fuiſſe prolata.

Aſt fuerit vox Dæmonis, ut homines ita magis ac magis in errores induceret, (ut alii volunt) cui uſui ipſi hæc proloqui ſolùm inter iſtos homines qui ne minimam quidem Jeſu Chriſti notitiam habebant ? ac quidnam nocumenti accipere

poterat Doctrina Euangelii, ſi Ethnici crederent Magnum aliquem Dæmonem, ſive Pana illum (qui nunquam fuit) ſive alium quendam mortuum eſſe? ac cur non potiùs è contrario vereri debebant, ſi tale quid annuntiaretur, hoc in ipſorum, non Jeſu Chriſti, damnum cedere debere: cum ita de propria Religione Ethnici, ut dubitare inciperent, induci poſſent atque, audito Euangelio, eo facilius ad illud tranſire deliberarent: præſertim cum inde minus mirum ipſis videri deberet, Filium Dei mortem obiiſſe, eo quod & ipſorum Dæmones idem paterentur?

Ac quomodo Diabolus per hæc verba, de Magni Panos morte, ita præoccupare potuit Aures hominum, quo minus intelligerent aut crederent, (ut alii putant,) mortem Chriſti; cum Hiſtoriola hæc à Plutarcho, ut communi mundo minus nota, iiſque quibus eam ſub perſona Philippi narrat, ignota, adducatur?

De Dæmonum morte, aut ad minimum perpetuo ſilentio, Euſebius aliique hæc interpretantur. Hinc Mornæus, poſt multa alia quibus Defectum Oraculorum circa & ob nativitatem Chriſti adſtruere nititur, (etiam ex ipſorùm Dæmonum prætenſis Oraculis aut reſponſis) narrata denique Hiſtoriola illâ de Epitherſe, (quam memorabilem vocat Hiſtoriam atque ut omninò veram ex Plutarcho allegat,) hæc addit: *Mais remarquons que c'eſtoit ſoubs Tibere, ſoubs lequel fut crucifié Jeſus, & que ce Pan eſtoit un des principaux Dæmons des Gentils: comme ſe voit par ſon Oracle,*

Ren te voeux ô Mortel, a Pan le Dieu cornu, Sauvage, chevre pied, &c.

Et de fait à Diocletian Apollo reſpond, que les juſtes le rendent muet; & le Preſtre lui dit: que par les juſtes il entendoit les Chreſtiens, dont il ſe mit à les perſecuter, &c.

Latina (pro ut ab ipſo hæc ex idiomate Gallico in eam

con-

converſa ſunt) ita ſonant: *Notemus verò ſub eodem Tiberio crucifixum Jeſum; Pana verò in gentilitiis Dæmonibus inſignem locum tenuiſſe, ut ex ipſius Oraculo apud Porphyrium liquet.*

Χρυσόκερος βλοσυροῖο Διωνύσου θεράπων Πὰν
Βαίνων ὑλήεντα κατ᾽ οὔρεα χειρὶ κραταιῇ, &c.

PAN AUREIS CORNIBUS TRUCIS DIONYSII
MINISTER,
GRADITUR PER MONTES SILVOSOS, &c.

Itaque reſpondet Apollo Diocletiano, juſtos illi os obturare, quo minus oracula edere poſſit: & Sacerdos juſtos Chriſtianos interpretatus eſt, quos idcirco Imperator perſequi cœpit. [Conferat quæſo Lector ambarum callens linguarum hæc Latina cum Gallicis quæ præcedunt.] Petrus Molinæus verò qui alias (ubi tractat de Oraculorum defectu, in Vate ſuo lib. 3. cap. 11.) cæteris cordatior eſt. Non dubitat etiam, poſt fabellam hanc narratam, ſequentia hæc ei ſubjungere:

Huic narrationi fidem creat circumſtantia temporis: incidit enim hæc res in tempus quo Chriſtus mortuus eſt. Eſtque veriſimile ejulationes Dæmonum inde ortas, quod ſcirent morte Chriſti Satanæ regnum concidiſſe. Eſt enim Pan vox aptiſſima ad ſignificandum Dominum univerſi qui eſt Omnia in omnibus, ut ait Paulus 1 *Cor.* 15. 28.

Vide hic jam aliam cauſam: Diabolus nimirum qui ipſe per ſe hæc non poterat ſociis ſuis, qui hujus rei neſcii erant, nuntiare, ſed miniſterio hominum ad hoc opus habebat, mandabat hæc Thamo; atque hinc, poſt rem illam ipſis nunciatam, tam triſtes ejulationes. Sed relinquamus ipſi hanc veriſimilitudinem.

Quis enim è Plutarcho, licet maxime ponamus Hiſtoriam hanc eſſe veram, nobis oſtendet eam, tempore paſſionis con-

tigiſſe? cum ipſe Plutarchus ſolùm dicat: [*Epitherſes*] *narrabat quum* Aliquando *Italiam cogitans, &c.* Et tamen audacter admodum Boiſſardus aſſerit, *hoc eo ipſo anno* 19. *Imperii Tiberii Cæſaris fuiſſe factum.*

Optandum eſſet, ſane homines tam multæ lectionis, atque alias, quantum apparet; minimè malos, non tam in transverſum actos fuiſſe aut ſtudio partium, aut aſſerendi apud alios, id quod ipſi tam libenter credebant eſſe verum; ut non contenti iis, quæ ſeu vera, ſeu falſa apud alios invenerant, ſui muneris eſſe putaſſent, multa illis affingere.

Cordatior hîc Baronius; qui, dum ad annum Domini noſtri 34. hanc recitat fabulam, utitur hiſce verbis: *Qualiacunque ſint, fides eſto penes auctorem, &c. Et ſanè quidem ſi rei geſtæ fidem adhibendam eſſe putamus.* Sed cordatiores adhuc Centuriatores Magdeburgenſes qui Cent. 1. lib. 2. cap. 15. hæc plane ridicula æſtimant, dum de Euſebio hæc ex Plutarcho in teſtimonium adducente dicunt: *Ubi & de Pane ſub Tiberio mortuo ridicula narrat.*

Habent igitur eam narratiunculam, uti revera eſt, pro fabulâ: At ſi fabula hæc ſecundum Boiſſardum, Molinæum, & cæteros pro vera Hiſtoria ſit habenda, eo quod Plutarchus tantus Vir, eam pro vera Hiſtoria narret; cur non & ea, quæ ſequitur ibidem, ejuſdem ponderis aut veritatis habeatur, ab iis qui hîc non ſolùm Plutarchum, ſed & Euſebium citant? Euſebius enim eam non omittit, quaſi ejuſdem cum jam recitatâ veritatis, uti & certe eſt, ac merito illam nullo dato interſtitio ſubſequitur: ita enim pergit: ὁ δὲ Δημήτριος ἔφη τῶν περὶ τὴν Βρεττανίαν νήσων εἶναι πολλὰς ἐρήμους σποράδας, ὧν ἐνίους Δαιμόνων καὶ Ἡρώων ὀνομάζεσθαι, πλεῦσαι δὲ αὐτὸς ἱστορίας καὶ θέας ἕνεκα, πομπῇ τοῦ βασιλέως, εἰς τὴν ἔγγιστα κειμένην τῶν ἐρήμων, ἔχουσαν οὐ πολλοὺς ἐποικοῦντας, ἱεροὺς δὲ καὶ ἀσύλους πάντας ὑπὸ τῶν Βρεττανῶν ὄντας. ἀφικομένου δ' αὐτοῦ νεωστὶ, σύγχυσιν

μεγά-

μεγάλην περὶ τὸν ἀέρα, καὶ διοσημείας πολλὰς γενέσθαι, καὶ πνεύματα καταρραγῆναι καὶ πεσεῖν πρηστῆρας. ἐπεὶ δ' ἐλώφησε, λέγειν τοὺς νησιώτας ὅτι τῶν κρεισσόνων τινὸς ἔκλειψις γέγονεν. ὡς γὰρ λύχνος ἀναπτόμενος φάναι δεινὸν οὐδὲν ἔχει, σβεννύμενος δὲ πολλοῖς λυπηρός ἐστιν, οὕτως μεγάλαι ψυχαὶ τὰς μὲν ἀναλάμψεις εὐμενεῖς καὶ ἀλύπους ἔχουσιν, αἱ δὲ σβέσεις αὐτῶν καὶ φθοραὶ πολλάκις μὲν ὡς νυνὶ πνεύματα καὶ ζάλας τρέπουσι, πολλάκις δὲ λοιμικοῖς πάθεσιν ἀέρα φαρμάττουσιν. ἐκεῖ μέντοι εἶναι νῆσον ἐν ᾗ τὸν Κρόνον κατεῖρχθαι φρουρούμενον ὑπὸ τοῦ Βριάρεω καθεύδοντα· δεσμὸν γὰρ αὐτῷ τὸν ὕπνον μεμηχανῆσθαι, πολλοὺς δὲ περὶ αὐτὸν εἶναι Δαίμονας ὀπαδοὺς καὶ θεράποντας. Ὑπολαβὼν δὲ ὁ Κλεόμβροτος, Ἔχω μὲν (ἔφη) καὶ ἐγὼ τοιαῦτα διελθεῖν. ἀρκεῖ δὲ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, τὸ μηδὲν ἐναντιοῦσθαι, &c.

Demetrius autem narravit earum inſularum quæ ſunt prope Britanniam, pleraſque deſertas ac ſparſas eſſe, quarum nonnullas Dæmonibus & Heroibus eſſe dicatas. Seſe autem cognoſcendi cauſâ, Imperatore mittente, navigaſſe ad unam deſertis proximam, paucis habitatam cultoribus, quos Britannis ſacroſanctos & inviolatos omnes eſſe: non multo autem poſtquam eo veniſſet fœdam cœli perturbationem & prodigioſam tempeſtatem eſſe coortam: procellas in abruptum lapſas cecidiſſe, ardentium fulminum jactus fuiſſe: quibus ſedatis inſulanos dixiſſe, aliquem è præſtantioribus interiiſſe. Nam ut lucerna dum accenditur noxia nemini eſt, dum extinguitur, multis tetrum odorem afflat; ſic animos magnos dum accenduntur, propitios & innoxios eſſe; dum extinguuntur & intereunt, ſæpenumero, ut modò, ventos ac procellas miſcere, interdum peſtilenti lue cœlum inficere. Jam verò inſulam illic quandam eſſe, in qua Saturnus carcere clauſus à Briareo cuſtodiatur ſopitus: ſomnum enim illi eſſe pro vinculo. Multos autem ei Dæmones eſſe circum pedes atque ſervos. Tum Cleombrotus, ipſe etiam talia quædam,

dam, inquit, commemorare poſſim: nunc ſatis eſt propoſito nihil repugnare, &c.

Quæ heic obiter notanda veniunt, ſunt verba illa Mornæi ubi de Pane loquitur: *Et que ce Pan eſtoit un de principaux Demons des Gentils, &c.* Vel ut in verſione Latina habetur, *Pana in Gentilitiis Dæmonibus inſignem locum tenuiſſe.* Aſt Pan ille *Deus Arcadiæ*, quem Virgilius Poëta inducit *Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem*, minime ex Dîs majorum gentium, ſed ex plebe Deorum erat. Hinc Ovidius in Ibin, poſt verſus hos,

Dî maris & terræ, quique his meliora tenetis,
Inter diverſos cum Jove regna polos, &c.

Poſtea ſubjungit:

Vos quoque PLEBS SUPERUM *Fauni, Satyrique, Lareſque,*
Fluminaque & Nymphæ, Semideûmque genus.

Imò & Pan ille de ſeipſo,

Nos vappæ ſumus & puſilla,
Culti ruris minima. ——

Unde non mirum ſane Simichida, apud Theocritum, ut ruſticum, canere in hunc modum:

Τόν μοι Πάν, Ὁμόλας ἐρατὸν πέδον ὅστε λέλογχας,
Ἄκλητον κείνοιο φίλας ἐς χεῖρας ἐρείσαις,
Εἴτ' ἔστ' ἆρ ὁ Φιλῖνος ὁ μαλθακὸς, εἴτε τις ἄλλος.
Κἢν μὲν ταῦθ' ἔρδοις, ὦ Πὰν φίλε, μή τύ τι παῖδες
Ἀρκαδικοὶ σκίλλαισιν ὑπὸ πλευράς τε καὶ ὤμους,
Τανίκα μαστίσδοιεν, ὅτε κρέα τυτθὰ παρείη·
Εἰ δ' ἄλλως νεύσαις, κατὰ μὲν χρόα πάντ' ὀνύχεσσι
Δακνόμενος κνάσαιο, καὶ ἐν κνίδαισι καθεύδοις.

Εἴης

Εἴης δ' Ἠδωνῶν μὲν ἐν οὔρεσι χείματι μέσσῳ,
Ἕβρον πὰρ ποταμὸν τετραμμένος, ἐγγύθεν ἄρκτου·
Ἐν δὲ θέρει πυμάτοισι πὰρ Αἰθιόπεσσι νομεύοις
Πέτρᾳ ὑπὸ Βλεμύων, ὅθεν οὐκέτι Νεῖλος ὁρατός.

Hunc mihi Pan, Homoles amabile ſolum qui ſortitus es,
Non vocatum illius charas in manus ſiſtas:
Sive is eſt tener Philînus, ſive quiſpiam alius.
Et, ſi hæc facies, ô Pan Chare, ne te pueri
Arcadici ſquillis ſub latera & humeros
Tunc flagellent, quum carnes paucæ adſunt:
Sin aliter annues: tunc per totum corpus unguibus
Morſus ſcalparis, & in urticis dormias.
Sis autem Edonorum quidem in montibus hyeme mediâ,
Ad Hebrum fluvium verſus, prope Septentrionem:
Æſtate verò ultimos apud Æthiopas paſcas,
Sub ſcopulum Blemyorum, unde non amplius
Nilus videri poteſt.

At *Pana* illum, objiciat quiſpiam, apud Arcades, *univerſæ ſubſtantiæ materialis Dominum habitum*, ex Macrobio videlicet, qui ita de Pane Saturnal. lib. 1. cap. 22. *Pan ipſe quem vocant Inuum, ſub hoc habitu quo cernitur, Solem ſe eſſe prudentioribus permittit intelligi. Hunc Deum Arcades colunt appellantes* τὸν τῆς ὕλης κύριον: *non Sylvarum Dominum, ſed univerſæ ſubſtantiæ materialis Dominatorem ſignificari volentes. Cujus materiæ vis univerſorum corporum, ſeu illa divina ſeu terrena ſint, componit eſſentiam.* At Pan ille Myſticus diverſus longe à Pane iſto qui Mercurii ac Penelopes filius habebatur. Nec talem Myſticum Pana ſomniabant ſapientes iſti à Tiberio accerſiti (ſi modo unquam accerſiti ſunt: imo reverâ nunquam ſunt, quia purum putum figmentum ac fabula eſt tota hæc Hiſtoriola) quum univerſi

Dominus mori (hoc eſt interire) minimè queat. Dum è contra quicquid natum fuerit denuo moriatur.

Quam gemina autem ſunt hæc illis quæ in Philopſeude ſuo, ac vera Hiſtoria, narrat talium ſalſus deriſor Lucianus!

Videmus ergo ex hiſce quam facile ſe duci ſinat Euſebius, umbramque inanem pro vero corpore perſequatur, multique alii eum in talibus ſequantur, nec ſufficere aut ſibi aut aliis exiſtiment, niſi & de ſuo aliquid addant.

Non felicior eſt idem ille Euſebius, in eo quod Victimas humanas, poſt Chriſti noſtri adventum non amplius mactatas, ſed hoc genus ſacrificii abolitum, affirmet. Nam Tacitus, Plinius, Plutarchus ac Lampridius non ſolum, ſed etiam Sidonius Apollinaris, Procopius aliique ipſis longe juniores, contrarium planè, ac quidem de ſuis temporibus, teſtantur, de Germanis, Suevis, Britannis, Perſis, aliiſque pluribus populis; oſtenduntque hæc horrenda ſacrificia uſque ad Juſtinianum, imò & ad Henricum Aucupem, perduraſſe. Quod verò in ipſa urbe Roma uſque ad ipſius Euſebii ætatem hæc peracta fuerint, patet (ut Tertullianum ac Minucium Felicem, qui de ſuis temporibus id teſtantur, prætercam) ex Porphyrio & Lactantio; Porphyrium etiam ipſo adducente Euſebio, in libro de Laudibus Conſtantini, hiſce verbis utentem: Ἀλλ᾽ ἔτι καὶ νῦν τις ἀγνοεῖ κατὰ τὴν μεγάλην πόλιν τῇ τοῦ Λατιαρίου Διὸς ἑορτῇ σφαγιαζόμενον ἄνθρωπον, *Sed etiam nunc, quis ignorat, in magna illa Urbe* [Româ] *Jovis Latialis Feſto pro Victima jugulari hominem?*

Addamus huic Porphyrio, qui ante Euſebium vixit, Lactantium Euſebii contemporaneum; qui de ſuo (Lactantii nempe, adeoque ipſius Euſebii, ipſique ſatis noto, uti ex Chronico patet) tempore, hoc ipſum quoque affirmat, lib. 1. de falſa religione hiſce ſequentibus: *Apud Cypri Salaminem humanam hoſtiam Jovi Teucrus immolavit: idque ſacrificium*

cium poſteris tradidit. Quod eſt nuper Hadriano imperante ſublatum. Quibus paulò pòſt ſubjungit : *Nec Latini quidem hujus immanitatis expertes fuerunt. Siquidem Latialis Jupiter* (NB.) *etiam nunc ſanguine colitur humano.* Quibus addamus poſtremò & Prudentium : qui libro 1. contra Symmachum,

Incaſſum arguere jam Taurica ſacra ſolemus :
Funditur humanus Latiali in munere ſanguis, &c.

I nunc & crede Euſebio abſque prævio & exacto examine. Ex talibus enim exemplis, quæ plura dari poſſent, facilè quivis queat cognoſcere, quantum fidei ſit tribuendum iis, quæ de Oraculis eorumque defectu ſcribit : de aliis etiam procedente noſtro diſcurſu videbimus.

CAPUT II.

Suidæ, Cedreni, ac Nicephori teſtimonia de puero Hebræo; ut & de Auguſto Oraculum Delphicum conſulente, examini ſubjiciuntur : iſtaque occaſione de veterum quorundam (Juſtini, aliorumque) credulitate, quandoque nimia, agitur : ſicut etiam de Tiberii prætenſa erga Chriſtum noſtrum pietate.

SEd uti argumenta pro Oraculorum defectu petuntur ab Ethnicis, (quo ſucceſſu jam examinavimus) ſic etiam pro ea ſententia in teſtimonium adducitur ipſe Diabolus : qui alias mendaciorum Pater; tamen hic coactus, veritatem confeſſus ſit.

Edidit ergo, uti volunt, diverſa Oracula, ſeu reſponſa,

 de

de Oraculorum defectu non ſolum, ſed & de Chriſto Salvatore noſtro: imprimis tamen illud, tam ab omnibus fere decantatum, quod Auguſto Delphis ſciſcitante eum dediſſe perhibent.

Nimirum Suidas, Nicephorus & Cedrenus (quorum poſtremus etiam illud ex Euſebio citat, quanquam, ſaltem hodie, id apud eum, quod ſciam minime inveniatur) narrant Cæſari Auguſto, hoc fuiſſe redditum quum, jam Senex & anxius de ſucceſſore, profectus ad Apollinem Delphicum Oraculum ejus ſuper ea re conſuleret; cuique poſt iteratas Hecatombas cauſam taciturnitatis [illegible] illius inquirenti, datum hunc ſequentem, tradunt, reſponſum.

Παῖς Ἑβραῖος κέλεταί με θεοῖς μακάρεσσιν ἀνάσσων
Τὸν δὲ, δόμον προλιπεῖν, καὶ ἀΐδον αὖθις ἱκέσθαι
Λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν ἐκ δόμων ἡμετέρων.

Me puer Hebræus, jubet hinc, Rex ille Deorum
Tartareos remeare domos, hac æde relicta.
Poſt terga ora tenens, altaria noſtra relinquas.

Ita in Diſſertatione 33. de fide Divinationibus adhibenda vertit Joh. Maria Maraviglia, alii aliter. Græca verba ſic exprimit Suidas: Nicephorus tamen in primo verſu pro θεοῖς legit (uti & Cedrenus) Θεὸς; additque in ſecundo πε, ſc. poſt προλιπεῖν; item ἀΐδος pro ἀΐδον; pro quo ἀΐδον Cedrenus ſcribit ὁδὸν: qui & poſtremum verſum ſcribit, (ſaltem in editione Græco-Lat. Baſilienſi.)

Ἄπιθι λοιπὸν ἐκ δόμων ἡμετέρων,

cum cæteri habeant:

Λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν, &c.

Quos verſus ſic (ratione metri) malè conceptos, alii, ex recentio-

centioribus hujus præteritique ævi Scriptoribus, diverſimodè corrigunt. Hinc magnus ille J. Scaliger, & poſt ipſum, Iſaac. Caſaubonus, rejiciunt vocem παῖς & legunt Ἑβραῖος κέλεταί με Θεὸς, &c. Ubi tunc verſus quidem conſtat, ſed totus ille puer, ac tantus quantus ille eſt aut fuit unquam, evaneſcit, ſeu potius Metamorphoſi ſubita in Deum mutatur: qui tamen, citantibus Nicephoro ac Cedreno, & puer ſimul & Deus prætenſo iſti Apollini habitus ac nominatus fuerat.

Sic in ſecundo, καὶ ὁδὸν πάλιν αὖθις ἱκέσθαι tertium, (quem pro duobus prioribus affiĉto, poſt Euſebii tempora, habent) cum Cedreno legunt: Schedius, ſicut & Peucerus, legunt in ſecundo quoque καὶ ἀΐδην αὖθις ἱκέσθαι, ac tertium hoc modo, Λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν ἐκ βωμῶν ἡμετεράων: ubi Peucerus tamen, in fine, ἡμετερείων habet. Unusquiſque, ſcilicet, pro libitu ac guſtu, verſus iſtos aut concinnat, aut transformat.

At, dicat forſan aliquis, transformatio illa non impedit, quominus ſint vere Diaboli verſus, ſub Apollinis nomine Cæſari Auguſto editi. Nam talis aut non multum diſſimilis diverſitas occurrit ſæpe, vitio exſcriptorum aut ſciolorum, in auĉtoribus minime ſuppoſititiis, eave ſuſpicione laborantibus. Atque hinc tam diverſa corrigendi emendandique prurigo inter hodiernos oritur Criticos. Fateor. Sed conſideratis quoque iis, quæ jam diĉturus ſum, puto eam diverſitatem, quæ in verbis hiſce prætenſi, ſive Apollinis, ſive Diaboli comparet, fore quoque notam manifeſtam malæ mercis malignè nimium credulis obtruſæ.

Verum addamus antea & ea quæ huic fabulæ adduntur, per eos qui ipſam nobis narrant: Auguſtum, ſcilicet, cum hoc reſponſo reverſum Romam, ibi in Capitolio erexiſſe magnam aram tali inſcriptione Latinâ ornatam: HÆC EST ARA PRIMIGENITI DEI. Quæ vox *Primigeniti* tamen nullibi in præ-

tenſo iſto Oraculo comparet: ſic ut eam inde minimè hauri-re Auguſtus Cæſar potuerit: unde etiam tanto magis patet im-poſtoris, qui hæc primo confinxit, mendacium: Sive hic Suidas fuerit, ſive alius quiſpiam, à quo Suidas nimis avidè hæc hauſit.

Hodie, quod ſciam, nullibi hoc apud Euſebium, ut jam dictum eſt, invenitur. Cedrenus id primus tradit: quem poſtea Nicephorus & Suidas, atque hoſce iterum recentiores, ſecuti ſunt. Sed ponamus cum Caſaubono, olim in ſcripto aliquo Euſebii hæc extitiſſe, quoniam Cedrenus ipſum citat auctorem, rejiciemus tamen illa tam ob rationes jam datas quam haſce ſequentes.

Primò enim non ſiluiſſent hæc in Apologeticis ſuis Juſtinus, Tertullianus, Theophilus, Tatianus aliique Scriptores Eccleſiaſtici: ut qui omnia quæ ab Ethnicis eorumque moribus aut actis deſumpta pro Re Chriſtiana afferre poterant, avidè admodum, ac quandoque majore cum Zelo (bono licet) quam judicio, arripuerunt, & contra Ethnicos ipſos defendendæ Doctrinæ Chriſtianæ attulerunt.

Secundo quod hîc non magis credendus Euſebius eſſet, quam ubi de Acroſtichide Sibyllæ teſtatur, apud Ciceronem ejus fieri mentionem: quum ex illa Acroſtichide videamus eam opus eſſe hominis per otium in Muſæo ſuo aliorum credulitati illudere ſtudentis: ſicut & ſucceſſum nacta fuit iſta fraus, non ſolùm in Euſebio & Auguſtino, ſed & multis aliis eos hîc nimis inconſideratè ſequentibus. Nec magis hîc credendus eſſet Euſebius quam ubi refert (quod tamen & poſt ipſum fecit, eodem errore, Hieronymus) Flavium Joſephum ſcripſiſſe, eo tempore (atque eodem quoque die) quo crucifixus eſt Dominus noſter Jeſus Chriſtus, ex adytis Templi voces erupiſſe dicentium, *Migremus ex his ſedibus*: quum tamen conſtet ex ipſo Joſepho, eum minimè hanc hiſtoriam refer-

referre ad tempus Paſſionis, ſed ad poſtrema tempora obſidionis Hieroſolymitanæ, quæ annis circiter 40. poſtea accidit. Euſebius tamen, quamvis æque bene, quam nos hodie, in Joſepho, quem legerat, niſi plane cœcus, videre id potuerit, ita loquitur: Ἰώσηππος δὲ ἱστορεῖ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς τοῦ Κυρίου σταυρώσεως κτύπου ἀντιλαβέσθαι πρῶτον, ἔπειτα φωνῆς ἀθρόας ἔνδοθεν ἀκοῦσαι ἀπὸ τοῦ ἐσωτάτου τοῦ ἱεροῦ, ΜΕΤΑΒΑΙΝΩΜΕΝ ΕΝΤΕΥΘΕΝ. *Joſephus narrat, eo ipſo* (NB.) *die, quo cruci Dominus affixus fuit, primò ſonitum cœpiſſe, mox verò magnam vocem ex adytis Templi fuiſſe auditam*, MIGREMUS HINC.

Verum uti modo dictum eſt, non invenitur hæc Hiſtoria magis in ſcriptis Euſebii quam ea quæ ab ipſo de tempore Paſſionis referuntur, in ſcriptis Joſephi. Credere tamen poſſet aliquis hæc aliquando in Euſebii uno alterove ſcripto extitiſſe; nec veriſimile eſſe id abſque ratione aut veritate tam audacter aſſerere Cedrenum. At non novum eſt talia inveniri ab ipſo citata quæ nullibi inveniantur: aut ſi quando inventa fuerint, ſolùm extitiſſe ea in talibus ſcriptis, quæ pro falſis ac ſuppoſititiis jam ante multa ſæcula damnata fuerunt atque abolita. Hoc patet ex inſulſis iſtis fabulis, quas, uti ex Clemente Romano illo, quem Sanctus Apoſtolus Phil. 4. v. 3. nominat *inter cooperarios ſuos, & quorum nomina ſunt in libro vitæ*, nobis narrat pro veriſſimis hiſtoriis: &, ut alia multa prætercam, ex illis quæ narrat de Simone Mago, ipſiuſque miraculis ac diſputationibus cum Apoſtolo Petro; fuiſſe nimirum ad fores iſtius Simonis canem prægrandem catena vinctum, cujus opera Simon arcebat quoſcunque ad ſeſe accedere nollet; idque primum Miraculum occurriſſe ad Simonem intraturis. Petrum vero cernentem canem ita efferatum & aſperum, ac cognito multos ab eo fuiſſe interfectos, quod ante juſſum Simonis eo ingredi eſſent conati, ipſum apprehendiſſe,

hendiſſe, ſolutumque ad Simonem ut intraret juſſiſſe, utque humanâ voce uſus, diceret Petrum ſervum Chriſti cupere ipſum conventum: quo audito, canem ſtatim intro accurriſſe, atque ita eſſe locutum: adeóque obſtupuiſſe eos qui tum temporis Simoni aderant, ac percontatos, quiſnam iſte Petrus, & quænam ejus eſſet tanta poteſtas? Simonem vero reſpondiſſe, non debere hoc ipſos ita mirari, nam ſé idem eſſe præſtaturum; ac ſimul cani mandaſſe, uti humana voce Petrum introire juberet: quod cum & canis ille feciſſet, ita ad Simonem intraſſe Petrum. Cum porrò edendis miraculis certarent, Petrum ſanandis morbis ſuperiorem fuiſſe, multoſque fidem amplexos fuiſſe baptizatos, &c. At, hiſce non contentus narrat quoque alia mirabilia non ſolum ſed ſtupenda hujus Simonis miracula: eum nempe, ſtatuæ ut incederent, feciſſe; ipſum in ignem conjectum inde non fuiſſe aduſtum; in aërem ſubvolaſſe, lapides in panem convertiſſe; in draconem ſe transfiguraſſe; in aurum; in angues atque in alia animalia ſe convertiſſe; duas facies ſimul geſtaſſe quandoque; fores occluſas & vectibus armatas aperuiſſe; ferrea vincula diſſolviſſe, aliaque hiſce ſimilia, apud eundem Cedrenum videnda, perpetraſſe: Sed tædet pigetque, imò & pudet me pœne, harum ineptiarum.

Credatne aliquis, non nimia credulitate obſeſſus, talia ſcripſiſſe hunc Clementem? At credidit Cedrenus: Sed impoſuerunt iſti bono Viro Recognitionum libri, ſeu praxeis Petri tam malignè atque inſulſe editæ ſub Clementis nomine, quam temere ei adſcriptæ, atque incogitanter creditæ: de quibus operæ pretium eſſet (niſi jam plus ſatis extra viam divertiſſem) audire Photii Judicium: qui non immeritò *μυρίων ἀτοπημάτων τὴν πραγματείαν ταύτην γέμειν* aſſerit. Sed quid mirum poſt tot ſæcula inventos fuiſſe homines, ex credulitate ſimul ac Zelo, quamvis non malo niſi in quantum nimis improvido,

provido, ea aſſumentes ſibi, aliiſque obtrudentes, quæ apud magis perſpicaces ac cautos ſæpè ne minimam ſpeciem veritatis continerent: quoniam & in primis Chriſtianiſmi ſeculis, non defuere Viri, alias non magni nominis ſolùm, ſed & revera magni, qui ſatis incautè ſe, in iis, quæ aliquid pro veritate vel auctoritate Religionis Chriſtianæ facere videbantur, decipi paſſi ſunt. Exempla ſi ſint adducenda, offerunt ſeſe illa in Juſtino, Clemente Alexandrino, pluribuſque aliis. Notum ſatis eſt quod Juſtinus narrat ut rem certiſſimam (duobus in locis Apologiæ ſuæ ſecundæ) ſtatuam, ſcilicet, erectam fuiſſe Simoni Mago Romæ ſub Claudio Cæſare, inter duos pontes in amne Tiberis, cum hac inſcriptione Latinâ, Simoni Deo Sancto; cum conſtet inter eruditos ibi (in Inſula illa) erectam quidem fuiſſe ſtatuam; aſt non *Simoni*, ſed alii Deo minorum gentium inter Sabinos, nec cum tali, qualem perhibet, inſcriptione, ſed hac ſequenti,

SEMONI
SANCO
DEO. FIDIO
SACRVM
SEX. POMPEIVS. SP. F.
COL. MVSSIANVS
QVINQVENNALIS
DECVR
BIDENTALIS
DONUM. DEDIT.

Ita enim habetur ea in Theſauro Gruteri pag. 96. deſcriptoribus Ciophano & Lipſio. Vide hîc ablepſiam Juſtini ex Zelo

nimis improvido ortam, (cui hîc non incommodè applices iſtud Virgilii:

Fallit te incautum pietas tua.)

Si nimirum ipſe legerit inſcriptionem ibi præſens: aut illius Viri (ſi Juſtinus hæc habuit ab alio) qui talia ipſi narravit. Si modo non aliquis noſtro bono Juſtino talium avido ac credulo, mendacio hoc illuſerit; Uti fecerunt iſti Alexandrini, qui eidem Juſtino oſtenderunt (ſicut narrat, in Cohortatione ſuâ ad Græcos) Veſtigia domuncularum 70. in quibus illi tam decantati 70. Interpretes Sacra Biblia in Græcam linguam, ſic ſeparati ab invicem, tranſtulerant. Niſi velis illos ipſos talium narratores jam antea deceptos, hæc ſeriò affirmaſſe Juſtino. Certè Hieronymus quàm minime hiſce aſſenſum præbuerit patet ex Epiſtola ejus 104. ad Demetrium, ubi hoc modo loquitur: *Neſcio quis primus Auctor 70. cellulas Alexandriæ mendacio ſuo exſtruxerit, quibus diviſi eadem ſcriptitarunt: cum Ariſtæas Ptolomæi* ὑπερασπιστὴς, *& multo poſt tempore Joſephus, nihil tale retulerint; ſed in unicâ Baſilicâ, congregatos contuliſſe ſcribant, non prophetaſſe.*

Forſan regeret hîc aliquis, non veriſimile eſſe primos hujuſce prætenſæ hiſtoriolæ auctores, ita audaces fuiſſe, imò imprudentes, ut fingerent, Aram talem cum tali inſcriptione publicè in ipſo Capitolio erectam, quæ tamen nunquam ibi comparuerit. Imò audire mihi videor aliquem dicentem ſe credere Tiberium non minus ex iſta inſcriptione, quam ex Epiſtolâ Pilati commotum fuiſſe, ut referret ad Senatum de conſecratione Jeſu Chriſti, ac relatione in numerum Deorum. De qua re non Cedrenus ſolum, aut Nicephorus, ſed præter Oroſium (qui tempore Auguſtini, id eſt, circa annum Domini 400. vixit) atque Euſebium, etiam ipſe Tertullianus, (ex quo Euſebius id refert) diſertis verbis teſtatur.

Verùm

Verùm eſt, fateor, Tertullianum id habere (imò & primum habere) in Apologetici ſui cap. 5.

Sed (condonabit, ſpero, Lector paulò commodior, crebris meis digreſſionibus, quæ ex occaſione natâ à me forſan nimis frequenter hiſce diſſertationibus inſeruntur. Nam quoniam figmenta illa, ac, ſic dictæ, piæ fraudes ut Zizaniæ genus aliquod ex agro Antiquitatis, quo mihi per illud itineranti, occurrant, meo judicio, omni ſtudio ſint evellenda, eo facilius ac crebrius eo delabor) ſed, dico, quamquam addi poſſit, non eſſe veriſimile, Tertullianum, Virum literatum ac Juriſconſultum; imò & tantæ lectionis, ut ferè omnia legiſſe videatur, atque omnia auditu digna audiviſſe, talia voluiſſe Scriptis ſuis, quæ Pontificibus Ethnicis dedicavit, inſerere quæ falſa eſſe ipſi ſtatim deprehenderent ex annalibus aut actis publicis: Hîc optimè regerere poſſem, abunde notum eſſe iis qui vel leviter in Sacrâ profanâque Hiſtoria verſati ſunt, quam multa multi, tam ex antiquis (ſive Eccleſiaſticis ſive aliis) Scriptoribus, quam ex hodiernis, aliorum credentes traditiunculis, tradant pro veriſſimis: quæ ſi paulò attentius conſiderentur, ne ſpeciem quidem ullam habeant veritatis. Sed talia eo facilius creduntur quo magis aliquid facere videantur huic illive Opinioni aut ſectæ defendendæ vel confirmandæ ac ſtabiliendæ. Quale quid hîc Tertulliano accidiſſe ex ſequentibus, puto, fiet manifeſtum. Quæ narrat inveniuntur Apologetici (uti jam dictum) cap. 5. hiſce verbis comprehenſa: *Tiberius ergo, cujus tempore nomen Chriſtianum in ſeculum introivit, annunciatum ſibi ex Syria Palæſtina, quod illic veritatem illius Divinitatis revelaverat, detulit ad Senatum cum prærogativâ ſuffragii ſui. Senatus, quia non in ſe probaverat, reſpuit. Cæſar in ſententia manſit, comminatus periculum accuſatoribus Chriſtianorum.*

Novimus omnes, qui unquam viderunt pueros in nive ludentes, naturam pilarum quæ, è nive confectæ, de tegulis

nive contectis devolvuntur ; eas ſcilicet, quò longius decurrant, tantò majus capere incrementum. Idem accidit & huic ſanè Hiſtoriolæ.

Nam Euſebius & Cedrenus, & præter ipſos Nicephorus, heic admetiuntur Pilatum, eundemque hæc ſcripſiſſe Tiberio : idque ita inveniri apud Tertullianum. Aſt videat Lector cordatus an ex ipſius verbis, modò allatis, tale quid exſculpere queat : vel an alibi apud ipſum, id quod iſti ſic affirmant, compareat.

Quæ Euſebius de hac re habet in Chronico ſunt ea quæ ſequuntur : Τοῦδε Πιλάτου τῷ Τιβερίῳ τεράστια τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως αὐτοῦ κοινωσαμένου, ὁ Τιβέριος (καθὼς ἱστορεῖ Τερτυλλιανὸς, ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἀπολογίᾳ) καταπλαγεὶς ἀνήγγειλε πάντα τῇ συγκλήτῳ, καὶ ἠβουλήθη διὰ βασιλικοῦ τύπου ἀναγορεῦσαι αὐτὸν θεόν. ἡ δὲ σύγκλητος οὐ προσήκατο, πειθαρχεῖν νόμῳ παλαιῷ λέγουσα, μὴ πρότερον θεοποιῆσαί τινα εἰ μὴ ψήφῳ καὶ δόγματι παρ' αὐτῆς ἐγκριθείη. ὁ δὲ τὸν μὲν νόμον τοῦτον ἐδέξατο, ἐκέλευσε δὲ μηδένα ἐμποδίζειν τῷ Χριστοῦ κηρύγματι. Καὶ μέντοι καὶ θάνατον προσηπείλησε τοῖς κατηγορεῖν τολμῶσι τοῦ κηρύγματος.

Cum autem Pilatus & Chriſti miracula & ea quæ circa reſurrectionem ejus acciderant, Tiberio communicaſſet, Tiberius (uti narrat Tertullianus in Apologiâ ſuâ pro Chriſtianis) terrefactus omnia illa enarravit Senatui, & voluit ipſum ex Cæſareo decreto referre inter Deos. At Senatus id non admiſit, dicens ſe heic obſequi Veteri Legi quæ prohibet aliquem referre in numerum Deorum, antequam ex conſenſu & decreto ipſius [Senatus] iis adſcriberetur. Et ille quidem [Tiberius] legi iſti acquievit, at ſimul juſſit ne quis prædicationi Chriſti impedimento eſſet. Quin & mortem comminatus eſt iis, qui hujus prædicationis accuſationem ſuſcipere auderent. Hæc narrat in Chronico : quæ pluribus verbis habet Hiſtoriæ Eccleſiaſt. lib. 2. cap. 2. uti & quæ

hic

hic ſupra de Pilato narrat, ac de lege apud Romanos obtinente: in quâ re poſteriori (ea Lege ſcilicet) Tertullianum ut Juriſconſultum Romanum hujuſque rei gnarum advocat teſtem. Ex cujus Euſebii quoque verbis ſatis apparet eum iſtam Hiſtoriolam non habere ex ſolo Tertulliano: ſicut & ex Oroſio patet, qui eam multis circumſtantiis adauctam hoc modo refert lib. 7. cap. 3. & 4. *At poſtquam paſſus eſt Dominus Jeſus Chriſtus, atque à mortuis reſurrexit, & diſcipulos ſuos ad prædicandum miſit; Pilatus præſes Paleſtinæ provinciæ ad Tiberium Imperatorem,* ATQUE AD SENATUM, *rettulit de paſſione & reſurrectione Chriſti, conſequentibuſque virtutibus, quæ vel per ipſum factæ fuerant, vel per diſcipulos ipſius in nomine ejus fiebant; & de eo quod, certatim creſcente plurimorum fide, Deus crederetur, Tiberius cum ſuffragio magni favoris retulit ad Senatum, ut Chriſtus Deus haberetur. Senatus indignatione motus, quod non ſibi prius ſecundum morem delatum eſſet, ut de ſuſcipiendo cultu prius decerneret, conſecrationem Chriſti recuſavit* [Euſebius in Hiſtor. Eccleſiaſt. ἀπώσατο,] *edictoque conſtituit ex Urbe exterminandos eſſe Chriſtianos: Præcipuè cum &* SEJANUS PRÆFECTUS TIBERII *ſuſcipiendæ religioni obſtinatiſſime contradiceret. Tiberius tamen edicto accuſatoribus Chriſtianorum mortem comminatus eſt. Itaque paulatim imminuta eſt* ILLA TIBERII CÆSARIS LAUDATISSIMA MODESTIA *in pœnam contradictoris Senatus, &c.*

Hoſce Auctores hæc omnia de ſuo addidiſſe, vel potius finxiſſe (etiamſi plurima) non admodum quidem veriſimile eſt: multa tamen velut ex Tertulliano eos adducere, quæ ipſe Tertullianus non narrat, ex collatione hujus cum iſtis abunde liquet: ac quæ ab aliis hauſta adducunt, ea à credulis valde, ſuique omninò ſimilibus, hauſiſſe mihi certiſſimum eſt. Si porrò conſideremus Oroſii verba; quam multa in iis, contra

omnem ſpeciem veritatis dicta ſunt! ſaltem iis quibus ex Tacito, Suetonio, Dione atque aliis, & tempora & ingenium Tiberii aliquomodo perſpecta ſunt.

Quis enim neſcit, Senatum, ab initio ejus principatus, in adeò ſerviles delapſum adulationes aſſentationeſque continuas; progreſſuque temporis eas uſque in tantum auctas, Senatumque hunc adeo dependiſſe ab illius nutibus, ut non admiratio tantum ſed & ſtupor invadat legentes?

Sic enim Tacitus libro 3. de ipſo, atque eo tempore quo Mater ejus Livia adhuc vivebat, loquitur: *Cæterum tempora illa adeo infecta & adulatione ſordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo ſua obſequiis protegenda erat; ſed omnes Conſulares magnaque pars eorum qui præturâ functi, multique etiam pedarii Senatores, certatim exſurgerent, fœdaque & nimia cenſerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quoties curiâ egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui ſolitum:* O HOMINES AD SERVITUTEM PARATOS! *Scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ ſervientium patientiæ tædebat.*

Quis neſcit ipſius animum planè irreligioſum? adeò ut non tantum *externas cæremonias atque Ægyptios Judaicoſque ritus compeſcuerit* [at ex Judæis & inter Judæos erat Salvator noſter Jeſus Chriſtus, neque eo tempore adhuc inter Ethnicos Chriſtiani nomine à Judæis diſtincti erant.] Sed quod aliàs quoque *circa Deos, ac religiones negligentior fuerit.* Talis autem cum fuerit, credatne aliquis, judicio præditus aliquo, eum tantò cum favore, imo & ardore, erga Salvatorem noſtrum accenſum fuiſſe?

Quis denique ignorat ingenium immite, acerbum ac ſævum, quo etiam in ipſa juventute πηλὸς αἵματι πεφυρμένος nominatus fuit? de quo ingenio audiamus, quæſo, Tacitum lib. 6. Annalium teſtantem; *Morum quoque tempora*, (inquit,)

illi

illi diverſa : egregium vitâ famaque quoad privatus, vel in Imperiis ; ſub Auguſto fuit : occultum ac ſubdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Druſus ſuperfuere. Idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre : inteſtabilis ſævitia, ſed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit timuitve. Poſtremo in ſcelera ſimul ac dedecora prorupit, poſtquam, remoto pudore ac metu, ſuo (NB.) *tantùm ingenio utebatur.*

Ubi igitur laudatiſſima illa modeſtia Tiberii, & quidem eo tempore, quo jam Sejanus dudum erat extinctus ? ille enim anno 31. à Chriſti nativitate & ſic antè ipſius paſſionem, periit. Et tamen de ejus paſſione non ſolum, ſed & reſurrectione, &c. cum referret Tiberius ad Senatum, Sejanus refragatus eſt ! *O medici mediam pertundite Venam!*

Ac quis credat Pilatum, qui, æque ac Herodes, hoſtis Chriſti vocatur, Actor. 4. v. 27. quem de ſuo (ut dicunt tamen, ex Tertulliano) huic addunt hiſtoriæ Euſebius, Cedrenus ac Nicephorus (quique in gratiam Judæorum, quos tamen aliàs oderat, Dominum noſtrum, poſt multa ludibria cruci affigendum curaverat) hæc ſcripſiſſe Tiberio, atque id talibus cum circumſtantiis quales ab Euſebio in Hiſtoria ſua Eccleſiaſtica ; ab Oroſio, Nicephoro ac Cedreno, aſſeruntur ?

Pilatum ſcilicet, cum jam longe latéque increbuiſſet Servatoris noſtri aſcenſio in Cælos, animi anxium, quod de his quæ evenerant Miraculis nihil ad Imperatorem retuliſſet, TANDEM NECESSITATE ADACTUM *Tiberio Cæſari perſcripſiße, quæ circa ipſius è mortuis reſurrectionem acciderant ; atque alia ipſius Miracula, quodque poſt reſurrectionem à multis jam Deus eſſe crederetur, &c.* Metù ac neceſſitate adactum hæc retuliſſe Tiberio Pilatum affirmat heic noſter Cedrenus. At idem ille bonus vir, ſui & ſuorum, paulo ante, dictorum oblitus, poſt unam alteramve pagi-

paginam (nam hæc dixerat pag. 155. Edit. Baſil. quæ vero ſequuntur pag. 158.) narrat, *Tiberium juſtitiæ obſervantiſſimum Præfectis Urbium, miſſis literis, mandaſſe*, UT SI QUID SCRIBENS IPSE CONTRA LEGES FIERI JUBERET, NE TUM SIBI OBTEMPERARENT. *Itaque Pilatum cui Imperatoris ſtudium veritatis & juſtitiæ,* [τὸ φιλαληθὲς καὶ φιλοδίκαιον] *cognitum erat, miracula Chriſti omnia, ejuſque de religione doctrinam,* [τὰ παράδοξα Χριστοῦ πάντα, καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα αὐτῷ δι' ἐπιτομῆς ἀνεκοινώσατο, καθὼς ἱστορεῖ Τερτυλλιανὸς ἐν τῇ ὑπὲρ Χριστιανῶν ἀπολογίᾳ] *compendio ad eum perſcripſiſſe, &c.*

Hic Pilatus longè alia ex cauſa talia Imperatori Tiberio perſcripſit.

I nunc & crede talibus ac tantis nugatoribus! Perpendamus hîc quoque obiter, quando mortuus fuerit Pilatus, quando Tiberius.

Pilatus mortuus eſt ſub Claudio, anno 41. poſt Chriſti nativitatem.

At Tiberius anno 37. annos 4. ad ſummum poſt ipſius paſſionem, reſurrectionem, &c. Prima autem perſecutio Diſcipulorum ejus incepit cum morte Stephani, poſtquam & diſperſio Diſcipulorum facta fuit per Judæam ac Samariam, atque iſta occaſione etiam annuntiatio Euangelii, ſed primò ſolum Judæis, neque ullis Ethnicis antè revelationem Petro factam, niſi quis Eunuchum illum, cui Philippus prædicaverat, in numero piorum Gentium habere velit, cui non repugnabo.

Prima autem illa perſecutio facta fuit *Tiberio jam mortuo*, anno primo, ſcilicet, Caligulæ: Revelatio illa Petro facta, atque inde converſio Cornelii & initium prædicationis inter Gentes (nam antè Stephani mortem ea adhuc intra Jeruſalem concluſa erat) anno Caligulæ quarto: nec antè commorationem Pauli Antiochiæ, quæ fuit anno tertio Claudii, *Chriſtianorum*

rum nomen ullibi auditum fuit: licet Tertullianus dicat, *Tiberii tempore nomen Chriſtianum in ſeculum introïiſſe*, (quæ ejus verba igitur commodâ egent interpretatione.) Imò diu admodum ſub nomine Judæorum inter Ethnicos veniebant Chriſtiani: quoniam præcipuè (imò primis initiis, per aliquot annos ſolùm) ex Judæis eorum numerus eſſet compoſitus, ac poſtea, uſque ad everſionem Templi Hieroſolymitani Judaici ritus, inter eos Chriſtianos, qui ex Judæis erant, exercerentur: ut ex exemplo ipſorum Apoſtolorum ac virorum Apoſtolicorum patet, Galat. 2. v. 14. Act. 10. v. 28. item cap. 18. v. 18. cap. 21. v. 23, 24. & alibi.

Sed latius atque admodum dilucidè hæc oſtendit J. Seldenus, in eximio illo opere de Synedriis.

Videmus ergo eſſe meram fabulam quæ de Tiberii ſtudio ac fervore erga Salvatorem noſtrum (repudiante id Senatu Romano) cæteriſque circumſtantiis iſtius Hiſtoriolæ, narrantur à Scriptoribus Eccleſiaſticis.

Verum aliam longè viam ingreſſus eſt Celeberrimus Iſaacus Voſſius, ut hic ſartam ac tectam conſervaret Auctoritatem Tertulliani; ac longè aliter hunc Scriptorem interpretatus eſt: Senatum, ſcilicet, ideo hunc honorem recuſaſſe Chriſto, quod ipſe Tiberius recuſaſſet Divus appellari. Sed audiamus ipſum Voſſium, in tractatu ſuo de Sibyllis pag. 57. ita loquentem: *Deſinant itaque hodierni Chriſtiani Veteribus illudere Chriſtianis, eorumque ſugillare credulitatem. Si illos rideamus, meritò quoque ipſos rideamus Prophetas, è quorum libris pleraque hæc* [loquitur de Oraculis Sibyllinis] *deprompta fuere Oracula. Sed profectò nullos Religio Chriſtiana infenſiores habet hoſtes, quam ipſos Chriſtianos, cùm vix ullum apud antiquos de Chriſto aut Vaticinium aut teſtimonium invenias, quod non complures etiam Doctiſſimi Viri labefactare, aut etiam penitùs evertere, ſint conati. Argumento ſint non ea tantùm quæ de* SIBYLLIS *&* SIBYLLINIS, *ex Cicerone,*

rone, Virgilio & Suetonio aliiſque attulimus loca, ſed & quotquot alibi de Chriſto occurrunt loca: adeo illa eludere & falſis interpretamentis enervare conati ſunt, ac ſi illa ipſa quam profitentur, odio iis fuiſſet Religio. Exemplo ſit locus Tertulliani in Apologetici cap. 5. TIBERIUS ERGO, *&c. Tertullianei hujus loci mentio fit apud Euſebium in Hiſtoria Eccleſiaſtica, ubi tamen non ſatis bene Græcè redditur. Sed neque Georgius Syncellus, aut alii è Græcis rectè hæc inintellexere. Ut autem hæc verba abſurditatis convincant, quid non comminiſcuntur, quid non moliuntur Viri Docti? Senſus attamen eſt manifeſtiſſimus. Dicit enim Tertullianus, cum miracula, quæ in Syria Palæſtina edidiſſet Chriſtus, nunciata eſſent Tiberio, eum perſuaſum de hujus Divinitate, voluiſſe Chriſtum Deorum adſcribere numero, hancque voluntatem ſuam ad Senatum detuliſſe cum prærogativa ſuffragii ſui. Senatum verò ſervili adulatione,* EÒ QUOD IPSE TIBERIUS RECUSASSET DIVUS APPELLARI, *noluiſſe Chriſtum, exoticum numen, inter Deos recipere. Tiberium nihilominus in ſententia, ut Chriſtus Diis accenſeretur, perſtitiſſe; & comminatum eſſe periculum accuſatoribus Chriſtianorum.*

Videmus hic longè alium ſenſum verborum Tertulliani. Sed ne Tertullianum explicemus ulterius ex Euſebio aliiſve Græcis ſcriptoribus, imò ne quidem ex Oroſio, non Græco ſcriptore, ſed Latino; explicemus Tertullianum ex ipſo Tertulliano, ſolum paulò altiùs ejus verba repetendo. Ita ergo loquitur: *Ut de Origine aliquid retractemus ejuſmodi legum. Vetus erat decretum,* NE QUIS DEUS AB IMPERATORE CONSECRARETUR NISI A SENATU PROBATUS, *Ut M. Æmilius de Deo ſuo Alburno. Facit & hoc ad cauſam noſtram, quod apud vos de humano arbitratu divinitas penſitatur. Niſi homini Deus placuerit, Deus non erit: homo jam Deo propitius eſſe debebit. Tiberius, ergo, cujus tem-*

pore

pore nomen Chriſtianum in ſeculum introivit, annunciatum ſibi ex Syria Palæſtina, quod illic veritatem illius divinitatis revelaverat, detulit ad Senatum cum prærogativa ſuffragii ſui. Senatus, quia non in ſe probaverat, reſpuit.

Recuſavit igitur Senatus conſecrationem ex vi illius legis, non ex adulatione in Tiberium, ſed quod, cum ſuper hac re inter ſe non convenirent, major pars evicerat ne Jeſus inter Deos haberetur. Si ita quis explicet Tertullianum quid abſurdi hæc explicatio continet? quum ipſe Tiberius, apud Tacitum lib. 4. Annalium, fateatur ſe, Aſiæ civitatibus potentibus ut ſibi *ipſi & matri* Templa conſecrarent, id permiſiſſe illis?

Verum ſit ſenſus Tertullianei hujus loci qualiſcunque demum ſit, nihil intereſt: modo convincamus mendacii hanc Hiſtoriolam, quæ magnos tamen viros decepit: quod fecimus, ut puto, per ea quæ jam dicta ſunt; atque alias ex ſolo Suetonio confici queat; qui, cap. 36. vitæ Tiberii, non tantum ait eum *externas ceremonias, Ægyptios Judaicoſque ritus compeſcuiſſe, &c.* Sed & hæc verba addit: *Judæorum juventutem per ſpeciem Sacramenti, in provincias gravioris cœli diſtribuit: reliquos gentis ejuſdem,* VEL SIMILIA SECTANTES *urbe ſubmovit, ſub pœna perpetuæ ſervitutis, niſi obtemperaſſent.*

CAPUT III.

Reſponſum de Puero Hebræo, quum jam Apollo dudum verſus facere deſiiſſet (ſicuti nec unquam Latine locutus fuit); uti & prætenſa illa conſultatio Auguſti Delphis, quum jam ſenex eſſet, examinantur. Quam varie iſtud Reſponſum neoterici concinnaverint. De Aris, &c, huic Auguſto, ut Deo, conſecratis. De Oraculo Thulidi, ut perhibent, dato: circa quod æque ludunt neoterici addendo & mutando. Poſt quod afferuntur & alia Oraculorum Reſponſa, ab Euſebio aliiſque (cum ex Porphyrio, tum ex aliis) allata: quæ tamen hîc nihil ad rem facere oſtenduntur; ſicut & Ciceronis teſtimonium non pro, ſed contra Oraculorum tam durationem, quam Auctoritatem, facit.

SEd redeamus denuò in viam: nam licet alia multa hiſce fabellis refutandis præter jam dicta adduci poſſent, non tanti res illa eſt ut ei diutius immoremur; igitur rurſus veniamus ad Oraculum illud Auguſto, ut volunt, datum.

Si ipſum conſideremus reſponſum; id metris conceptum traditur, ut vidimus ſupra. Quod tamen non concedat Cicero; qui teſtatur jam dudum antè ipſius tempora, prætenſum illum Apollinem, quem ſalſè ſatis deridet, non amplius carmine reſpondiſſe. Ita enim loquitur lib. 2. de Divinatione: *Primum Latine Apollo nunquam locutus eſt: deinde iſta ſors inaudita Græcis eſt. Præterea Pyrrhi temporibus jam Apollo verſus facere deſierat.* Qui Pyrrhus 270. annos antè Chriſti nativitatem denatus eſt.

De ſuo tempore non ſolum, ſed & de ipſum antecedentibus, teſtatur idem quoque Plutarchus: lib. cur nunc Pythia

non

non reddat Oracula carmine, pag. 707. tom. præced. edit. Steph. Καθόλου δὲ εἰπεῖν, ὑμᾶς τοὺς Ἐπικούρου Προφήτας (δῆλος γὰρ εἶ καὶ αὐτὸς ὑποφερόμενος) οὐκ ἔστι διαφυγεῖν, ἀλλὰ κακίας αἰτιᾶσθε τὰς πάλαι προφήτιδας, ὡς φαύλοις ποιήμασι χρωμένας, καὶ τὰς νῦν καταλογάδην καὶ διὰ τῶν ἐπιτυχόντων ὀνομάτων τοὺς χρησμοὺς λεγούσας, ὅπως ὑμῖν ἀκεφάλων καὶ λαγαρῶν μέτρων καὶ μειούρων εὐθύνας μὴ ὑπέχωσιν.

Univerſè ut dicam, vos Epicurei Vates (de quibus te quoque eſſe apparet) effugere non licet: ſed vitio datis priſcis Antiſtitis, quod malis uſæ ſint verſibus: itemque eas quæ HODIE PROSA ORATIONE ET QUIBUSVIS VOCABULIS RESPONSA DANT; *ne cogantur apud vos cauſam dicere, propter mutilos elumbeſve verſus.*

Video tamen mihi aliquem ex eodem hoc Plutarcho poſſe regerere, etiam adhuc ipſius Plutarchi tempore nonnulla Oracula carmine reddita fuiſſe; dum in tractatu eodem ſic loquitur, poſt aliquot enarrata Oracula ſolutâ Oratione data: Ὃ δ' ἐστὶ μέγιστον, αἱ ῥῆτραι δι' ὧν ἐκόσμησε τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν Λυκοῦργος, ἐδόθησαν αὐτῷ καταλογάδην. Ἀλυρίου τοίνυν καὶ Ἡροδότου, καὶ Φιλοχόρου καὶ Ἴστρου, τῶν μάλιστα τὰς ἐμμέτρους μαντείας φιλοτιμηθέντων συναγαγεῖν ἄνευ μέτρου χρησμοὺς γεγραφότων, Θεόπομπος οὐδενὸς ἧττον ἀνθρώπων ἐσπουδακὼς περὶ τὸ χρηστήριον, ἰσχυρῶς ἐπιτετίμηκε τοῖς μὴ νομίζουσι κατὰ τὸν τότε χρόνον ἔμμετρα τὴν Πυθίαν θεσπίζειν· εἶτα τοῦτο βουλόμενος ἀποδεῖξαι, παντάπασιν ὀλίγων χρησμῶν ηὐπόρηκεν, ὡς τῶν ἄλλων καὶ τότε ἤδη καταλογάδην ἐκφερομένων· Ἔνιοι δὲ καὶ νῦν κατὰ μέτρων ἐκτρέχουσιν, ὧν ἕνεκα καὶ πρᾶγμα περιβόητον πεποίηκε. μισοῦν γὰρ Ἡρακλέως ἱερόν ἐστιν ἐν τῇ Φωκίδι, καὶ νομίζεται, &c.

Quod vero maximum eſt, rhetræ illæ, ſecundum quas Lacedæmoniorum rempublicam Lycurgus compoſuit, ſoluta oratione ei datæ ſunt. Jam quum Alyrius, Herodotus, Philochorus & Iſter, qui maximè in id incubuerunt, ut carmine

mine dicta Oracula conſcriberent, Oracula etiam proſa oratione edita retulerint; Theopompus, quo nemo hominum diligentius Oraculi hujus res ſcrutatus eſt, vehementer eos reprehendit, qui putarent iſtis temporibus Pythiam carmine non reſpondiſſe: & quum demonſtrare vellet ſuam deinde ſententiam, pauca Oracula potuit proferre: quia nimirum reliqua jam tum ſolutâ Oratione ederentur. Nonnulla tamen hodieque carmine redduntur: quorum cauſa etiam rem celebrem fecit. Eſt in Phocide templum Herculis mulierum oſoris, &c.

At ſi quis paulo accuratius conſideraverit verba hæc Plutarchi, facillime videbit hæc non pertinere ad ipſius Plutarchi tempora, ſed Herodoti, Alyrii, aliorumque: quod planum fit ex formula illa loquendi, *iſtis temporibus.*

Sic quæ de nonnullis etiam Plutarchi tempore redditis carmine reſponſis narrantur, non ad Oraculum Delphicum, ſed longè alia pertinent: ut ex ſubſequenti exemplo, quod de Templo in Phocide affertur, abunde patet: ita ut nec Ciceroni, nec ſibi ipſi, hîc contradicat Plutarchus.

Sed quod caput eſt, oſtendant nobis Patroni iſtius prætenſi Oraculi, Cæſarem Auguſtum, cum jam ſenex eſſet, &c. adiiſſe Delphos; aut poſt profectionem illam in Græciam, à qua anno 19. antè Chriſti nativitatem reverſus fuit Romam, unquam denuò iſtas adiiſſe regiones: quod nunquam facient. Hoc enim fuit 34. annos antequam moreretur.

At qualis etiam tunc inde rediit Auguſtus? nempe quamprimum reverſus fuit Romam, ille qui paſſus eſt ut (teſte ipſo Tiberio apud Tacitum ac Dion. Caſſium, lib. 51.) non ſolùm ab Aſiaticis urbibus ſibi Templa erigerentur ac conſecrarentur, ſed & ludi Sacri celebrarentur; imò & Romæ ei, ob felicem reditum, *Fortunæ reduci* ara conſecraretur, diesque reditus ejus inter ferias cenſeretur; ipſe ille *Marti Ultori* templum, quod in itinere ſuo decreverat, perfecit in Capitolio;

lio; ubi & *Jovi Tonanti* templum exſtruxerat. Quam benè igitur applicari poteſt huic Hiſtoriolæ illud,

Pergula pictoris, veri nihil omnia ficta!

Mirum ſanè quod homines alias ſatis perſpicaces ſibi tam facilè hæc à Suida perſuaderi patiantur. At magis mirum id eſſet, ſi non longè magis abſurda ſibi, multi ex iſtis ab eodem Suida obtrudi paterentur. Exemplo ſit Hiſtoriola illa ab ipſo narrata in voce Θοῦλις; quam avidiſſime arripuerunt, ulteriusque adornaverunt (quaſi peccatum fuiſſet non aliquid addere de ſuo) hodierni ſcriptores, qui aliquid de Oraculis ac Divinationibus commentati ſunt.

Verba Suidæ autem ſunt hæc ſequentia:

[Θοῦλις] οὗτος ἐβασίλευσε πάσης Αἰγύπτου καὶ ἕως τοῦ ὠκεανοῦ, καὶ μίαν τῶν ἐν αὐτῷ νήσων ἀπὸ τοῦ ἰδίου ὀνόματος ἐκάλεσε Θούλην. ἐπαρθεὶς δὲ τοῖς κατορθώμασι παραγέγονεν εἰς τὸ μαντεῖον τοῦ Σαράπιδος· καὶ θυσιάσας ἐρώτα ταῦτα, Φράσον ἡμῖν. πυριοσθενὲς ἀψευδῆ, μάκαρ ὁ τὸν αἰθέριον μετεκλίνων δρόμον. τίς πρὸ τῆς ἐμῆς βασιλείας ἐδυνήθη τοσαῦτα; ἢ τίς ἔσται μετ' ἐμέ; καὶ ἐδόθη αὐτῷ χρησμὸς ἔχων οὕτω. Πρῶτα Θεὸς μετέπειτα Λόγος, καὶ Πνεῦμα σὺν αὐτοῖς. σύμφυτα δὲ πάντα καὶ εἰς ἓν ἰόντα· οὗ κράτος αἰώνιον. ὠκέσι ποσὶ βάδιζε θνητὲ, ἄδηλον διανύων βίον. καὶ ἐξελθὼν ἐκ τοῦ μαντείου ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐσφάγη ἐν τῇ τῶν Ἀφρων χώρᾳ.

Quæ ab Æmilio Porto vertuntur in hunc modum: *Thulis. Hic totius Ægypti regnum ad Oceanum uſque tenuit, & unam inſulam in eo ſitam de ſuo nomine Thulem appellavit. Secundis autem rerum ſucceſſibus elatus, ad Serapidis Oraculum ivit, factâque re divina hæc quæſivit, Dic nobis ignipotens vera, Beate qui curſum æthereum inclinas* [*ac mutas.*] *Quis antè meum regnum potuit tantum? Aut quis erit poſt me? Datum autem ipſi reſponſum hujuſmodi. Primum Deus, deinde Sermo & Spiritus cum ipſis. Concreta*

autem

autem [*ſunt hæc,*] *Omnia* [id eſt, *hæc tria*] *& in unum euntia* [*Sancta ſcilicet Trias ſive Trinitas*] *cujus potentia eſt æterna. Velocibus pedibus vade mortalis, incertam transigens vitam. Egreſſus autem ex templo à ſuis in Afrorum regione jugulatus fuit.*

Non ſufficiunt hæc ſic narrata Boiſſardo, Mornæo, aliiſque: ſed addunt (uti fecerant Oraculo Auguſto, uti perhibent, dato) ac complent, ſi quid ipſis in hac fabella deficere videatur, & pro verâ Hiſtoria tradunt. Boiſſardus enim ait: *Ad Serapidis prædictiones hoc refertur reſponſum, quod Thulidi Ægyptiorum Regi* (NB.) SCISCITANTI DE VERO DEO, QUIS ESSET ET QUOMODO SIBI INSERVIRI POSTULARET, Πρῶτα Θεὸς, &c. *datum eſt.*

Hîc Dæmon fatetur unum Deum tribus perſonis diſtinctum, Patris, Filii & Spiritus Sancti, &c.

At quiſnam, quæſo, ex Suidæ verbis exſculpere queat interrogatiunculam talem, qualem nobis hîc repræſentat Boiſſardus?

An quoque ex hujus Suidæ verbis argumentum aliquod, pro doctrina Trinitatis commodè peti poſſit, facillimè perviderі poteſt ex Tractatu noſtro de auctoribus Oraculorum, quem huic de ipſorum duratione ac defectu præmittere nunc volui.

Interim Lector, linguæ Græcæ levem tantummodò notitiam nactus, nullo negotio animadvertet, Boiſſardum verba hujus prætenſi Oraculi interpretatum quidem fuiſſe ita uti volebat, vertiſſe autem minimè uti debebat. Ubinam enim in iis apparent nomina hæc, *Patris, Filii, ac Spiritus Sancti?* Quamvis minimè negare velim, eum qui primo hæc confinxit (ut ſic eo melius Trinitatis dogmati patrocinaretur,) hæc ita finxiſſe, ut facillimè à rerum talium avidis ſic capi atque explicari poſſent. Quod etiam videmus in Boiſſardo, Mornæo,

Sche-

Schedio, & Æmilio Porto. Tantæ nimirum molis erat Doctrinam Trinitatis adſtruere, ut etiam fictitius ille Serapis (nam procedente hoc noſtro diſcurſu, oſtendam, mera hominum conſtitiſſe fraude, non Serapidis, ſeu ſub ipſius nomine Diaboli, hoc & alia prætenſi Serapidis aliorumque reſponſa: imò & plurima ne quidem data fuiſſe unquam, ſed à vafris impoſtoribus conficta) in auxilium ac patrocinium vocari debuerit.

Apud neminem (quod ſciam) extra Suidam extat hoc prætenſum Oraculum. Ita ut etiam hac de cauſa Mornæus in margine libri ſui *de la Verité de la Religion Chreſtienne*, Suidam ut hujus reſponſi primum ac ſolum narratorem adducat. Qui Mornæus quoque, cum Suidas ſolum de ſimplici interrogatiuncula loquatur, eo non contentus addit, *l'adjurant bien fort de ne le point tromper.* Sanè ſi tali ac tanta in vertendo liceat uti libertate, nil obſtat quominus omnes auctores ferè omnia dicant ad libitum ac guſtum noſtrum. Præſertim & ſi liceat ipſa ſcriptorum verba immutare, adaugere, atque ita ſenſum formare ex iſtis, prout noſtræ magis commodum ſit opinioni: uti fit à Mornæo & Schedio, forſan & ab aliis: nam in editione Porti ita abſque ulla diſcrepantia habentur ut in Aldi editione comparent: quorum primus, (Mornæus) ſecundum verſum & reliquos hoc modo immutat:

Πάντα δ' σύμφυτα, πάντα καὶ εἰς ἓν ἰόντα πέτυκται,
Οὐ κράτος αἰώνων· ποσὶν ὠκέσι, θνητὲ βάδιζε·
Τὸν βίον ἄδηλον διανύων, σοῦ πολὺ κρείσσων.

Schedius autem in ſecundo verſu ac tertio,

πάντα δ' σύμφυτα ταῦτα, καὶ εἰς ἓν ἐόντα πέτυκται,
οὐ κράτος αἰώνιον, cætera verò ut Mornæus: hincque ita vertit ea Schedius;

Primùm Deus, dein verbum & Spiritus cum ipſis,
Omnia verò cognata illa & in unum compacta,
Cujus poteſtas æterna: citis pedibus mortalis abi;
Vitam qui ignotam transegit, te potior eſt multo.

Mornæus vero:

Un Dieu, puis la Parole, & leur Eſprit enſemble.
Tous ce trois ne ſont qu'un & viennent en un point;
Sa force eſt eternelle, homme va t'en, & tremble;
Plus eſt heureux que toy cil qu'on ne cognoiſt point.

Si quis autem hæc, tam quæ Schedius quam quæ Mornæus in verſionibus ſuis exhibent, expendat, quam multum diverſa inveniet ea ab Æmylii Porti verſione! quæ (demptis ipſis per Parentheſes atque alias literarum figuras ibi additis gloſſis, alias) ſatis accurata eſt.

Non ſufficiunt hujuſmodi figmenta nimis credulis Patribus, eorumque in illa re ſequacibus. Sed afferunt quoque ex aliis, non ſolùm Ethnicis, verum & ex Chriſtianiſmi infenſiſſimis inimicis hoſtibuſque apertis, Reſponſa Apollinis, imò & querimonias ſuper ſilentio ſibi impoſito, per Servatorem noſtrum.

Hinc præter alios plures ex Euſebio (ſicut Euſebius antea ex Porphyrio) illa affert, cum tali Præfatiuncula, Schedius; (pag. 251.) *Sanè ſub adventum Chriſti ubique Oracula exaruere*, Ut passim ejus ævi Scriptores tradunt, et ipse Apollo confitetur, *dum valedicit loco ſuo, ubi tamdiu vixerat.*

Οἲ οἴ μοι τρίποδες στεναχήσετε, οἴχετ' Ἀπόλλων,
Οἴχετ' ἐπεὶ φλογόεν με βιάζεται οὐράνιον φῶς,
Ἦν Ζεὺς ἐστί τε νῦν καὶ ἔσσεται· ὢ μεγάλε Ζεῦ.
Οἲ οἴ μοι χρησμῶν ὑπολείπεται ἠριγένεια.

Quæ

Quæ vertit :

Hei mihi Tripodes congemiſcite , abiit Apollo ,
Abiit , quia flammeum me cogit cæleſte lumen.
Erat Jupiter , & nunc eſt , & erit : Magne Jupiter !
Hei mihi , Oraculorum deficit me claritas.

Secundum verò eſt hoc ſequens :

Πυθῶνος δ' οὐκ ἔστιν ἀναῤῥῶσαι λάλον ὀμφὴν
Ἤδη γὰρ δολιχοῖσιν ἀμαυρωθεῖσα χρόνοισιν,
Βέβληται κληΐδας ἀμαντεύτοιο σιωπῆς·
Ῥέξατε δ' ὡς ἔθος ἐστὶ θεόπροπα θύματα Φοίβῳ.

Non poteſt fieri ut convaleſcat vox Pythiæ ,
Jam enim longis temporibus emarcuit ,
Conjecta in claves ſilentii non vaticinantis.
Facite verò , ut mos eſt , ſacrificia Phœbo , qualia Deo conveniunt.

Quibus recitatis , ſuperaddit Schedius : *Auguſtus inſuper, erectâ arâ* PRIMIGENITO DEI FILIO , *teſtatur hunc eſſe colendum. Hinc Porphyrius cauſam taciturnitatis explicat:* NON MIRUM QUOD URBES PESTE VEXENTUR , CUM ÆSCULAPIUS , ET DII AB IIS PROCUL ABSINT. NAM EX QUO JESUS COLITUR , NIHIL JAM UTILITATIS A DIIS (*potius Dæmonibus*) CONSEQUIMUR. Quæ conferantur quoque cum jam antè dictis à me ſuper prætenſa ara, & illis Porphyrii , apud Euſebium , exſtantibus verbis.

Ex quo Porphyrio tamen etiam hoc ſequens producunt reſponſum , quo oſtendant Oracula jam ſub adventum Salvatoris noſtri , atque iſta ex cauſâ, porrò tacuiſſe ; nec poſt illud tempus reſponſa ulterius dediſſe. Sacerdos nimirum aliquis petebat ab Apolline , ut perhibent , cauſam taciturnitatis. Is vero ipſi his verſibus reſpondit :

Μὴ ὄφελον πύματόν με καὶ ὕστατον αὖθις ἐρέσθαι
Δύσπολε προπόλων περὶ θεσπεσίου γενετῆρος,
Ἀμφί τε τηλυγέτοιο πανομφαίου βασιλῆος
Καὶ πνοιῆς, ἣ πάντα πέριξ βοτρυδὸν ἔχει,
Οὔρεα, γῆν, ποταμοὺς, ἅλα, τάρταρον, ἠέρα, πῦρ τε.
Ἥ με καὶ οὐκ ἐθέλοντα δόμων ἀπὸ τῶνδε διώξει,
Αὐτίκ᾽ ἐρημαῖον δὲ λελείψεται οὖδος ἀφήτωρ.

Quæ ita vertit Mornæus: at non ſatis benè:

Ne me extremum & ultimum velis ipſe rogare
Infelix ſacerdos de divino Genitore,
Deque CHARO ET UNICO FILIO *celeberrimi Regis*
Et Spiritu, qui omnia circum affatim continet,
Montes, terram, fluvios, Mare, tartara, aërem, ignem.
Hei me etiam nolentem Spiritus ille his ædibus expellit:
Actutumque deſertum linquetur limen hoc fatidicum.

Omittam hîc quæ ex Sibyllinis Oraculis proferuntur Oracula: addam ſolum quæ etiam quaſi de Chriſto Jeſu, ejusque reſurrectione & aſcenſione in cœlum, afferuntur ab Euſebio ex jam ſæpius nominato Porphyrio, quæque inſerta nollem annotationibus eximiis, ad librum de Veritate Religionis Chriſtianæ, à viro omni laude majori, quique caput inter alios Doctos, ne dicam Doctiſſimos, extulit:

Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Sunt vero hæc ſequentia, ac primum,

Ὅττι μὲν ἀθανάτη ψυχὴ μετὰ σῶμα προβαίνει
Γιγνώσκει σοφίῃ τετιμημένος· ἀλλά γε ψυχὴ
Ἀνέρος εὐσεβίῃ προφερεστάτη ἐστὶν ἐκείνου.

Morte

Morte carere animas exutas corpore, novit
Quemcunque exornat ſapientia; ſed pietate
Eſt anima illius quæ longè excelluit omnes.

Secundùm verò,

Σῶμα μὲν ἀδρανέσιν βασάνοις αἰεὶ προβέβληται·
Ψυχὴ δ᾽ εὐσεβέων εἰς οὐράνιον πόλον ἵζει.

Illius invalidos corpus tulit uſque dolores,
Aſt anima adſcendit cœleſtia templa piorum.

[Quæ duo poſtrema Oracula, quamvis minus hujus loci ſunt, adduxi ut appareat, quam facilè primi Chriſtiani, imo multi quoque poſt eos minimè ex fæce vulgi, arripuerint, quæ pro ſe facere aliquid exiſtimabant, ubi id etiam planè non neceſſarium erat.]

In hiſce, ſcilicet, Porphyrio ejuſque ſimilibus, infenſiſſimis Chriſti Chriſtianæque doctrinæ adverſariis, labor fuit, conſervare nobis ea non ſolum, quæ de ſilentio Oraculis impoſito ipſi teſtati ſint Dæmones; verùm & iſta quæ de Chriſti noſtri perſona, &c. elocuti ſint.

Uſque adeóne ſtupidi fuerunt hi Philoſophi, ut planè neſcierint ſeſe ſic Chriſtianis, hoſtibus ſuis, ſubminiſtrare talia arma quibus jugulare poſſent ipſos cæteroſque Ethnicos? Non ſanè, meo judicio, *adeo obtuſi geſtarunt pectora* hi homines, in aliis tamen ſatis acuti.

Verumtamen protulerit Porphyrius iſta prætenſa Oracula: non enim ullo modo crediderim ipſum Euſebium (licet alias ſatis credulus fuerit) alioſve Chriſtianos, Auguſtinum alioſque, id ita finxiſſe. Quanquam id igitur verum ſit, opponere poſſum hîc Porphyrio Porphyrium, & Oracula Oraculis, eumque & illa ſic convincere mendacii, niſi ſtatuamus Oracula illa, non notato ullo puncto aut interſtitio temporis vel temporum (ſive ſeculorum) quo data ſunt, ab ipſo in

medium fuiſſe producta ; ita etiam ab Euſebio errore judicii, ſcilicet, aut defectu, qui non ſemel in ipſius ſcriptis ſeſe manifeſtat, contra Ethnicos adducta. Non autem circa idem tempus, nec circa Servatoris noſtri nativitatem ea fuiſſe reddita, liquet ex illo Oraculo quod ex eodem Porphyrio recitat Euſebius lib. hiſce verſibus poſt hanc ſequentem Præfatiunculam : Ἀλλὰ γὰρ ἑξῆς τούτοις ἄκουε οἷα ὁ αὐτὸς συγγραφεύς φησι περὶ τοῦ ἐκλελοιπέναι αὐτῶν τὰ βοώμενα χρηστήρια, quam tum ſtatim ſubſequuntur hi verſus :

Ἀμφὶ δὲ Πυθὼ οἱ Κλαρίην τε μαντεύματα Φοίβου
Αὐδήσει φάτις ἡμετέρη θεμιτώδεσιν ὀμφαῖς.
Μυρία μὲν γαίης μαντήϊα θέσκελα νώτῳ
Ἐβλύθη, πηγαί τε καὶ ἄσθματα δινήεντα.
Καὶ τὰ μὲν αὖ χθονίοισιν ὑπαὶ κόλποισιν ἔδεκτο
Αὐτὴ γαῖα χανοῦσα· τὰ δ' ὤλεσε μυρίος αἰών.
Μούνῳ δ' ἠελίῳ φαεσιμβρότῳ εἰσέτ' ἔασιν,
Ἐν Διδύμων γυάλοις μυκαλήϊον ἔνθεον ὕδωρ,
Πυθῶνός τ' ἀνὰ πέζαν ὑπαὶ Παρνάσιον αἶπος,
Καὶ κραναὴ Κλαρίη τρηχὺ στόμα Φοιβάδος ὀμφῆς.

Quæ vertuntur ab Interprete Fr. Vigero,

Pythia quod ſpectat, Clariique Oracula Phœbi
Dicam equidem & Sanctâ verum te voce docebo,
Sexcenta ex imis ſcatuere Oracula terris,
Fonteſque & rapidâ ſenſus vertigine torquens
Halitus. aſt eadem vaſtâ dein labe dehiſcens
Hauſit terra ſinu, preſſitque annoſa vetuſtas.
Nunc tantum (NB.) *Didymis, arvi quâ cœca profundi*
Antra jacent ſoli Mycaleïa lympha ſuperſtes,
Quique ad Pythonis campos atque alta virentis
Sub juga Parnaſſi nitidas fons egerit undas :
Et lapidoſa Claros, Phœbeæ ora aſpera vocis.

Non

Non videtur ſanè intellexiſſe Euſebius hoc poſtremum Oraculum: vel dum primam partem legit, ita eâ occupata fuit mens ipſius, ut etiam, dum exſcriberet poſteriorem, iſtam non caperet.

Unuſquiſque enim, ſomnolento licet oculo, id percurrens intelligit ex verſu, *Nunc tantum Didymis* & quæ ſequuntur, Auctorem iſtius Oraculi velle tum, quum illud ederetur, multa jam χρηστήρια periiſſe vel obmutuiſſe, nonnulla verò (ſaltem ea quæ ibi enumerantur) adhuc dare petentibus reſponſa; atque inter iſta Oraculum ſive χρηστήριον Delphicum. Et tamen Euſebius noſter hoc Oraculum de Omnibus in genere χρηστηρίοις interpretatur. Quis talem ac tantam ferat ἀβλεψίαν?

Quid præterea à nobis ex hiſce Oraculis de χρηστηρίων ſilentio concludi poteſt? Primò enim nihil de temporibus quibus edita fuere conſtat. Nam Porphyrius (ſaltem Euſebius illorum ex ipſo decerptor) nullum in iis temporum ordinem aut notat aut ſervat. Quod nec alii, Mornæus, Schedius, &c. magis faciunt, nec facere poſſunt. Apolline igitur aliquo nobis opus eſt, ut indicet an eodem tempore, an diverſis, ac quo aut quibus temporibus (diu aut non diu ante aut poſt Domini noſtri in terras adventum,) edita fuerint. Nam ſi omnia circiter eodem tempore, ſibi inter ſe manifeſte contradicunt. Si diverſis temporibus, quodnam prius, quodnam vero poſterius datum fuit? Quantum ad ſenſum vero horum Oraculorum, ſi capienda ſint de ſilentio χρηστηρίων antè vel circa adventum Chriſti, mendacii arguuntur ex multis Oraculis etiam diu poſt hunc Euſebium reſponſa reddentibus; ſi de tempore Porphyrii, redarguuntur ex hiſce iiſdem, ut maniſeſtiſſimè in ſequentibus demonſtrabimus.

Hoc tamen ex ipſis concludi poteſt, χρηστήρια Apollinis, præcipue Delphici; (de quo id ſtatim ſatis validis, ut putamus, argumentis oſtendemus) nunc per tempus aliquod dediſſe

diſſe reſponſa, nunc rurſus per aliquod ſpatium obmutuiſſe, idque ſæpius, diverſas ob cauſas, accidiſſe.

Quis vero valde miretur talia magnæ incogitantiæ nobis & apud Veteres & apud recentiores occurrere exempla, circa Oracula illa quæ ab Ethnicis, ſæpe longè alia de cauſa, eorum ſcriptis inveniunt inſerta: quum ex Cicerone, Strabone, Celſo aliiſque afferant, quæ adhuc longe majorem teſtantur incogitantiam?

Adducunt enim hoſce auctores pro Oraculorum defectu; cum illi tamen aut plane nihil de eo, aut omnino contrarium teſtentur. Audiamus primo Mornæum: qui ita loquitur (ſtatim poſt adductam fabellam illam de Puero Hebræo & Ara ab Auguſto in Capitolio erecta) cap. 32. libri *de la Verité de la Religion Chreſtienne: Et Ciceron dit de ce temps, que les Oracles, qu'il a ſi ſoigneuſement enregiſtrez en ſes livrez,* Estoient cessez par tout: *& Juvenal nommément à Delphes, encore qu'il ſe face à croire que les Roys les faiſoient taire, qui communement ont eſté curieux de les faire parler. Et Strabo pareillement; que les Preſtres de Delphes en eſtoient au biſſac. Mais Lucain en general de tous les Dieux des Romains:*

Ces Dieux, ſous qui ſi grand cet Empire a eſté,
Ont laiſſé leurs autels, & les Temples quité.

[*Exceſſerunt omnes adytis ariſque relictis,*
Dî quibus imperium hoc ſteterat.]

Celſus Epicurien dit auſſi, que l'Oracle de Claire & de Delphes & de Dodone, &c. eſtoient muëts. In verſione ſua Latina: *Sub Auguſto naſcitur Jeſus. En ut Apollo conſulenti, quis poſt eum regnaturus ſit, reſpondet:*

Παῖς Ἑβραῖος, &c.

Auguſtus verò ideo aram erexit in Capitolio, cujus inſcriptio

ſcriptio, ARA PRIMOGENITI DEI. *Et Cicero ſuis temporibus, quæ tam accuratè deſcripſerat, Oracula*, UBIQUE DEFECISSE *teſtatur* : * *& Juvenalis de Delphico idem; quamquam Regum dolo tacere ſuſpicatur, quos, Reges, utpote futurorum curioſi, loquaciores fecere. Strabo quoque Sacerdotes Delphicos ad mendicitatem ideo redactos ſcribit, quod Oraculum exaruiſſet. Quo fortè pertinet illud in genere de Diis,*

Exceſſere adytis, &c.

Sic & Celſus Epicureus Oraculum Clarium, Delphicum, Dodonæum, &c. obmutuiſſe fatetur.

Quam vera ſint hæc dicta, patere poteſt abunde ex ipſiſmet verbis Auctorum qui ab ipſo allegantur. Videamus igitur primum, quid dicat Cicero.

Hujus verba ſunt lib. 2. de Divinatione : *Sed quod caput eſt, cur* (NB.) ISTO MODO *jam Oracula Delphis non eduntur, non modo noſtra ætate, ſed jam diu : jam ut nihil poſſit eſſe contemtius?*

Ubi Cicero minimè loquitur de ſilentio Apollinei iſtius Oraculi : ſed interrogat, cur non amplius *verſibus* aut *carmine* reſpondeat; uti patet ex verbis *iſto modo.* Adde quod hæc Ciceronis verba proximè ſequantur ea, quæ de verſibus falſò Apollini adſcriptis locutus fuerat. Cicero igitur hîc unum idemque vult, quod de ſuâ ætate Plutarchus : qui quidem libro ferè integro inquirit cauſas, cur deſierit Pythia heroico aliiſque carminibus Oracula edere, (uti loquitur) ſed nullibi aſſerit, eam non amplius reddere Oracula ; imò planè contrarium diſertis verbis affirmat. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Θεοῦ δόξαν οὕτως, ἤτε Ἑλλὰς ἐῤῥώσθη πόλεσι, καὶ τὸ χωρίον ἀνθρώποις ἐπλήθυε, δυσὶν ἐχρῶντο προφήτισιν ἐν μέρει καθιεμέναις, καὶ τρίτη δὲ ἔφεδρος ἦν ἀπο-

* *Hæc non Juvenali, ſed Lucano, tribuenda, qui ita:* Poſtquam Reges timuere futura, & ſuperos vetuere loqui.

ἀποδεδειγμένη. νῦν δ' ἐστὶ μία προφῆτις καὶ οὐκ ἐγκαλοῦμεν· ἐξαρκεῖ γὰρ αὕτη τοῖς δεομένοις. οὐ τοίνυν αἰτιατέον οὐδὲ τὸν Θεόν· ἡ γὰρ οὖσα μαντικὴ καὶ διαμένουσα πᾶσίν ἐστιν ἱκανὴ, καὶ πάντας ἀποπέμπει τυγχάνοντας ὧν χρήζουσιν. Quæ ſic vertit Doctiſſimus Turnebus: *Poſteaquam Deo viſum eſt ut Græcia conditis urbibus convaleſceret, locuſque hominum multitudine frequentaretur, duabus uti cœperunt Antiſtitis viciſſim deſcendentibus, tertia tanquam ſupernumeraria deſignabatur.* (NB.) *Nunc Sacerdos eſt unica, nec conquerimur, quum ſit una conſulentibus ſatis. Neque verò Deus ipſe culpandus eſt, quum quod Divinationis adhuc ſupereſt, omnium deſiderio ſatisfaciat abſolutoſque domum dimittat.*

Cum hiſce etiam convenit Strabo, dum lib. 9. Geographiæ ſuæ, prout verba ejus, de Oraculo Delphico, ibi nunc inveniuntur, ita loquitur: Νῦν μὲν οὖν .:.... ὠλιγώρηται δ' ἱκανῶς καὶ τὸ ἱερὸν, πρότερον δ' ὑπερβαλλόντως ..... δηλοῦσι δ' οἵ τε θησαυροὶ οὓς καὶ δῆμοι καὶ δυνάσται κατεσκεύασαν, εἰς οὓς καὶ χρήματα ἀνετίθεντο καθιερωμένα, καὶ ἔργα ἀρίστων δημιουργῶν, καὶ ὁ ἀγὼν ὁ Πυθικὸς, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἱστορουμένων χρησμῶν. Φασὶ δ' εἶναι τὸ μαντεῖον ἄντρον κοῖλον κατὰ βάθους, οὐ μάλα εὐρύστομον· ἀναφέρεσθαι δὲ ἐξ αὐτοῦ πνεῦμα ἐνθουσιαστικόν· ὑπερκεῖσθαι δὲ τοῦ στομίου τρίποδα ὑψηλὸν, ἐφ' ὃν τὴν Πυθίαν ἀναβαίνουσαν, δεχομένην τὸ πνεῦμα, ἀποθεσπίζειν ἔμμετρά τε καὶ ἄμετρα· ἐντείνειν δὲ καὶ ταῦτα εἰς μέτρον ποιητάς τινας ὑπουργοῦντας τῷ ἱερῷ.

Locus hic, qui mutilus eſſe apparet primo adſpectu, ita ſuppletur à celeberrimo Iſaac. Caſaubono, Νῦν μὲν οὖν ὠλιγώρηται ταῦτα· ὠλιγώρηται δ' ἱκανῶς καὶ τὸ ἱερὸν· πρότερον δ' ὑπερβαλλόντως ἐτιμήθη. Nam uti (quod optimè monet) repetitio ejuſdem vocis hunc locum perdidit, ſic & vox ἐτιμήθη alia exſcriptoris ablepſia excidit.

Non obſtante tamen hujus loci tali defectu, facilè videtur quid

quid ſibi velit heic Strabo: quem ita vertit Guilh. Xylander: *Nunc quidem . . . . fanum Delphicum negligitur*, [id eſt, *parvi penditur*, *ferè contemnitur*: ita enim optimè vertitur vox ὠλιγώρηται,] *antiquitus autem maximo opere fuiſſe cultum, cum Theſauri demonſtrant à populis & magnatibus apparati, in quos conſecratæ pecuniæ fuere repoſitæ, & opera artificum præſtantiſſimorum: tum Pythicum certamen & multitudo vulgatorum Oraculorum. Oraculum ipſum ajunt eſſe cavam profundè ſpecum, aditu non admodum lato: ex eâ ſpiritum efferri furoris divini efficacem: ſupra orificium tripodem ſitum ſublimem, quo conſcenſo Pythia ubi ſpiritum exceperit; & carmine ſolutâque Oratione ſortes ab ea pronunciari: porrò Poëtas eſſe quoſdam fani adminiſtros, qui proſâ Oratione edita, in verſus numeroſque redigant.*

Affert idem ille Mornæus quoque Celſum, at non meliori cum ſucceſſu: quum ille ne gru quidem de Oraculorum duratione aut defectu: ſed tantum adducat contra Origenem quam parva in æſtimatione ea eſſent apud Chriſtianos, &c. Sed ipſum, quæſo, audiamus Celſum, cujus verba ita recitat Origenes lib. 7. pag. 333. in editione Spenceri: Τὰ μὲν ὑπὸ τῆς Πυθίας, ἢ Δωδωνίων, ἢ Κλαρίου, ἢ ἐν Βραγχίδαις, ἢ ἐν Ἄμμωνος ὑπὸ μυρίων τε ἄλλων θεοπρόπων προειρημένα, ὑφ' ὧν ἐπιεικῶς πάση γῆ κατῳκίσθη, ταῦτα μὲν οὐδενὶ λόγῳ τίθενται· τὰ δ' ὑπὸ τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ τὸν ἐκείνων τρόπον λεχθέντα ἢ μὴ λεχθέντα, καὶ ὥσπερ εἰώθασιν ἔτι νῦν οἱ περὶ Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην, ταῦτάγε θαυμαστὰ καὶ ἀπαράλλακτα ἡγοῦνται.

Dodonæa, Claria, Branchidarum, Ammonis, aliaque innumera Oracula, quorum monitis per omnes ferè terras deductæ ſunt Coloniæ, pro nihilo habent: cæterum Judæorum dicta non dicta, more Gentis ambigua, qualia hodieque Phœnicum ſunt & Palæſtinorum, miranda putant & certiſſima.

Itane Celſus aſſerit Oracula iſta à ſe enumerata jam ſuo tempore fuiſſe muta? Non ſanè ita intellexit ejus verba ipſe Origenes; qui dum Celſo reſpondet, manifeſtè indicat Oracula adhuc ſuo tempore, ac nominatim Delphicum reſponſa dediſſe: cujus verba adduxi (nam & alia complectuntur quæ huc non ita ſpectant) ubi de Auctoribus Oraculorum tractavi. Non abſurde quis hìc Mornæo occinat illud Theocriteum, Πᾶ τὰς φρένας ἐκπεπότασαι;

CAPUT IV.

Juvenalis teſtimonium expenditur; atque iſta occaſione oſtenditur Oraculum Delphicum (quin & alia plura) ſua reſpondendi, ac contrà, ſilendi intervalla habuiſſe, & quidem maxime notabilia; nec cum adventu Servatoris noſtri Jeſu Chriſti, aut brevi poſt, in totum deſiiße: ſicut plurimi inter eruditos ſecure nimis, ac temere, affirmant. Ubi & hac occaſione notatur inſignis lapſus cum Melanchthonis, tum plurium aliorum eruditorum, circa hoc Oraculum Delphicum: oſtenditurque Oraculorum Reſponſa, (quamvis interim nonnulla penitus interiiſſent, jam dudum ante Chriſtum natum, nonnulla vero de novo etiam poſt eundem natum expullularint) durationis ſuæ tempora uſque ad Theodoſium Magnum, imo & ulterius, extendiſſe. Quæ jam dicta ex Cicerone, Suetonio, Plutarcho, Lucano, Luciano, Dione, Pauſania, Philoſtrato, Euſebio, Ammiano, Theodoreto, aliiſque pluribus ſcriptoribus antiquis firmantur.

JUvenalis tamen, forſan aliquis hìc objiciet, hoc diſertis verbis teſtatur, dum canit:

Quo-

Quoniam Delphis Oracula ceſſant.

Nolo hic jam diſputare, num hæc ita ad literam intelligenda, an è contra Satyricè fuiſſe dicta exiſtimandum ſit; quoniam tum magis ac magis Oraculum illud ab honore ſuo atque exiſtimatione, antiquis temporibus ei habitis, ita deciderat (præſertim verò poſt direptiones ac profanationes Neronis, poſt quas tempore opus erat ut denuo inſtauraretur) ut jam quaſi ceſſare videretur, quum tam rari conſultores id adirent.

Quod enim adhuc Juvenalis tempore, aut ſaltem brevi poſt, adiretur ac conſuleretur, imò & uſque ad Juliani Apoſtatæ Imperium, ſatis liquido ex ſequentibus patebit.

At nunc oſtendendum, (de quo jam ſuperius monui, ac quod forſan ab aliis quidem etiam obſervatum, ſed à nemine, quod ſciam, publicè traditum, quodque Tractationi huic de Oraculo Delphico multum lucis afferre queat) χρηστήριον ſive Oraculum illud Delphicum quandoque, per tempus aliquod viguiſſe, atque edidiſſe petentibus reſponſa; quandoque vero, diverſas ob cauſas, per aliquod tempus obmutuiſſe, & aut planè omnino aut penè fuiſſe deſertum. Huic rei demonſtrandæ producam primò locum Plutarchi quem habet in Dialogo de Oraculorum defectu, hoc modo: Καὶ γὰρ τοῦτο δήπου ἐνταῦθα πρεσβύτατον ὂν χρόνῳ τε καὶ δόξῃ κλεινότατον, ὑπὸ θηρίου χαλεποῦ δρακαίνης πολὺν χρόνον ἔρημον γενέσθαι καὶ ἀπροσπέλαστον ἱστοροῦσιν· οὐκ ὀρθῶς τὴν ἀργίαν, ἀλλὰ ἀνάπαλιν λαμβάνοντες. ἡ γὰρ ἐρημία τὸ θηρίον ἐπηγάγετο μᾶλλον ἢ τὸ θηρίον ἐποίησε τὴν ἐρημίαν. ἐπεὶ δὲ τῷ Θεῷ δόξαν οὕτως ἥτε Ἑλλας ἐρρώσθη πόλεσι, &c..

Nam & hoc Apollinis Opertum (loquitur de χρηστηρίῳ Delphico) *tempore vetuſtiſſimum, famâ illuſtriſſimum, narrant à Dracone fœmina, belluâ dirâ, obſeſſum diu deſertum hominibuſque interclusum fuiſſe, vaſtitatem non rectè,*

ſed præpoſtere, interpretantes. Solitudo enim potius belluam illexerat, quam bellua ſolitudinem fecerat. Poſtquam Deo viſum eſt, ut Græcia conditis urbibus convaleſceret, &c.

Ex hoc Plutarchi loco, non obſcurè, meo judicio, apparet, id jam priſcis temporibus, poſt ortum ſuum denuò deſertum obmutuiſſe. An verò ad hæc reſpiciat tempora Statius, libro octavo, an ad alia, dum ex perſonâ commilitonum Amphiarai canit, *Mutiſque diu plorabere Delphis*, mihi incertum eſt. Boiſſardus de hoc χρηστηρίῳ loquitur in hunc modum: *Quinquies deſtructum eſt, & ſæpius impune direptum: Semel ab Euboïco quodam latrone, qui à Phlegyâ ortum ducebat; iterum à Pyrrho Achillis filio; ab exercitu Xerxis; à Gallis; à Phocenſium ducibus* [teſte Pauſania in Phocicis, nam ex iſto hæc anteriora hauſit] *tandem à Nerone: Poſtremo Conſtantino Magno imperante, Chriſtiani Templum funditus devaſtarunt, valvis januarum aheneis & fuſili opere egregiè ornatis ſublatis, & Conſtantinopolim tranſlatis. Tripodas aureos & argenteos abſtulerunt, & quidquid pretioſum in eo reſervatum erat & comportatum, Deoque ſacratum à Neronis tempore id totum tranſtulerunt Byzantium. Cumque poſtea utcunque inſtauratum eſſet,* JULIANO *imperante (qui poſtremus fuit Delphici Oraculi ſciſcitator) ut de Belli Parthici eventu edoceretur, fulmine cœlitus ictum conflagravit*, &c.

Notanda ſanè hîc Boiſſardi ultima verba, de conflagratione, nempe, Templi Delphici. In qua Hiſtoria (ſeu potius fabulâ) cum ipſo conveniunt Melanchthon & Peucerus, lib. 3. Chronici, quod poſt Carionem adauxerunt: quorum verba ſunt, in Juliano Apoſtata: *Eodem tempore, in aliâ Orbis terrarum parte, Delphicum Templum, quod Ethnicis præcipuum fuit, Divinitus, non hominum manibus, deletum eſt, terræ motu & fulminibus: cum Julianus legatos miſiſſet, in-*

interrogaturus de eventu belli Perſici. Sæpe antea direptum & aliquoties deletum eſt Delphicum Templum, ſed rurſus exſtructum & ornatum. At poſt hanc everſionem DIVINITUS FACTAM *Juliani tempore, nunquam deinde inſtauratum eſt.* Idem aliis verbis teſtatur Peucerus in commentario ſuo de Divinationibus, cap. de Oraculis pag. 141. a. Idem & Adolphus Hoſpinianus, de Origine Templorum cap. 3. qui & ipſius ſive Melanchthonis, ſive etiam Peuceri, ex Chronico, verbis (Melanchthonem ſolum tamen citat) uſus, hæc interſerit verba: *ut indicant Theodoretus lib.* 3. *cap.* 11. *Sozomenus lib.* 5. *cap.* 19, 20, 21. De numeris, per vitia, forte, typographica, corruptis nullas hîc movere velim quæſtiones, nec res ea tanti eſt: Sed ipſam ſolùm conſiderabo Hiſtoriam. Theodoretus lib. 3. cap. 9. & 10. ac Sozomenus lib. 5. cap. 19. & 20. ambo apertiſſimis verbis, de Templo longè alio, ac centenis milliaribus à Delphico diſtante, loquuntur: de Apollinis ſcilicet Daphnæi, quod erat in ſuburbio Antiochiæ in Syria. Quod ſuburbium ſimul cum Templo, *χρηστηρίῳ* ejus, ac conſultatione Juliani, multis admodum verbis à dicto Sozomeno ibi deſcribitur.

Ac de fulmine quidem loquitur & credit Theodoretus; ſed nihil planè addit de terræ motu. At Sozomenus ne quidem de fulmine ſatis audacter affirmat: hæc enim ſunt ipſius verba, ex verſione Chriſtophorſoni: *Qua re confecta haud ita diu poſt, ignis ex improviſo in delubrum Apollinis Daphnæi irruens, totum tectum & ipſam ſtatuam penitus abſumpſit; atque parietes ſolum, quibus delubrum erat circumdatum, columnas præterea, quæ tum veſtibula, tum poſteriorem partem ædificii ſuffulciebant, nudatas reliquit. Atque ut* (NB.) *Martyris precibus* CHRISTIANI PUTABANT *ignem illum cœlitus in Dæmonem delapſum eſſe; ita Gentiles rumorem diſſiparunt illud facinus à Chriſtianis deditâ operâ perpetratum. Quæ opinio cum ſuperior eſſet, Sacerdos Apolli-*

nis

nis deducitur in judicium, uti quis incendii auctor fuiſſet, indicaret.

Ac licet multis verberibus cæſus, graviterque cruciatus, neminem tamen omninò indicavit. Quâ re potiſſimum (NB.) *inducti Chriſtiani, conſtanter affirmarunt, ignem non ab hominibus per inſidias injectum, ſed divinâ ultione è cælo dimiſſum, in delubrum irruiſſe.* Græca verba ſonant: Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ τούτου γενομένου ἀπροόπτως ἐμπεσὸν πῦρ τῷ νεῷ τοῦ Δαφναίου Ἀπόλλωνος πᾶσαν τὴν ὀροφὴν καὶ αὐτὸ τὸ ἄγαλμα κατέφλεξε. γυμνοὺς δὲ τοὺς τοίχους καὶ τοὺς περιβόλους εἴασε, καὶ τοὺς κίονας οἳ τὰ περιπύλαια καὶ τὸν ὀπισθόδομον ἀνεῖχον. ἐδόκει δὲ τοῖς μὲν Χριστιανοῖς κατ' αἴτησιν τοῦ μάρτυρος θεήλατον ἐμπεσεῖν τῷ δαίμονι πῦρ. οἱ δὲ Ἕλληνες ἐλογοποίουν Χριστιανῶν εἶναι τὸ δρᾶμα. ταύτης δὲ τῆς ὑπονοίας κρατούσης, ἄγεται εἰς δικαστήριον ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱερεὺς φανερώσων τὸν τολμήσαντα τὸν ἐμπρησμόν, δεσμώτης γενόμενος. καὶ πολλὰς ὑπομείνας πληγὰς χαλεπῶς τε αἰκισθείς, οὐδένα κατεμήνυσεν· ἀλλὰ κατὰ θείαν μῆνιν εἰσκῆψαι τῷ νεῷ οὐράνιον πῦρ. καὶ τὰ μὲν ὧδε ἔσχεν. Collatis fateor, & verſione hac, & textu Græco Sozomeni, videbimus iterum, addita nonnulla, quaſi grande eſſet peccatum non aliquid auctoribus, (ſeu citando ſeu vertendo) addere ſuis. Itaque poſteriora vertenda ſunt: *Neminem indicavit. Sed ex ira Deorum (ſeu divina) ignem cæleſtem Templo irruiſſe.* Cætera addidit Interpres: quod notandum duxi, ut & hîc videamus, quam ſecure ſtare queamus talium interpretationi.

Attamen quàm benè congruunt hæc dictis Melanchthonis, Peuceri, Hoſpiniani, Boiſſardi, & ſi qui alii adhuc talia tradunt? (nam tædet me plures de hâc falſiſſima inquirere opiniones.) 1. Minimè gentium loquuntur hi Theodoretus ac Sozomenus, nec magis etiam alii Auctores, de Apolline aut Oraculo Delphico: ſed, uti jam ſat patet, expreſſis verbis de Apolline Daphnæo, ſive χρηστηρίῳ Apollinis ad Antiochiam in Syria, tam procul diſtante à meditullio Græciæ. 2. Negru

gru quidem illi habent de terræ motu. 3. Neque ex ipſis, neque aliter conſtat, Templum iſtud Divinitus magis quam hominum, ac quidem Chriſtianorum aſtu ac dolo conflagraſſe: Chriſtianorum dico, qui in hac tali re magis laude quam vituperio mihi digni videntur. De incendii auctore ſanè tunc nemini conſtabat, quantum ex hiſtoriis haurire poſſimus; ſolum dixiſſe, Sacerdotum ira id effectum Divinâ, quum alium neminem poſſet indicare.

Verumtamen hi nominati Auctores Melanchthon, &c. hæc tam ſecurè ac tam conſtanter affirmant, quaſi nihil fuiſſet magis manifeſtum. I nunc & fidem habe citationibus, quæ aut ex Veteribus, aut ex Neotericis, hujuſmodi ſcriptorum in ſcriptis tibi occurrant.

Sed, ut denuò redeamus in viam unde digreſſi ſumus, patet ex talibus direptionibus ac divaſtationibus, (per quas, ſi non ſæpè etiam occiſi, fugati ſaltem, fuere Antiſtites, dum omnia diſturbarentur) deſertum quoque manifeſtè locum; donec tandem exſurgerent rurſus, qui ſufficientibus opibus, (ſive hoc communi ſumptu, ſive & aliter, quandoque factum fuerit) aut præditi aut ſuſtentati, χρηστήριον iſtud de novo inſtaurarent. Ad quam rem, ſatis arduam ſanè, nunc breviori quidem, nunc verò longiori tempore opus fuit, pro opibus aut potentia, aut voluntate, aut ſuperſtitione eorum, qui id demum aggreſſi fuere. Neceſſe igitur eſt magnos ex hiſce aliiſque cauſis fuiſſe defectus ac diuturna hujus χρηστηρίου ſilentia: præſertim verò ſi & hiſce accederet defectus aut inopia perſonarum ſatis aptarum huic negotio; & hinc contemptus, atque ex contemptu ſilentium perſonarum horum Oraculorum. Sed de hâc re latius in ſequentibus.

Quod autem Ciceronis ætate reſponſa dederit χρηστήριον Delphicum, clarum eſt ex ipſo Cicerone; ac non ſolum verbis ipſius jam ſuperius allatis, ſed etiam hiſce ſequentibus è lib. 1. de Divinatione; ubi Quintum Fratrem inducit pro Divinatio-

nibus, Oraculis, &c. differentem: qui inter alia, ait: *Defendo unum hoc, Nunquam illud Oraculum Delphis tam celebre & tam clarum fuiſset, neque tantis donis refertum, omnium populorum, atque Regum, niſi omnis ætas Oraculorum illorum veritatem eſſet experta. Jam diu idem non facit.* Ut igitur nunc minore gloria est, (NB.) quia minus Oraculorum veritas excellit; *ſic tum, niſi ſumma veritate, in tantâ gloriâ non fuiſſet. Poteſt autem vis illa terræ evanuiſse vetuſtate*, &c.

Quod tamen & hujus Ciceronis ætate, per tempus aliquod obmutuerit, tempore ſcilicet belli inter Cæſarem ac Pompejum, apparet ex Lucano; qui Pharſaliorum lib. 5.

—— Non ullo ſecula dono
Noſtra carent majore Deûm, quam Delphica ſedes
Quod ſiluit, postquam reges timuere futura,
Et superos vetuere loqui. *Nec voce negata*
Cyrrhææ mœrent vates, templique fruuntur
Juſtitio: nam ſi qua Deus ſub pectore venit,
Numinis aut pœna eſt mors immatura recepti,
Aut pretium: quippe ſtimulo fluctuque furoris
Compages humana labat, pulſuſque Deorum
Concutiunt fragiles animas. Sic tempore longo
Immotas tripodas, *vaſtæque ſilentia rupis*
Appius Heſperii ſcrutator ad ultima fati
Sollicitat. juſſus ſedes laxare verendas
Antiſtes, pavidamque Deis immittere vatem,
Caſtalios circum latices, nemorumque receſſus
Phemonoën errore vagam, curiſque vacantem
Corripuit, cogitque fores irrumpere templi, &c.

Jam

Jam antea dixerat,

Solus in ancipites metuit deſcendere Martis
Appius eventus : finemque expromere rerum
Sollicitat ſuperos, MULTOSQUE OBDUCTA PER ANNOS
Delphica fatidici reſerat penetralia Phœbi.

Nimirum, ſive ob motus Reipublicæ, ſive alias ob cauſas, poſtea inveſtigandas, multos per annos ſiluerat Oraculum; quod tamen eo tempore, quo Cicero ſuos de Divinatione ſcribebat libros, rurſus reddebat reſponſa. Iſtud verò ſilentium, quod tempore Belli Pharſalici adhuc durabat, non videtur tamen per ita admodum multos annos tenuiſſe mutum prætenſum illum Apollinem. Nam, ſi audiamus Plutarchum, ipſe Cicero, in juventute ſuâ, & 30. circiter annos ante bellum iſtud Pharſalicum, Delphos profectus, Apollinem conſuluerat, ab eoque reſponſum acceperat. Ita enim jam dictus Plutarchus in ipſius vita: Ὁ γοῦν Κικέρων ἐλπίδων μεστὸς ἐπὶ τὴν πολιτείαν φερόμενος, ὑπὸ χρησμοῦ τινος ἀπημβλύνθη τὴν ὁρμήν· ἐρομένῳ γὰρ αὐτῷ τὸν ἐν Δελφοῖς Θεὸν ὅπως ἐνδοξότατος γένοιτο, προσέταξεν ἡ Πυθία τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ἀλλὰ μὴ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τοῦ βίου. *Ergo cum ingenti Cicero ſpe erectus ad rempublicam gerendam pergeret, retudit impetum ejus Oraculum quoddam. Nam conſulenti Apollinem Delphicum qua potiſſimum ratione ſummam gloriam aſſequeretur, Pythia juſſit, ut ſuum ipſius ingenium, non vulgi exiſtimationem, ducem ſequeretur vitæ.*

Ut vero reſponſa reddebat tempore Ciceronis modo indicato, ſic & Strabonis tempore (qui ſub Tiberii Imperio & vixit, & ſcripſit) Oracula reddidit. Quod, curſu forſan interrupto, perduravit uſque ad Neronem Cæſarem. Nam eo quoque tempore conſultum fuiſſe Apollinem, conſultoribuſque reſponſa dediſſe, teſtatur Suetonius. Ita enim loquitur in vita Nero-

Neronis cap. 40. *Ut verò conſulto Delphis Apolline ſeptuageſimum tertium annum cavendum ſibi audivit, quaſi eo demum obiturus, ac nihil conjectans de ætate Galbæ; tanta fiduciâ non modò ſenectam ſingularemque concepit felicitatem, ut amiſſis naufragio pretioſiſſimis rebus, non dubitarit inter ſuos dicere, piſces ſibi eas relaturos.* Cum hoc Suetonio non male convenit Dion Caſſius: qui (ſeu potius ipſius epitomator) hæc de Nerone tradit: τοῦ δὲ δὴ Ἀπόλλωνος (εἴτ' οὖν ἀγανακτήσας ὅτι λυπηρά τινα προεῖπεν αὐτῷ, εἴτε καὶ ἄλλως μανεὶς) τήν τε χώραν τὴν Κιῤῥαίαν ἀφείλετο, καὶ στρατιώταις ἔδωκε, καὶ τὸ μαντεῖον κατέλυσεν, ἀνθρώπους εἰς τὸ στόμιον, ἐξ οὗ τὸ ἱερὸν πνεῦμα ἀνῄει, σφάξας. *Apollini ſive iratus quod ei moleſtum & grave reſponſum dediſſet* [aliter, *quod ei triſtia aliqua prædixiſſet*] *ſive & alio pacto inſaniens, agrum Cirrhæum ademit, eumque dedit militibus: & locum unde Oracula petebantur delevit, hominibus ad os ipſum, ex quo ſpiritus ſacer exhalabat, interfectis.*

Hinc Pauſanias, de hoc Nerone ejuſque in Delphos patrato facinore, etiam hæc narrat: Ἔμελλε δὲ ἄρα οὐδὲ τῆς Νέρωνος ἐς πάντα ὀλιγωρίας ἀπειράτως ἕξειν· ὃς τὸν Ἀπόλλωνα πεντακοσίας θεῶν τε ἀναμὶξ ἀφείλετο καὶ ἀνθρώπων εἰκόνας χαλκᾶς. Quæ vertuntur à Romulo Amaſæo, *Non poſtremo Neronis impietatem* [Dei donaria] *effugere potuerunt. Is enim quingentas æneas partim Deorum, partim verò hominum, ſuſtulit imagines.*

Nemini igitur hæc & ſimilia conſideranti mirum videbitur, ſi tempore Juvenalis, qui imperante Domitiano vixit ac ſcripſit, adhuc ſilentium tenuerit. Quum tamen poſtea ſub Imperio Adriani Cæſaris, quo tempore Plutarchus vixit, (ut qui præceptor fuit Antonini Pii) iterum reſponſa dederit: quod jam, hoc Plutarcho teſte, vidimus, tam ex aliis verbis, ſuperius citatis, quam hiſce ſequentibus: *Sed vitio datis priſcis Antiſtitis,*

ſtitis, quod malis uſæ ſint verſibus, itemque eas quæ hodie (NB.) *proſa Oratione reſponſa dant, &c.*

At nec toto illo tempore à Nerone ad Domitianum & ulterius fuiſſe mutum, ex Philoſtrato, lib. 6. de vita Apollonii, uti & libro 4. cap. 8. ſatis manifeſtum eſt. Ita enim ille: Σκέψαι γὰρ τὸν Ἀπόλλω, εἶπε, τὸν Δελφικὸν, ὃς τὰ μέσα τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ περιῤῥήσει λογίων ἔχει. ἐνταῦθα τοίνυν, ὡς που καὶ αὐτὸς γιγνώσκεις, ὁ μὲν τῆς Ὀμφῆς δεόμενος, ἐρωτᾷ βραχὺ ἐρώτημα. ὁ δὲ Ἀπόλλων οὐδὲν τερατευσάμενος, λέγει ὁπόσα οἶδε. καίτοι ῥᾴδιόν τε ἦν αὐτῷ σεῖσαι μὲν τὸν Παρνασὸν πάντα, τὴν Κασταλίαν δὲ οἰνοχοῆσαι, μεταβαλόντι τὰς πηγάς· Κηφισσῷ δὲ μὴ ξυγχωρῆσαι ποταμῷ εἶναι. ὁ δὲ οὐδὲν τούτων ἐπικομπάσας, ἀναφέρει τὸ ἀληθὲς αὐτό.

Licet enim Delphicum Apollinem intueri, qui medium Græciæ tenens, vaticinii reſponſis clarus eſt. Ibi igitur, ut ipſe noſti, qui ab Oraculo aliquid poſcit, brevi admodum oratione, quid poſcit exponit. Apollo autem nullis portentis præmiſſis, quæ ſibi videntur reſpondet: quanquam ei facillimum eſſet totum Parnaſſum concutere, & Caſtaliæ fontibus mutatis vinum effundere, Cephiſique curſum morari. Ille autem nihil horum jactanter faciens, purè veritatem profert.

Sic idem ille dicto libro 4. cap. 8. de vita Apollonii, hoc Delphicum inter cætera Græciæ μαντεῖα tum temporis adhuc reſponſa reddentia enumerat. Ἐπεφοίτησε δὲ καὶ τοῖς Ἑλληνικοῖς ἱεροῖς πᾶσι τῷ τε Δωδωναίῳ, καὶ τῷ Πυθικῷ, καὶ τῷ ἐν Ἄβαις· ἐς Ἀμφιάρεώ τε, καὶ Τροφωνίου ἐβάδισε, καὶ εἰς τὸ Μουσεῖον τὸ ἐν Ἑλικῶνι ἀνέβη.

Peragravit etiam Apollonius totius Græciæ templa & Oracula, acceſſit namque ad Dodonæum templum & PYTHICUM, *& quod eſt in Abis.* (NB.) *Amphiarai quoque & Trophonii templa vidit. Adſcendit etiam ad Muſarum templum in Helicone poſitum.*

Dion. Chryſoſtomus in Oratione de fuga, ſive exilio:

Ταῦτα ἐπιθυμοῦντι μοι, ἔδοξε καὶ αὐτὸν εἰς θεοῦ βαδίσαντα, χρήσασθαι συμβούλῳ ἱκανῷ, τὸ παλαιὸν ἔθος τῶν Ἑλλήνων. οὐ γὰρ περὶ νόσου μὲν καὶ ἀπαιδίας, εἴ τῳ μὴ γίγνοιντο παῖδες, καὶ περὶ καρπῶν ἱκανῶς συμβουλεύειν αὐτὸν, περὶ δὲ τοιούτου πράγματος ἧττον δυνήσεσθαι. καὶ δὴ χρωμένῳ μοι, ἀνεῖλεν ἄτοπόν τινα χρησμὸν, καὶ οὐ ῥᾴδιον συμβαλεῖν. ἐκέλευε γάρ με, αὐτὸ τοῦτο πράττειν ἐν ᾧ εἰμὶ, πάσῃ προθυμίᾳ, ὡς καλήν τινα καὶ συμφέρουσαν πρᾶξιν· ἕως ἂν, ἔφη, ἐπὶ τὸ ὕστατον ἀπέλθῃς τῆς γῆς. Quæ juxta verſionem Morellii, ita ſonant: *Hæc mihi cogitanti, viſum eſt* EUNDUM ESSE ET MIHI DELPHOS AD APOLLINEM. *Ut eo conſultore uterer, juxta Veterem Græcorum conſuetudinem. Neque enim putavi, quum de Morbo & prolis defectu, ſi cui nempe non gignerentur liberi, deque fructibus ſufficienter poſſet conſulere, in hoc negotio minus eum valiturum. Et demum Oraculum petenti mihi, reſpondit abſurdum & conjectu difficile reſponſum. Juſſit enim me id ipſum in quo eſſem agere omni alacritate, ut honeſtam quandam & utilem actionem, donec* (inquit) *in poſtremam terræ partem diſceſſeris.* Qui Chryſoſtomus viguit, ac ſcripſit, ut notum eſt, ſub Imperio Adriani Cæſaris. In ipſo textu Græco, fateor, non nominantur neque Delphi, neque Apollo ita uti in Morellii verſione conſpiciuntur. Attamen ex iis quæ præcedunt, clarè patet eum de Apolline Delphico hîc loqui:

Ita enim dixerat: οὐ γὰρ ἂν τῷ μὲν αὐτοῦ παρῄνει συνεβούλευεν ὁ Ἀπόλλων φεύγειν, τῷ δὲ μένειν ἄντικρυς ἀπηγόρευε. καὶ ταῦτα ἀνδρὶ θεαρίζων, ὃς ἦν ἐπιμελέστατος περὶ τὸ θεῖον, καὶ θυσίας τε πλείστας ἔθυε, καὶ μέγιστα ἀναθήματα ἐπεπόμφει, τῶν πώποτε ἀναθέντων εἰς Δελφούς.

Quod autem & Luciani ætate, qui Antoninorum tempore vixit, (Marci Aurelii ſcilicet ac Commodi) præter alia quoque hoc Delphicum χρηστήριον fuerit conſultum, patet ex ſtolida

lida illa interrogatiunculâ Sacerdotis Thyanæi, quam in Alexandro Pſeudomante habet ille Lucianus hiſce verbis complexam: Τὰ δ' ἄλλα χρηστήρια, τὸ ἐν Διδύμοις, καὶ τὸ ἐν Κλάρῳ καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς, ἔχουσι τὸν πατέρα τὸν Ἀπόλλω χρησμῳδοῦντα, ἢ ψευδεῖς εἰσιν οἱ νῦν ἐκπίπτοντες ἐκεῖ χρησμοί; *At reliquæ Sortes, quæ in Didymis, Claro* DELPHISQUE *redduntur, utrum ab auctore proficiſcuntur Apolline? an mendacia ſunt quæ illic nunc redduntur Oracula?*

Idem de iiſdem ferè, ſed paulò ſerioribus temporibus, liquet ex Ælio Spartiano: qui in Peſcennio Nigro hæc habet: *Denique Delphici Apollinis Vates in motu Reipublicæ maximo, cum nuntiaretur tres eſſe Imperatores, Severum Septimum, Peſcennium Nigrum, Clodium Albinum, conſultus quem expediret Reipublicæ imperare, verſum Græcum hujuſmodi fudiſſe dicitur.*

OPTIMUS EST FUSCUS, BONUS AFER, PESSIMUS ALBUS.

Ex quo intellectum FUSCUM *Nigrum apellatum Vaticinatione: Severum* AFRUM: ALBUM *verò Albinum dictum.*

Nec defuit alia curioſitas. Requiſitum eſt qui eſſet obtenturus rempublicam. Ad quod ille reſpondit alium verſum talem:

FUNDETUR SANGUIS ALBI, NIGRIQUE MINANTIS,
IMPERIUM MUNDI POENA REGE URBE PROFECTUS.

Quod omninò intellectum non eſt, niſi quum Baſſianus Antonini, quod verum ſignum Pii fuit, nomen accepit.

Item quum quæreretur quamdiu imperaturus eſſet, reſpondiſſe Græcè dicitur,

Bis

Bis denis Italûm conſcendet navibus æquor :
Si tamen unà ratis tranſiliet Pelagus.

Ex quo intellectum , Severum viginti annos expleturum.

Attamen Clemens Alexandrinus in Protreptico ſuo ad Gentes , (qui an ſub Commodo , ſub Juliano , ſub Pertinace , an ſub Severo ſcriptus ſit incertum eſt) hæc , quæ ſequuntur, habet : Ἄδυτα τοίνυν ἄθεα μὴ πολυπραγμονεῖτε, μηδὲ βαράθρων στόματα , τερατείας ἔμπλεα : ἢ λέβητα Θεσπρωταῖον : ἢ τρίποδα Κιρραῖον : ἢ Δωδωναῖον χαλκεῖον : γεράνδρυον δὲ , ψάμμοις ἐρήμαις τετιμημένον , καὶ τὸ αὐτόθι μαντεῖον , αὐτῇ δρυῒ μιμαρασμένον , μύθοις γεγηρακόσι καταλείψατε , σεσίγηται γοῦν ἡ Κασταλίας πηγὴ, καὶ Κολοφῶνος ἄλλη πηγὴ , καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως τέθνηκε νάματα μαντικὰ , καὶ δὴ τοῦ τύφου κενὰ ὀψὲ μὲν, ὅμως δ' οὖν, διελήλεγκται , τοῖς ἰδίοις συνεκρεύσαντα μύθοις. διήγησαι ἡμῖν καὶ τῆς ἄλλης μαντικῆς , μᾶλλον δὲ μανικῆς , τὰ ἄχρηστα χρηστήρια : τὸν Κλάριον : τὸν Πύθιον : τὸν Διδυμέα : τὸν Ἀμφιερέω : τὸν Ἀπόλλω : τὸν Ἀμφίλοχον. εἰ δὲ βούλει καὶ τερατοσκόπους , &c.

Impia ergò adyta ne inveſtigetis , nec barathrorum ora præſtigiis plena , aut lebetem Theſprotæum , aut tripodem Cirrhæum , aut æs Dodonæum. Gerandryon autem arenis deſertis honoratum , & quod illic eſt Oraculum , quod cum ipſâ quercu emarcuit , anilibus fabulis relinquatis. Silentio (NB.) *quidem certè mandatus eſt Fons Caſtalius , & alius Fons Colophonis , & alia ſimiliter perierunt fluenta Divinatoria , quæ certè faſtu plena , ſerò quidem ,* (NB.) *tandem tamen convicta ſunt , ut quæ unà cum ſuis effluxere fabulis. Narra nobis alîus quoque Divinationis , vel inſanæ potius vanitatis , Oracula , Clarium ,* Pythium , *Didymæum, Amphiaraum , Apollinem , Amphilochum. Quod ſi & velis monſtrorum inſpectores ,* &c.

Ex hiſce verbis Clementis videntur jam ipſius tempore omnia

omnia ceſſaſſe Oracula ac periiſſe. Magnos ac valde notabiles Eclypſes paſſa ſubinde hæc χρηστήρια, patet ex antedictis. An verò ſub Imperio Severi tale quid paſſa fuerint, obſcurum eſt. Non ſolùm autem de Delphico, verum etiam de aliis hîc loquitur Clemens. Crediderim ipſius ætate, atque antequam hæc ſcriberet, notabilem denuò defectum accidiſſe Delphico, forſan & aliis Oraculis, quæ præter hoc jam dudum in minori gloriâ erant. Sed non hîc ceſſaſſe in totum illorum reſponſa, manifeſtum ſatis eſt ex ſequentibus: & de Delphico, per ea quæ tam Theodoretus quam Conſtantinus Magnus habent: quem poſteriorem in libro 2. & 50. vitæ ejus Euſebius ita inducit loquentem: *Quippe Apollo* TUNC TEMPORIS *ex antro & tenebris, ſeu* SPECU, *&* NON EX HOMINIS ORE, *Oraculum edidiſſe ferebatur, quo juſtos viros in terra degentes obſtare ſibi ajebat, quo minus vera prædiceret: atque* (NB.) *idcircò falſa ex tripode reddi. Hanc ob cauſam ille comam demiſit, & expulſâ divinandi arte, tantum inter homines malum lamentabatur, &c.* Hæc autem narrat patris ipſius Conſtantii tempore, atque in prima ſua (Conſtantini) adoleſcentia, accidiſſe. Græca ſonant: Τὸν Ἀπόλλω τότε τηνικαῦτα ἔφασαν ἐξ ἄντρου τινὸς καὶ σκοτίου μυχοῦ, οὐχὶ δ' ἐξ ἀνθρώπων χρῆσαι, ὡς ἄρα οἱ ἐπὶ τῆς γῆς δίκαιον ἐμπόδιον εἶεν τοῦ ἀληθεύειν αὐτόν. καὶ διὰ τοῦτο, ψευδεῖς τῶν τριπόδων τὰς μαντείας ποιεῖσθαι. Τοῦτο αὐτοῦ κατηφεῖς τοὺς πλοκάμους ἀνεῖναι [ita enim legendum, uti ab aliis jam olim correctum: non ut in R. Stephani editione] πεποίηκε· τῆς μαντείας τ' ἐλαυνομένης, τὸ ἐν ἀνθρώποις κακὸν ἀποδύρεσθαι. Nec ſolum reſpondiſſe in ipſius adoleſcentia apparet hoc χρηστήριον Delphicum: ſed videtur & uſque ad ipſius imperium & ulterius dediſſe reſponſa; donec tandem ſub hoc ejus imperio per Chriſtianos deſtructum, vel potius ſpoliatum, fuit.

Ita enim habet idem Conſtantinus eadem in Oratione: Ἀλλὰ τῶν θρυλῶν ἐκείνων καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς οἰκουμένης πένθους ἐπὶ πλέον

μεμνῆ-

μεμνῆσθαί με δεῖ, οἴχονται λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι οἱ τῶν μύσους αὐθένται πρὸς διηνεκῆ κόλασιν τοῖς ἀχέροντος βαράθροις ἐκδοθέντες σὺν αἰσχρῷ τέλει. πολέμοις γὰρ ἐμφυλίοις καταμιγνέντες, οὔτ' ὄνομα, οὔτε γένος αὐτῶν καταλελοίπασιν. Ὃ δὴ οὐκ ἂν αὐτοῖς συμβεβήκει, εἰ μὴ ἡ ἀσεβὴς ἐκείνη τοῦ τοῦ Πυθίου χρηστηρίων μαντεία κίβδηλον δύναμιν ἐσχήκει.

Quorum poſtrema verba ſic bene, vertuntur ab interprete: *Quod profecto non ita contigiſſet, niſi impia illa Apollinis Pythii vaticinatio,* [major emphaſis tamen eſt in textu Græco] *falſam quandam & adulterinam vim habuiſſet.*

At magis veriſimile quoque ſit illud tamdiu duraſſe, donec ſub hujus Conſtantini Imperio, atque ejus permiſſu, vel juſſu (ut Euſebius loquitur) direptum ac diſturbatum fuit, ex iis quæ idem tradit Euſebius lib. 3. de vita Conſtantini: Ἔνθεν εἰκότως ἐγυμνοῦτο μὲν αὐτοῖς τῶν κατὰ πόλιν νεῶν τὰ προπύλαια θυρῶν, ἔρημα γινόμενα βασιλέως προστάγματι. ἑτέρων δ' ἡ ἐπὶ τοῖς ὀρόφοις στέγη, τῶν καλυπτήρων ἀφαιρουμένων, ἐφθείρετο· ἄλλων τὰ σεμνὰ χαλκουργήματα, ἐφ' οἷς ἡ τῶν παλαιῶν ἀπάτη μακροῖς ἐσεμνολογεῖτο χρόνοις, ἔκδηλα τοῖς πᾶσιν ἐν ἀγοραῖς πάσαις τῆς βασιλέως πόλεως προὐτίθετο. ὡς εἰς ἀσχήμονα θέαν προκεῖσθαι τοῖς ὁρῶσιν, ὧδε μὲν τὸν Πύθιον, ἑτέρωθι δὲ τὸν Σμίνθιον, ἐν αὐτῷ δ' ἱπποδρομίῳ, τοὺς ἐν Δελφοῖς Τρίποδας. τὰς δ' Ἑλικωνίδας μούσας ἐν παλατίῳ. ἐπληροῦτο δὲ δι' ὅλου πᾶσα ἡ βασιλέως ἐπώνυμος πόλις, τῶν κατὰ πᾶν ἔθνος ἐντέχνοις χαλκοῦ φιλοκαλίαις ἀφιερωμένων. *Itaque quorundam in urbibus Fanorum veſtibula nudabantur, valvis juſſu Imperatoris orbata. Aliorum tectum corrumpebatur, tegulis amotis. Nonnullorum veneranda ex ære ſimulacra, quæ error majorum multis jam annis magnificè jactabat, per fora urbis ab Imperatore cognominatæ, omnium oculis ſubjecta ſunt. Adeo ut ad ludibrium & contumeliam ſpectantium paterent expoſiti: hîc* PYTHIUS APOLLO, *illic* SMINTHIUS, *& in ipſo quidem Circo* TRIPODES DELPHICI: MUSÆ *autem* HELICONICES *in*

in palatio. Denique civitas illa Imperatorii cognominis, tota paſſim repleta eſt ſignis æneis, quæ eleganti opere elaborata, per ſingulas Provincias olim dedicata fuerant.

Poſt hanc ruinam tamen ultimâ vice inſtauratum eſt, incertum an demum ſub Juliano Apoſtatâ, an verò jam antea ſub Conſtantio nonnulli id auſi fuerint. Veriſimilius tamen illud factum fuiſſe, perfectum ſaltem, ſi ab aliis antea tentatum, ſub Juliano: qui, teſte Theodoreto, & alia χρηστήρια, & hoc ipſum, ſuper bello in Perſas ſuſcipiendo, conſuluit. Hæc enim Theodoreti verba:

Πέμψας δὲ εἰς Δελφοὺς καὶ Δῆλον, καὶ Δωδώνην, καὶ τὰ ἄλλα χρηστήρια, εἰ χρὴ στρατεύειν ἐπηρώτα τοὺς μάντεις, οἱ δὲ καὶ στρατεύειν ἐκέλευον, καὶ ὑπίσχνουν τὴν νίκην. ἕνα δὲ τῶν χρησμῶν εἰς ἔλεγχον τοῦ ψεύδους ἐνθήσω τῇ συγγραφῇ, ἔστι δὲ οὗτος· Νῦν πάντες ὡρμήθημεν θεοὶ νίκης τρόπαια κομίσασθαι παρὰ Θηρὶ ποταμῷ. Τῶν δ' ἐγὼ ἡγεμονεύσω θοῦρος πολεμόκλονος Ἄρης. τὸ μὲν οὖν τῶν ἐπῶν καταγέλαστον κωμῳδείτωσαν οἱ λόγιον Θεὸν καὶ τῶν μουσῶν ἀρχηγέτην τὸν Πύθιον ὀνομάζοντες. ἐγὼ δὲ αὐτοῦ τὸ ψεῦδος εὑρὼν τὸν ἐξηπατημένον ὀδύρομαι. *Cum miſiſset ergo ad Delphos, ad Delon & Dodonem & alia Templa Fatidica, petebat ab [ipſorum] Prophetis, ſuſcipiendumne eſſet Bellum. Illi verò & ſuſcipere id jubebant, & Victoriam promittebant.*

Quorum [reſponſorum] unum, ut ſic illud arguam mendacii, huic tractationi inſeram. Eſt vero hoc ſequens: NUNC OMNES EXCITATI SUMUS DII UT FERAMUS TROPHÆA THERÆ JUXTA FLUVIUM: SED HORUM EGO DUCTOR SUM FUTURUS FERUS BELLIPOTENS MARS. *Horum igitur verſuum ridiculas ineptias cavillentur ii, qui eloquentem Deum & Muſarum Principem nominant Pythium: mihi quidem, mendacio deprehenſo, ſubit miſerari illum qui his deceptus fuit.*

Ex quibus Theodoreti verbis patet, ad minimum ſub Juliano, forſan & ultra Julianum, ſi non uſque ad Imperium

Theodoſii, Delphicum hoc χρηστήριον dediſſe reſponſa, ſive Oracula. Quando enim poſtremo atque in æternum fuerit deletum, planè nobis incognitum eſt. Namque hoc contigiſſe ſub Juliano, ac quidem cœlitus fulmine (aut aliter) falſum eſſe ſatis clarè oſtendi. Ex iis verò quæ procedente noſtro contextu adducentur, mihi veriſimile omninò eſt, id uſque ad Theodoſium (ſive tamdiu reddiderit Oracula ſive non,) perduraſſe; de qua re aliis tamen liberum (uti de omnibus meis) relinquo judicium.

Fuit ergo (ut cum Molinæo loquar) *in Baronio* [Pamelium multoſquè alios ei hîc addere potuiſſem] *ſumma ἀβλεψία, quando dixit, paulò ante Chriſti nativitatem* [alii *non diu poſt* eam dicunt, Pamelius ſcilicet aliique, inter quos nonnulli nec ſibi nec aliis concordant] *Oraculum Delphicum plane conticuiſſe, neque ex eo ulla reſponſa dediſſe, apparatus* §. XXV. *ubi & ex Nicephoro & Suida, novis auctoribus affert verſiculos Apollinis, nullâ veritatis auctoritate ſuffultos.*

Sed audiamus quæſo ipſum Baronium magnum ſanè, aliàs, in multis ac magnis, virum: *Proxime autem*, ait, *ante dicta tempora illuſtriſſimum illud, totoque Orbe celeberrimum Apollinis Delphici Oraculum occluſum erat, nec ultra* USITATA RESPONSA *dabat: Horreſcente Dæmone, ut qui optime noſſe poterat, mala ſua annunciari,* NON TANTUM PER ORACULA SIBYLLINA, *ſed & Prophetarum prædictionibus, de quo perbelle hæc Ethnicus Orator.* Poſt quæ verba Ciceronem quoque citat teſtem ex lib. 2. de Divinatione, at quali cum ſucceſſu, jam ſuperius vidimus.

Bzovius verò, ne quid minus dicat Baronio, poſtquam illius ferè verbis uſus eſt, addit: *Ultimum dedit reſponſum Auguſto.*

Moderatius paulò Pamelius loquitur, qui ad numerum 351. Apologetici Tertullianei: *Pythia autem Oracula defeciſſe*

POST

post Christum, *comprobat Euſebius lib. 5. de Præparat. Evang. cap. 8. ex Porphyrio* (NB.) *& Plutarcho de Oraculorum ſilentio.* Quam vera autem hæc aſſerta, judicet Lector ex jam ante dictis.

CAPUT V.

Hinc perpenduntur verba Prudentii de Oraculorum ceſſatione atque interitu: atque inde tranſitus fit ad reliqua Oracula: quæ poſt Salvatorem natum uſque ad tempora Theodoſii, ulteriuſque, publice Reſponſa dederunt: atque ita agitur de Apollinis Clarii, Didymæi; Amphilochi in Mallo; Jovis Dodonæi, & Ammonii; Gerionis ad Patavium, pluribuſque aliis χρηστηρίοις.

SEd minimè prætermittendi ſunt verſus Prudentii, quos in Apotheoſi ſua contra Judæos cecinit, qui ita ſonant:

Ex quo mortalem præſtrinxit ſpiritus alvum
Spiritus ille Dei Deus, & ſe corpore matris
Induit, atque hominem de Virginitate creavit,
Delphica damnatis tacuerunt ſortibus antra:
Non Tripodas cortina tegit, non ſpumat anhelus
Fata Sibyllinis fanaticus edita libris:
Perdidit inſanos mendax Dodona vapores:
Mortua jam mutæ lugent Oracula Cumæ:
Nec reſponſa refert Lybicis in Syrtibus Ammon.

Hæc ſi intelligenda ſunt de tempore nativitatis aut paulò poſteriori; ita ut ſtatim, aut non diu, poſt natum Chriſtum, ſilentium Oraculis fuerit impoſitum, plane falſum eſt. Si vero capienda de tempore ipſius Prudentii, poſſunt eſſe, quæ

dixit, veriſſima. Nam Theodoſio imperante maxima hiſce in rebus facta fuit immutatio: quamvis, uti poſtea videbimus, imperante Honorio Aug. adhuc unum alterumve ſuperfuerit χρηστήριον, atque Oracula ſua reddiderit.

Confirmandis Prudentii dictis maxime Symmachus facit qui Epiſt. 33. libri quarti ita ſcribit ad Protadium: *Non vides Oracula olim locuta deſiiſſe, nec ullas in antro Cumano literas legi, nec Dodonam loqui frondibus, nec de ſpiraculis Delphicis ullum carmen audiri?* dum hæc ſcriberet ſcilicet.

Si tamen hîc audiendus ſit Poëta Claudianus, etiam ſub Honorii Imperio χρηστήριον Delphicum & Jovis Ammonis Oraculum necdum erant plane intermortua: ſic enim ille de Conſulatu quarto jam dicti Honorii cecinit:

Quis Vatum diſcurſus erat? tibi corniger Ammon
Et dudum taciti rupere ſilentia Delphi.
Te Perſæ cecinere Magi, te ſenſit Etruſcus
Augur, &c.

An hæc vera ſint judicet candidus Lector: ego enim hic non nimium ſtare velim dictis Claudiani ut Poëtæ: cum longe veriſimilius ſit, (licet alia adhuc, Arcadio & Honorio imperante ſuperfuerint) χρηστήρια hæc à Claudiano nominata, jam ſub Theodoſii imperio in totum interiiſſe.

Sicut autem de Delphico conſtat χρηστηρίῳ, illud per tot ſecula, uti oſtenſum eſt, duraſſe; ita etiam patet, ſi fides Hiſtoriæ, cæterorum plurima diu poſt Chriſtum natum ſua edidiſſe reſponſa; eorumque nonnulla aut uſque, aut ultra quoque Delphicum, durationis ſuæ terminos extendiſſe; Quamquam jam ante Plutarchum multa, præſertim in Græciâ, plane interciderint, neque omnia poſt ipſum reliqua æque longæ fuerint durationis.

Sed quoniam nulla nobis eorum, ab Antiquis conſcripta fuit,

fuit, quod ſciam, Hiſtoria; aut ſi uſquam hoc factum fuerit, ea nunc nullibi exſtet; producam quæ de iis, (quatenus ad rem faciunt) invenire potui, apud eos veteres ſcriptores, qui, aut ex propoſito, aut per occaſionem, aliquid de illis tradiderunt.

De Apollinis Clarii, in Colophone, Oraculo teſtatur nobis Tacitus, id Tiberii tempore à Germanico fuiſſe conſultum: cujus Taciti de iſto Oraculo verba (quæ habentur lib. Annalium ſecundo) inferius, ubi de Oraculorum auctoribus ago, adducam.

Idem Tacitus libro 12. ubi de odio ac criminationibus Agrippinæ uxoris Claudii Cæſaris in Lolliam Paulinam loquitur, hæc ſequentia refert: *Iiſdem conſulibus atrox odii Agrippina ac Lolliæ infenſa, quod ſecum de matrimonio Principis certaviſſet; molitur crimina & accuſatorem, qui objiceret Chaldæos, Magos, interrogatumque* APOLLINIS CLARII SIMULACRUM *ſuper nuptiis Imperatoris.*

Ex Philoſtrato etiam ſuperius adducto vidimus, adhuc Domitiani Tempore hoc χρηστήριον viguiſſe; cum ipſum [Apollonium Thyanæum] *quidam ex* ORACULO COLOPHONIO, *illius participem Sapientiæ, & jam plene perfectéque ſapientem factum, venire prædicarent, &c.* quæ vide.

Sic quoque ex Luciani Alexandro Pſeudomante, ubi ita de hoc Alexandro: *Porrò cùm non ignoraret, qui in Claro, in Didymis, Malloque reſponſa dabant, ipſos quoque hujuſmodi quâdam arte celebres haberi, &c.* manifeſtum id & hujus Luciani ætate frequenter fuiſſe conſultum. Idem quoque patet ex ſtolidis illis interrogatiunculis Thyanæi iſtius Sacerdotis ab eodem Luciano adductis.

Ulterius autem illud perduraſſe, imò ad minimum ad uſque Imperium Conſtantini Magni, mihimetipſi planè perſuadeo:

ſuadeo: licet minime inveniatur, quando in totum illud ceſſaverit. Forſan idem fatum habuit cum Delphico, Dodonæo, aliiſque poſt Julianum Apoſtatam demum in totum extinctis.

De *Dodonæo* verò hæc ſequentia teſtatur Strabo, libro Septimo:

Ἐκλέλοιπε δέ πως καὶ τὸ μαντεῖον τὸ ἐν Δωδώνῃ, καθάπερ τ' ἄλλα. Quæ verba malè ſanè, ac contra mentem Auctoris, à Xylandro Græcæ linguæ aliàs peritiſſimo, at hic non ſatis rei attento, ita vertuntur: *Sed & Oraculum Dodonæum defecit, quemadmodum & reliqua.* Vocula πως nimirum, quæ hic magnam dat emphaſin, ſignificatque *promemodum, quodammodo, aliquomodo*, in vertendo ab ipſo omittitur. Conſulebatur ergo adhuc tempore Strabonis. Quale autem fuerit ipſius poſtea fatum, obſcurum admodum atque incertum eſt.

Attamen ex iis quæ de Juliano Oracula conſulente attulimus liquet, exemplo ipſius Juliani, tum temporis id petentibus adhuc reddidiſſe reſponſa: ſive ab Juliano, ipſiuſve permiſſu inſtauratum fuerit, ſive aliter hæc contigerint.

De Ammonis Oraculo, poſt Chriſtum reſpondente, teſtimonium habemus hoc ſequens Juvenalis, in Satyrâ VI.

Credent à fonte relatum,
Ammonis, quoniam Delphis Oracula ceſſant.

Ex quibus verbis patet, illud (licet ipſius ætate, adhuc, ex flagitio Neronis ſilentium teneret χρηστήριον Delphicum) conſulentibus edidiſſe Oracula. Quamvis, jam Strabonis tempore, non admodum frequentaretur, neque majori eſſet in honore aut exiſtimatione quam Dodonæum aut Delphicum. Ita enim libro 17. de eo loquitur Strabo: Πολλὰ δ' εἰρηκότες περὶ τοῦ Ἄμμωνος, τοσοῦτον εἰπεῖν βουλόμεθα· ὅτι τοῖς ἀρχαίοις μᾶλλον ἦν ἐν τιμῇ, καὶ ἡ μαντικὴ καθόλου, καὶ τὰ χρηστήρια· νυνὶ

δ'

δὲ ὀλιγωρία κατέχει πολλή, τῶν Ῥωμαίων ἀρκουμένων τοῖς Σιβύλλης χρησμοῖς, καὶ τοῖς Τυῤῥηνικοῖς θεοπροπίοις, διά τε σπλάγχνων, καὶ ὀρνιθείας, καὶ διοσημείων. Διόπερ καὶ τὸ ἐν Ἄμμωνι σχεδόν τι ἐκλέλειπται χρηστήριον, πρότερον δὲ ἐτετίμητο. *Multis à nobis de Ammone dictis, id tantum adjicimus: Veteribus & divinationem univerſam, & Oracula in ſummo fuiſſe honore, nunc eadem admodum negligi, Romanis in Sibyllæ Oraculis, & Etruſca divinatione per extiſpicia, & ſervationes de cœlo acquieſcentibus. Itaque Ammonis Oraculum* FERE *deſertum eſt, quod in honore quondam fuerat.*

De hoc Ammonis Oraculo tamen vidimus quæ Prudentius ac Claudianus ſuis verſibus inſeruerunt, quum de Oraculo Delphico ipſorum temporibus adhuc reſpondente loqueremur. Ex quibus veriſimile fit, ultimum ipſius interitum non antè Theodoſii tempus, cum Delphico, Dodonæo, Didymæo, cæteriſque, contigiſſe: ac forſan & hoc & alia plura ſua ſilendi atque iterum loquendi habuiſſe intervalla, pro temporum eorumque per bella ruinas, aut alia, mutationibus. Hujuſmodi caſuum exemplum habemus ſane apud Polybium qui lib. 4. hæc ſequentia narrat de Dorymacho: Παραγενόμενος δὲ πρὸς τὸ περὶ Δωδώνην ἱερὸν, τάς τε στοὰς ἐνέπρησε, καὶ πολλὰ τῶν ἀναθημάτων διέφθειρε· κατέσκαψε καὶ τὴν ἱερὰν οἰκίαν, &c. *Ad Dodonæum fanum ut venit, & porticus cremavit, & donaria multa corrupit: ipſam denique ſacram ædem funditus evertit.* Quam eandem Hiſtoriam lib. 5. & 9. quoque perſtringit.

Notandum iterum in verbis Strabonis, *Romanos*, uti ait, *in Sibyllæ Oraculis, &c. acquieviſſe.* Cum tamen multa χρηστήρια, non ſolum ſub Imperio Romano, diu admodum poſt Strabonis hujus fuerint ætatem, ſed & in ipſa Italiâ. Quare illa quæ tradit Strabo reſtringenda ſunt ad ea quæ juſſu Senatus, non ſtudio & cupiditate privatorum, fiebant.

Nam nemini privato acceſſum fuiſſe datum ad libros Sibyllinos ſub cuſtodiâ quindecimvirorum ſervatos, notius eſt quam ut demonſtratione ullâ indigeat; quidquid nonnulli ſomnient de Virgilio, aliiſve, Auguſti Cæſaris permiſſu ad eas admiſſis.

Alia quidem fuerunt Carmina Sibyllarum, (aut potius quæ pro talibus oſtentabantur ac venditabantur) hinc inde per Græciam diſperſa. Verùm ad illa horumque ſimilia minimè reſpicit Strabo: ſed ad ea quæ Romæ ſervabantur, ac reipublicæ cauſa adibantur.

Exempla verò χρηστηρίων poſt Servatoris noſtri nativitatem intra ipſam Italiam, imò quoque prope Urbem Romam, damus hæc ſequentia, (forſan & alia dabimus procedente noſtro contextu) ex Suetonio, qui in Tiberii Cæſaris vita, cap. 14. ita loquitur: *Tiberius juxta Patavium adiit Gerionis Oraculum, ſorte tractâ, quâ monebatur ut de conſultationibus in Aponi fontem talos aureos jaceret.* De quo Aponi fonte etiam Claudianus Poëta; dum canit:

Fons Antenoreæ vitam quæ porrigis urbi
Fataque vicinis noxia pellis aquis,
Cum tua vel mutis tribuant miracula vocem,
CUM TUA PHOEBEUS CARMINE DICTET HONOS,
Et ſit nulla manus cujus non pollice ductæ
Teſtentur memores proſpera vota notæ, &c.

Prope ipſam quoque Urbem, ut diximus, aliquot fuiſſe Templa Fatidica; è quibus & per ſortes, & aliis modis, reddebantur Oracula, oſtendit nobis Suetonius, dum de eodem Tiberio loquitur cap. 63. *Tiberius* VICINA URBI ORACULA *etiam disjicere conatus eſt; ſed Majeſtate Præneſtinarum Sortium territus deſtitit. Cum obſignatas devectaſque*

que Romam non reperiſſet in arcâ, niſi relatas rurſus ad Templum.

De quibus Sortibus quoque Propertius lib. 2. Eleg. 23.

Nam quid PRÆNESTIS *dubias, ô Cynthia, Sortes;*
Quid petis Ææi mœnia Telegoni?
Cur te in HERCULEUM *deportant oppida Tibur?*

De Caligula verò idem ille Suetonius cap. 57. *Monuerunt & SORTES ANTIATINÆ* [Caligulam] *ut à Caſſio caveret. Quâ cauſa ille Caſſium Longinum Aſiæ tum Proconſulem occidendum delegaverat, immemor Chæream Caſſium nominari.*

Et Præneſte & Antii non Fortunæ ſimpliciter, ſed Fortunarum Templum erat: licet aliàs Horatius, de Antio:

O Diva gratum quæ regis Antium,
Præſens vel imo tollere de gradu,
Mortale corpus, vel ſuperbos
Vertere funeribus Triumphos.
Te pauper ambit ſollicitâ prece, &c.

Macrobius tamen lib. Saturnal. *Ut videmus apud Antium promoveri ſimulacra Fortunarum ad danda reſponſa.* Quæ confirmantur ab Inſcriptione quæ in Theſauro Gruteri exhibetur pag. 72. num. 2.

FORTVNIS. ANTIATIBVS
M. ANTONIVS. RVFVS. AXIVS
DAMASCO. S. D. D.

Neque ab hiſce diſcrepat Martialis: qui, dum Cæſari Domitiano adulatur, lib. 5. Epigram. I. ita canit:

Hæc tibi Palladiæ ſeu collibus uteris Albæ,
Cæſar, & hinc Triviam proſpicis, inde Thetin:

SEU TUA VERIDICÆ DISCANT RESPONSA SORORES,
Plana ſuburbani qua cubat unda freti:
Seu placet Æneæ nutrix, ſeu filia Solis,
Sive ſalutiferis candidus Anxur aquis;
Mittimus.

Sic quoque, licet Valerius Maximus, lib. 1. cap. 3. *Lutatius, qui primum Punicum bellum confecit, à Senatu prohibitus eſt* SORTES FORTUNÆ PRÆNESTINÆ *adire. Auſpiciis enim patriis, non alienigenis rempublicam adminiſtrari oportere judicabant:* tamen Statius Sylvar. lib. 1. carm. 3. de villa Tiburtina:

Quod ni TEMPLA *darent alias* TYRINTHIA *Sortes,*
Et PRÆNESTINÆ *poterant migrare* SORORES.

Ex quibus Statii verbis quoque diſcimus: Tibure etiam fuiſſe Templum Fatidicum, in quo per *Sortes*, ut apud Antium & Præneſte, Oracula reddebantur. Quod Herculis Templum ſtructura & magnificentia eximium fuiſſe, docent non obſcurè hæc Juvenalis verba;

—— *Vincens Fortunæ, atque Herculis ædem.*

Sed progrediamur nunc & ad alia χρηστήρια, ſive ad alias Oraculorum Sedes, ac Templa Fatidica; & ad alia, (ſeriora ſcilicet) tempora; ut ſic tandem quoque ad Theodoſii tempora & ulterius adhuc deveniamus.

Idem igitur ille Suetonius in vita Veſpaſiani, cap. 5. de ipſo Veſpaſiano loquitur hoc modo: *Apud Judæam Carmeli Dei Oraculum conſulentem, ita confirmavere Sortes: ut quidquid cogitaret volveretque animo, quantumlibet magnum, id eſſe proventurum pollicerentur.* Quorum dictorum fides

quoque

quoque adſtruitur à Tacito, qui libro 2. Hiſtoriarum ita loquitur: *Eſt Judæam inter Syriamque Carmelus: ita vocant montem Deumque. Nec ſimulacrum Deo, aut Templum (ſic tradidere majores) ara tantùm & reverentia. Illic Sacrificanti Veſpaſiano*, Cum spes occultas versaret animo, *Baſilides Sacerdos, inſpectis identidem extis. Quidquid eſt, inquit, Veſpaſiane quod paras, ſeu domum exſtruere, ſeu prolatare agros, ſive ampliare ſervitia, datur tibi magna ſedes, ingentes termini, multum hominum. Has ambages & ſtatim acceperat fama, & tunc aperiebat*, &c.

De Tito Veſpaſiani filio idem Suetonius cap. 5. *Sed ubi turbari rurſus cuncta ſenſit, rediit ex itinere, aditoque* Paphiæ Veneris Oraculo, *dum de navigatione conſulit, etiam de Imperio confirmatus eſt.*

Audiamus iterum hîc Tacitum Suetonii dictis adſtipulantem: Is enim lib. 2. Hiſtoriarum de Tito hæc affert: *Atque illum cupido inceſſit adeundi viſendique Templum Paphiæ Veneris, inclytum per indigenas advenaſque. Haud fuerit longum initia religionis, Templi ſitum*, &c. Poſt quorum deſcriptionem ita pergit: *Titus ſpectatâ opulentiâ doniſque Regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetuſtati affingit, de navigatione primùm conſuluit. Poſtquam pandi viam & mare proſperum accepit, de ſe per ambages interrogat, cæſis compluribus hoſtiis. Soſtratus,* (NB.) *Sacerdotis id nomen erat, ubi læta & congruentia exta, magniſque conſultis annuere Deam vidit, pauca in præſens & ſolita* (NB.) *reſpondens, petito ſecreto, futura aperuit.*

Philoſtratus lib. 4. cap. 1. de Apollonio, hæc ſequentia narrat:

Λόγοι τε περὶ αὐτοῦ ἐφοίτων. οἱ μὲν ἐκ τοῦ Κολοφῶνι μαντείου, κοινωνὸν τῆς ἑαυτοῦ σοφίας, καὶ ἀτεχνῶς σοφὸν, καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν

ἄνδρα ᾄδοντες· οἱ δὲ, ἐκ Διδύμων· οἱ δὲ ἐκ τοῦ περὶ τὸ Πέργαμον ἱεροῦ· Πολλοὺς γὰρ τῆς ὑγείας δεομένων, ὁ Θεὸς ἐκέλευε προσφοιτᾶν τῷ Ἀπολλωνίῳ. τοῦτο γὰρ αὐτός τε βούλεσθαι, καὶ δοκεῖν ταῖς μοίραις.

Sermones quoque de ipſo varii ferebantur, cùm ipſum quidam ex Oraculo Colophonio, illius participem ſapientiæ, & jam plenè perfectéque ſapientem factum venire prædicarent: alii ex Didymæo; alii ex Pergameo templo venire illum aſſererent. Multos enim ſanitatem ab Oraculo petentes jubebat Deus ad Apollonium accedere. Sic enim ſibi Deo placere, & fata poſtulare, dicebat.*

Quæ de Clitumno habet Plinius Junior, lib. 8. Epiſt. 8. Oraculorum intra Italiam, per hæc tempora, quoque fidem faciunt. Ita autem ille deſcribit iſtud μαντεῖον: *Adjacet Templum, priſcum & religioſum. Stat Clitumnus ipſe amictus ornatuſque prætextâ. Præſens numen atque etiam* FATIDICUM, *indicant* SORTES. *Sparſa ſunt circa ſacella complura, totidemque Dei ſimulacra. Sua cuique veneratio, ſuum numen; quibuſdam vero etiam fontes. Nam præter illum quaſi parentem cæterorum, ſunt minores capite diſcreti; ſed flumini miſcentur, quod ponte tranſmittitur. Is terminus Sacri profanique in ſuperiore parte navigare tantùm, infrà etiam natare conceſſum.*

Sic quoque de ſuo tempore Plutarchus in Dialogo de Oraculorum defectu (præter alia jam ſuperius citata atque huc ſpectantia) hæc habet. Ἐν δὲ Ὀρχομενῷ λέγουσι λοιμοῦ γενομένου πολλοὺς μὲν ἀνθρώπων διαφθαρῆναι, τὸ δὲ τοῦ Τειρεσίου χρηστήριον ἐκλιπεῖν παντάπασιν, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀργὸν διαμένειν καὶ ἄναυδον. εἰ δὲ καὶ τοῖς περὶ Κιλικίαν ὅμοια συμβέβηκε παθεῖν, ὡς ἀκούομεν, οὐδεὶς ἂν ἡμῖν, ὦ Δημήτριε, σοῦ φράσειε σαφέστερον. καὶ ὁ Δημήτριος, Οὐκ οἶδα ἔγωγε τὰ δὲ, νῦν ἀποδημῶν γὰρ (ὡς ἴστε) πάμπολυ ἤδη χρόνον· ἔτι δ' ἤκμαζεν ἐμοῦ παρόντος καὶ τὸ Μόψου καὶ τὸ Ἀμφιλόχου μαντεῖον. ἔχω δ' εἰπεῖν τοῦ Μόψου παραγινόμε-

νος

νος πρᾶγμα θαυμασιώτατον. Quæ verba ita vertuntur ab Adriano Turnebo (hiſtoriam enim ipſam, quæ ſequitur, attigimus in diſſertatione noſtra Prima.)

Orchomeni dicunt, graſſante peſte, multos interiiſſe mortales; ac tum Oraculum Tereſiæ in totum exſtinctum eſſe, & ad hanc diem ignavum mutumque permanſiſſe. Idemne verò Ciliciæ Oraculis acciderit, ut fando audivimus, nemo te Demetrio nobis melius narraverit. Et Demetrius, haud equidem, inquit, qualia nunc illa ſint ſcio. Jam pridem enim, ut ſcitis, à Patriâ peregrinor: Illic autem quum eſſem etiam tum Mopſi & Amphilochi opertum vigebat: ac quidem de Mopſo maximè admirandum commemorare poſſem, &c. Et hoc Plutarcho tamen ut teſte luculento, pro Oraculorum, cum Chriſti adventu, defectu utuntur, (præter alios, ut vidimus) Farnabius & Lubinus, quorum primus ad verba Juvenalis. *Quoniam Delphis Oracula ceſſant*, ita loquitur: *Quod tamen Oraculum* [Delphicum ſcilicet] *defecit, ut & reliqua, adventu Chriſti. Vide Plutarchum de defectu Oraculorum.* Lubinus verò ad hæc eadem verba: *Scopticè hæc dicit, quaſi illi Aſtrologi Oraculorum defectum ſupplere deberent. Scripſit Plutarchus librum de Oraculorum ſuo tempore defectu. Chriſtus autem ſuo adventu Dæmonas profligavit, & Omnibus Oraculis Dæmonum æternum ſilentium indixit.*

Hæc ſic in tranſitu adducere volui, quamvis aliàs vix ac ne vix quidem merebantur ut adducerentur. Etenim non ſolum de Oraculis in genere longè aliter hic, quem teſtem adducunt, loquitur Plutarchus; ſed & de ipſo Oraculo Delphico planè ipſis contrarium aſſerit: quod tam ex aliis ſuperius allatis quam ex hiſce ſequentibus abunde patet: *Nunc Sacerdos eſt unica* [de ſuo tempore loquitur,] *nec conquerimur, quum ſit una conſulentibus ſatis. Neque verò Deus ipſe culpandus*

dus eſt, quum quod divinationis adhuc ſupereſt, omnium deſiderio ſatisfaciat abſolutoſque domum dimittit.

[Græcum textum jam antè quoque adduxi.]

De Oraculis autem Luciani tempore reſponſa dantibus, præter ea quæ tum, quum de Delphico loqueremur, ex ipſo adduximus, videamus quæ habeat 1. in Philopſeude ſuo. 2. quæ in Alexandro Pſeudomante. Quæ in Dialogo Philopſeude narrat ſub perſona Eucratis, quem ſtrenuè mentientem inducit, ſunt hæc ſequentia: Ἃ δὲ ἐν Ἀμφιλόχου τε ἤκουσα ἐν Μαλλῷ τοῦ ἥρωος ὑπερδιαλεχθέντος μοι, καὶ συμβουλεύσαντος ὑπὲρ τῶν ἐμῶν, καὶ ἃ εἶδον αὐτὸς, ἐθέλω ὑμῖν εἰπεῖν. εἶτα ἑξῆς ἃ ἐν Περγάμῳ εἶδον, καὶ ἤκουσα ἐν Πατάροις. ὁπότε γὰρ ἐξ Αἰγύπτου ἐπανῄειν οἴκαδε, ἀκούων τὸ ἐν Μαλλῷ τοῦτο μαντεῖον, ἐπιφανέστατόν τε καὶ ἀληθέστατον εἶναι, καὶ χρᾶν ἐναργῶς πρὸς ἔπος ἀποκρινόμενον, οἷς ἂν ἐγγράψας τις εἰς τὸ γραμματεῖον παραδῷ τῷ Προφήτῃ, καλῶς ἂν ἔχειν ἡγησάμην ἐν παράπλῳ πειραθῆναι τοῦ χρηστηρίου, καί τι περὶ τῶν μελλόντων συμβουλεύσασθαι τῷ Θεῷ.

Cæterum quæ apud Amphilochum audivi in MALLO, *Heroë mecum diu diſſerente, Deumque meis de rebus conſulente, tum quæ ipſe vidi, volo vobis referre. Deinde ex ordine tum quæ vidi in Pergamo, tum quæ audivi in Pataris. Cum ex Ægypto redirem demum audiremque illud in Mallo Oraculum apertiſſimum ſimulque eſſe & veriſſimum, & ſic evidenter reſponſa dare, ut ad verbum reſpondeat iis quæcunque Prophetæ quiſpiam in ſchedulam inſcripta tradiderit;* (NB) *rectè me facturum putavi, ſi dum prætervnavigabam experirer Oraculum, Deumque de futuris quippiam conſulerem.*

Regeret forſan Lector, Hiſtoriolas in iſto Luciani Dialogo contentas ſtudio eſſe confictas, ad deridendum Philoſophos mendaces ac credulos eorumque credulos diſcipulos ac ſequaces: aut ſi revera narratæ fuerint, ſaltem eum in finem huc

adduci à Luciano, ut pro ridiculis mendaciis à cordatioribus rideantur. Sit ita. At quis credat etiam illud in iis eſſe confictum, talia tum temporis fuiſſe Oracula? Certè in hiſtoria Alexandri, quæ & mihi & aliis pro vera Hiſtoriâ, nec ſine juſtis cauſis, habetur, etiam de *Mallo*, de *Claro* & de *Didymis* idem aſſerit, quæ de *Pergamo*, *Didymis*, &c. Philoſtratus & Dio & Plutarchus diverſis temporibus, ac de diverſis temporibus tradunt, hoc modo:

Εἰδὼς δὲ τοὺς ἐν Κλάρῳ, καὶ Διδύμοις, καὶ Μαλλῷ, καὶ αὐτοὺς εὐδοκιμοῦντας ἐπὶ τῇ ὁμοίᾳ μαντικῇ ταύτῃ, φίλους αὐτοὺς ἐποιεῖτο, πολλοὺς τῶν προσιόντων πέμπων εἰς αὐτοὺς λέγων, &c.

Porrò cùm non ignoraret, qui in Claro, in DIDYMIS, MALLOQUE *reſponſa dabant, ipſos quoque hujuſmodi quâdam arte celebres haberi, eos ſibi reddebat amicos, miſſis ad eos pleriſque conſultoribus, his verbis*, &c.

At χρηστήριον illud in Mallo non ſolum Commodi ætate, adeóque & Luciani, ſed & ipſius Dionis, (qui uſque ad Alexandri Severi annum octavum, quo ipſe ſecundò Conſul fuit, Hiſtoriam ſuam protraxit, in eoque finiit) Oracula reddidiſſe, ex hiſce ipſius verbis, lib. 72. contentis, manifeſtum eſt:

Ἔστιν ἐν Μαλλῷ πόλει τῆς Κιλικίας Ἀμφιλόχου χρηστήριον. καὶ χρᾷ δι' ὀνειράτων. ἔχρησεν οὖν καὶ τῷ Σέξτῳ, ὃ διὰ γραφῆς ἐκεῖνος ἐδήλωσε. Παιδίον γὰρ τῷ Πίνακι ἐνεγέγραπτο δύο δράκοντας ἀποπνῖγον, καὶ λέων νεβρὸν διώκων. οὐδὲ ἔχον αὐτὰ συμβαλεῖν, τῷ πατρὶ συνὼν ἄρχοντι τῆς Κιλικίας, πρὶν πυθέσθαι τούς τε ἀδελφοὺς ὑπὸ τοῦ Κομμόδου, ὃς μετὰ ταῦτα τὸν Ἡρακλέα ἐζήλωσε, τρόπον τινὰ πνιγέντας, ὥσπερ καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἔτι νήπιος ὢν ἱστόρηται τοὺς ὑπὸ τῆς Ἥρας ἐπιπεμφθέντας αὐτῷ δράκοντας ἀποπνῖξαι (καὶ γὰρ οἱ Κυϊντίλιοι ἀπηγχονήθησαν) καὶ τὸν Σέξτον φεύγοντα, καὶ διωκόμενον τοῦ κρείττονος.

Eſt Malli, quod eſt oppidum Ciliciæ, Oraculum Amphilochi, quod per ſomnia conſulentibus reſpondet. Id Sexto

quoque reſponſum dedit, quod ille picturâ hujuſmodi expreſſit. Pictus erat in tabellâ puer, à quo duo ſerpentes ſuffocabantur: Itemque leo hinnulum perſequens. Quam rem ego quum eſſem in Cilicia cum patre, qui ei Provinciæ præerat, non antè potui conjicere, quam fratres à Commodo, qui Herculem poſtea imitatus eſt, quodammodo ſuffocatos intelligerem. Ut Herculem infantem adhuc, memoriæ proditum eſt ſerpentes à Junone immiſſos ſuffocaſſe. (Quintilii enim ſuffocati ſunt) jamque Sextum fugere, quem viribus potior Commodus perſequeretur.

De χρηστηρίῳ ſeu μαντείῳ Jovis Nicephori, hæc ſequentia tradit Ælius Spartianus in vita Hadriani: *Quo quidem tempore, quum ſollicitus de Imperatoris erga ſe judicio* VIRGILIANAS SORTES *conſuleret.*

QUIS PROCUL ILLE AUTEM RAMIS INSIGNIS OLIVÆ,
SACRA FERENS? NOSCO CRINES INCANAQUE MENTA,
REGIS ROMANI, PRIMAM QUI LEGIBUS URBEM
FUNDAVIT, CURIBUS PARVIS ET PAUPERE TERRA,
MISSUS IN IMPERIUM MAGNUM, CUI DEINDE SUBIBIT:

Sors excidit: Quam alii ex Sibyllinis verſibus ei proveniſſe dixerunt. Habuit autem præſumptionem imperii mox futuri ex FANO *quoque* NICEPHORI JOVIS manante *reſponſo, quod Apollonius Syrus Platonicus libris ſuis indidit.*

Advocemus huc quoque lapidem illum ſive tabellam marmoream, quæ putatur olim ſtetiſſe in Templo Æſculapii, quod fuit in Inſulâ Tiberina intra urbem Romam, quam in The-

Theſauro ſuo, pag. 71. repræſentat Gruterus. Quæ opinio ſi vera ſit (veriſimilis ſaltem eſt, quod ea Romæ inventa ibi in ædibus Maffæanis ſervetur: Nam & in Inſula Tiberina Æſculapii fuiſſe Templum cunctis notiſſimum eſt) verum etiam eſt, ad illud uſque (Antoninorum tempus, (NB.) *in ipſâ quoque urbe Româ* per Æſculapium, (ſeu potius ipſius Prophetas Antiſtites) reddita fuiſſe Oracula.

Tabellam iſtam, ſeu potius fragmentum tabellæ, (quod abunde patet ex forma ipſius apud dictum Gruterum repræſentata; nam & caput, & cauda, uti videtur, ipſi deſunt) huc adduco: Literarum formam, quæ ſingularis admodum eſt, ut & tabulæ ſeu fragmenti formam, curioſus Lector videat apud ipſum Gruterum. Ἀυταῖς ταῖς ἡμέραις Γαίῳ τινὶ τυφλῷ ἐχρημάτισεν ἐλθεῖν ἐπ . . . . . ερον βῆμα καὶ προσκυνῆσαι· εἶτα ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν καὶ θεῖναι τοὺς πέντε δακτύλους ἐπ᾽ ἄνω τοῦ βήματος καὶ ἆραι τὴν χεῖρα ἐπὶ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμοὺς· καὶ ὀρθὸν ἀνέβλεψε τοῦ δήμου παρεστῶτος, καὶ συγχαιρομένου ὅτι ζῶσαι ἀρεταὶ ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Ἀντωνείνου.

Λουκίῳ πλευρειτικῷ καὶ ἀφελπισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου ἐχρημάτισεν ὁ Θεὸς ἐλθεῖν καὶ ἐκ τοῦ τριβώμου ἆραι τέφραν καὶ μετ᾽ οἴνου ἀναφυράσαι καὶ ἐπιθεῖναι ἐπὶ τὸ πλεῦρον καὶ ἐσώθη καὶ δημοσίᾳ ἠυχαρίστησεν τῷ Θεῷ καὶ ὁ δῆμος συνεχάρη αὐτῷ.

Αἷμα ἀναφέροντι Ἰουλιανῷ ἀφηλπισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου ἐχρημάτισεν ὁ Θεὸς ἐλθεῖν καὶ ἐκ τοῦ τριβώμου ἆραι κόκκους στροβίλου καὶ φαγεῖν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἐσώθη καὶ ἐλθὼν δημοσίᾳ εὐχαρίστησεν τῷ Θεῷ καὶ ὁ δῆμος συνεχάρη αὐτῷ.

Οὐαλερίῳ Ἄπρῳ στρατιώτῃ τυφλῷ ἐχρημάτισεν ὁ Θεὸς ἐλθεῖν καὶ λαβεῖν αἷμα ἐξ ἀλεκτρυόνος λευκοῦ μετὰ μέλιτος καὶ κολλυρίου συντρῖψαι καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπιχρῖσαι ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἀνέβλεψεν καὶ ἐλήλυθεν καὶ εὐχαρίστησεν δημοσίᾳ τῷ Θεῷ.

Addam hîc & verſionem quæ ibi quoque affertur à Grutero:

Illis ipſis diebus Cajo cuidam cæco, Oraculum reddidit. Veniret ad ſacrum altare, & genua flecteret; à parte dextrâ, veniret ad lævam, & poneret quinque digitos ſuper altare; & elevaret manum & poneret ſuper proprios oculos. Et rectè vidit, populo præſente, & congratulante quod grandia miracula fierent ſub Imperatore noſtro Antonino.

Lucio affecto lateris dolore, & deſperato ab omnibus hominibus, Oraculum reddidit Deus, veniret & ex tribomo tolleret cinerem, & unà cum vino commiſceret & poneret ſupra latus. Et convaluit & publicè gratias egit Deo, & populus congratulatus eſt illi.

Sanguinem removenti Juliano deſperato ab omnibus hominibus, ex Oraculo reſpondit Deus, veniret & ex tribomo caperet nucleos pini, & comederet, una cum melle, per tres dies: & convaluit & veniens publicè gratias egit, præſente populo, &c.

Dubitare quis poſſet, eo quod lingua Græca dedicata ſit hæc inſcriptio, an Romæ poſita fuerit; an vero non potius videatur ex Græcia vel Aſia eo eam fuiſſe deportatam: cum omnes ferè inſcriptiones per Italiam atque omnes alias Provincias (Græciâ ſolùm, iiſque regionibus quæ communi, cum Græciâ idiomate uterentur, exceptis) Linguâ Latinâ conſpiciantur conſcriptæ. Cujuſmodi ſcrupulo, ſi objiciatur, removendo, regerere poſſim, quod multæ aliæ Inſcriptiones & Romæ & pluribus aliis per Italiam locis teſtentur, etiam ab ipſis Romanis atque Italis ſæpe tales poſitas fuiſſe Inſcriptiones. Hocque abunde patere, cuivis manifeſtum fieri queat nuda inſpectione Theſauri Gruteriani, multiſque per Italiam aliaſque Provincias exſtantibus monumentis.

Verum quidem eſt, occaſione ſtatuarum, aliorumque publicorum monumentorum multas quoque, imò plurimas, Inſcriptiones

nes eo fuiſſe devectas; Sed de Epitaphiis, tabellis votivis vel Euchariſticis ſimilibuſque id mihi non veriſimile ſit. Adde quòd & Orthographia (uti & literarum forma) ſæpe non nimis Græca, imò in multis vitioſa, magis teſtetur ſculptorem, aut non, aut parum, Græcè peritum. Sed tamen Lectori meo heic judicium liberum relinquo.

Tranſeamus igitur ad Tertullianum qui ſub Severi atque Antonini Caracallæ vixit ac ſcripſit Imperio. Is autem ita libro de anima cap. 46. *Nam & Oraculis hoc genus ſtipatus eſt Orbis: ut Amphiarai apud Oropum, Amphilochi apud Mallum, Sarpedonis in Troade, Trophonii in Bæotiâ, Mopſi in Ciliciâ, Hermionæ in Macedoniâ, Paſiphaæ in Laconica.*

De Caracalla Herodianus lib. 4. hæc ſequentia habet: Περιεργότερος γὰρ ὤν, οὐ μόνον τὰ ἀνθρώπων πάντα εἰδέναι ἤθελεν, ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖά τε καὶ δαιμόνια πολυπραγμονεῖν ἀεί τε πάντας ὑποπτεύων ὡς ἐπιβουλεύοντας, χρηστηρίων τε πάντων ἐνεφορεῖτο, τούς τε πανταχόθεν μάγους καὶ ἀστρονόμους τε καὶ θύτας μετεπέμπετο· καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐλάνθανε τῶν τὴν γοητείαν ταύτην ὑπισχνουμένων. *Nam quum ſuapte natura curioſior eſſet, non hominum modo res cognoſcere ſtudebat, ſed Deorum Dæmonumque etiam rimari arcana: metuque ſemper inſidiarum, nullis non Oraculis incubabat* [vel, quod hic magis ad verbum, magiſque appoſitè ad rem, *omnia frequenter conſulebat Oracula*] *etiam accitis undique Magis, Aſtrologis, atque Aruſpicibus, nullo planè præterito qui hujuſmodi fallacias profiteretur.*

Dion. Caſſius verò de eodem:

Τοιαῦτα περὶ τὴν ταλαίπωρον Ἀλεξάνδρειαν ἔδρασεν ὁ Αὐσόνιος θὴρ ὡς τὸ ἀκροτελεύτιον τοῦ περὶ αὐτοῦ χρησμοῦ, τῇ τοῦ θηρὸς κλήσει καλλωπιζόμενον· εἰ καὶ πολλοὺς προφάσει τοῦ χρησμοῦ ἐφόνευσεν, ὡς προενεγκαμένους αὐτόν. *Hæc igitur in miſeram Alexandriam perpetravit Auſonia fera. Sic enim nominavit eum clauſula*

Oraculi de ipſo dati. Quamvis hujus Oraculi prætextu, multos, quaſi hoc in lucem primi protuliſſent, occiderit.

De hoc Caracalla Cæſare idem quoque Dio: Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἰς μακρὰν ἀπώλετο, καὶ τελευταίαν ταύτην φωνὴν πρὸς ἐμὲ ἔρρηξε, καὶ πάνυ κεχρησμῳδηκέναι τρόπον τινὰ τὰ συμβησόμενα αὐτῷ ἐνομίσθη· ὥσπερ καὶ ὁ Ζεὺς ὁ Βῆλος ὀνομαζόμενος, καὶ ἐν τῇ Ἀπαμείᾳ τῆς Συρίας τιμώμενος· καὶ γὰρ ἐκεῖνος τῷ Σεβήρῳ πρότερον, ἰδιωτεύοντι ἔτι, τὰ ἔπη ταῦτα εἰρήκει,

Ὄμματα καὶ κεφαλὴν ἴκελος Διῒ τερπικεραύνῳ
Ἄρεϊ δὲ ζώνην, στέρνον δὲ Ποσειδάωνι.

Καὶ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορι γενομένῳ εἶπε χρωμένῳ, ὅτι
Οἶκος δέ σοι πᾶς βήσεται δι' αἵματος.

Sed cum non multò pòſt occiſus eßet, atque hunc ſermonem mecum habuiſſet poſtremum, illum vaticinatum eße quodammodo, ac futura prædixiße exiſtimavi; non aliter quam Jovem qui Belus cognominatus, coliturque Apameæ civitate Syriæ. Nam is Severo, cum adhuc vitam privatam ageret, hos verſus dixerat:

OS OCULOSQUE JOVI SIMILIS QUI FULMINA TORQUET
ET MARTI LATUS ET NEPTUNO PECTORA.

Eidemque poſt Imperatori facto, reſpondit conſulenti,

PER SANGUINEM TIBI UNIVERSA IBIT DOMUS.

In quibus Oraculis ſpecimen videmus & Homericarum & è Tragicis petitarum Sortium: de quibus poſtea latius.

De Macrino, qui huic Caracallæ ſucceſſit, idem rurſus Dio: Ὁ μὲν οὖν Μακρῖνος οὕτω καὶ γέρων ὢν (πεντήκοντα γὰρ καὶ τέσσαρα ἔτη ἦγε) καὶ ἐμπειρίᾳ πραγμάτων προφέρων, ἀρετήν τε ἀποδεικνύων, καὶ τοσούτων στρατευμάτων ἄρχων, ὑπὸ παιδαρίου, οὗ μη-

δὲ

δὲ τὸ ὄνωμα πρότερον ἠπίστατο, κατελύθη· ὥς που καὶ τὸ μαντεῖον αὐτῷ προεμήνυσε· χρωμένῳ γὰρ αὐτῷ τοῦτο ἔφη.

Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νεοὶ τείρουσι μαχηταὶ,
Σὴ δὲ βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ σε γῆρας ἱκάνει.

Itaque Macrinus grandis natu (agebat enim annum 54.) uſuque & experientia rerum præſtans, cum aliqua ſignificatione virtutis, tantique Imperator exercitus, à puerulo, cujus ne nomen quidem cognoverat antea, oppreſſus eſt. Uti Oraculum ei quondam prædixerat. Ipſi enim illud conſulenti hoc dixerat :

EST JUVENUM MISERANDE SENEX TIBI NOXIA PUGNA,
NEC TIBI SUNT VIRES, SENIIQUE GRAVIS DOLOR INSTAT.

Ubi iterum habemus ſpecimen Homericarum ſortium quæ hoc tempore, in templis Fatidicis præcipue, locum habuiſſe videntur.

De hoc ipſo Macrino hæc ſequentia quoque narrat Capitolinus : *De ipſo quæ in Annales relata ſunt proferam. Vates Cœleſtis apud Carthaginem, quæ Deo repleta* (NB.) *ſolet vera canere, ſub Antonino Pio, quum ſciſcitante Proconſule de ſtatu, ut ſolebat, publico, & de ſuo imperio, futura prædiceret : ubi ad Principes ventum eſt, clarâ voce numerari juſſit, quoties diceret* ANTONINUM. *Tumque attentis omnibus* ANTONINI *nomen* AUGUSTI *octavo edidit. Sed credentibus cunctis quod octo annis Antoninus Pius imperaturus eſſet & ille tranſcendit hunc annorum numerum, & conſtitit* APUD CREDENTES, *vel tunc vel poſtea, per Vatem aliud deſignatum.*

Hîc illa verba, quæ Deo repleta *ſolet vera canere*, propter illud

illud *ſolet* indicare videntur, adhuc tempore hujus Capitolini, iſtud Oraculum dediſſe reſponſa conſulentibus; ac præcipuè quidem ob id paulò pòſt ſequens *ſolebat*.

Nam ita de ſuo tempore Capitolinus (qui ſuam de Vitis Cæſarum Hiſtoriam Diocletiano Cæſari dedicavit) loqui videtur: neque id ullo modo mirum videri debet, cum longè poſterioribus temporibus ejuſmodi Oraculorum reſponſa multis in locis data fuerint. Si quis tamen illud *ſolet* eo ſenſu accipere nolit per me licet, quod alia argumenta propoſito meo aptè congruentia ſufficiant.

Pergam igitur & addam ea qua Dio indubitatò de ſuo tempore refert. Is libro XLI. de Oraculo ſeu χρηστηρίῳ quod ad Appolloniam conſulebatur, hæc tradit: Καὶ δὴ καὶ μαντεῖον τοιόνδε τι παρέχεται· λιβανωτὸν δὴ λαβὼν, καὶ προσευξάμενος ὅ, τι ποτὲ καὶ βούλει, ῥίπτει αὐτὸν τὴν εὐχὴν φέροντα. κἂν τούτῳ τὸ πῦρ, ἂν μέντοι ἐπιτελὲς εἴη ἐσόμενον, δέχεται αὐτὸν ἑτοιμότατα· κἂν ἄρα καὶ ἔξω που προσπέσῃ, προσδραμὸν ἥρπασε καὶ καταναλωσεν· ἂν δὲ ἀτέλεστον ᾖ, οὔτ' ἄλλως αὐτῷ προσέρχεται, κἂν ἐς αὐτὴν τὴν φλόγα φέρεται, ἐξαναχωρεῖ τε καὶ ἐκφεύγει, καὶ ταῦθ' οὕτως ἑκάτερα περὶ πάντων ὁμοίως, πλὴν θανάτου καὶ γάμου, ποιεῖ. περὶ γὰρ τούτων οὐδὲ ἔξεστι τινὶ ἀρχὴν αὐτοῦ πυθέσθαι τι. τοῦτο μὲν τοιοῦτόν ἐστιν.

Ibi & Oraculum editur, idque hoc modo; thure accepto, precibuſque ejus rei ergo, quam volunt, factis, ipſum thus, ut ſecum eas preces deferat [*ad ignem*] *projiciunt. Tum ſi ratum ſit futurum votum, ab igni thus è veſtigio corripitur: ac ſi thus extra ignem forte deciderit, accurrens ignis id abripit, & conſumit: ſin irritum erit votum, neque ignis ad thus accedit, & ſi ad ipſam flammam conjicitur, recedit ab eâ atque effugit. Ita in utramque partem ignis futura prædicit, morte nuptiiſque exceptis.* (NB.) *De his enim non licet cuiquam Oraculum conſulere. Atque ea eſt iſtius Oraculi ratio.*

De

De Claudio, qui ante Valerianum tenuit clavum imperii, ita Trebellius Pollio : *Et bene venit in mentem ; exprimenda eſt* SORS *quæ Claudio data eſſe perhibetur : eo magis ut intelligant omnes, genus Claudii ad felicitatem reipublicæ divinitus conſtitutum. Nam quum conſuleret factus Imperator, quamdiu imperaturus eſſet,* SORS *talis emerſit :*

TU QVI NVNC PATRIAS GVBERNAS ORAS,
ET MVNDVM REGIS ARBITER DEORVM,
IN VETERES TVIS NÓVELLIS.
REGNABVNT ETENIM TVI MINORES,
ET REGES FACIENT SVOS MINORES.

Item quùm in Apennino [optimè, meo judicio, Iſaac. Caſaubonus *Aponino* legit] *de ſe conſuleret, reſponſum hujuſmodi accepit :*

TERTIA DVM LATIO REGNANTEM VIDERIT ÆSTAS.

Item quum de poſteris ſuis,

HIS EGO NEC METAS RERVM NEC TEMPORA PONO.

Item quum de fratre Quintillo, quem conſortem habere volebat imperii, reſponſum eſt,

OSTENDVNT TERRIS HVNC TANTVM FATA.

[Vide hîc rurſus exemplum Virgilianarum ſortium in Oraculo Gerionis ad Patavium.]

De Aureliani tempore teſtem habemus Zoſimum: qui duorum χρηστηρίων ſub ejus Imperio adhuc Oracula reddentium meminit, hoc modò : Ἐν Σελευκείᾳ τῇ κατὰ Κιλικίαν Ἀπόλλωνος ἱερὸν ἵδρυτο, καλουμένου Σαρπηδονίου, καὶ ἐν τούτῳ χρηστήριον. τὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ θεοῦ, &c. Poſt quæ pauculis interjectis,

pergit, τοῖς Παλμυρηνοῖς δὲ χρωμένοις εἰ καθέξουσι τὴν τῆς ἑῴας ἡγεμονίαν, ἔχρησεν ὁ Θεὸς οὕτως,

Ἔξιτε μου μεγάρων ἀπατήμονες οὔλιοι ἄνδρες,
φύτλης ἀθανάτων ἐρικυδέος ἀλγυντῆρες.

Πυνθανομένοις δὲ τισὶ περὶ τῆς Αὐρηλιανοῦ κατὰ Παλμυρηνῶν στρατείας, ὁ Θεὸς ἀνεῖλε,

Κίρκος τρήρωσιν ἱερὸν γόον ἠγηλάζων,
Οἶος πολλῇσιν· ταὶ δὲ φρίσσουσι φονῆα.

Καὶ ἕτερον δὲ Παλμυρηνοῖς συνηνέχθη τοιοῦτον. Ἄφακα χωρίον ἐστὶ μέσον Ἡλιουπόλεώς τε καὶ Βίβλου, καθ' ὃ ναὸς Ἀφροδίτης Ἀφακίτιδος ἵδρυται. τούτου πλησίον λίμνη τις ἐστὶν ἐοικυῖα χειροποιήτῳ δεξαμενῇ. κατὰ μὲν οὖν τὸ ἱερὸν καὶ τοὺς πλησιάζοντας τόπους πῦρ ἐπὶ τοῦ ἀέρος λαμπάδος ἢ σφαίρης φαίνεται δίκην, συνόδων ἐν τῷ τόπῳ χρόνοις τακτοῖς γινομένων. ὅπερ καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐφαίνετο χρόνων. ἐν δὲ τῇ λίμνῃ εἰς τιμὴν τῆς θεοῦ δῶρα προσέφερον οἱ συνιόντες ἔκ τε χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένα. καὶ ὑφάσματα μέντοι λίνου τε καὶ βύσσου, καὶ ἄλλης ὕλης τιμιωτέρας. καὶ εἰ μὲν δεκτὰ ἐφάνη, παραπλησίοις τοῖς βάρεσι καὶ τὰ ὑφάσματα κατεδύετο· εἰ δὲ ἄδεκτα καὶ ἀπόβλητα, αὐτά τε ἦν ἰδεῖν ἐπιπλέοντα τῷ ὕδατι τὰ ὑφάσματα, καὶ εἴ τι περ ἦν ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ ἄλλαις ὕλαις, αἷς φύσις οὐκ αἰωρεῖσθαι ἐπὶ τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ καταδύεσθαι. τῶν Παλμυρηνῶν τοίνυν ἐν τῷ πρὸ τῆς καθαιρέσεως ἔτει συνελθόντων ἐν τῷ τῆς ἑορτῆς καιρῷ, καὶ εἰς τιμὴν τῆς θεοῦ δῶρα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ὑφασμάτων κατὰ τῆς λίμνης ἀφέντων, πάντων τε τοῦ βάθους καταδυόντων, κατὰ τὸ ἐχόμενον ἔτος ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἑορτῆς ὤφθησαν αἰωρούμενα πάντα, τῆς θεοῦ διὰ τούτου τὰ ἐσόμενα δηλωσάσης.

Seleuciæ, quod eſt oppidum Ciliciæ, templum Apollinis erat, quem Sarpedonium vocant, & in eo ORACULUM. *De hoc quidem Deo quæ perhibentur*, &c. Tum poſt parvum intervallum ſic pergit:

Cæte-

Cæterum Palmyrenis Oraculum conſulentibus, an Orientis imperium habituri eſſent, in hæc verba Deus reſpondit:

FALLACES PRAVIQVE DOMO DISCEDITE NOSTRA.

Itidem quibuſdam conſulentibus de (NB.) *Aureliani adverſus Palmyrenos expeditione, Deus Oraculum hoc edidit:*

FALCO PRÆIT SACRO LUCTU COMPLURIBUS UNUS.
QVÆ TAMEN HAUD CESSANT HOSTEM EXHORRERE, COLUMBIS.

[Pergit idem porro ad aliud Oraculum, dum textum ita continuat,]

Præterea quid aliud tale Palmyrenis accidit. Aphaca locus eſt inter Heliopolin & Biblum, ubi Fanum eſt Veneris Aphacitidis. Propter fanum iſtud lacus quidam eſt, ciſternæ manu factæ ſimilis. Juxta fanum & vicina loca ignis inſtar lampadis aut globi conſpicitur, quoties ſtatutis temporibus ibi conventus habentur: QVI QVIDEM AD NOSTRAM ÆTATEM USQUE *conſpectus fuit. Ad lacum dona, quotquot ibi conveniebant, in honorem Deæ ferebant, ex auro & argento facta, itemque telas lineas &, byſſinas alteriuſque materiæ pretioſioris. Ac ſi quidem illa viderentur accepta, pari cum aliis pondere panni quoque ſubſidebant: ſin eſſent ingrata & rejicula, tum ipſas telas aquæ erat videre innatantes; tum ſi quid erat ex auro & argento, & aliis materiis, quarum eſt ea natura, ut ſuper aquam ſe nunquam attollant, ſed demergantur. Palmyreni ergo, quum tempore celebritatis, anno ante ſuum interitum proximo, conveniſſent, & in honorem Deæ dona partim aurea, partim argentea, partim textilia conjeciſſent in lacum, eaque*

omnia demergerentur in profundum: anno proximo, celebritatis ejuſdem tempore, viſa ſunt in ſuperficiem evecta. Quâ re Dea quid futurum eſſet ſignificabat.

Videamus nunc quæſo quæ de Licinnio narrat Hermias Sozomenus: ut ſic ſimul quoque videamus uſque ad ea tempora, ſi non & ulterius, perduraſſe Didymæi Apollinis χρηστήριον; atque adeò non ſolum tam decantatum illud Delphicum, ſed plura etiam alia (uti ſuperius notatum eſt) durationis ſuæ terminos eouſque, imò longè ultra Conſtantinum (quod de hoc etiam veriſimile eſt) protuliſſe. Quæ verò de Licinnio habet Sozomenus, hæc ſunt: Πρὸς τούτοις δὲ οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, πάλιν εἰς μάχην καθίστασθαι μέλλων Κωνσταντίνῳ, τοῦ προσδοκωμένου πολέμου πρόνοιαν ἐποιεῖτο, διά τε σφαγίων καὶ μαντειῶν. καὶ ὑπαχθεὶς τισὶν ὑπισχνουμένοις αὐτῷ κρατήσειν, εἰς ἑλληνισμὸν ἐτράπη. ἀμέλει τοίνυν οἱ ἕλληνές φασιν αὐτὸν τότε ἀποπειραθῆναι τοῦ ἐν Μιλέτῳ μαντείου τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος. ἐρομένῳ δὲ αὐτῷ περὶ τοῦ πολέμου, χρῆσαι τὸ δαιμόνιον τουτουσὶ τοὺς Ὁμηρικοὺς στίχους.

Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νεοὶ τείρουσι μαχηταὶ
Σὴ δὲ βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ σε γῆρας ἱκάνει.

Præterea cum, ut fieri ſolet, denuò ad bellum ſeſe accingeret contra Conſtantinum, ad belli inſtantis curam ſeſe accingebat, etiam victimis & Oraculis. Atque eò adactus à nonnullis qui ipſi Victoriam promittebant, rurſus ad Ethniciſmum delapſus eſt.

Atque adeo ipſi Ethnici dicunt, eum tunc expertum Oraculum illud Apollinis Didymæi in Mileto, atque ipſi interroganti de bello, reſpondiſſe Dæmonem hiſce verſibus Homericis:

Est juvenum miserande senex tibi noxia pugna,
Nec tibi sunt vires, seniique gravis dolor instat.

Ubi

Ubi (ut hoc obiter moneam) iterum videmus exemplum HOMERICARUM SORTIUM, Sicut, in Hiſtoria illa Treb. Pollionis de Claudio, habuimus Virgilianarum Sortium exemplum Oraculi Gerionis ad Aponi fontem. Videntur autem, ut ex hiſce apparere ſatis clarè mihi videtur, poſterioribus temporibus, ſacerdotes horum Poëtarum adhibuiſſe verſus, ne riderentur ob malè concepta metra: quod ſæpius ipſis accidebat, ab iis qui ipſorum dolos ac fraudes odorabantur. Sed de hac materia latius in primâ mea Diſſertatione locutus ſum.

Ex Zoſimo de Oraculo Aphacæ, ſeu Veneris Aphacitidis, ac Reſponſis ibi redditis, locuti ſumus. Iſtud autem manſiſſe ac reſpondiſſe, donec juſſu Conſtantini Magni everſum fuit, ob ſcelera & flagitia maſculæ Veneris, omniſque ejuſdem naturæ turpitudinis, ibi ſub religionis prætextu commiſſa, ex Euſebii libro 3. de Vita Conſtantini, ſatis clarum eſt. Sicut idem quoque manifeſtum eſt de Templo atque Oraculo Æſculapii Ægis in Cilicia: de quo ita Euſebius: Ἐπειδὴ γὰρ πολὺς ἦν ἡ τῶν δοκήσει σοφῶν περὶ τὸν Κιλίκων δαίμονα πλάνη, μυρίων ἐπτοημένων ἐπ' αὐτῷ, ὡς ἂν ἐπὶ σωτῆρι, καὶ ἰατρῷ ποτὲ μὲν ἐπιφαινομένῳ τοῖς ἐγκαθεύδουσι, ποτὲ δὲ τῶν τὰ σώματα καμνόντων ἰωμένῳ τὰς νόσους (ψυχῶν δ' ἦν ὀλετὴρ ἄντικρυς οὗτος, τοῦ μὲν ἀληθοῦς ἀφέλκων σωτῆρος, ἐπὶ δὲ τὴν ἄθεον πλάνην κατασπῶν τοὺς πρὸς ἀπάτην εὐχερεῖς) εἰκότα δὴ πράττων, θεὸν ζηλωτὴν ἀληθῶς προβεβλημένος, καὶ τοῦτον εἰς ἔδαφος τὸν νεὼν ἐκέλευσε καταβληθῆναι. ἑνὶ δὲ νεύματι κατὰ γῆς ἡπλοῦτο, δεξιᾷ καταρριπτόμενος στρατιωτικῇ, τὸ τῶν γενναίων φιλοσόφων τὸ βοώμενον θαῦμα· καὶ ὁ τῇδε ἐνδομυχῶν, οὐ δαίμων, οὐδέ γε θεός, πλάνος δέ τις ψυχῶν μακροῖς καὶ μυρίοις ἐξαπατήσας χρόνοις. εἶτα ὁ κακῶν ἑτέρους ἀπαλλάξειν καὶ συμφορῶν ὑπισχνούμενος, οὐδὲν αὐτὸς πρὸς ἄμυναν εὕρετο φάρμακον μᾶλλον, ἢ ὅτε κεραυνῷ βληθῆναι μυθεύεται.

Nam cum maximus ac vulgatiſſimus error circa illum Ciliciæ Dæmonem vaniſſimos homines occupaſſet, ac propè

 inſi-

infiniti eum tanquam Servatorem ac Medicum admirarentur; quippe qui nunc in templo dormientibus appareret, nunc morbos ægrotantium curaret (erat tamen ille ſeductor animarum, utpote qui homines decipi faciles, à vero Servatore abductos ad falſum impietatis errorem pertraheret,) Imperator pro more atque inſtituto ſuo; quippe qui Zelatorem ac verè Servatorem Deum ſibi colendum propoſuerat, hoc etiam Templum ſolo æquari præcepit. Nec mora, ad unum Imperatoris nutum humi jacuit, manu militari ſubverſum Templum quod nobiles Philoſophi tantoperè ſuſpexerant: & unà cum Templo illè ipſe qui intus latitabat, non Dæmon aut Deus, ſed deceptor quidam animarum, qui longiſſimi temporis ſpatio homines in fraudem induxerat.

Sic igitur ille qui malis & calamitatibus alios liberaturum ſe eſſe ſpondebat, nullum ſibi ipſe remedium reperit quo ſe tueretur: non magis quam cum fulmine percuſſum eum fabulæ fingunt. Poſt quæ paucis interjectis, ita pergit: Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον οὕτω φρονεῖν, τὴν ἔξωθεν τῶν ξοάνων φαντασίας πλείστην ὅσην μιαρίαν εἴσω κεκρυμμένην ὁρῶντες. ἢ γὰρ νεκρῶν σωμάτων ὑπῆν ὀστέα, ξηρά τε κρανία, γοήτων περιεργίαις ἐσκευωρημένα, ἢ ῥυπῶντα ῥάκη βδελυρίας αἰσχρᾶς ἔμπλεα, ἢ χόρτου καὶ καλάμης φορυτός. ἃ δὴ τῶν ἀψύχων ἐντὸς σεσωρευμένα θεώμενοι, αὐτοῖς τε καὶ τοῖς αὐτῶν πατράσι πολλὴν λογισμοῦ ἀφροσύνην κατεμέμφοντο. ὅτε μάλιστα ἐνενόουν, ὡς οὐδεὶς ἄρα ἦν ἐν τοῖς ἀδύτοις αὐτῶν μυχοῖς, οὐδ' ἐν αὐτοῖς ἀγάλμασιν ἔνοικος οὐ δαίμων, οὐ χρησμῳδὸς, οὐ Θεὸς, οὐ μάντις· οἷα δὴ τὸ πρὶν ὑπελάμβανον, ἀλλ' οὐδ' ἀμυδρόν τι ἢ σκιῶδες φάντασμα. διὸ δὴ προχείρως τοῖς ἐκ βασιλέως καταπεμφθεῖσι, πᾶν σκοτεινὸν ἄντρον, καὶ πᾶς ἀπόρρητος μυχὸς βατὸς ἦν· ἄβατά τε καὶ ἄδυτα, ἱερῶν τε τὰ ἐνδοτάτω στρατιωτικοῖς κατεπατεῖτο βήμασιν.

Quidni verò ita ſentirent, cum ſub externa ſimulacrorum ſpecie tantam intus latentem ſpurcitiem cernerent. Nam aut cadaverum oſſa, aut aridæ Calvariæ ſuberant, impoſtorum

fraude

fraude ſubreptæ, aut ſordidi panni turpi immunditie referti, aut denique fœni ac ſtipulæ acervus. Quæ cum in penetralibus ſimulacrorum animâ carentium congeſta adſpicerent, & ſuam & ſuorum parentum dementiam ſummam incuſabant: maximè cum animadverterent in ſuis illis adytis, atque in ipſis ſimulacris nullum eſſe intus habitantem, non Dæmonem Oracula fundentem; non Deum prædicentem futura, quemadmodum ſibi antea perſuaſerant: imò ne obſcurum quidem ac tenebricoſum ſpectrum. Atque idcircò quodvis vel obſcuriſſimum antrum & abditiſſimi quique receſſus, iis qui ab Imperatore miſſi erant, facilè patuerunt: adyta quinetiam & inacceſſa prius loca, ipſaque Templorum penetralia, militum veſtigiis terebantur.

Sed præternavigemus tandem tempora Conſtantini Magni: atque oſtendamus, uti de Delphico fecimus, ad Imperium Theodoſii, imò & ulterius χρηςήρια nonnulla petentibus dediſſe reſponſa.

Revocemus hîc ergò primò in memoriam edictà Conſtantii ac Juliani ſuperius allata: ex quibus patet talia μαντεῖα tunc temporis adhuc fuiſſe conſulta. Regnavit hic Conſtantius ultra 25. annos: Imperii ſui decimonono Julianum appellavit Cæſarem: cum quo anno ſequenti, dum hi ſimul; Conſtantius VIII. Julianus I. eſſent Conſules, primum illud ad populum publicarunt edictum. Secundum verò à nobis citatum (quod lib 9. Cod. cap. 18. ordine Septimum eſt) duobus annis pòſt; Titiano ſcilicet, & Cereale Coſſ. qui annus fuit poſt Chriſti nativitatem 358.

Quæ igitur ex hiſce edictis cognoſcimus (ut ex ſequentibus etiam clarius conſtabit) ſunt, aut non in totum ſic deſtructa fuiſſe ſub Conſtantini Imperio Templa Fatidica; ſed multa adhuc poſt ejus mortem ſuperfuiſſe: aut multa eorum quæ ſub ejus imperio diruta vel occluſa fuerant, ſtatim ſub Imperio Conſtantii fuiſſe aut inſtaurata aut denuò aperta.

Si

Si verò cuiquam hæc aſſertio aut minus vera aut nimis incerta videatur, conſideret hæc ſequentia exempla ex Ammiano Marcellino adducta. Qui quidem lib. 14. ita loquitur: *Eodem tempore Serenianus ex Duce, cujus ignavia populatam in Phœnice Cœlen antè retulimus, pulſatæ Majeſtatis Imperii reus jure poſtulatus à lege, incertum qua potuit ſuffragatione abſolvi: apertè convictus, familiarem ſuum, cum pileo, quo caput operiebat, incantato vetitis artibus, ad* Templum *miſiſſe* Fatidicum, *quæritatum expreſſe, an firmum portenderetur imperium, ut cupiebat.* Et libro 19. hoc modo: *Materiam autem in infinitum quæſtionibus extentis dedit, occaſio vilis & parva. Oppidum eſt Abydum in Thebaidis parte ſitum extrema: hîc* Besæ Dei *localiter appellati* Oraculum *quondam futura pandebat, priſcis circumjacentium regionum cæremoniis ſolitum coli. Et quoniam quidam præſentes, pars per alios, deſideriorum indice miſſâ Scripturâ ſupplicationibus expreſſe conceptis, conſulta Numinum ſcitabantur, chartulæ ſeu membranæ continentes quæ petebantur, poſt data quoque reſponſa interdum remanebant in Fano. Ex his aliqua* (NB.) *ad Imperatorem malignè ſunt miſſa: qui ut erat anguſti pectoris, obſurdeſcens in aliis etiam nimium ſeriis, in hoc titulo imâ, quod ajunt, auriculâ mollior, & ſuſpicax, & minutus, acri felle concaluit, &c.* Quibus porrò quæſtiones, ac ſupplicia ſuper hac materiâ exercita ſuperaddit. Ex quibus manifeſtum eſt (quamvis aliàs uſus ſit Ammianus in hac narratiuncula voce *quondam*) Oraculum iſtud adhuc tempore Conſtantii (imò & uſque ad extrema ejus tempora) viguiſſe. Quia aliàs omninò intempeſtivum ac præter rem fuiſſet, tales chartulas mitti ad Imperatorem: nec potuiſſent illæ dare materiam (ut loquitur Ammianus) infinitam quæſtionibus; atque ea producere mala, carceres, eculeos, exilia, alia-

aliaque ſupplicia tot nobilium quam ignobilium virorum, ſi hæc antè hujus Conſtantii Imperium contigiſſent.

Contigerunt autem hæc ſub finem ipſius vitæ, quum jam expeditionem in Perſas adornaret.

Quamobrem rectiſſimè mihi ſuſpicari videor, illud *quondam*, à ſciolo quodam poſterioris ævi, in Ammiani textum fuiſſe intruſum.

Hinc non mirum ſanè tam multa ac diverſa ab Juliano fuiſſe conſulta Oracula, ut Theodoretus lib. 3. cap. 9. teſtatur, hoc modo: Ἰουλιανὸς δὲ Πέρσαις ἐπιστρατεῦσαι βουλόμενος, εἰς ἅπαντα μὲν τὰ κατὰ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν χρηστήρια τοὺς εὐνουστάτους τῶν ὑπηκόων ἐξέπεμψεν. αὐτὸς δὲ τὸν Πύθιον τὸν Δαφναῖον ἱκέτευε δηλῶσαί οἱ τὰ ἐσόμενα. Ὁ δὲ τοὺς γειτονεύοντας νεκροὺς ἔφη ἐμποδὼν γίνεσθαι τῇ μαντείᾳ, καὶ χρῆναι τούτους πρότερον εἰς ἕτερον μετατεθῆναι χωρίον, εἶθ' οὕτως ἀπαγγεῖλαι πρόρρησιν. οὐ γὰρ ἂν εἴποιμί τι, μὴ τοῦ τεμένους ἐκκαθαρθέντος. *Julianus cum in animo haberet bellum contra Perſas gerere*, ad (NB.) OMNIA ORACULA, QUÆ ERANT INTRA FINES ROMANI IMPERII, *conſulenda, homines è ſuis ſumma benevolentiâ ſibi conjunctos miſit. Ille ipſe verò ſupplex orat Apollinem Daphnæum, uti quæ ſibi eſſent eventura, oſtenderet. Reſpondet Apollo, mortuos quoſdam, in proximo humatos, impedimento eſſe, quominus daret vaticinia. Eos igitur primùm transferendos eſſe: deinde quid futurum ſit ſe prædicturum pollicetur. Nam ſe, niſi purgato luco, nihil poſſe dicere, &c.*

Hic igitur mentio fit non ſolum Apollinis Daphnæi, ſed & *omnium Oraculorum*, ſeu χρηστηρίων, quæ erant intra fines Romani Imperii. Quod indicat tum temporis adhuc multa ſuperfuiſſe χρηστήρια, & intra & extra illud Imperium.

Citata nunc Theodoreti verba etiam fidem adſtruunt iis quæ Nicephorus, (cui ſoli aliàs in talibus non crederem) habet

 lib.

lib. 10. cap. 29. ubi ita loquitur: *Alias tum quoque*, QUUM ORACULA SIMUL ET SEORSIM OMNIA RESPONDISSENT, *Imperatoris avunculum Julianum ægrum moriturum non eſſe, reſponſis ipſis legendis, ærumnoſè & miſerabiliter is vitam finiit.*

De Oraculo Apollinis Daphnæi hic memorato tamen aliquis mihi objicere poſſet, id jam à longo tempore, Hadriani Cæſaris ſcilicet, etiam ipſo Ammiano (præter alios) teſte, fuiſſe mutum; cum ille in hunc modum de eo loquatur: *Hæc dum ita procedunt more pacis, multorum curioſior Julianus, novam conſilii viam ingreſſus eſt, venas fatidicas Caſtalii recludere cogitans fontis: quem obſtruxiſſe Cæſar dicitur Adrianus, mole ſaxorum ingenti, veritus*, (NB.) *ne ut ipſe præcinentibus aquis capeſſendam rempublicam comperit, etiam alii ſimilia docerentur: ac ſtatim circum humata corpora ſtatuit transferri eo ritu, quo Athenienſes inſulam purgaverant Delon.*

Verum eſt, fateor, iſtud χρηστήριον ab Juliano inſtauratum rurſus ac reſecratum, ſed non ita de Omnibus eſſe tenendum, quæ hic exprimuntur per generales iſtos terminos *Omnia Oracula*, &c. ſatis manifeſtum eſt ex iis exemplis quæ de Conſtantii tempore atque imperio adduxi, ut ex edictis per hunc Conſtantium Auguſtum ſimul cum Juliano tum adhuc Cæſare factis ac publicatis. Sed de hoc χρηστηρίῳ Apollinis Daphnæi plura habeo, ubi de Oraculorum Auctoribus tracto.

Si Fides quoque ſit habenda Cedreno, idem Julianus, uti inſtauravit χρηστήριον Apollinis Daphnæi, ſic etiam inſtauravit illud Apollinis Delphici. Ita enim pag. 250. edit. Baſileënſis loquitur: Πέμπει οὖν Ὀρειβάσιον τὸν ἰατρὸν καὶ κυαίστωρα ἐν Δελφοῖς, ἀνεγεῖραι τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀπελθὼν οὖν αὐτὸς, καὶ τοῦ ἔργου ἀψάμενος, λαμβάνει χρησμὸν παρὰ τοῦ Δαίμονος:

Εἴποτε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά.
Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην,
Οὐ παγὰν λαλέουσαν, ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

Oribaſium Medicum ac Quæſtorem Delphos miſit, ut Oraculum Apollinis inſtauraret. is cùm eò perveniſſet opuſque inchoaſſet, tale à Dæmone accepit Oraculum:

CORRUIT ARTIFICI VARIE CORTINA LABORE
CONSTRUCTA: HOC REGI REDEUNTES DICITE VESTRO:
NEC CASA, NEC PHOEBI REDDENS ORACULA LAURUS
ULLA SUPER, NULLÆ VENIUNT A FONTE LOQUELÆ,
EXTINCTI LATICESQUE PROFUNDA SILENTIA SERVANT.

Ita vertit Xylander.

Hæc verò inſtauratio, ſecundum hunc Cedrenum, facta fuit ſub initium Imperii Juliani, atque adeò jam antè iſtam conſultationem de Bello Perſico, de qua Theodoretus lib. 3. cap. 9. & 21. narrat.

Sed an vera ſint hæc quæ narrat Cedrenus, merito quis dubitare queat, ex collatione verborum ipſius cum verbis citati modò Theodoreti. Ac ſi verum id quod de inſtauratione à Juliano per Oribaſium facta narrat, de reſponſo tamen erit quæſtio. Etenim teſte Cedreno, ut & prætenſo Oraculo ab ipſo adducto, reſpondit Dæmon & non reſpondit: reſpondit quippe ſe non reſpondere. Quod idem eſt ac ſi mutus aliquis, aut pro tali habitus, de re aliquâ interrogatus, articulatis vocibus hæc efferret: Ego non poſſum tibi reſpondere, eò quod loqui non valeam. Et tamen poſtea ſuper expeditione con-

tra Perſas interrogatus reſpondit (teſtibus Socrate, Theodoreto, Sozomeno, & Ruffino) ſe ob cadavera ibi in vicinia humata non poſſe Juliano deſiderata reddere reſponſa. Ita ut mihi hæc Cedreni narratiuncula ejusdem ſit pretii ac valoris cum illa de Puero Hebræo, quam quaſi ex Euſebio hauſtam Hiſtoriæ ſuæ inſuit. Reſtat tamen, illud adhuc iſtis temporibus fuiſſe conſultum.

Sed ut tandem citandis in hanc rem exemplis imponamus finem, prodeat nobis & in campum Macrobius; qui, (uti ex ipſorum verbis, & illuſtri teſtimonio in Codice Theodoſiano lib. 6. tit. 8. patet) ſub Arcadio & Honorio Augg. in vivis atque honore fuit. Is autem lib. 1. Saturnal. cap. 23. hæc ſequentia narrat de Templo quodam in Aſſyriâ: *Hujus Templi religio etiam divinatione præpollet, quæ ad Apollinis poteſtatem refertur, qui idem atque Sol eſt. Vehitur enim ſimulacrum Dei Heliopolitani ferculo, ut vehuntur in pompa ludorum Circenſium Deorum ſimulacra: & ſubeunt plerumque provinciæ proceres raſo capite, longi temporis caſtimoniâ puri; feruntur que divino ſpiritu, non ſuo arbitrio, ſed quò Deus propellit vehentes: ut videmus apud Antium promoveri ſimulacra* (NB.) *Fortunarum ad danda reſponſa. Conſulunt hunc Deum abſentes miſſis diplomatibus conſignatis: reſcribitur ordine ad ea quæ conſultatione additâ continentur. Sic & Imperator Trajanus initurus ex ea provincia Parthiam cum exercitu conſtantiſſimæ religionis, hortantibus amicis ut de eventu conſuleret rei cœptæ, egit Romano conſilio, priùs explorando fidem religionis: ne forte fraus ſubeſſet humana. Et primùm miſit ſignatos codicillos, ad quos ſibi reſcribi vellet. Deus juſſit afferri chartam, eamque ſignari puram & mitti, ſtupentibus Sacerdotibus ad ejusmodi factum: ignorabant quippe conditionem codicillorum. Hos cum maxima admiratione Trajanus excepit, quod ipſe quoque puris tabulis cum Deo egiſſet. Tunc aliis codicillis*

lis conſcriptis conſignatiſque conſuluit, an Romam perpetrato bello rediturus eſſet. Vitem centurialem Deus ex muneribus in æde dedicatis deferri juſſit, diviſamque in partes ſudario condi ac proinde ferri. Exitus rei obitu Trajani apparuit, oſſibus Romam relatis. Nam fragmentis ſpecies reliquiarum, vitis argumento caſus futuri temporis oſtenſum eſt.

CAPUT VI.

Hiſce ulterius illuſtrandis diſquiritur, quamdiu Ritus Ethnici, jam poſt Conſtantinum Magnum publicè perduraverint: ut qui ne quidem cum Theodoſii, filiorumque ipſius, morte penitùs extincti fuerint; Sicut & iſta occaſione adducuntur Ethnicorum teſtimonia de Monachis Chriſtianorum, nec in totum mendacia; uti ex ipſo Hieronymo clare monſtratur: agiturque de Canopi feſtis; ac quam multi etiam ultra hæc tempora Gentiliſmo publice patrocinati fuerint; tam permiſſu Imperatorum, quam contra ipſorum edicta. Tandemque de nominibus Adorationis, Divi Numinis, Sacrorum Oraculorum, *& quæ alia plura hiſce ſimilia Imperatoribus jam Chriſtianiſmum amplexis tribuebantur, agitur.*

Et hæc quidem, Benevole Lector, tam ex Chriſtianis quàm Ethnicis ſcriptoribus adduxi; ut oſtenderem, quàm malo ac debili, imò nullo fundamento ſuperſtructa ſit, atque innitatur ea opinio, quæ tam latè inter homines, etiam doctos ferè tam bene quam indoctos, pervagata eſt; Oracula nempe, ſive χρηστήρια, aut jam ante Chriſtum natum, aut cum Chriſti in terras adventu, aut ſaltem paulò poſt (ſive per

prædicationem Euangelii ſive alias ob cauſas) plane obmutuiſſe. Nam quamvis (præter ſolos, quod ſciam, Peucerum & Mœbium, qui ipſorum durationem uſque ad Julianum extendunt) Boiſſardus, Hoſpinianus, Schedius, Molinæus pluresque alii quoque dicant, illa ab eo tempore emarcuiſſe, ac ſenſim obmutuiſſe: Horum tamen nemo in ea re ſatis ſibi conſtat: ut patet ex exemplo de puero Hebræo, aliiſque, quæ etiam à Peucero, &c. adducuntur.

Cum tamen & ex præcedentibus viderimus, atque ex nunc ſequentibus amplius videre queamus, ea non ſolum uſque ad Julianum, verum & uſque ad Theodoſium, imò & ulterius, ſi non ultra Honorium & Arcadium Augg. (nonnulla ſcilicet eorum) durationis ſuæ terminos extendiſſe.

Nec mirum ſanè tam diu χρηστήρια hæc diverſis in locis, imò multis adhuc, tam ſub Imperio Romano quam extra illud exſtitiſſe: ac tam diu detinuiſſe ſtultam vulgi (imò & aliorum quandoque) credulitatem; neque exſtincta ſtatim imperantibus jam Cæſaribus atque Auguſtis Chriſtianam amplectentibus doctrinam ac fidem; cum tam infinitus adhuc reſtaret numerus Ethnicorum ſub ipſo etiam Imperio Romano, in Provinciis nempe & Regnis huic Imperio vectigalibus; quæ vel omninò vel maximam partem adhærebant Gentiliſmo ejuſque pravis, ac ſtultis ſæpè, ſuperſtitionibus attinebantur.

Hinc Ruffinus lib. 11. cap. 19. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ita loquitur: *Idolorum cultus, qui Conſtantini inſtitutione, & deinceps negligi & deſtrui* Coeptus fuerat *eodem* [Theodoſio] *imperante collapſus eſt.*

Quæ latius tractat Theodoretus lib. 5. cap. 20. in hunc modum: ὁ δὲ πιστότατος βασιλεὺς κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης μετέθηκεν τὴν σπουδὴν, καὶ νόμους ἔγραψε τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη καταλυθῆναι κελεύων. Κωνσταντῖνος μὲν γὰρ ὁ μέγας, ὁ πάσης ἀξιώτατος εὐφημίας, πρῶτος εὐσεβείᾳ τὴν βασιλείαν κοσμήσας, καὶ τὴν οἰκουμένην ἔτι μεμηνυῖαν ὁρῶν, τὸ μὲν τοῖς δαίμοσι θύειν, παντάπασιν ἀπηγόρευσε.

τοὺς

τοὺς δὲ τούτων ναοὺς οὐ κατέλυσεν, ἀλλ' ἀβάτους εἶναι προσέταξε. καὶ μέντοι καὶ οἱ τούτου παῖδες τοῖς πατρῴοις ἠκολούθησαν ἴχνεσιν. Ἰουλιανὸς δὲ ἀνενεώσατο τὴν ἀσέβειαν, καὶ τῆς παλαιᾶς ἐξαπάτης ἐξῆψε τὴν φλόγα. Ἰωβιανὸς δὲ τὴν βασιλείαν παραλαβὼν, πάλιν τὴν τῶν εἰδώλων ἐκώλυσε τὴν θεραπείαν. καὶ Βαλεντινιανὸς δὲ ὁ μέγας, τοιοῖσδε κεχρημένος νόμοις ἴθυνε τὴν εὐρώπην. ὁ δὲ Βάλης πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις ἐπέτρεψε θρησκεύειν ἣν βούλοιντο καὶ τὰ θρησκευόμενα θεραπεύειν, μόνοις δὲ πολεμῶν διετέλει τοῖς τῶν ἀποστολικῶν ὑπερμαχοῦσι δογμάτων. πάντα γοῦν τὸν τῆς ἐκείνου βασιλείας χρόνον, καὶ τὸ ἐπιβώμιον ἥπτετο πῦρ, καὶ σπονδὰς καὶ θυσίας τοῖς εἰδώλοις προσέφερον καὶ τὰς δημοθοινίας κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐπετέλουν, καὶ οἱ τοῦ Διονύσου τὰ ὄργια τελεσμένον, μετὰ τῶν αἰγίδων ἔτρεχον, τοὺς κύνας διασπῶντες, καὶ μεμηνότες καὶ βακχεύοντες, καὶ τὰ ἄλλα δρῶντες, ἃ τὴν τοῦ διδασκάλου πανήγυριν δηλοῖ. ταῦτα πάντα Θεοδόσιος ὁρῶν ὁ πιστότατος βασιλεὺς, πρόρριζα τε ἀνέσπασε καὶ λήθῃ παρέδωκε. Πρῶτος μέντοι τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, Μάρκελλος ὁ πάντα ἄριστος ὅπλῳ τῷ νόμῳ χρησάμενος τῆς ἐγκεχειρισμένης πόλεως τὰ τεμένη κατέλυσε, &c.

His confectis rebus Imperator fideliſſimus omne ſuum ſtudium ad errorem Gentilium evertendum tranſtulit; legesque promulgavit, quibus imperatum erat, ut ſimulacrorum fana diruerentur. Nam CONSTANTINUS MAGNUS *omnibus laudis præconiis meritò efferendus, qui primus Imperium vero Dei cultu oxornare ſtudebat, videns adhuc orbem terrarum cæco errore furentem, tametſi vetuit omnino Dæmonibus immolare hoſtias, non tamen illorum delubra demolitus eſt: Sed mandatum ſolum dedit, ne quiſquam ad ea accederet. Quinetiam ipſius filii paterna diligenter perſecuti ſunt veſtigia. Julianus autem impietatem renovare, & flammam veteris fraudis jam pridem extinctam de integro accendere laboravit. At contra* JOVIANUS *Imperio potitus* SIMULACRORUM *cultum omnino vetuit.* VALENTINIANUS *quoque ille* MAGNUS *iiſdem legibus Europam præclarè gubernavit. Cæterum* VALENS, *ſicut aliis*

aliis omnibus permiſit poteſtatem eam quam vellent religionem amplectendi, & eos colendi Deos, quos ipſi pro Deis haberent: ita adverſus ſolos Doctrinæ Apoſtolicæ propugnatores bellum continenter geſſit. Itaque toto tempore quo ille regnabat ignem in aris accendere, libamenta & hoſtias ſimulacris immolare, celebrare quoque in foro epulas Gentiles non deſtiterunt. Quin etiam Myſteriis Bacchi initiati, cum ſcutis curſitare, dilacerare canes, Bacchari, alia denique agere, quæ Magiſtri ſui improbitatem, ſatis apertè declarabant. Quæ omnia, cum fideliſſimus Imperator Theodoſius pro certo comperiſset, exſtirpavit radicitus, & ſempiterna oblivione obruenda curavit, &c.

In quibus Theodoreti verbis tria notanda veniunt.

Primum eſt Joviani Imperium ſolum per quinque menſes, imò nec totos, duraſſe; adeóque ipſum non potuiſſe aut multa innovare, aut ſi hoc fecerit, ad exitum non potuiſſe perducere.

Secundum eſt, quod teſtatur de Valentiniano Magno. Lubenter ſanè concedam, eum longe aliter quam Valens fuit, in hiſce fuiſſe animatum. At certum interim eſt, ex antiquis monumentis, ipſum aut voluntate aut poteſtate defectum aut metu, rationibuſve aliis Politicis deterritum, non eo fuiſſe provectum, ut cum aliquo vigore, (tanto ſaltem ut aliquem effectum ipſius conatus tales ſortirentur) publicum Ethnicorum cultum opprimere aggreſſus ſit: multò minus ut eum in totum exſtinxerit. Patet hoc abunde ſatis ex inſcriptionibus aliiſque monumentis (narrationibus quoque Hiſtoricis) in Occidente, cujus Imperio per 12. propè annos præfuit, inventis; ex quibus manifeſtum fit & *Sacra Tauropolia* ipſius ſub Imperio frequenter, & per maximæ auctoritatis ac potentiæ viros, fuiſſe ſuſcepta & perpetrata; ipſoſque, earumve uxores, talibus horrendis ſanè Sacris præfuiſſe, publiceque id per inſcriptiones publicas fuiſſe teſtatos.

Cum

Conſtat ex hiſce allatis exemplis, Valentiniani tempore, ſub ejuſve, ut rem acu propius tangamus, imperio ipſiuſque auſpiciis ductuve aut mandatis Ethniciſmi cultum publicum tali modo, ut Theodoretus noſter perhibet, non fuiſſe vetitum aut oppreſſum. Quum videamus & ipſius Theodoſii Majoris ſub Imperio, (quod tertio notandum venerat) minimè, niſi jam exſtincto Eugenio, Honorioque ad Imperium adſcito, eum ſerio fuiſſe repreſſum, non tamen (quod notatu dignum eſt) omnino fuiſſe, verum indirecte tantum, exſtinctum.

Sed priuſquam illa demonſtremus, videamus, quale circa Oracula ac Divinationes, hujuſce Theodoſii, item Gratiani, ac Valentiniani Imperatorum, decretum fuerit factum. Decretum illud extat in Cod. Juſtiniani tit. 1. & 2. (de Paganis & Sacrificiis & Templis) Cynegio Præfecto Prætorio datum; quod ita ſonat:

Impp. Theod. Grat. & Valent. A. A. A. Cynegio Præfecto Prætorio.

Ne quis Mortalium (NB.) ITA *Sacrificii ſumat audaciam, ut inſpectione jecoris, extorumve præſagio vanæ ſpem promiſſionis accipiat, vel (quod eſt deterius)* FUTURA SUB EXECRABILI CONSULTATIONE COGNOSCAT. *Acerbioris enim imminebit ſupplicii cruciatus ei, qui contra vetitum præſentium vel futurarum rerum explorare tentaverit veritatem. Datum 7. Calend. Jun. Arcadio & Bautone Conſſ.* 385.

In quo Edicto duo potiſſimum veniunt conſideranda. Ac primo quidem vocula *ita*, quâ indicatur non ita tunc fuiſſe vetita omnis generis Sacrificia ut in totum prohiberentur (quod ex ſequentibus clarius eluceſcet) ab hiſce Imperatoribus: ſed ſic ſolum, ut per iſta non extiſpicia ac præſagia caperentur. Quod per talia ſæpè tentaretur Imperium, aut ſaltem, ea ſuſpicio teneret Imperatores: uti exemplis Conſtantii ac Valen-

tis apud Ammianum ſatis liquido conſtat. Videatur hiſtoria quam de Theodoro, Hilario, &c. Adduco in Tractatione mea de Sortibus, & quæ Zoſimus de eodem facto, quamvis paulo aliter narrat, libro 4. Hiſtoriarum hiſce verbis: Ἦν τις Θεόδωρος τοῖς βασιλικοῖς ὑπογραφεῦσιν ἐναριθμούμενος. τοῦτον εὖ μὲν γεγονότα καὶ τραφέντα, νέον δὲ ἔτι καὶ τῷ τῆς ἡλικίας θερμῷ ῥᾳδίως κολάκων θωπείαις ἐπὶ τὰ χείρονα σαλευόμενον περιστάντες τοιοῦτοί τινες, ἀναπείθουσιν ὡς περιττοί τινές εἰσιν ἐν παιδείᾳ, καὶ τεκμήρασθαι τὸ μέλλον ἔκ τινος κατωρθωμένης αὐτοῖς μαντείας δεινοί. πυνθανόμενοι δὲ, τίς μετὰ Οὐάλεντα βασιλεύσειεν, (NB.) ἔστησαν τρίποδα, τὸ μέλλον αὐτοῖς διά τινος σημαίνοντα τελετῆς· φανῆναι δὲ ἐν τῷ τρίποδι γεγραμμένα Θῆτα καὶ Ε, καὶ Ο, καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ Δέλτα. ταῦτα δὲ, μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντα, δηλοῦν ὡς Θεόδωρος τὴν βασιλείαν μετὰ Οὐάλεντα διαδέξεται (NB) τούτοις ἐπαρθεὶς τοῖς ὕθλοις, ὑπό τε τῆς ἄγαν ἐπιθυμίας ἀγύρταις συνεχῶς καὶ γόησιν ἐντυγχάνων, καὶ περὶ τοῦ πρακτέου κοινούμενος, (lege κοινούμενος) βασιλεῖ κατάφωρος γίνεται.

Erat Theodorus quidam inter Notarios Imperatoris adſcriptus. Hunc nobili quidem genere prognatum & educatum bene, ſed juvenem adhuc, qui ex ætatis fervore, non difficulter adſentatorum adulationibus ad pejora impelleretur, adorti ejus generis homines, excellere ſe literis, & ex Divinatione quâdam, ab ſe præclare percepta, futura conjiciendi ſe peritos eſſe perſuadent. Inquirentes autem, quis poſt Valentem imperaturus eſſet, tripodem ſtatuiſſe; qui ritu quodam arcano ſignificaret eis, quod futurum eſſet. In hoc Tripode ſcriptas literas Θ, *&* Ε, *&* Ο, *& præter has* Δ *apparuiſſe: quæ quidem, modo non vocem exprimentes, indicent, Theodorum in Imperio Valenti ſucceſſurum. His ille nugis elatus, dum præ cupiditate nimiâ circulatores & maleficos* [Græca hîc longè ſignificantiora] *frequenter adit, & cum eis, quod agendum erat, communicat, Imperatori proditur.*

Ut

Ut autem rurſus paulò altius adſcendamus ad Valentinianum majorem, expendendum relinquo Lectori, num ille tam ſtrenuè uti vult Theodoretus, Ethniciſmo obviam iverit, eique delendo incubuerit (quod etiamſi verum eſſet, ſucceſſum ei defuiſſe, ex ſequentibus certiſſimum fiet) quum inveniamus apud Zoſimum (cui non nimis temere fides deroganda eſt, ut optimè oſtendit Leunclavius, quamvis Chriſtianorum inimico) ipſum conceſſiſſe denuo, licet jam ante vetuiſſet, ut Athenienſes ſecundum conſuetudines antiquas, non tamen immodeſtè nimis, myſteria ſua celebrarent. cujus Zoſimi verba hic apponere mihi operæpretium viſum fuit: ſunt autem quæ hîc ſequuntur:

Ἐπεὶ δὲ καὶ νόμων εἰσφορὰς ἐγνώκει ποιήσασθαι, ἀφ' ἑστίας ὥσπερ ἀρξάμενος, τὰς νυκτερινὰς ἐκώλυε θυσίας ἐπιτελεῖσθαι, τοῖς μυσαροῖς μὲν οὖν πραττομένοις ἐμποδὼν διὰ τοῦδε τοῦ νόμου γενέσθαι βουλόμενος. ἐπεὶ δὲ Πραιτεξτᾶτος, ὁ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχὴν, ἀνὴρ ἐν πάσαις διαπρέπων ταῖς ἀρεταῖς, τοῦτον ἔφη τὸν νόμον ἀβίωτον τοῖς Ἕλλησι καταστήσειν τὸν βίον, εἰ μέλλοιεν κωλύεσθαι τὰ συνέχοντα τὸ ἀνθρώπειον γένος ἁγιώτατα μυστήρια κατὰ θεσμὸν ἐκτελεῖν, ἐπέταξεν ἀργοῦντος τοῦ νόμου, πράττεσθαι δὲ πάντα κατὰ τὰ ἐξ ἀρχῆς πάτρια.

Et quia Legum quoque promulgationes inſtituere decreverat, exorſus ab ipſo lare, quod ajunt, nocturna ſacra fieri prohibuit: qua lege coërcere volebat ea quæ ſceleratè deſignarentur. Sed quum Prætextatus, qui pro Conſule Græciam adminiſtrabat, vir omni virtute præſtans, hanc legem diceret vitam injucundam & acerbam victu Græcis parituram, ſi futurum eßet, ut Myſteria ſanctiſſima, quæ genus humanum continent, prohiberentur; peragi ea ritè, vi legis ſuæ ceßante, permiſit: ita tamen, ut omnia ſecundum patrias conſuetudines, quales ab initio fuiſſent, perficerentur.

Ut autem revertamur ad Edictum illud datum Arcadio ac

Bautoni Coſſ. ac modò ſuperius allatum, conſideranda veniunt verba illa *ſub execrabili conſultatione.* Ex quibus mihi non obſcurum hic præcipuè quidem intelligi horrenda illa ſacrificia, quæ manibus eliciendis per νεκυομαντείας, ut ita divinatio perageretur, inſtituebantur; ſicut & illud Oraculorum genus quod præcipuum quondam fuerat, at hiſce temporibus parum admodum obtinebat: licet ob adhuc perſeverantem Ethniciſmum tam intra quam extra Romani Imperii terminos, uti ex Macrobio liquet, conſuleretur. Nec defecerant in totum Haruſpices, Augures, Harioli, Sortilegi atque ejuſmodi Impoſtores: qui magna vi ac conatu fugientem jam planè Gentiliſmum retinere conabantur.

Alias enim publicum Gentiliſmi cultum adhuc ſub Theodoſio diu perduraſſe, præterquam ex iis quæ jam ſuperius allata fuere, etiam ex ſequentibus fiet manifeſtiſſimum; imò ne quidem *directè* hunc eum vetare auſum fuiſſe, vel ſaltem non vetuiſſe, in ipſa urbe Roma per tot ſæcula Romani Imperii capite. Quibus ulterius adſtruendis prodeat nobis Zoſimus: qui, libro quarto, de exactionibus nimium ſeveris Theodoſii loquens, ita fatur:

Deumque ſuppliciter orabant [populus ſcilicet,] *ut talibus tantiſque calamitatibus liberarentur. Etenim* (NB.) *adhuc facultatem habebant adeundi fana, patriiſque ritibus numina placandi.* Græca verba ſunt: Ἱκετεύοντες τὸν Θεὸν, καὶ δεόμενοι τῶν τοσούτων αὐτοῖς ἀπαλλαγὴν εὑρέσθαι συμφορῶν. ἔτι γὰρ ἦν αὐτοῖς ἄδεια τοῦ φοιτᾷν εἰς τὰ ἱερὰ, καὶ τὰ θεῖα κατὰ τοὺς πατρίους θεσμοὺς ἐκμειλίττεσθαι.

Primum incepiſſe videtur Theodoſius ab Ægypto: uti ex Zoſimo ſatis commodè, meo judicio, colligi poteſt. Is enim de hoc Theodoſio poſt interfectum Gratianum (à quo in Imperium adſcitus fuerat) Maximo inſidiante, ita loquitur, libro 4. Θεοδόσιος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐδέχετό τε βασιλέα Μάξιμον εἶναι, καὶ εἰκόνων αὐτῷ κοινωνεῖν, καὶ βασιλέως προσηγορίας ἠξίου, λά-

λάθρα μὲν τὸν καθ' αὐτοῦ πραγματευόμενος πόλεμον, παντὶ δὲ θωπείας εἴδει καὶ θεραπείας αὐτὸν καταστρατηγῶν· ὥστε καὶ Κυνηγίῳ κατὰ τὴν Αἴγυπτον, προστεταγμένῳ τε πᾶσι τὴν εἰς τὰ θεῖα θρησκείαν ἀπαγορεῦσαι, καὶ κλεῖθρα τοῖς τεμένεσιν ἐπιθεῖναι, τὴν Μαξίμου εἰκόνα δεῖξαι τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν ἐπέταξεν, ἀναθεῖναί τε δημοσίᾳ ταύτην, καὶ ὅτι συμβασιλεύσειν ἔλαχεν αὐτῷ, προσφωνῆσαι τῷ δήμῳ. Κυνήγιος μὲν οὖν καὶ ἐν τούτῳ τὸ προσταχθὲν ἐπλήρου· καὶ τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν ἱερῶν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀπέκλεισε τὰς εἰσόδους· θυσίας τε εἶρξε τὰς ἐξ αἰῶνος νενομισμένας, καὶ πᾶσαν πάτριον ἁγιστείαν.

Heic admittere Theodoſius, ut Maximus Imperator eſſet; ſimulque dignum ducere qui ſecum ſtatuarum & Imperatorii nominis eſſet particeps. Verum clam in eum bellum moliri, & omni adſentationis atque obſervantiæ genere hominem circumvenire: adeo quidem ut etiam daret in mandatis Cynegio Præfecto Prætorii, quum eum ablegaret in Ægyptum, & omnibus numinum religione per ipſum interdici, ac fana claudi præcepiſſet; ut imaginem Maximi conſpiciendam Alexandrinis exhiberet, publicéque poneret; & conſortem hunc Imperii factum eſſe, habita ad populum oratione, declararet. Quâ quidem in re Cynegius, quod imperatum fuerat præſtitit; aditusque Templorum per Orientem, & univerſam Ægyptum, & ipſam Alexandriam occluſit, ſacrificiaque ab omni ævo uſitata, cum omni patrio cultu prohibuit.

Huc uſque tantum Ethnicorum fana occluſa, ſacrificiaque in ipſis offerri ſolita fuiſſe prohibita patet: & quidem initio facto ab Ægypto, atque in illa præcipuè ab Alexandriâ. Orientem nominat quoque Zoſimus: ſed an hæc de toto Oriente ſint intelligenda, & non potius de iſta Orientali plaga cui præfectus fuerat Cynegius, meritò dubites.

At in ipſa urbe Româ, demum poſt occiſum Eugenium; cum fruſtra Senatum Romanum, ut Ethniciſmum relinqueret

& Chriſtianiſmum amplecteretur, ſuaſiſſet; non templa claudi, multo minus demoliri ac deſtrui, mandavit: ſed tantum, ad publica ſacrificia, publicos ſumptus denegavit: ut remoto hoc cultus Ethnici magno ſuſtentaculo ille ſponte ſua in interitum ruere inciperet.

Sic enim Zoſimus lib. 5.

Ὅτε Θεοδόσιος ὁ πρεσβύτης, τὴν Εὐγενίου καθελὼν τυραννίδα, τὴν Ῥώμην κατέλαβε, καὶ τῆς ἱερᾶς ἁγιστείας ἐνεποίησε πᾶσιν ὀλιγωρίαν, τὴν δημοσίαν δαπάνην τοῖς ἱεροῖς χορηγεῖν ἀρνησάμενος, ἀπηλαύνοντο μὲν ἱερεῖς καὶ ἱέρειαι, κατελιμπάνετο δὲ πάσης ἱερουργίας τὰ τεμένη. τότε δὴ τοίνυν ἐπεγγελάσασα τούτοις ἡ Σερήνα, τὸ μητρῷον ἰδεῖν ἐβουλήθη. θεασαμένη δὲ τῷ τῆς Ῥέας ἀγάλματι περικείμενον ἐπὶ τοῦ τραχήλου κόσμον, τῆς θείας ἐκείνης ἄξιον ἁγιστείας, περιελοῦσα τοῦ ἀγάλματος, τῷ ἑαυτῆς ἐπέθηκε τραχήλῳ· καὶ ἐπειδὴ πρεσβῦτις ἐκ τῶν Ἑστιακῶν περιλελειμμένη παρθένων, ὠνείδισεν αὐτῇ κατὰ πρόσωπον τὴν ἀσέβειαν, περιύβρισέ τε καὶ ἀπελαύνεσθαι διὰ τῶν ἑπομένων ἐκέλευσεν· ἥδε, καίτοι, πᾶν ὅτι ταύτης ἄξιον τῆς ἀσεβείας, ἐλθεῖν αὐτῇ Σερήνᾳ, καὶ ἀνδρὶ, καὶ τέκνοις, ἠράσατο. ἐπεὶ δὲ οὐδενὸς τούτων ποιησαμένη λόγον, ἀνεχώρει τοῦ τεμένους ἐγκαλλωπιζομένη τῷ κόσμῳ, πολλάκις μὲν ἐπεφοίτησεν ὄναρ αὐτῇ καὶ ὕπαρ, τὸν ἐπόμενον θάνατον προμηνύον.

Quo tempore Theodoſius Major, cppreſſâ Eugenii tyrannide, Romam venit, & contemptum ſacri cultus in animis omnium excitavit, publicum ſumptum ad ſacrificia ſe ſuppeditaturum inficiatus: expellebantur utriuſque ſexus Sacerdotes, & fana ſacrificiis omnibus deſtituta jacebant. Tunc igitur his illudens Serena Matris Deum ædem videre voluit. Conſpicata verò mundum, collo ſimulacri Rheæ circumjectum, illo divino cultu dignum: hunc ipſum ſimulacro ademptum, collo ſuo adhibuit. Quumque vetula quædam, ex Virginibus reliqua Veſtalibus, hanc impietatem in os illi exprobraſſet; tam contumeliis illi gravibus illuſit, quam abigi per comites eam pediſſequos juſſit. Tum ea deſcendens, quid-

quidquid illa dignum impietate foret, ut & ipſi Serenæ & marito ejus, & liberis eveniret, imprecatur. Illa verò, nullius horum ratione habita, cum mundo iſto ſibi placens, è fano exiſſet, ſæpenumero quiddam ei ſe tum quieſcenti, tum vigilanti offerebat, quod mortem imminentem denuntiaret, &c. Videamus & quæ de hoc Theodoſio habet idem Zoſimus lib. 4. ſub finem iſtius libri:

Τῶνδε πραγμάτων ὧδε τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ προχωρησάντων, ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ, τὸν υἱὸν Ὀνώριον ἀπεδείκνυσε βασιλέα, Στελίχωνα στρατηγόν τε ἀποφήνας ἅμα τῶν αὐτόθι ταγμάτων, καὶ ἐπίτροπον καταλιπὼν τῷ παιδί. συγκαλήσας δὲ τὴν γερουσίαν τοῖς ἄνωθεν παραδεδομένοις ἐμμένουσαν πατρίοις, καὶ οὐχ ἑλομένην ἔτι συνενεχθῆναι τοῖς περὶ τὴν τῶν θεῶν ἀποκλίνασι καταφρόνησιν λόγους προσῆγε, παρακαλῶν ἀφιέναι μὲν ἣν πρότερον μετῄεσαν (ὡς αὐτὸς ἔλεγε) πλάνην, ἑλέσθαι δὲ τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν, ἧς ἐπαγγελία παντὸς ἁμαρτήματος καὶ πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγή. μηδενὸς δὲ τῇ παρακλήσει πεισθέντος μηδὲ ἑλομένου τῶν ἀφ' οὗπερ ἡ πόλις ᾠκίσθη παραδεδομένων αὐτοῖς πατρίων ἀναχωρῆσαι, καὶ προτιμῆσαι τούτων ἄλογον συγκατάθεσιν (ἐκεῖνα μὲν γὰρ φυλάξαντας, ἤδη διακοσίοις καὶ χιλίοις σχεδὸν ἔτεσιν ἀπόρθητον τὴν πόλιν οἰκεῖν· ἕτερα δὲ ἀντὶ τούτων ἀλλαξαμένους, τὸ ἐκβησόμενον ἀγνοεῖν) τότε δὲ ὁ Θεοδόσιος βαρύνεσθαι τὸ δημόσιον ἔλεγε τῇ περὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰς θυσίας δαπάνῃ, βούλεσθαί τε ταῦτα περιελεῖν, οὔτε τὸ πραττόμενον ἐπαινοῦντα, καὶ ἄλλως τῆς στρατιωτικῆς χρείας πλειόνων δεομένης χρημάτων· τῶν δὲ ἀπὸ τῆς γερουσίας μὴ κατὰ θεσμὸν εἰπόντων πράττεσθαι τὰ τελούμενα, μὴ δημοσίου τοῦ δαπανήματος ὄντος, διὰ τοῦτό τε τοῦ θυηπολικοῦ θεσμοῦ λήξαντος, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς πατρίου παραδόσεως ἦν ἐν ἀμελείᾳ κειμένων, ἡ Ῥωμαίων ἐπικράτεια κατὰ μέρος ἐλαττωθεῖσα, βαρβάρων οἰκητήριον γέγονε, ἢ καὶ τέλεον ἐκπεσοῦσα τῶν οἰκητόρων, εἰς τοῦτο κατέστη σχήματος, ὥστε μηδὲ τοὺς τόπους ἐν οἷς γεγόνασιν αἱ πόλεις, ἐπιγινώσκειν.

Quum hoc modo res Theodoſio Principi ſucceſſiſſent, Romam ingreſſus Honorium filium Imperatorem declarat, Stelichone legionum in iis locis duce creato, & eodem filio ſuo tuto-

tutore. Cæterum advocato Senatu, qui patritis avitiſque ritibus inhærebat, nec adhuc permoveri poterat, ut iis adſentiretur quæ ad contemptum Deorum deflexerant; Orationem habuit, qua eos hortabatur, ut miſſum facerent errorem, (ſic enim adpellabat) quem hactenus ſequuti fuiſſent, & Chriſtianorum fidem amplecterentur; quæ liberationem ab omni delicto, & impietate polliceatur. Sed quum huic exhortationi nemo pareret, nec à patritis ritibus, quos inde uſque ab origine urbis accepiſſent, diſcedere vellent, & his expertem rationis aſſenſum præferre: (quum dicerent, illis obſervatis, ſe jam mille ducentis propemodum annis urbem invictam incoluiſſe; cum quibus ſi commutarent alia, quid eventurum eſſet, ignorarent,) tum verò Theodoſius, fiſcum ſumptu gravari, qui in Sacra & hoſtias fieret; ſeque iſta velle abolere dixit: qui neque probaret id quod ageretur; & alioqui ſciret, penuriam militarem majores pecunias poſcere. Quum Senatus reſpondiſſet, non rite fieri ſacrificia, niſi de publico fierent impenſæ; nihiloque minus ob hæc Sacrorum lex abolita ceſſarit, aliaque neglecta jaceant quæcunque à majoribus tradita fuerunt, deminutum particulatim Romanum Imperium, Barbarorum domicilium factum eſt; aut potius incolis prorſus amiſſis, ad eam redactum eſt formam, ut ne loca quidem in quibus urbes ſitæ fuerunt, adgnoſcantur.

Non tamen, uti dictum, Gentiliſmus eo tempore ſtatim ceſſavit. Namque Ambroſius, dum contra Symmachum (qui pro Ara Victoriæ in Capitolio reſtituenda, quæ ab Imperatore Valentiniano inde ſummota erat, & pro Veſtalium privilegiis nomine Senatus Romani intercedebat apud Impp. Valent. Theod. & Arcadium) Valentiniano, ne talia concedere velit ſuadet; hiſce inter cætera utitur verbis: *Hujus aram ſtrui in urbis Romæ Capitolio petunt, hoc eſt, quo plures conveniunt Chriſtiani. Omnibus in templis aræ, ara etiam in templo*

Victo-

Victoriarum, quando numero delectantur, ſacrificia ſua ubique concelebrant. Quid eſt niſi inſultare fidei, unius aræ ſacrificium vendicare? ferendumne iſtud ut Gentilis ſacricet, & Chriſtianus interſit? Hauriant omnes, inquit, hauriant vel inviti fumum oculis, ſymphoniam auribus, cinerem faucibus, thus naribus, & averſantium licet ora focis noſtris favilla reſpergat. Non illis ſatis ſunt lavacra, non porticus, non plateæ occupatæ ſimulacris. Cujuſmodi ſimulacris Deorum Roma adhuc repleta erat, dum imperante Honorio ea ab Alarico obſideretur, ut teſtatur liquido Zoſimus lib. 5. Hiſtoriarum hiſce ſequentibus:

Τὸ γὰρ ἐλλεῖπον ἀναπληρῶσαι διὰ τοῦ κόσμου τοῦ περικειμένου τοῖς ἀγάλμασιν ἔγνωσαν. ὅπερ οὐδὲν ἕτερον ἦν, ἢ τὰ τελεταῖς ἁγίαις καθιδρυθέντα, καὶ τοῦ καθήκοντος κόσμου τυχόντα, διὰ τὸ φυλάξαι τῇ πόλει τὴν εὐδαιμονίαν ἀΐδιον, ἐλαττωθείσης κατά τι τῆς τελετῆς, ἄψυχα εἶναι καὶ ἀνενέργητα. ἐπειδὴ πανταχόθεν ἔδει τὰ φέροντα πρὸς ἀπώλειαν τῆς πόλεως συνδραμεῖν, οὐκ ἀπεκόσμησαν τὰ ἀγάλματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐχώνευσάν τινα τῶν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένων. ὧν ἦν καὶ τὸ τῆς ἀνδρείας, ἣν καλοῦσι Ῥωμαῖοι οὐιρτοῦτεμ. οὗπερ διαφθαρέντος, ὅσα τῆς ἀνδρείας, ἦν καὶ ἀρετῆς παρὰ Ῥωμαίοις ἀπέσβη, τοῦτο τῶν περὶ τὰ θεῖα καὶ τὰς πατρίους ἁγιστείας ἐσχολακότων, ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου προφητευσάντων.

Nam quod deerat mundo ſupplere ſtatuunt, quo erant exornata Deûm ſimulacra. Quod ſanè nihil aliud erat, quam ſimulacra ſacris ritibus atque ceremoniis dedicata, mundoque decenti exornata, propterea quod urbi felicitatem perpetuam conſervaſſent; his ipſis cæremoniis nonnihil diminutis, eſſe inanima prorſus & inefficacia. Quòd denique cuncta quæ tenderent ad interitum urbis, undique concurrere oporteret, non ornamenta duntaxat ſua ſimulacris ademerunt; verum etiam nonnulla ex auro & argento facta, conflarunt. Quorum erat in numero Fortitudinis quoque ſimulacrum, quam Romani Virtutem vocant, quo ſanè abolito,

to, quidquid fortitudinis atque virtutis apud Romanos ſuperabat, extinctum fuit: id quod ex eo tempore futurum, homines rebus divinis & ritibus patriis exerciti, prædixerunt.

Hæc Zoſimus pro more ſuo, Ethnico videlicet, atque indignatus eo, quod Deorum vetere cultu abolito paulatim, Dei veri, quem non agnoſcebat, quia minimè cognoſcebat, in ipſorum locum ſuccederet.

In Ægypto autem, ut eo iterum revertamur, initio Imperii Theodoſii Majoris quidem occluſa fuerant Idolorum templa; non tamen ulla per ipſum demolita: quod tandem procedente ipſius Imperio, Alexandriæ accidit, ſub annum videlicet Salvatoris noſtri 389. ad quem id quoque Baronius refert in Annalium ſuorum tomo 4. Hoc autem patet ex iis quæ Eunapius tradit in Vita Ædeſii hiſce verbis: *Nam vix adeo ex hâc vita migraverat, cum & cultus numinis apud Alexandriam & Serapidis delubrum diſturbata diſſipataque fuere. Non religio tantum ſed univerſa fabrica, & omnia eum habuerunt exitum, quem Poëtarum fabulæ tribuunt Gigantum victoriæ: ſimile enim aliquid Canobicis templis accidit, imperante* THEODOSIO, *præfecto Prætorii Theophilo, piaculari homine, & Eurymedonte quopiam, qui*

LATE REX TUMIDOS INTER SÆVOSQUE GIGANTES
PRIMATUM TENUIT.

Euetio tum Urbi Præfecto Politico, & Romano Ægypti Legiones cum imperio obtinente. Qui omnes iras adverſus ſaxa & lapicidas exaggerantes ea oppugnabant: & qui belli ne rumorem quidem auditione ſuſtinuiſſent, Serapidis ædem demoliti ſunt, Templique donariis manus hoſtiliter injecerunt abſque hoſte & citra prælium victoriam adepti: Eo pacto

pacto cum ſimulacris ac donariis commiſſa ſtrenuè pugna, non devicere modo illa, verumetiam depeculati fuere; militariſque inter eos lex erat & teſſera, uti quod quiſque furto ſubduxerat, lateret occultum. Manſit tamen area ædis, quam aſportare nequiverunt, ob ſaxorum moles, quæ difficulter loco commoveri potuerant. At egregii illi viri & bellicoſi, confuſis turbatiſque rebus omnibus, debellaſſe ſe Deos incruentis quidem, ſed ab avaritiæ crimine non impuris manibus gloriabantur; Sacrilegium & impietatis crimen laudi ſibi aſſumentes.

Iidem poſtea in ſacra loca invexerunt Monachos ſic dictos, homines quidem ſpecie, ſed vitam turpem porcorum more exigentes, qui in propatulo infinita atque infanda ſcelera committebant, quibus tamen pietatis pars videbatur, ſacri loci reverentiam proculcare: Nam ea tempeſtate quivis atram veſtem indutus, quique in publico ſordido habitu ſpectari non abnuebat, is tyrannicam obtinebat auctoritatem. In eam virtutis opinionem venerat id genus hominum, de quibus etiam dictum eſt in univerſæ hiſtoriæ commentariis. Illi ipſi Monachos Canobi collocarunt ut pro Diis, qui animo cernuntur, ſervos & quidem flagitioſos, divinis honoribus percolerent, hominum mentibus ad cultum ceremoniaſque obligatis. Ii namque condita ac ſalita eorum capita, qui ob ſcelerum multitudinem ab judicibus extremo ſupplicio fuerant affecti, pro Divis oſtentabant: iis genua ſubmittebant; eos in Deorum numerum receptabant, ad illorum ſepulcra pulvere ſordibuſque conſpurcati: In his nonnulli Martyres, Diaconi alii & Legati Arbitrique precum apud Deos nominabantur: cum fuerint Servitia infida & flagris peſſime ſubacta, & qui cicatrices ſcelerum, ac nequitiæ veſtigia corporibus circumferrent. Ejuſmodi tamen Deos fert tellus. Huc uſque verſio Doctiſſ. Hadriani Junii. Græca verba ſunt:

 οὐ

Οὐ γὰρ ἔφθανεν ἐκεῖνος ἐξ ἀνθρώπων ἐξιὼν, καὶ ἥ τε θεραπεία τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν, καὶ τὸ Σεραπεῖον ἱερὸν διεσκεδάννυτο, οὐχ ἡ θεραπεία μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκοδομήματα· καὶ πάντα ἐγίνετο καθάπερ ἐν ποιητικοῖς μύθοις τῶν γιγάντων κεκρατηκότων· καὶ τὰ περὶ τὸν Κάνωβον ἱερὰ ταὐτὸ τοῦτο ἔπασχον, Θεοδοσίου μὲν τότε βασιλεύοντος, Θεοφίλου δὲ προσταλέντος, τῶν ἐναγῶν ἀνθρώπων τινὸς Εὐρυμέδοντος,

Ὃς ποθ' ὑπερθύμοισι γιγάντεσσιν βασίλευεν.

Εὐετίου δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν ἄρχοντος· Ῥωμανοῦ δὲ τοὺς κατ' Αἴγυπτον στρατιώτας πεπιστευμένου· οἵτινες ἅμα φραξάμενοι κατὰ λίθων καὶ λιθοξόων θυμὸν ἐπὶ ταῦτα ἀλλόμενοι, πολέμου δὲ μήτε ἀκοὴν ὑφιστάμενοι, τῷ τε Σεραπείῳ κατελυμήναντο, καὶ τοῖς ἀναθήμασιν ἐπολέμησαν, ἀνανταγώνιστον καὶ ἄμαχον νίκην νικήσαντες. τοῖς γοῦν ἀνδριάσι καὶ ἀναθήμασιν εἰς τοσόνδε γενναίως ἐμαχήσαντο, ὥστε οὐ μόνον ἐνίκων αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ἔκλεπτον· καὶ τάξις ἦν αὐτοῖς πολεμικὴ τὸ ὑφελόμενον λαθεῖν. τοῦ δὲ Σεραπείου μόνον τὸ ἔδαφος οὐχ ὑφείλοντο, διὰ τὸ βάρος τῶν λίθων· οὐ γὰρ ἦσαν εὐμετακίνητοι· συγχέαντες δὲ ἅπαντα καὶ ταράξαντες, οἱ πολεμικώτατοι καὶ γενναῖοι, καὶ τὰς χεῖρας ἀναιμάκτους μὲν, οὐκ ἀφιλοχρημάτους δὲ προτείναντες, τούς τε θεοὺς ἔφασαν νενικηκέναι· καὶ τὴν ἱεροσυλίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν εἰς ἔπαινον σφῶν αὐτῶν κατελογίζοντο.

Εἶτα ἐπεισῆγον τοῖς ἱεροῖς τόποις τοὺς καλουμένους Μοναχοὺς, ἀνθρώπους μὲν κατὰ τὸ εἶδος, ὁ δὲ βίος αὐτοῖς συώδης, καὶ ἐς τὸ ἐμφανὲς ἔπασχόν τε καὶ ἐποίουν μυρία κακὰ καὶ ἄφραστα. ἀλλ' ὅμως τοῦτο μὲν εὐσεβὲς ἐδόκει τὸ καταφρονεῖν τοῦ θείου· τυραννικὴν γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν τότε πᾶς ἄνθρωπος, μέλαιναν φορῶν ἐσθῆτα, καὶ δημοσίᾳ βουλόμενος ἀσχημονεῖν. εἰς τοσόν δε ἀρετῆς ἤλασε τὸ ἀνθρώπινον. ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν ἐν τοῖς καθολικοῖς τῆς ἱστορίας συγγράμμασιν εἴρηται· τοὺς δὲ Μοναχοὺς τούτους καὶ εἰς τὸν Κάνωβον καθίδρυσαν, ἀντὶ τῶν νοητῶν θεῶν εἰς ἀνδραπόδων θεραπείας καὶ οὐδὲ χρηστῶν, καταδήσαντες τὸ ἀνθρώπινον· ὀστέα γὰρ καὶ κεφαλὰς τῶν ἐπὶ πολλοῖς ἁμαρτήμασιν ἑαλωκότων συναλίζοντες, οὓς τὸ πολιτικὸν ἐκόλαζε δικαστήριον

ριον

ρον, θεοὺς τε ἀνεδείκνυσαν, καὶ προσεκαλινδοῦντο τοι . . . . . . καὶ κρείττους ἀπελάμβανον εἶναι μολυνόμενοι πρὸς τοῖς τάφοις. μάρτυρες γοῦν ἐκαλοῦντο καὶ διάκονοί τινες, καὶ πρέσβεις τῶν αἰτήσεων παρὰ τῶν θεῶν ἀνδράποδα δεδουλευκότα κακῶς, καὶ μάστιξι καταδεδαπανημένα· καὶ τὰς τῆς μοχθηρίας ὠτειλὰς ἐν τοῖς εἰδώλοις φέροντα· ἀλλ' ὅμως ἡ γῆ φέρει τούτους τοὺς θεούς.

Quantum hic ſpectamus odium, atque inde mendacia quanta in Chriſtianos conficta! quantumque odium in Monachos illorum temporum! Quamquam diffiteri non auſim, magnas Ethnicis datas occaſiones & cauſas calumniandi, per adoratas Sanctorum ac Martyrum reliquias: quæ ſæpe colebantur inter Chriſtianos zelo tam inconſiderato, ut inde acciderit (ſi, quod Sulpitius Severus in Vita Martini tradit, ſit credendum) pro Martyre fuiſſe cultum, eique aram erectam, qui Latro tantum fuerat & latrocinii pœnas morte luerat.

Certè cum reliquiis Martyrum admodum ſordide ſæpius actum fuiſſe ac planè irreligioſè; quinimò mercaturam cum iis exercitam, eaſque vulgo pretio divenditas, oſtendunt clare nobis Impp. Honorius & Theodoſius, in edicto quod exſtat Cod. Juſtin. lib. 1. tit. 2. hoc ſequenti modo:

Imperatores Honorius & Theodoſius A. A. NEMO MARTYRES DISTRAHAT, NEMO MERCETUR. *Datum Cal. Mar. N. P. & Euodio Conſſ.* 386.

Idem oſtendit quoque nobis Hieronymus; qui, in libello de opere Monachorum, ita loquitur: *Venditant membra Martyrum, ſi tamen Martyrum.* Unde non obſcurum, tales impias mercaturas ut plurimum exercitas per Monachos, atque ejuſdem farinæ homines. De quibus & ſequentia non diſſimulat idem Hieronymus (ibidem) *Callidiſſimus hoſtis tam multos Hypocritas ſub habitu Monachorum uſquequaque diſperſit.* Et in Epiſtola ad Ruſticum ait: *Aliquos Dæmonum contra ſe pugnantium portenta confingere, ut apud imperitos & vulgi homines Miraculum ſui faciant & inde lucra ſecten-*

ſectentur. Et in Epiſt. ad Euſtochium: *Sunt qui ciliciis veſtiuntur & cucullis fabrefactis: ut ad infantiam redeant, imitantur noctuas & bubones.*

Unde conſiderandum relinquo, an omnia falſa ſint quæ de ipſis tradit hic Eunapius; uti & Zoſimus, lib. 5. Hiſtoriarum: ubi Hypocriticam ipſorum deſcribit avaritiam, liberalitatis in egenos obtentu:

Προτεθείσης δὲ κρίσεως, ὁρῶν ὁ Ἰωάννης οὐκ ἐξ ἴσης αὐτῷ τὰ πράγματα προβαίνοντα ψήφου, τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἑκὼν ἀνεχώρει. τοῦ δὲ πλήθους ἐπὶ τούτου συνταραχθέντος (ἦν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἄλογον ὄχλον ὑπαγαγέσθαι δεινὸς) θορύβου μὲν ἦν πλήρης ἡ πόλις, ἀπείληπτο δὲ ἡ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησία ὑπὸ τῶν λεγομένων μοναχῶν. οὗτοι δὲ γάμοις τοῖς κατὰ νόμον ἀπαγορεύουσι, συστήματα δὲ πολυάνθρωπα κατὰ πόλεις καὶ κώμας πληροῦσιν ἀνθρώπων ἀγάμων [καὶ] οὔτε πρὸς πόλεμον, οὔτε πρὸς ἄλλην τινὰ χρείαν ἀναγκαίαν τῇ πολιτείᾳ. πλὴν ὅτι προϊόντες ὁδῷ, μέχρι τοῦ νῦν ἐξ ἐκείνου, τὸ πολὺ μέρος τῆς γῆς ᾠκειώσαντο, προφάσει τοῦ μεταδιδόναι πάντων πτωχοῖς, πάντων (ὡς εἰπεῖν) πτωχοὺς καταστήσαντες. οὗτοι δὲ τὰς ἐκκλησίας ἀπολαβόντες, ἐκώλυον τὰ πλήθη ταῖς συνήθεσιν εὐχαῖς προσιέναι. πρὸς ὃ δυσχεραίνοντες δημοτικοί τε ὁμοῦ καὶ στρατιῶται, τὴν τῶν μοναχῶν ᾔτουν ἀνακόψαι θρασύτητα. δοθέντος δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τούτῳ συνθήματος, ἐχώρουν ἀνέδην, καὶ σὺν οὐδεμιᾷ κρίσει πάντας ἀπέσφαττον, ἕως τὴν μὲν ἐκκλησίαν ἐπλήρωσαν νεκρῶν, τοὺς δὲ ἀποδράντας διώξαντες, κατεκέντησαν ἅπαντας, ὅσοι φαιαῖς ἔτυχον ἐσθῆσιν ἠμφιεσμένοι. οἷς συναπολέσθαι συνέβη πολλοὺς, ἢ διὰ πένθος, ἢ διά τινα ἑτέραν περιπέτειαν ἐν ἱματίοις εὑρεθέντας τοιούτοις. Ἰωάννης δὲ, αὖθις ἐπανελθὼν, τῶν αὐτῶν ἐπειρᾶτο, τοὺς ὁμοίους ἀνακινῶν ἐν τῇ πόλει θορύβους.

Diſceptatione propoſitâ, quum videret Joannes haud æquo judicio cauſam ſuam tractari; Conſtantinopoli ſponte ſuâ diſceſſit. Ob eam rem perturbatâ plebe (quando vir hic imperitæ plebis animos admirabili quâdam arte ſibi ſubjicere poterat) plena tumultus urbs erat; jamque adeo fuerat intercepta Chriſtianorum Eccleſia Ab iis qui Monachi

NACHI *vocantur. Hi legitimis nuptiis abſtinent, & tam in urbibus quam vicis populoſa collegia complent hominibus non maritatis, nec ad bellum, nec ad alium reipublicæ neceſſarium uſum idoneis. Niſi quod viâ quadam progreſſi, ab eo tempore, ad hunc uſque diem; magnam agrorum partem ad ſe tranſtulerunt; & ſub prætextu, quaſi cum pauperibus omnia communicent; omnes propè dixerim, ad inopiam redegerunt. Hi quum Eccleſias occupaſſent, quo minus plebs ad conſuetas preces accederet, prohibent. Quod ægrè ferentes tam plebei quam milites, ut Monachorum audacia retunderetur, petunt. Dato eis ad hoc ſigno plena cum licentia prodeunt, & nullo judicio cunctos jugulant: donec cadaveribus Eccleſiam impleſſent; & fuga dilapſos perſecuti confixiſſent omnes, quicunque pullis induti veſtibus erant. Quos inter perire plures contigit, qui vel luctus cauſâ, vel ob alium quendam caſum hujuſmodi veſtitu reperti fuiſſent, &c.*

Quæ poſteriora verba, quam valde etiam tunc temporis inviſi eſſent vulgo hi Monachi, & ob quas cauſas, ſatis indicant.

Sanè & Monachos & Clericos plurimos illis temporibus ſæpe non optimæ notæ homines fuiſſe, facillimè quis ex Scriptoribus Eccleſiaſticis, Conciliis aliiſque antiquitatis monumentis, deprehenderit.

Unicum quod, pro omnibus faciat, exemplum omittere nequeo [ut taceam de uſuris per ipſos exercitis, de illicitis converſationibus, atque impudicitiis patratis cum Monachis fœminis, de commeſſationibus eorum, aliiſque ſimilibus flagitiis, de incantationibus, &c. quapropter in Concilio Laod. Canon. 36. ita loquitur:

Quod non oporteat SACRIS OFFICIIS DEDITOS *vel Clericos, Magos aut incantatores exiſtere, aut facere Phylacteria: quæ animarum ſuarum vincula comprobantur.*

tur. In Græcis eſt : Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς, μάγους ἢ ἐπαοιδοὺς εἶναι, ἢ μαθηματικοὺς καὶ ἀστρολόγους, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια· ἅτινά ἐστι δεσμωτήρια τῶν ψυχῶν αὐτῶν· τοὺς δὲ φοροῦντας ῥίπτεσθαι ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκελεύσαμεν.]

Notiſſimum eſt, Balnea apud Romanos & Græcos frequentiſſimo fuiſſe in uſu. Notum quoque ex Plutarcho & Dione Marcum Vipſanium Agrippam primum dediſſe populo Romano Balnea publica, atque iſta & Viris & Mulieribus communi uſui patuiſſe, multaque inde flagitia exorta : ſic ut Hadrianus Cæſar ea demum ſeparaverit. De cujus edicto Dio Caſſius ita loquitur : λούεσθαι χωρὶς ἀλλήλων αὐτοῦς. [viris & mulieribus] προσέταξε ; *ut ab invicem diſcreti lavarentur, edicto ſanxit.*

Cum quo concordans Ælius Spartianus, in ipſius vita, ait: *Lavacra pro ſexibus ſeparavit.* Quod tamen edictum tam parum obtinuit, ut neceſſe fuerit renovari ſub Marco Aurelio Antonino : qui ſecundum Capitolinum (in Marci hujus vita,) *Lavacra mixta ſubmovit.* Cumque ea lex (ſaltem utcunque) ſervata fuiſſet uſque ad Heliogabalum, demum licentiæ frena laxata fuere, per hunc qui, ut Lampridius tradit, *Lavacrum publicum in ædibus Aulicis fecit, ſimul & palam populo exhibuit, ut* (vide probroſiſſimos mores hujus luxurioſæ belluæ,) *ex eo conditiones bene vaſatorum hominum colligeret.* Sed honor ſit caſtis auribus, ideóque reliqua non addam. *Alexander* vero *Severus*, uti Lampridius habet, *Balnea mixta Romæ exhiberi prohibuit : quod quidem jam antè prohibitum Heliogabalus fieri permiſerat.*

Nec hic tamen finem invenerunt hæc abominanda ac deteſtanda Balnea ; ſed, (quò tendebam) etiam diu pòſt Chriſtiani fœdas tales ſpurcitias exercuerunt. Ut non ſolum ex Conſtitutionibus Apoſtolicis, ita nominatis, patet, ſed & ex Can. 30. Concil. Laod. qui ita habet, (NB.) *Quod non oporteat*

teat ſacris Officiis deditos, aut Clericos, aut Continentes, vel omnem Laicum Chriſtianum lavacra cum mulieribus celebrare: quia (NB.) *hæc apud Gentes reprehenſio prima eſt.*

Crediditſetne aliquis, talia flagitia etiam locum habuiſſe inter Chriſtianos Laicos? Et tamen Clerici nonnulli, (forſan & multi numero, ſi non plurimi) *ſacriſque Officiis deditі*, ac *Monachi*, etiam talibus nefariis lotionibus omniſque obſcœnitatis lenociniis ac magiſtris, cum mulieribus, (quàm pudicis cogitare poſſis) communicabant. Atque hinc inter cauſas juſti repudii, ac maritis conceſſi ab Imperatoribus Chriſtianis, etiam hæc erat (uti patet ex Novella CXVII. cap. 8.) *Si cum viris extraneis nolente marito convivatur, aut cum eis lavat.*

Per *Continentes* autem (vel ut eſt in Græco ἀσκητὰς) hic intelligi *Monachos* clarius multò eſt quam quod explicatione, multò minus demonſtratione ullâ indigeat.

Etenim ita ſolere hanc appellationem uſurpare ſcriptores Eccleſiaſticos, jam alii ſatis ſuperque docuerunt.

Porrò quam diu duraverint hi, Ethnicis quoque abominabiles abuſus ac fœditates inter Chriſtianos, docet nos Canon 78. Concilii Trullani: Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς ἢ ἀσκητὰς ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, μηδὲ πάντα χριστιανὸν ἢ λαϊκόν· αὕτη γὰρ πρώτη κατάγνωσις παρὰ τοῖς ἔθνεσιν. εἰ δέ τις ἐπὶ τοῦτο φωραθείη, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

Non mirum igitur quod Ethnicus ille atque hoſtis acerrimus Chriſtianæ religionis, adeóque & Chriſtianorum, talia exagitaverit, eoſque ὑώδη βίον vixiſſe dixerit. Cum ſanè & ſordibus & immunditie, præterea ſcaterent ſæpe hi Monachi, non tam pietatis ſtudio, quam ambitione, atque hypocriſi: Quæ ſi ullibi, inter eos locum habebat.

Hieronymus certè de Hilarione teſtatur, ut de viro humillimo

ac pietatis pleno, quod ſaccum quo ſemel fuerat indutus, nunquam laverit, ac ſuperfluum eſſe dixerit, munditias in cilicio quærere: neque alteram tunicam mutaverit niſi prior penitus ſciſſa eſſet.

Sed Eunapius, Rutilius, horumque ſimiles hæc minimè talibus laudi ducebant, cum Rutilius ille canat:

Infelix putat illuvie cœleſtia paſci
Seque premit ſævis ſævior ipſe Deis.

Nec Philoſophi Gentiles, à quibus Pallium Philoſophicum atque ejuſmodi ſordes ἀσκηταὶ Chriſtiani mutuaverant, ob hæc benè audiebant inter ſuos: cum ut plurimum talia veſtimenta iſtis revera eſſent Hypocriſeos tegumenta.

Quod verò obiter notandum puto, in Verſione Hadriani Junii, eſt quod Theophilum nominet, vel ut melius dicam, vertat, *Præfectum Prætorii*, ubi Græca verba ſunt: Θεοφίλου τοῦ προεστῶντος, quæ rectè vertuntur, *Ducem ſe præbente Theophilo.* Quid illi viro, Græcæ linguæ aliàs peritiſſimo, hîc in mentem venerit neſcio. Credo tamen hoc ex incogitantia natum, atque ἁμάρτημα in ipſo fuiſſe μνημονικόν. Quod tamen illuſtriſſimum Baronium correxiſſe oportuerat; qui in eandem incidit foveam; cum optimè ſciret ex Hiſtoricis Eccleſiaſticis, hunc Theophilum *non* fuiſſe *Præfectum Prætorii, ſed Epiſcopum Alexandrinum*: de quo non ſoli Hiſtorici Eccleſiaſtici, ſed Zoſimus lib. 5. Hiſtoriarum, teſtantur fuiſſe eum quaſi ſigniferum ac primum aggreſſorem, ſaltem incentorem. Zoſimi verba ſunt:

Τότε δὲ μετὰ τὴν Ἰωάννου καὶ τῶν ἄλλων ἐπάνοδον εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ δυσμένειαν ἐμφανῶς ἐξανέστη. πράττουσα δὲ πάντα κατ' ἐξουσίαν, ἐκίνει τοὺς πανταχόθεν ἐπισκόπους πρὸς τὴν Ἰωάννου καθαίρεσιν· ὧν ἦν πρῶτος καὶ κορυφαῖος, ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Θεόφιλος, ὁ πρῶτος ἀρξάμενος τῆς κατὰ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἐξ αἰῶνος πατρίων ἐπιβουλῆς.

In hoc quidem tempore, poſt Joannis aliorumque reditum, palam infeſto in eum animo eſſe cœpit. Quumque cuncta ex animi libidine gereret, omnium locorum Epiſcopos, ad dejiciendum loco ſuo Joannem concitat: inter quos PRIMUS ET SUMMUS *erat* ALEXANDRINÆ URBIS IN ÆGYPTO ANTISTES THEOPHILUS, *qui primus ſacra patriosque ritus æternos, oppugnare cœpit.*

Hunc Theophilum Zoſimus aſſerit, Primum fuiſſe qui Ritus & Sacra Ethnica oppugnarit: ita ſcilicet, ut illa loca quæ ipſis ſacratiſſima erant demolitus ſit. Quod tamen non contigit antè annum ſalutis noſtræ 389.

Multa quidem Gentilium Templa deſtruxerant Chriſtiani jam à tempore Conſtantini Magni, præcipuè tamen in Aſia, Sardis alibique; ac præſertim talia in quibus, aut circa quæ, flagitia multa ſub prætextu religionis committebantur; uti illud Veneris Aphacitidis, de quo Euſebius lib. 3. de vita Conſtantini, ſimiliaque alia: ſed multa denuo reſtaurata fuere; quæ non niſi poſt Theodoſium, imò diu poſt aut denuo everſa aut in uſum Chriſtiani cultus converſa fuere: quod ulterius oſtendere minimè neceſſarium duco, cum ex præcedentibus ſatis clarè eluceſcat.

Talia autem flagitia Alexandriæ & Canopi commiſſa quotidie, induxiſſe Theophilum ut ſummo cum ardore ac zelo ea evertere niteretur, veriſimile quam maxime fit ex (Ruffino libro undecimo cap. 26.) imò ex ipſo Strabone: qui de hoc loco, ut de omnis petulantiæ, laſciviæ atque impudicitiæ ſcholâ, jam ſua ætate, loquitur, lib. 17. Geographiæ ſuæ, in hunc modum:

Canopus CXX. *ſtadiis diſtat ab Alexandria, terreſtri itinere: cognominis Canopi, qui Menelai gubernator fuerat, & ibi mortuus eſt. Habet Serapidis Templum religioſè cultum, ut etiam nobiliſſimi viri ei credant, & pro ſe vel pro aliis inſomnia ibi captent. Sunt qui curationes conſcribant:*

bant: quidam virtutes editorum ibi Oraculorum. Sed ante omnia memorabilis eſt eorum turba, qui ad feſtivos conventus per foſſam Alexandriâ deſcendunt. Nam ſingulis diebus ac noctibus navicularum plena eſt ea, viros ac mulieres vectantium, qui extremâ cum laſciviâ cantant ac tripudiant. Et in ipſo Canopo diverſoria habent foſſæ impoſita, ad hujuſmodi levitatem atque oblectationes idonea.

Κάνωβος δ' ἐστὶν πόλις ἐν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν σταδίοις ἀπὸ Ἀλεξανδρείας πεζῇ ἰοῦσιν, ἐπώνυμος Κανώβου τοῦ Μενελάου κυβερνήτου, ἀποθανόντος αὐτόθι, ἔχουσα τὸ τοῦ Σεράπιδος ἱερὸν πολλῇ ἀγιστείᾳ τιμώμενον, καὶ θεραπείας ἐκφέρον, ὥστε καὶ τοὺς ἐλλογιμωτάτους ἄνδρας πιστεύειν, καὶ ἐγκοιμᾶσθαι αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἢ ἑτέρων. Συγγράφουσι δέ τινες καὶ τὰς θεραπείας, ἄλλοι δὲ ἀρετὰς τῶν ἐνταῦθα λογίων. Ἀντὶ πάντων δ' ἐστὶν ὁ τῶν πανηγυριστῶν ὄχλος, τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας κατιόντων τῇ διώρυγι· πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νὺξ πληθύει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταυλουμένων καὶ κατορχουμένων ἀναίδην μετὰ τῆς ἐχάτης ἀκολασίας, καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν· τῶν δ' ἐν αὐτῷ τῷ Κανώβῳ καταγωγὰς ἐχόντων, ἐπικειμένας τῇ διώρυγι εὐφυεῖς πρὸς τὴν τοιαύτην ἄνεσιν καὶ εὐωχίαν.

Paulò ſuperius dixerat: *Prius tamen Eleuſinem [navigatur] qui pagus eſt Alexandriæ, & Nicopoli proximus, in ipſâ Canopicâ foſsa ſitus: Conclavia habet & loca, ubi Capyriis initiantur & viri & mulieres: quod eſt Canopicorum rituum ut protervitatis initium.*

Πρῶτον δὲ ἐπὶ τὴν Ἐλευσῖνα· ἔστι δ' αὕτη κατοικία πλησίον τῆς τε Ἀλεξανδρείας, καὶ τῆς Νικοπόλεως ἐπ' αὐτῇ τῇ Κανωβικῇ διώρυγι κειμένη, διαίτας ἔχουσα καὶ ἀπόψεις τοῖς καπυρίζειν βουλομένοις καὶ ἀνδράσι, καὶ γυναιξὶν, ἀρχή τις Κανωβισμοῦ, καὶ τῆς ἐκεῖ λαμυρίας.

Hinc & Juvenalis *μάλα σατυρικῶς*, ut in omnibus, de Canopo quaſi longè modeſtiori urbe Roma eſſet:

Nupta

Nupta Senatori comitata eſt Hippia ludum,
Ad Pharon, & Nilum, famoſaque mœnia Lagi,
Prodigia & mores urbis damnante Canopo.

Sed, ut redeamus in viam denuò, mi Lector, videmus ex talibus exemplis, quamdiu perduraverit publicus Ethniciſmi cultus. At quanto cum tumultu, quantiſque cum cædibus Chriſtianorum, hæc circa Alexandriam peracta fuerint, teſtantur abunde ſcriptores Eccleſiaſtici: quo te Lector, modo libeat, amando; ut inde perſpicias quam numero innumeri fuerint, adhuc iſtis temporibus, Idolorum cultores, in præcipuis Imperii urbibus, præter eos, qui in vicis, oppidis ac pagis habitantes, diutiuſque in prava illa ſuperſtitione perſiſtentes effecere, ut paganorum nomine ſecutis temporibus Ethnici ab ipſis denominati fuerint.

Maximum tamen ſuſtentaculum hujus pravæ religionis, publicique ipſius cultus, erant Magnates ac Proceres Romani Imperii, tam in Oriente quam in Occidente: ut quibus ſubnixi cæteri eo audacius peragebant ſua ſacra, iiſque exemplo majorum, firmiter inhærebant. Taleſque erant Viri qui aut Conſulares aut Conſules ſæpè, aut Rectores & Præſides provinciarum erant; aut magnis exercitibus ut duces præerant; aut præfecti urbis Romæ, aut Prætorio; aliave maximi ponderis munera obibant, atque ita clari quandoque militiâ, ac per eam benè meritis in Rempublicam, ipſoſque Imperatores; quique potentia atque auctoritate tantùm inter cæteros eminebant, ut Imperatores ipſorum beneficiis obſtricti, licet minimè ipſos amarent, vereri ac timere tamen deberent: (præſertim in tali Reipublicæ ſtatu, qualis fuit per annos quamplurimos, quum Legiones atque exercitus crearent Imperatores, Senatu etiam ipſo, licet ille in hiſce ſemper minimum momenti haberet, Ethniciſmum amplexante,) dum, dico, illi ſemper metuere deberent ne ab ipſis malè habiti atque of-

 fenſi,

ſenſi, aut ipſi ſumerent Imperium, aut ad alios transferrent; cujus rei quotidiana illis ob oculos verſabantur exempla, (quæque notiſſima ſunt iis qui ſomnolento ſolum oculo legerunt iſtorum temporum Hiſtorias) ſic enim, ne altius aſcendamus, Julianus; ſic Theodoſio imperante Maximus; ſic poſtea Conſtantinus; ſic Eugenius; ſic alii, Imperium ſibi rapuerunt. Hinc in perpetuo metu atque anxietate verſabantur Imperatores, ne quis id ſibi faceret, quod aliis ipſi fecerant, quorum exempla Ammianus Marcellinus, Zoſimus, aliique nobis ſubminiſtrant in Conſtantio, in Valente, in aliis.

Quamobrem multa in talibus connivere debebant, multa ipſis permittere aut condonare; ne cum aut potentiam ipſorum vererentur, aut auxilio eorum in retinendo, tutandove Imperio contra hoſtes internos externoſve indigerent; exacerbatis animis aut invenirent aut quærerent cauſas ac prætextus, quibus malè mulctarent eos qui ipſis ita devincti erant, ut aut in totum aut pro parte eis deberent ſummum Imperium. Quam parum autem tales exercituum duces provinciarumve Rectores legionibus auxiliariiſque ſuffulti curarent edicta, liquido oſtendunt effecta iſtorum edictorum quæ in hanc rem per Conſtantinum Magnum, Theodoſ. Gratian. & Valent. A.A.A. Data ſunt; quippe quæ talia fuerunt, ut etiam anno 451. Impp. Valentinianus tertius & Martianus neceſſe habuerint, ut ſequenti hoc edicto Gentiliſmi cultum publicum in totum ſupprimerent.

Impp. Valent. & Mart. A. A. Palladio P. P.

Nemo venerandi adorandique animo delubra, quæ olim jam clauſa ſunt, reſeret. Abſit à ſeculo noſtro infandis execrandiſque ſimulacris honorem priſtinum reddi, redimiri ſertis templorum impios poſtes, profanos aris accendi ignes, adoleri in iiſdem thura, victimas cædi, pateris vina libari, & religionis loco exiſtimari ſacrilegium. Quiſquis autem contra hanc Serenitatis noſtræ ſanctionem, & contra inter-

interdicta ſanctiſſimarum veterum conſtitutionum, ſacrificia exercere tentaverit, apud publicum judicem reus tanti facinoris legitime accuſetur, & convictus proſcriptionem omnium bonorum ſuorum, & ultimum ſupplicium ſubeat. Conſcii criminis ac Miniſtri ſacrificiorum eandem pœnam, quæ in illum fuerit irrogata, ſuſtineant, ut hac legis noſtræ ſeveritate perterriti metu pœnæ DESINANT SACRIFICIA INTERDICTA CELEBRARE. *Quod ſi vir clariſſimus Rector provinciæ poſt accuſationem legitimam, & poſt crimen in cognitione convictum, tantum ſcelus diſſimulaverit vindicare, L libras auri ipſe Judex, L etiam Officium ejus confeſtim fiſco noſtro inferre cogatur. Dat. Prid. Id. Novemb. Martia. A. & Adelphio Conſſ.* 451.

Non mirum igitur temporibus iſto ſuperioribus talibus ſuſtentatum fulcris manſiſſe Gentiliſmum. Cui rei confirmandæ facit hiſtoriola illa quam hunc in modum narrat Zoſimus lib. 5. de Honorio.

Πολλὰ δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ ἄλλα καινοτομήσας, καὶ τοὺς μὲν πρότερον καταδυναστεύοντας ἐκβαλὼν, ἄλλοις δὲ τὰς ἀρχὰς παραδοὺς, ἔταξε καὶ Γενέριδον τῶν ἐν Δαλματίᾳ πάντων ἡγεῖσθαι, ὄντα στρατηγὸν καὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι Παιονίαν τε τὴν ἄνω, καὶ Νωρικοὺς, καὶ Ῥαιτοὺς ἐφύλαττον, καὶ ὅσα αὐτῶν μέχρι τῶν Ἄλπεων. ἦν δὲ ὁ Γενέριδος βάρβαρος μὲν τὸ γένος, τὸν δὲ τρόπον εἰς πᾶν ἀρετῆς εἶδος εὖ πεφυκὼς, χρημάτων τε ἀδωρότατος. οὗτος, ἔτι τοῖς πατρῴοις ἐμμένων, καὶ τῆς εἰς θεοὺς θρησκείας ἐκστῆναι οὐκ ἀνεχόμενος, ἐπειδὴ νόμος εἰσήχθη τοῖς οὐκ οὖσι χριστιανοῖς ζώνην ἐν τοῖς βασιλείοις ἔχειν ἀπαγορεύων, τούτου τοῦ νόμου τεθέντος, ἀρχῆς ἐν τῇ Ῥώμῃ στρατιωτικῆς προεστὼς ὁ Γενέριδος, ἔμεινεν ἐπ' οἴκου, τὴν ζώνην ἀποθέμενος. ἐπεὶ δὲ ὁ βασιλεὺς, οἷα δὴ τοῖς ἄρχουσι συναριθμούμενον ἀπῄτει παριέναι κατὰ τὴν οἰκείαν τάξιν εἰς τὰ βασίλεια, νόμον ἔφησεν εἶναι κωλύοντα ζώνην αὐτὸν ἔχειν, ἢ ὅλως τοῖς ἄρχουσι καταλέγεσθαι τοὺς τὴν χριστιανῶν μὴ τιμῶντας θρησκείαν. τοῦ δὲ βασιλέως εἰπόντος [ὡς] ἐπὶ μὲν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν τὸν νόμον κρατεῖν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ οὐκ ἔτι, τοσαῦτα τῆς πολιτείας

προ-

προκινδυνεύσαντος· ταύτης οὐκ ἀνέχεσθαι τῆς τιμῆς εἶπεν, εἰς ὕβριν πάντων φερούσης τῶν ὅσοι τῆς στρατείας διὰ τὸν νόμον διήμαρτον. καὶ οὐκ ἄλλως ἀντελάβετο τῆς ἀρχῆς, ἕως ὁ βασιλεὺς αἰδοῖ τε ἅμα καὶ χρείᾳ συνωθούμενος, ἔπαυσε ἐπὶ πᾶσι τὸν νόμον, ἀποδοὺς ἑκάστῳ, τῆς αὐτοῦ ὄντι δόξης, ἄρχειν τε καὶ στρατεύεσθαι.

Quumque multa tum in creandis Magiſtratibus, tum aliis rebus innovaſſet, & ejectis iis qui prius cum poteſtate fuerant, aliis Magiſtratus traderet: Generidum quoque Dalmaticis militibus univerſis præfecit, eundemque cæterorum etiam, quicunque per Pannoniam ſuperiorem & Noricos & Rhætos, & quidquid horum eſt uſque ad Alpes, in præſidiis erant, ducem conſtituit. Atque hic Generidus, erat ille quidem Barbarus, ſed indole ad quodvis genus virtutis præclarâ præditus, & alieniſſimus ab avaritiâ. Qui quum patritis ritibus adhuc inhæreret, nec à cultu Deûm ſe pateretur abduci; lex promulgata fuit, quæ in aulâ cingulo vetaret eos uti, qui Chriſtiani non eſſent. Eâ lege lata Generidus, qui cum poteſtate militibus Romæ tum præerat, cingulo depoſito, domi ſe continuit. Quum autem Princeps ab eo peteret, ut, quando Magiſtratuum in numero eſſet, ordine locoque ſuo ad palatium accederet: legem eſſe reſpondit, quæ cingulum habere ſe vetaret: aut inter Magiſtratus ulla ratione cenſeri qui religionem Chriſtianam non venerarentur. Heic ubi ſubjeciſſet Princeps, eam quidem legem ad alios quod attineret, ratam eſſe; ſed ipſum illa non teneri, qui tantum pro republica diſcriminum adiiſſet; reſpondit ſe honorem illum non accipere, qui ad omnium tenderet injuriam, quotquot militiâ propter hanc legem ſpoliati fuiſſent. Nec munus ſuum obiit, donec Imperator pudore pariter & neceſſitate compulſus, legem hanc in omnibus irritam eſſe juſſit: conceſſo cuivis ut opinionem ſuam retinens, & Magiſtratu fungeretur, & militaret.

Multos quoque inter hoſce proceres fuiſſe procul dubio mihi

hi eſt, qui nominetenus tantum Chriſtiani (ſive quod Ethniciſmum animis ipſorum altè inſidentem ob rationes Politicas occultarent, honoribuſque ac muneribus acquirendis per hoc nomen ac publicam profeſſionem; ſive quod non ex tali cauſa ſed avaritia, aut aliûs commodi emolumentive cauſa ducti) pecunia aliiſve corrupti licentiam darent Ethnicis talia publicè exercendi, quæ Imperatorum parentes edictis ſummo ſtudio prohibere debuerant.

Quod facilius ipſis quoque ſuccedere potuit, ſub Imperatoribus, qui aut Civilibus externiſve bellis vel utriſque ſimul impliciti, aut immerſi voluptatibus ſuis erant; aut qui non ſatis magno guſtu atque inde Zelo Religionis Chriſtianæ prædíti, aut adulatoribus aulicis ex tali hominum genere pro parte ſaltem majori circumſeſſi (quo minus ad ipſorum notitiam perveniebant ea quæ intra Imperii ipſorum limites gererentur) proprias ſuas Leges vel omninò non, vel non ſatis magno cum vigore, exſequi curabant; eave quæ ab aliis benè cœpta fuerant, aut non rectè ac pro debito curabant, aut non ſatis fervide exſequebantur. Quod non ſemel contigiſſe ex iis, quæ ſuperius attulimus, ſatis liquet. Ipſos vero Imperatores Chriſtianos Gentiliſmo, illiuſque cultus durationi, anſam aliquam dediſſe, licet per edicta promulgata ſacrificia cæteroſque cultus publicos vetarent, non obſcurum eſt, ex Titulo Pontificatus Maximi ac Stola Pontificali, quam (licet Religionem Chriſtianam profeſſi) à Pontificibus Ethnicis oblatam induebant; uti patet ex Zoſimi hiſtoriarum libro quarto, ubi loquitur de morte Gratiani: Τοῦτο παραλαβόντες ἀφ' Ἑλλήνων Ῥωμαῖοι, τοὺς πρώτην τὴν παρ' αὐτοῖς ἱερατικὴν ἔχοντες τάξιν, Ποντίφικας προσηγόρευσαν. οἷς συναριθμεῖσθαι τοὺς βασιλέας, διὰ τὸ τῆς ἀξίας ὑπερέχον, ἐνομοθέτησαν. καὶ ἔτυχε τούτου Νουμᾶς Πομπίλιος πρῶτος, καὶ πάντες ἑξῆς, οἵ τε λεγόμενοι Ῥῆγες, καὶ μετ' ἐκείνους Ὀκταβιανός τε αὐτὸς, καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον τὴν Ῥωμαίων διαδεξάμενοι μοναρχίαν. ἅμα γὰρ τῷ παραλαβεῖν ἕκαστον τὴν τῶν ὅλων ἀρ-

ἀρχὴν, ἡ ἱερατικὴ στολὴ παρὰ τῶν Ποντιφίκων αὐτῷ προσεφέρετο καὶ παραχρῆμα Πόντιφιξ Μάξιμος ἀνεγράφετο. ὅπερ ἐστὶν ἀρχιερεὺς μέγιστος. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες αὐτοκράτορες, ἀσμενέστατα φαίνονται δεξάμενοι τὴν τιμὴν, καὶ τῇ ἐπιγραφῇ χρησάμενοι ταύτῃ, καὶ δὴ καὶ Κωνσταντῖνος, ἐπεδὴ εἰς αὐτὸν ἦλθεν ἡ βασιλεία, καὶ ταῦτα τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ τῆς περὶ τὰ θεῖα τραπεὶς καὶ τὴν Χριστιανῶν ἑλόμενος πίστιν· καὶ μετ' ἐκεῖνον ἑξῆς οἱ ἄλλοι καὶ Οὐαλεντινιανός τε καὶ Οὐάλης. τῶν οὖν Ποντιφίκων, κατὰ τὸ σύνηθες προσαγαγόντων Γρατιανῷ τὴν στολὴν, ἀπεσείσατο τὴν αἴτησιν, ἀθέμιτον εἶναι Χριστιανῷ τὸ σχῆμα νομίσας. τοῖς τε ἱερεῦσιν τῆς στολῆς ἀναδοθείσης, φασὶ τὸν πρῶτον ἐν αὐτοῖς τεταγμένον εἰπεῖν, εἰ μὴ βούλεται Πόντιφιξ ὁ βασιλεὺς ὀνομάζεσθαι, τάχιστα γενήσεται Πόντιφιξ Μάξιμος.

Hoc à Græcis accepto, Romani eos qui Sacerdotum in Collegiis apud ipſos locum principem obtinerent, Pontifices appellarunt: ſimulque ſanxerunt ut eorum in numero etiam Reges, propter dignitatis excellentiam, cenſerentur. Primus quidem Numa Pompilius hunc honorem adeptus eſt: omneſque deinceps qui Reges appellati ſunt: ac poſt illos Octavianus ipſe, quique poſt eum Romano in Imperio ſucceſſerunt. Simul enim atque ſummum Imperium quiſque conſequebatur, amictus ei Sacerdotalis offerebatur à Pontificibus; & continuò Pontificis Maximi titulus ei tribuebatur. Ac cæteri quidem Principes univerſi lubentiſſimis animis hunc honorem accepiſſe, & hoc uſi titulo videntur; adeòque Conſtantinus etiam potitus Imperio; licet is à recta ſacris in rebus viâ deflexerit, & fidem Chriſtianorum amplexus ſit. Itemque poſt illum reliqui ordine ſecuti, & Valentinianus & Valens. Quum igitur Pontifices, ex more, talem Gratiano amictum detuliſſent, adverſatus eſt id quod petebant; ratus non eſſe fas ejuſmodi habitu Chriſtianum uti. Quumque ſtola flaminibus reddita fuiſſet, ajunt eum qui dignitate princeps inter eos erat, dixiſſe: Si Princeps non

non vult appellari Pontifex, admodum brevi Pontifex Maximus fiet.

Videmus hic ex verbis Zoſimi Gratianum Aug. renuiſſe Stolam Pontificalem; At non videmus ipſum renuiſſe Titulum aut munus Pontificatus. Quod autem ipſi hæc Stola non oblata ſit ſub initium Imperii ejus, clare patet ex dicterio de Maximo; qui tantum ſe movere cœpit principatumque arripuit, poſtquam Theodoſius Major ab ipſo in Imperii ſocietatem adſcitus fuerat; imo anno eodem quo devicit atque interemit (per Andragatium) hunc Gratianum Auguſtum. Unde patet quidem, non pueris (forſan nec majoribus ætate, ante datam Romana in Urbe occaſionem) illam fuiſſe oblatam; atque adeò interpretanda commodè eſſe hæc Zoſimi de Gratiano verba. Sed ex inſcriptionibus à Clariſſimo J. Seldeno (viro quem nominaſſe ſolum laudaſſe eſt, quamvis nec mea, neque aliorum laudatione ullo modo indigeat) poſt alios quidem, ſed appoſitiſſime in hanc rem, ab ipſo allatis, apertum fit, & ipſum & Imperii ipſius ſocios, geſtaſſe hinc titulum ac munus non ſine Senatus conſenſu, ipſorumve Imperatorum beneplacito.

Si igitur talibus quoque inſcriptionibus ſit fides habenda, quales in ſingulari diſſertatione, in qua de Vicario Pontificis Maximi, aliiſque eo ſpectantibus ago, affero; quæque apud Gruterum, Seldenum, alioſque reperiunda ſunt, non cum Gratiano hic titulus atque hoc jus Pontificatus Maximi in Cæſarum Chriſtianorum perſonis deſiit: ſed diu adhuc obtinuit. Toto cœlo igitur errant qui ſibi perſuaderi patiuntur Gratianum, in gratiam Epiſcopi Romani, hunc titulum rejeciſſe ut ibi clarius oſtendetur. Nam ſub hoc titulo etiam pro capite Eccleſiæ Chriſtianæ ſeſe gerebant (quod & revera erant ratione juris ac poteſtatis: nam munera Eccleſiaſtica plurima Clericis re-

 linque-

linquebant) Chriſtiani Imperatores, uti clarum eſt ex Codice Theodoſ. Juſtiniano, Novellis, &c.

Videmus ſanè ex hiſce deceptum adhuc fuiſſe magnum illum Baronium; neque ſatis ſufficienter eum correxiſſe errorem, quem in notis ad Martyrologium ſe commiſiſſe fatetur; dum in Annalibus ad annum 312. ſcribit *eo tempore deſiiſſe pariter Chriſtianos Imperatores Summi Pontificis* Titulum *& Stolam ſumere: quorum* [addit] *primus (ut diximus) fuit Gratianus, quem imitatus eſt Theodoſius.*

Non mirum igitur *adorationis* aliaque nomina ac titulos, ex Ethniciſmo retenta, Imperatoribus quoque Chriſtianis fuiſſe applicata; quodque in marmoribus non tantum Conſtantino, ſed & aliis ſequentibus, *conſecratis* tam ſæpè legamus, *Devotus Numini Majeſtatique ejus*, cujuſce rei unicum ſufficiat exemplum hoc ſequens.

IMPP. CAESS. DD. NN. INVICTISSMIS. PRINCIPIBVS. ARCADIO. ET HONORIO. VICTORIBVS. AC TRIVMFATORIBVS. SEMPER AVGG. OB. INSTAVRATOS. VRBI. AETERNAE. MVROS, PORTAS. AC. TVRRES. IMMENSIS. RVDERIBVS EX SVGGESTIONE. V. C. ET. INLVSTRIS MILITIS. ET. MAGISTRI. VTRIVSQVE. MILITIAE. STILICHONIS. AD. PERPETVITATEM NOMINIS. EORVM. SIMVLACRA. CONSTITVIT CVRANTE FL. MACROBIO. LONGIANO V. C. PRAEF. VRBIS. D. N. M. Q. EORVM.

Ut autem non titulotenus ſed & ipſo facto fuere Pontifices Maximi Imperatores (quod alibi latius demonſtrabo,

ut

ut dixi) ſic præter nomen illud Ethnicum retentum multa alia quoque ex Gentiliſmo retinebant.

Hinc nomina illa *Adorationis*, *Divi*, *Numinis* aliaque eis attributa non ab Ethnicis ſolum & Chriſtianis, ſed ab ipſis ſibi aſſumpta.

Sic in Symmachi Epiſtolis non tantum, & Eutropio, ſed & in Cod. Theodoſiano, à Cæſaribus ipſis *Divi* vocantur *Jovianus*, *Valentinianus Magnus*, *Valens*, *Gratianus Valent. Junior Theodoſius*, *Arcadius*, *Honorius*, *Theodoſius Junior* & in Cod. Juſtiniani *Divus Placidius Valentinianus*, uti dudum notavit Onuphrius in *Civitate* ſuâ *Romanâ*.

Notabilis & illa inſcriptio quæ apud Aldum, in libro de Orthographia in voce Cæcina, habetur, & apud Gruterum, pag. 287.

D. N. FL. ARCADIO
PIO. FELICI. VICTORI
AC. TRIVMFATORI
SEMPER. AVGVSTO
CAECINA. DECIVS. ALBINVS. V.C.
PRAEFECTVS. VRBI. VICE
SACRA. IVDICANS. DEVOTVS
NVMINI. MAIESTATIQVE. EIVS

Hinc Symmachus Theodoſio & Arcadio lib. 10. Epiſt. 34. *Jam dudum me Divus genitor Numinis tui præcipuo honore dignatus eſt.*

Et Epiſt. 47. *Divo etiam parente Numinis tui Romana jura & fata moderante.*

Et Epiſt. 58. Theodoſio: *Erit jam Sacro-Sancti Numinis veſtri, & illorum antiquare ſuffragia*, &c.

Epiſt. 21. Theodoſio & Arcadio: *Exſpectamus* ORACULUM, *quo ſalutariter*, *ut* VESTRO NUMINI *familiare eſt, patrum decreta firmetis.*

Et Epiſt. 35. *Statui* SACRUM NUMINIS *veſtri* ORACULUM *ſciſcitari.*

Hæc pauca è permultis. At, dicat aliquis, hæc Ethnici Imperatoribus adulantis elogia Ethnica ſunt. Audiamus igitur ipſos Imperatores Chriſtianos de ſemetipſis ita loquentes. Ita enim Theodoſius & Valent. Codicis Juſtin. lib. I. Tit. 2. *C. Neminem ab Angariis*, loquuntur: *Cum ad feliciſſimam expeditionem* NOSTRI NUMINIS *omnium provinciarum per loca*, &c.

Et lib. I. tit. 2. *De navibus & embola; C. Jubemus*, habent: *Nec ſi* COELESTE *contra proferatur.* ORACULUM, *ſive annotatio ſit* DIVINA, *pragmatica ſanctio providentiſſimæ legis regulas excuſare debet.*

Item lib. XII. tit. 58. *De Cohortalibus*, ita C. ſi quis ex grege. ita Honorius ac Theodoſius: *Indultum noſtræ majeſtatis* ORACULUM *Ampliſſimæ tuæ ſedi offerat allegandum.*

Imò eodem titulo, lege, *Quicunque charitas*, ita habetur: *Pœna propoſita his, qui contra* STATUTA COELESTIA *crediderint ſuſcipiendos aliquos.*

Nec ita mirum ipſos propiori ad Ethniciſmum accedente ævo tali modo locutos fuiſſe; cum etiam, lib. VIII. tit. 49. *De Emancipationibus*, ſic loquatur Imperator Anaſtaſius: *Supplicationibus porrectis mereri ſuper hoc* DIVINUM ORACULUM.

Verum hæc ſimiliaque eruditioribus non ignota ſunt. Quapropter hîc finiam, ne nimis affectate, ac præter neceſſitatem,

tem, exempla atque auctoritates copioſe congerere velle videar.

Videmus igitur ex hac poſteriori Diſſertatione, perduraſſe Ethnicorum χρηστήρια, uſque ad extirpatum penitus Gentiliſmum; ac fere quandiu ritus Ethnici perdurarunt. Qui ut ſenſim in urbibus (maxime majoribus) deleti ſunt: ſic tamen inter paganos [à quibus & illud nomen inter Chriſtianos, deſignandis illis qui Ethniciſmo extra urbes, in pagis, vicis, ac villis inhærebant, permanſit] ipſius reliquiæ diu permanſere: illiuſque veteris fermenti λείψανα, diu admodum, etiam inter ipſos Chriſtianos, retenta fuerunt: uti ex cap. IV. V. VI. & VII. Diſſertationis meæ de Divinationibus Idololatricis (uti & aliunde) clare patet.

CAPUT VII.

Catalogus χρηστηρίων, ſive Oraculorum, quæ cum ante, tum poſt Salvat. noſtrum Chriſtum natum vel exorta fuerunt, vel perdurarunt: quatenus id ex Scriptoribus antiquis liquet.

UT autem lector meus faciliori labore perluſtrare queat, quot Oraculorum officinis (quas Operta Latini, χρηστήρια commodius Græci, appellarunt) orbis terrarum jam olim repletus fuerit; catalogum illorum hîc brevem adornare volui; quem pene trecenta numero Oracula comprehendere reperiet.

Incipiam itaque ab *Opertis* Apollinis; ut quo nullus inter Gentilium Deos plura templa fatidica, aliaſque Oraculorum ſedes, unquam poſſedit, plurave Oraculorum Reſponſa reddidit: quamvis Æſchylus illa Jovi attribuere videatur. Is namque

que in Tragœdia *ἱερείαις*, quæ Latina lingua *Sacerdotes* (ut Macrobii verbis utar) inſcribitur, ita loquitur:

> Στέλλειν ὅπως τάχιστα. ταῦτα γὰρ πατὴρ
> Ζεὺς ἐγκαθίει Λοξίᾳ θεσπίσματα.

> *Mittere quam ociſſime. Iſta namque pater*
> *Jupiter immittit (ſeu ſuggerit) oblique reſpondenti*
> [Apollini] *Oracula.*

Et alibi:

> Πατρὸς προφήτης ἐστὶ Λοξίας Διός,
>
> *Oblique reſpondens* [Apollo] *Patris Jovis eſt propheta.*

Quique Harpia apud Virgilium libro tertio Æneidos:

> *Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus* Apollo
> *Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.*

Verum ut ad Oracula ipſa, ac quidem aliquali ordine Alphabetico, progrediar; fuerunt iſta Oraculum Apollinis in Abis, ut teſtantur Heſychius, Pauſanias, Stephanus, Philoſtratus & Strabo.

—— in Ægis, in Cilicia; de quo alicubi Baſilius.
—— in Ægypto. videatur Herodotus lib. 1.
—— in Alpibus; Rufinus lib. X.
—— in Aphyte Pallenes, in Thracia. Strabo lib. 17.
—— Dini in Lycia, per piſces; Atheneus lib. 8.
Apollinis, porro, Archegetæ, apud Chalcidenſes. Thucid. lib. VI.
—— Bajani, in Italia, Capitolinus in Balbino.
—— Belis, ſeu Beleni, in Aquileia: Herodianus lib. 8.
—— Apud Branchidas, Mileſiorum: Macrobius, Strabo, & alii. Quod tamen poſtea fuit Apollinis Didymæi.

Actæi;

Actæi; (ſicut & Dianæ ſimul id fuit) ad Adraſteam: Strabo lib. 13.

—— ejuſdem (ut videtur) & in Zelea urbe: Strabo, ibid.

Carnei, in Laconibus. Pauſanias lib. 2.

Apollinis, apud Cærites in Etruria: Livius lib. 22.

Clarii apud Colophonios Max. Tyrius. Pauſanias, Ariſtides (de ſuo tempore,) alii.

Chomæi in Arcadia: Ammianus lib. 23.

(Per capras, Delphis: Strabo lib. 9.)

Corypei: Nicander in Theriaca: Μαντείας Κορυπαῖος ἐθήκατο, καὶ θέμιν ἀνδρῶν.

Corinthi, apud Meſſenios. Pauſ. lib. 4.

Corythi, apud Tegeatas in Arcadia id. lib eod.

Cyrrhæi, in Cyrrha: Statius Theb. *Hæc Tenedon Cyrrhamque dies &c.* ad quæ Luctatius: *In Cyrrha tantum proſpera dabantur Oracula. Nam cui exitium imminebat, taciturnitate templi damnabantur.*

Daphnæi, ad Antiochiam Syriæ; notiſſimum.

Delphici, ſeu Pythii, nulli non veterum memoratum.

Delii in inſula Delo; unde Lucanus:

Non tripodas Deli, non Pythia conſulit antra. vide & alios.

Didymæi, apud Branchidas (de quo tamen jam ſupra) Strabo lib. 9. 14. 17. item alii.

Apollinis Diradiotis, apud Argivos. Pauſanias in Corinthiacis.

Eutreſitæ: Stephanus in Eutreſi . . . . . ἀφ᾽ οὗ Ἀπόλλων Εὐτρησίτης· καὶ ἱερὸν αὐτοῦ, καὶ μαντεῖον ἐνδοξότατον.

Gergythii, in Troade. unde & idem Stephanus: Γέργις πόλις Τροίας . . . . . ἀφ᾽ οὗ Γεργιθία ἡ χρησμολόγος Σιβύλλα, ἥτις καὶ τετύπωτο ἐν τῷ νομίσματι τῶν Γεργιθίων αὐτή τε καὶ ἡ σφὶγξ, ὡς Φλέγων ἐν Ὀλυμπιάδων πρώτῃ. ἐν δὲ τῷ ἱερῷ τοῦ Γεργιθίου Ἀπόλλωνος Σιβύλλης φασὶν εἶναι τάφον.

Grynæi, in Æolide: idem Stephanus, Strabo, alii.

Heliopolitani, in Syria ſeu Phœnicia. Lucianus de Dea Syria: Macrob. Saturn. lib. 1.

Hierei, ad Meandrum inter Phrygiam & Lydiam. Livius lib. 38. c. 12. 13.

—— ad Hyblam, in Sicilia; ubi & Galeotæ vates. Pauſanias lib. 5. Athenæus lib. 15.

Hyperborei, apud Agathyrſos: de quo Servius, ad lib. 4. Æneidos.

Hyſii, in Bœotia; ubi fons fatidicus. Pauſ. in Bœoticis.

Iſmenii, Thebis in Bœotia. Max. Tyrius. Herod. lib. 8. Pauſanias in Meſſeniacis.

Iſchnæi, in Macedonia. Heſychius.

Lycii, in Xantha: Max. Tyrius.

Myrinæi, ex piſcibus; in Troade, ſeu Polius Lycia (in fonte Curio. Ælianus Hiſtor. Anim. lib. 12. Plinius lib. 32. Athenæus lib. 8.

Apoll. Myricæi. Scholiaſtes Nicandri.

Myſtæ. Artemidorus lib. 2. ſub finem.

Orobii. quod Orobiæ tamen idem eſt cum Selenuntio; niſi Strabo (lib. X.) hic aliter explicandus ſit.

Oropæi, in confinio Atticæ ac Bœotiæ; ſive ad Oropum in Attica. (Strab. lib. 9.) ubi & in Pſaphi Amphiarai Oraculum fuit: & in Græa quoque.

Patarei. Mela lib. 1. Servius, Ovidius, Herodotus.

Pythii: quod tamen idem cum Delphico.

Parnaſſæi: quod & forſan idem cum Pythio. quamvis plura ac ſibi admodum vicina cum ibi tum alibi fuerint χρηστήρια: ſicut tam ex Cyrrhæo, quàm quidem & ex aliis in ſequentibus patebit.

Parnopii. Pauſanias in Atticis, plus ſemel.

Pergameni. Homerus Iliados V.

Ptoi, in Bœotia. Herodotus, Pauſ. Plut. Lycophron.

Phileſii. Arnobius lib. 1. Macrob. Saturnal. lib. 1. c. 17

Sar-

Sarpedonii, in Cilicia : ubi & Dianæ Sarpedoniæ Oraculum. Zoſimus, Baſilius de Thecla.
Selenuntii. quod tamen idem cum Orobiorum videtur. Strabo initio lib. X. Ac vide quæ ſuprà de Orobio dixi.
Apoll. Soractini : quod tamen non niſi in probanda facti (hujus illiuſve veritate, &c. conſiſtebat. Strabo lib. V. Virgilius lib. II. Servius, Plinius. Forſan & ſimilis quaſi Oraculi probatio fiebat in Caſtabalis, per fœminas Sacerdotes : de quibus idem Strabo, lib. XV. ubi plura de Magis, quibus Cappadocia abundabat, tradit.
Spondii, ſeu Spodii, Thebis. Pauſanias in Bœoticis.
Sinopenſis. Auctor χρηστομαθίας ad Strabonem. Ἦν ἐν Σινώπῃ Ἀπόλλωνος μαντεῖον, ὅθεν Διογένης τὸν χρησμὸν ἔλαβεν, ἵνα παραχαράξῃ τὸ νόμισμα.
Sminthii, in Troade. Strabo lib. V. Macrobius lib. I. cap. 17. aliique.
Syrii. quòd tamen forſan Apoll. Heliopolitani in Syria.
Themenitidis, Syracuſis. Suetonius in vita Tiberii, cap. 74.
Triopii. Herodotus lib. I.
Thymbræi. Servius (ad verba Virgilii hæc, *Da certam Thymbræe domum*,) *alii Thymbram locum in Delo Apollini conſecratum volunt.* At vide ipſum Virgilium.
Apollinis Tegyræi, in Bœotia. Plutarchus, in Pelopida & alibi.
Telmeſſii, in Caria. Stephanus; item Plutarchus de Tranquill. animæ.
Thyrxæi, in Cyaneis ad fines Lyciæ. Pauſanias in Achaicis.
Teneri; quod tamen idem forte, cum Ptoi montis. Lycophron.
Xanthi. Lucianus Bis accuſato.
Jovis Ammonis, in Lybia. Curtius, Strabo, alii.
—— Beli, Apameæ in Babylonia. Xiphilinus Caracalla.
—— Beli, in urbe Babylone. Herodotus lib. I.

—— Beli, in Ægypto. Herod. lib. I.

—— in Didymis Jovis ſimul ac Apollinis.

—— Dolicheni, apud J. Sponium, (in Miſcellaneis eruditæ antiquitatis) hoc modo:

DEO. DOLICHENIO
OCTA PATERNVS. EX. IVSSV. EIVS. PRO. SALVTE
SVA ET SVORVM.

—— Dodonæi: quod cunctis pene ſcriptoribus memoratum.

—— Fulgurantis, in Bœotia: Strabo, lib. 9.

—— Iſmenii, Thebis. Herodotus, Euterpe.

—— in Meroë. Herodotus lib. 2.

—— Nicephorei, prope Antiochiam. Spartianus, in Hadriano.

—— Olympii, in Elide: Strabo, Lucianus, Plutarchus, Herodotus.

—— Omolii, Thebis, Suidas.

—— Panomphæi; (quod forſan idem cum Olympio, quod Jovis Olympii Piſis, in Elide erat) Pauſ. Strabo . . .

—— Piſtoris, Lactantius, lib. 1.

—— Philii, prope Antiochiam. Euſebius & Rufinus, hiſt. Eccleſiaſtic.

—— Thebani in Ægypto. Herodotus, Euterpe.

Æſculapii, Ægis in Cilicia. Baſilius in Sanctam Theclam, lib. 2.

—— ad Apolloniam. Dion. Caſſius lib. 41.

—— in Alpibus Rufinus lib. X.

—— in Coo. Orig. contra Celſum, lib. ὡς καὶ αὐτὸς παρατίθεται Ἀσκληπιὸν εὐεργετοῦντα, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγοντα, ὅλαις πόλεσιν ἀνακειμέναις αὐτῷ, οἷον τῇ Τρίκκῃ, καὶ τῇ Ἐπιδαύρῳ, καὶ τῇ Κῷ, καὶ τῇ Περγάμῳ.

Oracula igitur quoque præterquam in Coo, reddebat

Æſcu-

Æſculapius in Epidauro. Baſil. Orig. & Pauſ. in Corinthiacis.
—— Pergami. Orig. Baſil. Pauſ. Philoſtratus, lib. IV. cap. 3. Ariſtid. Or. Sacr. 4.
—— Romæ, in inſula Tiberina. Inſc. Grut.
—— in Trikka. Orig. contra Celſum.
—— ad Pœmenum in Myſia. Ariſtid. Orat. Sacr. 4.
Mercurii Acaceſii Pauſ. lib. 8. Stephanus in Ἀλυχμῇ.
Agorei, Patris Achaicis. Pauſ. in Atticis.
Mercurii & Hecates, in Patris. Pauſ. 8.
Bacchi, Liberi, ſeu Dionyſii.
—— in Thracia, apud Satras. Herodotus, lib. 7.
—— ibidem, Libethriis. Pauſ. Bœoticis.
—— apud Liguræos (ibidem). Macrobius, Saturnal. lib. 1. cap. 18.
—— ad Hæmum. Eurip. Alceſtide.
—— ad Pangæum, Strabo lib. 7. Herod. lib. 7.
—— apud Amphicleníes, Vates & Medicus per inſomnia. Pauſ. in Phocicis.
Ægoboli templum & Sacra, apud Thebanos. Pauſ. Bœoticis.
Martis, apud Satras. Herodotus Polymnia.
—— in Thracia (apud Aſiaticos). Herod. lib. eod.
—— in Maliera, ſive Tiora, apud Aborigines Dion. Halicarn. lib. 1.
—— in Ægypto. Herod. Euterpe.
Herculis, in Ægypto. Herod. lib. 2.
—— Athenis, in Cynoſargis. Suidas.
—— Buraici, in Achaia. Pauſ. — —
—— Gaditani. Mela, lib. 3. Silius, lib. 3. 13.
—— Tiburtini, prope Romam, Tiburi; cunctis notiſſimum.
Somnialis. apud Meſopotamenos in monte *Sambulos: qui, tempore ſtatuto per quietem, monet ſacerdotes.* Tacit. lib. Annalium 12.

Somnialis itidem Romæ, ſub titulo tamen *Victoris*, ab Octavio Herennio dedicatum. ad quod an non referendæ ſint ſequentes hîc inſcriptiones, videant eruditi.

Prima earum ſic occurrit apud Reineſium, claſſe X. num. 4.

V. F.
CVLTORES. HERCVLIS
SOMNIALIS. DECVRIA. I
DIS. MANIBVS. &c.

Secunda apud Sponium, in Miſcellaneis eruditæ antiquitatis, pag. 100. n°. LXIII. ita habet:

V. F.
CVLTORES. HERCVLIS
SOMNIALIS. IN victi . . . .
DIS. MANIBVS. SIBI. ET
POSTERISQVE. SVIS. II. QVI
INFRA. SCRIPTI. SVNT
Q. CAECILIVS. Q. GALLV
CELLANVS. T. FABIVS
L. ATILIVS
SEX. SCVTARIVS.

Herculem vero per inſomnia Reſponſa dediſſe, ſuaque adeo habuiſſe templa Fatidica, minus mirabuntur illi, qui obſervarunt & Iſidem, & Oſirim, & Serapim, & plures alios Deos (imo pene innumeros) per inſomnia Reſponſa Fatidica reddidiſſe. Id namque ex Pauſania, Tacito, Arriano, aliiſque pluribus abunde docemur.

Quid

Quid quod illud non ſolum in ſtatuis Deorum, verum & in ipſis Ægypti filiis per Danaidas interemptis, ſuperſtitioſum vulgus locum habere voluerit? ſi veteri in Perſium Scholiaſtæ ſit fides habenda. Ita namque ille, ad verſus hos, Satyra ipſius ſecunda comprehenſos:

—— —— —— nam fratres inter aënos,
Somnia pituita qui purgatiſſima mittunt,
Præcipui ſunto, ſitque illis aurea barba,

hæc ſequentia habet: *Acron tradit, quod in porticu Apollinis Palatini fuerunt Danaidum effigies, & contra eos ſub divo totidem equeſtres filiorum Ægypti. Ex iis autem ſtatuis* QUÆDAM *dicebantur poſtulantibus per ſomnium dare Oracula.* Non quædam ſimpliciter: ſed, ut bene ad Perſium animadvertit magnus ille Caſaubonus, quædam inter illas magis vera ac bona, quam aliæ vel cæteræ.

De Dîs id tamen clarius patet. Unde toties ex viſu (id eſt apparitione vel ſimplici, vel, quod potius rear, adjuncto ſimul monitu aut juſſu) *aræ* ac ſtatuæ, atque alia quoque monumenta, Dis ſacrata fuerunt erecta aut ædificata. Ut, ex. gr. apud Gruterum, Pag. 2. num. 12. PRO. SALVTE &c. EX VISV DEAE. VALENTIAE. pag. 60. 2. VISV IVSSA POSVIT. vel ut pag. 70. 7. & 130. 11. VISV MONITVS. plurimiſque aliis inſcriptionibus ſimpliciter EX VISV.

Ad *juſſa* tamen & *monita* Deorum hæc ſequentia magis ſpectare videntur; quæ ex eodem Gruteriano Theſauro, ita habent, ex. gr. pag. 1015. 8.

SVM-

SVMMANO. VISO. ADMONITA

. . . .

EX PRAECEPTO. &c.

102. SPEI. ARAM. SOMNIO. MONITVS

62. 9. SILVANO. SOMNIO. MONITA

80. 2. NEMESI. SOMNO. ADMONITVS. POSVIT

40. 6. DIANAE. IVSSV. IPSIVS

16. 5. I. O. M. IVSSA

12. 5. item 16. 12. EX. IVSSV. I. O. M.

64. 9. IMPERIO. DOMINI. SILVANI
ARAM. SILVANO. &c.

91. 2. MATRONIS. HAMAVEHIS
EX. IMPERIO. IPSARVM

82. 5. ISIDI. SACRVM. EX. MONITV. EIVS. &c.

—— ARAM. IOVI. FVLGVRATORI. EX
PRAECEPTO. DEORVM. MONTENSIVM.

Uti & apud Reineſ. l. 10.

—— IMPERIO. VENERIS. FISICAE. I. O. M.

Sic quoque apud Græcos (Grut. XXI. nº. 1. Rein. Cl. I. 113.]

ΚΑΤΑ ΚΕΛΕΥΣΙΝ ΘΕΟΥ &c.

uti & pag. XXI. 12. . . . .

ΔΙΙ ΠΑΤΡΙΩ
EX. ORACVLO.

& alibi,

ΘΕΑΙ ΔΙΝΔΥΜΕΝΑΙ
DEAE. DINDYMENAE
EX. ORACVLO

Cybeles nimirum, aut ſaltem Fanaticorum in ipſius Templo degentium.

Ac

Ac poſtremo, pag. 88. 7. (ne plura, præter neceſſitatem addam.)

ENDEVELLICO. SACRVM
EX. RELIGIONE
IVSSV. NVMINIS.

Quamvis autem aſſerere minime velim, omnia aut plurima *monita*, *juſſa* vel *Reſponſa*, hîc ex inſcriptionibus antiquis adducta, pro *monitis juſſis* ac *Reſponſis* ex ſtatis Oraculorum ſedibus (ſeu per *viſa*, ſeu per inſomnia, ſeu denique aliter) fuiſſe prolata; videre tamen, meo judicio, non obſcure queamus, non fruſtra de hoc Oraculorum genere tota volumina fuiſſe conſcripta. De quibus itaque Tertullianus, libro de Anima, in hunc modum loquitur: *Nam & Oraculis hoc* GENUS *ſtipatus eſt orbis. Ut Amphiarai apud Oropum, Amphilochi apud Mallum, Sarpedonis in Troade, Trophonii in Bœotia; Mopſi in Cilicia, Hermiones in Macedonia, Paſiphaæ in Laconica. Cætera cum ſuis originibus & ritibus & relatoribus, cum omni deinceps hiſtoria ſomniorum Hermippus Beritenſis quinione voluminum ſatiatiſſime exhibebit.*

Verum tempus eſt, redeamus denuo ad noſtrum Oraculorum catalogum, atque incipiamus à modò nominato Amphiarao. Erat igitur Oraculum Amphiarai, in Attica; teſtibus Herodoto, Pauſania, Strabone lib. 9. ac Philoſtrato.

Orac. ejuſdem & apud Oropios; de quo Tertullianus.
—— Auguſti Cæſaris, Romæ. Prudentio teſte. . . .
—— Amphilochi, in Mallo Ciliciæ, ut Pauſanias habet in Atticis, ac Lucianus. . . . .
—— Amphilyti: Ariſtide, in Oratione Sicula primâ.

Antinoi, in urbe Antinoia. Hieronymo teſte.
—— ejuſdem Antinoi pluribus aliis in locis, ſicut & Hephæſtionis: de quibus ſtatim.
M. Antonini Cæſaris per inſomnia: apud Capitolinum.
Amphilochi in Ætolia. Ariſtides Orat. in Bacchum.
Apidis, in Ægypto habent Ælianus, Strabo, alii.
Apollonii Thyanæi. Juſtinus (vel qui ejus nomine abutitur) in Quæſtionibus ad Orthodoxos IV. 24.
Ariſtæi, in Bœotia. Gregor. Nazianz.
Autolici in Sinope. Strabo, libro 12.
—— in Averno, apud Cimmerios. Strabo, lib. 5.
—— ad Aornum Theſprotiæ. Pauſ. in Bœoticis.
—— in antro Citheronidum . . . . .
Bacidis & Muſæi. Herod. Urania. Hoc tamen dubium.
Beleni. Herodianus, lib. 8.
Branchi. Lutatius, ad illa Statii; *Patrioque æquatus honore Branchus*. Terent. de Metris.
Bendidium, in Thracia, (Dianæ Oraculum.) Lucianus.
Beſæ Dei, ad Abydum Thebaidis. Amm. Marcellinus, lib. 19.
Cabirorum, in Bœotia. Herod. lib. 3. Athanaſius de Incarnatione.
Carmeli Dei. Tacitus Hiſtor. lib. II.
Calchantis, in Drio, Dauniæ in Italia. Strabo lib. 6.
Cœleſtis Virginis, in Africa. Tert. Apul. Auguſtinus; (qui lib. 2. de Civ. Dei: *Quam alii Venerem, quidam Junonem, alii Cererem eſſe volunt*) Capitol. in Pertinace.
Clitumni Dei, in Italia. Plinius lib. VIII. epiſt. 8.
Cenei, apud Getas (temporarium, ut ſic loquar) Strabo lib. 7.
Curetum Oraculum. Heliod. Bibliothecæ, lib. 3.
—— in Cilicia plurima Oracula. Plut. de Oracul. defectu.

Dianæ

—— Dianæ in Ægypto. Herodotus, Euterpe.
—— Perſicæ in Caſtaballis Ciliciæ. Jamblich. ſect. 3. de Myſteriis.
—— Epheſiæ. Strabo, Lucianus.
—— Delphis (cum Apolline) Strabo . . . .
—— Sarpedoniæ, in Cilicia. Strab. lib. 14.
—— Deorum Subterraneorum, ſupra Meandrum. Pauſanias in Phocicis.
—— Draconteum, in Arcadia. In Hemerii fragmentis: quod ipſius tempore adhuc perdurabat.
—— Dormientium, ſeu per ſomnia, in Anariaca. Strabo lib. 11.
—— Dearum Matronarum. Grut. Inſcr. pag. 91. n°. 2.
—— per Dracones, in Lavinio: ubi ſacer Junoni Argolidæ lucus. Ælian. Hiſt. Anim. lib. XI. c. 17.
—— per Dracones Apollini ſacros, in Epiro. ibid. & 2.
—— Drymachi. Athenæus. lib. 6.
Orac. Empedoclis, in Bœotia (in ſpecu.) Gregor. Nazianz.
—— Empedotimi, ibidem. teſte eodem; & Scholiaſte in Steliteutica.
—— Erynnium Oraculum. Herodotus lib. . . .
Orac. Fauni, in Italia. Virgilius, lib. 7.
—— per inſomnia. Tertullianus . . . .
—— Fortunæ Præneſtinæ, prope Romam. notiſſimum.
—— Antiatinæ (ſeu Fortunarum) itidem in Italia.
—— Fons veridicus Caſtaliæ, Delphis. Pauſanias, Sozomenus.
—— Caſſotis, ibidem. Pauſanias.
—— Caſtaliæ ad Daphnem Antiochiæ. Sozomenus, alii.
—— Veridicus ad ædem Cereris. Pauſ. in Achaicis.
—— in Bœotia. Pauſ. in Bœoticis. . . .
—— Aqua Cyanea, Thyrxei Apollinis: quod Oraculum tamen jam ſupra notatum.

—— Fons Limyræ, per piſces, (ad Limyram urbem). Plinius lib. XXXI. c. 2.

—— Veridicus, apud Oropios, prope Amphiarai Oraculum. Pauſ. in Atticis.

—— Fontes Tamarici, in Cantabria. Plin. XXXI. c. 1.

Orac. Gerionis, juxta Patavium. Suetonius . . . .

—— Glauci, in Bœotia. Pauſ. in Bœoticis.

—— Glauci Delphis.

—— Glyconis Dei. Lucianus Pſeudomante.

—— Baalzebub, in Ekron, apud Iſraelitas Idololatras (inter quos forſan & alia fuere) 2 Regum c. 1.

Orac. Hecatis, in Patris . . . .

—— Hephæſtionis, multis in locis; ſicut & Oracula Antinoi.

—— Hermiones, in Macedonia. Tertullianus . . .

—— apud Hermutos, ex tauro. Macrob. lib. I. Saturn.

—— in Hypatis, Pauſ. in Eliacis.

—— Inûs (Ἴνȣς) fanum & Oraculum in Laconica. Pauſ. in Laconicis.

—— Aqua fatidica. idem ibidem.

—— per ignem in Aſſyria (ſive in Ardibagenum regione) de quo ita Procopius libro I. Τὸ μέγα πυρεῖον ἐνταῦθά ἐστιν, ὃ σέβονται Πέρσαι θεῶν μάλιστα· οὗ δὲ τὸ πῦρ ἄσβεστον φυλάσσοντες μάγοι, τά τε ἄλλα εἰς τὸ ἀκριβὲς ἐφοσιοῦνται, καὶ μαντείῳ εἰς τῶν πραγμάτων τὰ μέγιστα χρῶνται.

—— Aliud πυρεῖον, quod in India fuerit, deſcribitur à Benjamine Tudelenſi, in Itinerario: modo is circa iſtud fidem mereatur.

—— Iſidis. Grut. Inſcript. pag. LXXXII. 5. Juv. Sat. VI.

—— Tithoreæ, in Phocide, per inſomnia. Pauſ. in Phocicis.

—— Junonis Acceæ. Herodotus, lib. 8.

—— Acræ, prope Corinthum. Strabo, Pauſ.

—— in Nyſa. Strabo, lib. 14.

Aqua

—— Aqua & Oraculum Cereris. Pauſ. in Achaicis.

Orac. Latonæ, in urbe Buti apud Ægyptios. Herod. Strabo.

—— Lacuna, in Apollinis Clarii ſpecu: cujus redduntur (teſte Plinio) mira Oracula bibentium breviore vitâ.

—— Laji. Herodotus. . . . . .

—— Leucotheæ, apud Moſchos, in Colchide. Strabo, lib. II.

—— Luni Dei, in Carris. Strabo, lib. 12. Spartianus in Caracalla.

Orac. Machaonis, Gereniæ in Laconica. Pauſ. Lacon.

—— apud Meſſenios, ex tauro. Pauſ. in Meſſeniacis.

—— Memnonis in Ægypto. Tacitus, Lucianus, alii.

—— Minervæ, ibidem. Herodotus, Euterpe.

—— Minervæ Fatidicæ. Reineſii Inſcr. Claſſe. I. 128. Stephanus de Urbibus.

—— Mneſthei, in Hiſpania. Strabo lib. 3.

—— Montis Æthnæ. Pauſ. in Laconicis.

—— apud Moſchos, in Colchide: Herodotus. de quo tamen videndum, an non idem ſit cum Leucotheæ Deæ, an vero Phryxi.

—— Mycenis. Seneca Thyeſte. . . . *hinc orantibus Reſponſa dantur certa*, &c.

—— Mopſi in Cilicia; de quo ita Lutatius ad Statium: *Mopſus Apollinis & Mantûs filius, Tereſiæ nepos, tanta augurandi gloria fuit, ut poſt mortem ei* TEMPLA *dicata ſint; à quorum adytis ſæpe homines* RESPONSA *accipiunt.*

Orac. Neptuni, in Delphis. Pauſ. in Bœoticis.

—— in Calaurea. Pauſ. Corinth. & Phocicis.

—— Nemeſeon Smyrnenſium per inſomnia. Ariſtides. Orat. 4. Sacr.

—— in Narbaca, apud Hyrcanos. Strabo, lib. 17.

—— prope Neocæſaream, in Ponto. Greg. Nyſſenus.

—— Netonis, *(Tauri)* in Heliopoli. Macrob. Sat. lib. I.

—— Noctis, in Attica. Pauſ. Atticis.
—— Nympharum Sphragitidum. Pauſ. in Bœoticis, Plutarchus in Ariſtide.
—— Nympharum in Antro Corycio . . . .
Orac. Orphei ad Hæmum. Sophocles Alceſtide, v. 967.
—— Orphei caput, in Lesbo. Philoſtratus, lib. IV. c. 4. item in Philoctete.
Orac. Panis, in Delphis Pauſ. Phocicis . . .
—— Cella, per inſomnia, in regione Corinthiaca. Pauſ. . . .
—— apud Piſas. Statius, lib. III. Thebaidos.
—— Panis Λυτηρίȣ, in Arcadia . . .
—— Palicorum, in Sicilia. Macrobius Saturn. lib. V. Virg. lib. IX. Stephanus in Παλικὴ.
—— Paſiphaæ, in Laconica. Tertullianus, Cicero, Plutarch.
—— Phryxi, in Colchide, in Mophica regione. Strabo, lib. II.
—— Plutonis, in Nyſa (uti & Junonis ſimul.) Strabo, lib. XIV.
—— Polemacritis (Machæonis filii) in Corinthiaca regione. Pauſ. Corinthiacis.
Orac. Rheſi. Euripides in Rheſo, v. 970. &c. vide & Bacchi ad Pangæum.
—— Rhetræ, apud Lacedæmonienſes. Plutarchus . . .
Orac. apud *Sagram*. Ælian. lib. XI. c. 10. Hiſtor. Anim.
—— Sarpedonis, in Troade. Tertullianus . . .
—— Serapidis. Alexandriæ, Tacitus, Arrianus, alii.
—— Serapidis Canobiticum. Strabo, lib. XVII.
—— Saturni, in Delphis. Pauſ. . . .
—— Saturni Alexandriæ. Flavus Joſephus, Ruffinus.
—— *Senæ*, in mari Britannico. Mela, lib. III. c. 6.
—— ad Scotuſam, in Theſſalia. Strabo, lib. IX.
—— ad Stygem, prope Cumas, in Italia. Strabo, lib. V.
—— Sphingis, in Ægypto. Pauſ. in Bœoticis.

Sibyl-

—— Sibyllarum, apud Romanos; ſeu Libri Sibyllini.
—— Siriæ Deæ, Lucianus.
—— Sylvani. Grut. Inſcr. pag. 874.
—— Syrrhæ, inter Myra & Phella. Æl. lib. VIII. cap. Hiſt. Anim.

Orac. Terræ, ſeu Telluris, in Delphis. Pauſ. . . .
—— Ægiræ. Plinius, Pauſ. in Achaicis.
—— in Olympia, ſeu Piſis. Pauſ. Eliacis.
—— Themidis, in Delphis: *Cum regna Themis, tripodeſque teneret.*
—— in *Tenero.* Pindarus, Ode. 2. Ἴτι παρ' Μέλιαν, &c.
—— Tereſiæ, Orchomeni. Plutarchus, Pauſ. . .
—— Trophonii, in Lebadia. Pauſ. Plut. Ariſtoph. alii.

Orac. Veneris Aphacitidis (ſive in Aphaca.) Euſebius, Zoſimus, Zozomenus.
Ven. Gazenſis. Marcus, in vita S. Porphyrionis.
—— in monte Libano. Lucianus de Dea Syria.
—— Cœleſtis. Artemidorus. τὴν Ἀφροδίτην &c.
—— Paphiæ, in Cypro. Tacitus lib. 2. Hiſtor.
—— apud Vejentinos, in Italia. Livius.

Vaticani Dei, in agro Vaticano. Gellius, lib. 16. c. 17.
Ulyſſis. Zetzes, ad Lycophr. ad verba, Μάντιν δὲ νεκρὸν Εὐρυτᾶν, &c.
Zamolxeos (ſucceſſorumque ipſius) apud Getas. Strabo, lib. 7.

Hîc nimirum utcunque habemus iſtorum Oraculorum, quæ per terrarum orbem antiquis temporibus diſperſa, ad noſtram pervenere notitiam. Longe plura olim extitiſſe nullum dubium eſt: quod cum ex Hephæſtionis, Antinoi, Mopſi, aliorumque pluribus in locis ſimul ædificatis χρηστηρίοις, tum ex aliis indiciis, Nemeſeos, Matronarum, Deorum Montenſium, aliorumque plurium ſatis clare apparet; præterquam quod ob plurimos veterum Scriptorum malignitate temporum, amiſſos, plurimorum quoque memoria interierit. Solus

lus enim Hermippus (uti ſupra ex Tertulliano vidimus) quinque volumina illorum deſcriptionibus repleverat: ne quid de Porphyrio & aliis addam.

Si nunc quoque conſideremus, quot numero Oracula ſeu χρηστήρια, in unica quandoque vel Regione, vel Provincia, vel Regno, vel denique in eadem urbe aut vicinia ejus, fuerint, videbimus inter pluſquam ducenta ac quinquaginta, quorum memoria ex antiquis ſcriptoribus reſtat, in unica Peloponneſo, ultra vigintiquinque; in parva illa Bœotia (in qua, teſte Plutarcho, antiquis temporibus, ipſumque antecedentibus, longe plura fuerant) ultra quindecim in, & circa Delphos, vel tempore vel locis diſtincta: ac plura etiam in Attica, in Cilicia, in Troade. (imo & ipſâ in Italia, ibique in & circa urbem Romam); in Caria, in Lycia, in Ionia, aliiſque mundi regionibus, ſibi admodum vicinis.

Nec dubito, ſi cuncta nobis à Scriptoribus Græcis, Latinis, aliiſque indicata ac deſcripta fuiſſent ac reſtarent Oracula, ſeu per inſomnia (quibus totus orbis, teſte Tertulliano, quondam ſtipatus erat) ſeu per verſus, aut verbis nulli metro incluſis, ſeu per nutus, ſeu per ſortes, ſeu per animalia bruta (boves, piſces &c.) ſeu per alia quæcunque tandem media vel inſtrumenta, millena numero illa fuiſſe, nos fore comperturos.

Ac quamquam Græciæ atque Aſiæ minoris populi circa iſta quammaxime inſaniiſſe videntur (forſan inde, quod ipſorum χρηστήρια curatius magis à ſcriptoribus memorentur:) attamen ſi quis itineris initium capiat à Gadibus, atque ita Africæ oram legens, per Ægyptum in Syriam ac Chaldæam tranſeat, hincque oram Ciliciæ percurrat, atque ita per Pamphiliam ac Lyciam, Cariam & Ioniam ad Troada penetret; atque inde iterum pergat trans Pontum (regionem,) & Galatiam, & Cappadociam, uſque in Colchida; hincque rurſus tranſeat per Cherſoneſum vicinaſque regiones in Thraciam; inde porro in

in Macedoniam ; atque ita proficiſcatur per Theſſaliam in Bœotiam, & in Atticam ; indeque pertendat in Peloponneſſam ; iſtaque peragrata, inde iterum redeat per Iſthmum in Phocida ; hincque per Epirum ac Theſprotiam, luſtret ſimul Illyricum, ex eoque ſolvens in Italiam, tranſeat ſimul Siciliam ; atque hac perluſtrata, rurſus per Italiam trans Alpes pertendat uſque in Britanniam (ne interjacentes regiones nominare neceſſe habeam) atque ita fere uſque ad ultima Thule ; ubique reperiet unum plurave hujus illiuſve Dei vel Deæ (ſi non & plurium ſimul) Oracula, illorumve Reſponſa æque ſuperſtitioſe petita, quam vafre ſuperſtitioſis reddita. Ne quid de cæteris mundi plagis loquar.

Hoc interim verum eſſe lectione comperio ; multa ſubinde Oracula interiiſſe, multa de novo fuiſſe exorta ; atque in una eademque regione, imo uno eodemque aliquando in loco [ex. gr. Delphis ; ubi nunc Telluris, aut Telluris ac Saturni ſimul, nunc Neptuni, nunc Panos, nunc Apollinis, quin & Apollinis ac Bacchi ſimul, extitiſſe perhibentur ; donec tandem ad unicum Apollinem devoluta ſint] id accidiſſe. Ex quibus quidem non omnia, ſicuti Delphico contigit, ſubſecutis temporibus, poſt bella, incendia, aliaſve ruinas, denuo inſtaurata fuerunt : poſtremiſque Gentiliſmi temporibus, eove ſaltem in interitum ruente (Chriſto Salvatore noſtro, jam per Evangelii lucem, Ethniciſmi tenebras magis magiſque diſcutiente) longe plura interciderunt. Ac quamvis alia ſubinde de novo exorirentur quædam, aliaque ex veteribus ruinis denuo repullularint, id tamen non ita crebro factum fuit, quam quidem antiquis temporibus ; quum neque Philoſophia, nec, ut tandem, Chriſtianiſmus verique Dei cultus hominum mentes veritatis radiis magis magiſque illuminarent, huicque Ethniciſmi fundamenta, cum illiſque pravas illas ſuperſtitiones ſenſim quidem, at penitus, in præcipuis Orbis partibus ſubrueret.

Quæ tamen minus perdurarunt videntur illa fuiſſe, quæ à Regibus ac Principibus (Alexandro, Adriano, aliiſve) deliciis ſuis, ne dicam catamitis, aliiſve (quantumvis in multis locis ſimul) exſtructa fuerant. Videnturque iſta ſponte ac brevi intercidiſſe, vel ſenſim exaruiſſe, quum jam adulatio in iſtos principes ceſſaret [quod & in illis Regibus ac Principibus locum habuit, quibus iſta ab aliis erecta conſtituta fuerant:] vel ſub ſecutis Cæſaribus, ad quos nihil illa pertinebant, ſumptus atque impenſæ non amplius contribuerentur: ſed contra etiam ad alia jam inſumerentur illa, quæ ipſorum cultui ac miniſteriis à dedicantibus, ſeu conſecrantibus deſtinata fuerant. Quibus denique & in cæteris Oraculis accedebant cauſæ in utraque mea Diſſertatione (imprimis vero priori) memoratæ: ob quas tandem exaruerunt, atque in totum interierunt.

De Statua Simoni Mago erecta.

SUMMARIUM.

1. *Baronii, Hammondi, & Spenceri opinio (contra Ciacconium,) de ſtatua Simoni Mago, ut prætenditur, erecta.* 2. *Juſtini Martyris de hac ſtatua aſſertio examinatur; uti & illa de Simoniana Secta.* 3. *Inſcriptio in inſula Tiberina reperta conſideratur; itaque occaſione de ſtatuis Romanorum nonnulla afferuntur.* 4. *De relationibus in numerum Deorum agitur.* 5. *An Juſtini teſtimonium hic valere debeat.* 6. *Examinatur Irenæi de hac ſtatua traditio.* 7. *Tertulliani,* 8. *Auguſtini,* 9. *Epiphanii.* 10. *Diſquiretur an credibile ſit; ei poſt mortem tam ignominioſam &c. ſtatuam fuiſſe, (ac quidem per tales ut perhibetur) erectam.* 11. *Quantula in æſtimatione fuerint Judæi ac Samaritani tempore Tiberii, Claudii &c. oſtenditur.* 12. *Hac data occaſione agitur de Chreſto Suetonii; quo, ſcilicet, impulſore Judæi tumultuaverint.*

INter alia, quæ per occaſionem primæ meæ Diſſertationi de Oraculis inſerueram, quæque adeo pleniorem merebantur tractationem, ſunt illa quæ de *Simonis Magi* ſtatua, Romæ ipſi ut Deo conſecrata à veteribus Scriptoribus traduntur; quæque huic ſecundæ editioni Appendicis vice potius annectere volui; ne nimis interrumpatur tractatio de Oraculis, per hæc, aliaque ipſi inſerta, Lectorque per illa, dum ipſum ἔργον legere ſtudet, per πάρεργον detineatur, atque à recto tramite in devia nimis ducatur.

De hac igitur ſtatua non ſolus Sixtus Senenſis, aut Cæſar Baronius, inter Romanæ Eccleſiæ aſſeclas doctiſſimi viri; verum etiam Hammondus ac Spencerus (inter Refor-

matos) ne alios quoque addam, ut de veriſſima hiſtoria locuti, eamque pro viribus tutati ſunt: ac quidem (ne quis id nimium miretur) auctoribus Juſtino Martyre, Irenæo, Tertulliano, Auguſtino aliiſque: quorum primi fere intra ſeculum aut ſeſquiſeculum, poſt hujus Simonis mortem ſcripſere. Præſertim ſi hiſtoria illa poſtremis Neronis temporibus, ſicut aliqui volunt, acciderit: imo ſi vel cum Baronio ſtatuæ iſtius dedicatio in 44. Jeſu Chriſti annum, adeoque ſub Imperatore Claudio, incidiſſe ſtatuatur.

Verum enimvero videamus, quid Baronius (ad quem hic potiſſimum provocant) quid Hammondus, quid denique Spencerus, hujus ſtatuæ patroni, pro illa adduxerint.

Baronius (ne omnia quæ adducit huc transferam, quod hæc, ut præcipua, ſuffecerint) primùm de ipſa *baſi* ac *titulo* Semoni Sanco Deo &c. [ubi *Sancus* in *Sangus* mutat: quod & porrò facit: cum tamen id minime in inſcriptionibus compareat, atque alibi rariſſime occurrat, quod certe minus ingenuum] ita loquitur: *Præ ſe fert lapis ipſe baſin, ſuper quam ſtatua locata eſſet; nec enim cum valde anguſta ſit, capax fuiſſe videtur alicujus ſimulacri, humanæ ſtaturæ ſimilis.* At *Conſecratis* ſtatuæ non tripedaneæ, aut humana ſtatura minores; ſed Deorum pariles & humana ſtatura majores ponebantur.

Hanc baſin igitur (quamvis rationes iſtas non addit) non pro illa, quæ *Simoni Mago* poſita fuit agnoſcit: ac putat Juſtinum non tanta laboraſſe ablepſia, ut hîc ita decipi potuerit: quod ulterius his ſequentibus firmare nititur: *Quonam pacto, quæſo, in his Juſtinus decipi potuit, qui non tantum Gentilium Philoſophiæ, ſed & ipſorum Theologiæ eruditione, non leviter tinctus, vel mediocriter imbutus, ſed egregie excultus & apprimè eruditus fuerat: ut plane declarant ejus commentarii non modo ad Antoninum Pium,*

&

& ad Senat. Rom. ſed ad Gentiles ipſos ſermo exhortationis ſcriptus.

Sed & quomodo idem ipſe non ea de Simone Mago plus certò, Romæ diu multumque verſatus explorata habuit, quæ non in angulo, vel coram ejus rei ignaris locutus eſt, ſed ad ipſum Romanum Imperatorem, nec non Romanum Senatum conſcripſit? vel quonam pacto tam aperte teſtatur à Senatu Populoque Romano Simonem Deum habitum, & ſtatua cohoneſtatum, cum hæc mox ſubdit: Quocirca ut ſacer quoque Senatus & populus unà vobiſcum poſtulata hæc noſtra cognoſcant, petimus, ut ſi quis inter eos doctrinis illius detineatur, vero cognito fraudem erroris effugere valeat; & ſtatuam ſi vultis abolete.

Hæc ipſe Juſtinus. Nunc vero dicant velim, qui ſuſpicantur eum de ſtatua Semonis Sangi [*Sancti* dicere debuit] *eſſe deceptum; nunquid inter duos fontes tantum, an in uno urbis loco ſimulacrum ejuſmodi viſebatur, cujus cultus & ſuperſtitio ab ipſis vero urbis cunabulis à Sabinis illata cum nomine creverat? Certe fuiſſe etiam in Quirinali ejuſdem idoli cultum, ſecunda quam poſuimus, inſcriptio demonſtrat* [eſt autem illa quam & ego ſecundo loco poſui.] *Quid enim Juſtinus, unum ab Imperatore petit abolendum, cum plura in Urbe eſſent ejuſdem idola, eodemque nomine, ſimulacra notata? Sic enim Romæ creverat ſuperſtitio, ut Dio* [*lib.* 60.] *de his Claudii temporibus agens, hæc dicat: Omnes jam ædes, omnia opera Statuarum & Donariorum eſſe plena.*

Quæ ad hæc notanda veniunt, in ipſo hujus rei examine notabuntur; nunc vero videamus, quid Doctiſſimus Hammondus (Diſſert. 1. cap. 9. de Epiſcoporum jure) dicat ubi ita de hac ſtatua loquitur: *Taceo notiſſimam, de* ÆDICULA [*an,*] *aut* STATUA *Romæ in Tiberi inter duos pontes conſtructa & Simoni Deo Sancto conſecrato, inſcripta, & hi-*

 ſtoriam,

ſtoriam, Juſtini quidem, ut & aliorum fere omnium (Tertulliani imprimis & Irenæi) antiquiſſimorum Patrum teſtimoniis abunde firmatam. Quam tamen Petrus Ciacconius fretus marmorea cujuſdam ſtatuæ baſi, ad 1574. *in inſula Tiberina refoſſa, & Semoni Sanco Deo Fidio ſacrata, convellandam putavit. Quaſi Juſtinus, homo externus, & Latinæ, inquit, linguæ non admodum peritus, ſic ſibi imponi paſſus fuerit, & caligantibus oculis* SIMONEM *pro* SEMONE, DEUM SANCTUM, *pro* SANCO DEO, *pro* FIDIO *fallentem,* IMPERATORI *etiam* ROMANO *obtruſerit; qui, ſine dubio, compertiſſimi mendacii eum illico arguiſſet, nec eundem denique errorem Tertulliano quidem, homini quidem non externo, nec aut Civitatis aut linguæ Latinæ imperito, ut & aliis Romanæ Eccleſiæ ſcriptoribus errandum porrexiſſet. Multa ad Ciacconii ſententiam vellicandam dici poſſent, ſi iſtis vacaremus.*

Tertio nunc prodeat Spencerus, qui in commentario, ad Originem contra Celſum, hæc ſequentia habet:

Quærunt docti an illi [Simoni Mago] ſtatua cum hoc titulo erecta erat SIMONI DEO SANCTO. *Aſſerunt Juſtinus, Irenæus, Tertullianus, Euſebius, Theodoretus & alii quamplurimi. Cerda in dubio relinquit, in notis ad Tertulliani Apologeticum. NB. Ciacconius, in Opuſc. ante expoſitionem* COLUMNÆ TRAJANI, *negat: item Salmaſius, in notis ad Spartianum. Verum æquo lectori ſatisfactum erit ſi legat Illuſtriſſimum Baronium ad annum* 44. *n°.* 55. 56. 57. 58. 59. *&c. Clariſſ. Hammondum in Diſſert. I. c.* 2. *de jure Epiſcop. contra Blondellum. Multa, inquit, ad Ciacconii (addam ego Salmaſii) conjecturam vellicandam dici poſſunt, ſi iſtis vacaremus.*

Hôc certe voluiſſem: quod quia non fecit Spencerus, nec ulli hoc priores, meo quidem judicio; videamus, an non melius poſt lectam meam hanc diſſertatiunculam, à contraria

traria parte ſatisfactum erit; ac quidem æquis lectoribus.

Quæ Juſtinus de hac ſtatua tradit ſunt hæc ſequentia: καὶ γὰρ παρ' ὑμῖν, ὡς προέφαμεν, ἐν τῇ βασιλίδι Ῥώμῃ ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος γενόμενος ὁ Σίμων, καὶ τὴν ἱερὰν σύγκλητον, καὶ τὸν δῆμον Ῥωμαίων εἰς τοσοῦτο κατεπλήξατο, ὡς Θεὸς νομισθῆναι, καὶ ἀνδριάντι ὡς τοὺς ἄλλους παρ' ὑμῖν τιμωμένους Θεοὺς, τιμηθῆναι· ὅθεν τήν τε ἱερὰν σύγκλητον, καὶ τὸν ὑμέτερον, συνεπιγνώμονας πάντης ὑμῶν τῆς ἀξιώσεως παραλαβεῖν αἰτοῦμεν· ἵν' εἴ τις εἴη τοῖς ἀπ' ἐκείνου διδάγμασι, κατεχόμενος, τἀληθὲς μαθὼν, τὴν πλάνη φυγεῖν δυνηθῇ· καὶ τὸν ἀνδριάντα, εἰ βούλεσθε, καθαίρετε.

Nam apud vos prout diximus, ſub Claudio Cæſare Simon fuit, & Sacrum Senatum populumque Romanum, eo perduxit ſtuporis ut Deus haberetur, & ſtatua, velut alii quos colitis Dii, cohoneſtaretur. Quocirca ut Sacer quoque ſenatus, & populus una vobiſcum poſtulata hæc noſtra cognoſcant petimus, ut ſi quis inter eos doctrinis illius detineatur, vero cognito fraudem erroris effugere valeat; & ſtatuam, ſi vultis, abolete.

Quibus poſtremis verbis affirmat ſtatuam, ipſius tempore adhuc ſtetiſſe erectam: ubinam vero ibi locorum, ac quali modo ac quam denique ob cauſam, jam dixerat his verbis: *In Imperiali urbe veſtra Roma*, PROPTER MAGICAS *quas exhibuit* VIRTUTES *Deus habitus eſt, & ſtatua apud vos veluti Deus honoratus. Quæ ſtatua in amne Tiberi inter duos pontes eſt erecta, Latinam hanc habens inſcriptionem*, SIMONI DEO SANCTO: *ac Samaritani prope omnes; & ex aliis quoque nationibus perpauci, illum quaſi primum Deum eſſe confitentes adorant. Græca ſonant.* Ὅς ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος διὰ τῆς τῶν ἐνεργούντων δαιμόνων τέχνης δυνάμεις ποιήσας μαγικὰς ἐν τῇ πόλει ὑμῶν βασιλίδι Ῥώμῃ, Θεὸς ἐνομίσθη, καὶ ἀνδριάντι [quod Deorum non eſt ſed hominum] παρ' ὑμων ὡς Θεος τετίμηται [infarcta gloſſa habet inſul-

inſulſe ὃς ἀνδρείας ἀνεγέγερται] ἐν τῷ Τίβερι ποταμῷ μεταξὺ τῶν δύο γεφυρῶν, ἔχων ἐπιγραφὴν Ῥωμαϊκὴν ταύτην, Σίμωνι δέῳ σάγκτῳ, καὶ σχεδὸν πάντες οἱ Σαμαρεῖς, ὀλίγοι δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ἔθνεσιν, ὡς τὸν πρῶτον Θεὸν ἐκεῖνον ὁμολογοῦντες, [ἐκεῖνον καὶ] προσκυνοῦσι.

Hactenus Juſtinus; cujus verba nunc perpendenda. In primo loco habet, *Senatum populumque Romanum eum pro Deo ut cæteros Romanorum Deos, habuiſſe; & ſtatuam, uti Deo, poſuiſſe.* Verum in ſecundo loco, illum *a S. P. Q. R.* PROPTER MAGICAS, *quas exhibuit Virtutes, Deum habuiſſe*, atque ex iſta [Magicar. Virtutum] cauſa ipſi *ſtatuam fuiſſe erectam*, cum inſcriptione hac, *Simoni Deo Sancto.*

Addit, *prope omnes Samaritanos & ex aliis nationibus quoque perpaucos, hunc Simonem adhuc ſuo* [Juſtini] *tempore ut Deum adoraſſe.* Attamen uti ex Actor. cap. 8. docemur, jam adveniente Philippo Evangeliſta, deſeruerant hunc Simonem, Philippoque adhæſerant unanimiter: ac, venientibus poſtea quoque Petro ac Joanne Apoſtolis, baptizabantur, ac Spiritum Sanctum (ſeu Sp. Sancti dona extraordinaria) accipiebant: quin & ipſe Simon inter credentes Evangelio erat; ſeu potius, uti effectus docuit, ita ſimulabat. I nunc & quære, poſt integrum ſeculum, ac quod plus poſt Philippi & prædicationem excurrit, *Omnes prope Samaritanos* ipſum hunc Simonem, ut Deum adorantes. Eiconolatræ ſive Idololatræ igitur erant Samaritani tempore hujus Juſtini; quod poſt Antiochi Epiphanis tempora (ſi tamen verum eſt, quod de iſto ævo ipſis à Judæis Phariſaicis ipſorum infenſiſſimis hoſtibus objicitur) nemo ipſorum, ac ne Joſephus quidem, imputavit: cum poſt acceptum per Manaſſen Pentateuchum; Templumque in Geriezim monte exſtructum, ſemper Legi Moſaicæ adhæſerint.

Ac certe ſi Origeni fides habenda, ipſius tempore perpauci Simoniani jam per totum orbem (imò nullo pene numero) reſta-

reſtabant. Ita enim ille, libro I. contra Celſum: ἠθέλησε καὶ Σίμων ὁ Σαμαρεὺς μάγος τῇ μαγείᾳ ὑφελέσθαι τινάς. καὶ τότε μὲν ἠπάτησε. νυνὶ δὲ τοὺς πάντας ἐν τῇ οἰκουμένῃ οὐκ ἔστι Σιμωνιανοὺς εὑρεῖν τὸν ἀριθμὸν οἶμαι τριάκοντα. καὶ τάχα πλείονας εἶπον τῶν ὄντων. εἰσὶ δὲ περὶ τὴν Παλαιστίνην σφόδρα ἐλάχιστοι. τῆς δὲ λοιπῆς οἰκουμένης οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καθ' ἣν ἠθέλησε δόξαν περὶ ἑαυτοῦ διασκεδάσαι. & libro ſexto:. Οὐδαμοῦ γὰρ τῆς οἰκουμένης Σιμωνιανοί· καὶ τοί γε ὑπὲρ τοῦ πλείονας ὑπαγαγέσθαι ὁ Σίμων τὸν περὶ τοῦ θανάτου κίνδυνον, ὃν Χριστιανοὶ αἱρεῖσθαι ἐδιδάχθησαν, περιεῖλε τῶν μαθητῶν, ἐναδιαφορεῖν αὐτοὺς διδάξας περὶ τὴν εἰδωλολατρείαν. ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν Σιμωνιανοὶ ἐπεβουλεύθησαν. *Quin & Simon Samaritanus Magus per Magiam ſuam quoſdam decipere conatus, effectu non caruit ad tempus. Nunc autem in toto orbe, opinor, vix triginta Simonianos reperiri: ac fortaſſe ne tot quidem. Sunt enim in Palæſtina pauci admodum. in reliquo terrarum orbe nuſquam nomen eſt in iſta opinione, qua haberi voluit. & libro 6. Nunc nuſpiam gentium extant Simoniani; quamvis Simon, quo plures ſibi pararet diſcipulos, ſuſtulerit è ſua doctrina mortis periculum; quod Chriſtiani docebantur contemnere, dicens indifferentem rem eſſe Idololatriam. Imò nec ulla perſecutio contra Simonianos unquam exorta eſt.* Et tamen tam perpauci numero erant jam tempore Origenis.

Interim, tradente Juſtino, *Sacrum* (ut is loquitur) *Senatum, & populum Romanum, ita in ſtuporem perduxerat, ut Deus haberetur*, &c.

At quam parum hoc convenit cum hujus ipſius Juſtini verbis, *perpaucos in gentibus ipſum adoraſſe*? Et tamen, inter Gentes ac quidem Romæ (unde externæ Religiones, ne quidem omni vi ac molimine integre expellebantur: quod ex Iſidis Sacris aliiſque clare videmus) à tot tantiſque adoratur *Deus factus eſt, eique ut Deo ſtatua poſita.*

Verum hic audiendus quoque Tertullianus; qui cap. 5. Apol. *Vetus erat decretum, ne quis Deus ab Imperatore conſe-*

craretur, niſi à ſenatu probatus; ut Æmilius de Deo ſuo Alburno. Sic idem adverſus Marcionem cap. 18. *Alioquin ſi ſic homo Deum commentabitur, quomodo Romulus Conſum, & Tatius Cloacinam, & Hoſtilius Pavorem, & Metellus Alburnum, & quidam ante* [NB] *hoc tempus Antinoum, hoc aliis licebit: nos Marcionem nauclerum novimus, non Regem, non Imperatorem.*

In primo loco, ſeu verbis primo adductis habemus nullum Deum apud Romanos factum (publice) niſi à Senatu probatum: ut ſic auctoritas publica ibi conſtaret. In verbis ſecundo loco adductis reperimus exempla publicæ conſecrationis (talia quæ in Acta publica, ſine dubio, relata fuerant;) quæ quoque ut rara admodum hìc recitantur. Nam Dii iſti ab aliis nationibus aſſumebantur, vel advocabantur, (ex. gr. Dea Peſſinuntia; imo ipſa Iſis; vel alii etiam, quos ex devictis urbibus aut gentibus ad ſe transferebant) nullo modo ibi (Romæ) conſecrabantur: quod de Junone, aliiſque pluribus Divinitatibus vel Numinibus, ex antiquis ſcriptoribus notum eſt.

Quod in hoc ſecundo loco, ſecundò indicatur, eſt, De Regibus atque Imperatoribus id quoque patere; imò & de deliciis ipſorum; quorum exemplum adfert Antinoum, his verbis: *Et quidam ante hoc tempus Antinoum.*

De nullis interim aliis in Deorum numerum receptis præterea loquitur, quam de Imperatoribus. Namque *Simonis* hujus *Magi* nulla ipſi mentio; ne quidem *Apollonii Tyanæi*: quem Ethnici nonnulli Salvatori noſtro Jeſu Chriſto æquiparare audebant: quemque ut etiam Oracula edentem perſonatus ille Juſtinus, in Quæſtionibus & Reſponſionibus in ſcenam producit: quum tamen & Pavorem & Cloacinam tanto antè tempore conſecratos adducat.

Perhibetur interim à Juſtino hanc Inſcriptionem conceptam fuiſſe his verbis, SIMONI SANCTO DEO. vel ſi mavis, ipſa verba Græca ΣΕ΄ΜΩΝΙ ΔΕ΄Ω ΣΑ΄ΓΚΤΩ.

Ve-

Verum enim verò jam dudum alii eruditi oſtenderunt errorem Juſtini Martyris (qui Græcus erat) ortum ex mala lectione inſcriptionis iſtius quæ in Ara in inſula Tiberina detecta habetur hoc modo:

SEMONI
SANCO
DEO. FIDIO
SACRVM
COL. MVSSIANVS
QVINQVENNALIS
DECVR
BIDENTALIS
DONVM. DEDIT

item . . . .

SANCTO. SANCO
SEMONI. DEO. FIDIO
SACRVM. PECVNIA
SACERDOTVM
BIDENTALIVM
RECIPERATIS
VECTIGALIBVS

Sic apud Rein. l. 64.

SANCTISSIMO HERCULI &c.

ac. 65.

SANCTISSIMO DEO
PATRI
EX VOTO CONSUMMAVIT
JULIUS.
SECUNDUS FAONIUS.

Plura de hoc PATRE REATINO (namque Rheatinorum Deus & Patronus erat) ex inſcriptionibus adduci poſſent: ſed hæc modò allata ſuffecerint.

Quod vero attinet nomen illud *Sanctus*, id & Dîs & Heroibus & hominibus tribuebatur: nec ſolum Dîs Cœleſtibus, verum & Infernalibus. Namque ut *Jovi*, *Junoni*, *Apollini*, *Minervæ*, *Veneri*, *Lunæ* & *Mithræ* & *Soli* (qui pro uno eodemque numine veniunt) & *Fortunæ* tributum invenitur: ſic & *Bonæ Deæ* quæ eadem cum Proſerpina, idem quoque aſſignatur; præterquam *Cereri*, & *Sylvano* & *Genio* & aliis pluribus Dîs minorum Gentium; (imo & ipſis Aquis Albulis,) aut Heroibus, ut huic *Herculi.* Quin & etiam *Nemeſi Sanctiſſimæ*, & ipſi *Febri* (ut Dîs tamen Averuncis) aras ponebant; uti de febre id videmus hac ſequenti Inſcriptione, quæ apud Gruterum habetur.

FEBRI. DIVAE. FEBRI
SANCTAE. FEBRI. MAGNAE
CAMILLA. AMATA. PRO
FILIO. MALE. AFFECTO. P

De Hominibus idem id patet ex plurimis inſcriptionibus, aliiſque ſcriptoribus; ex quibus quoque patet illa quæ Baronius ex Dione Caſſio adfert, ſolum de hominibus eſſe intelligenda: uti ſtatim ex ipſo Dione patebit.

Interim notandum, non ſolis Regibus atque Imperatoribus, aliiſve ob bene geſtos magiſtratus, muneraque alia, aut etiam benefacta in Rempublicam; verum & Patronis hujus illiuſve Provinciæ, ordinis collegiive aut corporis; Literatis; ut Grammaticis, Poetis, Oratoribus, Medicis, Rhetoribus, Philoſophis, Jurisperitis; imo & Ludionibus, Hiſtrionibus ſc. Aurigatoribus aliiſque hujus farinæ: uti & fœminis, non ſolis matronis aut Virginibus, verum etiam ſcortis. ne quid de magis adhuc infamibus addam.

Videmus igitur, non de Dîs, tam ubique (& quidem de novo) conſecratis vel dedicatis, verum de hominibus loqui Dio-

Dionem ubi libro LX. ait: Ἐπειδή τε ἡ πόλις εἰκόνων ἐπληροῦτο, (ἐξῆν γὰρ ἀνέδην τοῖς βουλομένοις ἐν γραφῇ καὶ ἐν χαλκῷ λιθῷ τε δημοσιεύεσθαι) τάς τε πλείους αὐτῶν ἑτέρωσέ ποι μετέθηκε, καὶ εἰς τὸ ἔπειτα ἀπηγόρευσε, μηδενὶ ἰδιώτῃ, ᾧ ἂν μὴ ἡ βουλὴ ἐπιτρέψῃ, τοῦτο ποιεῖν ἐξεῖναι. πλὴν εἴ τις ἔργον τι ᾠκοδομηκὼς εἴη, ἢ καὶ κατασκευάσαιτο. *Quoniam verò urbs imaginibus replebatur (licebat enim omnibus qui vellent, pictura, ære, lapideque effigiem ſuam publicare) pleraſque earum loco motas alio tranſtulit (Claudius;) interdicto, ne quis in poſterum privatus injuſſu Senatus hoc ageret: niſi quis opus aliquod ædificaſſet aut refeciſſet.*

Scitum illud eſt Catonis dictum, apud Plutarchum (de Civili inſtitutione;) qui, cum jam, ſuo tempore, Urbs Roma ſignis ac ſtatuis referta eſſet, ſui ipſius nuſpiam ſiſti permiſit, *Malle, inquiens, cauſam, cur ſibi non ſteterit ſtatua, quam cur ſtet requiri.* ex quibus verbis, aliiſque ibi præcedentibus ac ſequentibus, clare patet, Plutarchum ibi de permagno numero ſtatuarum, quæ hominibus erectæ fuerant, loqui.

Quinimò temporibus Chriſtianis, cum jam ſub Theodorico Gothorum rege, ac poſt Theodoricum, cum jam Roma non amplius paganizaret; & jam A°. 410. poſt Chriſtum natum, (atque Honorii tempore) in obſidione Urbis, per Alaricum facta, ingens multitudo ſtatuarum quæ Dîs Deabuſque dedicatæ erant (quod Zoſimus maximè lamentatur) mœnibus à quaſſatione hoſtium reparandis, ruiniſque ipſorum replendis, ac denuo muniendis inſumpta eſſet; Urbsque adeo ſtatuis denudata videretur; atque inſuper per triduum direpta fuerit: (ne loquar de Totila ſub quo bis Roma capta fuit) iſtis, dico, temporibus Chriſtianis, adhuc perinſignis multitudo reſtabat.

Oſtendet hoc epiſtola ipſius libro 7. n°. 13., ſeu formula comitivæ Romanæ: quæ mihi digna videtur ut huc tota

tranſferatur: quod ex iſta clarum fit, cuſtodes publicos ſtatuis quæ publice, ſive in locis publicis poſitæ eſſent, fuiſſe, publica auctoritate appoſitos. Incipit autem illa hoc modo: *Si clauſis domibus atque munitis inſidiari ſolet nequiſſimum votum, quanto magis in Romana civitate videtur illici, qui in plateis pretioſum reperit, quod poſſit auferri? Nam quidam* POPULUS COPIOSISSIMUS STATUARUM, GREGES ETIAM ABUNDANTISSIMI EQUORUM, *tali ſunt cautela ſervandi, quali cura videntur affixi. Ubi ſi eſſet humanis rebus ulla conſideratio, Romanam pulchritudinem non vigiliæ, ſed ſola deberet reverentia cuſtodire. Quid dicamus de Marmore, Metallis & arte pretioſa? quæ ſi vacet eripere, rara manus eſt quæ poſſet à talibus abſtinere. Ubi ſunt expoſita, quæ facere potuerunt divitiæ generales, & labor mundi? Quem inter iſta deceat eſſe negligentem? Quis in cauſa tali patitur eſſe venalis, quando graviſſimum damnum poteſt fieri in pulchritudine ſingulari? Quare per indictionem illam Comitivæ Romanæ, cum privilegiis & juſtis commodis ſuis, tibi concedimus dignitatem. Ut fideli ſtudio, magnoque niſu quæras improbas manus, & inſidiantes aut privatorum fortunis, aut mœnibus, ad tuum facias venire judicium, & rei veritate diſcuſſa, congruum ſubeat de legibus ultionem. Quia juſte tales perſequitur publicus dolor, qui decorem Veterum fœdant, detruncatione membrorum: faciuntque illa in monumentis publicis, quæ debent pati. Officium tuum & milites conſuetos, noctibus potius invigilare compelle; in die autem civitas ſeipſa cuſtodit. Vigilans enim ſtudio non indiget alieno. Furta quidem perſuadent: ſed tunc præſumptus facile capitur, cum juſtos minime ſupervenire ſentitur. Statuæ nec in toto mutæ ſunt: quando à furibus percuſſæ cuſtodes videntur tinnitibus admonere. Proinde diligentiam tuam devotione laudabili ſentiamus; ut cui nunc labo-*

laborioſos faſces injungimus, ſecuros honores poſtea conferamus.

Videmus hic ſtatuas non ſolis hominibus, verum & equis poſitas. Si quis vero dicat hos equos ſeu caballos non iſto honore, condecoratos, verum homines; ipſorumque honori trigas, quadrigas, equoque . . . dedicatos: conſideret exemplum Adriani Cæſaris, de quo, præter Spartianum, (qui teſtatur eum equos & canes ſic amaſſe, ut eis ſepulcra conſtitueret.) Dion Caſſius ita loquitur: τῆς δὲ περὶ τὰς θήρας σπουδῆς αὐτοῦ καὶ ὁ Βορυσθένης ὁ ἵππος, ᾧ μάλιστα θηρῶν ἠρέσκετο, σημεῖόν ἐστιν. ἀποθανόντι γὰρ αὐτῷ καὶ τάφον κατεσκεύασε, καὶ στήλην ἔστησε, καὶ ἐπιγράμματα ἐπέγραψεν. *Magno autem argumento eſt, eum ſtudio venandi delectatum fuiſſe, quod Boryſtheni equo, quo libenter in venationibus utebatur, mortuo monumentum ædificavit; erexitque columnam, adſcripto epigrammate.* Ex pluribus autem huic equo factis Inſcriptionibus, (ſeu mavis epigrammatis) unum adfert in notis ſuis ad Spartianum J. Caſaubonus; quod ibi legendum. De Canibus aliiſque animalibus, ipſiſque etiam lupis, id oſtendunt veterum monumenta.

Quam multæ verò ſtatuæ ſimul tum in Urbe Roma, tum in Provinciis, Urbibus, Municipiis, coloniis alibique non Cæſaribus tantum, ipſorumve Uxoribus ac liberis (etiam adoptivis; ſed & aliis illuſtribus viris Sejano ſimilibuſque imo & artificibus, quin & Pantomimis (ut Mneſtheri aliiſque) nulli eruditorum ignotum eſt, aut eſſe poteſt: at Magis ut Magis illas fuiſſe poſitas (& quidem Romæ nedum & Templa) nullibi reperitur.

Ut autem ulterius aliquid reponam ad Argumenta Baronii, Hammondi, ac Spenceri: Si huic Simoni ut Deo, ac quidem Deo nunc primum conſecrato, Deorumque reliquorum in numerum relato, Ara ac Statua (ac quidem quod Hammondus ſat temere iis ſuperaddit, Templum quoque

vel

vel ſacellum) tituliq́ue poſitæ fuerint: quis quæſo ſuper iſta re detulit ad Senatum aut Cæſarem? Populuſne poſtulavit, ac Senatus permiſit; an verò petente Senatu id Cæſar conceſſit; cum nemo alias conſecraretur? ſicut id ex Tertulliano liquet.

De Claudio Cæſare quidem conſtat, eum modum dedicandis ſtatuis poſuiſſe: at nullibi patet, ipſum ullum novum Deum vel Heroa conſecraſſe; hominemve quempiam in Deorum numerum retuliſſe: niſi quod, (teſte Dione, lib. LX.) *Liviam immortalitati aſſeruit* (ſeu *indigitavit*) *dedicavitque ejus ſtatuam in Templo Auguſti, ac rem ſacram ei fieri à Veſtalibus mandavit, mulieresque per nomen ejus jurare juſſit. Hoſque honores ipſi tribuens, ipſe nihil præter nomina Imperii accepit. Quæ enim equeſtria certamina Kalendis Auguſti (qui eſt Natalis Claudii) exhibentur, inſtituta ſunt propterea, quod ea die Martis ædes conſecrata fuit. Uſus porrò in aliis quoque rebus eadem eſt moderatione; edixitque ne quis ipſum adoraret,* [προσκυνεῖν ἑαυτὸν] *neve quis ipſi ſacrificaret. Acclamationes crebras quoque iſtas & nimias inhibuit; imaginemque ſeu ſtatuam, unam modo argenteam & duas ex ære & lapide, initio ſibi decretas admiſit. Inutiles videlicet hos omnes ajebat ſumptus eſſe, ac magno damno, magniſque turbis urbi eos ſtare; quum omnes jam ædes, omnia opera ſtatuarum* [ἀνδριάντων Dio habet] *& donariorum eſſent plena.*

Quis jam animo concipere queat, id quod hic Claudius Cæſar in ſe ipſo renuit; ut ſcilicet ſibi vivo honores Divini tribuerentur: (quamvis Cajus ſe pro Deo haberi voluiſſet, Deorumque in morem adorari, ſupplicari &c.) quis, dico, cogitare queat, illum hoc huic Simoni, ac quidem Mago ac præſtigiatori conceſſiſſe, dum is adhuc viveret? Ipſumque non tantum ſtatua cohoneſtaſſe, verum & aris, & Templis & flamine; & thenſa in Circenſibus; & quæ ſacratis plura in

in cultum ſive Heroicum, ſive Divium aliàs tribui ſolebant?

Certe Prudentius de Auguſto nobis talia lib. I. contra Symmachum [cui etiam Ara ac Statua ob merita in Rempublicam ex Senatus decreto poſita fuit] indicat, his verſibus:

Hunc morem veterum docili jam ætate ſecuta
Poſteritas, menſa atque Adytis, & flamine, & aris
Auguſtum coluit, vitulo placavit & agno.
Strato ad pulvinar jacuit, reſponſa popoſcit:
Teſtantur tituli, produnt conſulta Senatus,
Cæſareum Jovis ad ſpeciem ſtatuentia Templum.
Adjecere ſacrum, fieret quo Livia Juno, &c.

At, quamvis & vivo Auguſto, uti & Tiberio, Templa conſecrata fuerant, Cajuſque id ipſe ut fieret ſibi vivo, voluerat. Quis, quæſo, talia de Simone, aut vivo adhuc aut jam mortuo, præter Juſtinum, alioſve plane ſimilis credulitatis, memoravit? Nemo, certe, extra jam nominatos, aut qui ipſos nimis ſecure ſecuti fabulam hanc ulterius adornare voluerunt.

Videamus nunc, quæſo, quid Baronius de baſi iſta cum notiſſima illa Inſcriptione in inſula Tiberina reperta dicat: *Præfert lapis ipſis baſin ſuper quam Statua locata eſſet, ſed exigua: nec enim, cum valde anguſta ſit, capax fuiſſe videtur alicujus ſimulacri humanæ ſtaturæ ſimilis.*

Rejicit igitur hanc Inſcriptionem, nec illa pro baſi Statuæ *Simoni Mago* dedicatæ agnoſcit: ac recte quidem (quamvis ſane non recte in illa *Sancus*, in *Sangum* mutet; quod *Sangus* nullibi in lapide hoc apparet.) Non enim fuit ſtatua Colloſſæa, aut alias major humana ſtatura; quod tales ac tanti ſolum Dis, aut Cæſaribus (præſertim jam in Deorum numerum relatis) ponerentur; cum quæ aliis hominibus, ob merita in Rempublicam vel aliis ex cauſis ponebantur humanæ ſtaturæ magnitudine, nec majori, dedicarentur. Ac

Ffff fuit

fuit proculdubio ex earum numero quas Tripedales vocabant; adeoque non Dei per illam conſecrati.

Recte quoque noſter Baronius addit: *Quum nec nomen Imperatoris, nec Senatus (ut in cæteris) ſed cujuſpiam tantùm illius Collegii Sacerdotis Magiſtratu fungentis, donum illud offerentis, eſſet nomen expreſſum, aliquem hic non facile falli potuiſſe*: ſed bene feciſſet ſi & ſimul addidiſſet: *Niſi aliquis fuiſſet extraneus atque advena.* Nam quod id de Juſtino Martyre dicat; nempe *nullam potuiſſe in Juſtini animum ſuſpicionem aſcendere, ut Simoni Mago in Deorum numerum recepto ea fuerit ſtatua conſecrata, cum ille etiam* (præterquam quod Philoſophus ac Theologus eſſet) *Romæ diu multumque verſatus talia explorata habuerit*; iſtud nulli bono fundamento innititur.

Unde enim habuit Baronius noſter ipſiusque ſequaces, *Juſtinum diu multumque Romæ verſatum fuiſſe?* Quiſnam ex veteribus id tradidit? Ac ſi diutius aliquanto ibi moratus fuit (namque aliquantiſper ipſum Romæ degiſſe verum eſt: etiamſi quam diu id fuerit non liqueat) non liquet ipſum illa de Simone admodum diu poſt adventum ſuum eò ſcripſiſſe: quod ſi vel maxime verum, non tamen inde ſequitur, eum circa talia decipi non potuiſſe. Contrarium enim habemus exemplum in hoc eodem viro circa prætenſas cellulas, in Pharo Alexandriæ; quarum reliquias ſe ibi *vidiſſe* affirmat, deceptus Judaicis fabulis Judæorum Alexandrinorum.

Verum enimverò & hæc addenda ſunt, nunquam aliquem Deum de novo confictum aut hominem in Deorum numerum relatum fuiſſe, quin eidem ſic conſecrato & Templum (vel Templa quandoque plura) & Aram, & Statuam & Sacerdotes & reliqua conſecratis tribuenda, dedicata fuerint: imò & quandoque χρηστήρια, ſive Oraculorum ſedes; ſicut ejuſmodi exempla habemus in Hephæſtione, in Auguſto, in Antinoo.

Hoc

Hoc conſideraſſe aliquatenus videtur Hammondus, qui hîc ÆDICULAM in Tiberi inter duos pontes conſtructam audacter (ne temere dicam) de ſuo ſuperaddit; cum Juſtinus de ſola Statua loquatur: qui certè de Templo cæteriſque minime ſiluiſſet. Ac ſanè ſi in hâc inſula Tiberina tale Templum, (quod Deorum eſt) taliſve Ædicula Simoni conſtructa fuiſſet; itane jam Juſtini tempore veriſimile ullo modo eſt, id fuiſſe plane demolitum; nec Templi ruinas ibi reſtitaſſe; cum ipſa Dei ſtatua ibi adhuc integer baſi ſuæ inſiſteret?

An non oportebat quoque Sextum Rufum, ac P. Victorem, qui ſub Imperio Valentiniani Majoris (qui anno 364. poſt Chriſtum natum ad Imperium pervenit) ex inſtituto, accuratam Urbis Romæ, vicatim propemodum deſcriptionem fecere, ut quod tempus conſumebat, ipſi literis renovarent, ullam hujus Templi (ſi unquam, ibi fuiſſet) mentionem feciſſe? aliumve aliquem ex antiquis ſcriptoribus ejus, quacunque demum data occaſione meminiſſe?

Numerant quidem ibi Ædem *Jovis*, *Fauni*, & *Æſculapii*: ſed de *Simonis Magi Templo* vel *Ædicula*, ipſis altum ſilentium.

Ut verò relictis Templo & Ædiculâ, redeamus ad Statuam huic *Simoni*, ut prætenditur, erectam; quam minimè veriſimile id ſit, exinde patet, quod iſtud aut ante ipſius mortem contingere ipſi debuerit, vel poſt mortem. Quod ſub Claudio ei id non contigit, ex ſupra dictis ſatis clare eluceſcit. quod poſt volatum in aëra (ut prætenditur) ac caſum & interitum talis honor ipſi habitus fuerit, cogitare ſane ridiculum eſt: præſertim ſi hic audiamus (præter Arnobium lib. 2. & Auguſtinum de Sancto Petro & Paulo) Nicephorum ac Cedrenum, qui Baronio fide digni ſcriptores ſunt: ac quorum primus in hunc modum de ipſius caſu ac morte loquitur lib. 2. cap. 36. *Illo nempe jam humi illiſo, & caſu*

 mor-

mortuo, ibi ex populo, qui antea Simonem laudibus celebrarant, eum ſubito ita proſtratum videntes, palinodiam cantaſſe, & ingenti ac clara voce acclamaſſe, unum eſſe Magnum Deum, quem Petrus ac Paulus aperte ac clarè prædicarent, locumque in quo hæc Simonis ſtrages acciderat, [uſque in ipſius Nicephori hujus diem] Simonium vocari, &c.

Cedrenus verò poſt adducta quaſi Petri Apoſtoli verba, & caſum interitumque Simonis inde ſecutum, addit: Οὕτως ἡ πρώτη κατελύθη τῶν Σιμωνιανῶν αἵρεσις ἐν Ῥώμῃ, καὶ τέλεον ἀβέσθη. Διὸ δὴ καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνου τοῦ Σαββάτου, ἐπίσημον ἄγουσι Ῥωμαῖοι. *Ita eo tempore Simoniana hæreſis everſa ac prorſus extincta eſt. Itaque etiam illius Sabbati diem Romani ſolennem agunt.*

Videmus ex talibus, mi Lector, quid de Illuſtriſſ. Baronii argumentis, quibus tantum deferunt Eruditiſſimi Hammondus ac Spencerus, cogitandum ſit. An verò etiam tam multa, uti perhibent, hi doctiſſimi viri, ad Ciaconii ac Salmaſii ſententiam vellicandam (quod vellicare tamen minime eſt ſolide refutare) dici poſſent; ex hiſce jam dictis, ac quæ adhuc infra adducentur, dijudicari poterit.

Porrò de Statua huic *Simoni* erecta loquitur etiam Irenæus: verum longe alio, nempe hoc ſequenti, modo: *Ita ut in ſtuporem cogeret multos hominum; quippe cum eſſet ſub Claudio Cæſare, à quo etiam* STATUA HONORATUS ESSE [NB.] DICITUR *propter Magiam. Hic igitur* A MULTIS *quaſi Deus glorificatus eſt*, &c.

Quæ hîc videmus multum ſane diverſa ſunt ab iis quæ nobis Juſtinus tradidit. 1. Eſt quod multos homines (ſive Samaritani illi eſſent; ſive alii) *in ſtuporem dederit*. 2. Quod à Claudio Cæſare *honoratus ſit Statua*. 3. Quod id fuerit ipſi factum propter Magiam. 4. Quod inde *à multis quaſi Deus eſſet, glorificatus ſit.*

Si autem multos homines dementavit, an ergo S. P. Q. Romanum, ac Cæſarem Claudium; quantumvis ille circa religiones ſe facile duci pateretur? Verum à multis quoque *quaſi* Deus glorificatus eſt. Ergone à Senatu ac principe Deus conſecratus? Adde jam quod, teſte Irenæo, *ſtatua honoratus dicatur.* qua loquendi formula noſter Irenæus indicat, id ſe non pro certo tradere; ſed rumorem, aut famam iſtam ipſius tempore fuiſſe vagatam: multoque minus aliquid de hac prætenſa in Deum conſecratione, memorat.

Et tamen hic noſter Irenæus æque Romæ verſatus fuit quam Juſtinus; ac ſi non eodem, certè fere eodem tempore: ubi ſic æque requirere, reſcire, ac propriis ſuis intueri oculis, potuit illa quæ Juſtinus Martyr nos de iſta re tradit: niſi illa quæ adhuc Juſtini tempore (quod idem fuit, vel ad ſummum 25. annis poſterius) in omnium verſabantur oculis, jam Irenæi, ita plane evanuerint, ut tum ſaltem tenuis fama iſtius rei ad ipſius aures allapſa fuerit.

Quod interim quam maxime notandum venit eſt, Statuam hanc (ut dicebatur tempore Irenæi) ipſi poſitam fuiſſe *propter Magiam.* Quum tamen ex Romanis ſcriptoribus (Suetonio, Tacito, aliiſque) conſtet, Magiam Romanis ſemper fuiſſe inviſam atque damnatam. Solus Tacitus nobis id luculenter prodit exemplis. Ac jam à primis Reipublicæ initiis in legibus XII. tabularum, Magiæ, ejuſque ſeu veri, ſeu prætenſi effectus, damnata fuerant: temporibuſque ſequentibus, A°. nempe Urbis 721. & A°. 761. ab Auguſto (ut Dio lib. 49. & 56. habet) ac Tiberio; ut apud Tacitum videmus, in exemplo Libonis Druſii quem ſceleſtus ille Fermius Cato non ſolum ad Chaldæorum promiſſa, verum & ad *Magorum Sacra*, &c. impulerat, & *tentandas infernas umbras carminibus eliciendas.* Super qua re Patres vocabantur ad conſultandum, ut ſuper *re Magna & Atroci;* unde & damnatio ſecuta fuit.

Alterum (ex Tacito) exemplum habemus in filia Bareæ Sorani. *Acciderat ſane* [ipſius Taciti verbis hîc, ut pene ubique, libenter utor] *pietate Serviliæ (id nomen puellæ fuit) quæ caritate erga parentem, ſimul imprudentia ætatis, non tamen aliud conſultaverat, quam de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio Senatus nihil atrox afferret. Igitur accita eſt in Senatum, ſteteruntque diverſi ante tribunal Conſulum*, &c.

Hæc quidem exempla ad Tiberii ac Neronis Imperia pertinent: ſequens verò ad Claudii: Nempe Lolliæ Paulinæ, apud Tacitum, lib. XII. Ita ut inde videamus, iſtis temporibus quibus hîc Simon perhibetur *honoratus*, ſive *conſecratus propter Magiam*, ſemper Magiam à Senatu Populoque Romano, uti & Cæſaribus (qui jam omnem vim Imperii in ſe traxerant) pro mortali crimine habitam ac damnatam fuiſſe.

Conſideremus nunc, mi Lector, cum, teſte Ulpiano Jurisconſulto, *non* ſolum *à temporibus antiquis* verum & *ſemper ſequentibus* tam ſevere damnata ſit; *ac ſæpiſſime* & *fere ab omnibus Principibus hujuſmodi ineptiis ſe immiſcere* [nedum talia conari] *interdictum ſit;* conſideremus, dico, quam parum probabile ſit *Simoni* huic *Mago*, ac quidem propter *Magiam*, iſta in *Urbe*, ubi non tantum *Magia* ac *Magi*, verum & iſti qui, ſive ex malignitate ſive ex imprudentia, eos conſuluerant, ſeveriſſime, ac quidem morte puniebantur, *Statuam* (ac quidem cum ejuſmodi Inſcriptione, qualis perhibetur) fuiſſe poſitam. Et tamen tam multi inter eruditos ipſum volunt, ob Magiam pro Deo habitum fuiſſe. qui certe hîc nihilo prudentiores noſtro Juſtino Martyre ſunt.

Qui tertius huc, ordine temporis, teſtis producitur eſt Tertullianus; qui Apologet. cap. 13. ait: *Cum Simonem Magum ſtatua & inſcriptione Sancti Dei inauguratis.* De quo Tertulliani teſtimonio ita loquitur Eruditiſſimus Jac. Pame-

Pamelius, in commentario ſuo: *Sicuti alia multa, ita etiam hoc eſt è Juſtini Martyris Apologia ſecunda deſumptum. Qui etiam* [NB.] *locus citatur ab Euſebio Eccleſ. Hiſt. l. 2. c. 13. ac Nicephori l. 2. c. 14. Sicut & Irenæi, ex libri 1. cap. 20. &c.*

Satis clarè videmus Tertullianum ſua de hoc Simone à Juſtino ſumpſiſſe; ſicut Euſebius ſua lib. 2. cap. 13. ex Juſtino & Irenæo: cum tamen nullibi indicet, iſtam ſtatuam ſuo tempore extitiſſe; aut ſaltem à Dedicationis ſuæ tempore, per aliquod annorum ſpatium duraſſe: multoque minus ad autopſiam provocet.

Prodeat tandem huc quoque Aur. Auguſtinus qui, A°. 430. poſt Chriſtum natum denatus eſt (quum Tertullianus jam A°. 215. Martyrio vitam finierat) ac pene 400. annos poſt Simonem Magum. Hic igitur Auguſtinus nobis plures ſtatuas affert: Imagines, ſcilicet, ſeu Simulacra tam Helenes, quam ipſius Simonis, eaque publica auctoritate poſita.

Verba ipſius, ſunt hæc, ad Quodvult Dum Epiſcopum, de Hereſi prima: *Jovem ſe credi volebat, Minervam vero Meretricem quandam Selenem, quam ſibi ſociam Sceleris fecerat; imagineſque & ſui & ejuſdem Meretricis diſcipulis ſuis præbebat adorandas, quas* [*NB*] *& Romæ* TANQUAM DEORUM SIMULACRA, *auctoritate publica conſtituerat.*

Hic igitur duas ſtatuas habemus: ſed non ex decreto Cæſaris Senatus poſitas. Ipſe enim ſibi ac Selenæ eas, teſtante Auguſtino, poſuit. Nemo certe ſibi ſtatuam (ſive ob Dignitates, ſive ob Merita,) in loco quocunque demum publico erigere poterat niſi ex permiſſu Senatus ante Cæſares; ac, jam imperantibus Cæſaribus; niſi ex permiſſu Cæſaris, ſive petente, ſive non petente, Senatu.

Ut autem ſic aliquis ſtatuam ponere poterat; ſic nunquam alicui permiſſum fuit, ut ſibi ipſi, ut Deo, Simulacrum erigeret

ret. Populus id quidem, at rariſſime fecit Cæſaribus ſuis, dum adhuc vivebant illi: crebro admodum, cum jam Divorum titulo in Deorum numerum relati eſſent: Cajuſque ac Domitianus ſemetipſos Deorum numero (ac quidem majorum gentium) adhuc vivi adjunxere. Sed nemini (uti vidimus ſupra) unquam, ſeu privato, ſeu ſumma Sacerdotia aut ſummos Magiſtratus poſt Cæſarem gerenti id permiſſum fuit: ut ſomniat id noſter hîc bonus Auguſtinus; qui certè hoc melius ſcire debebat; quod vir tam permultæ lectionis atque eruditionis eſſet.

Interim perpende, mi Lector, quam male quadrent hæ Imagines ſub *Jovis* ac *Minervæ* figuris cum *Semone Deo Sancto*, vel *Semone Sanco Deo fidio?* Qui *Semo*, certè non Jupiter aliquis; ſed Hercules, (qui Fidius, tamen æque ac Jupiter, appellabatur) erat; ſicuti ſupra jam abunde oſtenſum eſt.

De ejuſmodi tamen figuris, ſive imaginibus loquitur quoque Irenæus ſub finem, cap. 20. lib. 1. hoc modo: *Imaginem quoque Simonis habent factam* [Diſcipuli, nempe, hujus Simonis] *ad figuram Jovis, & Selenæ in figuram Minervæ, & has adorant.* Nec dubito quin hinc habuerit ſua, quæ de Simone affert, Auguſtinus: quod ſi verum, videmus, & hîc ſomniantem Auguſtinum. Quam multum enim diſtant hæc ab invicem, *Ex publica Auctoritate imagines iſtas fuiſſe conſtitutas;* atque, ex adverſo, *Diſcipulos Simonis tales imagines* INTER SE *habuiſſe, & illas adoraſſe?* Quibus clariſſime indicat Irenæus, eas privatim (atque ut Lararios Deos inter Ethnicos) ab ipſis fuiſſe cultas. Et tamen Auguſtinus, qui *Simonis Dei Sancti* totus obliviſcitur, ejus vice hîc nobis reperit *duas Statuas publica auctoritate erectas.*

Epiphanius, interim, qui hujus Auguſtini ævo vixit, atque ante ipſum mortuus eſt; his verbis utitur: Ἀλλὰ ϗ εἰκόνα

τινὰ

τινὰ παρεδέδωκε τοῖς αὐτοῦ, ὡς δῆθεν αὐτοῦ οὖσαν. καὶ προσκυνοῦσι αὐτὴν ἐν εἴδει Διός. ἄλλην δὲ ὁσαύτως Ἑλένης εἰκόνα παρέδωκεν αὐτοῖς ἐν σχήματι Ἀθηνᾶς. καὶ προσκυνοῦσι ταύτας οἱ πρὸς αὐτοῦ ἀπατημένοι. *Quin & imaginem quandam ſuis tradidit, ut ſuam exiſtentem; & cultu religioſo colunt ipſam ſub forma Jovis: ſimiliterque aliam Helenæ ipſis tradidit ſub forma Minervæ; & religioſe colunt illas ii qui ab ipſo decepti fuerunt.*

Hic, ſane, nihil minus quam Statuas publica autoritate poſitas reperimus: & tamen Epiſcopus Cypri hæc æque reſcire potuit, quam aliquis Hipponenſis aliuſve Africanus Epiſcopus, vel Presbyter: qualis ſuo tempore fuit Tertullianus. Affirmat hic quoque Epiphanius, Simonem hunc ſe pro Chriſtiano geſſiſſe, Chriſtique nomen, eum æque atque alios, prætendiſſe. Namque paulò ante jam modo citata ejus verba, dixerat: Παρελθὼν εἰς μέσον, καὶ προσχήματι ὀνόματος Χριστοῦ, ὡς ἐλλέβορον μέλιτι περιπλέκων, δηλητήριον τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἀγρευθεῖσιν, εἰς τὴν κακομήχανον αὐτοῦ πλάνην παρενθεὶς τῷ τοῦ ὀνόματος ἀξιώματι Χριστοῦ, θάνατον ἐνεποίησε τοῖς πειθοῦσιν. *Progreſſus vero in medium, & ſub prætextu nominis Chriſti velut Helleborum melle circumveſtiens exitiale venenum, iis, qui ab ipſo capti erant infudit: ac fallaci ſuæ machinationi prætexens dignitatem (ſive auctoritatem) nominis Chriſti, cauſa ipſis exitii extitit.*

Quod poſtremo conſiderandum venit, ac minime prætereundum, ſed denuo ex ſuperiori repetendum, eſt quomodo iſti Romani, qui hunc Simonem viderant, dum in aëra ſublevabatur, ex alto decidentem, atque ex caſu necatum; vel (ſi aliter hanc fabulam narrari deſideras) cruribus confractis ibi jacuiſſe; ac poſtmodum ex deſperatione ſe ex alto dejeciſſe: (quamvis plures ipſum ex caſu inter volandum fuiſſe mortuum narrent, ac quidem inſpectante populo Romano) conſiderandum, dico, quî poſſibile ſit, ut hunc tali ſtatuâ, ut Deo, honoraverint. Vel ſi jam ante eum caſum (quod ta-

men nemo oſtendere poſſet) Statua ipſum honorarint: quomodo iſtam, ac quidem tali in loco, uti prætenditur, poſt mortem ipſius Simonis tam dedecoroſam illam à ſede, ſeu baſi ſua, non deturbarint: cum malorum Cæſarum Statuas ſæpe revellerint: imo Neronis etiam, dum adhuc in vivis erat: nedum externi alicujus; ac quidem *Samaritani.*

Contra cultus externos (niſi id ex decreto Senatus factum fuiſſet) admodum animati fuere Romani. Nam quamvis commune vulgus circa * talia inſaniret, prudentiores, imò & ſummi Magiſtratus, eos ſemper odio habebant (ut ex Iſidis Sacris, & Bacchanalibus patet) eoſque Roma quandoque expulit.

Si verò (ut & hoc addam) Romani aliive, ne quidem ipſum Appollonium Tyaneum, de quo tot ac tanta narrant Ethnici, atque imprimis Philoſtratus; quique eò auctoritatis pervenit, ut Hierocles ipſum Jeſu Chriſto Salvatori noſtro æquiparare auſus fuerit; in Deorum numerum retulerint; ipſive ſacrificarint, araſque aut Templa voverint aut erexerint: [Nam quæ in Quæſtionibus &c. Juſtino attributis habentur meræ fabulæ ſunt; niſi id nonnulli privatim fecerint] Si igitur hoc ne quidem tali ac tanto (uti perhibetur) Apollonio præſtiterint: quis cogitâre audebit, id ipſos feciſſe *Homini Samaritano* (quæ gens adhuc magis exoſa erat quam Judaica) hominique præterea, qui ut Irenæus, & ex ipſo iterum Euſebius, Epiphanius, Theodoretus, aliique) tradunt, alienos afferre ipſis videbatur Deos: ut qui Patrem quendam ac Jeſum aliquem ac Spiritum Sanctum ut Deos prædicabat: ſeſeque horum numero perquam impie immiſcebat: atque interim ſe ſub Jovis habitu, Helenam ſub Minervæ, coli vellet, &c.

Verum enimverò ſcimus apud Romanos quam male audiiſſe ſemper Judæos; nec certe melius Samaritanos: quorum tamen

* Externos Judaicoſque ritus. Suet.

tamen è gente hic Simon erat. quem certe, ſi hæc ita verè contigiſſent, conſtaret maximas turbas Romæ dediſſe; cum cæteri Judæi, imò & ipſi Samaritani, ſeſe his conatibus procul omni dubio (in initio ſaltem) oppoſuiſſent; ne ipſi in vitæ ac facultatum diſcrimen inducerentur. Tumultuaverant enim jam brevi tempore antea (A°. ſc. 36. poſt Chr. Nat.) atque à Pilato victi ac repreſſi fuerant. Judæi verò perpetuo pene tumultuabantur, extra urbem, uſque ad apertum ipſorum cum Romanis bellum. Unde non mirum ſane eos inter ſe quoque in ipſa urbe quandoque tumultuaſſe; cum ubicunque eſſent, huic illive Regi, aut ſectæ, aſſentarentur; vel pro rebellione hi, alii vero contra eam, ſtarent.

Hinc quoque factum ut plus ſemel Urbe Roma expulſi fuerint. Sic enim ſub Claudio Urbe pulſi ſunt, teſte Dione lib. LX. (ſeu Xiphilino ipſius abbreviatore) *Quod* (hi) *Judæi adeo iterum Romæ frequentes fierent, ut difficulter ſine tumultu, propter multitudinem urbe poſſent exigi: Non ejecit quidem eos* [*pergit Dio*] *Patriis tamen legibus vitam agentes, convenire vetuit.* Græca verba, apud ipſum legantur Dionem.

At Suetonius, de Tiberio: *Judæorum juventutem per ſpeciem ſacramenti, in provincias gravioris cœli diſtribuit: reliquos gentis ejuſdem, vel ſimilia ſectantes, urbe ſubmovit, ſub pœna perpetuæ ſervitutis niſi obtemperaßent.*

Quæ firmantur à Tacito lib. 2. c. hæc ſeq. verbis: *Actum & de Sacris Ægyptiacis Judaicisque pellendis. Factumque Patrum conſultum, ut quatuor millia libertini generis ea ſuperſtitione infecti, queîs idonea ætas, in inſulam Sardiniam veherentur, coërcendis illic latrociniis, & ſi ob gravitatem cœli interiißent, vile damnum: ceteri cederent Italia, niſi certum ante diem profanos ritus exuiſſent.*

Confirmat hæc & alius locus in ejuſdem Suetonii Claudio;

ubi cap. 25. ita loquitur: *Judæos impulſore* CHRESTO *aſſidue tumultuantes Roma expulit.*

At jam Tiberius (ſi Tertulliano, ſi aliis quoque credamus) ipſum Jeſum Chriſtum in Deorum numerum relatum volebat, etiam adverſante Senatu! Ac quamvis (ſi fabellæ huic fides habenda eſſet) in ſententia ſua, contra Senatum remanſerit, nullam tamen Statuam, non tantum non ut Deo, verum ne quidem ut Philoſopho, aut aliter bene, ſeu de Religione, ſeu de Republica benemerito, ipſi poſuit.

Facile igitur videmus, talem Statuam, non fuiſſe poſitam, aut in gratiam Judæorum, aut in gratiam Samaritarum, aut denique in gratiam ipſius Simonis: qui tam miſere atque ignominioſe perierit, ut nil niſi dedecus atque infamiam ex tanta fama, quam Chriſtiani Scriptores ipſi attribuunt (namque apud Ethnicos de hoc Simone, quamvis Apollonii Tyanæi meminerint, altum ubique eſt ſilentium) poſt mortem reliquerit.

Occaſione autem iſtorum verborum, quæ modo ex Suetonio allata fuere, de Judæis *impulſore Chreſto* Romæ tumultuantibus; quæque ab omnibus fere eruditis de *Chriſto* noſtro Servatore dicta putantur, non poſſum non aliquid hîc inſerere.

Notanda ſunt certè verba Reverendiſſimi æque atque eruditiſſimi J. Uſſerii, quæ in Annalibus Veteris Teſtamenti, ita ſonant: *Hujus Chreſti ſolus, ni fallor, meminit Suetonius: Nam Chriſtum D. N. (à quo Chriſtiani alibi ab eodem memorati denominationem acceperunt) hîc ab illo fuiſſe intellectum, adhuc mihi perſuadere non poſſum.*

Nec ſane omninò præter rem ita Uſſerius videtur locutus; eo quod iſtud nomen *Chreſtus* ſatis frequens fuerit Græcis; quorum ingens multitudo, ſive ſervi, ſive libertini generis homines eſſent, & Romæ & per totam Italiam degeret.

Vide-

Videmus id ex Inſcriptione, quæ tam apud Onuphrium, quam Gruterum extat; ubi in familia quadrigaria, quæ Praſina (ſive ut ibi appellatur Panni Chelidoni) erat, reperiuntur *Chreſtus factionis quæſtor*, & *Chreſtus* ejuſdem factionis *conditor*. cujuſmodi homines ſemper aut ſervi aut libertini erant; niſi temporibus ac moribus jam plane corruptis.

Sic in pluribus aliis inſcriptionibus (apud Aldum, Gruterum, Reineſium, ac Sponium) reperimus *M. Aurelium Chreſtum; P. Ælium Chreſtum, L. Coccejum Chreſtum, A. Egrilium Chreſtum*, plureſque alios: atque inter fœminas *Vitruviam Chreſten, Albutiam Chreſten* &c. ac ſimpliciter (apud Aldum) *Chreſtam* [ut *Chreſtæ conſervæ*] ſicut & apud Sponium apparet *Chreſtion Aug. libertus*, alibi *Herennius Chreſtianus*; & *Pontia Chreſtenis* (apud Reineſium.) *Chreſtinus*, & *Chreſtina*, apud Aldum & Gruterum.

Ex quibus (pluribuſque aliis, quæ adducere ſuperfluum foret) patet, nomen iſtud ſatis vulgare fuiſſe tum Græcis liberis, tum hominibus Libertini generis, tum denique Romanorum ſervis; quos Libertinos plurimos numero inter Judaicæ religionis homines fuiſſe, tam ex Diaconis primum Hieroſolymæ creatis, quam ex Libertinorum Synagoga (Act. cap. VI.) liquet. Videmus igitur hîc ex appellativo nomine *Chreſtus*, nullum argumentum deſumi poſſe pro vulgari Eruditorum opinione, qua volunt, hic *Jeſum Chriſtum* à Suetonio deſignari. Nec *Chreſtus* ſolum, verum & *Chriſtus* inter appellativa Græcis, hominibuſve Græcæ originis, fuiſſe oſtendit hæc ſequens inſcriptio apud Grut. 855.

P. AELIVS. PRISCILIANVS.
ET AELIA. CHRISTE
VIVI. SIBI. POSVER.

Quis nunc credat (conſideratis ſimul illis, quæ jam ſupra

adduxi) jam ſub Claudii Imperio Judæos ita aſſidue contra Chriſtianos, ob Doctrinam Chriſtianam, & quidem auctore (i. e. ſaltem occaſionem dante) *Jeſu Chriſto*, tumultuaſſe, ut inde Roma expulſi fuerint, unà cum iſtis Chriſtianis contra quos tumultus ejuſmodi aſſidue concitaſſent ac continuaſſent?

Præterquam enim quod contra Chriſtianos, teſte Tertulliano, ante Neronem non ſevitum fuerit; Quis nobis oſtendet, hic ſub *Chreſti* nomine à Suetonio Chriſtum noſtrum Salvatorem fuiſſe intellectum? Nam quamvis *Chreſti* ac *Chreſtiani* nomina aliquando ludibrii cauſa, in Chriſtum ac Chriſtianos jacularentur; videmus ex modo allatis, id nomen quam ſerio ac quam frequenter pro appellativo hominibus (præcipue tamen Græcis) impoſitum fuiſſe.

Quibus addendum, denique, quod id ſatis clare pateat ex poſtremo Actorum capite. Ibi enim primi ac præcipui Judæorum à Paulo convocati, ajunt: *Nos neque literas accepimus de te ex Judæa: neque adveniens quiſquam fratrum annuntiavit aut locutus eſt aliquid de te mali. Æquum autem cenſemus ex te audire quæ ſentias. Nam de iſta hæreſi notum eſt nobis, ubique ei contradici (ſeu diſputari)* &c.

Hi primores igitur *nihil audiverant mali de Paulo*; qui tamen tam notus erat Judæis, quippe ad pedes Gamaliëlis eruditus; quique ex tam fervido perſecutore Chriſtianiſmi, jam converſus ad iſtam Doctrinam, Evangelium Jeſu Chriſti per totum pene mundum prædicaverat; & nunc ob perſecutiones Judæorum ad Neronem Cæſarem provocaverat. Verum iſti Judæi, (qui tamen perhibentur ob Chriſti nomen ita aſſidue tumultuaſſe) nunc *audire geſtiunt* quænam ſit ipſius Doctrina; qua ab ipſo expoſita, pars ei credebat, pars illorum incredula permanebat. Sed etiamſi ille ipſos ob incredulitatem graviter incuſaſſet, ille tamen *Manſit biennium totum*

tum in proprio conducto, & excipiebat omnes qui ad ipſum ingrediebantur; Prædicans Regnum Dei, ac docens quæ ſunt de DOMINO JESU CHRISTO, *cum omni dicendi libertate*, [NB.] *nemine prohibente.*

Ut autem denuo revertamur ad *Simonem Magum*, adeoque & ad primum de eo Hiſtoriæ Auctorem, Juſtinum Martyrem (namque ex Ethnicis, ut jam monui, nemo eſt qui ipſius meminerit; quamquam multus illis ſermo de Apollonio Tyaneo Philoſopho & Mago ſit) quam credulus certè fuerit hic noſter Juſtinus, oſtendit vel iſta fabella de 70. domunculis Alexandriæ ipſi à Judæis impoſtoribus narrata: quarum domuncularum ruinas tamen ut perhibebat, ipſi ibidem, oſtenderant.

Nec certe ſolus ille eſt, cui per pias fraudes imponere talibus facile fuit. Paſſus & tale quid eſt Tertullianus circa Hieroſolyma nova, per 40. dies in aëre apparentia (ne plura alia addam) nec minus Euſebius Pamphili, circa imaginem Chriſti in Paneade: atque, ut ceteros tranſeamus, finiamus hic cum Sulpitio Severo; qui etiam hanc Hiſtoriolam lib. 2. narrat: *Iſtud mirum quod iſte locus, in quo poſtremum conſtiterant divina veſtigia, cum in cælum nube ſublatus eſt, continuari pavimento, cum reliqua ſtratorum parte non potuit. Siquidem quæcunque applicabantur, inſolens humana ſuſcipere terra reſpueret, excuſſis in ora apponentium ſæpe marmoribus. Quinetiam calcati Deo pulveris adeo perenne documentum eſt, ut veſtigia impreſſa cernantur. Et cum quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non ſentiat: & eadem adhuc* [NB.] *ſui ſpeciem, velut impreſſis ſignata veſtigiis, terra cuſtodit.*

Videat igitur nunc cordatus Lector, ex hujuſmodi Juſtini aliorumque exemplis, quid pro ſe hîc habeant hujus ſtatuæ, tam decantatæ, patroni; ac quam bene Ciaconium,

prout ipſius verba afferunt [ipſum eum Ciaconium mihi necdum inſpicere licuit] Salmaſium, alioſque, hic Hammondus ac Spencerus refutaverint.

DE ACTIS PILATI.

Occaſione eorum, quæ pag. 44. & 50. editionis meæ prioris de *Oraculis Veterum Ethnicorum* dicta fuere, non poſſum quoque non aliquid addere *de Actis Pilati;* quorum inter Veteres Scriptores mentio, atque inter recentiores multos fides: ut quæ ſingularia quædam, ac maximi momenti, de Chriſto ac Salvatore noſtro teſtentur.

Primus qui iſtorum, inter veteres, meminit eſt Juſtinus Martyr; qui ad verba hæc Regii Pſalmiſtæ, *Foderunt manus ac pedes meos*, ita loquitur: Τὸ δὲ ὤρυξαν μου χεῖρας καὶ πόδας, ἐξήγησις τῶν ἐν τῷ σταυρῷ παγέντων ἐν ταῖς χερσὶ καὶ ποσὶν αὐτοῦ ἥλων ἦν. καὶ μετὰ τὸ σταυρῶσαι αὐτόν. καὶ ταῦτα ὅτι γέγονε δύνασθε μαθεῖν ἐκ τῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου γενομένων ἄκτων. *Narratio eſt de clavis manibus pedibuſque ejus in cruce infixis. Et cum jam in crucem egiſſent eum, alea ſuper veſtitum ejus luſerunt: & inter ſe partiti ſunt illum, qui crucifigendi ſupplicium peregerant. Atque hæc ita geſta eſſe cognoſcere ex* Actis, *quæ ſub Pilato ſunt conſcripta, poteſtis.*

Item paulo inferius: Ὅτι δὲ καὶ θεραπεύειν πάσας νόσους, καὶ νεκροὺς ἀναγείρειν ὁ ἡμέτερος Χριστὸς προεφητεύθη, ἀκούσατε τῶν λεγομένων, ἔστι δὲ ταῦτα· τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἁλεῖται χωλὸς ὡς ἔλαφος, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων· τυφλοὶ ἀναβλέψουσι, καὶ λεπροὶ καθαρισθήσονται, καὶ νεκροὶ ἀναστήσονται καὶ περιπατήσουσιν. ὅτι τε ταῦτα ἐποίησεν ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ Ποντίου Πιλάτου γενομένων ἄκτων μαθεῖν δύνασθε. *Quod inſuper Chriſtum curaturum fuiſſe morbos omnes, & defunctos excitaturum prædictum ſit, verba vaticinii audi-*

audite, quæ ſunt iſta. In adventu ipſius claudus ſaliet ſicut cervus, & diſerta erit lingua mutorum: cœci reſpicient, & leproſi mundabuntur, & mortui reſurgent & deambulabunt. Et quod iſta fecerit, ex iis quæ ſub Pilato facta ſunt, Actis *cognoſcere poteſtis.*

In priori Juſtini hujus loco habemus, *Manus* ac *pedes confoſſos*, & *ſortem ſuper veſtimenta jactam*: eaque ita fuiſſe geſta patere ex *Actis Pilati*. In poſteriori habemus, *claudos, mutos, ac leproſos ſanatos;* ac *mortuos reſuſcitatos:* ac quod iſta Dominus noſter Jeſus Chriſtus perfecerit, ex *Actis Pilati* poſſe cognoſci.

Opportet ſane prætenſos iſtos *Actus* ſatis amplum continuiſſe commentarium eorum quæ Salvator noſter, dum adhuc in carne verſaretur, geſſerat! Atque mirum permultis videri queat, per talia hunc ipſum Pilatum non Chriſti factum fuiſſe Diſcipulum; ſi non ante, certe poſt ipſius mortem: cum Oroſius (lib. 7. c. 2.) hîc ſupra allatis Juſtini verbis minime contentus, de ipſo in hunc modum loquatur: *Pilatus Præſes Paleſtinæ Provinciæ ad Tiberium Imperatorem atque ad Senatum retulit de Paſſione & Reſurrectione Chriſti, conſequentibuſque; quæ vel per ipſum factæ fuerant, vel per Diſcipulos ejus* [NB.] *in nomine ejus, fiebant.*

Hæc interim Acta, quæ omiſſa ab Euſebio negligenter fuere, ex Bibliothecæ Vaticanæ vetuſtis monumentis (ut aſſerit) nobis producit Sixtus Senenſis: ac quidem hoc modo, ut nobis αὐθέντικον, ſive ipſiſſimum repræſentet exemplar: *Pontius Pilatus Cl. Tiberio Neroni Imp. S. Nuper contigit, cujus rei ipſe teſtis eſſe poſſum, Judæos ſeſe ipſos, poſterioreſque ſuos univerſos per invidiam crudeli damnatione perdidiſſe. Cum enim ex Oraculorum promiſſis, majorum ipſorum auctoritate receptis, hoc exſpectarent, ut Deus illorum per Virginem juvenculam mitteret, qui jure rex eo-*

rum diceretur; hunc me præſente miſit in Judæam. Is quod omnibus notum eſt, cæcis viſum reſtituebat, leproſos mundabat, reſolutos nervis curabat. Viderunt quoque ipſum Dæmonia abegiſſe, atque obſeſſos ſpiritibus immundis liberaſſe. Mortuos item ex ſepulcris ipſis reſuſcitavit. Obediebant ipſi ventorum turbines, ſiccis pedibus mare inambulabat. fecit alia quoque permulta miracula, ut vulgo etiam inter Judæos, & plebem, Dei filius diceretur. Principes vero Sacerdotum, æmulatione & livore inſtincti, adverſabantur illi; captumque illum mihi tradiderunt, ementitis ſceleribus eum reum facientes, Magum appellabant, atque legis eorum deſertorem, & contradictorem. Quibus perſuaſionibus ſeductus ipſe, fidem quærelis eorum adhibui, flagellatumque ipſis tradidi, ut pro arbitrio in eum animadverterent. Crucifixerunt igitur illum, & ſepulcro, quo conditus erat, cuſtodes adhibuerunt; inter quos etiam ex meis militibus nonnulli erant, qui tertio die ipſum à mortuis reſurgentem viderunt. Nequitia autem Judæorum magis hoc facto exarſit: numeraruntque magnam pecuniarum vim ipſis militibus, quatenus diſcipulos ipſius noctu corpus rapuiſſe prædicarent. Acceperuntque hi quidem pecunias: nihilominus tamen publice ubique profeſſi ſunt, atque teſtantur ſe viſiones Angelorum vidiſſe, ac Jeſum illum à mortuis vere reſurrexiſſe. Hæc autem ideo ſcripſi, ne quis nugis ac mendaciis Judæorum, ſi de re geſta aliter loquantur, fidem adhibeat. Vale.

Quis nunc, quæſo, amplius dubitet Tiberium his lectis *cum prærogativa ſuffragii ſui detuliſſe ad Senatum, ut Chriſtus inter Deos reciperetur*, ac cum Agrippa rege pene Chriſtianum fuiſſe factum? ſi non ante paſſionem, ſaltem poſt ipſius Reſurrectionem, quam hic noſter Pilatus vere contigiſſe affirmat; ac præterea viſiones Angelorum. &c. Hæc *commenta Monachalia* vel Gregorius Turonenſis legiſſe videtur,

detur, vel hujus adductæ epiſtolæ inventores ea à Gregorio hauſiſſe: cum ille (lib I. c. 24.) hæc afferat: *Pilatus autem geſta ad Tiberium Cæſarem mittit; & ei tam de virtutibus Chriſti, quam de paſſione vel reſurrectione inſinuat. Quæ geſta hodie apud nos retinentur ſcripta.* Vel, certè, is talia ex Oroſio hauſit.

Interim Baronius, qui, ad annum 34. Chriſti, hanc eandem epiſtolam adfert, hoc modo de iſta loquitur: *Sed ut redeamus ad Hegeſippum* [qui hanc Epiſtolam, quamvis aliter quodammodo concinnatam, primus protulerat] *idem in anacephalæoſi ſua de morte & reſurrectione Chriſti, Pilati Præſidis Epiſtolam ad* [NB.] *Claudium recitat: cui ſi qua eſt adhibenda fides, in titulo tamen certus eſt error. Ac poſt Epiſtolam recitatam ex Vaticana, uti ait, Bibliotheca.* (ac poſtillam recitatam) *Hactenus Epiſtola: quæ quidem an eadem ipſa ſit, quam à Pilato ad Tiberium tunc temporis ſcriptam eſſe conſtat, relinquimus Lectoris prudentis judicio.*

Ad quæ quam optime notat magnus ille Caſaubonus: *Nemo eam* [epiſtolam] *leget aliquo judicio, & literarum uſu præditus, quin fraudem ſtatim intelligat. Baronius quidem pro ſuſpecta eam habuit: ſed melius feciſſet vir eruditiſſimus, ſi manifeſtum plani alicujus figmentum penitus rejeciſſet. Sixtum vero Senenſem, hominem eruditum, qui probe norat, ejuſmodi impoſturis nihil olim fuiſſe uſitatius, mirari ſatis non poſſum; qui illam ipſam Epiſtolam, diverſa* [*NB*] *tantum Latinitate conceptam, in Vaticana, ut ait, à ſe inventam, pro vero & germano antiquitatis monumento publicavit.*

Quæ jam in priori editione pag. 45. velut ex Euſebii Chronico attuleram, de *Chriſti miraculis ac reſurrectione*, ea certè non comparent in ipſius Chronico χρονικοῦ λόγου πρώτῳ Græco. Verum priori loco hæc habentur: ὁ δὲ αὐτὸς Πιλᾶτος Τιβερίῳ τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα ἀναγαγὼν, καὶ τοῦ Χριστιανῶν δόγματος, ἐκί-

νησεν εἰς ἔρωτα πίστεως. *Cum Pilatus ad Tiberium retuliſſet, ea quæ à Chriſto facta fuerant, permovit eum ad amorem Fidei. Tiberius illa communicavit Senatui, &c.*

Altero verò (ἐν χρονικῷ κάνονι) Πιλάτου Τιβερίῳ τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα ἀναγαγόντος, καὶ τοῦ Χριστιανῶν δόγματος, Τιβέριος πρὸς τὴν σύγκλητον ἐκοινολογήσατο περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. τῆς δὲ μὴ πειθομένης, &c.

Cum Pilatus Tiberio de factis Chriſti ac Doctrina Chriſtianorum ſcripſiſſet, Tiberius ad Senatum retulit de fide in Chriſtum: illo verò non perſuaſo, &c. Alio rurſus loco, in hiſce collectionibus Chronicis (in quibus quæ Euſebio, quæ aliis ſint tribuenda, Delio natatore opus eſt) nempe pag. 268. habes Ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων [ΓΑΛΛΟΥ, καὶ ΝΟΝΝΙΑΝΟΥ] Πόντιος Πιλᾶτος περὶ τῶν Χριστιανῶν δόγματος ἐκοινώσατο Τιβερίῳ Καίσαρι; κἀκεῖνος τῇ συγκλήτῳ Ρώμης. τῆς δὲ μὴ προσιεμένης &c. *Iſtis ſub Conſulibus [Gallo & Nonniano] Pontius Pilatus Tiberio ſignificavit de Chriſtianorum Doctrina; ille verò Senatui: quo non perſuaſo*, &c.

Verum enimverò in Hiſtoria ſua Eccleſiaſtica de *Actis Pilati* loquitur, ut de inimicorum, imò hoſtium Chriſtianiſmi *figmentis*; quibus illi ludibrio propinare, ac calumniari acerbe tentabant religionem Chriſtianam, eique ſerio deditos. Ita enim loquitur de iſtorum confictoribus: lib. 9. cap. 5. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, Πλασάμενοι δῆτα Πιλάτου καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπομνήματα πάσης ἔμπλεα κατὰ τοῦ Χριστοῦ βλασφημίας, γνώμῃ τοῦ μείζονος, ἐπὶ πᾶσαν διαπέμπονται τὴν ὑπ᾽ αὐτὸν ἀρχὴν, &c. *Confingentes tandem Commentarios Pilati ac Servatoris noſtri, omni repletas blaſphemia contra Chriſtum ex ſententia dominantis; diſpergunt illos per omnem terram ipſi ſubjectam.*

Quod attinet ad Acta illa, ad quæ tum Juſtinus, tum Tertullianus provocant, de iis modo allatus Caſaubonus: *Certè Euſebius cum hiſtoriam ſuam ſcribebat, neque Epiſtolam, neque*

neque Acta Pilati viderat; neque aliud de ea re norat, niſi quod apud Juſtinum legerat, & è Tertulliano vel per ſe, vel per interpretem cognoverat. Nam alioqui tantæ vir diligentiæ & curioſitatis, ipſam Epiſtolam vel Actus in ſuos commentarios fuiſſet procul dubio relaturus. In ſecunda hiſtoria cap. 2. locus è Tertulliani cap. V. in Græcum Sermonem verſus habetur: niſi quod vel Euſebius, vel ejus interpres, Tertulliani hæc verba omiſit. QUOD ILLIC VERITATEM ILLIUS DIVINITATIS REVELAVERAT; *& ſententiam paulò aliter concepit. In Chronico Latino res eadem brevius narratur* [ita enim ibi, ut Caſauboni verbis ea interſeram, habetur: *Pilato de Chriſtianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad Senatum, ut* INTER CÆTERA SACRA RECIPERETUR: *Verum cum ex conſulto Patrum Chriſtianos eliminari ex urbe placuiſſet, Tiberius per edictum accuſatoribus Chriſtianorum comminatus eſt mortem*] *item in Græco p. 66. ubi ſcribendum eſt,* Πιλάτος Τιβερίῳ τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα ἀνενεγκὼν (non ἀναγαγὼν, quod reſpuit Helleniſmus:) & καὶ τὰ τοῦ Χριστιανῶν δόγματος. *Ne Cedrenus quidem aut Zonaras qui tot ſeculis poſt Euſebium ſcripſerunt, ullam aliam ejus hiſtoriæ cognitionem habuerunt, niſi quam ab Euſebio acceperant, cujus verba leviter immutata deſcribunt: Ex his apparet quam inſignis eorum impoſtura fuerit, quos non puduit Epiſtolam Pilati & Acta à ſe conficta pro genuinis monumentis jactare.*

Quibus verbis tum idem Caſaubonus addit Acta illa, quæ Hæretici Teſſerakaidekatitæ errori ſuo tuendo afferebant; quorumque meminit Epiphanius: cujus verba hîc paulò plenius adducenda duco: ſunt autem hæc ſequentia: Ἕτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν νηστεύοντες, καὶ τὰ μυστήρια ἀποτελοῦντες, ἀπὸ τῶν Ἄκτων δῆθεν Πιλάτου αὐχοῦσι τὴν ἀκρίβειαν εὑρηκέναι, ἐν οἷς ἐμφέρεται, &c. *Alii vero unicam diem jejunantes, ac Myſteria* (Euchariſtiæ) *celebrantes; jactant ſe accuratum*

illum agendi modum hauſiſſe ex Actis Pilati: *in quibus continetur*, &c.

Omnibus igitur hiſce inter ſe perpenſis, unuſquiſque, vel ſomnolentis oculis, facillime perſpiciat quanti ponderis aut pretii hæc *Acta Pilati* nobis eſſe debeant, aſſerendæ hinc veritati Religionis Chriſtianæ; nempe non majoris quam illa *Acta Pauli & Theclæ* quorum, in enumeratione ſua Apocryphorum Scriptorum diſtinct. XV. meminit Papa Gelaſius; eaque inter Apocrypha damnat; illorumque figmenta, atque exerte quidem illud de Leone baptizato: quem tamen minime averſatus videtur Ambroſius; qui, lib. 2. de Virginibus, inter alia: *Cernere erat lingentem pedes beſtiam, cubitare humi, muto teſtificante ſono, quod ſacrum Virginis corpus violare non poſſet: ergo adorabat prædam ſuam beſtia, & propriæ oblita naturæ, naturam induerat, quam homines amiſerant.* Idem Epiſt. 28. lib. 3. edit. Rom. ad Vercellenſem Eccleſiam: *Quo munere etiam venerabilis Thecla leonibus fuit, ut ad pedes prædæ ſuæ ſtratæ, impaſtæ beſtiæ* Sacrum *deferrent jejunium, ne procaci oculo Virginem, nec ungue violarent aſpero.*

Quid, quod in Actis S. Julianæ (citante iſta Baronio) tradatur, *Pugnanti Teclæ adſtitiſſe Dominum Jeſum Chriſtum præ ſe ferentem vultum Apoſtoli Pauli. Hæc namque Tecla Virgo, Paulo apud Iconium prædicante, audita ejus de Virginitate concione, repente nuptiis exſolvitur, & ſponſum ſuum juvenem, urbis primarium, forma & divitiis inclytum, reliquit: & Paulo adhærens, ei ſe comitem peregrinationis dedit: in qua cum à perſecutoribus gravia mortis diſcrimina ſubire cogeretur; nunc aquis immerſa, nunc in ignes dejecta; nunc feris objecta, tandem his omnibus,* Paulo protegente, *liberata, ſimul cum ipſo Romam incolumis pervenit.*

De hominibus autem in beſtias, beſtias vero in homines trans-

transformatis, etiam *Acta* vel *Actus Joannis* Apoſtoli tradunt: (quo melius perſpiciat Lector, quanti pretii hujuſmodi *Actus* ipſi eſſe debeant.) Namque ex iſtis ita narrat Philaſtrius, in Hæreſeon catalogo, cap. 54. *Habent Manichæi beati Joannis Evangeliſtæ Actus, & Petri, & Pauli, ſimiliter ab Eccleſia reprobatos; quia in his ſigna & prodigia magna Apoſtolos feciſſe narrent; ita ut* PECUDES, *& beſtiæ, & canes loquerentur; & animas hominum, velut canum, & pecudum eſſe dicant.*

Quis, quæſo, mi Lector, tam piis beſtiis, magis quam Teclæ leoni, baptiſmum denegare velit. Sororculas tamen ſuas aviculas Baptiſmo initiaſſe Franciſcum Aſſiſium tot ævis ſeriorem, non conſtat: nec certè in Fraterculis ſuis piſcibus id ullo modo neceſſarium erat.

Negare interim minime velim Pilatum aliquid ſuper tali ac tanto negotio ſcripſiſſe, at incertum eſſe quid ac quale id fuerit; atque ideo prudentiores Euſebium, Hieronymum, ſimileſque talia cautius prodidiſſe: cum alii, præſertim Græci poſteriores (qui mendaciorum in hiſtoria admodum feraces ſunt) paucis ſæpe veris atque optimis, atque ut traderentur publico digniſſimis, falſa ac dubia plurima, ex piarum fraudum amore, ſeu potius inſania, ſuperſtruxerint.

Debiliori adhuc fundamento innititur iſta *Traditio*, quod Auguſtus ſc. audita nativitate Salvatoris noſtri J. Chr. *Domini* appellationem renuerit; eaque abuti non auſus fuerit, eapropter quod jam *Mundi Dominus* natus eſſet. Ita enim Oroſius, qui tempore Auguſtini ſcripſit, libro 7. aſſerit. *Domini appellationem ut homo declinavit.* Ac paulò poſt: *Eodemque tempore hic, ad quem rerum omnium ſumma conceſſerat, Dominum omnium ſe appellari non paſſus eſt: imò non auſus; quia verus Dominus totius generis humani inter homines natus erat.*

Hiſtoria quæ fabella huic confingendæ occaſionem præbuit

eſt

eſt illa, quam de Auguſto affert Suetonius, in vita ipſius. cap. 53. *Domini appellationem ut maledictum & opprobrium ſemper abhorruit. Cum, ſpectante eo ludos, pronunciatum eſſet in mimo,* O Dominum æquum et bonum! *& univerſi, quaſi de ipſo dictum exultantes comprobaſſent: & ſtatim manu vultuque indecoras adulationes repreſſit, & inſequenti die graviſſimo edicto,* Dominumque *ſe poſthac appellari, ne à liberis quidem aut nepotibus ſuis, vel ſerio vel joco paſſus eſt: atque hujuſmodi blanditias etiam inter ipſos prohibuit.*

Domini hanc appellationem exhorruit, neque eam ab adulatoribus ſibi attribui paſſus eſt, ne videretur eo gaviſus etiam Regis nomen affectare: cum J. Cæſari iſtud tantum invidiæ atque odii creaſſet, (ſaltem adauxiſſet) ut cædes inde ipſi ut tyranno ſecuta fuerit. Quare ne tyrannos Romano populo domi alere ac fovere, iiſve favere videretur, id inter ſuos etiam in jocis caveri voluit. Hinc enim *Patris Patriæ* quidem lubens aſſumebat; cum videret id univerſi populi Romani votis ipſi oblatum: Verum *Regis* aut *Domini* anxie vitabat.

Quod & ipſe Tiberius exemplo ſuo laudavit: ut qui, teſte eodem Suetonio (cap. 27.) *Dominus appellatus à quodam, denuntiavit, ne ſe amplius contumeliæ cauſâ nominaret. Alium dicentem Sacras ejus occupationes; & rurſus alium: auctore eo Senatum ſe adiiſſe, verba mutare, & pro auctore ſuaſorem, pro Sacris, laborioſas dicere coëgit.*

Quas tamen *Sacras occupationes*, ſimiliaque; quin & *Sacro-Sancta Numina* &c. inter Chriſtianorum Imperatorum appellationes reperimus; uti ex Diſſertione mea ſecunda de Ethnicorum Oraculis conſtat: ſicut pene omnia Imperatorum horum Chriſtianorum *Sacra, Divina* & *Cæleſtia*, &c. per aliquot ſecula appellata fuere. Nec forſan id uſque adeo mirum videbitur; cum jam ipſe Auguſtus Deus appellari non dedignaretur: quod id Tyrannidem non ſaperet.

Et

Et tamen Philo Judæus hoc de Deo, in ipſo quoque negat; quamvis id ex antiquitate apertiſſime conſtet. Ita enim ille de Auguſto: πίστις ἐνεργεστάτη τὸ μὴ δεσπότην, μήτε θεὸν ἑαυτὸν ἐθελῆσαι προσειπεῖν, ἀλλὰ κ' ἂν εἰ λέγοιτό τι δυσχεραίνειν. *Quod verò fidem maxime creat eſt, quod nec* DOMINUM *nec* DEUM *ſe nuncupari voluit: ſed quod ſi quis ipſum ita appellaret indignatione moveretur.*

Quam minime autem Divinitatis, Deive nomen averſatus fuerit oſtendit nobis Tacitus lib. I. hoc modo: *Nihil Deorum honoribus relictum, cum ſe templis & effigie numinum, per Flamines & Sacerdotes coli vellet.* Quod de vivo adhucdum Auguſto certè dicitur. Quare id minime quis mirabitur in illo jam demortuo. Sicut inde (ne præter ullam neceſſitatem plura exempla congeram) Prudentius, contra Symmachum, hoc modo (poſt illa quæ de Jano, de Pico, deque aliis dixerat) canit:

Hunc morem veterum docili jam ætate ſecuta
Poſteritas, menſâ atque adytis & flamine, & aris
Auguſtum coluit, vitulo placavit & agno.
Strata ad pulvinar jacuit, reſponſa popoſcit:
Teſtantur tituli, produnt conſulta Senatus,
Cæſareum Jovis ad ſpeciem ſtatuentia Templum.
Adjecere ſacrum, fieret quo Livia Juno, &c.

Quæ de titulis dicta hîc ſunt, firmantur his ſequentibus inſcriptionibus:

ROMAE. ET. AVGVSTO
CAESARI. DIVI. F
COLON. AVXVRN
A. AEMILIUS. EX. PECVNIA
SVA. F

Ο ΔΗΜΟΣ ΘΕΑΙ ΡΩΜΑΙ ΚΑΙ
ΣΕΒΑΣΤΩ ΚΑΙΣΑΡΙ
ΣΤΡΑΤΗΓΟΥΝΤΟΣ
ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΑΣ ΠΑΜΜΕΝΟΥΣ
ΤΟΥ ΞΕΝΩΝΟΣ
ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ
ΙΕΡΕΩΣ
ΘΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ
ΕΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΙ ΕΠΙ ΙΕΡΕΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ
ΠΟΛΙΑΔΟΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΟΥ
ΑΛΑΙΕΩΣ ΘΥΓΑΤΡΟΣ ΕΠΙ ΑΡΧΟΝΤΟΣ
ΑΡΗΟΥ ΤΟΥ ΜΩΡΙΩΝΟΣ ΠΑΙΑΝΙΕΩΣ

Quibus & adde hæc, quæ alibi notavi:

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ. ΚΑΙΣΑΡΙ. ΘΕΩ, ΣΕΒΑΣΤΩ,
ΘΕΟΥ. ΥΙΩ,

Hinc enim tractu temporis (nec longo, admodum) *Auguſtales , tam primi*, quam reliqui: hinc *Flamines Auguſtales*, *Flamines Divi Auguſti & Romæ;* ſicut & *Flaminæ*, ſeu *Flaminicæ Auguſtales*, & ceteri *Sacerdotes Romæ & Auguſti*, *Flamines* & *Flaminicæ domus Auguſtæ;* denique *Pontifices Cæſarum*, &c. Sic namque indicant id Inſcriptiones hæ ſequentes; ut

IVNIAE C. F. LAETAE. FLAMINICAE
DOMUS AVGVSTAE
L. MAECIVS NANUS CONSOBRINAE
PIISIMAE. ERGA. SE

item

item,

IVLIAE AVG
DIVI F. MATRI
TI. CAESARIS AVG. PRIN
CIPIS ET CONSERVATORIS
ET DRVSI GERMANCI
M. CORNELIVS PROCVLVS
PONTFEX CAESARUM

Sic enim Herodes ille Atticus, cujus inſcr. Salmaſius eruditiſſimo commentario illuſtratas edidit, Pontifex Auguſtorum erat; ſive ἀρχιερεὺς: de quo alibi latius loquendi occaſio erit.

Quibus illuſtrantur verſus Prudentii, quos jam ſupra adduximus.

Nempe jam poſt mortem quoque Oracula reddebat; quod Dionæi Cæſaris aſtrum, quamvis apparuerit, minime efficere potuit. Cum etiam Chriſtiani nominis Cæſares adhuc viventes non minora de ſe credi voluiſſe videantur: ut ex ipſorum propriis loquendi modis manifeſtum eſt: quod *omnia de ſe credere poſſet* (ut cum Juvenale loquar) *Dis æqua poteſtas.*

Verum, ut revertamur ad Auguſtum; in ipſa quidem Urbe Roma, donec in vivis erat, Templa ſibi erigi non paſſus eſt: at in Provinciis id conceſſit; ac quidem ſub *effigie Numinum.* quod quomodo intelligendum ſit, ex Lipſii in Tacitum Commentario videri poteſt: ſicut & illa ibi intelligi poſſunt, quæ idem ille Lipſius de Conſecratione ejus, poſt mortem, ac de Liviæ Sacerdotio, ex Dione refert.

Quis, quæſo, nunc, poſt talia ſibi lecta, credat amplius, Auguſtum ex iſta cauſa, quod jam *Dominus orbis* natus eſſet, appellationem *Domini* vitaviſſe? Vel ſi ex tali cauſa id fecit Auguſtus, ex quanam alia idem fecit Tiberius?

Vel ſi hoc ex eadem (qua id Auguſtus feciſſe prætenditur) cauſa, fecit Tiberius (quod ſani cerebri homo, ne quidem per inſomnium cogitare poſſet) ex quanam cauſa id fecit Fl. Julianus Cæſar, Apoſtata, ſeu *perfidus ille Deo*, ut cum Prudentio loquar?

Auguſtus tamen, ut perhibetur, rejecit iſtam appellationem *Domini;* exinde ſc. quod *Vero Deo ac Domino* orbis jam nato, iſtum titulum ſibi minus convenire ſentiret. E contrario Imperatores Chriſtiani, ac qui ob pietatem (quod permulta Eccleſiaſticis donaverint ac conceſſerint;) in cœlum laudibus, tolluntur, à Monachis Græcis, aliiſque ejuſmodi commatis ſcriptoribus; illi, dico, iſtud *Domini* nomen uſurpabant, ſibique pene ubique arrogabant. Neque id ſolum; verum & *Sacras occupationes* (ab ipſo Tiberio rejectas) & alia admiſere; & *numina* ſe appellari ſunt paſſi; & *Oracula ſe dare* faſſi ſunt: ut in Diſſertatione mea ſecunda pag. 558. luculenter oſtendi, & ulterius oſtendere copioſius poſſem; ſi id ullo modo neceſſarium eſſet.

Sic enim Conſtantino Magno, præter plures alias Inſcriptiones plane ejuſmodi, hæc dicata eſt:

PIISSIMO FORTISSIMO
FELICISSIMO D.N
CONSTANTINO MAXI
MO VICTORI SEMPER
AVGVSTO
BADIVS MACRINVS
V. P. P. P. H. TARRAC
NVMINI MAIESTA
TIQVE EIVS SEMPER
DEVOTISSIMVS

Uti & Matri hujus Conſtantini Helenæ, quæ ut volunt Socrates & alii, Hieroſolymam per ſomnium monita profecta, ibi

ibi Crucem *Domini* invenit, clavoſque illos per manus ac pedes *Domini* infixos; ex quibus, de Cruce partim Statuæ ſuæ incluſerit, de clavis hunc Galeæ ſuæ, illum vero equi ſui freno (quod & à Zacharia Propheta prædictum volunt) inſeruerit: huic, dico, Matri Conſtantini Magni, tantæ pietatis fœminæ, hæ ſequentes Inſcriptiones, præter plures alias, dicatæ ſunt.

PIISSIMAE. AC VENERABILI
D. N. HELENAE AVG
MATRI. D. N
MAXIMI VICTORIS AVG
CONSTANTINI
ET AVIAE D. D. N. N
CONSTANTII ET CONSTANTIS
ORDO ET POPVLVS
SVRRENTINOR

item

PIISSIMAE ET CLEMENTISSIMAE
DOMINAE NOSTRAE AVGVSTAE
HELENAE MATRI
SEMPER AVG. CONSTAN
TINI ET AVIAE
DOMINORVM NOSTRORUM
CAESARVM BEATORVM
VXORI DIVI CONSTANTII
ORDO NEOPOLITANORVM
ET POPVLVS

Item, denique (ne plura aggeram) de hac ipſa

ΘΕΙΟΤΑΤΗ ΚΑΙ
ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΗ, &c.

Divinissimæ ac
Piissimæ, &c.

Hæc autem atque alia iſtius commatis ab hominibus nominis Chriſtiani dedicata fuiſſe, tum ex ipſis hiſce Inſcriptionibus, tum ex aliis, quæ Imperatoribus Chriſtianis poſitæ ſunt, tam clarum eſt, ut nullis opus hîc ſit aliis argumentis. Sic & *Divi* titulus non aliis tantum Chriſtianis Imperatoribus tributus fuit; verum & ipſi Gratiano (qui ſtolam Pontificalem rejecerat) ac quidem ab Imperatoribus Chriſtianis; uti ex hac ſequenti Inſcr. (apud Sponium reperienda) patet.

DIVO GRATIANO
TYRANNIDE VINDICATA
THEODOSIVS ET VALENTINIANVS
AVGG. EX. VOTO. P. P

Et tamen iſti homines, qui eo tempore ſcripſere (quod maximè de hoc Oroſio dicendum) quo adhuc ipſi hujuſmodi inſcriptiones Imperatorum Chriſtianorum inſpicere ac legere quotidie poterant; talia de Auguſto confingere auſi fuere, quæ ne ullam quidem umbram viriſimilitudinis habent.

Si tamen alia quoque ab hoc Oroſio allata conſideremus minus certe mirabimur eum ejuſmodi afferre cauſas eorum quæ pro vel Divino inſtinctu factis, vel pro prodigiis habet. Afferam hujuſmodi unum alterumve exemplum, quod vel recitaſſe ſimul refutaſſe cordatis Lectoribus erit. Habet nempe lib. 6. *Deinde cum ſecundo in Sicilia receptis à Pompejo & Lepido legionibus XXX. ſervorum M dominis reſtituiſſet. & XLIV Legiones ſolus imperio ſuo ad tutamen orbis terrarum diſtribuiſſet; ovanſque urbem ingreſſus omnia ſuperiora populi Romani Imperatori debita donanda literarum etiam monumentis nedum aboleri cenſuiſſet; in diebus ipſis fons olei largiſſimus, ſicut ſuperius expreſſi, de taberna meritoria per totum diem fluxit. Quo ſigno quid evidentius, quam in diebus Cæſaris toto orbe regnantis futura Chriſti nativitas decla-*

declarata eſt? Christus *enim* lingua *gentis in qua & ex qua natus eſt, Unctus interpretatur. Itaque cum eo tempore, quo Cæſari perpetua tribunitia poteſtas decreta eſt, Romæ fons olei per totum diem defluxit, ſub principatu Cæſaris, Romano imperio per totum diem, hoc eſt, per omne Romani tempus imperii, Chriſtum & ex eo Chriſtianos, i. e. unctum atque ex eo unctos de meritoria taberna, hoc eſt de hoſpitali largaque Eccleſia affluenter atque inceſſabiliter proceſſuros: reſtituendoſque per Cæſarem omnes ſervos; qui tamen cognoſcerent Dominum ſuum cæteroſque qui ſine domino invenirentur, morti ſupplicioque dedendos: remittendaque ſub Cæſare debita peccatorum in ea urbe in qua ſpontaneum fluxiſſet oleum: evidentiſſima his quæ Prophetarum voces non audiebant, ſigna in cœlo & terra prodigia prodiderunt.*

Hiſtoriola hæc (ſive factum) ſi pro hiſtoria habenda eſſet; jam contigerat 34. annis ante natum Chriſtum. verum fabulam meram hîc narrari oſtendunt cætera omnia illa prodigia quæ à Suetonio, aliiſque, circa Auguſti nativitatem &c. facta fuiſſe narrantur. certè illa comparanda eſt cum iſta fabella, quam inter alias de prodigiis nobis narrat in M. Bruti vita, Plutarchus: *Cuidam ordinum ductori brachium unguentum roſaceum exudaſſe; neque quum crebro detergerent id & eximerent, quicquam profectum.* Quod tamen ibi inter mala omina adducitur. Interim Oroſius noſter, quaſi ex Divino inſtinctu Prophetæ alicujus verba explicaret, hîc mira reperit myſteria. Ac certe oleum iſtud roſaceum, quod gratiſſimi odoris eſt, boni aliquid portendiſſe debuiſſet. Unde liquet quam ſapienter hæc fabella quoque inventa eſt. Verum his nugis diutius non inhærendum eſt.

Namque ſi hic quoque de circulo circa ſolem apparente, cum Octavius Cæſar, poſt necem Jul. Cæſaris in urbem veniebat (quem circulum & Plinius & Seneca & alii pro naturali

rali phaſmate, qualia plura, ac quidem ſæpius, apparuere, habuerunt) certe & de aliis ſic confictis miraculis; imò mero quandoque mendacio ſuperſtructis, nobis etiam loquendum eſſet: ut de *Crucis ſigno cum circulo* &c. pluſquam ſemel Conſtantino Magno in cœlis apparenti: de eodem quoque Gallo Cæſari adhuc majori cum ſplendore ſuper Hieroſolymis viſo: Quæ *Crux* ac *Corona*, uti victoriis Conſtantini præſignificarant, ſic iſtæ Gallo viſæ (forſan quod iſta inſcriptio hîc non aderat, In hoc ſigno vinces) ipſi interitum prænotarunt. Quæ quibus anteferas?

Dolendum ſane eſt, ejuſmodi homines (quales hic Oroſius, uti & Nicephorus & Nicetas, imò & Socrates & alii, circa talia, fuere) per pias ſuas fraudes, taleſque Miraculorum confictas narratiunculas, quibus Religioni Chriſtianæ *majorem* auctoritatem, Divinitatiſque opinionem, præter neceſſitatem, conciliare ſtudent; vera Chriſti Salvatoris noſtri, quin & Apoſtolorum ipſius, miracula hominibus iſtis, qui alias veram religionem ſuſque deque habentes, hinc anſam arripiunt eam ſugillandi, aliiſque reddendi ſuſpectam, occaſionem dediſſe, non ſolum magis elevandi, verum & irridendi quandoque: quibus tamen, cum Religioni, tum miraculis omnes vere pii homines firmandis ac patrocinandis quam ſerio ſtudere debent.

De Conſecrationibus Ethnicis.

Quæ de *Conſecrationibus Ethnicis* feſtinato magis ac confuſe, quam exacte & juſto ordine, conſcripſeram; ea, quamvis nec ſic cunctis ſatisfactura credam, hîc recolere volui.

Hæc

Hæc igitur *Conſecratio*, ſeu *Dedicatio* quoque, (quæ ut ſæpius à ſe invicem diſtinguitur, ita & ſæpius quoque inter ſe confunduntur) non una ac ſimplex, ſed duplex, imò triplex ſpecie erat: ac prima quidem, qua aliquid ſive animatum, ſive inanimatum huic illive Deo Deæve, vel his illiſve Diis Deabuſve conſecrabatur; atque adeo dicatum, ſacrum aut ſanctum, cum jam antea eſſet profanum, reddebatur: quod apud Græcos erat ἀνατιθέναι τι θεῷ τινι, item καθοσιῶσαι ac καθιερῶσαι, ſicut & illi homines, qui iſto modo honorabantur, dicebantur τετυχηκέναι τιμῶν ἡρωικῶν, vel ἰσοθέων; ut qui in numerum Heroum, vel etiam Deorum referrentur; adeoque & conſecrarentur.

Sic Conſecrati quoque erant, qui myſteriis initiati eſſent: uti & Collegia & Sodalitates huic illive Deo Deæve dicata. Sic Veſtales, ſic Sacerdotes, ſacriſque Deorum miniſteriis addicti. Hincque illud in Inſcriptionibus, CVI REGIA VESTAE PONTIFICI FELIX SACRATO MILITAT IGNE. ac clarius: SACRATAE APVD AEGINAM DEABVS. TAVROBOLITAE. ISIACAE. HIEROPHANTRIAE DEAE HEKATAE GRAECO. SACRANEAE DEAE. CERERI. item SACRARIA DEAE CERERI &c. Sic denique qui *Magnæ Deorum Matri* per Taurobolia, vel Criobolia, ſimilibuſve conſecrabantur.

At alia quoque ſpecies (ne de Devotionibus hîc loquar) erat, qua vivi vel ſemetipſos, vel alios adhuc vivos, vel jam mortuos, per ſtatuas, huic illive Deo Deæve (vel Diis Deabuſve) conſecrabant, ac proprios, quaſi, faciebant, per illam Dedicationem; eoſque ita huic illive Deo Deæve, vel etiam in univerſum cunctis commendatos, ac ſub ipſorum peculiari tutela poſitos volebant. Hinc Dion Chryſoſthomos, in Rhodiaca. Καί τοι καὶ τοὺς ἀνδριάντας, οὐχ ἧττον ἀναθήματα εἴποι τις ἂν εἶναι τῶν θεῶν, τοὺς ἐν τοῖς ἱεροῖς. καὶ πολλοὺς ἰδεῖν ἐστιν οὕτως

ἐπιγεγραμμένους, οἷον. ὁ δεῖνα ἑαυτὸν ἀνέθηκε, ἢ τὸν πατέρα, ἢ τὸν υἱὸν, ὅτῳ δήποτε τῶν θεῶν. *Atqui & Statuas quis dicere poſſet Dîs conſecrata eſſe donaria; eas nempe quæ ſunt in Templis. Et multæ talem habent Inſcriptionem, puta: Ille Dis conſecravit* SEMET IPSUM, *aut* PATREM, *aut* FILIUM, *cuicunque tandem Deorum.*

Sic enim Romulus, poſt devictos Camerinos, (teſte Plutarcho in ipſius vitâ) Ἔνδε τοῖς ἄλλοις λαφύροις καὶ χαλκοῦ ἐκόμισε τέθριππον ἐκ Καμερίας· τοῦτο δὲ ἀνέστησεν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡφαίστου, ποιησάμενος ἑαυτὸν ὑπὸ νίκης στεφανούμενον. Quæ vertuntur ab Herm. Cruſerio hunc in modum: *Inter cæteram prædam ex Camerio æneum attulit currum* [dicere debuerat *quadrigam*] *atque eum in templo Vulcani dedicavit; cui impoſuit ſtatuam ſuam à Victoria coronatam.* Sic quoque Domitianus, in conflagratione Capitolii, *primâ irruptione apud æditum occultatus, ſolertiâ liberti lineo amictu turbæ Sacricolarum immixtus ignaruſque* [*ignoratuſque* cum Pichena lego] *apud Cornelium Primum paternum clientem, juxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto ædituí contubernio, modicum ſacellum* JOVI CONSERVATORI, *aramque poſuit, caſuſque ſuos in marmore expreſſit. Mox imperium adeptus,* JOVI CUSTODI *templum ingens, ſeque in ſinu Dei ſacravit.*

Quæ de lineo amictu ac Sacricolarum turba habet Tacitus, diſtincte magis exprimit Suetonius in hujus Domitiani vita, cap. I. his verbis: *Ac mane Iſiaci celatus habitu, inter Sacrificulos vanæ ſuperſtitionis*, &c. At quis locus, quidve munus hiſce Iſiacis in Capitolio? cum nullum Iſidis Templum ibi; neque iſti Deæ ullibi Romæ, ex auctoritate publicus cultus exhiberetur. Probabile igitur Iſiacos, aliis Sacerdotibus, ſeſe immiſcuiſſe, atque ita eò perfugium quæſiviſſe; atque ab aliquo horum ſive vivo ſive mortuo, libertum hanc veſtem accepiſſe, Domitianoque detuliſſe.

Alii

Alii vero aliis jam demortuis quandoque ſtatuas huic illive Deo dedicabant: uti apud Tacitum (lib. III.) *Julia Marcelli effigiem Divo Auguſto* (i. e. jam in Deorum numerum relato) *dicavit.* Uti & Iſocratis ſtatuis, de quibus Plutarchus in vitis X Rhetorum, primo quidem ita habet: Ἀνάκειται δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν Ἐλευσῖνι εἰκὼν χαλκῆ, ἔμπροσθεν τοῦ προστώου ὑπὸ Τιμοθέου τοῦ Κόνωνος, καὶ ἐπιγέγραπται, Τιμόθεος φιλίας τε χάριν, ξενίαν τε προτιμῶν Ἰσοκράτους εἰκὼ τὴν δὲ ταῖς θεαῖς. *Eſt etiam illius in Eleuſine ænea erecta ſtatua ante porticum ſub Timotheo Cononis filio, cui ita inſcribitur:* TIMOTHEUS HONOREM AMICITIÆ DEFERENS ATQUE HOSPITALITATI, DEABUS ILLIS ISOCRATIS IMAGINEM POSUIT. Ac ſecundo: Ὃς καὶ εἰκόνα αὐτοῦ χαλκῆν ἀνέθηκε πρὸς τῷ Ὀλυμπίῳ, ὡς ἐπὶ κίονος, καὶ ἐπέγραψεν. Ἰσοκράτους Ἀφαρεὺς πατρὸς εἰκόνα τήνδ' ἀνέθηκε Ζηνί, θεούς τε σέβων καὶ γονέων ἀρετήν. *Qui [Aphareus Npharei filius] æneam juxta Olympum tanquam in columna erexit ſtatuam, atque inſcripſit ei.* APHAREUS PATRIS ISOCRATIS HANC STATUAM JOVI DEDICAVIT; COLENS ITA DEOS ET VIRTUTEM PARENTUM.

Sic reperimus apud Sponium inter Inſcriptiones Itinerario ipſius adjunctis has ſequentes.

1°. ΠΟΛΙϹ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ ΚΑΙϹΑΡΑ
ΤΙΒΕΡΙΟΥ ΚΑΙϹΑΡΟϹ ΥΙΟΝ ϹΕΒΑϹΤΟΥ
ΚΑΙϹΑΡΟϹ ΥΙΩΝΟΝ ΥΠΑΤΕΥΟΝΤΑ
ΘΕΟΙϹ

2°. Ibidem ΙΟΥΛΙΑΝ ΘΕΟ
ΔΩΡΑΝ ΑΡΕΤΗΣ
ΕΝΕΚΕΝ ΘΕΟΙΣ

3°. Α ΠΟΛΙϹ ΜΑΡΚΟΝ ΚΑΛΗ....
ΓΑΙΟΥ ΥΙΟΝ ΒΥΒΛΟΝ ΤΟΝ
ΠΑΤΡΩΝΑ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑ
ΕΡΜΑΙ ΗΡΑΚΛΗΙ

Sic apud. Gruterum, in Inſcriptionum Theſauro:

VEDIUS P. F. POLLIO
CAESAREM
IMP. CAESARI AVG ET
COLONIAI BENEVENTANAI

Item in eodem alibi:

Tu quæ Tarpejo coleris vicina tonanti
Votorum vindex semper Fortuna meorum
Accipe, quæ pietas ponit tibi dona merenti
Effigiem nostri consecratura parentis.

Imo & ipſos Deos, ſeu Divinitates aliorum Deorum tutelæ per hujuſmodi Dedicationes commendabant; uti videre eſt ex ſequentibus hîc Inſcriptionibus.

ex. gr.

FORTVNAE PRIMIG
SIGNVM. AEQVI
TATIS. NIGRINAE
AVXESIS. CVM
FELICE. AVG. LIB. ET
SVIS D. D. D. D

ac

FORTVNAE PRIMIGENIAE &c.

. . . .
. . . .
. . . .

SIMVLACRA DVO
SPEI, &c.

Plura exempla afferri poſſunt: verum illa eruditis ſatis obvia ſunt.

Ad Romanorum Cæſares Auguſtoſve ut deveniamus, iſti vel

vel vivi adhuc, vel jam vita functi, cultu ſive Heroico, ſive Divino (vel flagitantibus aliis, vel ipſorummet placito aut juſſu) colebantur. Hoc tamen hîc prius conſiderandum, moderatiores ambitione principes ſtatuas ſuas in ipſis Templis; vel ibidem inter Deos poni ac dedicari noluiſſe: verum in iſtorum veſtibulis ut ponerentur fuiſſe contentos. Quod patet in Auguſto; cujus ſtatuam cum vellet Agrippa in Pantheo (à ſe ædificato) dedicare, is id ſerio prohibuit: *Quare* (ut Suetonii verbis utar) *Agrippa quidem ſuperioris Cæſaris Statuam in Pantheo, ſuam & Auguſti in Veſtibulo poſuit.* Sic Trajanus, teſte, in Panegyrico, Plinio Juniori; qui ipſum his verbis alloquitur: *Tibi maximus honos excubare pro Templis, poſtibuſque prætexi. Sic fit ut Dei ſummum inter homines faſtigium ſerves, cum Deorum non adeptus. Itaque tuam ſtatuam in veſtibulo Jovis Optimi Maximi unam alteramve, & hanc æneam, cernimus.*

Sed Cajus Caligula ac Domitianus & Commodus tali honore minime contenti ſtatuas ſuas in Templis, atque inter Deos (quaſi ipſorum paredri eſſent) poni, dedicari, & adorari ac coli voluerunt. Ac quidem de Cajo, quam ſtulte ac ridiculoſe circa hæc eſſent, audiamus rurſus Dionem; qui ita lib. 59. loquitur: Ἀνακαλούντων δὲ αὐτὸν τῶν μὲν, ἥρωα, τῶν δὲ, θεὸν, δεινῶς ἐξεφρόνησε. ἠξίου μὲν γὰρ πρότερον ὑπὲρ ἄνθρωπον νομίζεσθαι, καὶ τῇ Σελήνῃ συγγίνεσθαι, καὶ ὑπὸ τῆς νίκης στεφανοῦσθαι. Ζεύς τε εἶναι ἐπλάττετο, καὶ κατὰ τοῦτο καὶ γυναιξὶν ἄλλαις τε πολλαῖς, καὶ ταῖς ἀδελφαῖς μάλιστα συνεῖναι προεφασίζετο. Ἥρα τε καὶ Ἄρτεμις καὶ Ἀφροδίτη πολλάκις ἐγίνετο. πρὸς γὰρ δὴ τὴν τῶν ὀνομάτων μετάθεσιν καὶ τὸ ἄλλο σχῆμα πᾶν τὸ προσῆκον σφίσιν ἐλάμβανε· καὶ ποτὲ μὲν θηλυδριώδης ἑωρᾶτο, καὶ κρατῆρα καὶ θύρσον εἶχε, ποτὲ δὲ ἀρρενωπὸς ῥόπαλον καὶ λεοντὴν ἐφόρει. λειογένειος αὖ καὶ μετὰ τοῦτο πωγωνίας ἐφαντάζετο τρίαινάν τε ἔστιν ὅτε ἐκράτει, καὶ κεραυνὸν αὖθις ἀνέτεινε. παρθένῳ τε πολεμικῇ ὡμοιοῦτο, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐγυναίκιζεν. οὕτω που καὶ τῷ ῥυθμῷ τῆς στολῆς καὶ τοῖς προσθέτοις τοῖς τε περιθέτοις ἀκριβῶς ἐποικίλ-

λετο· καὶ πάντα μᾶλλον δοκεῖν, ἢ ἄνθρωπος εἶναι, ἤθελε. Καί ποτέ τις ἀνὴρ Γαλάτης ἰδὼν αὐτὸν ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ ἐν Διὸς εἴδει χρηματίζοντα, ἐγέλασεν. Ὁ δὲ Γάϊος ἐκάλησεν αὐτὸν καὶ ἀνήρετο, τί σοὶ δοκῶ εἶναι; καὶ ὃς ἀπεκρίνατο (ἐρῶ γὰρ αὐτὸ τὸ λεχθὲν) ὅτι μέγα παραλήρημα. καὶ οὐδὲν μέντοι δεινὸν ἔπαθε. σκυτοτόμος γὰρ ἦν. οὕτω που ῥᾷον τὰς τῶν τυχόντων ἢ τὰς τῶν ἐν ἀξιώσει τινὶ ὄντων παῤῥησίας οἱ τοιοῦτοι φέρουσι. ταῦτα μὲν οὖν τὰ σχήματα, ὁπότε τις θεὸς ἐπλάττετο εἶναι, ἐλάμβανε· καὶ αὐτῷ καὶ ἱκετεῖαι καὶ εὐχαὶ θυσίαι τε κατὰ τὸ πρόσφορον προσήγοντο. *Proinde aliis eum Heroëm, aliis Deum vocantibus, vehementi inſania correptus eſt. Jam ante quoque humano faſtigio altior haberi volebat, ſeque cum Luna coire, & à Victoria coronatum eſſe videri. Jovem autem ſe fingebat, eaque occaſione cum multis aliis mulieribus, & cum ſororibus congreſſum eſſe præ ſe ferebat: ſæpe Juno, Diana, Venuſque fiebat, mutato cum nomine etiam omni habitu. Inde aliquando muliebri ornatu conſpiciebatur, crateram ac thyrſum gerens: modò viriliter compoſitus clavam & leonis pellem geſtabat; aliàs barbatus conſpiciebatur, aliàs imberbis: nunc tridentem tenens, nunc fulmen vibrans: jam Virgini bellatrici ſe aſſimilabat; mox in mulierem transformabatur: denique compoſitione veſtitus, & tam appoſititiis, quam circumpoſititiis ornamentis, exquiſite ſe variegabat; quidvis potius, quam homo videri cupiens. Forte quadam die accidit, ut Gallus quidam eum pro excelſo tribunali ſub ſpecie Jovis Oracula dantem videret, ac viſo rideret: eum Cajus vocatum percontatus eſt, quidnam ipſi eſſe videretur. Magnum reſpondit ille (verba enim ejus ponam) deliramentum. Idque impune tulit; quod eßet ſutor. Nam hujuſmodi homines facilius vulgarium, quam aliqua dignitate præſtantium libertatem tolerant. Hoc igitur habitu ſe induebat, quum Deum ſe fingere vellet:* Supplicationesque *ei &* vota *&* Sacrificia, *pro ſingulorum ratione fiebant.*

bant. Ut plurimum in ſerico veſtitu, aut triumphali ornatu in publico verſabatur.

Hæc ut irridenda vere erant, ſic non minus illa quæ idem Auctor hoc modo [paucis aliis interpoſitis] perſequitur. *Vitellius à Cajo accitus, ut interficeretur: eo modo ſe neci eripuit. Compoſuerat ſe longe, quam gloria ac dignitas ejus ferret, alio habitu* [adibat enim ipſum, teſte Suetonio, *capite velato circumvertenſque ſe, ac deinde procumbens*] *Cajique pedibus advolutus, effuſis lachrymis, atque illum ſimul & Deum appellans ſæpius, & adorans, tandemque vovens, ſi incolumis evaſiſſet, ſe ei ſacrificaturum, ita hominem emolliit, ut non modo ſuperſtes maneret, ſed etiam inter præcipuos poſthac amicos haberetur. Aliquando Cajus rem ſibi eſſe cum Luna dixit, percontatusque eſt Vitellium, vidiſsetne ſe cum Dea congredi: tum Vitellius, quaſi attonitus, oculis in terram demiſſis, tremens, exili voce: Solis, inquit, Domine vobis Dis licet invicem videre.* Pergit deinde. *Cajus verò ulterius provectus Romæ ſibi Templum extruxit; atque in Capitolio quidem ſibi manſionem ædificaverat, ut poſset cum Jove (ſic enim ferebat) converſari: ſed indignum putans, ſe in eo contubernio poſteriores ferre, incuſato ſimul Jove, quod Capitolium occupaviſſet, ipſe in Palatio properatò ſibi Templum poſuit.* Ac paulo poſt (ne omnia afferendo tædioſus nimis ſim) ita pergit: *Tum ſeipſum Jovem Latialem appellans Sacerdotes addidit Cæſoniam uxorem ſuam, Claudium, alioſque ditiſſimos, centies ſeſtertium à ſingulis eo nomine accipiens. Ipſe etiam ſibi Sacerdos fuit, equumque ſuum collegam Sacerdotii adſcivit. Immolabantur autem ei ſingulis diebus aves delicatæ, ac magni pretii.*

Ultimis his verbis Suetonii hæc ſequentia commentario ſunto: *Templum etiam numini ſuo proprium, & Sacerdotes & excogitatiſſimas hoſtias inſtituit. Amiciebanturque veſte, quali ipſe*

ipſe uteretur. Magiſteria Sacerdotii ditiſſimus quiſque & ambitione & licitatione maxima vicibus comparabant. Hoſtiæ erant Phœnicopteri, pavones, tetraones, Numidicæ, meliagrides, phaſianæ, quæ generatim per ſingulos dies immolarentur.

Verum ut ad Domitianum deveniam, de hoc, (poſt verba illa ſupra ex ipſo de Trajano allata) ita Plinius in Panegyrico: *At paulo ante* [ſub Domitiano] *aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat, ſeu potius polluebatur, cum inceſti Principis ſtatuis permixta Deorum ſimulacra ſorderent*, &c.

De Commodo ita jam pluries adductus Dio (lib. 72.) Καὶ ἀνδριάντες αὐτοῦ παμπληθεῖς ἐν Ἡρακλέος σχήματι ἔστησαν. καὶ τὸν αἰῶνα τὸν ἐπ' αὐτοῦ, χρυσοῦν τε ὀνομάζεσθαι καὶ ἐς τὰ γράμματα πάντα ὁμοίως ἐσγράφεσθαι ἐψηφίσθη. οὗτος οὖν ὁ χρυσοῦς, οὗτος ὁ θεὸς, οὗτος ὁ Ἡρακλῆς, οὗτος ὁ θεὸς (καὶ γὰρ καὶ τοῦτ' ἤκουεν) ἐξαίφνης ποτὲ μετὰ μεσημβρίαν ἐκ τοῦ προαστείου σπουδῇ ἐς τὴν Ῥώμην ἐλάσας, τριάκοντα ἵππων ἁμίλλας ἐν δύσιν ὥραις ἐποίησεν. *Pleræque ſtatuæ habitu Herculis ei collocatæ ſunt, decretumque fuit, ut id ævum, quo principatum teneret, nominaretur Seculum aureum, idque in omnibus literis ſcriberetur. Hic verò aureus, hic Hercules, hic* Deus *(nam hoc quoque nomine appellabatur) aliquando de improviſo poſt meridiem ex ſuburbio celeriter Romam venit, ac triginta equorum certamen duabus horis perfecit*, &c.

Idem hic Dio, interim, de Cæſare Auguſto (lib. 51.) hæc ſequentia narraverat: Καῖσαρ δὲ ἐν τούτῳ τά τε ἄλλα ἐχρημάτιζε, καὶ τεμένη τῇ τε Ῥώμῃ, καὶ τῷ πατρὶ τῷ Καίσαρι, ἥρωα τε αὐτὸν Ἰούλιον ὀνομάσας, ἔν τε Ἐφέσῳ καὶ ἐν Νικαίᾳ γενέσθαι ἐφῆκεν. αὗται γὰρ τότε αἱ πόλεις ἔν τε τῇ Ἀσίᾳ καὶ ἐν τῇ Βιθυνίᾳ προτετίμηντο καὶ τούτους καὶ τοῖς Ῥωμαίοις τοῖς παρ' αὐτοῖς ἐποικοῦσι τιμᾶν προσέταξε· τοῖς δὲ δὴ ξένοις (Ἕλληνας σφᾶς ἐπικαλέσας) ἑαυτῷ τινὰ τοῖς μὲν Ἀσιανοῖς ἐν Περγάμῳ, τοῖς δὲ Βιθυνοῖς ἐν Νικομηδείᾳ τεμενίσαι ἐπέτρεψε.

τρεψε. καὶ τοῦτ' ἐκεῖθεν δεξάμενον, καὶ ἐπ' ἄλλων αὐτοκρατόρων οὐ μόνον ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἔθνεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὅσα τῶν Ῥωμαίων ἀκούει, ἐγένετο. ἐν γάρ τοι τῷ ἄστει, τῇ τ' ἄλλῃ Ἰταλίᾳ, οὐκ ἔστιν ὅστις τῶν καὶ ἐφ' ὁποσονοῦν λόγου τινὸς ἀξίων ἐτόλμησε τοῦτο ποιῆσαι. μεταλλάξασι μέντοι κἀνταῦθα τοῖς ὀρθῶς αὐταρχήσασιν ἄλλαί τε ἰσόθεοι τιμαὶ δίδονται, καὶ δὴ καὶ ἡρῷα ποιεῖται. ταῦτα μὲν ἐν τῷ χειμῶνι ἐγένετο, καὶ ἔλαβον καὶ οἱ Περγαμενοὶ τὸν ἀγῶνα τὸν ἱερὸν ὠνομασμένον ἐπὶ τῇ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ τιμῇ ποιεῖν. *Cæſar hoc tempore & alia quædam ſtatuit, & Templum Urbi Romæ patrique Cæſari, quem Heroa Julium nominavit, Epheſi & Nicææ fieri permiſit (hæ enim tunc urbes Aſiæ & Bithyniæ clariſſimæ habebantur) ut* AB INCOLIS ROMANIS *colerentur: extraneis autem hominibus, quos Græcos ipſe appellabat, conceſſit ut ſibi ipſi quoque Templa facerent: Aſiani quidem Pergami, Bithyni vero Nicomediæ. Id ab hoc initio tractum, reliquorum in honorem Imperatorum non in Græcis tantum Provinciis factum eſt, ſed & apud omnes populos Romanis ſubditos. Nam* ROMÆ *quidem &* IN ITALIA NEMO *unquam alicujus pretii homo id facere auſus eſt: quamquam illic quoque defunctis Imperatoribus, qui Imperio recte uſi ſint, cum alii Divini honores dantur, tum* SACRARIA *tribuuntur. Hæc ea hyeme acta, & Pergamenis quoque ut ludos, quos ſacros dicunt, in honorem Templi ejus, celebrarent, permiſſum.* Quod Romæ quoque huic Auguſto Cæſari jam defuncto factum fuiſſe, idem hic Dio, lib. 56. clare notat.

Plura verò Templa Cæſari Auguſto, partim adhuc ipſo vivo, partim jam poſt obitum ejus, dedicata fuiſſe, indicat idem rurſus Dio; dum lib. 57. ita de Tiberio loquitur: Τά τε ἀγάλματα καὶ τὰ ἡρῷα αὐτοῦ, καὶ ὅσα οἱ δῆμοι καὶ ὅσα οἱ ἰδιῶται ἐποίουν, τὰ μὲν αὐτὸς καθιέρου, τὰ δὲ τῶν ποντιφίκων τινὶ προσέταττε. *Statuas & Fana ipſi [Auguſto] à populis, aut* [NB.] *privatis facta, partim ipſe dedicavit* [utpote

 Pon-

Pontifex Maximus] *partim ſacranda Pontificibus injunxit.*

Sic Nero Claudium (quamvis per deridiculum potius quam ſerio) in Deorum numerum Conſecratione retulit. Unde & Seneca loco ἀποθεώσεως, ἀποκολακύνθωσιν conſcripſit Satyram: ut qui per boletum, qui ipſius *tremulum caput deſcendere juſſit in cœlum*, ad plures abiit.

Sic denique & alii Cæſares hiſce poſteriores (vel alii ipſorum permiſſu) pluribus jam vita defunctis Cæſaribus ſimul (ſive ſolenni quoque ritu iſti conſecrati eſſent, ſive aliter pro Divis habiti) Templa, dedicarunt; uti tam ex Plinii Epiſt. 24. lib. X. quam Vopiſco (de Tacito Imperatore) patet. Plinii verba ad Trajanum Imperatorem hæc ſequentia ſunt: *Quum divus pater tuus, domine, & oratione pulcherrima, & honeſtiſſimo exemplo omnes cives ad munificentiam eſſet cohortatus, petii ab eo ut ſtatuas principum, quas in longinquis agris per plures ſucceſſiones traditas mihi, quales acceperam cuſtodiebam, permitteret in municipium transferre, adjecta ſua ſtatua. Quodque ille mihi cum pleniſſimo teſtimonio indulſerat, ego ſtatim decurionibus ſcripſeram, ut adſignarent ſolum, in quo templum mea pecunia exſtruerem: illi in honorem operis ipſius electionem loci mihi obtulerant. Sed primum mea, deinde patris tui valetudine, poſtea curis delegati à vobis officii retentus, nunc videor commodiſſime poſſe in rem præſentem excurrere. Nam & menſtruum meum calend. Septembris finitur, & ſequens menſis complures dies feriatos habet. Rogo ergo, ante omnia permittas mihi, opus quod inchoaturus ſum, exornare & tua ſtatua; deinde ut hoc facere quam maturiſſime poſſim, indulgeas commeatum. &c.*

Vopiſcus de Imperatore Tacito hæc teſtatur: *Divorum Templum fieri juſſit, in quo eſſent ſtatuæ Principum bonorum. Ita ut iiſdem Natalibus ſuis, & Parili-*

rilibus & Kalendis Januariis, & Votis, libamina ponerentur.

Neque ſolum Templis publice hos Divos honorabant, verum & in Larariis ipſos colebant: quæ Lararia vel majora, ſeu majoris dignitatis ac Sanctitatis; vel minora, ſeu ſecunda, inferioriſque gradus ac dignitatis erant. Hinc Lampridius in Alexandro Severo: *Virgilium autem, Platonem Poetarum vocabat, ejuſque imaginem cum Ciceronis ſimulacro, in ſecundo Larario habuit; ubi & Achillis & Magnorum virorum. Alexandrum vero Magnum inter Divos & optimos in Larario Majore conſecravit.* De quo poſteriori *Larario* quoque (uti optime notavit Caſaubonus) idem hic Lampridius intelligendus eſt, cum de eodem Alexandro ita loquitur: *Uſus vivendi eidem hic fuit: Primum ut, ſi facultas eſſet, i. e. ſi non cum uxore cubuiſſet, matutinis horis in Larario ſuo (in quo & Divos principes, ſed optimos, electos, & animas ſanctiores, in queis & Apollonium, & quantum ſcriptor ſuorum temporum dicit, Chriſtum, Abraham, & Orpheum, & hujuſcemodi Deos habebant ac Majorum effigies) rem Divinam faciebat,* &c.

Quid quod & Liberti Cæſarum etiam vivi inter Lares ſacrati colerentur. Certe de *Narciſſo* & *Pallade* id narrat Suetonius; qui dum de fœdiſſimis adulationibus Vitellii loquitur (cap. 2. ipſius vitæ) hæc ſequentia habet: *Narciſſi quoque & Pallantis imagines aureas inter Lares coluit.* Præter quod exemplum credo ſimile non inveniri. Quin & videmus ſtatuas tales tanta cum veneratione fuiſſe cultas, ut & oſcularentur ipſas. Hinc enim Suetonius, in Caligula (cap. 7.) de Agrippinæ filiolo: Auguſtus [ſtatuam ejus] in cubiculo ſuo poſitam quotieſcunque introiret exoſculabatur. Quod Dio de Pertinacis quoque ſtatua narrat, lib. 74. nempe Severum & Pertinacis propinquos Pertinacis ſtatuam exoſculatos fuiſſe. Cum alias is cultus (ſaltem temporibus magis antiquis ſolis

Dîs exhiberetur; atque inde Cicero, Verr. IV. de Herculis ſtatua apud Agrigentinos narret: Rictum ejus ac mentum paulo fuiſſe attritius; quod in precibus ac gratulationibus non ſolum id venerari, verum & oſculari ſolerent.

Nec ſolos viros in Deorum numerum Conſecratione referebant: ſed & ipſas fœminas. Hinc Prudentius adverſus Symmachum: *Adjecere ſacrum fieret quo Livia Juno*, &c. ac de Druſilla Dio lib. 59. hoc modo: Καὶ οἱ τά τε ἄλλα ὅσα τῇ τε Λιουίᾳ ἐδέδοτο, ἐψηφίσθη, καὶ ἵνα ἀθανατισθῇ, καὶ εἰς τὸ βουλευτήριον χρυσῆ ἀνατεθῇ, καὶ ἐς τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ Ἀφροδίσιον ἄγαλμα αὐτῆς ἰσομέτρητον τῷ τῆς θεοῦ ἐπὶ ταῖς ὁμοίαις τιμαῖς ἱερωθῇ· σηκός τε ἴδιος οἰκοδομηθῇ, καὶ ἱεραῖς εἰκόσιν οὐχ ὅτι ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες γεραίρωνται· αἵ τε γυναῖκες αὐτὴν, ὁσάκις ἂν μαρτυρῶσί τι, ὀμνύωσι, καὶ ἐν τοῖς γενεσίοις αὐτῆς ἑορτή τε ὁμοία τοῖς Μεγαλησίοις ἄγηται, καὶ ἡ γερουσία ἥ τε ἱππὰς ἑστιᾶται. τότε οὖν Πάνθεά τε ὠνομάζετο, καὶ τιμῶν δαιμονίων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ἠξιοῦτο. *Decreta ei omnia quæ Liviæ, ac inſuper, ut immortalis haberetur. Ut in æde Veneris in foro ſimulacrum Druſillæ paris cum Deæ magnitudinis, & iiſdem colendum honoribus conſecraretur: ut peculiare fanum ei ædificaretur, eamque ſtatuis ſacris non modo viri, ſed mulieres etiam venerarentur: ut mulieres eam jurarent, quoties aliquid eßent teſtaturæ: ut natali ejus die ludi Megalenſibus ſimiles fierent, epulumque ſenatui & equitibus daretur. Itaque tunc Panthea vocata eſt, & Divinis honoribus per omnes urbes culta.*

Denique ipſe ille Marcus Aur. Antoninus Philoſophus ac ſapiens alias vir (teſte Capitolino in ipſius vita)* *Petiit à Senatu ut honores Fauſtinæ* (at quali fœminæ!) *ædemque decernerent. Novaſque puellas Fauſtinianas inſtituit in honorem uxoris mortuæ Divam & Fauſtinam à ſenatu appellatam gratulatus eſt*, &c. Sic (in Anton. Pio) *Tertio anno Imperii ſui Fauſtinam uxorem perdidit, quæ* a Senatu *con-*

* Cicero in Tullio.

conſecrata eſt, delatis Circenſibus atque Templo, & Flaminicis, & ſtatuis aureis & argenteis. Sic Sodales quoque Aurelianos habemus apud Capitolinum; ſicut & eoſdem & Martianos, & alios plurimorum Cæſarum, in inſcriptionibus apud Gruterum: qui ibi inveſtigandi.

Nec ſolæ principes fœminæ Conſecratione honorabantur; verum etiam fœminæ quandoque privatæ; minoris ſaltem longè quam Cæſarum notæ. Ita enim Cicero (qui alias talia ridere non veretur) ſuper Tullia filia ipſius jam denata loquitur: *Etenim habeo nonnullos ex iis quos nunc auctores qui dicant id fieri oportere quod ſæpè tecum egi* [conſecrationem videlicet filiæ] *& quod à te approbari volo; de fano illo dico, de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito. placet enim mihi Cluatii; neque de re. Statum enim eſt de loco nonnunquam. Velim igitur cogites. Ego quantum his temporibus tam eruditis fieri poteſt, profectò* ILLAM *conſecrabo omni genere monumentorum, ab omnium ingeniis ſcriptorum, & Græcorum & Latinorum. Quæ res forſitan ſit refricatura vulnus meum: ſed jam quaſi voto quodam, & promiſſo me teneri puto.* &c.

Addi his poſſent illa, quæ in fine Conſolationis, ſuper hac re loquitur. At quum eruditi Conſolationem iſtam Ciceroni abjudicent, iſta non afferam. Lector quiſquis ea deſideret, ipſam illam adeat Conſolationem. Sufficit mihi, quod de facto conſtet.

Statius autem de Abaſcantii in Priſcillam pietate, in hunc modum canit:

—— —— Mox in varias mutata novaris
Effigies: hoc ære Ceres, hoc lucida Gnoſis,
Illo Maja tholo, Venus hoc non improba ſaxo,
Accipiunt vultus haud indignata decoros
Numina.

Sic denique (ne plura exempla adducam) Herodes Atticus, Regillam inter Deas, ſeu potius Heroinas, retulit, ut ſic Heroico coleretur cultu; ſive tali, qui Heroibus, vel Indigetibus debebatur. Ad quem cultum nemo cogi poterat: cum ille non ultra familiam ſic conſecrati conſecratæve extenderetur: utpote qui privatim i. e. à privatis, quatenus non ex auctoritate publica, conſecrati eſſent. Quod aliter in Cæſaribus ipſorumque uxoribus obtinebat: qui auctoritate publica in Indigetum numerum (quandoque & Deorum majorum gentium) intrudebantur. quare & illis publicus cultus debebatur: hinc igitur Herodes, ſub finem Dedicationis:

——— ——— ——— ᾧ δὴ φίλον ἱερὰ ῥέξαι
Καὶ θύσαι· θυέων ἀτὰρ οὐκ ἀέκοντος ἀνάγκη.
Εἰ δέ τοι ἀσεβέεσι καὶ ἡρώων ἀλεγίζειν,
Οὐ μὲν γὰρ θνητὴ ἀτὰρ οὐδὲ θέαινα τέτυκται·
Τοὔνεκεν οὔτε νεὼν ἱερὸν λάχεν οὔτε τι τύμβον,
Οὐδὲ γέρα θνητοῖς, ἀτὰρ οὐδὲ θεοῖσιν ὅμοια.
Σῆμα μὲν οἱ νηῷ ἴκελον δήμῳ ἐν Ἀθήνης.
Ψυχὴ δὲ σκῆπτρον Ῥαδαμάνθυος ἀμφιπολεύει
Τοῦτο δὲ Φαυστείνη κεχαρισμένον ἦσαι ἄγαλμα
Δήμῳ ἐνὶ Τριοπέω. &c.

——— ——— ——— *Cui ſacrificare voluntas*
Sacrificet: nec enim invitum dare thura neceſſe eſt:
Sed ſi cui Heroum cura eſt non temnere cultum.
Nec mortalis enim, ſed nec Dea jure putanda eſt:
Nec Templum illa quidem, ſed nec ſortita ſepulcrum:
Non hominum ſed nec Divum [*puta Deorum*] *mereatur honores.*
Par Templo moles huic ſurgit in urbe Minervæ
Aſt anima in regno Rhadamanthi læta vagatur. &c.

Ita nimirum ut πάρεδρα eſſet Dîs Inferis. At de Fauſtina Marci

Marci Antonini uxore, ut de Dea quadam (Dianæ ſimilibuſque ſuppare ſaltem) non ut de Heroina (adulatorie) loquitur. An autem in eodem Templo, cum Fauſtina hæc Regilla dedicata fuit, incertum; quamvis id non immerito probabile ponat Magnus ille Cl. Salmaſius.

Interim de Fauſtina cui Regillam ſuam commendat, ita Herodes noſter:

In pago Triope Fauſtinæ hæc grata locatur
Effigies. Latis Templum prætexitur agris,
Ordine ubi poſitæ vites, oleæque feraces.
Nec Dea fœmineæ dux & Regina catervæ
Abnuet hanc Nympham ſacris ſibi adeſſe miniſtram.
Spreta ſagittiferæ nec enim Iphigenia Dianæ.
Cæſia nec Gerſen eſt aſpernata Minerva.
Nec quæ inter Priſcas regnum tenet Heroinas
Cæſaris hanc magni poſſit contemnere Mater,
Mixta choris cupiet cum ludere ſemidearum.
Ipſa enim Elyſias moderatur Diva choreas,
Cumque ipſa, Alcmeneque, beataque Cadmeone.

Si ipſa Græca verba mavis, ſunt hæc ſequentia:

Τοῦτο δὴ Φαυστείνῃ κεχαρισμένον ἧσται ἄγαλμα
Δήμῳ ἐνὶ Τριοπέω· ναοῦ πάρος εὐρέες ἀγροὶ
Καὶ χοροὺς ἡμερίδων καὶ ἐλαινήεντες ἄρουραι·
Ου μὲν ἀτιμήσειε θεὰ βασίλεια γυναικῶν
Αμφίπολον γεράων ἔμμεναι, καὶ ὀπάονα νύμφην.
Ουδὲ γὰρ Ἰφηγένειαν ἐΰθρονος ἰοχέαιρα,
Ουδ' Ἔρσην γοργῶπις ἀπητίμησεν Ἀθήνη.
Ουδὲ μιν ἡρώνησι παλαιῇσιν μεδέουσα,
Καίσαρος ἰφθίμοιο παρέψεται ὄμπνια μήτηρ
Ἐς χορὸν ἐρχομένην προτεράων ἡμιθεάων,
Ἣ λάχεν ἠλυσίῃσι χοροστασίῃσι ἀνάσσειν,
Αυτή γ' Ἀλκμήνη τε, μάκαιρά τε Καδμειώνη.

Ut

Ut autem redeamus ad Imperatores ſeu Cæſares Romanorum; de talium Conſecrationibus, Arnobius lib. I. (quamvis illa & ad aliorum Reges conſecrandos vel conſecratos pertineant) ita loquitur: *Tyrannos ac reges veſtros, qui poſtpoſito Deorum metu, donaria ſpoliant populanturque Templorum qui . . . . appellatis Indigetes, atque Divos: & quos odiis acrioribus conveniebat à vobis carpi,* PULVINARIBUS, ARIS, TEMPLIS, *atque alio mactatis cultu, ludorum & celebritate natalium.*

Quid quod Julius Cæſar etiam adhuc vivo ſibi talia decerni paſſus fuerit? Sic enim de ipſo Suet. cap. 76. *Sed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt: ſedem auream in curia, & pro tribunali, thenſam & ferculum circenſi pompa, Templa, aras, ſimulacra* JUXTA DEOS, *pulvinar, flaminem, Lupercos, appellationem menſis è ſuo nomine.*

Quo tamen longe moderatior Auguſtus, qui talia non niſi in Provinciis paſſus fuit: quamvis ei poſt mortem non minora decreta fuerint, ut jam inter Divos Conſecratione recepto. Hinc enim Prudentius, hoc modo:

Hunc morem veterum docili jam ætate ſecuta
Poſteritas, Menſe, atque Adytis, & Flamine & Aris
Auguſtum coluit, vitulo placavit & agno:
Strata ad pulvinar jacuit; Reſponſa popoſcit.
Teſtantur tituli, produnt conſulta Senatus
Cæſareum JOVIS AD SPECIEM *ſtatuentia Templum.*

Quo minus mirum eſt nos apud Capitolinum de Marco Aurelio hæc ſequentia legere: *Et parum ſane fuit, quod illi honores Divinos omnis ætas, omnis ſexus, omnis conditio & dignitas dedit, niſi quod & ſacrilegus judicatus eſt, qui ejus imaginem in domo ſua non habuit, qui per fortunam*

nam vel potuit habere vel debuit. Denique hodieque in multis domibus M. Antonini ſtatuæ conſiſtunt inter Deos Penates. Nec defuerunt homines qui SOMNIS EUM MULTA PRÆDIXISSE FUTURA, *& vera, concinuerunt. Unde etiam Templum ei conſtitutum, dati Sacerdotes Antoniniani & Flamines, & omnia quæ deſecratis decrevit antiquitas.*

Operæ pretium mihi videtur huc adducere illa, quæ, tam apud Dionem quam apud Herodianum, de Conſecrationibus Cæſarum Auguſti, Pertinacis, ac Severi habentur, quæ tamen Latine tantum afferam, quod longiuſcula ſint, ac facile textus Græcus horum ſcriptorum ab iſtius linguæ peritis inſpici queat.

De Auguſto igitur ita loquitur Dio, lib. 56. in fine: *Tum vero inter immortales eum indigetarunt, & Flamines* [Flaminem & Flaminicam] *ei cum ſacris, & Sacerdotem Liviam .... conſtituerunt, lictoreque uti eam in ſacrificiis permiſerunt. Cæterum Livia Numerio cuidam Attico, ſenatori & prætorio decies ſeſtertium dono dedit; quod, juraverat, vidiſſe ſe Auguſtum in cælum aſcendentem, quemadmodum antiquitus Romulum Proculus vidiſſe perhibetur. Decretum quoque Romæ Auguſto Sacrarium* [ἡρῷον] *à ſenatu fuit, à Livia autem & Tiberio factum: alibi quoque multis locis ei fana exſtructa ſunt à populis, partim volentibus, partim invitis: Nolæque domus in qua deceſſiſſet, in Templum mutata. Dum ejus Romæ Templum ædificabatur, auream ipſius imaginem in æde Martis lecto impoſitam collocaverunt; eique tribuerunt omnia, quæ deinceps ſimulacro delubri ejus erant exhibituri. Decretum porro eſt, ne imago ejus ullo in funere cujuſquam ferretur: ut natalitiis ejus ludis, conſules quemadmodum Martis fieri ſolitum, præmia certaminum proponerent. Auguſtalia tribuni plebis, tanquam ſacri, celebrarent: iique omnia reliqua eo,*

 quo

quo conſueverant fieri more peregerunt, veſte triumphali ludis circenſibus uſi; currum tamen non conſcenderunt. Præter hæc, in palatio Livia peculiares triduo ludos in honorem Auguſti fecit, qui ipſi quoque ſecundo loco ab Imperatoribus cujuſque temporis exhibentur.

Pertinacis Cæſaris Apotheoſin ita narrat Dio: *Sacrarium* [ἡρῷον] *Pertinaci fecit, ejuſque nomen votis & Sacramentis omnibus juſſit uſurpari: præcepitque ut ſtatua ejus aureo curru ab elephantis veheretur in circum, utque ei tres ſellæ aureæ in reliqua theatra perferrentur. Huic funus, etſi dudum obierat, ita factum eſt. Exſtructum erat in foro Romano tribunal ligneum pone tribunal lapideum: ſuper eo ædicula parietum expers, columnis innixa, ebore ac auro variè ornata: & in ea lectus conſimilis illatus fuit, cui imago Pertinacis cerea, ornatu triumphali, à qua puer egregia forma, ita ut ſi dormiret Pertinax, pennis pavonis muſcas abigebat. Ubi ſic publicè jacebat expoſitus, Severus, noſque Senatores uxoreſque noſtræ, acceſſimus funebri veſtitu: illæ in porticibus, nos ſub dio ſedebamus. Quibus ita diſpoſitis, primo tranſierunt ſtatuæ omnium veterum Romanorum illuſtrium, tum chori puerorum & virorum, qui lugubre de Pertinace carmen cantabant: deinde nationes omnes ſubjectæ Imperio Romano in ſtatuis æneis ſic ornatis, ut eſt cujuſque gentis patria conſuetudo. Sequebantur poſt varia genera civium, lictorum, ſcribarum, præconum, & qui ſunt ejuſdem generis. Veniebant deinceps ſtatuæ multorum aliorum, quos præclare feciſſe aliquid, aut excogitaſſe, aut in aliquo nobili ſtudio floruiſſe conſtaret. Subſequebantur equites & pedites armati, certatores equi, atque ea quæ ad parentandum pertinebant, quæ ab ipſo principe & à nobis uxoribuſque noſtris, & à clariſſimis equitibus & populis, & à collegiis Urbis miſſa fuerant. Poſtremo ferebatur altare inauratum, ornatumque ebore & lapil-*

lis

lis Indicis. Quæ poſtquam tranſierunt, Severus aſcendit in Roſtra, & laudationem Pertinacis recitavit. cumque oraret crebro exclamatum eſt à nobis, partim laudantibus Pertinacem, partim lugentibus: ſed oratione finita multo magis. Ac tandem, quum lectum de loco, in quo erat, moveri oporteret; omnes ſimul lamentati ſumus, ac flevimus. Lectum tulere à tribunali Pontifices & Magiſtratus, non modo qui tum erant, ſed etiam ii, qui fuerant in ſequentem annum deſignati; eundemque poſtea tradidere nonnullis equitibus, ut ferrent. Pars noſtrum lectum anteibat, & nonnulli plangebant, alii lugubre quiddam ſubmiſſe tibiis accinebant. Imperator poſtremus ſequebatur. Ita in campum Martium venimus. Hic extructus erat rogus inſtar turris formâ quadrangulâ ebore & auro ac nonnullis ſtatuis ornatus. In ſummo ejus currus inauratus, quem Pertinax agitabat [collocatus erat]. *In hunc rogum conjectis primo iis, quæ allata fuerant parentandi cauſa, lectus impoſitus eſt. Poſt Severus & propinqui Pertinacis, ſimulacrum ejus oſculantur. Quo facto Imperator tribunal conſcendit, nos Senatores, exceptis Magiſtratibus in foros conſcendimus, ut tutò ſimul ac commode ſpectaremus, ea quæ gererentur. Magiſtratus & ordo equeſtris, habitu ſibi convenienti, & milites tam equites, quam pedites, fecere circum rogum in orbem diſcurſationes urbanas & pyrrichias: deinde Conſules ignem rogo injecere. Quod cum eſſet factum, Aquila ex rogo evolavit; itaque Pertinax indigetatus eſt.*

Ut autem plures ceremoniæ ac circumſtantiæ comparent quam in Conſecratione Auguſti (cum qua an convenerit illa Claudii, cujuſque meminit in fine libri LXI. incertum eſt) ſic aliæ quoque ac plures, in iſta Severi quam Herodianus nobis hoc modo deſcribit: *Mos eſt enim Romanis conſecrare Imperatores, qui ſuperſtitibus filiis vel ſucceſſoribus*

moriuntur: quique eo honore ſunt affecti, relati dicuntur inter Divos. Eſt autem tota urbe quaſi luctus quidam, feſtæ celebritati promiſcuus; quippe functum vita corpus ritu hominum ſumptuoſo funere ſepeliunt. Sed ceream imaginem, defuncto quam ſimillimam, fingunt, eamque in regiæ veſtibulo proponunt, ſupra eburneum lectum maximum atque ſublimem, veſtibus inſtratum aureis. Et quidem imago illa ad ægroti ſpeciem pallida recumbit. Circa lectum verò utrimque magnam partem diei ſedent, à læva quidem ſenatus omnis veſtibus atris amictus: à dextera verò matronæ, quas virorum aut parentum dignitas honeſtat. Harumque nulla vel aurum geſtans vel ornata monilibus conſpicitur, ſed veſtibus albis exilibus indutæ mœrentium ſpeciem præbent. Intra ſpatium autem ſeptem dierum fiunt quæ dixi: ſed & medici ſubinde ingredientes: & poſtquam inſpexerunt ſcilicet ægrotum, deterius ſe habere, identidem renuntiant.

Dein ubi jam viſus obiiſſe diem, lectum humeris attollunt & qui ex equeſtri ordine ſunt, & ex ſenatorio lectiſſimi juvenes, perque viam ſacram in vetus forum deferunt, ubi Magiſtratus Romani deponere imperium conſueverant. Utrinque autem gradus quidam ſunt ad ſcalarum ſimilitudinem exſtructi, in quibus altera ex parte, puerorum chorus eſt è nobiliſſimis atque patritiis: altera, fœminarum illuſtrium hymnos in defunctum pæanaſque canentium, verendo & lamentabili carmine modulatos.

Quibus peractis rurſus attollunt humeris lectum, atque extra urbem perferunt in Martium campum: ubi quà latiſſime campus patet, ſuggeſtus quidam ſpecie quadrangula, lateribus æquis aſſurgit, nulla præterquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum eſt aridis fomitibus oppletum, extra autem intextis auro ſtragulis atque eboreis ſignis variiſque picturis

ris

ris exornatum. Supra verò alterum minuſculum quidem poſitum eſt, ſed forma & ornatu perſimile, portis januiſque patentibus. Tertiumque item & quartum ſemper inferiore contractius: ac deinceps alia, donec ad extremum, quod eſt breviſſimum perveniatur. Poſſis ejus ædificii formam comparare turribus his qui portibus imminentes, noctu igne prælato, naves in tutas ſtationes dirigunt: pharos vulgo appellant. Igitur lecto in ſecundum tabernaculum ſublato, aromata & ſuffimenta omnis generis, fructus herbaſque ſuccoſque omnes odoratos conquirunt, atque acervatim effundunt. Quippe neque gens neque civitas, neque qui honore ullo aut dignitate præcellat, quin certatim pro ſe quiſque ſuprema illa munera principis honori deferant. Ubi verò ingens aromatum acervus aggeſtus eſt, ac locus omnis expletus, tum circa ædificium illud adæquitant, univerſis equeſtris ordinis certa quadam lege ac recurſu, motuque pyrrichio numeroque, in orbem decurrentibus. Currus item decenti ſimiliter ordine circumaguntur, inſeſſi purpuratis rectoribus, qui perſonas ferant, quæ habent imagines Romanorum omnium qui glorioſe exercitibus præfuerunt, aut regnarunt.

Quæ ubi celebrata ſunt, facem capit Imperii ſucceſſor, eamque tabernaculo admovet. Tum cæteri omnes undique ignem ſubjiciunt: cunctaque ilicò fomitibus illis aridis odoramentiſque referta, igni valido corripiuntur. Mox ab extremo minimoque tabernaculo, tanquam è faſtigio quodam ſimul cum ſubjecto igni aſcenſura in ætherem aquila dimittitur: quæ in cœlum creditur ipſam principis animam deferre. Ac jam ex illo una cum cæteris numinibus imperator colitur.

Poſt ejuſmodi Conſecrationem ipſorum & Templum parabatur; uti & interim Statua ſub habitu atque ornatu hujus illiuſve Dei (ut Jovis vel Apollinis vel alterius cujuſdam) in

adytis, ſeu medio, vel interiori loco Templi ponebatur. de quo loco ſtatim amplius: nunc de habitu paucula, quia alii ſatis multa (idque nummi abunde doceant) dicam. Cicero nempe ita de hac re loquitur (alicubi: *Jovem, Junonem, Minervam, Vulcanum, Appollinem, reliquos Deos ea facie novimus qua pictores fictoreſque voluerunt; neque ſolum* FACIE, *ſed etiam ornatu ætate, atque veſtitu.*

Ad faciem quod attinet eadem quæ Cicero, Lucianus quoque affert; dum in Dialogo de Sacrificiis: Ἔπειτα δὲ ναοὺς ἐγείραντες, ἵν' αὐτοῖς μὴ ἄοικοι, μηδὲ ἀνέστιοι δῆθεν ὦσιν, εἰκόνας αὐτῶν ἀπεικάζουσι, παρακαλέσαντες ἢ Πραξιτέλην, Πολύκλειτον, ἢ Φειδίαν. οἱ δὲ, οὐκ οἶδα ὅπως ἰδόντες, ἀναπλάττουσιν γενειήτην μὲν τὸν Δία, παῖδα δ' ἐς ἀεὶ τὸν Ἀπόλλωνα, καὶ τὸν Ἑρμῆν ὑπηνήτην, καὶ Ποσειδῶνα κυανοχαίτην, καὶ γλαυκῶπιν τὴν Ἀθηνᾶν. *Deinde verò fanis in honorem illorum erectis, ne tectis aut penatibus careant, effigies illorum exprimunt, adhibito ad id vel Praxitile, vel Polycleto, vel Phidiâ. At hi, neſcio ubi viſos, illos effingunt, Jovem quidem barbatum, Apollinem verò ſemper puerum, Mercurium ducentem primam lanuginem, Neptunum nigro capillitio, cæſiis oculis Minervam.*

Quibus concordant fere hæc ſequentia, loquente ita Priapo:

Notas habemus quiſque corporis formas.
Phœbus comoſus: Hercules lacertoſus.
Trahitque Bacchus virginis tener formam:
Minerva flavo lumine eſt: Venus peto:
Frontem comatos Arcadas vides Faunos:
Habet decentes nuntius Deum plantas:
Tutela Lemni diſpares movet greſſus:
Intonſa ſemper Æſculapio barba eſt:
Nemo eſt feroci pectoroſior Marte: &c.

Hinc-

Hincque illud Prudentii de Auguſto jam inter Divos relato: *Teſtantur tituli, produnt conſulta ſenatus Cæſareum* JOVIS *ad* SPECIEM *ſtatuentia Templum.* Quæ tamen & ad ornatum ac veſtitum trahi queant.

Ad ornatum hunc igitur *Veſtitus* pertinebat, ſicut & Arma quæ Deo Deæve huic illive peculiaria erant, ac *radii*, quibus capita *Divorum*, ut *Deorum* ornabantur: unde Lucanus Pharſal. lib. 7. de Cæſaris anima: *Fulminibus Manes, radiis ornabit & aſtris. Inque Deum templis jurabit Roma per umbras*; uti ſtella Cæſaris capiti, (in nummis ipſius apud Goltzium videndis) impoſita. Unde & idem Virgilius: *Ecce Dionæum procedit Cæſaris* ASTRUM. Sic ipſe radiatus, apud eundem Goltzium comparet, cum inſcriptione ſequenti Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΘΕΟΣ. Et in ſtatua quoque (nummo expreſſa) radiato capite cum ramulo in dextra manu, & haſtile [quod inſigne Deorum ſimulacris addebatur; eo quod olim haſtæ conſecratæ pro Dîs cultæ fuiſſent] in ſiniſtra, cum titulo, *Auguſto Deo.* Nec Statius aliter (de radiis) in Thebaide, dum ita canit:

—— —— *Licet ignipedum frænator equorum*
Ipſe tuis alte radiantem crinibus arcum
Imprimat.

Quibus addas denique Plinii hæc ad Trajanum verba: *Horum unum ſi præſtitiſſet alius, illi jam dudum radiatum caput, & media inter Deos* SEDES *auro* STARET *aut ebore, auguſtioribuſque aris & grandioribus victimis invocaretur.*

Quinetiam armis ſuis (uti jam obiter indicavi) ornabantur Dii, ac ſimiliter quoque Divi quandoque (ut ſic ſub Jovis ſpecie Auguſtus Cæſar) imo & vivi adhucdum Cæſares: uti id de Commodo patet. De Dîs id comparet ex ſequenti carmine:

Ful-

Fulmina ſub Jove ſunt: Neptuni fuſcina telum:
Enſe potens Mars eſt: haſta Minerva tua eſt.
Sutilibus Liber committit prælia thyrſis
Fertur Apollinea miſſa ſagitta manu.
Herculis armata eſt invicta dextera clavâ
At me terribilem, ...

Atque hinc Commodus, quem modo memoravi, (teſte Lampridio), *Accepit ſtatuas in Herculis habitu, eique immolatum eſt ut Deo.* Sicut & Dio de eodem Imperatore. lib. 72. Καὶ ἀνδριάντες αὐτοῦ παμπληθεῖς ἐν Ἡρακλέος σχήματι ἔστησαν. *Ac plurimæ ſtatuæ habitu Herculis ei collocatæ ſunt.* Ac paulò poſt: Κηρύκειόν τε τοιοῦτον φέρων ὁποῖον Ἑρμῆς, ἡ γὰρ λεοντῆ τό, τε ῥόπαλον ἔν τε ταῖς ὁδοῖς προεφέρετο αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς θεάτροις ἐπὶ δίφρου ἐπιχρύσου, εἴτε παρήει, εἴτε ἀπήει, ἐτίθετο. αὐτὸς δ' ἐν τῷ Ἑρμοῦ σχήματι εἰσῄει τε ἐς τὸ θέατρον, καὶ ἀποῤῥίψας τὰ ἄλλα, οὕτως ἐν τῷ χιτῶνι ἀνυπόδητος ἔργου εἴχετο. *Ferebat etiam caduceum, quale Mercurius ſolet. Pellis quidem leonis, clavaque geſtabantur ante eum, quum iter faceret: in theatris, ſive adveniret ipſe præſens, ſive abeſſet, in ſella aurea collocabantur. Atque ipſe habitu Mercurii introibat in theatrum, abjectiſque cæteris quæ ferebat, præter tunicam, nudis pedibus ad rem gerendam aggrediebatur.*

Hinc igitur, quod facie, veſtitu, armis, cæteroque ornatu (Jovi ex. gr. Aquila, Mercurio gallo, Junoni pavone, Minervæ noctuâ, Marti lupo, aliiſque per alia) ſatis clare deſignarentur Dii, atque hinc (ex æmulatione) quoque Divi; nullus ipſis addebatur Titulus, aut inſcriptio, qua deſignaretur quis quænamve Deus Deave eſſet, cujus ſtatua hoc illove habitu vel ornatu, ſive ſedens, ſive ſtans (ſeu ſeſſilis vel pedeſtris) poſita eſſet.

Nam quamvis Prudentius de Auguſto in Divorum numerum relato, canat, *Teſtantur tituli;* iſti tituli non eum in finem

finem additi ipſorum ſtatuis conſecratis erant, ut inde notum fieret advenis, quis ille (illave) eſſet, cujus ſtatuam ſic (ſive in Templi alicujus adytis, ſive alibi) poſitam conſpiciebant: ſed ut noſcatur inde, à quo ac quas ob cauſas illa poſita ac dedicata ſeu conſecrata erat.

Patet id ſat clare, uti judico, ex Dionis Chryſoſthomi Orat. 31. ſeu Rhodiaca; in qua inter alia hæc ſequentia affert: Τοὺς γὰρ θεοὺς ἐπιγράφειν οὐκ ἔστιν ἔθος· ἔγωγε οὐκ ἀπελπίζω, καὶ τῶν ἄλλων τινὰς εἶναι τοιούτους. ἐν γοῦν Θήβαις Ἀγκαῖος ἀνάκειταί τις, ὃν Ἡρακλέα φασὶν εἶναι πρότερον οὕτω καλούμενον· καὶ παρ' Ἀθηναίοις Ἐλευσινίου μύστου παιδὸς εἰκὼν, οὐκ ἔχουσα ἐπιγραφὴν, κἀκεῖνον εἶναι λέγουσιν Ἡρακλέα· Καὶ παρ' ἑτέροις οἶδα πολλοὺς, τοὺς μὲν ἡμιθέων, τοὺς δὲ ἡρώων ἀνδριάντας· οἷον Ἀχιλλέως, Σαρπηδόνος, Θησέως, διὰ τοῦτο ἀρχῆθεν οὐκ ἐπιγραφέντας· Καὶ Μέμνονος ἐν Αἰγύπτῳ Κολοσσὸν εἶναι λέγουσιν. ἀλλ' ἐπὶ ἐνίων μὲν ἡ δόξα παρέμεινε καὶ διεφύλαξε τὴν φήμην ὁ χρόνος, οὐ μὴν ἐπὶ πάντων συνηνέχθη, δι' ἣν δήποτ' οὖν αἰτίαν. οὐκοῦν καὶ παρ' ὑμῖν οὐκ ἀδύνατον εἶναί τινας τοιούτους. &c. *Deos enim non moris eſt inſcribere: ut ego non deſperem, & aliorum eſſe quaſdam hujuſmodi: Thebis Alcæus quidam conſecratus eſt, quem Herculem eſſe ajunt antea ita vocitatum: & apud Athenienſes Eleuſinii Sacerdotis pueri imago eſt, non habens inſcriptionem: & illum dicunt eſſe Herculem. Et apud alios ſcio multas partim ſemideorum, partim heroum ſtatuas; ut Achillis, Sarpedonis, Theſei, propter hoc antiquitus non inſcriptas. Et Memnonis ita in Ægypto coloſſum eſſe ajunt. Cæterum in quibuſdam gloria permanſit, tempuſque famam cuſtodivit: at vero non in omnibus id contigit, quicquid tandem fuerit in cauſa. Proinde & apud vos non impoſſibile eſt, tales quoſdam eſſe.*

Ut autem hæc Dionis verba paulò melius intelligantur ab iis qui ipſum non legerunt Oratorem, vel hanc ſaltem ipſius Orationem; ſciendum eſt, Rhodios à temporibus antiquis

permagno ſtatuarum numero, quas non ſolum Dîs, & Heroibus; verum & hominibus cum ob alias virtutes tum merita in Rempublicam ſtatuerant, laboraſſe. Attamen cum mos ille, atque ambitio, ſtatuas ita ponendi atque inſcribendi permaneret apud illos, iis, quos ob benemerita in Rempublicam honorare volebant; numeruſque interim ita excreviſſet, ut novis ponendis nec locus, nec ſumptus, etiam quandoque, ſufficerent; eo deveniebant; ut ſi cui ſtatua, ſive civi, ſive advenæ, quem iſto honore condecorare volebant, eſſet ponenda atque inſcribenda, illi aliis ex ſtatuis jam dudum poſitis, ſive hominum illæ eſſent, ſive Heroum (quinetiam quandoque hujus illiuſve Dei, cui nulla inſcriptio addita eſſet) hanc illamve jam minus cognitam vetuſtate, vel alias ob cauſas neglectam, eligerent; ut deleta ex ipſa veteri inſcriptione, aliam ipſi inſcriberent, quâ illa videretur iſti homini, quem tali talive ſtatua honorare volebant, eſſe poſita, ac dedicata.

Sicque eradebant quandoque titulos illorum, qui quandoque ob longe majora in Rempublicam merita, hunc honorem ex publico decreto nacti fuerant. Quin etiam id ita temere atque incircumſpecte quandoque fiebat, ut ſtatuam huic illive ſeni quondam poſitam, eraſis titulis antiquitus inſcriptis, juveni huic illive, prout id illis lubebat (ſi quando alicui ſtatua dedicanda videretur) denuo dedicarent atque inſcriberent: quamvis ille tum facie quoque, tum & reliquo ornatu, ab illo, cui iſta olim dedicata fuerat, toto cœlo, quaſi, differret. Quod, ſicuti revera ridiculum erat; ſimulque injuſtum ſumme, atque injurioſum illis (adeoque & impium) quibus tales ſtatuæ atque inſcriptiones olim poſitæ fuerant, ita id à Dione noſtro carpitur ac damnatur: eoque magis, quod ſic aliquando Dei (Herois ſaltem) alicujus ſtatuam (quod ſine titulo adjuncto ſtaret dedicata) æque temere poſſent arripere, quin & quandoque arriperent, (ut exemplis

plis probat) eamque homini, non Deo cuipiam dedicarent: atque ita Deos ipſos æque afficerent injuriâ, quam homines, quorum meritis atque honori, illæ primum poſitæ ac dedicatæ fuerant.

Porrò (ne hiſce diutius immoremur) Conſecratorum ſtatuæ quoque Coloſſea magnitudine, ſi Deorum illæ eſſent; atque imprimis, ſi id in Templis fieret, ponebantur: cum hominum, ut hominum (ob virtutes inſignes, aut artes, aut alia merita) ſolum magnitudine ἀνδριάντων, atque humanam ſtaturam non ſupergreſſa, dedicarentur. Deorum enim Dearumque ſtatuis id tantum competebat. Hinc enim *Druſillæ* (ut Deæ) *ſtatua pari cum Deæ Veneris magnitudine ponebatur à Caligula. Sicque Nero Jovis Olympii ſtatuæ Coloßææ, capite dempto, ſuum caput imponi voluit.* Quod poſtea Domitianus imitatus, ſuum illi caput impoſuit. Sic quoque Fl. Joſephus teſtatur (lib. I. Belli Judaici) Herodem Cæſari Coloſſum dedicaſſe: καὶ τοῦ στόματος ἀντικρὺς ναὸς Καίσαρος ἐπὶ γηλόφου, κάλλει καὶ μεγέθει διάφορος, ἐν δὲ αὐτῷ κολοσσὸς Καίσαρος, οὐκ ἀποδέων τοῦ Ὀλυμπίασι Διός, ᾧ καὶ προσείκασται. Ῥώμης δὲ ἴσος Ἥρᾳ τῇ κατ᾽ Ἄργος. *Contra oſtium portus in colle Cæſaris templum, magnitudine ſimul & pulchritudine præcipuum, in eoque Cæſaris coloſſus non minor quam Jovis apud Olympiam, cujus ad exemplar factus eſt: Romæ* [Deæ] *autem par Junoni, quæ Argis eſt.*

Deorum verò *ſtatuas* in templis ut plurimum quoque *ſeſſiles* fuiſſe [quod rariſſime hominibus contingebat, niſi jam in *Deorum*, non ſolum Heroum, numerum, relati eſſent, vel certis aliis de cauſis] oſtendunt hæc Apollodori dicta ad Adrianum (teſte Dione, lib. 69.) ſuper templo Veneris Romæ per Adrianum ædificato, ut non ſatis alto. Dixit nempe de *ſimulacris, quod majora facta eſſent, quam ratio altitudinis amplitudiniſque templi pateretur:* addiditque: *Etenim*

enim ſi Deæ ſurgere, atque inde exire voluerint non potè-runt.

De Macrino etiam teſtatur Capitolinus, *eum rogaſſe Sènatum* (nam conſecrandi aliquem decreta pendèbant à Senatu) ut, præter *equeſtres* ac *pedeſtres* ſtatuas, etiam *ſedentes duas* Antonino jam inter *Divos* relato decernerent.

Hinc quoque Jupiter & Juno, *in gremio* Fortunæ Prænestinæ: hinc denique *ſortes excidèbant* è pulvinariis, ac *gremiis* Deorum quorundam per *ſortes fatidicorum*: atque hinc poſtremo, Dii Deæque tam ſæpius ſeſſiles in nummis antiquis: quamvis id in ſtatuis magis, quam in nummis, frequens ſit; imprimis verò in templis.

De cultu interim quoque non tam Deorum, quam Divorum (ſive Indigetum atque Heroum) hic aliquid dicendum eſt: quamvis ille non ſic ad Conſecrationes, quam ad ipſos Conſecratos pertineat.

De Dîs igitur ita Cicero, lib. 2. ita loquitur, ut tres ipſorum claſſès conſtituat: primam ſcilicet eorum, qui *Cœlites* ſemper habiti fuerunt; alteram eorum, *quos merita in cœlum vocarunt*: tertiam denique illarum *Divarum*, propter quas datur aſcenſus in cœlum; quæque ab ipſo nominantur *Mens*, *Virtus*, *Pietas*, & *Fides*.

Horum itaque cultus non æque operoſus erat; verum religioſo magis cultu, ratione ſacrificiorum colèbantur *Dii majorum gentium*; minori verò *Dii minorum gentium*, ſive *Indigetes*, (qui quaſi in Dîs agentes erant; quod ex hominibus inter Deos relati eſſent) *Penates*, aliique his conſimiles: minori tamen adhuc *Heroës*, illique qui plane ex ſuperum plebe eſſent.

Heroibus tamen quandoque, ex adulatione Divinus cultus exhibebatur, tam vivis (quamquam id rarius fieret,) quam demortuis. quod de Menelao & Helena ipſius uxore (in Helenæ encomio) teſtatur Iſocrates, dum ὀυχ ὡς Ἥρωσιν, ἀλλὰ

ἀλλ᾽ ὡς Θεοῖς, *non ut Heroibus, verum ut Dîs*, eos cultos fuiſſe aſſerit: uti & Plutarchus de Præſtantia Mulierum, his verbis: Τῇ Λαμπψάκῃ πρώτερον Ἡρωϊκὰς τιμὰς ἀποδιδόντες ὕστερον ὡς Θεῷ ἐψηφίσαντο. *Lampſacæ cum prius honores, quales Heroibus exhibentur tribuiſſent, poſtea illi eos qui Dîs tribuuntur decreverunt.*

Nec mirum ſane Græcos ita circa demortuos quandoque inſaniiſſe, ut nec modum ullum hic ſervare valerent: cum & adhuc vivos tali honore dignarentur, atque afficerent. Ita enim non ſolus Alexander ille Magnus à Demade Athenienſi, ut, decimus tertius numero, Dîs Magnis adſcriberetur, ſuffragium tulit; atque à Perſis ut Deus adoratus fuit (quod & aliis, præter ipſum contigit:) verum circa Demetrium Poliorceten ſic adulatione inſanierunt, ut (præter plura impia æque ac ridicula, quæ in illius ac patris Antigoni honorem decreverant) ab ipſo, loco Appollinis Delphici, Oracula peti vellent; ſicut his ſequentibus teſtatur Plutarchus: ὃ δὲ μάλιστα τῶν τιμῶν ὑπερφυὲς ἦν καὶ ἀλλόκοτον ἔγραψε Δρομοκλείδης ὁ Σφέττιος, ὑπὲρ τῆς τῶν ἀσπίδων ἀναθέσεως εἰς Δελφοὺς παρὰ Δημητρίου λαβεῖν χρησμόν. αὐτὴν δὲ παραγράψω τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ψηφίσματος, οὕτως ἔχουσαν. Ἀγαθῇ τύχῃ δεδόχθω τῷ δήμῳ, χειροτονῆσαι τὸν δῆμον, ἕνα ἄνδρα ἐξ Ἀθηνῶν, ὅστις ἀφικόμενος πρὸς τὸν σωτῆρα καὶ καλλιερησάμενος, ἐπερωτήσει Δημήτριον τὸν σωτῆρα πῶς εὐσεβέστατα καὶ κάλλιστα, καὶ τὴν ταχίστην ὁ δῆμος τὴν ἀποκατάστασιν ποιήσαιτο τῶν ἀναθημάτων· ὅτι δ᾽ ἂν χρήσῃ, ταῦτα πράττειν τὸν δῆμον. οὕτω καταμωκώμενοι τοῦ ἀνθρώπου, προσδιέφθειραν αὐτὸν, οὐδὲ ἄλλως ὑγιαίνοντα τὴν διάνοιαν. &c. *Quod verò præter cæteros honores modum exceſſit & fuit abſonum, de conſecrandis apud Delphos clypeis; Dromoclides Sphettius rogationem tulit, ut Oraculum à Demetrio peterent. Verba ipſa adſcribam legis, quæ ſic habent: Quod felix fauſtumque ſit, velit jubeat populus, unum ut populus civem Athenienſem deſignet, qui ad Servatorem profectus, ubi litaverit, conſulat De-*

metrium Servatorem, quemadmodum religioſiſſimè, commodiſſime & ocyſſimè dona dedicaturus ſit. quamcunque dederit dictionem, eam ut populus ſequatur. Ita hominem deridentes, inſuper dementaverunt, nec alias ſatis ſanum.

At ipſum jam ante, cum patre, ut *Servatores Deos* in Acta retulerant, abrogatoque vetere Magiſtratu Archonte, à quo denominabatur in faſtis annus, Servatorum Sacerdotem quotannis creaverant, quem plebiſcitis contractiſque præſcripſerant; ſciverantque ut eorum cum Diis nomina peplo intexerentur. Locum etiam ubi primum deſcenderat de curru, conſecraverant, poſuerantque ibi aram, quam Demetrii Catabatæ nominaverant; pluraque alia abſurda circa ipſum commiſerant, apud Plutarchum alioſque legenda.

Et hi tamen Athenienſes hunc ipſum Demetrium, cum jam cæſo in pugna Antigono, exercituque ipſius devicto, in Græciam fugeret, nulloſque Athenienſibus ſibi magis amicos duceret, excluſerunt plane, bellumque contra eum ſuſceperunt. nec tamen ille hanc injuriam pro meritis ultus fuit; verum ipſos denuo in gratiam recepit.

Melius verò ipſos hos Athenienſes ob ſimiles honores remuneratus eſt Marcus Antonius Triumvir. Nam cum illi ut *Baccho* Minervam deſpondiſſent *probare ſe id Matrimonium dixit: dotiſque nomine quadragies ſeſtertium exegit.* Ipſa Dionis verba (lib. 48.) ſunt: δέχεσθαι τε τὸν γάμον ἔφη, καὶ προῖκα μυριάδας ἑκατὸν παρ᾽ αὐτῶν ἐξέπραξεν.

Idem hic Antonius jam antea Cæſaris, cui vivo *Jovis* nomen ac Templum conſecratum fuerat, flamen ac Sacerdos factus fuerat, teſte etiam modò allato Dione. Unde minus certe mirum videri debet, quod hic ſe pro Baccho inter Athenienſes geſſerit.

Dionis interim verba ſunt: Καὶ τέλος Δία τε αὐτὸν ἄντικρυς Ἰούλιον προσηγόρευσαν, καὶ ναὸν αὐτῷ τῇ ἐπιεικείᾳ αὐτοῦ τεμενισθῆναι

ναι ἔγνωσαν, ἱερέα σφίσιν τὸν Ἀντώνιον, ὥσπερ τινὰ διάλιον, προχειρισάμενοι. *Denique Jovis Julii cognomentum ipſi palam impoſuerunt, Templumque Clementiæ Juliæ dedicari juſſerunt; Sacerdotioque ejus Antonium, quaſi flaminem Dialem aliquem, præfecerunt.*

Mitius multo, atque ingenuè ac ſatis lepide, Ageſilaus egit cum Thaſiis, qui ipſi quoque illum inter Deos referre volebant. Verum præſtat, ut hic audiamus ipſum Plutarchum, qui (in Apothegm.) ſic hiſtoriam narrat. Πάλιν δὲ τῶν Θασίων, διὰ τὸ δοκεῖν μέγα ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετεῖσθαι, ναοῖς αὐτὸν καὶ ἀποθεώσεσι τιμησάντων, καὶ περὶ τούτου πρεσβείαν ἀποστειλάντων, ἀναγνοὺς τὰς τιμὰς ἃς αὐτῷ προσήνεγκαν οἱ πρέσβεις, ἠρώτησεν εἰ ἡ πατρὶς αὐτῶν ἀποθεοῦν ἀνθρώπους δύναται. Φαμένων δὲ. Ἄγετε (ἔφη) ποιήσατε πρώτους ἑαυτούς· Καὶ τοῦτ' ἂν πράξητε, τότε πιστεύσω ὑμῖν ὅτι κἀμὲ δυνήσεσθε θεὸν ποιῆσαι. Τῶν δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσίας Ἑλληνικῶν ἐθνῶν ψηφισαμένων ἐν ταῖς ἐπιφανεστάταις πόλεσιν εἰκόνας ἀνιστᾶν αὐτῷ, προσέγραψεν, Ἐμοῦ μηδεμία εἰκὼν ἔστω, μηδὲ πλαστὴ μηδὲ κατασκευαστή. *Thaſiis eum, quod magna ab ipſo ſe adeptos beneficia ſentirent, templis Diviniſque honoribus venerantibus, eâque de re legatos mittentibus: ut legit quos honores ſibi decernerent, quæſivit à legatis, an civitas ipſorum homines in Deos poſſet convertere. Quum affirmarent, Agedum, inquit, vos ipſos primum Deos facite: eo facto credam vobis poſſe me quoque à vobis in Deum mutari. Addit porro: Quum Græcæ in Aſia gentes decreviſſent ei in nobiliſſimis urbibus ſtatuas ponere; reſcripſit: Nullum mei eſto ſimulacrum neque pictum, neque fictum, neque artificio adornatum.*

De Græcorum levitate atque ad adulationem fictis ingeniis talia minus miranda erant; at longe magis de Romanis, quos tam Polybius (libro VI.) quam Dion. Halicarnaſſæus (libro II.) à gravitate morum præ Græcis maximè commendant, ac quidem præcipue circa religiones. Et tamen vidimus jam

id

id illos non ſolum circa mortuos, verum & quandoque circa adhucdum vivos æmulatos fuiſſe.

Ac quamvis Imperatores Chriſtiani, non tali modo ut Gentiles, poſt mortem conſecrarentur: certe vivi adhucdum multi inter ipſos & ſacram purpuram adorari ſinebant, & effata ſua ſeu decreta pro Oraculis haberi volebant, aliaque plura his ſimilia: verum & Divorum nomen poſt obitum iis tribuebatur (uti jam, capite ultimo Diſſertationis de Oraculis ſecundæ) oſtenſum fuit. Quin & ipſe Conſtantinus Magnus, acer ille Chriſtianiſmi propugnator, in nummis (apud Antonium Auguſtinum alioſque videndis) conſecratus fuit poſt mortem; cum ipſe appareat quadrigâ in cœlum ſubvectus, dum manus inde protenſa ipſum recipit.

Paſſos autem fuiſſe etiam hos Imperatores Chriſtianos, ut ipſorum ſtatuæ adorarentur, tam ex Hieronymo, quam ex Codice (tum Theod. tum Juſtinianeo) patet. Prior enim in Dan. cap. 5. ita habet: *Statuam, ſeu imaginem cultores Dei adorare non debent. Ergo judices & principes ſeculi, qui* IMPERATORUM STATUAS ADORANT ET IMAGINES, *hoc ſe facere intelligant, quod tres pueri facere nolentes placuerunt Deo.* Hæc verò Hieronymi verba ſpectare non ad ſtatuas Imperatorum Gentilium (quas jam ab initio Chriſtianiſmi omnes Chriſtiani recuſabant) ſed ad Statuas Cæſarum Chriſtianorum, ex Codice luce clarius apparet. Ita enim ibi . . . . . . tit. de Statuis & imaginibus: *Si quando noſtræ ſtatuæ vel imagines eriguntur, ſeu diebus, ut aſsolet feſtis, ſive communibus, adſit Judex* SINE ADORATIONIS *ambitioſo faſtigio, in ornamentum diei & loco, & noſtræ recordationi, ſui probet acceſſiſſe præſentiam.*

Loca autem quæ conſecrabantur erant vel *Templa* ſeu *Delubra*, vel *Ædes*, vel *Fana*, vel *Sacella* vel *Heröa* (quæ cuncta ab invicem diſtinguebantur, quamvis nonnunquam inter ſe

ſe confunderentur) *luci* aut *agri* aut alia, quæ à profano uſu ad Sacrum, ſeu Sacrorum, transferebantur.

Quod ad *Templa* attinet, illa vel unico ſaltem, huic illive Deo aut Deæ, vel pluribus ſimul conſecrabantur. Nam quamvis apud Romanos, ſingulis tantum Dîs Deabuſve ſingula Templa, Ædes, ac Sacellas, ac cellas, conſecrare fas eſſet: id tamen nec ſemper neque ubique locum habebat; uti patet ex verbis Valerii Maximi, qui ita de iſta re loquitur: *Cum Marcellus quintum conſulatum gerens templum Honori & Virtuti, Claſtidio prius, dein Syracuſis potitus, nuncupatis votis debitum conſecrare vellet, à Collegio Pontificum impeditus eſt, negante unam cellam duobus Diis recte dicari. Futurum enim ſi quid prodigii in ea accidiſſet, ne dignoſceretur utri rem Divinam fieri opporteret: nec duobus niſi certis Diis unà ſacrificari ſolere. Ea Pontificum admonitione effectum eſt, ut Marcellus ſeparatis Ædibus, Honoris ac Virtutis ſimulacra ſtatueret.*

Videmus igitur quantumvis id nefas ut plurimum eſſet, tamen aliquando iſtud apud ipſos locum habuiſſe Romanos. Sic enim ex. gr. jam olim Dioſcurorum, ſeu Caſtoris ac Pollucis, ſimul Templum dedicatum fuerat; atque recentioribus ævis Auguſti ac Romæ ſimul: Gentis Flaviæ &c. Ac quidem in Græcia frequentius erant *Dii* συνναοι atque etiam σύμβωμοι. nec deerat Romæ templum Pantheon; imò nec nummi Panthei; uti oſtendit eruditiſſimus Cl. Nicaſius: cujus Diſſertatio de numno Pantheo huc aliquatenus facit. Ita enim videmus plures quidem Deos, ſeu potius plurium Deorum ſimulacra, uno eodemque in templo, uti in Ara eadem; ut in Amphiarai apud Atticos: de quo Pauſanias: Καὶ Ὠρωπίοις ναός τε Ἀμφιαράου, καὶ ἄγαλμα λευκοῦ λίθου. Παρέχεται δὲ ὁ βωμὸς μέρη. τὸ μὲν Ἡρακλέους, καὶ Διὸς καὶ Ἀπόλλωνός ἐστι Παιῶνος· τὸ δὲ ἥρωσιν καὶ ἡρώων ἀνεῖται γυναιξί. τρίτον δὲ Ἑστίας, καὶ Ἑρμοῦ, καὶ Ἀμφια-

ράου, καὶ τῶν παίδων Ἀμφιλόχου. Ἀλκμαίων διὰ τὸ ἐς Ἐριφύλην ἔργον, οὔτε ἐν Ἀμφιαράου, οὐ μὴν οὐδὲ παρὰ τῷ Ἀμφιλόχῳ τιμὴν ἔχει. Τετάρτη δέ ἐστι τοῦ βωμοῦ μοῖρα Ἀφροδίτης καὶ Πανακείας, ἔτι δὲ Ἰασοῦς, καὶ Ὑγείας, καὶ Ἀθηνᾶς Παιωνίας· Πέμπτη δὲ πεποίηται Νύμφαις καὶ Πανὶ, καὶ ποταμοῖς Ἀχελώῳ καὶ Κηφισῷ· *Apud Oropios templum Amphiarao; & eidem è candido lapide ſignum.* A R A *quidem ejus in partes diſtributa eſt quinque: Earum una Herculi, Jovi, Apollini Pæonio:* A L T E R A *Heroibus eorumque uxoribus: Veſtæ* TERTIA, *Mercurio, Amphiarao, & Amphilochi filiis. At* Q U A R T A *aræ pars Veneri, Panaceæ, Jaſoni, Hygyæ, Minervæ Pæoniæ:* Q U I N T A *Nymphis, Pani Acheloo & Cephiſo amnibus ſacra eſt.*

De συνναοις ac συμβώμοις ſeu συνθρόνοις plura, in Antiquitate, habemus exempla, tam apud Pauſaniam, quam in Inſcriptionibus apud Gruterum, Reineſium ac Sponium inveniendis: ex quorum numero hæc mox ſequentia ſuffecerint. Idem, igitur, Pauſanias, in Arcadicis, ita loquitur: Ψωφιδίοις δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἐρυμάνθῳ ναός ἐστιν Ἐρυμάνθου καὶ ἄγαλμα. ποιεῖται δὲ πλὴν τοῦ Αἰγυπτίου Νείλου ποταμοῖς τοῖς ἄλλοις λίθου λευκοῦ τὰ ἀγάλματα, &c. *Eſt etiam Pſophidiis ad Erymanthum, Erymanthi templum, cum ſigno ipſius [fluminis]. Sunt in eadem æde nobilium amnium è candido marmore ſigna: unius Nili ſimulacrum è nigro lapide, &c.*

Hi igitur fluminum ſimulacra ſeu ſtatuæ σύνναοι erant, ſeu eodem in templo dedicatæ: inter quas quare ſolius Nili è nigro lapide erat, nulli erudito, obſcurum eſſe poteſt: quod nempe ex Æthiopia ac Nigritarum regionibus in Ægyptum devolveretur.

De συνναοις ac συμβώμοις ſimul, ſive non tantum templo eodem, verum & una eademque ara gaudentibus, (quandoque & συνθρόνοις ut apud Pauſaniam plus ſemel) hæc apud

Spo-

Sponium exempla habemus. Primum ſcilicet pag. 340. Miſcell. Eruditæ Antiquitatis:

ΘΡΑΣΕΑΣ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ
ΥΠΕΡ ΕΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΛΛΑΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΤΟΛΛΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΡΙΝΤΟΥ ΤΕΚΝΩΝ
ΙΣΙΔΙ ΣΕΡΑΠΙΔΙ ΑΝΟΥΒΙΔΙ
ΑΡΠΟΚΡΑΤΕΙ ΘΕΟΙΣ ΣΥΝ
ΝΑΟΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΩΜΟΙΣ
ΕΥΧΗΝ

Sic & in Inſcriptionibus Itinerarii ejus parti primæ ſubjunctis, poſt alia ibi præcedentia:

ΣΕΡΑΠΙΔΙ
ΙΣΙΔΙ ΑΝΟΥΒΙΔΙ ΑΡΠΟ
ΚΡΑΤΕΙ ΔΙΟΣΚΟΥΡΟΙΣ
ΕΠΙ ΙΕΡΕΩΣ
ΣΤΑΣΕΟΥ ΤΟΥ ΦΙΛΟ
ΚΛΕΟΥΣ ΚΟΛΩΝΗΘΕΝ

Apud Reineſium (Claſſe I. nº. 290.

ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ
ΔΙΙ ΗΛΙΩ ΜΕΓΑΛΩ
ΣΑΡΑΠΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟΙϹ
ϹΥΝΝΑΟΙϹ ΘΕΟΙϹ ϹΤΑΤΙΟϹ
ΚΟΔΡΑΤΟϹ ΚΡΑΤΙϹΤΟϹ
ΝΕΩΚΟΡΟϹ, &c.

Sic (ibid nº. 289.)

SOLI LVNAE SILVANO
ET GENIO &c.

Quæ poſtrema tamen inſcriptio an de συμβώμοις ſolis intelligenda ſit, an verò etiam de communi ipſius templo, non nimis clarum eſt: uti nec de ſequenti

SILVANO
SANC. SACR
ET. LIBERO. PAT
A. CAEDICIVS
THEOPHILVS
EX. VISO. D. POS

Ac forte diſtinguendum inter Statuas illas, quæ uni eidemque aræ impoſitæ fuerant conſecratæ, & inter Deos quibus una eademque ara conſecrata fuerat, quamvis nullæ ipſis ſtatuæ imponerentur: ſicque forſan capienda ſequens hæc (niſi id *Sacrum* de templo intelligendum ſit, vel aliquo omnibus ſimul hic nominatis donario)

HERKVLI ET MERCURIO
ET SYLVANO
SACRVM
ET
DIVO. PANTHEO
EX. V.

De ſigno enim hiſce dedicato, illa minus capienda, quam hæc ſequens, quæ id aperte indicat

SIGNVM
JOVI. ET. FORTVNAE

Signa

Signa namque & Statuæ ſic quandoque uni ſoli Deo, quandoque pluribus ſimul, conſecrabantur: quod idem quoque de aris conſtat; uti ex modo allatis, atque etiam ſequentibus ulterius, patet; ex Inſcriptionibus ſcil. quæ Reineſii prima claſſe continentur; ex. gr. *Diis Deabuſque*, *Diis Deabuſque Patriis*, *Diis omnibus cœleſtibus*, *Dis Sanctis*, *Silvano*, *Herculi*, *Libero*; *Jovi Minervæ & Apollini*; pluribuſque aliis, quæ viris eruditis ſatis notæ ſunt.

Pluribus igitur (ſicut aræ & ſtatuæ) Dîs ſimul Templa quandoque conſecrabantur: ſicut & plures Dii in uno eodemque Templo dedicabantur; quamvis primitus hoc illudve templum cui tale quid contingebat, uni ſoli, huic illive, Deo Deæve conſecratum fuiſſet.

Si autem huic illive Deo ſic ſoli, ut inde nomen ſortiretur, atque ipſi proprium id Templum dedicatum eſſet; ſtatua ejus, ut plurimum *ſeſſilis* (ſi non ſemper, in adytis ponebatur. Unde optimus ille antiquarius Virgilius lib. III. Georgicon, de templo Cæſari, ut Poëtice perhibebat, conſecrando, *In medio mihi Cæſar erit templumque tenebit.* Ad quem verſum Servius hæc ſequentia notat: *Ei ſemper ſeparatus numini locus eſt, cujus ſimulacrum in medio conſtituitur.*

Si jam mi Lector, conſideremus quibus ac qualibus modis, ſeu ceremoniis aut ritibus conſecrationes peractæ fuerint; iſtæ admodum variæ ac diverſæ fuerunt: neque uſque adeo nobis patet, qualeſnam ac quot circumſtantiæ, aut in univerſum, aut circa diverſas, ſive Statuarum, ſive Ararum, ſive Terminorum, ſive denique Templorum conſecrationes locum habuerint. Neque omnibus talia Romanis percognita erant. Hinc enim Cicero, qui quidem Augur publicus, adeoque & ex præcipuis Romanæ Reipublicæ Sacerdotibus erat, at non è numero Pontificum, ita . . . . . loquitur: *Nihil loquor de Pontificio jure, nihil de religione, aut cæremoniis. Non diſſimulo me neſcire ea, quæ etiam ſi ſci-*

rem diſſimularem, ne aliis moleſtus, vobis etiam curioſus viderer.

Pontificum igitur erat hoc conſecrandi munus; hinc enim Livius lib. 38. c. 44. de Capua capta: *Signa ſtatuas æneas, quæ capta de hoſtibus dicerentur, quæ eorum ſacra & profana eſſent, ad Pontificum collegium rejecerunt.* Quod nempe, quamvis ex juſſu, decreto, aut permiſſu ſeu conceſſu vel Populi vel Senatus vel Principis Dedicatio aut Conſecratio fieret, illa per manus Pontificum, *quibus caſtæ manus* (ut Quintilianus loquitur) *& familiaris Sacris animus acceſſerat, fieret.*

Neque adeò erat in fabrorum aut lapicidarum poteſtate facere Deos; neque ab ullis Dii credebantur Imagines aut ſtatuæ nondum conſecratæ: quamvis, ridens, Horatius dicat de Priapo:

Cum faber incertus ſcamnum faceretne Priapum
Maluit eſſe Deum. —— ——

Niſi eſſent homines ſimiles iſtis, de quibus in Moriæ encomio Eraſmus; ut qui putarent *una eademque adoratione adorandam imagunculam carbone delineatam in pariete, ac Chriſtum ipſum, ſi modo duobus ſit porrectis digitis, & in umbone, qui adhæret occipitio, tres habeat Notas:* quique (uti alibi loquitur) *ſtultam illam ſed tamen, jucundam perſuaſionem induerant, ut, ſi ligneum aut pictum aliquem Polyphemum Chriſtophorum aſpexerint, eo die non ſint perituri, aut qui ſculptam Barbaram præſcriptis verbis ſalutarit, ſit incolumis è prælio rediturus.*

Conſecratione enim aut *Dedicatione* opus erat; ut ſic per eam præſentia numinis, Dei Deæve, Semidei aut Heroïs, cujus imago repræſentabatur, in iſta præſens adeſſet; atque adeo culta & adorata auxilium afferre petentibus crederetur.

Hinc Quintilianus Declam. 322. ita: *Hæc priuſquam Dedicationis accipiant ſummam religionem, opera ſunt tantum;*

tum; Dedicatio eſt illa, quæ Deum inducit, quæ ſede deſtinata locat. Quæ Dedicatio ſeu Conſecratio Fatum conſecratione mutabat, ut Tertullianus (Apol. cap. XII.) per ironiam affirmat: ſicut & Arnobius (lib. IV.) ex Gentilium nomine: *Sed eos in his colimus eoſque veneramur, quos dedicatio infert ſacra, & fabrilibus efficit inhabitare ſimulacris.* Sicut & poſt idem ille ait, hos Deos Gentiles *jure dedicationis impulſos ſimulacrorum coaleſcere junctioni.*

Ut igitur non ſtatim poſt perfectam ſculpturam ſtatuæ pro Dîs habebantur; ſeu potius numinis illius, cujus imagines erant, aut eſſe perhibebantur, præſentia ipſis adeſſe credebatur; ſic conſecratione opus erat, quæ per multas ac varias & diverſimodas ceremonias, pro diverſitate Deorum, locorum (Templorum, Sacellorum, Terminorum, &c.) perficiebatur: in univerſum tamen per *unctiones, coronationes, preces*, (ſive prætenſas, quandoque, magicas; ſive ut plurimum, alias) *ſacrificia*, aliaque in ſequentibus adducenda; ac poſtremo *adorationes.*

Quamvis & *unctio* & *coronatio*, & *adoratio* conferrentur etiam ſtatuis jam dudum conſecratis. Namque in ſupplicationibus ſimilibuſque coronatio ac *ſacrificia* pulvinaria & preces, & ludi ſive votivi ſive alii, quandoque & *unctio* (unde iſtud Juvenalis: *Genua incerare Deorum*) aut plura etiam præter hæc, adhibebantur.

Hinc apud Apulejum legimus Floridor. lib. I. *Neque enim juſtius religioſam moram viatori objecerit* (ad Adorandum ſcilicet, &c.) *aut ara floribus redimita, aut ſpelunca frondibus, aut quercus cornibus onerata, aut fagus pellibus coronata, vel etiam colliculus ſepimine conſecratus, vel truncus libamine humigatus, vel lapis unguine delibutus.*

Quæ omnia ſigna partim erant atque indicia, res iſtas eſſe conſecratas; partim quoque ipſius Conſecrationis inſtrumenta erant.

Inter

Inter quæ tamen *Unctio* & *Coronatio* (præter alia adhuc) ſtatuis magis propriæ erant. Unde Minucius Felix: *Non boni viri eſt, Marce frater, hominem domi foriſque lateri tuo hærentem, ſic in hac imperitiæ vulgaris cæcitate deſerere: ut tam luculento die in lapides eum patiaris impingere,* EFFIGIATOS *ſanè, &* UNCTOS, *&* CORONATOS.

Ac multò clariùs idem Minucius hiſce jam ſequentibus: *Quando igitur hic naſcitur?* [*Deus*] *Ecce funditur, fabricatur, ſcalpitur. Nondum Deus eſt, ecce plumbatur, conſtruitur, erigitur. Nec adhuc Deus eſt. Ecce* ORNATUR, CONSECRATUR, ORATUR; *tum poſtremo Deus eſt, cum homo voluit & dedicavit.*

Ex quibus illa quæ Arnobius compendioſe admodum protulit, ſatis clarê meo judicio, intelliguntur: tam ſcilicet quæ libro ſexto habet hunc in modum: *Sequitur ut de ſignis aliquid, ſimulachriſque dicamus: quæ multa arte componitis, & religioſa obſervatione curatis.* (Hæc enim reſpicere quoque ad Conſecrationes, forſan & ad prætenſas magicas, mihi nullum dubium eſt) quam quæ libro I. ubi de ſemetipſo, ſed nondum ex Ethniciſmo ad Chriſtianiſmum converſo, loquitur: *Lubricatum lapidem* ET EX OLIVI UNGUINE SORDIDATUM [alii ORDINATUM] *tanquam ineſſet vis præſens, adulabar, affabar; & beneficia poſcebam nihil ſentiente de trunco, &c.*

Hæc autem in Conſecrationibus locum habuiſſe; imò & per illas ſtatuas, ac lapides terminales (aliaque ſigna) conſecratas fuiſſe, ſatis clarè nos docet Aur. Auguſtinus lib. 16. cap. 38. de Civitate Dei, ubi ita loquitur: *Nec more idololatriæ lapidem* PERFUDIT OLEO *Jacob* (NB.) VELUT FACIENS ILLUM DEUM. *Neque enim adoravit eundem lapidem, vel illi ſacrificavit.* Uti & Lucianus, in Deorum Concilio: *Sed jam lapis omnis,* (NB.) *omniſque*

ara

ara vaticinatur, *quæ ſit* OLEO PERFUSA & CORONAS HABEAT: *cuique vir præſtigiator ſuppetat.*

Ἀλλὰ ἤδη πᾶς λίθος, καὶ πᾶς βωμὸς χρησμῳδεῖ, ὃς ἂν ἐλαίῳ περιχυθῇ, καὶ στεφάνους ἔχῃ, καὶ γόητος ἀνδρὸς εὐπορήσῃ, οἷοι πολλοί εἰσιν.

Quæ de Statuis Deorum dicta, vel intelligenda, eſſe ſatis apertum eſt: quod termini ejuſdemve generis lapides vaticinari nunquam perhiberentur: Sed qui Dii, aut ad minimum Heroës eſſent: uti jam antea alibi à me fuit indicatum.

Præter *Unguenta* & *Coronas* accedebant etiam *Velamenta*. Hinc Lucretius lib. v.

Nec pietas ulla eſt VELATUM *ſæpe videri*
Vertier ad lapidem. — — —

Quod explicat Siculus Flaccus, ubi de Terminorum Conſecrationibus loquitur, hoc modo: *Cum terminos diſponerent, ipſos quidem lapides in ſolidam terram certos collocabant, proximè ea loca quibus foſſis factis defixuri eos erant. Et* UNGUENTO, VELAMINIBUSQUE *&* CORONIS *eos coronabant. In foſſis autem in quibus poſituri eos erant, ſacrificio facto, hoſtiæque immaculatâ cæſâ,* FACIBUS ARDENTIBUS INJECTIS, *foſſæ cooperati* SANGUINEM INSTILLABANT, *eoque* THURA ET FRUGES JACTABANT: FAVOS *quoque* ET VINUM *aliaque quibus conſuetudo eſt Terminis ſacrum fieri* [in foſſa adjiciebant] *conſumptiſque omnibus dapibus igne, ſuper calentes reliquias lapides conlocabant: atque ita diligenti cura confirmabant; adjectis etiam quibuſdam ſaxorum fragminibus circumcalcabant, quo firmius ſtarent, tale ergo ſacrificium Domini inter quos fines dirimebantur faciebant, &c.*

Ex hiſce jam allatis, uti & ex mox ſequentibus, videri poteſt, non ubique, ſive in omnibus Conſecrationibus, unas eaſdemque cæremonias fuiſſe obſervatas. Namque in unius

ejuſdemque Dei, alterius verò cognominis Conſecratione, alii longè Conſecrandi ritus obſervabantur.

De Jovis Cteſii Conſecratione ita Athenæus libro IX. Deipnoſophiſtæ, prout verba ejus emendat Iſ. Caſaubonus:

Διὸς Κλησίου σημεῖα ἱδρύεσθαι χρὴ ὧδε. Καδίσκον καινὸν δίωτον ἐπιθηματοῦντα, στέψαντα ὦτα ἐρίῳ λευκῷ, καὶ ἐκ τοῦ ὤμου τοῦ δεξιοῦ αὐτοῦ καὶ ἐκ τοῦ μετώπου ἄωτον κρόκινον κρεμαννύμεναι, καὶ ἔννυσθαι ὅ, τι ἂν εὕρῃς· εἶτα οἱ χέαι ἀμβροσίαν· ἡ δ' ἀμβροσία, ὕδωρ ἀκραιφνὲς, ἔλαιον, παγκαρπία. ἅπερ ἔμβαλε.

Jovis Cteſii ſigna ita ſtatuenda; Cadiſcum novum utrinque anſatum operculo tegendum: Simulacri auribus coronam è lanâ albâ imponito. Ex humero ejus dextro lanam ſuſpendite coloris crocei: amicito etiam ut erit tibi commodum, deinde AMBROSIAM *illi affundito.* EST AUTEM AMBROSIA, AQUA PURA, OLEUM, ET FRUCTUUM OMNE GENUS; *Hæc omnia miſce ad Ambroſiam.*

Deſcribit hic unâ unguentum (quod Ambroſiam appellat) quibuſque conſtaret: aliud planè videbimus inferius in Hecates Conſecratione adhibitum.

De Jovis Hercei Conſecratione ſequentia afferunt, ex Ariſtophanis *Danaidibus*, Scholiaſtes ejus, ad Plutum; & Suidas, in vocibus, χύτραις ἱδρυτέον.

Μαρτύρομαι δὲ Ζήνος ἑρκείου χύτρας,
Μεθ' ὧν ὁ βωμὸς οὗτος ἐδρυέθη ποτε.

Quæ *ollæ*, ſive χύτραι ad ſacrificia in Conſecrationibus adhibita magis pertinent: ac licet aliis Diis Conſecrandis, ſive jam modo conſecratis, quandoque etiam offerrentur; potiſſimum tamen illæ, quaſique eis proprium, uſum habebant in Mercuriorum Conſecrationibus.

Quæ manifeſta fiunt, puto, ex iis quæ ex ejuſdem Ariſtophanis comœdia, cui Pax nomen, heic ſequuntur:

Xe.

Χο. Ἄγε δὴ τί νῷν ἐντεῦθεν ποιητέον;
Τρ. Τί δ᾽ ἄλλογ᾽ ἢ ταύτην χύτραις ἱδρυτέον;
Χο. Χύτραισιν, ὥσπερ μεμφόμενον Ἑρμίδιον;
Τρ. Τί δαὶ δοκεῖ; βούλεσθε λαρινῷ βοΐ;
Χο. Βοΐ; μηδαμῶς· ἵνα μὴ βοηθεῖν ποι δέοι.
Τρ. Ἀλλὰ ὑῒ παχείᾳ καὶ μεγάλῃ; &c.

Quæ apud hunc Poëtam lectu jucundiſſima ſunt.

Ch. Age quid jam deinceps faciendum eſt?
Tr. Quid aliud, quam illam ollis Conſecrando ſtatuere?
Ch. Olliſne, tanquam vilem quendam Mercuriolum?
Tr. Quid aliud videtur, num Juvenco ſaginato?
Ch. Juvenco? nequaquam; ne aliquo nobis juvandum ſit.
Tr. Suine pingui ac magnâ? &c.

Ad quæ verba Scholiaſtes: Ὅτε μὲν ταῖς χύτραις ὄσπρια ἧψον, ὅτε δὲ ἄλλο τι πολυτελέστερον ἱερεῖον, καὶ οὕτως ἵδρυον· καὶ πρὸς τὸ θυόμενον ἔλεγον, βοῒ ἱδρύεσθαι, ἢ αἰγὶ, ἢ προβάτῳ, ἢ οἷον ἂν ᾖ τὸ ἱερεῖον. *Aliquando quidem in Ollis legumina coquebant: aliquando vero ſumptioſius aliquam victimam offerebant, & ita Conſecrabant: ac de eo quod mactatum erat dicebant, (prout victima erat)* BOVE CONSECRARE, *aut* CAPRA [*conſecrare*] *aut* OVE.

Ditiores ſcilicet majore ſumptu, pauperes aut avari tenuiore, ſacrificia heic ſua peragebant.

Sic quoque μάλα κωμικῶς idem ille Ariſtophanes Pluti Conſecrationem in ſcenam producit:

Καρ. Ἱδρυσόμεσθ᾽ οὖν αὐτίκ᾽ ἀλλὰ περίμενε
Τὸν Πλοῦτον οὗπερ πρότερον ἦν ἱδρυμένος,
Τὸν ὀπισθόδομον ἀεὶ φυλάττων τῆς θεοῦ.
Ἀλλ᾽ ἐκδότω τις δεῦρο δᾷδας ἡμμένας,
Ἵν᾽ ἔχων προηγῇ τῷ θεῷ σύ. Ἱερ. πάνυ μὲν οὖν
Δρᾶν ταῦτα χρή. Καρ. τὸν Πλοῦτον ἔξω τις καλεῖ.

Γραῦς. Ἐγὼ δὲ τί ποιῶ; Καρ. τὰς χύτρας αἷς τὸν θεὸν
ἱδρυσόμεθα λαβοῦσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, φέρε
Σεμνῶς. ἔχουσα δ' ἦλθες αὐτὴ ποικίλα.

Ubi Scholiaſtes: Ἔθος γὰρ ἐν ταῖς ἱδρύσεσι τῶν ἀγαλμάτων, ὀσπρίων ἑψημένων χύτρας περιπομπεύεσθαι ὑπὸ γυναικῶν ποικίλως ἠμφιεσμένων. καὶ τούτων ἀπήρχοντο χαριστήρια τοῖς θεοῖς ἀπονέμοντες:

— — — *Parumper remane,*

Nam Conſecrabimus ac collocabimus ſtatim [Plutum ſcil.] *Ubi prius conſecratus ſtabat* [Jupiter] *ut intimum Sacrarium* [ſive Adyta] *ſemper ſervaret Deæ.* [Palladis] *Sed afferat aliquis huc* Faces accensas, *ut tu Deo Pluto præeas.*

Sacerd. Hoc quidem facere quam maxime oportet.
Car. Evocet aliquis Plutum foras ex ædibus.
Mul. Ego vero quid agam? [*Car.*] *Ollas iſtas quibus Deum collocabimus accipiens, eas capiti impoſitas decenter feras. Veſtita enim es veſtibus verſicoloribus.*

Scholiaſtes: *Mos erat in Conſecrandis ac collocandis imaginibus,* [de aris paulò inferiùs idem teſtatur] *circumducere in Pompa Ollas cum leguminibus decoctis quæ portabantur à fœminis veſtibus verſicoloribus adornatis. Et illa ut primitias gratulatorias Dis (conſecratis) tribuebant.*

In hoc poſteriori teſtimonio videmus & *faces accenſas*, quibus Diis Conſecrandis præibant.

Hecates Conſecrationem habemus apud Euſeb. lib. 5. præparat. Euangelicarum, hoc modo, in ipſius Hecatis prætenſo Oraculo. Ita enim illa præcipit:

Ἀλλὰ τέλει ξόανον κεκαθαρμένον ὥς σε διδάξω
Πηγάνου ἐξ ἀγρίοιο δέμας ποίει ἠδ' ἐπικόσμει

ζώ-

Ζώοισιν λεπτοῖς κατοικιδίοις σκαλαβώταις
Σμύρνης καὶ στύρακος λιβάνοιό τε μίγματα τρίψας
Σὺν κείνοις ζώοισι, καὶ ἀθροίσας ὑπὸ μήνην
Αὔξουσαν τέλει, αὐτὸς ἐπευχόμενος τήνδ' εὐχήν.

Purum abſolve mihi ſimulachrum, quale docebo.
Sylveſtri è ruta ſacrum mihi perfice corpus:
Accedat tenuis mediiſque penatibus errans
Stellio, quem ſtyracis, myrrhæ, thuriſque Sabæi
Pulvere, creſcentis commiſce ad lumina Phœbes:
Dumque inſtas operi, ſimul hæc mihi concipe vota.

Addit porro Euſebius: Εἶτ' ἐξέδωκεν εὐχὴν, καὶ ἐδίδαξε πόσους ληπτέον σκαλαβώτας.

Ὅσσαι μορφαί μοι, τόσσοις ζώοις σε κελεύω,
Καὶ σφίδεα ταῦτα τέλει. δάφνης δέ μοι αὐτογενέθλου
Οἶκον ἐμοῦ χώρημα ποίει καὶ ἀγάλματι πολλὸν
Κείνῳ ἐπευχόμενος, δι' ὕπνου ἐμέ τοι ἀναθρήσεις.

Tum ipſam quoque voti formulam præſcribit, ſimulque docet, quot ejuſmodi animalcula admiſcere oporteat.

Quot mihi ſunt formæ, tot miſce animalcula dextra
Sedulus, atque ultro naſcentis BRACHIA LAURI
IN NOSTRAM CONTEXE DOMUM: *
ſic multa precatus
Effigiem, ſomni tandem me tempore cernes.

Prioribus verſibus comprehenduntur & materia ex qua ſimulachrum erat faciendum, & ea quoque quæ unguentum illud quo Conſecranda erat Hecate, componere debebat.

Si verò vota illa ſive preces, quarum mentio quoque fit, addidiſſet Euſebius, videremus ex iis formulam, proculdubio, in Conſecrationibus uſitatam.

* De οἰκίσκοις, ſeu domunculis, vide Grotium ad Acta, & Caſaubonum ad Athenæum.

Alias tamen videmus apud Livium aliaſque, & in Inſcriptionibus antiquis, Conſecrandi Formulas. Ita enim Livius lib. 1. loquentem inducit Romulum:

Jupiter Feretri, hæc tibi Victor Romulus Rex Regia arma fero, Templumque iis regionibus, quas modo animo metatus ſum, dedico, ſedem opimis ſpoliis, quæ Regibus Ducibuſque hoſtium cæſis, me auctorem ſequentes poſteri ferent. Apud eundem quoque lib. 10. ita loquitur Virginius:

Hanc ego aram Plebejæ pudicitiæ dedico.

In Inſcriptione etiam Capitolinâ habetur:

Alcidæ ſacri generis decus, hoc tibi Prætor
Et Jovis Antiſtes dedico perpetuus.

Quibus addamus hanc, quæ ſequitur, formulam Aræ Jovi Opt. Max. ſacratæ inſcriptam (non quidem ea forma qua & hodie Patavii extat, quaque eam Manutius, Gruterus aliique deſcripſerunt; quod ea heic ſat commodè exhiberi nequeat: attamen ipſiſſimis verbis quæ lapide antiquo continentur) hoc modo: L. CAESARE. IMP. P. COELIO. P. F. BALBINO. VIBVLLIO. PIO. COSS. VII. IDVS. OCTOBRES CN. DOMITIVS. VALENS II. VIR. I. D. PRAEEVNTE. C. JVLIO. SEVERO. PONTIFICE. LEGEM. DIXIT. IN. EA. VERBA. QVAE. INFRA. SCRIPTA. SVNT.

IVPPITER. OPTIME. MAXIME. QVANDOQVE. TIBI. HODIE. HANC. ARAM. DABO. DEDICABOQVE. OLLIS. LEGIBVS. OLLISQVE. REGIONIBVS. DABO. DEDICABOQVE. QVAS. HIC. HODIE. PALAM. DIXERO. VT. INFIMVM. SOLVM. HVIVS. ARAE.

ARAE. EST. SIQVIS. HIC. HOSTIA. SACRVM FACIT. QVOD. MAGMENTVM. NEC. PROTOLLAT. ITCIRCO. TAMEN. PROBE. FACTVM. ESTO. CAETERAE. LEGES. HVIC. ARAE. EAEDEM. SVNTO. QVAE. ARAE. DIANAE. SVNT. IN. AVENTINO. MONTE. DICTAE. HISCE. LEGIB. HISCE. REGIONIB. SICVTI. DIXI. HANC. TIBI. ARAM. IVPPITER. OPT. MAX. DICO. DEDICOQVE. VTI. SIS. VOLENS. PROPITIVS. MIHI. COLLEGISQ. MEIS. DECVRIONIB. COLONIS. INCOLIS. COLONIAE. IVLIAE. SALONAE. CONIVGIBVS. LIBERISQVE. NOSTRIS.

Non ſolæ *Preces* igitur, verum & *Leges* Dedicationis accedebant, uti & ex hac & ex aliis Inſcriptionibus diſcimus; & ex C. Plinii epiſtolarum lib. 10. (atque ibi Epiſt. 58. & 59.) magis innoteſcit. Niſi quod ſimul ex iis diſcamus; ut apud Romanos, non tamen ita id perpetui moris fuiſſe apud Græcos, & Aſiæ minoris populos.

Sed ipſum audiamus Plinium, Trajanique Imperatoris, ad ipſum reſponſum.

Plinius Tr. Imp. S.

Ante adventum meum, Domine, Nicomedenſes priori foro novum adjicere cœperunt, cujus in angulo eſt ædes vetuſtiſſima Matris Magnæ, aut reficienda, aut transferenda: ob hoc præcipuè, quod eſt multo depreſſior opere eo quod nunc maxime ſurgit. Ego, quum quærerem, num eſſet ALIQUA LEX DICTA TEMPLO, *cognovi* ALIUM HIC, ALIUM APUD NOS ESSE MOREM DEDICATIONIS. *Diſpice ergo, Domine, an putes ædem,*

cui

cui NULLA LEX DICTA EST, *ſalvâ religione poſſe* TRANSFERRI: *alioqui commodiſſimum eſt, ſi religio non impedit.*

Tr. Plinio S.

Potes, mi Secunde cariſſime, ſine ſolicitudine religionis, ſi loci poſitio videtur hoc deſiderare, ædem Matris Deûm TRANSFERRE *in eam quæ eſt accommodatior: nec te moveat quod* LEX DEDICATIONIS *nulla reperitur, cum ſolum peregrinæ civitatis capax non ſit Dedicationis quæ fit noſtro jure.*

Ex quibus tam Plinii quam Trajani verbis etiam clarum eſt, circa Dedicationes ſeu Conſecrationes, longè alios quandoque ritus ac ceremonias aliis in regionibus, aliaſque apud gentes, locum habuiſſe; quod uti de Legibus Dedicationis hic patet, ita de aliis quoque nullum mihi dubium eſt. Nam Græcorum, Latinorum & Barbarorum ſacra in plurimis variaſſe nemini ea indaganti ignotum eſſe poteſt.

De Auguriis captis in Conſecrationibus Templorum, Ararum, aliarumve rerum Conſecrandarum, apud Græcos me aliquid legiſſe jam non incidit: nec, id Barbaros feciſſe, apud Latinos: niſi quæ de Germanis, Semnonibuſque inter eos, Tacitus (libro de ipſorum moribus conſcripto) hiſce verbis tradit: *Stato tempore in ſilvam* AUGURIIS PATRUM, *& priſca formidine ſacram, omnes ejuſdem ſanguinis populi legationibus coëunt.*

De ſuâ gente, Romana videlicet, Suetonius, in Oct. Auguſto, cap. 7. *Quod loca quoque religioſa, &* IN QUIBUS AUGURATO QUID CONSECRATUR, *Auguſta dicantur, ab auctu, vel avium geſtu, guſtuve; ſicut etiam Ennius docet ſcribens:*

Auguſto Augurio poſtquam inclyta condita Roma eſt.

Quo

Quo cum convenit Ovidius: qui libro I. Faſtorum ita canit:

Sancta vocant Auguſta patres: Auguſta vocantur
Templa, Sacerdotum ritè dicata manu.

Procul omni dubio tamen & hæc inter Græcas Barbaraſque gentes quoque locum habuere: quod Augurandi ars vetuſtiſſima (uti & plurima alia) à Chaldæis ac Græcis ad Romanos tranſierit.

Præter *Preces* ac *Leges* dictas, etiam accedebant ſæpe Diræ Imprecationes, quæ tamen præcipuè, ut puto, locum habebant in Conſecrationibus ſtatuarum certis in locis, Templis, Villis, Agrorumve confiniis, conſecratis collocatarum.

Hinc videmus apud Philoſtratum libro 2. de Vitis Sophiſtarum in Herodis Attici vitâ: Εἰκόνας γοῦν ἀνετίθει σφῶν θηρώντων τε, καὶ τεθηρακότων, καὶ θηρασόντων· τὰς μὲν ἐν δρυμοῖς· τὰς δὲ ἐπ' ἀγροῖς· τὰς δὲ, πρὸς πηγαῖς· τὰς δὲ, ὑπὸ σκιαῖς πλατάνων, οὐκ ἀφανῶς, ἀλλὰ ξὺν ἀραῖς τοῦ περικόψοντος, ἢ κινήσοντος. *Imagines certè ipſorum venantium, & venatione functorum & ad venandum paratorum conſecraverat, partim in quercetis, partim in agris, partim ſuper fontibus, partim ſub umbris platanorum; non* OBSCURE, SED CUM IMPRECATIONIBUS EJUS QUI CONCIDERET, *aut [è loco ubi conſecratæ erant]* MOVERET.

Harum Imprecationum ab Herode factarum, exempla habemus in Inſcriptionibus iſtis, quas cum Doctiſſimis ſuis notis edidit Celeber. Claudius Saſmaſius: quarum primam heic afferam, uti ab ipſo emendata fuit:

Πότνι' Ἀθηναίων ἐπιείρανε Τριτογένεια,
Ητ' ἐπὶ ἔργα βροτῶν ἐλαΐς Ῥαμνούσιας Οὖπι,
Γείτονες ἀγχίθυροι Ῥώμης ἑκατοντοπύλοιο
Πείονα δὴ καὶ τόνδε θεαὶ τειμήσατε χῶρον
Δῆμον Δηώοιο Φιλόξεινον Τριόπαο.

Τόφρα κε καὶ Τριόπειαι ἐν ἀθανάτοισι λέγησθον.
Ὡς ὅτε καὶ Ῥαμνοῦντα, καὶ εὐρυχόρους ἐς Ἀθήνας
Ἤλθετε, δώματα πατρὸς ἐριγδούποιο λιποῦσαι,
Ὣς τήνδε ῥώεσθε πολυστάφυλον κατ' ἀλωὴν,
Λήϊα τε σταχύων καὶ δένδρεα βοτρυόεντα,
Λειμώνων τε κόμας ἁπαλοτρεφέων ἐφέπουσαι.
Ὕμμι γὰρ Ἡρώδης ἱερὴν ἀνὰ γαῖαν ἔηκε,
Ἀνδράσιν ὀψιγόνοισιν ἀκινήτην καὶ ἄσυλον
Ἔμμεναι. ἡ δ' ἐπὶ οἱ ἐξ ἀθανάτοιο καρήνου
Σμερδαλέον σείουσα λόφον κατένευσεν Ἀθήνη,
Μήτῳ νήποινον βῶλον μίαν, ἢ ἕνα λᾶαν
Ὀχλίσαι. ἐπεὶ οὐ μοιρέων ἀτρεῖες ἀνάγκαι,
Ὅσκε θεῶν ἐδέεσσιν ἀλιτροσύνην ἀναθείη.
Κλῦτε περικτίονες, καὶ γείτονες ἀγροιῶται.
Ἱερὸς οὗτος ὁ χῶρος. ἀκίνητοι δὲ θέαιναι,
Καὶ πολυτίμητοι καὶ ὑποσχεῖν οὖας ἑτοῖμαι.
Μηδέ τις ἡμερίδων ὄρχους, ἢ ἐνάλσεα δένδρων,
Ἢ ποίην χιλῷ εὐαλδέϊ χλωρὰ θέουσαν
Δμωῇ κυανέου Ἀΐδος ῥήξειε μακέλλα,
Σῆμα νέον τεύχων, ἢὲ πρότερον κεραΐζων.
Οὐ θέμις ἀμφὶ νέκυσσι βαλεῖν ἱερόχθονα βῶλον.
Πλὴν ὅκεν αἵματος ᾖσι καὶ ἔγγονος εἰσαμένοιο.
Κείνοις οὐκ ἀθέμιστον, ἐπεὶ τιμάορος ἔστωρ.
Καὶ γὰρ Ἀθηναίη περὶ οἱ χθόνιον βασιλῆα
Νηῷ ἐγκατέθηκε συνέστιον ἔμμεναι ἱρῶν.
Εἰ δὲ τῷ ἄκλυτα ταῦτα, καὶ οὐκ ἐπιπεύσεται αὐτῶν,
Ἀλλ' ἀποτιμήσει, μὴ οἱ νήπιτα γένηται.
Ἀλλά μιν ἀπρόφατος Νέμεσις καὶ ῥόμβος Ἀλάστωρ
Τίσονται, στυγερὴν τε κυλινδήσει κακότητα.
Οὐδὲ γὰρ ἴφθιμον Τριόπεω μένος Αἰολίδαο
Ὤναθ' ὅτε νειὸν Δημήτερος ἐξαλάπαξεν.
Τῷ ἤτοι ποινὴν καὶ ἐπωνυμίην ἀλέασθαι
Χώρου, μή τοι ἕπηται ἐπὶ Τριόπειος Ἐριννύς.

Quos

Quos verſus reddit idem ille Salmaſius hunc in modum:

O Bona Athenarum præſes, Tritonia virgo
Cuique hominum curæ res ſunt, Rhaumuſias Upi.
Urbis vicinæ, quæ ſtat centum inclyta portis,
Hunc & vos celebrate locum pinguem ubere glebæ
Dictum Deoi Triopæ de nomine pagum:
Ut notæ hinc ſitis, Triopeia numina, Divæ.
Ac velut Actæas ſi quando inviſitis arces,
Et Rhamnuntem, alio delapſæ vertice cœli;
Sic Divæ huc properate, hæc conſita vitibus arva,
Et lætas ſegetes, & amicta arbuſta racemis
Luſtrantes, mollique virentia gramine prata.
Vobis Herodes tellurem hanc rite ſacravit,
Quanta patet, circum muri vallatâ coronâ,
Uſque vel ad ſeros manſura intacta nepotes.
Sic namque horrificas divino vertice criſtas
Concutiens, viſa eſt nutu aßenſiſſe Minerva:
Non glebam hinc ulli, lapidemque impune movendum.
Nec Parcæ faciles, aut illi parcere promptæ,
Qui Divûm ſanctas violaverit impius ædes.
Auribus accipite hæc, vicina & ruſtica pubes,
Hic ſacer eſt locus, & Divæ non ſede movendæ,
Uſque coli dignæ, atque aures adhibere paratæ.
Diſpoſitas ne quis vites arbuſtaque læta
At late irrigui viridantem graminis herbam,
Audeat orcivo fodiens exſcindere raſtro,
Sive novum ſtatuat, vetus evertatque ſepulchrum.
Luce nefas caſſum ſacra circumdare terrâ,
Ni trahat ex illo genus, hanc qui condidit ædem.
Olli quippe licet. Teſtis Vindexque, Minervæ
Numine præpoſitus, nigri regnator Averni,
Et templi & pariter ſacrorum acceptus honore.
Hæc ſi audita neget ſibi quis, neque ſcire laboret,

Inſuper aut habeat, non impunitus abibit.
Hunc cita ſed Nemeſis, atque irrequietus Alaſtor
Triſtibus urgebunt tali pro crimine pœnis.
Nec Triopam quondam, cui ſanguinis Æolus auctor,
Juvit ſacratum Cereri temeraſſe novale.
Quiſquis eris, pœnamque loci, nomenque memento,
Ut fugias, nec te Triopea ſequatur Erynnis.

Ut autem eo minus eſſet periculum profanationis, Agri, Luci, aut Termini ſive Limites, aliaque loca Dedicata aut Conſecrata, vel muris circumſepiebantur vel aliter notabantur. Et in Terminis quoque ſæpius certa agri menſura, aut ſpatium circum Sacella aut Templa in Confiniis, ſive Biviis, ſive Triviis, ſive Quadriviis, conſtructa, donabatur; ob rationes ex Aggeno perſpiciendas. Ita enim ille, pag. 61. editionis Goeſianæ: *Si enim loca ſacra ædificabantur, quam maxime apud antiquos in confiniis conſtituebantur. Ubi trium vel quatuor poſſeſſionum terminatio conveniret, & unuſquiſque poſſeſſor donabat certum modum ſacro illi ex agro ſuo; & quantum donaſſet ſcripto notum faciebat: ut per diem ſolemnitatis, eorum privatorum agri nullam moleſtiam inculcantis populi ſuſtinerent: ſed & ſi quid ſpatioſius cedebatur, Sacerdotibus Templi illius proficiebat.*

De pœnis ſeu mulctis pecuniariis ſtatutis, per eos qui monumenta Conſecrabant, contra eos qui iſta violarent (ſive Agros tutelæ nomine ipſis cedentes, ſive hortulos, ſive ædificia aliave ad iſta pertinentia,) habemus exempla quoque in Inſcriptionibus monumentorum; quorum hæc ſequentia ſuffecerint.

D. M.
MINDIA. IVLIA. ET. P. AELIVS
PHILETVS. COMPA
RAVERUNT. SIBI. ET. LIBERTIS
LIBERTABVSQVE

PO-

POSTERISQUE. EORVM
HIC. LOCVS. CVM. HOR.
TVLO. SVO. RELIGIOSO. ET
AEDIFICIOLIS. SVIS
MVRO. CINCTVS. AD. SEPVLCHRVM
MINDIAE. IVLIAE
ET. P. AELI. PHILETI. PERTINET
ET. NE. QVIS. EA. LOCA
S. S. NEQVE. VENDERE. NEQVE
DONATIONIS. CAVSA
NEQVE. DE. NOMINE. VTRORVMQVE
EXIRE. POSSIT
QVOD. SI. QVIS. CONTRA. HANC
INSCRIPTIONEM. FECERIT
INFERET. POENAE. NOMINE
ARCAE. PONTIFICUM
HSS. L. N. H. M. ET LOCIS. S.S. D. M. A

D. M.
AVR. MAXIMIANVS. AVR. OLYMPIADI
FIL. DVLCISSIMAE. QVAE. VIX. AN. XXII. M. X
D. XXVI. ET. PVBLICIAE. CARPODORAE. EIVS. ET
LIB. LIBERTABVSQ. SVIS. POSTERISQ. EORVM. F
SI. QVIS. HOC SEPVLCRVM. VEL. MONVMENTUM
CVM AEDIFICIO. VNIVERSO. POST. OBITVM
MEVM. VENDERE. VEL. DONARE. VOLVERIT
VEL. CORPVS. ALIENVM. INVEHERE. VELIT.
DABIT. POENAE. NOMINE ARK. PONTIF. HS. C. N
ET. EI. CVI. DONATVM. VEL. VENDITVM FVERIT
EADEM. POENA. TENEBITVR.

Nonnunquam verò non Arcæ Pontificum, ſed Arcæ pop. Rom. ſive ærario ejus, aut ærario Saturni, aut Virg. Veſtalibus, aut pluribus horum ſimul, ejuſmodi Venditores, &c.

pecuniam definitam pœnæ aut mulctæ vice inferre tenebantur: uti patet ex Inſc. 8. pag. 652. 13. p. 861. 8. p. 1032. 2. p. 837. aliiſque pluribus.

Imprecationes verò aut Diras, non ut plurimum additas fuiſſe in ſepulchrorum Conſecrationibus, etiamſi ſæpe (licet id ſtatuat Cl. Salmaſius) certiſſimum puto. Quamquam nec leges defuerint, quæ ne ſpoliarentur, aut aliis modis profanarentur, prohiberent. Ita enim in Pandectis Paulus lib. 1. ſententiarum, de ſep. & lugendis. *Qui monumento inſcriptos titulos eraſerit, vel ſtatuam everterit, vel ex eodem traxerit lapidem, columnamve ſuſtulerit, ſepulchrum violaſſe dicitur.*

De nominbus eraſis, ac denuo reſtitutis exemplum habemus in ſequenti Inſcriptione:

HERACLIDES. MENODOTI. F
CALLISTE. MATRI. SVAE. ET
MENODOTO. FRATRI. L. L. L. P. O. M. S.
TI. PLAVTIVS LVPVS
TI. PLAVTIVS EVARISTVS
TI. PLAVTIVS SYNEGDEMVS
HOC. MONVMENTVM. SVVM
VIOLATVM. VINDICARVNT. ET
RESTITVERVNT. NOMINA
OBITORVM

Feſta autem ejuſmodi, ſive Encænia quæ heic ab Aggeno vocantur ſolemnitates, etiam circa alia Templa fuiſſe Anniverſaria; & circa aras, ſimulachra & monumenta, &c. cum adjunctis Sacrificiis, & Epulis (cum nullum ſacrificium ſine Epulis fieret) docent nos abunde Inſcriptiones Antiquæ; uti, exempli gratia, hæc ſequens:

T I.

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAES. AVG.
GERM. PONT. MAX. TRIB. POT. II
COS. DESIG. IMP. III. P. P. DEDIT
OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI. DEC. VII
COLLEGII. FABR. M. R. HS. 8. N. LIBERALITATE
DONAVIT. SVB. HAC. CONDICIONE. VT
QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM
EIVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLENTVR
DVMTAXAT. IN. V. ID. IVLIAS
QVOD. SI. NEGLEXERINT. TVNC. AD. VIII
EIVSDEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT
CONDICIONE. SVPRADICTA

At, ne quis putet hæc circa ſola monumenta locum habuiſſe, facit hæc jam ſequens Inſcriptio, quam iiſdem verbis (licet non eodem linearum ordine, ut fieri tamen oportuerat) uti apud Gruterum pag. 228. num. 8. habetur, repræſento:

DECRETUM.

AEDICVLAM. ET STATVAS HAS
HOSTIAM. DEDICATIONI
VICTIMAE. NATALI. AVG. VIII
KAL. OCTOB. DVAE. QVAE. PP
IMMOLARI. CONSVETAE. SVNT. AD
ARAM. QVAE. NVMINI
AVG. DEDICATA. EST. VIII. KAL
OCT. IMMOLETVR. ITEM
NATALI. TIBERI. CAES. PERPET
ACTVRI. DECVRIONES
ET. POP. CENET. QVAM. IMPENSAM
C. CASCELLIO. LABEONI

IN.

IN. PERPET. POLLICENTI. GRATIAE. AGANTVR.
MVNIFICENTIAE. EIVS
EOQ. NATALI. VT. QVOTANNIS
VITVLVS. IMMOLETVR
ET. NATALIB. AVGVSTI. ET. TIBERI.
CAESS. PRIVSQVAM
AD. VESCENDVM. DECVRIONES.
EANT. THVRE. ET
VINO. GENII. EORVM. INVITENTVR

ARAM. NVMINI. AVG. PEC. NOSTRA
PONENDAM
ET. LVDOS. EX. IDIB. AVG. DIEBVS
SEX. FACIVNDOS
CVRAVIMVS
NATALI. AVGVSTAE. MVLSVM. ET. CRVSTVLA
MVLIERIB. VICANIS. AD. BONAM. DEAM. P. N.
DEDIMVS.

ITEM. DEDICATIONE. STATVARVM
CAESARVM. ET
AVGVSTARVM. MVLSVM. ET.
CRVSTVLA. PECVNIA
DEVOTIS. OMNIB. ET. POPVLO.
DEDIMVS. PERPETVOQVE
EIVS. DIE. DEDICATIONIS. DATVROS
NOS. TESTATI. SVMVS
QVEM. DIEM. QVO. FREQVENTIOR
QVOTANNIS. SIT
SERVABIMVS. VI. IDVS. MARTIAS
QVIA HAC. TI
CAESAR. PONT. MAX. FELICISSIME. CREATVS. EST.

Epuli annui, ob Aræ Dedicationem, mentionem quoque habemus in Inſcriptione 4. pag. 174. ibidem.

Ve-

Verum annuæ ſemper minimè hæ epulæ fuere: ut ex Inſcriptionibus aliis videre licet: ſed pro una vice ſæpius data. Quod indicant Inſcript. 5. pag. 168. 1. pag. 234. & 7. pag. 441. & 3. 68. Aut ſportulæ: quorum exempla in Inſcript. 1. pag. 436. & 8. pag. 441. & 6. pag. 108.

Sicuti verò Terminis eorumve Templis, (aliiſque etiam Templis ac delubris, &c.) cedebatur certa agri menſura, (ad decem vel plura jugera) & ædificia iis adjuncta; ut ex reditu ipſorum ſacrificia & epulæ quotannis fierent: ita etiam Monumentis non ſolum pecuniæ certa quædam ſumma; ſed & eo loco hortuli (aliquando quoque horti admodum magni) cedebantur: ut ex eorum reditu Curatores, Hæredes, quandoque & alii, quotannis epularentur, & Roſas, nonnunquam & coronas myrteas, ad monumenta deferrent. Quandoque & ex pecunia, aliiſve ad ea deſtinatis, præter Roſas, & Myrteas Coronas aliaque Parentialia, Olei, aliorumve diviſio fiebat, & Lectiſternia antè Statuas ponebantur: ut ex Inſcript. 5. paginæ 237. 2. pag. 433. 1. pag. 460. 12. pag. 636. & aliis patet. Inter quas maximè memorabilis mihi videtur, quam exhibet jam pluries memoratus Gruterus pag. 753. num. 4.

Porro Tituli, ut monumentis, ſic & Aris & Statuis & Templis, &c. inſcribebantur; continentes cujus Dei, Deæ, Deorumve eſſent; auctoreſque, & cauſas (ſæpe) Conſecrationis ſeu Dedicationis, aliaque plura quandoque, comprehendebant: uti tam ex jam exhibitis, quam aliis infinitis Inſcriptionibus, doctorum cœtui notiſſimum eſt.

Hinc quoque Spartanæ Puellæ, apud Theocritum (Idyllio. 18.) in Helenes Epithalamio:

Πρᾶταί τοι στέφανον λωτῶ χαμαὶ αὐξομένοιο
Πλέξασαι σκιερὰν καταθήσομεν ἐς πλατάνιστον·
Πρᾶται δ' ἀργυρέας ἐξ ὄλπιδος ὑγρὸν ἄλειφαρ
Λαζόμεναι, σταξεῦμες ὑπὸ σκιερὰν πλατάνιστον·

Γράμματα δ' ἐν φλοιῷ γεγράψεται (ὡς παριών τις
Ἀνγνοίῃ) Δωριστί, Σέβου μ'. Ἑλένας φυτὸν εἰμμί.

Primæ tibi coronam ex loto humi creſcente
Nectentes, umbroſam ſuſpendemus ad Platanum:
Primæ autem tibi ex argentea pyxide humidum unguentum
Capientes, ſtillabimus ſub umbroſam Platanum.
Literæ autem in cortice ſcribentur (ut præteriens aliquis
Perlegat) Doricè, Venerare me: Helenæ planta ſum.

Ubi & Coronæ & unguenta, ut in cæteris Deorum Conſecrationibus.

Ut autem tam lapidibus Terminalibus, quam ſtatuis, &c. præter *Unguenta*, ac *Coronas* etiam *Vittas*, ſeu *Velamenta* adhibebant; ſic idem quoque faciebant arboribus Conſecratis. Hinc in Metamorphoſeos ſuæ libro 8. Ovidius:

Stabat in his ingens annoſo robore quercus,
Una nemus: VITTÆ *mediam, memoreſque tabellæ*
Sertaque cingebant voti argumenta potentis.

Quamvis hæc verba etiam ſimpliciter ad cultum religioſum, poſt Conſecrationis actum, retrahi queant.

Apud Romanos ratione rituum accedebant & alia, in Conſecrationibus Templorum, aliarumque rerum Conſecrandarum, ſeu Dedicandarum; Uti ex Cicerone patet: qui in Oratione pro domo ſua: *Atqui C. Atinius, Patrum memoriâ, bona Quintii Metelli, qui eum ex Senatu Cenſor ejecerat, avi tui, Qu. Metelle, & tui, P. Scipio, conſecravit* FOCULO POSITO IN ROSTRIS, ADHIBITOQUE TIBICINE. Et paulò inferiùs: *Quid ergo illa tua tum* OBTESTATIO TIBICINIS? *quid* FOCULUS? *quid* PRECES? *quid* PRISCA VERBA *voluerunt?*

Notum

Notum ſatis eſt doctis omnibus Collegium Tibicinum; notumque eos Sacris Romanis, Sacrificiis, ludis, aliiſque ſacris adhibitos fuiſſe; cum præter Livium, alioſque, id his ſequentibus teſtetur Ovidius:

Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
Cantabat mœſtis tibia funeribus.

Uti etiam in Inſcriptionibus Antiquis, apud Gruterum, pag. 175. num. 10.

COLLEGIO. TIBICINVM
ET FIDICINVM. ROMANORVM
QVI. S. P. P. S

Et verbis magis expreſſis, pag. 269. num. 2.

TIBICINES ✠ ROMANI
QVI ✠ SACRIS
PVBLIC ✠ PRAEST ✠ SVNT

Hoc eſt, *qui ſacris publicis præſto ſunt*. Et in Conſecratione facta apud eundem, pag. xxx. num. 2.

PRAEEVNTE. AELIO
..... SACERDOTE. TIBICINE
ALBIO. VERINO

Quæ Inſcriptio an de ſolo Taurobolii Sacrificio ac Conſecratione; an quoque de Templi aut Sacelli alicujus Conſecratione locuta fuerit, incertum plane; eo quod præcipua, ac quæ Sacris Tauroboliis procul omni dubio multum lucis afferre poſſent, (in quantum ex iis quæ ſuperſunt conjici queat) injuria temporum, forſan & hominum, exeſa vel deleta ſunt.

Apud eoſdem Romanos Dedicationes ſive Conſecrationes

fiebant per Pontifices. Etenim *Pontifex Maximus*, ſi Templum eſſet dedicandum, (quod tamen non ædificabatur priuſquam rite Auguria capta fuiſſent) *Poſtem tenebat & verba ad religionem Deorum immortalium* (ut Cicero loquitur) *compoſita proferebat:* Et in Aris Conſecrandis (quod tamen & in ædibus ſacris conſecrandis à Magiſtratu quandoque fiebat, uti ex Varrone diſcimus) *ſolemnia verba præibat.*

At nec ſolus aderat Pontifex Maximus, aut adeſſe, rite debebat: ſed cum ipſo quoque Collegium Pontificum.

Quod patet ex verbis Ciceronis Clodium accuſantis, quod domum ſuam non rite conſecraſſet. *Pontifex*, *inquit*, *affuit. Non te pudet cum apud Pontifices res agatur*, PONTIFICEM DICERE, NON COLLEGIUM PONTIFICUM AFFUISSE: *Præſertim cum tribunus plebis, vel denuntiare potueris, vel etiam cogere? &c.* Et paulò inferiùs: *Hanc tu igitur Dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi Romani ornatum Pontificem, non denique adoleſcentem quemquam, cum haberes in Collegio familiariſſimos, adhibere potuiſti?* Imò iſtud Collegium non tantum adeſſe debebat: Sed ſi quis, aut ſignum, aut delubrum, aut porticum, aut hujuſmodi quid ſimile dedicare volebat: referre ad Collegium Pontificum prius debebat.

Hinc idem Cicero (in eadem Oratione pro domo ſua.) *Atque ille* [C. Caſſius] *tamen ad Collegium retulit: tu ad quem retuliſti? Si quid deliberares, ſi quid piandum, aut inſtituendum fuiſſet religione domeſticâ: tamen inſtituto cæterorum vetere*, AD PONTIFICEM DETULISSES. *Novum delubrum cum in urbis Clariſſimo loco nefando quodam atque inaudito inſtituto inchoares; referendum ad Sacerdotes publicos non putaſti? At, ſi Collegium Pontificum adhibendum non videbatur; nemone horum tibi idoneus viſus eſt, qui ætate, honore, auctoritate antecellunt,*

lunt, ut cum eo DEDICATIONEM COMMUNICARES?

Minor tamen numerus in plurimis, imò & graviſſimis rebus, ſufficiebat, ſi plures adeſſe non poſſent: ut idem, in Orat. de *Haruſpicum reſponſis*, habet. *De ſacris publicis, de ludis maximis, de Deorum Penatium, Veſtæque matris cæremoniis, de illo ipſo ſacrificio, quod fit pro ſalute populi Romani, quod poſt Romam conditam, hujus unius caſti tutoris religionum ſcelere violatum eſt,* QUOD TRES PONTIFICES STATUISSENT, *id ſemper populo Romano, ſemper Senatui, ſemper ipſis Diis immortalibus ſatis ſanctum, ſatis auguſtum, ſatis religioſum eſſe viſum eſt. At verò, meam domum P. Lentulus, Conſ. & Pontifex, P. Servilius, M. Lucullus, Qu. Metellus, M. Glabrio, M. Meſſalla, L. Lentulus, Flamen Martialis: P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius, Rex ſacrorum: M. Scaurus, M. Craſſus, C. Curio, Sex. Cæſar, Flamen Quirinalis: Qu. Cornelius, P. Albinovanus, Qu. Terentius, Pontifices Minores, cauſa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentiâ Ampliſſimorum, ac Sapientiſſimorum civium adſtante,* OMNI RELIGIONE, *una mente omnes* LIBERAVERUNT.

Nimius hic videri cuipiam poſſim in citando Cicerone: At verba hæc jam poſtremò adducta, indicant. 1. De qualibus conſulerentur Pontifices [quæ tamen alio loco ac tempore forſan latiùs à me tractabuntur.] 2. Ad minimum tres numero Pontifices debuiſſe adſiſtere in Conſecrationibus aut Dedicationibus. [Quæ vocabula, ut hoc obiter notem, quandoque quid diverſum, quandoque unum idemque ſignificant: uti à me fere pro unâ eademque re in hoc Schediaſmate ſumuntur. Conſecrationis vocabulum ad bona privata, domos, &c. pertinere magis videtur: Dedicationis ad Templa ex iis dedicata: quod locus Templo conſtituendo priuſ-

quam ipſum Templum ædificaretur conſecrari deberet: quod ædificatum denuo dedicabatur] Uti in gravioribus Conſultationibus tres numero debebant eſſe. Quod, id eſt, quare hæc verba, Ciceronis adduxeram. 3. Et Ordinem, & Characteres, & numerum perſonarum, (Dignitatemque eorum) qui id Collegium conſtituebant. Quorum nemo ex fæce vulgi: verum omnes Ampliſſimi viri, & maxime, in civitate orbis tunc Domina, conſpicui. 4. Non ſolum ad Conſecrationes aut Dedicationes rite faciendas; ſed & ad res iſtas quæ male conſecratæ erant omni Religione liberandas, hoc fuiſſe adhibitum Collegium; nec ſine eo, &c. fieri debite potuiſſe.

Sic Reſecratio, quâ res male aut illegitime Conſecratæ iterum Profanæ reddebantur, fiebat etiam per Pontifices; ſive juſſu Senatus, ex ſententia & auctoritate ſeu reſponſo Pontificum (qui de omnibus Sacris, iiſque quæ ad illa pertinerent, judicabant ac Reſpondebant) per Prætorem Urbanum; ut nos docet Cicero, in Orat. pro domo ſuâ: cujus verba paulò altius repetam: *Sed ut revertar ad jus publicum vindicandum, quod ipſi Pontifices ſemper non ſolum ad ſuas cæremonias, ſed etiam ad populi juſſa accommodaverunt: habetis in commentariis veſtris, C. Caſſium cenſorem de ſigno Concordiæ dedicando* AD PONTIFICUM COLLEGIUM RETULISSE, EIQUE M. ÆMILIUM PONTIF. MAXIMUM PRO COLLEGIO RESPONDISSE, *niſi eum populus R. nominatim præfeciſſet, atque ejus juſſu faceret, non videri id recte poſſe dedicari. Quid, cum Licinia Virgo Veſtalis, ſummo loco nata ſanctiſſimo ſacerdotio prædita, T. Flaminio, Q. Metello Coſſ. aram & ædiculam & pulvinar ſub Saxo ſacro dedicaſſet, non eam rem* EX AUCTORITATE SENATUS AD HOC COLLEGIUM SEX. JULIUS PRÆTOR RETULIT? *cum P. Scævola, Pontif. Maximus* PRO COLLEGIO RESPONDIT, QUOD IN LOCO

CO PUBLICO LICINIA C. F. INJUSSU POPULI DEDICASSET, SACRUM NON VIDERI ESSE. *Quam quidem rem quantâ ſeveritate, quantaque diligentia Senatus ſuſtulerit ex ipſo S. C. facile cognoſcetis. Recita S.C.* SENATUS CONSULTUM. *Videtiſne Prætori Urbano negotium datum, ut* EJURARET, NE ID SACRUM ESSET? ET UT SI QUÆ ESSENT INCISÆ, AUT INSCRIPTÆ LITERÆ, TOLLERENTUR? *ô Tempora! ô mores! Tum Cæſarem hominem ſanctiſſimum, ſimulachrum Concordiæ dedicare Pontifices, in Templo* INAUGURATO *prohibuerunt: Poſt autem Senatus in loco* AUGUSTO *conſecratam eam aram, tollendam ex auctoritate Pontificum cenſuit, neque ullum eſt paſſus ex ea dedicatione, literarum extare monumentum.*

Verum ut non tantum res Profanæ per hoc Collegium Conſecrabantur, atque è contrario Reſecrando omni Religione liberabantur; Sic quoque, ſi profanatæ fuerant, ac per privatos occupatæ, per illos denuò reſtituebantur: uti ex hac ſequenti Inſcriptione patet:

IMP. CAESAR.
VESPASIANVS. AVG
PONTIF. MAX. TRIBVNIC
POTEST. VI. IMP. XIIII. P. P
COS. VI. DESIG. VII. CENSOR
LOCVM. VINEAE. PVBLICAE
OCCVPATVM. A. PRIVATIS
PER. COLLEGIVM. PONTIFICVM
RESTITVIT

Quod idem, ſicut in pluribus aliis, ita proculdubio, in monumentis ſeu ſepulchris, locum habuit. ut ex Inſcript. quæ

quæ apud Aldum pag. 196. in voce *Cælius* prima extat, videre licet:

D. M. S.
FL. PROBINICIA. FECIT. SIBI
ET, COELIVS. SENTINIANVS. FOR
COR. 7. COH. II. VIG. PETIT. A PONTI
FICIB. VT. SIBI. PERMITTERENT
REFICERE. N. MONVMENTVM
IVRIS. SVI. LIB. LIBERTABVSQVE
SIBI. ET. SVIS. POSTERISQVE
EORVM

Illuſtrant hæc uti exiſtimo verba illa Ciceronis: *Si quid piandum, aut inſtituendum fuiſset religione domeſtica: tamen inſtituto cæterorum vetere ad Pontificem detuliſſes. Novum delubrum cum in urbis Clariſſimo loco nefando quodam atque inaudito inſtituto inchoares; referendum ad Sacerdotes publicos non putaſti? At ſi Collegium Pontificum adhibendum non videbatur; nemone horum tibi idoneus viſus eſt, qui ætate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo Dedicationem communicares?*

At majorem iis lucem adfert ea quam profert Gruterus pag. 318. num. 8.

PERMISSV. C. NASENNI. MARCELLI
PONTIFICIS. VOLCAN. ET. AEDIVM
SACRARVM. ET. Q. LOLLI. RVFI
CHISIDIANI. ET. M. AEMILI. VITALIS
CREPERIANI. N. VIR

An autem hæc extra Romam, licet intra Italiam, poſita ſit, an vero in ipſa urbe, mihi incertum eſt: Veriſimile tamen

men admodum mihi eſt, ſi non plane certum, ſub Cæſarum imperio, etiam primorum, Dedicationes ſeu Conſecrationes Templorum, aliarum ædium ſacrarum, &c. per Vicarios Pontificis Max. adminiſtratas fuiſſe; atque hinc exortum Titulum Pontificis ædium Sacrarum.

Nam Pontifices non ſolum Vulcani, Dei Liberi, Martis, Solis ac Veſtæ, Junonis, imò & ipſorum Auguſtorum ac Cæſarum, Domuſque Auguſtæ fuiſſe, Doctioribus magis notum puto, quam ut heic operoſè oſtendatur. Cæterum hanc poſtremam Inſcriptionem non, ut ei præcedentem, loqui de monumento aliquo, ſed Templo, delubro, Sacello, aut ara aliqua dedicata aut reſtituta, non nimis obſcurum puto.

Quod denique hiſce addendum puto eſt, non ſolâ Pontificum Auctoritate ac permiſſu Conſecrationes (apud Romanos) fuiſſe factas, ſed plebis Romani conſenſu & juſſu, (antiquis ſaltem temporibus, neque enim id ſemper obtinuiſſe putem) ad eas opus fuiſſe. Ita enim Cicero: *Video enim eſſe Legem Veterem Tribunitiam, quæ vetet injuſſu plebis, ædes, terram, aram Conſecrare.*

De Magicis (ſaltem ita prætenſis) Conſecrationibus, ac quarum mentio nonnulla facta fuit, pag. 283. & 357. non multa heic apponenda cenſeo; quum, quæ de Teleſmatis tam Græcorum quam aliorum huc afferri queant, ſatis ſuperque tractaverit Salmaſius in Notis ſuis ad Hiſtorias Auguſtas: quas idcirco adeat harum rerum, vere nugarum, Lector paulò curioſior.

Qui autem ipſos adire fontes velit, conferat ſe ad Spartianum, ad Olympiodorum (apud Photium, & alios) ubi inveniet Statuas magicè Conſecratas, ac ſub terram defoſſas, contra hoſtium incurſus; Ciconias ac Serpentes erectas contra Serpentes, &c.

Aſt nullum dubium eſt quin quam maxime tales Conſe-

crationes circa μαντεῖα, ſeu Templa Fatidica, ipſorumque apparatum habuerint locum. Quod tam ex exemplo Hilarii ſociorumque ipſius pag. 357. memoratorum patet, quam ex Plinii verbis, quæ hic ſequuntur: ita enim loquitur libro 25. cap. 9. de Verbenaca: *Utraque* [ſpecie] *ſortiuntur Galli, & Præcinunt responsa. Sed magi utique circa hanc inſaniunt. Hac perunctos impetrare quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullique non morbo mederi, &c.*

Et lib. 37. cap. 10. *Chelonia oculus eſt Indicæ teſtudinis, vel portentoſiſſima Magorum mendaciis.* Melle enim colluto ore, impositam linguæ futurorum Divinationem præstare.

Cujus autem energiæ aut poteſtatis fuerit & in talibus, & in aliis ars Magica, quam lib. 30. cap. 1. non immerito *Artium fraudulentiſſimam* vocat, pluribus atque eleganter indicat diverſis in locis: quæ quod non malè conveniant præcedenti noſtræ tractationi (cujus occaſione & hæc de Conſecrationibus nata eſt) paulò latiùs ea adducam: poſtquam hæc præmiſero. De Origine igitur ejus lib. ac cap. jam poſtremo citatis ita loquitur: *Magicas vanitates ſæpius quidem antecedentis operis parte, ubicunque cauſæ locuſque poſcebant, coarguimus, detegemuſque etiamnum. In paucis tamen digna res eſt de qua plura dicantur, vel eo ipſo, quod fraudulentiſſima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimiſque ſeculis valuit. Auctoritatem ei maximam fuiſſe nemo miretur, quandoquidem ſola artium tres alias imperioſiſſimas humanæ mentis complexa in unam ſe redegit. Natam primum è Medicina nemo dubitat, ac ſpecie ſalutari, irrepſiſſe velut altiorem ſanctioremque, quam Medicinam: ita blandiſſimis deſideratiſſimiſque promiſſis addidiſſe vires Religionis, ad quam maximè etiamnum caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque ſuggeſſerit miſcuiſſe artes*

tes Mathematicas, nullo non avido futura de ſe ſciendi, atque ea è cœlo veriſſime peti credente. Ita poſſeſſis hominum ſenſibus triplici vinculo, in tantum faſtigii adolevit, ut hodièque etiam in magna parte gentium prævaleat, & in Oriente regum regibus imperet, &c.

Audiamus jam ipſum de viribus, ſeu potius de Vanitate Artis Magicæ loquentem. De qua lib. 26. cap. 4. ita inſit: *Super omnia adjuvere eum [Aſclepiadem] Magicæ vanitates, in tantum evectæ ut abrogare herbis fidem cunctis poſſent. Æthiopide herba amnes ac ſtagna ſiccari conjectu, tactu clauſa omnia aperiri. Achæmenide conjectâ in aciem hoſtium, trepidare agmina ac terga vertere. Latacen dari ſolitam à Perſarum rege legatis, ut quocunque veniſſent, omnium rerum copia abundarent, ac multa ſimilia. Ubinam iſtæ fuere, cum Cimbri Teutonique terribili Marte ulularent, aut cum Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus ſterneret? Curve Romani duces primam ſemper in bellis commeatuum habuere curam? Cur, Hercule, Cæſaris miles ad Pharſaliam famem ſenſit, ſi abundantia omnis contingere unius herbæ felicitate poterit?*

Non ſatius fuit Æmilium Scipionem Carthaginis portas herbâ patefacere, quam machinis clauſtra per tot annos quatere? Siccentur hodie Æthiopide Pontinæ paludes, tantumque agri ſuburbanæ reddatur Italiæ, &c. Lectu quoque digniſſimum eſt totum caput 2. lib. 30. de eadem illa Magia. Sane temperare mihi non poſſum quin id totum huc adducam.

Ut narravit Oſthanes ſpecies ejus [Artis Magicæ] *plures ſunt. Namque & ex aqua, & ex ſphæris, & ex aëre, & ſtellis, & lucernis, ac pelvibus, ſecuribuſque & multis aliis modis Divina promitti: præterea umbrarum, inferorumque colloquia: quæ omnia ætate noſtra princeps Nero vana falſaque comperit: quippe non cytharæ tragicique can-*

cantus libido illi major fuit, fortuna rerum humanarum ſummâ geſtiente in profundis animi vitiis. Primumque imperare Diis concupivit, nec quicquam generoſius voluit. Nemo unquam ulli artium validius favit. Adhæc non opes ei defuere, non vires, non diſcendi ingenium, aliaque non patiente mundo. Immenſum & indubitatum exemplum eſt falſæ artis, quam dereliquit Nero: utinamque inferos potius, & quoſcunque de ſuſpicionibus ſuis Deos conſuluiſſet, quam lupanaribus atque proſtitutis mandaſſet inquiſitiones eas: nulla profectò ſacra, Barbari licet ferique ritus, non mitiora, quam cogitationes ejus, fuiſſent. Sævius ſic nos replevit umbris. Sunt quædam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obſequi numina, ut cerni non poſſint. Forte hoc in illo: nihil in membris defuit. Nam dies eligere certos liberum erat: pecudes verò, quibus non niſi ater color eſſet, facile. Nam immolare [homines] etiam graviſſimum. Magus ad eum Tyridates venerat, Armeniacum de ſe Triumphum afferens, & ideo provinciis gravis. Navigare noluerat, quoniam expuere in maria, aliiſque mortalium neceſſitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos ſecum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiaverat. Non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita perſuaſum ſit, inteſtabilem, irritam, inanem eſſe, habentem tamen quaſdam veritatis umbras, ſed in his veneficas artes pollere, non Magicas. Quærat aliquis, quæ ſint mentiti veteres Magi, cùm adoleſcentibus nobis viſus Apion Grammaticæ artis, prodiderit cynocephalem herbam, quæ in Ægypto vocaretur Oſyrites, divinam, & contra omnia veneficia; Sed ſi erueretur, ſtatim eum qui eruiſſet, mori. Seque evocaſſe umbras ad percontandum Homerum, qua patria, quibuſque parentibus genitus eſſet, non tamen auſus profiteri, quid ſibi reſpondiſſe diceret.

Cap.

Cap. 3. *Peculiare vanitatis ſit argumentum, quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetuâ, tenebris etiamnum aliis defoſſa ſepultiſque ſimiles. Nullis æque credunt extis: nullum religionis capacius indicant animal: ut ſi* QUIS COR EJUS RECENS PALPITANSQUE DEVORARIT, DIVINATIONIS ET RERUM EFFICIENDARUM EVENTUS PROMITTANT.

Quam ſtulti igitur fuere tam veteres Romani, quam alii, ſeu Græcæ nationis, ſeu Barbaræ, homines. Quod, cum tam facilè per ſemetipſos (*devorato*, ſcilicet, *talpæ corde*, aut adhibitis *Verbenacâ*, *Cheloniâve*,) Divinationis capaces evadere poſſent, ſibique & aliis Divina Reſponſa reddere valerent; præſciendique & prædicendi artem tam parvo labore ac pretio ſibi comparare poſſent; tamen aut Libros Sibyllinos, aut alia Oracula & Sortes per Italiam, aliaſque Regiones, quandoque procul diſſitas, magno labore, magniſque, imò maximis nonnunquam, ſumptibus adire acconſulere maluerint: atque inde ſupra modum obſcura, ambigua & flexiloqua petere reſponſa: cum ibi & per multum temporis ſpatium ſubinde detinerentur, ob prætenſos Faſtos Nefaſtoſque dies aut expectandos aut prætermittendos; ut ſic tempus lucrarentur Antiſtites, quo melius parare poſſent ea quæ decipiendis Conſultoribus idonea erant.

Si porrò conſideremus in tranſitu qualia, ratione morborum curandorum, tradidere hi Magi, eodem Plinio teſte; non ſanè minùs ridicula videbuntur iis, quæ in Philopſeude ſuo ex merito ridet ridiculorum omnium lepidiſſimus ſimul ac juſtiſſimus (modo non & veræ pietatis ſimul eſſet) deriſor Lucianus. Sed hæc minus hujus loci ſunt: quamobrem redeo ad Conſecrationes: de quibus tamen nihil pro hoc tempore addendum cenſeo. Nam quæ de Conſecrationibus atque Initiationibus, ſive Pontificum & Sacerdotum, ſive

 Myſta-

Myſtarum in Myſteriis Eleuſiniis, Mithriacis, Samothracicis, Magnæ Matris quæque alia quoque hiſce adjungi poſſent, ea Obſervationibus meis ſacro-profanis de Origine Rituum, &c. reſervo.

FINIS.

INDEX.

A.

Abſtinentia Conſultorum apud Oracula Pag. 192
Acta Pilati, illorumque hiſtoria 608, &c.
—— ipſorum, ut prætenditur ἀπόγραφον. 609
—— Patroni illorum. 608, &c. 612
Acta Pauli & Theclæ. 614
Actiones ac geſtus ecſtatici artificioſe confićti. 141, 143, &c.
—— obſeſſorum. *ibid.*
Acroſtichides examinatæ. 410, &c.
Aditus occulti ad Antra ac Templa fatidica. 196, 226, 227, 229
Adyta Oraculorum qualia. 66, &c.
—— qui, ac quales, ad ea admiſſi. 67.
Agri menſura terminis conſecratis addita. 676
Alexandri Magni conſultatio ad Ammonis examinata. 231, &c.
Alexander Vates atque Haruſpices ridet; ac contra ipſos vafre adjuvat. 377, &c.
—— à Pythia Reſponſum extorquet. 379
Alcibiades vatem Delphicam, aliaſque corrumpit. 359
—— ipſius miræ technæ. *ibid.*
אלוהים, quid præter *Deum* quandoque denotet. 25
Ambiguitates quibus Reſponſa involuta erant. 169, &c.
Ammonis effigies qualis fuerit incertum. 210
—— ejus vice Propheta reſpondebat. 231
M. Antonius, adhuc vivus, pro Baccho cultus. 654
Amphictyones cur à partibus Philippi ſteterint. 182, &c.
—— Concilium eorum ex quibus membris compoſitum. 183
Antinoi Oracula, Hadriano Cæſare auctore. 383
Antonius (Marc. Aur.) poſt mortem Oracula reddit. 640
Antiſtites Oraculorum conſultores quandoque ad alia mittebant Oracula, & quare. 181, &c.
—— tabellis obſignatis indormientes. 241
—— illorum ſcelera ſub Oraculorum prætextu. 249
—— illorum artes circa Oracula per inſomnia 239
Antra in Judæa, aliiſque in regionibus. 55, &c.
—— atque Adyta templorum. 66, &c.
Antra Charonia deſcripta. 242, 244
Antrum Corycium deſcriptum. 54
Antrorum Charoniorum conſideratio. 252, &c.
Apollo Daphnæus, cur Juliani tempore ſiluerit. 390
—— Delphicus unde Pythius dictus. 81, &c.
—— jam Pyrrhi tempore verſus facere deſierat. 460
Aqua fatidica apud Branchidas. 133
Arima ridicule in Palæſtina locantur; ſicut Ὕδης æque ridicule in Ὕϐδης mutatur. 83
Ariſtodicus lepide coarguit Apollinem. 359
Argivi quam parum Oracula curarint. 365
Arma ſua unicuique Deorum. 648
Athenienſes quam parvi illa fecerint. 367

Aver-

Avernus à Strabone deſcriptus. 245
——— à Franciſco Schotto. 246, &c.
Auctores Oraculorum, ac ſacrificiorum, &c. 2.
Auguſti conſecratio. 641
Auguſti Oraculum. 385
——— is nunquam in ſenectute, Delphis fuit. 462
——— ambitio circa divinitatem. 632
Auguſtinus, quæ de Simone Mago tradat. 599
Auguſtus divinos honores ſibi exhiberi patitur. 617
——— ipſi Pontifices ac Flamines. *ibid.*
——— appellationem *Dominus* cur renuerit. 615, &c.

B.

Balnea pro ſexibus ſeparata; atque à quibus. 544
——— mixta etiam Chriſtianis; quin & Clericis quandoque frequentata. *ibid.*
Bangue Indorum homines dementes reddit. 140
Baronius, pro Statua Simoni Mago erecta. 580, &c.
——— de baſi ſtatuæ, quæ Simonis putatur. 593
——— illius defenſio Juſtini Martyris expenſa. 594
——— hujus opinio de Actis Pilati. 611
Bæotorum facinus in Pythiam. 368.
Bohitis, herba Indica, homines dementes reddit. 140

C.

Caligula ut Deus Oracula reddens egregie irriſus. 630
Canopus; atque ipſius protervæ laſciviæ 547
Capita loquentia, artificioſe. 216, &c. 224
——— nutus edentia, os aperientia, &c. 210, 224.
Catacumbæ, ſeu cœmeteria Veterum Chriſtianorum: illorumque hiſtoria. 56, &c.
——— concurſus eo, epulæ ſive Agapæ; quin & flagitia ibi commiſſa. 59, 60
Cæſaribus conſecratis qui cultus, ritus &c. exhibiti. 640, &c.
Cæſar (C. Julius) quomodo prædictiones atque omina eluſerit. 370
Caſaubonus de Actis Pilati. 613, &c.
Cauſæ veræ, cur tandem Oracula penitus interierint. 392
Cella in qua conſultores Reſponſa exſpectabant. 124, 127, &c.
——— odor mirus in illa excitatus. 128
Chariſteria ob accepta Reſponſa celebrata. 177
Chreſtus, Chreſte, Chreſtianus & Chreſtina; quin & Chriſte nomina vulgaria apud Græcos & Latinos. 605
Chriſtianorum Cæſarum conſecratio. 656
——— ipſorum ſtatuæ adoratæ. *ibid.*
Cicero, Oracula, Sortes, Haruſpices &c. falſe ridet ac coarguit. 293 328, 374, 404, &c.
Circumductores, & Enarratores ad Oracula. 91
Claudius Cæſar modum dedicandis ſtatuis poſuit. 592
Clerici & monachi quandoque cum mulieribus in Balneis lavabant: idque Conciliis vetitum. 544, &c.
——— quandoque Magi & Incantatores erant. *ibid.*
Commodus ſemetipſum Herculem, &c. facit. 632

Con-

Conſecratio ac Dedicatio. 685, 662
——— quotuplex ſpecie. 625
——— neceſſaria ad numinis præſentiam. 662
——— conſtabat unctione, coronatione, ſacrificiis. 663, &c.
——— adhibitæ faces accenſæ, thura, fruges, favi ac vinum, ollæ ſeu χύτραι cum leguminibus, coronæ & roſæ, unguenta, oleum, ſanguis, vittæ ac velamenta aliaque horum pauciora aut plura ac diverſa pro conſecrationum diverſis ſpeciebus aut modis, Diiſve &c. conſecrandis. 665, &c.
——— Vota ac preces. 669
——— Lectiſternia.
——— Bos, caper, aut ovis. 667
——— Foculi. 682
——— Imprecationes, ſeu diræ. 673, &c.
——— Pœnæ & mulctæ contra violatores. 676
——— Auguria. 672
——— Formulæ conſecrationum. 670
——— Leges. 672
——— Epulæ annuæ ad Dedicationes. 680
——— Preces per Pontifices. 669
——— qui priſca verba præibant. 669
Conſecratio Jovis Hercei. 666
——— ——— Cteſii. *ibid.*
——— Mercurii, χύτραις, ut vilioris. 667
——— Hecates. 668
——— Terminorum. 665
Conſecrationes Magicæ. 668
Conſecratio Cæſarum, ut Auguſti. 641
——— Pertinacis. 642
——— Severi. 643
——— Conſtantini Magni. 656
Conſecrationes, ſeu Dedicationes Romanæ. 682
——— per quos peragerentur. 662
——— quinam ritus, &c. in illis adhibiti.
——— permiſſu fiebant Pontificum. 684
de Conſecratis ac non, aut non rite conſecratis definiebant Pontifices. 685, &c.
Conſecratis Templum, vel Heroum, &c. parabatur 661
——— ubi in illis ipſorum ſtatuæ poſitæ. *ibid.*
——— Tituli. 681
——— Arma; item ornatus; ut radii, fulmina, &c. 646, &c.
Conſecrati; uti & necdum conſecrati, quandoque aliis Dîs, vel conſecratis conſecrabantur, ut in tutelam &c. 627
Concilium Amphictyonum ex quibus membris compoſitum fuerit 182
Conſultores Oraculum operto capite adibant; ac cur. 115, &c.
——— preces tum quoque fundebant ibi. 116
——— poſtulata libellis conſcriptis tradebant. 124, &c.
——— nulli ad adyta admiſſi, niſi quibus id ſingulari gratia, aut ob auctoritatem, &c. contingebat. 152
——— Introitus ipſorum (Delphis) in *cellam*, ubi Reſponſa erant exſpectanda. 112
——— quo habitu, atque ornatu, Oraculum adirent; atque inde rurſus diſcederent. 113, 174
——— quales ii potiſſimum homines eſſent. 90, &c.

Conſultorum ipſorum Chariſteria ob accepta Oraculi Reſponſa. 177
Cultus Heroum atque Indigetium alius quam Deorum Cœleſtium. 638

D.

DÆmones, ex mente Platonis ac Platonicorum. 4, 7, 13
Dactylomanteiæ, ſub Valente, hiſtoria. 303
Datura Indorum homines dementes reddit. 140
Dedicatio quid differat à Conſecratione. 685
Delphicum Oraculum Phœbo Bacchoque commune; mons, ſaltem, Phœbo Bromioque ſacer. 179
Delphorum nomen unde. 79
Demoſthenis de Oraculis ſententia. 182, &c. item 360
Deorum triplex claſſis: hinc & triplex cultus. 652
Demoſthenes cur dixerit Pythiam φιλιππίζειν. 182, &c.
Dentis aurei in puero Sileſiaco hiſtoria. 422
Deſcenſus ad Trophonium qualis. 63, 188, 194
Deus nemo habitus ſine conſecratione. 662, &c.
Dies feſti ac nefaſti circa conſulenda Oracula. 98
——— cui uſui iſti fuerint Antiſtitibus. 99
Dii nutibus ac motibus corporis reſpondentes. 210, &c.
Dii σύνναοι & σύμβωμοι 657, 658
——— quando potiſſimum ſeſſiles. 651
Diopeithes Spartanorum ſortilegus, ejuſque fraudes. 358
Divi appellatio etiam Imperatoribus Chriſtianis tributa. 557
Divinationes ſub Valente Cæſare. 530
——— ſub Honorio & Arcadio. 532
Dodonæi Oraculi hiſtoria. 198, &c. quam varia iſta atque incerta. *ibid.*
——— Ænea ibi Echo, pelvis, lebetes, tripodes, quercus &c. 199, &c.
——— Statua, ſive andrias, &c. *ibid.*
——— Vates. 202
Domitianus ſemetipſum facit Deum. 632
Domini appellatio, Auguſtus, Tiberius ac Claudius recuſarunt. 615
——— Conſtantinus Magnus aliique Imperatores Chriſtiani eam aſſumpſerunt. 620
Draconis Pythii fabula unde. 82

E.

EDicta Imp. Chriſtianorum pro Statutis Cœleſtibus, pro Divinis, pro Sacris, pro Oraculis; quin & pro Divinis Oraculis agnita. 557. 558
Eludentes Oraculorum reſponſa &c. Argivi. 365
——— Athenienſes. 367
——— Bœoti. 368
——— Oracula ac Vaticinia Magnates, Alexander, J. Cæſar, Flaminius &c. 370, &c.
Emiſſarii & exploratores quaquaverſum emiſſi. 95
Encænia, anniverſaria, &c. 678
Endoris mulieris cum Saulo rege hiſtoria. 24, &c.
Epitheton *Sanctus* pluribus Dîs, Deabuſque tributum. 588
Ethniciſmus quamdiu, ac per quos, perduraverit. 549

Ethni-

Ethniciſmus à Valentiniano Tertio ac Martiano Imp. repreſſus: at non penitus extinctus. 551
——— cur circa illum connivere ſæpius debuerint Imperatores Chriſtiani. 553
Ethnicorum opiniones de Oraculis, ut de impoſturis humanis. 21, &c.
Eunapii deſcriptio monachorum ſui temporis. 538
Euſebii argumenta contra Oracula. 36, &c.
——— opinio de Oraculorum defectu falſa. 425, &c.
——— uti & illa de Victimis humanis ibid. item 442

F.

FAbulis quam nimis facile origines ſæpe attribuant, eaſque applicent, etiam doctiſſimi viri. 84, 85
Facies ac *Species*. Deorum quid deſignarint. 646
Feſta ac Myſteria Delphica. 182
Fœminæ conſecratæ; nec ſolæ fœminæ principes. 636
Fontes miraculoſi, quaſi; ſeu furorem, &c. inducentes. 193
——— medicamine infici poterant. 194
——— Lethes ac Mnemoſynes. 188, &c. 193
Fons Gallus (ex Ovidio;) aliique in Cilicia, in Cea, in Chio &c. miraculoſi fere. 193
Fons olei naſcente jam J. Chriſto erumpens, fabula. 622, &c.
Fragrantia in Adytis excitata, & cur. 128
Fraudes atque impoſturæ Antiſtitum circa Oracula, propria ipſorum confeſſione detectæ. 40
Furor Pythiæ ſimulatus, quibus adjuvaretur. 139, &c.

G.

GEntiliſmus (ſive Ethniciſmus) ſub Theodoſio collapſus. 526
——— ſub Juliano non tantum; ſed & ſub Valente reſpiravit; ac ſub aliis. 527, &c.
——— nec ſub Theodoſio plane extinctus. 532
——— neque ubique. 533
——— ac quamvis in Ægypto, non tamen Romæ aperte vetitus. *ibid.* & 534, &c.
——— quod & ex Ambroſio patet; ac Zoſimo. 536
Gratianus Imperator, an cum ſtola Pontificali etiam ipſum Pontificatum Maximum recuſaverit. 553, &c.
Græcorum opinio de Oraculis etiam celeberrimis. 22
Græci (quin & quandoque Romani) etiam vivos in Deorum, vel Heroum, numerum retulerunt. 653
Grotta di cani apud Neapolin, atque experimenta ibi facta. 246
——— ipſius hiſtoria perpenditur. 253

H.

HAbitatores ad Oracula quales, ac quare. 92
Halicacabo vaticinaturi utebantur. 140
Hammondus Simoni Mago etiam ædiculam affingit. 581, 592, 595
Hammondus pro ſtatua Simoni Mago erecta. 580, &c.

Haruſpicina, apud Oracula. 93, 106, 192
Haruſpices quales homines fuerint. 106, &c.
——— ſoli exta inſpicientes. 373
Haruſpicum in Cæſaris exercitu prudentia. 376
——— item in exercitu Alexandri 377
——— Artes ac fraudes apud Oracula. 106
Hephæſtionis Oracula; ac qualia fuerint. 380, &c.
Hieronymi teſtimonium de Monachis ſui temporis. 541
Hirpini quales fuerint . . . . . . in præfatione.
Hiſtoria dentis aurei in puero Sileſiaco. 422
——— de Demetrii regis Satellite. 191. 196
——— perinſignis de Martha Broſſeria, prætenſa obſeſſa Dæmone. 142
——— Helenæ Medioburgicæ. 150
——— de Tapujis Dæmonem evocantibus, ex Arciſſewskio. 47
Huetii [P. Dan.] aliorumque luſus circa fabulas. 84, 85
Hydaſpes, Hermes, ſimileſque vates quonam ex inſtinctu vaticinati fuerint. 9, 10

I.

Ignis Sacri Hieroſolymis apparentis ex Thevenotio hiſtoria. 283
Initiationes & Myſteria ad Oracula. 387
——— ad Oraculum Delphicum & Trophonii.
——— ab Alexandro Pſeudomante inſtituta. 391
Imperatores Chriſtiani etiam pro Divis, ac Numinibus, adulatorie habiti. 557
Inſcriptio SEMONI SANCO &c. examinatur. 588
Interpretes ſomniorum à Cicerone lepide irriſi. 404
Iphicli fraudes contra Phalanthum. 355
Jocularia Reſponſa Oraculorum. 394, &c. 403
Irenæus, quæ de Statua *Simonis Magi* tradat. 596, &c.
Judæi Romæ tumultus, auctore Chriſto noſtro facti, ignari fuere. 450
——— quam ſæpe Romæ tumultuaverint. 603
——— illi, ac Samaritani quam male apud Romanos audierint. *ibid.*

L.

Lanaria herba ſpumam in ore excitat. 139
Lararia conſecratis dicata. 635
Lararia majora, ac minora Penatibus &c. 635
Lavacra mixta à Chriſtianis frequentata. 544
Lauro coronati, ac laureos ramos geſtantes, conſultores. 113, &c.
——— obſepta erant adyta. ~~114~~ 125
Laurus ſeu lauri folia à Pythia manducata. 131
Libellis inſcriptæ petitiones Conſultorum. 116
Libellos obſignatos reſignandi artes. 122, &c.
Lucra & commoda redundantia Antiſtitibus. 93
Luſtrationes &c. apud Oracula. 100, &c. item 192
——— ipſius quoque Templi &c. 102, 239, &c.

Lyſandri artes ac fraudes, corrumpendis Antiſtitibus, explicandis Oraculis &c. 358, 369
——— ipſius ſtupendæ technæ, in novo Sileno, &c. 356

M.

כמחר non ſemper craſtinum tempus denotat.
Martyrum reliquiæ pretio inter Chriſtianos divenditæ; mercaturaque cum ipſis exercita. 541
Media atque artes quibus ſimulatus furor &c. excitabatur. 138
Melanthonis aliorumque fœdus error circa conflagrationem Templi Delphici, tempore Juliani. 478, &c.
Memnonii Oraculi quam diverſa deſcriptio. 203, &c.
Menſa quadrupes non tripes, cui Pythia inſidebat. 137
Miraculum confictum in Sarapidis templo. 229
Monachos quali modo deſcribat Eunapius. 538
——— Zoſimus. 543
——— Rutilius. 546
——— ipſe Hieronymus. 541
Monachorum odioſa figmenta in non ſuperſtitioſos. 271, &c.
Mons Parnaſſus Phæbo Bromioque ſacer. 179
Morellii ablepſia in vertendo Philoſtrato. 63
Mornæi aliorumque opinio, de Pane magno examinatur. 436. &c.
Mulſum & cruſtæ, in dedicationibus.

N.

NArciſſus ac Pallas liberti inter Lares culti. 635
Neuroſpaſta Veterum, &c. 221
Nicephori Gregoræ argumenta contra Oracula. 32, &c.
Nocturna Sacra gentilibus à Valentiniano permiſſa. 531
Numinis appellatio etiam Imp. Chriſtianis tributa. 556, &c.
per Nutus capitis Reſponſa Oraculorum data. 210, &c.

O.

OEnomai (apud Euſebium) argumenta contra Oracula; ac contra ipſum Euſebium. 329, 340
Onomacriti Sortilegi fraudes circa Oracula. 363
Oracula poſt Chriſtum natum perduraſſe oſtendunt de ſuo, quiſque, tempore, Suetonius, Pauſanias, Plutarchus, Philoſtratus, Dion Caſſius, Dion Chryſoſthomus, Lucianus, Spartianus, Capitolinus, Treb. Pollio; Tertullianus, Herodianus, Euſebius, Amm. Marcellinus, Macrobius, Zoſimus, Sozomenus, Theodoretus, Rufinus (in præfatione;) Nicephorus, Cedrenus [præter quos & alii id teſtantur in Catalogo pag. 559. memorati] à pag. 474. ad 524
Oracula quandoque plura ſimul, ſive modi plures Reſponſa reddendi, uno eodemque in loco. 199, 256, 269 & alibi.
——— ubi ac quando, magis viguerint. 166
——— *ἀντίφωνα*. 155, 157
Oracula per inſomnia data. à pag. 237. ad 242. &c.
Oracula plura ſimul quandoque, (unumve poſt alterum) adita. 179, 180

Oracula quanti facta Regibus ac Magnatibus. 364, &c.
—— pretio corrupta, uti & aliis artibus. 351, &c.
—— eorumque Reſponſa, ſicut & Vatum in Theatris irriſa & traducta. 397, &c.
—— de Apollinis ſilentio conficta. 463, 466, &c.
—— in nulla æſtimatione Ciceroni. 27, 164, &c.
—— —— Straboni. 29
—— de ipſis opinio Platonis ac Platonicorum. 13, &c.
—— ut & Chriſtianorum, Origenis, Clementis Alex. Tertulliani, aliorumque. 12, uſque ad 36. &c.
Oraculum Thulidi (ut volunt) datum perpenditur 463, &c.
—— ſic & iſtud de Socratis ſapientia. 16, &c.
—— item & illud, quod Trajano redditum fuit. 169, &c.
—— Mardonio datum (ut & Miraculum ibi factum) examinatur. 347, &c.
Oraculi Apollinis Clarii hiſtoria ſeu deſcriptio. 495, 505
—— —— Delphici.
—— Amphiarai apud Oropios. 90, &c.
—— Amphilochi, in Mallo. 505
—— Antonini (M. Aur.) Cæſaris. Vide præfat. it. 640
—— ad Aornum, ſive Avernum. 245
—— ad Apolloniam. 286
—— Apidis. 258, &c.
—— Æthnæ montis. 286
—— Aquæ Inus, in Laconica. 285
—— Beli Babylonici, in turri. 228
—— Bœæ, in agro Laconico. 285
—— Capitis Orphei, in Leſbo. 64
—— Caſtalii fontis, ad Daphnen. 281
Oraculi Clitumni Dei hiſtoria. 502
—— Crocodili, in Arſinoë 279
—— —— in Myridis lacu. 274
—— Draconum in Epiro. 64
—— Dei Heliopolitani. 167
—— Fontis, apud Oropios. 285
—— Hirci, in Mendete. 286
—— Jovis Ammonis. 209, 231.
—— —— Dodonæi. 198
—— —— Philii. 212
—— Leonis, in Leontopoli. 274
—— Memnonis. 203
—— Mercurii, in Pharis Achaicis. 256
—— Mnevis, ac Netonis. 273
—— Pataris, in Lycia. 228
—— Piſcium, in Lyciæ vico Syrra. 275
—— —— in fonte Lymiræ. *ibid.*
—— Plutonis ac Junonis, in Acharaca. 242, 259
—— Sarapidis, ad Alexandriam. 229, 547
—— Saturni, Alexandriæ. 227
—— Trophoni. 187, &c.
—— Veneris Aphacitidis. 283, 514, &c.
—— —— Paphiæ. 501
—— Velledæ Germanorum. 421
Oracula poſt Chriſtum natum perdurantia. 493, &c.
—— quot numero quandoque in una eademque regione, &c. fuerint. 496
Oraculorum veterum ultra 260 (imo plura) numero, per totum Orbem, catalogus. 559
Oraculum Delphicum (uti & alia) ſua Reſpondendi ac ſilendi intervalla notabilia habuiſſe. 477
Oraculorum defectum tempore nativitatis J. Chriſti accidiſſe, primus, ex male intellecto Porphyrio, Euſebius tradidit. 425, 432

Ora-

Oraculum Delphicum primos poſſediſſe Neptunum ac Tellurem. 73
—— ortus ipſius per capras. 76
—— Tellus prima id poſſedit. 73, 77
—— Themis poſt Tellurem. 77
—— Phœbe poſt Themidem. 78
—— Phœbus vero poſt illam: qui Phœbus patris Jovis fuit Propheta. *ibid.* & 560.

P.

PAn Magnus mortuus; ejus fabula examinatur. 432, &c.
—— ut & Doct. Virorum, Boiſſardi, Mornæi, Molinæi, Baronii &c. ſuper illa opiniones. 434, &c.
Parnaſſus à Parnaſſo ibi urbis conditore. 88
Parnaſſi etymon ab הר & נחש (uti & à פרע & נחש) ridiculum. 87
פתן apud Judæos veteres nunquam Diabolus, neque in ipſa Sacra Scriptura. 86
פתן male convertitur in τυφῶν: qualia tamen plura ac ſimilia Dickinſonius ludit. *ibid.*
פיתום vox Talmudica, ſeu Rabbinica, unde. *ibid.*
Periallæ Pythiæ fraudes circa Oraculum. 351
Peccatorum confeſſiones ad Oracula. 387
Periegetæ., ſeu circumductores, vel enarratores. 91, 93
Peripateticorum veterum opinio de Oraculis. 22
Περιῤῥαντήρια, ac vaſa luſtralia, ad Oracula. 100, 112
Pertinacis conſecratio. 642
Pervigilia primorum Chriſtianorum. 59
Philomelus Delphenſis Pythiam reſpondere vi cogit. 176
Philippus Macedo Amphictyonum Concilium ſibi ſubjecit. 183
Pilati teſtimonium de Chriſto examinatur. 455, &c.
—— Acta ipſius examinantur. 608, &c.
Piſiſtratidarum, & Onomacriti fraudes. 363
Placentæ ad Oraculum oblatæ. 103
Plato ac Xenephon (tum & alii) quantum diſcrepent circa Oraculum de Socrate. 16, 17, &c.
Platonem de ſe mendacem arguit Socrates. 20
Plutarchus pro Oraculi Delphici, poſt natum Chriſtum, duratione. 474
Poëtæ ad Oraculum Delphicum Reſponſa Pythiæ in carmen redigentes. 105, 159
—— ob mala carmina, &c. irriſi. 159, 160
Potio aquæ Caſtaliæ Delphis, & foliorum lauri maſticatio, &c. 130, 131
—— Taurini ſanguinis, in Ægyra. 132
—— aquæ ad Colophoniæ Oraculum. 133
—— vini meri apud Liguræos, in Thracia. 132
Prophetæ plures numero ad Orac. Delphicum. 104, 155
—— vices ſortiti. *ibid.*
—— ex optimatibus Delphorum. 105
Prudentii, Symmachi, ac Claudiani verba, circa Oraculorum durationem, perpenduntur. 493
Pueri Hebræi fabula examinatur. 443, &c.

Pul-

Pullariorum fraudes ac mendacia. 371
Pythia, cur cum Philippo Macedone fecerit. 182
——— quando carmine Reſponſa reddere deſierit. 160,&c.
Pythiam malum Dæmona (ſeu Diabolum) per partes pudendas recepiſſe, primus dixit Origenes, hinc & alii. 153,154
——— quid Jamblichus de illa narret. 135
Pythiæ non tenue murmur (ut Engaſtrimytharum) ſed clamor & ululatus. 153, 158, &c.
Pythia quali ornatu, & à quibus eò deducta, in adyta intrarit. 136,137
——— à quibus deducta fuerit in adyta. 138
——— intrans in adyta furore (quaſi) corripiebatur: quod & alii, aliæque, vates imitati. 139
Pythis Delphi filius; unde & urbi nomen. 79,88
Pythius Apollo Macrobio οὐκ ἀπὸ τῆς πεύσεως, ſed ἀπὸ τοῦ πύθειν: non autem à dracone. 81
Pytho male ac perverſe in Typhonem convertitur. 83
Pytho homo fuit cognomento Draco. 81
Pytho urbi (Delphorum nomen) à Pythone homine ibi interfecto. 79,88
de Pythone fabula quomodo Phyſicè interpretanda. 82

Q.

QUerelæ Gentilium contra Chriſtianos. 428
——— cædem Chriſtianorum vice verſâ contra Gentiles. 429

R.

REges ac principes Oraculorum auctores. &c. 380,&c.
Reſponſa Deorum in templis relicta, & publice oſtentui expoſita. 138, 175, &c. 198
——— à ſcurris Magnæ Matris data. 171
——— metrica Apollinis irriſa. 160, &c.
Reſponſum Athenienſibus datum. 173
——— Rutilliano datum à Glycone. 174
——— Trajano Cæſari datum expenditur. 167, &c.
——— de puero Hebræo confutatur. 444, &c. 460, &c.
Rhodii caſdem ſtatuas nunc huic nunc illi dedicabant, ſeu conſecrabant. 650
Roſæ, & coronæ, in dedicationibus.
Rutilius de Monachis ſui temporis. 460

S.

SAcrificia & victimæ ante Conſultationes. 101, &c.
——— ſæpius iteranda erant; & cur. 106, &c.
——— hinc & tempus, & alias occaſiones, ac commoda lucrabantur Antiſtites. 107
——— qui, ac quanti numero, ad iſta advolarint. 105
——— Chariſteria ob accepta Reſponſa. 177
Sanguis taurinus à Sacerdote Terræ epotus. 132
Sapientia quid, ſecundum Platonem & Ariſtotelem. 19

Satur-

Sancti nomen multis tribuitur. 588.

Saturni ligati fabula ex Plutarcho. 439
Scelera ſub prætextu Oraculorum dandorum commiſſa. 227
Severi Conſecratio.
Sibyllinorum librorum hiſtoria. 405
——— quibus cum ceremoniis conſulerentur. 419
——— qualis auctoritas illis apud politicos fuerit. 408,414
——— raro aliquid prædicebant. 419
——— quali modo cum ipſis ageretur. 414,416
——— à Cicerone valide coarguti. 409, 421
——— Unde ipſorum auctoritas maxime labefactata. 417
——— Confićti. 409
——— quibus ipſorum cura commiſſa. 418
——— ex Mandatu Senatus aut Cæſarum conſuli ſoliti. 417
——— fuerunt Oraculum Reipublicæ. *ibid.*
——— Reſponſa illorum ad Senatum prius, quam ad populum, referenda. 414
Sibyllas ex Divino inſtinctu prophetaſſe, ſecundum Juſtinum ac Clement. Alexandr. 9
——— per Diaboli inſtinctum, ſecundum Lactantium. 10
Sigilla reſignandi artes. 122,&c
Simon Deus Sanctus mera fabula. 449
Simonianæ Hæreſeos hiſtoria. 596
Simulacra internè excavata, in quæ irrepebant Oraculorum Antiſtites. 226,227
Socratis Dæmonium fabuloſum. 16
Solennitates tres apud Delphos. 388
Sortes Militares, Politicæ; Divinatoriæ. 289
Sortes à Cicerone irriſæ.
Sortes ſponte ſuâ motæ ante Pythiæ Vaticinium. 156
Sortium hiſtoria; quarum è numero fuerunt illæ ad Aponi fontem (Gerionis.) 498
——— Alanorum. 299
——— Antiatinæ. 291
——— Arabum. 296
——— Euripideæ, è templo Jovis Beli. 299
——— item aliæ.
——— Chaldæorum. 297
——— Fortunæ præneſtinæ. 290,499
Sortes Homericæ. 229
——— Muſæanæ. 299,300
——— Herculis Buraici. 290
——— Herculis Tiburtini. 499,500
——— Jovis Beli.
——— Jovis Dodonæi. 295
——— Orpheanæ.
——— Sibyllarum. 300,310
——— Scytharum. 298
——— Germanorum. *ibid.*
——— Virgilianæ, è templo Præneſtino. 301
Sortes in Circo, in triviis, oppidis &c. 305
——— è libris Sibyllinis. 312,&c.
——— ex Poëtis. 303
——— è paginis Evangelicis, & Pſalmis, & Prophetis, &c. inter Chriſtianos. 315,&c.
——— etiam ipſe Auguſtinus illa tactus ſuperſtitione. 319
——— ſicut & alii Chriſtiani; quin etiam Cæſares, reges ac Magnates. 315,&c.
Sortes Sanctorum inter Chriſtianos, ac quales. 323
Sortes qualeſcunque damnatæ inter Chriſtianos, per Concilia, Cæſarum edicta, &c. 320,&c.
Sortilegi, & ipſorum Sortes. 305
——— & vates in ſcenis &c. traducti. 397
Sortium corruptores, ac confictores. 393,&c.

Sortitio Conſultorum, ut primi, ſecundi &c. ordine accederent ad Oraculum, ac conſulerent. 110, &c.
Speculorum uſus apud Oracula. 195
Spencerus pro Statua Simoni Mago erecta. 580, &c.
Sphinx Ægyptiaca à D. de Monconny notata. 208
Statua Simoni Mago erecta; illaque hiſtoria perpenſa. 579, &c.
Statua fatidica ab Ath. Kirchero fabricata. 159
Statuæ Cæſarum poſt mortem, ubi; ac quales poſitæ.
—— Deorum Coloſſea magnitudine, hominum humana. 651
—— Deorum ſeſſiles. 652
Statuæ quibus proprie hoc illudve Templùm conſecrabatur, in medio templi, vel adytis poſitæ. 661
Statuas dedicatas, ſeu conſecratas, exoſculari quandoque ſolebant. 635
Statuis dedicatis titulos inſcribere mos fuit. 649
Statuæ loquentes, ſudantes, ſe moventes &c. 215
———— vide & præfationem.
—— excavatæ, & occulti ad illas aditus &c. 227
Statuæ numero innumeræ, & Romæ & ubique. 589
—— etiam equis & canibus erectæ. 591
Statuæ quibus ac qualibus hominibus erectæ. 588
Statuta tempora, menſes, dies &c. reddendis Oraculorum Reſponſis. 96, &c.
Suffimenta ad adyta Oraculorum. 114
Suetonii locus de CHRESTO perpenſus. 604
Superſtitio ac præceps credulitas quam facile ſibi miracula fingant. 219, &c.
Superſtitioſi Oraculis maximo adjumento. 95, 96

T.

Tabellis obſignatis indormientes Antiſtites ac Prophetæ. 241, 242
Tabellis publice expoſita Oraculorum Reſponſa. 138
Templa vel uni ſoli, vel pluribus ſimul, conſecrata. 657, 175, &c.
Templa conſecratis dedicata. 633. &c.
Templi Delphici &c. deſcriptio. 61, 62
Templa Auguſto conſecrata. 633
Templum Urbi Romæ ac Cæſari conſecratum. 633
Templi Delphici atque Adytorum purificatio per aquam ac laureas frondes. 129
Themiſtocles optimus Oraculi Delphici interpres. 337, 339
Theophilus non Præfectus Prætorio, ſed Epiſcopus Alexandrinus. 546
—— primus Gentilium templa (in Ægypto ſaltem) demolitus eſt. 547
Tiberii, ut prætenditur, religioſus animus ac pietas, erga Salvatorem noſtrum perpenditur. 450, &c.
Tiberius appellationem *Dominus* reſpuit. 616
Tityus alius à Pythone. 81
Trajani conſultatio ad Oraculum examinata. 169, &c.
de Tripode, quinam conſulendi ſcriptores. 166
Trophonii antri atque Oraculi deſcriptio. 62, 187. &c.

Tro-

Trophonii qui ritus &c. ibi obſervandi. 189
—— ut ultimum omen Delphis victimæ tremor, ſic hîc exta arietis nigri. 190
—— quo paratu, vel ornatu deſcenderint conſultores. *ibid.*
—— quænam tum in ipſo antro, tum in exitu, tum poſtea, obſervanda fuerint. 190
—— horum omnium conſideratio. à pag. 191. uſque ad 198.
Tubarum uſus apud Oracula.
—— locutoriarum uſus. 195

V.

VElleda Germanorum Vates atque Oraculum. 421
Verſûs Homero male affictì, ſeu fallò attributi. 84
—— Pythiæ irriſi. 161, 162
Veteres admodum perverſe pro Oraculorum defectu adducti. 472
Victimæ humanæ quando mactari deſierint. 442
Victimæ ad Oracula mactatæ. 101, &c. 192
—— horum pars potiſſima cedebat Sacerdotibus, popis, ſimilibuſque. 2, 106
—— earum tremor exſpectandus conſulturis pro ultimo omine. 108, 109
—— iterandæ & quare. 106
Vinum meracum potum à Bacchi vate apud Liguræos. 132
Virgo fatidica in Branchis, aquâ pedes aut limbum tingebat, & aquæ vaporem hauriebat. 134
—— ejuſdem lavacra, media, ſeceſſus &c. *ibid.*
Iſ. Voſſii opinio de favore Tiberii erga Servatorem noſtrum examinata. 457, &c.
Uſſerii (Jacobi) opinio de *Chreſto* Suetonii probata. 604

FINIS.

Omiſſa ac commiſſa.

SIcuti ſæpius id fit, dum libri abſente ſcriptore ipſorum imprimuntur, ut ſphalmata typographica facile irrepant; ita & hic accidit. Plura tamen, ut credo, ab ipſo lectore paulo magis attento corrigi poterunt: ut pag. 424. ubi in fine *imperti*, pro *imperii* & πρέπει pro τρέπει. ac maxime pag. 440. lin. 19. *Numina* pro *Minima* reponi debent. Reliqua lectoris diligentiæ commendo. Ad omiſſa autem quod attinet, ad illa referendi ſunt numeri (ſicut & ex ſummario liquet) ſequentibus pag. apponendi: ut pag. 174. lin. 7. num. XXII. pag. 177. lin. 26. XXIII. pag. 182. lin. 15. XXIV. Tum quoque pag. 560. Oraculorum catalogo hæc ſequentia, ex Strabonis lib. 13. inſerenda ſunt: Ἡ μὲν οὖν πόλις μεταξὺ Πριάπου καὶ Παρίου ἔχουσα ὑποκείμενον πεδίον ὁμώνυμον, ἐν ᾧ καὶ μαντεῖον ἦν Ἀπόλλωνος Ἀκταίου, καὶ Ἀρτέμιδος κατὰ τὴν Πυκάτην. εἰς δὲ Πάριον μετηνέχθη πᾶσα ἡ κατασκευὴ καὶ λιθία κατασπασθέντος τοῦ ἱεροῦ καὶ ᾠκοδομήθη ἐν τῷ Παρίῳ βωμὸς, Ἑρμοκρέοντος ἔργον, πολλῆς μήμης ἄξιον, κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κάλλος· τὸ δὲ μαντεῖον ἐξηλείφθη καθάπερ καὶ τὸ ἐν Ζελείᾳ. *Sita eſt urbs inter Priapum & Parium, ſubjecto ejuſdem nominis campo; in quo etiam Oraculum fuit Apollinis Actæi & Dianæ, ſecundum Pycatam. Sed in Parium omnis apparatus ac ſaxa tranſlata ſunt, templo deſtructo, & ædificata Parii Ara, quæ Hermocreontis opus fuit, mole ac pulchritudine admodum memorabile. Oraculum vero defecit; ſicuti & illud quod in Zeleia fuit.*